ספר

אגדות ירושלמי

כאבני נזר מתנוצצות בו כל אגדות המכהנות פאר והדרת קודש בתלמודא דבני מערבא ורוח אלהים מרחפת על פניהן. עם הבאור היקר והנפלא **יפה מראה** להאי סבא קדישא ראש גולת אריאל הגאון האלהי והחוקר לכל תכלית מרן שמואל יפה אשכנזי זצ"ל בעל היפה תואר על מדרש רבה, בו יפיץ אור צח ומצוחצח על כל מסתרי ומצפוני האגדות אלה, ויגלה תעלומות חכמתן בטוב טעם ודעת קדושים והלומדים מבליעים דבריו בנעימות בברכת הנהנין.

ואחריו יאיר נתיב הבאור היקר **כבוד חכמים** מהרב הגאון החסיד האלהי רבי שמעון ז"ל מפינטשוב, רבו של הגאון בעל זרע אברהם על מדרש רבה.

ותלמידו זה עשה ציצים ופרחים לבאור זה, לדלות פנינים יקרים מעומק ים הירושלמי, להשיב נפש הלומד במכמניו הרבים ואוצרות כל כלי חמדה אשר בו.

ולהקל על הלומד הוספנו זה עתה פירוש קצר ומספיק מהני שופרי שופרי אשר בפי' פ נ י מ ש ה ושאר מפרשים אשר יצאו מינוטין שלהם בעולם לכבוד ולתפארת.

הספר הנחמד זה כבר נדפס בווינציא שנת **שץ"ן** ובברלין שנת תפ"ה ובאמשטרדם שנת תפ"ז, ובעודו בכף המרפיסים בלעוהו הקופצים ואין חיוונו נפרץ, וגם בדפוסים הקודמים נלקה בשגיאות רבות בחסרות ויתרות וערבוב הלשון, ועתה הוא מנופה בשלש עשרה נפות הרק היטב ופנים חדשות באו לכאן;

על יד,

הרב הצדיק בנש"ק מוהר"ר ישראל בן הרה"צ רבי חיים מאיר יחיאל זצ"ל מגראדזיסק שליט"א.

ושותפו התורני מו"ה **דוד ארי' נ"י** במהו"ר **זאב הכהן שפירא** זצ"ל.

וואַרשא

בדפוס דובערוש טורש. נאלעווקי 39

שנת **בונה ירושלים** לפ"ק

СЕФЕРЪ БИУРЕЙ ГАГОДОЙСЪ

т. е. ИЕРУСАЛИМСКІЯ ЛЕГЕНДЫ

издатели: **И. и Д. Л. ШАПИРО**

ВАРШАВА 1898 г.

въ Типографіи Б. Турша, улица Налевки № 39.

הסכמות מן הגאונים הרבנים דארבע ארצות ושאר רבנים מופלגים

ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ אשרשת שפתינו שפתי דעת ולשון זהב ועטרת וכלילות יפה מראה ויפה נוף הנוטה לאר"ש זבת חלב ודבש תחת לשונו ה"ה הרב הגדול המופלג מוהר"ר אברהם ראש ב"ד דק"ק גלוגא רבתי בן הרב הגדול ה"ה בעל המחבר פי' ידי משה, אשר העיר ה' את רוחו רוח נכון חדש בקרבו להעלות על הדפוס מחדש ספר יפה מראה אשר חבר הגאון מופת הדור מהו"רר שמואל בעל המחבר יפה תואר, להיות שזה כמה וכמה שנים אשר ארכו הימים אשר לא נדפס הספר הנכבד הזה ולא נמצא כ"א א' בעיר ושנים במשפחה' ואף גם הוסיף נופך משלו פירוש נחמד ונעים. בכן באנו בתוקף גזרתנו ובאנו להשמיע קולנו קול המתהלך בג"ן גזרתנו נח"ש אדור האיש אשר ישיג גבול רעהו להדפים הספר הנ"ל משך חמשה עשר שנים מיום כלות הדפוס של כבוד הרב מוהר"ר אברהם הנ"ל. והעובר על דברינו אלה לטרקיא חויא דרבנן דלית לי' אסותי' ובשמתא יה"א שם מיתה נגע וקלון ימצא ואחריתו תהיה לחרפה ולשמצה. והשומע לדבריגו אלה יזכה לעלות לציון ברננה. קרית דוד חנה שלש פעמים בשנה: הכ"ד המאורות הגדולים הגאונים הרבנים היושבים כסאות למשפט בועד קדש יום ג' ג' אלול תפ"ד לפ"ק פה יערסלב יצ"ו:

יחודא ליב חונה ק"ק קראקא יצ"ו:
נאם הקטן יעקב בלא"א מ"ו הגאון המפורסם מהור"ר יצחק ז"ל החונה פה ק"ק פוזן והגליל יצ"ו:
ונאם הצעיר יעקב יהושע מקראקא חונה ק"ק לבוב והגליל יצ"ו:
נאם הצעיר יצחק אייזק המכונה בהר"ב המא"ה מוהר"ר ארי' יהודה ליב סג"ל זצ"ל החונה ק"ק לובלין יע"א והגליל יצ"ו:
הקטן יצחק לנדא חונה פה ק"ק אפטא יע"א:
הקטן יהושע העשיל בלא"א מ"ו הגאון המפורסם מהור"ר אלעזר החונה בק"ק דובנא רבתי:
הקטן ארי' ליב מלובלין חונה בק"ק ואמשט יצ"ו:

כבר תלו זיינם כל הנהו אשלי רברבי בדבר נאה ומתקבל נחמד למראה ויפה עינים בהלכה לקבוץ בדפוס כיון ספר יפה מראה אשר רבים רצים אחריו ואינם מגיעים ואמרתי לצאת בעקבות הראשונים לכון דעתי עם רבני קשישאי אשר כבר קדמוני היום יום ד' ד' אלול תפ"ד לפ"ק:
אברהם כהנא מקראקא הו' בק"ק אסטרה:

ויישר כחן וחילו של הרב המופלא כבוד מהר"ר אברהם נר"ו אשר שם מגמת נפשו להוציא מכח אל הפועל פעולא טבא לעלמא בהדפסת החבור הנחמד למראה עינים הנ"ל. בכן אמרתי להסכים עם גאוני הדור הנ"ל לבל ישנו מגזרתם, הכ"ד לכבוד התורה ולומדיה יום הנ"ל:
הקטן ארי' ליב הו' בק"ק רישא:

חרב המופלג המפורסם בדורנו, ה"ה כבוד מהור"ר אברהם ראש ב"ד דק"ק גלוגא: אשר יצא לו מוניטין ומבעו בעולם בספרים אשר חיבר ה"ה מדרש רבה עם פי' אביו הגאון פי' ידי משה, אח"כ הדפים שנית המדרש רבה והוסיף נופך משלו פי' זרע אברהם שנתקלסו בו עילאה' ועכשיו נתעורר הרב המופלא הנ"ל להדפים ספר יפה מראה פי' על אגדות ירושלמי, שזה יותר ממאה שנים שלא נדפס ספר הלז ואינו בנמצא רק אחד בעיר, וכל הלומדים מלמדין חיפוש מחיפוש ומהדרין אחר הספר הלז ודבר ה' יקר כי יקר חרוץ הוא, ועכשיו מזכה הרב הנ"ל את הרבים להדפים ספר הנחמד להשכיל ותאוה לעינים. וגם רוצה הרב הנ"ל להדפים על גליון פי' שלו בתכלית הקיצור ולהעתיק מפי רבו מובהק ה"ה המחבר ספר כבוד חכמים בקיצור מופלג שיספיק הגליון כדי שלא להרבות בהוצאות הדפוס שלא יעמוד ביוקר שיוכל הלמדן לקנותו במקח השוה. וכן הסכמנו להדפים ספר הנ"ל למצוה רבה יחשב להרב המופלא הנ"ל. כל המזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו וגזרנו גזרת נח"ש שלא ירים איש את ידו להדפים ספר יפה מראה בלתי ידיעת הרב וב"כ תוך חמשה עשר שנים מיום כלות הדפוס: וכל העובר ח"ו לטרקי' לי' חוי' דרבנן דלית לי' אסותא כלל. וכל השומע לדברינו תנוח ברכה על ראשו: כ"ד המדברים לכבוד תורתנו הקדושה ולומדי', היום יום ד' ג' ניסן תפ"ד ל:

הקטן מרדכי חונה בק"ק ליסא לע"ע:
נפתלי הכהן מפראג וע"ע חונה פה ק"ק גלוגא רבתי ואגפי':
מאיר בהר"ר יצחק ז"ל חונה פה ק"ק א"ש.
יעקב הקטן לנדא חונה ק"ק טרלא לע"ע:
הצעיר חיים יונה בה"ה מהור"ר פייביל תאומים נר"ו החונה פה ברעפלא וחוצ"ל יע"א:
נאם הקטן שמואל שמעלקא בהגאון המפורסם המקובל אלהי מהור"ר נפתלי הכהן זצ"ל ה"ה:
הקטן משה בהמנוח מהו' מאיר ה"ה ר"מ מק"ק לבוב:

מי ראה אילו יצא ולא יצא בכן גם אנכי באתי להיות סני"ף לאריות שבחבורה לחבר ספר הלז באשר שבלי ספק האי גברא רבא ביודעי ומכירי לא יצא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו כי ידו בכל, כ"ד הבותב על הלחץ מאוד:

נאם אלכסנדר במהור"ר מנחם מענדיל הלוי ז"ל החונה פק"ק פרוסטיץ לע"ע:

באשר הלך אברהם למסעיו ה"ה המופלא מהור"ר אברהם גלוגא. והראה לי הכתב ישום דבך אמת באשר שכל גאוני ארץ הסכימו ע"ז ליפה מראה ותאוה לעינים לאפושי גברא באתי להיות סניף לגדולים אשר בארץ, ביום ה' לסדר למען ייטב לך והארכת ימים פר"ת לפ"ק.
בנימין וואלף בהדר"י וצל"ה חונה פה ק"ק פרעשבורג

ספר יפה מראה

חבור קדוש ונורא חברו הנודע בשערים שמו
הלא הוא החכם השלם פטיש החזק כמוהרר
שמואל יפה אשכנזי
נר"ו

אשר שם אהל לו בקק קושטנטינה פירושים וחדושים על אגדות מירושלמי ובכל אשר יפנה
ישמיל בצוף דבש אמרי נועם באוריו ובתפוחי זהב במשכיות כסף חדושיו כאשר
עין בעין יראה השם לבו אל החבור הנורא חזה קרוב לכל
אשר יקראהו באמת ויחי לו
למשיב נפש:

וחוגה בעיון ויט"ש יד החכם השלם מפוארה יוסף מאמיגה נר"ו:

בעטנת ספרי זולתן כרלענדין כן יאחרון חלוש כרלענדין:

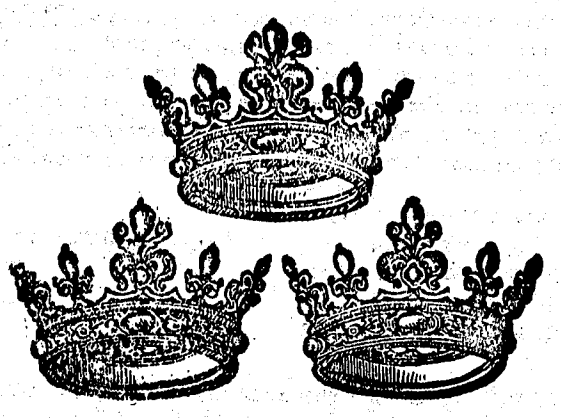
על כלמן כיתו לספר פוריקן
ולוליק:

ותחי ראשית מלאכתו בחדש אלול שנת

לפען ספר שמי בכל הארץ:

בבית האומען זואן דיגארה • קפ

ויניציאה

Con licentia de' Superiori

צורת השער של הספר היען

הסכמת וחרמות מן הגאונים הרבנים דארבע ארצות ושאר רבנים מופלגים

ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ ארשת שפתינו שפתי רעת ושון זהב ועטרת וכלילת יפה מראה ויפה נוף הנטוה לארץ זבת חלב ודבש תחת לשונו ה"ה הרב הגדול המופלג מהור"ר אברהם ראש בי"ד דק"ק גלוגא רבתי בן הרב ההגדול ה"ה בעל המחבר פי' ירי משה אשי"ה העי' ה' את ריחו ריוח נכון חידש בקרבו להעלות על השפוש מחרש סגר יפה מראה אשר חיבר הגאון מופת הדור מהו"ר שמואל נ"ע המחבר יפה תואר להיות שזה כמה וכמה שנים אשר ארכו הימים אשר לא נדפס הספר הנכבד הזה ולא נמצ' כ"א בעיר ושנים במשפחה. ואף גם היכיך ניחך מ"ש פירוש נחמד ונעים. בכן באנו בתוקף גזירתינו ובאנו להשמיע קולינו קול המתהלך בגן גזירתינו נח"ש ארור האיש אשר ישיג גבול רעהו לדפים הנ"ל משך חמשה עשר שנים מיום כלות הדפוס של כבוד הרב מוהה"ר אברהם הנ"ל והעובר על הברינו אלה לטרקיא חויא דרבנן דייה לי' אסיתי' ובשיתא יה"א שם מיתה נגע וקלון. יצא ואחריתו יהיה לחרפה ולשמצה. והשומע לדברינו אלה יקבח לעלות לציון ברננה. קרית דיר חנה ש"ש פ"מים בשנה. הכ"ד המאורות הגדולים הגאונים הרבנים היושבים כסאות למשפט בוועד קדש יום ג' ג' אלול תפ"ד לפ"ק פה יעי"ר סלב יצ"ו.

יהודא ליב הונה ק"ק קראקא והגליל יצ"ו:

גאב הקטן יעקב ב"א מ"ו הגאון המפורסם מהור"ר יצחק ז"ל החונה פה ק"ק פוזנן והגליל יצ"ו.

וגאב העתיר יעקב יהושע מק"קא חונה ק"ק לבוב והגליל יצ"ו:

גאב העתיר יצחק אייזיק המכונה בהר"ב המא"ה מהו"ר ארי' יהודא ליב סג"ל זצ"ל החונה ק"ק לובלין יע"א והגליל שי"א:

הקטן יצחק לנדא חונה פה ק"ק אפטא יע"א:

הקטן יהושע העשיל בלא"א מ"ו הגאון המפורסם מהור"ר אלעזר החונה בק"ק רובנא רבתי:

הקטן ארי' ליב מלובלין חונה בק"ק זאמשט יצ"ו:

נבר תלו זיינם כל הנה אישלי רבי ברבי גאה וכתקבל נחמד למראה ויפה עינים בהלכה לקבוץ ברפוס כיון ספר יפה מראה אשר רבים רצוהו אחריו ואינם מגיעים ואמרתי לצאת בעקבות הראשונים לכוין רעתי עם רבני קשישאי אשר כבר קדמוני היום יום ד' אלול תפ"ד לפ"ק אברהם כהנא ק"קא חו' בק"ק אסטרה:

יישר כוחן וחילו ש' הרב המופלא כבוד מהור"ר אברהם נר"ו אשר שם מגמת נפשו להוציא מכח אל הפועל פעולא טבא לעלמא בהדפסת החיבור הנחמד למראה עינים הנ"ל. בכן אמרתי להסכים עם גאוני הדור הנ"ל לבל ישנו מגזירתם הכ"ד לכבוד התורה ולומדיה יום הנ"ל: הקטן ארי' ליב חו' בק"ק רישא:

הרב היופי הימורכם בזוכיתו. ה"ה כבוד מהור"ר מנחם ז"ל ק"ק נ"ונה. אשר יגע ולו מיטיטין ומצעו בעמלים אשר חיבר ה"ה מרדש רבה עם פי' שיו הנתון פי' ירי כישה שיר"ש הדפים סנית המרדש רבה והוסיף מפיו פי' זרע אברהם שמתקלסו בו עילאה. ומצניו מתעוכ הכל היופי להכל להדפים כספר יפה מראה פי' ע"ז חנדות יופי. מזה יתיר מחת' סנים שלם הדפים ספר הלבוש ומחיבו בשיתא דין לחת בעיר וכל הלומדי' מלמדינן חיפוי מיפוים ומהדרין לקר הספר ה"ו ודכר הי"קר כי יקוי חיוץ הוא ומצניו יוכיה הכל הל' את הלבוש להדפים ספר הנקמד להשכיל מתקוה לעניים. ונם נוכה היה הל' להדפים על נ"ליון פי' שלם מתכלית הקיכור ולהעתיק מפי לכו מוכחן ה"ה המחבר ספר כבוד חכמים בקיכור מופלג בסיפוק הנ"ליון כדי שלם להכנות יהונאות הדפוס שלם ישמוד כיוקר הלחדן לקנותו בשוק הזה. בכן הסכימנו להדפים ספר הל' למזה רבה יקשה להכה המוסף הנ"ל. כל המוכה את הדפים זכות הרבים תלוי' כו ונזכנו נזרת נק"ש שלם ירום שים את ידו להדפים ספר יפה מראה כ"מי ירי"ש הכ וכ"כ חיך חמשה עשר שנים מיום כלות הדפוס: וכל העובר על נזרתינו הנ"ל מני לכנכן דלית לי' חלמתא כלל וכל השומע לבלעינו יכיחו פרכה על פלמו: כ"ד המדברים לכבוד תנרתינו העדושה ולומדי הימים יום ד' ג'ניסן תפ"ל:

הקטן כרדכי חונה בק"ק ליסא לע"ע.

גאהלי הכהן מפ"אג ע"ע חונה פה ק"ק גלוגא רבתי ואגפיו.

בא"י בה"ר יצחק ז"ל חונה פה ק"ק א"ש.

יעקב הקטן לנדא חונה ק"ק טרלא לע"ע.

הצעיר חיים יונה בה"ה מהור"ר פייביל תאומי' נר"ו החונה פה ברעסלא וחוצ"ל יע"א.

גאם הקטן שמואל שמעלקא בהגאון המפורסם המקובל אלהי מהו"ר נפתלי הכהן זצ"ל ה"ה.

הקטן משה בהמנוח מהו' מאיר ה"ה ר"מ מק"מ לבוב:

מי ראה אילו יצא ולא יצא בכן גם אנכי באתי להיות סניף לאריות שבחבורה לחבר ספר הלז באשר שבלי ספק האי גברא רבא ביורעי ומכירי לא יצא דבר שאינו מתוקן מתחת ידוכי ידו בכל כ"ד הכותב על הלחץ מאור. נפש מלכבדי מתנו"ל מנפש מעכדל הלוי ו"ל החוזה פק"ק פרוסניץ נע"נ.

באשר הלך אברהם למסעיו ה"ה המופלא מהור"ר אברהם גלוגא. והראה לי הכתב ישום דבר אמת באשר שכל גאוני ארץ הסכימו ע"ז ליפד מראה ותאוה לעינים לאפושי גברא באתי להיות סניף לגרולים אשר בארץ ביום ה' למען ישב לך והאריכת ימים פר"ת לפ"ק בנימין וואלף בהר"י וצל"ה חונה פה ק"ק פרעשב"ג.

והתנצלות המביא לדפוס (בשנת תפ"ז) ולאורה. הספר הלזה אשר מפז וכפנינים יקרה, ה"ה ספר יפה מראה:

ו מבורך ה' יוצר ו ישתבח ה' כורה ים מלין. ותשועתו כהרף עין. יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו. המה עמו ונחלן מרעיתו. קדם ישראל לה' רחצית תבואתו. תורת אמת נתן לעמו יעקב מבל נחלתו. עוד גבר עלינו חסדו חלק נמו מלכדונו, כי לא יעשה ה' דבר כי אם גלה סודו לעבדיו הנביאים, טוב ויאר ה' על כן יורה חטאים. והחוט המשולש בחמלתו ית' בלב כל חכם לב נתן חכמה ותבונה בהמה לדעת מה יעשה ישראל הן הדברים שנלחמו למעה מסיני מפי הגבורה. ומסרו לנביאים ולחכמים איש מפי איש עד רבותינו הקדושים חכמי הגמרא. ובדורות האחרונים נתמעטו הלבבות ונסתמו מעיני החכמה ונקו המחוות עתקו וגם גברו חיל רבני הדורות האחרונו עיני ישראל בפירושיהם הוליחו חכמה מנרתקה לאמרת ה' למרות מהורות. המה ספוני טמוני קודש ירבו שמחות בישראל כי זולת הלה החבורים הנאמרים בחמת לא מלנו כל חנמי חיל ידיהם, כי לבן על רחשונים בפתחו על חולם חייס הם למולחיהם ובני עלי' מוטעים המה להיות יורד לסוף דעתם ולעמוד על אמתה כוונתם בחופן שהקדושים אשר בארץ מחברים ומפרשים מדר"ם לפירושים, הרבה עשו ונתקיימה בידן להחזיק דגל התורה, ליהודים היתה אורה ולחר לי' ופרשנו הכתוב, הנחון החכם הרב בעל יפה תואר זלה"ה. ויעש גם הוא מטעמים נאה לורש ונאה מפרש כל מאמרי מדרש רבה מקרח ה' יוצח לבמה טעמים, ומבלעדו לא יריש איש את ידו לידע עד היכן הדברים מגיעים, ורבים המה רלו כן תמהו והנה הם מע"למים עלומים. וככה יעשה כל הימים. בביר מלאה ידו על הנחון החכם הנ"ל ושלח את הבחר"ם בחר היעב גם על החגדות של תלמוד ירושלמי מרגניתא דלית בה טימי בספרו הנחמד **יפה מראה**, כי לו נאה כי לויאה, וחנו גיד הטוח"ת שלו במתכוון לקשור מעדנות מטעימיהם בבוונות נכוחות ויאדות, להודיע לבני החדש גבורותיו מי החכם ויבן בת יבת בדבה טוחת עלומותיו. והנה תהכו הימים וחלפו הזמנים שנדפס ספר **יפה מראה** הנ"ל ועלו בלם קמשונים, מלבד העדר מליאותם בחזקת הבתים ועיבוד' חסרו"ת נתמעטו במיעוט בתרת דקנה ואין קונה כי לא נשארו רק לא' בעיר וב' במשפחה ואין רוח הבריות לימנו נוחה, נדבה רוחו של החכם הבלם הרב המובהק ב"ד מהור"ר א ב ר ה ם גלונר ז"ל בעל המחבר זרע לברכם פי' על הנ"ך לחזור ולהדפיס ספר הנ"ל בתכלית היופי ממהדור"י מילי לאות ולמשמרת למען תהת החמת בהדרת. ומה גם כי שולחים הלבו בו רבים מנדיבי ישראל שלחו ממנו יותן מליו בספר מחדש וכן עשה בעזרת החל הם ובשת יגע ועזרת כי כבדה עליו המלחכה ביותרת הכב"ד לרוב ההוללה הטולה. ואנשי חסד נאספו המה לחנשים ירחים ושלשים נפשי נחמנים גומלי חסדים קליני וחדיבי ישראל לאשר לדקשם בהררי חל יחידי ק"ק ווין חשלם ה' פעלם לאשר הזילו זהב ונספם בנדבת פיהם בספה ברורה למלחכת מחשבת הנ"ל לבח עד גמירת גם הם יקחו חלקם חלק גבוה ויתברכו בברכת המשולשת בתורה ואולם לא היה לאברה"ם עודנו עומד לפני ה' מי ובריח לולם היה מחזיק להם טובה כפולה ומכופלת לכל ח' וח' בשמו לים של מקומו כאשר שורת הדין נותן להנשים לאשר בהנה וכהנה עשו ועוד ידם נטויה לשלוח לחמם ע"פ המים לחם הכלוכ"ל שבחם מי ימנה ריחם עודף למרחק כמור וקליעה מכל לבקת רוכל. ואחרי בכלות הכל לאחר כל ההתחלות קשות ויגיעות רבות שהיה להרב מהר"ח גלונר ז"ל הנ"ל נתבקש בישיבה של מעלה דין גרמ"ח דעלילתם לאשר נעלר ונתעכב הדפסת הס' זמן רב: לא כי קם בנו אחריו הוא ב"ד הרבני המופלג מהור"ר יוסף ירא את ה' מנעוריו, ויצא יוסף הביתה לעשות מלאכתו מלאכת שמים והשתדל והתאמץ בכל תוקף ועוז להקים את המת לברך על המוגמר להשלים מלאכת הדפוס לאשר במחשבתו הטהורה של חביו ז"ל. ועוד הוסיף מכ"ל אל הקדש פירוש נאמד בלחיזה מקומן של שבחי"ם שקת אחד השיחי"ם פי ה' יקבנו בבוד חכמים לאשר הפליא לעשות רבו המובהק דברים רלוויים למי שלאמרן. ורוב מנין הוסיף מדעתו הרחבה תמידין כסדרן. ולא היה יפה בח בבן ככח האב. ואני השפל לוזרתי כנגד חלני להיות לו לשעד, למען רגלו לא תמעד, וילא ילחק לשוח בשדה, והנה מה לומר ומה לדבר מכמה גלגולים והרפתקות דעדו עלי ועבר גולה אחר גולה גרם גרמיים דרנה תביר וברבות שתים וימים הלוך וחסור בלא דמי' בדיל ויעבור בחחנה ההרגה לאשר היה בקהלתנו הקדושה ולרה אל לרה נגשת לאשר נחלתנו היתה לשחת מחם המחלקת ובחינו היו שוחמים בעיר הגדולה. ובשבה זו הוכרחתי לנלות מביתי ביגון ולחנה גברת ערטילאי לבקש לי היה מקום מנוחתי למלוט טרף לביתי למזון ולרוחה, והנה נסה ה' לותי בחלה מסה ומריבה שבר על שבר כמעשה דאחרי' ומחם ודיבה, לך תודה ה' על כל המוב לאשר גמלנו ובמה יתרלה העבד אל אדוניו מבלתי לנח בבסיפת פניו לבית מלוני באשר פחד יצחק הי"ה פחדתי את ה' תמיד לנגדי שויתי מי יתן והיה זה כל הימים אליו בקשתי, ונסעתי מאחר"ם מדלג על הערי"ם מקפץ על הגבעו"ת בכל העומד לנגדו ואחרי כל המסעות והניות עד פה בחתי ק"ק אמשטרדם סומכת כל העולם רוכלת כל המדינות מקום מוכשר לקבל מהרה דפוס נאה נחמד למראה. ואהדי במרומים ועדי בשחק שלח נתתי עיני בממון ולא חמתי על ההולאה ועמדתי על הפרק הסוכר את הפועלים זריזין ומובחרים גם לותיות יפיפיות בגויות להלפיות במכשירי מלה מפנינים יקרים. הגייר ודיו לבא מן הדין לפקוח עיני עוריס, וביותר השתדלתי ביתר שאת ויתר עז לסלק כל טעות וכל שגיחות בכל תוקף ועוז. ודע תמה למיקס קמי מרגן ורבנן כי אם בחולי המלח ימלח לחזה שגיחה וטעות אל יחשדוני ולבף זכות ידיעוני. כי שתים הם בקורלות החחד הנ"ו חשר מעשים בכל יום שתבנית המלחכה ומבלח על הדפוס היח הגורמת השמנה היח אם רזה: לף גם

זאת כי לא טוב לנכי מלכותי כבר הורנו המשורר ע"ה שגיאות מי יבין את אשר לפניך בין תבין, ועוד בה שליחיה כי לחלה פניכם אל תנאו לריב מהר לדון לותי מדן ועד חוב"ה, כי לגדולים ממני אשר קטנה עבה ממתני מזדקר לפם טעות לפום ריהטא ואחרי אשר לעוכת הביטו הלבלר בקולמוסו והמייט בממטו ידדו לעומק הענין אז הביטו וגם תקנו כי לא טעה המגיה ברוב מנין ורוב בנין וכהיום הזה תלמרנה שפתי בחמת ובחמים כי לאבדך את ה' אשר יעלני ושפתי לא תכלא מלפרום כפי בחחנה ותפלה להבורא יתעלה יזכני להדפים עוד ספרים לחרים. ולזכות את הרבים זקנים עם נערים. והחלהים הרוטה לותי מעודי ילילני מגגיחות שלא יאחע תקלה על ידי ח"ם:

והנה להיות כי שמעתי מלחוכי הפרגוד ומעבור הרב"ה במחנה כי מבקש הוא תותנה הרב הגחון הגדול החסיד כמוהר"ר מיכל חב"ד וב"מ דק"ק ברלין לאשר זה לויה חדשים הדפים ג"כ ספר יפ"מ וללוח כבכוכית והרעים עליכו כל העולם כולו כי הסגתי את גבולו וללוש לב בהילכו וזהפך הוא כי ה' הטוב יכפר בעד מעלו ולאו הן הגלרפי"ן בלילוף לחר לילוף למסור בזה מודעא רבה ולשלות לחרתי לר"ק לחילה נעימה. בכתיבה יסיבת להסר מעלי עקשות פה ולזות שפתים למען דעת כל עמי הארץ כי לא דבר נכוחה הרב הגחון הנ"ל לדחות לותנו בשתי ידים ורחו כל בשר יחדו כי עשיכו לפנים משורת הדין לנאת ידי שמים. ומעשה שהיה כך היה:

הלא תדעו שלומי לחובי ישראל כי הרב הגחון מהור"ר מיכל הנ"ל גמר בדעתו להדפים בחיה זמן שיוכשר בעיניו ס' יפ"מ על לגדות ושלח ובקש השכמה לאת יחידית מהגחון הגדול החכם השלם חב"ד וב"מ דק"ק ספרדים באמשטרדם בשבת תפנ"ל ותשב בדעתו תהת מוחת בקרן זוית פן יקדמני לאר וע"ז היה סחוך ונרלה בעיניו כי כבר נעל הדלת בעד כל המדפיסים שבישראל מה שלא עלה על דעת הרבני לאשר בפירוש ניתנה לדפוס מפיהם ומפי כתבם כי השכמתם לזכות הרבים להעלות דברי הקדמונים על הספר בלחמי ספר: והנה בלותו זמן ולותו פרק נשא לל לבו ב"ד הרב מהור"ר גלוגא ז"ל הנ"ל להדפים ספר הנ"ל ולא ידע מכל זה מלומה ושם לדרך פעמיו וכתת רגליו מעיר לעיר וממדיכה למדיכה ואחר ויגע ועלח לקבץ תתימות בילקוט הרוחי"ם לקוחי בחר לקוחי להכין בהכנה דרב"ה למען תשיג ידו בהדפסת ס' **יפה מראה** הנ' לזכות את הרבים רחוקים וקרובים ואחר כל הני הרפתקי דעדו עלי כשחייט מלחת בשנת תפ"ד לפ"ק שנתועדו רבני גלוחי ד' לרלות בבית ועד לחכמים ביערסלב ונזרקה מפי חבורה גזירה לגזירה שוה לכל נפש במשעול החרמי"ם גדר מזה וגדר מזה, כי מבלעדי הרב מהר"ח גלוגא ז"ל וזרעו לאחריו לא יריס קום איש את ידו להדפים ס' הנ' בשום תופן ובשום פנים, וכן החזיקו על ידם שארי גחוני ארץ חכמי פולין ומערבין ושאר רבנים כמו שעלו על מזבח הדפום כל אלו ההסכמות מן דורשי רשימות. ויהי בימים ההם בשנת תפפ"ל אנכי בדרך נחני ה' בהורמנת דמר הרב ב"ד ר"ח גלוגא ז"ל ובאתי לעיר יעסניץ מקום הדפום שמוך לק"ק דעשויח ומיד הדפסתי ההסכמות הנ"ל עם דוגמת ודף ח' שלי הסי להרלות העמים והערים את יופיו, ועד לותו זמן לא התחיל הרב הגחון מהור"ר מ י כ ל חב"ד ברלין להדפים ולא עלתה על דעתו, ויהי בשומעו כי כבר התחלתי בהלחמת הג"ם לגמת שלי הקודם הדפסת ספר הנ"ל ויפן כה וכה וילא כי אין איש אתו זולת החכם הגחון חב"ד דספרדים לבדו וילר לי מאד ויחכם ויבקש ההסכמות משאר גחוני ארץ ויתנו לו כי לא עודע מהם דבר ולא אחי דבר וק"ל כל דאלים גבר ויבו בעיניו דבר זה לבדו וילו שלי עמו בבת גדול וביד חזקה למעוע ולבטל הדפסתי במלו"ת שאדם ד"ם בעכוכי"ו ויעכבנ"י זה פעמים בשערי חוב המוקדמים בחומרו כי יש לו ההסכמות קדומים. ואמרתי שלי לבי במקום שיש חלול השם כזה אין חולקין כבוד לרב כי מי ראה כזאת עיני המהפך בחרדה יבא אחר ויעלנה אחר כל הטרחות ויגיעות עם ההסכמות הגחונים יבוטל הדבר ח"ב מה בח ב"ד יפה, ומיד נסעתי מגדנד"ה היטבת"ם לק"ק ברלין, מכון שבתו של הרב הגחון הנ"ל והתקנתי עלמי בג' דברים לדורון לתפלה ולמלחמה ובבותי שמה ולטען לעקה גדולה ומרה דינה קח בעינה נרד שלי עמק המלך עין משפט ושפטו דל ויתומים לאשר חייהם תלויס בזה מודעא רבה ולשלות לחרתי לר"ק לחילה נעימה בבתיבה יסיבת להסר מעלי עקשות פה ולזות שפתים למען דעת כל עמי הארץ כי לא דבר נכוחה הרב הגחון הנ"ל לדחות לותנו בשתי ידים ורחו כל בשר יחדו כי עשיכו לפנים משורת הדין לנאת ידי שמים. ומעשה שהיה כך היה:

הלא תדעו שלומי לחובי ישראל כי הרב הגחון מהור"ר מיכל הנ"ל גמר בדעתו להדפים בחיה זמן שיוכשר בעיניו ס' יפ"מ על לגדות ושלח ובקש השכמה לאת יחידית מהגחון הגדול החכם השלם חב"ד וב"מ דק"ק ספרדים באמשטרדם בשבת תפנ"ל ותשב בדעתו תהת מוחת בקרן זוית פן יקדמני לאר וע"ז היה סחוך ונרלה בעיניו כי כבר נעל הדלת בעד כל המדפיסים שבישראל מה שלא עלה על דעת הרבני לאשר בפירוש ניתנה לדפוס מפיהם ומפי כתבם כי השכמתם לזכות הרבים להעלות דברי הקדמונים על הספר בלחמי ספר: והנה בלותו זמן ולותו פרק נשא לל לבו ב"ד הרב מהור"ר גלוגא ז"ל הנ"ל להדפים ספר הנ"ל ולא ידע מכל זה מלומה ושם לדרך פעמיו וכתת רגליו מעיר לעיר וממדיכה למדיכה ואחר ויגע ועלח לקבץ תתימות בילקוט הרוחי"ם לקוחי בחר לקוחי להכין בהכנה דרב"ה למען תשיג ידו בהדפסת ס' **יפה מראה** הנ' לזכות את הרבים רחוקים וקרובים ואחר כל הני הרפתקי דעדו עלי כשחייט מלחת בשנת תפ"ד לפ"ק שנתועדו רבני גלוחי ד' לרלות בבית ועד לחכמים ביערסלב ונזרקה מפי חבורה גזירה לגזירה שוה לכל נפש במשעול החרמי"ם גדר מזה וגדר מזה, כי מבלעדי הרב מהר"ח גלוגא ז"ל וזרעו לאחריו לא יריס קום איש את ידו להדפים ס' הנ' בשום תופן ובשום פנים, וכן החזיקו על ידם שארי גחוני ארץ חכמי פולין ומערבין ושאר רבנים כמו שעלו על מזבח הדפום כל אלו ההסכמות מן דורשי רשימות. ויהי בימים ההם בשנת תפפ"ל אנכי בדרך נחני ה' בהורמנת דמר הרב ב"ד ר"ח גלוגא ז"ל ובאתי לעיר יעסניץ מקום הדפום שמוך לק"ק

בגירוף מהר"ר יוסף הכ"ל והלעטתי דברי לפני הרבנים והחכמים שבאמשטרדם לוך הדין עמי וממוכן לחי לעמוד לדין בפני גאוני ד' לגלות בחסד עוד ידי נטויה לעשות בעז"ה ולהבוע ממנו ההפסדות והיזק הנזכר שגרם לי הרב הגאון הכ"ל וניתנו דברי ליכתב מהגאון חב"ד דספרדים להרב הגאון מהר"מ חב"ד דק"ק ברלין הכ"ל . ולא השגיח בכל זה והפריז על מדותיו לכתוב לכל מקום ולכל עיר לכל רב קדים ועיר ועכבו בידי הדפוס ולולא לקוח ממני קוס ספר רק יקיבוני ריקם בנ"ל פמ"ך בן חפ"ך . עתה הביטו ולולו לחומי עם סגולה חס מידי ילחם המכסול והתקלה וחס נתחייבתי לחסס מעילה בטוח לחי במעלת הרב הגאון הכ"ל כי טוח בכבודו ובעלמו יודה ולא יכוש שכל דברי חמת ודק ולא נפקד ממנו מלומה , הכל עשיתי לפניס מסורת הדין בנפש שלמה ולחי לח נפשי הגלתי ותקוה שלחינו וכבותינו בני חי"ו זרע קודש רחמנים בני רחמנים המתנדבים בעס לחסר תמיד הס מריקים שקיסס ישימו נפשס בכפיסס לפתוח לי שערי העזרה להחזות נפש המומללים חלמנות ויתומים של הרב ב"ד מהר"ח גלונה ז"ל לחסר בזה חלוי מייסס ולחן לך מלוה גדולה מזו . כל המרבה לספר יקח ברכה מלח ה' ולדקה מחלחי ישעו ית' בברכת התורה כי לח תשכח מפי זרעו, כ"ד המבית לדפוס והמגיה לזכות הרבים העטוד הכותב ביום גגילה ונשמחה ב"ך לספירה :

ותומביה מחוסר לפ"ק:

כ"ר המעתיר כויעתר יצחק בן הרבני המופלג טוה"ר ארי' ליב חד מראשי ב"ד דק"ק אפטא בן הגאון המפורסם בדורו רבן של בני הגולה מהור"ר יצחק ז"ל אשר זרחה תורתו בק"ק קראקא והגליל וצ"ו :

ובמה אכף ובמה אקדם פני הקציון הנדיב דתני ומתני מודע"א דאורייתא דגמ"ר ומקני האלוף והמרומם מאד נעלה נדיב לב מהר"ר שלמה ולמן לוי אשר בל זמן הדפים מדשן ביתו הרוני . וכל הטובות והחסדים גמלני . ומה אוחיל עוד כי אם להתפלל לרב מחולל יפיש חיי' סגי' ומסני בתלת מילי הני בני חיי ומזוני עם צלעתו זוגתו אשת נעורים . כל מעשיה חגונים וכשרים , מרת **זעלדה** תי' : שניהם יחיו ויתעננו . ששון ושמחה ישיגו . יזכו לראות בנים ובני בנים בתורת ה' יהגו . אבי"ר :

הקדמת המחבר אל עין הקורא

אמר שמואל הקטן והוא בן איש חי לפני ד' קדוש יאמר לו ווך וישר פעלו בהר"ר יצחק יפה אשכנז זלה"ה , ישתבח היוצר ויתעלה הדרו אליו פי קראתי בכל לב ולב ענני ה' ענני ויסינך תסעדני ורוח נדיבה תסמכני תוריעני אורח מישור ודרך הבונות תנחני ותנהלני נחני בצדקתיך למען שוררי לא אכשל בדבר וישמחו בי חברי באשר יגעתי מנעורי בספר זכרון לפני ה' לכפר על נפשי נפש נענה הנקרא בשמי ספר יפה תואר יסדתיו אף עשיתיו לבאר ולפרש דברי מדרש רבה על חמשה חומשי תורה כי סתומים וחתומים הם במענה לשונותיהם ובהבנת כונת ענייניהם ואתנה את פני להבין ולהשכיל באמתת מציאות פירושיהם בעזרת חונן לאדם דעת ואתפלל אל ה' ואומר האירה פניך על עבדך זכרני נא וחזקני אל תטשני ואל תעזבני עד הקימי מזימות לבי ועשתה והצליחה מלאכת שמים בידי כי יגורתי שמא יפסיקוני מעבדות מרדות הזמן ובכן שמע אלהים ויעננני מהר קדשו ויהי עמדי ויחזק בידי לא עזב חסדו לגמור בעדי עד אשר עשיתי גמר מלאכתי בפי' המדרש הנז' עד תומו, ואדע כי מה' הוא הנותן ליעף כח לעמוד בהיכל המלאכה הרבה ארוכה ורחבה אף כי עינא ולבא בל ימי צבאי בגרסיהו טרידי גירסא דינקותא בבי מתיבתא בהלכתא רבתא לאסוקי שמעתתא ופלפולא דחברותא . ואף גם זאת בהיותי עובר אורח טורח צבור ללמוד וללמד דברי תורה ברבים לשמור ולעשות סדר עבודתם עבודת הקודש ובצוק העתים מבטה צרות צרורות צרים רדפוני כתרוני מנוחה הדריכוני תחת רדפי פי ישרים ואמת ה' לעולם וחסרון כיס קשה מכלם מפני עו"ג מפני לסטים אכלוני הממוני הציגוני נעור וריק ממשען ומשענה וררא דממונא והיך יוכל לב נשבר ונדכה לחשוב מחשבות לעשות מעשה אשר יעשה בבינה והשכל לולי ה' עזרתה לי כי הפליא חסדו לי הפלא ופלא , והיה בראותי כי אין כילות למעלה ורחמי שמים מרומים מלאני לבי עוד לבקש תפלה ותחנונים מאלהי אבי היה עמדי יוסף שנית ידו להיטיב עמי להפק זממי לפרש גם אגדות נמרא הירושלמית בשנם הן שכנות ומצרניות לאגדות מדרש הרבות בכתבם ובלשונם וחלק גדול מהם שקוע בתוך המדרש הנז' כי לא ראיתי בהן שום פירוש זולת דברי בעל עין יעקב ז"ל אשר לא זבר מהנה א' מני אלף וגם באותן שהביא לא שת לבו לירד לעומק הבנתן כפי הצורך ולא עוד אלא שיש בהן כמה בלבולים דחסור ויתיר וחליף כי לא נודמן לידו ספר הירושלמי אלא קונדרים א' מוטעה כמו שכתב בהקדמתו ואמרתי עת לעשות לה' להישיר התלמידים אשר כגילי בהבנת לשונם וענייניהם וגם בזה לא בזה ולא שקץ ענות עני ויתן לי גם את זה ככל אשר שאלתי מעמו ואקרא גם את שם החבור הזה בשמי **יפה מראה** להיות לי גט הוא לזכות לנפשי כראשון ולא עוד אלא שלהיות השם הזה שכן ומצרן לשם הראשון במקרא שבתוב בתורה כמו ששני הספרים האלה מצרנים זה לזה ברבר האמור ובאלה חפצתי צדק נפשי בתת ב' החבורים האלה ביד איש עטי בעט ברזל ועופרת להעבירם בחקי חקיקת הדפוס לשלחם בכל גבול ישראל אולי ימצאו חן בעיני המעיינים ויהיו דברי נזכרים לשבח בבתי כנסיות ובתי מדרשות והיה לי למשיב נפש בשני עולמות וכדרך שאמרו בפ"ב דברכות סי' ב' גבי אגורה באהליך עולמים האמנם להיות המלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר המבוקש להם הרבה ובעל הבית דחוק לטעות אין לאל ידי לעשות חקיקת ב' החבורים ולא אחר מיוחר בהם כי רבה היא מלאכתו ואמרתי להדפיס לעת כזאת ספר הירושלמי כי מצער הוא בערך אל הראשון אולי ישר בעיני אלי"ם ואדם עניי ועמלי ויהיו לי מעיר לעזור להדפסת הראשון ג"כ ואם היות שלא הייתי צריך להביא בחבור הזה פירוש בכל האגדות אשר הם שקועות במדרש הא' כנז' מאחר שעדיין לא יצא טבעו בעולם

המכתבי

הסכמתי להביא פירושם גם בספר הזה שלא יהיו כדברי הספר החתום בזמן הזה שלא נתפשט אשורו בדרך עולם. מצורף לזה כי בכמה מקומות נמצא חלוף בנוסחות האגדה בין המדרש והגמרא הזאת בחסר ויתר והשתנות סדר החלוקות ועל פיהן ישתנה הפירוש. ועם היות שבכמה מהאגדות נאמרו בגמרא זו בחדא מסכתא וחזרו ונשנו במסכתא אחריתא לא חשתי להביאן רק במקומה הראשון כתבתה ובלשונה ובשאר המקומות זכרתי מעט מזער מהחלת האגדה והראיתי מקומה במסכתא הראשונה והיה כל מבקש אותה ימצאנה שם וכשיהיה שנוי בנוסחא שבין ב' המסכתות המחייב שנוי הפירוש כתבתי כל הראוי לכתוב במסכתא הראשונה. והנני מודיע למעיין כי בכל המקום אשר אזכיר את שם איזה פרק מפרקי הגמרא להורות על איזה דבר המובא שם המצא תמצא בבבלי וולת המקומות אשר אני כותב שם כדלעיל או כדלקמן או בפרקין סתם כי או ימצא הדבר באותו פרק הנזכר בנט' הירושלמית הלזו. ואני תפלה ותחנונים לאדוני האדונים בחסד של אמת אדרוש מאתו ישלח משמים מגן עזרו עד יצא כנגה צדקה חקיקת החבור הלז ואורו על כנפות בעלי אסופות. והיה האיש אשר ידבנו לבו לבעבור סבב פני הדבר לעזר ולהועיל הן בגופו הן בממונו ישלח אלהים חסדו בנפשו ובכל מאודו ויהי כוית הודו. והשואה חן חן אל השר הנעלה לתהלה וכבוד דון שלמה נ' יעיש נר"ו. אשר עזרני ועוז ויעש אזרני ובידו הרחבה סלא להחזיק בידי בממונו והונו לקרבה אל המלאכה. אל אלהים ה' ישלח עזרו מקדש בברכת ערוכה בכל ושמורה, ומציון יסעדהו להעמיד ולהתמיד תפארת רום מעלתו על העבודה ועל התורה. האות לבו ונפשו המלאה רוח דעת ויראת ה' יתן לו וכל הפציו וארשת שפתיו שפתי צדיק ישלם, הנה כי כן יבורך גבר חכם ירא אלהים כמה"ר משה בכ"ר אברהם פסח שהתחיל במצוה וקדש במלוה אשר הלוני בעטלי הלואת חן וחסד לקרבה אל המלאכה עשרת אלפים כסף אלהי אברהם יהיה בעזרו כל היום יברכנהו ויורה"ו ה' עין חיים יראה ורע יאריך ימים וחפץ ה' בידו יצלח:

הקדמת המו"ל

כי מכל בית ישראל אשר לא ידע כי ברקיע הדת היהדות הסבוסה מפה אל פה ברבבות אלפי ספרים המזהירים ככוכבים, עליו יגיהו זה באלפים שנה שני מאורות גדולים בכמותם ונשגבים באיכותם, והם משפיעים אור צח ומצוחצח על הספרים האלה ההולכים קוממיות בכרם ה' צבאות דת ישראל, ורק מידם קרני הוד למו להאיר לפני שה פזורה ישראל איזה דרך ישכון אור ההצלחה החמרית והאושר הרוחני, הלא המה שני התלמודים הבבלי והירושלמי אשר כל בית ישראל נשען עליהם, וכל הסופות והזועות אשר הרעים השטן על פארי עמודים אלה עלו בתהו ולא ננעו בהן לרעה, וכל זמן שמתישנים בקנקניהם הם משתבחים וקפצי זביני:

ובגלל זאת הפליגו חכמי התלמוד עד למאוד ביקר תפארת האגדות והוקירו אותן מפו וכחם אופיר, כמו (ברכות י') רב שימי בר עוקבא הוה מסדר אגדתא קמיה דר' יהושע בן לוי, (סנה' ס"ז) ויגד משה, דברים שמושכין לבו של אדם כאגדה, (מגילה י"ד) וכל משען מים, אלו בעלי אגדה שמושכין לבו של אדם כמים, (תענית ס') א"ל רב נחמן לרב יצחק לימא לן מר מילי דאגדתא כו', (קדושין ל') עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה, אר"י אמר שמואל כגון זבולון בן דן שלמדו אבי אביו מקרא משנה הלכות ואגדות, (סוטה מ"ט) ר' אבהו ור"ח בר אבא איקלעו לההוא אתרא, ר"ח בר אבא דריש שמעתתא ור' אבהו דריש אגדתא, שבקי כולי עלמא לר"ח בר אבא ואתו לקמיה דר' אבהו כו', (כ"ק ס"ב) יתיב רב אמי ורב אסי קמיה דר"י נפחא, מר אמר לימא מר שמעתתא, ומר אמר לימא מר אגדתא, פתח למימר אגדתא ולא שביק מר, פתח למימר שמעתתא ולא שביק מר כו', (ב"ב ט') רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד, וכבוד אלו בעלי אגדה כו', (סנ קמ"ה) עתיד נכסין עתיר פומבי זה בעל אגדות, (סנהדרין ל"ח) כי הוה דריש ר"מ בפרקיא, הוה דריש תלתא שמעתתא תלתא אגדתא כו', (חולין פ"ט) כל מקום שאתה מוצא דברי ר"א בנו של ריה"ג בהגדה עשה אוניך כאפרכסת, (נדה ס"ח.) י"ב דברים שאלו אנשי אלכסנדריא את ריב"ח ג' דברי אגדה כו', (מכות י'.) למי נאה ללמד בהמון מי שכל תבואה שלו, ופרש"י שבקי במקרא במשנה בהלכות ובאגדות, (ספרי פ' עקב) כי לא על הלחם לבדו וגו', זה מקרא, כי על כל מוצא פי ה', אלו הלכות ואגדות, רצונך להביר את מי שאמר והיה העולם, למוד אגדה, שמתוך כך אתה מכירו ודבק בדרכיו, (סנ פ' המזיקין) ירכיבהו על במתי ארץ, זו תורה כו', ורם ענב תשתה חמר, אלו אגדות שמושכין לבו של אדם כיין, (סנ) יערוף כמטר לקחי, מה מטר זה יורד על האילנות ונותן בהם ממעטים לכל אחד ואחד לפי מה שהם כו', כך דברי תורה כולם אחת ויש בהם מקרא משנה הלכות ואגדות, (מכילתא פ' בשלח) כזרע גד, אלו דברי אגדה שהן מושכין לבו של אדם כמן, (ב"ר פסי"ח פי' ג') דגן, זה תלמוד, תירוש, זו אגדה, (ויקרא רבה פ"ל סי' ג') שובע שמחות, שבענו בחמשה שמחות מקרא משנה תלמוד תוספתא ואגדות, (במדבר רבה פ"ג סי' ח') מה תמרה זו אין בה פסולת כו' כך הם ישראל אין בהם פסולת אלא מהם בעלי מקרא כו' מהם בעלי אגדה, (קהלת רבה פ"ג סי' ח') ותענוגות, אלו האגדות שהן ענוגו של מקרא, (שמו"ר פמ"ז סי"ו) א"ר ישמעאל בוא וראה כמה קשה הדין שעתיד הקב"ה לדון את כל העולם כולו בעמק יהושפט כי מי שיש בידו תלמוד תורה אומר לו מרוע לא למדת אגדה, (סנ סי"ל) באותה שעה שהם נאספים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ושומעים אגדה מפי חכם אמר הקב"ה אני מתעלה בעולמו, (סנ מהלים כ"ח) כי לא יבינו אל פעולות ה', אמר ריב"ל אלו האגדות, (תנחומא דכ"ן פכ"ט) כל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש חלש וזיין בידו, (זוה"ק שלח ק"ס) ויבאו עד נחל אשכול, אלין אנון מלי דאגדה כו', ועוד במקומות מפוזרים בספרי חו"ל מתנוצצים מאמרים כאבני נזר לרומם ולהדר את האגדות עד למעלה ראש;

א אמר

רבי מונא בר אנדרי, בשם רבי שמואל בר סוטר המלאכים אין להם קפיצין ומה טעמא (דניאל ז') קרבת על חד מן קדמייא קיימיא:

אין להם קפיצין, פי' תוליות ברגליהם שהיו יכולים לקפוץ בהם, והכוונה שהם בעמידה תמיד ואין להם ישיבה כדלמרינן בפי' נב"ל פס"ה וברים שוחר טוב ובפרקי ר"ל מה מלאכי השרת אין להם קפילה לף ישראל אין להם קפילה עומדים ברגליהם ביוה"כ והא דגרסי' בפ"ב דחגיג' גמירי דאין למעלה לא עמידה ולא ישיבה כבר כתב רש"י דלא גרסינן לא עמידה, אך קשה דבשמות רבה פרק כ"ה בשהות מבקש עושה לותם עומדים ופעמים עושה לותם יושבים, וע"ק שלפי מה שכתב הרמב"ם ז"ל ביסודי התורה שהמלאכים אינן גוף וגויה אלא צורות נפרדות זו מזו זה וזה לא יתכן במלאכים ועוד מה ענין קפיצין דקאמר, ויש לומר דלעיני הגבוהים קאמר כי כשירלו להם המלאכים כדמות אנשים לא ירגלו רק עומדים וזה לכבוד ה' כי הם עומדים לפניו כעבדים לפני המלך שפרשתי במ"ש בב"ר פכ"ח פעמים נעשים פעמים אנשים דהיינו לעיני רואיהם: והא דמקשי בב"ר פמ"ג היכי כתיב במשה ואשב בהר כיון דאין עמידה למעלה והכי נמי מקשה ברים ס"ט היכי כתיב בדוד ויושב לפני ה' הייגו כיון דמלאכים אינן נראין אלא עומדין להורות שהם כעבדים לפני ה' כמו כן אין ראוי שיהא כ"ו יושב לפני השכינה והא דכתיב ויושב תחת התאנה מלי מפי' לשון עכשיו אי נמי דנביא הוא ולא מלאך וכש"ל שאמר בשהות מבקש עושה לותם יושבים סבירא ליה שנראין לאנשים גם כדמות יושבים ויותר נראה שהישיבה רמז אל הנראה והשלטות על דרך היושב על משפט היושבים ראשונה במלכות, והכוונה בזה שאין לשום מ' מהטליוני' שנראה ושלטנו' אלהו יח' לא בעניו עלמותם כדעת בעלי הקדמות החושבים שהשכל המליחות מלתו יתברך ע"ד החיוב והטליונים העלולים ממנו קדומים עמו תמיד ולא יסורו ממנו לעולם ולא יתואר הש"י ביכולת על השתנות' ולא בעניו פרנסת העולם כדעת האומר עזב ה' את הארץ ויד שרי מעלה אלא כולם לפשרי שנוי ותמורה מלד עלמס ועומדי' תמיד לכל אשר יצוה ה' וכמו שעו"ש בב"ר פ"ח הש"ה לבדו מתהדר ומתקלס בעולמו כדפי' שם, ומ"ש בש"ר כשהו' מבקש עושה לותם יושבים היינו שפעמים ה' נותן להם שלטון על חיו עו"ג לזמן מה ע"ד הגה אנכי שולח מלאך לפניך השמר מפניו ושמע בקולו וגו' וכן ואני יולף והגה שר יון בא ולהיות הישיבה הורלת ממשלה הוקשה לרבותינו ז"ל היות ישיבה לב"ו לפני שכינה, עוד יתכן שהישיבה רמז אל הממוחה והעמידה רמז אל המעשה כדרך העומד ללכת בעסקיו והכוונה שהמלאך אינו בטל בשום שעה אלא לעולם מעשיהם בפועל ומקלסים שמו ית' וילכו בשליחותו ולא ישובו כלל כדרך האנשים שהם שכל בכח והם בטלים לפעמי' מההשכלה והעבודה האלהית, ומ"ש אין להם קפיצין דרך משל גם מ"ש בש"ר פעמים יושבים פעמים עומדים יש לפרש שפעמים נחים ובטלים ולא יעשו שליחות מה בזריזות כמו שהיה הענין בגדעון שמתחל' לא בא אלא לזרו ושוב נפרד ממנו והיה גדעון עושה מעשיו לאט לאט, ופעמים עומדים וזריזות בשליחותם שילחם ה' שימהרו מעשיהם כמו שהיה בהפיכת סדום וכיולא ועי"ז הדרך פי' ג"כ מ"ש פעמים נעשים פעמי' נאנשים ולהיות הישיבה הורלת אל בטול השלמו' הוקשה לרז"ל היות ישיבה לב"ו לפני השכינ' כי העומד שם הולך וגדול בשלמות ומעלה תמיד כלומרו שובבו שמחות לת פניך כי טוב יום בחלריך וכלה רבי', ומ"ש לקמן בפ' שבועת הדיינין מלאכי חבלה אין להן קפיצין ענין אחר ושם לפרש בעזרת השו':

קמייא קיימית, דקמית משמע לשמושים אבל קיימית משמע עומדים כתרגומו ולא בעי לפרושי לשמושים כי לא נזכר שם לשרופים שיקרא לאלו לשמושים, ואיכא למימר למאי מייתי מהכא דאינו מפורש קיימית ועוד דהוי מדברי קבלה ולא מייתי מקראי דמפורש בהו עמידה והוו מדברי נבואה כגון שרפים עומדים ובין העומדים השלה דמייתי ברים ס"ט וכל לצבא השמים עומדים דמייתי בב"ר ובעמדם שרפים כשפיהן דמייתי בש"ר וכ"ש שעיקר הריאה להמשל מה שאמר אין להם קפיצין מדכתיב ורגליהם רגל ישרה כדאית' בש"ר הוא ליה לאתויי, וי"ל משום דאיכא למדמי דכל הני קראי בקלת המלאכים דוקא והש אשר רלו אז הנביאים אבל אחריש איכא יושבים ואע"ג דכתיב וכל לצבא השמים עומד לאו דוקא כל לצבא השמים אלא הממושים להלין ולקטרג כדכתיב מימיכם ומשמלים ודרשו רז"ל אלו מימיכם לזכות ואלו משמילים לחובה אבל הכא דכתיב אלף אלפין ורבוא רבוון משמע דכל המלאכים הם עומדים דקיימת אכולהו קאי והייגו דלא מייתי מרבוא רבוון יקומין דכתיב בריאת דאין משם ראיה אלא לרבוא רבוון:

מאילת

פירוש הקצר וש"ס

פרק א' אמר ר' מונא המלאכים אין להם קפיצין, והא דאיתא בש"ר פעמים עושה למלאכים יושבים היינו שאין להם סדר ישיבה תמיד כלעונם ומעלמן אבל לפי שעה ובדשות הכ"ם יש להם ישיבה וכן אחז"ל במעשרון דיושב משום דיהבי ליה רשות למכתב זכותא דישראל וק"ל, ג"כ יל דזוקא בסיקר עבודת', לה' אבל בזה שם דוק' בשמיללה כמו שכתבים למעה לפרש לה' אבל כל שאר שלימותם עושה לותם לפעמים יושבים, עוד יש לפרש שקפיצין פירושו שרגליהם כרגל אחד ממש ולכן מכנה לותם בשם קיימת משום שעכ"פ שם תמיד במדרינה זו שהם כעומד על רגל אחד ואחי' בשהם בהליכה וישיבה ולכן מכנה לותם בשם קיימת וק"ל:

הלכה א) אין להם קפיצין, תוליות ברגליהם שיכולין לקפוץ לותן כדי לישב אלא תמיד עומדין הן דכתיב קמייא קרי ביה קיימית:

ב מאימתי קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתם עד סוף האשמורה הראשונה דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים עד חצות רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר:

גמ' תנו רבנן מאימתי קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתם עד סוף האשמורה הראשונה דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים עד חצות רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר מקשי עלה דרבי אליעזר מי סברת כל שעה שהכהנים אוכלין בתרומה הוא דקרי ליה שעת הקרבת קרבן פסח ולא שעת קריאת שמע ורבי אליעזר אומר עד סוף האשמורה הראשונה אמאי אי משום דאיכא למיטעי ואמר עד חצות הא איכא למיטעי ואמר עד סוף האשמורה הראשונה אלא לאו שעת הקרבת קרבן פסח ולא שעת קריאת שמע ורבי אליעזר אומר עד סוף האשמורה הראשונה אמאי אי משום דאיכא למיטעי ואמר עד חצות הא איכא למיטעי ואמר עד סוף האשמורה הראשונה אלא לאו שעת הקרבת קרבן פסח ולא שעת קריאת שמע אמר רבי אליעזר אי לא אמרו חכמים עד חצות לא היה לו לאדם אלא שעה אחת ביום שהרי אמרו חכמים אין מקטירין אימורין ואין אוכלין בשר קדשים אלא עד חצות אמר ליה רבי יהושע מי סברת כל שעה שהכהנים אוכלין בתרומה הוא דקרי ליה שעת הקרבת קרבן פסח ולא שעת קריאת שמע ורבי אליעזר אומר עד סוף האשמורה הראשונה אמאי אי משום דאיכא למיטעי ואמר עד חצות הא איכא למיטעי ואמר עד סוף האשמורה הראשונה אלא לאו שעת הקרבת קרבן פסח ולא שעת קריאת שמע אמר ליה

ג כך היא גאולתן של ישראל, כ"ע מאי טעמא הדמות גאולת ישראל לזה להיות מעט מעט ולא תהיה מהרה מתחלה ומאי יליף מכי לחשב בחשך ה' אור לי המלילים דמדמי' לעלות אור השחר מעט מעט מדרכה אור גמור משמע, ועוד דמאי דמייתי ממרדכי לא דמי דשחר לילה השחר ליכא תושך נוסף אלא אור מוסיף, והכא בשחר ומרדכי יוצא בשער המלך הוא ליה לאפלה גדולה ג' ימי גזרת המן ועוד מה גדולה היא ויצא מרדכי לפני המלך, שער המלך כי לין תוספת על יציאתו בשער תחילה וכבר בפתבתי בבאורי לב"ר ריש פ"ם הבינתי הגאולה מעט מעט כדי שיוכלו לסבול הטובה להעתקתם מהרה לגאולה והכי ליתא בהדיא בפ"ק מזמור י"ח והלמוד מכי לחשב בחשך נאה לפי זה דלא קאתמר ה' ויגילתי לאורה אלא ה' אור לי כלו' אף בהיותי בחשך יאיר לי והיינו תחלה מעט מעט שעדיין יש הרבה מהאפלה בזמן ההוא כמו שאחר הרבה מהחשך עדין ונעלו של המן לא חשיב, הפסק דשער בשלמא הוא ולא ירידה מגדולתו דלעולם היה בגדולתו דלא קס ולא זע ממנו והא דחשיב ויצא מרדכי תוספת בגדולה דכיון דהמן נדחק אל ביתו בהשפלה הויא חזקת מרדכי לשער המלך יותר גדולה דמעתה יכובד יותר וכ"ש שלא יחוס לזוז בפני המן בשחוט בנפש טפי ממה שלא קס ולא זע ממנו לחמול, אף ק' דלא מייתי הכא ויצר המלך את מבשתו ויתנה למרדכי ותשם אחתר למרדכי על בית המן דהוה מקמי ומרדכי יצא מלפני המלך, מיהו בש"ס מייתי ליה המן והכוונה נמי לויסר את מבשתו דכתיב התם ואגדתנו קללה: **אשמנם** י"ל עוד שרמזו אל היות הגדולה והשלמה בישראל סבת פוגשם כי מטמעט יבואו אל המרודה כי בהשלמה תהיה ישלימו את נפשם ויכינו עלמם אל קבול השפע המלכי **מה שאין** כן עובדי ככבים שהשלמתם סבת מפלתם

כבוד חכמים וחרושי מהר"א ז"ל

ג' קימעא קימעא נראה ע"ד לפוס נערת לגרת שכן הוא בגנותם שאין לך יום שאינו קצה מיום שקודם כמו שאמרו חז"ל בבוקר אאמר מי יתן ערב. שם עניו של רקיע מלכות שמשים שמה וכו'. עיין ביש"מ לע"ב מה שאמרו חז"ל שעוסק הוא מלאך ת"ק שמה פירושו עם העניו וכ"כ חלל העולם משמים עד לחרן הוא מלאך תין שמה עיין בפי' ידי משה שמייחב בזה קושית חוספת מדה"ר האיך קס עיין שם ומיושב נמי קושית י"מ לקמן בפי' שמים על החרן כימי לבוא והלא שנות לבות הי' פק"ב ומפורן שבן ג' שנים הכיר לבריאם את בוראו פי' מן ג' שנים ויום אחד וקצה ת"ב בשנות ישחק ויעקב נולד ג"ב מכל אחד ב' שנים וכ"ל ולישנא כמ"ד בן מ"ת שנים הכיר לבריאם את בוראו ואחיות שפיל שלם חקת משנות ישחק ב' שנים ומשנות יעקב ב' שנים הכיר לבריאם את בוראו יפי' בשער תין שנים ודו"ק:

ג דרמא ר' חייא רבה ור' שמעון בן חלפתא הוו מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתא. וראו אילת השחר שבקע אורה א"ר חייא לר' שמעון ברבי. כך היא גאולתן של ישראל בתחלה קימעא קימעא כל מה שהיא היא רבה והולכת מאי טעמא (מיכה ז') כי אשב בחשך ה' אור לי כך בתחילה (לסתר ב') ומרדכי יושב בשער המלך ואח"כ (שם ז') ויקח המן את הלבוש ואת הסוס ואח"כ וישב מרדכי בשער המלך ואח"כ ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות ואח"כ (שם ח') ליהודים היתה אורה ושמחה ואתיא דר' חייא כר' יהודה דתני בש"ר יודה עביו של רקיע מהלך חמשים שנה אדם בינוני מהלך ארבעים מיל ביום עד שהחמה נוסרת ברקיע חמשים שנה אדם מהלך ארבעת מיל נמצאת אומר שעוביו של רקיע אחד מיל ביום, וכשם שעוביו של רקיע מהלך חמשים שנה כך עוביו של ארץ ועוביו של תהום מהלך חמשים שנה ומה טעם (ישעיה מ') היושב על חוג הארץ וכתיב (איוב כב) וחוג שמים יתהלך וכתיב (משלי ח') בחקו חוג על פני תהום על חוג לגזירה שוה:

תני

משמגלוים כה כמ"ש בפ' כמוי הדם גבי לא מרובכם מכל העמים ובפרק בן סורר תנן שקט לנדיקים טוב להם ולרשעים בהפך ולכן אמר כי כמו שאור השחר כל זמן שהוא מאיר הוא מוסיף יותר באורו כי הסבה מתחזקת כך גדולת ישראל תחלה מעטים וע"י ההגלחה היה יגלימו עלמם ויזכו ליותר מזה, ומה נאה לפ"ז לומרו ה' אור לי כי האור הזה אור ה' הוא והדבקות בו והניח זה ממרדכי שהיה תחלה בשער המלך ולא היה סבה לגאוה להרחקה מהם ולזה לא אחר כך שזכה אל הכבוד הזה לא גבה לבו אלא ויצא מרדכי אל שער המלך ופי' ז"ל לשקו ולתעניתו ואח"כ ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות, והכוונה שעמד בעמו לתהלה ולשם כדאמר בלסתר רבתי מלמד שמלך מרדכי על היהודים שהכוונה בזה היותו חזק בתורתו ויסדותו לא אחר שנתועד להשות כדפי' הסם:

ואתיא דר' חייא כר' יודה נראה דמשום דאיכא מ"ד דתין עוביו של רקיע אלא כג' מלבעות ומד' חייא שאמר שהגאולה כאור שהיא רבה והולכת נראה דשביהת ליה שהרקיע עוביו מרובה ומשיעלה עמוד השחר עד הנץ החמה השמש מגביר ועוקב ברקיע עד שיולא ומיון בעולם ולכן אורו רבה והולכת דאי הוה ס"ל שהרקיע כג' מלבעות משיעלה בניפת הרקיע מיד מיון ואין האור הקודם להנץ החמה משעולה עמוד השחר מהשמש אאורו רבה והולכת אלא מכוכבית או מדקרינן דוד דסלקין ממזרח כדלעיל להכי קאמר דאתיא דר' חייא כר' יודה דקאמר שהיא מוסרת ברקיע מהלך ג' שנה: **עוביו** של רקיע, זה לי ליפסר להתפרש לשמת הלב המורה שהרקיע הוא המקום הקל והלא מהאויר ולא לשמת זה ינחמנו האומר שהרקיע הוא מקומר הגלגל אלא בגרמי השמים מדבר כשמשים דקרא, וגר' דכהא קאפלגי דמ"ד לקמן סימן ה' עוביו של רקיע כג' מלבעים סוכר כשמת הרב שכן שיטתו מעלה מעה והאומר

פירוש הקצר וש"ם

הלכה ג) דלמא לשון קצרה הוא דא למה דמיא מעשה בר' חייא רבה וכו' בקריאתא בהשכמה קודם שהאיר היום: בי רבי. תלמד גדול וכן הוא ביומא ריש פ"ג: מ"ש כי אשב בחשך ה' אור לי. כלומר סגולת הוא שחשך והגאולה תורה וכשם שהאור בשחר בא מעט מעט והולך ומתרבה כך גאולתן של ישראל שנמשלה לאור וכך היה בימי מרדכי ואסתר: ואתיא דר' חנינא גרסינן. וכן גרים ביומא דר' חנינא הוא דאמר לעיל מלילת השחר וכו' ר' מיל וזהו בר' יודה וכו' עד שהחמה נוסרת ברקיע וכו' וזהו מעיקר שמזרח עד שאין החמה: חוג חוג לב"ש. וילף חוג לתרן ותהום מחוג השמים:

והתומר כמה הוה סובר שהרקיע הוה מקומר הגלגל כי המהה זה עגינו: מהלך ד' מילין, כדלעיל בסי' ג': שעוביו של רקיע ה' מ', פי' ה' מ' שהממש מהלך ביום דממזרח למערב מהלך ת"ק שנה כמ"ש התוס' בפ' חין דורשין ממנין שדי ועוד דלקמן ילפי' מכימי השמים על החרן דמן השמים לחר' ת"קשנה והוה הדין ממזרח למערב דחידי ואידי חד מדה היה כדחי' בפ' המ' ומכיון דשמש מוחר ממזרח למערב שהוה ת"ק שנה ביום ה' נמלה שעוביו של רקיע שהשמש עומד בקביבתו עשירית היום עשירית ת"ק שנה דהיינו חמשי' לך ק' דלפום ריהטת משמע דת"ק שנה דקאמר דממזרח למערב היינו בחללו של עולם מלבד עוביו של רקיע: כך עוביו של חרן, כמו שהוה שיעורה ממזרח למערב שהיא כדורית:

ד עין חיים מהלך, חיידי דעסקינן בשדת עגיו של רקיע, מייתי הכא שדת עין החיים ושעמו מדכתיב עין החיים דמשמע שכוסה על פני כל החיים כדחית' בפ"ר והם כל יושבי תבל שהוה מהלך ת"ק שנה ז"ל שעיטורו כן: מתחתיו, לין לפ' שמש בגיעתו' דהה עין החיים בתוך הגן הוה ועיקר המים מעדן הן כדכתיב ונהר יולא מעדן, אלא פי' שהמים בלין תחתיו ומשם מתפרדים כל ה' למקומו כדכתיב ומשם יפרד והיה לד' רחשים ומעט כמושם תחתיו כדי שיהיה העין ההוה רעגן מניח מים לו כדי שמשפע חיותו יעיבו המים ויהנו לפרנס העולם: ומה שעם והיה כעין דפלגי מים שהם כללהו משמע דפלגי דרים מלשון פירוד ופלוגא ופשטה דהפלגת המים במקום ה' הוה כדכתיב ומשם יפרד וכיון דעין זה על מקום הפרידה עומד הה משמע דכל מי ברחשים מתפלגין מתחתיו: לא סוף דבר גופו לא גופו בלבד הוה מהלך ת"ק שנה אלא אפילו קורתו פי' עובי עין קורתו דהיינו גוף החילן שהגוף יולא ממנו, ואין לפ' חוכך הקורה ת"ק אמה דפשיטא דאי גופו ת"ק אמה כ"ש קורתו דאין חילן שאין גופו אלא מכופו ומדכתיב עין משמע קורתו וליכא למימר דבאורכו מיירי קרא אבל גופו אינו ת"ק שנה דהה עין החיים משמע שכוסה על כל החיים כדאיתא בב"ר דהיינו שמכסה עליהם ואי גופו אינו ת"ק ליכא כסיון אבל השתא דגופו כוסה אע"פ שקורתו אינו כוסה ליה לן בה דעיקרא דקרא

ד תני עין חיים מהלך חמש מאות שנה. א"ר יודה בר אלעאי לא סוף דבר גופו אלא אפילו קורתו וכל פילוג מי בראשית מתפלגין מתחתיו ומה טעם (תהלים ק) והיה כעץ שתול על פלגי מים תני עין חיים א' מששים לגן וגן אחד מששים לעדן (בראשית ב') ונהר יולא מעדן להשקות את הגן תמצית כור תרקב שותה תמצית כוש מצרים שותה נמצאת אומר מצרים מהלך ארבעים יום וכוש מהלך שבע שנים ועוד. ורבנן אמרין בשני אבות הראשונים (דברים יא) כימי השמים על הארץ וכשם שבין

ופי' קורתו עגו העומד וחת המחלה מהם להחלמת פירום הענין ובחורו ט"כ, ופי' החפודי הענינים המוחכלי' חחר ים יכולת בחד' להחכיל, והם עין החיים לנפשו שהיה בחלמת בהם הוה מהלך ת"ק שנה כלומ' כל הממלחו שהם תחת גלגל הירח עד מרכז החרן ים יכולת בחד' להחניג על בוריו' ומפני זה חמר מהלך ת"ק שנה כי התבחר בחכמת התכוסה כי מן מרכז החרן עד קוטב גלגל הירח מהלך ת"ק שנה וזהו מימי ברחשית כלו' הגמלחות המבעיות לח סוף דבר גופו חלח קורתו ר"ל כשחני חומר שעין החיים מהלכו ת"ק שנה לח מחשוב שלח יהיה יכול' בחדם להחכיל בעניני הגלגלים והשפלים הנפרדים שהם גופי עין החיים כי לחר הכנת חכמת המבע ביחר חכמת התלהות חשר היח ענף יולח מחכמת המבע כי בחמת שכל החדם מחכיל בהן ומבין בעניני המפות ההן חלח זה השיעור הגחמר והוה חמשה מחות שנה הינו נחמר מקורת

החילן שהיח חכמת המבע וכן פירש המה"ר ש"ע:

והנה מלשון הרמב"ם גם מדברי חלו המפרשים ירחה שהם חושבים שלח נחמר מהלך ת"ק שנה חלח על הקוהה לח על הגוף ולפ"ז לח היה גורם לפילו קורתו רק חלח קורתו כמו שהבינו, ובשל מג"ע היה גורם לח סוף דבר גופו חלח וכו' פי' שעין החיים הוה השכל כי עין חיים הוה למחזיקים בו ונחמר שמהלכו ת"ק שנה כי בו מסיג כל מה שחחת גלגל הירח שהוה מהלך ת"ק שנה כמו שנמר

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ד' תני עין חיים עיין ביש"מ וק"ק למה הפסיק במדם עין חיים בין דברי רבנן ור' יהודה דפליגי בהקיע בהם כמו שם"ל בהקיע הכי ס"ל גם במדת ע"ח וח"כ במחל' פ' לומר דברי רבנן דפליגי על ר"י בהקיע ותח"כ הה דע"ח וע"כ ל"ל דר"י חף דפליג בעניו הקיע' עם רבנן ומ"מ במדם זו שהכל הוה במדם ת"ק כמו שכוסה ל"ם ותדע לך שהרי ע"כ ס"ל ג"כ שמד' החרן הוה במדת ת"ק שהרי מזה יליף בעובי הרקיע שהוה מהלך ממשים שנה ומשום שהוה במהלך החמה מחד מעשרה וזה לח מניו ממקום ג"כ משנרת שהכל הוה במדת ת', משחמת, וכו' שגם מזה ס"ל לרחייה שהכל במדת מחת מחרי שכתוב ע"ח וגלחה שפיכת דל"ל שהוה

הלכה ד) עין חיים מהלך ת"ק שנה. חיידי דחיידי בעובי הרקיע מייתי נמי להה: לא סוף דבר גופו אלא אפי' קורתו. כלומר לח תימה דסביכות הענן ותחת גופיו הוה דהוי כחשכון הזה ות"כ חין בעובי עגו כ"ל השנים דת"ק שנה ביום ה' נמלה ברחבו עפה הקיפו ג"מ חלח חפילו עובי קורתו ועגו הוה מהלך ת"ק שנה וחשבון עובי קורתו בלבד הוה דהקע בבריימתא ת"ר לח סוף דבר גופו כלומר דגופו ג"כ בחשבון הוה חלח עובי קורתו וסביבו בלבד

שֶׁלֹּא מִן הַתּוֹרָה עַד לְרַקִּיעַ מַהֲלַךְ ת״ק שָׁנָה וְחֹמֶר לַיָּם סוּף דְּבַר גּוּפוֹ ר״ל עַצְמוּתוֹ חֲלַל לְפִי׳ קוֹרְטוֹ ר״ל חֵלֶק מִמֶּנּוּ לְהוֹרוֹת כִּי בְּכָל הַפְּרָטִי שֶׁהוּא הַכֹּל יְהֹוִיג כָּל מַה שֶּׁבְּטוֹלֶס הַזֶּה וְכָל עִנְיְנֵי הַטֶּבַע יַחְלְקוּ הַכֹּל אֶל פְּרָטָיו וְלִשְׁנֵיהֶן וז״ם וְכֹל מִינֵי בְּרָכוֹת׳ מִתְפַּלְּגִי׳ תַּחְתָּיו וְכֻלָּם אֵינָם חוֹלְכִים מִן הַטַּעַם שֶׁאֵין לָהּ זֶה הוּא שֶׁמְּהַלֵּךְ הַמּוּכָן כְּמוּדוֹמוֹת וְהֵם דְּרָכִים נְכוֹנִים ע״ד דֶּרֶךְ כִּי לְיוֹנִי רְחוֹק שִׁירְמְזוּ בָּזֶה בְּכַמָּה מְלוֹן הָעִנְיָנִים לְפִי גַּרְסָתָם דְּגַרְסִי׳ טוֹפוֹ יֵשׁ לִיתֵּב ג״כ דֶּרֶךְ מ״ע שֶׁחֹמֶר טוֹפוֹ עַל הָעִיקָּר שֶׁהַגּוּף הוּא הַחֵלֶק הַיָּפֶה דְּטַעַן וְעוֹשֶׂה פְּרִי וְחֹמֶר קוֹרְטוֹ עַל הַכֹּל הַפְּרָטִי שֶׁהוּא טִפֵּל וְכֵן יָדַע לְגַבֵּי הַאֲכִילָה, וְלִי לְפָשֵׁר לוֹמַר שֶׁרְמְזוּ בְּעַן חַיִּים לָאֵל הַמּוֹרֶה כִּי עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְלִיפָּשֵׁר שֶׁהִיא בְּתוֹךְ הָעוֹלָם וְחֹמֶר שֶׁהִיא כּוֹסֶה עַל כָּל הַחַיִּים שֶׁהִיא פְּתוּחָה וְיָדָהּ פְּרוּסָה לְכָל כְּמ״ם ז״ל זְרוֹ שֶׁל חֹרֶן מוֹטֵל וְעוֹמֵד לְכֹל וּמֵעֵבֶר הַהֶבֶל חִיּוּן נְעוֹלִים מִכָּל טוֹעֵם בָּהּ כְּמ״ם יִגְעַת וְלֹא מָצָאתָ לֹא תַּחְמֹן וְלָפֵי שֶׁהִיא נְמוּם כּוֹלֵל בְּכָל הָעוֹלָם, כְּמ״ם בְּעֵל הָעִקָּרִים בְּמ״ח פ״ו לָכֵן חֹמֶר שֶׁהִיא מְהַלֵּךְ ת״ק שָׁנָה כְּשִׁעוּר הַנּ׳, וְעַל הַיּוֹתָהּ כּוֹלֶלֶת כָּל מִינֵי הַחָכְמוֹת וְהַשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת כֻּלָּם חֹמֶר וְכָל מִי בְּרָכוֹת מִתְפַּלְּגִין מִתַּחְתֶּיהָ עַד הַפּוֹךְ בָּהּ דְּכוֹלָּה בָּהּ לוֹ שִׁילְמָה שֶׁכָּל הָעוֹלָם נִבְרָא בְּשְׁבִילָהּ וְחֹמֶר לַיָּם סוּף דְּבַר גּוּפוֹ שֶׁאֵין ג״ל שֶׁבְּעִיקַּר הַתּוֹרָה וּמְנוֹתֶיהָ יֵשׁ חָכְמוֹת רְמוּת עַלְמָן מִסְפָּר חֲלַל לְפִילוּ בְּקוֹרְטוֹ וְהוּא בְּפִשְׁוּטֵי סְפוּרִיהָ שֶׁבְּלֵיהֶן כְּעֵן יֵבֶשׁ בְּלִי טַעַם יֵשׁ לְמוּד דַּעַת וּמוֹסֶר כְּמ״ם בְּפ׳ חֵלֶק גְּבִי וְחָמוֹת לוֹטָן וְעַ״פ שֶׁבְּמ״ע חֹמֶר וְלָמָּה קוֹרֵא לוֹמוֹ עֵץ הַחַיִּים וְכוּ׳ שֶׁבְּרֹאשׁ׳ שֶׁחֹמֶר זֶה מְיוּן עַל הַתּוֹרָה לְיַפְשֵׁר אִם נִמְשְׁכוּ לְפָשֵׁר הַדְּבָרִים שֶׁבְּעֵץ הַחַיִּים מִמֶּנּוּ מְדַבֵּר עִם שְׁכִוּוֹתָם הַפְּנִימִית עַל הַתּוֹרָה, עוֹד לְיַפְשֵׁר לוֹמַר דְּעֵץ הַחַיִּים בְּכָאן רְמִז לַל הַחֹמֶר כִּי כֵן תַּחְכּוּמוֹ הַחוֹקְרִים בְּחִילּוֹן הַפֶּרֶק שֶׁבְּרֵאשִׁיתוֹ לְמַעְלָה וְחֹמֶר שֶׁכּוֹסֶה עַל כָּל הַחַיִּים שֶׁהוּא עוֹלֶה עַל הַחַיִּים בְּעה״ז וְכוֹלֵל אֶת כֻּלָּם כִּי הַתּוֹרָה הַנּוֹמֶנֶת וְהַמְדַבֶּרֶת בּוֹ וְהוּא יִמְשׁוֹל וְיִרְדֶּה עַל כָּל הַב״ח וְר׳ יוֹדֶה הוֹסִיף שֶׁהוּא תַּכְלִית כָּל הָעוֹלָם הַשֵּׁפֶל שֶׁאֵין הַחֹמֶר כְּמוֹכֵר וְהַיְנוּ דַּעְתּוֹ כְּדַעְתּוֹ הַחוֹשֵׁב שֶׁאֵין תַּכְלִית לָעוֹלָם הַשֵּׁפֶל וְלִפְי שֶׁהַחֹמֶר עוֹלֶם קָטָן שֶׁהוּא דָּפוֹס כָּל הַנִּמְלָאוֹת כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַב בַּח״ן פִּע״ח בְּאֹר הַיְטֵב, לָכֵן חֹמֶר שֶׁכָּל מִי בְּרָכוֹת ר״ל כָּל מִינֵי הַנִּמְלָאוֹת מִתְפַּלְּגִין מִתַּחְתָּיו כִּי בּוֹ

שבין הארץ לרקיע מהלך ת״ק שנה כך בין רקיע לרקיע מהלך ת״ק שנה ועבין מהלך ת״ק שנה ומה חמית מימר עביו של רקיע מהלך ת״ק שנה א״ר בון (בראשית ח׳) יהי רקיע בתוך המים יהי רקיע בתוך . רב אמר לחים היו שמים ביום הראשון ובשני קרשן . רב אמר יהי רקיע יחזק הרקיע יקרש הרקיע יגלד הרקיע ימתח הרקיע . א״ר יודה בן פזי יעשה כמין ממלית הרקיע המד״א (שמות ל״ט) וירקעו את פחי הזהב וגו׳ :

תני

מְחוּבָּרִים כֻּלָּן וְכֹחִילּוֹ כֻּלָּן הֵן מִתְפָּרְדִין מִמֶּנּוּ לוֹ שִׁילְמָה שֶׁהַכֹּלְלוֹ עוֹמֶדֶת בְּכֻלָּן וּמ״ם לַת סוֹף דְּבַר גּוּפוֹ וְכוּ׳ יִלְמַד כִּי מַעֲלַת הָאָדָם לְהִיוֹתוֹ תַּכְלִית לְטוֹלֶס הַשֵּׁפֶל הִיא בְּבְחִינַת שֶׁכֻּלּוֹ וּפְשָׁטוֹ שֶׁהוּא גּוּפוֹ הָעוֹלֶה לְמַעְלָה לְעֲשׂוֹת פְּרִי הַהֶבֶלְהָ לְבַד כִּי לֹא בְּבְחִינַת בֵּין גּוּפוֹ הַמְכוּוָּה לְקוֹרֵה לִחוּי הִיוֹתוֹ שֶׁלֹּא הַטּוֹלֶס הַשֵּׁפֶל שֶׁהוּא נִכְנָה בְּגוֹרֵה תַּבְנִיתִית נִפְלָאָה מִכָּל הַנִּמְלָאִים הַשְּׁפָלִים וְנַעֲשֶׂה בְּדִפּוּס תַּלְמִי׳ בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו וְת״כ לְפִילוּ מִזֶּה הַלַּד יֵם לוֹ מַעֲלָה, ת״כ דְּנוֹפוֹ יִרְמוֹת לַל הַטִּיוּן וְקוֹרְמוֹ לַל הַמַּעֲשֶׂה כִּי לְפִי׳ בְּבְחִינַת זוֹ שֶׁהִיא קְטַנָּה מִכ׳ מַעֲלוֹתָיו דִּיוֹ לְהִיוֹת תַּכְלִית לְטוֹלֶס הַשֵּׁפֶל : **תַּמְצִית** כּוֹר תַּרְקַב שׁוֹתֶה, מְשׁוּם דְּהַכֹּר יוֹלֵת מַעֲדַן לְהַסְקוֹת לַת הַגַּן

מִשֶּׁמֵּט דַּגַן גָּדוֹל מֵעֲדַן דְּעֵדֶן מִשֶּׁמֵּט שֶׁהוּא מֵעַיִן מִמֶּנּוּ לְהַסְקוֹת הַגַּן וְכִדְלַמֵּד בַּב״ר פִּ״ו לְמ״ד גַּן גָּדוֹל מֵעֲדַן לְהַכִּי קָאָמַר הָכָא דִּלְמֵי דְּקַאָמַר גַּן ר׳ מִסְ׳ בְּעֵדֶן פִּי׳ דְּקָרֵת דְּמַתְמְנִית עֵדֶן שׁוֹתֶה הַגַּן דֶּרֶךְ הַטּוֹלֶס דְּתַמְנִית כּוֹר תַּרְקַב שׁוֹתֶה וְהַכִּי לִית׳ סְתָם בַּב״ר וּפִירוּשָׁה דְּתַמְנִית ס׳ חֲלָקִים חֵלֶק ר׳ שׁוֹתֶה כִּי הַכּוֹר ס׳ בְּתַרְקַב שֶׁהַכּוֹר ל׳ סְאִין דְּהוּו ק״פ קַבִּין וְתַרְקַב ג׳ קַבִּין וְהַכִּי לִית׳ דְּתַמְנִית כּוֹר תַּרְקַב שׁוֹתֶה מִדְּלַתְּכֵמִן דְּמַלְיָרִים מֵחֵלֶק יוֹם וְכוּם מֵחֵלֶק יוֹתֵר מִז׳ שֶׁיֵּשׁ דְּהוּו לְהוּ טִפֵּי מַחֲלִיפִים וְתַ״ה יוֹם וּמִכְיָן דְּתַמְנִית כּוֹם מַלְיָרִים שׁוֹתֶה נִמְלָא שֵׁחֵלֶק לַחַד שׁוֹתֶה מְתַמְנִית ס׳ חֲלָקִים וְיוֹתֵר, ת״ק כֵּיוָן דְּיַלּוֹם שֶׁהוּא הַמַּסְקֶה לַת מַלְיָרִים הוּא פִּיסּוֹן כְּמ״ם רַ״י וְהַכֹּר הַסּוֹבֵב לַת לָרֶן כּוֹם הוּא גִּיחוֹן הִיכִי קָאָמַר דְּמַתְמְנִית כּוֹם מַלְיָרִים שׁוֹתֶה, וְאֵין נִרְאֶה לְהַכְחִ בְּהַסְקַלַת מִי גִּמְמִים מַיְיֵרִי כְּדִפֵּי׳ קָלַם גִּבֵּי מַמְלִית לָרֶן יִשְׂרָאֵל כָּל הָעוֹלָם שׁוֹתֶה דְּלִי׳ בְּפ״ק דְּתַעֲנִיוֹת דְּהָכָא בְּהַסְקַלַת נְהַר מַיְיֵרִי : **וְרַבָּנָן** לְמַרִי לְדַלְעֵיל קַלִּי דְּקָל׳ דְּעוֹבֵי הָרָקִיעַ מְהַלֵּךְ כ׳ שָׁנָה וְקָלְמַרִי רַבָּן הֵמֵן הָלָרֶן לָרָקִיעַ כְּשֵׁנֵי לַחוֹת הָרָחְסוּנִים דְּהוּו ת״ק קַע״ה דְּלַבְרָהָם וְק״פ דְּיִלְחָק וְקַמ״ז דְּיַעֲקֹב הָרֵי ת״ק וְכֵשׁ שָׁבִין הָלָרֶן וְכוּ׳ : **בִּימֵי** הַגְּמִים עַל הָלָרֶן, הָכִי דָּרִים קָרֵת לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם כִּימֵי לַחוֹתֵיכֶם שֶׁהָיוּ ת״ק כִּימֵי שָׁמַיִם עַד לָלָרֶן וְתַע״ג דְּלֵיכָא כ׳ יְתֵירֵי הַת לְמַר בֵּילְמְדוּ דְּשָׁמֵי שָׁמַיִם דְּלַבְרָהָם שְׁלַת הַכִּיר לַת בּוֹרְאוֹ עַד שֶׁהָיָה בֶּן ג׳ לַת מִי לְהוּ : **וּבְשֵׁם** שָׁבִין הָלָרֶן לָרָקִיעַ, כָּתַב הָרַב בַּח״ג פִּי״ד שֶׁיַּחְסוּב הַגּוֹמֵעַ זֶה שִׁים בְּדַבְרֵיהֶם גּוֹזְמַת גְּדוֹלָה וְשָׁלַת יִגְיַע הַמַּרְחִק לַל זֶה הַשִּׁעוּר וְמִמֶּה שֶׁהִתְבָּאֵר

פֵּירוּשׁ הַקְּצָר וְשֶׁכ

בְּלִבַּד הוּא דְּקָאָמַר : **עַל פְּלְגֵי מַיִם**, עַל כָּל פִּילוּג הַמַּיִם : **תַּמְצִית** כּוֹר תַּרְקַב שׁוֹתֶה, מְשׁוּם שֶׁהַמַּסְקִין בַּיִם כּוֹר שֶׁהוּא ל׳ סְאִין יְכוֹלִין לְהַסְקוֹת מִמַּמְיִיהוּ שִׁיעוּר זְרִיעַת תַּרְקַב שֶׁהוּא ג׳ קַבִּין תְּרֵי וְקַב וְזֶהוּ לַחַד מִמַּשְׁמֵשׁ לְבַיִם כּוֹר שֶׁהַסְּאָה הוּא ו׳ קַבִּין וְכֵן הַגַּן שֶׁהוּא מִתְמְנִית הָעֵדֶן שֶׁהוּא ת׳ מְמַשְׁמֵשׁ שֶׁבְּעֵדֶן : **רַבָּנָן** אָמְרִין וְכוּ׳ פְּלִיגִי עַל רַ׳ יוֹדֶה דְּלַמֵּד עוֹבְיוֹ שֶׁל רָקִיעַ מַהֲלַךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה כְּדִמְסַיְּימוּ וְכֵשׁ וְכוּ׳, יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ, בַּחֲמִשָּׁה וְכִפֵּי הַמַּרְחִק מִלַּמְעָה שֶׁהוּא בֵּין רָקִיעַ לָרָקִיעַ וְהַמַּרְחִק מִלַּמְעָה שֶׁהוּא מִן הַמַּיִם עַל הָלָרֶן כָּךְ הוּא עוֹבְיוֹ בַּחֲמִשָּׁה :

כְּבוֹד חֲכָמִים וְחִדּוּשֵׁי מֹהַר״א ז״ל

שֶׁהוּא כְּמֹהוּ עַל כָּל הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא לְכֹל מִי כִּי הַחַיִּי׳ מִשֶּׁמֵּט הַלּוֹעֵז וּמ״כ ע״כ פִּי׳ הַחַיִּים קָאֵי עַל כִּסֵּ״א כּוּלּוֹ וּר״ל שֶׁעֵץ זֶה הוּא בְּמַדְמֵהוּ כְּמוֹ כִּסֵּ״א וְהַכִּי מַדֵּם עוֹלָם עַצְמוֹ לַת יְדִיעִין מ״ו דְּסָמוּךְ פֶּה ע״ז ג״כ שֶׁע״כ יְדוּעַ ג״כ מַדֵּם כִּסֵּ״א וּמְשׁוּם דְּסָתְמַת לִיבִּי וְלִיבִּי הַד שִׁיעוּרָא וְלָכֵן נִיחָא דְּנָקֵט לַת מִהַכִּי דְּבְרֵי ר״י לְהוֹרוֹת כֵּן בְּמ״ם וְדו״ק :

מִלַּמְעָלָה שֶׁהוּא בֵּין רָקִיעַ לָרָקִיעַ וְהַמַּרְחִק מִלַּמְעָה שֶׁהוּא מִן הַמַּיִם עַל הָלָרֶן כָּךְ הוּא עוֹבְיוֹ בַּחֲמִשָּׁה :

שהתבאר ברחקים במופת יודע לך שהרוחק בין מרכז החרץ ובין סבוב שבחי והוא הגלגל השביעי מהלך שבעת אלפים וכ"ד שנה בקירוב: ומה חמית מימר עציו לחבל על בין רקיע לרקיע לח בעי דסברת הוא דכמו שהרחיק הרקיע מן החרץ ת"ק שנה ה"ה בין רקיע לרקיע, יהי רקיע בתוך, כר' שמפרש בתוך בכיוון ודמיון שהרקיע יהיה דומה ומכוון למים וכמו שהמים היו לח ת"ק שנה שהיה כל העולם מלא מהן כן הרקיע עציו ת"ק שנה וקרוב לזה בתוך תרלות נשמות שפירושו בכללן ודומה לזה: **רב** אמר לחיים היו, חיידי דמייתי הכח יהי רקיע מייתי פירוש': לחיים היו, משום דמברחמית ברח אלהים את המים משמע שברחמן נברחו והכח כתיב יהי רקיע ביום הב' קאמר דלחיים היו ברחמן ובשני ק"ו ופי' יהי רקיע יחזק הרקיע הו יקרש הרקיע דהכל הולך אל מקום אחד אבל לח פירושו יגלד הרקיע היינו שביום רחמן לח נברחו המים ונעשו שמים דקרח מתרגמי' גלידא ולח פי' ימתח הרקיע ביום רחמן ותחזקו המים ולא נתחדש ביום שני רק מתיחסת והיא דעת ר"י בן פזי והא דקאמר ד' ליעזר לאו כל קאמר להו אלא סתמא דגמ' קאמר דליפשר לפרושי בה' ליעזר מיהו רב לח ס"ל אלא יחזק או יקרש ובב"ב פ"ד מייתי להו ולא קאמר בהם רב אלא יחזק: במין מעלית, שהוא נקפל ונמתח ובגחורים לב"ל התלכתי לפ' דברים אלו על פי כל השעות האמורות בעניין הרקיע בהמשך הדברים הנמשכים להם שם:

ה בשתי אלעזר', בר' דמשמע ליה שפי' יהי רקיע כשיעור המבדיל בין מים למים ומשום דאין בין מים העליונים למים התחתונים במקום חבורן אלא כ"ו אלעזר במאמר בן זומא בפ"ב דחגיגה להכי ס"ל דעובי הרקיע כ"ו אלעזר'; **בחם**, פחי אחב מתרגמי' עסי' דהכא והא בעיר מב' אלעזר ולב"ח יכול שהן נתרפין מפני דקיתן וכבר כתבתי בסי' ג' במהות הרקיע מה הוא: **נראין** מולקים, דחוקים כמו רחב לא מולק התחתים וגרש' שהכוונה בזה להוכיח מפשטות גלחים

פירוש הקצר ושים

הלכה ה מתחא דר' חנינא פליגא ובר לחמר שהן דקין ועשוין כשם הזה: יכול שהן נתרפין, ת"ש בן לקיש אמר בנוהג שבעולם אדם נוסך כלים וכו', כלומר דר"ל ד"ים לסיפיה דקרא כרחי מולק על תולדות המים ולא על המים עלמם: על

מכן שפ"ז אזרח הוא חמה וח"כ המים הם במדת חמה של הקב"ה ופה ג"כ פי' אלעזר שהוא מדת חמה של הקב"ה וח"כ הרי בחמה בת ו' סטורים וח"כ ניחא שאמר כשמי אלעזר שהוא ז' רקיעים וז' טוריס עד רגלי החיות כ"א הוא ג' אלעזר ועוד חלק ז' מאלעזר וכולם

ה **תני** בשם ר' יהושע עוביו של רקיע כשתי אצבעיים מילתיה דר' חנינא פליגא דא"ר אחא בשם ר' חנינא (חיוב ל"ו) תרקיע עמו לשחקים חזקים כראי מוצקת רקיע מלמד שהן עשויין כמטח יכול שאינן בריאים ת"ל חזקים יכול שהן נתרפין ת"ל כראי מוצק בכל שעה ושעה נראין מוצקים. רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש ר' יוחנן אמר בנוהג שבעולם אדם מותח אהל על ידי שהות רפה ברם הכא (יסעי' מ') וימתחם כאהל לשבת וכתיב חזקים. רשב"ל אמר בנוהג שבעולם אדם נוסך כלים ע"י שהות הוא מעלה חלודה ברם הכא כראי מוצק בכל שעה ושעה הן נראין כשעת יציקתן. ר' עזריה אמר על הא דרשב"ל (ברחשית ב) ויכלו השמים והארץ וכל צבאם ויכל אלהים ביום השביעי (שם) ויברך אלהים את יום השביעי מה כתיב בתריה אלה תולדות השמים ובי מה ענין זה אצל זה אלא יום נכנם ויום יוצא שבת נכנם שבת יוצא חדש נכנם חדש יוצא שנה נכנסת שנה יוצאה

ובבית

מלי מזקים ולא לחת רשב"ל לאלא למפויי דקר' רמין נמי לעניין יפי' ולהכי ניחא למימ' לחדרשב"ל שבכלל דבריו דר"י נ"ל, ועוד דעציל דר"י לא שייך אלא בשמים שהם המחוחי כלחל לא בחרן ומילחא דר"ע דהייגו אלא תולדות וכו' הוא בשמים ובחרן להכי קאמר להו לחדרשב"ל דמילחי שייכא נמי בחרן שגם היא כעת הבריאה כי בעוכו מחדש בכל יום חמיד מעשה ברחשית וקר' דהרקיע נקט שמים לרבות שהם כחבלי הגוי וחינן מסחנין לעולם: **ויברך** אלהים, מה כחיב בחריה, כחב רש"י ז"ל אשר ברח אלהים לעשות עדין עחיד לעשות אלא יום יולא ויום נכנס חין לך יום שאין הב"ה מחדש בו מ"ב ט"כ, נראה דמשמע ליה דמחשב ברא אלהים לעשות דלים סייעת' לרשב"ל שהב"ה עושה ומחדש חמיד ול"ע דא"כ למ"ל להזכיר אלא תולדות השמים ולמ"ל אלא יום יולא, דמלעשות לחוד נפק', ושב"ל דמשמיעות הכתובים ומהבריאה הוא דקילוף לה דמשום דק"ל מה עניין לאלה תולדות השמים בהר ויכלו דהאי קרא הוא שייך ברחש הפ'

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ה עובי של רקיע כשתי אלעזרים נראה דשמך ר"י על הפסוק כי לרלה שמיך מעשה אלעזרותיך וס"ל שמישום אלעזרות הוא שנים ולפ"ז אחיא כשטחא מלחא דר"ת פליגא משום דלפ"ז ר"י נמי ס"ל כרבנן הכ"ל שכל המדות הם כשני אלעזרות רק שהוא ס"ל שכולם עם ערבוב יחד הם מלה אחת כשני אלעזרות מהלך ת"ק שנה והכא למ"ש התו' במס' עירובין בפ' ומשים נראה

הפ' כדתני' בתכיר לכ"ח דתחת למימ' דתע"ג דכלהו הסמיס ביום הו' שהרי יצחו ז' ימים מ"מ חלה תולדות הסמיס והחרן בהברחם ר"ל הרי הס תמיד כבעת ברישתם בלי שמו ותע"ג דהכא תכתי ליכא חלה ימי' ומבושה ולא חדם ומכה ומזה נשמע לזה דהייבו הת, ת"כ לישבר דמלבשות יוצ כל הזמיס כלומר שכל מה שברא ה' לעשות בהמשך הזמיס הבחיס תמיד חלה הסמיס והחרן יהיו כהברחם ולישנא דהכא דייק הכי דעיקר טעמא מחלה, תולדות הסמיס והחרן בהברחם תע"ג דלישבר דב"ר חיצו כן: אלא יום ככנס, גזרת המתמר וכתיב חלה תולדות הסמיס כלו' תע"פ שחדם נכנס וחדם יולח ר"ל שהזמן נמשך והולך עכ"ז חלה תולדות הסמיס תמיד עומדיס על עמדם כדפי' אבל לגי' ב"ר דל"ג וכתיב חלה תולדות נ"ל שגזרת המתמ' היא יום ככנס וה"פ תע"פ שיום יולח הוא ככנדו ככנס יום שני תמורתו ות"ל העול' במלבו תמיד ומה שיורה ג"כ על זה חלוף הלשון דהכ' מקדי' כניס' לילילה ולשון זה נאמר על העברת הזמן ר"ל כאשר נכנס כן יולח והולך וע"ז נאמר בפי' יוחסין עתה יאכל' חדם חדם נכנס וחדם יולח ר"ל שהזמן הולך ונמשך וע"י זה יבלו ובב"ר הקדיס יגיחה לכניסה גר' שכוונתו על המלח תמורת החולף: **אלא** יום יולח ותע"פ שכליס ונפסדיס תמיד כלל העולם הוא על עמדו והפסד חלקיו חיצו שיצוי בו בהמלח תמורתן שבעבע מליחותו מתחל' כן הוא שהחומר פושט צור' ולובש צור' והתמדתו הוא היותו על ענין זה תמיד וחיץ להק' ממה שנשתנה סדר העולם ממה שהיה בתחלה בו דברים שבטלו מחדש הרחטן כדתני' בב"ר פי"ב וב' לוך המזלות כדתני' התם פ"י דהחוח במחמר ה' בעון חדש והכח לא מיירי אלא מדר עלמו אלא נשתנה העולם כדרך הדברים שדרכן להעלות חלודה מדר עלמן וכן מע"ה התרן כנגד תבלה לאו בליה מדר עלמה אלא במחמר ה' שיהפוך

כבוד חכמים וחדושי מוהר"א ז"ל

יחד עם החויריס הס זרח חמס של הקב"ה שהוא שלשים לאבעות וב"כ לפ"ז כל טובי רקיע הוא מהלך ל"ו שניס דק' ותשכח: ועכ"ל מלחת דר"ח פליגת וכו' ופי' בפשטת הוא פליג על כלם וס"ל ע"כ שרקיעי' הס ג"כ כמדת שוח חבות מהלך ת"ק שנה אבל ר"ח לא ס"ל אלא כגון אלו דס"ל שהס כולם בשוח לבד ואין להס שוח מדה שהיס חלויס בלל בשוח החבות כמו התרן והוא ס"ל שהאבע הוא זרח ולא לעניו עובי מדתם תאמר וכל רקיע שבדת בחאבע ואחיל בשיטת ר"י שאמר עובי רקיע מהלך חמשיס שנה ת"ל ה' רקיעיס וה' חויריס הן חמה של הקב"ה שעליהס נאמר ושמיס בזרח חכן וב"כ כל עובי רקיע ג' חאבעות של הקב"ה וכן ג"כ בכל חויר, ועיין בפ"ר דחיתת הס בשמיס ושלום חאבעות פי' ל' דדי' קחמו לו שמיס לו בלום לו שיר לו כר' יהושע וק"ל: ד' ר"ן ורש"ם. נל' שעשה במדת דוד שרחמה בכל יומו לעורר הממר משום שבעה"ן אין לנו כלום בו חלק וכמ"ש הס רק שיחות מביחת יהיה

וכתיב (בראשית ג) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים:

ו רבי אומר ארבעה אשמורות ביום וארבע אשמורות בלילה העונה אחד מעשרים וארבעה לשעה העת אחד מעשרים וארבעה לעונה הרגע אחד מעשרים וארבעה לעת. כמה הוא הרגע. ר' ברכיה בשם ר' חלבו אמר כדי לאמרו ורבנן אמרי הרגע בהרף עין. תני שמואל הרגע אחד מחמשת רבוא וששת אלפים ושמנה מאות וארבעי' ושמנה לשעה. ר' נתן אומר שלש ראש האשמורות התיכונה. ר' זריקן ור' אמי בשם רשב"ל טעמ' דר' (תילי' קיט) חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך וכתיב (שם) קדמו עיני אשמורות. ר' חזקיה א"ר זריקן רבי בא חד אמר טעמיה דרבי וחרינא אמר טעמיה דר' נתן מאן דאמר טעמיה דר' חצות לילה ומ"ד טעמיה דר' נתן (שופטים ז) ראש האשמורות התיכונה מן מקיים ר"נ טעמיה דר' חצות לילה ופעמי' חצות לילה ופעמים קדמו עיני אשמורות הא באיזה צד בשעה שהיה דוד מועד מעוד' מלבים חצות לילה ובשעה שהיה סועד מעודת עצמו קדמו עיני אשמורות מכל

מקרים:

ו ארבעה משמורות, בגמ' בבלית פרש"י במשמרות עבודת המלאכים ושיר שלהם נחלק לג' חלקים לשמוה לכת אחת שניה לכת אחרת שלישית לכת שלישית למ"ד ג' משמרות הוי הלילה ואיכא למ"ד ארבעה: בדי לאמרו, ופליג אמ"ד הרגע ח' מכ"ד לעת דלפי זה הוי ח' מי"ג אלפים תמכ"ד בשעה וזהו הרבה טפי מכדי לאמרו ואפילו כדאמי שמואל גרסה דלא אתי דכדי לאמרו הוא זמן מועט: וכתיב קדמו עיני אשמורות, אלמא בחצות לילה דהוה קס הוו ב' אשמורות וא"ל דבגמרא בבלי' פריך ודוד בפלגת לילילא הוה קאי מאורתא הוה קאי דכתיב קדמתי בנשף ואקדם

פירוש הקצר וש"ב

על הא דר"ש בן לקיש וכו' כלומר דכך הוא רמוז בפי' ע"י שמיכות הכתובים דעל תולדות הוא אומרו: וכתיב אלה תולדות השמים וגו'. לומר אחע"פ שזמן נכנס וזמן יולח הס בהברחם וכיוס עשות אותם:

הלכה ו) ארבע אשמורות וכו' וכל אשמורה ג' שעות ולפרושי על סוף האשמורה האחרוני קאי: ר' נתן אומר שלש דכתב ראש אשמורות התיכונה. האחרוני' אלמא דשלש הן:

ידו לעשות כן: יום יולח, הגרחה דקחא ד' זמניס אלו ואלו הפסיק לומר בחדם בהיות דפרק י' יוחסין הזכיר לפי שההפסדו והשמוי בעולם השפל יקרה לפי חלוף התמונה ולפי שבד' זמניס אלו ד' חלופי תמונות סיום נכנס ויום יולח הוא חלוף זחני מתמונת גלגל יומי שמתמונע בכל יום ממזרח למערב ושבת יולח הוא מחלוף ז' לכבני לבת שבל ח' ימשל ביום ח' מהשבוע ומוזכיס חלילה בכל שבוע ושבוע וחדם יולח הוא מחלוף בהלוך הילת שבחדם ח' חסוב גלגלה ותחזול חלילה מדי חדם בחדמו ומלבד החסור והמלוי לשבר יקרנה בחורה מחלוף מלבה נגד השמש. ושבה יולחה מחלוף מהלך השמש לפי התמונה המיוחדת לו שהיא ממערב למזרח כי בשש"פ יום חסוב כל חגורת המזלות וכן חוזר חלילה בכל שבה ושבה ור"ל שעשה שיתהפכו בעולם ד' חלופי תמונו' בזמן לשבר על פיהם יהי' כל חלוף במקרי ההויות השפלות עכ"ז עולם כמנהגו נוהג תמיד ולא יפסד סדרו הפולל בהנהג' ה' ובפ"י יוחסין לא הזכיר חלא חלוף הילחי לשבר הוא יותר מפורסם למילחה עיניס והיותר מיוחד בממשלת שמוי העולם השפל כי זה יספיק לאכול את חלקי ממונ' על ידי פיזור ושאר

ותשועה ומצני ל"ר לחת ה"ק דוד מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה. ר' זירא אמר עד חצות לילה הוה מתגמגם בסום מכלן ואילך הוה מתגבר כארי רב אמי אמר עד חצות לילה היה עוסק בד"ת מכאן ואילך בשירות ותושבחות. וכיון דכן מה ראיה מקדמו עיני לאשמורות לר' הא קדמו עיני ליכא לפרושי דומיא דקדמתי בכפף דע"כ בשינה לפרושי בחדא מהנך שיעי וליכא למימר דלא ס"ל דכפף אחצות הלילה. אלא בעוד לילה כפי' המפרשים דהא בגמרא מוכח דע"כ בכפף אחצות הלילה לו אחצות היה ויל"ל דאין לפרש קדמו עיני לאשמורות כגון קדמתי בכפף דהיינו מאחצות הלילה דא"כ הייט קדמתי בכפף דקאמר ותרתי למ"ל. ועוד מאי קמ"ל לאשמורות אבל לי מיירי באחצות לילה ניחא דאשמעי' לר' דבאחצות לילה ליכא ג' משמרות ולר' נתן אתא לאשמעי' דהיא קדימת דהוי באחצות לילה דהייט בגבורה כארי ר"ג לשירות ותושבחות זמין דהוה לאשמורות אבל אין נר' לארבן דמאי מפרש קדמתי בכפף לעניין תפלה כשהיתה עת לרה כדאשמעינן מע"ש ותשועה ואין זה ענין לאחצות לילה וקדמו עיני לאשמורות דמיירי לד"ת ולשירות ותושבחות מכיון דבגמרא ליכא מאן דאמר הכי: פעמים אחצות לילה, בגמרא בבלית מאי בעניני אחריס ודוחקא מבואר: סעודת מלכים, כלומר אמלכים אחריס סועדים עמו ואז היה מהרין בסעודתן, ובליכה רבתי מפרש בשעה שדוד אוכל סעודת עלמו אוכל עד ט' שעות ויען עד הערב ועומד ועוסק בתורה מרחם לאשמורת התיכונה ובשעה שדוד אוכל סעודת מלכים אוכל עד הערב ויען עד אחצות ועומד ועוסק בתורה מאחצות לילה ולמטה: מ"מ לא הוה שחרית אתיא, ק' מאי קמ"ל ועוד מה צורך להזכיר זה לעניין תשובת קושייתו ומה צורך להבין כאן שהוה מה שנאמר עורה כבודי, וי"ל דגמרא קאמר לה כלום' לא תקשי לך לכ"ע אחריה שחר דמשמע דבשחר הוה קס דההוא פילוסיה דלעולם לא מלאו השחר יען אלא הוא היה מעורר לשחר שהיה נעור מאחצות ולא מצי למימר לא הוה אחי חצות ומולאו

מכל מקום לא הוה שחרא אתיא ומשבח לדוד דמיך הוא שדוד אומר (תהלים נו) עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר איתעיר יקרי מן קומי איקריה דבריי איקריה לא חשיב בלום מן קדם איקרי דבריי אעירה שחר אנא הוינא מעורר שחרא לא הוי מעורר לי והיה יצרו מקטרגו ואומ' לו דוד דרכן של מלכים להיות השחר מעוררן ואת אמר אעירה שחר דרכן של מלכים להיות ישנים עד ד' שעות ואת אמר חצות לילה אקום והוא אומר על משפטי צדקך ומה היה דוד עושה. ר' פינחס בש"ר אלעזר ברבי מנחם היה נוטל נבל וכנור ונותנו מראשותיו ועומד בחצי הלילה ומנגן בהם כדי שישמעו חבירי תורה ומה היו חבירי תורה אומרים ומה אם דוד המלך עוסק בתורה אנו על אחת כמה וכמה א"ר לוי בנור הי' תלוי כנגד חלונותיו של דוד והיה רוח צפונית מנשבת בלילה ומנפנפת בו. והיה מנגן מאליו הדא הוא דכתי' והיה כנגן המנגן בנגן במנגן אין כתיב אלא בנגן

ישן שהרי כשהיה קם בחצות לילה הכי ברגע החצות היה מולאו ישן ואז היה נעור: איתעיר יקרי כו', לא"ג דעורה כבודי משמע שיתחזק ויעמוד בליתנו כמעורי לבשי עוז מדכתי' לעשירה שחר משמע יקילת מהשיבה וכריך לומר דקאמר לילרו עורה ולא תיבן כמחשבתך לחות לכבודי כי אין לחות לכבודי לגבי כבוד ה'. אנא הויגא מעורר שחרא מדכתיב לעשירה, ול"ק לעשירה והמפרש נדחק לפרש לעשיל את עלמי בשחר והיותו מעורר השחר בדרך משל כאלו הוא עולה על ידו ויתכן דמשום דמאורות לא נפקי עד דמתו להו כדאיתא בפ' חלק לכ"ח ע"י חסידות דוד היה השחר מתעורר מאליו שהמאורות רואים לאחת כלומר ואיפשר שירמוז למה שנוד שמליאות הש"ת ניכר לכל ע"י תנועת גלגל יומי ולכ"ח שדרך המלכים והחכמים שהשחר מעוררן להכיר את ה' אבל אני ליני לריך לזה שאני מכירו מלד תוריתו ודבקותי בו וכאלו הגלגל ילמוד ממני לירא את ה' ואני לעזרהו וכדרך שאמר במדבר רבה פ"ב שמלאכי השרת שואלין משראל מה הורה להם הב"ה וכן פירשתו בש"ר פמ"ה גבי רחה כבוד שחלק הב"ה למשה: להיות השחר מעוררן. ול"ת כיון דעדיפא מינה קאמר שיעמיד עד ג' שעות מה ל"ל זה. ועוד דבג' שעות לא מיקרי שחר והיכי קאמר השחר מעוררן. וי"ל דמלכי ישראל דרכן שהשחר מעוררן שעומדים בשחרית לקריות ק"ש כמלותה מן המובחר לא"ג דק"ל כר' יהושע שזמנה עד ג' שעות ומלכי עובדי כוכבים מה' ושלא היו מדקדקין במלות ממלכי ישראל היו יושנים עד ג' שעות ולה"ק ליה ילר הרע שאפילו אם בא להחמיר בעלמו די לו במה שהשחר יעוררהו מכיון דיש יושנים עד ג' שעות ואין לו להחמיר כל כך לקום מבעוד ליום. והוא לומר על משפטי לדקך, דהייט על לדקות שעשה ה' עם זרלו וזרלתו בחלי הלילה כדמפרש במדרש מדבר רבה פט"ו ובמדרש רות והא דלא סגי בחלי דכתיב התם עורה כבודי דלא סגי בעמת דאיתעיר יקרי מן קומוי חיקריה דבריי אלא לעלה יחום לכבודו ליען עד ג' שעות כדרך

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

יהי' כשיעור לילה שהשחר ולכן מי שמקדם הלילה כיום בתורה וע"כ עושה שיעור למעשה בארץ כולו יען ליתום שהשיעור כידוע שעכשיו הוא מדת שהלל וכן ע"ב ולכן עכשיו הלא לשם יום הוא מדת יען ועכ"ל ע"י התורה שהי' מיעינו משיעור לילות כימים ומכ"ש בשעת ע"ה וזה לא זוכים ג"כ עכשיו ליתול משה"ז ולשעות מעין יתות השעות וע"כ הי' מדת דוד כן. ומשמע מפ' חלות לילה וכו' וסמיך ליה שבר אחי לכל שבר ילחוך שפי' שע"כ שכל שבני תורה למדו ק"ו מדוד ומ"כ זוכה רביט במדה זו שהם בודאי לדוד כאלו הוא קם ג"כ כי זכות הרבים עלוי בו וז"ש מעט לילה הקום וסי' שמיד נחשב לי כן משום שבר אחי וכו' וגם בודאי שהשכחתו

כדרך המלכים אבל לתקדומי מחלות לה ומ"מ לה הזכיר כך מעמת גבי טורח כבודי תע"ג דילמו מקטרגו על קומו מחלות מקום דהתם לה נקט אלא השתא שהיה מולמו יפן והוה מטורדו כדפירש: ומה היה דוד עושה, לייודי דמייתי הכא עובדי להכשת דלעיל מייתי הא דר"ל דפליג ודריש ליה כמה שהיה שכח לעולה התכריס דה"ק עובדי כבודי עם הייתי מלך וע"י התעוררות הגבל וכעור הנשמע לכל הייתי מעורר לכלם שיקומו בשחר והכי משמע במדרש תילים דהך דרשת פלוגתא אדלעיל ומשום דקאמר ועומד בחלי הלילה ומנגן מייתי דר' לוי דפליג וקאמר שהכעור היה מנגן מאליו. כנור היה תלוי וכו', פרש"י ונקביו לגד רוח לפוני כיון שנגיע חצות לילה רוח לפונית מנשבת בו ואמר מר ר' רוחות מנשבות בכל יום שם שעות של יום ושמונה מנשבת רוח מזרחית בהלוך החמה ושם שעות לחכונות רוח דרומית ובתחלת הלילה רוח מערבית ובחצות הלילה רוח לפונית. וכתבו התוס' רוח לפונית מנשבת פירוש לבדה והא אמרינן בפ' לא יחפיר שהיא מנשבת עם כל אחת ואחת. וכתוב בחדושי הרשב"ץ בשם רבי הלי גאון ז"ל שהיה לדוד סימנא בכעור לידע חצות לילה כגון פנגאון שהוא לבן שעות לף כעור י"ל מחמת רוח לפונית וי"ל דבר אחרים שכעורותיהם משוערות במים לו בחויר וכל לילה מציבין לוחו לפי שיעור לוחו הלילה שבשעת חליה נשמע קול מלוחו הכעור, הנגן במנגן לין כתיב כאן, פי' כנגן ח"ל במנגן לין כתיב כאן והייט דכיון דודאי המנגן הוא שניגן לא היה לריך לומר אלא והיה כנגן שהיה פירושו על ידי המנגן שהוצא כדברי האליעזר ומשמת היה פירושו שניגן וכמו שהאליעזר לא הולרך לומר קאי לי מנגן ויגגן ומכיון דכתיב כנגן המנגן פירוש המנגן הידוע שמנגן מעלמו והוא כעורו של דוד ואף על גב דאין רמז לדוד בכאן מכיון דכתיב ביה עורה הגבל וכעור דמשמע דמאליו מנגן כדאמר בגמרא בבלית מסתמא בהוא כעור מיירי אלא דמשום דלא הוה מסתבר למימר שהכעור מנגן מאליו והוה דחקי לפרושי עורה הגבל ע"י דוד כדר"ת דלעיל מייתי מהאליעזר דמשמעין מיניה דהוה כעור מנגן מאליו ומהסתם מוקמינן עורה הגבל וכעור כמשמעו, ובאיכה רבתי בפ' קומי גרסי' כנגן המנגן אין כתיב כאן וכו' שהגירסת בנגן המנגן בבי"ת דכיון שר"ל שבשעת

כנגן המנגן. הכנור היה מנגן מאליו. מה מקיים ר' טעמי' דר' נתן ראש האשמורת התיכונה. א"ר הונא סופה של שניה וראשה של שלישית הן מתווכות את הלילה. א"ר מנא ויאות מי כתיב תיכונות לא תיכונה קדמיתא לא מתחשבא דעד כדון ברייתא עורין:

ז **רבי** שמואל בר נחמני בד הוה נחית לעבורה הוה מקבל ר' יעקב גרוסה

חלה רוח ה' ס"ל לומר בנגן שחע"פי שמליו שמום הכ"ף במקום בי"ת כלאתי לח העיר כבוח השמם זה כשליו בח להוחות על זמן מדוקדק שפיפום כלאתי כשיולח ולח בעודו יולח ממם וכן בבוח השמם לח בביחתו לגמרי ממם חלה בשקיעת החמה שהוח בח מעלה מטה חבל כשיורה על זמן מלומלם חין להחליף בי"ת בכ"ף ולכן דקדקו בפרקין בבלי לומרו כחצות הלילה דלח קחמר בחצות הילך הכח דעל זמן מדוקדק קחמר כי כשניגן ממם בח רוח ה' היה לו לומר בנגן ולכן חמר שחין כ"ף כנגן תמורת בי"ת חלח כף הדמיון ור"ל שניגון זה היה כניגון המנגן הידוע דהייט כעור דוד שהיה מנגן מחליו דה"ק לח הולרך לניגון חדם חלח נעשה לו נס והכעור ניגן מחליו להורות כי לעון ירחיו יעשה: סופה של שניה וראשה של שלישית הן מתווכות הלילה, הילך שניה ושלישית מיקרו תיכונות זו מדד סופה וזו מדד תחלתה וכי כתיב לחם התמורת התיכונה פירוש לחם לחת מהתיכונות והוקק לומר סופה של שניה וכו' דבלאו הכי לח משמע ליה למקרי לשניה ושלישית תיכונות דבכ"מ תיכון הוח לחמלעי ומועט בין התילונים ואילו הכח התיכונות כמו התילוני ובאיכה רבתי גרסינן רחשה של שניה וסופה של שלישית. ולפי זה פירוש שמתחלת השניה עד סוף השלישית מיקרי תיכונות שהן בחמלע ואמר רחם התיכונה על ר' מהן והכי משמע בגמרא בבלית: ויאות מי כתיב תיכונות לח תיכונה, באיכה רבתי גרסינן אלו נאמר תיכונות יאות הויא אמר הא לא נאמר אלא תיכונה וה"ל ה"פ ויאות הויא לאמר אילו נאמר תיכונות כלומר דלכתוב תיכונה שבתיכונות ומכיון דלא קאמר תיכונות אלא תיכונה משמע דליכא רק תיכונה אחת; קדמיתא לא מתחשבא דעד כדון בריימא עורין, ר' מנא מתרץ לליבא דר' שהאשמורה הרחשונה היוה מן המנין שעדין הבריות ניעורין. ול"ל האשמורת התיכונה כי לא יעימו משמרות במחנה רק בג' משמרות מהלילה שהשם יעניש כי בהשמורת הרחשונה שהכל ניעורים אין נוהך למשמרות והאשמורת התיכונה היא האשמורת השלישית מהלילה שהיא תיכונה למשמרות במחנה, ובאיכה רבתי גרסינן דעד כדון לא אתא עידן והייט הא שפירושו עדין לא בא עת משמרות המחנה לפי שכלם ניעורים:

ז לעבורה, ל"ל שם עיר ובעל עין יעקב פירש לעבד השנה והוקשה

כבוד חכמים וחרושי מהר"א וזל

שמשבחו סי' שרוסה בכך תמיד רק שסי' שלום מפני כבוד מלכותו ולכן מהשבחו מלטרף למעשה ומ"ש פה שסי' יגלו מקטרגינו וכו' כזה מיבטוס שם הפסוקים מליהי פניך בכל לב וגו' ודו"ק:

ז **נראה** סי' ע"ם ע"ד בשם' סוטה ס"ב כי כר מטה וגו' משל מי

פירוש הקצר וש"ם

לעיל שחר: והיה יצרו מקטרגו, ומפקה לומו: המנגן, משמע הידוע ומנגן מאליו, סופה של שנייה, ובאיכה רבה גרים רחשה של שניה וסופה של שלישית כלומר בשתי חשמורות החשמעיט הוא מדבר שהן מהכאת לת הלילה: אמר ר' מנא ויאות, בחמיה ומי כתיב תיכונות לא תיכונה כתיב דמשמע חחת: קדמיתא לא מתחשבא, כלומר חלא הכי בעינן לשנוי לליבא דר' דלעולם ד' משמרות עורין והא דכתיב התיכונה משום שהשחר היה בחשבון של שומרי המחנה לפי שהשחר הבריות ניעורין הן ומן הדכן להשם שומרים בתחילת הלילה:

הלכה ז) בר הוה נחית לעיבורה, כשהיה יולא לשיבור השנה והיה מקבלו ר' יעקב גרוסה בניסו ור"ז היה ממתין עלמו בין הקופות שלא יגיעו בו והיה רולה לשמוע משבחו בק"ש: עד דהוא שקע מיניה בו שיעתיה, ולא היה לומר דכתיב ופשוקים מחריב

והוקשה לו דאין מעברין השנה אלא בארץ ישראל ותירץ דחכמים מיוחדים היו מעברין בחולה לארץ כההיא דחגיגה בן אחי יהושע דליתיה ס"פ הרואה, והקשה לי דהיינו כשהוא דר בחו"ל אבל מי שהוא בא"י למה ירד מ"ל לעבר השנה ולי נראה כדאי לעבר בא"י וגדולים ממנו היו בבבל מה צורך לירידתו לבבל בלעדו יעבור לותם שבח"ל: הוה מקבל, היה מתארח אצל ר' יעקב גרוסה, והיה ר' זעירא בנו נחבא בין הקורות כדי לשמוע ממנו היאך היה קורא ק"ש על מטתו: וחזר וקרי, והוקשה לבעל עין יעקב היכי הוה עביד הכי כיון דלמאי שמע שמע דלמא פסוק וכפליט משתקין לותו כפי פרש"י לו הרי זה מגונה לפ' הרמב"ם ותירץ דהתם כשאינו שוהה בין קריאה לקריאה אבל ר"ש הוה שוהה בין קריאה לקריאה יותר מכדי שחילת שלום, ר"ל שלא היה שוהה לקרות פעמים וחוזר וקרי דקלמאי הויגו פסוקים לחודיס כגון בידך אפקיד רוחי וכיולא, ותמהני מהשוכתו השניה דמדקאמר מילתיה דריב"ל פליגא אשמע דר"ש לא הוה קרי פסוקים לחודיס אחר ק"ש, ותשובתי הרישאה נכונה אילו היינו לריכים לה אבל אין צורך לה שהרי כתב סמ"ק דהכפל כל הפרשה שרי ומוכח לה מהא דר"ש ושוד כתב דשמא התם דוקא על מטתו שרי, ויו"ל דשמא בירושלמי דדוקא בלבוד אבל ביחיד שרי, ומהרי"ח ז"ל כתב דשמא ר"ש מה שהיה חוזר וקורא הוא מפסוק לפסוק ואילך דוקא וגם זה לא הוא לי דחזר קרי משמע ק"ש כהלכתה: עד דהוה שקע, כת' בעל עין יעקב וילא למו תועלת גדול מזה והוא לקבוע בנפשותיהו שורש לאמונת שחז"ל וכל מעשיך בספר נכתבים ובעת הסיבה בלילה עולה למעלה נשמת כל חי תיש יהודי לכתוב ולחתום מעשי היום וכו' ולזאת הכוונה היה מכוין רשב"ן לקרות ולחזור לקרות עד שתפסר נפשו מתוך ד"ת ולא מתוך מחשבות בדברים בטלים וכיון הוא, עוד יש להוסיף לפי שפעמים יש המות ורלוי שתלא נשמתו בטהרה: אמרו בלבבכם, היינו ק"ש דכתיב בה על לבבך, על מכאובכם כשבחים תחם לשכב על מטתכם ודומו שמתוך כך תדמו בשינה ופירוש סלה כן תעשו לעולם: קרי מזמורים, כגון שיר של פגעים להגן עליו מן המזיקין ומודה ריב"ל בדרשות אמרו בלבבכם על מכאובכם דמיכה ילוף דמלוה לקרות ק"ש על מטתו כדאמר בפרקין בבלי אלא דדומו סלה לא דריש כהשב"ן ומלי פ' ליה למיזן תקוה כמו דוס לה':

ח שלש תכיפות הן, צריך לתת טעם לתכיפות אלו דבשלמא בתכיפות נטילה לברכה לפי הגרסה כתן דבמים רשומים ניחא דמשום דטעם נטילה משום דירים שניות הן ומשום סרך תרומה לו נקיות כדאיתא בפ' כל הבשר צריך שלא להפסיק אלא להסיח דעתו, ושוב יטעפו, וכן לפי הגרסה מגמרא בבלית פ' כילד מברכים דסמיכו' נטילה לברכה היינו במים לחרונים ניחא אמי שהכוונה שלא יאכלו בין נטילה לברכה כדמפרשינן והיינו טעמא דמדגמל ידיו חסה דעתיה אבל תכיפות תרתי לחריני מ"ט, וי"ל לפי שעיקר הקרבן להיות כופר נפש החוטא והסמיכה הורלת זה שיהודה עליו את עונו ויתגנו תמורתו לכן רלוי לסמוך הסמיכה לשחיטה שיהו חל לבו כי זו היא סבת השחיטה ולא כי נמלא סמיכה בקרבנות שאינן בחין על חטא לא חילק הכתוב ואיפשר שלא לפרסם את החטאים כדלקמן בפ' הערל גבי במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת ולפי שסבת קבלת התפלה מפני הלמונה בש"ת שהוא יכול ומשגיח ולכן יש כח בתפלה שיעתר המתפלל בעבורה וכדכתיבנא בבחורי לב"ר פמ"ד סי' ט' לכן יש לסמוך גאולה לתפלה להורות שהיא סבה עלמית לגאולת החדש יותר מכל הזכיות ולכן לחרו בפרקין בבלי והטוב בעיניך עשיתי שתמך גאולה לתפלה וכדפי' בבחורי לתפלה כפ"ב סי' ד'

גרוסה והוה ר' זעירא מיטמר ביני קופייא משמעניה הינ הוה קרי שמע והוה קרי וחזר וקרי עד דהוה שקע מינה גו שינתיה ומאי טעמא ר' אחא ור' תחליפא חמוי בשם ר' שמואל בר נחמני (תלים ד) רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה. מילתיה דר' יהושע בן לוי פליגא דריב"ל קרי מזמורים בתרה:

ח **אמר** ר' זעירא בשם ר' אבא בר ירמיה שלש תכיפות הן תכף לסמיכה שחיטה תכף לנטילת ידים לברכה תכף לגאול' תפל' תכף לסמיכ' שחיט' (ויקרא ח) וסמך ושחט תכף לנטילת ידים לברכה (תהלים קלד) שאו ידיכם קדש וברכו את ה' תכף לגאולה תפלה (תהלים יט) יהיו לרצון אמרי פי מה כתיב בתריה (שם כ) יענך ה' ביום צרה, אמר ר' יוסי בי ר' בון כל מי שהוא תובף סמיכה לשחיטה אין פיסול נוגע באותו קרבן וכל מי שהוא תובף לנטילת ידים לברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה וכל מי שהוא תובף גאולה לתפלה אין השטן מקטרג באותו היום. אמר ר' זעירא אנא תכפית גאולה לתפלה ואיתצדית באנגרי' מובלא הדם לפלטיה אמרו לו ר' רבו היא אית בני אינשי יהבין פרטין מחכים

פירוש הקצר וש"ס

לחר ק"ש: אמרו בלבבכם, זהו ק"ש שלריך כוונת הלב ושמיך ליה על מכאובכם, קרי מזמורים בתרה, דק"ש, קודם השינה: **הלכה ח)** יהיו לרצון אמרי פי, ופיסים דקלת נזקי וגולגי ושמיך ליה יעבך ס' בתפלה: אין פסול נוגע, מובטח לו שלא יזיקנו שום מקטרג מפעיבות שיהיו מעכבים להשמה ע"כ אפי' תורה בעידנא דלא עסיק בה אין כאן להיות מגיה בלילה ולכן עשה תיקון, גדול הוא דשקע בשינתו' מגו תורה ובזה היה ממש עלית נשמתו שכל ככעידנא דעסיק בה שהבל תורתו היה מעלה שמעו כי השמה כשהיא עולה עם התורה בפ"ש וק"ל:

ח אריי" בר בון כל מי שהוא תוכף לנמ"ש בלכה אין שטן מקטרג בלומה שעודה, ובנמ' דבכוכים דף מ' אמר ר"ז ליה דין צריך בשם פי' רש"י שפת נקי' ה"ר ור"י מלא ול"ג בשם שהם מייני דסומיל וכבר נמל ידיו מ"ש להפסיק להטמין על מלא דיעלא שכרה בהשמדו לפי דמי' בחוש, בשם המדרש שה דעקיון מלא על השלחן הוא כדי שלא יקטרג השטן וכו' וכל מי שחוקף לנמ"ש בלכה המוציא

ד' ולהיות תלו הדברים סבות עלמיות לכן יש להסמיכם כדרך הסבה העלמית שמסגולתה להמלא עם המסובב ומטעם זה למדו עוד בפ' כיצד מברכים הגז' תכף לת"ח ברכה על הטעם הנ' הודיע כאן שכבר שקבלת הקרבן מפני כוונתו הנ' ומפני זהירותו בתפלת שעודתו לא יקרעו היזק בה. אין הטעון מקטרג בתוכו היום, בדברים רבה למדו שתפלתו בשמעת, כל מי שהוא תוכף גאולה לתפלה, כתבו התום' ור"ת והלח כל העולם סומכים גאולה לתפלה ומתי רבותא, ויל"ל דה"ק כל הסומך גאול' לתפל' כוותיקין שקורין ק"ש קודם הנן ותפל' לאחר הנן. אנא תכפי' לי שמכתי גאולה לתפלה ותפסתי בחותו יום בתגרית של מלך להוליך הדם לפלטין של מלך למדו לו ר' ליוח והנתה היה זה כי יש לחשים שמותים מעות להוח הפלטין ואתה ע"י שהולכת לשם הדם לוחים הפלטין בחנם ובבבלי קאמר שלמדו לו שהלכה שלחה פני המלך שהיה לריך לתת שכר על זה שים לרוך לפני' לקרות מלכי עו"ג שאם יזכה יבחין בין מלכי ישרחל ובין מלכי עו"ג. עוד הוא, גם הוא וכן הש"ת מתרחק ואינו עוזבו מיד:

ט כל הספיחים מותרים וכו', כך היה הגירסה במתניתי' דשבי"ע לא היו של כרוב אבל בפ' מקום שנהגו בבבלי ובב"ל פע"ט גרים כל הספיחים אסורים ולפ"ז הספיחים שלקט האיש ההוא של כרוב היו, ולהבין פירוש המשנה והברייתא עיין בפי' הרמב"ם ור"ש ואין כאן מקום להאריך:

י אותה אין כתיב כאן, דכיון דרחי' לעיקר הלילת קיימא שבולת הלבן והתכלת לא אל פתיל התכלת לבד ולילית לשון נקבה כמו והיתה לילית נובל לותה מיבעי ליה: באילו מקבל פני שכינה שע"י מרחה התכלת זוכר השכינה שעל כסא הכבוד שהוא לתכלת דומה, ולחזיל שהתכלת דומה לים וכו', שהתכלת דומה, בפרק כשוי הדם פרש"י שהחלזון מן היס הוא עולה לחת לשבעים שנה ומרלית דמו דומה לים. שהתכלת דומה לים, במדבר רבה פי"ז לחז דרך קלרה הלא קאמר רק שהתכלת דומה לרקיע והרקיע דומה לכסא הכבוד דכיון דאין חזיק דתכלת דומה לרקיע אין לוכך להזכיר עניים לאחים בין תכלת לרקיע ולא הזכיר מכסא הכבוד ולמעלה דכיון דטעמא דתכלת לזכור לת ה' בזכר כסא הכבוד סגי שיזכירו מיד היושב עליו לבל בפ' התכלת תניח מפני שהתכלת דומה לים ים דומה לרקיע ורקיע דומה לספיר וספיר דומה לכסא הכבוד, ואינה למידק בשלמה רקיע וספיר אילטריך דלא ידעינן דתכלת דומה לכסא אלא מקום דרקיע קיס לן דדומה לספיר מדכתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעשם השמים וספיר דומה לכסא מדכתיב כמראה אבן ספיר דמות כסא כדמייתי התם אבל ים למאי אילטריך כיון דדמות תכלת ליס ויס לרקיע לא בעי קרא דכתיה לעיל הוא למאי אילטריך להזכיר ים לא היה ל"ל אלא שהתכלת דומה לרקיע ולתירון זה כתב רש"י דומה ליס שנעשו בו נסים ליסרחל אבל הכא דקאמר כמי שעשים ק', ויש לומר דתכלת לא דמי לרקיע ממש ולהכי לא מלי למימר שהתכלת דומה לרקיע אלא בהדרגה דתכלת דומה ליס ויס דומה קלת לנשבים ועשבים דומין קלת לרקיע ולפי מ"ש במדבר רבה פי"ד שהתכלת דומה לנשבים ועשבים דומין ליס וליס

מחכים פלטין. אמר ר' אמי כל מי שאינו תובע לגאולה תפלה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא והרתיק על פתחו של מלך יצא לידע מה הוא מבקש ומלאו שהפליג עוד הוא הפליג:

ט תני תמן ר' שמעון אומר כל הספיחים מותרים חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בו בירקות שדה וחב"א כל הספיחי' אסורים רשב"י עבד עובדא בשמיטתא חמא חד מלקט ספיחי שביעית א"ל ולית אסור ולאו ספיחי אינון אמרי ליה ולא את הוא שאת מתיר א"ל ואין חבירי חולקין עלי וקרי עלוי (קהלת י) ופורץ גדר ישכנו נחש וכן הות ליה:

י תני בשם ר"מ (במדבר טו) וראיתם אותה אין כתיב כאן אלא וראית' אותו מגיד שכל המקיים מלו' ציצי' כאילו מקבל פני שכינה מגיד שהתכלת דומה לים והים דומ' לעשבים ועשבים דומ' לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד והכסא דומה לספיר דכתי' (יחזקאל ט) וארא' והנה על הרקיע אשר על ראש הכרוב כאבן ספיר כמראה דמות כסא:

תמן

לילטריך כיון דדמות תכלת ליס ויס לרקיע לא בעי קרא דכתיה לעיל הוא למאי אילטריך להזכיר ים לא היה ל"ל אלא שהתכלת דומה לרקיע ולתירון זה כתב רש"י דומה ליס שנעשו בו נסים ליסרחל אבל הכא דקאמר כמי שעשים ק', ויש לומר דתכלת לא דמי לרקיע ממש ולהכי לא מלי למימר שהתכלת דומה לרקיע אלא בהדרגה דתכלת דומה ליס ויס דומה קלת לנשבים ועשבים דומין קלת לרקיע ולפי מ"ש במדבר רבה פי"ד שהתכלת דומה לנשבים ועשבים דומין ליס

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ומוליח לין שמן שוגע בלחוחה שעודה ואם יפסוק בשביל הכחח אלא על השלחן מקטרג השמן משא"כ כשמשמך בהכח המוליח לנע"י לין שמן שוגע בלחוחה שעודה מ"כ יעח זה בזה וק"ל:

ט תני תמן, ועי' גם במעשה דר' ברפון לחז"ז פ' י"ד ומהני עובדי' קמ"ל דלף לאמרי' בכל מחלוקת חכמים אלו ואלו דברי אלהים חיים דמ"מ לענין מעשה אם עושה שלא כהלכה מ"מ נעשה לו מן סורה זו שמא דמוחא שחייב מיתה ע"כ לף שמא ג"כ דברי חיים למי שעושה בשם ומעשה הוא מבואר לקמן מפ' שהדרין פ' ל"ד מ' שאות מפני שלא יחרבה המחלוקת לכן נקבע הלכה למעשה אינו הלכה שפוקה שיהיה חומה אחת לכל ישרחל. ומש"ה פ' עוז לעמו יתן וגו' ומאי דדרש בפי' בניח אחת לה' אלהיכם לא מתגודדו לא תעשו אגודות כדאיתא במס' יבמות מובן בזה שהדרש הזה ופסוקו סייכם להדדי כי בניח נאמר על ת"ח שהוניים בחורה תמיד בניך עולם ועליה, נאמר וכל בניך למודי ה' וז"ש ת"ח בניך אלא בוניך וזה כל בניך שאלו ואלו דברי ח"ח אבל לענין מעשה סוף אגודות אגודות שמא דמוחא ולכן במ"ש לא אתגודדו על שמא אתגודדו גם על זה כי זה נוהג מיהא ומטעמא כמ"ש ולכן אמר רוב שלוש בניך ופי' כמ"ש:

י תני בשם רבי מאיר, עיין בפ"מ שכתב לייחב למה לא אמר כ' מאיר בקיצור טעמא משום שהכלת דומה לכסא הכבוד ולי"ב

פירוש הקצר וש"ם

לו שלא יהרע שום פסול אח"כ בחותו קרבן: **ואיתצדית באגריא**, ולכלכתי בשם בחותו היום שכשו חותי להביאת הדם לפלטין של מלך: רבו הוא, וכי זה דבר גדול הוא לך הא אית בני מינאי שנותנין ממון בשביל להכיר הפלטין ולילחות המלך: **שבא והרתיק**, ודפק: עוד הוא הפליג, גם המלך הפליג ממנו:

הלכה ט) כהאי דתנינן תמן, פ"ש דשביעית כל הספיחין מותרין לכל בשביעית דהא דכתיב את ספיח קלירך לא תקלור הייט שלא יקלור כלרך שקלור בכל שנה שלא קלר מעט מעט ואוכל: חוץ מספיחי כרוב, שלין כיולא בהם בירקות שדה שדרך רוב האדם לזרעם בגיוסו וגזרו עליהם חכמים שמא יזרעם בגיבה ויאמר ספיחין הן: כל הספיחין אסורין, מדברייתא ואפי' מיני חבואה וקטניות גזרו עליהם מטעם זה ורשב"י עבד עובדא בשמיטתא כוותייהו דחכמים כדמסיים ואזיל ות"ק כל שלו לא שמכו על עלמן למעשה ומפני מה ר"ג דפליג עם רבנן ועבד עובדא כוותייה:

הלכה י) וראיתם אותה אין כתיב כאן דהוה משמע דקאי על חותה מלוה:

והיס דומה לרקיע מרחה התכלת יותר קרוב לעשבים מלים והיס יותר קרוב למרחה העשבים ולכן מינטו מרחה העשבים בין מרחה התכלת והיס, וכפ' הכ' לא הזכירו ספיר אלא כך אמר והרקיע דומה לקשת והקשת דומה לענן והענן דומה לכסא והכסא דומה לכבוד שנאמר כמראה הקשת אשר יהיה בענן ומה היס לדקדק בתוספת דברים אלו כתבתי בבאורי שם. שהתכלת דומה ליס, פי' בעל העקי' בשער ע"ז שהוא העיון השכלי שעולה במעלות השלם מהנמלאות התחתונות אל העליונות ומהעלולים אל העלות עד שיעלה עליה שכלי אל העלה הראשונה ב"ה וכיוצא בזה פירשו שאר מפרשים וכל דבריהם תוך מהשבת ואין לנו עסק בדברים כאלה. ורקיע דומה לכסא הכבוד והכסא לספיר, גירסת זו בלתי מדוייקת דהא ליתי לן קרא דרקיע דומה לכסא הכבוד גם קרא דומה דמייתי דכסא דומה לספיר חיפכא מסתמא מיהיה דספיר דומה לכסא ועוד דבתר דקאמר דרקיע דומה לכסא הכבוד מה ענינו לומר דכסא דומה לספיר כי מה חיפכא לן בזה לענין התכלת אלא חיפכא גרסינן דרקיע דומה לספיר וספיר דומה לכסא בגירסת ההוא דפ' התכלת דכתיבנא:

יא תמן תנינן מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה. רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחאי כגון אנו שעוסקין בתלמוד תורה אפילו לק"ש אין אנו מפסיקין ר' יוחנן אמרה על גרמיה בגון אנו שאין אנו עסוקין בת"ת ואפילו לתפלה אנו מפסיקין דין בדעתיה ודין בדעתיה ר"י בדעתיה דר"י אמר ולואי שמתפלל אדם כל היום למה שאין תפלה מפסדת רשב"י בדעתיה דרשב"י אמר אילו הוינא קאים על טורא דסיני בשעתא דאיתיהיבת תורה לישראל הוינא מתבעי קומוי רחמנא דיתברי לבר נשא תרין פומין חד דהוה לעי באורייתא וחד דעביד ליה כל צרכיה חזר ואמר ומה אין חד הוא ליה עלמא יכול קאים ביה מן דילמטוריא דיליה אילו הוו תרין על אחת כמה וכמה:

ולא דבעידן לעלה שקריכין לבקש תפלה שאני ולהכי הכא דהוו בלעבר והיו לריכין תפלה תמיד דמו הכא לפילו מפני תפלה. דין בדעתיה, פי' הא דפליגי בשאין תורתו לומנתו דלרשב"י לינו מפסיק לתפלה כדפירשתי ולר"י לפילו לתפלה מפסיק היינו משום דלרשב"י ד"ת עדיפי מתפלה לעולם שהרי היה מבקש ג' פיות ת' לה"ת וח' לגרכי הלדם לפי שהלמוד תורה קדוש מאד ותפלה שהיא לחיי שעה חיכה קדושה כ"כ ולכן היתה לריכה פה מיוחדת, אבל לר"י ס"ל דתפלה תקינה בה"ת כמי שאין תורתו לומנתו. אלו הויכח קאים וכו', אלו הייתי עומד על הר סיני בשעה שנתנה תורה

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

פירש הקצר וש"ס

הלכה יא תמן תנינן, פ"ק דשבת מפסיקין לק"ש וכו': בגון אנו שעוסקין בתלמוד תורה, תמיד ואין לאו מפסיקין לדברים אחרים: דין בדעתיה וכו', ואזלו לטעמייהו ר' יוחנן דקאמר הלומד שיתפלל לאדם כל היום ללמוד תקיבת ליה תפלה מתלמוד תורה והלכך הוא דקאמר דמפסיקין לתפלה ואפי' מת"ח: וחד דעביד ליה כל צורכיה, ולהתפלל בי גם על צורכיו ולא בפה זה שהוא יגע בתורה ללמוד תקיבת ליה תלמוד תורה יותר מן התפלה: חזר ואמר, דלא היא ואין להרהר אחר מדוסיו. כל הקב"ה שברא לאדם פה אחד דמה עכשיו כשהפה אחד הוא אין העולם יכול להתקיים מלמון הרע שלו אם היו לו שתי פיות עתכ"ו:

יא דין כדעתו, וכו' מרחה דה"ס דר' יוחנן ע"כ קובר בתפלה ומורה כ"ן שיש במעלה אחת בעבודת ה', ולכן אמר אין תפלה מפסדת וכו' אפילו כל היום שלא בזמן תפלה ואף שע"כ מבטל מתורתו וממילא ע"כ קובר שמחויב להפסיק גם מתורה בשביל תפלה כו', וזמן קבלה לאוד וחביבה מאוד בשעתה מאוד אם הוא תמיד שקולה כתורה, אבל רשב"י ס"ל שתורה גדולה מתפלה תמיד ותפי' מתפלה בזמנה נמי וק"ל. ובמ"ש יפ"ת להקשות על מ"ש רשב"י אילו הוינא קמיני וכו' שהרי אין לכל אחד השמע וכו', וע"ל לתרץ ע"פ פשוק תקצתי עמודי' שלא אם לא היו יודעין מקבלים התורה מי' העולם מוזר לאחרו ובוזו ע"כ מי' ביוס מתן תורה ממש בתחלת ברייע וגם ר"ל בשעה שברא הקב"ה עולמו והתנה עמו על קבלת התורה גם זהו מי' בכלל מיהיה אי יכול לעשות בעולמו כל חדש, וכן משמע בפ"ר פ' יתרו דאמרן שם מתחלה גזר ה' השמים שמיס להי וגו' וכו' ומשמע שם שמיוס ברייע למד זה לא מי' האמן כלל דאלו רואין שהקיוה הקב"ה שורה בה ולא שהתה כלל עד לאחר היוס שנתנה שם שגזר מתחלת ברייע והיע כמ"ש שבתותו היוס היה בתחלת ברייע ועשה אי עולם ולכן אי"ל כלל מפני מין כל חדש תחת השמש על יוס מ"ק וד"ק:

תורה ליסרהל הייתי מבקש מלפני ס' שיברח לחדס ב' פוות אחת שיהיה עוסק בתורה ואחת שיעשה לו כל צרכיו חוץ ואמר אס אחד אין אחד יכול לעמוד בו מן הלשנה שלו אס היו שניים על אחת כמה וכמה : אלו הויות קלים וכו' , אין להקשות שכל הנשמות היו שם בפ"ס ז"ל גבי ואת אשר איננו פה דהכא בגוף ובפס קאמר שהיה מקום לבקש כן : דיתברי לבר בשם , ותע"ג דאין כל אחד אחת השמש מכיון דבמת"ת היו מוכני' לאיות על נס שניתן להס חירות ממלאך המות היה חיפצר לעשותם כן ברייתה חדשה :

יב ולא מודי ר' שמעון שמפסיקין לעשות סוכה ולעשות לולב , ולית ליה לרשב"י הלמד על מנת לעשות ולא הלמד שלא לעשות שהלמד שלא לעשות נוח לו שלא נברא ואומר ר' יוחנן הלמד שלא לעשות נוח לו אלו נהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לעולם . טעמא דרשב"י זהו שינון וזהו שינון ואין מבטל שינון מפני שינון והא תנינן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שהוא

יב ולא מודי ר' שמעון שמפסיקין לעשות סוכה , לתנא דמתני' דתנן אין מפסיקין לתפלה לא פריך דשתי תפלה דחיכה דבר תורה כדקאמר לעיל בלומר שאין נוסח תפלה זו המוהגת דבר תורה , ת"ל שאני תפלה דצריכה כוונה וכדאמר התס : ולא מודי , והא מעשים בכל יום דאין נמנעים מסוכה ולולב לפי' מי שהורגן לומטן ורשב"י נמי הוא עדיד להו : הלמד על מנת לעשות , דויקא רבה משמע דילף מאת מלותי תשמרו ועשיתם אותם , והלכתי בחוקי ואין לוקך לכאן . הלמד לעשות , אין זה שייך למה שאמלקו בפ"ק דקדושין אי תלמוד גדול או מעשה גדול והתס במי שמקויים שאיתס כשאיפשר בידו ופליגי אי מיניהו עדיף לעניין השכר וגס לדחות זה מפני זה דלמ"ד תלמוד גדול אס בחה מלוה לידו ולריך ליבטל מת"ת כדי לעשותה תדחה המלוה מפני ת"ת וזו היא ות"ת כנגד כלן והיינו חפלים לא ישוו בה כדאמר בב"ל פל"ה רק בקלת מלות דקי"ל שדוחין ת"ת בשביל כנגן את מלוה משום כבוד הבריות ומקרא מגלה משום פרסומי ניסא כדאיתא בפ"ק דמגלה וכן אמרו לגבי תפלה דאי לאו משום דזמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד היו נמנעים מתפלה מפני ת"ת ולמ"ד מעשה גדול דוחין ת"ת מפני המלוה אבל הכא מיירי במי שאינו חפן במעשה כלל ואפילו איפשר לו לקיימו בלא בטול ת"ת , ותע"ג דמשמע הכא דאפילו במי שרולה להתבטל מהמלות כדי שלא לבטל ת"ת קאמר דוקא שלא נצרך מדמקשי מינה לרשב"י דאמר כגון אלו שטוקקין בת"ת אפילו לק"ש אין אנו מפסיקין ומשני זה שינון וכו' אלמא דוקא ק"ש שהוא שינון כת"ת אינה דומה ת"ת אבל שאר מלות דומות ת"ת י"ל דהכא נמי שכוונתו לעשות בת"ת תמיד ולא יקיים שום מלוה לעשות יקיים לעולם שום מלוה הוה ליה כמבטל המלות אבל במי שאינו אדוק בת"ת תמיד כרשב"י תע"פ שרוב ימיו עוסק בתורה ואו לא יקיים מלות כיון דמקיים אותן כשאינו עוסק בתורה שפיר דמי , ויתכן דלא אמרו לעולם דת"ת דוחה המלוה אלא במלוה דאתמי לידיה באקראי כגון ג"מ ולילית וקן לפור ודומיהן דבכה"ג ת"ת עדיף למ"ד תלמוד גדול אבל מלוה שהיא חובת הגוף ויש להס זמן קבוע דלא דחיבה מלוה בעונתה והיינו דקאמר הכא ולא מודי רשב"י שמפסיקין לעשות סוכה לעשות לולב ולהכי קאמר הלמד אלא לעשות שאפילו ממלוה קבועה עליו רוצה ליפטר מפני ת"ת , ויתכן זו"א בפ"ק דמועד קטן כתן במלוה שאיפשר לעשותה ע"י אחרים וכו' כלומר דהיכא דאיכא מלוה קבוע כגון ג"מ וכיולא דאיפשר לעשותה ע"י אחרים נדחית מפני ת"ת אבל בשאי איפשר לעשותה ע"י אחרים כגון שהיא חובת הגוף אינה נדחית מפני ת"ת ולפי זה ל"ש גלמוך לומר דאתיא למ"ד מעשה גדול מדכתיב בבחוקי לב"ר סוף פרשה ל"ה ת"ק דתנן בפ"ד דאבות הלמד ע"מ ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד והלמד ע"מ לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד ולעשות דכיון דתני סיפא ע"מ לעשות אלמא ריפא בלמד אלא לעשות וכיון דכה"ג נות לו אלא נצרך היכי קאמר מספיקין בידו ללמוד וללמד דמשמע דאביב קאי כיון דמסייעים לותו מן השמים אלא שאינו אביב שלמד על מנת לעשות , ופי' בשל נאלת אבות ופי' אחמיד בזה ובטולס כאבאי בבחוקי במקום הנ"ל , ורש"י ז"ל מאק הגרסת וגורם אין מספיקין ודבינו ירוחס ז"ל פי' הלמד ע"מ ללמד בלי דקדוק מהלמד ע"מ לעשות בדקדוק וגס זה דוחק , וליכא למימר דע"מ אלא לעשות דקאמר הכא סייגו אלא לקייס מלות התורה כלל ואפילו בקוס אחד יעבור ומה שאמר במשנה סייגו במעשה מלות בידים והלמד ע"מ ללמד אע"פ שאין כוונתו לקיים המלות המעשיות אין דעתו לעבור בקוס אחד הכא מליצת הכתוב משמע דהכא אפילו בשב ואל תעשה מיירי ולא מצאתי דבר ברור בזה אס לא שנאמר שכל המשנה במכוון לזכות לאחרים מה שזוכה בעצמו כתלמוד ומעשה אלא דריפא מיירי במכוון לזכות לאחרים בלמוד בלבד וסיפא מיירי ברולה לזכותם לפי' במעשה

כבוד חכמים וחידושי מהר"א ז"ל

יב ולא מודי ר"ש וכו' , הכא לפי המסקנא משמע שאיניא דכ"ע מלוה שקבוע להס זמן חביבה מלוה המוטלות על כ"א לעשותה בזמנה וולחי שהס יסוד עולם כמו התורה ולכל ימ זמן שבזמנס הס דוקא מוכרחים ביסוד עולם וע"כ דומים תורה . כי פליגי במלות שאין להס זמן קבועה כלל אלא לילן מוטלות על כ"א ולכן ס"ל לרשב"י בשתתי שתורה גדולה ממוד ע"כ נמי שתורתו חומטו תורה עדיף . ותלה המשנה יתקיימו ע"י אחרים שאין ת"ת בלא סכי ובק"ס ותפלה אפי' שהס ג"כ זמנס קבוע והס חובה לכל אחד מ"מ ס"ל בת"ת כמוהו שת"ת שאין לבטל מתורה בשביל ק"ס ותפלה ואפי' למ"ד ק"ס מדאורייתא וכן תפילה ס"ל שאיכי כלל מלות אלא מטה דס"ל שדוקא במלות שהוא במעשה ובפועל וזמנס קבוע זהו חיובא ואפי' נת"ח שת"ת כי שניהס ליסוד עולם פעולת הדיבור ופעולת המעשה ומה שפועל

הלכה יב ולא מודי , וכי לא מודי לרשב"י שמפסיקין מד"ת לעשות מלוה ולקיימה בזמנה כגון סוכה ולולב וכיולא בהן והכי עיקר הלימוד הוא על מנת לעשות וח"ב אמאי לא הפסיק כדי לקיים מלות ק"ס : זהו שינון , משום דמלות ק"ס שינון ודיבור הוא ואין מבטלין דיבור הלימוד מפני לימוד אחר : והא תנינן וכו' , ומשמע הא ק"ס בעונתה חביבה יותר מד"ת ומשני היא היא כלומר לר"ם היא סיא כדאמר ר' יונן לפי שהיה ר"ם סדיר בד"ת ולפיכך אין ק"ס בעונתה חביבה

במעשה ופי' ע"מ לעשות פועל יוצא מלמד גדול המעשה יותר מן העושה ח"י ע"מ לעשות היינו לקיים כל מצוה הבאה לידו ולדחות ת"ת מפניה והלמד ע"מ ללמד היינו שלא להתבטל מת"ת מפני כל מצוה שלא דוקא כשהיא חובת הגוף וזמנה קבוע דכתה בודאי יעשנה ום"ל להחזה תנא דמעשה עדיף מת"ת. נוח לו שלא נברא, אין להקשות דכבר אדם גמי אמרינן הכי דכ"ש וכ"ש נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא שכבר כתבו התוספות בפ"ק דע"ז גבי בולו ונחזיק טובה לאחותינו דהיינו בסתמא דאינשי אבל הגדיקים תשריסם ואין להקש' גמי מ"ש בפרק מקום שנהגו לעולם יעסוק אדם בתורה ובמלות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה דהתם הא מקיים המלות שלא לש"ם אבל מי שאינו חפץ לעשותם כלל נוח לו שלא נברא. נוח שנהפכה שלייתו, שחט"פ שזו רעה גדולה מבשלא נברא שאחר שנתהוה מת בעניו רע עם כל זה טוב מזה שלמד שלא לעשות ואיפשר לומר דמשום דדעת ר' חייא אין קטן זוכה לעה"ב אלא מעשה שעולה לו שכוכר כדאי, בפ' חלק להכי קאמר נוח לו שלא נברא אחר שנברא אלא כלל אין הפרש בינו ובין המת כלאחר מרחם אמו אבל דעת ר' יוחנן כמ"ד התם משעה שנזרע ול"ש נוח לו שנהפכה שלייתו כי לא היה זוכה לעה"ב מפני שנזרע ולזה היה טוב מזה שהוא רשע אבל אין נוח לו שלא נברא כלל שאז לא היה לו לעה"ב כלל וזה אע"פ שהוא רשע שיפשר שהיה לו שכר על היותו דבר ולפחות יש לו מליות בעה"ז. זהו שימון ק"ם דכתיב בה ושנאתם לבניך וזה שימון ד"ת כדתניא בפ"ק ושנאתם לבניך שיהיו ד"ת מחודדין בפיך, הא בעושה חביבה מד"ת דעל כרחין הכי קאמר מכאן ואילך אע"פ שאין לו שכר ק"ם בעושה הכי הוא כקורא בתורה מיהת אלמא דאלו קראו בעושה עדיפא מקורא בתורה ומצי היה לעושה ק"ם לא עדיפא מד"ת והא גופא קאמר מצי' הקורא מכאן ואילך לא כמלוה אחרת שכשעבר זמנה לא מצי סילוך כשיקראנה לאחר זמנה ס"ל שכר כקורא בתורה בהיא שעתא מיהת אלא שאלו קראה בזמנה היה לו שכר טפי וזוא הדין אם קורא בתורה כאומה שעה דכי היכי דחביבה ק"ם בעושה הא הדין ד"ת בעושה שוה זמנה שהעת גורם לאלוך השכר אבל ק"ם וד"ת לעולם כי הדדי נינהו ואע"פ דמדאין בפ"ק דשבת מפסיקין לק"ם ל' דק"ם עדיפא מד"ת הא כתיבנא בסי' הקודם דהתם פליגא אדרבי"ו אבל מצי' דהכא בעין לאוקמי אפילו לרבי"ו דדוחק לאוקמה בפלוגתא כיון דסתמא היא ואין להק' דלפי מאי דפריכ' לה פליגא אהאי דפ"ק דשבת כיון דלישנא דמתני' לישנא לפרושי נמי כדש"ד מעיקרא וכל זה למדתי ממ"ם התום' בפ"ק דברכו' דהא דדייק התם גדול הקורא ק"ם בעושה יותר מהעוסק בתורה סינו מהעוסק בתורה פעם אחת שלא בשעת ק"ם אבל בעוסק בתורה בשעת ק"ם לא מיירי אלא שלשעה ההיא עסק התורה דשעת ק"ם גרוע מק"ם ולשעה זו ק"ם וד"ת שוין. לפיכך לישה חביבה וכו', ומתני' מיירי בשאין תורתו לומנותו. במשנה, היא דחביבה ממקרא כשתים דכתיב' דש"ל דמקרא מדה שלישה מדה גמירא אבל מסנ' מדה וטוב עליה שכר כדלקמן בפ' כל כתבי הילכך דשב"י דהוה עסיק במשנה לא הוה לריך להפסיק לק"ם והבנן ס"ל דשכר מקרא ומשנה שוין הילכך כי היכי דחביבה ק"ם בעושתה ממקרא הוא הדין ממשנה ולהכי ס"ל מפסיקין לק"ם:

יג הניח זמן טוטת ק"ם של שחרית נזקף לראב"ע לפי שחרית חובת ב"ם דאמרו בבקר יעמדו והטה ר"

דס"ל כב"ה דקורין בין עומדין בין יושבין בין מוטין ובגמרא בבלי מייתי להוה לראב"ע זקוף ול"י מוט' הטוה לראב"ע ומזקף ר"י ולפי זה זמן ק"ם של ערבית הוה. אומר לאחר בשוק, פרש"י למשול לך משל למה"ד לא' שאומרים לו זקוך מגודל ולוה והוא אומר הוחיל וקלסתם אותי לא הוא יהיה כנגד המשחיתים הגדול הזה יהיה נתון לתער ולמספרים שחניח עליו ושחיתתו עכשיו שאני הטיתי הרי אני כמקלם את מעשיך שהייתי מוטה ואתה מזקפ ויותר נכון מה שפי' בערוך ו"ל פי' המשחיתים המגלחים ומשחיתים זקנם כנגדם זה מגדל זקנו כלומר זה חילוף מעשיהם וגמלא זה חולק עליהן כך זה הטה וזה זקף. ואני הטיתי כדברי ב"ה, לומר שאיני חושש לב"ש דס"ל כב"ה ומשום דאינא לאקשוי כיון דלב"ה זקוף נמי קורא

כבוד חכמים והדרשו מהר"א ז"ל

שפועל זה אינו פועל זה וע"כ עם לעשות לה' הפרו תורתך כי כשכיל שניהם ברא ה' האדם לעבדה ולשמרה וכמ"ש ולכן נקרא ותפילה שהם ג"כ פעולת הדיבור ע"כ למי שהיא אין שום מעלה יותר ופעולה אחת היא ותפילה ומ"כ אין המצוה הזאת מוטלת עליהם כי אם כמי שאין תי"ת הוא מצוה הזאת לעשות בהם פעולת הדיבור והביניים מאוד שהרי נתחב כאלו מקוי' והגיון יומם ולילה אבל למי שאומרו תומתו למה לו לק"ם ולתפלה וק"ל:

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

מביאה יותר מד"ת וכי קאמר במתני', לעולם כל אחד הוא דקאמר: **אמר** ר' **אבא** מרי, בלאו הכי ל"ק דלא תיובתא אלא כאחד' שהוא קורא בתורה והייגו מקרא ומשנה הוא בעושתה כמשנה היא ופ"ם שהיה לומד במשנה ס"ל להפסיק לפי' בעושתה, דאמר לקמן ס' כל כתבי העוסק במקרא מדה שלישה מדה היא ואינו בעוסק במשנה, **ורבנן עבדי מקרא** במשנה, והלכך לא מפרכי למתני' כר"ם ומפסיקין לק"ם מד"ם:

קורא למה הולרך להטעות קאמר ר"ח אלא ירלוני התלמידים וכו' שהלו היה זקוף מעיקרא לא היה חושש לאל הפתח דרחב"ע היה מועה ומזקף שהלולי הטעם ר"י ירלו התלמידים בזקיפת רחב"ע ויקבע הלכה כב"ש לפיך הטיתי כדי לבטל מעשה רבי אלעזר בן עזריה, והכי איתא בגמר' בבלית:

יד דודים כלומר סמוכים וקרובים שבדברי סופרים מלמדים על דברי תורה ומביאים מדברי תורה שבכתב ושנעשה כעוסק בדברי תורה וכעוסק על דברי תורה ומייתי רחיה מחבך כיון הטוב דחבך הייט ד"ם שהם בעל פה ויין הטוב הייט דברי תורה דכתיב ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב הרי דלקשיחו אהדדי ומדכתיב הולך לדודי אלמא שהם דודים זה לזה. כי טובים דודיך מיין, ודודך הם דברי סופרים שהם דודים לדברי תורה ויין הוא דברי תורה כדקאמר ומלו מייתי חבך כיון הטוב כישראל בפתן תורה שיאמר ושוניה שנשקוס מלאכי השרת כדפרשו בחגיגה ולשמת חבריית מלי דרים כי טובים דודיך אלו ישראל מיין אלו עו"ג כדדרים בחגיגה. על הם ופורן גדר יבבנו נחש, ומייתו לי לאו עובדא הר' טרפון מקרא ליכא רחיה דהוה לימוד הדוקא בחידי דכל דבנן שויה בה אבל בפלוגתא לא אבל השתא שמעינן דכיון דחיפסוק הלכתא בב"ה מהשתא אפילו בבה"ג ילדק פורן גדר יבבנו נחש. יש בהן חיסור, פי' יש לנטות בהן מפשטן פעמים לחיסור ופעמים להיתר בגון לא תבשל גדי בחלב אמו דמשמע דוקא בבה"ג ואיתו כן דהוה הדין כל בהמה ואיה בכלל חלב הרי שמעינן משמעות הכתוב לחיסור וכגיד הנש' דכתי' שתם משמע לפי' בעוף ואיתו כן אלא בעוף אבי מדוקדק לשון בף הרי שמעני להים, אבל בדברי סופרים אין לנטות כלל מדבריהם למשמעם ואומרו יש בהן קולין שהעבירות שבתורה מהן עשהן קל בגון חייבי לאוין ועשה ומהן חמורים בגון חייבי כריתות ומיתות אבל דברי סופרים כלן חמורים שהטובר על אחד מהן חייב מיתה. תדע לך, אין זה מתנת ר' ישמעאל דלא משכחת תנא דקאמר דתנינן

יד חבריא בשם ר' יוחנן דודים דברי סופרים לדברי תורה וחביבין כדברי תורה (שיר ח') וחכך כיין הטוב שמעון בר ווה בשם ר' יוחנן דודים ד"ם לדברי תורה וחביבין לישראל יותר מדברי תורת כי טובים דודיך מיין רבא בר כהן בשם ר' יוחנן בן פזי תדע לך שחביבין לישראל ד"ם מדברי תורה שהרי ר' טרפון אלו לא קרא לא היה עובר אלא בעשה וע"י שעבר על דברי ב"ה נתחייב מיתה על שם (קהלת י') ופורץ גדר ישכנו נחש תני ר' ישמעאל דברי תורה יש בהן איסור ויש בהם היתר יש בהם קולין יש בהם חמורים אבל ד"ם לישראל כלם חמורים הן תדע לך שהוא כן דתנינן תמן האומר אין תפילין לעבור על ד"ת פטור חמש טופפות להוסיף על דברי סופרים חייב ר' חניה בריה דר' אדא בשם רבי תנחום בי רבי חייא חמורים דברי זקנים מדברי נביאים דכתי' (מיכה ג) אל תטיפו יין אל יטיפו לאלה לא יסג בלימות וכתיב שם אטיף לך ליין

תמן ועוד מה רחיה מהתם דכל דברי סופרים חמורים ליפרחל דהתם דוקא בזקן ממרא אבל כל עובר על דברי חכמים מקן מהתם אלא מהתמא דגמרא הוא דמייתי רחיה לדאמרינן לעיל דחביבין דברי סופרים ליפרחל מד"ת מכיון דזקן ממרא אם המרה בד"ת ואמר אין תפילין לעבור בד"ת פטור ממיתה ב"ד ואם המרה בדברי סופרים דקאמר ר' טופפות חייב מיתה ואך רחיה עדיפא מדר"י בן פזי משום דבר' טרפון לא הוה מות ממש אלא סכנתא ועוד דלא הוה מיתת ב"ד ואלו הכא חייב מיתת ב"ד ממש. לעבור על ד"ת פטור, דאין כאן חורחה דזיל קרי הוא ולא חייבה תורה בזקן ממרא אלא במידי דהורחה כדכתיב ע"פ התורה אשר יורוך. להוסיף על דברי סופרים שאמרו ד' מדרשות לטופפות לטופפות. חמורים דברי זקנים, אם נדקדק אמאי קאמר חמורים ולא כלשון הראשונים דאמר חביבין ליפרחל מד"ת ז"ל אמפני שהכוונה במשלו של ר' תנחום שאמרו ד"ת ממשמעון כדאחים לכ"ח חמורי' שהן מכריעין כנגד ד"ת, וכבר כתבתי בזיפה עיניים בפ' אמיני כלל האגדה על ג' סבות לנתינת תורה שבע"פ והת' מהן המתנות פשוטי הדברים והיא דעת ר' תנחום ט"ק. חמורים דברי זקנים מדברי נביאים, אין להק' אמאי לא מוכח לה מנביא לבד מכמה דמייתי ליה בפ"ק דב"ב דאכתי מנביא דאין זה פשט הכתוב אלא ונביא לשון הבאה כפי' המפרשים ור' תנחום יפרש כן ח"ק אמאי לא מוכח מלא בשמים היא ומאלה המלות שלמדנו מהם אחין לחום לדברי נביא בעניין שפקות שיפלו בתורה אלא לדברי החכמים בקבלתם ופלפולם ואם הנביא יודיע דבר בשם ה' על זה אין אומטין לו וכמ"ש לקמן בפ' אלו מנלחין בבת קול שאמר על ר"א שהלכה כמותו ובפ' ים בקרבנות בהלכות שבשתכחו בימי אבלו של משה והחזירן עתניאל בן קנז מפלפולו וי"ל דאין זה מלד גדיעות הנבואה מדברי סופרים אלא שכך גזרה חכמתו ית' אלא יהיו משפטי התורה נחתכים ע"פ נביא אלא הקבלה ומברת החכמים לכמה סבות שנאמרו בזה כמו שאמר מקנתן הר"ן ז"ל בפ' כי יפלא

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

הלכה יד חבריא בשם ר' יוחנן וכו', נרסינן להת פ' י"ת דסנהדרין הלכה ד' ובפ"ב דע"ז דודים ד"ם לד"ת כלומר קרובים הן לד"ת וחביבים הן כד"ת: וחכך ביין הטוב, חכך של סופרים כיין הטוב של תורה: כי טובים דודיך, דברי סופרים הקרובים לד"ת וחביבים יותר מייסה של תורה: יש בהן קולין, כלומר לפעמים חמלת בהן יותר קולת מד"ם שהן חמורין לעולם כדקתני במתני' דסנהדרין ומייתי לקמיה: דכהיב אל השיפון ישיפון, מקרא הוא במיכה שהנביא אמר

יפלוג ורובן כתב בעל מרכבת המשנה שם ולכן לפילו יקרא שידבר הנביא בשם ה' בדבר כזה לא נשמע לו כי ידענו כי שקר בפיו חו"מ נאסף ה' לותנו למען במה שהנביא ידבר לחמת לא שמעו דחביבים ד"ש חס לא מהכא. דכתיב לא תטיפו וכו', ז"ל עין יעקב, חביבין דברי זקנים פי' חכמים יותר מדברי נביאים לפי שהנביאים יש להם ספק חס מהנביאים מעלמם כמו שהיה הנביא חומר בשם הקב"ה בעד עגילי השקר לטיף לך ליין ולשכר לכן לריך שיהיה חות לו מופת כן נרחה מדבריו דלהכי מייתי הלי קרא ותימה כי מה לורך רחיה לזה הא פשיטא שהוי נביאי השקר בעולם בכמה דוכתי ויש לחוש להם ובתורה מפורש שים נביא שקר ועוד לא תטיפו יטופון למאי לייתי ליה דהויא בעגילי הלחת משמעי ולימא למימר דפי' לא יטיפו יטיפון אלא יהיו מעגילים הנביאים שלהן מביאים חות ומופת דקרא לאו בהכי משמעי, וגם זה מפורש בתורה דכתיב ונתן אליך חות מופת, וי"ל שזה מעין הא דמייתי מדתניא תמן החומר אין תפילין ומזוז רחין רחיה לזה אלא ממתני' ולולי מתני' לימא למימר דמכ"ש החומר אין תפילין דחייב מיתה וקרא לרבותא נקט ממרה על דברי סופרים להכי מייתי מקרא דהכא דחמורים מדברי נביאים שפי' אל תטיפו שרשעי הדור היו חומרים לנביא אלא יגבהו להם כי יכלימוס ולא יחושו להם כדפי' הרד"ק ומשום דמשטיף לך ליין ולשכר והיה מטיף הטעם הזה שפילושו שנביא השקר המטיף ליין ולשכר הוא הנביא הרלוי להם ירחה דפי' אל תטיפו שהיו ממחיים בנביאי האמת כדפירש להכי מייתי ליה ומכיון דלא עסק שם הכתוב הממרים בנביא כמו שעסק כאן הממרה בדברי זקנים במיתה שמעינן דחמורים דברי זקנים מדברי נביאים, ועי"ל דפי' אל תטיפו דברי ה' לנביאים אלא יבואו להור הרע ההוא כתיב ופרש"י ומדמעט דברי נבואה ולא דברי סופרים לכל יורו משפטיך להור ההוא ש"מ דדברי סופרים חמורים מפי אחין למעשה בשום לד וכו היכי דלא תימא דלא תטיפו לחכמים לחזר לחפי' לחכמים לחזר מייתי מדכתיב התם לטיף לך ליין ולשכר והיה מטיף העם הזה דכי היכי דהתם ודאי בנביאים משמעי דהיינו נביאי השקר המתנבאים כדי שיתנו להם יין ושכר וכדכתיב במ"א בפתותי לחם ועוד דכתיב התם לו חיש הולך רוח ושקר כזב ה"נ לא תטיפו בהטפת נבואה מייתי ליין ולשכר נביא וזקן למה הן דומין למלך ששולח ב' פלמנטורין שלו על א' מהם כתב אם אינו מראה לכם חותם שלי וממנטרין שלי אל תאמינו לו ועל אחד מהם כתב אע"פ שאינו מראה לכם חותם שלי האמינוהו בלא חותם וממנטרין כך בנביא כתיב (דברים י"ג) ונתן אליך אות או מופת ברם הבא (שם י"ז) ע"פ התורה אשר יורוך:

מתניי

מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר את חברו ואומר לו שלום רבי או רבותי משיכיר את חברו ואומר לו שלום מר או רבותי משיכיר את חברו ואומר לו שלום מרי או רבותי קורין ואין מעכבין ואם עבר ולא קרא לא עבר ולא קרא לא עבר ולא קרא עד שיעלה עמוד השחר הקריבו אברי בהמתו בלילה ואברי בהמתו ופדרתו הקטיר חלבים והאכילן עד חלות הבוקר הרי זה לא עשה נדר או נדבה יצא בהן ידי חובתו ואם עבר ולא הקטיר עד שיעלה עמוד השחר יקטיר ואין מעכבין:

גמרא

מאימתי קורין את שמע בשחרית. מכדי מאימתי קתני ליה ומשיכיר קתני ליה מאי משיכיר אילימא משיכיר ליה בחמה והא תנן בשחרית אמר רבי יהודה בן בתירא בשעה שרואה אדם את חברו ואינו מכירו אלא בחמה אלא משיכיר ליה בחמה ומאי קא משמע לן דמשיכיר ליה בחמה הא משיכיר ליה בחמה מאי קא משמע לן דמשיכיר ליה

להיותו בחזקת חכמתם וכשרותם לבד ולזה לומר שדברי סופרים חמורים וכו' אלא נסמוך עליהם לעמוד שוה מצוה לפי שעה מפני חזקת הגבית בכשרותו אלא ת"ל הוחזק לגבית ע"י מופת ומסה חמורים מד"ת כמה שיכירנו ד"ת לפי המקובל להם אלא כפשטו ד"ת ות"ם אסור תוכך אין כתיב כאן אלא היה כתוב כן היה עליו לסמוך עליהם כמה שילמדונו שהות פי' התורה ויכריעו לנו ברחיות וסבירות שדבר ע"פ דבר התורה אבל עכשיו אלה שדבר בסם הייתי לפילו ירחה סותר פשטי הכתובים וזה שכ' שהומר על ימין שהות שמאל :

מז שתהא הגיית היום והלילה שוין, לא הביותי היאך הן שוין כיון דכתיב ת' לחריב ובערב ג' לחריב והרשב"ם בספ"ק דברכות פי' דבשחר קורא ג' פרשיות וג' ברכות הרי ו' ובערב ב' פרשיות וד' ברכות הרי ו' כדי להשוות מדת יום למדת לילה ותימה דלפי זה הטעם לחיש שתם מתני' דבערב מברך שנים לחריב אלא כשתם מתני' דתנן בסוף פרקין מזכירין יציאת מצרים בלילות וכ"ש למ"ש הרשב"ם דלעולם היו מזכירין יציאת מצרים בלילות מדרבנן מיהם ואולי ר"ש לא יהיב טעמא אלא למה שהיה, הא קלרה והאומר כדי שיהיו שתיהן יחד כאחת לחריב דשחרית שהיא תרוכה וריב"ל יהיב טעמא למה תקנו ב' לחריב בערב ומר אמר חדא ומר אמר חדא אלא שלפי מ"ש התו' ת' תרוכה וה' קלרה בין תרוכה ובין קלרה לא יתכן זה : הגיית היום והלילה דק"ש שחרית ומעריב מתקיים בפ' שתי הלחם דבק"ש שחרית וערבית מקיים והגית בו יומם ולילה :

מתני בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה וב' לאחריה א' ארוכה וא' קצרה וכו' ר' סימון בשם רשב"ן על שם (הושע ח') והגית בו יומם ולילה שתהא הגייתא היום והלילה שוין ר' יוסי בר אבין בשם ריב"ל על שם (תהל' קיט) שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך ר' נחמן בשם ר' מני כל המקיים שבע ביום הללתיך באלו קיים והגית בו יומם ולילה :

מז מפני מה קורין שתי פרשיות הללו בכל יום ר' לוי ור' סימון ר"ש אמר מפני שכתוב בהן שביבה וקימה ר' לוי אמר מפני שי' הדברות כלולים בהן (שמות כ') אנכי

כל המקיים ז' ביום דהיינו ק"ש ערבית ושחרית בז' ברכותיה דבק"ש מקיים והגית בו יומם ולילה כדלעיל וכל שלא כירך עליה ברכות שתקנו חכמים לא קיים המצוה כתקנה ת"ל ז' מצות שעליהן נאמר שבע ביום הללתיך קאמר כמ"ש במדרש ז' מצות לדם עושה בכל יום ק"ש שתי פעמים ותפלה ג"פ ואוכל ומברך ב"פ וקרי התפלה והברכה הגייה בתורה דכלהו דברי קדושה, והרשב"ם כתב בספ"ק דברכות שמלת במדרש תילים שבע ביום הללו ז' מצות שבק"ש יוצר אור ואהבה רבה שמע והיה אם שמוע ויאמר ואמת ויציב וגאל ישראל ויתכן נמי לפ"ז דהכא על ז' הללה קאמר אבל אין לפ' דבקיום ז' מצות שאמר בפ' התכלת שעליהם נאמר שבע ביום הללתיך קאמר דהיינו תפילין דרשעי' ובזוטותיה' ולילית בבגדיהם ומזוזה בפתחיהם כי מה טעם למעשה מצוה לענין הגפה בשלמה תפילין ולילית משום ברכה אבל מזוזה אין בה ברכה אלא בעת קביעותה ולא דמי לשבע ביום הללתיך דקיום המצוה הוי הלול לה' ועוד דאיפשר דה"ק על שבע ביום הללתיך כלומר על שיכתבו למצות אלו .

מז מפני מה קורין ב' פרשיות דמדאורייתא לא ממייב אלא בפסוק ראשון ורבנן תקון למקרי כל הפרשה ופ' והיה אם שמוע, ואפרשה לילית לא בעי דיליתא מצרים דאורייתא מדכתיב למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כדמשמע ממתני' דספ"ק דברכות ובפ' מי שמתו בגמרא בבלית ליתא בהדיא אמת ויציב דאורייתא ותיקון רבנן פ' לילית מפי מקור פרשיות דיליתא מצרים כדאמרינן בגמרא בבלית

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

נהקל על ד"ם הוא פשיטא אכל למ"ד מפ' שאל אביך יל שפיכת דק במה שהות מסופק לנו מומר הפסוק שאל אביך וכו' ואכתי אין מזה ראיה שאין להחמיר על ד"ם וק"ל :

מז עיין קומים יפ"ת ע"פ רשב"ם בזה ונ"ל בהאי שדברי רשב"ם הם במערבית לא אמרינן פ' ניתים בלילה ומ"ב בהלמודא דמערבא מפרש' המתני' לשיטתה ע"כ ניחא פי' בשבת שזה פי' והגית הגית היום והלילה שוים אלחי שבלילה לא אמרו רק שחי פרשיות ע"כ סיפיהו ברכה אחת וזה הוא והגית שום בלילה וביום ומנה לם"ם דיהן שאמרם פ' ניתים בלילה מ"ב הוא הגית הלילה יותר מביום וכמו שאיהו פלוגתא זה שמ"ב פ' מלוטא פ' ת"ע ע"פ דר' יוחנן סובר עיקר דיוקא של תורה הוא בלילה ור"ל סובר שם יום ולילה שוה ומ"ב הם"ם דיהן ומערבית ג"כ פליגא זה וזה :

מז זבור וכו' למען תזכרו ברהה שדורש כן מריבוי דחת מ"ד ועשיתם חת כל מלותי שפי' שיהיה שקולה כמו כל המלות וזה נלמד מכל מלותי ושת מרבה גבס שבת שקול ככולם וכן בריבוי זכור שת יום השבת למרבה שת שבשלישית שבת שאשב כלומ קיים כל התורה

מ"ו ועל חיו , והכי מה שמקשה ת"ם מכמה מלות לשמרינן ג"כ שהם שקולי ככל התורה ומיון לר"ת שמשבת שדבר ענין זה ומיהו ר"ם שוולמי שף שים כמה מלות שהם ג"כ שקולין כ"ת כמו כל המלות שמ"ת הם חיסם שקולים במעלה אחד ולילו דומם מי שמקיים כל המלות ע"י שאר מלות שהם ג"כ מסוגים ככל המלות לו שקיים ע"י מלוה ליליה לו ע"י שבת ונראה שהטעם שבשת היא עדות להקב"ה שברא הכל בשבת ימים וליליה שהם כדמו ג"כ למרבע עדים וזה ניחא ת"ש לא תעשה ע"ש מ"ד בשם' מכחות בבבלי שע"ת מני ה' מלהיכם שפי שפעמים

בגליון פ"ק מפני שים בה ה' דברים מלוה ליליה יליאת מלרים עול מלות ומליגות הרהור עבירה והרהור ע"ז ומיהו ר' לוי יהיב נמי טעמא לפ' ליליה וס"ל דמלטתן על כוונה ת' נתקנו . שכתוב בהן שכיבה וקימה ומלות ק"ש בשכבך ובקומך . שעשרת הדברות כלולין בהן , והן עיקר התורה וה"ה דהיה ג"כ רלוי לומר עשרת הדברות חלא שבטלום מפני תרעומ' המליגון מדלקמן . לא לשתבע בשמיה ומשקר , שהשבע בשמו מולה מיי המלך בשבועתו כמחבב חייו ולי משבע לשקר נרלה שחיגו חושש לחייו . זו מלות שבת , שע"י ליליה מזכר השבת וכדלתי' בתד"ה וימלאו שים מקומם עליש לחמר לו הב"ה למשה חלל זה לת השבת לחמר לפניו רבש"ע לחם יודע בכל יום תפילין ברחשו בזרועו ורולה לוחו ומוזר בו ועכשיו שחין עליו תפילין חלל זה לת השבת ת"ל הב"ה למשה לח וברור לפי דבר שיהגו בו בשבת וביומים טובים שלחמר ועשו להם ליליה לדורותם . חך ק' למה הולרכו לזה ולח יהיה כשבועתו למען תזכרו ועשיתם לת פל מלותי על כל המלות ממש קלמר ועוד לדבקה למען תזכרו ליבקוטו וזכרתם לת כל מלות ה' דכתיב ברישה ולי החם משמע ליש בכלל כל המלות , וי"ל דלח ס"ל דזכירת שבת והרי הוח בכלל כל המלות , וי"ל דלח ס"ל כשחמרה הקרח שע"י הליליה תזכרו כל המלות . ומיהו בוזכרתם לת כל מלות ה' ס"ל דלתת להח דלמר בפ' התכלת כיון שלתחייב לחדם במלוה זו נתחייב בכל מלות שבתורה ולהכי לילטריך למדרש למען תזכרו ועשיתם לת כל מלותי במלות שבת . ויתבן לומר דלה"ל דס"ל כשחמרה שע"י הליליה תזכרו כל המלות והייגו דתניח בפ' הנ' וזכרתם לת כל מלות ה' שקולה מלוה כנגד כל המלות ופי' שע"י הליליה יזכור כל המלות שהיה כדרך סימן וע"כ היה שקולה ככל המלות וכן ירלה שמפ' לה הרמ"ם בפ' ליליה וגבי למען תזכרו ועשיתם לת כל מלותי דמייתר ס"ל דלתת למימר מה שהולרך לליליה ולח הספיק בתפילין להזכיר המלות משום דבעי שיזכור שבת וה ת"ל בתפילין דליתהו בשבת . שהיא שקולה , ולתע"ג דע"י נמי שקולה ככל המלות כדילפי' מכי תשגו ולח תעשו לת כל המלות החלה בספרי ומילה נמי שקולה ככל המלות כדחנן בפ"ד נדרים לח מליח למימר ע"ח , דועשיתם כתיב חלמת במלוה שים בה עשה מייתי , וכמילה לח חוקמית דחיגה לריכה זכירה דב"ד מזכירין חותה חלו יכלה מה שפי' דלתת קרח למימר מה שהולרך לליליה ולח הספיק בתפילין ניח' טפי דלח מליח לחוקמה חלח בעשה . להודיעך שהיה שקולה , לקמן בפ' ד' נדרים דייק לה מתורה ומנביחים נמי והכח לח נקט חלח מהכח דמוכחת טפי כדלחפרש שם דלשתרית ליכח למדמי ושם לחפרש טעמח דשקולה ככל המלות . למען ילכו ימיכם , חלמ' מלות כבוד חב ושם שכתה לריכות ימים ליתח בכלל מלות דקלמר והיה שם שמוע חשמעו חל מלותי . מאן דקטל מתקטיל ק' מכו' הכי נימח דוחבדת' מהכה כלמר על זה ולח על טו"ג שגם טושתה בזה בפשטיה דקרח וי"ל דכיון דבגלות מיירי כדכתיב מעל החדן המובה וכן פירש בספרי קשה מלי וחבדתם וגליתם מיבעי ליה לו ונתשתם חלח דהכח רמיז לחטח רלית' שבעבורו יהרגו ותע"ג דליכח נמי שחר עבירות דמחייבות מיתה כיון דסתמח הוח לחשיכות דמיש רמיז דמסתבר טפי בהדין הריגה מדה כנגד מדה והייגו דקלמר מתן דקטל מתקטל . לבא ועיגל תרין סרסורי דחטחה בתיב רוחה ולב חומד ולו טושה הטביר' ותע"פ שזה ילדך בכמה עבירות טיקר התעוררו' הלב ממלחה הטין בטנין הזנות , ועוד דכתר תנה בני לבך לי כתיב כי שות' טמוק' זונה וכו' ומשום דלחרי לבבכם ליפשר לפרושים במליגי' כדלימת בפ"ק דברכות מייתי הח למימר דלחפילו לחרי לבבכם מיירי לטנין זנות כמו לחרי טיניכם כי שיגים שותפין . חי יהבת לי לבך ועיניך וכו' , ות"ת בשלמת חלו הוה לחמר מי יהבת לי לבך חלח ידע דלתת לי הוה דייק קרח דכתיב תנה בני לבך לי שלח תמן לבך לי מני יודע דלתת שלי ומובטחני שעיניך דרכי תלורב' המלת לי תשרת לשתים לכל השתת דקלמר לבך ועיניך היכח רמיזת דלתת שלי , וי"ל משום דק"ל מתי שלת דנקט לב ועין משלר דברים קלמר דכוונת הכתוב דבהך סגי והכי הוה כלחו לחמר בב' חלה מובטחני שלת שלי , ת"ק טין למה לי שהכי הטין הולך לחחר הלב כדשנו בספרי גבי ולח תתורו לחחרי לבבכם וכיון דיהיב ליה לב מובטח שלח יחטח די"ל דהשם ה"ק שטיקר החטח בלב שלח לח שהלב רולה בעבירי' לח יתן טיטו שה ומ"מ ליפשר שהלב יתפתה לפעמים ממרי' טיטיו חשר ירח ויביט לחבל כשגם הטין מזהר שיעשוס חותה מרחות ברע חו יהיה בטוח מהעבירה , ולא

דגנו

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

פירוש הקצר מפ"מ וש"מ

בב' פרשיות הרשטועת הן , והכוון דגרסינן מפני מה קורין ג' פרשיות הללו וכתיב מ"ד : למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי . זו היא מלות שבת כדדרים רבי : בבב את אביך ואת אמך : למען יתריכון ימיך וזהו נרמז בפסוק למען ירבו ימיכם וימי בניכם שם שקיימו מלוה זו ירבו ימיכם וכן ימי בניכם שם שם יקיימו : בהיב תנה בני לבך לי ועיניך . דרים ועיניך מדלטיל שם חתן לי לבך ועיניך לח דרכי תלבנה כדמפרים ממר הקב"ה ומי' ; ובהיב ד' אלהים אמת . כלומר למר שיחמר לכם הקב"ה לריך לומר למת ולח יפסיק כדכתיב ד' אלהים לחמת וכבתן נרמז שלח

הגמ שלא תכרך משום דק' הלדגן מיבעי לי ולא למתליים בדידי, מכיון דשל הב"ה הוא והיינו דרמי בפ' כילד מברכין כתיב ולקחתי דגני וכתיב ואספת דגנך והולכך לתרץ כאן כשיכריחל עושין לעומו שלא מקום מתרץ הכא דרמז ללא תגמוב וכן נמי בסמוך דדייק ביתך ולא בית תכרך.

אני ה' אלהיכם וכתיב, ואע"ג דכשמע גופי' כתיב ה' אלהינו לא דייקינן מהתם דאתת דלגופיה לימלריך אבל לחי ה' אלהיכם כתב' דיתיב הוא דאתרי כתיב, רש"י, דאתת למימר לחי ה' אלהיכם אמת כדכתיב התם והיינו לומר שזה כנגד לא תעשה לומר שהמעיד שקר בחבירו כמעיד בהב"ה כדר' לוי. מהו אמת שאלה זו היא של היות חותמו ית' אמת מאי טעמא דמילת' ומשמי שהוא אלהים חיים ומלך עולם והיינו דאלף רשם החותמות והמ"ם אמצעון ואחרון ואין זולתו כדמפורש לקמן ברים שמדברין וכאן שבית המאמר דרך קלרה ואיידי דקא מייתי הכא ה' אלהיכם אמת מפרש הטעמת דחותמו אמת קרא גופיה מפרש לה בשומר אלהים חיים ומלך עולם ופירושא דמילת' לאכתוב שם ב"ה. אם העדת לחברך, היפשר דאמרי ה' אלהיכם דייק לה דכיון דאתת למימר שזה כנגד לא תעשה כדפירש אתת למימר שהמשקר בחבירו כמשקר באמתת ה' וכיון דאמת דה' היינו שהוא אלהים חיים ומלך עולם נמצא שהכופר בזה ככופר שאינו מלך בעולם והיינו שלא ברח העולם אלא כדעת הפלוסוף שנמשך אחיוב ואינו שליט בהוייתו והפסדו ויותר נראה דאתי כהיות בשקליס פ"ו שניתנו ה' דברות על לוח א' וה' על לוח א' זה כנגד זה ונמצא זכור וכנגדו לא תעשה להגיד שהמחלל שבת מעיד לפני הב"ה שלא ברחתי עולמי לו' ימים ומהאי טעמא שנכתבו זה לעומת זה מלי נמי למימר הא דר' לוי, ר"ת מליזה טעם יהיה המעיד שקר ככופר בחדוש העולם, י"ל שהחודה בחדוש העולם יודע שנותן לכל א' פרנסתו וזה שבת להוליא ממון מחבירו לזולתו ככופר בזה. ולא בית תכירך ולתו עבר בלא תחמוד נמצא נומל בית חבירו שאין החוזרה מחמדת הלב אלא מקיימוד ויקח לותו בעל כרחו אפי' בדמי כדאיתא במכילתא וכמה דוכתי:

יז מפני טעמת המחיינן פרש"י שלא יחמרו לע"ה אין שאר תורת אמת ותדעו שאין קורין אלא

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

דלא תעשה הוא מחומרות בשאלת הדברות, וקשה מ"ש לא"א משום שנשבע המעיד עדות שקר לחבירו כאילו כופר גם בהקב"ה ומעיד גם בו ע"ש שלא ברח שמים וארץ וע"כ ג"כ הי' לא תעשה של זכור אם יום השבת כנ"ל ודו"ק:

מה שאומרים ב"ה ושמעו מפיו בסיני. שיהו קורין, עם ק"ש. שביבה וקיימ' דכתיב כרע שכב כאחי וכלביא מי יקימנו ופי' רש"י דדמי לבשכב' וכקום' שקב"ה שומרנו בשכיבתו וקומתו לשכב שלויס ומקטיס כאחי וכלביא, ות"ת לימת הוי פסוק' ותו לא וליכא מוחת עבור הא פריך לה בגמרת בבלית ומשני כל פר' דלא פסקה משה רבינו לא פסקינן. יציאה יליף' מלריס ומלכות ותרוע' מלך בו ומשום דק"ש טול מלכות שמים ויליף מלריס ממי שרש לזה דכתיב תגכי ה' אלהיך אשר הולאתיך מארץ מלריס ס"ל לקרות' בהדה, ובגמרת בבלית לא הזכירו רק יליף מלריס ודמי הוי טעמת דת"כ לימת פ' רבית ופ' משקלות דכתיב בהו יליף מלריס וליכא למידק לימאי לא משני שאלי הא דכתיב בה ממי מלכות וי"ל דת"ל דאין זה מלכות ושמים אלא ביהושיע מיירי שתוקע ומריע כדאיתא במדרש רבה. בנביאים מה יעץ בלק מלך מואב וכו' וכתובים בסוף ספר נחמיה אשר לא יבא עמוני ומואבי כי לא קדמו את בני ישראל בלחם ובמים ויאשכר עליו את בלעם לקללו ויהפוך אלהינו את הקללה לברכה:

יח אלו ברכות ששוחחין בהן בראשונה תחלה וסוף ובמודים תחלה וסוף השוחה

יח בראשונה תחלה וסוף, נראה שהטעם משום שמתחילין בה ולאחר להשתחוות בפתיחה ומכיון דשוחה בראשה שומה ג"כ בסופה, אבל לפי טעין לגדה דב"ר פל"ט גר' דהיינו מפני כבודו של אברהם שמשתחוים לה' שבחר בו ובמודים תחלה וסוף מפני שמזכיר לטון הודאה ודרך הודאה בהשתחויה ואע"פ שאין השחיה כשאומר לך נאה להודות הוא כשכורע כורע בברוך ובשאוה זוקף זוקף בשם כדאיתא לקמן מ"מ שומה לפני ההודאה. והשוחה על כל ברכה וברכה, ובגמרת בבלית גרסינן לה הכי ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה ובתחלת כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה ודקדקו קלת מהפוסקים דדוקא בתחלת הברכות וסופן אבל באמלעיתא, יכול לשחות ואם לדין יש תשובה דמשום דתקנת חכמים בתחלת ומודים תחלה וסוף ומשמע כל שיבא לשחות בשאר הברכות יעשה מתחלה וסוף דוגמתן לתכי נקט בסוף כל ברכה, אבל הא"ב בשמלעיתן וכדמשמע מגירסת דידן. מלמדין אותו שלא לשוח; ות"ת ושמה ומה בכך כבר תירלו התוספות שלא יבא לעקור דברי חכמים שלא יאמרו כל ה' מחמיר כמו שהוא רולה ואין כאן תקנת חכמים ועוד

דחייסינן

פירוש הקצר מפ"מ וש"מ

שלא יעיד שקר כ"א אמת כמו שהקב"ה הוא אמת וכדמסיים ר' לוי לקמיה. ולי"ד דדרים שלא אמת מייתי כמי להאי דר' בון דדרים בפ"ק דסנהדרין הלכה ה' על הא דאמר החם מותמו של הקב"ה אמת ומהו אמת ולמה מותמו אמת ת"ר בון שהוא אלהים חיים ומלך עולם ומסבריקון של אמת אלהים מלך אמיד: ביתך ולא בית חבירך. וכזה נראה כל הדיבור לא אחמוד שאם מומד לבית חבירו סוף שיחמוד אחתו וכל אשר לו:

הלכה יז בתורה בנביאים ובכתובים. מאחדי המקום עליהו שלא תהא לשמוע של עלאם בכניסיאים עמי זשר כח אם יש בלק מלך מואב ואם עשה ס"ת ואי בלעם בן בעור ובכתובים בנחמי' ביום ההוא נקרא בספר משה וגומר אשר לא יבא עמוני ומואבי וגומר כי לא קדמו וגו' ויאשכר עליו את בלעם לקללו ויהפוך אלהינו את הקללה לברכה:

השוחה על כל ברכה וברכה מלמדים אותן שלא ישוח ר' יצחק בר נחמן בשם ריב"ל בהן גדול שוחה על סוף כל ברכה וברכה המלך ראש כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה רבי סימון בשם ריב"ל המלך משהוא כורע אינו נזקף עד שהוא משלים תפלתו מ"ט (מלכים ח' ח') ויהי ככלות שלמה להתפלל אל ה' את כל התפלה ואת כל התחנה הזאת קם מלפני מזבח ה' מכרוע על ברכיו איזו בריעה ואיזו בריכה ר' חייא רבה הראה בריכה לפני ר' ונפסח ונתרפא ר' לוי בר סיסי הראה כריעה לפני ר' ונפסח ולא נתרפא. (סס) וכפיו פרושות השמים א"ר אייבו בגון הדין נקרים היה עומד אר"א בר אבינא ככפים הללו שלא נטפו בבנין ב"ה כלום:

תני דחייבי ליהרג. מלמדין לומו שלא לעשות משום דליכא הכא לאוסורא דכל דכייך טפי עדיף שלא המשום טעמא דכתיבה הוא דאמרו שלא לעשות להכי נקט כי היתי ליעבד ולא קאמר ואין יכול לעשות על כל ברכה כדרך שלעזן בכל הדברים המעופים, כ"ג עומה על סוף כל ברכה בב"ד גרסי' כ"ג תחלת כל ברכה ומ"מ טעמ' משום דכל מי שהוא גדול ביותר לריך להכניע ולהשפיל עלמו כדפרש"י בגמרא בבלית, ר' סימון וכו' לפ"ז לא נחלקו בדריב"ל אלא במלך אבל בגמ' בבלית מ"ד במלך משהוא כורע לא היה נזקף, קאמר דכ"ג בתחל כל ברכה ובסופה. משהיה כורע, כלומר אלמו דוקא כריעה על ברכים כההיא דקרא אלא אפילו נמי קלי כריעה כדאמר בסוף פרקין בבלי רב עשה לרע כחזרת ובפ' תפלת השחר המתפלל לריך שיכרע עד שיתפקקו כל מולות שבשדרה ומשמע דאיכא כריעה ממש דשומה בהן תניא ולא כורע ומ"מ מייתי ראיה מויהי ככלות שלמה דכי היכי דמשהיה כורע על ברכיו לא היה זוקף עד גמר תפלתו הוא הדין נמי כשהיה שומה ובני תפלה של חדום כי התם ולפני המזבח וכל הקהל הוא שכרע על ברכיו ליפשר דלעולם המלך היה כורע על ברכיו בתפלתו ומ"מ ר' יצחק מלי דחי דדוקא בתפלה חדשה כההיא הוא דמשכרע לא היה מזקף. אי זו היא כריעה כו', לימדי דמייתי הכא הא קרא אפ' הכריעה הגי' בו. ואי זו היא כריעה משום דבהאי קרא כתיב מכרוע על ברכיו ובדברי הימים כתיב ויברך על ברכיו נגד כל קהל מפרש מה בין כריעה לבריך' דהרויהו על ברכיו ואין להקשות היכי כתיב בחד עניגא כריעה ובריכה בתחלת התפלה הכריך ואח"כ היה בכריעה ומעלה כשהשלים תפלתו קס מכרוע וליכא למימר דאסתם כריעה דהייגו שהיה שוחה על ברכים כדכתיבנא בעי מה ביגא לבריכה מכיון דכריעה זו נמי קשה דאמר רב עשה כרע כחזרת ואמר עד שיתפקקו כל מולות שבשדרה וי"ל עד שירחה חיסר כנגד לבו ולכל הפירושים היל כפיפה יתירה דמ"מ כיון דאיכא על ברכים הרי מפורש דלא דמי לכריעה ומאי בעי ועוד דלא מסתבר דמשום כריעה דידן לחוד נפסח אלא ודאי על ברכים היל דבעי מה בין כריעה לבריכה. ונפסח, שהיל דבר קשה למי שהיגו רגיל בה ומ"מ נתרפא דלא ק' כולי האי אבל ר' לוי לא נתרפא שמעשהו היה יותר קשה ולפי נוסחא דידן בכריעה הוא דעבד ר' לוי ק' דבפ' החליל רשב"ג כשהות מעתחות נוטן ב' גודליו בחרן ושומה ונוסק את הרלפה וזוקף מה שאין כל בריה יכולה לעשות כן וזו היל קידה לוי אחוי קידה קמיה דר' ואיטלע ופרש"י ב' גודלים של ב' ידיו ונעטן עליהם עד שעומה ונוסק את הרלפה לקויים כי לגו עבדיך את אבניה וזהו קידה האמורה בכתובים דקאמר קידה על אפיים אין לו להשתטח ולהגיע לחרן גופו אלא פניו בלבד מי יודע לעשות כן ובימיו של רשב"ג לא היה אחד מעומדי העזרה יכול לעשות כן אלא הוא ואיטלע נעשה מיגר לפי שכשזוקף גופו מאליו והוא נעטן על ידיו בחזקה לדחוף גופו למעלה נמלא כל חוסם זקיפתו על מתניו, הרי דר' לוי קידה הוא דעבד ות"ח לומר דכריעה וקידה אחת הוא דבפ"ק אין עומדין ת"ל קידה על אפי' כריעה על ברכים אבל בב"ר גרסי' דר' חייא הרלה כריעה ור' לוי הרלה בריכה ולפי זה ניחא די"ל דכריכה היינו קידה דאע"ג דקידה על אפיים אינה בברכיו והיינו דלא אפ' בהאיז דאין עומדין אלא בריכה וכריעה והשתחויה דבריכה היינו קידה. בגון הדין נקרים, גרי' בעין יעקב וכתב ז"ל שמעתי כי בלשון ערב קורין כן לחולי הנקרא פדאגרה ומי שים לו לחולי הזה ליגו יכול לפשוט ידיו כ"כ וזה יורה גודל עוחמתו לפניו ית' וגם שידיו חסורות שלא לעבור על מלותיו ור"ת לחר שפירש כפיו לרמוז שלא נהגו מב"ה כלום ע"כ, ותימה היכי דייק מכפיו פרושות שלא היו פשוטות רק כנגד הנקרים שהרכה פרושות לגמרי משמע ועוד דחולי הנקרם שתמת ליגו נאחר על הידים רק על הרגלים אע"פ שפעמים יתפשט החולי גם בידים, וע"ק למה הוצרכו ר' חיבו ור"ח להביא טעמים לדבר ולמה לא יהיה כפשומו שכפיו היו פרושות בתפלה ע"ד אפרוש כפי אל ה' ובפרשכם כפיכם לי נמי בברכה על ישראל ע"ד ויעא אהרן את ידיו אל העם ויברכם שאו ידיכם קדש והל"ל דמשום דכריעה ונשיחות כפיים לא שייכי אהדדי דנשיחות כפיים הוי בעמידה ככהנים אבל כשהות כורע ושומה למטה לא יצא כפיו אפילו יסמך עליהם בקרקע לה"ק ר' חיבו דהא דכתיב הכא מכרוע על ברכיו לאו כריעה ממש הוא אלא אלא עומד היה אלא שהיה זקוף ממש אלא כבעל הפדאגרה שהוא כשוחה מעט כי לא יכול להשען יפה על רגליו והוא כורע קלת ולהכי היו כפיו פרושות כעומד ור' אלעזר אמר שאין נשיאות כפיים זה לעניו תפלה אלא להרחות ליעראל שהוא נקי כפיים מהגלות ב"ה ומהשתא אין פי' וכפיו פרושות בעודו כורע בתפלה ולא בעודו

פירש הקצר מפ"מ ושם"ם

הלכה יח הראה כריעה לפני רבי וכו'. ובפ' החליל גרס קידה נוטן שני גודליו בחרן ושומה ונוסק את הרלפה וזוקף ואם כן בריכה היא כפיפה מעט בברכיים: בגון הדין נקדום: בעין המוקד והמוייר על הכוחל כך היה עומד מבלתי תנועה אלא כ"א בתימה יבירלה וזהו כפיו פרושות השמים ודוגמתו שניגו בפ"ק דמשנרות החכונין מגיעקדו ומפרש הש"ם משיעשו נקודות נקודות שחורות ובעריך הגירסא נקרים עיין בעריך ערך נקר: בכפים הללו שלא חשפו וכו'. כלומר דרבי אלעזר דיים דלהכי פירש כפיו להרחות ככפים הללו שהן עכשיו פרושות ואין בהן כלום כך לא נהגה מכל תוארות שהקדים דוד מגיו לבנין ב"ה כלום:

בעודו מכרך את ישראל חלה ה"ק מכרוע על ברכיו וכשסיים תפלתו פירש כפיו השמים להרחות לכל נקיון כפיים ושוב ביארך את ישראל. שלא חטפו, גרסי' ומ"מ לשון ככזיס חלה חטפו לא ניחא דהכי הוה ליה למימר הכפיס הללו לא חטפו וע"ק שהרי לא נקט משל לבור כלום ולא מקדמי דוד כדכתיב ויבא את קדמי יהוה בחולרות בית ה' והכל משלו נתן שלמה וי"ל היכי הוה שייך לומר שנהנה בגין ב"ה כלום ושמא להעיד על עושי המלאכ' בא כי ידע כי בחמונה הם עושים והיו נקיים ככפיס הללו שהיו נקיות כן היו כל העוסקים במלאכה שלא נהנו כלום:

יט ובלבד שלא יפוח יותר מדאי, לכל בא לשנות קאי דתני לעיל אלו ברכות שמוחתין בהן וכן נראה מדברי התוס' בפרקין גבי כרע כחזרת ודלא כבית יוסף סי' קכ"ז דלא קאי אלא למודים דמייבי בית בירושלמי מקמי הך תוספתא ונראה דבין בש"ל בין בכל אדם מייבי כהמשמע מהרמב"ם ודלא כמ"ש בעל הטורים בסי' הנ' דבש"ל דוקא מייבי. שלא יפוח יותר מדאי, לפשר מקום דמיחזי כיוהרא כדכתב בית יוסף שם ה"ג שמא יפול לו שמוטן לחוריו בלפי שכינה. **ובלבד** דלא יעבד כ"ח, נראה דהא דתני שלא יפוח יותר מדאי קאי וה"ק דדוקא שלא יעשה כחרדון קאמר וחרדון מין ממיני הנחשים כדאמר בפ' אלו דברים זימן חכינא והעלה עליה חרדון ול"ל שלא יאחז כל כך עד שיהיו רואין בין ברכיו כדרך שהנחש מתעגל שמותן רואין לגד זנבו אבל כל שאינו שוחה כל כך שפיר דמי כי טוב לשוח עד שיתפק' כל חוליות שבשדרה כדאיתא בפ' תפלת השחר והייט כל עצמותי תאמרנה דנקט וחולי מכחא יליף מ"ש בהגהות מצר"י בפ' הנ' ואין לשוח עד שיהא פיו כנגד חגורה של מכנסים אבל התו' כתבו גבי כרע כחזרת דלא סגי בכריעה לבד ורואין שקוף אלא בעי נמי שיכוף הרואש ועל זה הביא ה"ה דר' ירמיה וגריס חרדוע במקום חרדון ופירשו שהוא תרגום ירושלמי של נד והנד בשהוא שוחה רואין שקוף ולפי זה דרבי ירמיה לתעיקרא דמילתא דתני דשוחתין בברכות קאי והתנא שלא תהיה הכפיפ' נזקיפת הרואש אלא שיכוף גם הרואש והייט כל עצמותי תאמרנה שכולל הגוף עם הרואש. מילתיה

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

יט הנה בי"מ מקשה בזה למה בי"כ היה כורע כה"ג בשם ולא מפני השם כמו שהוא הדין בג' תפלות וכתמה למ"ם תכמי תמת שהר' כריעות שבתפלה הוא ליחד שמו הגדול בד' תותיות תפ"ל דלק"מ כי לפ"ז נראה ס"ל שהכריעות הוא קודם השם והזקיפה הוא שבלתמו פירוד בד' תותיות שמו הגדול בתעלתו ובשוחתו וע"ז תמו מתפללים ליחד שמו וזהו הוא גאולתמו כבתיהם שמו מיוחד ותז נהיה זקופים וזהו זקיפתמו בשם כי ס' זוקף תותמו בתיהם שמו מייחד וקל"ל:

כ אמר רחב"ע הרי תני כאן שבעים שנה וכו', י"ל ולא זכיתי לשון נשוח ופלוגתא זו תליא בפלוגתא שם כל הנביאים נתנבאו ליעוד שמשית

יט רבי ובלבד שלא ישוח יותר מדאי א"ר ירמיה ובלבה דלא יעבד כהדין חרדונא אלא (תילים ל"ה) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך מילתיה דחנן בר בא פליגא דחנן בר בא אמר לחברייא ניימור לכון מילתא טבא דחמית לרב עביד ואמריתה קומי שמואל וקם ונשק על פומי ברוך אתה שוחה בא להזכיר את השם זוקף שמואל אמר אנא אמרית טעמא (שם קמו) ה' זוקף כפופים אמר ר' אמי לא מסתברא אלא (מלאכי ג') מפני שמי נחת הוא א"ר אבון אילו הוה כתיב בשמי נחת הוא יאות ליה כתוב אלא מפני שמי נחת הוא קודם עד שלא הזכיר את השם כבר נחת הוא רבי שמואל בר נתן בשם ר' חמא בר חנינא מעשה באחד ששתה יותר מדאי והעבירו ר' ר' אמי א"ר יוחנן הוה מעבר אמר ליה ר' חייא בר בא לא הוה מעביר אלא נער:

כ מתני מזכירין יציאת מצרים בלילות אמר להן ר' אלעזר בן עזריה הרי

דחנן בר בא פליגא להא דאמר לעיל מהא בילושלמי נחנין ומלאכים מודים לאתגו לך כו' דכיון דמאריכין בכל זה בעוד שם"ל לומר ברכת הודאה הוו שוחתין בעודו מזכיר את השם ודלא כדאמרינן הכא שזוקף בשם ועוד שבאומרים מודים לאתגו כו' מזכיריס את השם שכן ה"ל שמואל הודיה ומצות לשמך כו' יהי רצון מלפניך ה' אלהינו כו'. ברוך אתה שומה, כשהוא שומה בראשונה ומודיס כדלעיל כשאומר ברוך אתה שומה וכשמזכיר את ה' זוקף ואע"ג דמלך כשהוא כורע חינו זוקף עד גמר תפלתו כדלעיל וליכא למימר דחנן בר בא פליגא עלה דההוא קרא כתיב בהדיא לא קשיא דשאני מלך דבעי כפיפה טפי משום לא ירוס לבבו כמו שהמיר בו הכתוב ברבוי נפיס וכתב טפי מבהדיוט והטעם להיות כורע בברוך ולזקוף בשם כתב רבי יונה ז"ל מפני שבשעה שכורע מראה הפחד והיראה שיש מלפניו וכשזוקף מראה הבטחון שיש לו בכל עניניו שיוטיב אליו וזה תלוי בזה שמי שירא מהש"ת הוא בושת בו כעין שנאמר בירא ה' מבטח עוז ולי נראה שהכריעה בברוך כשסומו שאחר שמתחיל בשבחו יש לחוש שיורה שפלותו לפניו וכ"ש בבואו להזכיר שמו המרומס כי האדם לפניו כהבל דמה והוא לומרו מפני שמי נתת הוא, לחנם בהזכירו שמו יזקוף להודות כי הוא המחיינו ומתן לו קיום והעמדה כי זה שמו יה' המהוה להויות וה"ל ה' זוקף כפופים, ובטל הוא שלום במ"ו פ"ז הביא עלות מרחוק בעניו זה והוא חון מהשתא ולכל הפי' ק"ק מ"ט הכהנים והטעם כשהיו שומעים את שם המפורש יולא מפי כ"ג היו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם שזה הפך מ"ש הכא שזוקף בשם ושמא שאני התם שכשיצא בתה ע"י הזכרת שמו כלומר בכל המקום תאבר תזכיר את שמי תבא תליך ורחוי להתנפל לפניה על דרך וירא העם וירונו ויפלו על פניהם:

כ אע"פ שכשכח לגדולה שמיומו ריש מתיבתא כשהיה בן י"ח שנה כדאיתא לקמן בפ' תפלת השחר תאריך ימים שהיה כבן שבעים שנה וזה חולק על הבבלי דאמר בפ' הנ' דעל דאהדרו ליה תמני סרי דרי חוורת' ביום שמיומו לרואם יציבה עז"ת הרי לחי כבן ע' שנה. הדא אמרה

פי'

פירוש הקצר מפ"מ ושי"ט

הלכה יט בהדון חרדונא. כמו שכ זכה בשהוא שומה רואין שקוף אלא כל עצמותי וגו' ואף רואין יהא כפוף:

בשם כי הכריעות שלמו הוא מורה על נפילתו בגלות שהר מחמת שגלמתו פירוד בד' תותיות שמו הגדול בתעלתו ובשוחתו וע"ז תמו מתפללים ליחד שמו וזהו הוא גאולתמו כבתיהם שמו מיוחד ותז נהיה זקופים וזהו זקיפתמו בשם כי ס' זוקף תותמו בתיהם שמו מייחד וקל"ל:

כ אמר רחב"ע הרי תני כאן שבעים שנה וכו', י"ל ולא זכיתי לשון נשוח ופלוגתא זו תליא בפלוגתא שם כל הנביאים נתנבאו ליעוד שמשית

פי' הת דאמר חמ"פ שנכנס לגדולה מוספתת היא ויליף מינה גמרא שהגדולה מקלרת ימים דמדאמר לרבותא שחט"פ שנכנס לגדולה הארין ימים נראה זה שלא כדרך העולם אלא שנעשה לו נס. שהגדולה מקלרת ימים בפ' החשה בהא דאמר לוי לה לרבנות שמקברת לת בעליה פרש"י ט"י שמתנשלים ברבותם מתים ואני פירשתי ביפה עינים ח"ב פ' שופטים זה לפי שפנקסו מתבקרת תמיד לו לפי שנתפס על הדור לו שהוא דרך טבע כי רבים מלחובים למתנהג ברבנות.

כא מה טעם ויתן להם ארלות גויס מפני מה, כתב בעל עין יעקב ז"ל שים להק' כיון שהיו גרושים מן הארץ הקדושה למה נתחייב להודות על שהמילה לחבותיו בשגגון שהקנה יהושע בלשון הודלה לבד מבלי תוספת חזרתו לה כמו שתקנו בברכת בונה ירושלים להתפלל על חזרת מלכות בית דוד וכו', ותשובת שלחה זו תתבר מדברי ריב"ל שלח שכוונתו לומר שהתכלית בנתינת הארץ לישראל היה כדי לשמוע התורה והמלות והוא לומר בעבור ישמרו חקיו ולכן לחר שעודנו מחזיקים בתורה ובמלות שהוחזקו בידינו בזמן היותנו על לדמתנו לכן לריכין לנו להודות על נתינת הארץ לף שלינה עתה בידינו כי היתה שבה לזכותינו בידיעת שתרי התורה ומלות ולכן היה לו מכלן ראיה שלא לחר תורה מחזירין אותו לפי שהתורה היא תכלית הארץ וע"כ הוגח לו מה שהבית ראוי שישבו מבעבור חקיו ולא מלמען תחיון וכיבשתם ובחתם וישבתם כמ"ש רש"י בפ"ג שחכלו משום דהתם ליפשר לפ' שהתכלית היה הארץ ונתינת התורה שבה לזה לע"ש שלפי החמת אין פירוש הכתוב כן ולפירושו הוגח לו ג"כ למה לא הוזכר כאן מ"ש כאן בגמרא שאם לא לחר ברית מחזירין אותו לפי שהברית קדם לנתינת הארץ ול"ת לומר שהארץ היא שבה לברית ע"כ תורף דבריו. ולא ערבו לי דוחלי אף שאין נתינת התורה כדי שינאלו הארץ דוחלי התורה ניתנה מלד עלמה והיא התכלית האחרונה הרי אני כבן שבעים שנה וכו' אע"פ שנכנם לגדולה האריך ימים הדא אמרה שהגדולה מקצרת ימים:

כא רבי סימון בשם ריב"ל אמר לא הזכיר תורה בארץ מחזירין אתו מה טעם (תהלים ק"ה) ויתן להם ארצות גוים מפני מה בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו ר' בא בר אחא בשם ר' אם לא הזכיר ברית בארץ או שלא הזכיר בבונה ירושלם מלבות בית דוד מחזירין אותו אמר רבי אילא אם אמר מנחם ירושלם יצא:

כב בר קפרא אמר הקורא לאברהם אברם עובר בעשה ר' לוי אמר בעשה ולא

נראה דלת סיומא קמיה דהת ר' בא קאמר אם לא הזכיר ברית ואין קושיא לאחי ריב"ל לא קאמר להניח כמי דכל ת' מוסיף על חבירו ולא פליגי וכמ"ש שם רש"י, ולמה שהקשה לו למה לאו מברכים ברכת הארץ, התשובה מבוארת שהברכות הן דלולייתא כדאיתא בגמרא ולכן אין לנו רשות להפטר מהן בגלותינו כי לא נלטוינו בהן על מנת שנשב בארץ ועוד כי אנו בטוחים שתחזור אלינו ולכן נודה על תחלת ירושתה שמאז זכינו בה לדורות אלא שהחטא גורם להפסיק חיוב זמן, ומה שלא תיקנו מז"ל בה בקשה לחזרתה היפשר שסמכו על מה שתיקנו בבונה ירושלים. אם לא הזכיר ברית בארץ, לפי שע"י ברית ניתנה לאברהם כדכתיב, ומלכות בית דוד בבונה ירושלים פרש"י שעל ידו נתקדשה ירושלים. יצא. דאין דוד כ"כ עיקר אלא ניתנה ירושלים על ידו כמו שהארץ ניתנה על ידי תורה וברית ואלמלא הס לא ניתנה:

כב עובר בעשה, בב"ד גדסי' אלא תעשה ולפ"ז לא ס"ל כעשה דוחיה שמך לאברהם ס"ל למילך לריך למימר מה שמו המחודש לאבל לא יקרא עוד שמך אברם

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

פירוש הקצר מפ"מ וש"מ

הלכה ב אע"פ שנכנס לגדולה. שמיאנו לנתינת כדאמרינן לקמן פ' תפילת השחר: האריך ימים. שאמר הרי אני כבן שבעים שנה: הרא אמרה שהגדולה מקצרת ימים, כדאמרינן אין לרבנות במקבלת את בעליה ולכאי אמר הריני כבן שבעים לשם שזכיתי לגדולה עם כל זה התרכתי ימים:

הלכה בא בארץ. בברכת הארץ, על המזון:

בא עיין מ"ם ביש"מ ול"ל דס"ם משום דלכתורה ים להקשות למה היינו לריכין למתנה שלא ת"י חלו שתי מלות גדולות ברית ותורה וכי אין אחת כדאי למתנה זו ועכ"ל משום שים במתנה זו שתי מתנות אחד הגוף הארץ בשבת פירותיה היא לנו מתנה נתונה ברלוננו מגלגל גויס, ועוד מתנה מרובה מזה מה שנתן לנו מתנה מדשה שלא שיהיה שם מקום מקודש ומזומן לעלות שם כל הפלות ומע"ש שלנו ושורתנו הכל בקדושה ובטהרה וכן כל נשמותינו יעלו לדך שם שהרי הקלויות בקרקע שלה וגם בתורה למורה דלא מחכים ולכן נגד שתי מתנות החלה היינו לריכין נ"ב למתי מלות החלה ומע"ל דלעתין נ"ב למתי מלות החלה ומע"ל דלעתין מתנה זו הגדולה לע"ע קדושה ראשונה שלה לא בטלה מלא קדושה לעולם שכן גם עכשיו אנו בטלתי לשם כל הפלותינו וגם כל נשמותינו וגם כל המלות החלויות בקרקע שם אנו עוסקים בהם ומחכים ומפיסים כל הימים אימתי יבא ב"ד ויסוב ולעשותם ע"כ מהשיב ומלרף לנו גם עכשיו כחילו נעשה נ"ב ומ"ב מתנה זו היא עליון ולכן לכ"ע ניחא ע"ם ברכותינו כמ"ש וק"ל:

בב ג"ם בעשה ע"ש פירוש שיהרהל אנו מלוים בדור לדיקים ובשעות זוה נעשים אנו מלוים בשם יעקב מלמן עקב, ולפ"ז נראה מזה למיה

בעקבות

אברהם אי נמי דלמא אחת לה ה"ל לומר אלא מעתה יהיה שמך אברהם וי' לוי אמר בעשה כמי מדה"ל לא יקרא עוד שמך אברהם רק אברהם וכתב והיה לעשה כמי אבל לפי גרסתנו דבר קפרא אמר בעשה לא דייק אלא והיה אבל לא יקרא ס"ל דמה שעתיד להיות קאמר ולא לעבור בלאו. שנייא היא, פי' שאני התם שפי' שבטודו נקרא אברם בארמית בו ולא דהשתא קרי ליה אברם. דכותה הקורא לשרה, בתמיה' וכי הקורא לשרה שרי כמי עובר והיכי לא לימרו אלא באברם' ק"ק מאי עובר בעשה דקאמר דכשתמלא לומר דאיכא עבירה ליתא אלא לא תעשה דלא תקרא את שמה שרי דלא כתיב בה והיה שמה שרה לעשה דכי שרה שמה לגופיה איצטריך וכי משני כמי אלא שנלטוה עליה אלא תקרא את שמה משני כלומר שאברהם הוא שנלטוה לבל יקראוה בשם שרי ול"ק לא יקרא שמה דמשמע לכולי עלמא כדקאמר בשם אברהם. הקורא ליעקב עובד בעשה, בתמי' דכתיב ביה כי אם ישראל יהיה שמך ואין ה"נ דהוה מצי למימר בל"ת דכתיב לא יקרא שמך עוד יעקב אלא רבותא קאמר דעשה כמי איכא לפי מ"ש ר' לוי דאיכא עשה כמי באברהם. שני דהייט ישראל ניתוסף לו והרחמן דהייט יעקב לא נעקר ממנו ופי' לא יעקב יאמר שמך לא יעקב לבד וטעמא דמילתא לפי שאר מקום דיעקב אהדדיה קרא דכתיב וירא מלאכים לישראל במרחות הלילה ויאמר יעקב יעקב כדמתרגן בפרקין בבלי ת"ל כדר' אחא דאמר בב"ר מ"מ שמך יעקב פי' דדייק מגו קרא דכתיב שמך יעקב דמ"מ שמך יעקב ומה שאמר כי אם ישראל פי' כי אם ישראל עיקר ויעקב טפילה וטעם דיוקיה פירשתי שם, ובעל דרך אמונה במ"ב ס"ב כתב שמ"ש הקורא לאברהם אברם עובר ולא כיעקב שדקדקו מדכתיב לא יקרא שמך יעקב כי אם ישראל שפי' לא יקרא שמך עוד יעקב אלא כשיהיה שמך ישראל וימשך מזה כי בהיות שמו ישראל בבר יקרא יעקב, ובאברהם לא נאמר אלא והיה שמך אברהם ומילתא שלא רצתה דברי חז"ל שדקדקו מהיכן הומר לקרוא בשם יעקב ולזה הולרך להתחכם לבקש פתח היתר, גם אין זו לפי התמת בעומק טעם כי גם באברהם כתיב ולא יקרא עוד שמך אברם. לא נעקר ממנו, איכא למידק מ"ש ביעקב שלא נעקר ומ"ש באברהם שנעקר ממקומו וכן שרה למה לא נזה ה' עליה שלא תקרא עוד שרי כמו באברהם, ופ"ק גילה מיעקב דמדגלי רחמנא ביה שלא יעקר שם יעקב ממקומו אע"ג דכתיב לא יקרא שמך יעקב ה"נ באברהם ל"ק אלא שיהיה אברהם עיקר, דזו מדה בתורה למילף במה מלינו, ובעל דרך אמונה, במ"ב ס"ד כתב ג' סבות לחלוף יעקב מאברהם ובעל עין יעקב ג"כ כתב טעם לדבר ע"ש, ובעל העקידה כתב בפי"ח שאברהם היה שמו הרחמן בגיותו ולכן אין לאחרו אבל יעקב ד' שמותיו ביהדות. ולי נראה דמשום דהורגלת שם יעקב זולת הורגלת שם ישראל שיעקב רמז לידו אוחזת בעקב עשו ובבטן עקב את אחיו והב"ה קראו יעקב כדפרש"י בויקרא שמו יעקב וישראל רמז כי שרה עם אלהים ולכך לא יעקר שם יעקב אבל ישראל עיקר מעלתו אבל אברהם מתהלה נקרא אברם על שם שהיה אב לארם כדאיתא בפ"ק דברכות ואביו קראו כן ואחר כך נקרא מה' אברהם שהיה אב לכל המולם כדפי' ולכן אם יקרא אברם הוי דופי שנקרא בשם שלא קראו ה' ועוד שהוא גנאי דמשמע אב לארם לבד ודומה למלך שהיו לו אלף אלפי ככרים זהב ומשבחים אותו בפחות ושרי אף על פי שאין שם זה מה' ומורה על השררה הפרטית כדלקמן בפ' הבא מ"מ ליכא גנאי בשם זה שאין בו תואר השררה על אומה מיוחדת אלא למדבר עצמו שהוא כמו גבירתי וכבר יאמר עבד המלך על המלך מלכי עם היותו מלך גדול כי לאינו שולל זה המלוכה מעל זולתו והשתא ליכא למילף מיעקב דאיכא למימר מה ליעקב דאיכא טעמא וליכא גנאי תאמר באברהם כו':

כג ולמה נסתנה, תימה מה טעם שלא זו כי אברהם נסתנה לעורך השמו שנתחדש בו לאיזה אב המון גויס ויעקב על כי שרה עם אלהים אבל יצחק מאיזה טעם היה לו להסתנות, ועוד לפום מאי דמשני תיקשי לבקה ורחל ולאה שאבותיהן קראו להם כן ה"ל להסתנות כמו שרה, וי"ל דמשום דבעקידה אישתני יצחק למעליותא שהיה עולה תמימה וכאלו אפרו לגבור ע"ג המזבח עד שבעבור זה נתייחד ה' עליו בחייו לכן היה ראוי אז לשנות שמו שזה שמו גדול משמו אברהם במילה. אבותיהן קראו לותן, ומפ' ויקרא שמו יעקב לאביו כפי' שי' דרש"י במומס:

ולא תעשה (בראשית י"ז) ולא יקרא עוד את שמך אברם הרי בלא תעשה והיה שמך אברהם הרי בעשה איתובן הרי אנשי כנסת הגדולה קראן אותו אברם (נחמיה ט') אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם שנייא היא שעד שהוא אברם בחרת בו ודכותיה הקורא לשרה שרי עובר בעשה הוא נצטוה עליה, ודכותה הקורא לישראל יעקב עובר בעשה שני ניתוסף לו הראשון לא נעקר ממנו:

כג ולמה נשתנה שמו של אברהם ושמו של יעקב ושמו של יצחק לא נשתנה אלא אבותיהן קראו אותן בשמן אבל יצחק

בבור חכמים וחדושי מוהר"א ז"ל

הלכה כב שנייא היא. התם דקמסדרו לסבחיה דרחמנא מה להוה מעיקרא שעד שהוה לאברם בחרם בו ושמת שמו אברהם: ודכוותה. ניחת נמי הקורא לשרה שרי עובר בעשה: הוא. בלבד נלטווה עליה דכתיב לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה אבל נביא כתיב ולא יקרא עוד שמך אברם לא יקרא כלל:

מעקבות מציחת שאז יהיה מועיל זכות יעקב ותפילו זכות אברהם יצחק המה לרשעים עכ"פ בזמן ההוא אבל זכות יעקב שביה מליטי יבנה בזכותו ע"כ זכותו קיים על תותו זמן לכ"ע וע"כ שם הרחמן לא נעקר רק ישראל עיקר כי אז בזכות יעקב עמו ודו"ק:

כג ושמו של יצחק, לא נסתנה וכו' פירוש שמהרלוי היה לנטות שמו לשון אחר העקידה כמו גבי פנחס בשעה שהרג לזמרי כמו כן היה מהרלוי שיסתנה שם יצחק וזה שמסיק שהקב"ה קרלו יצחק פי' שהקב"ה קרא שמו יצחק ע"ם העתיד שאחר העקידה, ועיין פי' רש"י סוף פרשה לך ולקראת שמו יצחק ע"ש עבר נסיונות וכו' והעקידה היתה לאחת מן הנסיונות מ"כ מוכח שמשו יצחק היה ע"ש עתיד וק"ל:

כד ארבעה נקראו כו' והא דלא תניב עמהו אל משום דכבר נתעברה אמו ממנו ואין זה כ"כ שבח כד' אלו שנקראו עד שלא נבנו לעולם ועד שלא נולדו לאו דוקא דאפי' יצירה נמי לא הוה בהו עדיין וכב"ר גרסינן עד שלא נולדו והא דכתיב ביצחק הנך הרה פי' תהיי הרה כי עוברה הרחמן הפילה כדליתא בב"ר והא דלא תניב כורש תניב ככרים ת"ק לא תניב אלא לדיקים וכורש החמין כדלית' כרים גמרא ר"ה ויצחק אבל תשובה הוה כדליתא בב"ר ואין לשאול מאי שנא הני דליקרי שמם עד שלא נולדו מפי מלדיקים לחרים דילמא ע"י שנקרא בן על שם הלחוק כשבשרהו ה' לאברהם בשם הלחוק הודיעהו השם וכן ישמעאל על שם כי שמע אלהים אל עניך דקאמר לה ועוד שבאה המלוה שיקראוהו כן ושלמה ויתשיהו לפי שהעבודה בעתיד הוזקק להודיע מי הם. **ארבעה** נקראו, ולא דמי למ"ש במדרש תנחומא פ' קדושים עד שלא נברא העולם היו מלאכי השרת מקלסי' לפני הב"ה ברוך ה' אלהי ישראל וכן מ"ש בתגדת שמואל בכל יום ויום היתה בת קול יולאת בכל העולם ואומרת עתיד לדיק פ' לעמוד ושמו שמואל, דמ"מ לא היה יודע ממי יהיה כי הני דעודע למי יולדו וה"ל כאלו כבר נמלאו בעולם ונקרא שמם, ולא דמי למ"ש שהרחם ה' לאדם הרחשון דור דור וחכמיו דמ"מ לא עודעו לבני דורם ואפי' לאבותיהם עד שלא נולדו ולפ"ז ניחא דלא מני כורש ואין לוהך לתשובה שכתבתי לעיל ובאלו הכי ל"ק די"ל דהכא לא מני אלא דכתיב בקרא, אבל הוה ק' אמאי לא מני כורש דכתיב כה אמר ה' למשיחו לכורש וזה היה קודם שנולד, והכי ל"ל לפי המדרש שהביא הילקוט בסי' מ"ה דאני אני משה דכתיב בשנה זה משה ומלך המשיח דכתיב לפני שמש ינון שמו ותע"ג דהכי לא עודעו לדורש עד שלא נולדו ומיהו אפי' אימא דמדרש דיבן לא קפיד רק בנזכרים במקרא י"ל דלא אני משה דלא מפ' בפי' בקרא וכן מלך המשיח דינון שמו מכלן דינון ממש שמו פי' שמתחלה למח שמו ומ"מ שמו דוד או חניכה וכיולא שהרי נחלקו בפ' חלק מה שמו ובהוות מדרש ק' כיון דאני משה אמאי לא אני אני המן ומרדכי ואסתר שהם מן התורה ג"כ כדאפי' בפ' שלוח הקן ושמא לא ס"ל אלא במשה דקא מוכח קרא דכתיב והיו ימיו מאה ועשרים שהוא זמן חיי מרע"ה. ועד"ה י"ל שהכוונה בזה היות המעלה גמלאת בכח השלם שתחלתו לשבר ע"כ יקדם שמו למליחותו וכדכתיבנא בשחורי לב"ר בפ"ם גבי הלדיקים שמן קודמן, ולפי שהשלמים מג' מיניס שם מי שיתמיד בו השלמות מתחלתו ועד סופו ושם מי שבראשיתו יפלס ובאחריתו יהיה נבל, ושם מי שאחריתו טוב מראשיתו לזה ג' אלה נקרא שמם עד שלא נולדו להודיע שהחשיבות אין שיהיה קודם למליחות

יצחק הב"ה קראו יצחק שנאמר (בראשית י"ז) וקראת את שמו יצחק:

כד ארבעה נקראו עד שלא נולדו ואלו הן יצחק וישמעאל יאשיהו ושלמה יצחק (שם י"ז) וקראת את שמו יצחק ישמעאל דכתיב (שם י"ו) וקראת את שמו ישמעאל יאשיהו (מלכים ג' י"ג) הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו, שלמה (ד"ה ו' כ"ג) כי שלמה יהיה שמו עד בדון בצדיקים אבל ברשעים (תהלים כ"ח) זורו רשעים מרחם:

הלכה כג עד כדון בצדיקים. היא דמיגו שנקראו בשמם עד שלא נולדו לאבל כרשעים זורו רשעים מרחם ולא יזכר שמם וישמעאל תחילתו לדיק כדדרשינן מבאחר הוא שם וכן למריגן שעשה תשובה בסוף ימיו:

פירוש הקצר מפ"מ ושי"ם

כד נראה לפרש ע"פ מ"ש בבבלי בחזקי' דחזא ברוח הק' דבסקי מיני' בני דלא מעלי ופ"ב אף דאמרינן במסכת נדה דלדיק ורשע לא קאמר דמ"מ יש לפעמים נזירה גם בלדיק ורשע מפאה טעמים הגלוים לפני יודע הכל ופ"ב נראה דקא אתו לאמעיינן הכא ג"כ כי שמות האדם הוא שאר שנקראו כן בשם לפי הידוע שלפני הש"י מה יהיה מעשיו ופ"ב ממילא שאר קרא ה' שמו בדיבורו קודם שנוצר הרי הוא כאלו גזר על מעשיו ג"כ ולדיק ורשע שאר בשם וכן כתיב ג"כ בלדיק ברוח תורך בנתן ידעתיך וברשעים יש ג"כ דאיה שלפפמים נוזר ג"כ בהם כמ"ש זורו רשעים מרחם וק"ל:

תחת ידו כמ"ש שם תוכחת מוסר כי רוע הסדר שמגלה בעולם ידוע לו ית' ולא מפני זה נאמר שידיעתו מסולקת לגבי הכל לעומת והשי"ת מחריך לפו ולבסוף פוסק דין וחתם היינו הטעמות המזכירות הין כאן מקומו ויקראן גם' חור ה' כמו' בסורא במ"ג פ"ט וכבר דברנו בקלקן במבוארו במקומות מפוזרים ומלאתי כי תדרשנו, עד כדון בגדיקים, כלומר עדין לא נמלא כן אלא בגדיקים אבל הרשעים זורו מרחם ולכן מאז ימחסם ה' ולא יוכיר שמותם קודם שמולדו ויסתעל בעל התוכה הוא וכורם אע"פ שהחמיץ כדאיתא בריש ר"ה מ"מ תחלתו לדיק הוא ומהן דאמרינן בשלום הקן מכין להמן מן המורה מ"מ אין שמו מפורש בהויתו:

כה עתידין הן ישראל שלא להזכיר, מה שיקשה לכאורה שיראה מכאן בטול במלוה מזמן הטעיד תירלתי בתרוכה ביפה תואר בס' ויקרא פי"ג. לא שיעקר שם יעקב, כדלעיל פי' כ"ג ואיכא למידק לאתי מדמי לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה, אלא יקרא עוד שמך יעקב ולא אל לא יקרא שמך אברם שפי' שיעקר שם אברם כדאמרינן התם הקורא לאברהם אברם דדוקא ביעקב דאהדריה קרא הוא דאיכא עובר וע"כ ק' טפי דכיון דיליף מלרים לא מהדריה קרא היכא דמוי טפי לאברם, וי"ל דכיון דטעמא דהקורא לאברהם אברם עובר משום דשם אברם סותר לאברהם דאברהם אב לכל העולם ואברם אב לארם לחוד והוי זילותא לגבי אב לכל העולם מה שאין כן ביעקב וישראל שמיפקר להשתבח בו' המעלות יתר אף שזו גדול מזו כדכתיב לעיל לכן לא יאמר דיליף מלרים היכא דאיכא לאקשויי טפי מדיעקב כיון דשם יליף מלרים וגם שעבוד עו"ג יש להזכירן יחדו שאין סותרים זה לזה אע"פ שזה גדול מזה, ועי"ל דכיון דלרבנן כל ימי חייך להביא לימות המשיח הרי זה מוכיח בהכרח לומר לא שתעקר יליף מלרים טפי ממה שאנו אומרים ביעקב משום דאהדריה קרא ולא הוצרכו להביא לא יקרא שמך יעקב אלא משום דלא יאמר עוד חי ה' אשר, הוא משמע שלא יאמר כלל דהיינו לריכין לדחוק ולאוקומי כל ימי חייך לרבות לילות כבן זומא אבל מכיון דאשכחן ליתא דלא יקרא דלאו דוקא מפרשינן הכי קרא דלא יאמר כדי לאוקמי רבויי דכל ימי חייך לימות המשיח כדמשמע לרבנן דמסתבר דכל קמי

כבוד חכמים וחידושי מהר"א ו"ל

כה בן זומא וכו' מלמה ג"כ בפלוגתא אין בין עה"ז לימות המשיח וכו' דלמ"ד אין עה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד עו"ג בלבד מ"ש יהיה מפרים נסים של מלרים וממילא גם שם יעקב יסיה אז שהוא לשון עקב ומ"ש ליתא שכל הברכות שבברכו שתבוא הם לימות המשיח ומ"ש אז שהודה להם על הברכות ופ"ל לא יעקב יאמר שמך וגו' ג"כ לימות המשיח נאמר וק"ל:

כה בן זומא אומר עתידין הן ישראל שלא להזכיר יציאת מלרים לעתיד לבוא ומה טעם (ירמיה ט"ז) הנה ימים באים נאום ה' לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מלרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפון אמרו לו לא שיעקר יציאת מלרים אלא מלרים מוסף על עו"ג עו"ג עיקר ומלרים טפילה וכן הוא אומר (בראשית ל"ה) לא יקרא עוד שמך יעקב כי אם ישראל יהיה שמך אמרו לא שיעקר שם יעקב אלא יעקב מוסף על ישראל ישראל עיקר ויעקב טפל, וכן הוא אומר (יסעי' מ"ג) אל תזכרו ראשונות אלו המלריים וקדמוניות אל תתבוננו אלו עו"ג הנני עושה חדשה עתה תלמח זו של גוג משלו משל למה הדבר דומה לאחד שהיה מהלך בדרך ופגע בו ואב ויליל ממנו התחיל מספר מעשה הזאב ואח"כ פגע בו הארי ויליל מידו שכח מעשה הזאב התחיל מספר מעשה הארי ואח"כ פגע בו נחש ויליל מידו שכח מעשה שניהם והתחיל לספר מעשה הנחש כך היו ישראל הלרות האחרונות משכחות את הראשונות:

פרק

רחשונות הוא מוקמי לה בי"מ דכיון דלא היתה אלא טפלה תתבטל לאחר מלחמת גוג לאבל שעבוד עו"ג דהוי עיקר לא תעקר ממקומה משום מלחמת גוג ומגוג. משל למה הדבר דומה, טעם המשל למימר דמ"ש לא יאמר חי ה' ולא תזכרו רחשונות, לאו היינו טעמא מפני שהנסים התלרוגים גדולים מהרחשונים ומ"ה הוי גנאי להזכירם לגבייהו אלא טעמא דמילתא כמי שפגע בזאב, אחר שהצילהו מהארי גדולה משל זאב שכאו של ארי גדול מאד משל זאב והצילהו מהנחש גדולה טפי לפי שמזיק מרחוק בזריקת החרם או בנילוי הכשפים מפני הנחש הניח ספור הזאב מפני הארי וספור שניהם מפני הנחש חיינו מפני שהוא גנאי לספר זה אלא זה דלעולם שבח הוא לספר הצלתו מכלם אע"פ שיש בזה שבח מזה אבל טעם הנחתו ספור זה מפני זה הוא מפני השכחה שהתחרונות משכחות את הרחשונות כמו כן לא יאמר חי ה' וכו' חיינו אלא מפני שלרות ע"ג משכחות לרות מלריים וגרת גוג משכחת שלר מלריים ושל עו"ג הילכך עכ"ל דמ"ה

לא

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

הלכה כה חצרות האחרונות משכחות את הראשונות. פיסוקים מהלרות התחרונות משכחות את הפיסוקות שרחשונות כמאמ"כ בירמי' כי"ג לכן הנה ימים באים וגו' לא יאמר עוד וגו' כי אם חי וגו' כי אז תהי' הישועה יפעה בתחיית המתים.

(הבנחב)

תדרן עלך מאימתי:

בימים רבי ימים ולא דרבי לילות, וכן הוא אומר אל תזכרו רחשונות נרלה דמייתי הו רחיה אלא תעקר יליף מלרים ממקומה מפני שעבוד עו"ג מדאשכחן גבי גוג דקאמר עלה אל תתבוננו ואלו היתה כבר נעקרת מתחלה גבי שעבוד עו"ג מה ל"ל אלא יתבוננו בה לחר מלחמת גוג ומגוג. ראשונות אלו המלריים, בגמרא בבלית גרסי' רחשונות זו שעבוד עו"ג וקדמוניות זו יליף מלרים וגירסת הכא נרלה יותר נכונה דכיון דיליף מלרים קדמה היא הרחשונה במקרא ועוד דניחא טפי דלימא יליף מלרים ואפי' שעבוד עו"ג דהוי זו לף זו אבל מלחר דקאמר אל תזכרו שעבוד עו"ג במכ"ש לחי יליף מלרים ומ"מ י"ל לגירסת דמדאני למנקט הכא רחשונו' והכא קדמוניות והכא זכירה והכא תבונה משמע לחוקומי ריהא בשעבוד עו"ג אע"י שהיתה עיקר בימות המשיח ומזכר בהדיא קאמר עלה אל תזכרו וקאי לה רחשונו' דמשמע נמי לשון רחיות ומעלה להיותה עיקר לגבי יליף מלרים ואילו ביליף מלרים אלא היא' מזכר' אלא כלאחר יד קא' אל תתבוננו ולא קאי לה לשון רחשונו' אלא לשון קדימה דמשמע זמן לבד והולך הכתוב לרמוז אל יליף מלרים לגלויי מריהי דמייתי בע"מ דאלו לא הוה כתיב אל תזכרו רחשונות הוה מוקמי לה בי"מ דכיון דלא היתה אלא טפלה תתבטל לאחר מלחמת גוג לאבל שעבוד עו"ג דהוי עיקר לא תעקר ממקומה משום מלחמת גוג ומגוג. משל למה הדבר דומה, טעם המשל למימר דמ"ש לא יאמר חי ה' ולא תזכרו רחשונות, לאו היינו טעמא מפני שהנסים התלרוגים גדולים ומ"ה הוי גנאי להזכירם לגבייהו אלא טעמא דמילתא כמי שפגע בזאב, אחר שהצילהו מהארי גדולה משל זאב שכאו של ארי גדול מאד משל זאב והצילהו מהנחש גדולה טפי לפי שמזיק מרחוק בזריקת החרם או בנילוי הכשפים מפני הנחש הניח ספור הזאב מפני הארי וספור שניהם מפני הנחש חיינו מפני שהוא גנאי לספר זה אלא זה דלעולם שבח הוא לספר הצלתו מכלם אע"פ שיש בזה שבח מזה אבל טעם הנחתו ספור זה מפני זה הוא מפני השכחה שהתחרונות משכחות את הרחשונות כמו כן לא יאמר חי ה' וכו' חיינו אלא מפני שלרות ע"ג משכחות לרות מלריים וגרת גוג משכחת שלר מלריים ושל עו"ג הילכך עכ"ל דמ"ה

לה יאמר עוד מי ה' וכו' לאו למימר שלא יזכר כלל דשמא אין נגעי בהזכרתו אלא פי' שלא יהיו רגילין להזכיר יציאת מצרים בשעבוד עו"ג אלא שעבוד עו"ג תהיה עיקר לפי שכבר שכחו הצרות הראשונות כלומר שאין זוכרות אותן כולי האי לכל ודחי אלא שכתוב לגמרי שהרי כתובות בתורה ומקובלות בידן ושמא דקאמר כשאל שכח מעשה הוצאב ושכח מעשה שניסם לאו שכחה גמורה דהא לא דמי לגמרי אלא כלומר שכחה בעיקר הלכה וזה סייעתא לרבנן דאמרי לא שיעקר יציאת מצרים וכו' :

פרק היה קורא

א רבי יוחנן הוה מסתמיך, לפי שעשל בשר היה כשהיה הולך היה נשען על רבי יעקב בר אידי והיה רבי אלעזר רואהו בשוק כשהולך ונמצין מפניו ולא היה שואל בשלומו ונתרעם ר' יוחנן עליו ואמר ג' דברים עשה לי זה הבבלי הזה שאינו שואל בשלומי והוא שאינו אומר ההלכות משמי ולפייסו אמר לו ר' יעקב כך הם עושים אלא הבבליים שהקטן אינו שואל בשלום הגדול שמקיימים מ"ש הכתוב רחוקי נערים ונחבאו מדרך המוסר וכשהיו מהלכים הרחה לו בה"מ ר' אמר לו בכאן היה ר"מ יושב ודורש ואומר הלכות משמו של רבי ישמעאל ולא היה אומר הלכות משם ר"ע כשתקשה ר' יעקב בדבר והשיבו ר' יוחנן שאין לו צורך להזכיר את ר"ע שכל העולם יודעים שר"מ תלמידו היה וכל הדברים שהוא אומר מן השתא של ר"ע רבו הן אמר לו רבי יעקב גם כל העולם יודעים דרבי אלעזר תלמידך הוא ואין צורך שיזכיר שמך בהלכה, ועוד שאל ממנו מהו לעבור לפני החליליים או לשבב מעליהם ואמר לו וכי תאמר לו כבוד כשתעבור לפניו אלא עבור לפניו ושמי עיניו שלא תתשיבנו שתעבור לפניו ולא תשתמוש לו ולא תהדרנו אמר לו יפה ר' אלעזר עושה שאינו עובר לפניך שמחר שלא ישאל בשלומך כשיבא מקומו שהקטן

פרק היה קורא

א רבי יוחנן הוה מסתמיך על ר' יעקב בר אידי והוה ר' אלעזר חמי לי ומיטמר מן קודמוי אמר הא תרתין מילין הדין בבליא עביד בי חדא דלא שאל בשלומי וחדא דלא אמר שמועתא משמי א"ל כך אינון נהגין גביהן זעירא לא שאל בשלמיה דרבה דאינון מקיימים (ליוב כ"ע) ראוני נערים ונחבאו מי מהלכון חמי לי' בית המדרש אמר הבא הוה ר"מ יתיב דרש ואמר שמעתא מן שמיה דר' ישמעאל ולא אמר שמועתא מן שמיה דר' עקיבא א"ל כל עלמא ידעין שר"מ תלמידו דר' עקיבא א"ל כ"ע ידעין דר' אלעזר תלמידו דר' יוחנן מיהו מיעבור קומי אהדורא אלילא א"ל מה איתפליג ליה איקר אלא עבור קומוי וסמי עיניה א"ל ר' אלעזר יאית עבד דלא עבר קומיך. אמר ר' יעקב בר אידי יודע את לפיים :

ורבי יוחנן שואל בשלום הגדול תחם יעבור לפניך יהיה כמוזל בך שעובר בלי שאלת שלום אמר לו ר' יוחנן לר' יעקב בר אידי יודע אתה לפיים : דאינון מקיימין רחוקי נערים, ובא"י שלא נהגו כן היו מושב דעיקר רחוקי נערים ונחבאו היינו שמחבים פה לחלוק עליו ולא מיירי לענין שאלת שלום ואע"ג דאמר בפ' רבי עקיבא כלום יש עבד שמותן שלום לרבו מלו מצרי דלא דמי תלמיד לעבד : הבא הוה ר"מ יתיב דרים, לקמן בפ"ב דשקלים וכן בפ' החשה רבה חיתא שאמר לו כתיב כל אשר יאמר לוה ה' את אשר יצוה עשו כן לוה משה את יהושע וכן עשה יהושע וכי על כל דבור ודבור שהיה יהושע יושב ודורש הוה לומר כך אמר לי משה אלא יהושע ודורש ויהושע יושב ודורש שאת כל משה היה ולפי שמחתנו י"ל דלא מייתי מהתם אלא דמי ממש דודאי יהושע ידעינן דממשה קבל כי לא למדו תורה זולתו, אבל ר' אלעזר לא שהוא תלמיד מובהק דרבי יוחנן כיון דאיפשר דקבל ג"כ מאחרים צריך לפרש השמועה בע"כ להכי מייתי מרבי אחיר אחא על פי שקבל ג"כ מר' ישמעאל שהרי היה אומר הלכות משמו מ"מ כשהיה אומר שתם היה יודע דמדר"ע הוה כיון דתלמידו הוה : מהו מיעבור, אחא על פי שפייסו על אלא היה שואל בשלומו הולרך לפייסו על אלא היה עובר לפניו וכי תימא בפ"ב דשקלים, תרתי מילי הדין בבלאה עביד כי חדא דלא שאיל בשלמי וחדא מיטמר והדר מייתי תו הא דלא לאמר שמעתא משמיה : מהו מיעבור, בשקלים גרסינן מה למעבר קמי אלילא ת"ל מה פלוג ליה יקר ; יודע את לפיים, משום דר' אחי ור' אחי ככנסו לפייסו והיו שבה שכעס יותר כדאיתא בשקלים אמר דר"י בר אידי יודע לפיים :

ורבי

כבוד חכמים וחרושי מהר"א זיל

פרק ב א אמר ר"י מרין מילין הדין בבלאי עביד פי' שהם חכי דשתרי אהדדי משום דוודאי יודע מקבל כאחד נערים ונחבאו אלא משום שהם מחלו על כבודם נגד תלמידים מובהקים שלהם וכ"י נמי ידע שאת משבחת שתלמיד מובהק אי"ל לומר על כל דבר שהם רבו כי הכל יודעים אי"כ חרי מילין עביד כי זה חרי דשתרי אהדדי הוא וק"ל :

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

הלכה א מיסתמיך. נשען : והיה ר' אלעזר. תלמידו רואה אותו ומתמיין. עצמו מלפניו : זעירא לא שאיל בשלמיה דרבה. זהו דרך ארץ שלפעמים אינו שואל בשלום מי שגדול ממנו שלא יעריח אותו להשיבו, ע' בהקדמת פרש מתיבות פ"ח בביאור סיושלמי הזה וע' בברכי יוסף ציו"ד סי' רמ"ב. מי מהלכין. פי' בעוד שהיו מהלכין ולאו היא המדרש ואל הכא הוא ר"מ יתיב וכו' וכן כ"ע ידעין דר"מ תלמיד שלך ואע"פ שאינו אומר השמועה בפירוש משמך. מהו מיעבור. אחיב שאל ר' יעקב לרי יוחנן מהו לעבור לפני אהדורי נלמא ע"ז פי' שהיקה עומדת על הדרך ובפ"ב דשקלים גרים אחורי עיניו אל"ב : מה איתפליג ליה איקר. אם רואה אתה לחלוק לו כבוד שלא לעבור לפניו אלא אהדרנא עבור לפניו ולשמוח אם עיניו אל"ב ר' אלעזר יאית עביד שאינו נראה לפניך כשאתה עובר דזהו הכבוד שלך : אמר ר' יוחנן • יעקב בר אידי יודע אתה לפיים וכן הוא שם.

ב ורבי יוחנן בעי, הלמען קלסה כאן והכי קיימא בשקלוס ור' יוחנן מאי כולי האי דבעי דיימרון שמעתא מסמיה כלומר מה ליכפת ליה בהא שהקפיד עליה שלכאורה ירחה שאין זה אלא יוהרא בעלמא כי לעניין שכרו מה לי, שיאמרו ההלכה משמו או לא, ומשני משום דאסכמן כמי דוד שפקק על זה אלמא יש נפקותא בדבר אף שאמו לא ידעתה, ואע"ג דדוד לאחר מותו בקש והקפיד ר' יוחנן בחייו היתה כדי שמאחר גם זכרונו לאחר מותו היה רוצה שגם בחייו יזכו הלכותיו בשמו, והדר בעי גמרא מאי מהניא ליה ומהדר לוי בר נזירא משום דספתותיו דוכבות בקבר: שהוא חי לעולמי, בעוה"ז דלגוו' בלהלך לא משמע טוה"כ דהייט מחסה כשאר כנפיך דבתריה ועוד דלא לאסכמן דליקרא אהל אלא למשכן שהוא לאהל מועד או העוה"ז להיותו אהל ערלי או להיותו תחת השמים המתוחים כאהל ועוד דלגוה משמע בעוה"ז שהוא דירת ערלי כאו"ל גבי ויגר שם מלמד שלא ירד להשתקע וכן הוא המפרשים פי' מקלת זה גם מי יגור באהלך על המשכן או העולם הזה ועולמים משמע לעולם ועוד דאע"ג דאסכמן עולם על זמן מרוכך או מוגבל כמו ויעבד שם עד עולם ועבדו לעולם מ"מ עולמים לא מצינו אלא על הגלויות, ומשני שהכוונה שיאמרו בדבריו בכסיות ובדבתי מדרשות שע"י כן יהיה כגר בעולם הזה לעולם לפי שספתותיו דובבות בקבר כאלו הוא חי וכגמרא בבלית ביבמות ובכבורות גרסינן וכי ליפסר לו לאדם לדור בבי' עולמים והכא נמי משום דלא ליפסר נמי לפ' שיגור בבי' עולמים יחדיו קריך לפרושי על תמירת שמועתיו בעולם, והתם נמי משום דלא ליפסר נמי לפ' שידור לגלח בעוה"ז הוא דקריך לפרושי על תמירת שמועתיו אלא דהכא ס"ל לפי התירון שפי' עולמים לגלח שע"י תמירת שמועתיו הרי הוא עדיין כאי בעוה"ז וגמלא דר יחד בב' עולמים, ופי' לעיל בהלך בעוה"ז כדאמינן ר' גמלאתי יושב בעוה"ז בהיותי בב' עולמים יחד, ולכן בנה הקושיא בהגחת פי' זה בעולמים, נאמרין על שמי, וא"ת תכתי מקלן דעל שמו קאמר דילמא כל שיאמרו שמועתיו בעולם הרי הוא כאי בעולם אע"פ שלא יאמרו בשמו, וי"ל דאי שלדקתו עומדת לעד מ"מ אין טעם ליחשב בעומד כאן אלא כשמזכירין שמו כי ע"י שהאדרת שמו בעולם נחשב כאי בעולם הרי הוא כאלו אומרה בשם לבני העולם והוא מ"ם לקמן שהאומר שמועה בשם אומרה כאלו הוא עומד לנגדו והייט שיזכור דמותו כאלו רואהו ולכן יחשב שהוא בעולם גרסה לעין: רוחשות עמו בקבר, מתמועעות ובגמרא בבלית גרסי' דובבות ופרס"י נעות לשון דבר שמרתית ומבלבלן ועל מ"ם שם שכומר על שבשים כיון שמניח תלמודו עליו מיד דובב פרס"י דובב היין רוחש וגע ווועל למעלה וה"ג משמע מדקאמר רוחשות דדרים דובב לשון רימוש ונעוע אבל מדקאמר בשמוך שכומר על זמים שהוא זב נראה דדלים דובב לשון זיבה כתרגום זב ולפ"ז ליפסר דרוחשות דקאמ' ל"ד אלא כלומר שזכות ומוילות דבור ולפי שהדבור בהגעת השפתים קאמר רוחשות, או שפי' רוחשות מדברות כמו רחש לבי ומיהו לקמן בשקלוס גרסינן שכומר זה כיון שאדם מניח ידו, כמו בבלית: רוחשות עמו בקבר, בבכורות פרס"י והגאה היא לו שדומה כאי ע"כ, והדבר הזה רחוק מהשקט כי שפתי המת לריך שיתנועעו ומה יהגיגו לו שיהגו וכ"ש לאחר עבור זמן ושב אל העפר לריך שיתנועעו שפתיו ואף כי מדברי רז"ל בכמה דוכתי יל' שהלדיקים המתים נאחר מרוחם עם הגוף עד שירגישו בעניני העול' וכדאמינ' בפה תאר בב"ר בפ"ב שימן י"ח מ"מ יקשה לריך הזכרת שמם בהלכה יבוא אל הרגשתם בקברם עד שיתנועעו שפתוחיהם ולריך יתענגו בזה לאחרי פרישותם מאחוות הזמן כי זה ירחה הגאה דמיוני מדמיוני הכבודות ומ"מ ההמשל אל כומר העובדים ומתייה היין, ובעל מין יעקב כתב כי כל שאומרים שמועה מפיו בני העוה"ז והוא יושב ומתעדן בתענוג מתמיד בישיבה עליונה עוד מתענג בדמון נפשו מאד הערידות המגיעו ממה שמטעיימים דבריו בני העולם הזה וענין זה שתעלה נפשו בתעלות וזוכה לתענוג נוסף על מה שכבר הגיע בחייו ואע"פ שאחר פטירתו ליעו מוסיף על מעשיו כמו שאו"ל היוס לעשותם ומאר לקבל שכרם כביכול כאלו חזר להיותו חי בעוה"ז בעת הזאת להוסיף מעשים טובים על מעשיו הראשונים והיוס הזה מוסיפים לו שכר נפשיי על מה שקנה כבר בהיותו בחייס ויסכים זה עם מאל השותה יין ישן שגס אחר שהגיע לליו ממנו ההנאה עלמית עדין נשאר לו טעם משובח בפיו ג"כ נשאר לאותו חכס תענוג גופיי כדי שבשבתו יוסיפו לו בישיבה עליונה תענוג נפשיי ויסכים לזה מ"ש ירחה בעל שמועה כאלו עומד לנגדו כלומר שהרי הוא כמו שחזר בגוף ונפש להיות בעה"ז ועומד כנגד התלמיד המזכיר שמועתו, ואין בזה כדי שבישה, ואשר אני אחזה לי בזה שלהיות הבעותה בגו אות חזק אל השארת נפשנו כמ"ש קלת שלכן לא הוצרכה תורה ליעד השארת הנפש כי הדבקים בה' בחיי הגוף במעמד הר סיני שהיו כלם נביאים כ"ש שיהיו דבקים בו בהפרד הגוף וכלומר ואתם הדבקי' בה' תלהיכם כמו כן כל מי שיזכה לומר דבר שמועה מחודשת מובטח בהשארת נפשו לפי שבבר דבקה נשמתו בה' מתחלה במעמד הר סיני כי כל החכמים העומדים בכל דור ודור כל אחד קבל את שלו מסיני כדאיתא בשמות רבה פ' כ"ח ואולי זהו טעמא אז"ל כל השונה הלכות מובטח לו שהוא בן העוה"ב ולכן בשאומר הלכה בשם אומרה שבבר את הרי זה כמעיד על השארתו מאחר שהיה לפי זה מהדבקים בה'

בסיני

פירש הקצר מפ"מ ש"ם

הלכה ב ורבי יוחנן בעי וכו'. לפי שאף דוד בקש עליה רחמים: מהניא ליה. ומה הגאה יש לו:

בסיני והוא ליה כאלו שפתותיו דובבות בקבר כלומר כאלו הוא מי ומדבר בפיו דברי נבואתו כי המות לא יפריד בין הדבקים בה' מתחלה והוא מ"ש ג"כ שירלה כאלו בעל השמועה עומד לפניו שיתלמד אלא כאלו נמיוחו כאלו לא מת מאחר שההלכה נאמרת משמו והיה מהדבקים בה' והדמיון לכומר של עובדים שכמו שהנחת התלמיד עליו סבה לתמונת היין כן הזכרת שמו התעוררות הידיעה בהשתרשותו וכאלו הוא מתנועע ומרחה חיותו ועל כל זה בחה השחלה מה הנחה יש לו דעתי שהזכרת שמו יועיל להודיע זה לדור אחל הוא בעלמו מה הנחתו בזה הלא מאחר שהיה מהדבקים הרי הוא קיים בנפש בין שיזכרו שמועותיו בשמו בין אלא יזכרו כלל והיתה התשובה שהוא כשופט היין הטוב שמלבד התועלת הנשאר לו מחייתו במעיו ישאר עוד טעמו וריחו בפיו כן לומר תענוג אשר היה לו מהדבקות בעת העבודה ישאר לו עדין ממנו כשיזכרו שמו על ההלכה שכאשר יזכירוהו מה שהתענג בעת דבקותו יתעורר להתענג בזכרון התענוג ההוא כזוכר טובתו שירון וישמח ובכן יהיה ג"כ דבוד שפתיו בקבר כפשוטו כי להיות מתי הלדיקים נאשר מהרגשתם בגופם כדכתיבנא כאשר יזכירוהו תענוג דבקותו יתנועעו שפתיו כמועמים מהדבקות ההוא כחיך המועם מהיין שבבר שתה: בכומר הזה, ביבמות פרם"י כלי שמיחין בו עבבים עד שמתממין וייבו נוח לנאת כמו מכמר בשרת: ה"ג מה הנחה יש לו ל' תינוק בר פפא ור' סימון וכו'; בהדין דשתי קונדיטון, משום דחכך כיין הטוב כתיב ס"ל למר דסייגו קונדיטון שהוא יין מתוקן בדבש ופלפלים ולמר ס"ל דחיגו חלא יין לחוד חלא שלהיותו חשוב שהוא יין יש נקרא יין הטוב, ויתכן שלהיות בתורה ג' מיני לווי ושן הנקראים משפטים ומלות וחקים לכן המשילה החחד לקונדיטון כי הדבש כנגד המשפטים הערבים וכנוסים של הדעת כמלות הלדקה והרחקת הגזל, והיין כנגד המלות שלא ימחם השכל וג"כ לא יקרבן מעלמו כדיני סוכה ולולב וכן היין חיגו מתוק לגמרי וחיגו נמחם, והפלפלים כנגד החקים שיתקשה בהם החדש כפלפלין שהם קשי המחכל כמו שהם, והחחר המשילה ליין יש להיות העיקר הלימוד והעיון לחשר כל עוד שיזקין החדש יכוגו יותר וכמ"ש בחזית למה נמשלה תורה ליין מה יין כל שהוא מתיישן בכלי משחבה, לי נמי להיות חדושי השמועות אם בדברי הלכה ודין אם בעיון ופלפול וחם בעניני חגדה לכן המשילה החחד לקונדיטון דדברי הלכה למעשה כיין, והפלפול כפלפלין החריפין, והדבש כחגדה המושכת לבו של חדש, והת' המשילה ליין לפי שעיקר השמועות מה שיהיה בהן הלכה למעשה והוא הלימוד:

ג **אין** דור שאין בו לינים, משום דבעי מימר דבדורו של דוד היו לינים קאמר כי לא יפלא זה כי אין דור שאין בו לינים: אימתי יבנה, משום דהב"ה אמר רק לאחה לא אבנה הבית ומנ'לו מיי דוד מעכבים בנין ב"ה היו לומרים כך להכעיסו כלומר כי מתי ימות כדי שיבנה ב"ה והוא היה שמח במיחתו כדי שיבנה ב"ה, וכחב בעל עין יעקב שלמדנו מכאן שרלוי לכל אים שם ויבר שיתוקק של המוב הכללי עם שיחשך אלו הפסד ונער מזה: והיה כי ימלאו ימיך, כלומר שכלפי דבר"ס אלו שהיו אומרים לו הלינים הקדים ה' לומר והיה כי ימלאו ימיך, וכדפירישית בחה"ר פרשת שופטים: ימים מלאים, מדכתיב כי ימלאו ול"ק כי יקרבו ימיך משמע ימים מלאים ור"ל שאע"פ שבנין הבית מחעכב במייו לא יקלרון ימיו: ימים מלאים, פי' שלא ימות בחוך השנה אלא שחותו חעת לעת מיום הולדו, וכדרך שאמרו בפ"ק דקידושין שבז' בחדר חת חשה ומיגן שבז' בחדר נולד שנאמר בן מאה ועשרים שנה אנכי היום שאין ת"ל היום ומה ת"ל היום היום מלאו ימי ושנותי מלמד שיושב הב"ה וממלא שנותיהם של לדיקים מיום ליום ומחדש לחדש שנאמר לח מספר ימיך אמלא, ומה שהולרך כאן לומר משום דחביבין משפטו ולדקתו מן הקרבנות ולא קאמר משום דה' ממלא שנותיהם של לדיקים דחדא דמשום בנין ב"ה לא נחוש לזה וכ"ש דליהיו גופים ניחא ליה כדלעיל שאמר שמחתי בחומרים לי ומהאי טעמא כשבקש שתקדש מיחתו יום א' הולרך לומר לו כי טוב יום א' שלו מחלף עולות שיקריב שלמה כדליתא בפ"ב דשבת ול"ק משום דבעי ימים שלמים דכיון דליהו מחיל לא היה לו לחוש לזה: שאחה עושה, ואע"ג דשלמה נמי היה עושה משפט ולדקה כדכתיב לשלמה חלהים משפטיך למלך תן ולדקתך לבן מלך שחי משפט ולדקה דוד שהיה משפט שיש בו לדקה כדפיר' לקמן בפ"ב דסנהדרין והת דקאמר הכא מה"ט ואלו בפ"ב דשבת קאמר שלא רלה לחסר ממנו יום א' בשביל חורתו, דמשום חורה אין רלוי לעכב ב"ה שמשם תלא תורה לעולם כלומ' כי יפלא וכו' אבל משום לדק ודיגין ניחא כי על הדין העולם עומד ולדקה ודיגין כשל דוד לא שכיחי אבל לגבי שלמה למוד סגי בשע' דחורה ולא הולרך לטעמ' דלדקה ודיגין:

לריכין

ג **אין** דור שאין בו לצנים מה היו פריצי הדור עושין היו הולכים אצל חלונותיו של דוד ואומרים לו דוד מתי יבנה בית המקדש אימתי (תהלים קכב) בית ה' נלך והוא אומר אע"פ שמתכוונים להכעיסני יבא עלי שאני שמח בלבי (שם) שמחתי באומרים לי בית ה' נלך: (שמואל ז) והיה כי ימלאו ימיך א"ר שמואל בר נחמני אמר הקב"ה לדוד ימים מלאים אני מונה לך איני מונה לך ימים חסרים כלום שלמה בנך בונה ב"ה אלא להקריב בו קרבנות חביב עלי משפט וצדקה שאתה עושה יותר מן הקרבנות ומה טעם (משלי כא) עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח:

אמר

פירוש הקצר מפ"מ ושי"מ

הלכה ג אע"פ שמתכוונין להכעיסני. אמן יודעין שכל זמן שאיני מי לא יבנה בהמ"ק שאמר לו הקב"ה והיה כי ימלאו ימיך וגו':

כבוד חכמים וחזיושי מהר"א ז"ל

ג **א"ל** מתי יבנה ב"ה, כ"ל ע"ד לחיחת בפ"ע ויבא שלמה קדמי דוד אביו לפי שדוד החריב כל בתי ע"ז ולסר הממון לב"ה נמה שלמה בהיה"ק שעתיד הבית לחרוב ויאמרו מ"ה נעבוד אלהי ? והחריבו ב"ה מפ"ה גנז שלמה תולרות אביו ונתן ממונו לב"ה ד"א על שלא נתן ממון שלו לעניים כרצב נעשם שלא נעבוד ממון זה לב"ה וזה שאמרו לדוד לקיימור מתי יבנה ב"ה וקי"ל:

ד צריכין גוף נקי, לתני שלח יפית בהן להדא שלח יהן בהן כדתניתא בפ' במה טומנין, ובפ' ח"ח כתב שפי' גוף נקי כלן נקי ממחשבה רעה ולכן הכתוריס שמסרהריס תפילו בק"ש לא יניחו תפילין. מפני מה לא החזיקו בהן, פי' היכולין ליזהר בנקיות הגוף למה לא החזיקו בתפילין להניחן כל עיקר ומשני מפני הרמאין שיעשו כן להחזיק עלמן מסידים וזריזים כדי שילמדו בהם מהדת דמייתי לבל בהכחתן לקריאת שמע ותפלה ליכא למיחש להמאות דלא בשביל זה יחזקו לחסידים כי בקל יוכלו ליזהר משיהא והפחה בשעה זו, לבל התוספות פי' בפ' במה טומנין מפני מה לא החזיקו לחמות בחדש המניח תפילין ולקמר מפני הרמאין שהיו מניחין תכילין לרמות בני חדש, ובשה לי היכן מליכו שלא החזיקו לחמות בהן דקבעי מפני מה לא החמיטוס וע"ק מה שלה היא זו פשיטא דחיכ למיחש לרמאין כדחיבי' בכמ' דוכתי ומה לריך להביא הך עובדא דבללו עובדא הא פשיטא דחיכא רמאי טובא בעלמא. מה טעם הסולח לבל עוביכי, חיבי יכול ליהב גירסא זו מי לאו דלימא שפי' לריכין גוף נקי בכלן היינו מן החטא שבטוח ממחשבה רעה כפי' ח"ח שכחבתי לעיל ולהכי ר' יצחי היה לובשן בג' ימים לחר קומו מהחולי לפי שהחולי ממרק הטון כדחמרי מדסמך הסולח להרופא וחז ודחי ה"ל גוף נקי מן החטא בבל לבחר ג' ימים לישפר חזר לחטוא ולא היה מניחן, ומיהו נרח' דהיינו דוקא להניחן בל היום לבל להניחן בשעת ק"ש ותפלה לחוד לא בעי' גוף נקי מהחטא דבהסיא שעתא פורתא לפי' מי שהיו לדיק גמור מני מזדחר ממחשבה רעה דהל"ב נמלא פחח היחר לבטל מלות תפילין לבל ישרהל כי מי יאמר זכיתי לבי מהרתי מחטאתי וכ"ש ר' יצחי וכיולא בו שהין להם לימנע ממלוה זו מפני טעמה זו לבל בשוחר טוב מזמור ק' גרסינן

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ד ר"י בן זכאי לא היו תפלוי זעין מיניה וכו' עד ר' יוחנן היה חזיל מסחי כיון שהיא מגיע אצל האולייהן היה חולצן וכל היה נפיק מבחי היה יהבין ליה ובל היה מייחן ליה היה אחר לה בעי למיטל לבהיב ולבישי בחדיה בל חמיד מבלה בין שישמ על מלחו ובין אינו על מלחו לבבי ר"ש ר"י חומר חמיד אחת לשלח שלא יסיח דעחו ממנו בדבבה בר ר' יוחנן אחר מייב אדם למשמש בתפילין ב"ש ק"ו מעין ומדמדש לקום ש ותשלח בשם פרי"ח בשהיסה לישה בח ז' ובשלה לשכב בן חמוד ובמעברה וילדה את אחסה מה עשה יעקב כחב על ניר של זהב שם המפורש שלה על טוחרה ויבד מיבחל מן השמים והוליבה למגרים לביחו של

אמר ר' ינאי תפילין צריכין גוף נקי מפני מה לא החזיקו בהן מפני הרמאין עובדא הוה בחד בר נש דאפקיד גבי חבריה וכפר ביה א"ל לא לך הימנית אלא לאילן דברישך הימנית רבי ינאי היה לובשן אחר חוליו ג' ימים לומר שהחולי ממרק מה טעם (תהלים קג) הסולח לבל עוניכי הרופא לבל תחלואיכי רבי יוחנן בן זכאי לא הוון תפלוי זעין מיניה לא בקיטא ולא בסחוא וכן נהג ר' אליעזר תלמידו אחריו. רבי יוחנן בסחוא דהוה חזיק רישיה הוה לביש תרויהון ברם בקיטא דלא הוה חזיק רישיה לא הוה לביש אלא דאדרעיה ואינו אסור משום ערוה אמר ר' חייא בר אבא אפיקרסין היה לובש מבפנים כד הוה אזיל מסחי כיון שהיה מגיע אצל האולייהן היה חולצן

לה הכי ר' ינאי היה לובש תפילין בחר בימים חלחה יומין דחמר מר תפילין לריכין גוף נקי בחילופא בעל כנפים וכיון שחדש עומד מחליו גופו נקי ואחר ג' ימים היה מעביר חומן ר' יוחנן היה לובש תפילין בבל יום ויום כדי שיחמר הסולח לבל עוסיכי המעביע בסוב עדיך, ולפ"ז ניחא שפיר גוף נקי מהפחה וטמוח ולפי שהחולי מנקה הגוף היה בסות בג' ימים בשעמד מחוליו שגופו נקי ולבן היה לובשן בל היום לחבל לחר ג' ימים היה מעבירן לחר שעת ק"ש ותפלה שלא יכול ליזהר בל היום מנקיות הגוף ור' יוחנן היה לובשן תמיד בל היום משום דמלותן חביב שסולחת העוות מדסמך הסולח למעביע בסוב עדיך והייבו תפלות ע"ד הולד עדיך מעלי' והיה מזדרז בנקיון הגוף וכמו בן ליתא בשמשת רבה לחמר ר' פפח בל המניח תפילין מעורב לחי בו שבל עוותיו ממחלין, ויחבן דמייתי ר' יוחבן מסמיבו' הסולח לבל עוסיכי לתפילין סמך שלח יקרה שלא יוכל ליזהר בל היום בגוף נקי שהוח יכפר בעדו דהא מזדהר בפי בחו. לא הוו תפליו זעין ממנו לא בקיטא ולא בסחוא. ה"ג ר' יוחבן בקיימ' דלא הוה חזיק ריסיה הוה לבים תרויהון ברם בסחוא דהוה חזיק ריסיה הוה לבים אלא דאדרעיה, ופי' בקיל שלא היה חושש בראשו אבל בסחוא שחושש בראשו מפני הלנה שלא יגלה ראשו לא היה לובש אלא תפילין של ראש ות"ת למ"ד שים להניח תפילין על הלובש למה לא היה עושה בן ר' יוחבן, בבר תירן ב"י לזה בפי' כ"ז. ואינו אסור משום ערוה, בתמיה דכיון דר"י בעל בשר הוה אין לפפק שהי' פושט בגדיו בקיל מפני החום והילף היה לובש תפילין בל היום בשלבו רואה את הערוה ומשני לאפיקרסין היה לובש מבפנים פי' לבוש שהתחתון היה לבוש תמיד שאינו פוש' ביום אלא הלבוש העליון', ולאפיקרסין פי' בערוך לבוש התחתון והוא פחות בבתפיו ובשלבאבא קומרו

פירוש הקצר מפ"מ וש"ם

הלבה ד מפני מה לא החזיקו בהן, לחדש המניחן מפני מה לא החזיקו בו בשחמות בישיה בשלמן למעשרות וביולא בהן: מפני הרמאין, שהיו מניחין תפילין להחזיק עלמן בבבדים ולרמות בני חדש וכהאי עובדא דלקמיה: לאילן דברישך הימנית, לתפילין שלו שברחשך המחמי שחשבתי חדש בשר הוא זה שתפילין עליו בל היום: לומר שהחולי ממרק. חת הגוף וגופו נקי להיות תפילין עליו בל היום והבי מבואר הוא במדבש תהלים ק"ג דגריש התם ר' יצחי היה לבוש תפילין בבל בישיה תלחה יומין דחמר מר תפילין לריכין גוף נקי בחילופא בעל בנפים וביון שחדש עומד מחליו גופו נקי ואחר שלשה היה מניח חומן ר' יוחבן היה לובש תפילין בבל יום ויום בדי שיחמר הסולח לבל עוסיכי המעביע בסוב עדיך. וכך לריך לגרוס בחן ומיהו הא דקחמר מה טעם הסולח וכו' דקחי על הא דלבי יוחבן: ברם בקיטא דלא הוה חזיק רישיה. מחחת החחימות לח היה מניח שלא על יד, ויש גורסין בהבך בקיטא דלא הוה חבים בריסיה הוה לבים חבוריהן ברם בסיחחא דהוה חבים בריסיה מחחת הקור לא הוה לבים שלא לחדרעיה: ואינו אסור משום ערוה. לח מייך הפי מילחא הכא ומילוף המיחם ים בחן וגרסינן להא לקמן בחר דקחמר וכך הוה נפיק מבחי הוו יהבין ליה: בך הוה אזיל מסחי, בשהלך לרחון במרחן וספילין עליו בין שהיה מגיע אצל האולייהן היה מולחן בלומר מקום שהבלנין טומדין ומקבלין

קומרו . כד הוה חזיל מסחי , כשהיה הולך לרחוץ בבית המרחץ האולייריון הבלגין . עד יעקב תרמוסדא, גר' שהוא שם בלגן ועד שמגיע עדיו לא היה חולצן והוא מקום שרוב בני חדס ערומין לכל גר' חייל משהגיע לגל הבלגין היה חולצן והייט במקום שקולפן ערומין וקלפן לבושין והכי ליתא התם בני מקלפן ערומין ומקלפן לבושין לייט חולצן תפליו ודלא מסייע לר"י דאמר כגון ר' יוחנן עד יעקב תרמוסדא היה לובשן . וכד הוה נפיק , וכשהיה יולא מהמרחץ היו מוחנים לוחן לו וכשהיה מבילין לו היה לומר דבר זה ב' תרגומות . היו מהלכין זה עם זה , ותע"ג דעמא מת לסור ליכנס למחנה שכיחה וכ"ש מת עלמו בשעת המשעות שחני דליכא מחנות לחל בשעת חנייתן לא היה לרגלו של יוסף אלא במחנה לויה דמת מוחר להכניסו שם כמו שדקדקו בגמרא מויקח משה את עלמות יוסף עמו ולא ידעתי מהיכן דקדקו שכשהיו מהלכין היה אלל ארון השכינה . מונין , מבזין . שימר זה מה שכתוב בזה, בחילתא מפרש שקייט עשרת הדברות ולא תעשה את אחיך ולא תקוט , ומי אחיך עמך , ונראה דלחף על גב דבלומות שבארון לא הוו רק עשרת הדברות משום דבלשון כשכתבה תורה ניתן ספר תורה גם כן בארון לריך לומר שקייט כל התורה נמי ונקט הכא משום דבהך תלויה כל התורה וכדאמר במסכת שבת פרק שני דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה ואידך פירושא הוא וכבי דייק לשון רש"י בפ"ק דסוטה גבי הך דב' תרגומות . בגין מימר מילה דאוריתא , כדי לומר דבר תורה שלפי שבארון נאמר בד"ת כשיולא רלה לדבר מיד ד"ת .

חולצן א"ר יצחק עד יעקב תרמוסדא היה לובשן וכד הוה נפיק מסחי הוו יהבין ליה וכד הוה מייתן ליה אמר דא מילתא שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר ארונו של חי העולמים וארונו של יוסף והיו עו"ג אומרים מה טיבן של שני ארונות הללו והיו ישראל אומרים זה ארונו של יוסף עם ארונו של חי העולמים והיו עו"ג מונין את ישראל ואומרים וכי אפשר לארון המת להיות מהלך עם ארונו של חי העולמים והיו ישראל אומרים על ידי ששימר זה מה שכתוב בזה ולמה הוא אומר דא מילתא . א"ר חנינא בגין מימר מילא דאוריא א"ל רבי מנא והכין לא הוה ליה מילא דאוריא חורי למימר אלא דא אלא קנתורים הוון לומר יוסף לא זכה למלכות אלא ע"י ששימר מצותיו של הקב"ה ואנו דלא זכינו לכל הכבוד הזה אלא ע"י ששמרנו מצותיו של הקב"ה ואתון בעי מבטלא מצות מינן :

ה דלמא ר' חייא רובא ור' יונתן היו מהלכין קומי ערסיה דר' שמעון בר לגל הכבוד הזה וכו' לגל מעין מלכו' הוא היה דמתן מלכי רבנן ועוד דהוא ריש מתיבתא שוו שרלה כעין מלוכה :

ה קומי ערסיה , לפני מטתו . והוה ר"י מפסע , כפ' מי שמתו

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

ומקבלין מלכותי בני לגדם שפוסקין עלמן שם היה חולצן : עד יעקב תרמוסדא היה לובשן • שהיה בית זה שמוך להמרחץ ושם היה לובשן כשיולא ממ"כ מכל מקום המרחץ והכי מוכח מדלקמן דקאמר לגל חיטו לובשן עד שיולא מלוחו לשום של כל לוחה מרחץ ודלא מסייעא כהאי דאמר ר' יוחנן עד יעקב תרמוסדא היה לובשן : וכד הוה נפיק מסחי הוו יהבין ליה . וגרסינן הכא להא דכתיב בספרים לעיל דפריך ואיטו לסור משום עבודה לשון קושיא דהא משמע מיד שהיה יולא מלרחוץ היו נותנין לו התפילין והכי עדיין שרוא שהיה ומשני ר' חייא בר לגא תפילין היה לובש מבפנים הוא לובש לגום התחתון שעל הכשר והוא לובש קודם שיולא להפסיק בין לבו לעבודה ובמשמע ס"י דמקולות גרס הקשר שבשלקסין שבכתף והיא היא : מונין את ישראל . מוחנין לשם דברי תורה אחר יציאתו ממקום שהיה מסור בד"ת : וחבין לא הוה ליה מילא . וכו' • וכי לא היה לו לדברי תורה מחכיה לשומרן ומאי שנא זה שהיה שומרו בכל שעה שיולא מן המרחץ דהכי משמע וכד הוה מייתן ליה הוה אמר דא מילתא : אלא קינהודרין הוון • דברי קינהודרין היה מחכוין לשמר לפן על שהיו על הדוב מחכיין להביאו לו התפילין מיד לפי שהיו מרוחין בחכמים הבאים למרחץ וכדמסיק לומר יוסף לא זכה למלכות אלא ע"י ששימר וכו' לכל הכבוד הזה שעוסקין בו לכבוד התורה אלא ע"י ששמרנו מלוחיו של הקב"ה ואתון בעי מבטלה מלוחה מינן ואינכם ממהרין להביאו לחוכן לי :

הלכה ה דלמא . משמה בר' חייא רבה ור' יונתן שהיו מהלכין לפני מטתו של ר"ש בר' יוסי ללוחו והיה ר' יונתן פוסע על הקברים

יכול לעבר להשים של יד מניח של ראש בלבד ולא חיישינן למ"ש כל זמן שיהיו בין עיניך ישא שהיה עכיל הרמ"ם , וכ"ל דחזיל הרמ"ם למיסמס

שמתו קאמר שהויכוח הזה היה לפי שהיה תכלת ניציחו של ר"י נגרת על הקברות ות"ל שיאמרו שמתרפים לותם לפי שפטורים מן המלות. בדון חיון מימר, עכשו יכולים לומר למחר הן בחין לחלמו ועכשיו מלטרים לותמו ת"ל ויודעים הם כלום. כי החיים יודעים שימותו חלו הלדיקים, חע"ג דר' יונתן לח הזכיר חלח והמתים חין יודעים רבי חייח הזכיר בהשוכתו ריבח דקרח לפי שזה רחים לפירושו דחי כל' יונתן תיקשי מחי קמ"ל שהחיים יודעים שימותו ועוד מחי שנח דנקט מיתה בידיעתם והלח דבריס רבים יודעים ג"כ חבל לפי' ר' חייח ניחח דקחמר שהלדיקים יודעי' שימותו כלומר שמותנים חל לבס יום המיתה ומזהרים מהחטח וכן פיפי' קחמר שהרשעים חינן נותנין לבס לזה כחלו חינן יודעים וחוטחים וחף שמכמה מטעים דמייתי בפ' מי שמתו מוכח שהמתים יודעים בעניני העה"ז וחף ר' יונתן הדר ביה כדחיתח התם ולכן הכרח לפ' והמתים חינם יודעים כלל' חייח מ"מ ניחח לחוכוחי מרישיה דקרח. כי החיים יודעים שימותו חלו הלדיקים, כתב בעל עין יעקב בפ' מי שמתו שחין כוונת ר' חייח לבטל לגמרי הפי' הרחשון כיון שהחמת יורה דרכו שהוח נקשר עם כי לכלב חי טוב מהלרי המת חמנם גלה הפי' הב' וממנו נלמוד כוונת פי' הרחשון שיובן בחופן שלח יקשה ממנו לסברת ר' חייח ונדחק בפי' רחוק ע"ש, ולח דק דכי לכלב החי, ס"ש טפי לפי ר' חייח שפי' שבטוח"ז מי שהוח כלב יכול ליעשות חריה כדחיתח ברות רבתי פ"ג, ומסכים לזה ריטח דקרח כי מי חשר יבוחר חל כל החיים יש בטחון שפי' שכל זמן שחדס חי ים לו תקוה כדלקמן פ' הרוחה. שנאמר כי לח לחפון, כבבלי מייתי מחתה חלל כשיח ישרחל ומעל פי שנים טדים יומת המת והכתי י"ל דס"ל דמחתה חלל לח לחיות כי כדי לבשרו שיפול חלל קרייה הכי בחיין חבל לרשע התם דחיקרי מת מבלן חבל הח קשה לחתי לח מייתי מיומת המת דכתיב בתורה, וי"ל דהתם מי שנגזר עליו מיתה בב"ד ולהכי מיקרי מת מתו כשור הנסקל שמשנגזר דינו ס"ל כנסקל נלח יהבל התם בשרו חפילו שנשחט חבל בהתם רשע שלח נגמר דינו ואיפשר שיחוב ויהיה חין למו שיקרח מת מפני רשעו חלח מלח לחפון במות המת. דכתיב ויחמר חליו ואת החרן, ק' היכי מוכח לה מהכח ולימא למימר דמכיון דמהתי קרח שמטיון שיודעי' החבות המתי' בעסקי בניהס כמ"ש לכן יקרלו חיים דח"כ גס הרשעים יקרלו חיים מה"ט שהרי בגמרח לפי' מהכח דמתים ידעי ולח חלקו בזה בין לדיקים לרשעים והתם נמי דבעי לחוכיחי מכמה טובדי שהמתים יודעים ולח פליג בין לדיקים לרשעים משמע דחין זה סבה ליקרח חיים במיתתן ובקהלת רבתי גרסי' מקמי הח דחמרינן חמר לו לך חמור לחבות לחברהם ליטחק וליטקב לחמור וגו' לחבות לח חמר חלח לחברהם ליטחק וליטקב ולפ"ז י"ל דמהכח יליף שקרויים חיים שהזכרת שמותן לומר כי הרי הוח כחלו הס חיים בשמותם כל חדמה כחשר בתחלה ומ"ש טוד חמר למשה לח ותמור להם שבועה שנשבעתי להם קיימתיה מדכתיב לחמר יליף להו וגרסינן התם מה ת"ל לחמר כדחיתח הכח, ק"ק חמחי לח מוכח להו מבניהו בן יהוידע בן חיש חי כדחמרינן בגמרח בבלית בפ' הכ"ל בן חיש חי חטו כולי עלמח בני מתי ניהו חלח בן חיש חי שחפי' במיתתו

בר יוסי בר לקוניא והוה ר' יונתן מפטע על קבריא א"ל ר' חייא רובא כדון אינן מיכר למחר אינון גבן ואינון מעיקין לן א"ל וחבימי אינון כלום לא בן כתיב (קהלת ט) והמתים אינם יודעים מאומה א"ל לקרות את יודע לדרוש אין את יודע (שם) כי החיים יודעים שימותו אלו הלדיקים שאפילו במיתתן קרויין חיים והמתים אינם יודעים מאומה אלו הרשעים שאפילו בחייהן קרויין מתים מנין שהרשעים אפילו בחייהן קרויין מתים שנאמר (יחזקאל יח) כי לא אחפוץ במות המת וכי המת מת אלא אלו הרשעים שאפילו בחייהן קרויין מתים ומנין שהלדיקים אפי' במיתתן קרויין חיים דכתיב (דברים לב) ויאמר אליו זאת הארץ אשר

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

דקחמס בסימן כ"ס בס"ע סעיף ה' דפליגי בדין הכרכות שרמ"י ז"ל ס"ל שים לבך על שני תפילין רק ברכה חחת ומ"ש כתב י"ל לבך על של לחם ברכה על מזות תפילין חפילו לח הפסיק ביניהס והרמ"ס ס"ל כרמ"י דחפילו לכתחלה לריך שני ברכות חבל לדעת רש"י תפילו בנקפו לנחת לדך חינו רשחי להקדים תפילין של ראש לשל יד כדי שלח יטעה לעשות שני ברכות והוה כמוניח שם שמים לבטלה ובפסוק וימסרו מלכי ישרחל וגו' לסודיע שבכח של ישרחל סכיון שבמעו שמיחת משה חלוי בנקמת מדין לח רלו ללכת עד שנמסרו בע"כ וזה הוח כוונת המדרש כחן במלחמת מדין הכתוב מדבר שלח הקדים אחד מהס משנ"ר לחבי': שלילו הקדיש לחד מהס פי' כדין המחפי להקדיש חש"י, לח היה הכתוב מבטחן פי' שהחורה מבטחת חוקן שהלכו למלחמת מדין שנמסרו בע"כ והרי בחשנו לנלמ מכח שהיה מקדימין חש"י לש"י חלח מזה מוכח שלח הקדימו חש"י לש"י, רק שקשה על זה דילמח הדין כמ"ד שלש"י לשני החפילין רק ברכה חחת ות"ל חף מי שיחפז לנחת לדך חינו רשחי להקדיש ות"ל מנ"ל למדרש דמייתי במלחמת מדין שלח הקדימו שהוח"ל והכתוב מבטחן שלח יחפזו לנחת והרי חף חס היו יחפזים לנחת לח היו רשחין להקדיש חש"י לש"י מטעם ברכה לבטלה שהס יקדימו חש"י לש"י יטרכו לבבך ברכה שני' לבטלה ועי"ב חומה דעה שלחמר שלש"ל לבבך על שהיהם רק ברכה חחת חליבח דהלבחח דלחלש"ם קשה קושי' הרי"ם למה לחלש"ל השה בין חפילה לחפילה חוזר מעורכי מלחמה וי"ל כמ"ש חזש"ל ביומח שלריך למשמש בחפילין כ"ם ק"ש מלין ולרבותא חמר השה בין חפילין לחפילין שמיעה לס היו לו שחיהן ומסיח דבריס בטלים פסיעה שחוזר מעורכי מלחמה חפילו בין חפילה לחפילה השה לריך לחזור מעורכי מלחמה והשתח ס"ם שחומר מלחמת הקדימו חש"י לש"י לח היה יוחלי' משה בשלום לפי דחי' ויקוף חלעזר על הקרבי החיל ואחר החייחם כל נקבה הן היו למסור מעל על דבר פעור וגו' ועתה הרגו וגו' ומעל ידעו ומסיק השתיון לפי שין ובחמת קשה למה לח בדקו ע"י שין במלחמה שהרי ס' שין בידם במלחמה כדחיתח במדרש ובמ"י וכלי קודם בידם זה השין ולמ"ד שלין השין בודק חלח בשלום חו במלחמה וע"ב שהיו סוברי' חמיד פירושו שלח יסיח דעתו ממנו ק"ו לחפילין דשלש"ל חלח חמיד לעולם שחמיד מלמה חפילו חיטו חלחו לח היו יוחלים בשלום על שלח בדקו במלחמה ע"י השין חלח ע"ב שלמדו שלין השין מרמה חלח בעומד על מלחו ומחמיד חחת לעולם שלח יסיח

דעתו

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

הקבריס ות"ל ר' חייח עכשיו יאמרו המתים למחר הן בחין מלינו והן מלעיין לנו: והכמיון אינון כלום: וכי הן יודעין כלום ולח כן כתב וכו': לדרוש אין אתה יודע, דהכתוב מיטו מדבר שלח בחלו שהפ"י בחייהם קרוין מתים דחל"ב מאי הוי דקחמר כי החיים יודעים שימותו ומי לח יהע כזחת חלח דה"ק כי החייט שהן לעולם קרוין חיים והן הלדיקים מוחנין שלל נפש ויודעים שימותו ומתקנין מעשיהם ואלו שהן קרוין

במיתתו קדוי מי, וליכא למימר משום דקריכן חיל דלכ"ע יש לם למקרא ולמשור' היכא דלא סתרי להדדי כמ"ש התוספ' בפ"ק דסוכה, וי"ל דמשום דמני למימר דקרייה מי לגבי רשעים שהם מתים בחייהם ולעולם במיתתן לפילו לדיקים לינן קרוייס חיים וגמ' בבלית ס"ל דלי בחייו מלי קמ"ל דכיון דהם ידעינן דלדיק הוה מדכחיב מקבלתל רב פעלים, וכדדרשינן התם ברכה וקבן פעלים הרבה לתורה מסי תיתי שלא יקרא מי בחייו אלא ע"כ רבות' משמעינן דלפי' במותו קרוי חי. מה תלמוד לומר לאמר, לין זה מדברי רבי חייא דבפרק מי שמת מייתי לה בשם רבי יונתן ושמע מינה דהדר בים רבי יונתן ממה שאמר שהמתים לינן יודעים מדקאמר רבי יונתן מנין למתים שמסרגים זה עם זה שנאמר זאת התרן אשר נשבעתי לאברהם לאמר מתי לאמר תאמר לו לך לאמור וכו' ולי סלקא דעתך דלא ידעי כי אמר להו מתי הוי וכו' ולי רבי חייא קאמר לה לרבי יונתן היכי הדר קאמר לה רבי יונתן משמיה דרשב"י אלא גמרא הוא דקאמר לה הכא לחיי דמייתי קרא ומדרבי יונתן בתר דהדר בה שמיע ליה, ולפיכך אגב מ"ש מנין שהרשעים לפילו בחייהן קרויים מתים וכו' לינו מדברי ר' חייא אלא גמרא הוא דמשייע לר' חייא. לך לאמור לאבות, ותע"פ שכבר ידעוהו דהא מסקינן בפ' מי שמתו דמתי ידעי ליעקרי למימרא להו לאחזוקי ליה טיבותא למשה כדמתרגן התם ומהך מימרא מסיק התם דמתי ידעי כדכתיבנא, ותמיהא לי מאי מוכח מהכא דהא התם בעי לאוכוחי לה מעובדא דר' רותות ודמי דילמא לינים לאריכא שכיב ואזיל אמר להו שוב מייתי מעובדא לאריכי ודמי דומה קדים ומכריז להו אלמא לפילו אם תמצא לומר דלא ידעי מעלמא כי קאמרי להו ידעי ואם כן מה ראיה ממשה דלמא משום דאזל ואמר להו- ידעי לבל לעולם מעלמא לינן יודעים בעניני העולם אלא בלערא דגופיהו, וע"ק מה ענין זה לידיעת המתים דילמא משה בג"ע הוא דאמר לאבות ענין זה והשמות ודאי שמספרות זו עם זו שהרי טשאות ומותנות בהלכה זו עם זו כדאמר בפרק הגולין גבי ידיו לב לו, וכפ' המדיר קאמר דרשב"י בשעת מריב"ל כשהלך לג"ע נראתה הקשת מימיך ול"ע, ודע שבענין ידיעת המתים כתב בעל עין יעקב דבריס חוץ מהפשט, ואני בתומי כ"ל שדעתם רז"ל שנאמר הרגש לדיקים בגופם בקבר עם היות נשמת' בישיבה עליונה וכדכתיב

אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר מה ת"ל לאמר אמר לו לך ואמור לאבות כל מה שהתניתי לכם עשיתי לבניכם אחריכם:

ו **רבי** אידי בר שמעון בש"ר יוסה לא יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל מה טעם א"ר אבא בריה דרב פפי (תהלים קל) ממעמקים קראתיך ה' · א"ר אידי ב' שמעון בש"ר יוחנן לא יעמוד אדם ויתפלל לנקבו ו מה טעם (עמוס ד) הכון לקראת אלהיך ישראל רבי יעקב בר אבייי בשם רבי אחא (קהלת ד) שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים שמור עצמך כשתהא נקרא אל בית האלהים שתהא טהור ונקי (משלי ה) א"ר אבא יהי מקורך ברוך יהי מקראך לקבר ברוך א"ד ברכיה עת

לעול סי' כ', ובס' הזוהר והביאו שם בשל ע"י קאמר לדיקיא תע"ג דלתפטרו מהאי עלמא לא לסתלקו וכו':

ו ממעמקים קראתיך, בבבלי מייתי מו מדכתיב תפלה לעני כי יעטוף משום דלפיכך נפרש ממעמקים ממעמקי הלב, מה טעם הכון, לקמן בפ"ק דמגל' מפרש ר' סימון התכוון לקריאת תלהיך כלומר דלריך לנקביו לא מלי מכוון. כשתהא נקרא לעוה"ב לתת דין ומשבון ואין לתק' וכי לא יהיר עד הטעה ההיא ועוד מי ידע מתי יקראל כי זה ע"ד לתנן בתלמוד ושוב יום א' לפני מיתתך ואמרינן בפ' גוזל: שלא תלמידיו לת ר' אליעזר וכי אדם יודע אי זה יום ימות א"ל וכ"ש יושב היום שמא ימות למחר ונמלא כל ימיו בתשובה, והוזיל ואתא לידן ליכא למידק אמאי נקט ר"א כי הך ליטנא מומב דלימא שישוב בכל יום שמא ימות למחר דאי ליפשר לקיים הדבר כפשומו שישוב יום א' לפני מותו בדיוק, וי"ל דאתא לאשמעינן דמשובה מהניא אפי' יאלו רוב ימי האדם בחטא עד שאפילו היה אפשר לשוב יום א' לפני המות סגי. יהי מקראך לקבר ברוך, במ"ק גרסי' לה הכי יהי מקוך ברוך מבית מקוך תהיה ברוך יהי מקראך לקבר ברוך, ונראה דאתרי קאמר אדא שיהיה ברוך משיגא ממקום ממו והיינו שלא יחטא מבעוליו ולידך שבעת מותו יהיה ברוך שאם לא זכה לתשובה יזכה לשניה ואתרי רמיזי במקורך דמדרים מקור בפשטיה ומדרים מקראך משום דלא אתי שפיר ברכה במקום שאבי כבר יצא משם ולא תלדק הברכה אלא על מי שיצא והא דלא דרים שתהא מקראך כמקורך שכמו שהיה אז נקי כן יהיה בעותו וכדדרים בתה"ל ברוך אתה בבואך ובצאתך דת"ל הל"ל מקראך בהדיא כיון דזה עיקר המאמר בכתוב, ואין לומר דה"ל הכי קאמר בשם שמקורך ברוך כן תהיה מקראך שאין הלשון מוכיח כן, ואיידי דמייתי הכא בכתרות שבשעת המיתה, מייתי הא דשעת לדה ושעת למות. יהי מקראך לקבר, לא יקשה בעיניך ת"ל מאי ושמת מאשת נעוריך דבחריה שבבר פי' במדרש משלי לאשרי אדם שקנה תורה מנעוריו. מקראך לקבר ברוך, ק' למה תלה הקריאה בקבר מקראך לבית ה' מיבעי ליה וכדקאמר לעיל כשאתה נכנס לבית הלהים וי"ל שכשהאדם הולך לקבר מקדימים לפניו ואומרים לו ברוך הבא לו תרוב כדרך שאמר בפ' הנושא בשעה שהלדיקים נפטרים ג' כתות מה"ם יולאות לקראתו

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

דעתו וקו"ו לתפילין ומש"ה הסח בין תפלה ש"ע לש"ע חוזר מעכ"ו מלחמה ואין הטעם משום ברכה לבטלה ות"ב אם היו נחפזים לילכת למלחמה היה רשאין להקדים תפ"ב לש"ע ולא היה החזרה משכחן ודוק. וכ"ל ש"ס ש"ח ואת אחיך ואת שנאתם מלמד שפנאתם שקול כנגד כולם ולמה הלך שנאתם ולא מלעזר פי' הוחיל ומקדים שפנאתם היה שקול כנגד כולם ש"מ שהיו כולם לדיקים וקשה למה לא בדקו ע"י אין במלחמה אלא ע"כ מוכח שאין חיוב להפלתו תושבה אבל בנפים שהיה נריך לגדולים אם יכול לעמוד בעלמו ולסבול יסבול. שמור עצמך. החקן עלמך כשתהא נקרא על בית תלהים לעמוד בדין כשיבוא עלך אם תחטא מהור ונקי בתעשיך: מקורך. לשון מקראך כשיהו קורין מותך לקבר יהי ברוך שיהיה בלא

פירוש הקצר מפ"מ וש"ם

קרוין מתים לעולם אינם רוצים לידע מאומה: לך ואמור לאבות. כדי שיחזיקו לך טובה על זאת שבשורה שלמת לידעי וכאי אין קרוים חיים:

הלכה ו **ממעמקים** קראתיך ה'. ואף שמכוחב בשמקי הלב מדבר מ"מ יש שמך גם לזה שלא יעמוד במקום גבוה להרלות שלין נכנסים לשני שמקום: חבון. הכן עלמך וחקן גופך כשתהא עומד לקרלת תלהיך: הרא דאימר בדקים. כשלריך לקטנים אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תושבה אבל בגדים שהיה לריך לגדולים אם יכול לעמוד בעלמו עדיף מלהיס לעמוד בדין כשיבוא עלך שתהא מהור ונקי בשעשיך: מקורך. לשון מקראך כשיהו קורין מותך לקבר יהי ברוך שיהיה בלא

לקרותו ר' לומרת יצת שלום ור' לומרת יומו על משכבותם לכ"ח לומו השם שיקרת לך בלכתך בקבר יהיה ברוך ולא תמוך לבל לעיל דמיירי בקריאתו לעה"ב להת דין ומשבון קלמר על בית הלהים, לעי"ל. בשהתא נקרת, תע"ג דקרת לא זכר קריאה הוזקק לומר כן כי בעת ההליכה בבר הוא מת ואין בידו ליזהר לבל הקריאה הוא ממוך למיתה ויהיה פי' כאשר תלך בשתקרא לבלה. עת ללדת כו' לשני חדש כו', בדברים רבה פ"ז איתא הכי עת ללדת ועת למות וכי אין לנו יודעים שאדם נולד ועת הוא שאדם מת אלא שאני אדם שעת מיתתו כעת לידתו כו' ואיכא למידק דמ"ש דק"ל הכא מבשאר הפעמים דכתיב השם בכל זמן ועת לכל חפץ, עת ללדת, עת לטעת, ועוד שאם הפי' כן מה ענין אצל שאר הפעמים ולמ"ש שם לכל זמן, ועוד שהיל"ל אין אנו יודעים שעת ללדת ולא לשמות לשון הכתוב לומר שעת הוא שאדם נולד ועוד מאי שאני אדם, כי האומר במעשה המלות, כי שם יצא נקי כל עומת שבא מה חפץ בו וי"ל דמשום דעת ללדת לא דמי לשאר הפעמים דבכלהו משמעינן חדושא שאפי' דברים המקריי' בעטיפה ובניו וכיולא בהן כן בשעה והמזל ממנם לידת האדם ומיתתו פשיטא שאלויים במזל שעיקר הולותיו לעניני האדם כאומר נברא היה ליה מזלא ועיקר עניניו החיים והמות ואם לא חיפה במה יודע כאן וז"ש עת שאדם נולד כלומר שהעת עיקרו למה שאדם נולד ועת ומזלי קמ"ל, ואמנם מה שהביא שאני לאדם, עדיני בכתוב לומר בלשון שאמר לכל זמן כדי שלא יטעו לומר שאחרת ג"כ הלוי בעת ע"ד הלי דבמאדים יהא גבר אשיד דמא לזה הקדים באיזו בן רק כפי מה שיהיה האדם בעת מולדו נקי כן בידו להיות נקי בעת המות ולזה אין כאן מקום להזכיר מליאות הזכות כי אדם בלידתו אין בו זכות ומובן והודיענו כי המזל בלתי מכריע בו לבל בידו להיות נקי במיתה כמו בלידה:

ז עוד היה אומרה, משום דיכיב השם טעמת אמלי הקורת ההלל למפרע לא יצא קאמר דעוד היכא טעמת משום דעל סדר הדורות נאמרה ולכן אין לקראתה למפרע. בצאת ישראל ממצרים לשעבר, דאיתא בית יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תורה כדאיתא בפ' ערבי פסחים: לא לנו ה' לא לנו לדורות הללו, שאין לנו זכות וה' עשה עמנו למעלה ולכבוד שמו ואע"ג דבפ' הנז' אפ' לא לנו ה' בירידת הכינים מיהלל ועזריה לכבשן האש והללו את ה' כל גוים וכו' בעלייתן מהכבשן, ויש לומרים ואמת ה' לעולם

(קהלת ג) עת ללדת ועת למות אשרי אדם ששעת מיתתו בשעת לידתו מה שעת לידתו נקי כך בשעת מיתתו יהא נקי:

ז אמר רבי אבון עוד היא אמורה על סדר (תהלים קיד) בצאת ישראל ממצרים לשעבר (שם קמו) לא לנו ה' לא לנו לדורות הללו (שם קיו) אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני לימות המשיח (שם קיח) אמרו חג בעבותים לימות גוג ומגוג (שם) אלי אתה ואודך לעתיד לבא:

ח רבנן אמרי אהן מלבא משיחא אי מן חייא הוא דוד שמיה אין מי דמכיא הוא דוד שמיה א"ר תנחומא אנא אמרי מעמא (תהלים י"ח) ועושה חסד למשיחו לדוד

בימי סיסרא, ולפ"ז אין על הסדר דאהבתי דמיירי בימות המשיח מפסיק בנתים, ליפסר דלא פליגא אהא, דההוא רמז בעלמא ועיקר קרא בדורות כדהכא, וה"ג מני לתרוצי למאי דדרים התם מאודך כי עניתני עד סוף ההלל בדוד ואכיו ואתיא ושמואל ולפ"ז אין על הסדר דכתר מילתא דדורות הללו וימות המשיח נקיט דוד, ועוד דאסרו חג בעבותי' דרים ליה התם בימי אתא דוד והכא דרים ליה לימות גוג ומגוג. לימות המשיח, דכתיב התם לפפוני חבלי מו' והן חבלי משיחו ה"ה מה אפי' לה' דמייירי בימות המשיח כדדרים בפ' הנז' כוס ישועות אשא על מה שיתנו לדוד כוס של ברכה לפרך כשיעשה סעודה לצדיקים ביום שיגמול חסד לזרע ימשך, ואין להק' ל"ב מיירי בתחיית המתים דליפסר ההיא סעודה היכא בתחיית המתים אלא בעודן בג"ע שיעשה להם סעודה מפירות ג"ע עם המלאכים כדאיתא בשמות רבה פכ"ה ודרים התם כי הכי אתהלך לפני ה' באורות החיים ופליג אהאמר בפ' ערבי פסחים אתהלך לפני ה' באורות החיים בתחיית המתים: לימות גוג ומגוג, משום דלעיל כתיב כל גויים סבבוני, סבבוני גם סבבוני, סבבוני כדבורים, ודרים להו בשוחר טוב בג' מלחמות שגוג עתיד על ישראל מפ' אל ה' ויאלר לנו אסרו חג בעבותים על זה שעל שיתיר אפלתנו ויושיענו נזכה כמה תודות לה'. לעתיד לבוא, לתחית המתים, נראה דדייק מאלי אתה ואודך שאתכר עם ה' פנים בפנים, וזה כת"ה שיעשה מחול לצדיקים ומוריס בהצבע ואומרים הנה אלהינו זה כדלקמן פ"ב דמגלה ועוד דכתי' בתריה הודו לה' וכו' כי אסחד ההוא קייס לעולם שלדיקים אה' מתיה אין חוזרין לעפרן כדאיתא בפ' אלו:

ח אהן מלכא משיחא, מלך המשיח הזה אם מן החיי' הוא דוד שמו ואם מן המתים הוא דוד שמו ונראה דמשו דרב נחמן אמר מי מן חייא הוא כגון אנא ורב אמר מי מן מתיא הוא כגון דגיאל אים מחודות בדאיתא בפ' אלו לא"ה דרבן דליתא אלא בין כך ובין כך דוד שמו, ויתכן דמשום דפלוגתא דרבנן היא אם המתים בזמן ימות המשיח או לזמן רחוק אח"כ כמ"ש בעל אור ה' לכ"ח שבין שיהיה מלך המשיח מן החיים וזה כשעת האומר דאין תח"ה בימות המשיח בין שיהיה מהמתים כשעת האומר שתחיה בזמן ימות המשיח מ"מ דוד שמו דאין ג"ל אם הוא מהמתים דודאי הוא דוד המלך בעלמו שיקום אז אלא לפילו למ"ד כי לא יהיה אלא מהחיים מ"מ שמו דוד ואין להק' איך ליפסר שיהיה דוד בעלמו דפ' אלו דייק מדכתיב דוד מלכם אשר אקים ול"ק הקים דוד אחר הוא, דליפסר ליה ההוא דיוקא. ועושה חסד

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

מיני בודק אלא כשהוא בראש כפ"ג דוקא משיח מקשה אח"כ ומשה לא שלך אלעזר והיה בואם הזין והיה יכול לבדוק במלחמה ודוק היטיב:

פירוש הקצר מפ"מ ש"מ

חסד: עת ללדת. סלמ"ד דרים דמיוחר אלא דה"ק אראה עת המיתה שאשאל שוה להעת על לדת שיהא נקי בלא חטא:

הלכה ז ליטות גוג ומגוג. שיעשה עמנו נפלאות ונכיר לכשול

התם בהולחה כעבותים הללו: לעתיד לבא. לתחיית המתים **ולא ג"כ** תודך כמו עתה:

הלכה ח אין מי חייא. אם מן החיים הוא יהיה שמו דוד ואם מן המתים הוא יהיה דוד בעלמו: למשיחו לדוד. לעולם דוד הוא משיחו:

חסד למשיחו לדוד , בתיכה דכתי נהסיון ולדוד לין כתיב כאן אלא לדוד ולזרעו , וה"פ דודאי מנדיל ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו במלך המשיח מייבי וכמ"ש בש"ט דכתיב מגדיל על שהגאולה גדלה והולכת קימעה קימעה וכתיב מגדול לפי שעשה מלך המשיח כמגדל הילכך לדוד נמי במשיח דלישראל דוד מייבי דאי בדוד המלך מייבי ופי' שגם כן יעשה חסד לדוד ולזרעו שיהן להם שכרה כאו' ודוד עבדי נשיא להם היל"ל ולדוד , ות"ת לי משיח גופיה ליקרי דוד למשיחו דוד מיבעי ליה אלא ל"ק דאורחיה דקרא לכתוב אות השמוש בתואר ג"כ כשם כמו אל אחיך אל תעשו בעבדי במשה למשיחו לכרם לעבד ה' לדוד : ועושה חסד למשיחו , ות"ת תיפוק לי' מדכתיב ועבדו את ה' ואת דוד מלכם וכתב ועבדי דוד נשיא להם לעולם וכן ק' למ"ש לי מן חייא הוא דוד שמיה ות"ל תיובו דוד המלך כדפירש ודוד עבדי נשיא להם מאי עביד ליה י"ל דאיפשר לומר שלהיותו מזרע דוד יקרא על שמו כך שדרך המלכים ליקרא על שם אביהם הראשון שמלך במלכות כמו אביתר אחימלך ואחיהם אבל לדוד ולזרעו ת"ח לומר כן הכיון דכל המזמור בדוד משתעי פשיטא דמלכו ומשיחו דקאמר מזרעו הוא ולא היה ל"ל לדוד אם לא שמשו דוד ממש . צמח כמו שנאמר אחים למח שמו, ואע"פ שהפרשה היתה בבנין בית שני היא כבר הכריח רי"ח שגם בבנין העתיד מדברת מכפל הזכרת בנין ההיכל וגם ממ"ש ומשל על כסאו וזרובבל שבנה בית שני לא היה מושל ולכן ל"ל שהא' על בנין העתיד ע"י מלך המשיח ועליו אמר שימשול על כסא ממלכתו , וא"כ האומר למח שמו יפרש דהנה אחים למח שמו היינו מלך המשיח לפי שלא מלינו שזרובבל נקרא למח ופי' ומתחתיו ילמח מוזר אל זרובבל שנזכר בתחלת הענין לדוד ' ריב"ל אמר צמח שמו ' ר' יודן בריה דר' איבו אמר מנחם שמו ' אמר חנניה בריה דר' אבהו ולא פליגי חושבניה דהדין כחושבניה דהדין הוא צמח הוא מנחם ודא מסייעא להו דאמר ר' יודן בריה דר' איבו עובדא הוה בחד יהודאי דהוה קאים רדי נעת תורתיה קומוי עבר חד ערבי ושמע קלה אמר ליה בר יודאי בר יודאי שרי תורך ושרי קנקנך דהא חריב בית מקדשא נעת זמן תניינות א"ל בר יודאי קטור תוריך וקטור קנקניך דהוא יליד מלכא משיחא א"ל מה שמיה מנחם, א"ל ומה שמיה דאבוי א"ל חזקיה א"ל מן הן הוא אמר ליה מן בירת מלכא דבית לחם יהודה אזל זבן תורוי וזבין קנקנוי ואתעביד זבין לבדין למיינוקא והוה עייל קרייה ונפקא קרייה עד דעל להההוא קרתא והויין כל נשייא זבנן ואמיה דמנחם לא זבנה שמע קלן דנשיא אמרין אימיה דמנחם אימיה דמנחם אייתי זובנין לברך אמרה בעיא אנא מחנקוניה סנאיהון דישראל דביומא דאיתילד איחרוב בית מוקדשא אמר לה רחיציא אנן דברגליה חריב וברגליה מתבניי אמרה ליה ליית לי פריטין אמר לה והוא מה איכפת לי איתי זובנין ליה אין ליית קומך יומא דין בתר יומין אנא אתי ונסיב בתר יומין עאל להההוא קרתא א"ל מהו מיינוקא עביד אמרה ליה מן שעתא דחמיתני אתון רוחין ועלעולין וחטפיניה מן ידיי א"ר בון מה מחונקתיה , רועה לאי לחנקו ותלה הקללה בשמעלי ישראל . רחיצין לאן , מוכתמים שברגלו נחרב וברגלו יבנה כלומר שכמו שהיה סימן לחרבנו יהיה סימן לבנינו עד"ם ויברך לותך לרגלי . והוא מה לאיכפת לי , מה לאי חושש מזה בוחי וקני לו ואם לין לפניך מעות ביום זה לאחר ימים לאי לאבא ולקח . רוחין ועלעולין, רוח סערה תרגו' רוח עלעולה . והלבנון כלו' ידי זרובבל יסדו הבית , ויר' שמזרעו ילמח מלך המשיח ועל זרובבל הרמז לאמר ובנה את היכל ה' והוא יבנה את היכל ה' לעתיד והוא ישא הוד מלכות וישב ומשל וכו' , והאומר דוד שמו מלי מפרש למח שמו על זרובבל ומתחתיו ילמח על המשיח שיעמוד מזרעו כדפי' ריל"ת גם מ"ש הכי מביא את עבדי למח לאיפשר לפ' על מלך המשיח כפי' ריל"ת ולאיפשר לפ' על זרובבל כפי' רש"י . מנחם שמו דכתיב כי רחק ממני מנחם שביאתו רחוקה לקן הימין . ולא פליגי מושבניה דהדין , ות"ל הוא הוא ונקרא בב' השמות . דהוה קאים רדי, פי' שהיה עומד ומורם גבוה פרצו לפניו עבר עברי לאחד ת"ל לים יהודי לים יהודי התר פרצך והתר קנקנך דהיינו יתד שבאהליהם שבו הבורזל וההולך לאחר המחריבים מכבידו בקרקע כדי שיעמיק חריצתו, ובחיב, רבתי גרסינן ומרי פרצך פי' למדך למד בקר מתרגמינן פרנא דמורי . דהא חריב בית מוקדשא , ויש לו להתבטל ממלאכתו להתאבל או לבזות מפני החויבים והעבדי הזה הי' בקי בגעויית הפרה שהיתה מזהירתו בדב' כהאי' דפ' השול' לאחת יונא קא קריא ת"ל עולים ברח וביק' פל"ב זה העובד וחכמ' מייאלין דהיינו שבקיאין בלשלופי הטופות , לבדין למיינוקא , דבריה שמחקים בהם התינוקות בגון פעמונים ומיני זכוכית וכיולא : בעיא אלא

הוא צמח הוא מנחם . הכל אחד כפי הניממרין : ודא מסייעא להו . הלי עובדא דלקמן דקאמר מנחם שמיה והוכח מעשה הזאת בחיבה דבתי : קאים רדי . היה עומד ומורם ונעקר הסור שלו לעקה אחת ות"ל ערבי ל' שעבר לפניו יהודאי תתיר למד הסורים וקנקן המחריבים שלך ותניח מלחרום מפני שהיום חרוב בית המקדש שלכם ואח"כ שלמד עוד פעם שנית ת"ל קטור טורך ותחרום מפני שהו ביום יולד מלך המשיח שלכם : מן הן . מהיזה מקום הוא : ואתעבוד זבון לברים למיינוקא . ועשה עצמו מוכר שלבדין והממשחות שכורכין בהם התינוקות והיה עולה למקום ויולא למקום עד שבא לאותו המקום שאמר לו הערבי והיו כל הבנים לוקחין ממנו שלבדין ואמו של מנחם לא נתנה לקנות ושמע קול הבנים חומרות וקורחות לה תירי דמנחם תבא הנה ותקנה בשביל בך והיתה עונה אותן תני הייתי רוצה לחתן! לשונא ישראל וכלפי התינוק היתה מכוונת כן לפי שביום שנולד נחרב בהמ"ק ואמר לה הלים הזה בשות לני שלבשם שנחרב ביומו כך עתיד להבנות ביומו ובא ותקנה ואמרה לו אין לי מעות ות"ל ומה איכפת לי קח עתה בשבילו ואם אין לך מעות אחות אחים לכאן ותקח המעות למחר ימים בא וחזר להמקום ותטול על אותו התינוק מה הוא עושה ואמרה לו מן השעה שראיתי אותי ודברתי ממנו נח רוח סערה ותפשה אותו מידי והשיאו ונעלם

מעיני

והלבנון בחדיר יפול, שפירושו שב"ה יחרב ע"י מלך לחדיר כדליתא בפ' המזיקין. ויצא חמר מגזע ישי, והיינו מלך המשיח דכתיב התם והריחו ביראתו ה' דמורח ודאין כדליתא בפ' חלק, ואין להקשות למה בחרבן לימות לא נולד הגואל ביום החרבן כי שם היה זמן קלוב לבניו ע' שנה ואין לוכך בלידת הגואל מיד אבל בחרבן שני שנתארך הקץ ואם זכו יחישנו נולד מיד שיגאלו מיד אם יזכו ואם לאו יהיה לנו נחמה וכמתן בלידת הגואל מיהת ס"ק שיהיה לתוי שהגואל יקדם לחרבן שביתרחל הב"ה מקדים רפואה למכה כדליתא בפ"ק דמגל' וי"ל דהשתא שנולד ביום החרבן מיגרע מילתא שנולד לגאולה מה שאין כן אלו נולד מתחלה. והלא מקרא מלא הוא, פי' הרמב"ן שאין הכוונה שנולד בפועל ואפילו שנאמר שנולד בפועל אין בזה סתירה שאיפשר שנולד ביום ההוא והוא מי בן ע"ש. והרמב"ם כתב שלא נולד משיח ביום החרבן אבל היה לומר שהוא ושלמה בכל דור ודור נולד אלא שיהיו משיח אם ישראל יהיו לתועים, ואומר הדברים שהלה כוונתו היתה לעורר הלבבות אל התשובה ולפרש להם כי אין המשיח תלוי בזמן קלוב כמו שהיה גלות בבל ולפי ז"ל על זה שהם הדבר תלוי בזכות היהודים למה נולד יתעכב הדבר ויולד ביום שיהיו רשעי להשובה ואם יהיו רשעי היום ויולד המשיח היום האם תיעוק בן יומו יוכל להגיעם ומשה בן פ' שנה הולך לעזר חלהי ולחתיו ולשבעים זקנים עם היותם דור דעה ותחמו יהושע בערבה ופיס ממנו לבדו לריך עשרה שופטים כפי ממוע השכלתנו, ואחד מהם השיב כי נולד עם משותף כמו בתרס הרים יולדו מה יולד יום הרה עמל ויולד חן וכל שלו לשון שעלה במחשבה הוא, ועוד כי לומרו בחדיר יפול ותא"כ ועלת תומר לינו מוכרח שיהיה מיד ותיפשר לימים הרבה ובא הכתוב לנתח לותם על תאדן המקדם ולומר להם שעוד ישובו לקדמותם ואם תיפשר שכן הוא פירוש הכתוב לבעל המחמר לומר שמיד יבא שלא גרלה שכפי תשיבות המשיח עלה במחשבה וכן לתרו הלמודיים שבעה דברים קדמו לעולם ואחד מהם שמו של משיח ושמה לתרו לשון בריחה ולא היה בעולם שלא קרתה לומר שעלה במחשבה לפי שמוכרח לתכלית הבריאה שיבואו כל העולם להתמין בחל אחד וכן נאמר כי ביום התרבן עלה במחשבה בריאת השמים לבל לא היו רואים שבת מיד כי עדין היה לריך לפרת הגלות לעונות רשעונים, ואני תמיה דכולהי ממחמר זה לריך לומ' שגואל ממש שהרי לתרו שקנתה לתו לבדין לו ושרוחין ופלעולים לקתוטו ועכ"ל שהוא מי בג"ע כמ"ש הרמב"ן וכן מפורש במדרש שה' מנחם לותו בכל יום שרוצה לבוא, ובפ' חלק לתר שהוא בעיר בתוך סובלי חלשים:

מה לנו ללמוד מן הערבי הזה ולא מקרא מלא הוא (ישעיה י') והלבנון באדיר יפול מה כתיב בתריה ויצא חוטר מגזע ישי:

ט **אמר** רבי שמעון בן חלפתא אין לך כלי שמחזיק ברכה יותר מן השלום ומה טעם (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום:

י **אמר** רבי חייא רובא אנא מן יומי לא כיונית אלא חד זמן בעי מכוונה והדרתי בלבי ואמרית מאן עליל קומי מלכא קדמי ארקפת' או ריש גלותא שמואל אמר אנא מנית אפרוחיא ר' בון בר חייא אמר אנא מנית דמוסיא א"ר מתניא אנא מחזיק טיבו לראשי דכד הוה מטי מודים הוא כרע מגרמיה:

ת אין לך כלי וכו', כי אין השלום מלד עלמו לוסר אבל הוא ככלי השומר מה שנתון בתוכו וכן אין דבר שיחזיק כל הברכות תלת השלום שעל ידו אים את רעהו חיים בלעו ולא יתקיים עוש קנין וברכה בין אים:

רבי

י **אנא** מן יומי, אני מימי לא נתכוונתי בתפלה פעם אחת לריתי לכוין והרהרתי בלבי מי ככנס לפני המלך להשוחה תרקפתא או ריש גלותא ופירוש תרקפתא ממונה על ריש גלותא. אנא מכיא אפרוחיא, אני הייתי מוכה אפרוחים, הטופות המטופפים. דמוסיא שדות הבנין. אנא מחזיק, אני מחזיק טובה לרחמי שבשהיה מגיע למודים הוא כורע מעלמו, ויש לתמוה על השלמים האלו איך לא היו מהרים לכוון בתפלתם, ועוד למה נכתבו אלו הדברים שמא מתוכם ילמדו ההמונים לעשות כן, ושמא כדי שלא יבא לעיון תפלה דלמ"ד בפרק הרואה שמזכיר עוונותיו של אדם והיינו שמתחנן לכוין לבו ובאמת שתהיה תפלתו משמעת לכן לא היו טופים לבם לכוין לבם כ"ל ופ"י כן תירע שהסיחו דעתם עד שבאו להרהר בהך מילי דקאמר הכא, ר"י יש לומר שעל ידי שהיו מרודים בגרשתם לא היו יכולים לכוין ולהסיח דעתם מגרשתם היו פונים למנות התפרוחים או עורות הבנין אולי יוכלו לכוין דעתם לתפלה, ודרך בעל העקידה בזה דרך דרש:

ומשל

כבוד חכמים וחידושי מהר"א ול

י **אנא** מיומת לא כוונתי וכו', פי' שגדולים הלו שהיו זהיריס וזריזים בתפלה ומ"ש לא היו מלליס מעיון תפלה וכוונתם להזהיר תומתו מאוד מאוד ממחשבות זרים כי שכיח היזקא וכדליתא בפ"ש ת"ח שתפלה היא במקום קרבן ופוסל בה מחשבה שבתה לאדם בתפלה בלא כוונה מיהו כדאי לפסול התפלה שגם בקרבן לא פוסל מחשבה בלי כוונה של שעובד:

שאין

הלכה יוד אנא מן יומי לא כיונית. לפי שמעוד בקריעול תורה היה וכן כל אלו לקמן: ארקפתא אלקפטא. שהוא למעלה מריש גלותא וכלומר אם נכנסין להמלך למעלה ממנה למעלה הו ממעלה למעה ומלקפתא קודם להריש גלותא: אנא מניתי אפרוחייא. פפורמיס, מחמת הקריעול שהורה: דימוסיא. קורות הבנין: הוא כרע מגרמיה. ולפי שלריך בקריעול שהורה:

יא ושאיל בן, אחל בשלומס, אדון דלת מתני שבחיה, זהו שלחה מספר שבחו בתמיהה ל"ל מה עסקיה מה ענין על גלוי לחיתס בו שלחה תמיהה על שספרתי בשבחו. שאין לחבל בשבח, ומ"מ לחרין דלבלות שבעה דשבח טובה דדברי' שבלועה נוהגין בו. זו ברכת שבח, דחי כפשטיה דקרא שמברכת ה' יעשיר האדם מחי קמ"ל, ועוד מ"ש דנקט עושר ולא בניס וחייס וכל ההלחות שהם מברכת הש"ת ועוד מחי ולא יוסיף עלב עמה דמחי חיתי שיבח עלבון מברכת ה' ולחי חיפשר לפרש כפי' הרלב"ג שלא ילטרך עמל דפשיטא שחפילו המבורך מה' לריך ההדלות להשיג הברכה וכמ"ש ז"ל יכול יושב ובטל ת"ל בכל מעשה ידך תחר מעשה חלת דברכת ה' זו ברכת שמבורך מה' כדכתיב ויברך חלהי', והייט שברכו במן ובשליפס כדחיתת בב"ר פי"ח הרי שברכת ההשם תעשיר חע"פ שלא יהיה עושר ממש, גס יתבן לומר שלפי שע"פ המלב לא ימשך לחדם מהשבת עשירות שהעושר לריך להתהדלות וכשבת חין בו מלחכה וכטרטת ר' רחובן בן חלטרבולי לקיסר כדחיתת במגילה חלת חדרכה עניות מרוב ההולחות וכמ"ש בפרק טרבי פסחים עשה שבתך חול ואל תלטרך לבריות לבר שבהשגחת ה' יתברך האדם ע"י השבת וכמ"ש בבילה לוו עלי ואני פורע וכזכות השבתות העשיריס חייס כדחיתת בב"ר פי"ח והת דחמר עשה שבתך חול ואל תלטרך לבריות לבר תירלו לה התוספות, ולפי מ"ש העולם שכוכב שבתי שולט בשבת ואלו היו עושים בו מלחכה היה רע להם שהוח מורה על הרעה יש לומר שחמר שברכת שבת תעשיר בבטול המלחכה דחדרכה הבטול לעת כותה ברכה ועושר בהגלגל משבתי ואומר ולא יוסיף עלב עמה מילת' אחריתי היא ואחת לומר דחין עלב חבילות בשבת דודאי חין לומר דחין עלבות כלל בשבת דכל ימי עני רעים ואפי' שבחות וי"ט אלא שחין נוהגין בו מנהג חבילות ואיידי דקחמר מעלת השבת בעשירות הזכיר ג"כ טובתו בהעדר החבילות, ואיפשר ג"כ לומר דעשירות דבשבת הייט נפש יתירה שבחדש שחמיד הוא יותר שמח בשבת טפי מבחול ולכן סמך הכתוב ולא יוסיף עלב עמה דהייט החבל דמקום דחית בית נפש ונמת' יתירה גזר ה' שלא יהיה בו חבלות כבחול, חבל ליכח למימר דכולה חדת היא ופרושי קמפרש מחי מעשיר שחין בה חבילות דחין טעם שיקרח זה ברכה חו עשירות ועוד דולא יוסיף מרחי משמע:

יב קביל רים לקים עלו, פי' היה לועק וכוכה רים לקים עלו מפני שרים לקים היה רבו וטעם זה מפני שלמידו של חדם חביב עליו כבבו והיה כי יסעק חלי מתרגמינן חרי יקבל קדמי וכחזית גרסינן ייעול רים לקים דהוה תלמידיה והוא ידע מיליה פי' דר' חייח הוא תלמידו של ר"ל וידע ר"ל כחו ומדרגתו. לא נורלח חלח דודי ירד לגנו מחי לרעות בגנים, שלח הוא יורד לגנו חיך ירעה בגנים רבים. חלח ישרחל, שהם החבודי' שבטול' כמו שערוגת הבושם מיטב הגן. לרעות בגנים, חלו טובדי ככבים ק' מכיון דגנו הוא העולם ועובדי ככבים בכלל היכי קחמר גניס של עובדי ככבים וי"ל דחין פירוש לגנו לפי הדרשה הזו גן ממש חלח כדחמר בחזית בחתי לגני לגנוני דהייט לשון חופה משום דעיקר שכינה בתחתונים היתה וקדי לכל העולם התחתון בכלל גנו וישרחל בפרט קרי עלוגת הבשם ועובדי ככבים בפרט קדי גניס להיות בהם טובים ורעים כמו שבגנים חילנות טובות וממחים גרועים וכחזית גרסינן לגבי הת דבעבי דלא הוה ג"ל לרעות בגנים, לגנו זה העולם לעלוגת הבושם חלו ישרחל כדחמרינן הכח וגבי לרעות בגניס קחמר חלו בתי כנסיות ובתי מדרשות וללקוט שושנים לשלך חת הלדיקים שבישרחל זהדר מייתי הת דחמרינן בב"ר פס"ב הגר בזמן שהוא כבה מחליו יפה לו ויפה לפתילה ובזמן שחינו כבה מחליו רע לו ורע לפתילה להחכה הזו בזמן שהיח לקטת בעוותה יפה לו ויפה לתחכה וכו' עד הב"ח יודע חימתי עוטתן של לדיקים לשלקן והוא משלקן והדר מייתי בשם רשב"ן משל הפרדס דחמרינן הכח והדר מייתי דר"ל לאפטר על ר' חייח דודי ירד לגנו והוא יודע במעשיו של ר' חייח וסלקו מן העולם, וילחה שלפי הדרשה הרחשונה קרח מייתי בשלוח הלדיקים בעתם

בבוד חבמים וחרושי מהר"א ז"ל

יא שאין חבילות בשבת הש"ד ברכת ה' תעשיר, ר"ל לע"ס שבני חיי ומזונות ללו הוא בזכותה חלין חלח במזלה מ"מ ברכת ה' היח תעשיר זו היא ברכת שבת משום שבכל ימות החול מתנהג ע"י מזלות משא"כ בשבת הוא מניח בעלמו וחש"ל חזיל שבר פריו יתן בעתו שליני שבת וכו' שבחול במזלה חלי' משא"כ בשבת וחש"ל חזיל מן דחתי לדשבת קדשת רבת יתקרי וק"ל:

הלבה יא אחן דאת מתני שבחיה. זהו חדם גדול שלחה מספר בשבחיה ולא הוא שוחל בשלוט חבילות בשבת: בעיא אחון מידע. חדרבה שם שחה רוצים לידע מרב חבמתו הוא בח להודיעכם בזה שאין חבילות בשבת: בחת דתימר נעצב חמלך. משאכל היה ולמדנו דשחי לא יוסיף עלב לומר שאין חבילות בשבת:

הלבה יב בר דמך. כשנפטר ר"ח בר חדא קבל היו לקים מנחומין עליו משום שהיה רבו והוא היה חביב עליו כבנו כדמסיק. עאל ואפטר. ודכם עליו הפסוק זאת: לא צורבה. ובי לא היה לריך לומר בחמלע והלכך דריש ליה שהכתוב מדבר בעובדי ככבים ובישרחל דקרח לריעת קקי: לרעות בגנים חלו עו"ג חם יש בהן מ"ש נדיק לוקח

בעתם כאשר השלימו נפשם בתורה ובמצות ורחוים ליכם גן עדן ולזה אמר שם' שמגיח בעתי כנסיות ובתי מדרשות ללקט הצדיקים שהשלימו נפשם בהם ולהבי מייתי ענין הגר והתתנה שהם משלי' לשלוק הצדיקים בעונתן כדפי' בב"ר ולפי דרשת רשב"ן קרא מיירי בשלוק הצדיקים שלא בעונתן בעון הדור ולפי דרשת רים לקים ג"כ קרא מיירי בשלוקן שלא בעונתן אבל לא בעון הדור אלא מלד עלמן וזה שם לפי שבבל השלימו עלמן וכענין כ' בן דלקמן, ושם לפי שיודע ה' שעתידים להחמין וכענין התתנה דאמרינן בשמוך סי' י"ג ולזה אמר יודע במעשיו של ר' חייא והיינו שיודע במעשיו הטובים ולפי זה ענין משל הגן שבוחר השוסנים הטובים וגמרים, לו פי' שיודע במעשיו העתידים שלא יהיו לאוי' ולפי זה משל הגן בענין התתנה שרואה שאם לא ילקטנה תתליע, ולפי דרשת רשב"ן ג"כ שפי' לרעות בגניס עובדי ככבים כדאמרינן הכא דאל"כ היכא רמיזת הבחת הצדיקים מעובדי ככבים לתוך ישראל, ולפי דרשת ר"ל לרעות בגניס בבתי כנסיות ובתי מדרשות כדרשת קמייתי דהתם כי שם ישגיח על מי שהוא לדיק ושלם במעשיו, וק"ק התם דלא פירש בדרשב"ן לרעות בגניס מאי היא לפי דרשתו כדרשה שגם לפי דרשתו יפורש פירושה קמת וזה היינו נרשה כדכתיבנא, ושכח ק' דמשמע דריש לקים דריש קרא כרשב"ן ופסיקתא ר' חייא היתה בעון הדור ואלו התם קאמר בעניו אחר, ולכן לבי אומר לי שלשון האגדה קצרה כאן ושכי גרסינן לרעות בגניס אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות ולקוט שושנים לשלק את הצדיקים שבישראל והוא יודע במעשיו של ר' חייא ושלקו מן העולם אמר רשב"ן דודי ירד לגנו זה העולם לשרוגת הבושם אלו ישראל לרעות בגניס אלו עובדי ככבים מה עולם משל משל אלו הצדיקים שמשלקן מביניהם משלו משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו בן והיה חביב עליו יותר מדאי מה עשה המלך נטע לו פרדס בשעה שהיה הבן עושה רצונו של אביו היה מחזר בכל העולם כלו ורואה איזה נטיעה יפה בעולם ונוטעה בתוך פרדסו ובשעה שהיה מבעיסו היה מקציץ כל נטיעותיו כך בשעה שישראל עושים רצונו של מקום מחזר בכל העולם כלו ורואה איזה צדיק בעובדי ככבים ומביאו ומדבקו לישראל בגון יתרו ורחב ובשעה שהן מבעיסים אותו היה מסלק הצדיקים שביניהן:

דלמא

מגן זה ושמלות בגן אחר אבל לפי מדרש חזית המון ישראל שמשלו לכלל הגן והצדיקים המתחדשים שלא בעונתן כדכתיבנא הם במדרגת הנטיעה היפה שבפרדס. ומביאו ומדבקו, אע"ג דהכל בידי שמים מון מירלת שמים, אחר שהם כבר ירלי שמים ה' מסייען עוד ומטוררן שידבקו בישראל ולא יספיק להם בהיותם חסידי עובדי ככבים וזה כדרך לומרם חז"ל בא ליטהר מסייעין אותו ומ"מ לי לאו משום דטיבותא היא לישראל לא היה ה' מסייע בידן לבוא להתגייר כי אין זכותם מספקת להם שמדרגת ישראל גבוהה גבוהה לזה ומ"מ לאו למימר דאין שום אחד מתגייר אלא ע"י התעוררות זה דא"כ מאי קאמר בפ' החולן מפני מה גרים מעוטים בזמן הזה מפני שמיהו עלמן לבוא ואלא לא בידם עובד ועוד דהא בכל דור ודור ליכא גרים וכמה דורות שאין הגויים, אלא על מקלתן שאין בהים רק ע"י שהיא מאת ה' קאמר, והיינו דקאמר כגון יתרו ואחב שע"י שמשה נשא בתו וע"י המרגלים שבאו לביתה נתגלגל הדבר שנתגיירו, וא"ת דהכא משמע כי טוב לישראל דבוק הגרים ואלו בפ' הנו' א"ל הנו קאים גרים ליעתיד לבוא כספחת, י"ל דהתם בשתם גרים והכא בלדיקים גמורים כיתרו ורחב, ואין זה התירוץ עולה אלא לפי מה דפרש"י התם שעתה משום דאין בקיאין בדקדוקי מלות וישראל לומדים מהם או סומכים עליהם בלימוד והיתר או משום דכל ישראל ערבים זה לזה אבל לפי מה שפי' התוספות לפי שמתערבין בישראל ואין שכיחה עורה אלא על משפחות המיוחסות או מפני שאין יכולין ליהנר מאוחתן, קשה. משלך הצדיקים שביניהן, ירחה זה כדי להדחיב את נפשם בסור השלמים מהם או להסיר המגין מעליהם להיות מקום להביא עליהם רעה אחרי כן כמו שבא המבול במות מתושלח וכן אמרו בספר הזוהר גבי מכל אשר בחרבה מתו שבתחלה מתו הצדיקים כדי שלא יגיעו עליהם והיינו כי מפני הרעה נאסף הצדיק ולילא למידק לדלקמן בפר"ק דיומא קאמר בשם שאפר

פרש

זה מסכים עם הגמשל כי לא יסלק ה' רק הצדיקים מישראל לא כל ישראל מ"ו, וי"ל שהמון ישראל לא נמשלו לגן בבתן אע"פ שקרקען עדוגת הבושם למעליותא ועניו הגן הם הצדיקים שהב"ה מביא לעולם שלא בעונתן כדי להטיב להמון ישראל ולדאמרינן בב"ר פי"ד שבשבשם היה רואי ליברואת תחלה והביאו ה' בדורו כדי לקיים העולם על ידו ובפ' הממונה למדו רחמי הקב"ה שהצדיקים מעטים עמד ומפלן בכל הדורות ואין ל"ל למה שלמדו חכמי החמת שלדיקים שבבר היו בעולם מחבים בגלגול כדי להשלים את הדור ואמר כשישראל עושין רלונו של מקום מביא ה' לעוך הגן הזה גם חסידי העו"ג וכשאינן עושין רלונו של מקום משלך גם הצדיקים שבינישם ונמלא כל הגן כ עקר וכשמרי' הצדיקים החלה לבוא בדור ל' שיזכ' וזה בנטיעות הנעקרו'

פרש

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

שהם ומדבקו לישראל כדשתרם בהמשל, ולקוט שושנים, של ערוגת הבושם קאי:

פרה מכפר כך מיתת הצדיקים מכפרת וכפ' הרוצח לחבירו גבי רב עמה בעט טול הרב שבהם, וכב"ל גבי חנכי מנן לך קאמר שהצדיק מת לכפר על הדור, וי"ל שבמות ח' או ב' הוא דסיוע כפרה שמדת הדין פוגעת בו לבד והוא כקרבן כפרה, וגם ע"י מה שמלטערים במותו ומתעסקים בהספדו וזכים וגם נותנים לב לעשוד כדאמרינן בפ' אחד דיני ממונות הכהו בריוני דהוו בשביבותי' דר' זירא, וזכות שאר הצדיקים עומדת במקומה להגן על הדור, אבל כשמסלק כלן או רובן אין זה אלא לחמת ה' על הדור לאין מרפא כי לא נשאר מגן בעדם בדור ולא יספיק לעתים לכפר כי רבה רעתם:

יג שמא הוא חושדנו שלקוט מתלמודיו ולכן מקדים ללוקטן: **בצפרא**, לשאר בת להודיע להם מעט קדימתו ללקטן שהגיחם עד שזכתה החמה והתליעו וידעו שע"כ משכים ללוקטן קודם זריחת החמה: יודע לימתי עומדן של צדיקים, פי' לא שפעמים יחותו לדיקים בשחרוקם, הוא לפי שה' יודע שזו היא עתם הרצויה שאם יחיו יותר יהיה לרעתם שיחמילו וכן לשאר במ"ק יש לדיק לאובד בלדקו יודע ה' שהצדיק עתיד לבוא לידי לפקורסו' ומסלקו בלדקו, וכן לשאר בהדיא בפ"ק דמגיגה ר' יוחנן כי הוה מטי להאי קרא בכי הן בקדושיו לא יחמין ואם בקדושיו לא יחמין במאן יחמין יומא חד הוה חזיל בתורתא מזייף לההוא גברא דהוה קא מלקט תאני שביק הכך דשעו ושקיל הכך דלא שעו ת"ל הני מעליין טפי ח"ל לאורחא קא בעינא לאו הני נטרן והני לא נטרן אשר היינו דכתיב הן בקדושיו לא יחמין ופרש"י הני מיגטרן לאותן שלא נתבשלו כל צורכן אין ממהרות לירקב היינו דכתיב כי' הטובות ירא פן ירקבו אף הכתורים הצדיקים נחתים למיתה קודם שיחטאו, ות"ת ולמה כל הצדיקים שמחמילין כיוצאן כ"ג לא הקדים ה' לסלקם קודם שיחמילו, לקמן בפ"ק דר"ה גבי אין ה' נדי אין ה' דן את האדם אלא בשעתו נתרן לה כ"ה, ומגד אחר ג"כ פעמים קדימת המיתה טובה לצדיקים שאם יחיה יותר מדאי יהיה על עלמו למשא ויקון בחייו, וכמ"ש בתגחומת משפה בחסה ה' שהזקינה ובחת לפני ר"י שיבקש לה דרך שתמות כי קלחה בחייה מרוב ימיה ואמר לה שתמנע מביה הכנסת, ולכן הזקנים שיעשו כי ימלאו קבר, וע"ז נאמר זקן ושבע ימים וכ"ש אם הוא ת"ח שתלמודו משתכח בזקנתו מגד תונסו ולא ילדק בו אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, גם המעשים טובים במליו, כי בהאלם כמו לא יוכל עבוד אלהיה, ולא לאמרו זקני ת"ח כל זמן שמזקיניים דעת מתוספת בהם אלא עד גבול הזקנה הרצויה דמשם ואילך היגה זקנה אלא כחילו מת ובטל מן העולם, ורחיתי לבטל תפלה למשם במ"ח ח"כ שהביא שמך אל היות החייה לאחר כ' שנה עמל ובעט ממה שנמלא כתוב בספר מספרי הרומייה, היות לומה ולמען בלקלם מן הלקלמים יושבים בקלה המערב לאחר בעברם מל' שנה ומעלה היו שורפים עלמם בשממה ובכוב לבב והיתה זאת להם לחקת עולם וכל מפחתו ביום ההוא שמים וממחים אל שמחת מיתתו ואוכלים בשרו בלי מלח והיו לומרים שהיו קוברים את אבותם בתוכם ובקרבם, ולפעמים יקדים ה' המיתה לצדיקים להצילם מן הטורח לאחר שבבר השלימו עלמו, וכתה דר' בון דבממוך: יודע לימתי עומדן, ות"ת והת בפ"ק דשבת תנת דבי חליהו מעשה בתלמיד ח' שמנה הרבה ובקה הרבה ושמש ת"ת הרבה ומת בחלי ימיו והיתה לאשתו טוטלת תפליו ומחזרת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואומרת להם כתיב בתורה כי היא חייך ואורך ימיך בשלי שמנה הרבה ובקה הרבה ושמש ת"ת הרבה מפני מה מת בחלי ימיו ולא היה לאדם מחזיקה דבר כו' ולמה לא השיבו לה כדאמר הכא יודע לימתי עומדן כו' דהיינו משום הן בקדושיו לא יחמין כדפי', כבר תירלו אתו' בפ"ק דמגיגה שהיו יודעים בו שהיינו מהני דבקדושיו לא יחמין, ת"ל לא היתה תשובה נאחת, ולוקטה בכל יום, שהתאנים היין נלקטים בימד שהיין מתבשלים יחד ובכל יום צריך ללקוט המבושלים שלא תזרח החמה עליהם ויתליעו:

יד ישן הין כתיב כאן, צריך עיון היכי הוה מפרש קרא לפי דרשתו במשל הפועלים: ומ"ש בשל עין יעקב שזה לא מלאתי בו מעט להיכא רמיזת בחומרו אם מעט ואם הרבה יאכל למיעוט ההשתדלות או רבוי לאכילה דע"כ אם מעט ואם הרבה לשיטה או לאכילה גופא קאי דהשתדלות ויגיעה היכא רמיזת, ועוד הך לאכילה מאי היא אי לאכילה ממש מאי ענינה לשכר המת, ואם למוד ע"ד ויחזו לת התלמים ויאכלו ויתמו וכדברי הרב בשתוף אכל, היכי קאמר בין יגע והשתדל הרבה או מעט והלא זכות ר' בון לאכה אלא שיגע והשתדל הרבה בשנים מועטות, לאמת זה יובן על פי מ"ש בהגחומת פ' כי

תשא

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

יד מתוקה שנת העובד וגו' למה לי ר' בון בר"ת דומה למלך שעבר פושלים וכו', ל"ל הטעם לפי שעשנו חשקה בחורה ומתאב

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

הלכה יג דלמא: מעשה ב"ר חייא בר אבא והחבורים שלו וכו', שהיו רגילין ליצא וליגע בחורה תמת חילן אחתה ת' והיה בעל החילן משכים בבוקר ולוקט החלים בכל יום והיו סבורין שמא הוא מוסף לומן שלא יקטנו הן ולפיכך הוא משכים תמיד, ולמרו נחלף לת מקומנו והלכו למקום אחר, לאחר בת בעל החתה אלא ולאחר להם מורי ורבותי וכי לף מלוה לאחר שהיתה לי שהנאתם זכות עמי מעשה שהיינו סבורין שאתה מוסד לומנו: בצפרא. בבוקר שאחר שאר בעל שהאתה בלבו שהני מודיע לוחש שלא מפני שהיה לוקטן בהשכמה בשביל שהאת וזכתה עליו החמה וכו': **הלכה יד** ישן אין כתיב כאן. לפי שמעשים דקרא דקאי על שיגע של העובד ויגע במלאכה ת"ל היה לריך לפרש כן שם מעט ואם הרבה

אמת דפריך היכי קאמר מתוקה שנת העובד וכו' שאין הדבר כן שהלוכל מעט שנתו מתמודדת וט"ר פירשהו בעמל תורה וה"ק היכול בן כ' שמת לומר לפני הקב"ה חלולי שסלקתני טיימי מתריך שנים ומרבה בתורה ובמלות לפיכך אני לומר לא מעט ואם הרבה יאכל שמהן שכרו על זה כמתן שכרו של זה, והייט ודאי הא דקאמר הכא יפן יין כתיב כאן, כלומר דאלו הוא כתיב שכי הוא קרא כפשוטיה שמנת העובד מתוקה בין שייפן הרבה או מעט אבל השתא דכתיב יאכל אי אפשר לפרש כפשוטו אלא בעמל תורה, ואמ"ת לריך עיון השתא דכתיב יאכל היכי קאמר שהמועט והמרובה שוין, ורש"י בפ' קהלת כת' ז"ל מתוקה שנת העובד אם מעט ימי שניו ואם הרבה יאכל שכרה המעט כמרובה ע"כ ויש, לגמגם בזה דימי חייו לא נזכרו דלימת עליהו אם מעט ואם הרבה ועל כרחין לפשיטה או לאכילה הנזכרת במקרא קאי, ועוד היכי משמע מיאכל שווי לרב ולמעט הכ"ל דאכילה זו בעוי אל למוד התורה ט"ד ויחזו את התלמיס והשווי נפקא ליה ממתוקה שנת העובד דמשום דכל לדיק ולדיק נכוה מתופתו של חבירו כדאיתא בבבא בתרא, קאמר דמתוקה שנת העובד כלומר שאינו מלטער משכר חבירו כי רב הוא משלו ואין זה אלא לפי שאכל קוב אם מעט ואם הרבה יגע בתורה למעוט זמנו: למה הים ר' בון בר חייא דומה, לריך עיון, משל למאי, הוא מני למימר יגע ר' חייא בלי משל, ועוד מה טעם טיול התלוכות וקלרות לעניין המשל לא היה לו לומר אלא משל למלך שהשפיל פועלים ל' יגע כל היום ול' לא יגע אלא שעה אחת ונתן שכרם באחה ומה לורך להזכיר עטוקי ערב, ומעטי לומרים שהכוונה בתלרות וקלרות, השנת מה שיגע עליו הרבה בעוה"ז כי בזה תהיה השנתו תלוכה והשנת מה שלא יגע עליו בהוגן בעוה"ז כי בזה תהיה השנתו קלרה, והכ"ל דס"ל כהרמב"ן בשער הגמול שהשכר הטקלי לאדם והקרקע עולם הבא הוא בתחית המתים ובעולם הנשמות אין אמורות למעשי הזה והטיול הוא בעולם הנשמות, והכוונה שהדבק הנפש בה' ותשיג מרחות אלהים ותכמה נפלאה להיותה זכה וברה בחכמה לעולם התחיה, והוא מ"ש בת"כ והתהלכתי בתוככם אטייל עמכם בג"ע, והוא מ"ש בפ' חלק שאמר הכ"ה לירבעם חזור לך ואלי ותהי ובן יפי נטייל בג"ע אמר לו ומי ברוחם אמר לו בן יפי ברוחם אמר לו אם כן לא בעינא, שהכוונה בי אם יפיג מהחכמה טיטור רב ושחל מי ברוחם וכשאמר לו בן יפי ברוחם כי הוא יזכה ביותר ליזכר מפעלין הטובים ירבעם ח"כ לא בעינא שהוא חשב שהדבקות בשכל הפועל אם הרבה יאכל למה היה ר' בון בר חייא דומה למלך ששכר פועלים הרבה והיה שם פועל א' והיה מתכשר במלאכתו יותר מדאי מה עשה המלך נטלו והיה מטייל עמו ארוכות וקלרות לעתותי ערב באו אותם פועלין ליטול שכרן ונתן לו שכרו עמהם משלם והיו הפועלים מתרעמין ואומרים אנו יגענו כל היום וזה לא יגע אלא שתי שעות ונתן לו שכרו עמנו משלם אמר להן המלך יגע זה לשתי שעות יותר ממה שלא יגעתם אתם כל היום כלו כך יגע רבי בון בתורה לעשרים ושמנה שנה מה שאין תלמוד ותיק יכול ללמד למאה שנה:

כד

כמי שמי זמן רב דבלאו הכי יש להרבות שכרו מאחר שה' לקמו בלא יומן, ועוד דהכא מיהם התרעומות לפועלים והתם לא מדברי פועלים רק המלך, וי"ל דמר למר חדא ומר למר חדא ולא פליגי דלעולם הכתוב בא לומר כי מי שה' מסלקו בקולר שנים אינו מקפח שכרו, רלו' שאפילו גדול כמי שיגע שנים רבות, אלא דבתחומת מפרש קרא בתממת דלדיקי שאף אלא יגעו בחייהם אחיו יותר ממה שיגעו שאר הלדיקים שכר' גדול ככל המתלייכים ימים לאחר שהם היו מוכנים ליגע כמותם וה' סלקם בלא עתם לאיזו שבה כגון לכפר על הדור או בעון הדור ולאן לא יהם התלונה אלא אל המלך, אפשר דלגבי דידיה אינה טענה טובה למה סלקתני, אבל לגבי פועלים עדיין הטרעור במקומו כי יאמר, בעל הבית עושה פנים שאקבל מלאכתו מזה ולותנו שניה כה עד הטרב, והתשובה להם לריך שתהיה כי ה' גזרה חכמתו לסלק לדיק זה בזמן זה לסבות הנ', ולפי אלין תשובה זו מובנת מן הכתוב ולא מהטעיון לא הזכירה שם, אמנם הכא מייתי במי שנתעכב במלאכתו יותר מדאי כר' בון כי זה לא נסתלק אלא לסבה זו, ואלין אין אנו לריכים לומר שנכרו שוה לזקנים מפני שה' סלקו אלא מפני שיגיעו שוה לזקנים, ולכן הזכיר כאן הטרעור הפועלים לומר דבכדון זה התשובה מבוארת אפילו לטרעור הפועלים ואין לורך להזכיר טרעור המלך דהשוה אפילו בשתם הלדיקים ליתיה דכל שה' מסלקו אין טענה למעט שכרו: כך יגע ר' בון, קשה שנראה שבח לתת טעם למותו בקולר שנים לומר שאינו מספיד זה אחר שזכה בזמנו כאחרים בכל שנותיהם וזה אינו מספיק, דמ"מ יש לו תרעום' דאלו מי יותר היה יגע יותר ומשיג יותר שלמו' ומלת שהספיד במותו, ומעטי שמוטר"ל שמוחל שבע ז"ל השיב, שאחר שים לשכל

שלמוני

ע"י המוסכלות שהשיג הוא ההשלרות לדיק יהיה לו רשע כדעת הפלוסוף ולכן לא יאוטר אלנו שכן יש יגיע מהדבקות יותר ממנו אחר שהוא היה חכם ממנו כמ"ש ז"ל גבי שמלא חדשה, ועטותי ערב, היינו בתחית המתים ט"ד עד ערב נקר, ואלרות וקלרות, כנגד השנת החכמות הנעלמות מסודות התלוות והשנת הבנת התורה לעניין מלותי' וכמו שאמר בשמכת סוכה דבר גדול משעשה מרכבה דבר קטן הויות דאביי ורבא: והיו הפועלים מתרעמי' וכו' אמר להן המלך יגע זה, קשה דבתחומת פ' השת קאמר שמי שאת בקולר שנים יוכל לומר לפני הב"ה חלולי שסלקתני טיימי מתריך שנים ומרבה בתורה ובמלות ולכן יש שכרו בזוה למי שהתריך ימים והרבה בתורה ומלות, ונראה שאין לורך להת טעם מפני שיגע בזמן המועט לשכר אי כ"כ

ומשכב לשמוד הלמד כל ימיהם אם אלף שנים ימי' וא"כ הקב"ה מנרף ב"כ מהשכב שלהם כאילו היו כשאר הלדיקים שהיו שנים רבות ולמדו שנים רבות יותר מאלו ואינם מספיקים כלל. ומשאתי במדרש שוחר טוב בשכוב יודע ה' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה שחורת דרם

יפן ומאי יאכל ולפיכך דרים ליה על עניו השוה ולומד ויגע בשמחתו בזריזות ואם מעט ואם הרבה יאכל כאילו בשכרו כמו אלו שהיו יגיעים בכל היום וימים הרבה, אלא לפי זריזות והתמדתו שלו הוא משתלם כמו שמפיים בשכל שהביאו:

זה וקיל:

התנוסי גבול יעמוד תגלו כמ"ש הרב בחלק ח' פ' ל"ח לא היתה תועלת לו בהוספות החייס כי כבר השיג כל מה שבקשו להשיג, ויש לנמנם על זה דתין הכי נמי לענין הידיעה אבל לעבור עסק התורה בפיו וקיום מלותיה כל הימים אשר הוא מי יהיה מוסיף והול' בשכרו, ולי יתכן שלתרץ זה לתרו בחוי' ובקבלת רבתי אחר דרשה זו והשבע לעשיר לינגו מניח לו ליתן ח"ב יותן כל מי שהוא עוסק בתורה בעוה"ז אף לעתיד לבוא תין מניחין לו ליתן אלא מוליכין אותו לבי' מדרשו של שם ועבר ושל אברהם יצחק ויעקב ושל משה ואהרן ועד היכן עד ועשיתי לך שם כשם הגדולים אשר בארץ, לומר דאלו לא היה מוסיף במעלה אחרי מותו רק כפי הערך אשר היה לו בעת מותו ואין שם מקום להוסיף כלל הוה קשה אבל מאחר שהוא מוסיף והולך בהשגתו אפילו בעוה"ב והוא מ"ש בפ' הרואה תלמידי חכמים אין להם מנוחה, כלומר תכלית, אלא מוסיף והולך אע"פ שבודאי התוספות ליתו שוה בכלם אלא כל אחד מוסיף לפי ערך מה שיגע בעוה"ז, מעכשו לא קשיא די"ל שהב"ה מתחסד עמו להעלותו שיהיה שם מוסיף והולך כפי ערכו אלו יגע בכל יגיעות בתורך ימים מאחר שרלו מתכבד במלאכתו, ות"ת דסיפיה דקרא והשבע לעשיר ליתו מניח לו ליתן ופי' בתמוהת דהיתו עשיר בתור' שתלמידיו אין מניחין ליתן בקבר שמזכירין שמועותיו תלמיד ליכא שיהא בגברא רבא, ות"ל היכי קאמר בריבא שעת העובד כוין דמיירי בר' חייא שעסק הרבה בתורה, וכ"ת דר' חייא זכה ללמוד ולא ללמד והיתו דקאמר מה שלא יגע תלמיד ותיק, הדרא קושיא לדוכתא שהפסיד הרבה במותו בקולר שיש שלא זכה ללמד, וי"ל שלהיות השיעה לשון מושאל לל הממתה והתכלית, כי בשיעה יעותו כתות הגוף ויפסקו מעבודתם לתר מיזוקי שעת העובד בבחינת ההפסק מהיגיעה שבעה"ז שהיא בשביל שתות בגוף וע"י הדמיון החמרי כי מיגיעה כזו יתות ויש לתעם בערך ההשגה השכלית שבע"ה שלין לה הפסק, לתר היתו מניח לו ליתן:

טז בד דמך, שלשון הזה מורגל לרז"ל על המיתה ולא מפני שלא להזכיר מיתה בלדיקים כמ"ש קלת, דכי האי ליתא אשכחן בב"ר פס"ה גבי רשע ת': ארבעה דברים וכו' עד והחכמה מלין תמלא וכו', הודיענו בזה שלין פירוש הכתובים כמו שנראה לכאורה מהם שהמתכות נמלאים בעולם לפי שים מקור ממנו יחלבון לא כן החכמה, שהיא נמלאת בעולם רק לאדים הבין דרכה, שזה שקר שהרי חכמים רבים נמלאו בעולם אשר נתן ה' חכמה ותבונה בהמה כגון שלמה וכמה נביאים וקלים, אבל הכוונה כי בשות החכם לא ימלא תמורתו כמו שנמלאו המתכות כשיאבדו לפי שעודם מקום הוייתם, ומ"מ יש לעיין מה היכפת במליאות המתכו' ומה יחם להם עם החכמה שיזכיר מליאתם אלל תלונת העדר החכמה, וירלה שהכוונה בזה להרבות הלער והתלונה בהפיסת החכמה שקרה בה הפך מה שהיה בכל הדברים המבעיים כי כל הדברים הלריכים לעולם כל עוד שהם יותר נלריכים ומוכרחים לעולם השגית המבע שהכמת בוראו בנלה כמו שנראה הרוח לרוב הכרחיותו בכל מקום והמים שהן קבועים לרוח במדרגת ההכרת, כמו כן מליאותם בדוב המקומות וכמו שאמר הרב בח"ג פי"ג ולכן אמר כי תרבעה מיני מתכות תלו להיותן נלריכים להשמיש תעולם עם היותן בלתי מוכרחים בחפלה ועם היותם קבי התפיסה ורקוקי ההפסד שהם כמלאי קיימי' ימי' רבי' עם כל זה היתה ההשגחה עיניה להם מקור ידוע בו ימלאון אם יקרה בהן התאוד לעתים וכ"ש שהיה רלוי זה לחכמה שהיא יותר נלריכה לעולם ויותר קלת ההפסד דמיתת שכיחת בחיבי, ולישנא דהן תמציו של עולם רוקא, ולפי זה אתי שפיר שלא הזכיר שאר המתכות הבדיל והטופרת שטעמו להזכיר אותם שהן חזקים וקבי ההפסד, ועוד י"ל שרלה להודיענו כי לא על החכמה התמוני' המושגת לבעלי המחקר לפי התקש השכלי מדבר, כי מי יתאון לדם מי כי ירלה תכמי' יתותו כי טבע העולם כי ממנו לוקחה החכמה ההיא עודנו עומד לפני כל הבא לחקור ולתור בחכמה לתכם דאלו שפם לא הלקח החכ' יעמה דעת עליון והיא חכמת התורה המושפע' מפי עליון כנבואה לשר לא תמלא בכל החבשים כי אם במוכנים אליה בירלתה ה' כמ"ש הן הב"ה נותן חכמה אלא למי שים בו חכמה, ואלו התחכח הלכה ו' ממקובלות במות החכם הן לחדש הדבר ההוא עוד לא ע"י מחקר ולא ע"י נבואה כמ"ש לא בשמים היא, וכבר ידעת מ"ש קלת בטעם התלות לאבד החכמה בעכו"ם בחכשים, כלומ' והאבדתי חכמי' מאדום ובינרלל בחכמה עלמה כלומ' ואבדה חכמת חכמיו מסכים למה שכתבנו כי להיות חכמת העכו"ם המחקרת הלקוחה מהמושכלו' רשומות ומהדברים המבעיי' אם יאבדו מכמיהם לא תאבד החכמה שבמקומה היא לכל יבא, לתנם חכמת יפראל להיותה מקובלת בעבודה בלבור החכמים עמהם תמות חכמה ואין מקיים ולרמות לזה אמר כי ים לכסף מולא וכו', לומר שהחכמה הזו המתאלפ' לטעיים המבעיים בזה שהדברים המבעיים זהב וכסף ודומיהם יש להם התאלה מבעית מאם יאלו ואם ימלאו וכיולא בזה השגת מבעם לחכם מושג מחקירה מקודם כמו שימלא אם מליאותם, אבל חכמה זו הנעלמת, היא שאין יחס להשגת' עם השגת הדברים המבעיי' ולכן סיום המאמר הן ירלתה ה' היא חכמה כי החכמה החמתי' היא זו המקנה לאדם ירלתה ה' לא כן המחקרית ולרמות אל ההבדל הזה אמר, ת"ח שמת ולא אמר חכם סתם, כי ת"ח אם מיוחד לחכמי תורתנו: ויתבן, שזו מלי' נאה למרר בבכי אל הלקח ת"ח והעדר תמורתו, להיות הלמוד והחכם נמצאי' בד' אלה כי התורה נקראת כסף וזהב כלומר כי טוב סחרה מסחר כסף ומחרוץ תבואתה, וכן תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף וג"כ נקראת ברזל כמ"ש אם קשה הברזל, וג"כ נחשת ע"ד ונחתה קשת נחושה זרועותי ובמלחמ' של תורה היה נלוחו של דוד כנודע, גם החכם יקרא עליו ד' אמות אלה, נקרא כסף כלומ' כסף נכמר לשון נדיק, ונקרא זהב כלומר יש זהב והב פניני' וכלי

פירוש הקצר מפ"ם מוש"ם

הלכה טז ארבעה דברים . דהמיב בקרא דלקמיה הן עיקר תשמישו של עולם, ומאר כל מיני מחכות כלולין בהן וכולן שם תבדו מאחד יש להן חליפין

וכלי יקר שפתי דעת, כוס זהב וחלי כתם מוכיח חכם, ונקרית ברזל ונחשת כאומר חרן אשר אבניה ברזל, ואמרו בפ"ק דתעניות אל תיקרי אבניה אלא בוניה וכן הכה נתתיך היום לעיר מבצר ועמוד ברזל ולחומו' נחשת, ואיפשר שאריבעה מחריס אלו להם ככנד ד' תועלות המשכיים מהם לעולם, הא' שלמות הדעות אשר ילמדו לעם וע"ז נקראו זהב שהוא היותר נקי ומטוהר שבמתכות ולכן יכוונה בו שלמוד הזה והדעת המטהר' על דרך בחנני כזהב חלק, והב' שלמות המדות והמעשים המטובים אשר ילמדו לעם להיטיבם בתורה ומיטור וע"ז נקרא כסף כי נקיון המדות והעבודה החטוחים יכונה לכסף לרוף למרלה הלובן ע"ד בכל עת יהיו בגדיך לבנים כשלג ילבינו, שעבודת היום בבגדי לבן, והג' טוב ההנהגה להטיבר העם ולסיר החטוחים בנפשותם להשלים הקבון כי רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם להוכיח במיטור כל פורעי נדר, וע"ז נקראו ברזל כל קבל די פרזלא מהדק ומחשל והם כנשק ברזל, והד' היותם מגינים על הדור וע"ז נקרא נחשת כלומר ולחומות נחשת ולכן אמר על דרך המליצה שמאחר שניפנה לחרית ותקוה לד' דברים האלו בפשטם היה ראוי כי במקרה הזה יקרא לת"ח בהפקד בהעדרו ד' התועלות אשר הם דוגמת ד' דברים האלו: ארבעה דברים השמיעו של עולם, וה"ת החיכה מתכות לחרות כגון הבדיל והעופרת ולמה לה נזכרו בכתובים, ועוד לי משום תשמישו של עולם החיכה כמי עגיל ותבניס וזולתן, ועוד למה לה הזכיר כאן ג"כ לחם ומרגליות שזכר שם הכתוב שיש להם מולת, חרן ממנה יצא לחם, מקום ספיר אבניה, וי"ל שבמתכות אין צורך כל כך לעולם בשאר כמו ד' אלו ואכי דייק לישנא דגר' בב"ר פל"ח הן הן כלו' הן הן עיקר התשמיש אע"פ שלא נזכר לשון זה כאן ובחזיו, ולאכי לא נקט ספיר כי אין צורך כל כך לעולם ולא נזכרו עגיל ותבניס עם היות לרכן מרובה כי אין חדוש במ"ש שיש להם חליפין שהרי כמלאים בב"מ, ומהאי טעמא לא הזכיר כאן הלחם דפשיטא שיצמא בב"מ, וזכרון הלחם והספיר בכתובים הוצרך למה שאמר שהאדם התהפך כמו לחם ומקום לספיר בלתי זוכר' בו כי הוא נחוב לא ידעו טיט: ת"ח שמת, אע"פ שבד' דברים הזכיר תבידה לא עשה כן בת"ח שאינו נחבד אלא לדורו כמ"ש במגילה הדיון אבד לדורו אבד, ובמקום בבו לאובדים ולא לאבידה ועכ"ז קלקל רב אשי על הזכיר שם אבידה בו: מי מביא לנו תמורתו, יש מקשים דהא חיה תמורה לת"ח כדאמר בב"ר פל"ח וזרח השמש ובא השמש עד שלא יקריב הב"ה שמשו של לדיק זה מזריח שמשו של לדיק אחר, וה"ת דמ"מ היכא פשיטא שאלו מי זה ג"כ היו שיים, ד' דברים האלו נמי אין להם חליפין שמי שאבד מנה נחושה אלו אם אבדו יש להן חליפין אבל ת"ח שמת מי מביא לנו חליפתו מי מביא לנו תמורתו (איוב כח) והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה ונעלמה מעיני כל חי. א"ר לוי משה

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

מי מביא לנו חליפתו, פי' שת"ח יצא מכל בריאות שבבריאו בעולם שכל הדברים הם עומדים לעולם על מעלה לחשובה מפני ב"ת שים בו עיני אין אחר מונחים ברחשובים כי רחשובים עדיפים תמיד מאחרונים כמפ"ל חז"ל אם רחשובים כמלאכי וכו', ומ"ש וזכה השמש וגו', פי' שמ"מ בדורו הוא פני השמש אבל ים בו עיני לנגד הרחשובים, ולזכיר כאן מה שהקשו בגמ' דשבת דף קיג ע"א וז"ל אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב מהפסדו של תלמיד חכם הוא פני דשמש אינו זורח, ומצינו לת שקו' הא דשמש לית ואחים אחים הוא בן עכ"ב. תו לתו. תיני והא אבל רב לרב שמואל בר שילת אחים לי הפסדא דאחים קתניא. ומצינו לת שקו' הא דשמש לית ואחים אחים הוא בן עכ"ב. תו לתו. תיני והא אבל רב לרב שמואל בר שילת אחים לי הפסדא דאחים קתניא. ומצינו לת שקו' הא דשמש לית ואחים

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

חליפין להכיאתן ממקום אחר ולמלאות מבבותו, אבל ת"ח שמת מי מביא לנו וכו', למיסת מבבותו של זה ת"ח למלאות:

כהנת

דהא לאכתן התם חליפתו, שכבר פי' שם התוספו' דהיכו כשרלו שלמחם זה לת זה והא מילתא דלא שכיחא: מה אם אחי יוסף וכו', היכא למידק מה לריך ק"ו משבטים ליחרד לתבידת ר' סימון, ועוד לא יתנע שם מיליות השבטים היתה טובה להם ועכ"ו יצא בהם ויליף ק"ו לכהן שהיה תבידה כמלא שתרדת השבטים שכלות ואין מביאים ראיה משם ואם היתה רעה אין זו מניא', אלא תבידי ומאי ק"ו היא היא, ושמעתי לומר דמשום דק"ל שמבדך אדם על הטובה הטוב ומטיב אע"פ שאפשר רעה תבא אליו בשבורה כמולא מליאה שאם ידע המלך יקח כל אשר לו, ומבדך על הרעה דיין שאמת אע"פ שלבסוף טוב לו כמי שנסתפקה שדהו ובשבור השמוך תהיה כלה משקה כדאיתא בפ' הרואה, לכן אמר שהשבטים עם שהוה היה טוב ממליאות הממון דאגו מן הפורעות שאיפשר לבא אח"כ ויצא לבם שאבדנו אח ר' סימון שאכ"ו מאחר שהוה ג"כ רע, והקושיא במקומה עומדת מה לורך לק"ו, וי"ל שמפני שלבחולה ירחה כי לא ירע לבב לנוע בחסיפת השלם כי טוב לו וטוב לעולם טוב לו כי לקח לוחו לחלים לאור בחור החיים ולמען יגוח מחגרת י"ם כדאיתא בב"ר פ"ע, וטוב לעולם שמיתתן של לדיקים מכפרת כדאיתא בויקרא רבה פ"כ ומגין על הדור במותו כדאיתא בב"ר פמ"ד ופעמים רבים יביב מעון ע"י מיתתו כעובדא דהגהו בריוני דהוו בסיבובותיהם דר' זירא דהוה מקרב להו כי היכי דיהדרו בתשובה והוו קפדי רבען כי נח נפשיה דר' זירא לחמי עד החידרא הוה קטינא תריך שקי דהוה בעי עלן רחמי השתא מאן בעי עלן הרהרו בלביהו ועבדו תשובה כדאיתא בפ' אלו דברים ממוטת לכן הביאה ק"ו מהשבטים שאם במליאה טובה להם להיות בה תקות רע רגזו וחלו כ"ש אם שאבדנו את ר' סימון כי הרעה לנו בהוכח כי אבדנו למודו ומוסרו הטוב לאנס תועלתו מסופק אם יגיע לנו שאף שמגין על הדור וכו' לולי זה יהיה לאחרים מהדור ולא לנו, והכי דייק ליעבא דאנו שאבדנו, ולפי זה לעד ר' חילעא ור' לוי שניהם על ענין א', שכתבו שהוא תבידת הטובה שהיתה מגיעתם מאתו שאין לה תמורה, ועי"ל אר' לוי בא להוסיף יגון על יגון ר' חילעא שלטעתר מפני תבידת הוד השלם ואמר כי מלבד זה יש להטעתר על הרעה אשר תקוה לעולם לאחריו וכמ"ש בפ' חלק לדיק לאד מן העולם רעה בחה לעולם שכי מפני הרעה נאסף הלדיק, ובמכילתא כשנהרג רבן שמעון ור' יאמעאל אמר להם ר"ע לתלמידיו התקינו עלמכם לפורעניות שאלו מאבה עתידה לבא בדורנו לא היו מקבלים אותה אלא ר' יאמעאל ורבן שמעון ועכשו גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שפורעניות גדולה עתידה לבא בדורנו ונסתלקו אלו מביניהם לקיים מ"ש כי מפני הרעה נאסף הלדיק, ולפי שלכאורה היפשר לומר מה לנו להטעתר בעתיד דיה לצרה בשעתה, ועוד תקדומי פורעניותא לא מקדמינן, לכן אמר שהרי השבטים מליאה מלאו ועכ"ו נתנו לב אל הפורעניות העתידה עם שהמליאה היתה דרך מביאה לתכלית רע למה איראו כפי שניכם שהמליאה היתה תמשך רעה וכ"ש אם שאבדנו את ר' סימון שזה דרך יותר קרובה להגיע רעה בעתיד אלין להתיאש מן הפורעניות וכ"מ למיבעי רחמי לעבב הפורעניות, ועי"ל אבא להוסיף שיש להטעתר בשלוק הלדיק למה שפעמים מיתתו בעון הדור בדרך עונש כמיתת יהיר בעון עכן כמ"ש בפ"ק דב"ב ויכו מהם למשי העי כשלשים ושנה היש זה יהיר כן מנשה שהיה שקול כרובה של סנהדרין וכדלעיל ובחזית בפ' דודי ירד לגנו בזמן שיסרחל עומדין רלונו של מקום רוחה היזה לדיק בעו"ג ומדבקו ביסרחל וכשהן מכעיסים לחותו מסלק הלדיקים מביניהם וע"י שדרך פי' קלת כי מפני הרעה נאסף הלדיק, ולזה רלוי למרר בבכי על המתים ועל העונות שגרמו זה וכ"ש שהיה הדור שבה להמית הלדיק, וע"י שדרך פי' קלת נפלה עטרת לחמנו לוי נא לנו כי תמלנו שעיקר הבכי והבכיה על מות הלדיק עטרת הלבי לפי שהיה בחמתנו, ולכן הביאה ק"ו מהשבטים שאף שמלנו מליאה למה שיקוה ממנו רעה נתנו לב כי אין זה אלא בהשגחה אלהי' כדרכה וכעלילות' ואמרו מה זאת עשה אלהים לנו, כ"ש אם שאבדנו את ר' סימון שרלוי לחוש ולומר כי יד ה' נגעה בנו ולא מקרה היה לנו לעשות מעשינו:

יין למלך שהיה לו כרם, קשה שלפי מ"ש כך היה ר' לוי חביב ככל החדש לא היה לו להמשיל אלא למלך שהיה לו כרם והיו בו מאה גפנים והיו עושות בכל שנה ושנה מאה חביות של יין והיה בו גפן א' עושה כנגד כלם כי לפי המשל שהביא ל"ל שמתאלה לא היה רבי לוי זוכה ככל החדש אלא היו מתמעטים והולכים ומשי חסד והשתדלים בהם היו מוסיפים בשלמות כנגד כלם ואם עד שלא נשאר רק ר' לוי והיה זוכה כנגד כלם ואם מעשה כך היה שבתחלה היו חכמים

מה אם אחי יוסף על שמצאו מציאה יצא לבם דכתי' (בראשית מב) ויצא לבם אנו שאבדנו את ר' סימון בר זביד על אחת כמה וכמה:

יז כך דמך ר' לוי בר סיסי על אביו דשמואל ואפשר עילוי (קהלת יב) סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא למה היה לוי בר סיסי דומה למלך שהיה לו כרם והיו

ונדיקים

בבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ר"ל מכב מיזה בן עה"ב. פ"ל ותזיך תשמעה דבר מאחיך לומר זה הדרך לבו בו כי תאמינו וכי תשמעילו עכ"ל הגמ' ובפ"י ז"ל שם בן עה"ב שאם כשר היה הכל בוכין עליו ומוריזין דמע' ומספרי' שבתו ובד"א מחים בספרא דהתם קאמינא בשעת מיתתי התאתן בהספרא שלי שיתאחמו ויבכרו רחמים העומדים ויבכו דהתם קאמינא בשעת ההספד ותשמע תיך תחחמם תלמא לינעבך לרב לתזשוני להספרא וכיון דלרב גברא רבה ובן עה"ב למה ליה לתזשוני להספרא הא אמר רב מהספרא של אדם ניכר. בד"ה הא דמחמי ליה. ואתים לעולם חמומי בעי שתין בני אדם ובמרי כ"ב על זקן ויהיו לאדם חביב כי מחממו ליה בכו כולם ולמי שאיגו חביב כ"ב מחממו ליה ולא בכו. בד"ה דשני ליה כולהו פומבדתי משום דמוכח להו במילי דשמיא ובני פומבדתי דמתי הם כדאמרינן בגמ' דתולין פומבדתי לויך שני מתשחיך. בד"ה תזיך תשמעה מתחיך מאחרי מתקך כ"ש דאמרי זה הדרך שהלך בה זה לבו בה מובטח שהוא בן עה"ב, ובשה מ' למה אמר רב הלשון אם בן עה"ב הוא ולא אמר אם הוא לדיק או חסיד. כי קשה למה לויך רב לומר דהתם קאמינא שיעמע אם יתאחמו אחרי מתחמם הבניה רב שמואל לרב שיתאחמם עליו הספרו ומתיר שיתא הבטחתו, ג' קשה להבין רש"י דהתם קאמינא בשעת מיתתי ואחר מפרש דהתם קאמינא בשעת ההספד, ד' קשה מאי ק"ם לרב שיעמע הספרו, ה' קשה למה פי' רש"י אם לא אתאחמו ליה ואתים, שעל זקן אין ב"ש נכאתים כ"ב ולמה לא פירש"י משום דאתי הוזיל ומוכיח אוחם כמו שפירש לקמן כמ"ש אצל לרבה. ועוד קשה להבין הלשון שאמר כגון אר שיה לו לומר אר דאתי ליה וכו', וביותר קשה מאי קאמבי מיה תיזה בן עה"ב הלא אמר רב לעיל מהספרו של אדם ניכר אם הוא בן עולם הבא, וי"ל לייתב הכל בהקדם הא דאיתא בספר בית אלהים על הגמ' הלדיק אבד לדורו אבד משל מרגליות וכו', הענין הוא שפעמים משוררין הספד אר על ת"ח ולדיק ולפעמים אין משוררין הספד ואין נכנס ההספד בתזיי העם שאינו שהשני

ולדיקים בדור ושוב כמאי ר' לוי לבדו והוסיף בשלמות עד שקבל עליו שכר כלם, זה דבר רמוז כי לא נמצאר לדיק זולתו בדורו, ועוד דכל כי הא הוה לי' לפרש, וי"ל דכי היכי דלא תיקשי היכי מצי למימר שזה ככל החדש שאפילו יהיה בו כ"כ שלמות כמו כל החדש ליכא שקול כלם דליכא דומה ימיד העוסק במלוה לרבים העוסקים במלוה כדאיתא בת"כ גבי ורדפו מכם חמשה מאה וכמה דוכתי זכות הרבים עדיף, ועוד שהיחיד קיוב שיסתלק מן העולם לכל הרבים מס ימותו קלתם ישתרו קלתם, לכ"ש שהמשל בזה למי שהיה לו כרם וכו' שאלו היה לו כרם שיש בו ק' גפנים עושות ק' חביות של יין וגפן א' עושה כמו כן ק' חביות של יין לא נוכל לומר שזו מביב ככל ק' הגפנים שהרי לעולם ליכא הדר בק' הגפנים טפי מהגפן הא', ועוד כי הגפן הא' מסוכנת טפי שתתיבש מכל הק', לכל השאר דמעיקרא היו שוה גפנים והיו מסרו' והולכות וכפי מה שהיו מסרו' היו הגשארות מביחות מכח הקרקע שכל יניקו' החסרו' היה משביח בגשארות עד שגשארה לאת והיא לקחה אבא כלן ועשתה כנגד כלן דבכה"ג תהיה מביבה ככלן שכל חבתו הרלשונה בכלל הכרם היה לו עכשו בגפן זו אע"פ שאלו היו כלן הוה ניחא ליה טפי, כן חבת ר' לוי לפני ה' כאלו הוא נמל חמדת כל העולם ומשלר הוא לבדו והיו שמלמותו גדול יתר מאד מכלל המון ישרלל עד שחבתו לפניו יתר במדרגה זו כאלו הוא לבדו נשאר במקום כלם, וכמ"ק גרסינן למה ר' לוי דומה למלך שהיה לו פרדם והיו בו גפנים והוא עושה ממנו ק' חביות יין והיה לותו פרדם חביב עליו מכל פרדסים שים לו עמד על הנטיס וכו' עד עמד על עשרה והיה עושה ק' חביות יין אמר המלך חביב עלי זה הפרדם מכל הפרדסים שים לי כך אמר הב"ה חביב עלי הוא ככל ישרלל וכיון שאמר אמרו כי זה כל החדש, ואיכא למידק לפי נסחת זו מהו הממשל בפרדסים ובפרדם דקאמר שהפרדם הזה חביב מכל הפרדסים שאין המיוחס בפרדם המיוחס לישרלל ובפרדסים לעובדי ככבים היכי מסיים כך חביב עלי הוא ככל ישרלל דלפ"ז אין חביבות ר' לוי אלא חביבות י' הגפנים כחביבות כל הפרדם שהיה עושה ק' חביות ומה ענין לחבת פרדם זה מכל הפרדסים לכאן, ועוד מאי וכיון שאת אמרו כי זה כל החדש כי גם בחיו

כבוד חכמים וחידושי מהר"א ז"ל

שאבאי עדיף מן הרלשון, הענין הוא הלדיק שחיקן הכל וע"י להתגלגל עוד על לדיק זה מעולמי' הבפל מאחר שלא יבוא עוד לעולם אבל לדיק שיתגלגל ויבוא עוד הפעם לעולם אין מעוכרין כ"כ הפסד כיון שימות עוד הפעם, ואין יתעוררו עליו הספדא עכ"ל, וז"ש רב משפשבו של חדש בבר חס הוא בן עס"ב כמו שאחז"ל בחם' שבועות אלו משבעים ומועלים בן בית, כי ש"ם מי שאחיד בבית רבו כמו בן אחר רב כאן שהוא בן עס"ב סי' שלא יבוא עוד הפעם על העולם ויהיה כאחר בעס"ב. וזה כוונת רש"י דהכא הספדא שיחמתו ואח"כ פי' רש"י דהחם קאמינא ואשמע כמ"ש ר"י בן זכאי לחלמידיו בשעת שטירתו ים לפני מי דרכים ואינו יודע באיזו דרך מוליכין אותי וכבה ולא רב לידע אם הוא בן עס"ב ומקשה הגמרא והא אחר דמחתמו ליה וכו' ומתלכלך רש"י לפרש דקאי על זקן מדאחר אבאי לרבה בבון מר מאי לשון אחר אחר לר"ש לאודה אחים לי הספדא אלא ע"כ דקאי על זקן, ומ"ש מיושב הקושיות הללו לפי דאי' בחם' ר"ה דף י"ח לבן בשבעתי לבאי' על חס

והיו בו מאה גפנים והיו עושות כל שנה ושנה מאה חביות של יין עמד על חמשים עמד על ארבעים עמד על שלשים עמד על עשרים עמד על עשר עמד על אחד והיה עושה מאה חביות של יין והיה אותו הגפן חביב על ו בכל הכרם כלו כך היה ר' לוי בר סיסי חביב לפני הב"ה בכל אדם הדא הוא דכתיב (קהלת יב) כי זה כל האדם כי זה בכל האדם:

יז בהנא הוה עולם סגין כד סליק להכא חמתיה בר פחין א"ל מה קלא בעלמא

ישרלל היתה, ומ"ק וכיון שאת וכו' לומר שלא הוסב שלמות כל כך לר' לוי אלא בשותו דגדולים לדיקים בשותם יותר מבחייהם כדאיתא בפ"ק דשולין וקרא נמי דייק לה מדכתיב סוף דבר הכל נשמע אפי' סוף ימיו של אדם כדאיתא בשועד קטן, והא דקאמר עמד על עשר ולא קאמר עמד על אחת כדקאמר הכא, לורתא דמילתא נקט כי רחוק שגפן ל' שוליח כמו ק' אבל י' בשקום ק' ליפף' קרוב: הה"ד כי זה כל האדם, אפי' העוסק זה התמור אם את התלמים ירת ואת מלותיו שמור הוא ככל החדש, ואע"ג דשמעת דזה ילדק בכל ירת ה' ולא בדומה לר' לוי לאוד כדאמר הכא, לא היא דקרא שמוך אדלעיל דכתיב בקש קהלת למלות דברי חפץ דברי חכמים כדרבות, ויותר מהמה, והיינו דבקי בתורה שבכתב ושבעל פה וכל דברי סופרים ותבלית הכל ליראת ה' ושמירת מלותיו לא זולת כי אלס כזה לחוק המליות ועליו אמר כי לית כזה הוא חביב ככל החדש ומנו ר' לוי ודומה לו:

יז בהנא הוה עולם סגין כד כהנא סיה זריז מאד בתורה ובירלת ה' וכדאמר קמן בפ"ב דמגילה, עלמות בזריזות, כשעלה לכאן אמרינן ת"ר רחמנו בן בליעל ת' אמר לו דרך לטב מה קלא בשמיא כלומר שאחר שהוא זריז ודבק בה יודיענו מה אדום ים בשמים אמר לו גזר דינו נחתם למות וכן היה לו שפגעה בו מדת הדין רחמנו אים אחר אמר לו גזר דינו נחתם למות וכן היה לו אמר רב כהנא וכי עליתי לע"י לזכות

פירוש הקצר מפ"ם וש"ט

הלכה יז בחנא הוה עולם סגין. סיה יניק וחכים הרבה כשעלה לכאן ומפני שהיה בחור וחריף והיה כועס מיד [כהחיל] דלקמיה שהיה מעניש [לחלו] המלעיגים ועל דרך שאמרו הלי עורבת מרבגן דלחם תוכייתא דקא מרחחא ליה, הלכך קאמר עולם סגין: בר פחין. בליעל אחד והיה מלעיג ואמר ליה מה קלא בשמיא מפני שבביחתו

יגדל ענין זה ואדרבה בחייו יהיה דומה לגפנים העושות חביות היין כי לו היה עושה המלות, ואם ר"ל כי לו נתפרש עניבו וכבו עליו, מאי קמ"ל הא במיתתו לפעמי עילוי כן כדקאמר בריסא, וי"ל דמשום דל"ק כי זה כל ישרלל אלא כי זה כל החדש שכולל גם עו"ג דאע"ג קרויים חדש, החדש שאני שדכתבו התוספות בפ' הבא על יבמתו להכי הקדיש שפרדם זה חביב עליו מכל הפרדסים דהיינו דישרלל חביבים מכל עו"ג שנמלא שכשביעו הגפנים המעשות הגשארות חביבות ככל הפרדם שהיה עושה ק' חביות נמלאות חביבות ככגד שאר הפרדסים ג"כ ונמלא ת"כ ר' לוי שהוא במדרגת הגפנים הגשארות חביב ככל החדש ישרלל ועו"ג ומ"מ לא מסיים אלא שחביב ככל ישרלל שזהו מה שנתחדש ב"ר לוי דאלו אבא ישרלל מעו"ג ככל המון

לזכות ולחי חוטח, וכי עליתי להרוג בני ח"י שהם נעשים ע"י, הלך וגרד בדרך שעליתי בה לפני ר' יוחנן לחמר לו בן חדם שחמו מבזה לוחו ולחם לחביו מכבדתו חלל מי ילך לחמר לו ילך חלל מי שמכבדין לוחו ירד בתו לחמרו לו לר' יוחנן כבר ירד רב כהנח לכבל לחמר וכי היה לו ללכת בלח לקיחת רשות לחמרו לו לוחו הדבר שחמר לך הוח היה נטילת רשות שלו שהרי שלל חלל מי ילך לם חלל לחמו שמבזתו וזה רמז לנבל שמכבדין לוחו לם, ולע"פ לר' יוחנן לח הבין בזה וגטילת רשות מלבו מובה כדלימת בפ"ק דמועד קטן, לפי שהיה לריך לילך כדי שלח יעשנו על ידו ולחם שמח ר' יוחנן לח ימוש למימת הסכלים הממים בעונם ולח ימן לו רשות לכן הספיק לו נטילת רשות בעין זה, ורש"י בסוף ב"ק בעובדח דרב כהנח דלימת החם פי' מה קלח בשמיע שליטע עליו שהיה מת ויהיה כדלימת החם, וק' לי שלפי זה היה לו לומר כלן מה שהיה לחרי מוחו כדי שנבין על מה לחמר לו מה קלח בשמיע, ועוד מלי הוה עולם סגין לפי' זה, ושמח מפר' בחור כי ט"י שמי לחרי מוחו חזר לימי עלומיו כלחו היה רך בשנים הרבה, לך קשה דח"כ ג"ל דעובדח דהכח הוה בתר עובדח דהחם וח"כ היכי קלמר הכח שעלה לזכות והלח לח עלה חלח בע"כ כי בורח הוח כדלמר החם, ועוד הילך חזר לבבל ולח ירח לנפשו שיתפס על הגיזח המסור שהרג, ועוד ח"כ חיך חמה ר' יוחנן שהלך בלח נטילת רשותו כלחו הוח תלמודו והח החם קלמר יכנס תלמיד חלל הרב, ועוד לחמרו החם שנחלל ממנו ר' יוחנן כל ספקות שהיו לו וח"כ רב כהנח רב לנבי ר' יוחנן ותפילו דרך מוסר חין נרחה שהיה לו ליטול ממנו רשות שהרי מחז לח הלך עוד רב כהנח ליטיבת ר' יוחנן שמח יבעוט עליו פעם לחרת וח"כ מה ענין לנטילת רשות ליפטר ממנו, חבל לפי פירושנו י"ל שמעשה זה היה תחלה בעוד רב כהנח בחור ומינו חלח קרי ליה הכח חלח כהנח ולח היה רב כהנח כתלמיד לפני ר' יוחנן ולחר שחזר לנבל ולמד זמן מרובה נסמך ונקרח רב כהנח ולח הולרך לחזור לח"י מפני מעשה המסור ולח היה רב לר' יוחנן, ולין קושיח חיך לח הכירו שהיה בעקימת שפתיו, דליפשר לחרי שבור כמה שנים לח הכירו: מן הן דסלקים, לח מלחתי לעם בהקפדה זו וכן במ"ם מן הן דסליק: ייזיל להן דמוקרין, ולע"פ שחייב יותר בכבוד לחמו מבבוד חשת חלב, מכיון דהיה לריך מושבת לו שמבזה לותו טוב לו ליטמט ממנה פן יחטח ולחבח בה:

בעלמא א"ל גזר דיניה דההוא גברא מיחתם. וכן הוות ליה ומת פגע ביה חמתיה חד חרן א"ל מה קלא בשמיא א"ל גזר דיניה דההוא גברא מיחתם. וכן הוות ליה אמר מה סליקות מזבי ואנא איחטי מה סליקות למיקטלא בני ארעא דישראל ניזול וניחות לי מן הן דסליקות אתא לנביה ר' יוחנן א"ל בר נש דאמיה מבסרא ואתתיה דאבוהי מוקרא ליה להן ייזיל ליה א"ל ייזיל להן דמוקרין ליה נחת ליה בהנא מן הן דסלי אתון אמרין ליה לר' יוחנן הא נחית כהנא לבבל אמר מה הוא מיזל ליה הלא מיסב רשותא אמרין ליה ההיא מילתא דאמר לך היא הוה נטילת רשות דידיה:

יח **רבי** זעירא כד סלק להכא אקיז דם אזל בעי מיזבין חדא ליטרא דקופד מן טבחא א"ל בכמה הדין ליטרתא א"ל בחמשין מניי וחד קורסם. א"ל סב לך שיתין ולא

יח **רבי** זעירא כשעלה לכאן דהיינו ח"י הלך והקיז דם והלך לקנות ליטרא ח' בשר כדלמר במסכת שבת בשרת חלף בשרת, לחר לו בכמה תתן ליטרא זו, לחמר לו בחמשין מנין ומכה לחת ח"ל קח לך ס' מנין ולח תלקני ולח קבל עליו הטבח לחמר לו קח לך ט' ולח קבל עליו הטבח עד שהעלהו למחה ולח רלה לחמר לו עשה כמנהגך והלקהו ונתן לו הבשר ובערב ירד לבית הועד לחמר להם חכמים כמה רע המנהג שבכאן

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

שבניתחו כעם עליו ר' יוחנן והעיטהו ומת ולח"כ בקש עליו רחמים ויהי כשהיה עומדת להגוזל בחרת ושחל לו זה מה קול שמעת בשמים ולח"ל גזר דינה שנגרת מיחתם עליו שיעות וכן הוה ופגע בחתר כשיעות ולח"ל כן: אמר מה. זה סליקה להכלת למיזכי ולהקות בחורה ולחת מחטת להטעים הגריות וכי עליתי להרוג בני ח"י: ניזול וניחות לי מן הן דסליקית. לתי לריך לילך ולירד מן המקום הזה שעליתי לכאן ולמזול לבבל: אתא לגבי ר' יוחנן ולח היה רולה לגלות לו שדעתו למזור פן יעכבנו ולסיכך לח נטל ממנו רשות בסירוס כ"ש דרך רמז לחמר לו: בר נש דאימיה מבסרא ליה. שחמו מבזה לוחו ולחם לחביו מכבדו לסיחה מהן ילך וכרמז על ח"י שהיה משולה לחמו ולח דומה לחחם לח וכלח יש לו נער ובוחה וכחיל עושין לו כבוד הרבה, וכי יוחנן לח הרגיש בדבריו והסיבו לו ילך למקום שמכבדין לוחו: נחת ליה בהנא מן הן דסליק. והלך ר' כהנח וירד ממקום שעלה וחזר לנבל ובחו והגידו זה לר' יוחנן והיה מתמיה ולחמר מה זה שהלך בלח נטילת רשות ממני ולחמרו לו זה שהבר שחמר לך הוח הנטילת רשות שלו ולחה שהשבח לו כך לפיכך הלך לו:

הלכה יח אזל בעי מיזבון. הלך בדעתו לקנות ליטרת בשר משבח: בחמשין מניי. מין משבעות שלהם: וחל קורסם. מכה לחת בברזל נקרל קורסם עיין ערוך ערך קורסם, וח"ל תקח לך שנים משבעות ולח תעשה לי המכה בברזל וחזר והוסיף לו ולח קבל דבריו ח"ל המוכר הלע הזה כאן שלח יתכל חדם ליטרת בשר עד שיכו לותו מכה לחת ולחמרו לו מה זה שהבר ומי היה עושה זה והשיב פלוני הטבח ושלמו

בבוד חכמים וחדושי מהר"א ו"ל

שם יכופר עון בית עלי בזבח ומנחה לחמר רבה לבל מחכפר בחורה לניי לחמר לבל מחכפר בחורה ובע"ת ומסיק הגמ' רבה ולניי מדבי' עלי קלחו רבה דעסוק בחורה בע"ת מ' מ' שנין לחניי דעסוק בחורה ובע"ת חי' שיתין שנין, ובחוספות ות"ח והח לחמרינן בחלק ח"ל לחניי לרבה מר הח חורה והח ג"ח ויל"ל דמ"ח לחניי עסוק טפי מיניה בע"ח ות"ב ז"ח לחניי לרבה כגון מר פי' שחתה מבי' עלי וחמות במעט שנים ומכח שחתה מבי' עלי לח יכמרו טליך שחתה מת בעון הדור מחמת שחתה לעיר בימים דק יחמרו שח"ח לך לחיות יותר כמ"ש לח יהיה זקן בביתך ותעפ"י שחתמת לח יחומו מחמת דסגו לך סומבדותי וזה פרש"י בני סומבדותי הם רמלים פי' שיבלו במרמה להלחות לפני עולם ולח בלב שלם ות"ב לח תדע שחתה חם חתה בן עה"ב חי לח בשלמל דב ידע מספדו לף שסגו ליה מכח שמוכית חותם מ"ת בשיבלו יבל, חבל פומדותי דמחי הם והשיב לו מסחתי חתה וכבה ב"ח פי' שהם היו ג"כ מבני עלי וחיו יותר ת"ת בשוסקים בחורה ובג"ת יכולים לחיות יותר ות"ת שחתי מת בעון הדור וז"ת חתיב חיזה בן עה"ב פי' מנח ידעינן לחתים הספדת וכי נניחים חנחנו שם יתגלגל עוד חו לח, ל"ת וחזינן שמעטה מחתיך פי' שם בבר קיים כל המצות חיב לח יתרך להתגלגל עוד הפעם ואיך להחתמם עליו בהספדת מחתר שלח יבוח עוד על העולם ודוק:

עיין

המוכר הלע הזה כאן שלח יחבל חדם ליטרת בשר עד שיבו לותו מכה חחת ולחמרו לו מה זה שהבר ומי היה עושה זה והשיב פלוני הטבח שבכאן

שבכלן שחין אדם יוכל ליוצרו של עבר עד שיכוונו מלבות ת' ואחר כך יתחיל לו והיכן רחית זה לומר להם פלוני המבא עמה לי כן, שלמו ולבו להבינו ליסרו ומלמו לחרוגו יוצא להקבר כי מת דיום ההוא בעון ליגעתו, לומרו שמבמת לותו במיתה לומר להם יבא עלי כך וכך אם לחי עינאתיהו כי לא כעסתי עליו שחבאתי שכן הוא מנהג המקום, ולבעל עין יעקב נזדמנה נוסחת מבוכאת המעשה:

יט רבי יסח כשעלה לבית הלך ונסתפר ורלה לרחוץ במרחץ זה של מבריח פגע בו לוין אחד והכהו פורקדל ת' פי' מכה על ערפו פיקקוסאדס בלעז והערו' פי' גודדלו בלעז אמר לו עדין לותרו של לותו היום רפה שלומר שלחזק לותרו הכהו עליו ועדין הוא רפה והיה מושל אחד יוצא ובן ליסטים ת' שמיסרו ביסוריס ונגידת שיודס על מעשיו, והלך זה הלוין ועמד כנגדו בהיותו שוחק אמר לו המושל מי היה עמך בגיבית כשת עינו ורלה שהוא שוחק אחד הליסטים שהיה שוחק עליו אמר לו זה השוחק היה עמי לקחו ויסרו והודה לו על הרוג ת' שהרג, כשילאו שניהם מוטעין ב' קורות להתלות עליהן כבר עשה ר' יסח רחילתו ת"ל הלוין לותו הלוחר שהיה רפוי כבר נתחזק, בלומר שהוא מודה שבטוחו בלבד בוחח, אמר לו ר' יסח חוי למזל החיים ההוא לח רלית מה שכתוב ועתה אל תתולעלו וכו' כלומר אלא נעשה על עלבונו של ר' יסח אלא על ליגעתו ואולי כוונתו לומר כי לח נעשה ולא קבל עילוי סב לך פ' סב לך צ' עד דמטא מאה א"ל עביד כמנהגך ברומשא נחית לבית וועדא אמר לון רבנן מה ביש מנהגא דהכא דלא אכיל בר נש ליטרא דקופד עד דמחו ליה חד קורסם אמרי ליה ומה הוא דין אמר לון פלן טבחא שלחון בעי מייתיה ואשכחון ארוניה נפקא אמרין ליה רבי כל הכין א"ל וייתי עלי דלא בעסית עילוי מיסברת דמנהגא כן:

יט **רבי** יסא כד סלק להכא אזל ספר בעי מסחי באהן דימוסן דטבריא פגע ביה חד ליצן ויהב ליה פורקדל חד א"ל עד כדון עונקתי דההוא גברא רפיא והוה ארכונא קאים דאין אחד לסטים ואזל קם ליה גחיך כל קבליה. א"ל ארכונא מאן הוה עמך תלה עינוי וחמא דהוה גחיך א"ל אהן הגחיך הוא עמי נסבית ודיניה ואודי ליה על חד קטיל מי נפקין תרויהון טעינין תרתי שרין דעבד ר' יסא מסחי א"ל ההוא עונקתא דהות רפיא כבר שנצת א"ל ביש גדא דההוא גברא ולא כתיב (ישעיה כח) ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם. רבי פנחס ר' ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק קשה היא הליצנות שתחלה יסורין וסופן כליה תחלתה יסורין דכתיב (שם) כי כלה ונחרצה שמעתי מאת ה' צבאות וכו':

פרק מי שמותו

א **רבי** זעירא שרע בדבור אתון בעין מזקפוניה ואשכחוניה איעני אמרו ליה מהו כן אמר לון לכן דאתינן על שם (קהלת ו) והחי יתן אל לבו:

רבי

על ידו כי הוא מחל לו חלה על ליגעתו כי אין זה ביד ר' יסח למחול לו: קשה היא הליגעת, כי היכי דלא תיקבי היכי מייתי רבי יסח רליה מהכא דליכא חלה יסורין והליגן ההוא נעשה במיתה, מייתי מדרש שמואל דאמר מחלתו יסורין וסופו כליה דהשתא ניחא דה"ל תחלתו יסורין שדמו המושל וסופו מיתה, וא"ת ור"ת מאי קמ"ל י"ל דהמ"ל דכלה ומחרלה היינו שהגזרה הנז' היא גמורה וחלוטה לא שהיא כליון ממש, אי נמי דכלה ומחרלה לאו היינו על הליגעת אלא אחר טוענת, והכי קאמר לא תתלונן על מה שאני אומר שנחתה גזר דין על האדם בעוונותיהם כי אף שחתה זכאים מהטוענת ההם יחזקו מוסריכם על הליגעת:

פרק מי שמותו:

א רבי זעירא שרע בדבורא, פי' הרבה בדברים לפני המת בעניין שהוא מותר כדאמר התם, בתו ולבו להקימו לר' זעירא שיבא לקבורת המת מלאותו מעוטה וחלום אלא יכול לקוס לומרו לו מהו זה לומר להם למקום שבתנו על שם והחי יתן אל לבו, דהיינו שיחשוב ויעיין בחשר הוא סוף כל האדם ועל כן אני מעיין במקום זה בעניין המיתה שעל עסיקה בתנו כאן ועל כן נתלבתי, פ"ת בתו להקימו, אלא יהיה מדבר בפני המת שחסור לדבר שם בדברי תורה, ומלאותו עצב וזעף לומרו לו מהו כן לומר להם אלא היה מדבר אלא בעניין המת שבתו שם לעסיקו על שם והחי יתן אל לבו דהיינו דבריס של מיתה כדאי' בפ' אלו מגלחין:

הוה

פירש הקצר מפ"מ ושי"ט

לחביו להבינו וליסרו על כך ומלאו שמח ומרוחו יוצא לקראתם ואמרו לו' זעירא רבי כל כך בעצב והעצבת לזה והסיבו יהוא עלי אלא בעצבי עליו מפני שהייתי סבור שהמעצב כאן הוא כך:

הלכה יט אזל ספר. נסתפר והיה בדעתו לילך לרחוץ בזה המרחץ של טבריא ופגע בו לץ אחד ונתן לו פורקדל אחד זהו פרגול שנקיעו בפ' כ"ט דכלים ולשון המדרש בפי' למור מה לך לוקה בפרגל וכו' כלומר מכה אחת על גופתו בעין שקוראין פורקדל ות"ל עדיין גופתו והעצם שלו רפה הוא וצריך לחזק גופו ודבר שמוק והיקול לתר לו כמנהג הלן כשהלך היה שם תרכובת חד שיפא ומושל שהיה דן לליסטים ת' וזהו הלן עמד ושחק לגבו וכשתתר הדיין להליסטים מי היה עמך כשעשית המעשה תלה עיניו והביט בהלץ הזה ורלה שהוא שוחק ואתר זה השוחק הוא היה עמי ולקחוהו ולקו גופו ביסורין עד שהודה על אדם ת' שהוא הרגו וכשהוליאוהו לשניים תלו ושוערין שתי קורות עליהם לחלות גופתו בתוך כך יצא ר' יסח ממרחץ, ות"ל זה הלן ההולך להתלות כבר העצם הזה שהיה רפוי נשתכם ונתחזק וכלומר שנגמר דיני ליסרו על שתען לו מכה על גופתו, ותתר לו ר' יסח תכוב התעל שלך ולא כתוב של תתלוננו וגו' ותיני מתחייב בנפשך כי אתה בעצמך גרמת לך:

הדרן עלך היה קורא.

פרק מי שמותו

הלכה א רבי זעירא שרע בדיבורא. נפסק בתוך דיבורו ונתחוסס כשעה אחת, מלשון גו שרוע: אתון. ובעו לזקפו ולהחזיקו ומלאותו מעוטה וחלום: לבן דאתינן. מפני שעסוקין היינו בעניין הספד ומיתה ונתתי הדברים על לבי וגופ כמי והייתי נתלה על פתחם דכתיב והחי יתן אל לבו:

ב הוה אתי באיסמטא, היה בא בתפלה בלילה והיה החמר הולך לחריו על בית שיחת פי' בור לרוך וגר' ר"ל לותו החיים רוצה לרמון, ר"ל לא תסכן נפשך ליכנס בו, ר"ל מטומאת נדה ותשב החיים לותו החיים רוצה לרמון ר"ל לפי' הכי לא תסכן בנפשך, כיון דלא שמע ליה אמר ירד החיים ההוא ולא יעלה וכן היתה לו, וקלת ק' לוך חמל על מי שטומאת נדה ותשב חיים ליעלו שלא יסתכן, ושמא בסוגג היה הדבר, אבל אין לחמוה רשע כזה היאך היה מותר למבילה דאמירת להו עניו המבילה מאיסור אשת איש כדאמרינן בפרקין שם: הוה אתי בתילפא, לשה אחד קשור עלמו בחבל לירד לרמון בים, אמר לו לא תסכן בעלמך, ר"ל ההוא גברא בעיגא למיכל ומהגיס היו לעבול לאכילה לו אוכל מולין בטהרה היה, אמר לו אכול, אמר לו לותו החיים רוצה לשתות, אמר לו שתה, כיון שהגיעו לגמל אמר לו שם לא התרתי לך אלא מפני סכנת נפש אבל כאן אסור לאותו החיים לטעום כלום עד שטה שירמון:

ג משעה שהוא נשבר, כיון דאמר וי"ו, ואין המקרא סומך זה שגם מעשריו יש לפי לשון התשבות, וא"ת ואפילו הוה כתי' מעשריו בוי"ו מי הוה ליפשר לפי לשון נשרות והא לא ליקרי נשר אלא מבן י"ג שנה ולמעלה דומיא דנשרה דהוי מי"ב שנה ולמעלה, והא דכתיב והנה נשר נוכח כבר תירלו ז"ל ילד וקולו כנשר ואי ליפשר לומר דמאז הוא שיהא הרע נתון בחדש, דהא חזינא דמילדותו לית ביה יצה"ר, וי"ל דהוה ליפשר לפרש מעשריו שאז הוא מרשיע טפי שים בו פקחות לעשות דרכי ילדו מה שאין כן בקטנותו שא"ע שים ועוד דבכל לבבך לישטריך לומר בב' יצריך ביצה"ט וביצה"ר דהיינו על הרעה מעין הטובה כדתנן בפרק הרואה, והוה מלי למימר זה למוד כדאמר בספרי אלא דניחא למימר תפלה משום דאתא פלא ליה דדניחל מסמע טפי תפלה דאסכחן ביה וזמנין תלתא ביומא

פרק תפלת השחר

א כתיב (דברים יא) לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם וכי יש עבודה בלב ואיזו זו תפלה וכן הוא אומר

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

א עיין בים"מ, ולי"ב דכ"ע מודים שתפלה היא מן התורה מפ' זה וסי' מצוה כפי' הרמב"ם שהמצוה היא על כ"א שעל כל מה שצריך יהיה מבקש ומתפלל לה' על צורכו, ואפי מוסיף עוד שזו היא המצוה שיהיה מתפלל לה' שיהיה מסייע לו לעבודתו וליל לחומו מיהא"ר ועיקר הלימוד הוא מיתורא ועבדו דהי"מ למכתב לתהבה את ה"א בכל לבבכם כמו בפ' בתמוצא ע"ב אמרינן דזה הוא מ"ע על עבודה של תפלה ודוקא בג' זמנים אלו שהם זמנים מיוחדים לשתף רצון לעורר כמוה

הלכה ב באיסמטא. כמו בסימטא והלך בחשון לילה והיה החמר המחמר אחר בהמות הולך אחריו ובשבתו אל בית שיחת פי' בור לרוך ולגר' ר"ל לותו החיים רוצה לרמון, ר"ל לא תסכן בנפשך ליכנס בו, ר"ל מטומאת נדה ותשב החיים לותו החיים רוצה לרמון ר"ל לפי' הכי לא תסכן בנפשך, כיון דלא שמע ליה אמר ירד החיים ההוא ולא יעלה וכן היתה לו, וקלת ק' לוך חמל על מי שטומאת נדה ותשב חיים ליעלו שלא יסתכן, ושמא בסוגג היה הדבר, אבל אין לחמוה רשע כזה היאך היה מותר למבילה דאמירת להו עניו המבילה מאיסור אשת איש כדאמרינן בפרקין שם: הוה אתי בתילפא, לשה אחד קשור עלמו בחבל לירד לרמון בים, אמר לו לא תסכן בעלמך, ר"ל ההוא גברא בעיגא למיכל ומהגיס היו לעבול לאכילה לו אוכל מולין בטהרה היה, אמר לו אכול, אמר לו לותו החיים רוצה לשתות, אמר לו שתה, כיון שהגיעו לגמל אמר לו שם לא התרתי לך אלא מפני סכנת נפש אבל כאן אסור לאותו החיים לטעום כלום עד שטה שירמון:

הלכה ג משעה שהוא נשבר, כיון דאמר וי"ו, ואין המקרא סומך זה שגם מעשריו יש לפי לשון התשבות, וא"ת ואפילו הוה כתי' מעשריו בוי"ו מי הוה ליפשר לפי לשון נשרות והא לא ליקרי נשר אלא מבן י"ג שנה ולמעלה דומיא דנשרה דהוי מי"ב שנה ולמעלה, והא דכתיב והנה נשר נוכח כבר תירלו ז"ל ילד וקולו כנשר ואי ליפשר לומר דמאז הוא שיהא הרע נתון בחדש, דהא חזינא דמילדותו לית ביה יצה"ר, וי"ל דהוה ליפשר לפרש מעשריו שאז הוא מרשיע טפי שים בו פקחות לעשות דרכי ילדו מה שאין כן בקטנותו שא"ע שים ועוד דבכל לבבך לישטריך לומר בב' יצריך ביצה"ט וביצה"ר דהיינו על הרעה מעין הטובה כדתנן בפרק הרואה, והוה מלי למימר זה למוד כדאמר בספרי אלא דניחא למימר תפלה משום דאתא פלא ליה דדניחל מסמע טפי תפלה דאסכחן ביה וזמנין תלתא ביומא

ב רבי יוסי בר חלפתא הוה אתי באיסמטא בלילה והוה חמרא מהלך בתריה על חד בית שיח א"ל ההוא גברא בעי מסחי א"ל לא תסתכן נפשך א"ל מן נדה ומן אשת איש ההוא גברא בעי למסחי אפי' כן א"ל לא תסכן בנפשך כיון דלא שמע ליה א"ל יחות ההוא גברא ולא יסוק וכן הות ליה ר' יוסי בן יוסי הוה אתי באילפא חמא חד קטר גרמיה בחבלא כיחות ומסחי א"ל לא תסכן בנפשך א"ל ההוא מיכל בעינא א"ל אכיל ההוא גברא בעי משתה א"ל שתי כיון דמטון לליכנה א"ל תמן לא שרית לך אלא בגין סכנת דנפשא ברם הכא אסור להההוא גברא למטעם כלום עד שעתא דיסחי:

ג תני קטן שהוא יכול לאכול כזית דגן פורשין מצואתו וכו' בעי קומי רבי אבהו מפני מה פורשין מצואתו וממימי דגליו אמר לון מפני שמחשבותיו רעות אמרין ליה ולא קטן הוא אמר לון ולא כתיב (בראשית ח) כי יצר לב האדם רע מנעוריו. א"ר יודן מנעריו כתיב משעה שהוא ננער ויוצא לעולם:

פרק תפלת השחר

א כתיב (דברים יא) לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם וכי יש עבודה בלב ואיזו זו תפלה וכן הוא אומר

הלכה א כתיב לאהבה וגו'. סיפה הכתוב שפ' הרשעות ולעבדו נלמד על התפלה: וכי יש עבודה בלב וכו', בריישא סיה בספרי פ' עקב

ג משעה יום עבודה בלב, קשה דלימא פירושו שיעבדו את ה' בלב שלם על דרך תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה ובטוב לבב, וליכא למימר דמשום דכתיב בתיב והאבת את ה' אלהיך בכל לבבך ג"ל הכא עבודה בלבב, דא"כ תיקשי לן נמי בפשכם למה לי חלא ע"כ הא לא קשיא ליה דמלי מתרץ להכן ליחיד כאן לעבור להלן לגמרא כאן למעשה כדמתרץ בספרי, וי"ל דכיון דכתיב בכל נפשכם לא היה ל"ל בכל לבבכם לומר בלב שלם, והשם דכתיב בכל לבבך ובכל נפשך, שלמי השם דבכל נפשך אתא למימר שפילו הוא נוטל את נפשך אבל הכא אי אפשר לומר כן דשלמי השם דמיירי שלא לעבוד ע"ז אבל הכא דכתיב עבודה הא ק"ל ומי בהם ולא שיעות בהם בכל התורה חוץ מע"ז ג"ע ש"ד כדאיתא בפ' כל שעה, בכבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

א עיין בים"מ, ולי"ב דכ"ע מודים שתפלה היא מן התורה מפ' זה וסי' מצוה כפי' הרמב"ם שהמצוה היא על כ"א שעל כל מה שצריך יהיה מבקש ומתפלל לה' על צורכו, ואפי מוסיף עוד שזו היא המצוה שיהיה מתפלל לה' שיהיה מסייע לו לעבודתו וליל לחומו מיהא"ר ועיקר הלימוד הוא מיתורא ועבדו דהי"מ למכתב לתהבה את ה"א בכל לבבכם כמו בפ' בתמוצא ע"ב אמרינן דזה הוא מ"ע על עבודה של תפלה ודוקא בג' זמנים אלו שהם זמנים מיוחדים לשתף רצון לעורר כמוה

הלכה ג מפני שמחשבותיו רעות. ומתוך כך מימיו נסרחין: ולא קטן הוא. ומאי מהשבות רעות אית ביה: ולא כתיב כי יצר וגו'. מנעריו, וכדאמר ר' יודן דמנעריו משר וי"ו לומר משעה שנשבר ממו ויוצא לעולם יש לו יצר ולב רע:

הדרן עלך מי שמתו

פ' תפלת השחר

הלכה א כתיב לאהבה וגו'. סיפה הכתוב שפ' הרשעות ולעבדו נלמד על התפלה: וכי יש עבודה בלב וכו', בריישא סיה בספרי פ' עקב

ביומא, ולהכי מייתי ליה הכא. וכי יש פולחן בבבל, תימא דילמא עבודת מעשה שהר מלות ע"ד ועבדתם לה' אלהיכם ולחזו תעבוד וזולתם, לי' כמי כתיבת לדקה כדכתיב ועבודת הלדקה ולפי' תימא עבודת מזבח הא ליתא נמי בבבל דהא כל העוסק במורת קרבנות כלולו מקריב' כדלתיתא בויקרא רבה פ"ו וכפ' בבי העיר, וי"ל דם"ל דסתם עבודה לישה חלא קרבנות ומה שממורתם וכמ"ש בספרי ולחזו תעבודו במורתו עבדו במקדשו דמשום דמורה במקום קרבן קאמר עבדו במורתו ועבודת הלדקה שהני דלא כתיב עבודה סתם והוה מלי למימר הכא דזו מורה חלא דיהת למימר תפלה דהשתא לה בדיהל כדכתיב ועוד דזכות תפלה גדול מקרבן כדלתיתא בפ' מי שמתו כיון דלי לישפ' לום' פולחן כפשוטו מוקמי' ליה בתפלה: ה"ג יכול יהא מתפלל בכל שעה כבר פירש בדיהל וכו' והכי לית' בדברי' רב' פ"ב וגבי"מ"ש יכול יהא מתפלל בכל שעה שילה גרסי' התם יכול יהא לומר שלשתן כלי' והתם הכופס כדהכא ופי' דלתך דשמעינן מדיהל שיהיו בשעות מוחלקות סד"א שלא יהיו ערבית שחרית ומנחה חלא ג' שעות מוחלקות שילה לבל מדוד ילפי' דג' שעות הוו ערבית שחרית ומנחה לבל בבבלי גרסינן כג' ד"ר וע"ל דשלשתן כא' לאו דוקא דהא פי' דיהל זמנין ג' ביומא חלא ה"פ שלא יהיו ערבי' שחרית ומנחה חלא שלשתן ביום לו בלילה נג' שעות מוחלקות לבל רש"י פי' שלא מ"ש שם יכול יהא כולהן בבת אחת יהיה כולהן לג' תפלות הללו בשעה ג' ולפ"ז י"ל דחע"ג דכתיב זמנין ג' ביומא הוה לימיה דלא קפיד חלא לזמנין תפלות שיהיו ג' דוקא לאפוקי משיתפלל כל היום לבל לא שלא שיהיו בבת א' לו בסרוגין לבל מערב ובקר ולהריס שמעינן דסבי הוי ממש דחל"ר למה יחד להן זמן זה, וא"ת כיון דמדיהל ילפינן דלין להתפלל בכל שעה חלא ג"פ ביום היכי קאמר ר' יוחנן ולוחי שיתפלל חדם כל היום כלו כדלתיתא בפ' מי שמתו, כבר כתב הרי"ף וי"ל דמפרשי לה רבנן ביחיד ולדבתא דרשות דוקא ולפ"ז הא דילפינן הכא מדיהל מוקמינן לה בתפלל לחדעת' דחובה ורבינו האי פי' ההיא דר' יוחנן דוקא ע"י חדוש והבית רבינו יונה רלים לדבריו משא דאמר יכול יתפלל חדם כל היום כבר מפורש ע"י דיהל כו' וחובה ודאי לא קמבעית ליה חלא רשות ולפ"ם יליף מדיהל דדוקא ג"פ ביום הילכך עכ"ל דר"י ע"י חדוש דוקא קאמר והרא"ם פי' ההיא דר"י בסתם התפלל דוקא וה"ק לישו חושם ומתפלל חם יתפלל דלתך חם התפלל כבר מאי נפקא מיניה חף חם התפלל כל היום מסתם והבית רלים מהא דילפינן מדיהל דלין להתפלל חלא ג"פ ביום, ת"ק היכי ס"ד שיתפלל בכל שעה דבין למ"ד תפלות לבות תקנום בין למ"ד תפלות חרות שהן חובה לבל מג' ואילך לין להתפלל בלא חדוש לבל לשחר השתות הכ"ל ק', וי"ל דכיון דלפי' למ"ד ערבית רשות חם התפלל קלת לילות שויה עליה חובה כדפי' ה"ג ת"ל כיון דלין לבטל חלא מפני טורך שעה כדפי' התו' להכי כתבה עם שחרית ומנחה שקרובה להיות כמותן: יכול מצבתו לגולה כן, בפרק לין טומדין בבלי גרסינן יכול מצבת לגולה הוחלה ופרש"י הוחלה התפלה הזחת הוחלה כמו נתחלה לבל קודם לכן לח היה רגיל בכך: יבול מצבתו לגולה, דהא ליכא למ"ד תפלות כנגד תמידין תקנום ולפ"ז ירחה דבזמן שהיו תמידין לח היו מתפללין, לכן לחמר דלעולם גם מתחלה היתה מלות תפלה חלא שלא היה להס סגנון תפלה זו חלא כל ת' מתפלל על לרכיו כפי כחו וחת"ל תקנו תפלות חלו כנגד תמידין בנוסחת זו כדלכתב הרב בהלכות תפלה: ת"ל כל קבל די הוא עבד מן קדמת דנה; ולין לומר דמקדמת דנה היינו קודם גזרת דליום, דהא פשיטא דמי ס"ד שמתחלה לח היה מתפלל ועכשיו לעבור טל גזרתו בקם תפלה, ועוד דכיון דלתיעטו עליו לתפסו בזה כמ"ש השכחנת עלוהי בדת אלהה נראה שהיה מתפלל מתחלה ועל כן ע"כ מן קדמ' דנה לחשמעינן

אומר (דניאל ו) אלהא די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישזבינך וכי יש פולחן בבבל ואיזו זו תפלה יכול יהא מתפלל שלשתן באחת פי' בדניאל (שם) וזמנין תלתא ביומא הוא ברך על ברכוהי וגו' יכול יהא מתפלל לכל רוח שירצה ת"ל וכוין פתיחן ליה בעליתה נגד ירושלם יכול משבאו לגול' כן ת"ל (שם) כל קבל די הוא עבד מן קדמת דנה. יכול יהא מתפלל שלשתן בכל שעה שירצה כבר פי' דוד

כנגד ג' פעמים שהיום מסתנה כדלתמר בסמוך הא קי"ל שהן ג' ולפי' תימא דהכא בתפלת רשות קמבעי לי' מ"מ מלי קלמר יכול יהא מתפלל בכל שעה שירלה והלא זמנין קבועין בין למר ובין למר, וי"ל דהא"ל חלא דבעי למילף לה מקראי והכוון דבתר דקיס לן מקראי דג' תפלות הן ערבית שחרית ומנחה רמיזן לחפסן ולמרין דלחבות תקנום לו כנגד תמידין לו כנגד ג' שנויי היום ומפרשין קראי דויסבם לברהם ויצא יצחק כו' לעניו תפלה, לבל חלו לא ידעינו מדניהל ודוד שהן ג' תפלות בזמניהן, לא הוה לימרינן הכי: פירש בדניהל, משום דלא ילפינן דינא מדבבי קבלה לה"ק דהין זה חלא פי' וגלויי בעלמא ה"ק מה ל"ל בדניהל ובבלמא מ"ם דוד דרך החומר להזכיר שם המפרש כשמזכיר המפרש, ושמא דלא תימא דהא"ב דמתפלל כל שעה הרואה להחמיר לה"ק דכיון דדניהל דהוה אחיר שמסר נפשו על התפלה לא הוסיף על ג' כ"ש לחבים: כבר פרש דוד, ומבל מקום לריכנא לדניהל דלא תימא ערב ובקר ולהריס לאו דוקא חלא פי' לעולם ונקט ג' זמנים חלו שהיום מסתנה לום' כל שעה ע"ד שבבל עת ערב ובקר ולהריס דכיון דמדניהל ילפינן דג"פ בלבד מתפלל ע"כ ערב ובקר ולהריס דוקא: ערב ובקר ולהריס, ק' למ"ד תפלת ערבית רשות היאך הזכיר הכתוב ערב ורביעו יונה תירץ ע"פ שעת רביעו היתי הכ"ל דל"ק מתפלל חדם כל היום חלא כשמתדם בה דבר דלמ"ד ערבית רשות נפקא מינה בכתיבת זמנה בכתוב שחם ירלה מתפלל בנוסח ג' תפלות לחרות שהן חובה לבל מג' ואילך אין להתפלל בלא חדוש לבל לשחר השתות הכ"ל ק', וי"ל דכיון דלפי' למ"ד ערבית רשות חם התפלל קלת לילות שויה עליה חובה כדפי' ה"ג ת"ל כיון דלין לבטל חלא מפני טורך שעה כדפי' התו' להכי כתבה עם שחרית ומנחה שקרובה להיות כמותן: יכול מצבתו לגולה כן, בפרק לין טומדין בבלי גרסינן יכול מצבת לגולה הוחלה ופרש"י הוחלה התפלה הזחת הוחלה כמו נתחלה לבל קודם לכן לח היה רגיל בכך: יבול מצבתו לגולה, דהא ליכא למ"ד תפלות כנגד תמידין תקנום ולפ"ז ירחה דבזמן שהיו תמידין לח היו מתפללין, לכן לחמר דלעולם גם מתחלה היתה מלות תפלה חלא שלא היה להס סגנון תפלה זו חלא כל ת' מתפלל על לרכיו כפי כחו וחת"ל תקנו תפלות חלו כנגד תמידין בנוסחת זו כדלכתב הרב בהלכות תפלה: ת"ל כל קבל די הוא עבד מן קדמת דנה; ולין לומר דמקדמת דנה היינו קודם גזרת דליום, דהא פשיטא דמי ס"ד שמתחלה לח היה מתפלל ועכשיו לעבור טל גזרתו בקם תפלה, ועוד דכיון דלתיעטו עליו לתפסו בזה כמ"ש השכחנת עלוהי בדת אלהה נראה שהיה מתפלל מתחלה ועל כן ע"כ מן קדמ' דנה לחשמעינן

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

בתוס' שם קדושה, וה"ב ניתח קושית יפ"ת למ"ד ת"ע דשות ה"ב דשות ערב ובקר ולהריס לשניה וגו' במאי מוקמ' ליה, משום ד"ל דלין פי' שבבל זמניס חלו התפלל חלא פי' על ת"ע של תפלה זו שהיה מה' לחמר שלשתן חלו' זמניס חלא דוקא ולא בזמן לחר ודו"ק:

פירוש הקצר מפ"מ ושי"ט

עקב: בבר שעה שירצה. דלא למדנו מדניהל חלא שלא יתפלל בל שלשתן לרוסות זח"ז, וזמן קבוע לבל לחת מהן, בבר פי' דוד ומי: מילחים

לשמעינן קודם הגולה : פירש בחכמה, חיכה למיזק ח"כ לחמי ויחשבה עלי לכבורה וכי עלי מעשה וחשב שיש להתפלל בהשמעת קול ואם הוא מעשה לא רצה כל שכן מתפללים בלחש וכי כל שכן היה מוטין עד מכה ו"ל דלא משום הא חשבה לכבורה אלא שבאה להתפלל לאחר זמן

ב מאירי למדו ג' תפלות, דאע"ג דתפלה מלות מעשה מן התורה כדלעיל אין לה זמן קבוע מן התורה ואין נמי תפלתנו מן התורה אלא חיוב מלוה זו שיהא לאדם מחמת ומבקש מה' בכל יום לרבינו שהוא לריך להם בכל עת שירלה כפי יכלתו ועזרת ובית דינו תקנו י"ח ברכות על הסדר מפני שקלרה לשון בני ישראל ט"י הגלות ונתערבב' לשונם עם לשון הטו"ג ולכן תקנו מנין התפלות ג' בשחרית ו' במנחה ו' בערבית כמ"ש הרמב"ם בהלכות תפלה, ובני הכא מהיכן למדו לתקן שיהיו התפלות ג' בזמנים המלריכים ולקמר רשב"ן בנגד ג' פעמים שהיום משתחה וט"י שלריך להודות בהם על שנויי היום תקנו תפלת י"ח בעמים אלו : בך זכיתי לרלות במערב, לפי נוסחת זו ניחא שמורה על השנוי שרלה ולכן לף מיתפלל עם חשכה כרבנן דלמדו תפלת מנחה עד הערב ניחא למימר הכי כי יכול להודות על השנוי שעבר עליו לבל בב"ה דגרסינן כך חזכני לרלות בשקיעתה ק' ושם תילמי בניחורי : תפלות מלבות למדוש, לפי נוסחת זו היה לריפר לומר שהלבות לא תקנו התפלות בזמנים אלו אלא מקרה שהתפללו בזמנים אלו לבדרם כזמן לו להתפלל שחרית, לפי המעשה שהיה לו לז בעניו הודעת מעשה סדוש וכן יאחז לירע שיצא בעת מנחה להתפלל ויעקב לירע שהתפלל בערב לפי שלן במקום הקדש ותכמים תקנו התפלות בזמנים אלו במקום שהיה מחבר שהירע שהלבות התפללו בזמנים אלו, לבל בברלתי' ר' גרסינן הלבות התקינו ג' תפלות, ולפ"ז ל"ע מאי זה טעם תיקנום ועוד מ"ל דלישנא נמי לא תיקנום כנגד תמידין העתידים דמ"ד לבות תיקנום פליג אמ"ד כנגד תמידין תיקנום ולבלהו טוסחי ק' דמשמע דלבדרם לא התפלל מנחה וערבית וילחק לא התפלל ערבית והא ק"ל דקייס לבדרם אפילו עידובי תבשילין והיינו לא קייס תפלת מנחה וערבית שעתידין מבמים לתקן, ובבאורי ל"ר התרכתי-בבל זה : תפלת המנחה מילחק, כתבו התו' ותע"ג דאמרינן לעומת דלבדרם מבי אחרי כתלי, וי"ל דהייט אחר

ב מאירי דחנן בר אבא פליגא, דלמר דאמר אחר זמן לבולה כמ"ש אחרי תלבה בשולה אחין לו דרך להתפלל דהשתוי לל יתפלל אלא שהזכיר הכתוב שע"י שהתפללה במשפע היה מקום לעלי לטעות שאילו היה שומע קולה היה רואה בסדר דבריה שהיא בדעתה ל"ל משום דלמ"ג דמתפללים בלחש לריך לחתוך הדבריס בשפתיס כדילוף משפתיה נעות ולריך שיסמיע לאזנו ועלי היה רחוק קלת ממנה ולא היה נעוע שפתיה וחשב שלא היתה חותכת הדבריס בפה, אבל רש"י פירש בפסוק שלא היו רגילים להתפלל בלחש ושמא לא פירש אלא בפשוטו של מקרא כדרכו : מן הפסוק הזה ד' דבריס למ"ג דמקלאי דבתריה ילפינן נמי כמה מילי כדאיתא בחין עומדין בבלי לא מייתי הכא רק הך דגפקי מהאי קרא לייד דמייתי ליה הכא : מבאן שהשכור אסור להתפלל, קשה היכי ילוף להו ואי מהוכיחה עד מתי תשתכרין מאי קאמר בפ' אין עומדים מבאן לרואה בחבירו דבר שאינו הגון ואיכא לריך להוכיחו ואיכא למ"ג דליכא איסור דאורייתא דאי איכא איסורא דאורייתא פשיטא הוכא תוכיח כתיב כדכתבו שם התוספות ואי שהוכיחה על שהתפלל בשכרות הא ליכא איסורא דאורייתא ומש"ה הוכרח להוכיחה ומגלן בדבר שאינו הגון ו"ל דמדלא שבקה לאסוקי תפלתה עד שאמר לה עד מתי תשתכרין משמע דאסור להתפלל וכא למעשה דאל"כ היל להמתין ואח"כ יוכיחה ומ"מ מדקאמר עד מתי תשתכרין הסירי לת ייך ולא קאמר אל תתפללי משמע דמוכיחה שלא תשתכר עוד .

ב מירתיה דחנן בר אבא פליגא, אהא דאמר שלא יגביה קולו דמדחזי בתפלה לרב כורא בברוך ושוקף בשם נראה שהיה משמע קולו בתפלתו ואסס לא כן מנא ידע שהבריעה היתה בברוך והזקיפה היתה בשם :

מירתיה דחנן בר אבא פליגא דאמר לחברים ניימר לכון, עד בבר נחת הוא נכתב לעיל פ"ק :

ב מאירי למדו שלש תפלות ר' שמואל בר נחמני אמר בנגד ג' פעמים שהיום משתנה על הבריות בשחר צריך אדם לומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שהוצאתני מאפלה לאורה . במנחה צריך אדם לומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי בשם שזכיתני לראות החמה במזרח בך זכיתי לראות במערב . בערב צ"ל יהי רלון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי בשם שהייתי באפלה והוצאתני לאורה בך תוציאני מאפלה לאורה . ריב"ל אמר תפלות מאבות למדום תפלת השחר מאברהם אבינו (בראשית יט) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה' ואין עמידה אלא תפלה כמה דתימר (תהלים קו) ויעמד פנחס ויפלל תפלת המנחה מיצחק אבינו (בראשי' כד) ויצא דוד (תהלים נה) ערב ובקר וצהרים . יכול יהא מגביה קולו ומתפלל פ' בחנה (שמואל ח ח) וחנה היא מדברת על לבה . יכול יהא מהרהר בלב ת"ל (שם) רק שפתיה נעות הא כיצד מרחיש בשפתותיו א"ר יוסי בר חנינא מן הפסוק הזה אתה למד ארבעה דברים וחנה היא מדברת על לבה מבאן שהתפלה צריבה בונה רק שפתיה נעות מבאן שהוא צריך להרחיש בשפתותיו (שם) וקולה לא ישמע מבאן שלא יהא אדם מגביה קולו ויתפלל (שם) ויחשבה עלי לשבורה מבאן שהשבור אסור להתפלל :

שם מילתיה דחנן בר אבא פליגא . הלי לאו הכא הוא דלמר ולא שייכא מלעיל , וכפ"ק בהלכה ה' לימר הכי אסא דדלים אסס מכל עשותי מלמרנה ה' מי כמוך שאף בהזכרת השם לריך שיהא רחמו כפוף ועלה אמר מילתיה דחנן בר בא פליגא וכו' עד כבר נתה הוא ולמידי דמירי הכא בדיני תפלה מייתי לה כמו דלמר השם כדרך השים הזה :

אחר שתקע יצחק ולפי מה שכתבתי בשלחני לב"י אחר שמודע לאברהם בנבואה מה שיתקנו יצחק ויעקב היה מקיימם ניחא: תפלת הערב מיעקב, כתבו התוס' רימא דאמר פ' ג"ה וילך מרכה כי מטי לחרן בעי למהדר אמר ליפשר שנברתי מקום כו' אלמא דהתם מוכח דהתפלל ערבית ביום מאחר שהתפלל כבר והוה דעתיה למיהדר וק' למתני' מפ"ק דקאמר שיעור זמן תפלה עד שלא הכוכבים ולפי מה שפי' דקי"ל כר"י דאמר עד פלג המנחה ניחא, יפה מנהג שלנו דאדרבה טוב להתפלל מבעוד יום קלת: מתמידין גמרו, לאו למימר דאחרי החרבן תקנו תפלות במקומן שהרי ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים תקנוה כדאיתא בפ' הקורא למפרע ואז ב"ה היה קיים, אלא לפילו בזמן הקרבנות תקנוה דעיקר תפלה מן התורה ומסתם התפלות ומינן הוא שתקנו תכמים כדלקמיה, ות"ת והרי בעבודה לאו לאומרים והאב העבודה לדביר ביתך ובמוספין שהעלנו כו' ואם נעשה לפניך את הקרבנות כו' ואין יתכן לומר כן בזמן שב"ה קיים הא ל"ק דוודאי בזה היה לשון התפלה לקייס העבודה במקדש ואחר החרבן הגיהו החזרת העבודה וכ"כ בעל עין יעקב אלא שבמ"ס אם שמן ההכרח לומר כן שהרי לפילו תפלת י"ח לא תתקנה על הסדר אשר בידינו עד שסדרה כן ר"ש הפקולי ביבנה לא דק דק"כ זקנים תקנו י"ח ברכות על הסדר אלא שמכאן ולזה הולרך ר"ש הפקולי לסדרם עוד כדאיתא בפרק הקורא למפרע: ה"ה דמיהו תפלת הערב אין לה קבע משמע מהכא דפירושא דמתני' אלא מלאו כנגד מה שיקבעוה אבל בפרקין בבלי גרסי' מאי אין לה קבע אי לימא דאי בעי מצלי כולה לילה ניחא תפלת הערב כל הלילה אלא מאי אין לה קבע כמ"ד תפלת ערבית רשות משמע דלעניו דיעא נאמר שאין דין חיובו קבוע ולפילו תימא דפליג גמרא בבלית אירושלמי בפ' דמתני' אבל אי ק' לפי' אירושלמי אלא הזכירה המשנה בתפלת השחר ותפלת המנחה כנגד מה שהוקבעו דמתני' בשל ערבית אין לה קבע הילכך מתניתין ודאי לעניו דיעא מיתניא, וי"ל דכ"ע פי' אין לה קבע דמתני' שאין קרבן שהקבעה כנגדו ומ"ש בגמרא בבלית מאי אין לה קבע ס"פ למאי הלכתא מניון הכי דהא ודאי לא תני הך מתני' אלא

ויצא יצחק לשוח בשדה ואין שיחה אלא תפלה כמה דתימר (תהלים קב) תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו תפלת הערב מיעקב אבינו (בראשית כח) ויפגע במקום וילן שם ואין פגיעה אלא תפלה כמה דתימר (ירמיה כז) יפגעו נא בה' צבאות ואומר (שם ז) ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי ורבנן אמרו תפלות מתמידין גמרו תפלת השחר מתמיד של שחר (במדבר כח) את הכבש אחד תעשה בבקר תפלת המנחה מתמיד של בין הערבים (שם) ואת הכבש השני תעשה בין הערבים תפלת הערב לא מצאו במה לתלותה ושנו אותה סתם הדא היא דתנינן תפלת הערב אין לה קבע ושל מוספין כל היום א"ר תנחומא עוד היא קבעו אותה כנגד איכול אברים ופדרים שהיו מתאכלין ע"ג המזבח כל הלילה:

ג מדברי תורה למד רבי יהודה דתני רבי ישמעאל (שמות טז) וחם השמש באחבע שעות אתה אומר בד' שעות או אינו אלא בו' שעות כשהוא אומר (בראשית יח) בחום היום הרי שש אמור הא מה אני מקיים וחם השמש ונמס בד' שעות ואת דריש בבקר בבקר מה בבקר שנאמר להלן בד' שעות אף בבקר שנאמר כאן בד' שעות בד' שעין שמשא חמין וטולא קריר בו' שעין

מילתא דשייכא לעניו דיעא ומצי דהיינו לומר שהיא רשות דכיון דלא הוקבעה כנגד קרבן היא רשות, אי נמי לכ"ע פי' דמתני' אין לה קבע לעניו דיעא כלומר שהיא רשות ומ"מ כאן הדא היא דתניא תפלת הערב אין לה קבע הכי פי' משום דלא מלאו כמה לתלותה תני מתני' שהיא רשות, אך ק' דבברייתא בגמרא בבלית תני ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי מצריס ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה ע"כ פי' אין לה קבע דהתם שזמנה כל הלילה, וי"ל דליתנא דברייתא הכי פירושו ומ"מ בליתנא דמתני' לא ניחא לגמרא לפרושי הכי משום דמני בהדיא ושל מוספין כל היום ואי פי' אין לה קבע הכי הוא הל"ל היה נמי בליתנא דמוספין אבל בברייתא אין קושיא מה שאין הלשון מדוקדק כל כך:

ג מד"ת למד ר"י דתפלת השחר עד ד' שעות דתני רבי ישמעאל וכו' וחם דריס בבקר בבקר מה בקר שנאמר להלן וילקטו לותו בבקר בד' שעות אף בבקר שנאמר כאן את הכבש האחד תעשה בבקר בד' שעות: בד' שעין שמשא חמין וטולא קריר, ולה"ק וחם השמש בד' שעות שהשמש לבדו חם וכו' שעות קאמר כשום היום דמשמע בכל מקום משום דאז שמשא וטולא חמין, ואיכא למידק למה הולרך להוכיח דחם השמש ונמס הוא בד' שעות מדכשום היום הוי בו' שעות דהיכי הוה מיתוקם וחם השמש בו' שעות שעיניו הרואות בבד' שעות השמש חם ועוד דאי הוה מוקמינן וחם השמש בו' שעות משמע דהוה מוקמי כשום היום בד' שעות כדאמר בהדיא בב"ר והיכי הוה ליפשר לומר הכי כיון דבד' שעות עין רואה דהשמש לבדו חם ולא הכל והיכי לימא כשום היום דמשמע בכל מקום וי"ל דהוה ליפשר לפרש בדוחק וחם השמש בו' שעות ופי' כשגובר חום השמש להיות מוציא הרבה אד פי' כשהשמש משמש בכל העולם אפי' במקום בל והייט ונמס אפילו במקום בל ופי' כשום היום בד' שעות והשום הוא במקום השמש וקאמר היום ולא השמש כי אין השמש בשומו אבל יוצא בו שום קלת כדי שיבדילו בין יום ולילה לעניו השום ומ"מ קאמר כשהות לומר כשום היום הרי שם לשון דמדכתיב היום ולא השמש על ברייתו בכל מקום משמע דאי לאשמעיניו שהות בד' שעות שהיא

מועט

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

הלכה ג מדברי תורה למד ר' יהודה. לומר דתמיד של שחר קודם בד' שעות כדאמר ר' ישמעאל וכו' ולריס בבוקר ולפיכך תפילת השחר שהיא

כבוד חכמים וחדושי מוהר"א ז"ל

ג ב"ל ליתן טעם לגירסת ר"י במה שמחלק בתמיד כי תמיד של שחר זמנו ד' שעות ותמיד של ב"ע זמנו קרוב לחמשה שעות וכ"ל דסל שמחמלה הוא כפרה על הקלות וחס"ב מכפר בתמיד שני יותר מרווח וע"ב לאחי יותר זמן לכל עמוד - עבודה אז כי אין קרבן קרב אחר תמיד של ב"ע שאין כל עמוד עבודה הוא תלוי בתמיד וק"ל:

מועט נקט יום במקום שמא לין לורך דלפי' הוה כתיב כחום השמש הוה שמעינן לה דשמש דחם קלת מדלא כתיב בחום בבי"ת, וא"ת מ"מ כיון דשמשה דקרלחי טפי משמש לעולם ואח שמש בד' שעות וכחום היום בו' שעות מהי תיתי לן לדחוקי למימר ליפכא שהולרך רבי ישמעאל לבטל סברת זו, וי"ל משום דלרבן בקר הוי עד חלות ולר' יהודה עד ד' שעות וד' שעות בכלל ואי ואח השמש וגמ היינו בד' שעות ת"כ לא תשיב בקר חלת עד ג' שעות דהא כתיב וילקטו לחמו בבקר בבקר והיינו ע"כ קודם ואח השמש וק' לכ"ע ואלו נפרש ואח השמש בו' שעות הוה ניחא כר' יהודה מיהא והשתא דקיס לן ואח השמש וגמ בד' שעות כבר תירלו בפרקין בבלי לדבקן אמר קרא בבקר בבקר מלקטו לב' בקריס ופרש"י שלא היו לוקטים חלת בג' שעות רחשונות שהוא בקר רחשון ולר' יהודה אפי בקר יתירא להקדיש לו שעה אחת ועוד זאת משמע לפרש בחלוף משום דוגמא משמע בכל דוכתא שעל כן היו מזהירים בבקר ולא היו סומכים ללקוט ת"כ ממקום שיעשה עליו לא: בימי מלכות יון, שתגטיוכוס ואבריו היו לריס על ירושלים ולא היו יכולין ללאת להבי' כבשי' להמידין משלשלין, ישרחל שבניס מורידין מעל החומה ב' קופו' של דיבלי זהב מתרומת הלשכה לאותן שבאותן לקטו' תמידין והעלו להן ב' גדיים שפסולין להמידין כדי לבטלן מקרבן שהיו מתכוונים לשכחס התורה ואין לומר כדי שיפסרו בידס כדאמר בפרק מרובה בביולה בזה שאמר להס זקן א' כל זמן שעוסקין בעבודה אין נמסרים בידכם, דהתס היו כלס ישרחלים אבל היוונים לא יאמינו שנאותם תלוי בהעדר זכות העבודה שהיו כופלים בתורה: שקרב בד' שעות, שלא מלאו הטלאים עד לאחה שעה שמשא חמין וטולא חמין א"ר תנחום מהו בחום היום בשעה שאין צל לכל בריה. אי מעדות למד רבי יהודה דמר רבי סימון בשם ריב"ל בימי מלכות יון היו משלשלין להם שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני טליים פעם אחת שלשלו להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני גדיים באותה שעה האיר הב"ה עיניהם ומצאו שני טליים מבוקרים בלשכת הטלאים על אותה העיד ר' יודה בר אבא על תמיד של שחר שקרב בד' שעות. א"ר לוי אף בימי מלכות יון הרשעה היו משלשלין להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן ב' כבשים ובסוף שלשלו להם שתי קופות של זהב והיו מעלין להן ועלו להן שתי חיות טמאות לא הספיקו להגיע לחצי חומה עד שנעץ החזיר בחומה ונזדעזעה החומה וקפץ מ' פרסה מארץ ישראל באותה שעה גרמו העונות ובטל התמיד וחרב הבית:

ד **רבי** יוסי בר חנינא היה מתפלל עם דמדומי חמה כדי שיהא עליו מורא שמים כל היום. א"ר יוסי בן חנינא ויהא חלקי עם המתפללים עם דמדומי חמה מה טעם (תהלים לג) על ואת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא מהו לעת מצוא לעת מצויו של יום:

ה **אמר** ר"י (יבמיס מד) האומר לצולה חרבי זו בבל שהיא זוטו של עולם א"ר יוחנן למה נקרא שמה צולה ששם צללן מתי דור המבול (ירמיה נא) גם בבל לנפול חללי ישראל גם לבבל נפלו חללי כל הארץ כתיב (בראשית יח) וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם אמר ר"ל למה נקרא שמה שנער ששם שמא: בימי מלכות יון, שהיה מיטום לר על ירושלים: והיו מעלין להס שני כבשים גרסינן: שנעץ החיה לפרניו בחומה, כדרך שאמר במרוכא ופרש"י נעץ תקע שכן דרך החיה כשנורכין לותה: קפץ, פי' שדלג וברח עד מ' פרסה לח"ל פירוש אמר שנזדעזעה ח"י כדאמר במרוכא במעשה כזה נזדעזעה ח"י ת' פרסה על ת' פרסה ע"י כן מתקלר ונתקמן מח"י מ' פרסה וקפן מלמון קפלה ליה לרעת דפ' גיד הנשה:

ד **היה** מתפלל, תפלת שחרית: כדי שיהא עליו מורא שמים כל היום, דכתיב ייראוך עם שמש ופי' כדי שיהא עליו מורא שמים כל היום שמתחלת היום יקבל עול מלכות שמים ולא יעבור עליו מקלת היום בזולת זה ואין לפ' שע"י זה יהיה שבח שכל היום יהיה זהיר בירלתה ס' כי אין יהיה זה שבח לזה ודוחק לומר לפי שעל ידי תנועת השמש ניכר שים מניע לחנון בעולם ע"ד וידעת היום והשבות אל לבבך ולכן הקדיס להתפלל בשעה שהיא גומן עיניו בעין זה: לעת מלוין וכו' פי' לעת מליחתו והוא בשחרית שהוא תחלת מליחתו ואינו כמו מלוי הדין ומלוי הנפש ומלוי המשכון דלילתא בב"ר דהיינו בשעת גמר עניס:

ה **זומן** אל עולם, פי' בערוך לרעיתו ותחליתו:

ששם נללו מתי דור המבול, שע"י שהיא עמוקה מכל העולם נשטפו שם מי המבול והיינו לבבל נפלו חללי כל הארץ: למה נקרא שמה שנער, תע"פ שאין מהמוכרח לתת טעם לשם שנער שהרי מה שנקרא בבל הכתוב פי' הטעם כי שם בלל ה' ושנער ליפסר שהוא שמה הרחשון ההסכמיי מ"מ מדרכם ז"ל לדרוש השמות כפי הטעין בכל מקום וכדכתיב בבחורי

פירוש הקצר שם"ם וש"ם

שהוא כנגדו נ"ב עד ד' שעות: מצלי בתלת שעון. לפי שזמן ק"ש הוא וכדי לסמוך גאולה לתפילה: חמוניה. רלוסו שהיה קורא וכו': אי מעדות למד. ואי בעית לימא דמעלות למד ר' יוחנן לומר עד ד' שעות כמו שמלינו בפ"ע דשבועות דעיד ר' יהודה בן בבא על תמיד של שחר וכו' כדמפרש לקמן דעל לוחה משמה לשית עלות זו: והיו מעלין להם שני גדיים. והם לא היו רוצין לשנות ממה שהיו נוהגין להקריב טלאים לתמידין: וקפץ. החזיר מ' פרסה מל"י:

הלכה ד עם דמדומי חמה. כשחשיכה: לעת מיצויו של יום. כשהשמש יולא ונוהרת ומלוי הוא על השחרן:

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ד ריב"ח היה מתפלל וכו', ל"ל ע"פ שעיקר התפלה הוא לחסד זה שיזכה שיהיה ס' עמו כל היום ולהגילו מיללה ושיגיעו מעשיו למעשי אבותיו. ולתפלה זו ודאי עת רלון מילתא היא העיקר בתפלתו של אברהם ואת אלהי אברהם בעזרו גגד הילל"ר כל היום וזע"ה על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת' מלוי וגו' הפסוקים מפורשים שיהיו תפילות חסידים שיהיו שמחיים תמיד מילל"ר ולזה לריך עת מלוי לחס"י והוא בשחרית בידוע שעת הוא מוכך חוק על חסידים של חסד וכמור ח"ת מקרש ברכתו שיהיו כלנו כאחד שפי' כאחד היה אברהם ויאחז כמ"ש דפי' לעיין הזה שלא שלט בו יה"ר וקל:

בביאורי לב"ל פי"ו גבי שם האחד פיסון וכו' : ששם נטערו, ע"י שהיה עמוקה כדפי' : בתשנוק, ויבער תרגומו ומניק וילחה שהוא חולי הכפיה שמתעריס בו ומ"ש בלח נר ומרחץ לפיסבר שהכר ומרחץ קשים לבעלי החולי הזה : שהם מטוערים מן המלות, התלויות בארץ כגון תרומה ומעשרות ובכיעית וה"ה שילדק שם זה לכל מקום חוצה לארץ אלא שנקרא לבבל בימוד לפי שהיו שם רבים מישראל שהיו לריכים לקיים המלוה : ששריה מתים נטריס, ירלה דהיינו חכמיה שלהיותם בח"ל לא יתריכו ימיס למען יתריכון ימיך על האדמה כתיב וכדאיתא בברכות בבלי ונקט שריה וכ"ש ההדיוטות שאין להס זכות תורה דאי שריה ממש הרי נבוכדנלר התריך ימיס :

ו מנין לנעילה, משום דשאר תפלות יש להן על מה שיסמוכו כדאמר לעיל בגד ג' פעמים שהיום משתנה או לאנות תקנוס או כנגד תמידים תקנוס ואלו תפלת נעילה לא מלינו לה סמך, קאמר משום דרבוי תפלה חוב להיות נעשה ומ"מ לא תקנוה רק ביה"כ ושאר תעניות דמפסיק ברחמי משום טורח נבור: מבאן שכל המרבה בתפלה נעשה, דמדקאמר דהכי משום שפיכות דמיס אלא ניתן למחילה חיכן נעני' הא כל שאר המרבים בתפלה נענין : בכל עצב, הכי דרים ליה בכל עסק רלוי להוציא ולהוסיף אבל בדבר שפתים דהיינו תפל' רלוי לחסר ולקצר שהרי חנה ע"י שרבתה בתפלה קללה, אלא מני לפרושי דבר שפתים במילי דעלמא דמאי קמ"ל, ולא מלי לפ' בד"ת דכל המוסיף בהן הרי זה משובח וכדאמר לקמן פרק הרואה כל פעמיא ביסין ופעמיא דאורייתא טבין וכו' : חנה ע"י שריבתה בתפלה, וא"ת מה רלוים מחנה שבדבורה קללה יתיו למרבה בתפלה ותיהו מוציא דבר תקלה מפיו י"ל דה"ק אע"י רבוי הדבריס יבא לטעות ולהוציא דבר שאינו

ששם נגערו מתי דור המבול ד"א שנער שהם מתים בתשנוק בלא נר בלא מרחץ. ד"א שנער שהם מנוערים מן המצות בלא תרומה ובלא מעשרות ד"א שנער ששריה מתים נערים. ד"א שנער שהעמידה שונא ועד להב"ה ואי זה זה נבוכדנצר הרשע :

ו מנין לנעילה אר"ל לוי (פסניס ח) גם כי תרבו תפלה אינני שומע בתפלה שמתיה דר' לוי תמן א"ר אבא בריה דר' פפי ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי (משלי יד) בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור חנה ע"י שריבתה בתפלה קצרה בימיו של שמואל שאמרה (שמואל א ח) וישב שם עד עולם והלא אין עולמו של לוי אלא נ' שנה דכתיב (במדבר ח) ומבן חמשים שנה ישוב מלבא העבודה והויין ליה נ"ב א"ר יוסי בי ר' בון שתים שנמלמו

שהרי לסוף ימות ולעתיד לבוא משמרת אין בו זמן קלוב דלימא עלי' עולמו של לוי הילכך ע"כ לא יתקייס זה אלא בימי בנה העבודה שיש לו זמן קלוב, ולילה למימר דעל בנה עבודתו קאמר עד עולם של לויס ואה"נ שאח"כ יהיה בלא עבודה זו כשאר הלויס דאי הוה אמר ועבד שם עד עולם היה ליפפ' לומר הכי אבל ויבב שם עד עול' משמע אלא יבב שם רק עולמו של לוי ואלו ימיה יותר היה עדיין ליך ליבב שם לעמוד משמרת כדכתיב, אך ק' דויבב שם עד עולם לא נאמר בתפלה רק בדבריס לאלקנא, וי"ל דכיון דבתפלתה אמרה ונתתיו לה' כל ימי חייו והדר קאמרה ויבב שם עד עולם משמע דוה פי' כל ימי חייו דקאמרה והכי הוא כאלו אמרה כן בתפלתה וכן ירלה מדברי הרד"ק בפי' המקרא : והויין ליה חמשין ותרתין, קושיא היא דהרי חיי שמואל כ"ב שנה היו והיכי קאמר שנמלמו

ימיו

פירוש הקצר מפ"ם ופ"מ

הלכה ה בתשנוק. בצער מבלי נתן לסס לא נר ולא מרחץ : מן המצות. שלא נתחייב אלא בא' :

הלכה ו מנין לנעילה. היכן הוא הכרח לתפלה זו : גם כי תרבו תפלה אינני שומע. מכאן למדנו שכל המרבה בתפלה נענה וכלומר לא תפילת נעילה לביבוי תפלה תקנוה : מחלפא שיטתיה דר' לוי הכן בריס פ"ב דכלוריס הוא אומר למען שבח ברייתי תפלה כדדריס בכל עצב וגו' ודבר שפתים ממרבה להתפלל לא נתקבל הוא כמו שמניעו בתוכה : והלא אין עולמו של לוי וכו'. כלומר לתבב מפרש להפסוק עד עולם והוא היה בן ל"ב שנה ומאי עד עולם דקאמר ומאני דשמי שנים שנמלמו

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ו מנין לנעילה וכו' מחלפא שיטתא דר"ל וכו', ומלתא לי דהני תנאי סלוגיא בפלוגתא דחיתא בפ"ב דסוטה תולדות ר' יוחנן אמר ויעתר שעתר תפלה בעותר לו ר"ל אמר שהשך הגזירה ות"ב ר"י דר"ל שכל שריבוי התפלה מעלייות היא ר"ל האס שעתר תפלה בעותר הרבה להתפלל ומפ"ם לעגה וס"ם ויעתר לו ה' מפ"ב ר"ל דפ"ל הכא דריבוי תפלה בריעותא היא ר"ל האס ויעתר פי' שהשך הגזירה שהפלתן על לדיקים דומה לעתר שמשך התבועה ור"ל אף כוונת רפ"י בפי' המומס ז"ל ויעתר לו ה' מתפלל ומתפיים ומתפתה לו וכו' לנוכח משקו זה עומד בצווים זה וכו' ויעתר לו ולא נה לפי שאינו דומה תפלת לדיק בן לדיק לתפלת לדיק בן רשע. לפיכך לא נלה לה וקשה להבין דברי רפ"י שכשל בדבריו וגם קשה המפוני וכ"ל לפי דאיתא בסוטה פלוגתא ר"י ור"ע בשפוק ונקחה ונרשה זרע דר"ע דורש כמשמעו שאם היתה עקרה נפקדת ור"י ס"ל שאם היתה יולדת בעבר וכו' דר"ע ס"ל הא דכתיב תנא בתכלית ואמרה אם ילחה תרתה אם ילחה מיבב ואם לאו אינך ואסתחר וכו' מתי"ב ר"י ס"ל שעקרה תיבב נפקדת ומה שבתלה תנא ואמרה אם ילחה תרתה היא ביבוי תפלה מפ"ה ס"ל שאם שיתה יולדת ואמרה וחכרם לח ממש ואל שאלה כדי להרבות בתפלה והשתא ח"ם וס"ם ויעתר נתפיים כו' בשביל שהרבה בתפלה נתקבלה תפלתו בריבוי תפלה משלוחא הוא ותלכה כר"י שעקרה לויא נפקדת רק שקשה מנלי' לנר"י הא דילמא הלבה כר"ע שעקרה לויא נפקדת ומפיק רפ"י לו ולא לה שאם הלכה כר"ע היה מהרתי שתקובל תפלתה יותר מתפלת יתתן לפי שיש המעונה תנך ואסתחר תנא ואמרה אם ילחה תרתה אם ילחה תבועה וכפלה הדבריס לתו שאמרה תנך ואסתחר רק שהרבתה בתפלתה וכתן נמי הוחיל והרבה יותר בתפלה נעגה, רק שקשה לפפ

ימיו מפני שאומרה ויצב שם עד עולמו של לוי דל"ב לא היה לו לחזות רק ממעיים שנה ומצאנו כ' שגמלתו וכ' דעולמו של לוי שהרי לחרי ההגמל היה שאומרה ויצב שם עד עולם הוו להו כ"ב, ואין להקשות דעולמו של לוי דהוי כ' גם שני היניקה בכלל וא"כ ויצב שם עד עולם לא הוי אלא מ"ח שנה לחרי ההגמל דהא ל"ק ועבד שם אלא ויצב וכבר ליפצר ויצב שם כתב כ' הטעים לשמור משאומרת כמה שנים כדכתיב אלא דכיון דהגדיל לו זמן כעולמו של לוי נמלא שיעיבתו שם תהיה זמן כ' שנה כך מצאנו היניקה: חמשין ותרתין, ות"ת ומנ"ל כי זה מספר ימי חייו וכ"ש והכ"ן פי' בפ' בתרא דמ"ק גבי בתמצין ובתיש זו מיתתו של שמואל הרמתי דכתיב ויצב שם עד עולם עד עולמו של יובל ואי ליפצר לומר כן הכא דא"כ מאי פריך הכא לפי סברתו דימי היניק' בכלל והא כ"ב הוי דמנ"ל לימא דלא הוו רק כ', אבל התוספות פי' שם דממנין שני עלי וזמן שאלת המלך וזמן מות שאול נפקא, ובפ"ק דתעניות גבי מ"ד ויהי כי זקן שמואל ומי סיב כולי האי שהרי יותר, ולעל"ד נראה דהכי גמירי לה מדפריך התם והא כך כ"ב הוה דאמר מר מת בכ"ב שנה זו היא מיתתו של שמואל הרמתי כך' דלית ליה רחיה אלא מדאמר מר: באן ליחיד כאן לצבור, דלצבור לא חיישי לתקלה דזכות הרבים גדולה: מבאן אבל הרבה בתפלה נעלה, וא"ת ומנ"ל שבשביל זה נעניתי שמא מעצה כך היה והא"ב שאפי' לא הרבתה היתה נעניתי ועוד מה רחיה מחנה דשאול מרובה, וי"ל דמדאטרח קרא למכתבי' היינו לאשמעינן דרבוי תפלה מהניא, ולפ"ז אין ל"ל דפליג אמאן דאמר בפ' אין עומדין דאלהי יצחק יתן לה שלמך הוא ברכה דאפ"ה לא תליגן דברכת עלי היא דאלהי לה דאלהי קרא גלי לן דרבוי תפלתה הוא דאלהי לה:

ז אמר לו רשות, נראה דס"ל כמ"ד לעיל תפלות מתמידין גמרו ומשום הלא תקנו תפלת ערבית אלא כנגד תיכול אבריס דאין זה קרבן ס"ל דאיכא אלא רשות ור"ג דאמר

שנמלתו וכה אמרה הבן אמרה כאן ליחיד כאן לצבור ר' חייא בש"ר יוחנן ר' שמעון בן חלפתא בש"ר מאיר (שמואל ו ח) והיה כי הרבתה להתפלל לפני ה' מכאן שכל המרבה בתפלה נענה:

ז מעשה בתלמיד א' שבא ושאל את ר' יהושע תפלת הערב מהו א"ל רשות בא ושאל את ר"ג תפלת הערב מהו א"ל חובה א"ל והא ר' יהושע א"ל רשות למחר בשאבנם לבית הועד עמוד ושאל את ההלכה הזאת למחר עמד אותו תלמיד ושאל את ר"ג תפלת הערב מהו א"ל חובה א"ל הא ר' יהושע אמר לי רשות אמר ר"ג לר"י את הוא אומר רשות א"ל לאו א"ל עמוד על רגליך

חוכה ס"ל כמ"ד תחות תקנו התפלות: עמוד ושאל, דכיון דאיכא דפליג עלי נתוכח שם לפני תלמידים הטומדים שם וילפו הדין לאחתו: אמר ליה לאו, וק' למה הכחיש דברי ואי הדר ביה לימא לה"ג והדרי בי ור"ג נמי מ"ט לבקש שיעידו בו וכי רצוי ליעצם על זה מאחר שאומר שאינו חולק עליו נראה דהדר ביה ומה לו עוד לבקש על הדבר, ואיכא למימר דמשום דר"ג הוה נשיא לאו אורח לרעת לחלוק עליו דודאי בבית המדרש כל ת' יגיד דעתו, ובעל עין יעקב כתב בבבלי שקש"י פי' ליזיל השתא לפיסים הואיל והכי הוא שהלכה כר"י, ובחנם לערבים, ואין קושיא לזה ממ"ש ר"ג בתחלת הענין עמוד על רגליך ויעידו דך כי בהיות ר"ג נשיא, לגמרי לא היה רשאי כ' יהושע להורות הלכה כשגדו אבל אחר שמינו לר' אלעזר והוא עלמו רצה לבטל דברי ר"ג ברבוי התלמידים בבית המדרש לא היה רשאי כל אחד מהם לפרסם סברתו ואח"כ יהיה פסק ההלכה אחרי רבים ע"כ, וזה שכתב בשם רש"י לא נמלא בספריו, ואי ליפצר להיות אחרי לא נפסקה ההלכה בבית המדרש כר' יהושע על המעשים שעליהם לי' ערו ר"ג אלא בענין גר העמוני וזה היה אחר שמינו לראב"ע, גם מ"ש שמתחלה לא היה רשאי ר"י להורות הלכה כנגד ר"ג לא נהירא כי מה ענינם בבית המדרש אם לא לגלות כל אחד דעתו כדאיתא ובפ"ה דבכורות גבי עובד' דר' לוקח נמי קשה הכי ומש פי' רש"י היאך היו יכול להכחים את אחי ודאי כך אמרתי ואוזרני בי, ולפ"ז ל"ל דמעיקרא רצה להכחים דזילא ביה מילתא לומר דאחר בית אבל הכא אין נראה לומר הכי דהיכי קאמר רב הלכה כדברי האומר רשות כיון דר"י גופיה דקאמר לה אחר בית ומי מלי פליג רב אר"ג ור' יהושע. ושמא י"ל דכיון דרשות דקאמר היינו דוקא לגבי מלוה אחרת והיא נאבדת דאז אמרינן תדחה תפלת ערבית מפניה אבל לאחר אין לו לבטלה כדפי' התוספות בריש פרקין וכן בשרי המייניה אז עלה על מעתי דלא מטרחינן ליה כדאתאב הרא"ש לכן לא נראה ר' יהושע לחלוק

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

פ"ה וש הקצר מפ"מ וש"ם

שגמלתו ליום מן המנין דויצב שם אמרה הבן. מ"מ קשיא דהכא אמר דעוד הוא להרבות בתפלה: אמרה. אף לאמרה ר' לוי התם להך ל"ק כאן ליחיד הוא דקאמר שם: כאן. דאמר הכא לגיבור היא דעוד להם צריכו בתפלה כדדרים מקרא דגם כי תרבו והתם ברבים מצאתי: ר' חייא בשם ר' יוחנן. לא סבר לה להא דר' לוי אלא אפי' יחיד המרבה בתפלה נענה כדדרים מקרא דתנה מצום דמיתם נענתה בתפלתה וזה היה ע"י שהרבתה להתפלל:

הפסר

ונעניתי מוכח עץ ומצדיק שנעלה לאליעזר ומש"ה זכה שנישאר שנכנם מי לע"ע ול"ש לר"ע שעקיבא נפקדת רחויה היתה רבקה להפקד אבל לר"י דמ"ל אם יולדת בעבר וכו' ולא מ"ל שעקיבא נפקדת ונענתה רבקה בשביל תפלה אם כן היה מכאלו אלא יהיה בעבר הניין בשביל שנתפללה מאליעזר וכתיב ונפקתה רבקה וזרעה זרע בשביל שהיה עליה חבד רחויה אלא יהיה לה בעבר עבור וכשרחתה רבקה שהיה לה בעבר עבור על כן שהלכה כר"ע שעקרה נפקדת והכי"ה לא מכני להגמל מבעבר עבור הואיל ומקבלה חוה מ"ה בתמלה להיות לה בעבר עבור וקבלה חכם תפילו בתכם בתה ולא מהני תפלה לבעלה ואי' שהיו תמהותיו עקרות שהקב"ה מתחוה לתפילתן ואם כן ל"ל לתיכתי שנפקדה רבקה בשביל התפלה, ות"ת מה שכר נטלה על התשב ר"ל כדלתיתא בירושלמי דסומה כדבני ר' שהם היתה יולדת שים ואי' ומעפר תשב יהיה בקרקע המשכן יקח ומתן לה וגו' תמר ר"ת שזוכה להיות לה בן כתכרהם שתמר ותכי עפר ותפר ח"ש רבקה ת"כ למה זה התפללתי שגמלתני בתפלתי לילד שים ותחד הוא

לחלוק על ר"ג מסידע דר"ג קאמר מובא מכיון דליכא ביניהו רק היכא דליכא מלוי מוברת או דמרי המייניה או עלה על מעמו דהוי מילתא דלא שכיחא, ועוד דליכא למיחש דילמא אתו למטעי למחשבה רשות גמורה ולבטלה לחנם להכי לודי לר"ג וקאמר דליכא לומר הוא לשות ואין בזה משנה בדבורו שכוונתו לומר שאינה רשות גמורה אלא מובא מיהא היא שלא לבטלה בחנם, ור"ג חשב, דכי קאמר מעיקרא רשות רשות גמורה קאמר ומכיון דלא קאמר השתא הדרי בי גרסה שעדין עומד בשברתו ואינו רוצה לפרסמה ושמא שוב יחזור ויורה כדמעיקרא ולכן לאוי שיעידו בו כדי שיפרש דבריו שם חוזר בו ובטלה מחלוקת או שם עומד בשברתו ויבטלוה ברוב החכמים, ואי קודה ואמר כי היא רשות קאמר כי היכי דיכול להכמים את שלי ומ"מ לאו רשות גמורה קאמר ובההיא דבורות יש לומר שאע"פ שדעתו לחלק בין ת"ח לע"ה כשידע דר"ג לא מפליג ראוי כי טוב להורות כן חיוב שלא הגיע להיות ת"ח ישפה עלמו ת"ח אע"פ שדעתו לחלק בין ת"ח לשאר לע"ה, ומשום דלא קאמר הדרי בי רבה ר"ג שיפרסם דעתו ע"ד שכתבתי: והיה ר"ג יושב ודורש, שלא שמד לא קבל עליו העדות מיד אלא כמשך בדרשתו אחלה כדי שילמוד תלמידי יהושע בעמידה עד שאכלה דרשתו: הפטר את העם, ולא שמע ואמרו לר' זינון החזן שיאמר לעם שיפטרו ואמר לא יפטרו ואמר לעם, אבל בבבלי קאמר תו שאין אומרים לו לדבר שאתה פרנסנו אמר לו נעניתי לך ושלחון גבי ראב"ע חד קצר ואית דמרין ר"ע הוה אמר לו מי שהוא מזה בן מזה יזה מי שאינו לא מזה ולא בן מזה

רגליך ויעידוך והיה ר"ג יושב ודורש ור' יהושע עומד על רגליו עד שרננו כל העם ואמרו לרבי חוצפית התורגמן הפטר את העם אמרו לר' זינון החזן אמור התחיל ואמר התחילו ועמדו כל העם על רגליהם ואמרו לו (מוס ג) כי על מי לא עברה רעתך תמיד חלבו ומינו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה בן שש עשרה שנה ונתמלא כל ראשו שיבות והיה ר' עקיבא יושב ומצטער ואמר לא שהוא בן תורה יותר ממני אלא שהוא בן נדולים יותר ממני אשרי אדם שזכו לו אבותיו אשרי אדם שיש לו יתד להתלות בה וכי מה היתה יתדתו של ראב"ע שהיה דור עשירי לעזרא וכמה ספסלין היו שם ר' יעקב בן סיסי אמר שמונים ספסלין היו שם של תלמידי חכמים חוץ מן העומדים לאחורי הגדר ר' יוסי בר ר' אבון אמר שלש מאות היו שם חוץ מן העומדים לאחורי הגדר כיי דתנינן תמן ביום שהושיבו את רבי אלעזר בן עזריה בישיבה:

ח **תמן** תנינן זה מדרש דרש ראב"ע לפני חכמים בכרם ביבנה וכי כרם היה שם אלא אלו תלמידי חכמים שהיו עשויין שורות שורות ככרם מיד הלך לו ר"ג אצל כל אחד ואחד לפייסו בביתו אזל גבי ר' יהושע אשכחיה יתיב עביד מחטין א"ל אלין את חיי א"ל ועד כדון את בעי מידעי אוי לו לדור שאתה פרנסו אמר לו נעניתי לך ושלחון גבי ראב"ע חד קצר ואית דמרין ר"ע הוה אמר לו מי שהוא מזה בן מזה יזה מי שאינו לא מזה ולא בן מזה

לזוק ובריחם המנה: ומינו את רלח"ע, בבבלי קאמר שלח מינו את ר' יהושע מפני שהוא בעל מעשה ולא מינו את ר' עקיבא דילמא עניים ליה דלית ליה זכות לאבות ומינו את רלח"ע שהוא מכש דאי מקני ליה מפרק ליה והוא עשיר דאי לית ליה לפלוגי לקיסר אזיל ופלח והוא עשירי לעזרא דאית ליה זכות לאבות ולא מני עניים ליה: ונתמלא כל ראשו שיבות, שנאה לדרשן להיות זקן: שיש לו יתד להתלות בו, שאע"פ שאין זכות באבותיו ממש אם יש באבות אבותיו ליזה גדול טוב יתד שיסמוך עליו כגון רלח"ע דהוה עזרא דאית ליה זכות לאבות ולא מני עניים ליה: וכמה ספסלין היו שם, מפני שר"ג היה מכריז ואומר כל ת"ח שאין תוכו כברו לא יכנס בבית המדרש וביום שמינו לר' אלעזר ב"ע סלקו ראומר הפתח ויתמה השות לתלמידים ליכנס ויתוספו כיה ספסלים בבה"מ כדאיתא בגמרא בבלית בעי כמה ספסלים ותוספו: כיי דתנינן כי מהתם דאיה שמינוהו לרלח"ע:

ח **וכי** כרם היה שם, וכי דרך ת"ח לדרוש לת"ח בכרם אלא אלו ת"ח שהיו עסויים שורות ככרם בבית המדרש, אלמא מינו את רלח"ע לראש ישיבה: אלין את חיי, מאלו אתה מתפרנס: ועד כדון, וכי עד עכשו אתה לריך לידע זה כלומר אלא ידעת בזה אלא עכשו: אוי לו לדור שאתה פרנסו, בבבלי קאמר תו שאין אתה יודע בלעדן אל ת"ח במה אתה מתפרנסים ובמה הם מזונים: נעניתי לך, פרש"י דבריתי למולך יופר מן הרחוי, ולי היה נראה נכונתי לפניך שתמחול לי כמו נעניתי עד מחוד: מזה בן ומזה בהן בן בהן יזה את מי חטאת: מי

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

רשע שהרי בשעברה על פתח ע"ז היה מפרכם לנפשו ת"ל התפללתי על בן בשע ואם לא התפללתי היה בן לדיק כאחרים ודוק: שם ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך אמר ר"ל ע"י שם ובדרש ה' לשם לאמר ברוח הקודש ושם אמר לה, ובשם מליה לרשי' פי' זה לשי' בתוספות בשם' נדה ולאו לדיק ורשע לא קאמר ומקשים התוספת ואם תחזיל בבכרות דתחזי מזקיק ברש"ק דנפקיל מיה בנין דלא מעלי, וי"ל דברות הקודם יכול לבטוח מה שיהיה לעתיד לבא שיאמר הקב"ה דבר זה ל"ל וש"ם רש"י ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך ושני לאומים ממעיך יפרדו פי' רש"י מן המעיים הם נפרדים זה לחומו וזה לרשעו ובשם ובהרי לדיק ורשע לא קאמר והלוך ידע שם זה משה פי' רש"י שאמר לשם זה ברוח הקודש, ועל ידי זה בין הפסוקים ויש"ו שני מעיים במחנה שם החזר מלדד ושם השני מלדד ואמר עליהם הרוח ושמה בפחוזים וגו' ויכן הנער ויגד למשה וגו' ויען יהושע ויאמר אדוני משה כלאם: ויאמר לו משה המקנא אתה לי ומי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם, וי"ל לפרש הפסוקים

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

הלכה ז הפטר את העם. ותמתוק מלהרגם: אמרו לו אמור, יתחיל לומר מה דאמרו לקמיה מקרא זה כי על מי לא עברה רעתך תמיד, ועל שם שהיה מלעג לומו בכמה וכמה פעמים: כיי דתנינן תמן. בריש זבחים ביום וכו' שכל הלכות הספיקות שנו בו ביום:

הלכה ח תמן תנינן. בפ"ק דכתובות: א"ל אילין את חיי. מאלו אתה מפרנס עלמך, מ"ל ועד עכשיו עדיין לא ידעת מלעגן על החכמים בפרנסתם: נעניתי לך. בדברים למחול לי ותפייס ר' יהושע: חד קצר. כובש ר' להודיעו שנתפייסו עם ר"ג ויחזור לנסיעות ואית דאמרין ר"ע בעלמו הוה שהלך להודיע לבפ"ם: מי שהוא מזה בן מזה יזה. מי שהוא רגיל להזות ספר הפרה וכמו אביו כן ודרך משל הוא כלומר מי שרגיל בחטובות ומעשים טובים מתוך כך הוא ומהם הטיפות: מי שאינו וכו'. כלומר בלשון תמיהה וכי אחר שאינו רגיל בכך לא הוא ולא אביו יאמר לזה הרגיל מימיך מי מערה ותפרך ספר מקלה ופסולין להזאה

מי מערה, שפסולות למי חטאת דבעי מים חיים: אפר מקלה, לפר שחם הקלוי בלילה ונמוך שחיטו משרפת הפרה: לא הורידו לתוכו, דמעלין בקודש ואין מורידין כדתנן בפ"ב ומס לומר שהיה דורש ר"ג ג' שבתות ורחב"ע שבת אחת:

ט בכניסתו מהו לומר, כתב הרמב"ם בפ' המפלה וז"ל וחלה ב' התפלות תובה לכל מי שיכנס לקרות בבית המדרש שהרי לא אמרו בכניסתו מה היה לומר כדי שיהיה שפור למה שהיה לומר ר"ל בן הקנה ותו יהיה רשות בידינו, לבל יאמר בכניסתו מה הוא לומר ר"ל כשיכנס לב"ם מה חייב לומר, ויש לו להתפלל חלה הב' תפלות יותר לו עומד לו כמו שיזדמן לו ולא יחזיר פניו למזרח ולא יברך ולא יעשה השתחויה בהם ולא נפילת חפים וקרא שמה תפלה על מנהג הלשון שהוא מלמה כל בקשה תפלה ע"כ: מהו יאמר, דליכא למימר כלשון דתני במתני' חלא תארע תקלה ע"י כי דבריה חלו בתומים דלא פירש מה היה התקלה שירא שתארע על ידו ורחוי למתפלל לפרש דבריה כמ"ש בחסתר רבתי גבי להיות היהודים עתידים ליום הזה, וכן כתב הרחב"ע בפי' קהלת בפסוק על כן יהיו דבריך מועטים, ועוד כדי שיבינו המלאכים בקשתו ויתחילו להעלות תפלתו לשמים ולהלין עליו ומ"ש חלא תארע תקלה ע"י כלל הכוונה קאמר ומשני דהייבו חלא יקפיד כנגד חביריו ויעניבם ולא חביריו יקפידו כנגדו ויעניבוהו דהת ודאי הוית תקלה וכן יאמר הדין ויטמא הטהור וכו' הוית תקלה מב' פנים אם מהשתות הדין ואם מהתבזותו בב' עולמות בעצמו, ובגמרא בבלית מייתי שהיה לומר ולא תאכל בדבר הלבה ויאמרו כי חברי ולא יבשלו חברי בדבר הלבה ותשתה בהם, ותע"ג דהת קאמר חלא נאמר על טמא טהור וכו', י"ל דהבה לפסק הלבה והתם תפילו בחמירה בעלמא חלא יאמר על טמא טהור ומ"מ הולרך לומר חלא תאכל בדבר הלבה וכו' לענין מ"ם ויאמרו כי חברי ומלאו ב' רעות בידו על ידו בגרוס להם בעצמו כדפרש"י שם וחין דרך בעמרו החברים חלא כשנבשל בדבר הלבה, לבל לפי בריית דיבן לא חם להכי דבבשל חלא נטמא את הטהור קאי והתם לא הולרך לומר חלא תקפיד כנגד חביריו דכיון דחטומם הטמא קפיד חע"ג דאין הנבשל גורם כולי הת כ"ם לטומם המקפיד על חביריו הוא מעניבו ממם: שלא לאסור את המומר, ק"ק למאי לא קאמר נמי חלא מזכה את החייב ולא מחייב את הזכאי, ומאי מפני שאין זה חלא בב"ד לבל בבית המדרש רוב מה שיתוכאו בטומאה ומהרה ואיסור והיתר: בבתי תרטיאות ובב"ק פ' בערוך בלשון רומי קורין לבבלה תיאטרון קרקסיו' בתי בסאות בלשון גרמקמה קורין תיאטרון למקום שיושבין שם בגובה ורואין המשוק שעושין למטה בין בבני לדם בין בחיות רעות וכו', בתי קרקסאות, בתי משחאות של יין בלשון יון קורין ליין קרסי, ובבבלי גרסינן חלא שמש חלקי מיוחבי קרנות ופרש"י חנווים לו עמי הארץ שעוסקים בדבר שיהא: אני שוקד, ממהר ללכת שם לשון כי שוקד לני, ויקוד ה', ובבבלי גרסינן הכי בתי מבכים ולא מבכימים לני מבכים לד"ת ולא מבכימים לדברים בטלים: אני עמל ליכם ג"ע, בבבלי גרס' לני עמל ולא עמלים לני עמל ומקבל שכר ולא עמלים ואינן מקבלים שכר לני רק והם רלים לני רק לחיי העוה"ב והם רלים לבחר שחת והכח לא חם להזכיר שכר טוב בעוה"ז של קלת מלות שעשו ומפני שההנחה הגופנית לפעמים תחשב לזכות ע"ד גומל נפשו חיש חסד לחמר שאין להולכים לבתי תרטיאות לבקש שום שכר על הנאות גופם בממחם בשחוק ומשחאות לדרכה יורכים גיהנם בהוליהם זמנם בדברי לילנות ותאוות גופניות ולפי שהרילה היא שבת זריזות והתפן בדבר טפי מהעמל תלה העדר השכר בעמל ובחר שחת בריית שהיתה על עוסק זהירותם ותפנם לדברי הבטלה, לבל לפוש בריית דיבן לא חם להזכיר העדר השכר דפשיטא ליה כי לא יעמן שכר למיני הנחות כלולו ולפי שלא הזכיר

מזה יימר למזה בן מזה מימיך מי מערה ואפרך אפר מקלה אמר לו נתרצית אני ואתה נשבים לפתחו של ר"ג אע"פ כן לא הורידו אותו מגדולתו אלא מינו אותו אב ב"ד:

י מתני' רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו מה טיבה של תפלה זו א"ל בכניסתי אני מתפלל שלא תארע תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודיה על חלקי. בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבו' שלא אקפיד כנגד חבירי ולא חבירי יקפדו כנגדי שלא נטמא את הטהור ולא נטהר את הטמא שלא נאסור את המותר ולא נתיר את האסור ונמצאתי מתבייש לעולם הזה ולעולם הבא. וביציאתו מהו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שנתת חלקי מיושבי בית המדרש ובתי כנסיות ולא נתת חלקי בבתי טרטיאות וקרקסיות שאני עמל והן עמלין אני שוקד והן שוקדין אני עמל לירש גן עדן

סרילה דכיון דקאמר שקידה דהייבו המהירות כדפי' יכלול בזה ההשכמה והרילה כי שניהם תכליתם המהירות לבל התם רלה לפרש ב' מיני המהירות, לך ל"ע מ"ם בעמל ל"ק חלא שחיון מקבלים שכר וברילה קאמר שרלים לבחר שחת, ועוד כיון דרבותא קאמר שרלים לבחר שחת מה ל"ל שחיון מקבלים שכר, וי"ל שמפני שמקלת הרשעים לף שירשו גיהנם יש להם שכר טוב בעוה"ז של קלת מלות שעשו ומפני שההנחה הגופנית לפעמים תחשב לזכות ע"ד גומל נפשו חיש חסד לחמר שאין להולכים לבתי תרטיאות לבקש שום שכר על הנאות גופם בממחם בשחוק ומשחאות לדרכה יורכים גיהנם בהוליהם זמנם בדברי לילנות ותאוות גופניות ולפי שהרילה היא שבת זריזות והתפן בדבר טפי מהעמל חלה העדר השכר בעמל ובחר שחת ברילה שהיתה על עוסק זהירותם ותפנם לדברי הבטלה, לבל לפוש ברייתא דידן לא חם להזכיר העדר השכר דפשיטא ליה כי לא יעמן שכר למיני הנחות כלולו ולפי שלא הזכיר

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

הלנו בעוד טעם לפי דמי' בקבודרסם והוכח בספר חליה זועם בהלכות ר"ה למה בספוקים של מלכיות וזכרונות של שבילים בקיע וע"י עבדיך הכבילים כתוב לומר ובפסוקים של כתובים חינו חומר לומר לפי שבבית פירוש מלשון ביב שפתים פירוש שחומר לו לומרם משל"ב כתובים שרחו ברוח הקודש וכחבו הדברים מבל לא ניוח הקב"ה לומרו וכ"ל מפ"ם חין

הלכה ט בבתי טרטיאות וכו'. שעושין בו מיני שחוק ויכלו בהבל למה יתיהם:

שום רבית מחבת על הגחולה לפי שיוס נקי בלבו לבו לפומת לא מבלה מפ"ה חין רבית יודע זמן הגחולה משל"ב הכתובים שרומים בדוס"ק יכולים לידע כמ"ם החוספות בנדה ומפ"ה כל הבבילים לא נחבבו על זמן הקן רק דבילל שהיה מן הכתובים ולחיתא בסנהדרין שנבבדו מלדד ומידד על עשקי גוג מגוג על זמן הגחולה, וז"ם ותנח עליהם הרוח ויתבבדו פי' שרלו ברוס"ק זמן הקן ויוסף חמר למפה שילה חוחם ושבר שהם רבית

הזכיר לילה בפ' תלה ג"ע וגיהנם בעמל: שנאמר כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת (תהלים טז) ואומר כי עדן ועמלין לבאר שחת שנאמר (תהלים יו) כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך: ר' אלעזר פדת בשם רבי יעקב בר אידי ר' אלעזר היה מתפלל ג' תפלות לאחר תפלתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא תעלה שנאתנו על לב אדם ולא שנאת אדם תעלה על לבינו ולא תעלה קנאתינו על לב אדם ולא קנאת אדם תעלה על לבינו ותהי תורתך מלאכתינו כל ימי חיינו ויהיו דברינו תחנונים לפניך. רבי חייא בר אבא מוסיף יתיחד לבבנו ליראה את שמך ותרחקנו מכל מה ששנאת ותקרבנו לכל מה שאהבת ותעשה עמנו צדקה למען שמך: ו

יא דבית רבי ינאי אמרין הנער משנתו צריך לומר בא"י מחיה המתים. רבוני חמאתי לך יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתתן לי לב טוב חלק טוב יצר טוב חבר טוב שם טוב עין טובה ונפש טוב ונפש שפלה רוח נמוכה. אל יתחלל שמך בנו ואל תעשנו שיחה בפי כל הבריות ואל תהי אחריתנו להכרית ולא תקותנו למפח נפש ואל תצריכנו לידי מתנות בשר ודם ואל תמסור מזונותינו בידי בשר ודם שמתנתם מעוטה וחרפתם מרובה: ותן חלקנו בתורתך עם עושי רצונך. בנה ביתך היכלך עירך ומקדשך ב"ב:

יב רבי ר' אלעזר בר' שמעון בשם ר' חנינא בן אחי ר' יהושע אומר כל הקורא קריאת שמע שחרית ומתפלל תפלה בהנץ החמה כאדם שבונה לפניו ולאחריו, ר' יוסי בר' חנינא אומר כל המאריך בתפלתו מאריכין ימיו ושנותיו, ר' יוחנן אומר כל המאריך בתפלתו אינו חוזר בו לעולם, ר' יוחנן בשם ר' יוסי בן זמרא כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריק

מבקשים בנין ג"פ ואמר מירך ומקדשך כי מלך חיות ירושלים עיר הקדש אתה מבקשים בניה :

יב שלא נגזר מחבותיו , שהנפשות נחספות אים אל עמו ואל אחבותיו כדאיתא בפרקי דר"א וכשאין הבן ליהי ליה זוכה להחסף עם אחבותיו ומתביים ולכ"ח בב"ר פ"ל ואתה תבוא אל אחבותיך בשלום בשהו שתרת עשה תשובה , אבל ק' למה תלה סבת התשובה בזה יום דלימת כדי שנמלט מגיהנם ומזכה לג"ע ושמא ה"ק שתהיה התשובה בשיעור שלא נגזר מאבותיו שזכה כמותם וע"ד הרמב"ם שעונש הנשמה קלוד ההשגה י"ל ז"ש שלא נגזר מאבותיו שבאמת יקלו מהשיג השגתם יהיו מתביישים לפניהם כבושת הטיפת במקום חכמים : לאמוריה , המתרגם דרשתו לעם שאמר כן אחר פרשתו כלומר דרשתו ומעם זה ירח' שאם חטת בדבריו שהקפיד בנגד אבריו לו שמאת בשלומם לכן יבקש מיד תשובה :

יג שתשבור ותשבית , וא"ת מה שאלה היא זו הרי אי אפשר בלא יצר הרע כדאיתא בפרק בא לו כ"ג , ועוד דא"כ לא יהיה האדם בעל בחירה ולא יהיה לו שכר ועוד מ"ש אחין בנו כח לעמוד בו ש"ל יהיה האדם מוכרח לחטוא ח"ו והרי אמרו ז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ואמרו ברחתי יצר הרע ברחתי לו תבלין , ו"ל שעל מה שנתחזק יצר הרע בלב האדם כשהורגל בחטא כלומר ואחריתו יהיה מגון ואמרו בתחלה הוא הלך ואח"כ נעשה בעל הבית כי זה קשה מאוד להטעיהו על זה מבקש שיעזור ה' ואת שתשבור ותשבית טולו ולא קאמר יצה"ר גופיה אלא טולו והוא שבא מלכותו אחר כבר כבש הלב ונתן עולו עליו ולא יכול לו מעתה , ולזה דמהו לעשור שבעיסה שמחמצת והולכת עד שנפסדת ואין לה תקנה ולזה אמר אח"כ שתשביתהו וזה כנגד הטוב ותכניעהו וזה כנגד יצה"ר גופיה כי לא יושבת לגמרי אבל יכבש שלא ישלוט באדם ממעלה גמורה : שבך ברחתנו , כלומר שלבך ברחתנו : ואנו חייבים , ק' כיון דקאמר ואנו חפצים מה

יב רבי חייא בר ווא מצלי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתתן בלבנו לעשות תשובה שלימה לפניך שלא נבוש מאבותינו לעולם הבא . רבי יודן בי רבי ישמעאל קבע ליה לאמוריה דיימר בתר פרשתיה כן :

יג רבי תנחום בר אסבולסטיקא מצלי יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתשבור ותשבית עולו של יצה"ר מלבינו שבך בראתנו לעשות רצונך ואנו חייבים לעשות רצונך את חפץ ואנו חפצים ומי מעכב שאור שבעיסה גלוי וידוע לפניך שאין בנו כח לעמוד בו אלא יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתשביתהו מעלינו ותכניעהו ונעשה רצונך ברצוננו בלבב שלם :

יד רבי יוחנן הוה מצלי יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתשכן בפוריינו אהבה ואחוה שלום וריעות ותצליח סופינו אחרית ותקוה ותרבה גבולנו בתלמידים ונשיש בחלקנו בגן עדן ותקנינו לב טוב וחבר טוב ונשבים ונמצא ייחול לבבנו ותבוא לפניך קורת נפשנו לטובה . וביציאתי אני נותן הודייה על חלקי אמר רבי אבון לאל שחלק לי דעה ומעשה טוב :

טו מתני' ר"ג אומר בכל יום אדם מתפלל שמנה עשרה ולמה י"ח ריב"ל אמר כנגד י"ח מזמורים שבתוב' מראשו של תהלים עד (תהלים כ) יענך ה' ביום צרה אם יאמר לך י"ט הן אמר לו (שם ג) למה רגשו גוים לית הוא מיגון . מכאן אמרו המתפלל ולא נענה צריך תענית . א"ר מנא רמז לת"ח שאדם צריך לומר לרבו תשמע תפלתך א"ר סימון כנגד י"ח חוליות שבשדרה שבשעה שאדם עומד ומתפלל צריך לשוח בכלן מה טעם (שם לה) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך , א"ר לוי כנגד י"ח הזכרות שבתוב (שם כט) בהבו לה' בני אלים . א"ר הונא אם

ל"ל ואנו חייבים , וי"ל דר"ל שאף שנגבר עליהם יצה"ר אין להם התגלות ומעמת לומם כי לעולם חייבים לעשות רצונו דמיבעי להו למכפייה ליצה"ר אלא שאף שאדם הדבר מאד וכמעט אין כח לעמוד בזה תמיד : ונעשה רצונך כרצונו , ליישנא דמתני' נקט דתנן בתחלת עשה רצונו כרצונך ומם לבו הפירושים :

יד אחרית ותקוה , פרש"י שתהא אחריתנו טובה ורואה מה שקויתו : ותקננו לב טוב ומבר טוב , לשון קנין כמו קונה לב ומשנה ואמה לך חבר ובבבלי גרסינן ותקנו בחבר טוב ויצר טוב בעולמך פרש"י לשון תקון : ונשבים ומלא , בבבלי גרסינן ומבים ומלא ייחול לבבנו ליראה את שמך ופרש"י שלא יתגבר עליהו יצה"ר בהרהור הלילה לשוב מאחריך ביום אלא כשנשבים בכל בקר ומלא לבבנו מיחל לך , אבל לפי מוסחתנו לי חיפשר לפ' כן שהטיקל חסר , ויש לפ' כשנשבים לתפלה ומלא מיד תקות לבבנו שיעננו ה' לתת לת שחלתנו , ומ"ם שם ליראה את שמך כי זה יהיה שבה ליראה את שמך ולא לבטוח ע"י הטובה שתתן לנו : ותבוא לפניך קורת נפשנו , פרש"י כלומר ספוק לרבנו וקורת רוחנו :

ט ולמה י"ח , ג"ע מה לריך לתת טעם למנין הברכות שהמנין בכל מקום נמשך אל הנושאים ובודאי שמפני שרלו לורך ברכות אלו תיקנום , ואין טעם שכדי לכוין החשבון לי"ח פיחתו לו הותיפו על הלריך : ולמה י"ח , כבר כתבתי לעיל סי' ח' שאע"פ שהתפלה מן התורה נוסח הברכות ומספרן תיקון רז"ל : **כנגד** י"ח מזמור' , לרמוז שהמתפלל ולא נענה לריך תענית לי נמי לדרכי מנת כדבסמוך : למה רגשו גוים לינו מן המנין , דלשרי ולמה רגשו גוים אחד פרשה היא דמשום דהיתה מביעה על דוד פתח בה בשרי הלים וסיים בה שאשרי כל חוסי בו כדאיתא בפ"ק דברכות : צריך תענית , והייט יענך ה' ביום לרה : רמז לת"ח , כלומר מי שהוא ת"ח יבין רמז זה שתיקנו כן לפי שאחד ז"ל לרבו תשמע תפלתך כמו שיסרחל היו לומרים לדוד יענך ה' ביום לרה : לשוח בכלן , עד שיתפקקו כל מולות שבשדרה : בהבו לה'

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

הלכה טו למה רגשו גוים ליח הוא מינהון . לינו מן המנין בפני עלמו דאשרי ולמה רגשו אחד פרשתא היא : מכאן אמרו . מרמז הפסוק יענך ונו' שהוא אחר י"ח מזמורים למדנו גם כן שהמתפלל ולא נענה לריך תענית ואמו יענך ה' ביום לרה : רמז לת"ח . וכו' שלפי

לה' בני חלים : פרש"י שהוא רמז לחבות וגבורות וקדושת ה' כדאמר ברחש השנה ומכין שאומרים חבות ת"ל הבו לה' בני חלים וכו' , ולי יתכן לפי שהמתפלל צריך שידע כי ביד ה' היכולת לעשות כרצונו בכל הדברים , ומזמור זה מיוסד על היות כחו ית' על כל הדברים :

ה"ג אם יאמר לך י"ט חיטן , ומאכי של טועין ביצה תקנוס לאחר זמן מרובה ואפי כנסת הגדולה לא תיקנו רק י"ח , ומ"מ בגמרא בבלי' מלאו אמר גם לברכת המוטין למ"ד בנגד מזכרות שבהבו לה' שהיא בנגד של הכבוד הרעים , ולמ"ד בנגד י"פ מוליות בנגד מוליות קמנה שבסדרה , ולמ"ד בנגד י"ח מזכרות שבק"ש בנגד י"ח מזמור ל"ל בנגד למה רגשו שהוא נקרא במזמור בפני עלמו , ולמ"ד בנגד י"ח פעמים שהחבות מזכירים , יש לומר בנגד והנה ה' נצב עליו , ולמ"ד בנגד י"ח לוין , כאשר לוה ה' דכתיב מקמיה ואתו להליחב בן אחיסמך , ולמ"ד בנגד י"ח מזכרות שבשירת משה דהייגו פ' האזינו כדאיתא בסמוך , ל"ל בנגד וידבר ה' אל משה בעלם היום הזה דכתיב בתריה , ולמ"ד בנגד י"ח פסוקים שבשירת היס , ל"ל בנגד כי בח סום פרשה שכתוב ג"כ עם השירה , ולמ"ד בנגד י"ח פסוקים שבשירת הדברות , לא מלאתי סמך לברכת התוטין : והכתיב אל הכבוד הרעים , יכוין דהא נמי הזכרה הוי מעיקרא נמי הוה להו לתקוני י"ט ברכות וכנון ג' דברים שהם נכללים בברכה א' היה להם לחלקם כל א' בברכה בפני עלמה והיו י"ט , ומאכי רבי יוסי דהתניא כולל של טועין , ואם היו בחים לחלוק כל דבר בברכה בפני עלמה היה לריך לחלק ברכה לזקנים וברכה לגרים וברכה לדוד והיו כ"ח ברכות ולא נמלא לחזרה בנגד כל א' ולכן ט"כ לכלול כל הדומים בברכה א' , דזקנים וגרים נכללים במכטח לנדיקים דכללו נדיקים , ומלכות בית דוד בכוזה ירושלים שבמלכות בית דוד תבנה ירושלים , ואין טעם שבקלחם יכללו הכל בברכה א' ובקלחם יחלקו כל דבר בברכה לעלמה : בנגד י"ח פעמים שחבות בתורה , כתב הר"ד בחודרהם בסוף ק"ב שלפי שחפלות למדו חותן מן החבות שבדרהם תקן תפלת שחרית , לכן לחר שנתקנו י"ח ברכות בנגד י"ח פעמים שבזכרו , ולי נרחה שלפי שהחלת הברכות חלהי לברהם חלהי יצחק וחלהי יעקב וגם ג' רחשונות בנגד ג' החבות תקנו , מספר הי"ח בנגדן , ול"ל כדי שחטמוד זכותם לקבל התפלה : בנגד י"ח לוין , לפי שרלוי להתפלל תמיד על בנין ב"ה וכמ"ש במדרש שמואל פל"ח שעל זה נענשו שרחל בימי דוד שלח חבנו בנין בית המקדש , ועל זה תקנו רז"ל להתפלל והשב העבודה לדביר ביתך ובבחורי לויקרח רכה פ"ח כחבתי ענין לחר על דרך הדרש בזה , וגם במ"ש בנגד י"ח חוליות וכו' ומ"ש בנגד י"ח לזכרות וכו' : בלבד מן ואתו להליחב לחפוקי הלווי הכח' תחלה בבללחל דחל"כ הוה ליה י"ט , והח דלח מני ההוח לווי מפני שהוא כולל כל המלחכות והלוויים שמזכיר לח"כ מותמו להליחב ולהלן בפרט כל מעשה ומעשה שעשו החומנין הס פי' הלווי הכולל ואין למנות הכלל עם הפרטים , ועי"ל דלווי דבללחל ל"ל חשיב כולי האי לאחריני שכתוב בכל המלאכו' מעשה דרכיס דאיכו דומה יחיד העוסק במלוה למרובים העוסק' במלוה כמ"ש ז"ל גבי ורדפו מכם ה' מלח , והלווין המזכירים במעשה משה חשיבי דרכיס דשקול משה כנגד כל ישרחל , בנגד י"ח לווין , בשבלי רב יוסף לאמר בנגד י"ח לזכרות שבק"ש ואיפשר דטעמיה משום דק"ש שמוך לחפלה לו לפי שממטלת התפלה שהמתפלל מודה ביסודי התורה מלילות ה' והשגחתו ויכלתו כמ"ש בעל לור ה' במ"ג ח"ב כ"ח פ"ח , ולפי שהטעקיס החלו נכללים בק"ש לכן תקנו י"ח ברכות כנגדה, והר"ד חבודרהם בס"כ כתב , שי"ח בנגד י"ח לזכרות שבשירת משה , ובמדרש לחר בנגד י"ח פסוקים שבשירת היס , וכנגד י"ח פסוקים שבטעמת הדברות , וכתב שתמלח בשירה י"ח לזכרות ויה ולי ולחלהי הרי י"ד וביומטב ה' שהוח קודם השירה ד' הזכרות הרי י"ח ולח נתן יחם לשירה עם הברכות , ולי לין נרחה שזו שירת משה דשירת היס מבעי ליה ועוד דלחין ויומב ה' מכלל השירה , חלח שירת משה היח פ' האזינו ויש בו י"ח לזכרות כשתמנה חלהינו ולוזה ולל ולור ולורנו ושליון מכלל הלזכרות , לבל חלהיכם לור חסיו בו י"ל שהוח בנגד ט"ג כדפרש"י בחומש , וירחה שמפני שעיון תפלה לין לדם ניזול ממנה בכל יום כדלימת בגמרא בבלית קבועה בנגד שירת

אם יאמר לך אדם י"ז אינון אמור לו של טועין בבר קבעו חכמים ביבנה התיב ר' אלעזר בי ר' יוסי קומי רבי יוסי והכתיב (תהלים קיט) אל הכבוד הרעים א"ל והתני בולל של טועין ושל פושעים במכניע זדים ושל זקנים ושל גרים במבטח לצדיקים ושל דוד בבונה ירושלים . אית לך מספקא לכל חדא וחדא מנהון אדכרה ר' חנינא בש"ר פנחס בנגד שמנה עשרה פעמים שאבות כתובים בתורה אברהם יצחק ויעקב אם יאמר לך אדם י"ט הן א"ל (בראשית כח) והנה ה' נצב עליו לית מנהון אם יאמר לך אדם י"ז הן אמור לו (שם מח) ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק מינון . ר' שמואל בר נחמני בש"ר יוחנן בנגד י"ח צווין שכתב בפ' משכן שני א"ר חייא בר ווא בלבד מן (שמות לח) ואתו אהליאב בן אחיסמך עד סופיה דספרא . שבע של שבת מנין א"ר יצחק

פירוש הקצר מפ"מ ושי"מ

שלפי שלחר י"ח כתוב יעקב לפון מוכח ורמז שלריך לומר לרבו לחר שהמתפלל י"ח תקובל ותשמע התפלתך ולפיכך כתוב לומכח ולא כתיב עלמו ה' וגו' , ומדבך מרן להלמיד שיחמר לרבו כך : והכתיב אל הכבוד הרעים . ותכי ג"כ הזכרה היח ולמה לח תקנו עוד ברכה לחת בנגד השם הזה : אית לך מספקא לכל וחדא יהדא מנהון אדכרה . כלומר מפני שזה השם של הכבוד יש לך בו ספק שם לקבוע נגדו ברכה חו לח לפי שחיגו מהשמות שחינן נהגין ולפיכך מעיקרא לח הוו מסדרי חלא לחר כך שמלו יש לקבוע ברכה גם כנגד שם הזה של הכבוד וגו' הלכך מספקא לחמרו לכל חדא וחדא מינהון משל דוד ומשל בוזה ירושלים לחדכה בפני עלמה והשתח כלל ניחח וכן למחי דהכנו נמי הלידנא לומר י"ט ברכות : אם יאמר לך אדם חשע עשרה הן . עם הספוק והנה ה' נלב עליו שמחכירין בו ג"כ חבות חלהי לברהם לחריך וחלהי יעקב . חמור לו זה הספוק והנה ה' וגו' ליח הוח מהנון מפני שלח כתיב בו יעקב : אם יאמר לך אדם . ת"כ מעשה שבע עשרה הן לפי שספוק ויקרא בהם וגו' ג"כ לח הוכיר בו בפירוש יעקב : אמור לו . דשחי הספוק הזה ויקרא וגו' דהוח ודאי נחשב מינהון הוחיל וכחוב בו ויקרא בהם שמי הוה ליה כמו שם יעקב ג"כ מפורש בו : בפרשת משכן שני . כלומר בפ' פקודי והאי שני כמו

שירת משה לרמוז שאין להרבה לחברי ה' אם לא תקובל התפלה שהחטא גורם ויש לשמוח בעונו כמ"ש משה שירה על העונשים שהם לכפרת העון, והחומר כנגד שירת הים ליכא טעמו, לפי שעיקר התפלה על המזונות וקשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף, וטוד שהמתפלל עומד לפני הב"ה כישראל על הים שהיו מרחיים בחלבנ, וזהו טעם האומר כנגד י' הדברות שהוא כמקבל פני שכינה כמעמד הר סיני, לך קשה מאי י' פסוקים די' הדברות דליתנהו רק ט', ושמא ויהי וידבר דכתיבי מקמיהו קא חשיב: שבעה קולות, דכיון דמזמור זה שייך לתפלה מטעמי דכתיבנא תקנו ג"כ תפלת שבת והמועדות כמין הקולות שבמזמור זה: שבמזמור שיר ליום השבת, והוא הדין לתפלת המועדות דכללהו שבת מיקרו: וכתיב בסופה ה' ידין, ור"ה יום הדין: בפרשה של שלמה, כדי שיעטו וכן אמו כשנכנס שיעטו ה' מיד בגשמים נעשה כנגדן:

יז גדולה היא הדעה, ל"ע דפשיטא שאין דבר חשוב בעולם מהדעת ומה לריך רהיה, ומה ענין הוסה בין ג' שמות, ואגדה כזו איתא בבבלי בפ' אין עומדין וכתב הרשב"ם דאל הוא מדת הדין וה' מדת הרחמים שבב' מדות הלו עולם מתנהג, והכוונה בכאן שמי שחננו ה' דעה ידע ויסכיל לאחתא מה שהוא בכח השכל האנושי להשיג באמתתו יתי' ובמדותיו ואז ידע לעשות המלות כתקנן ולשם פועלן ומי שאין בו דעה לא תתכן לו מלוה, וז"ל שהדעה בין ג' הוסיות ר"ל שמשגת השמות שהניתן בתוך הדבר יודעו ומשיגו, ובעל עין יעקב כתב שהגמיה בין ג' השמות טורלה על מעלת המעיין לו עושה המלוה, והוא כי רחשית חכמה ירלת ה' והיא היתה קודמת לחכמתו כמו שיורה זכירת ה' ברחשונה וגם לאחרי כן ר"ל לאחר למוד החכמה לא היתה כוונתו להתבת הכבוד לו המוביל רק לשם"ם וזו היתה לו בקודם ובאחאחר וכהן הוא, והיותר נכון אצלי שמטלת הדעה להיותה מאת ה', שלא כדעת החוקר שחשב שהדעה מבעית בחדם מלד המושכלות הרחשונות ועל ידן יעשה הקשים ויוליד תולדות בחכמה, כי אימו כן אלא כי ה' יתן החכמה ולכן נכתב השם מלפניה לומר שהחלתה מאתו ית' כחז"ל טיפה זו מה ההת עליה חכם וכו',

יצחק בנגד ז' קולות שבתוב (תהלים כט) בהבו להי' בני אלים א"ר יודן ענתוריא בנגד ז' אזכרות שבתב במזמור שיר ליום השבת. תשע של ראש השנה מנין א"ר אבא קרטונניא בנגד ט' אזכרות שבתובות בפ' חנה וכתיב בסופה (שמואל ח ב) ה' ידין אפסי ארץ. עשרים וארבע של תעניות מנין ר' חלבו ור' שמואל בר רב נחמן תרויהון אמרין בנגד כ"ד פעמים שכתוב בפ' של שלמה רינה ותפלה ותחנה:

יח אמר רבי יצחק גדולה היא הדעה שהיא ממוצעת בין שתי הזכרות שנאמר (שם) כי אל דעות ה' איה דבעי משמעינה מן הדא (משלי ג) אז תבין יראת ה' וכו':

יט רבי פנחס ר' לוי רבי יוחנן בשם מנחם דנלייא זה שעובר לפני התיבה אין אומרים לו בוא והתפלל אלא בוא וקרב עשה קרבננו עשה צרכינו עשה מלחמותנו פיים בעדנו:

רבי

ולא מהמושכלות לחשובות, ונכתב ג"כ שם מחריב, לומר כי גם לאחר כך להוליאה מן הכח אל הפועל לריך סייעתא דשמיא, וכמ"ש בפ' תנוקת שאלו תלמידי אלכסנדרית את ר' יהושע בן חנניה מה יעשה אדם ויחכם אמר להם יבקש רחמים ממי שהחכמה שלו שנאמר כי ה' יתן חכמה ולא מהקשים החשובים ולזה תקנו ז"ל לבתך חוץ הדעת: שנאמר כי אל דעות ה', לין להקשות מה ראיה מדעתו ית' אל דעת בני אדם שפי' אל דעות ה' שהי' בורא דעות בני אדם וכלן נגלות לפניו ע"ד אל אלהי הרוחות וכן פי' הרד"ק וזה מוכרח, דאי בדעתו ית' מיירי אל דעה מיבעי ליה כי לא יתואר ברבוי הדעות, ואף כי בדרך הלצה י"ל כדכתיבנא בדרושי שרמז בשומר גדולה דעה שניתנה בין ג' אותיות שאין שמו במדעו ית' בהשתנות הידועים שאין ידיעתו כידיעתנו כמו שביאר הרב המורה בח"ג, ולזה ניתנה בין ג' אותיות של שם להורות שהוא הוא ערם המלא הידוע לו לחבריו שאין בחקו שמו, והוא ע"ד מ"ש ז"ל לחי ה' קודם שיחטא ואחי הוא לאחר שיחטא, מכל מקום אין זה מענין האגדה הכתה בדעת האדם שעליה נתקנה ברכת חונן הדעת עפקינן: אית דבעי מסמעינה, יש שרוצה ללמוד זה מזה שכתוב לו תבין יראת ה' ודעת אלהים תמלא הרי שהדעת בין ג' שמות, ופי' דעת אלהים דעת האדם המושפע מאלהים, ח"ל הדעת שבו ידע לאלהים, דאי איפשר לומר דעת עליון ממש כי איך יאמר עליו תמלא, ומ"מ איכא למידק מאי נפקא מינה דכילף לה מהאי קרא לו מהאי קרא, ולשמת הרשב"ח הנ"ל י"ל דאיתא מהכא דכתיב אלהים דהוא ודאי מדה"ד, אבל אל איפשר יהיה מדה"ר ע"ד חסד אל כל היום, ולשמת בעל עין יעקב הנ"ל איתא מהכא דכתיב ירלת ה' בהדיא, ולשמתי י"ל דמשום דכתריה כתיב כי ה' יתן חכמה איתא מהכא דמשמע שזו היא הכוונה בהתמלטות הדעת בין ג' השמות:

כ אלא בוא וקרב, דרשם היה לומר לעובר לפני התיבה מדי עברו בוא וקרב: ה"ג אלא בוא בוא וקרב בוא ועשה עשה קרבננו וכו', פרושי קא מפרש דבוא ועשה פי' עשה

פירוש הקצר ספ"ם ש"ם

הלכה מז משמעינה, למשמע:

הלכה יח עשה קרבנינו. כי תפלה במקום תמידין מקוה:

פי דברים הכשלין על שם שכתוב בו שני פעמים מכאן זא"ז ויש בפרשה זו י"ח פעמים לוה ה' עד סוף הספר וסיימו דקאמר ובלבד מן ואתו מהלישב כלומר דלא מהשבינן הלוי שכאמר שם בפסוק ובללתל בן חורי וגו' כי שם מכאשב לוה ה' וכו' הכתובים לאחר הקרא דוקא ואילך עד סוף הפרשה:

עשה קרבנו וכו' , ובוא וקרב היינו פיים בעדנו דהייט קרב להתפלל כדאמר בב"ר פמ"ט וכו' :

יח במקום שהוא מיוחד להתפלה , ללו דוקא כשמתפלל עם הצבור דהתוא מעת לעת נפקא , כדאמר בפ"ק דברכות בגמרא בבלית לימתי עת לעת כשעה שהצבור מתפללים , אלא לפילו כשמתפלל ביחיד יש להתפלל בב"ה שהוא מקום שכינה וכמ"ש לדיוו יונה בשם הגאונים גבי הא דאמרינן בפ' המוכר תין תפלתו של אדם נשמעת אלא בב"ה שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום רנה שם תהא תפלה , ופרש"י שמקום רנה בב"ה שהצבור לומרים שירה בעוימת קול , ור' יוחנן לא ס"ל ההוא סיקס ומאן דילוף התם משום דשייכי התי קרא בברכת כהנים שהוא בבית המקדש ושם דוקא נזכר שם המפורש כדאיתא במכילתא ובפ' אלו נאמרין , ור' תנחום מוסיף דאפילו בב"ה לא סגי אלא צריך שיהיה לו מקום מיוחד בו ולא יתפלל פעם במקום זה ופעם במקום אחר , והייטו דאמר רב הונא בפ"ק דברכות כל המקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם יהיה בעזרו שנאמר ויבכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם כדכתיב הרא"ש בפסקיו ולהכי מייתי רבי תנחום מדוד , דאי מהתם בתוך ב"ה תין קפידא בשטוי המקום אבל ר' הונא מייתי מאברהם לומר שאלהי אברהם יהיה בעזרו : אלא בכל מקום אשר אזכיר , וא"ת מ"ש מקום מיוחד מזולתו למכתב ביה אזכיר והלא לעולם יאריאל שם המזכירים שמו , וי"ל דבב"ה שקורין בו ס"ת ומברכין ברכת כהנים שייך לומר אזכיר כי בס"ת וברכת כהנים המלווין שם מה' נזכר שמו , ק"ל מקום דהב"ה מלוי בב"ה כדאיתא בפ' הנ' כתיב אזכיר את שמי שבערות השכינה שם נמלא ה' גורם שיזכירו שמו שם שיאמרו כי שם שמו ושכינתו , אך ק' דבפ' הנ' גרסינן ומנין אפי' לאחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך , ופרש"י אשר אזכיר את שמי אשר יזכר שמי על פי מלומי ודברי , הרי דבב"מ שייך לומר אזכיר , וי"ל דר' יוחנן פליג וס"ל דלא הויא הזכרה שם אלא כגון קריאת ס"ת וברכת כהנים דהיא זכירת שמו ממש בברכה : אלא אשר יאמתוה , תפ"ג דלפי מ"ש בפ' חלק בקש דוד לעבוד ע"ז דכתיב ויבי דוד בת עד הרחק אשר יאמתוה שם ניחא דכתיב אשר יאמתוה כמו אז יבנה אלמה שפי' בקש לבנות ולא בנה , לא ס"ל לר' תנחום הכי אלא דבהשתחויות אלהים חייס מייבי , ולפי שאין לומר אשר להשתחוות ולא להשתחוה להכי קאמר דהוה ליה לכתוב אשר השתחוה שלא על פי שכשבא עד הרחק לא ליפסיר שעדיין לא השתחוה וקאמר קרא שבא שם כדי להשתחוות מכיון דכשנכתב הכתוב כבר השתחוה ודאי כל"ל שבא עד המקום אשר השתחוה תא"כ בו , כי למה יספר הכתוב כוונתו ולא יספר מעשהו ממש אלא שפי' אשר יאמתוה שהיה דרכו להשתחוות שם לעולם ועתה בא שם להשתחוות ג"כ ולהכי נקט אשר יאמתוה לומר שדרכו בכך תמיד ע"ד ככה יעשה ליוב כל הימים , ולפי שאי אפשר שאם קביעות תפלתו כי זה היה בהר הזיתים וקביעות תפלתו מסתמא בירושלים עירו היתה לכן אמר דהייטו שהיה לו מקו' קבוע להשתחות שם , כי בלכתו שם בב"ה אשר היה לו שם לא היה משנה מקומו אלא לעולם משתחוה במקום מיוחד לו בתוכו :

יח רבי אבא ר' חייא בש"ר יוחנן צריך אדם להתפלל במקום שהוא מיוחד לתפלה ומה טעם (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אשר תזכיר את שמי אין כתוב כאן אלא בכל מקום אשר אזכיר א"ר תנחום בר חנינא צריך אדם ליחד לו מקום בבית הכנסת להתפלל ומה טעם (שמואל ב טו) ויהי דוד בא עד הראש אשר השתחוה שם לאלהים אין כתיב כאן אלא אשר ישתחוה וכו' :

יט רבי יסא ר' חלבו מטיבה בש"ר אבדומה דמן חיפה צריך אדם להסב פניו לבותל להתפלל מה טעם (יחזקאל לח) ויסב חזקיהו פניו אל הקיר . באיזה קיר נשא עיניו ריב"ל אמר בקירה של רחב נשא עיניו (יהושע ג) כי ביתה בקיר החומה אמר לפניו רבש"ע רחב הזונה שתי נפשות הצילה לך ראה כמה נפשות הצלת לה הדא היא דכתיב (שם ו) ויבואו הנערים וגו' תני רשב"י אפילו היתה במשפחתה מאתים אנשים והלכו

יט להסב פניו לבותל , נראה שאין זה מ"ש בפ"ק דברכות שלא יהא דבר חוץ ביניו ובין הקיר , דאפי' היכא דליכא חציצה כגון שאחוריו לבותל ופניו לבית והבותל שבינהן רחוק ממנו לו פניו למקום פתוח אסור , דאין זה דרך לניעות , אלא דק"ק כי לא הזכירו הפוסקים זה הענין : באיזה קיר , תפ"ג דקיר ודאי כפשוטיה , כיון דמיכיה ילפינן שצריך להסב פניו לבותל להתפלל ושלא יהא דבר חוץ ביניו לבין הבותל כדלעיל דרבי ליה תו משום דלקיר מבעי ליה לא אל הקיר דמשמע היזוע , ומכיון דלא נזכר נבי חזקיהו קיר מקמי הכי משמע להו בקיר רחב לו ב"ה לו שוגמית לו קירות הלב שנזכרו במקום אחר , ואין קושיא ממה שקדם המקרא הזה לקרא דקיר ב"ה וקירות הלב , שדברי הנביאים היו יזועים מתחלה כדכתבו התוספו' בפ' מי שאחזו בעובדא דאשמדאי , ג"ל כיון דשכינה למעלה ממרחשותיו של חולה טוב היה לו לחזקיה להתפלל בהסבת פניו למרחשותיו משיהפך פניו אל הקיר ולזה הוצרכו לומר דהסבת פניו לקיר לרמוז לקיר רחב לו ב"ה לו שוגמית לו קירות הלב , אך ל"ע מ"ש מר אמר בקיר רחב ומר אמר וכו' , ועוד ל"ע לריב"ל ור"ת ורשב"ן

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

הלכה יח מיוחד להתפלה . בבית הכנסת : מקום בית הכנסת . צריך לייחד לו מקום מיוחד שלא יתפלל פעם במקום הזה ופעם במקום אחר ולפי' בתורה בהכ"נ : אשר ישתחוה , משמע שהכין לו מקום מיוחד שישתחוה שם :

הלכה יט באיזה קיר נשא עיניו . משום דכתיב הקיר בה"א הידיעה וגרסינן להא לקמן בפרקין פ"י בהלכה ב' :

ורשב"ן דכהדיא כתיב זכור נא את אשר התהלכתי לפניך שהולה בזכות עצמו, וכן אמרו בפ"ק דברכות שלפי שתלה בזכות עצמו תלו לו בזכות לחריס שנאמר למעני ולמען דוד עבדי, וי"ל דלכ"ע הסמיכת פניו אל הקיר לרמוז שם פני מגמתו לעניין שגרמו בקיר ולפי שלרומיו לא היו ד', הא' יעוד המיתה המוחשת, הב' מות הנפש כמ"ש בפ' הנ' כי מת אתה ולא תחיה כי מת אתה בעוה"ז ולא תחיה לעוה"ב, והג' שהולך בלא בנים, והד' חרבן ב"ה שהיה שגחריב לא על ירושלים להחריב ב"ה ושבעת וסיעתו היו רוצים להשמע לסנחריב וחזקיהו וסיעתו היו מעכבים ומתוך חזקיה יפחד שהנחן ירושלים בידו, הנה לדעת ריב"ל עיקר נרתו על מיתתו המוחשת כי בחייו יוכל לתקן הכל, ולזה פי' הקיר בקיר ב"ה לומר שכמו שעתה לותם המתפללים בקיר ב"ה יעתה לותו בזכות לחדותיו שבנו ב"ה לעניין קיומו שלא יהיה יגיעם לריק, ולדע' רשב"ן עיקר נרתו על לבתו עיריו ולזה פי' הקיר בשומית שמכלן פתח להחיותו כדי שיזכה לבניס, ולדעת רבנן עיקר נרתו על מיתת הנפש ולכן פי' בקירות לבו, שהכוונה שלא תאבד נפשו עם הגוף כמו שאפרש ב"ה, וי"ל דבהא קמפלגי שלדעת הרשומס נתלה ג"כ בזכות אבות, שאע"פ שאמר זכור נא את אשר התהלכתי לפניך מ"מ הקדיס זכות אבות, ומ"מ תלו לו בזכות לחריס שלא היה לו להזכיר זכות עצמו כלל, אבל לרבנן ס"ל שלא נתלה אלא בזכות עצמו כפשטיה דקרא דרשי הקיר בקירות לבו, לאנס ההפרש שבין הרשומים, י"ל מפני שיש לעיין מה טעם תועיל זכות האב לבניו ולא תזיק רשעת האב לבניו כשאין חומזין מעשי אבותיהס בידיהס שאס תאבד נפש האב ונפש הבן אחת למה לה הטוב יקבל הבן מפני האב ואת הרע לא יקבל ואס לא יאבד לאחת גס הטוב לא יקבל ואין לומר שבן הלריק נקרא בנו ובן הרשע לא נקרא בנו שאולק רשות לעצמו וכדאשמעת ממ"ס בב"ר גבי חלהי אבי אברהס הבוחר בדרכיהס וכו', דא"כ רשע בן לדיק לדקת אביו לא תגילנו שהרי חלק רשות לעצמו והס שקר והרחיה זכור לאברהס שנאמר כשחטאו ישראל, לאנס התשובה לזה מג' פנים הא' שמכלל שכר האב מה שזוכה הבן מפני שהאב לולה בקיומו, אבל בעונס אין מעשי לעשר הבן מפני רשעת האב כדי להעניש האב במה שידאיב נפשו בלעשר בניו כי אין רחוי שיעשר הבן אשר לא חטא ואין

והלכו ודבקו במאתים משפחות כולהם ניצולו בזכותה אבותי שקרבו לך בל הגרים האלו על אחת כמה וכמה רבי חנינא בר פפא אמר בקירות בית המקדש נשא עיניו (יחזקאל מג) בתתם ספם את ספי ומזוזתם אצל מזוזתי והקיר ביני וביניהם בני אדם גדולים היו ולא היו יכולים לעלות ולהתפלל בבית המקדש בכל שעה והיו מתפללים בתוך בתיהם והקב"ה מעלה עליהם כאלו מתפללין בבית המקדש אבותי שעשו לך את בל השבח הזה עאכ"ו ר' שמואל בר נחמן אמר בקירה של שונמית נשא עיניו שנ' (מלכים ב ד) נעשה נא עלית קיר קטנה אמר לפניו רבש"ע השונמית קיר אחת עשתה לאלישע והחייית את בנה אבותי שעשו לך את בל השבח הזה עאכ"ו תתן לי נפשי. ורבנן אמרי בקירות לבו נשא עיניו (ירמיה ד) מעי מעי אוחילה קירות לבי הומה לי אמר לפניו רבש"ע

גוברן חוב זה במקום שחב לחבריס, והב' קרובה לזו והיא שהחב עומד עס הבן בכח דברית בראשית דאבות הוא וכשהבן מלטער החב מלטער עמו וכשהוא אמת החב אמת עמו כי הוא נגד עליו וכדכתיב ביפה תאר בב"ר פכ"ח סי' ח' ולכן רחוי שמשכר החב יזכה הבן כי החב מקבל השכר עמו, אבל בעונס אין רחוי להעניש הבן מפני שהחב נענש עמו מאחר שהוא עלמו ליט רחוי ליענש, והג' מפני שהבן חפץ במעשה הטוב שעשה אביו ולכן רחוי לשכר מלד טוב לבדו ולפ ע"פ שהוא רשע לעלמו מ"מ יחפון בטוב' כי ליטו עושה רק לבפיי' ילרו אבל מסתמת תאות נפשו לעושה בחזקת כל ישרחל וכמ"ס הרב בסוף הלכות גרושין בחותן שכופיס להוליא, ולכן לפ שהוא רשע למוקף יליו שמת בכשרון אבותיו, אבל בן הרשע לא יחפון ברשעת אביו ואפילו הוא רשע לעלמו ולכן אין להענישו על אביו אלא כשאוחז מעשה אביו ממש בידו כמ"ש ז"ל, ובבן נאמר דריב"ל רמז אל הטעם הא' ולזה הביא מדרש שהועילה זכותה לכל דבקי מפחתה ואין זה אלא מפני שחפלה בעודבן שיעמת לבה בקרוביה ותלטער בחבורן ע"ד לאיבבה לוכל ורליתי בחבדן מולדתי, ורשב"ן רמז אל הטעם הב' ולזה הביא מהשומית שחיות בעה היה חיי עלמה שעל ידו היה השחרות לה בעולם ואל זה היתה כוונת תחייתו לא מלד היולד בעלמו, ורבי חנניא רמז אל הטעם הג' ולזה הביא מחותן בני אדם שמפני טוב לבבם נחשב להם כאלו התפללו בבית המקדש וכן חזקיהו מטוב לבבו תחשב לו זכות לבותיו כאלו הוא עשה כי חפץ הוא במעשיהם: בולהם ניצולו, דמדל"ק לחיה וכל אשר להם כדכתיב בעת שבועתה אלא ואת כל משפחותיה משמע כל המשפחות הדבקות לה וזה לא היה מחיוב שבועתה אלא בשכר שהלילה המרגלים: בל הגרים האלו, דק"ן אלף גריס נתגיירו בימי דוד בשעה דין לגבעונים בדאיתא בס' במדבר רבה פ"ח: בני אדם גדולים היו, אע"ג דקרא ברשעים מיירי דכתיב בסיפיה ומתו את בם קדמי בהועבותם אשר עשו, י"ל דה"ק שהיו גדולים עד שהיתה תפלתם בביתם מקובלת בלאו היו ב"ה ושוב הרעו למעלה את קדשו, ומ"מ יליף דכיון דהנהו לגדולתם היו נעניס בתחלה בלאו היו ב"ה כ"ש מחזקיהו אע"פ שהוא חולה ולא יכול לבוא לב"ה מבת תפלתו אל היכל קדשו בלאו היה מתפלל את ויועתר בזכות אבותיו: בל השבח הזה, הבנסת הגריס לי

נמי

בבוד חבמים וחדושי מהר"א ז"ל

יש אבותי שקרבו לך בל הגריס האלו עאכ"ו, פי' משום שבנזר מיתה על חזקיה בשבול שביטל פ"ו והטעם של פ"ו לשבת יגלה ובאלו ממעט הדמות, ע"ב ביקש חזקיה שהעמוד לו זכות אבות שקרבו הרבה גריס שבאים תחת בנפי השכינה ובלמו האחת שבת העולם ובם הדמות וק"ל:

נ"ס

פידוש הקצר מפ"מ וש"מ

אבותי שקירבו לך וכו'. כדכתיב ויהי בשלמה שבעים אלף נושא סבל וגו' ובלם גריס היו כדאמרי' בפ' הערל בחוסס שעה נחוספו וכו' יבהתם ספם את ספי וגו'. פסוק הוא בישחזקאל ודריס ליה לשבח שבני אחם גדולים היו וכו' והיו מקרבין ביתם לבית המקדש כדי שיהו יכולין לשמוע הבל והמבית אמר להם זה בי"אוכחה ואפי' בן היה הקב"ה מעלה עליהם וכו' וזהו מיתורת דקרא והקיר וגו' אלא בלומר ועשם בל זה הקיר שביני ובינייהם מקרבן תגלי: בל השבח הזה. שב בית המקדש:

נמי מה שחפה שלמה ב"ה זהב כדמסיים הה בפ"ק דברכות בהא דקאמר מאי קיר על עסקי הקיר ומה שומית וכו' : קיר לחת עצמה , ס"ל כמ"ד בפ"ק דברכות עליית קיר לכסדרה היתה ומלקוה לצניים , לך ק' דהא שמה לו שם מטה ומלמן וכסא ומטורה ומדי עבדו יסור שמה לאכול לחם , וי"ל דלמן זה זכות להם דיקורי היא דליתיקרו בים ולא חשיב מתנה , כדגרסינן בחלו טרפות דבי זירא כי מסדרי ליה לא שקיל כי הוו מזמני ליה הוה חזיל אמר לתיקירי היא דמתיקרו בי , אבל מה שעשתה לו עליית קיר לכבדו ולא הספיקה בהכניסה לותו בתוך בית תמיד יחשב לה לגדקה : חזרתי על רמ"ח אברי , פי' שלחר שהאברים המתים שדרכם לחנות כבהמה עשאם רוחניים שלא חטאו כ"ש שנתן לו נפשו שהיא רוחנית שלין רשאי שתפסד עם הגוף , אי נמי לפי שמדת החסד לחטות ועכ"ז מדת הכ"ה לסלות כמ"ש בחיכה רבתי נחמו פשעינו כמדתנו אתה לא שלחת כמדתך לזה אמר שלחר שאני לא חטאתי בשום אבר כמדת ב"ו מכ"ש אתה שמדתך להטיב אפי' לחוטא שתתן לי נפשי ולא חזיקי :

כ הוכר שכל הפנים פונים לו , נראה דזו אסמכתא דפסחים דקרא שהוא לפנים מן החולם וכגמרא בבלית לא מייתי אלא בעוי לתלפיות : פונין לו , כדתניא לעיל מהא היה עומד בח"ל יכוין את לבו כנגד ירושלים וכו' עד נמלא עומד במזרח מחזיל פניו למערב במערב מחזיר פניו למזרח וכו' עד נמלאו כל ישראל מכוונין את לבם למקום אחד : תל שכל הפיות , ואל היינו בהיותו חרב כתל ופי' בעוי שהיה בעוי ושוב היה לתל לי נמי שעתיד להיות בעוי לאחרי היותו תל : תל שכל הפיות , נראה שיש כאן דלוג ול"ל שהכל פונין בו כדאיתא בגמרא בבלית ואגב חורבי' מייתי תל שכל הפיות מתפללים עליו כי מזה אין רחיה למ"ש שהכל פונין למקום ההוא כשהן מתפללים תמיד :

כא והיו עיני ולבי שם כל הימים , ומדלא תלה הדבר בזמן כשרותם כמו שתלה קיום הבית משמע דמשכחה ב"ה השכינה שם כל הימים ולפיכך לגלגל עוון לאחר חרבנו :

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

כ ג"פ לריב"ל סובר כמ"ד בפ' ג"ב ובפ' כתובות שהשכינה תמיד מקומה דווקא בבה"מ ולפי' במרכובה ליתה זאת מפני , וס"ל נמי כדאיתא בפ' בתרא שיתה קומו ובואו שחד מ"ד ס"ל מקום שיעמד מחרבן בה"מ ע"ש , ולפ"ז מפני שבן מתחילה היה כך יסוד התרן שבגיבל שברחם יהיה בה"מ ג' בעוי ולחר"כ יהיה חרב , ועכ"ל קרלו שברחם סך ולחר"כ יהיה עוד בעוי בגיבל יצחק וב"כ יהיה נעשה שדה , ולחר"כ יהיה נבנה בנין הבית בגיבל יעקב בית עולם , ומפני דלפ"ז עכ"פ קדושת מקום קבוע אל ב"ה הוא מקודם מעולם ועד עולם , וזה שאמר ר' אבון תלפיות לפי' בעוי לתלפיות כמ"ש שנבנה מתחילה שיהיה נעשה ממנו תל ועכ"ל הוא תלפיות לפיכך בפעם חרבנו ודוק :

כא נראה למ"ש לפני זה דהא פריך דוקא תלוכא דריב"ל כי ודלמ' דס"ל שפיר והיו עיני ולבי וגומר ס"פ שתחיים תמיד לימות יבא הזמן שכהיו רחויס שיבנה לנו ביתו מחדש מבל מ"מ אין שורש שם כלל , אלא דתלוכא דריב"ל פריך מפני דלדידיה גם בלא רומי' דקרא מ"מ

פניו למעלה , כלומר לה"ל דפיקל שכינתו למעלה ומ"מ שכינתו ג"כ למטה להסגיא שם כמי שמכיע למעלה עם היות פניו למעלה : בנגד בית קדש הקדשים של מעלה , תימה לפי יכוין במה שלא נראה לעין דבשלמא ב"ה של מטה לפ"ם שעשאו לינו אלא מחחר שבבר רחהו יוכל לכוין אליו , ופ"ק דחע"ג הל מטה מכוון כנגד של מעלה מכוין דלמר מכוין לבו לזה ולמר מכוין לבו לזה הא פליגי , וי"ל שר"ל שיכוין שמלחכי השרת הממונים על התפלה יכניסו תפלתו למטן קדשו ית' השמימה ע"ד ותבוא לפניך תפלתי חל היכל קדשך ותבא תפלתם למטן קדשו לשמים , ולהיות ב"ה של מטה שער השמים שמשם עולה התפלה לב"ה של מעלה המכוון כנגדו יכוין המתפלל לב"ה של מטה שיכוין שתכנס תפלתו שם וידע כי משם תעלה השמימה לקדש הקדשים המכוון כנגדו , והשתח לח פליגי דר' חייא נמי לח קאמר שיכוין לקה"ק של מעלה מלד עלמו רק מלד היותו מכוין לקה"ק של מטה והוח מכוון כנגד של מעלה , ומ"מ לח יכולתי לכוין זה הכוון שב"ה של מטה מכוון כנגד של מעלה לפי הוח, כי קדש הקדשים חשר בו ייחוד הוד כבוד מלכותו ית' ושכינת עוזו הוח בגבהי מרומים בעולם הרוחני עולם המלחכים שלח ילוייר לחלם מקום גשמי , ומ"ש בפ' חין דורשים זבול שבו ירוסלים וב"ה ומזבח בעוי ומיכחל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן ומה מקריב נשמחן של לדיקים עם היות דבר קשה המלח מיכחל שר הגדול ונשמות הלדיקים בעולם המלחכים וכ"ש הקרבתם במזבח , לח יקשה כל כך שהרי כתב הרב המורה בח"ח פ"ע כי כל מה שהמלח לחכמינו ז"ל כי השמים הפלוניים בהם כך וכך ויש עניינו שבשמים גשמים לחריים בלחי השמים חבל עניינו שהכחות המהוות הענין הפלוני והשומרות סדורו יבחו מן השמים ההם , וכן נוכל לומר שהכוונה שמיכחל נותן כח בגלגל הזה במלות ה' להשפיע למטה קדושה והכנה לעבוד לח ה' והיח הקרבת נשמות הלדיקים במזבח ה' , למנע ז"ש שבית המקדש של מטה מכוון כנגד קדש הקדשים לח חדע מה עניינו כי כל העולם התחתון כמרכז לגלגל וכ"ש מקום ב"ה וכ"ש לגבי עולם

הרוחני

פירוש הקצר מפ"מ וש"מ

הלבה כ מתפללין עליו . שיחזור לנו : בברכה שבהמ"ז ובברכת מעין ג' : בק"ש , בברכת ק"ש :

הרומני כי לא ידק אלנו לד מקומיו' ואיך יהיה מכוון זה כנגד זה : מכון לשבתך , דמדל"ק מכון שבתך כמו ואתה תשמע השמים מכון שבתך משמע מכוון לאותו שהוא שבתך דהייגו השמים :

כב דר המוריה וכו' תד אמר כו' , תט"פ שמשמעות הכתוב שאחרי נקראת מוריה ובה ההר הזה לא שהיא נקראת מוריה על עניו ההר שוקקו לפירושים אלו משום דלא משכחת לרן תקרא כך כמו לרן כנען לרן מלריס לרן פלשתים שמתיחסות על שם מי שבארן ולא נשמע בזה עיר שיקרא שמו הר מוריה , ומ"ש הרמב"ן שפשוטו כמו אל ההר אשר אראך ואהליס וקמון לא מלינו דוגמתו שמתיחס הלרן לדבר ת' מהגמלא בה , לכ"ת שנקרא מוריה על שם ההר הזה שממנו הוראה יולאה לעולם זמוריה מלשון הוראה למר או שממנו ירלאה יולאה ומוריה מלשון מורא למר , ותט"פ שבעת מאמר אל לך אל ארן המוריה עדיין לא היה זה , יהיה פירושו אל ארן אשר תאמר אליך תהיה מוריה או שנקראת כן מעולם על שם ההר הזה העתיד וכדאמר הרמב"ן ז"ל , ואיכא למידק הכא וכן בפ"ג דתעניות דגרסינן מאי הר המוריה פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא חד אמר הר שילאה ממנו הוראה ליסראל וחד אמר הר שילאה ממנו מורא לעו"ג , למה אחלו מאי הר המוריה דקאי אדכתיב בדברי הימים ויחל שלמה לבנות את בית ה' בילושלים בהר המוריה ולא אחלו מאי ארן המוריה דכתיב בספרא , וי"ל דבספרא הוה מיפשר לפרש בדוחק שפס כלל הטיר או הממוז ארן המוריה ולא על שם ההר , אבל מדכתיב בהר המוריה ג"ל שמוריה ענין מיוחד להר שעליו נקראת כל הארן ארן המוריה כי לאוי לקרות כלל הארן בשם דבר מיוחד אשר בה ולא ההר המיוחד על שם כלל הארן דכמה הרים יש בה , ואיך יהימד שדבור על ההר הרמוז , ועוד דהר ארן המוריה מיבעי ליה , ורש"י ז"ל פי' שם מאי הר המוריה דאברהם קרא למקום העקידה ה' ירלאה וכתיב בהר המוריה , וברלאה שכיון להשיב למה שדקדקנו וזה שאחר שמניעו להר שם מיוחד דהייגו ה' ירלאה לא ה"ל לכתוב אל כלל העיר לקרלו הר המוריה אם לא שיהיה גם שם זה מורה על ענינו , או שכוונתו שמשם שאלת מאי הר המוריה היא להסכים שם ה' ירלאה עם שם המוריה ולזה אמר לשון הוראה או מוריה שיסבלהו לשון ירלאה אע"פ שאיפשר לומר שכוונת רש"י בזה בילושלים חייבי שנקרא כן ע"ש ה' ירלאה כדפי' התוספות לאפוקי מליענא אחריגא דפי' סיני , ואיך שיהיה י"ל שזהו משם המולקים בכאן בארץ המוריה שכמו שיפורש הר המוריה יפורש ארץ המוריה : שמשם הוריה יולאה , בתעניות פרש"י הוראה תורה ליסראל כי מליון תלה תורה , יורו משפטיך ליעקב , ולשכת הגזית שבה עמדו הבייתים המוכיחים ליסראל , תורת לעו"ג , שומעים גדולה על ירושלים ומתפחדים עליה , ולדידי הכל על ב"ה שהוא הר המוריה כי ע"י הנסים הנעשים בו יצא מורא לעו"ג וכן ע"י שלין ה' עוזא לו פנים כמ"ש גבי טולת מלהים ממקדשיך , עוד פי' רש"י לישנא אחריגא הר המוריה הר סיני מורא לעו"ג במתן תורה דכתיב ארץ ירלאה ושקטה , גם התוספות הביאו פי' זה ולא הבנתי דבריהם דבהדיא כתיב בד"ה בירושלים בהר המוריה וכו' בגורן ארנן היבוסי והוא ע"כ מקום בית המקדש לא סיני , ולא יתכן דהר המוריה לחוד וארץ המוריה לחוד , ועוד דבגמרא הכא וכן להר המוריה קיימי ולא מלאתו הר המוריה בכל המקרא אלא המזכר ולא מסתבר דלא קיימי אקרא אלא לישנא בעלמא דקרו למקום העקידה הר המוריה כאמרינו בתפלתנו שבשבעת לאבותם אבינו בהר המוריה : ארון , תט"פ שמלינו שם זה במקומות אחרים ושם בארון , כסף בארון , לפי שבמלת ~~הפיד~~ שם זה בארון בריח ה' ולא משמיט בחד דוכתא למימר מיבה אל תרגו לכן הוזקקו לומר שיורה על ענין מיוחד למה שבתוכו : אורה יולאה לעולם , כי התורה בתוכו והיא מאירה לעולם כי נר מלוה ותורה אור , או לפי שמב"ה היתה תורה יולאה לעולם כדדרשו ר"ל גבי חלני שקופים לחומים , ועיקר התורה מקדושת הארון שהיה בו וכמו שאמרו ביומא שבזמן שהארון במקדש היה כה"ג הולך לתורו : משם דבר יולאה לעולם , פי' שמשם נעשים עו"ג על שלא קבלו התורה ועל שהיו עורלים ליסראל , ות"ת דביקרא רבה פ"ת קאמר לילו היו יודעים עובדי כוכבים מה אהל מועד יפה להם קסטריות היו מקיפין לותו משמע שהוא טוב להם , י"ל דהייגו להשיא מילתה דאמר התם אבל לשאר מילי לעולם רע הוא להם , ועי"ל שאחר שהוקם המשכן ונתפרשה התורה יצא להם דבר משם על שלא קבלוה או על מה שמלירים ליסראל המתפללים בו ואחר שנחרב ב"ה לא יצאו משונא זה מאחר שהחריבוהו , לכן אלו ידעו שיפה להם לעניו הגבוהה היו אומרים לותו שהם מפסידים בחרבנו ולא מרויחים דבר , ויתכן לפ' דבר ענין מורא ופחד , מעניו ידבר עמים תחתיו : שמשם דברות יולאין לעולם , כי שם היה הארון ומשם היה שומע משה את הקול כדכתיב וישמע את הקול מדבר אליו מבין ב' הכרובים , ואט"ג דדביר לא היה בימי משה , היה היכל לפני שהוא במקום דביר דשלמה , גם בשאר הימים ע"י שהיתה שכינה שם היתה נבואה מלויה ביסראל , אי נמי על הסנהדרין שהיו בלשכת הגזית שהיו מורי התורה קאמר והועתק שם

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

מ"מ קשה מ"ש אלכה ואשובה אל מקומי כמ"ש אך דשקט רומיא דקאי משום דלקושטא דמילתא כמו שכ"כ ס"ל אליבא דריב"ל דס"ל אף שכשיבה אינה זזה משם כלל , דמ"מ אינו שורה כ"כ בשאר הקדושות כמו בבמוי , ועי"ש אלכה ואשובה אל מקומי , וא"כ ממילא ג"כ משכחת הכי בדומיא דקאי שם , ושיו עיני ולבי שם כ"ה אין פי' בכל מכל כל כמו שהוא בבמוי אלא אף שכשיבה אינה זזה מ"מ אינה שורה כ"כ כמו בבמוי וק"ל :

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

הרכה כב שמשם הוריה יוצאה . מכ"ד שבלשכת הגזית :

שם זה לדבר לפי שבו עיקר קדושת ב"ה ובו התלוי והתורה, לו נאמר על התורה תשב בו שהיתה לעד כדכתיב לקוח את ספר התורה הזה ושמתם לומו מנד תלון ברית ה', והדברות יוצאות דקאמר הייט שלא יסופק דבר בתורה יגיהו לומו משם, ומיהו אין לפרש דביר שם"ת דאיקרי דביר כדאמר בפ"ב דע"ז כמאן קריגן לה"ת דביר מהכא, דהא התם מפ' מילתא דפלשתי קרו ליה הכי, ועוד דהכא ודאי לקראי קאי, והא דמייתי התם ושם דביר לפניו, פשיטא דאסמכתא הוא דלא לאיקרי תורה דביר במקרא:

פרק אין עומדין

א תנו לא יעמוד אדם ויתפלל לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטילין אלא מתוך דבר של תורה שכן מצינו בנביאים הראשונים שהיו חותמים את דבריהם בדברי שבח ובדברי נחמות. אר"א חזץ מירמיהו שהחתם בדברי תוכחות א"ל ר' יוחנן עוד הוא בדברי נחמות חתם ואמר (ירמיה נא) כבה

פרק אין עומדין:

א אלא מתוך דבר של תורה שכן מלינו בנביאים, בגמ' בבלית דרשינן הלא מתוך שיחה הוא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים הלא מתוך דבר הלכה שכן מלינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי נחמות, וכן תני מרי ברייה דרב הונא הלא יפטור אדם מחבירו הלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך יזכירהו כי הא דרב כהנא הלוייה לרב שימי בר אבי מפום נהרדא וכו', ויש לדקדק בזה הלא רואי זה כראי זה כלל דהתם בין כך ובין כך מסיימי בדבר נחמה הלא דמהדרי בתר סיום טוב כדי שלא לחתום ברעה אבל כאן התוכחה שלא יסיים הלא בד"ת ומעתה שמתוך כך יזכירהו כדתני מרי, ובשלמא ברישא י"ל דלעולם דקאמר אין עומדין לא מתוך שחוק, נקט נמי הא דתני לא יפטור מתוך שחוק דבשלמא מיתת דמו אבל ענין הנביאים שהוא רחוק למ"ש מאי הוי, וי"ל כמעט גופי' שמתוך כך יזכירהו דהני דאין לשחול למה תהיה הזכירה ע"י הלכה שיפסיד ע"י סימן אחר דודאי הוא שתהיה ע"י הלכה מע"י דבר אחר, ומ"ש שמתוך כך יזכירהו לא מיעט דאי מיפסיד להזכר ע"י דבר אחר אלא שאחר שמתוך כך יזכירהו הוא שיהיה כן, אבל יש לדקדק למה יזכירהו ע"י ההלכה שנפטרו בה מפי מע"י הלכות אחרות שנתעסקו בהן החברים קודם הפטירה אפילו לא נפטרו מתוך ד"ת, ולכאורה נראה דהנך דברייתא לית ליה כעמא דלא יפטר משום דמתוך כך יזכירהו אלא טעמא דכיון דבעת הפטיר' סוף מברתם הקודמת וסוף הדברים שעברו בינתים בזמן רב רחוי היות הסיום בדבר הגון כנביאים שלא"פ שכל דבריהם נבואה מהדרי לסיום טוב כ"ש שאין להפסיק החברה אלא בדבר טוב, אבל הא דתני מרי ס"ל כעמא דמשום כך יזכירהו, ומ"ש ובן תני רב מרי לאו דכן תני כעמעמים אלא בדוגים, ולפי זה ליפסיר לומר שבעת הזכירה ע"י הפטירה מתוך ד"ת הייט משום שדוש ההלכה הגלמדת אלא לפי שהפלפול בד"ת הורגת תחדות וחברה בין החברים כמ"ש בפ"ק דקדושין את והב בסופה, ולפי שאולי יחשב שע"י הפטירה נשכחים זה מזה מפלפלים בד"ת ע"ד מ"ש קלת בנשיקה של פרישות שהטעם להורות שאע"פ שהגופות נפרדים הלבבות נלמדים וזה מתנשקים ומתחבריס כדאיתא בב"ר פ"ע, אבל ליחש לישנא דוכן תני מרי י"ל שבעת הזכירה מתוך ד"ת בפשוטו שע"י המדום הנלמד יזכור תמיד המלמדו, וכמ"ש בפרי הדר רבה ורב מנשיה הוו קא מפטרי מהדדי אמרי נימא כל חד וחד מינן מילתא דלא שמיע ליה לחבריה ובשעת הבריתא הוא זה ג"כ כדתני מרי, אלא שלתרץ מה שהקשינו דמאי ליריה הלכה של עת הפטירה לז"ת שכן הנביאים, והכוונה שהסיום נראה עיקר שהכל הולך אחר החתום, ועוד שדרך העולם לשום לב ולשמור תמיד הדברים שבסוף יותר משאר דברים שהרי הנביאים דרכם לסיים בדבר טוב וכיון דאית בהו דברי תנחומים ודברים רעים ג"כ מה לי היו אלו בסוף או אלו אלא שהדברים שבסוף עיקר ונשמרים ולכן הניחו הנחמות בסוף שיהיו עיקר ויתנו האנשים לבם להם ולא יתיאשו, וכן הפטר מחבירו מע"פ שבשבר הימים היו ביניהם ד"ת יש להפטר מתוך ד"ת שמתוך כך ודאי יזכירהו שדברים אלו שבסוף עניגם מזכר תמיד מה שאין כן הרשעים שאיפשר נשכח זכרם ו"ש בשמוך לף אליהו לא נפטר וכו' ולא קאמר וכן דלף משמע זו לף זו שאין ל"ל אדם מחבירו שאיפשר לא יזכור הרשעות אבל על כן לריך ד"ת בעת הפטירה כי גם אליהו מע"פ שכל למודו היה ממנו ופשיטא שלא ישכח כלו וכודאי יזכרנו עכ"ז היתה פטירתו מתוך ד"ת נראה שהדברים הנאמרים לז מזכרים יותר כדכתיבנא: שכן מלינו בנביאים הרשעים, אבל בנביאים אחרונים ליכא דלא סיים הכי ומפרש ר' אלעזר דהיינו ירמיה שחתם בדברי תוכחות דהיינו ככה תשקט בבל ולא תקום מפני הרעה עד הנה דברי ירמיהו משמע כי זה סיום ספור דברי נבואתו, ומ"ש את"כ מספור לדקיהו וחרבן ב"ה וספור יהויכין לינו דברי נבואה אלא ספור מה שהיה, ומה שסיים ירמיה בפולעגות משום דהיה לריך לכתוב בתחלונה חרבן הבית וספור יהויכין שהיו בתחלונה רלה לסמוך לזה נבואה זו לסמוך עונש בבל למעשיהם, ויש"ה לא תשיב ר' אלעזר מסיים בתוכחות דבתר והיו דרתון לכל בשר קיינן תו והיה מדי חדש בחדשו, ובסמוך דמשני בעו"ג עשקינן ה"מ לשעוי הכי אלא דלר' יוחנן דמשיב פורענות הטו"ג דברי נחמה לא הולרך לשעוי הכי דעדיפא מינה קמשני דאפי' והיו דרתון הוי נחמה ואיפשר דת"ק ס"ל כר' יוחנן דלף ירמיה חתם בדברי נחמה ואפ"ה תני נביאים הרשעים לתפוקי ירמיה ויש"ה ותני עשר וקהלת וקינות שמהרשעים יש רחיה אבל מאלו אע"פ שאין קושיא אין רחיה כי יש לבעל דין לחלוק אבל מדשכחן ברשעים שחתמו בנחמה י"ל ע"כ דחתימת אחרונים כמי שלו תוכחה דישראל היא: עוד הוא בדברי נחמות חתם, גם

פירש הקצר מפ"מ ושי"מ

פרק אין עומדין

הלכה א תני. בתוספתא פ"ג: חזץ מירמיהו שחתם בדברי תוכחה. בגמ' בבלית דברי בעלמו שכתוב עד הנה דברי ירמיהו ושם דברי פורעניות כתובין והפסוקים שלאח"כ עד סוף הספר מלכים הם: עוד הוא בדברי נחמות. גם זה הפסוק בעלמו דברי נחמות

הוא בדברי רמאי ואמר ככה תשקע בבל ואח"כ תחזיר ירושלים ואח"כ תשקע בבל ואח"כ תחזיר ירושלים ואח"כ תשקע בבל ואח"כ תחזיר ירושלים ואח"כ

סימן המלוין כנגדו כדרך קוסרי המוט בהגבה לזכור על ידו סוס דבר וע"י הדרך תלדך מלות זכירה כמ"ש בעל העקידה בפ' שמע, ותיפשר לפרש על זה הדרך התשכח תשה עולה וכו' הן על כפיס תקותיך תמר להזכירה שהזכירה עבעית כי התשכח תשה עולה וכו' ועש כל זה עשה לה סימן כנגד עיניו שעל כפיס תקותיך וכו', וכמו שתמר בפסיקתא כשה שתי תיפשר לתדש לשכות כפות ידיו וכו', הסבה הג' תהבת הדבר לתדש כמ"ש התוכח לת יסכח דבר ממה שלוה וכ"ש תם הוא מהדבריס הלריכיס והמוכרתיס לו ותין לריך לומר תם הס מבעייס לו שתי תיפשר לשכחס כמו שלת יסכח התדש התכילה והשיחה וכיולת, הסבה הד' מעלת הדבר שהדבריס רבי המעלה יהיו נגד הדעת תמיד ולת יושכחו כמו שלת יושכחו קניני המעלה מהתכס, ותיפשר מג' לדדיס שלו הוא מ"ש בפרקין בבבלי כשתמר יסרתל עזבני ה' ת"ל י"ב מזלות ברתתי ברקיע ועל כל מזל ומזל ברתתי לו ל' תיל ועל כל תיל ותיל ברתתי ל' לגיון וכו' וכלן לת ברתתי תלת בשבילך ותת תמרת עזבתני ושכתתני וכו' כי זה נכלים להבתו ית' תליהס ומעלתס שבעבורס ברת כל תלה, וג"כ הסבה הב' שתמר שכל תלה נברתיס בעבורס והס כנגד ה' תמיד ודתי על ידו יזכרו תמיד לפניו, וד' סבות שלו תמלת נזכרות במה שתמר הכתוב תם תשכתך ירושלים וכו' וק"ל, ותתר שהזכירה לד' סבות שלו רתוי שדבר ההלכה הנתמרת בעת הפטירה ילדק בה לתת מד' שלו כדי שלת תפול בשכתה ומתוך כך יזכר תבירו תמיד, ור"ת תמר שהדבור היה בק"ש שתין דבר מורגל בלשון כמותו שנזכר פעמים ביום וע"י זה יזכור מה שילמוד בו תמיד, ור"י תמר שהדבור היה בבריאת עולם שזה מהדבריס הנרתתים לעין שכל עת שיעת עיניו יתקוע מהטיניס שלו ותיך נברתו וכמו שתמר הכתוב שתו מרוס עיניכס ורתו וכו' ות"ת ופן תשת עיניך השמימה, שברתותו נגדו תמיד הדבריס ההן יטעה תהריהן לתשוב שים בהן כח תלהות ח"ו ולכן כל דרוש תשר יתמר בעת ברילת העולם הוא מוכח בלב כל לומדו תמיד ברתותו העולם ועשיתו בכל עת, וריב"ת תמר שהדבור היה בנתמת יושלים שהוא הדבר המועיל המבוקש לכל יסרתל ולכן כל יודע סודו יזכרנו תמיד, וזבנן תמרי שהדבור היה במעשה מרכבה שמלד מעלת הדרוש יהיה נגד עיניו תמיד ועל ידו יזכור מלמדו להועיל:

ב אל יהת הפסוק הזה זו, לריך עיון מתי מיבותת דהכי קרתי מפי מכמה קרתי דיסועה והללה לו תומר ובטתון, וכן מ"ט תפלה זו דר' חזקיה, ולפי מ"ש המפרשים דה' לבלות ר"ל תדוני לבלות העו"נ ולכן יגילנו מהס כמו שהגדיל לת יעקב מעשו ומלבן ותדני לבלות למעלה ולכן יגילנו מהס והגדירנו עליהס כמו שהגדיל לת יעקב כי שרה לת תלהיס, י"ל שלפי שהכתוב כולל כ' ההללות קתמר שלת יזוז פסוק זה מהפה לבקש תמיד על זה תלת דתמר נקט קרת קתת דכתיב ביה תלהי יעקב לומר שבזכות תבות מזכה לזה לקט שתין זכות בגו, ולמר נקט לידך קרת דכתיב ביה לתדי תדס בוטח בך לומר שבזכות הבטתון מזכה לזה, ומעין זה תפלת רבי חזקיה שהשעות התלופות הן הורתת המערכה השמימית, ויותר נכון לומר דקרת קתת כי לכל ההללות הדמיוניות והנפשיות דה' לבלות עתו משמע השגחתו להטיב כפשט ויהי ה' לת יוסף ומשמע כמי היותו שומרנו מן התטת כמ"ש בב"ר גבי ויהי ה' לת יוסף, ומשמע כמי הללתתו בתכמה כמה שתמר בפרק תלק גבי וה' עתו שהלכה כמותו, ומשגב לנו כולל הללתתו מיד עליונים ותתתונים כעין יעקב ולזה תמר תלהי יעקב וה' לבלות כדתמרן, ועוד שלרף לזה ההתמדה בהללות והללה בתומר סלה, וקרת תניין משום דתלה התומר הכולל כל ההללות בבטתון לומר שזה יספיק לזכות תפילו מי שתין לו זכות נקט ליה כדי שיתעורר התדס להיות מהבוטתים בה' ולת יירת רע: **התצופות** הקשות, זו לף זו נקט דתלופות הן משומות מתד לרע וקשות קלות מזה ורעות קלות מקשות ויולתות לתין רק שיולתות ממנהג הטובע תמיד והמתרגשות לבוא בעולם הייט תפילו מה שמוהגות לבוא בעולם כגון רוב קור וחום ומקריהס והוא התלתיס הנמשכיס מהס דגס מזה יגילנו ה':

ג בהדרת קדש תל תיקרי בהדרת קדש תלת בתרדת קדש כדתמר בבבלי, וירתה דטעמת משום דבהדרת קשה דהא תל תתהדר לפני מלך כתיב והתס דתי לעולם לימת לך הדר ממש כי הת דרב יהודה מליין נפשיה ומללי, תך ק' למה לת יהיה פי' בהדרת קדש במקום הקדש המהודר ע"ד הוד והדר לפניו עוז ותפלרת במקדשו, תו מייתי התס מוהיל מרת נפש ודתי דילמת שניח תנה דמריר לבת טובת ותית דמייתי מתמתוה תל היכל קדשך בירתתך ודתי דילמת דוד שתני דהוה מלטר נפשיה ברתמי טובת: **עבדו** לת ה' בירתה, פרש"י תפלה שהיית לנו במקום עבודה עשו לותה בירתה, והתוספות כתבו עבדו לת ה' הייט תפלה דלתקרי עבודה כדתניית בספרי ולעבדו בכל לבבכס זו תפלה,

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

חלכה ג בחרדת קודש. קרי למר מהרדה וכוובד לתם יבת לומר דברי קודם:

ומ"מ ק' מגליה דקרא לאו בעבודה ממש מיירי, וי"ל דהא פשיטא דכהנים זריזין הם: לבשיבא יום רעדה תגילו, דלא ניחא ליה כדאמר בבבלי במקום גילה שם תהא רעדה דת"כ ורעדו בגילה מיבעי ליה, ולפי פי' זה ר"ל שבשכר שיעבדו ה' ביראה יגילו ביום רעדה: אשרי יושבי ביתך והדר יהללוך סלה, יודו לשמך, ותא"כ יפגו יפריחו את פניך: שוהין שעה אחת ומתפללין, מפרש במתניתין כדי שיכוונו את לבם, ומה שהוהין לאחר התפלה שעה א', נראה כדי שלא ירהה כמשלים משלו מעליו מיד: אימתי עוסקין בתורה, כיון דע' שעות מהיום יוצאות בג' תפלות:

ד אחורי ב"ה, פרש"י כל פתחי בתי כנסיות היו במזרח מעין מקדש ומשכן ואחוריהם למערב והמתפלל לאחורי בית הכנסת נראה כאלו כופר במי שהגדור מתפללין לפניו, והא דבר הוגה מוקים לה אבי בדלא מהדר אפיה לבי כנישתא ע"כ, ולפי זה המתפלל מן הצד לב"ה נראה לפון לו דרוש אע"פ שלא יחזיר פניו לב"ה ליתי לן בה, אבל רבי' יוחנן לית ליה כתב בן גס פי' רש"י כתבו רבי' יוחנן בעזרה לאחר ופי' ר"י הפך פרש"י, וי"ל לאחורי חון והכל תמלא מפורש בבית יוסף: שנאמר סביב רשעים יתהלכון, ולומדו כרוש זלות לבני אדם, הא מפרש בפ"ק דברכות דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלים בהן ופרש"י דברים שעומדים ברומו של עולם כגון תפלה שעולה למרום ע"כ, ות"כ יראה שהזלזול בתפלה הוא בהתפללם לאחורי ב"ה, ויתכן שפי' הכתוב שהמתפלל לאחורי ב"ה כמרומם זלותה ת"ו כלפי מעלה משום דמיחזי כב' רשויות ומשום לשון נקיט נקט לבני אדם, אך ק' היכא רמיזת דסביב אבית הכנסת קאמר ועוד מאי יתהלכון יתפללו מיבעי ליה, וי"ל דמשוד עניים מאנקת לביושים שהם לקום דכתיב התם פי' שמתעורר ממקומו לנקום נקמתם כלומר כי נעור ממעון קדשו כדפירשו בב"ר פע"ה והייט דכתיב התם לאמרות ה' לאמרות טהורות כלומר דממקום הקודש לאבר בו לרון הבריות שבו', הדברות לאבר הוא במקום עליון שבארץ דהייט בעליל לארץ שהוא קודש וגילו ברעדה. אמר רבי אחא לבשיבא יום רעדה תגילו. אריב"ל זה שהוא עומד ומתפלל צריך לישב ב' ישיבות א' עד שלא יתפלל ואחת משיתפלל עד שלא יתפלל (תהלים פד) אשרי יושבי ביתך וא' משיתפלל (שם קמ) אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך חסידים הראשונים היו שוהין שעה א' ומתפללין שעה ושוהין שעה א' לאחר תפלתן איתי עוסקין בתורה אימתי עוסקין במלאכתן א"ר יצחק בי רבי אלעזר ע"י שהיו חסידים היתה ברכה ניתנת בתורתן וברכה ניתנת במלאכתן:

ד חונה אמר המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע שנאמר (תהלים יב) סביב רשעים יתהלכון רב חונה אמר כל מי שאינו בבית הכנסת בעולם הזה אינו נכנס לב"ה לעתיד לבא מה טעם (שם) סביב רשעים יתהלכון. ר' פנחס בש"ר הושעיה המתפלל בבית הכנסת באלו מקריב מנחה טהורה מה טעם (ישעיה סו) כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור בית ה'. ר' אבהו בש"ר אבהו (שם נה) דרשו ה' בהמצאו איכן הוא מצוי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות

הקדמים משם יתעורר, לו הוא ע"ד ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה' ויפוצו אויביך, וילחם עמה לקום ע"י לאמרות ה' שבמקום נסיעת הארון שלך עמו להכניע אויביהם, וסביב רשעים קאי למקום הארון שהוא מקום התפלה והוא הדין בית הכנסת דהוי מקדש מעט, והא דקאמר יתהלכון משום דאין בכל התפלל לאחורי ב"ה אלא כדי שיסתה והייטו יתהלכון שהוא כהולך משם ופונה לגד אחר: מה טעם סביב רשעים יתהלכון, נראה דמדכתיב יתהלכון ול"ק הולכים ול"ק יבואו משמע הלמון בהליכתם בעוה"ז ובעוה"ב, ובדברים רבה פ' תבא יליף לה מאברי יומבי ביתך עוד יהללוך סלה והכא לא יליף מהתם דהתם דרים ליה לעיל ליסיבה שקודם תפלה: באלו מקריב מנחה טהורה, ל"ע מה ענין זה לזה, ובעל עין יעקב כתב לפי שקרבן מנחה ענין קל לגבי קרבן חילים ועתודים והמנחה הקריבה לפניו יתי בכוונה לויה היא וחביבה שנאמר ונפש כי תקריב קרבן מנחה ודרשו ז"ל למה לאמר ונפש לרמוז שחביבה לפני הב"ה זאת המנחה שהיא קרבן עני כאלו הקריב נפשו, דומה לזה ההבדל ומעלה גדולה היא בין המתפלל בבית המקדש למתפלל בבית הכנסת והשי"ת ברחמיו שומע ג"כ תפלה שנאמרת בב"ה, ולא נהירא דהא קרא בבית המקדש מיירי ואפילו הכי מדמי לה למנחה, ורבי הושעיה דנקט בית הכנסת לרבותא דתפ"ה חביבה כמנחה טהורה, והנראה לי דכי היכי דמנחה חשובה טפי כשהיא בכלי טהור כלומר משוב ע"ד זהב טהור הכי נמי התפלה בב"ה שהוא כמו כלי לתפלה חשובה טפי מכשהוא מתפלל במקום לאחר כדלעיל פ' תפלת השחר סי' י"ט: מה טעם כאשר יביאו, יפה כתב בעל עין יעקב דפי' דקרא לפי דרשה זו כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור כן הוא בית ה' שהוא ב"ה כלומר שתפלת ב"ה והמנחה הבאה בכלי טהור הם דברים שוים זה לזה, ומ"מ לשמחת בעלמא היא וק"ל: איכן הוא מצוי, דכיון דבכל מקום עיני ה' ומלא כל הארץ כבודו היאך מיחד מקום למציאותו אלא הייטו בתי כנסיות ובתי מדרשות כי שם שורה שכינתו ית' טפי, ולא

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ג חסידים היה שותים וכו', נראה דה"ק משום טע"י התפלה שאנו נוטעים שם, שבידו ליתן לכ"א בקשתו וזה אנו מבקשים כל כחות של המזונות, ומ"ש שיעור כל תפלה הוא שעה אחת שעה ג' תפלות בכל יום אנו מבקשין כחות ג' שעות הרעות שלי"ם משום שהשיעור ז' כוכבי לכת שם משמשים כולם ג"פ בכל יום ומכוונת בכל שיעור כח שעה אחת מן ג' שעות הרעות הוא משנכר מאוד וע"ז שם ג' תפלות לבטל מכל שיעורים ואותו שעה קשה שמתגברת יותר, ותפלת חסידים הראשונים היו שוהים כל יום ע' שעות לבטל כל פי' שעות רעות בג' שיעורים שהם משמשים ביום, וכ"ל שזאת הכוונה מה שאנו מבקשים בה"ר שלם שעות אחים ליטעות פי' על אלה ג' שעות אנו מתפללין שהיה כיעקב שבא לעובדה כמו ליעקב ויעקב היה שיתן לבניו וק"ל:

ד ריח אמר כל מי שאינו נכנס בב"ה בעה"ז וכו', ר"פ בשם ר' הושעיה המתפלל בב"ה כאלו מקריב מנחה טהורה וכו', יסוד

פירוש הקצר מפ"מ ושי"ם

שתי ישיבות. פירוש שתי פעמים ארוך שיעור ויתבונן להמיישב בדעתו כדמפרש ואזיל אחת כו': ברכה ניתנת בתורתן. שמלמדין לאדם ולמבקיל מיד ולא היו שוהין:

הלכה ד יתהלכון. להכא משמע: באשר יביאו כו',

ולא ס"ל לפרש בזמן המלאו דהיינו בי' ימים שבין ר"ה ליוה"כ שממנה אפילו ליחיד כדמפרש בפ"ק דר"ה, דבהמלאו במקום המלאו משמע טפי מבזמן המלאו: איבן הוא מלוי, משמע שכבוד ה' מלוי שם תמיד וק' דלמר בפ"ק מ"כ יומן בשעה שהב"ה בא בב"ה ולא מצא שם עשרה מיד הוא כועס שנאמר מדוע באתי ואין איש משמע שאינו שם לעולם אלא בא לאחר שהתפללו בתים שם לתפלה, וכן ק' מ"ש בפ' ההוא ומניין לעשרה שמתפללין שהקיהה עמהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל ומפ' בגמרא עשרה קדמה שכינה ואחיה, וא"כ ע"כ כשיבא הב"ה לב"ה ליכא י' דהיכא דליכא עשרה קדמה שכינה ואחיה והיכי קאמר שבא הב"ה לב"ה ואינו מוצא י' והלא אלו הוי' היה לריך שתקדים שכינה לבוא, מיהו לזה י"ל דהכי קאמר כשבא הב"ה ואינו מוצא עשרה מזומנין לבוא, ומשמ י"ל דמדוע באתי ליעטא קלילא שהשתלושו דליכא י' קרי כאלו בא עכשו ואינו מוצא י' ולעולם מתחלה החם הוה קימת שכינה, והא דאמר י' קדמה שכינה ואחיה דמשמע דאי לאו דליכא י' לא קדמה החם ובפי' אמר החם תלתא עד דייתבי, י"ל דהחם היו בב"ה קבוע אלא בבתים לדון ולהתפלל במקום ערתי בעלמא, אך ק' דבפרק בני העיר קאמר שכינה בבבל היכא שריא בבי כנישתא דהוצל ובבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא ולא תימא הכא והכא אלא זמנין הכא וזמנין הכא, ואי בכל ב"ה הב"ה מצוי מאי ליריא בב' כנסיות אלו ואפילו בב' אלו קאמר לא תימא הכא והכא ואלא בכל בית הכנסת תהיה שכינה תמיד, ואם נפרש שמ"ש שם' מלוי בב"ה הוא שהבא שם להתפלל מיד ימלא לו ה' שתשרה שם שכינה בעבורו ק' א"כ מאי ליריא ב"ה אפי' בב"מ דהא ילף מבבל המקום אשר אזכיר את שמי דכל יחיד שעוסק בתורה שכינה עמו, ועוד למאי החם יליף מחד קרא והכא מחיד, וליכא למימר דשאני תורה מתפלה, דא"כ מאי פריך וכי מאחר דאפי' ג' י' מבטיח הא מהחם ל"ק די"ל דשאני תפלה מתורה ודין דהוי כתורה, וכין כך וכין כך קשה דקאמר בדברים רבה פ"ו מי הוא זה שבא לב"ה ולא מלא כבודי שם משמע שהעין מוחם שאי אפשר להכחישו ואיך הוא זה, ויתכן שי"ל שמוטל את ה' נעשר להפלתו כי המרכבה בתפלתו לבסוף נעשה כמ"ש ז"ל, והכי משמע מדאמר ולא עוד אלא שאלהיהן עומד על גבן דהיינו לעשות תפלתיהן כדאפרם, או הכוונה מה שיתן אל גבן אמותם ההשגחה הפרטית וכמה אמותם המלטרפות בתפלה כדכתיב בבאורי לב"ל פרשה מ"ג, ויתכן שעז"א שמקבל פני שכינתו שמשום ה' לגבדו: איבן הוא קרוב בבתי כנסיות ובבתי מדרשות גרסינן והכא איתא בילקוט, וא"ת הא תו למ"ל, י"ל שמלבד שם נמלא שם ונעתר לקולתיו ממהר לעטותם, אי נמי הכא לעניו בעל תפוכה שהיה רחוק ומתקרב ע"ד לרחוק ולקרוב וכב"ה קרוב בפי שהמתפלל ומתודה שם על חטאו ה' מתקרב לו יותר מהרה: שאלהיהן עומד על גבן וכו', והן יושבין וכדאמר בב"ל פמ"ח על תברים בקש לעמוד ת"ל כב"ה אב ואתה סימן לבניך מה אתה יושב ושכינה עומדת כך בניך יושבין ושכינה עומדת על גבן כשיערל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקורין ק"ש והן יושבין לכבודי ואני על גבן שנאמר אלהים נצב בעדת אל עומד הין כתיב כאן אלא נצב לתיומום כו', ומעם העמיד שהיה מוכנת להשלים חפלם והיינו תיטומם שב"ל מוכן ומזומן כדפירשתי בבאורי שם: מ"ט אלהים נצב בעדת אל, והיינו בבתי כנסיות וב"מ וכדפרש"י בפ"ק דמכילתין בבית מועדו, והא דמוקמינן בעלמא התי קרא בדיינין היינו סיפיה דכתיב בקרב אלהים ישפוט, ואע"ג דדרשינן התם אלהים נצב בעדת אל לעשרה שמתפללין שכינה ביניהם ופרש"י דעדה קרויה י', י"ל דתרתי שמעינן מינה דאי עדה ממש בתוך עדת אל מיבעי ליה כדרך שלשון תמיד בעמידה בין מנשים הילכך ג"ל בבית מועדו, ומ"מ מפרשים עדה ממש דאין מקרא יולא מידי פשוטו: לפנים מב' דלתות, אין זה מ"ש בפ"ק דמכילתין ת"ר תסדא לעולם יכנס אדם ג' פתחים בב"ה ויתפלל שנאמר לשמור מזוזות פתחי ופי' בגמרא שיעור ג' פתחים, דהחם אחר שהוא תוך ב"ה הב"ה מצוי מאי ליריא בב' כנסיות אלו ואפילו בב' אלו קאמר לא תימא הכא והכא ואלא בכל בית הכנסת תהיה שכינה תמיד, ואם נפרש שמ"ש שם' מלוי בב"ה הוא שהבא שם להתפלל מיד ימלא לו ה' שתשרה שם שכינה בעבורו ק' א"כ מאי ליריא ב"ה אפי' בב"מ דהא ילף מבבל המקום אשר אזכיר את שמי דכל יחיד שעוסק בתורה שכינה עמו, ועוד למאי החם יליף מחד קרא והכא מחיד, וליכא למימר דשאני תורה מתפלה, דא"כ מאי פריך וכי מאחר דאפי' ג' י' מבטיח הא מהחם ל"ק די"ל דשאני תפלה מתורה ודין דהוי כתורה, וכין כך וכין כך קשה דקאמר בדברים רבה פ"ו מי הוא זה שבא לב"ה ולא מלא כבודי שם משמע שהעין מוחם שאי אפשר להכחישו ואיך הוא זה, ויתכן שי"ל שמוטל את ה' נעשר להפלתו כי המרכבה בתפלתו לבסוף נעשה כמ"ש ז"ל, והכי משמע מדאמר ולא עוד אלא שאלהיהן עומד על גבן דהיינו לעשות תפלתיהן כדאפרם, או הכוונה מה שיתן אל גבן אמותם ההשגחה הפרטית וכמה אמותם המלטרפות בתפלה כדכתיב בבאורי לב"ל פרשה מ"ג, ויתכן שעז"א שמקבל פני שכינתו שמשום ה' לגבדו: איבן הוא קרוב בבתי כנסיות ובבתי מדרשות גרסינן והכא איתא בילקוט, וא"ת הא תו למ"ל, י"ל שמלבד שם נמלא שם ונעתר

מדרשות. (שם) קראוהו בהיותו קרוב איבן הוא קרוב. א"ר יצחק בי ר' אלעזר ולא עוד אלא שאלהיהן עומד על גבן מאי מעמא (תהלים פב) אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט, רב חסדא אמר זה שנכנם לבית הכנסת צריך להכנס לפנים משני דלתות מה טעם (מלכי ח) אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום דלתותי ולא דלתי

כבוד חכמים והדושי מהר"א ז"ל

דבריהם משום שתפלה הוא ממש בקרבנות ואם התפלה היא במקום תמוד אין שם מתפלל שלא בכוונה לא עילזה לבעלים כמו בזבחים לבל שם התפלה תשובה כמנחה אז תפילו שלא בכוונה כשרה כר"ש דם"ל הכא גבי מנחה

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

תימתי בזמן שהוא בבית כ': בקרב אלהים ישפוט. דהיים היכי בקרב יפסוק והוא בבתי מדרשות שעוסקין בהוראה ומשמע שם הוא אלהים ס': כמשמעו במקום התורה ומשמע שם הוא בקרב אלהים: לפנים משני דלתות. כלומר כשיעור שני דלתות ולא יעמוד אלל הפתח: להקל

סיעור ב' פתחים כדפרש"י מה ל"ל אלא יעמוד בעזרה, י"ל דהרוויחו לריבי דאי לא הוה כתיב אלא פתחי הוה אמינא דמשיכנן סיעור ב' פתחים בעזר' סגי דעזרה כ"ה מסיבא, דלתותי ולא דלתי, לכאו' משמע דמי"ז יתירא דרים שלף שיהיה לשון רבים ממ"ל דלתי כמו דלתי לאורה לפתח ולז הייטו מפרשים דלתי דלהות דעלמא ומי"ו יתירא לרבויי דאפי' ב"ה ה' בעי ב' דלתות, אבל זה לא יכון דהא משכחן דלתות במקום דלתים בכמה דוכתי, אפי' שבת בלשון נקבות, ויאמר בדלתות שער העיר, לדלתות הבית, יניפו הדלתות, ועוד הא רב חסדא גופיה דייק ב' פתחים ממזוזת פתחי, והייטו מדל"ק לשון יחיד, וכן דייק מדל"ק מזוזה, לכן ל"ל דה"ל דייק מדל"ק דלתי לשון יחיד הדל"ת פתוחה והתי"ו בתירק: מזוזות ולא מזוזת, ות"ת כתב דדייק מדלתותי הא תו למ"ל, י"ל לכתי מדרשות כמי דקרית בב"מ כמי מוקי ליה בד"ר, ת"ק מאי דייק ממזוזות דלתי' בפתח ת' ליכא ב' מזוזות דעיקר פי' מזוזה עמוד כמו אל המשקוף ואל ב' המזוזות ועל שם שקובעין בה מזוזת מלוה קרו למלוה מזוזה, וי"ל דע"כ לתלות מזוזה קאמר דת"ת לומר כפשטיה דת"כ ילפה שמוב לעמוד שם והא ליתא דהא בעינן שיכנס שיעור ב' פתחים אבל אי במלות מזוזות מיירי ת"ש דר"ל מה מזוזה לישנה זה מן הפתח כך לא תהא זו מבחי כניסות וב"מ כדדרים בד"ר: מה כתיב תמן כי מולאי מ"ת, והייטו שימלת שם שכינה כמ"ש בד"ר אמר הב"ה מי זה שבא לב"ה ולא מלא את כבודי שם, וכבר פירשתי מה ענין היומו מלוי בב"ה: מה טעם נדעה נרדפה פרש"י נרדפה לשון מרולה משמע שהרודף רץ: מה טעם ונדעה נרדפה לין להקשות כיון דמאחרי ה' ילכו כאריה ישאגו ילפינן לרוץ לדבר מלוה ולפי' בשבת בדליתא בפ"ק דמכילתא תרי קראי למה לי, דהא דקאמר לפי' בשבת מיבורא דקראי יליף לה: להלך קימעא, פרש"י לפי שמרובה בעלמו שעמידת ב"ה

דלתותי ולא דלתי מזוזות ולא מזוזת אם עשה כן מה כתיב תמן (משלי ח) כי מוצאי מצא חיים, רב הונא אמר זה שהוא חולך לבית הכנסת צריך להקל את רגליו מה טעם (הושע ו) ונדעה נרדפה לדעת את ה' וכשהוא יוצא צריך להלך קימעא מה טעם (ישעי' יד) כי עתה צעדי תספור:

ה אר"ך יוחנן ברית כרותה היא היגע בלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח, אמר ר' יוחנן ענתנייתא ברית כרותה היא היגע בלמודו בצנעא לא במהרה הוא משכח מה טעם (משלי יח) ואת צנועים חכמה א"ר יוחנן ברית כרותה הלמד אגדה מתוך הספר לא במהרה הוא משכח. א"ר תנחומא הסובר למודו לא במהרה הוא משכח מה טעם (דברים ד) פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך:

ו רבי יוחנן הוה יתיב קרי קומי כנישתא דבבל בצפורין עבר ארכונא ולא קם ליה מקומוי אתון בעיין מימחוניה אמר לון ארפוניה בנמוסא דבריית הוא עסיק. רבי חנינא וריב"ל עלון קומי אנטיפותא דקסרין חמתון וקם מן קומיהון אמרו ליה מן קומוי אלין יהודאי את קאים אמר לון אפיהון דמלאכין חמיתי ר' יוחנן ור' יוסי עלון קומוי ארקינם באנטוכי חמתון וקם מן קומיהון אמרי ליה מן קומוי אלין יהודאי את קאים א"ל אפיהון דהני אנא חזי בקרבא ונצח. ר' אבון על קומוי מלכותא כי

דומה עליו כמשא: מה טעם כי עתה לעדי תספור, קשה דלעדי תספור לחוכה משמע כדכתיב לא תשמור על חטאתי ולי ביליה מב"ה כל שמרבה בפסיעות זכות היא שמהלך קימעא קימעא, ושמא לעד משמע דמי"ז יתירא דרים שלף לעדי, וירלה שיספור כל הפסיעות הגדולות שפסע ביניהם שלא היה לו אלא לקלן:

ה היגע בלמודו בב"ה שמסגולת המקום לקיים הלמוד שבו לו מפני שהשכינה שם כדלעיל ועוזרת לעוסקים בתורה שם, ויתכן שפי' ב"ה כאן בכוללת והוא כמ"ש בפ' הרואה שאין המורה נקניט אלא בחבורה: בצנעא, לאו למימר ביחיד דהא אין המורה נקניט אלא בחבורה אלא שלא יהיה במקום מפורסם לכל כי הא דאמר בחלו מגלחים גזר ר' שלא ישמו תלמידיו בשוק מאי דכתי ירכיך מה ירך בשתר אף ד"ת בשתר, והא דדרים לה מהשם ולא משכח, דאין מכאן ראיה אלא דאיתא לחכמה למיעוט כדי שלא תשכח אבל לי בעי מאי עסיק בה בפרהסיא, אבל מהשם דייק דע"כ לריך להיות בשתר, ור' יוחנן דלא קאמר מהשם משום דאיכ' לאוקומיה בגדקה ובגמילות חסדים כדמוקי ליה התם לר' חייא: בצנעא, והא דכתיב תכמות בחוץ תרוגה מתרגם לה בפ' המזכר כל העוסק בתורה מבפנים תורתו מכרזת עליו בפרהסיא, והא דכתיב לא מרחם בשתר דברתי מוקי לה התם ביומא דכלה: הלמד תגדה, יקשה מאי שנא תגדה משאר מילי, וי"ל משום דלא ניתנה ליכתב כדלקמן פ' כל כתבי קאמר דאפ"ה הלומדה מתוך הספר מכניא ליה שלא תשכח: אשר ראו עיניך, משמע ראו עיני דעתך, דלא שייכא ראיית עין ממש בדברים:

ו ארפוניה בנמוסא דבריית הוא עסיק, הניחוהו שבתורת בורגו הוא עוסק והוא טורח ולכן לא קס: אפיהון דמלאכים חמיתי, נעשה לו כם ודמו לו כרלות פני מלאכים: אנא חזי בקרבא ונלח, שהיו מלאכין נגלים

פירוש הקצר מפ"מ ושי"מ

להקל את רגליו. להיות קל בהליו ולרוץ:

הלכה ה הסובר תלמודו. הלומד כדי ליסבר ולעיין: מה טעם מן השבח וגו'. ומאי דאייט עין שייך בדברים שלא דק"ק ולייט לעמיד הוא המאמר לך מן תבא לידי שכחת הדברים כ"ל כה טעמא, שאמר רלו עיניך לעיין ולהבין בשם ולא תשכח:

הלכה ו בנישתא דבבל בציפורין. שם בהכ"נ אחת בליפורין והיו מכנין שמה כניסתא דבבל שהבבליים היו נכנסין לתורה: ארבונה. השר ומשל שבר ולא הפסיק ר' יוחנן ממאמרו לקום לפניו ולכבדו וכשראה תורתו ולמד להן השר שכיקושו בניתוסו על בורגו הוא עוסק: אנטיפותא. הדיוקום של קסרי ובמ"ר גרס מאניפאמוי וכשראה תורתו עמד השר מפניהם ואמרו לו וכי מלפני אלו קיהודים אתה עומד והשיב דומין הן פניהן כפני המלאכים ורלוני ועמדתי: ארקינם, שם המלך: אפיהון דהני. דעתם פניהם של אלו אני רואה

מאתה וכולו מ"ד ס"ל שנריך להיות דווקא בבה"כ שהוא מקדש מעט ולא תון לבה"כ וכאלו מקריב קדשים בחון וק"ל:

ה אמר ר' יוחנן כבוחה הוא היגע בלימודו בבה"כ לא במהרה הוא שוכח מ"ר עגתניתא ברית כרותה מי שיגע בלימודו בלשעה

נגלים לפניו כשהולך למלחמה כדמות חלו ונולח, וזה היה כדי להחזיקם בעיניו, וכה"ג תמרי בחלכסנדרום שהיה רואה דמות שמעון הצדיק לפניו במלחמותיו ונולח כמ"ש בשמ' יומא בפ' בא לו כ"ג, והדרשנים פירשו שם שבעת מלחמתו עם תלוותיו היתה לורת השלם הזה נגד עיניו ללמוד מדרכיו והיה נולח את יגלו, וי"ל שהכוונה שביתן שלימותו ולשה להדמות לו בבקשת המכמה, וה"ל שרואה דמותו כי דמותו הוא שלמות הנפש המכוון מיצירת האדם ובזה נולח במלחמותיו כ"ל שבמה שהשתדל להשיג מחכמתו נתעלה על כל המלכים, ובשבה זו זכה לנולח לויוין, וכן יוכלו לפ' בכתן: כי נפיק הפך קדל, כשיצת הפך ערפו וזה שלח כדרך הנפטרים מהמלכים שיולחים לחורניה ופניהם כלפי המלכים: תרין זיקוקין דנור, ג' רלופות היולחות מקשר של תפילין כדמו לב' כיולדי אם והייטו ולילו כל עמי הארץ דמייתי כדתניא ר' אליעזר הגדול לומר אלו תפילין שברחש: ושאל בהון, שאל בשלומן ואמר להן שלמכון יסגת כדרך שאומרין לגדולים שהכיר בפניהם שהן בעלי לורה, והם בעצותם הקיבו שאין בהם אפילו תולר מלורת שאין ל"ל שאין בהן חכמה אלא אפילו תולר בעלי חכמה אין בהם לעניין דעה: כמנהגו בחורייתא סגין, היה הולך בחורה עד שחלות מרדפו היה יולא חון לתחום כשבת בתוך מדין, והייטו בהתבה תשגה תמיד, שע"י התבה התורה לבו מלוד בה עד שיטעה בעשקי העולם ולא יהן חל לבו: חוות גולתיה, היתה כשותו טופלת מעליו והנחש שומרה שלא יגנבוה טובדי דרכים: ולית ההיא, וכי אין הנחש הרשע שומר אותה ואתר כן אתר שהבין בדבר:

כי נפיק הפך קדל אתון בעיין מקטלוניה וחמן תרין זיקוקין דינור נפקין מן קדליה ושבקוהו לקיים מה שנאמר (דברים כ"ח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. תני רשב"י וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך כל אפילו רוחות אפי' שדים. רבי יניי ורבי יונתן הוי מטיילין באסלטין חמתון חד ושאל בהון אמר להון שלמכון רביא אמרין אפי' תואר חברות אין עלינו לרעה. ר"ל מנהגו באורייתא סגין הוה נפיק ליה לבר מתחומא דשבתא יהוא לא ידע לקיים מה שנאמר (משלי ה) באהבתה תשגה תמיד רבי יודן בי ר' ישמעאל מנהגיה באורייתא סגין הוות גולתיה שרעת מיניה וחבינא מזדהרא לה א"ל תלמידיו רבי הא גולתך שריעה א"ל ולית ההיא רשיעתא זהירא לה:

ז **אמרין** עליו על רבי חנינא בן דוסא שהיה עומד ומתפלל ובא חברבר והבישו ולא הפסיק את תפלתו והלכו ומצאו אותו חברבר מת מוטל על פי חורן אמרו אי לו לאדם שנשכו חברבר ואי לו לחברבר שנשך את ר' חנינא בן דוסא מה עיסקיה דהדין חברברא כד הוא נכית לבר נשא אין בר נשא קדים למיא חברברא מית. ואין חברברא קדים למיא בר נשא מיית אמרו לו תלמידיו ר' לא הרגשת אמר להן יבא עלי אם ממה שהיה לבי מתכוין בתפלה אם הרגשתי א"ר יצחק בר אלעזר ברא הב"ה מעיין תחת כפות רגליו לקיים מה שנאמר (תהלים קמה) רצון יראיו יעשה ואת וכו':

ז ובא מברבר, הוא מין נחש הבא מן הנחש והלבי כשמקקין זה לזה כדלקמן פ' אלו דבריס, ובבבלי בפרקין קרי ליה עכוד ומייתי עובדא דר' חנינא בעין לחבי: אי לו לאדם שנשכו מברבר, כדאמר לקמן פ' אלו דבריס מימיו לא יאמר לך לאדם שעקלו מברבר וחיה: מה עסקיה, מה עניבו של מברבר זה כשהוא נוסך לבן אדם, אם האדם מקדימו למיס האדם מת, וילאה שהמיס מרופה לאדם על תרסיות המברבר כמין ממיני התריאק וכן יתכן שהן תרופה למברבר מגזיכתו לאדם כי טבע דם האדם מתחלף לטבעו וממיתו, והמיס תרופה לו מזה, ומות המברבר בקדימת האדם למיס יתכן שע"י שנילול האדם תעלה חמת המברבר בו וימות בשעתו, למנע מות האדם בקדימת המברבר למיס ליטו מדרך היקש טבעי, אלא הוא דבר סגולי כמות נסוך הכלב המוטה בחיות הכלב וחיותו בהריגת הכלב, לך מדקאמר שברח ר' לר' חנינא מעיין וכו' ילאה שאין מות המברבר מפני הטעם אלא גם זה בסגולה מפני קדימת האדם למיס: ברא לו הב"ה מעיין, כי לולי זה ודאי היה המברבר מקדים למיס מאחר שר' חנינא שבעודו מתפלל נשכו מברבר ומיד הושיעו ה', אלא שהוא ז"ל כתב שהוא דרך הלצה ואני אומר שהוא דרך לאמתי דמשום דק"ל כתר דכתיב לעון ילאו יעשה דהייטו אפילו מניאות הטוב ומעלמו בזולת תפלה מה ג"ל שיושיעם

מהלרה

פירוש הקצר מפ"מ וש"מ

כשאני יולא למלחמה, והם מגלמים את החיובים לפני: כי נפק הפך קדל. כשיצת אם הנפש מגוף האדם ועז"פ במגלה לאוקומי גירסת היא שיעבת דשמית שרש"י שמייגע בלמודו ואיבו מוצא שלומד ושוכח פי' שכן הוא מעבעו ועריך שיעבת

יראו ממך לנשא לעיך: באפלטין. בירושלמי תוקן לאחד ולאמר להם שלומכם ירבה ולאמרו לפני תולר מברוך כלומר לך שהוא מוהג דרך מברוכה עמנו ולא לאמר שלום רבותי לע"ם כן אין עלינו לרעה אין לנו להקפיד על כך והוא היה יכול לבלוע בנו לרעה: מנהגו באורייתא סגין. מחמת שהיה טוהג להרבה שרעה בתורה ומתוך המחשבה שלך בשבת תוך לתחום ולא ידע מזה לקייס וכו' תשגה תמיד לף שאחת לידי טוגג: הות גולתיה שריעת. נפלה עליהו ממנו ולא ידע והיה הנחש עליה לשמרה שלא יגביהנה לאחר: [מכיוהי, נחש] [מזדהרא, שמרה]: ולית. וכי הנחש הרשע אין שומרה:

הלכה ז תני. בתוספתא שם: חברבר. היא עכוד הבא מן הנחש והלב שמקקין זה עם זה והוא מסוכן מאוד: אשר לתן יבא עלי וכו'. כלומר בטח הרגשתי ולא רציתי להפסיק: מעיין תחת כו'. מיקדיש הוא למיס: ואת שועתם כו'. בשביל שישמע שועתו שכיון בה הושיעו בנס הזה:

מהגרה ע"י תפלה, אלא שפיי שאף ממילא יוסיעם בעודם מתפללים:

ח כך יהידת גשמים חיים לעולם, ולהבי קבעו גבורת גשמים בתחיית המתים: שמע לה מן הדא יהיינו מיומים, דהיינו תחיית המתים ומניך ליה ונדעה נרדפה ויבא כגשם לנו, ואע"ג דמילתא דפשיטא היא דגשמים חיים לעולם, תיעטריך הקשא משום דמיים דתחית המתים תשיבי טפי וסד"א דליכא למימר שדומות זו לזו מייתי קרא דאקשיתו להדדי, ומעם הקשתם אע"ג דודאי חיי תחיית המתים עדיפי שהן נרצים לכל והן קיימות, תילתאי בגחולי לב"ל בפי"ג סי"ד:

ט ועד הטל לא נשמע לו, בפ"ק דתעניות פריך וכי מאחר דלא מעצר תליהו אשתבוע למ"ל ומאני ה"ק ליה אפי' טל דברכה נמי לא אתי, ופריך וליהדרי' לטל דברכה, ומאני משום דלא מיכלכל מילתא, ועל זה פרש"י בתענין ט', ובטל עין יעקב הביא פירושים אחרים מהתוספות ע"ש: ועל הטל לא נשמע לו, כתבו התוספות בפ"ק דתעניות דמשום הכי גבי גדעון כשאמר על הארץ יהיה טל ועל הגזה יהיה טורד כתיב ויעש כן, אבל כשאמר על הארץ יהיה טורד ועל הגזה יהיה טל כתיב ויהי כן, כלומר על הגזה היה טל אבל לא כתיב ויעש כן משמע דעל הארץ היה טל, דטל לא מיעצר, גם רש"י כתב בפי' הכתוב דמשום הכי בקש גדעון לות שני לפי שמא שבקש תחלה שיהיה טל על הגזה ועל כל הארץ חורב לא נתקיים רק שהיה טל על הגזה אבל על הארץ לא היה חורב דטל לא מיעצר, ומ"מ אין להקשות ס"ב מ"ד שטל הטל לא נשמע לו לוכח לה מהכא, ועוד מ"ד על הכל נשמע לו הא דגדעון מאי עביד לה, דפשיטא דמהתם לא אתיא דלא שני לן בין מאחר ויהי כן ובין מאחר ויעש כן, ומה שהולרך גדעון לבקש לות שני כבר כתבו המפרשים מעמים אחרים בדבר, ולי יתכן דאפי' למ"ד דטל לא מיעצר איפשר דתקייס מ"ש ועל כל הארץ יהיה חורב דטל כל הארץ פי' על מקום הגורן לבד ס"ל שאף שהטל לא נעצר מיד יבשו פני האדמה וכשהשכים גדעון מצא שעל כל הארץ היה חורב: ואתנה מטר, ואלו טל לא קאמר ליה דיהיב מטר לא תיעטריך למימר טל ומטר דמשמע דמטל לאתי מטר במכ"ש כי ליפשר למטר בלא טל, וא"ת למ"ד דטל נמי נעצר כי כתיב ועצר את השמים ולא יהיה מטר אמאי ל"ק נמי טל, י"ל דלאו שנעצר הוא ע"ד הרחוק לבל עלירת גשמים הוי בכמה זימני: איבן הומר נדרו, מקמי הכי אלא הולרך לומר מ"ב רק ואתנה מטר, ומאני אלא הולרך להזכירו דנדר שהותר מקלתו הותר כלו וכיון שהתיר ה' שבועת אליהו בעניו הטל, ומ"מ נקט מטר הדין בעניו הטל, ומ"מ נקט מטר ולא טל לאמת את לאחאב בהיות המטר מפורש מה שאין אלו יפרש הטל ולא המטר: נדר שהותר מכללו, קשה לאן כאן התר הנדר כי מעיקרא הנדר כך היה שלא יהיה טל ומטר כי אם לפי דברו ות"ב לאו כי ירד המטר כיון דעל פי תפלתו היה, עדיין נדר הטל שלא בקש עליו בדוכתיה קאי, ויש לומר דכיון דלא בקש הוא מעלמו המטר אלא ב"ה אמר לו לך להתיר נדרו שלא ההלה אל אחאב ואתנה מטר, ב"ה אמר להתיר נדרו שלא יהיה הדבר תלוי בדעת אליהו אלא שירד מעתה מטר שלא מדעתו, אלא שמפני כבודו לא רלה להביא עתה המטר עד שהודיעו כדי שיבקש עליו רחמים ויתקדש שם שמים לבני ישראל שידעו שבהשגחה יבא המטר: לאחד שגנב, ל"ע מה לורך המשל, ועוד דממשל לגונב נראה שכל מיני רפואות לא היה ל"ל אלא לגונב נראה שאותה הרפואה הצריכה לבנו נתונה בו וה"ג אין הלורך אלא לטל התחים וכשיבקש ה' שיתיר נדרו אז אינו אלא לעניו הטל דהא נדר המטר עדיין נראים עד שאמר לתת מטר לאחאב, גם ק"ק דלא היה לו לדמויי לגונב אלא לאותה דמעשה אליהו לא היה בגנבה, וי"ל דכי היכי דלא תיקשי אין הותר נדרו של טל לזה תיקשי אף של מעניו הטל דהא נדר המטר עדיין לא נתקי

והשתא לא צבי למימר משום הכי טעמא, ועוד לקמ כי יתיר לעליה הכא השתא היך הוסר לעולם והלא כך הוא הכדר אלא יבא כי אם לפי דברו ועתה יבא בדברו והכדר בדוכתא קאי בכל זמן אלא יבקש עליו אליהו, לכן אמר שזה כנוגד גרתק הרפואות שים בו כל מיני רפואות שתע"פ אין זורך לרפואת בנו רק מין ז' מהתרופות עי"כ הוצרך להחזיר כל התרופות לפי שכלן בגרתק ז' ומחכ שהוא לריך להוסות בגכצת הגרתק שהרי לריך ליתן לו התרופה הלריכה לבנו על כרחו יתן לו הכל, הכא נמי על ידי התר של התמים הוכרח להתיר נדר כל מיני הכל כי שניהם אחים ולא יתפרדו, ואולי הכל הגוף בעולם בעלמו הוא שיחיו בו התמים שם' מדקדקו ומתן בו שפע וכח להחיות התמים ות"כ בהכרח לריך לירד הכל הגוף בעולם וע"י כן לריך להתיר יריעתו מעתה לעולם ועד אלא ברשותו כמחזיר הגרתק אחזרתו עולמית, והכרח זה לפי שכח נפלאותיו ית' אין לאוי שיהיה פרטי אלא כולל לכל מוכן אליו ועל כן כיון שבא להחיות בן הגרפית לאוי שיחיה ג"כ כל מי שהוא מוכן לקבל הכח הזה כמוהו וכדרך שאמרו בכ"ר פל"ג כשנפקדה שרה הרבה עקרות נפקדו וכו', ועוד כי התיות התת הזה ליתו אלא שפיע מהתמים המעתידה הכוללת וכמו שכתוב בויקרא פכ"ז כל מה שהכ"ה עתיד לעשות בשר הקדיש ועשה מקלתו ע"י נביאיו אני הוא שעתיד לעשות יש יבשה ואלא בשר עשיתי ע"י משה, ובדברים רבה פ"י כל מה שהכ"ה עושה הצדיקים עושין כיוצא הכ"ה מחיה מתים ואליהע התים וכו' ואם כן לא יתכן שעתה יחיה בן הגרפית ועדיין תמצא התחיה מאחר המתים עד בוא דבר אליהו להוריד הכל ות"כ ע"כ מעכשו הותר גדרו לגמרי: עם כשהוא יולא נפלא בנו, קשה דלא הל"ל רק נרתיקו של רופא עם כשהוא יוצא נפצע בנו חזר אצלו א"ל אדוני הרופא רפא את בני א"ל לך והחזר את הנרתק שכל מיני רפואות נתונין בו ואני מרפא את בנך כך א"ל הב"ה לאליהו לך והתר נדרו של כל שאין המתים חיים אלא בטללים ואני מחיה את בנה של צרפית: ומנין שאין המתים חיין אלא בטללים (ישעיה כו) יחיו מתיך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל אורות טליך וארץ רפאים תפיל. א"ר תנחום אדרעייא וארעא תפקידה תפלט. רבי יעקב דכפר חנין בשם ריש לקיש בשעה שעשה אברהם זקנך רצוני נשבעתי לו שאיני זז טל מבניו לעולם מ"ט (תהלים קי) לך טל ילדותך וכתיב בתריה נשבע ה' ולא ינחם א"ר יודה בן פזי בדייתיקי נתתיו לאברהם במתנה נתתיו לו (ברחשית כז) ויתן לך האלהים ממל השמים א"ר שמואל בר נחמני בשעה שישראל באין לידי עבירה ומעשים רעים הנשמים נעצרים הן מביאין להן זקן א' כגון רבי יוסי הגלילי והוא מפניע בעדם והנשמים יורדין אבל הטל אינו יורד בזכות בריה מה טעם (מיכה ס) כטל מאת ה' כרביבים עלי עשב אשר לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם:

מתני'

לימים נפלא כמו שכן בנמשל לא היה ענין אחית בן הגרפית אלא להודיע על אליהו שהרי כמה ימים היו בנתי' שנסתר בנחל כרית עד יבשה הנחל וכמה ימים שעמד בבית הגרפית עד שחלה בנה: וארעא תפקידה תפלט, הארץ תפלט ותוליא המתים המופקדים בתוכה: מה טעם על ילדותך, שפירושו בשפורך יהיה לעולם על להולדתך, והאי קרא בהכרחם משתעי כדדרים בב"ר פר' ל"ט אלא שפם דרשו לך על ילדותך בענין אחר: וכתיב בתריה נשבע ה', דאע"ג דשבועה אחתה כהן לעולם קיימא, אלעיל נמי קיימא כיון דכתיבא בייהו: בדייתיקי נתתיו וכו', דייתיקי לותא שכיב מרע דא אמרו למיקם, מתנה מתנת בריא, ומשום דמייתי מוהן לך האלהים קאמר זה היה במתנת שכיב מרע או מתנת בריא שאע"פ אלא יזכו לא תפסק מהם כי זו מתנה אחיה תלויה בזכות, ויתכן דמשום דכתיב בהכרחם וכל טוב אדוניו בידו ואמרינן בב"ר זו דייתיקי וכתיב נמי ויתן להכרחם את כל אשר לו ליצחק ואמרו שם דייתיקי, קאמר הכא שבשותה מתנה שנתן אברהם ליצחק בין שהיתה דייתיקי דהיינו לאחר מיתה בין שהיתה מתנת בריא בכלל ככלל ענין הטל שירצו יצחק ולא ישמעאל: ויתן לך האלהים מטל השמים, שבירכו דשותה מתנה דאברהם תהיה לו ע"ד ויתן לך את ברכת אברהם, והא דאמר בב"ר הטללים בזכותך וכך הדבר תלוי דמשמע דזכות בעי, לא ק' דהא דקאמר הכא אשר לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם משמע דזכות אים מחודשת הו תפלה כדרך הגשמים ומ"מ תלוי בזכות ישראל דהיינו שחוזין מעבי אבותיהם בידיהם שע"י זה מתקיימת ברכתם בידם, והיינו דאילטריך לומר ויתן לך ע"ד ויתן לך את ברכת אברהם: אשר לא יקוה לתפלת אים, דאל"כ מאי קמשמע לן פשיטא שאין הדבר בידי אים:

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

שקב"ה לאברהם על הכל ובהא פליגי מ"ד שנשמע לו על הכל סובר שגם בניו אבות הכא ומ"ד לא נשמע לו על הכל סיל שבניו אבות לא הכא וקיל:

ומנין שאין מתים חיים אלא בטללים יחיו מתיך וגו' ולנו שוכני עפר וגו', עפ"י שמעתי מבן גיסי הרבני מ' יצחק ני' פי' על המדרש ויקרא, וז"ל, כל ח"ת שאין בו דעה נבילה טובה ממנו, וקשה מהיכי תיתי שהאדם נבילה טובה, וכ"ל דאיתא במ"ר ח"ת שאין בו דעה זה ח"ת המתעסק בחלמודו יותר מדאי, ואיתא הקיטו ורננו שוכני עפר מעפר לא נאמר אלא עפר כל המעסק בחיוי עפר שהוא גלוי, ואיתא בגמ' לכתובות דף קיא ואלא הכתוב בעלמי יקומון האוהבים בנפלים המתים שהן קרוים רשעים ומופקדים הם בארץ תפלט תוהם: לך ילדותך. מבטיח אני לך שיהא הכל לעולם לילדותך וכתיב בהריה וכו': בדייתיקי נתתיו. במתנה נתתיו לו וכו' כלומר לישמעאל דקרא קמדייק מה דשמעיל ואמר ויתן לך, יתן לך מיבעי ליה אלא דס"ק האלהים יסביר לברכתי

פירוש הקצר מפ"מ וש"מ

י כקורא תגר, ק' לימי לה ניחא שהוא דרך בקשת רחמים שכשם שנכמרו רחמיו על קן לפור כן יכמרו עליו וכדלימת בגבלי ההוא דנחית קמיה דרבה ואמר לחמה חסת על קן לפור לחמה חום ורחם עלי ואפ"ה קאמר התם דמשתקין לחומו ובשלמא לטעמי דקאמר התם ניחא דאפ"ה משתקין לחומו לחכל לפי טעם דקאמר הכא קשה דהא משמע דרך פיוס משמע ולא כקורא תגר וכ"ש היכא דקאמר בפי' לחמה חסת וכו' כדקאמר התם, וכ"ג כתיב יהי ה' אלהינו עמנו כאשר היה עם לבותינו וכן לבותינו ספרו לנו, לחמה הוא מלכי אלהים הוא ישועות יעקב, וכיולא בזה בכמה דוכתי דקאמר שירחם עליהם כמו בקדושינו וכסדר כ"ד ברכות דתעניות לבור מי שעבה לאבותינו וכו' מי שעבה ליומה ולא לאמרינן שהוא כקורא תגר, וי"ל שאין להביא מדאמי הב"ח לאבעיי דודאי הרחמים רלוים יותר לאדם שהוא בר דעה והשכל, וכ"ש לפי מ"ש הרב שהשגחה בפי השכל ולכן זכירת רחמים מב"ח לאדם יכולה קריאת תגר כי היכ דיחם על הב"ח ולא על בן דעת: בנותן קשה למדותיו, דמשמע בבריות הקטנות עד קן לפור הגיעו רחמיו אבל למעלה מהשפור לא הגיעו רחמיו כדרך האדם שלא ירחם כ"ב אלא בשפלים החולליים: מאן דאמר על מסייע לר' פנחס, קשה דבבבלי גבי על קן לפור י"ל היא דאמר מפני שמטיל קנאה במעשה ברחמים ופרש"י לומר על אלה חס ולא על שאר בריותיו והכא אמאי קאמר דמ"ד על מסייע לר' פנחס ולא אמרינן דאף למ"ד על מי אתי כר' יוסי, וי"ל דהכא ס"ל דאלו מטיל קנאה הוא כי מה שמפורש בתורה מזכיר והוא הדין שמרחם על כל בריה כפי לרכה, אבל כי קאמר עד מטיל קנאה דמשמע עד כאן תחום רחמיו ולא יותר: שעושין למדותיו של הב"ה רחמים, ואיכא אלא גזרות כדאמר בבבלי ופרש"י מדותיו מלותיו והוא לא לרחמים עשה אלא להטיל על ישראל חקי גזרותיו להודיע שהם עבדיו ושומרי מלותיו וגזרות חקותיו אף בדברים שיש לשמן ולטו"ג להשיב עליהם ולומר מה לוכך במלוש

י מתני' האומר על קן צפור יגיעו רחמיך משתקין אותו רבי פנחס בשם רבי סימון בקורא תגר על מדותיו של הב"ה על קן צפור הגיעו רחמיך ועל אותו האיש לא הגיעו רחמיך רבי יוסי בשם רבי סימון כנותן קצבה למדותיו של הב"ה עד קן צפור הגיעו רחמיך. אית תניי תני על ואית תניי תני עד מאן דמר על מסייע לר' פנחס ומ"ד עד מסייע לרבי יוסי. אמר ר' יוסי בי ר' בון לא עבדין טבות שעושין למדותיו של הב"ה רחמים. ואלין דמתרגמין עמי בני ישראל כמה דאנא רחמן בשמיא כך תיהוון רחמנים בארעא תורתא או רחלא יתה ויתי ברה לא תיכסון ביומ' חד לא עבדין מבאות שהן עושין מדותיו של הב"ה רחמים:

יא אמר רבי יהושע דרומיא שלשה דברים רובן ומיעוטן רע ובינוניתן יפה השאור והמלח והסירוב בתחלה מסרב שנייה מעמעם ובשלישית רץ ובא. רבי חונה הוה יתיב בחד בנישתא עאל חונא ואשרח על חד

יא שלשה דברים, אע"ג דבכל המלות זולת הגלוה הקלוות רעים והמילוע יפה כדכתב הרמב"ם גבי חיוו היא דרך יפה שיבור לו האדם כל שהיא תפילה לעומיה ותפילה לו מן האדם, הכא לא מייבי לעניו מדות האדם אלא לעניו ברייות ומאכל כגון שאור שרבוו ממנין עפי ומקלקל המלומלת ומיעוטו מטהיר הלחם מלה וקשה העבול, וכן המלח רבוו מזיק המאכל ומיעוטו תפל מבלי מלח ואיכו נכון לטבע האדם, ונקט בהדיהו סירוב כי אין זה מהמדות שיש בהן רוע ממש אבל דומה לעניו המלח וכמ"ש בבבלי המובר לפני התיבה לריך לסרב ואם אינו מסרב דומה לתבשיל שאין בו מלח ואם מסרב יותר מדאי דומה לתבשיל שהקדימתו מלח, הא כיצד הוא עושה פעם אחת מתעוה יסרב ג' מהבהב ג' פושט את רגליו ויורד ופרש"י יסרב כשאומר לו לך יעשה עצמו כאלו רוצה לעשות ואינו רולה לעשות, מהבהב כלומר מזמין עצמו כמו נגעו לעמוד, ומיהו אחם גרסינן רובן קשה ומיעוטן יפה: בתחלה מסרב, כשאומרים לו אירד לפני התיבה בתחלה מסרב בשניה מעמעם והוא הפלר קלת: על חזנת ואמרת, בא חזן הכנסת והפליר על אחד שיבא להתפלל במקום ש"ץ ולא קבל עליו, לבסוף בא לגבי ר' אלעזר אמר לו לא יכעום אדוני עלי בשביל שלא הייתי מוכן לא עליתי, אמר ליה עליך לא כעסתי אלא על זה שהפליר בך: בעירו

זו, וקלת קשה שאף שמלות התורה אף בדברים שבשמן וטו"ג מצינו עליהם מה היזק בשנאמר שמלוה זו משום רחמים מאחר שהב"ה רחום וחנון ומלוה עליהו ללמוד מדרכיו כלומר והלכת בדרכיו מה הוא חנון אף אתה חנון, וכמה מלות בתורה שהן משום רחמים כמלות הלדקה והעמקה ושלוח עבדים ושעינה ופריקה והלואת עני וממשה וולמה, ודברי הרמב"ם והרמב"ן בזה דבו כמו דבו וכתבתיו ביפה תאר בדברים דבה פ"ו סי' ח' טיין שם: דמתרגמין, גבי לותו ואת בנו לא תעמטו ביום אחד:

פירוש הקצר מפ"מ ושי"ם

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

בגבלי כתיב, ובזה הוא מיושב, ת"ח שאין בו דעה דהייבו המגלה בחלומותו כדעת מ"ר, "עבילה טובה ממנו שאינו עומד בתחייית המתים, ובבילה דהייבו נפל עומד בתחייית המתים כדעת הגמרא הכל וקל:

הלכה יוד האומר על קן צפור יגיעו רחמיך. כמו שהגיעו רחמיך על קן לפור ונזדרז לא תקח האם על הבנים כן מום ורחם עליהו משתקין לותו משום מדותיו של הקב"ה לרחמים וכן אין אלא גזירה מלך על עבדיו: בקורא תגר. כך הוא בגילה פ"ד וכן לקמן בייבו מעמע דמשתקין לותו משני שהוא כראה בקורא תגר על מדותיו של הקב"ה על קן לפור שהוא קל לרחמת ועל לותו האים כוי: בנותן קצבה. ולומר עד קן לפור וכו' לא: ואלין דמתרגמין. מבהגם היה אחר שהיו קורין בתורה היו מתרגמין להעם הקריאה ואלו האתרגמין להפסוק לותו ואת בנו לא תעמטו ביום אחד, עמי בני ישראל וכו' לא טוב הן עושין ומהאי טעמא:

הלכה יא שגייה מעמעם. מגמגם כמו שרוצה ואינו רוצה: חונא. שמש הכנסת:

יב בעירן, כדי שיבקש עליו רחמים שהיה מתפלל של חולים כדתנן במתני׳: בטוח אני, שכשהיתה תפלתי שגורה בפי הייתי יודע שהוא מקובל כדתנן במתני׳: ומיימו יצאו וכתבו וכיוונו לומה שעה וכשבאו לגל ר״ג ידעו שלומה שעה הקל מחוליו ומצא מזון: אם כיוצא לת לבך בתפלה תהא מצוכר כו׳, לפי שהחוק שיכוין לדם מאד בתפלתו שתפילו גדולי החכמים היו לומרים לנא מכינא לפרומייא כו׳ כדלעיל בפ׳ היה קורא בסימן עשירי, הילכך מן הסמים הוא שסייעוהו להיות לו בטוחה לקבלת תפלתו: תכין לבם, וה״פ תסיר מלבם מדרת הטולם ותו תעזרם להכין לבם לילך בכוונה ותו תקשיב לחזק לתפלתם כפי׳ רד״ק, ת״ג ע״י שמעת תלומה שבה שיכיון מאד תמיד לבם עד שתגד שכנסת תקשיב לחזק מיד תפלתם כפי׳ הרי״ח לם עשו שפתותיו של אדם תנובה יהא מבושר שנשמעה תפלתו מה טעם (תהלים כו) בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה׳ ורפאתיו:

ביצד מברכין:

א מזיד, כגהה מן ההקדם כיון דלה׳ הארץ ומלואה: עד שיסיחו לו, ליהנות המלות הנעשות בברכות שברכת ה׳ בתרן לנון תלומות ומעשרות וברכות וכדתמרינן בסוף פ׳ כל הבשר דתין לך דבר שנעשית מצותי ומועלין בו, ובפרקי בבלי ר׳ לוי רמי כתיב לה׳ הארץ ומלואה וכתיב והארץ נתן לבני אדם לת קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה, והכא לת מייתי מהתם דמצי למימר דההוא מיבעי ליה להא דתני׳ בפ״ק דסוכה מעולם לת ירדה שכינה למטה ולת עלו משה ואליהו למעלה שנאמר השמים שמים לה׳ והארץ נתן לבני אדם: העולם כלו ומלואו, דרים המלאה העולם ומלואו דאתת לאקושי׳ לתבואת הכרם מה כרם בעי פדיון כדכתיב קדש הלולים להיינו אחליה והדר אכליה, וסבירת ליה כמאן דאמר כרם רבעי ופלוגתת היא דאית דאמרי כרם רבעי ואית דאמרי נטע רבעי כדאיתת בפרקי׳ בבלי, ומ״מ זה אממכתת בעלמת היא דאי היקשא ממש אימת פדיון ממון בכרם רבעי, ועוד לת יהא זה אלת בשעה הרביעית של פירות דומיא דכרם רבעי: ומהו פדיונו ברכה, לפי שהודאת הטובה מהמקבל במקום פרעון למטיב כמו שהתרכתי בזה ביפה עיניס ת״כ פ׳ עירה, לכן אמר מה פדיונו ברכה שהברכה וההודאה תטובה פדיון ופרעון: כביכול כאלו משלך אכלת, ולת ה׳ פעל כל זאת, ופי׳ אמרת לה׳ דבור דוד עם נפשו אלו עם כנסת ישראל וה״ק אם אתה אומרת לה׳ ה׳ אתה והייט שברכת של האוכל תוכל לומר לו טובתי כל עליך כלומר היטה טובלת עליך שהרי הוא כאלו אכלתי, ולשאר הפירושים אמרת לה׳ דבור הב״ה לכנסת ישראל וה״ק אם אתה אומרת לה׳ ה׳ אתה דהייטו שברכת של הטובה טובתי כל עליך, ואין קושית מאומרו אמרת לה׳ במקום אמרת לי כי בכמה מקומות בת הכתוב במקום הכתוב, ואל משה אמר עלה אל ה׳, לרצונו לפני ה׳ וכאלה רבים, וייתכן דלר׳ חזקיה נמי מאמר אמרת לה׳ דברי ה׳ לכנסת ישראל וה״ק כשאתה אומרת לה׳ ה׳ אתה מעתה הוא לי כאלו אין טובתי עליך אלא מה שיש לך מהטובה משלך הוא: מבלה אני טובתי בגופך, בשומר טוב קאמר תו וגופך לייטו כלה, וזה דרך הלצה על הקיום והנלחיות שאפילו יצוייר שהטובות כלות הוא לייטו כלה: יבללו כל הטובות, כלומר שיתחברו ויתערבו כלם עד שיבא שבלולה במקרת ומשנה ולמוד, ומ״מ יותר נכונה אלי גירסת הר״ט דגרס יובלו עליך כל הטובות ויבאו עליך ולפ״ז דרים בל מלטון יובל יי, וכשלוש מובלון: שאיני מביא וכו׳, כלומר אלא תמלא טובה

חד דייעול ולא קביל עלוי בסופא אתא לגבי רבי אלעזר א״ל לא יכעום מרי עלי בגין דלא הוינא מיתער לא עלית א״ל עלך לא כעסית אלא על הדין דאסתרה:

יב מעשה ברבן גמליאל שחלה בנו ושלח שני ת״ח אצל רבי חנינא בן דוסא בעירו אמר להן המתינו לי עד שאעלה לעליה ועלה לעליה וירד א״ל בטוח אני שנינוח בנו של ר״ג מחוליו וסיימו באותה שעה תבע מזון א״ר שמואל בר נחמני אם כיונת את לבך בתפלה תהא מבושר שנשמעה תפלתך ומה טעם (תהלים י) תכין לבם תקשיב אזנך אריב״ל אם עשו שפתותיו של אדם תנובה יהא מבושר שנשמעה תפלתו מה טעם (ישעיה נז) בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה׳ ורפאתיו:

ביצד מברכין

א כתיב (תהלים כד) לה׳ הארץ ומלואה תבל ויושבי בה הנהנה בלום מן העולם מעל עד שיתירו לו המצות. א״ר אבהו בתיב (דכריס כג) פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם העולם כלו ומלואו עשוי כברם ומהו פדיונו ברכה. רבי חזקיה ר׳ ירמיה ר׳ אבון בשם רשב״ל (תהלים יו) אמרת לה׳ ה׳ אתה טובתי בל עליך אם אכלת וביהכת בביכול כאלו משלך אכלת. ד״א טובתי בל עליך מבלה אני טובתי בגופך. ד״א טובתי בל עליך יבללו בל התובות ויבואו עליך. אמר רבי אחא מהו בל עליך שאיני מביא טובה על העולם מבלעדיך

פירוש הקצר מפ״ם וש״מ

פרק ביצד מברכין

הלכה א שיתירו לו המצות. המלות הס תרומות ומעשרות והברכות הסייבים לכל מין ומין הס הסמיכים לת המתכל לבריות: עשוי בברם. כמו כרס רבעי שלריך פדיון ומהו פדיונו על העולם ומלואו ברכה: כאלו משלך אכלת. ודרים בל מלטון בלי שטוב מין טובתי עליך להחזיק לי טובה: מבלה אני טובתי בגופך. וזהו מלטון בלה, כלומר מיתקריימו זמן הרבה בגופך: יבללו, מלטון בלול הוא: מבלעדיך. כי׳ תחת. דרים הלו הסני היכות בל עליך, כמו היכה תחת כמו בלעדיך, סתם לי מביא טובה לטולם לת יהיה מבלעדיך: פ״א מבלה אני טובתי בגופך

בסופא. תח״כ בת הסיין גבי ר״ש להתפלל עלמו על שסירב: מיתער. התעוררות בגופי כי הרגשתי תיזה בכידוק בגופי, והכיב לו לת עליך כעסתי כ״ש על זה שהטריח עליך הרבה מאוד:

הלכה יב שנינוח. לשון נייחת: תנובה. לשון היה שגורה תפלתו בפיו. פ״א תנובה לשון פרי שפתיו נובעים מתליהם, והוא סימן שנשמעה תפלתו:

מובה לאחריס שלא תהיה לו שבכלן הוא יהיה רשאוה זוכה, או פי' שלא תבא המובה לעולם בלי רשות ותפלתו בעין הגשמים בעת שהעולם צריך להם, וזה כדי שיכירו העולם במעלתו: ועדיין צריך לבקש טוב טעם בדברים אלו לענין הברכה כי מ"ש לומר שבעבורה יחשב כאלו אכל משלו ולמה יבלה המוב בגופו, ושמעתי לומרים שגמולי טובה ליפצר לא יחזיקו המוב לגומליהם אם מפני עשותם בדרך חרפה כנותן הנדק' בפרהסיא ובחרופין וכמ"ש בגמרא חגיגה בכיוצא בזה שמוסב שלא יתן הנדקה מאחר שמביים העני, ואם מפני הפסקה כי בן לילה היה ובן לילה אבד, ואם מפני מעוטה, ואם מפני כלוסה שאחר שגומל חסד זה לכל, יאמר זה דרכו בכך ומה לי להמזיק לו מובה יותר מכלם, לכן כנגד האחד אמר וברכת כאלו משלך אכלת שתהיה אכילתו בבבוד כאלו הכל שלו ולא יבוש במחנתו, וכנגד הב' אמר מבלה אני מובתי דהיינו קיומו ונלחיותו: וכנגד הג' אמר יבללו כל המובות, וכנגד הד' אמר שאיני מביא מובה מבלעדיך שהמובה מהיה פרטית לו ולא לזולתו והוא כאי, אלא שמ"ש שהמובה פרטית לו היינו נכון שאין הכוונה באומר איני מביא מובה מבלעדיך אלא כדפי', ואני הנה כבר כתבתי בזיפה מיום במקום הנ"ל בדרך אלוקה שהשבח לאדון בעל כל אחר גמלנו ראוי ומחויב מד' פנים, אם מצד האחת בעשה לשבח השוב מצד עצמו, ואם מפני שראוי לגמול למי שהטיב ולא להיות כפוי טובה, ואם להוסיף שלמות בנפש המשבח, ואם להוסיף במובה הנגמלת לו, ויחסתי אותן לשמות הנ' כאן כי באומר אם אכלת ובירכת כאלו משלך אכלת רלה הבחינה הב' הנ"ל כי ע"י הברכה הוא נקוה ופודה הדבר ופוטע חובו, ואומר יבללו עליך כל המובות היא הבחינה הג' שע"י ההודאה יזכה למובה מרובה, ואומר מבלה אני וכו' היא הבחינה הא' שע"י שהוא אוהב המוב במה שהוא מוב ג"כ יהיה נאהב מצד עצמו למעלה וע"כ יבללו עליו כל המובות וגופו חיינו כלה, כלומר עצמותו יהיה קיים ונלחי ולא יתאבה מהמובה כדרך האהבה שחינה תלויה בדבר שחינה בטלה לעולם, ומ"ש חיני מביא מובה בלעדיך היא הבחינה הד' שלהיותו דבק בה' רלוי להיות שליט ואחנטי לחלק המובה ולהנהיג העולם כמלאכים הנגשים אל ה' שהם אחנטים בהשפעה כמו שביאן יוסף אחנטי בין פרעה ובין עמו:

ב אמר המוליא כו', פי' ר"ל סבר שמברכין על העבר שכבר הוליא לאם מן האדן והיינו בימי אדם הראשון דם"ל דאילן אחכל ממנו אדה"ר חטא היתה פי' לאם נמור ממש ולה"ק המוליא דמשמע שהוליא, ורבנן סברי שמברכין על העתיד שיוליא מהאדן גלוסקאות ולה"ק מוליא דמשמע שיוליא, ולכ"א דמחלוקת זו כמחלוקת זו על הלפת אם נקרא על שם הלאם שבימי אדם או על העתיד וכטעמיהו דר"י ורבנן, וטעם מוליא והמוליא האריכתי בבאורי לב"ר ע"ש: לפת לא פת היתה, פי' שנקרא לפת ללומר לא פת היתה שבימי אדם היה יולא הלאם מן האדן גדול כלפת ולכן קראו ללפת כן ואחי כמ"ד שבבר הוליא, ות"א שנקרא לפת לפי שעתיד הלאם לנאת מן האדן גדול כלפת וכמ"ד שעתיד להוליא והיינו כמין פסת יד, ואין לפרש שיעור האטה קאמרי שהיתה או שתהיה כל אטה גדולה כלפת וכמ"ש ז"ל גבי כליות אטה שגדולה ככליות, דפלוגתיהו דר"י ורבנן בלאם ממש כדפי', ורש"י ז"ל כאב ז"ל למה נקרא שמה לפת לא לכך שפת היתה קודם שאטת אדם ומשאטת חזרה ללפת, ות"א לפת לא פת היא שתיד להיות שבבר שהוא עכשו לפת עתיד שיחזור לאם לעתיד לבאו שהיה והוא טעם דמבריכין להוליא לאם מן האדן ט"ל, וזה לשון מפרשי שהלאם עלמו יחזור ללפת ושוב יחזור ללאם דוגמי הלפת מין מהירקות שגברתו בו' ימי ברואית ואין כל חדש, אך קשה מ"ל להדוק זה בשם לפת, ושמא שהיה ידוע אלמם בשם אחר ולזה בקשו טעם למה שהוסב שמו לפת: ידוע פסת בר בארץ, שפירש שעתידה ר"י שתוליא גלוסקאות וכלי מילת כדאיתא בפ"ב דשבת: מה בר"ל בחמים, וכי עתיד בר"ל ושביק רבנן, ומשני דבדי שלא לעבד רשאי אותיות דהיינו מ"ם דהעולם ומ"ם דמוליא עתיד בר"ל דאמר המוליא, ומה שיקשה וכי מצוה הא שביק רבנן ועתיד כיחידאה והלא רבנן לא חשו לזה, תירלתי בבאורי לב"ר: מעתה המן האדן שלא לעבד האותיות, וכי בשביל שלא לעבד את האותיות, נימא המוליא לאם המן האדן שלא דאין לאוש לעבוד אותיות, אאם האוש

מבלעדיך כמה דאת אמר (בראשית מח) ובלעדיך לא ירים איש את ידו וכו':

ב רבי יעקב בר אחא אמר איתפלגון רב נחמן ורבנן ר"נ אמר המוציא לחם מן האדן ורבנן אמרי מוציא לחם מן האדן. אתייא אלין פלוגוותא כאינון פלוגוותא לפת רבי חנינא בר יצחק ורבי שמואל בר אימי חד אמר לפת לא פת היתה. וחרנה אמר לפת לא פת היא עתידה להיות (תהלים עב) יהי פסת בר בארץ בראש הרים. רבי ירמיה בריך קומי רבי זעירא המוציא לחם מן האדן וקלסיה מה כר"נ שלא לערב ראשי אותיות מעתה המן האדן שלא לערב האותיות:

פרק

פירוש הקצר מפ"מ וש"מ

הלכה ב איתפלגון. מולקין: המוציא. כלומר לשעבר, כדכתיב המוליא לך מים מלור החלמיש, וה"ל הברכה על שעבר היינו על זמן בריאת העולם, שקודם החטא היתה האדן מוליא לאם ממש כלאיסא בב"ר פ' ע"ו: מוציא. דמוליא הוא דמשמע לשעבר, כדכתיב אל מוליאם ממלריים, וכבר הוליאם, אבל המוליא להבא משמע כדכתיב המוליא אחכם מאחת מבלות מלרים ובמוקה שעה עדיין לא הוליאם, וה"ל הרמז שעתיד להיות מוליא לאם ממש מן האדן, כדדריש לקמיה מיסי פסת בר בארץ, שעתידה ארץ שמוליא גלוסקאות:

בגופך. לפשר לפרש בהקדם הכתוב, לדיק לוכל לשובע נפשו, מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל הל' דעות פ"ד דיב החלאים שבאים לאדם אינם אלא מפני שהוא מבלה ממלא בטנו ואוכל אכילה גסה, ולפי דעתו קשה, אאה שהוא אוכל אכילה גסה להביא על עלמו אחלה וחלאים, לכן נלאה לכתיב וברך את לחמך ואת מימיך, ופסקוהו אחלה מקרבך, וע"ז יתפרש הכתוב לדיק אוכל לשובע נפשו אאר הלאם יבבך במעיו, וע"ז נאמר והסרותי אחלה מקרבך כדברי הרמב"ם, ובנו בשעים אחאר, ימן שהקב"ה לא יבבך את הלאם אאר אכל בברכה אאר יבבע גופו לכן מוכרח הוא לאכול אכילה גסה, ולפ"ז יתפרש היטב האאמר הכ"ל אבלה אני מובתי בגופך, שאאקבל יבבך בגוף הגדיק (אאר ישראל):

תירלו לקושיא זו דשמני התם דליכא דקרא הכי הוא להוליא לחם מן הארץ, והכ"ד מבודרים תירץ דשמני התם דלא חיפצר, ולפ"ז נאמר דמאן דקלסיה ס"ל הכי, וגמרא ס"ל דכיון דסוף סוף אין לנו להמלט מזה אין לחוש ג"כ הכא למעבד כיחידאה בגבול זה:

פרק שלשה שאכלו

א קטן טעון ומוזן סניף כו', בעניין זה האריכו עוד בגמרא ובכ"ר וכן בהא דקאמר לקמן חולקין על ר"ש בן שמח, ומשום דאיכא עניין לגדה הלא לעניין הלכה לא האריכתי להזכיכו בכאן, ובבחורי לב"ר כתבתי הכ"ל בבחור הדבריס: מצא להם פתח, ליטרחל על מזרותם ולא יטלכו להביא קרבן, שמתבטל הבדר מעיקרו: תשע מאה קורבנין, שכל אחד חייב ג' קרבנות ביום מלאת ימי מזרו ככם לעולה וכבשה לחטאת ואיל לשלמים: וערק, בגבלי איתא שכשהרג ינאי המלך כל החכמים לפי שפללוהו מן הכהונה הוא שברח שמעון בן שמח: ולמה ערקת, שאחר שלא פשעת למה הוערכת לברות, והשיב דמ"מ פחד שמא לא יקבל התגללותו עד שיסכך חמתו: ואנא מן חוריתי, שבחכמתי מלאתי פתח לחליים ופטרתים מהקרבן: למה יתבת לך, לפי גרסת זו הוא מעלמו יסב בין מלכא למלכתא ותפס עליו למה עשה כן, והשיב כי במקומו יסב על פי המקרא, אבל בגבלי גרסינן לותביה בין הידיה לדידיה, ת"ל חזית כמה יקרא עבידתא לך, ת"ל לאו את קא מוקרת לי אלא תורייתא היא דמיקרי לי דכתיב סלסלה ותרוממך: נברך על המזון שאכל ינאי וחביריו, לפי לשון הבבלי לא אמר כן על הכוס אלא אמר כמאמיה אין לברך ברוך שאכל ינאי, אבל לפי הלשון הזה אמר כן ממש כדי להוציא את ינאי וחבריו כדפי' בבחורי לב"ר:

ב במה גדלו, דקאי ליה הכא ה' התלהים הגדול: גדלו בברכה, דקאמר ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם כדאיתא בגבלי בפרק בא לו כ"ג, ופרש"י כך תיקנו לותו היום לומר במקדש בסוף כל ברכה כדאמרינן במס' תעניות: למה נקראו אנשי כנסת הגדולה, בגבלי בפרק בא לו כ"ג גרסינן הכי, במערבא אמרו הכי רב גדל אמר שגדלו בשם המפורש רב מתנה אמר אל הגדול הגבור והמורא, והא דרב מתנה אתיא כריב"ל דאמר ריב"ל למה נקרא שמם אנשי כנסת הגדולה שהחזירו את העטרה ליושנה וכו', ופרש"י אל הגדול הגבור והמורא שהראו בותם תפלה כמו שכתוב בה בספר עזרא: משה התקין מעבעה של תפלה, פירוש מה שאנו אומרים במעבע התפלה אל הגדול הגבור והמורא ממשה למדו שאמר אל הגדול הגבור והמורא אשר לא ישא פנים, אבל מעבע התפלה אנשי כנסת הגדולה תקנו כדאיתא בסוף מגילה פ"ב: ירמיה אמ' אל הגדול הגבור

פרק שלשה שאכלו

א רבי סימון בשם ריב"ל רבי יוסי בן שאול בשם ר' קטן עושין אותו סניף לעשרה וכו', תני שלש מאות נזירין עלו בימי רבי שמעון בן שטח מאה וחמשים מצא להם פתח ומאה וחמשים לא מצא להם פתח אתא גבי ינאי מלכא אמר ליה אית הכא תלת מאה נזירין בעיין תשע מאה קורבנין אלא את יהב פלגא מן דידך ואנא פלגא מן דידי. שלח ליה ארבע מאה וחמשים אזל לישנא בישא ומר ליה לא יהב מן דידיה כלום. שמע ינאי מלכא וכעס דחל שמעון בן שטח וערק בתר יומין סלקון בני נש רברבין מן מלכותא דפרס גבי ינאי מלכא מן דיתבין אכלין אמרין ליה נהורין אנן דהוה אית הכא חד גבר סב והוה אמר קומין מילין דחכמה תני לון עובדא אמרין ליה שלח ואייתיתיה שלח ויהב ליה מילא ואתא ויתיב ליה בין מלכא למלכתא א"ל למה אפלית בי א"ל לא אפלית בך את מממונך ואנא מן אורייתי דכתיב (קהלת ז) כי בצל החכמה בצל הכסף א"ל ולמה ערקת א"ל שמעית דמרי כעס עלי ובעית מקיימא הדין קרייא: (ישעיה כו) חבי כמעט רגע עד יעבור זעם וקרא עלוי (קהלת ז) ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה א"ל ולמה יתבתא בין מלכא למלכתא. אמר ליה בספרא דבן סירא כתיב סלסלה ותרוממך ובין נגידים תושיבך אמר הבו ליה כסא דליבריך נסב כסא ומר נברך על המזון שאכל ינאי וחביריו. א"ל עד כדון את בקשיותך א"ל ומה נאמר על המזון שלא אכלנו אמר הבון ליה דליכול יהבו ליה ואכל ומר נברך על המזון שאכלנו אמר ר' יוחנן חולקין על ר"ש בן שטח וכו', עד מתניתא כרשב"ג:

ב כתיב (נחמיה ח) ויברך עזרא את ה' האלהים הגדול. במה הוא גדלו גדלו בשם המפורש רב כהנא אמר גדלו בברכה. ר' סימון בשם ריב"ל למה נקראו אנשי כנסת הגדולה שהחזירו גדולה ליושנה א"ר פנחס משום התקין מטבעה של תפלה (דכריס י) האל הגדול הגבור והנורא. ירמיה אמר האל

פירוש הקצר מפ"ם ושם

פרק שלשה שאכלו

הלכה א קטן עושין אותו סניף לעשרה. לעפ"י שאמרו קטן אין מזמנין עליו, אבל לזימון עשרה עושין לותו סניף ומצטרף עמהן: עלו. לירושלים בימי שמעון בן שטח ומאה ומאתים מן מלח להן פתח והחיר לא מציין. בעיין. לריכין. מ' מלות קרבנות, שלכל אחד צריך ג' קרבנות שמחת עולם ושלמים, לימי מבקש אלא לישנא בישא. הלך המלמדין לפני המלך ואמר ליה לא נתן שמעון בן שטח משלו כלום: נהורין. זכורין לאמתו כשהיינו פעם אחת מהלך שהיה בכלן זקן אחד והיה לומד לפניהם דברי חכמה והיכן הוא עכשיו: תני לון עובדא. סיפר להן המלך המעשה בשביל מה ברח ואמרו לו לעומתו שאמלא לחביריו להגיעו: שלח ויהב ליה מילא. נתן לו ליחס דבר לשימון, והכשיחו שלא יעשה עמו רעה, וכ"ר פ' מקן גרס אמר לאחריס שלא בחביה ואיחיחיה, לאחוזו של שמעון בן שטח אמר שאמלא אחריו, ואחזו של יגאי היחה, אמרה ליה הב לי מילא, ואלאה ואייחיחיה: למה אפלית בי. מפני מה היית מסחל בי לומר שאחה חתן אחלי: ואנא מן אורייתי. מחכמת החורה אחב לי שאלאחי להן שאחה להחילים ולא היו לריכין לקרבן, והרי נחחי לאם כמוחך: שמעית. שמעתי שאחדוני כעס עלי והייחי רולה לקייס אמקרא הזה חבי כמעט רגע עד יעבור זעם: בקשיותך. בקשיות ערפך וכי כך נוסף הכרכה:

הלכה ב בשם המפורש. שהזכיר את השם בכחבו, ונרסינן לכל הת לקמן בסוף פ"ג דמגילה: גידלו בברכה. כדדרים ר' סימון שהחזירו גדולה הקפפה ליושנה וכדל' פחתם: משה התקין

הגבור , בפ' הנה תגמול כתיב עושה חסד לאלפים ומשלם עון לאבות אל חיק בניהם אחריהם האל הגדול הגבור ה' צבאות שמו , ואע"פ שעדיין לא חרב ב"ה כבר נתנבא על זה : למה אמר הגבור , לא בעי בריאת למה לא אמר הגורא שאף ע"פ שכבודו במקומו מונח וגורא הוא לפני המלאכים וישראל כיון דאיגו מורא מורגו לפני עו"נ לא בעי למימר גורא , אבל הא בעי למה אמר הגבור כיון דאיגו מרחם גבורתו בעולם , ומשני דהשתא נמי מרחם גבורתו בעולם ליתראל המכריזים בדבר במה שרואה תרבן ביתו ואומר כי זו עיקר הגבורה כדאמרן איזהו גבור הכובש את יצרו , והשתא בעי ר"ל למה לא אמר הגורא השתא נמי מרחם גבורתו בעולם ליתראל וילמו ממנו שאפשר דין בתם , וכמ"ש בפ"ט דזבחים בשעה שהב"ה עושה דין בצדיקים אפי מהקדם בעולם והייגו גורא אלהים ממקדשך , ומשני דעיקר גורא איגו אלא ע"י ב"ה שרואין בפלאותיו ומתיראים אבל ממגו כמ"ש מה גורא המקום הזה , והייגו גורא אלהים ממקדשך לדעת רבים מרז"ל ומכיון דעו"ג מתריבים ב"ה ולא ילמו ממגו כשלא מורא ת"ו מן העולם: דניאל אמר אל הגדול והגורא , בהתפללו על בגין ב"ה כדכתיב בספרו : היכן היא גבורתו , ואע"פ שירמיה אמר גבור אפי רחומו חרבן ביתו ושותק , ס"ל לדניאל דדי בזה שתיקתו בשעת החרבן אבל שתיקתו בשעבוד בניו ע' שאה לו יאות אפי כביכול בעסו ובפלתותיו אבל אבני בשעת הגדולה ראו שאו גבורתו שכובש בעסו ונותן אדך אפיס לרשעים המשתעבדין בהן בכל השנים ההלו : שעשה לו בכבשן האש , שהגורות היייו מעשי הפלאות שהיו בב"ה ע"י כן היה מורתו על פני כל העולם כדאי , והכי זה נתקייים בכבשן האש שאעפו כו כמה נסים כדאיתא בפרק חלק ועי' כן נפלה מורתו על כל העומעים : החזירו הגדולה ליושנה , שתיקתו לומר בתפלה האל הגדול הגבור והנורא , ומעמיהו נתפ' בפרק בא לו כ"ג אדרבה זו היא גבורתו ואילו נורלותיו זו היא גבורתו שכובש את יצרו ונותן אדך אפיס להרשעים ואלו הן נורלותיו שאלמלא נורלותיו אומה אחת היאך יכולה להתקייס בין ע' אומות ופרט"י שאלמלא מורתו וכו' מן יום התרבן אתה למד נורלותיו שכל האומות נאספו להשמידם ונתקיימו מהן ע"כ , ומה שהוצרכו לטעם הזה להמוצת הנורת

(ירמיה לב) האל הגדול הגבור ולא אמר הנורא למה אמר הגבור לזה נאה לקרות גבור שהוא רואה חורבן ביתו ושותק , ולמה לא אמר נורא אלא שאין נורא אלא בית המקדש שנאמר (תהלים סח) נורא אלהים ממקדשיך , דניאל אמר (דניאל ט) האל הגדול והנורא ולא אמר הגבור בניו מסורין בקולרין היכן היא גבורתו ולמה אמר הנורא לזה נאה לקרות נורא בנוראות שעשה לנו בכבשן האש וכיון שעמדו אנשי כנסת הגדולה החזירו הגדולה ליושנה (נחמיה ט) האל הגדול הגבור והנורא ובשר ודם יש בו ליתן קצבה לדברים הללו אמר רבי יצחק בן אלעזר יודעים הן הנביאים שאלהיהן אמיתי ואינן מחניפין לו :

ג ר' בא בריה דר' חייא בר אבא אבל מהלך עומד ומברך אבל עומד יושב ומברך אבל יושב מיסב ומברך אבל מיסב מתעטף ומברך אם עשה כן זה הוא כמלאכי השרת מה טעמא (יחזקאל ו) בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו :

ולא הספיק מעמו של דניאל דאין זה תלה בימיו דכתר הכי נכתב זכר הכם ההוא , אבל דבר זה נרתה לעולם שבכל דור ודור היו עומדים עליגו לכלותגו והב"ה מצילגו מידם : ובשר ודם יש בו כח וכו' , פי' היאך יכלו ירמיה ודניאל לעקור מ"ם ממה שחע"פ שבפי דעתם אין גבורתו ומורתו נרתה להו כל כמיניהו לשגוי בשמו בבודו ית' מפני סברתם , ומשני בעומים הם דה' שתוכך החמת ואיגו רוצה שיקניפו לו ויאמרו מה שחיגו בלבבם ולכן לא רצו לשבחו תלת במה שגגלה להם :

ג עומד

ומברך , כדי שיכוין לבו ובשהיה תוכל עומד יושב ומברך כדי שיכוין בפי . אבל יושב מיסב ומברך , זה תימה דודאי שיושב מעלי בפי לכוגה , ועוד דהסיבה דרך גאוה , ובבבלי מסיק בכללהו יושב ומברך , ואף דהכא לא מלריך שיושב בכללהו מ"מ לא יתכן דליושב מלריך הסיבה דגריעה בפי , ובהלל מועד כתוב תחל יושב יושב ומברך תחל מיסב מתעטף ומברך , נרתה דהכי הוה גרים הכא ומ"מ איגו רוח לי דמאי קמ"ל תחל יושב יושב ומברך , ועוד למה הלריכו למיסב עטיפה ולא סגי ליה בהסיבה, ולכן נל' דה"ג תחל מיסב יושב ומב' כדגרסיגן בבבלי והדר גרסיגן תחל יושב מתעטף ומברך דלעולם בפי לעלויי: מה טעם בשתים יכסה פניו , דכי היכי דמלאכים לכבוד שכיגה מכסים פניהם ורגליהם ה"ג זה שמברך דשכיגה כנגדו לכבוד השכיגה מתעטף ומתכסה : ועל דרך דרש י"ל עד"ם הרב בפמ"ח מ"ח מהמורה שהכוונה בחומרו בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו , היום ב' שבות להעלם שבת המלאך ועלתו וכן ב' שבות להעלם עלוליו כי השגת הנפרד ופעולותיו נעלמות מאד , כמו כן נאמר שהכוונה בהתעטפות המברך היותו נסתר ונעלם תלתו שבת המזון הזה ודרך ממשכו תליו מהב"ה כי הפרנסה פלאית כדאיתא בב"ר פ"ב , מלבד כמה נפלאות תאכל בגדול המזון והכנתו עד בותו למדרגה זו , וזו היא כוות הפנים , וכמו כן נעלם ממנו דרך המשך המזון הזה להגיע לו תועלתו והוא כח המושך והמחזיק והמעכל והדוחה שכל זה מפלאות הבורא ע"י תבריס מיוחדים שברא בחדש לעשות מעשים תלו והחדש היגו מזין בדבריס תבל הטבע בחלות בורתו יעשה הכל וזו היא כוות הרגלים, ויכוין החדש בברכתו לה' בהגיגו לו כל תלה הדבריס עם שהיגו משכיל ענינם :

פרק

פירוש הקצר מפ"מ ופ"ם

הלכה ג אם עשה כן . שהתעטף ויברך , הרי הוא כמלאכי השרת , דכתיב בשתים יכסה פניו :

מפבעא , מה שתגו תומיס תחל הגדול הגבור והגורא : בקולרין . בשלשלאות היסוריס : ובשר ודם יש בו וכו' . בחמי' , וכי היאך עשו קלבה ירמיה ודניאל למעט משבחו יתברך לפי דעתם : ואיגו מחניפין לו . לומר כן לפי הזמן שהיו עומדים בו שהן יודעין דרכיו יתברך ב"ה :

פרק אלו דברים

א עַל מיס הרחמנים נאכל בשר מזיר, מפורש במ"ר פ"ב דתנומי ר' היה מבשל ומוכר בשר כשרה ליפרחל ובשר חזיר לנכריס בעת לרה ומי שהיה נוטל ידיו היה מכיר בו שהוא יפרחל ומאכילו בשר כשרה פעם ר' בת יהודי ולא נטל ידיו ומצא בו שהוא נכרי ומאכילו בשר חזיר, ועל העניים יאמר תשא מביתה היינו עובדא דכידור דאיתא בפרק יוס הכפורים שהפקידו חלגו פקדון וכתב בו ולפי שלא נטל מיס לחכרוים לאו עדיפיס שאכל בזקנו ונתנו סימן לאשתו ונתנה להס הפקדון וכעס עליה, ונחלקו בזה בפרק כל הבשר יש לומריס שנגרשה ויש לומריס שהרגה וכני ליתא במ"ר בפ' המ', אך זה שאמר כאן שנהרגו עליה ג' נפשות לא מלאתי במקום לאחר:

ב וטעין תרויהון, פי' כוס של יין ונתן ערב דחיפליגו ב"ש וב"ה איזה מהניהס לוחז בימין ומברך עליו תחלה והיה לו להבציאן כל א' בידו לאחר כדי שיקח בעל הבית א' מידו ואח"ו מידו של זה ולזה לאחר לו אבל בר חמה בדרך בעת מה לאחה מביא בידך האחרת שהורגלת להביא הכוס והשתן בידך א', וכעת על אבא בר בר חנה רב הונא הוה זהיר שהוא אחי זעירא ואחר לו לא דייך שאתה יושב ומשתמש, ועוד שהוא כהן ואתה תעמוד במקומו: המשתמש בכתרה מעל, מה שאין העולם מזהירים עצמן בזה, יש ללמד עליהס זכות לפי שאין עצמן כהן מיוחס ודאי ורבים מהן מזוייפים וכדרך שכתב הריב"ס בסי' ג"ד על מי שבזה לכהן, ומ"מ אין לנהוג כהן להקל בשום שפק איסור כהנה שאחר שהוא מחזיק עצמו לכהן יש לו לנהוג כל דיני חומר כהנה דחולין בתר מזקתו לחומרא והולרכתי לכתוב זה לפי שראיתי מי שלמה ללמוד מדברי הריב"ס הנ' להקל לכהן בשפק איסור, ולית שהרי הריב"ס האמיר בסי' ס"ח לאפילו בגרושה דרבנן לכהן שבימיו להוליאה ואי אפשר ליה שפק כהן לא הי"ל להלריכו להוליא דהוה ליה שפקא דרבנן:

ג אבל עלו במחשבה, משום דבעי למימר בכלאים בתחדשו בימי ענה ויקשה לזה דהא אין כל אדם אחת השמת משום דמשום הכי י"ל האור והפרד שברחו בשרב שבת בין השמשות כדאיתא בפ' מקוס שנהגו, להכי קאמר הכא עלו במחשבה מו' ימי ברחשית דמהשתא לא קשיא דהוה ליה כאלו שברחו, ות"ת בכל דוכתא דפריך והא אין כל אדם ת"ה ליתני שעלו במחשבה מו' ימי ברחשית, ל"ק דמאן דפריך הכי ס"ל דאפ"ה אין כל אדם ת"ה ולריכין לומר כמ"ד האור והפרד בע"ש שברחו, ת"ל מלו שכבי דאור ופרד כיון דהן הולאת דבר מדבר לא הוו אדם וכדכתיב בבאורי לב"ר בפי"ח סי' ג', ואיכא למידק ת"ל כמלי קאמר בסמוך ת"ל הכי"ה אני לא ברחתי דבר של היזק ואתה ברחת דהא מכיון דעלה במחשבה להברחות הרי הוא מקויים רצון ה', ודוחק לומר דמשום מגלגלים חובה ע"י חייב קאמר, וכפ' הנ' ליתא להך מילתא הכי ר' יוסי לומר שכי דברים עלו במחשבה ליברחות בע"ש ולא נברחו עד מולאי שבת ובמולאי שבת נתן הב"ה בלחש הרחמן מעין דוגמת של מעלה והבית ב' לחכים ובתן זו בזו ויצא מהן אור והבית ב' בהמות והרכיב זו בזו ויצא מהן פרד, ר"שב"ג לומר פרד בימי ענה היה שאמר אשר מלא את הימים במדבר, דורשי חמודות היו לומריס ענה פשוט היה לפיכך הבית פשוט לעולם, גרלה דר"שב"ג ס"ל כר"י שהפרד עלה במחשבה ליברחות אלא דלא ס"ל שלא

פרק אלו דברים

א אמר רבי יעקב בר אידי על הראשונים נאכל בשר חזיר על השניים יצאה אשה מביתה, וי"א שנהרגו עליה שלש נפשות:

ב אבא בר בר חנה ורב הונא הוון יתבין אבלין והוה ר' זעירא קאים משמש קומיהון על זטעין תרויהון בחדא ידא, א"ל אבא בר בר חנה מה ידיך חורתא קטעין וכעס עילוי אבוי א"ל לא מיסתיך דאת רביע והוא קאים משמש ועוד דהוא כהן ואמר שמואל המשתמש בכהונה מעל את מיקל ליה גזירה דהוא רבע ואת קאים ומשמש תחתוי מנין המשתמש בכהונה מעל, רבי אחא בשם רבי שמואל אמר (עזרא ח) ואמרה אלהם אתם קדש לה' והכלים קדש מה כלים המשתמש בהן מעל אף המשתמש בכהנים מעל:

ג האש והכלאים אף ע"פ שלא נבראו מו' ימי בראשית אבל עלו במחשבה

בבוד חכמים וחרושי מהר"א ז"ל

פח א עיין יפ"ת, ולכ"פ ממ"ד זה הוא כמ"ד בש"ס שס"ל שהרג לא אמתו רק שפה אמרו כן להחמיר מאוד בלישור זה שגדולו לומר ג' נפשות שכן הוא החמת שבעלה ג"כ בחחייב הריגה ע"י הריגת אמתו וגם הוא החים שגרם הריגה אמתו וודאי שהיה חייב בידי שמים ג"כ עוכם הריגה ע"י שחגלגלה מובה זו על ידו כמו בעוב לדוד וק"ל:

ב הנה בש"ע ס"ס קכ"ח פסק שם בהגה' שאם כשן מוחל מחול, ועי"ש מ"ש מחרוויים בזה, ולכאורה וודאי דהכא מוכח כן דחל"כ למה לא היה מקפיד מעיקרא על שמתם עם כהן ל"ו דמחילה מהני, אך בזה שהקפיד בשימום עוד ועל זה לא מחל, ולכן כעס עליו בזה משא"כ משה ותפ

עליו על שאמר לר' זעירא כן, ות"ל לא דייך שאתה יושב והוא עומד ומשתמן לפניך, ועוד שהוא כהן כדאמרינן בפרק לשעיל בהלכה ג' ר"ז קס מקרי כהן במקום לוי וכו' ותסור להשתמש בכהן כדשמואל, ועוזך מי שהוא יבא ואתה תעמוד ומשתמש תחתיו:

הלכה ג האש והכלאים. תוספתא שם: כלאים. הוא הפרד שהוא מן הסוס וכחמור: הבלאים. בת"ז שעה שברחו, וקאמר כחיב ואלה וכני

שלא נברא ע"י מדם חלת ע"י טנה ואין לו בזה עון, אבל דורשי חמודות ס"ל שנחשב לו לחטאה שהביא פסול לעולם וזה שלא כרצון ה', ולקושית אין כל חדש קל להשיב כי אין זה חלת בבריה בפני עצמה אבל הכלאים שהוא הוא מהרכבת ב' מינים אין לורך להקדים בימי ברחשית כי זה ביד האדם לעשות לעולם וכעוין הרכבת חילוות ואדלבה אין לזונו ית' בערבוביה כדאיתא בפ' אלו טרפות: הכלאים ואלה בני צבעון כו', דס"ל בפי' ימים פרדות כרבן ופי' מנה שמנה שיולידו מין שלא במינו ואינו כן בשאר הכלאים ונחשב לו כדורו להכאה וודע בשעשה הוא ועל כן יתארזהו בו בפי' הרמב"ן הכתוב לדעת רז"ל ודלא כדתרגם אונקלוס גבריה, ופי' הרמב"ן ס"ל שבאו על ענה מן האומה הנקראת אימים לפניס עם רב לגזול ממנו חמורי אביו במדבר ואין עוזר לו ומלאה ידו להם והגיל מידם, ומה שנקראו ימים מפורש בדברים חולין לפי שאימתן מוטלת על הבריות: אתם הבאתם לעולם כו', נראה שלהיות הנמנה הזה טולד מערבוב הכחות לא יקשה עניני כי כל אשר ברא אלהים הנה טוב מאד, לאמנם ערבוב הדברים אי אפשר שיהיה לטובה וזה טעם איסור הכלאים לדעת קלת בפרי' בב"ר פי"ב סי' ו' ולכן ימלא הכוזב בפרדה ולכן נעשה כמדתו להרכיב ב' מינים אחרים להוסיף בהיזק האדם: פרדה לבנה, בחולין פרכינן והא קאזינן דאמסי, ומאני דחוורן ריש כרעייהו קאמרי ופרס"י ואי' מאמע שאת המוכה ואינה לשון נקבה אמכה קאי שאין המכה מתרפאת: ל"ו שעות שאמר, בשאר טוב מזמור ע"ב מפרש דביום שבת לא שמא לפילה מדלא כתיב ביה ויהי ערב ויהי בקר כדכתיב בשאר הימים, והרמ"ט בפי' חיוב במי"ח כתב ע"ז ז"ל זה יורה שהטעם הזה אשר נכלל בו' ימי ברחשית דעיתא דלפי שני הוי עלמא רמז לו' ימי ברחשית משום החמר שרחשון שבת ההעדרים הנקרא חלם חשך שגם הוא העדר, לאמנם ביום השבת שהוא במחשבה מו' ימי ברחשית, הבלאים (ברחשית לו) ואלה בני צבעון ואיה וענה הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר מהו ימים רבי יהודה בר סימון אומר המיונם, ורבנן אמרין הימים חציו סום וחציו חמור, ואלו הן הסמנים, אמר רבי יהודה כל שאזניו קטנות אמו סוסה ואביו חמור גדולות אמו חמורה ואביו סום, רבי מנא מפקד לאלין דנשיאה אין בעיתין מיזבון מולין תהון זבנין אלין דאודניהון דקיקין שאמו סוסה ואביו חמור, מה עשה צבעון וענה זימן חמורה והעלה עליה סום זכר ויצא מהן פרדה, אמר הב"ה להם אתם הבאתם לעולם דבר שהוא מזיקן אף אני מביא על אותו האיש דבר שהוא מזיקן מה עשה הב"ה זימן חבינא והעלה עליה חרדון ויצא ממנה חברבר, מימיו לא יאמר לך אדם שעקצו חברבר וחיה, נשכו כלב שוטה וחיה, שבעטתו פרדה וחיה ובלבד פרדה לבנה, האש רבי לוי בשם רבי נזירא שלשים ושש שעות שמשה אותה האורה שנבראת ביום הראשון י"ב בערב שבת וי"ב בליל שבת וי"ב בשבת והיה אדם הראשון מביט בו מסוף העולם ועד סופו ביון שלא פסקה האורה התחיל כל העולם כלו משורר שנאמ' (חיוב לז) תחת כל השמים ישרהו לכי שאורו על כנפות הארץ כיון שיצת שבת התחיל משמש החשך ובא ונתירא אדם ואמר אלו הוא שכתב בו (ברחשית ג) הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב שמא בא לנשכני ואמר מוכה שנאמר בהליטו בילידת גמנים היא, ס"ל לאוקומי חור זה בחור ממש דבהכי אתי שפיר יקרהו לשון מירה שהמפרסים נדחקו לפרשו לשון יוסר לו מסרת, ותהיה כוונת הכתוב שדרך הבי"ת להטיח לעולמו כי לא החיל בחור בפלה ותמיד מטיח לו בחדת גמנים, ות"ת ומ"ל דחור זה הוא חור רחשון ולא חור החמה שחורבו בזריחתו, י"ל מדכתיב תחת כל השמים דמשמע שבכל העולם יחדו פלתו רמה ואילו חור השמש חינו זורח בכל העולם בחחת שבשוד יום ליושבים על התופק הוא חשך לנכחיים להם, חלת דבלחור מקום העולם הבא אין החמר מצמח, ולכן לא כתב בו ערב שהוא החשך כמו שכתב בו' ימים ט"כ, והוא דרך דרש לא, אבל ת"ח להמשיכו בהגדה זו אחר ל"ו שעות והרי השוה יום הז' שהוא מכללת ימי ברחשית עד יום השבת בשמוע החורה: ל"ו שעות שאמר החורה, ות"ת ומיוס ת' ג"כ שאמר וכדכתב רש"י בהדיא גבי ימי מחורות שהחור והחשך הרחשונים שמנו בו' ימי ברחשית, ואע"ג דבשאר ביום ו', ואע"ג דבשאר רפימים מזרקה בו נשאר כדאיתא בפ' אחד מ', כיון דשאר רחשונה טובר שפרו אע"פ שהוא לא היה רואה אלי שאר שאר ל"ו שעות מזמן היותו בטולם, והנכון דל"ו שעות לטופות קאמר אבל בימים הרחשונים היה החשך מפסיק בלילות: ל"ו שעות שאמר, אין להקשות דאם כן אחד מאלו ידע שנגלם יום שני וכניסת שבת דאמר בשוחר טוב שהוא אמר מזמור שיר ליום השבת ואמר לותו, דשאני גלגל שאר דאה שהיום כלה, דאע"ג דלותה לורה מכהה גלגל שאר כדפי' בב"ר פ"ג מ"ש ניכר היה החשה בחשכו, וגם ליפשר שהרגים בנשמה יתירה, או ידע בעתות היום: כל השולם כלו משורר, על טובה זו שהלילה שאמר בלילה שה שאין כן בשאר הלילות: הה"ד תחת כל השמים יקרהו, אע"ג דכולה יפרשה דהשה בירידת גשמים היא, וה"ג משמע שאי ולורו וכדאמר בב"ר פ"ג ע"ו כל

בבוד חכמים וחדושי מהר"א ו"ל

פירוש הקצר שפ"ה ושי"ש

נבעון וכו': המיונם, מיני בני אדם המשונים בלורתן, כך מלאתי במדרש לבני ימים, ובאיכה רבתי בפסוק הביא בכליותי וגו', ומכניסין את המיונם לתיאטרון שלהם ולחשו מגולה וכו', והוא בן אדם שמשנין לונו בלבושו ובלורתו: אין בעיתין מיובן מולין, בשאתם רולים, ליקח הפרידות, תכלו לותן שאזניהן קטנות, שהן כולן משם סוסים, ומפני הכלאים אמר להם כן: הבינא. נמצ: חרדון, הוא מין הנמ: חברבר. מין נחש נפשעי והוא הערוד: שבעטתו פרדה, ואיתא

ואף דילף מהיקשא דכלים ושם לא שייכי מחילה ואיכ נילף מהיקשא שנשה בכהן לא יועיל מחילה שאין היקש למחנה, מ"מ י"ל אמרי שבכלים לא שייכא מחילה ובכהנים שייכא מחילה לא הוי היקשא למחנה, ולפמ"ש שם במ"ש מעמע ד"ל בשאי דאיכעי ביומא אם כהני שליחי דשמעת אי שליחי דידן

המכה: לבנה, דחיוורן ריש כרעיה: תחת כל השמים ישרהו כו',

דבחול ת' מיירי שהוא על כעפות המרן יחד כדאמר שחדש מביא בה מטוף העולם ועד כופו, ת"ל מדכתיב לוחו דייק דמשמע לוחו המיומד לו ושיות השירה בלילה מבואר שאז רצוי לקלס דהוי החור חדוש דליכא תמה: ולומר לך חסך יפופני, דמזמור זה לחדש הרחמן[אמ' כדכתיב' בבחורי לב"ל פ"ח סי' ת', והא פליגא אחדרים פסחים דדרים ליה בדוד דאמר התם ה"ק דוד אני אמרתי חסך יפופני לעולם הבא שהוא דומה ליום שכלו חפי' בעוה"ז שהוא דומה ללילה היה חור בעדני ופרש"י ז"ל דעל מחילת חעת דוד קאמר: אותו שכתוב בו הוא יפופך רחם, כלומר שעל ידי החסך יבא הנחם ויפופני במסתרים דאל"כ מאי חסך יפופני, דאי לעון הכאת אין החסך מכה, ואין לומר דה"ק חשבתי שהחסך יחסיך בעדי ואח"כ היה לי חור ויפופני לעון נקף כדפרש"י בהחיא דפסחים הנ"ל, דלא ס"ל דנקף לעון חסך אלא שם הלילה הוא ופירושו לעון נקיפה כלומר העבירה העת, והוא שם לודק ליום וללילה כדאמרינן בפ"ק דמכילתין תרי נקפי הוו נקף ליליא ואתי יממא נקף יממא ואתי ליליא ואדלקה ים לחמוה מפרש"י, ועוד דאפי' לדידיה ינקפני מיבעי ליה: זימן לו ב' לעשים, כשאחר טוב מז' ל"ב ליחא דר' לוי אמר שנשחלח לו עמוד האש, וי"ח זיחן לו שני אבנים אחד של אופל ואחד של גלמוח, ואיבעי לי"ח דהאש בשם ר' לוי אמרי לה ואתי אחורי אליביה והכא ס"ל כי"ח, וב' לעשים דהכא היינו ב' אבנים ת' של אפל כו' כדאחש ולא פירש הדבר: הה"ד ולילה חור בעדני, כלומר שבלילה חור לי, ולא אני לאוקומיה בליל שבת שבלילה אזר להיות אורה ט"י החורה שנאמה בו, דכיון דלא הוה חסך כלל אני לך חסך יפופני דמשמע דכבר רצה החסך ונתירא, ועוד דלילה חור בעדני משמע שעם היות לילה ממש היה חור בעדו ולא לכל העולם, דהיינו בעדני: מפני שהיא ת"ב, ולא מפני שנשבת כדאמר ר"י דס"ל דמשום הא אין נוכך לברכה דאחי נפקא לן מיהא חפ"פ שחדוש הוא שלא נהנו ממנו ביום, דאי לזכור ההדלה היאיש הרי זה בכלל ההבדלה וגם לא משום הנאה דא"כ אחי אנא בעולי שבת, ואה אין מברכין על הנחת חפי' בפרק מקום שנהגו: שהיא ת"ב, ואין זה סותר למ"ד שאין חם ומים, דלא מיירי הכא אלא בחם הנאלח ביניהו דפסיקא להם בלחה, גם בפ' מקום שנהגו לסיקנא לחור דיין עלה במחשבה ליברחות בע"ח וכברא במולאי שבת והא פליגא לפרקי דר' אליעזר דאמר דאחו על בשר ודם בשני נברא:

ד' אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו, פירוש שאין מברכין במולאי שבת בורא מאורי האש אלא אם כן נהנה לאורו, ואע"פ שמבדילין בין חור לחשך, ואע"פ שברכת הנר לאו אורך לברכת ההבדלה כי אין חיוב ברכת ההבדלה אלא המבדיל בין קדש לחול וכו' אבל נר אין לריך לאחר אחריו, מ"מ כיון דהיכא דקא בריך בהדי ברכת ההבדלה בריך לה דקי"ל סודרן על הכוס, שפיר רמז לברכ' ההבדלה בנר: **מן** הכא וירא ויבדל, משום דק"ל מאי ויבדל אלהים בין החור ובין החשך שלא יפול תערובת אלא בדברי המשייים והחור והחשרים מליאו' והעדר וא"כ פשיטא שבמקום חור אין חשך, ואפילו תימא דחשך זה היה בו ממש כחשך מלריס לא אחי שפיר דלא שייך הבדלה אלא בדברים מקבלי התערובת כמשקים והדברים הרקיס כעפר ואפר שיתערבו עלמיס בעלמיס אבל החור פשיטא שיקיף את החשך ובמקום החשך לא יהיה חור שלא יחכן לומר שהם עלמיס נפרדיים מקבלי הערוב, ועוד מ"ט קאמר וירא אלהים את החור כי טוב שאפילו לא היה טוב ההבדלה לחוייב ביניהם אחין ה' חפן בערבוביא ועכ"א בחילוח למיכחו כדאיתא בפרק אלו מרפות, ולכן אמר ר' זעירא שרמז להבדלה של מולאי שבת שמבדילין בין חור לחשך ולה"ק כי טוב שאין מברכין עליו עד שיאותו לאורו ויהנו מטובו ברחייהס, ולפי זה רמז בעלמא כי לפי החמת מקרא שבמעשה בראשית לא דבר בזה לזה אמר ריב"ם הבדילו לו שההבדלה היתה כפשוטה שהוא הבדל המעורב אלא התיחדה לו יח', ונרמז בחומר ויבדל אלהים דאל"כ אלהים למה לי ולהכי קאמר וירא אלהים כי טוב שהיתה רחויה שיסתמם בה אלא הוא כמש"ה ונהורא עמיה שרא והנית החשך לעולם, ומשום דגם זה בלחי נכון כי מה צורך לו ית' לאור הנבדל כי הוא עלם החור ופשיטא שמשום החור הוא לעולם לכן אמרו רבנן שחמת שההבדלה הוא התיחדות אבל זה לנדיקים ולה"ק וירא אלהים את החור כי טוב שהיה רחויה לעולם ולכן הבדילו אל הנדיקים ועיין הרוחני

(תהלים קלט) ואמר אך חשך ישופני א"ר לוי באותה שעה זימן לו הב"ה שני רעפים והקישן זה לזה ויצא מהן האור הדא הוא דכתיב (שם) ולילה אור בעדני. ובירך עליה בורא מאורי האש שמואל אמר לפיכך מברכין על האש במוצאי שבתות שהיא תחלת ברייתה רב הונא בשם רבי אבהו בשם רבי יוחנן אף במוצאי יום הכפורים מברך עליה שכבר שבת האור כל היום:

ד' אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו

דרש רבי זעירא בריה דר' אבהו (בראשית ת) וירא אלהים את האור כי טוב ואחר כך ויבדל אלהים בין האור ובין החשך. א"ר ברכיה כך דרשו שני גדולי עולם רבי יוחנן

דיון, ואפ"ג דאם הם גם שליחי דרחמנא אין אנשים יכולין למחול ע"כ שחלק גבוה מי יחחול, אבל אם הם שליחי דיון אין בידם למחול ודוק:

פשוט הוא בחיוב במעשה חליחות, ודברים שורלו למי שאורו על כעפות המרן: שכבר שבת האור בו', והויא כאחילת בריאה:

הלכה ד וירא אלהים את האור וגו'. מכאן שאין ניכר ההבדלה בין חשך לאור עד שירחה את האור ויכול להנות ממנו כדאמרינן

כי טוב, וכב"ר פ' ג' גרים הא דר' יהודה בר' סימון אחר זה מיד, ולישנא אחי גירסא בפי דעלה קאמר ההבדלה ויבדל דקרא אאור לחודיה קאי והייט שהבדיל מן החושך את האור, לומר שבשהגין ממנו להאיר מקום החושך אז הוא למצרכין עליו, ומש שפירש המ"ב שם אל

הצדיקים נרמז ג"כ בכי טוב כי אין טוב אלא לצדיק כדאמר בפ' הממונה, וכ"ו ורשב"ל מפ' הבדלה ממש שהוא הפרדת דבר מדבר והוא שהבדילם ממה שהיו לחדוקים במחלוקת תע"פ אגם זו היתה הבדלה גמורה כפשטא לשון הבדלה, ולפ"ז מ"ש וירח אלהים את האור כי טוב הכי פי' ראתה כי טוב הוא ורצוי שהוא ישמח ביום ולא יכנס החשך בתחומו ולכן הבדיל ביניהם וקבע תחומיהם זה ביום וזה בלילה, אמנם בעל העקדה כתב בשם ג' שמה שהוקשה להם הוא קדימת מחשך וירח אלהים את האור כי טוב מלמד ויבדל, שאם היתה הבדלה ממש שהבדיל החופל מהאור והשחיתו זך ונקי הי"ל להקדים מלמד ויבדל שלאחר ההבדלה ודאי יראה יפיו וטובו, ואין זה כלום שאין ההבדלה לריכה לשיראה לפניו ית' יופיו שהפילו קודם שיברואו ודאי ראה הש"ת האור כי טוב ולכן כשברואו והיה מעורב הבדילו כדי שיראה יופיו לעולם: אבדלה ודאי, וכדקאמר למלך שהיו לו ב' חיסטרטינין כדפי', וקלקה קשה לאמאי לא מייתי המשל בתר דכרי ר"י ור"ל כיון דע"כ לחדיהו קאי, ואיפשר דרשאומה רלה לסדר עקר דבריהם והתחלפותם בפי' ההבדלה ואח"כ שב לפ' דכרי ר"י ור"ל כי לא יאות להתריך ולהפסיק בין כללות הדעות בפיאור דבריהם, אך קשה לאמאי נקט מילתיהו דר"י ור"ל מקמי דריב"ם ורבנן, וליכא למימר דריב"ם ורבנן נמי הבדלה ממש קאמרי כי מה שהבדילו לו לו לצדיקים יקרא הבדלה מקומית כיון שמסלקו מעוה"ז לע"פ שאינה הבדלה בפמי' האור והחשך ולהכי נקט בריש מילתיהו דר"י ור"ל דאמרו הבדלה ממש לומר דריב"ם ורבנן על שקה זו אמרו דבריהם ולא נתחלפו אלא בחיות ההבדלה, דהא מימרא דילן נקטיון דר"י ור"ל דוקא הוא דקאמרי הבדלה ממש כיון דבתר דברי כלם אמר הבדלה ממש: הבדילו לו, כבר פי' כוונתו, אמנם בשאר טוב גרסינן בין דברי ריב"ם ורבנן ת"ר לבין הלוי נעלו הב"ה ונתעטף בו בטלית והבריק את העולם מזיו הד"ד עוטה אור כשלמה, ולפי הפשט נראה דלפרושי דברי ריב"ם אתא דלאו למימרא שהבדילו לו מכל וכל אלא שאתמם בו העולם כלל אלא ד"ק שהבדילו אלו ונתעטף בו בטלית ועיקר שמושו הוא אלו אבל כבר ישתמם בו ג"כ העולם שמבריק מזיו, וכל זה אני אומר דלא משמע לי דר' לבין בא לחלוק מדל"ק ר' לבין אמר, אבל המפרשים סבלו זה ופי' המאמר ע"ד דרשה ורמזתי דבריהם בבאורי לב"ר ואין כאן מקום להאריך: זה אומר אני משמע לי דר' לבין בא לחלוק מדל"ק ר' לבין אמר, אבל המפרשים סבלו זה ופי' המאמר ע"ד דרשה ורמזתי דבריהם בבאורי לב"ר ואין כאן מקום להאריך: זה אומר אני משמע לי דר' לבין בא לחלוק מדל"ק ר' לבין אמר, אבל המפרשים סבלו זה ופי' המאמר ע"ד דרשה ורמזתי דבריהם בבאורי לב"ר ואין כאן מקום להאריך: זה

יוחנן ור"ש בן לקיש ויבדל אלהים אבדלה ודאי רבי יהודה בר סימון אמר הבדילו לו ורבנן אמרין הבדילו לצדיקים לעתיד לבוא משלו משל למה"ד למלך שהיו לו שני איסטרטינין זה אומר אני משמש ביום וזה אומר אני משמש ביום קרא לראשון ואמר לו פלוני היום יהא תחומך קרא לשני ואמר לו פלוני הלילה יהא תחומך הה"ד (ברשאית ח) ויקרא אלהים לאור יום וגו' לאור אמר לו היום יהא תחומך ולחשך אמר לו הלילה יהא תחומך. א"ר יוחנן הוא שאמר הב"ה לאיוב (איוב לח) המימיך צוית בקר ידעתה שחר מקומו. ידעת אי זה מקומו של אור ששת ימי

התקוטטות, ועוד שלפ"ז בשור השמש מדבר שהוא המתגלגל בטבעו סביב הכדור והא ליתא דכשור הא' עסקינן שעליו אמר הבדילו לו ולצדיקים, ועוד דלפילו תימא דכמאורות עסקינן ואתא כרבנן דאמרו הן הן המאורות כו' לא מיתוקם, שהרי התקוטטות והבדלה זו ביום ח' היתה וטבע הגלגול בכדור לא בא עד יום ד' שבו נתלו המאורות, ומ"ש הרש"ם ז"ל גבי יהי מאורות שהמאורות היו מסבבים על החופק בג' ימים הרשאומים אינו אלא דברי נביאות, שממש"ה להאיר על הארץ נראה שקודם תלייתן לא האירו לעולם, גם בעל העקדה עלמו כתב אחרי הדברים האלה אלא שבבו המאורות עד יום שנתלו, ומראה העבד והבקר המוכר רשאומה הוא בהשערתם בדרך הנמה לבד: הוא שהב"ה אמר לאיוב, דוקני רשומות רגילים לדקדק בכיולא בזה למ"ל זכירת שם שאין להביא אלא הכתוב דאתי בפקא משם לומרו או למי נאמר, ודרך כשומה להם שבהמלא איזה קושי במאמרו מזכיר השם לומר אל תשיבני שהרי פלוני אומר כן וממנו למדתי, ואלא נהירא וכגראה לי הזכרת השם הוא כשים עיניות ועניין אליו בעניין ההוא והכא נמי לפי שאיוב היה אומר אמת רוח סערה עברה לפני ה' ומתחלף לו בין לויב לאויב לכן השיבו מענין זה שיראה כיוון מעשיו ית' אלא יכנס האור והחשך ה' במקום חבירו כמלא נימא, ואיך יאמר שיתחלף לו דבר ואזה דקדק להזכיר שמו לומר כי לפי ענין קבטור לויב הושב כן כמו שכן הושב מטפי הגשמים ועניינים אחרים המגידים שאין התחלפות לפניו ית' כמלא נימא כדאיתא בפ"ק דב"ב, ובבאורי לב"ר פ"ג האריכתי עוד: אי זה מקומו של אור ו' ימי ברחשית איכן נגנז, תימה דהא לר"י לא חיירי הכא

מבואר בעלמו שאלו לא נקבע גבול ידוע לכל ח' פשיטא שבעוד האור משמש בחלק הזמן הראוי ליום שהוא י"ב שעות שאחר י"ב של לילה יבא החשך ויכנס בגבולו ואין התקוטטות גדול מזה, אמנם בעל העקדה כתב בשם שהתקוטטות הוא מבשם שהוא מה שהאור מתגלגל תמיד סביב הכדור כאלו החשך רודף אחריו לגרשו מחלקיו לבשת אחתיו ודומה באלו כל ח' מהעבדים רוצה לבלוע באור, והיתה ההבדלה ביניהם שאעפ"כ לא יגיעו זה את זה אלא שלטולם יהיה כל אחד בתחומו על תכלית ההריחק שזה תמיד מהגד הא' וזה מהגד הכנתי, והוא שטבע המלילות הבדיל ביניהם הבדל מקומי כמה שהגביל לאור העבר שהוא בו ולחשך העבר הנכתי, ועם שהוא הלליי לילו לחת, שלפ"ז התקוטטות וההבדלה נדקו יחדו ואין זה ענין המאמר אלא שההבדלה הסרת

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

תמניא שבתא זה בשם פירש ואל תחמין: אבדלה ודאי, כלומר ממש, ועלה דסיק המש' לקמן, וכן הוא בב"ר שם דכך הוא המשל שההבדלה הוא בין שניהם לשלוני זה בתחומו ולשלוני זה בתחומו: איסטרטינין. ממונים לחיזה ממלכה: הוא שאמר הקב"ה לאיוב. המימיך צויח בקר ידעתה שחר מקומו, כך הוא הכתוב במקרא ודרים כשל הלשון בקר

בגניזה אלא הבדלה ממש זה מזה כנ"ל ומ"ש התיך קאמר הוא שאמר הכ"מ לחיוב, ומ"מ י"ל דתרתי נפקא לן מקרא דמריבה דקאמר המיימר לוים בקל שמעיון ליוי התחומים הכי, והוסיף והזכיר הכתוב דרים סיפיה כמי דהיינו ידעת שאמר מקומו ואמר שעל מקום גניזתו קמיירי דאי לענין רחמון בריעה דקרי סגי, ועוד דליכתב דמקומו לא ר"ת דזמנו מיבעי ליה, ולפי שבשחר החור עולה הוסיפו שם השחר אל החור הא', ותע"ש שפי' הרלב"ג בכתוב זה שהוא על מקום זריחת השמש אלא יזרח תמיד במקום ה' אלא יתחלף מקום זריחתו וזה החופן יתחדשו התקופות, וכן פי' המחירי שהכוונה לומר שהשמש אין לו מקום מבעי יומו שחילו ממזרח יומו בו בפגמו בו ור"ל הוא מתגועע בשבה מחוץ והוא מגוף הש"י, שהיה פירושים נכונים לא יקשה על דרשת רז"ל שהש לא ירצו לפרש שחר טל כדור נוף השמש רק לענין מליאות חור: **אנא** אמרית טעמא, כלומר מהיכן למדו ר"י ור"ל דהוה שייך ענין מחלוקת בין חור וחשך דמוקי להבדלה בהכי, מדכתיב עושה שלום בחר יוצר חור וב"ח דמשמע דבדידהו קמיירי שכשברואם עשה שלום ביניהם אלא יתקוטטו, ואיפשר דר' תנחומא פליג אר"י ור"ל וה"ק אלא מהאי קרא ילפינא להך מילתא לא מוידעל, ויש מפרשים החור והחשך על החומר והטורח ואין לנו עסק בהזיות:

ח שהן עתידים, כלומר שעל ידן הן נעשים לעתיד וכאלו הן בחות להעיד עליהן, לך מכיון דאמר לקמן בשם ע"ח פ"ד כי לעתיד ה' נותן ממש בע"ח ובלה ומביאים את עובדיה ואומרת להש לא ראיתם שאין בי ממש למה עבדתם חומי, ולפ"ז ניחא טפי מ"ש כאן שהן עתידין לביים את עובדיהן, לך ק' בחומרו מה מקיים שמואל בעמיה דרב, שברלה דלעתה רב אין פי' ועדיהם המה כן ואדרבה לרב אחי שפיר טפי האי פירושא, וכן ברים מסכת ע"ח גרסינן מאן דאמר עדיהן מהכא ועדיהן המה ופרש"י ועדיהן המה

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ו משמע דפליגי בהא דאמרינן לעולם אל יהיה ברכת הדיוט קלה בעיניך וכו', וכן קללת הדיוט ואפי' עו"ג כאבימלך ופליגי בזה אם כן הוא האמת תמיד שכ"ש ואפילו עו"ג פועלת מה ברכתו או קללתו וע"כ רוצה הש"י גם בברכות העמים לכו ות"ש ברוך תהיה מכל העמים, כי גם ברכותיהם הן ברכות תמיד, או אחין מעלה ומוריד כלל ברכה וקללה של עו"ג מלד עלמו, אך אם לפעמים השעה גורמת שתחול הברכה אל הלה אפילו ע"יעו"ג, וכן ליפכא בקללה ע"י שהשעה מוכנת לפורעניות, וכעין זה הוא אלי דפליגי בפ' חלק בפ' ויש ה' דבר בפי בלעם ת"ל תכה ולמ"ד זה יאמר הברכות אפי בלעם ומ"מ שגם רצון הש"י היה שיחולו ע"י עו"ג ברכות עלינו, ומ"ד שהמלאך ס"ל אחין רצון הש"י כלל לברכנו ע"י ברכות עו"ג, ופי' ברוך תהיה מכל העמים פי' שכיב יהיה עלינו תמיד עם רצון עד שתפילו ברכות העמים יחולו על רשעינו אבל אין רצון הש"י בכך כלל, ות"ש שברכות בלעם אפי מלאך היו וק"ל:

ע"ח תבוא ותעיד על עובדיה לחייבם, וי"ל דלרב עדיהן לשון נגע כמו תחדם עדיך והוא כמו לע"ח כמו שקון ומועצה וכיוצא ולהכי ק"ל דהא ודאי עדיף מחידיהן שאין לוחד שם לע"ח אלא על העושה הבא לרגלה קאמר כי קרוב יום לחידם, ומשני דלשמואל עדיהן כמי לינו שם לע"ח אלא על משפה העדות שהעיד קאמר, אי כמי לרב כמי לשון עדות אלא ס"ל שפי' שהע"ח בעלמה מעידה על עלמה שאין בה ממש כי עיניים להם ולא ירלו וה"ל ועדיהם המה בל ילאו ולהכי ק' לשמואל דעדיהן ניחא דמייירי בגרלה לעין עכשו טפי מיום לחידם דמייירי על העתיד, ומשני דלשמואל עדיהם המה כמי על העתיד מייירי:

ו עו"ג המברך את השם, גרלה דדוקא כשמשמע כל הברכה דאז לא לחריכן שכיון לע"ח וכדאתן בסוף פרקין לגבי כותי דהא פשיטא דלע"ג דכותים עשאום כעו"ג גמוכים לא עדיף עו"גמיניהו,וכ"ש למה שגרלה מדברי הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה דמתניתין מקמי דעשאום כעו"ג מתניא, אבל מדברי הרא"ש ז"ל בפסקיו משמע דבהוכלת השם לחוד עוגין אחר עו"ג המברך וע"ע: **ענה** אחריו אמן, בב"ר גרסינן מקמיה הכי בשם אין עונין אחריו אמן וגרלה דהכי פי' שם ביכך את שגרלל בשם אין עונין אחריו אמן דמשתמע לבבו למרע ואינו מכוין אלא לע"ח, או שבפיו יברך ובקרבו יקלל, ורבי תנחומא אמר דמ"מ עונין אחריו כיון דכתיב ברוך תהיה מכל העמים משמע שפ"פ שאין בבו אלא הב"ה שומע מאמר פיו ומקיים: דכתיב ברוך תהיה מ"ם, שפי' שתתברך מפיהם, והא דלא פי' כמשמעו, כתבתי בבחורי לד"ר פ"ג סי' ח': **כבר** מילתך אמורה, כלומר תסובתך כבר גזורה דהיינו שגם הוא יתברך וכדמפ' מדכתיב תורך וגו', והשומעים חשבו שכוונתו שאין לורך בברכתו שכבר נאמרה ברכתו מפי ה' או מפי אחרים, ולזה תמהו כשאמר כדברים האלה למקלל:

פרק

פירוש הקצר מפ"מ וש"מ

המגן: **אנא אמרית טעמא**, לדרשת ר"י ור"ל דלעיל דקבע לכל ה' וה' תמוטו אלא יהו מדיינין זע"ז, דלאו מפסוק דכתובים אתו לריכין ללמוד זה אלא מקרא הקודם בגביהם, דכתיב יולר חור וגו', משמע שילאו ומכחלו עשה שלום ביניהן וקבע לכל ה' וה' תמוטו:

הלכה ו תנא. בתוספתא פ"ה: "ג שבירך את השם, כן ר"ש עו"ג המברך בשם עונין אחריו אמן, כותי המברך בשם אין עונין אחריו אמן, וכן הוא בסוכה פ"ב ובמגילה פ"ב, ויש שם מחלוקת בספרי הדפוס ואפי' בכתב יד: דכתיב ברוך תהיה וגו', אפי' אם העמים יברכו תוכך תחול עליך הברכה:

הדרן עלך אלו דברים

פרק

פרק הדואה

א אזלין מיעבד שלמא, הלכו לעשות שלום בערי הדרוס כי היכי דרכן בתותן הערים לעשות שלום בין אדם לחבירו: ושיתקן חותו, לין להק' מהא דתניא ומייתי לה בפ' לין עומדין מעשה בתלמיד ר' אידד לפני התיבה לפני רבי אליעזר והיה מתריך יותר מדאי לחתו לו תלמידיו רבינו כמה תרכן הוא זה לחתר להם כלום מתריך יותר ממעשה רבינו דכתיב ביה את ארבעים יום ואת ארבעים הלילה, דשתי הכא שהתריך בשבתי ה' בחותרים שזה גנאי כדאמרם, אבל התם היה מתריך בשבתי ה' בגמילות חסדיו ותובותיו ובשלימות ותחנונים לבקשתו, אך ק' דגרסינן התם ההוא דתניא קמיה דר' אליעזר אתר התל הגדול הגבוה והנורא והמתריך והעזוז היכאי התזק והתתין והודאי והגבבד התתין לו עד שסיים כי סיים ר"ל סיימתיכהו לכלהו שבתי דתרך למה לי כולי האי, אלא כן הוה תלת דאתרינן אי לאו דאתרינהו מעה רבינו בתורייתא ואתו אבני כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה לא הוינן יכולים למימר להו, ואה אתרת כולי האי ואזלת וכו', משל למלך ב"ו שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסים לותו בשל כסף והלא גנאי הוא לו, אתאי לא שתקים כדעבד ר' יוחנן ור' יונתן, ועוד דמדקאתר ליה למ"ל כולי האי משתע דאין לתפוס עליו רק שהתריך אלא לעולך, ומדקאתר אי לאו דאתרינהו מעה וכו' עד ואלא גנאי הוא לו משתע דאין נכון לעשות כן, וי"ל דהתוא גברא רבא הוה ולא יאות לבייטו ברבים, ומ"ם סיימתיכהו וכו' למ"ל כולי האי, הוא כנגד מה שהתריך בשבתי ה' מגד גמילות חסדיו אלא אין זה נגנאי לא היה לו להרבות כ"כ מכיון דסוף סוף אינו יכול להשלים כל שבתו, ומ"ם אין הכי תלת דאתרינן וכו' ואת אתרת כולי האי וכו' הייבו מה שהתריך בשבתי התותרים: רב הונא בשם רב, כלהו אתו למימר מהיכא ילפינן שאין לנו רשות להוסיף על מעבע תכמים ול' הונא מייתי מקרי לא מלאתו בגיא כא שפיכו' אלא מגיגו אתו וגבורתו של הב"ה שהוא בלתי מוגבל וא"כ אין שבתו מעלתו במה שאין אנו יודעים מה אתו אומרים, ודוקא במעבע שבעבו תכמים לפי שלמדו אותם ממשה רבינו כהיות דרכי תגיעה דכתיב, וכל לשבח אע"פ שאין אנו יודעים לעומק הדברים, אבל לחדש מעלתו דברים בלתי מוכרים לנו לא יכוון, ומשום דאיכא למדחי דאף אין אנו מגיעים כתו וגבורתו של מקום ברוך הוא שיהיה פגם בערכה, אתותים קלקה לעיכה, ואיתו כן, אי נמי הכי פי' דקרא כך השתיקה רתוי שהשתבח והתהלל ולא השבח, לפי שהמשבח אותך יראה כפוגם ח"ו, ולכן השתיקה עדיפא

פרק הדואה

א רבי יוחנן ורבי יונתן אזלין מיעבד שלמא באלין קרייתא דדרומא עלון לחד אתר ואשבחון לחזנא דאמר האל הגדול הגבור והנורא האביר והאמיץ ושיתקן אותו. אמרו לו אין לך רשות להוסיף על משבעו שמבעו חכמים בברכות. רב הונא בשם רב (חיוב לז) שדי לא מצאנהו שניא כח לא מצינו כחו וגבורתו של הב"ה, ר' אבהו בשם ר' יוחנן (משם) היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע אם בא אדם לספר גבורותיו של הב"ה מתבלע מן העולם. א"ר שמואל בר נחמן (תהלים קו) מי ימלל גבורות ה' כגון אני וחבירי. א"ר אבון מי ימלל גבורות ה' תתת תלת לומר שאין הב"ה בא בטרקות עם בריותיו כדפי' בפ"ר פל"ד, להכי מייתי ר"י מאי אתר כי יבולע דמשמע שהמספר בשבתו של הב"ה יותר מדאי נעקר מן העולם כדאיתא בפ' הקורא למפרע, ופרש"י הכי דרים ליה היסופר שבתו כלו כי אדבה לו דבכי שבח אם אתר אים לעשות כן כי יבולע, ומשום דה"ג מיכא למדמי שאין פירוש הכתוב על ספור שבתו ית' יותר מדאי אלא כפירוש המפרשים שהוא יותר קרוב לפשוטו של מקרא, להכי מייתי רבי שמואל ממי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו שפירש למי שהוא למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו כדאיתא בפרק המוכר ופרש"י למי שיכול זאין מי שיכול לספר את כלו לפיכך אין נראה לספר מדעתו אלא מה שתקבו תכמים, ומ"ם כאן כגון אני וחבירי מפורש בשורה טוב ח"ר שמואל ומי ימלל כגון אלו שאנו עסוקין בתורה כל לרבנו, ונראה שאין הכוונה שמשמואל וחבירו יוכלו למלל גבורות ה', דאם כן הותרה הלעועה לתכמים וזה סותר למ"ם לעיל דאפילו אבני כנסת הגדולה לא היו יכולים אי אלא מה שהותרה בתורייתא, אלא פי' שספור שבתו ית' היה בהשמיע כל תהלתו דהייבו בעסק בתורה כל הטורך, כי זו היא תהלתו ית' והיא הודו וספור גבורותיו כי בה ידעו שמן מגבורותיו, וכ' אבן מפרש קרא מי ימלל גבורות ה' כי הש"ת בעלמו הוא יכול למלל גבורותיו כי הוא היכול להשמיע כל תהלתו לא זולת, ויתכן דמפ' מי ימלל גבורות ה' מי ידרוש בתורה שהיא גבורת ה' ע"ד ה' עוז לעמו יתן, מי שיוכל להשמיע כל תהלתו שיודע לדרוש בכל מקום, וכהשיא דאמר בהוריות פ' כהן משיח בעובדא דרשב"ג ורבי מאיר ורבי נתן למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו, ומשום דאתאי קרא ליכא למדמי דל"ק אלא שאין מי שיוכל לספר גבורות ה' בשלמות ומ"מ בספור קלתם אין רע, להכי מייתי יעקב אין כפר נבואית מלך דומיה תהלה, ותרגם בלוז שר"ל שמא דכולא משתוקת ופרש"י בפ' המוכר כל הסממנים היה השתיקה, אלא להרבות דברים והייבו לך דומיה תהלה ע"כ, ופי' לך דומיה תהלה לפי שהיא השתיקה מהללת היא תהלתך, שמאחר שאתה בעלי תכלית כשיהללוך בשבחים מפורשים ירצה שתותים לשבחיך גבול, ולכן תהלתך מהיה יותר בשתיקה, ו"ם למרגלית שאין לה ערך דמיס למעלתה שכל שישבחוה לומר שהוא כך וכך יהיה פגם בערכה, שתותים קלקה לעיכה, ואיתו כן, אי נמי הכי פי' דקרא כך השתיקה רתוי שהשתבח והתהלל ולא השבח, לפי שהמשבח אותך יראה כפוגם ח"ו, ולכן השתיקה עדיפא

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

פרק הדואה

הלכה א אזלין מעבד שלמא, לעשות להם סדר ושיהא שלום ביניהם **לתתו** עיכות שבדרוס: לא מצינו. למלל ולספר כתו וגבורתו של הקב"ה, בגון אני וחבירי, כלומר דברים להכתוב מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו מי שיוכל להשמיע כל תהלתו הוא ימלל בגון אתי וחבירי כך תמר דוד, ור' אבון תמר כמשמעות פשט הכתוב מי ימלל מי יוכל למלל גבורות ה' ומי יוכל להשמיע כל תהלתו: **תרגם יעקב**

עדיפא מפי והכי משמע מפי ממ"ש שמת דכולא מסתוקא : ועם היות זה פשט כוונת דברי המלמיס המזכירים , יתכן שכוונתם בזה אל ד' טעמות אשר מהן ירחה שלא יהות לאדם לספר בשבח הש"ת כאשר כתבתי בתרוכה ביפה עיניס אשר לי בח"א פ' בשלח , ו' מהנה מפני שעניו השבח שיתכבד המהולל בתושבחות אמנם הב"ה שהוא מלך הכבוד ואינו לריך לכבוד זולתו מה יוסיף ומה יגרע לאדם בהרבות לו שבחים וברכות , והב' לפי שהשבח לה' הוא מתאר לותו בתאריס והוא קושר בזה שזה מביא ליחס רבוי בתקון יח' שהתאריס מקריס נוספים על העלמות וזה גמע בתקן יח' שהוא לחדות פשוטה מכל לד , וכמ"ש הרב המורה בח"ח פל"ט , שזה טעם מאמר רבי חניפא שאמר להחות שהאריך בשבחי הש"ת משל למלך שהיו לו חלף חלפים ככרי זהב ומשבחין לותו בשל כסף לא גרעי הות לו , שאין ההפרש בכמות שלא בתיכות , ולכן לריך לקלר בכל מה שאיפשר בשבחו יח' : והב' מלד פחיות האדם לפני הש"ת ואין לאוי שבשבח גדול המעלה יזכר בפי הפחות , כי זה גרעי שלנו וכ"ש שבח הבורא המרומס לבב"ת , שאין לאוי שיעלה מפי האדם הנבזה נמאס מאד בערכו : והד' מפני שבשבחי ה' בב"ת , והמשבחו כפי המוסג למשבח יהיה ממעט ולפוגם ח"ו כמזכר , וזה כי רב הוגה כיון אל הטעם הה' שהש"ת רוממותו בעלמו ואינו לריך לשבחנו , ולכן הביא שדי לא מלאנוהו שגיח כח , שאנו לא נמלא כחו כלומר שאין גדולתו בנו שלא בעלמו , ול"י כיון אל הטעם הב' , ולכ"ש שהמרבה לספר בתאריו יחטא ויעקר מן העולם , ורשב"ן כיון אל הטעם הג' , ולכ"ש כגון אני ואבכרי כי אפילו הות שבלריו שהשלימו עלמם בחכמת התורה אין כדאין לספר בשבחו , אלא שלמודם בתורה יהיה ספור שבחו לא זולת כדפי' , ורבי אבון כיון אל הטעם הד' , ולו"ש שהות כמרגלית וכו' וכדפי' :

ב כמה אלוהות ברלו העולם , בלו לקפחו בקלקי דבשמוך דאית להו פ"פ מיניהו דאיכא ב' רשויות כשיטיב להם דאלוה א' הוא והוא השיבם דמכתוב ברא ולא ברלו יש לפתום פיהם : לבו ושאלו את אדם הראשון , כלומר כי לא רלוי לשאול זה שהוא היודע כמה היו בורלוי וס"פ דקרא כי שאל נא וגו' שאלו השאל לימים לאשונים למן היום שברא א' אדם הש יוכך אשר ברא אלהים אין היה היתה הבריאה אש היה אפשר לך לשאול להם וממילא ילפינן דיולר הכל אחד מדכתיב אשר ברא אלהים דמשמע שאלו השאל להם היו מודיעים לך איך היתה בריאת אלהים משמע שהודעתם היתה איך ברא אלהים לא איך ברלו , והכתוב לא אם לומר שאל נא לימים לאשונים אל ה' ואין לריך שהכוונה א' ואע"ג דה"א למימר להו ברלו אלהים , מייתי הא קרא לומר שהשאלה רלויה לימים לאשונים ושאלו היה אפשר לשאול להם יעידון יגידון דהכי הוי , ל"א דהכי פי' השאל נא לימים לאשונים כי המקובל ביד כל אדם מבריאת העולם שהבורא ית' ולהכי מייתי הא קרא דקאמר שהמקובל ביד האבות על בחינת התורה היה שהבורא ית' ולא ברלו : שנאמר כי שאל נא , ל"ג דפשטיה דקרא במקן תורה מיירי כדכתיב בתריה הגידה כדבר הזה וגו' , יש לדורשו לעניין אחר דאל"כ מאי נפקא מינה , ומהאי טעמא דרשינן ליה בפ' אין דורשין בשאלת מעשה בריאת כלומר חקור ודרוש במה שהיה בהם , ועוד דאייתר ליעמא דקרא כדכתיב בשאול לב"ר פ"ח סי' י"ג : והכתיב בריאת ב"ח , פי' דמדכתיב אלהים ולא אל או אלוה ה"ל פשוט פה לומר דהות לשון רבים דומיא דאלהים אחרים וכיולא , והות הדין דהיה להם פ"פ בכל דוכתא דכתיב אלהים אלא דקאי בריאת ב"א שהות לאשון למזכירים הבריאה , ואע"ג דכתיב ברא לשון יחיד וכ"ש היכא דכתיב ה' הוא האלהים וכיולא דודאי יחיד משמע , מ"מ דאקי לומר דאקא לשון יחיד על כל אחד ואחד , כדאשכחן בכמה דוכתי דאקיקו קרא לשון יחיד על הרבים , כגון מכמות בנשה ביתה וזולתו , ול"ש משני דכיון דכתיב ברא לשון יחיד אינך לומר דאלהים דגביה יחיד ופעמים הות לשון יחיד ופעמים לשון רבים דאל"כ אין הגה משתמיט בחד דוכתא דלכתוב ברלו , ועוד דהכא אין טעם לומר דאקא לשון יחיד על הרבים כיון דהוי מילתא דאשכחות ה"ל לאתר הבריאה בלשון רבים , ועוד דאיכא למשני , ועוד דכיון דאין להם הכרח מהכתוב דלא כתיב ברלו יותר רלוי לדחוק המורה על הדבר לקיים האחדות לפי שהות המקובל לנו והמופת נאמן עליו , ועוד שזה הפי' יותר מתיצב אל הכתובים , אך ק' כיון דהא דק מדכתיב אשר ברא אלהים אדם ולא כתיב ברלו מה חזרו ושאלו מברואים ברא אלהים ה"ל איכא האי דיוקא ומסייע טפי כיון דאיכא טובא דלא אשכחת חד למכתב ברלו כדכתיבנא ואי לא אפייסו בהאי תירולא היכי משני להו בשר הכי הך תשובה גופא ואפייסו , ולא שייך הכא לשנויי דלמשכחן כמה זמני בגמרא דמקשה ממשנה אחת ודוחק לתרול' בחד תירולא והדר מקשה מלחבריתי ומתרן לה נמי כתירולא קמא וכן כמה משניות , משום דדוחק הוא לתוקומיהו כולהו בההוא תירולא אבל הכא מכיון דאלהים הות לשון יחיד בקרא חד מאי דוחק דליהוי הכי בכמה קראי

ואדרבה

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

הלכה ב לבו ושאלו את אדם הראשון . כלומר מסתוק המדבר בשדם הרשתון לבו ולמדו : והכתיב בראשית ברא אלהים . ולא כתיב אלהים ברא ברשתים , מ"ט דעשות הפוקיין סיה דאלהים לשון רבים

יעקב כפר נבוריא בצור . להמקרא לך דומיה תהלה שמת דכולא סוף כל דבר מסתוקא השתיקה היא התהלה לך , אבל למרגלית דאין לה ערך וכל שאתה מבאר לה כך וכך ערכה אתה פוגמה :

ה' תרגם יעקב כפר נבוריא בצור (תהלים סה) לך דומיה תהלה אלהים בציון שמא דכולא ב"ה משתוקא למרגלית דלית לה טימי כל שמשבח בה פגמה ;

ב המעין שאלו את ר' שמלאי כמה אלוהות בראו את העולם אמר להן ולי אתם שואלין לכו ושאלו את אדם הראשון שנאמר (דברים ד) כי שאל נא לימים ראשונים וגו' אשר בראו אלהים אדם על הארץ אין כתיב כאן אלא למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ א"ל והכתיב (בראשית ה) בראשית ברא אלהים א"ל וכי בראו כתיב אין כתיב אלא ברא . א"ר שמלאי

שמלאי כל מקום שפקדו המועין תשובתן בצדן . חזרו ושאלו אותו מה אהן דכתיב (בראשית ה) נעשה אדם בצלמנו כדמותנו א״ל ויבראו אלהים את האדם בצלם אין כתיב כאן אלא ויברא אלהים את האדם בצלמו א״ל תלמידיו לאלו דחית בקנה לנו מה אתה משיב א״ל לשעבר אדם נברא מן העפר וחוה

ואדרבה רבוי המקרות סייעתה לתשובת ר״ש כדכתיבנא , ומשמ׳ י״ל דהכך דחזו ושאלו מברייתא לחריס הם , ועי״ל דמשום דברייתא רישא דאורייתא ס״ל דמדלא דק הכא למכתב אל או אלוה ליכא ב׳ רבויות דחל״כ אע״ג דבשאר דוכתי אלהים לעון יחיד הכא ס״ל לדיוקי, ומשני דכיון דלא כתיב ברלו יון להם רחים ולא שני לן בהאי קרא מאחריני : תשובתן בגדן , דבברייתא וכל קרלי דבסמוך דמיניהו ס״ל פ״ש הציב להם תשובה מהכתובים עלמם , ובסנהדרין פ׳ חד״מ מייתי תו הבה נגדה , וירד ה׳ לרחות את העיר , כי שם נגלו חליו החלוים , החל הטובה לחותי , אחר הלכו לו חלהים לפדות לו לעם , עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב , ובב״ר פי״ט כי יודע חלהים יודעים יון כתיב כאן , וח״ת והא לאחר התעו אותי חלהים דחיכא פ״פ ואין תשובתו בגדו , ושוב למה התועים לא הקשו מהתם , ואי פשיטא להו דמאי דקשו לעון רבים דרך כבוד דלעון חלהות ומרות לעון רבים כגון אדוני הארץ וכו׳ וכדפרש״י , אם כן בכל הכתובים המזכירים לא ה״ל ליתן פ״פ ולא היה לריך לתשובה בגדן דאפילו הוה כתיב ברלו ובגלמיהם וכו׳ ל״ק , וי״ל דהתם פשיטא להו דפי׳ כדת״ת דהתעו לא קאי אחלהים אלא לאחרים וחלהים מבית אבי מתפרש בפרד , וכן דרכם ז״ל בב״ר פ׳ כ״ב ועתמת מקום דלא לייך לומר שהשי״ת התעהו , תדע דרש״י בפרק לפירושו לומר שנאמר על גלותו ממקומו וכו׳ , ואפי׳ לפרש״י דהתעו קאי אחלהים , י״ל דלא חש קרא למכתב תשובה בגדו כיון דחיפשר לפרש דהתעו לא קאי אחלהים ויש בזה לשתוף פיהם , ומדכתיב מי ילילנו מיד החלהים החדירים החלה הם החלהים המכים את מלרים ל״ק כלל , שדברי הפלשתים הם ואיפשר שהם טעו בב׳ רבויות , ועוד שמנהג בלשון המלכיות לקרות לאלהים אחרים לשון רבים , כמו שהביא הרד״ק : מהו אהן דכתיב נעשה ח ס , דאע״ג דהכא גמי כתיב ויברא ודייקינן דלא כתיב ויברלו , מ״מ יש להם פ״פ מדכתיב נעשה דהוי לשון רבים דלא דמי לדלטיל דאמר דאלהים לשון יחיד הוא והשיבם ר״ש דהא ע״כ מדלא כתיב ויברלו יש להוכיח דיחיד הוא ואין ללמוד מנעשה , וי״ל דלעיל נעשה השיב להם אז תשובה קלה ומתפייסו בה ולא חש לכתבה והיינו דקאמר לאלו דחית בקנה וכו׳ , וכן ל״ל גבי אל אלהים ה׳ ואלהים קדושים דבסמוך שהשיב על כל אי לטועים אז תשובה קלה ולא מתפייסו בה חלמידיו , ומה שלא השיב לטועים דקאמר לתלמידיו , שהם לא יודו שיאמר נעשה אדם מקום לשעבר נברלו אדם וכו׳ ולא דאל אלהים ה׳ שלשתן שם א׳ וכו׳ והשיבן ע״פ מדותן , אי נמי דמעיקרא לא הוה ידע עיקר התשובה ושתם פיהם בתשובה כל הוה וכשחלנוהו תלמידיו יתיב אל לביה והשיב כרחוי ושא דלא מק׳ הכי טועים מהייתם כאלהים יודעי טוב ורע כדאיתא בב״ר פי״ט סי׳ ה׳ , דכיון דהתם נמי אינא למידק מדכתיב כי יודע אלהים ולא כתיב יודעים כדאמרי להו בהאי פשיטא דמיודעי טוב ורע לא קשה דמפ׳ לה באלהים וכדת״ח ברבנין , ת״ל דיודעי אחדש ואוה קאי , וכן גבי גגלו אלין האלהים כיון דתשובתו בגדן פשיטא דמפ׳ שפיר כדת״ח אחגלו ליה מלאכיא , וכן גבי הבה נרדה מפ׳ כדאיתא בפ״ל אליעזר אמר הב״ה למלאכים ע׳ המסבבים כסא כבודו נבלה שפתם לע׳ לשון , ת״ל שנמלך בב״ד מעטותיו וכדפרש״י , וגבי אחר הלכו לו אלהים מפ׳ הוא וכל דוגמן שלו כדלקמן פ׳ כהן מצית , ת״ל משה ואהרן כדברי המדרש , וגבי אלהים חיים ומלך עולם , י״ל דאין מלת חיים תואר אלא שם ופי׳ אלהים בעל החיים , ת״ל דכשאלנו על אלהים קדושים השיבם לשון רבים היינו משום דאלהות ומרות לשון רבים כפירש״י , ומשום הכי לא הקשו עוד מכל אלה דהך תשובה עוית לכללו , ומ״מ הולרך לדיוקי מדלא כתיב קדושים המה וברלו וכו׳ , ואף ע״ג דלהאי טעמא אפי׳ דלכתוב ברלו והמה הוה מתפרש על היחיד מ״מ היה פ״פ לטועים שלא יודו כן אלא על שם רבויות אבל השתא דאיכא תשובה מגו קרא דיחיד משמעי מודו שפיר דלשון רבים דנקט משום לשון אלהות ומרות הוא : ויבראו אלהים בצלמם לא נאמר , אע״ג דמדכתיב ויאמר אלהים נעשה אדם נמי יש תשובות לטועים דלדידהו ויאמרו מבעי ליה , לא השיב מיהא דמלו דאין ה״ב דאלהים הכא יחיד הוא ומ״מ הבריאה היתה ע״י ב׳ כיון דכתיב נעשה וה״פ דקרא אמאר אלהים ח׳ לשני נעשה אדם , ועוד דעדיפא להשיב מויברא דאייתי בבריאה גופה , ועוד דהכא איכא תרתי ויברא בצלמו : לשעבר נברא אדם מ״ה, פי׳ דנעשה אדם לא מיירי בתחלת בריאתו אלא בהויות הנמשכות אחרי בריאת אדם ואוה ועמהם הכתוב מדבר דמכאן ואילך נעשה אדם בצלמנו שלשתנו בשותפות כי אין אים בלא אשה וכו׳ , פ״ת דנעשה אדם פי׳ לשעבר נעשה אדם כמו שנעשה דהייגו מן העפר ואוה מאדם אחל מכאן ואילך בצלמנו וכו׳ דאיפשר לפ׳ נעשה כבר נעשה כדאיתא בב״ר פ״ח , ולא זכר ג״כ אוה דפי׳ דהשיג נמי מקריא אדם כדאיתא בב״ר פכ״ח , וזה הפי׳ יותר נראה מדקאמר מכאן ואילך בצלמנו ול״ק מכאן ואילך נעשה אדם בצלמנו , ומיהו לפי׳ רשאן י״ל דמשום דרמז מפי שמוע זה לאומר בצלמנו כדמותנו פשה בים , ת״ל לפי שעיקר הקושיא היא במאמר בצלמנו כדמותנו , דנעשה אדם קל להשיב שהוא דרך המלאכה או נטילת רשות מהמלאכים כדאיתא בב״ר פ״ח , אבל בצלמנו משמע שהבריאה בשתוף זולתו לכן לא חש ר״ש להזכיר בתשובה אלא בצלמנו כדמותנו , ומה שזכר מה שעבר לפי שאין גזרת העתיד נופלת יפה אלא על זכירת העבר , וכ״ל שהמקרא מסורס ושיטורו ויברא אלהים את האדם בצלמו זכר ונקבה ברא אותם

פירוש הקצר מפ״מ ושי״ם

רבים הוא והשיב להן דלפי הטעות שלפם היה נריך לכתוב ברלו וכתיב ברא : מאדם ואילך בצלמנו כדמותנו בו׳ . ולשון זה משמעם על אחדם ומילך

לותם ויחמר חלהים נעשה חדם כמ"ש בעל העקרים בפ"ח, ח"ג ויברח פי' וכבר ברח מתחלה ומה שהקדים לכתוב ענין נעשה חדם בצלמנו מפני שמין הויה זו נמשכת תמיד ומן הויות חדם לח היה חלח חז ותדיר קודם: וחוה מחדם, כדכתיב ויקח ח' מצלעותיו וכמ"ד זכ לו כמ"ד טלעת ודלח כמ"ד בפ"ר פ"ח דו פרלופין נברחו מתחלה: חי חפשר לחיה בלח חמה פי' שלח ילחת תולדה מהחיים בלח חמה כמו שתולדה חוה מחדם וכן לח ילח מחמה בלח חיה ולח משיהם בלי שתוף שכיחה חלח הולד יעשה ע"י שלשתן וכדחמר בפ' המפלה ג' שותפים יש בחדם הב"ה חביו וחמו חביו נותן לובן שבו וחמו נותנת לודם שבו והב"ה זורק בו נשמה וכו', ולף על פי שמטעם לח ילחה תולדה מחמה בלח חיה, ליידי דקחמר חין חיה בלח חמה, קחמר נמי חין חמה בלח חיה והמפרש פירש ענינים חלו חון מהפשט, ולי חפשר לומר ג"כ ע"ד דרש שבתחלה נברח חדם לבדו לבל מעשהו חין חיה בלח חמה כי מרבעים יום קודם יצירת הולד ב"ק חומרת בת פלוני לפלוני כדלויתה במ"ק ות"כ כשהולד טוב נמלחת חמה נכה וחין מלילות לזה בלח זה, וחין שכיחה בלח שכיחה דחיה וחמה שכיחה עמהם והוח שמו ית' הפתוב ביניהם כדלויתח בפומה פ"ק. חל חלהים ה', ממ"ש בכל התורה ה' חלהים וחל שדי לח ה"ל פ"פ, דפשיטח שמה ה' הוח שם המיוחד ויזכיר שהוח החלהים וכן חל שדי לומר שהוח יתברך הכחלי לעולם חו המשדד המערכה לבל מדכפל חל וחלהים ה"ל פ"פ שהן ג' רשויות כ"ל בשמו: באינש דחמר בסיליוס קיסר חגוסטוס, כלומר ג' השמות הן על ג' טורחות גדולה בחחד, וכשמוך דקחמר כחיכם דחמר חומטן בניין חרכיטקטן פי' דג' השמות על ג' טורחות שמות הפועל כחומר החומן הבנחי הגדול שחרשים כי שם חל וחלהים וה' יורו על חלהות ומרות ויורו ג"כ על היכולת לעשות הכל כי חל וחלהים לשון תקיף וחמין וה' לשון מהות ההויות: באינש דחמר בסיליוס כו', וממה שכפל חל חלהים ה' חל חלהים לח יקשה כלל, כי חין מכחן פ"פ לטועים כי לח יטעו לומר שב' הרשויות יקרחו בשם ח' בשום כי הטועים בב' רשויות הוח מפני חלוף הפעולות ויחמרו שהח' פועל הטובות והח' פועל הרעות וכיולח ועל כן לח יהיו בשם ח' בשום לד, חמנם שכפל השמות בעלמם הוח לחזק הענין כמ"ש המפרשים: באינש דחמר לומטן כו', ק' מה הוצרך לזה ותיכחו נמי מחי בעו מחמר שכבר השיבם

וחוה נבראת מן האדם מאדם ואילך בצלמנו כדמותנו אי איפשר לאיש בלא אשה ואי איפשר לאשה בלא איש אי איפשר לשניהם בלא שכינה. וחזרו ושאלו אותו מה ההן דכתיב (יהושע כג) אל אלהים ה' אל אלהים ה' הוא יודע א"ל הם יודעים אין כתיב כאן אלא הוא יודע כתיב א"ל תלמידיו לאלו דחית בקנה לנו מה אתה משיב. אמר להן שלשתן שם אחד באינש דאמר בסיליוס קיסר אגוסטוס. חזרו ושאלו אותו מהו דכתיב (תהלים ג) אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ א"ל ובי דברו ויקראו כתיב כאן אין כתיב אלא דבר ויקרא ארץ. א"ל תלמידיו רבי לאלו דחית בקנה ולנו מה אתה משיב א"ל שלשתן שם אחד באינש דאמר אומנון בניין ארכיטקטנן: חזרו ושאלו אותו מהו דכתיב (יהושע כד) כי אלהים קדושים הוא א"ל קדושים המה אין כתיב כאן אלא הוא אל קנא הוא א"ל תלמידיו ר' לאלו דחית בקנה ולנו מה אתה משיב א"ר יצחק קדוש בכל דאמר מיני קדושות:

מי שהוא כן הגה הסוג קודם עליהם קדימה טבעית וכמ"ש בעל דרך חמונה במ"ב ס"ו, לזה כשנמלל כמה חלוהות ברחו העולם השיב נמלל לימים רחשונים, כלומר שמלד היותו ית' קודם לכל וממוייב המליחות ים לדקדק שחין כחן להיות חלח בורח ח', והם השיבו מברחשית ברח חלהים והוח שמעינן הבריחה יש רחיה על השניות כסברת הטועים שחשבו שהשתחלות כמיון העלולים כי מהח' לח ימשך חלח ח' וחחר שבבריחה טעיקים רבים כן יהיה בבולחם, והשיבם שחדרבה מעינן הבריחה יש לחייב החחדות שלולי זה לח היה לפשר לשום בריחה שהח' יחלק עם הב' בשוה, ועוד מהיות כל העבירה כולם לחד הכרח היות המניע ח' וכדכתיבנח בבילורי בב"ר סי' י' פ"ח, ושוב חזרו והשיבו מבריחת חדם שהוח מולכב מהפכים חמר ועורה ומזה ילחה היותו נברח משנים כי מח' הפשוט לוך ימשכו הפכים, והשיבם דחדרבה מבריחת החדם ילחה שהבורח ח' כיון שחובדו ב' הפכים בשוחף ח' וכדכתיב בבחורי סי' ח' בב"ר פ"ו בהסיח דחמר ליה חמנוחה לחמימר וכו', ולזה לח היה לפשר שילדק בזה בללמיסם ויברחו, ולפי שעדיין ק"ק לחבי היותו ית' פשוט לוך יחמר על המחובר ממחר ועורה בללמנו, לז"ח תלמידיו לחלו דחית וכו', והשיב בשם חדם וחוה ידבר ומלד שתופו ית' בשמה וחדם וחוה בחמר חמר בללמנו, ושוב חזרו והשיבו מלל חלהים ה' שכל שם יורה על מעלה ח' וח"כ הרי הם ג' בעלי

ג'

פירוש הקצר מפ"מ וש"ם

ותיכף שהבריח' היח בשיתפות חב ושם ושם כל זה ח"ח לשיטתן שיולידו בלח רצונו יתברך: בסיליוס קיסר אגוסטוס. שלשתן שמות מוחרים בחדם ח' הן:

תורו ושאלו וכו'. דהחי קרח בבריחה תשתעי: חומנון בניין ארכיטקטנן. הם שמות מוחרים לעושי המלחכה בבנין:

ג' מעלות הלו, והשיבם דלדרכה מכאן רחיים שאחד הוא ולכ"ש הוא יודע שאם סם ג' כ"ש נגדל במעלה ח' הרי כ"ש חסר המעלות שבזולתו ומבואר הוא במופת שמחויב המציאות מסולק מן התסרוסות, ולפי שעדיין ק"ק שעם היותו ח' ים רבוי ח"ו בו מלד היותו מתואר בתתרים, לז"ש לו תלמידיו לאלו דהיה בקנה וכו', והשיבן שהתתרים לא יחייבו בו ית' רבוי שיוכן נוספים על המהות כי הוא וחכמתו ומעלותיו ח' וכמ"ש הפלוסופים וז"ש שלשתן שם ח' וזה לשנש בתתרים המורים על הקנין והתכונה לשבר מלאנו בדברי הנביאים מי מכס יכול רוחה וכמ"ש הרב בחלק ח' פל"ג ולא יחייבו בו ית' רבוי שמציאותו עלמו ולחתתו וחיותו עלם קרה לו שימלא וח"כ הוא נמלא ולא במציאות וכן הוא חי ולא בחייס וכו' וכמ"ש בפ' כ"ו, לשנש בתתרי הפעולות לשבר ירחה לבאולה שהוא רבוי כחות בפועל היחה התסובה כלישנש דלחמר לוחן בלאי לתכוטה וזה שמייני תתרים הלו לא יחייבו רבוי בעלם הפועל כי בכח ח' פשוטו יהיה הכל כעניו הכח הדבלי והשם לשבר הביא הרב שם בפל"ג, ולפי שבמין הח' מן התתרים יקשה על לחיה לד לאו מתתרים להס"ת בהן שיולחה שאלו מרכיה בו תתרים לז"ש תלמידיו שלא נתקררה דעתם כמה שהשיב על תלהים קדושים הוא שלע"פ שהוא לחד, ממה שמתחרו בתלהים קדושים נרחה שמרכה בו תתרים, והיחה התסובה ע"ד מ"ש שם בפ' כ"ח שתתרי הסי"ת ע"ד השלילה שהרלון בלומר תכס שלישנו שכל ובלומר יכול שלישנו לוחה וכו' שעי"כ לא יחייבו רבוי בו ית', וז"ש הלוכו בקדושה וכו', ירחה שכל זה הלחמר בו הוא ע"ד קדושה והבדל שהיא השלילה לא חיוב והנחה, ולפי שבתלהי קדושים לא ילדק תסובה זו שתתרי הקורדות הס חיוביים לזה הולרך להשיב בכל מיני קריבות וזה שהתתרים היקשיים לא יחייבו רבוי ושעו בעלם המתואר שזה רלובן הכלמז תלינו הוא שותף שמעון ולבי חנוך ולחדן לוי וכע יהודה כי עניני יחם לז היין עלמו, ולע"פ שחין בינו לי' ובין ברואיו יחם כמ"ש הרב שם בפר' כ"ב, הנה מלהבתו לי' לח ישרחל עם קרובו לקרבם תליו בכל מיני קריבות עד שמוכל לתתרו בתחוב וכע לשם וכן משגיח ומגיל וכיולא כמבואר בכתובים:

ג דב"ה דלכו בקדושה וכו', בשמר טוב נבי יוסב בשמים יסחק לחמר רבי יצחק כל עסקיו של הב"ה בקדושה ולא הזכיר מהנזכר כחן רק הבורו והלוכו ונלחדר ושם הוזכר קלוסו בקדושה ולא התריך בכל הנזכר כחן, דכיון דהזכיר קלוסו לדעינן דכל עסקיו בקדושה דבכל עסקיו הוא מתקלס והכח שהזכיר כל הכך מילי לא הולרך להזכיר קלוסו שהוא ענין כלל עסקיו, ומ"מ הכוונה בקדושה שעניניו כלן נבדלים מדרכי בני החדס וכל הנבדלים העליונים שהן במעלה מתחלפת לכלן, וכעל טורח תסלות פיר' בהסיח דשומר טוב שהכוונה שלמות פעולותיו ביעודו עליהן בדברי הנביא ובשבחן מלד עלמן ובשלמות תכליהן מלד הדרך המביא לל התכלית ומלד כמו הגדול לעשהן, ולפי שהחסרון יבא מלד החמר יחס כל הדברים הללו לל הקדושה: ולי יחכן שהכוונה בדברים התלה הרחקת התתרים ממנו ית', וזה כי הלא ידעת מ"ם הרב המורה בח"ח פל"ב וזה תוכף דבריו שכל מתואר לא ימלא התואר ההוא מה' פנים, החחד שיתואר הדבר בגדרו כמו שיתואר התדס בשהות החי המדבר, והב' שיתואר הדבר בחלק גדלו כמו שיתואר התדס בחיות לו בדבור, וב' מינים הללו מהותקים מהמ"י שחין לו סבות קודמות שהן סבת מליחותו שיוגבל בהן, והמין הג' שיתואר בענין יולא מחמתו ועלמותו לחבל הוא חיכות לעשה, כתתרך התדס בטבע מסבעיו הטיוכיים לו מדותיו לו תכוונתיו שימלאו לו בתבר הוא בעל נפש כחמר פלוני החכם לו הרופא לו הנגר לו המחר מהחטת שכל הלו תכונה בנפש, לו בתתרך הדבר בכח מבעי בו לו לא כח מבעי כחמרך הרך והקשה לו החזק והחלם, לו בתתרך התדס בחיות ההתפעלות בחמ"ך הבעסן לו הרחמן לו הפחדן ומזה הענין הקור והחום והיובש והלחות, לו בתתרך הדבר מלד הכמות בחמרך התרוך והקלר המעוות והישר, ומיני תתרים הלו ג"כ מהוחקים ממנו ית' שהיו בעל כמות והיו מתפעל והין לו הכמות מבעיות והיו בעל נפש, והמין הד' שיתואר הדבר ביחוסו לזולתו לומן לו למקום לו לתדס וגם זה מהוחק ממנו להעדר היחס בינו ובין ברואיו, והמין הה' שיתואר הדבר בפעולתו וזה לבדו יתכן בחקו ית' שלא יהיב רבוי כי יעשה מעשים רבים בבלתי ענין מוסף על עלמו, לחמנם שהלי התתרים והם נמלחו בכתובים היכם הללה תתרי פעולותיו על הרוב, והם הם בבחינת עלמו הכוונה בכלם לתתרו בשלמות לא בעלם הענין ההוח שהוח שלמות לבעלי הנפש לחקות להמון שנמלחו בו השלמיות ולפי שלא יעיירו מעשה הלחמים הללה בתכונה נפשיית קרלוחו חנון וכיולא כמ"ם שם פל"ד: ובבן לומר שעכ"פ רבי יצחק כל עסקיו בקדושה כי הדברים הם תתרי פעולותיו ועסקיו ולא נלמרו בבחינתו ית' הללה בקדושה ר"ל לתתרו בשלמות ומעלה וזהו ענין הקדושה, לו ירחה שהם נבדלים מענין תוחריהם כי ליו התוחריהם בו נלמרים כתתרים שבנו שהם נוספים על המהות, ולפי שהתתרים המנעיים בחקו ית' שם ד' מיוחים המכריחים כנגד הח' לחמר קלוסו בקדושה ירחה כשנקלסהו בדברים שירחה לנו שהם ענייני עלמותו ולחמתו כלומרנו שהוח שכל נבדל וחכם וכיולא כמו שיתקלם כל הדבר במה שהוח עלמותו כמו שיתקלם התדס בחיות ודבור

ג נ"פ שכל הלה התוחרים הס מלד שרשים של ההנחות ה' לפי המקבלים, ונרחה שלענין קדושה טולמות מכוכה שם דרכו לילוחו ומובאו כי מקום המקודם ביוחר מחמת שהכוכה בהיה ותוחה למובאה לה זהו נקרא מובאה, וים שחינו כן מקודם רק דרך הקודם לו וכן לילוחו בקודם הכל לפי מעלה שהמקום מקודם ביוחר לקבישות

ודבור ליכו תלת בקדושה, ולפי שהגדר היה מבור דברים יוהר מת' שהן הסבות הקודמות למליחות הדבר לחמר כתן קדוש ג' פעמים, וכנגד המין הב' והוא שיתוחר בחלק גדרו לפי שגדר הנגדל עלם משכיל לחמר שחע"פ שמליכו הש"י מתוחר בדבור שהוא עניו ההשכלה לא נחמר מ"ו שהוא תוחר עלמו וסוף בו תלת בחופן נגדל מהתחרים המוספין על העלמות, וו"ם דבורו בקדושה, וכנגד הג' והוא מגד החיכות לחמר נחדר בקדושה כי כשיתוחר בחוזק וגבורה ליכו מגד היות בו כח מבעי שיתוחר בחיכות זה תלת בקדושה, וכנגד הד' שהיא היחם על הזולת לחמר הלוכו בקדושה כי כשיתיחם למקום שהולך ויוסד במקום פלוני ליכו תלת בקדושה: אמנם רבי לחת דחגדתין לא זכר לעניו המין הה' והב' מהתחרים רק דבורו בקדושה שהוא עניו ההשכלה שהיא גדר הגדל לו חלק מגדרו לומר שלא ילדק זה בהשי"ת תלת ע"ד הקדושה כדפי', ומשם במין הג' והוא תחר החיכות הנמלת מד' הפניס הגו' לפי שחרבעתם הוסחלו להש"ת בכתובים, שם התכוויים כי מליכו בו יה' תחר החכמה, מי כהחכם, חכם לבב, ושם הנמלחים מהכח הטבעי כעניו הגבורה והמוזק נחדי בכח, וחמין כת, ה' כגבור ילח, וכחלה רבים, ושם חיכות ההתפעלו' לל רחום וחנון ורב חסד וכחלה רבים, ושם מגד הכמות, כי לל גדול ה', גדול ה' מכל החלהים, לכן כנגדם זכר ד' דברים, והן דרכו ומוסבו וחלהים טורח ומדיר, שמוסבו על כסח תוחר לחכמתו הנשחה לשפוע תבל בלדק שעל שתוף זה נחמר בשלמה שיסד על כסח ה' להיותו דן בחכמתו בלח עדים והתרלה כמ"ם ברים חזית, ודרכו תוחר לרחמיו וחסדיו כמ"ש והלכת בדרכיו, וחמרו ז"ל מהו חנון וכו', ומדיר עניו המוזק כמזכר, וחלהים טורח תוחר לגדלו וכוממותו ע"ד וטורח הוח על כל חלהים, ובמין הד' שהוא תחר היחם לל הזולת זכר ההלוך שהוא יחם המקום כדפי', וזכר חשיפת זרוע שזה יחם לחדם כמ"ם שם לעיני כל הגויש ולחו כל חפסי חרן ישועת חלהינו, כי לגל העמים וישרחל מהיה חשיפת זרועו להושיע חת ישרחל ולהנקם מע"ל: עוד יתכן לומר שלפי שד' תתרים הסכימו בהם הטועים היותם בהם"י תוחרים עלמויים ושהם עניים שוים עלמותיים לו ולח מגד פעולותיו והם מי חכם רוחה יכול לפי שמלחו ד' חלו בנו עניים מתחלפים, והוח שקר כי גם חלו נחמרו בו בבחינת הפעולות ובטעם ח' בלחי עניו טוסף ימלחו בו וחינם דומים לעניים חללנו כמ"ש הרב יש להח דרבי יצחק כל עסקיו בקדושה שהם נבדלים מעניים בנו, וכנגד המיות לחמר דבורו בקדושה כי כל מדבר מי, וכנגד החכמה לחמר קלוסו כי מה שמקלסים לותו מלח כל הארן כבודו, הוח היות השגחתו מתפשטת בכל הטולם, וכנגד הרלון לחמר הלוכו כי ההולך ממקום למקום לו רלון בו יעתק ממה שממנו למה שחליו, וכנגד היכולת לחמר נחדר בקדושה, לחמם רבי לחת דחגדתין לחמר כנגד החכמה מוסבו שהוא מעניו חכמתו כדפי', וכנגד הרלון לחמר דרכו הלוכו כי לפי החמת עניים על השמות מעשיו לטובה ברלוני כנעתק ממקום למקום, וזה שם בעשיים שמשמ המהלך הטבעי לעניו נסיי והייכו הליכות חלי שמזכר לגל קריעת יס סוף וקמת החויזים, ושם בטבעיים והוח הולות הדברים מן הכח לל הפועל ומלוחה לגורה והייכו חלהים בקדש דרכך דלטיל מיניה והגיחי בכל פעלין, ולפי שב' מיני השטויים יחייבו היות רלון בפועלם הזכיר שניהם, וכנגד היכולת לחמר חלהים טורח חדיר שכלם מוריש על היכולת ושלשתם כפ"ח, וזכר ג"כ חשיפת זרועו כי זה יורה שחותר היכולת ליכו נחמר רק בבחינת הפעולות ולמרחה עיניכו כמ"ש שם לעיני כל הגויש ורחו כל חפסי חרן: חשף ה' לת זרוע קדשו, ק' דחין הקדושה תותר לחשיפת הזרוע חלח לזרוע עלמו כמו הוסיפה לו יחיו וזרוע קדשו, ו"ל שלפי שהזכרת היד והזרוע וכיולת מהחבדים בחקו יח' ליכו חלח ע"ד דבריה תורה כלשון בני חדם רמז לל הפעולות הנעשות ע"י יח' כמ"ש הרב בח"ח פ' מ"ו ומ"ז, לכן יחם כחן הדבר לל הפעולה: מי כמוכה נחדר בקדש, וה"ג כחיב טורח, ולחלהים לח הולרך לפ' דחקרת דחלהים קדושים הוח קיימין:

ד קרוב בכל מיני קריבות, דהייכו קורבת המיטה שחיכה נמלחת בע"ח, ע"ד קרוב ה' לכל קוליו, וג"כ קורבה מקומית שחע"פ שנרחה רחוק שבחינת עוזו בגבהי מרומים עכ"ז נשמע לתפלת הלותם כחלו הוח קרוב חלנו, כחדם המסית בחון חבריו וזה מפני שהשכיחה בכ"מ וגמלת לגל קוליו כלומר בכל המקום חשר חזכיר לת שמי חבוח לליך: ומתפלל בלחישה, בדברים רבה פ"ה

קלמר

פירוש הקצר מפ"מ ושיש

הלכה ד בכל מיני קריבות. שם שנרחה לך רחוק ונבוה מטולמו בכמה

כבוד ה' וילחו כל בשר יחדיו, וחמו נקרח חסף ה' לת זרוע קדשו ומעין זה היח קדושה שבח בדלמים וכל ימיש המקודשים, וע"כ נקרח הש"י קדושים שכל המעלות חלנו מקדושתו וק"ל:

ד גם כזה ר"ם דר"ל שע"כ חמר קרובים למון רבים, מטוס שים הרבה מיני קריבות ויהייה ג"כ מלדיקו כי קרוב ה' לכל קוליו,

קאמר דאפילו במהירה בלבו קודם הכ"ה לשמוע תפלתו והכא לא קאמר הכי, דהתם דדייק לה התם מעדיף כל בשר יבואו לא מכרע, ולע"ג דודאי הכ"ה יודע מה שבלב כדכתיב אני ה' חוקר לב, וכתיב כי אין מלה בלשוני וכו', ה' יודע מחשבות אדם, אפשר דאיצטו נעשה אלא להתפלל המוני דבריו בפה: באדם המסית בחון, דכתיב התם הטה אלי אזנך:

ה אמר הה ר' שימון, בהא דאמר לו אלהיו אשר קדוש לקוראיו אשר כל מיני קריבות קאמר ר' שיעות, כלומר ר' דבריו שבהם היה קדוש והגיל, דהיינו מן החרב כמשה, ומן המים כיונה, ומן התם כחמו"ע ומן החיות כדניאל, כדמפ' ואזיל, וה"ת מאי ביניהו, וי"ל דאלה"נ דקריבות אלו דמיין להדדי אלא משום דאיתרמי מילתא דבהך ר' גווני נעשה נס להודיע שה' קדוש להשוביו אפילו שהוא קדוש למות, וזה כי משה לא היה לריך להלמטר שמשיגהו יד פרעה ושוב ימלט מידו כדאמ' הכא כי מוטב שלא תשיגהו ידו מתחלה ולא ילטטר ולא ילטרך לעשות לו נס גדול כזה, אלא שרצה ה' להודיע פלאיו שמגיל שהובו מהחלך ממש, וכן חמו"ע היה יכול ה' לשבב שיגלו מחלה אלא שרצה ה' להודיע שמגיל שהובו מהחש ממש, וכן דניאל הולריך להלטטר בגוב אריות להודיע שה' מגיל מהחיות ממש, ויונה כמי חש"נ דלכאורה נראה בי השלכתו לים היתה מפני שהיה בורח מלפני ה' לא כדי להרחות הנס שמגיל מהים, וי"ל שאחר שעמד עליו נחשול של ים והכיר כי בשלו השטר וכ"ש שהיו מטליכים אותו עד שרכובותיו והים נח ושוב טוטלים אותו אלא והים סוער כמ"ש ז"ל, אין ספק שחזר בו והודה ללכת בשליחותו של מקום ולא הולרך לירד לים אלא להרחות נפלאות ה' שאחר שהושלך לים מגיל, ונפקא מינה שהאדם לא יתיאש מהרחמים וכמ"ש ז"ל לפיהו חרב חדה מונחת על לוארו של אדם אל ימנע עלמו מן הרחמים, לכן רמז הכתוב שה' קדוש בכל מיני קריבות, לומר שמפשט זה הולרך לעשות נס בכל ענין, עוד י"ל שלהיות הלאת האדם מתחלפת לפי המושחים, כי ההלאה מיד הכ"ה קלה והיא לריכה אלא זכות הגיגול לפי שמפשט נכנעים לאדם כאומר ומורלכם וחתכם וכו', ומיד הפועל בשבע כחם ומים יותר קשה ולריכה שמוף זולתו, וההלאה מיד האדם שהוא בעל בחירה יותר קשה ולריכה שמוף חשד ה', כדאיתא בס' הזוהר, לכ"ת כי בין בהלאה מיד האדם כעין מרע"ה, ובין בהלאה מהשבע כחמו"ע, ובין בהלאה מהכ"ה כדניאל, בכלם ה' קדוש להגיל, והזכיר נס ענין יונה שהוא משותף מכ' מינים שהלאתו מהים הוא מהפועל בשבע והלאתו מהדג היא

את תפלתו שנאמר (שמואל ח ח) וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע והאזין הכ"ה את תפלתה וכן כל בריותיו שנאמר (תהלים קכ) תפלה לעני כי יעטוף כאדם המשיח באזן חבירו והוא שומע וכי יש לך אלוה קרוב שהוא קרוב לבריותיו כפה לאזן:

ה ר' יודן בש"ר יצחק אמר בה ארבע שיטין ב"ו יש לו פטרון אמרו לו נתפס בן ביתך א"ל אני מקיים עליו א"ל הרי הוא יוצא לדון א"ל אני מקיים עליו א"ל הרי הוא יוצא לתלות היכן הוא ואיכן פטרונו אבל הכ"ה הציל את משה מחרב פרעה הה"ד (שמות יח) ויצלני מחרב פרעה א"ר ינאי כתיב (שם ג) ויברח משה מפני פרעה אפשר לב"ו לברוח מן המלכות אלא בשעה שנתפס פרעה את משה חייבו להתיז את

הגלה מב"ח: ועוד י"ל שלפי שקנסים פעמים יהיו בבלי לחמלטי ופעמים יהיו ע"י לחמלטי, והלחמלטי פעמים יהיה מלאך ופעמים נביא ופעמים לפי ב"ח, כדפי' בבחורי לב"ר פ"ח סי' ד', לזה הביא ענין מרע"ה כי לא נתפרש אם היה ע"י לחמלטי או לא, ואם היה ע"י לחמלטי מי היה הלחמלטי, כי לפי מ"ש בסמוך שמלאך ירד בדמות משה היה הלחמלטי מלאך, ולפי מ"ש שנעשו חלמיש וכו' לא היה לחמלטי בדבר כי ה' פעל כל זאת כמ"ש מי שם פה לאדם וכו', ולפי מ"ש שהפכה החרב וכו' היה הקושחנר הלחמלטי שהפכה ידו להכות בעלמו, והביא ענין יונה שהיתה הלאתו ע"י הדחק, והביא ענין חמו"ע שהלחמלטי שם היה המלאך כמ"ש ורויה די לביעיא דמה לבר חלהין, והביא ענין דניאל שנתחמלטו שם המלאך כדכתיב חלאי שלח מלאכיה, והכוונה כי בין ע"י הב"ה בעלמו בין ע"י חיזה לחמלטי ה' קדוש להגיל: נתפס בן ביתך א"ל לחי מקיים עליו, לחי עומד לו להגילו מיד התופסו בעל כרחו, הרי יונה לדון ואין בידו להגילו בכחו מיד הדייגים חומר לו לחי עומד לו שעדיין יוכל להגילו ע"י פיוסין לו מליני זכות שיזכוהו בדין לבל כשיגיה לתלות שכבר נגמר דינו ועומד למיתה אין בידו להגילו והזכיר ג' מלבים אלו כי כמוהם יקרה בהגלה ה' לאדם, כי פעמים יהיה במדרגת הנתפס, ופעמים במדרגת הגידון כמ"ש בפ"ב דשבת אדם יועל לשוק יהי דומה בעיניו כמי שנמשר לסרדיוט, אם ברחמנו יהי דומה בעיניו שנתנוהו לקולר, עלה למטה ונפל יהי דומה בעיניו כמי שהעלוהו לגרדום לידון שכל העולה לגרדום לידון אם יש לו פרקליטין גדולים ניעול אם לאו חיטו ניעול, ואלו הן פרקליטין של אדם תשובה ומעשים טובים, והודיענו בזה דלא מיבעיא בהולך בשוק שהוא כתפוס ביד סרדיוט, או אם ברחמנו שהוא כתפוס בקולר, שה' יגילנו בשלוק המזיק מעליו, וכן במי שנפל למטה שהוא עומד בדין שה' יגילנו בלמוד זכותו עליו, אלא אפי' כשנגזר הדין עליו שהוא כמי שיולא להרג, ה' יגיל ע"י תפלה שקורעת גזר דינו או תשובה שמהפכת אם: איפשר לב"ו לברוח מן המלכות, משמע שנתפס מפני שמלודתו פרוסה בכ"מ שיבלח, אבל אין הדעת מתקררת כי ליפשר לברוח בהנהגות במלכות לחבית, ואולי פי' שאחר שנכנס בתפס משה והיו מכין בגופו כדאמר הכא וזה מסתמא היה בשעה שהמלך חוץ ברח מפניהם, ודבריהם רבה גרסינן והיתך ברח משה מפני פרעה ודייק מדכתיב מפני דמשמע מפניו ממש, והכא לא דייק מהתם דליפשר פי' מרשותו או מחמתו: בשעה שנתפס פרעה

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ויש נעשה מיד ויש לבי' ימים ויש למ' יום ומי שיש לו זכות גדול נעשה גם בחצות לבו כמו בחליעזר עבד אברהם יע"ש במ"ר, וכן יש סדר בשיר שמליע על מעשה ג' וכבל מיוחו על הגדולחם שיש הרבה מיני קריבוח לקדש

פירוש הקצר מש"ם ושי"ם

בשמה וכשה רמוקים קדוש הוא לשמוע תפלתך ומתקדב חליך בכל מיני קריבות:

הלבה ה פטרון. מלין פוב: קוסנתירו, תלוין המנוה להרוג חייבי מיתה

פרעה את משה וכו', כתב הר"ם שלמולינו והר"מ שלבילדה מפי דברי רש"י דמדהוה ליה למימר ויבקש את משה להרגו וכתב ויבקש להרוג משמע דמשה היה מלוי בידו והיה מבקש להרגו, ולז"א שהכהו בסייף ולא הזיקתו, ומפרנס יפק: וקהת החרב, וע"י כן נבהלו נחפזו כל הרואים וברח משה מפניהם, לכל מילתא דמשום רבה פ"ק משמע שלא הועיל זה רק להגילו לא לבריחתו שלא מה שירד מלאך בדמות משה, ופליגא שלהכתא בדפי' שם: וקהת החרב, ועכ"ז הוצרך לברוח שלאו כל שעתא ושעתא מתרחים ניסא: זה נותנו על משה, תע"ג דקרא בכולל כנסת ישראל קמיירי, מכיון שנמצא בהם מי שנותנו כמגדל הזן; על נותנו על קוסנתירו, והרואים שנקבע ראשו משוא שהוא על משה ומשה ברח מפניהם כי לא שמו לב עליו: והה"ד ויגילני, ימורת דקרא דיים, דאלהי לחצי בעזרי מחרב פרעה הוא סגי, ויגילני למ"ל אלא לדייוקא: קרא עליו כופר לגדיק רשע, משום דק"ל מה פשעו של קוסנתיר שנהרג כי מצווה מפרעה הוא, משני משום כופר לגדיק רשע כי כך היא המדה של הקדיק הכרת שיתן הרשע כופר תחתיו, לפי שאחרי שילחתה מדת הדין לריך שתחול על חיוב אדם תמורת הגדיק, כי לא תשוב ריקם, או מפני השתן המשחית שכבר זכה בו ולריך לפייסו באחר, ור' אחון אומר דטעמא מפני שידע ה' שהקוסנתיר אחז ברשע משה וזה כשיון גדיק מלרה נאלן ויבא רשע תחתיו המילר לו במקומו: אלמין ומהן חרשים וכו', ועשה ה' כן כדי להרחות למרע"ה מי יגוש אלא או אור שלא יהא מרע לו עור כדקאמר ליה בתר הכא, דאי לעניין הגלאו בהיות כלם אלמים או כלן חרשים או סומים הוה סגי, ובחזית מוסיף טוב שנעשו מהן חגרין והיו חומרים לחגרין ולא היו מהלכים, ולא ידעתי מהיכא דייקי לה ולמה צורך היה, ואולי ממ"ש ועתה לך, דייק כי בידו ההלוך כי הוא אחר עכב הלוך שנקלקלו פרעה: ועל דרך הדרש י"ל שה"פ שהגלת משה מב"ד של פרעה היה על ח' מג' פניס, או במה שלמדו עליו זכות שאיש בן שמונים שנה על הריגת המלרי

את ראשו וקהת החרב מעל צווארו של משה ונשברה הה"ד (שיר ז) צווארך כמגדל השן זה צווארו של משה. ר' א"ר אביתר ולא עוד אלא שנתזוה החרב מעל צווארו של משה על צווארו של קוסנתירו והרגתו הה"ד (שמות יח) ויצלני מחרב פרעה לי הציל וקוסנתר נהרג. ר' ברכיה קרא עליו (משלי כא) כופר לצדיק רשע. רבי אבון קרא עליו (שם יא) צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו. תני בר קפרא מלאך ירד ונדמה להן בדמות משה ותפסו את המלאך וברח משה. אמר ריב"ל בשעה שברח משה מפני פרעה נעשו כל אוכלסין שלו אלמין ומהן חרשין ומהן סומין. אמר לאלמין היכן הוא משה ולא היו מדברים אמר לחרשין ולא היו שומעין אמר לסומין ולא היו רואין הוא שהב"ה אמר למשה (שמות ד) מי שם פה לאדם או מי ישום אלם וגו' תמן קמת לך והכא לית אנא קאים הה"ד (דברים ד) כה' אלהינו בכל קראנו ר' יודן בש"ר יצחק שיטה אוחרי ב"ו יש לו לפטרון א"ל הרי נתפס בן ביתך אמר הרי אני מתקיים עליו א"ל הרי הוא יוצא לידון א"ל הרי אני מתקיים עליו א"ל הרי הוא מושלך למים היכן והיכן פטרונו. אבל הב"ה הציל את יונה ממעי הדגה הרי הוא אומר (יונה ג) ויאמר ה' לדג ויקא את יונה. ר' יודן בש"ר יצחק אמר בשיטה אוחרי הרי ב"ו יש לו לפטרון א"ל נתפס בן ביתך א"ל הריני מתקיים תחתיו א"ל הוא יוצא לידון אמר הריני מתקיים עליו א"ל הרי הוא מושלך לאש היכן הוא והיכן פטרונו אבל הב"ה אינו כן הציל לחנניא מישאל ועזריא

ר"ל דס"ל דמ"ש כי כבד פה מותנה היה מבקש שלא ילך מפחד פרעה, ותע"פ שאמר לו כי תהיה עמך, לולי הייט מילית בשליחותו לא שהבטיחו מפחדו, או שמשה שלא תקן מיד דבורו פחד שמא לא יעשה לו ה' נסים מכיון שתפילו זה שהוא לוחך לשליחותו לא עשה לו, ומ"מ השיבו ג"כ ואנכי אהיה עם פיך לכובד לשונו כי גם זה לריך: תמן קמית לך וכו', פי' מדכתיב הלא אנכי ה' אתם ול"ק אנכי ה' עשיתי, שלא משמע הלא אנכי עשיתי ואעשה כי כחי שוה לעולם, ולילא למימר דשם הייתי עמך נפיק מהלא אנכי ה' והיוט

שבדין הרגו וכיוצא מהטעמות ועל זה אמר שנעשה נוחרו של שים כלומר שהיו מקבל מכת החרב מלד עלמו כי היו חייב מיתה, ומי שאמר כי נהפכה החרב על הקוסנתיר הוסיף לומר שההורגו נהרג עליו כי הוא זכאי לגמרי וזו היא הפיכת החרב על הקוסנתיר, ואם ע"י שנתלו ההליגה בשחר והכזיבו מי שאמר שמשה הרגו כי תלילה לו מעשות זאת שלא שחר היה שנדמה למשה, וז"ש מלאך ירד שהרי היה כאלו מלאך ירד בדמותו ותפשוהו והניחו את משה, ואם שנותנו שרי לוטן וזיכו את משה שלא כדין כי מת מרחות עיניהם ולא העמיקו לעמוד על אמתת הדין וז"ש מהן נעשו שלמים, שהחייבו לא היה לו פה לדבר וכן השומע מיוכו נעשה כחרש לא ישמע שלא היו הדברים נכנסים בחזיון, ומהן נעשו חגרין לבלתי לכת עד הגיעם לאמתת הענין, וכשיצא זכאי משה ברח לו שמא יחזרו לחייבו: הוא שהב"ה אמר למשה מי שם פה לאדם, וכ"שפרש בש"ר פ"ח מי שם פה לפרעה שאמר שפיו הכיאו את משה לבימה להורגו או מי יעוש אלם או שם הפגיש אלמין מהשין וסומין שלא הכיאוך ומי שעשאך פקח שתברח, ומה שראוי לדקדק בזה פי' שם: תמן קמת לך, שם עמדתי לך והיוט לא לעמוד לך בתמיה, ומעם הדברים כי זו היא סבת הזכרת כל זה לכאן לומר שיעזרנו כמו שעזרו עד עתה כדפי', ותע"פ שאין זה מענין מ"ש כי כבד פה וכבד לשון אנכי כי אין זה אלא בקשת הדבור לא שהיה מתירא מלכת בשליחותו של מקום כי על זה כבר נאמר לו כי אהיה עמך,

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

לקרב לפי משובת הציר שלהם, ומשום שאנו קריבים לה' מכולם ע"כ שיר שלנו מוקדם מכולם, וע"ז נאמר תהרי תבחר וחקרב יסכון חלרך וגו', ויהייט שגם קבול השפע והפרנס מניח המלך האת ג"ב לפי סדר הקירוב, וח"ש נשבעה בעוב ניחך וקיל:

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

מיתה: תמן קמת לך. שם הייתי עומד עליך להגילך ע"י כן וכמה ליה תמן קאים לך:

לי עומד לך נפק ממ"ם ושתה לך ותכבי לתיה עם פיך, דהתם לא מיירי אלא לענין תשובת כובד הפה והלשון לא בהלתא דלכו והסרת פחדו: הציל לחמו"ע, בדברים רבה נקט הכא לגברים שקדם, והכא ניחא ליה למנקט הגלת חמו"ע שמפורשת במקרא וכן ג':

ו אמר משמיה דידיה, לפי שאמר לעיל ר"י ד' סיעין בשם ר' יצחק קאמר השתא דקאמר שטה אחת מעלמו בהא דאלהים קדושים הלזו, שמענין קדושתו שהוא בעלמו עונה מיד לשוח פניו מבלי שיתמנע ביניהם ה' מהמלאכים להביא תפלתו הלזו הו להלין בעדו אלא כדרך ב"ו: לא יצוות לא למיכאל ולא לגבריאל, אעפ"י שהם גדולי המלאכים כדאיתא בב"ר פע"ח וכל שכן למלאכים אחרים, ואיכא למידק דבפ"ב דשבת אמר ר' יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי שאין מלאכי השרת מקקים לו שאין מלאכי השרת מקקיקין בלשון ארמי ומשמע מפרש"י דטעמא משום דצריך למלאכי השרת שיכניסו תפלתו לפניו מן הפרגוד, וכיון דאין לקרות למלאכים שם' הטעונה בזולתם כדאמר הכא מה ליכפת לן ממלאכי השרת שאין מקקין לשון ארמי, ובעל עין יעקב כתב שהכוונה שם שהמתפלל תהיה תפלתו בכוונה ולא כמלות אחרים מלומדה, ושיאמין שע"י תפלתו זאת הב"ה יפרד כל מערכת מזל לו ככב המנגדים אליו, וגם מלאכי השרת הממונים על לחומו כוכב או מזל יהיו נכנעים על בעולם לעשות רצון קוניהם, ולא צריך המתפלל לבקש ממה"ם שיכניסו תפלתו לפניו אלא שומע תפלה ומלוה אל המלאך המ.וזה על מזל המנגדו יתבטל חיוב מלבו, ושם תהיה תפלתו בלשון ארמי כמנהגו אין זאת כוונה מספקת לשיכנעו מה"ם לשתבטל המערכה ותתקיים תחלתו, אבל כשיתפלל בלשון קדש שבו נברא העולם ומלאכי השרת משתמשים בו ראויה תפלתו להתקבל, ומלאכי השרת עלמם מיסדים ומכינים לוזה תפלה לפניו מן הפרגוד כ"ל שבמאמרו יה' תהיה המערכה בטלה, ופי' אין מלאכי השרת נזקקין לו שאין משגיחים אל דבורו הקל המסודר בלשון ארמי, שאין מכירים בו כלומר שאינם מוסדין לו כיון שאלא מפי המתפלל כפי הרגל מולא שפתיו, ומ"ש שהמכוון אל אזהרת כוונת התפלה לא הזירה, שאין הכוונה תלויה בלשון ופעמים שהתיה כוונתו יותר ככוונה בהתפללו בלשון ארמי כשיהיה זה לשונו המובן לו יותר מלשון הקדש וכמו שאיקנו הקדים בלשון ארמי לפי שהיא מובן לכל לו, גם מ"ש שהזדקקות מלאכי השרת על שדוד המערכה לא הזירה, כי שאם תפלה היא לענין שדוד המערכה אלא לבקשת צרכיו והצלתו מהצרות הנמלאות בעולם כ"ש שזה מזכר בגמרא על תפלת החולה דקאמר רחמנא ידכריך לשלם, ומה ענין לשדוד המערכה זה, גם מ"ש שאומרו שאין מכירים בלשון ארמי פי' שאין מוסדין לו הזירה, דאם כן מאי מקצו בפ' חלו נאמרין מהיות דיוקן כ"ג ומשון הצדיק שנתבשרו בלשון ארמי, אלא ודאי הדבר כפשוטו שאינן מזקקין ללשון ארמי, וי"ל שאף על פי שם' עונה לאדם ואין לו לבקש מהמלאכים ח"ו, מ"מ להיות מליצים למובה לפני ה', וג"כ מקטרגים במצות ה' כאומר אם ים עליו מלאך מלין וכו', ואמר ויבאו בני האלהים להתיצב על ה', וכשהאדם זוכה מליצים עליו למובה והפך בספך, ורחוי לאדם שיבקש מה' שיהיו מליצים עליו ולא יקטרגו בתפלתו וכמ"ש בפ' גמר הדין לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מתמלים את כאו ואל יהו לו צרים מלמעלה שנאמר היערוך שוער לא בלר ופרש"י שיסייעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים ושלא יהיו לו מסטינים מלמעלה, לכ"ש שלא יאמל צרכיו בלשון ארמי שאו לא יתעוררו להלין לפני ה' ולעזרו בתפלתו לפי שאינן מבינין בתפלתו, ומ"ש שאני חולה דשכינה למעלה ממדאגותיו, היינו שה' כשמע לתפלתו ורחמיו עליו ולא יהום לקטרוג המסטינים ולא יצטרך להצלת המליצים לדחות מדת הדין כי לא יהן ה' מקום למדת הדין לקטרג עליו: הה"ד כל אשר יקרא בשם ה' ימלט. אמר ר' פנחס עובדא הוה ברב דחוה עייל מחמתה דמיבריא פגעון ביה רומאי אמרון ליה

מן

ועזריא מכבשן האש הה"ד (דניאל ג) ענה נבובדנצר ואמר בריך אלההון די שדרך מישך ועבד נגו וגו'. ר' יודן בש"ר יצחק אמר בה שיטה אוחרי הרי ב"ן יש לו פטרון וכו', עד הרי הוא מושלך לחיות אבל הב"ה הציל את דניאל מגוב אריות הה"ד (שם ו) אלהי שלח מלאביה וסגר פום אריותא וגו':

ו ר' יודן אמר משמיה דידיה בשר ודם יש לו פטרון אם באת לו צרה אינו נכנם אצלו פתאום אלא בא ועמד לו על פתחו של פטרונו וקורא לעבדו או לבן ביתו והוא אומר איש פלוני עומד על פתח חצרך שמא מבניסו ושמא מניחו אבל הב"ה אינו כן אם באת על אדם צרה לא יצוות לא למיכאל ולא לגבריאל אלא לי יצוות ואני עונה לו מיד הה"ד (יונה ג) כל אשר יקרא בשם ה' ימלט. אמר ר' פנחס עובדא הוה ברב דחוה עייל מחמתה דמיבריא פגעון ביה רומאי אמרון ליה

מן

דבמתוך

פירוש הקצר מפ"מ וש"מ

הלכה ו שמא מכניסו. כלומר עדיין כפק הוא אם מכניסו לפניו אם מניחו מבחוץ, אבל הקב"ה ליתו כן אלא כל אחד יקרא בשם ה' ימלט בודאי: מחמתה דמיבריא. מחמין על מקניס ופצעו ס' הרופאים:

דכתיב דמפרשי לאכר יקרית בשם ה' שקורת עלמו בשם ה' מכל לחו הא ולמה לית ליהיה- פי' כמו ויקרא שם בשם ה' שהכרזת פי' כפי' לונקלוס לו ג"כ, ויותר קשה בהא דתניא בספרי והיה כל אשר יקרא בשם ה' ימלט וכי לישבר לו לאדם לקרות בשמו של הב"ה אלא נקרא המקום רחום לף אתה הוי רחום נקרא המקום לדיק לף אתה הוי לדיק וכו', דמאי קושיא דמגלן שפי' שקרא עלמו בשם ה' ואין פי' כמו ויקרא שם לאברם בשם ה', וי"ל דת"ק כל כמי ישראל לפלטה כי כלם קורלי שמו בפיהם ומתפללים אליו ומדכתיב כי בהר ליון ובירושלים תהיה פלטה ובשרידים אשר ה' קורא משמע דאלו ימלטו רק יחידי סגולה, להכי ס"ל שהקריאה בשם ה' דהכא היינו הדמותם להב"ה במעשיהם: מן דמאן אתי, אל מי אתה, אמר להם אל סופיינום שהיה מושל הרומיים ופטרוהו, בערב בתו אלנו ת"ל עד מתי אתה עומד עם אלו היהודים לעוזרם, ת"ל למה ת"ל פגעתו ביהודי ה' ואמרתו לו למי אתה אמר לנו לסופיינום, אמר להם ומה עשיתם לו, ת"ל פטרוהו מהמכס, ת"ל יפה עשיתם, דיון ליה, לשון מכס כמו דיילת דפ"ק דיומא, או פי' די לו כי פטרוהו ת"ש אלא עשיו עמו טובה: מי שהוא נאלה בהב"ה, שנקרא בשמו שאומר לה' אלי ע"ד כל הנקל' בשמי: עובדא הוה הכין, מעשה במושל א' שהיה שמו אלכסנדרום והיה עומד ודן ביסורים ליסטים ת"ל מה שמך ת"ל אלכסנדרום אמר לו אלכסנדרום לעבדו המכה פעור אומו אלא יאמרו אלכסנדרום נלקה ואלמלי קללה כאן וביללוט ליתיה כהוגן: מי שמו כשמו של הב"ה, לאו דווקא אומו שמו כשמו ממש כדאמר בפ' הספינה עתידין לדיקין שיקראו בשמו של הב"ה ופרש"י שיהא שמם ה' דמאי מדושיה אלדיקים אלו ימלטו אלא הייט שהולכים בדרכיו ונקראים אנון ורחום ולדיק כהשית

כבוד חכמים והרושי מוהר"א ז"ל

ח משמע לפ"ז מפרשין שע"כ כתיב קרואים לשון רבים שאזה לדלקה נודע שה' אחה הוא אחרי שהוא קרוב בכל מיני קריבות הן בית והן ביבשה ובאם ואיך מ"ש מזה ניכר שהוא בכל הכל ומושל

הלכה ז אשבח. המלאחם כשלוי שהוא מעריב לוחי ביותר: עד להגיעו, עבדה שחרב על

מן דמאן את אמר לון מן דסופיינום ופניניה ברמשא אתו לגביה אמרין ליה עד אימתי את מקיים עם אלין יהודאי אמר לון למה אמרין ליה פגעינן בחד יהודאי ואמרי ליה מן דמאן את אמ' לן דסופיינום אמר לון ומה עבדתון ליה א"ל דיון ליה פנינן יתיה אמר לון יאות עבדתון, ומה מי שהוא נתלה בבשר ודם ניצול מי שהוא נתלה בהב"ה לא כל שכן הה"ד (יואל ג) כל אשר יקרא בשם ה' ימלט. אמר רבי אלכסנדרי עובדא בחד ארכון דהוה שמיה אלכסנדרום והוה קאים דיין חד לסטים א"ל מה שמך אלכסנדרום א"ל אלכסנדרום פנה אלבסנדריאה. ומה אם מי ששמו כשמו של בשר ודם הוא ניצל מי ששמו כשמו של הב"ה על אחת כמה וכמה הה"ד (שם) כל אשר יקרא בשם ה' ימלט:

ז רבי פנחס אמר בה תרתי חדא בשם רבי זעירא וחדא בשם רבי תנחום בר חנילאי רבי פנחס בש"ד זעירא אמר בשר ודם יש לו פטרונין אם הטריח עליו ביותר הוא אומר אשכח פלן דקא מטרחא לי אבל הב"ה אינו כן אלא כל מה שאת מטריח עליו הוא מקבלך הה"ד (תהלים נה) השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך רבי פנחס בש"ד תנחום בר חנילאי בשר ודם יש לו פטרון ובאו שונאים ותפסו אותו על פתח חצרו של פטרונו עד דצווה ליה עד דהוא נפק עברת חרבא על קדליה וקטלת יתיה אבל הב"ה הציל את יהושפט מחרב ארם דכתיב (דברי הימים ב יח) ויזעק יהושפט וה' עזרו ויסיתם אלהים ממנו מלמד שלא היה חסר אלא חיתוך הראש ויסיתם אלהים ממנו:

ח ר' זעירא בריה דר' אבהו ר' אבהו בש"ר אלעזר (תהלים קמ"ו) אשרי שאל יעקב בעזרו מקובלני מבית לבי לבא לפילו מרב חדה מונחת על לומלו של לדם לל ימנע עלמו מן הרחמים כדאיתא בבבלי בפ"ק דמכילתין, הוא מחוך ענין זה:

ח ר' זעירא בריה דר' אבהו, מסוס דקאמר לעיל כי אלהים קרובים בכל מיני קריבות ודרשינן לעיל בסי'

פירוש הקצר מפ"מ ושי"ם

מן דסופיינוס. מלכי שר העיר שהיה שמו סופיינוס: ופניניה. והפסו ממנו והלך לו לשלום: ברמשא. בערב בתו הרומיים אל שר ואמרו לו עד מתי אתה עומד על נד היהודים הללו: למה. מנין אתם יודעים: ומה עבדתון ליה. אם עשיתם לו חיזה טובה בשביל אלכסנדרום פנה כו'. יש פנים לאלכסנדרום ויפעור לוחו מפני שמשמו כשמו: דצווה ליה וכו'. בעוד שהוא צווח להפטרון שיושיעו, ועד שהשמרון יוצא צווחו על זה והורגהו:

בסי' ה' בשעה הב' דר' יוחק דהיינו מה שמגיל מן המים ומן היבש ומן המרכב ומהחיות, מייתי נמי הא דדרים לה לעושה שמים וארץ, דלפ"ז מדרים נמי הלסים קרובים בכל מיני קריבות, וכי מה ענין זה לזה, כי לענין העזר והתוחלת שזכר לא הי"ל אלא מה שעזר ליעקב בכל דרכיו ומה שגמלת לקוויו וביולת, דבריאת שמים מה ענילה לכאן, ח"ב משום דכתיב שאל יעקב בעזרו שבזרו על ה' אלהיו, לא הי"ל רק הדברים שרואו יחרחל בפיניהם שבעבורם קבלו אלהותו לא בריאת העולם, וכמ"ש אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים דלא קאמר אשר ברואתי שמים וארץ מהאי טעמא כמ"ש בס' הכוזרי, ומשני דמשום דבעי למימר שעזל ומגיל מכל הדברים המזכירים הוזקק לומר עושה שמים וארץ כי הוא לבדו שברוא שמים וארץ ואשר בם יוכל להגיל מהנמלאים בארץ ובים ואשר בהם מה שאין כן מלך ב"ו, ולילטריך לאשמעינן דיכול להגיל מכל הדברים המזכירים מפני שהגלתם משומש זו מזו כדאיתיב בהש דר"י דסי' ה': קוזמוקלטור, מולך בכיפה והמלה יונית קוזמו טולס קלטור תופס: וביבשה מן התם, ק' אמאי לא נקט הלא תם והדר נקט חרב וגוב חריות נמי דאיתמיהו נמי ביבשה, וי"ל דמשום דכתיב ארץ ים וכל, בעי למימר דאיכא הלסה דים לאוד ויבשה לאוד, והלסה דמילי דביבשה והלסה דמילי דבים, ועל ים קאמר ומגיל בים מן המים ולא הולרך לפרש דפשוט דהיינו קריעת ים סוף, ועל ויבשה אמר ושרחל בכל מקום להשירם ולגאותם הדרך: בשר

בעזרו וגו' מה כתיב בתריה עושה שמים וארץ וגו' וכי מה ענין זה לזה אלא אלא ב"ו יש לו פטרון שולט באיפרכיא א' ואינו שולט באיפרכיא אחרת אפי' קוזמוקלטור שילט ביבשה שמא שולט בים אבל הב"ה שולט בים ושולט ביבשה ומציל בים מן המים וביבשה מן האש הוא שהציל את משה מחרב פרעה הציל את יונה ממעי הדגה חמו"ע מכבשן האש לדניאל מגוב אריות הה"ד (תהלים קמו) עושה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בם וגו':

ט **א"ר** תנחומא מעשה בספינה אחת של עו"ג שהיתה פורשת מים הגדול והיה בה תינוק א' יהודי עמד עליהם סער גדול בים ועמד כל א' וא' מהן והתחיל נוטל יראתו בידו וקורא ולא הועיל כלום כיון שראו שלא הועילו כלום אמרו לאותו יהודי בני קום קרא אל אלהיך ששמענו שהוא עונה אתכם בשאתם צועקים אליו והוא גבור מיד עמד התינוק בכל לבו וצעק וקבל ממנו הב"ה תפלתו ושתק הים כיון שירדו ליבשה ירדו כל א' וא' לקנות צרכיו. א"ל לאותו תינוק לית את בעי מזבין לך בלום. א"ל מה אתון בעין מן הקן אכסניא עלובה אמרו לו את אכסניא עלובה אינון אכסניא עלובה אינון הבא ומעוותהון בבבל ואינון הבא ומעוותהון בפרס ואינון הבא ומעוותהון עמהון ולא מהנון להון כלום אבל את כל אהן דאת אזל אלהך עמך הה"ד (דברים ד) כה' אלהינו בכל קראנו אליו:

רבי

דהיינו הגלת מברכת מחור כשדים, ועל מילי דים לאמר הגיל את יונה ממעי הדגה שמלבד ההגלה מהמים היתה לו הגלה זו בגם, כי לפי המבע לא יחיה האדם במעי הב"ח, ועל מילי דיבשה קאמר מרב פרעה ותריות וכבשן האש דחמו"ע, שמלבד הגלתם מטבע האש ניזולו מיד בבוכדנלר אלא הכס במרב ומעין הרע שהרי יש לומרים בפ' חלק בעין ממו:

ט וזהוא גבור, לפי שמתפקח בטעות' אם מה שהיו עושה הוא מפני שהיו רואה לעומתם או מבלעי יכולת לאמרו שהב"ה עושה ויכול לעשות בקשתם: מה ראיון בעין מן ההן לכסניה עלובה, בדברים רבה פ"ב היתה הכי אמרו לאותו יהודי פלוני טול מטות ועלה לגם הזה וקח לו משם מלומה ח"ל לא לכסנאי אני מכיר אני להיכן אלך אמרו ויש לכסנאי יהודי בכל מקום שאתה הולך להיך עמך הרי אתה לו לאלהים קרובים אלו, והכא נמי ה"פ מה אתם מבקשים מזה הלכסנאי העלוב היך מבקשו שגם אני אין לנגד לקנות שום דבר בהיותי לכסנאי עלוב כי היכי מכיר את המקום ואיך אלך במקום לא ידעתי, והשיבוהו כי הם לכסנאי עלוב בחמת שאין אלהיהם עמהם ואותו שעמהם היו עובה לותם, אבל היהודי אלהיו עמו להישירו בכל מקום שהולך ומייתי ליה הכא לפירושא דאתה לו אלהים קרובים אלו דעליה קיימו אחת מקורבותיו

פירוש הקצר מפ"מ ש"מ

הלכה ח באפרכיא. ממוז: קוזמוקלטור. הוא שר העליון על חלק מדינה:

הלכה ט יראתו. ע"ת אלו: מה אתון בעין. מן הלכסנאי העלוב הזה שהיו יודע להיכן ילך ועל עלמו לאמר כן, ולאמרו לו וכי אתה לכסנאי עלוב הלא הם הם שיקוה לקרותם לכסנאים עלובים שיש שהמה כאן ועל"ת שלהם בכבל וכו', אבל אתה יהודי כל מקום שאתה הולך להיכן עמך, והוא עונה לוקך בכל עת:

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ומובן בכל וכ"ש ומי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים ומובן לפי דרש זה שמפרש הפ' עושה שמים וארץ לענין שע"כ בידו להגיל תמיד בכל מקום ואם כן זה שאמר ג"כ המומר אתם לעולם ודומיהם בפ' ע"ש גם כן בזה שמדבר ממה שהגיל הוא לאברהם מכבשן והבטיח שיהיו חמו"ע ניזולים על ידי גבריאל ע"ש וגם פ' אשרי שאל יעקב. בעזרו מובן לפ"ז כמ"ש מס' סנהדרין שאברהם ניזול מכבשן כשגיל יעקב עיין שם:

ט נראה משום שידעו שיש הרבה רוח והגלה לפניו שיהיה החיזוק ניזול והם יחבדו כדי שיתפרסם כי אלהיהם אשר קראו אליהם המה לא יועילו לכן היה בקשתם שהחיזוק יהיה כן מבקשם מס' שיהיו גם המה ניזולים בזכותו שיגיע על כל הסביבה אף שקראו לעזרתם, זה שאמר והוא גבור פירוש ידעתו מדתו שזהו גבורתו שכוחו לעשות ע"ג שמכ"מ הינו מחבד העולם מפני השומים, על כן תולי תגיל לותנו גם כן וכן היה בפועל, ומביא ראיה המעשה ב"כ לפרש פי' קרובים לשון רבים להורות זה שלפעמים על ידי שהוא יקרוב לנו מקרב ב"כ לאחרים הרחוקים מלדקה שיהיה רחוים גנם, ומ"ש קרוב לנו כ"כ שהוב לנדיק ולשכנו ב"כ ומשילו מע"ל וכמו בשעשה זשת:

י בשר ודם יש לו קרוב מ', לפי שכמו שמעשיר מתבזה כשקרובו עני ולכן יכפור בו, כן להיות ישראל בירידה אין כבודו לומר שהם עמו שילחה שקלרה ידו מהושיע וה"ל לכפור בהם, ע"כ"ז מודה בקורבתם ולא חש לכבודו וזה מלהכתו לחתם, ובדברים רבה יליף לה מלבני ישראל עם קרובו, ושם פירשתי מכי דייק דמייתי בזמן שישראל בשפלות תכל הכח דילוף מלמען יחי ורעי ק' דהכי דמוקים קרא בהב"ה אלא כמשמעו דמייתי בדוד מהטעם שכתב בזה בעל טין יעקב, וגם ממה שכתבתי יחי בזה בבחורי לע"ל ביום פכ"ז, תבל מצא ליה דמייתי כשישראל בתוכין בירידה, וי"ל דירושלים הבנויה וכו', מייתי בזמן תורבנו דקאמר שעתידה ליבנות וכדאמר בתחומת אין ירושלים נבנית אלא בזכות הבאבות שנאמר ירושלים הבנויה וממיך ליה שם עלו שבטיו יה שבטי גם שמה יבאו כשלות למשפט מפ' התם לדון עו"ג משמע דבבנין העתיד מייתי, ות"ל למען יחי ורעי לאדביה נח שלום דך פי' שבשביל ישראל יבקש שלום ירושלים אחרבה עבשו, הרי שהפילו בזמן הגלות קרי להו יחי ורעי: אם היה פילוסופוס, בדברים רבה ל"ג אלא הכי שם קרובו עני הוא עושה עלמו עיקר ואותו טפל מהו לומר פלוני מתקרב לי לבל הב"ה כביכול עושה לישראל עיקר אחר לו גוי קרובים אין כתיב כאן אלא אחר לו אלהים קרובים אליו והוא גרסת נכונה מגרסתנו, ופי' עושה לישראל עיקר שמחבתו עשהם כאלו מתבבד עשהם שמחיחם אליהם, לו הוא מעטוחתו ית' עד"ש בב"ר פמ"ח ועטוחך תרבני שאברהם יוסד ושכינה עומדת ובישראל, ויתכן שהכוונה בזה שלהיות קורבת ישראל עם ה' מלד צורתם שהיא השכל אחר בו האדם דומה לה' כמ"ש ברב המורה, וביחוד עם בני ישראל שחנחם בשמה מלורה ונתן למו התורה, ולפי החמת רחוי ליחם כל השלמות לפי"ת שהוא שבת הכל ע"ד מי הקדימני ואשלם, ע"כ"ז מחשבו ית' לשלם שכר טוב ולהחזיק טובה לישראל כאלו הם קדמו בשלמות והם עיקר והב"ה נעשל אליהם, והבדרשי פי' שהכוונה בהתקרבות ה' אל העניים המזכירים כאן מה שפי' במ"ש בויקרא רבה פ"ז הב"ה כלי תשמישו שבויים שהוא היות דבקות השפע בחלום הנוף רפה התחוות, והוסיפו כאן התרלות ה' בקרובים יותר מהאדם, והכוונה בזה שהפילו השלם שבחנשים היו מתמיד להדבק תמיד בשוקניו שבע"פ

י רבי שמעון בן לקיש אמר ב"ו יש לו לקרוב אם היה עשיר הוא מודה בו ואם היה עני כופר בו אבל הב"ה אינו כן אלא אפי' ישראל נתונין בירידה התחתונה הוא קורא אותם אחי ורעי ומה טעם (תהלים קכב) למען אחי ורעי ר' אבון ור' אחא ורשב"ל ב"ו יש לן קרוב אם היה פילוסופוס הוא אומר ההן פלן מתקרב לן אבל הב"ה קורא לכל ישראל קרובים הה"ד (שם קמח) וירם קרן לעמו:

יא אמר ר' יוחנן (קהלת ט) כי מי אשר יחובר יבחר כתיב אל כל החיים יש בטחון שכל זמן שאדם חי יש לו תקוה מת אבדה תקותו מה טעמא (מהלי יא) בטות אדם שעם היות ילר הרע לנגדו מסיתו: בוחר בילר הטוב וכופהו ילרו הרע וזובחו כדחמרינן לשרי לים ירח חת ה' בעודו לים ולחמרו בפ' יה"כ בבעל תשובה בחותו פרק בחופה חשה וכו' כי זו מדרגה עליונה, וקמ"ל שים תקוה לכל מי להשיגה, ובחירת ילה"ר היינו שעם היות ילה"ט לנגדו ויכול להשחמש בו בוחר יותר ברע והיינו דשביק היתרת ואכיל חיסורא וקמ"ל שעכ"ו יש לו תקוה לשוב ולהשמות עם הלדיקים, ולמחי דלרי' יחובר לשמעינן שחט"פ שכתבר בילה"ר להיות לאחדים והיינו שהרגיל בעבירה זמן רב יש לו תקוה, וכן שכל אדם יוכל לעלות למדרגת התחברות ילה"ט להיותם לאחדים לעולם: אל כל החיים יש בטחון גרסינן: יש לו תקוה, ואע"ג דבטחון כתיב דמשמע שהוא בודאי וזה אי ליפשר אי מייבי בחשובה, שהרי אין זה ודאי לחדבה רוב הרשעים מתים בלא חשובה, י"ל דלגבי הב"ה קאמר דבטוחים הם בהב"ה שיקבלם לפילו הפליגו בחטא לאפוקי מת"ד שפטמים שערי חשובה נעטלין להפלגת החטא: מת אבדה תקותו, דלא מהניא חשובה לעוה"ב כדאמר בפ"ק דע"ז היום לעשותן ולא למחר לעשותן, אך ק' מה הולרך ר"י להזכיר זה כאן דהא מבמות אדם רשע תאבד תקוה נפקא, י"ל דס"ל דעיקר קרא הכא אתא למימר דוקא אל החיים יש בטחון ולא אל המתים מדכתיב בתריה כי לכלב חי טוב מן האריה המת, ואין להקשות דבהדיא כתיב בתר הכי והמתים יודעים מאומה ואין להם עוד שכר, דההוא לאו במתים ממש

יתמתם במזון ומינה והנהגת ביתו ובעת שהיה נפסק מהשפע בהכרח וזה הריחוק בסבת האדם כי השפע השופע עליו מוכן תמיד לעשות פעלו אלא שהכנת המקבל מחייבת ההפסק, וה"ל הס"ת הוא המבקש הקורבה תמיד ואין ההמנעות אלא מלדנו וזה דרך הלליי:

יא יבחר כתיב, ס"ג בקהלת רבתי יבחר כתיב

מי יבחר יגר טוב מיגר רע אלו הלדיקים מי יבחר יגר רע מיגר טוב אלו הרשעים, ופי' הכתוב אל כל החיים יש בטחון להיות מהלדיקים הבוחרים ביגר הטוב וכן אפילו היה מהרשעים הבוחרים ביגה"ר, מ"מ אל כל החיים יש בטחון כי בעודנו חי יש לו תקוה לשוב כדאפרש בסמוך, ות"ת למ"ל מסורת דאפילו למקרח דקרי' אשר יחובר מני שפיר לפ' יחובר ליגר הטוב או ליגר הרע, וי"ל דבחירת יגר הטוב היינו כמ"ד חשר בחר לו מלהים קרובים מלינו בכל קרחנו וס"ת למען אחי ורעי מובן וד"ק: וכ"ם

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

י עיין יפ"ת, ובחמת הטעם כי עניות ועשירות שלנו נגד הקב"ה הוא הכל לענין תורה הרבה חו מעט וכן הרבה מלות ומ"ע וחטו מבואר, ועז"א שאפילו בני עניים מאוד מחורה ומ"ע והוא דור שכולו חייב ומ"ע היינו כופר בנו, וברבה אפילו למ"ד בחמ' קדושין בזמן שאין אנו עושים רלונו אינם קרויים בנים ואפי' בחשובה שוב בשם בנים אינם אבל מ"מ המעלה זו שהיה הקדוש בשם קרויים וודאי שאנו שמתקרב בחשובה אף שהי' רחוק מעיקרא נקראים מעכשו קרוב במ"ד חשר בחר לו מלהים קרובים אלינו בכל קרחנו וס"ת למען אחי ורעי מובן וד"ק:

פירוש הקצר מפ"מ וש"ם

הלכה יוד ההן פלן מתקרב לן. שהוא פלוני מקרובינו:

הלכה יא כי מי אשר יבחר אל כל החיים יש בטחון. הקרי הוא יחבר ויבחר כתיב, ודרים ליה כי מי חשר ירלה יבוחר אל הקב"ה ויחובר אל ישראל ויחוספו עליהם כשיחבניינו, אל כל החיים אלא

ממש מיירי אלא בדשעים שאפילו בחייהם קרויים מתים כדלעיל פ' היה קורא: אפילו אותם שבשעה, הכי דריש קרא מי שיאמר כלומר שנתאכר ובשעה ידו אל כל החייס דהיינו ה' שהוא מי העולמים על ידי שהמריד זכותו, אפ"ה יש לו במחון שתקובל תשובתו: שכבר בשעה ידיהם בזכות, והוי מעוות לא יוכל לתקון שבשלו כמה קלקלות וגרמו ליסרילל כמה לרות, ועבירות שבין אדם לחבדו אין הב"ה מכפר: עליהן הוא אומר ויבאו שנת עולם ולא יקיצו, שאין נדונין בניהם ואין חייס לזכות לעוה"ב: עליהן הוא אומר, דקרא במפלת בבל כתיב לך ק' דמתם כתיב על שריה וחכמיה פחותיה וסגניה וגבוריה והייט טעמא דרבנן דקאמרי חיילותיו של נבוכדנלר מתם ומכ"ל לר"י לתוקומיה בעומי תשובה, ומתי י"ל דודאי פשעיה דקרא על אבוד מלכותם ומיתתם כי כלפי מ"ש והשכרתי שריה קאמר ויבאו שנת עולם כמי שיבן ומת בשכרותו, או רמז לאבוד שרי בלשנר ומלכותו כשנתשכרו והוליאו כלי ב"ה, ומ"מ מדכפל לומר ולא יקיצו רמז לעושים תשובה שלא יקיצו לעתיד: קטני עו"ג, שאין להם חטא שאלוהיהם הטעום ולא גדלו ללמוד לא מ' וחיילותיו של נבוכדנלר דחמוסים היו במלות נבוכדנלר:

יב אובלסין, אין אוכלוסא מבדרים פחותה מס' רבוא ובחדא אוכלסא מבדרים כדאיתא בפרקין ופי' אוכלסא חיל גדול: חכם הרזים, פרש"י היודע מה שבלב כל אחד: בשם שאין פרלופיהן, ת"ל קולם שגם בזה אדם משתנה מחברו כדאיתא בפ' חד"מ אלא נקט שכוי הפרלוף שהוא יותר ניכר: שאין פרלופיהן דומין, בפ' הנ' קאמר טעמא שלא ילאה אדם לילך ואשה לאה ויאמר שלי היא ונעשה חלופ' בדעת תניא אשה ופרש"י כי אם יודע מה בלב חבדו יחפש מלפוניו ויודע היכן ממונו: ברוך שברא כל אלה לשמשני, כי כלם עוסקין במלאכתם כדי שימלא הכל מחוקן לפניו כדקאמר כמה יגע אדם הראשון עד שלא אבל פרומה חרש זרע ניכש עידר קצר עימר דש זרה בירר טחן הרקיד לש וקישף ואפה ואח"כ אכל פרוסה ואני עומד בשחרית ומוצא כל אלו לפני רא"א כמה יגיעות יגע אדה"ר עד שמצא חלוק ללבוש גזז וליבן וניפץ וצבע ושוה וארג כבם ותפר ואחר כך מצא חלוק ללבוש. ואני עומד בשחרית ומוצא כל אלו מתוקן לפני כמה בעלי אומניות משכימים ומעריבים ואני עומד בשחרית ומוצא כל אלו מתוקן לפני. וכן היה בן זומא אומר אורח רע מהו אומר וכי מה אבלתי משל בעל הבית וכי מה שתיתי משל בעל הבית חתיכה א' אבלתי לו כום יין שתיתי לו וכל טורח שטרח לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו אבל אורח טוב אומר ברוך בעל הבית זכור בעל הבית לטובה

מולחין הכל מחוקן לפניהם, פ"י שכל אחד עוסק במלאכתו כ"ל כי תכלית כלם לעמוס הלדיק שהוא יסוד עולם והוא מ"ם לעיל פ"ק כל העולם לא נברא אלא בשביל זה וה' נתן בלבם שכל ה' מוסב שעוסק לעלמו, גם יתכן שהכוונה שכל ה' ים לעבוד לה' כאלו ברא הכל

אדם רשע תאבד תקוה. א"ר אחא כי מי יחובר וגו' אפילו אותם שפשטו ידיהם בזבול יש להם בטחון לקרבן אי איפשר שכבר פשטו ידיהם בזבול לרחקן אי איפשר שעשו תשובה עליהן הוא אומר (ירמיה נא) וישנו שנת עולם ולא יקיצו. רבנן דקסרי אמרי קטני עו"ג וחיילותיו של נבוכדנצר אין חיין ואין נדונין עליהם הכתוב אומר וישנו שנת עולם וגו':

יב הרואה אוכלסין אומר ברוך חכם הרזים בשם שאין פרצופיהן דומין זה לזה כך אין דעתן דומה זה לזה בן זומא כשהיה רואה אוכלסין בירושלים אומר ברוך שברא כל אלה לשמשני. כמה יגע אדם הראשון עד שלא אבל פרומה חרש זרע ניכש עידר קצר עימר דש זרה בירר טחן הרקיד לש וקישף ואפה ואח"כ אכל פרוסה ואני עומד בשחרית ומוצא כל אלו לפני רא"א כמה יגיעות יגע אדה"ר עד שמצא חלוק ללבוש גזז וליבן וניפץ וצבע ושוה וארג כבם ותפר ואחר כך מצא חלוק ללבוש. ואני עומד בשחרית ומוצא כל אלו מתוקן לפני כמה בעלי אומניות משכימים ומעריבים ואני עומד בשחרית ומוצא כל אלו מתוקן לפני. וכן היה בן זומא אומר אורח רע מהו אומר וכי מה אבלתי משל בעל הבית וכי מה שתיתי משל בעל הבית חתיכה א' אבלתי לו כום יין שתיתי לו וכל טורח שטרח לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו אבל אורח טוב אומר ברוך בעל הבית זכור בעל הבית לטובה

היה עושה כלום, ותורה מוב שתע"פ שאין תכילתו אלא מעט מזער כל מה שעשה הוא בשבילו כי לולי הוא היה מסתפק הוא וביתו בכל דהו ומפני כבודו הוא שהרבה במטעמים ואגביה אכלו אמתו וכניו: אורח טוב אומר, בפרק אלו מליאות נבי עבדי דכבן דמשני בדבוריהו במסכתא בפוריא ובאומפיזא הקשו התו' מהכא להסיא דאמרינן בערכין מברך רשעו בקול גדול כגון דאיקלא לאומפיזא ומרתו קמיה שפיר למאר נפיק יתיב בשוקא ואמר רחמנא לבדכי' לפלניא דהכי טרח קמאי ומשני תיכשי ואזלי ואכשי ליה ותילנו דהתם מיירי בין

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

הלכה יב הרואה אוכלסין. תוספתא שם: לשון הבבלי אוכלסא ירבלא, ופי' רש"י חיל גדול ומל שמים רבוא הוא: חכם הרזים. סיודע מה שבלב כל אחד: לשמשני. שהם מוכשים ושולעים ושדלים, ואני מולא שכל מוכן:

זכור

בין בני אדם שאינן מהוגנין והכא בין בני אדם מהוגנים וזה דוחק, ולענ"ד נראה דהכא לאו בתומר לאחרים אלא שאומר בעצמו כדי להחזיק לו טובה כדפי': וכה"א זכור כי תשגיא פעלו, לעיל מיניה כתיב כן אל תשגיאו בכמו וה"ק הכ"ה מרבה להטיב לאדם בחסדו ולכן זכור כי תשגיא ומגדיל פעלו לעשות ולומר כי הגדיל חסדו אשר זוכרו והכיצו לעשים לדיקים כפך שמציגים שה' עושה חסד להם, לו פי' שורלו לעון שיהא ושבח שבירכו לה' על מה שהטיבם וכבבלי תני תו ועל תורת רע כתיב לכן ירלחוהו לעשים וגו' והכי פי' דלעיל מיניה כתיב שדי לא מלאנוהו שגיא כח ור"ל שהכ"ה תינו מרבה להיטיב כי מפני שמשפט ורוב לדקה לא יעבה הוא שמטיב לעולם ע"י שיש בהם משפט ורוב לדקות ומעשים טובים ולכן ירלחוהו לעשים רבים אבל לא ירלה כל חכמי לב שהם בני עליה המעטים כי בעבורם לבד יבית העוב לעולם, ות"ת ת"כ תלויות סותר תת עלמו שהוא החומר זכור כי תשגיא פעלו והוא החומר זה, יש לומר שזה דבק למ"ם אם אמר אינם כי יבולע ור"ל כי החיים החומר זה יבולע והוא מלחון אחר לא רלו לור החמת הכרור:

יג זיקא, מפ' בבבלי כוכבא דשביע ופרש"י כוכב היולה כתן ברקיע ממקום למקום ולתרך כשבא שהוא יורה וברלה כמי שפותח רקיע: אין עבר, אם מעביר זיקא זה במזל כסיל כשהוא שביע: או לעיל מיניה דדוקא אם עובר דרך עליו ממש יחריב העולם אבל אלא בנגדו אלא למעלה ממנו או למטה ממנו ליפשר, ובבבלי אמרו זיויה הוא דשבר, וה"נ יש לפרש הכא דשביע למטה ממנו או למעלה ממנו וזיוו מתפשט מלמטה למעלה או מלמעלה למטה וברלה כאלו הוא עובר: חבים אנא, בקי אני בשבילי השמים כשבילי נהרדעא פירי מן מזה הזיקא שאיני יודע מה הוא: ובי שמואל עלה לשמים, ק' דקאמר לה מאי קאמרי לה דודאי בחכמת האילטגינות קאמר, ועוד מאי רלית ממי יספר שחקים בחכמה דאדרבה ברלה מהאם כי אין יכול בזה אפס אלאים, וי"ל לפי שמופאי התכוה לא נאמרו וכל דברי החוכים אינן אלא על לד ההשערה והרי אמרו שכל מה שדבר אריסטו בלמודיות רובו שקר ואמרו שבימי בטלמיוס לא נגמרה חכמת התכוה והרי המרעים בה אחריו ושתר עיקר יסודותיו, לכן הקשה וכי שמואל עלה שאיש יוכל להתפאר שבקי בהאלכי השמים מפני בקיאותו בחכמת התכוה, ומשני שאין חכמת שמואל מאילטגינות החוקרים אלא מהמקובלת למשה מסיני כשנאמר לו החדש הזה לכם שלמדו ה' תשבון תקופות ומזלות אשר לא ידעו חכמי החקירה כעין חי"ב תשנ"ג אלא ידעוהו החוקרים ושכחוהו כשמעו אותו מבני ישראל והיינו דמייתי מי יספר שחקים בחכמה שפירוש מי זה שספר והגיד ענין חכמת השחקים לבני אדם זולת ה' שלמדה לישראל וזה מעניין מי שם בטומאות חכמה דלעיל מיניה אלא דהתם בחכמת המחקריס שהוא בכלליות ולב וכאן אינו אלא בדרך ספור ומסירה בפה ואין זה אלא לישראל שקבלו תורתו:

יד מפני מה זועות באין לעולם, יש לתמוה שענין הזועות מבבי מהעלר הרוח בבטן האדם עד לאתו משם בבקיעת האדם כאשר הוכיחו הטבעיים במופתים לאמיתים ואיך יתלו זה בטון, ועוד כי לדעת ר' נהוראי בזמן שזה לילה תרומה ומעשרות מה היא שבת הזועות, ולפי מ"ש אליהו תכף ב"ה בזמן שב"ה קייס מי לא הוה רעש בעולם וביתי עוזיהו מלך יהודה למה היה, ואולי לא בא לתת טעם אלא על הרעש שימלא לפעמים בזולת שבותיו הטבעיות: בעון תרומה ומעשרות, שהארץ כשאתת מפני עון תרומה ומעשרות שבגידולי קרקע, ואע"ג דבמס' תבות תנן דרשב"ת לעולם בעון מעשרות וכן בפ"ב דשבת, התם בבבולן והכא שאין מוליאים לואם כחיקון כדלקמי': בתוב ת' תומר תמיד עיני ה' אלהיך בה, משמע דהשגחת ה' בה טוי לטובה דבטובה מייבי קרא, וכתוב המביט לארץ ותרעד, דמשמע דהכבוטו בה הוי לרעה, ומשני דאיכא השגחה לטובה והיינו כשעושין רלונו של מקום ואיכא השגחה לשלא יקרה בה שום נזק דאי לא משגח בה אפשר יקרנה אינה נזק אף על פי שלא תפשד, ויש השגחה לרעה והיינו כשאין עושין רצ"ם לשאפשד ממש, דאי לא משגח בה אפ"ש שלא תאבדך אולי לא תשחת ממש ותאחר למהנהו של עולם: בשעה שישראל עושין רצ"ם ומוליאים מעשרות בחיקון, אף שיעשו רצ"ם בשאר עניניהם אין להשגיח לבבות הארץ אם אינן זהירין במעשרות, כי זה

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

זכור כי תשגיא פעלו. וזהו לורת טוב שהוא מגדיל פעלו של בה"כ ומספר בשבחו:

הלכה יג אין עבר הזן זיקא בבשביל. הלי כוכבא דשביע אם עובר הוא במזל כסיל מחריב העולם: ואנן חמיין ליה עבר, והקשו לשמואל והלון חזינן ליה שעבר ולא ליחתך עלמא, ותמר להו שמואל מי אפשר, אלא יכול להיות שעבר או למעלה או למטה ממנו

הלכה יד זועות. לשידת לחמה: בעון תרומה ומעשרות. אם אין מפרישין לוקן כתיקון לפי שהן מעוט התלויות בארץ, וכדדרים מן השקרלות: סברא דמלתא. שבבשביל מעשרות: אבל בך עיקרו של דבר אלא בשעה וכו', תשריות. פי' בערוך מקום שמוחקים

מדה כנ"מ בענין הקרקע כדפי', וחלו מוליחים מעשרות כתיקון וחין עושין רש"מ נמי בסתם מלות פשיטא שלח תהיה עין ה' בהם לטובה מפני תקון המעשרות, וכן כשחין עושין רש"מ בסתם מלות חי לאו דחין מוליחין מעשרות כתיקון לח סגי להיות עין ה' בחרן לרעה ממש, דדוקא משום מעשרות הוי מדה כנ"מ כדחמר' וכי חין מוליחין מעשרות כתיקון נמי חי לאו משום דחין עושין רש"מ בסתם עניניהם לח סגי להשגיח בהם לרעה משום מעשרות לחוד: בתי תיטריות, פי' בערוך בלשון רומי קורין לנבלה תיחטרון. קרקסיות, בתי כסחות, בלשון גרמטקא קורין תיחטרון למקום שיושבין שם בגובה ורוחין השחוק שעושין למטה בין בבני חדם בין בחיות רעות, בתי קרקסיחות בתי משחחות של יין בלשון יון קורין ליין קרסי: יושבות בטח, כלומר שהם שמחים מחד כי חז יקנח ה' לעמו וכיוצ: אפילון לעולמו, גי' ס"ט מחרה חפו בעולמו, ובילמדנו גרסינן משמכל חפלין של עולם והוח מזדזע להחריבו בכעסו חלח שברחמיו כובש חת כעסו, חו הכוונה שעושה כן כדי להרחות לעולם שהוח יח' כביכול מלטער בלטרן כדפי' הרשב"ח בהסיח דחיתח בבבלי בפרקין: שאג ישחג על נוהו, סידד כדולכים יעבה והיינו שבועת ברקיע ומרטיד החרן כדחיתח בבבלי בפרקין: מפני המחלוקת, שהוח מחריב חת העולם: ונסחתם גיא חרי, שמפני מחלוקת העו"ג על ישרחל יהיה הרעש ההוח, וכן הרעש שהיה בימי עוזיה מפני המחלוקת שעשה עם הכהניס כשבח להקטיר בהיכל היה, דרעש זה היינו ויגעו לחות הסיפים הוה חז: אין רעש בח חלח כשיש הפסק מלכות, להורות שהדבר מחת ה', חו לפי שבנפול המלכות נופל ארס מלמעלה, ע"ד יפקוד ה' על נבח המרום במרום, ולכן תרעש החרן שבסיות הרגש בעליונים יהיה רושם בתחתונים, ורעש דגיא הכי נמי משום הפסק מלכות כי חז יהיה ה' למלך לבדו, וגם ברעש דעזיה הוה הפסק מלכותו שנלטרע ונדחק ועמד יותם תחתיו:

חן מפני מה ברית הב"ה שקלים ורמשים, חע"ג דודחי בכל הב"ה עושה שליחותו כדחיתח בב"ר פ"י ובויקרח פכ"ב, לח ס"ל דמשום הכי הולרכו ליברח כיון דמלד עלמן חין צורך והסיח שליחות היה נעשה ע"י חחרים: אלו שיש בהן תיטריות ובבתי קרקסיות יושבות בטח ושאנן ושלוה ובית מקדשו חרב הוא אפילון לעולמו להחריבו. הה"ד (ירמיה כה) שאג ישאג על נוהו בשביל נוהו. א"ר אחא בעון משכב זכר אמר הב"ה אתה זיעזעת אברך על דבר שאינו שלך חייך שאני מזעזע עולמי על אותו האיש. ורבנן אמרי מפני המחלוקת (זכריה יד) ונסתם גיא הרי כי יגיע גי הרים אל אצל. א"ר שמואל אין רעש אלא הפסק מלכות כד"א (ירמיה נא) ותרעש הארץ ותחל מפני מה כי קמה על בבל מחשבות ה':

חן אליהן ז"ל שאל לרבי נהוריי מפני מה ברא הב"ה שקצים ורמשים בעולמו א"ל לצורך נבראו בשעה שהבריות חוטאים הוא מביט בהן ואומר מה אלו שאין בהן צורך הרי אני מקיימן אלו שיש בהן צורך לא כ"ש א"ל עוד הן יש בהן צורך זבוב לצירעה פשפש לעלוקתה נחש לחפפית שבלול לחזזית סממית לעקרב:

א"ר

בהן צורך, ליזהר שלא יאמר הא שלא ימנע כדאיס להתקיים, ותימה לא ימנע אם בלאו הכי רחוי לקיימם משום רחמי שמים או להמתין להם עד שיזהרו תיקוף ליה מש"ה ומה נ"ל משום ק"ו דשקלים, ואי חיגן רחוים להתקיים השתא נמי מ"ט משום ק"ו דשקלים, דחשקלים נמי תיקני ומה צורך בהן ואיך יפקן קונית ה' בקשה ממנו, ועוד ק' מאי ק"ו שחני שקלים דלא חטאו חטא הבריות שחוטחים גרעוי טפי מיניהו, וממח י"ל שסובר שמעשה בריאתם להודות נפלאות סיולר שבחומר גרוע כזה נתן לורה ואיות כמ"ש הפלוסוף והביאו בעל העקרים בפ"ח מ"ח שיותר יראה מעלת פעולת ה' בב"ח הקטנים כאלו מבגדולים, ומ"ש שבשעה שהבריות חוטחים יראה שחוה נמשך כי כשחטאו הבריות יעטון ה' כנגד מידת הדין לקיימן להורות גודל כחו ית' שהוח חוכן להם הקיום עם שאינן כדחין, להודיע כמה חרך חפים לפניו, כמו שברח השקלים להרחות כח מעשיו בעולם, ועי"ל דודחי שקלים ורמשים נבראים ממותרי העבד ועפוסיחסט"י תנועת השמש, והשחלה היתה למה לח תקן ה' בבריאה שלח יאמר כה חוחר מחייב עניניס חלו, והיתה התשובה שבחדש הברח המלח חותר החומר המסבב החטח, כי לולי זה היה החדש חלהי ומבטל הבחירה, ולכן בשחטח ילמד ה' עליו זכות כנגד מדת הדין כי ממומר קורן ויולר הרע מסיחו ויש להחריך ולרחם לו ע"ד זכור כי עפר חנחנו, ולכן הניח מותרי המומר הגמלח בכלל העולם שממנו ימשכו שקלים ורמשים להרחות להם שכמו שממשך קיומן ממותרי המומר כן ממשך החטח לחנשים בלד מה: זבוב לצירעה, פרש"י בפ' המוליח למי שעקלו לירעה כותח זבוב ומניחה עליו: נחש לחפפית, פרש"י מין שחין, והעורך כתב עוד שהמיד בעלה לריך לחכך חוחה ולחפף חוחה כמ"ש ויקח לו חרס להתגרד בו, ורפוחתה בנחש שמרחיחין לוחו בשמן זית ונפין לוחו ומן הטיוף מתכנס על העור: שבלול לחזזית, בפ' המוליח גרסינן שבלול לבהית ופרש"י שבלול לימל"ח, לכהית מניחה לכהית עליו ופי' כהית מורסח לו נגע: זבוב לצירעה, לין להקשות ולירעה עלוקה ועקרב גופיהו למאי לריכי, דלירעה לריכה לדמים, ועלוקה להקזה, ועקרב נכנס במיני התריח"ק, ומאי שקלים ורמשים ילפינן מהכי דודאי יש בהן צורך ותמהו לח נדע:

בשעה

פירוש הקצר סס"ם וש"ם

סטרינ: ובבתי קרקסיות. בתי משחחות שלהם: אפילון. רוצה הוח להפיל עולמו ולהחריבו וזהו סימן לעידית הארץ: כי יגיע גיא הרים אל אצל. וסיסיה דקרא ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עזיה מלך יהודה, וזה היה מפני המחלוקת שנתערר על הכסוחה והיה רוצה להכנס נפלים ולהקטיר קטורת: אין רעש אלא. סימן שהפסק מלכות אחת:

הלכה חן יש בהן צורך. לרשותה: זבוב לצירעה. למי שעקלו לירעה כותח זבוב ומניחו עליו: פשפש לעלוקתא. למי שבלע עלוקה מין ארץ לשותו לכחוב לשמשם ולהשקיוהו במיס: נחש לחפפית. מין שחין כותח נחש ומניחו עליו: שבלול. הוא שבילול לי מל"ח: לחזזית. סיח מכה על גב סיד חו גב הלגל: סממית. עכבים, לעקרב לעקיצת עקרב

יו בשעה שהרוח יוצא לעולם, כלומר שהוא חזק מאד שהוא כדאי להמריד העולם והכ"ה מתים כאן בהרים וגבעות שאין שם אנשים, וכשהוא בא ליפוד כאן כאן רפה ואינו מזיק, וזו היא שאמרה שהמעשה היא הגזרה: מהו יעטוף מצלחי, שלא יפול עטוף ברוח שאינו ממשש אלא הוא מלשון עלוף, כמו בהתעטף עלי נפשי דלא שייך בה עטיפה אלא שהוא מלשון עלוף, שהיה מפסדת הכח וכאלו מתעטפת ללכת מהגוף, והכוונה שמחלים ומתים כח הרוח: שלא במשקל, כלומר שהיו חזקים יותר מדרכם, ונקט משקל כלישנא דקרא לעשות לרוח משקל כדלישתא בויקרא רבה: אחת בימי יונה, ק' לחתי לקדיש יונה לאליהו דהא אחלקו לקמן בפ' החליל דתני ר' אליעזר יונה בן אמיתי בן נביא היה, ור' יוחנן אמר משבט זבולן היה דכתיב משם חפר גתה וכתיב יונה בן אמיתי מגת החפר, והכא לפי דברי ר"י כיון שבטא בימי ירבעם בן יואש אחרי עניין אליהו הרבה היה, ור"י אברבנאל כתב בגבולות יונה יהיה מה שיהיה הכא אליעזר הגביה שמכו לגביה ואלמו למשוח את יהוא בן נמשי, ועשו אלא ידעתי מכ"ל מ"מ לפי זה אחרי עניין אליהו היה, וכ"ש למ"ד יונה מעולי רגלים היה, וכפי"ת ר' נחוניא בן הקנה לומר תדע לך כח התשובה מפרעה שמרד בהכ"ה מאד והלילו הכ"ה ומלך בניוה וכו' ושלח הכ"ה את יונה וכו', ולפ"ז נראה שיונה היה קודם אליהו כי רחוק שהאריך פרעה ימים עד ימי אליהו, ולפ"ז י"ל דר' הונא ס"ל כותים, וכתיוב ס"ל כמ"ד בימי שפוט השופטים, ולא יחלוק ע"ז מ"ש בירבעם בן יואש כדכר ה' אשר דבר ביד יונה שנראה שהוא נבא אז, כי כבר פירשו בגמרא שהוא חזק מאד כדאי להמריד העולם והכ"ה מתים כאן בהרים וגבעות שאין שם אנשים, וכשהוא בא ליפוד כבר כאן רפה ואינו מזיק, וזו היא שאמרה שהמעשה היא הגזרה: מהו יעטוף מצלחי, שלא יפול עטוף ברוח שאינו ממשש אלא הוא מלשון עלוף, כמו שהתעטף עלי נפשי דלא שייך בה עטיפה אלא שהוא מלשון עלוף, שהיה מפסדת הכח וכאלו מתעטפת ללכת מהגוף, והכוונה שמחלים ומתים כח הרוח: שלא במשקל, כלומר שהיו חזקים יותר מדרכם, ונקט משקל כלישנא דקרא לעשות לרוח משקל כדלישתא בויקרא רבה: אחת בימי יונה, ק' לחתי לקדיש יונה לאליהו דהא אחלקו לקמן בפ' החליל דתני ר' אליעזר יונה בן אמיתי בן נביא היה, ור' יוחנן אמר משבט זבולן היה דכתיב משם חפר גתה וכתיב יונה בן אמיתי מגת החפר, והכא לפי דברי ר"י כיון שבטא בימי ירבעם בן יואש אחרי עניין אליהו הרבה היה, ור"י אברבנאל כתב בגבולות יונה יהיה מה שיהיה הכא אליעזר הגביה שמכו לגביה ואלמו למשוח את יהוא בן נמשי, ועשו אלא ידעתי מכ"ל מ"מ לפי זה אחרי עניין אליהו היה, וכ"ש למ"ד יונה מעולי רגלים היה, וכפי"ת ר' נחוניא בן הקנה לומר תדע לך כח התשובה מפרעה שמרד בהכ"ה מאד והלילו הכ"ה ומלך בניוה וכו' ושלח הכ"ה את יונה וכו', ולפ"ז נראה שיונה היה קודם אליהו כי רחוק שהאריך פרעה ימים עד ימי אליהו, ולפ"ז י"ל דר' הונא ס"ל כותים, וכתיוב ס"ל כמ"ד בימי שפוט השופטים, ולא יחלוק ע"ז מ"ש בירבעם בן יואש כדכר ה' אשר דבר ביד יונה שנראה שהוא נבא אז, כי כבר פירשו בגמרא שהוא חזק מאד כדאי להמריד העולם והכ"ה מתים כאן בהרים וגבעות שאין שם אנשים, וכשהוא בא ליפוד כבר כאן רפה ואינו מזיק, וזו היא שאמרה שהמעשה היא הגזרה: מהו יעטוף מצלחי, שלא יפול עטוף ברוח שאינו ממשש אלא הוא מלשון עלוף, כמו שהתעטף עלי נפשי דלא שייך בה עטיפה אלא שהוא מלשון עלוף, שהיה מפסדת הכח וכאלו מתעטפת ללכת מהגוף, והכוונה שמחלים ומתים כח הרוח: שלא במשקל, כלומר שהיו חזקים יותר מדרכם, ונקט משקל כלישנא דקרא לעשות לרוח משקל כדלישתא בויקרא רבה: אחת בימי יונה, ק' לחתי לקדיש יונה לאליהו דהא אחלקו לקמן בפ' החליל דתני ר' אליעזר יונה בן אמיתי בן נביא היה, ור' יוחנן אמר משבט זבולן היה דכתיב משם חפר גתה וכתיב יונה בן אמיתי מגת החפר, והכא לפי דברי ר"י כיון שבטא בימי ירבעם בן יואש אחרי עניין אליהו הרבה היה, ור"י אברבנאל כתב בגבולות יונה יהיה מה שיהיה הכא אליעזר הגביה שמכו לגביה ואלמו למשוח את יהוא בן נמשי, ועשו אלא ידעתי מכ"ל מ"מ לפי זה אחרי עניין אליהו היה, וכ"ש למ"ד יונה מעולי רגלים היה, וכפי"ת ר' נחוניא בן הקנה לומר תדע לך כח התשובה מפרעה שמרד בהכ"ה מאד והלילו הכ"ה ומלך בניוה וכו' ושלח הכ"ה את יונה וכו', ולפ"ז נראה שיונה היה קודם אליהו כי רחוק שהאריך פרעה ימים עד ימי אליהו, ולפ"ז י"ל דר' הונא ס"ל כותים, וכתיוב ס"ל כמ"ד בימי שפוט השופטים, ולא יחלוק ע"ז מ"ש בירבעם בן יואש כדכר ה' אשר דבר ביד יונה שנראה שהוא נבא אז, כי כבר פירשו

יו א"ר יהושע בן חנניא בשעה שהרוח יוצא לעולם הב"ה משברו בהרים ומכשלו בגבעות ואומר לו תן דעתך שלא תזיק בריותי מה טעם (ישעיה נז) כי רוח מלפני יעטוף משלחי ליה כמד"א (תהלים קמב) בהתעטף עלי רוחי וכל כך למה ר' הונא בש"ר אחא ונשמות אני עשיתי בשביל נשמות שעשיתי א"ר הונא בג' מקומות יצא הרוח שלא במשקל וביקש להחריב את כל העולם כלו אחת בימי יונה ואי בימי אליהו ואי בימי איוב בימי יונה (יונה ג) וה' הטיל רוח גדולה בימי איוב (איוב ג) והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר וגו' בימי אליהו מנין (מלכים ח יט) והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים. א"ר יודן בר שלום נימר אותו של איוב בשבילו היה ושל יונה בשבילו היה אין לך אלא של אליהו שהיה קוסמיקון (שם) והנה ה' עובר וגו' ואחר כך רעש ואחר הרעש אש לא באש ה':

יז רבי הונא ושמעון קמטריא בשם ר' שמואל בר נחמן (שופטים יח) ויהונתן בן גרשום בן מנשה נון תלוי אם זכה בן משה ואם לאו בן מנשה חברייא בעון קומי ר' שמואל בר נחמן כומר היה לע"א והאריך ימים אמר לון ע"י שהיתה עינו צרה בע"א שלו ביצד היתה עינו רעה בע"א שלו הוה בר נש אתי למקרב תור או אימר או גדי לע"א וא"ל פיסיה עלי והוה א"ל מה זו מועילה לך לא רואה ולא שומעת לא אוכלת ולא שותה לא מטיבה ולא מריעה ולא מדברת א"ל חייך ומה נעביד וא"ל אזיל עביד ואייתי לי חד פינך סולת ואתקין עליו עשר ביעין ואתקין קומוי והוא אכל מכל מה דאתי ואנא מפיים ליה עלך מכיון דהוה אזיל ליה הוה אכיל לון זימנא חדא אתא חד בר פחין א"ל כן א"ל אם אין מועילה כלום את מה עביד הכא א"ל בנין חיי ביון שעמד דוד המלך שלח והביאו א"ל את בן בנו של אותו צדיק ואת עובד

פירוש הקצר מש"ם ומ"ש

הלכה יז משלהי ליה. עושה לאויו טיך וחלטם כמה דלתם אמר בהתעטף עלי רוחי: שלא במשקל. יותר חזק מן הרלתי במשקל: קוסמיקון. עניינו כולל שהיה שולט בכל העולם וכבה גדול וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים:

הלכה יח נון תלוי. כתיב במשה אם יזכה כשיחזור בתשובה הוא בן משה ואם לאו הוא בן למשה שעבד עבודה זרה: בומר חיה לע"ז. ומפני מה סלריך ימים כל כך כדכתיב עד גלות הארץ: חד בר פחין. חד בריק וגרוע: בנין פוגר. קשרים מתח על סולת:

שכבי ומה לי מהטועים : מכור עצמך לע"ז , רק אלה יהיה לבו לע"ז כדפירש רש"י בפ' ים נוחלין : שהיא זרה לך , אלא שהוא חפוי והמלחכה נמצאה , וכדאמר בפרק המוכר כדאמר ליה רב לרב כהנא נפוק נכלתא בשוקא ושקול לגברא רבא אמינא דכהנא אמינא , וגברא רבא אמינא דמילתא , כיון שראה דוד , אף"פ שהוא לא לאמר שעשה אלא שלא להטעיך לבריות הכיר דוד כי לא זאת , דת"כ מצהיר לו ממון כדי להתפרנס בו הי"ל לפרוש אלא שהיה חומד ממון הרבה : הה"ד ומצותיך בן גרשום , בפ' הנ' גרסינן וכי שבועל אמו והלא יהונתן אמו לאמר רבי יוחנן שאב לאל בכל לבבו עכשו שהיה לו ממון הרבה : והא כתיב עד יום גלות הארון , ויהונתן בן גרשום בן מנשה והניו היו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארון , ואין לפ' הוא ואחריו בניו נמצאה כהונתם זה אחר זה עד יום גלות הארון , דת"כ הוא ל"ש אלא לומר שהיה עם בניו תמיד , ודעתם ז"ל שפירוש גלות הארון היינו בימי סנחריב , והלא כמ"ש המפרשים דהיינו כשגלה הארון בחרבן שילה , כי לא גלו לא ישראל וגלות הארון היינו גלות יובנים לא החרבן שחרבן הארון נקרא גלות , וכ"ש שאין לומר הארון סתם על שילה לבדה שהיה חלק קטון מכלל ח"י , ומ"ש ללב"ג יתכן שגלתה הארון ההיא כשעשו ישראל הפת בעיני ה' עד שהקיש ה' מוסיע לישראל ושבו לארצם , או שגלתה הארון בימי יבין מלך כנען שברחו להם שבט דן וכו' , הן דברי נביאות מדעת הכתים ולא יכתוב הכתוב סתם גלות הארון על גלות שלא נתפרש במקרא , ומה שמסייע לפי' המפרשים לומרו וישימו להם את פסל מיכה אשר עשה כל ימי היות בית האלהים בשילה , אלמא ימי היות בית האלהים בשילה ועד יוס גלות הארון זמן אחד הוא , ולדעת רז"ל הכתוב הזה בא לומר שמתחלת היות בית ה' בשילה נעשה הפסל הזה , וכמ"ש בם"ע בימי כושן היה פסלו של מיכה שנאמר וישימו להם את פסל מיכה אשר עשה כל ימי היות בית האלהים בשילה , ואה"נ שהיה אחר חרבן שילה ג"כ , גם יתכן לומר שכוונת הכתוב שעם היות בית ה' בשילה בכל הימים ההם היה הפסל הזה בדן , עם היות המקומות קרובים ולא יתבטשו , וכן בפ' חלק תניא ר' נתן לומר מגרב לשילה ג' מילין והיה עתן המערכה ועתן פסל מיכה מתערבין זה בזה בקשו מלאכי השרת להדחפו לאחר לאמר להם הניחו לו שפתו מלויה וכו' , ופרש"י גרב מקומו של מיכה ושם היה פסלו קבוע ובשילה היה המשכן , ומה שכתב רי"ף דת"כ לא כתב שמואל ספר שופטים היכה קושיא כי על פי הנבואה ליפקר כתב הענתיד לחריב בלשון עבר , אחמת שהדבר קשה על דעתם ז"ל איך נמלא הפסל הזה בימי שאול אחר השביר התובות והידעונים ובימי שמואל ודוד ושלמה וושלמה שהשביר

עובד ע"א א"ל כך אני מקובל מבית אבי אבא מכור עצמך לע"א ואל תצטרך לבריות א"ל ח"ו לא אמר בן אלא מכור עצמך לעבודה שהיא זרה לך ואל תצטרך לבריות כיון שראה דוד כך שהוא אוהב ממון מה עשה העמידו קומום על תיסבריות שלו הה"ד (ד"ה ח כו) ושמואל בן גרשום בן משה נגיד על האוצרות שמינהו על תסבריות שלו . מתיבין לרשב"ן והכתיב (שופטים יח) עד יום גלות הארץ א"ל כיון שמת דוד עמד שלמה וחילף סנקליטין שלו חזר לקלקול הראשון הה"ד (מלכים ח יג) ונביא אחד זקן יושב בבית אל וגו' אמרין הוא היה :

רבי

החשרות והגלולים ולא חשבו לפסל הזה בהיותו מפורסם , וכ"ש לאחר שדוד העביר את הכהן מהיות כהן לו למה לא חש להסיר המכשול מישראל לגמרי , וכמו כן יקשה לרז"ל שמשהוקם המשכן בשילה נעשה הפסל הזה היה בימי יהושע ואיך לא מיחה בדבר , ומה שיתכן לומר בזה כי לא נעשה הפסל ההוא לשם ע"ז , אלא כדרך המלסמלות שיעשו הבקיאים בחכמת המזלות בחשבם שבעשותם לותם בשעות ידועות יחלילו עליו משפע העליונים , ומעו בזה בחשבם כי אין כאן חטא רק בעניו המחלות החטוי להכין עלמו לקבלת הטובה וזה לגון אלהי ח"ו , וזה היה טעות טגלי ירבעם כדפי' ביפה עיניס בפ' הטגל , גם התרפים אינן לע"ז אלא להגדת עתידות כמ"ש בפר"ח שהיו שוחטין בכור ומולקין ראשו ומולחין לותו במלח ובשמים ונותנין תחת לשונו שם הטומאה ונותנין לותו בקיר ומדבר , ומהמפרשים למדו שיש כח בחכמי המזלות לעשות לורה בשעות ידועות ותדבר הלורה הסיח , ויש לומרים שהוא כלי נחשת העשוי לדעת חלקי השעות , ובפעו בהם ע"ד המזלות והם הוברי שמים , ומיכה לע"ם נתכוון כי חשב שחשרה שם שכינה , ולז"א והחים מיכה לו בית אלהים כדפי' רלב"ג , אלא שאחר כך טעו בו קלת ועשאוהו לע"ז וזה היה בהסתר אבל המפורסם מעניו לא היה רק להגדת העתידות על הדרכים המכריס , ועם שגם זה חיסור לולי היו תדוקין ההמון בזה ולא ישמעו לקול מוריס כי יחשבו שימנעו מהם הטוב , ולכן לאמרו המניאים בזה מופת שיהיו שוגניס ואל יהי מזידין , או שחשבו שאם ימנעו מזה ילכו לבקש כוונתם בדרכים יותר רעים כלוכות וידעונים ומעונן ומנחש ומכשף , כי ההמון תאבים ברוב הפעמים לבקש ידיעת הנעלם והעתיד כמי שיש לו תולה לו נאבדה לו תבידה וכיולא , ועל זה הדרך יש לתרץ על מ"ש בפ' חלק שהטופלים בפלגש מגבעה מישראל היה בעון שלא מיחו על פסל מיכה , ואיך לא הרגישו בזה ישראל כשלטקו לפני ה' ובאו בתשובה לפניו להעביר גלולים אלו מן הארץ , אלא שלא ידעו שהיתה ע"ז לפי שהמפורסם מהפסל ותרפים לא היתה ע"ז : אמרין הוא היה , והיה זה נגיד לע"ז לדעת רז"ל הרי שחזר לקלקולו , ואע"ג דהכא בית אל והכא דן , לשפשר שאח"כ הלך מבית אל וחזר לסורו דן , ומ"ש עד יום גלות הארון אפי' אחלתו ומופו אף"פ שבנתים לא עמד עם בניו עם זמן מה , ובילקוט גרסינן אמרין הוא היה , שהחזיר עלמו לע"ז ולותו היום חזר בתשובה ושרתה עליו רוח הקדש , הה"ד ויהי דבר ה' אל הנביא אחר השיבו , ולפ"ז ל"ל שאחר שעשה בתשובה ביום ההוא חזר לקלקולו והלך להיות כהן לשבט הדני כשרחשיתו :

לח

פירוש הקצר מפ"מ וש"מ

חיי , בשביל פרנסתי : קומום על תסבריות . ממונה על האוצרות שלו : והא כתיב עד יום גלות הארץ . היה הוא וניו כהנים לשבט הדני : סנקליטין , הקרים והממונים :

כל

יד לא נראתה הקשת בימיו, וכמו כן בדורו של חזקיהו כדאיתא בב"ר, להיינו טעמא לפי שהיו חסידים גמורים ולכן לא הוצרכה ברית הקשת בימיהם שאפילו לא היתה ברית בדבר לא יפחדו מהמבול, שהקשת הוא שבועה שהע"פ שהן רחוים למבול לא יבא מפני השבועה, ואין קושיא למה לא היה כן בימי לדיקים אחרים, דאיפשר אלו היו יותר חסידים מהשאר: לא נראתה הקשת, רבים הודו לדברי המבארים כי מראה הקשת בענן עין טובני מניון השמש מתפרך בענן בהיותו עב ומזולף, ואף הרמב"ן ז"ל כתב ז"ל ואחכמו על כראחו נאמין לדברי היוצים שמלהב השמש בלויל הלח תהיה הקשת מתולדת כי בכלי המים לפני השמש ירחה כמראה הקשת, וכאשר נסתכל עוד בלשון הכתוב נבין כך כי יאמר את קשתי נתתי בענן ולא יאמר אני נותן כאשר יאמר זאת הוא הברית אשר אני נותן ומלת קשתי הורה שהיתה לו קשת תחלה, ובעל העקדה החזיק מאד בדעה זו בשער י"ב וביאורו היעב ע"פ המבע וכתב שאות הברית היתה אלא שהיתה דוגמת לדבר כי כאשר הקשת לא ירחה אלא בהיות ענן קלתי והשמש בגבולתו כנגדו כי אז יכה הניון עליו, אבל כשילבשו שמים קדרות עננים ולא יזרח שמש כלל אז לא תראה הקשת, כן להיות החטא מדור המבול ואילך בלתי כולל בכל הדור כן לא יבא עונש כולל כעניו המבול אלא מקלתי על אשר חטאו כעניו סדום ועמורה, ונדחק מאד בפי' הכתובים, והנה מאמר זה יורה חלים בנגד דעה זו, כי אם הקשת מבעני למה לא נראתה בימי חזקיהו ורשב"י, ומה גריעותו של ריב"ל כאשר נראתה הקשת בימיו כמ"ש בפ' המדיר, כיון שאין אות מחודם על הסרת המבול, וגם לאמת בעל העקדה הרגיש בזה ואחר מאד לתקן שם ולא דבריו רחוקים וכ"ש מה שהוכרך לידחק בשער כ"ח במ"ש שהקשת נראת בע"ש בין השמשות מראתו משם, ויותר ק' מה שכתב בעל דרך אמונה בשם אחרון במ"ש בפ' הנו' שמאל רשב"י מריב"ל נראתה הקשת בימיך וכו', שמלבד הוליאו דברי המאמר למה שלא עבר בדעת האומר לפילו בחלום, דבר קשה ליאם לרשב"י שיסתפק בזאת ישראל אם נסתפק בענין הדבקות, וכ"ש שיעיב ריב"ל שנסתפק מדרך המוסר, ואין זה אלא מוסר חויל וכפירה ח"ו, כי לא יספקו בזה אלא הפלוסופים לא לזה מבני ישראל, כי מקרא אלא דבר הכתוב ואחם הדבקים בה', ולענין לאמת הקשת בחמונה לאחיה, כי אות ממש הוא לא ענין טובני, כי הטבעיים למה שראו דמותו בכלי המים מניונו השמש בקשו טעם טובני למניאותו בענן ואיזו כן, כי בכלי אשר בו מים ממש יהיה כן לבל בענן שאין בו אלא לדים, כי בהתהוות טפת המטר מיד נתך אראה ולא תעמוד, לא תתהוה הקשת מהיפוך הניון, אלא כמאמר ה', ומה שכתב בעל העקדה ממה שאיתו נראה בשמשים קודרים בעבים איזה טעמה, כי אמנו לא נכתים היותו נמצא ע"י הפוך ניון השמש, אלא דמ"מ אין מניאות הענן החויריי מקבל המראה מלד הניון אלא כמאמר ה', ומה שאמר הכתוב את קשתי נתתי, נראה לי שלפי שבשר נבדל בע"ש בין השמשות אמר שמאז נתנו לאות ברית על מה שמשע עכשו, כי מגיד מראשית אחרית הוא, וכ"ש כי מניאו בלשון זה על העתיד לפי שמאמרו יתי' חשוב מעשה כדאיתא בב"ל פמ"ד: בקשה בקשה התמלאי דנרי, כשהיה לריך לפרנם עניים וכיוצא: אי תלתין ליטון, בב"ל ליתא הכי אלא לרשב"י אין העולם יכול לעמוד בפחות מל' לדיקים כאברהם אביהם אי תלתין ליטון וכו', ותימה ליון דהוא גופיה קאמר אלא בניי מל' היכי מספקא ליה הו אי ל' הן, ובפ' לולב וערבה לא מכר זה בדברי רשב"י והקשו על מאמרו מדקאמר אבייי לא פחית עלמא מל"ו לדיקי והיכי קאמר אם כ' אם, ותירלו הת בעיילי בבר הת דעיילי בלא בר ופרש"י בבר בדשות, דעיילי בלא בר בלא רשות, מוטעים הן, ובהנהו קאמר אם כ' הן אבי הן, אבל בב"ל דרשב"י גופיה קאמר אין העולם יכול לעמוד בפחות מל' לדיקי ועלה קאמר אי תלתין ליטון וכו' קשה, ושמא אי תלתין ליטון לא קאי אמו' דעד השתא בעיילי בבר מייתי והדר קאמר על דעיילי בלא בר אי הכהו נמי תלתין ליטון וכו': יקרב אברהם, בפ' לולב וערבה נרסינן אמר ר' ירמיה משום רשב"י יכול אני לפטור את כל העולם כלו מן הדין מיום שנברחתי ועד עכשו ואלמלא לעזר בני עמי מיום שנברא העולם ועד עכשו ואלמלא יותם בן עוזיהו עמי מיום שנברא העולם ועד העולם, ופרש"י לפטור בזכותי אני סובל כל מעשיהם ועונותיהם ופוטרם מן הדין, יכולני לקבל עלי שכרם מרוב זכיותיו ואלמלא אלעזר בני חפץ עמי לסבול מיום וכו', אלמלא כמו אילו, יותם בן עוזיה לדיק היה ועמו יותר משאר מלכים וזכה בכבוד אב ואם וכו', ועד העולם עד שיבלה העולם ע"כ נראה שכוונתו שיפטרם לגמרי מכל עונשים, ולפי זה אחי שפיר ליאמר דהכא דקאמר מקרב ירחה שיקריב לכל העולם, כלומר שרשעים הרחוקים מה' יפטרם ויקריבם לה', אבל בערוך בערך פטר פי' לענין הגלח כליה וז"ל פירוש דרשב"י היה במערה י"ג שנים ונראה לו אלהים בדרך גודל כבודו והיה אומר יכול אני לפטור את העולם כגון האומר בסדום אם אמלא שם כך וכך לדיקים ונמלאתי, מיום שנברחתי ועד עכשו, כלומר בזכותו יתקייס העולם ולא ישחיתנו אלהים ואפי' אם אין שם לדיק אחד, ואם בני עמי זכותו מגנת משנברא העולם ועד עכשו, ואם יותם בן עוזיהו עמנו

מ גיגין

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

פירוש הקצר מפ"מ ושי"ט

יח ונ"פ ולמ"ש הזוהר בעשם נוחי הקשת שסם ג' נוחים וסם פימי שלשת אבות כי זהו מורה שהעולם בשבילם קיים ולולי כן היה מחרב העולם פ"ש פשום שע"ב בזוהר לדיק גדול כמו רשב"י היה לו גלוי אם היתה הקשת לבשר כי גם הוא כדי שיהיה העולם שומר עליו ואף שלא היה מספיק זכותו כ"כ לבדו עכ"פ הוא כדי לזה שיהיה הוא מסופק

הלכה יח כל ימיו של רשב"י. היה זכותו מגין על הדור ולא היה צריך הקב"ה להרחות הקשת בענן: יקרב. זכות אברהם מלאלו

יח **רבי** חזקיה בשם ר' ירמיה כל ימיו של רשב"י לא נראתה הקשת בענן ר' חזקיה בש"ר ירמיה כן הוה רשב"י אומר בקעה בקעה התמלאי דנרי זהב והיתה מתמלאה. ר' חזקיה בש"ר ירמיה כן הוה רשב"י אומר אני ראיתי בני העולם הבא ומעותין הן אי תלתין אינון אנא ובני מנהון אין תרין אינון אנא ובני אינון. ר' חזקיה בש"ר ירמיה כך היה רשב"י אומר יקרב אברהם

מגיעין על כל בתי העולם שלא תהא כליה כגון המבול ע"כ, וק' לי לפי' זה מאי קאמר מיום שנברתי ועד עכשו ומיום שנברת העולם עד עכשו שהזמן שמבריאת העולם עד עכשו כבר עבר בלי גזרת כליה ומה לריך לזכותו, וליכא למימר שבזכותו היה, דיכול לומר שמעת שהדבר עכשו בידו לא יהלה, ועוד הרי מבול ושדום שלא הועילה זכותו, אלא לפי' רש"י ניחא, כי הוא יכפר בעד החוטאים הקודמים ויגילם מעונשי עוה"ב: מן גביה ועד גביי, הדורות שהיו מיימיו עד עכשו, ודורות שקדמו לאברהם לא מיירי שאחר שאירן בני בריית מזרע לאברהם למה יגעו עליהם מדינה של גיהנם, ולפירוש הערוך נמי אתי שפיר דלהדורות דמקמיה לאברהם לא לילמריך, דהא ק"ל שבזכותו גלולו כדתנן באבות עשרה דורות מנח ועד אברהם להודיע כמה ארך אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין לפניו עד שבא אברהם אבינו וקבל עליו שכר כלם, ומ"ש בפרק המזכר משנברת העולם, י"ל דבריאת העולם קרי ימי אברהם שהשנים הקודמים נקראו של תוהו, כדגרסינן בפרק דע"ז תנא דבי אליהו ו' אלפים שנה הוי העולם ב' אלפים תוהו וב' אלפים תורה ופירש בגמרא דב' אלפים תוהו עד ואת הנפש אשר עשו בחרן, אך ק' למה לא נזכר כאן מה שהיה מועיל זכותו של רשב"י אילו לא יצטרף אחר עמו שהוא משנברת העולם עד עכשו: מן גביה ועד גביי, ק' מאי שנא רשב"י ואברהם ואחיה מזולתם משאר הלדיקים, ולפי שטת הגמרא מאי שנא בנו ויותם מזולתם, והעירוך כתב שם ז"ל, ומאי שנא ג' אלה, שנתברר אלו שכל הלדיקים קבלו בעוה"ז מעין העתיד לעוה"ב ואלו לא קבלו כלום, לכך זכותם גדולה משאר הלדיקים, וכן י"ל לאברהם ואחיה: ואנא מקרב מן גביי, ק' איך הוא עלמו מתפלר ויהללך זר ולא פיך, ואפילו תימא שלא אמר כן אלא להש"י שנגלה לו כמ"ש בערוך ולפי שהיה רולה לגזור גזירה הלין עליהם בזכותו, מ"מ ק' מ"ש בשמוך אי מרי ליתן לחא ובדי, וי"ל כדי שיתקנאו בו השומעים וילדיקו עלמם, וכיולא בזה שמעתי לומרים במ"ש לעיל בפרקין בן זומא כשהיה רואה את כלומסת בירושלים אמר ברוך שברא כל אלה לשמשני:

יח וכי מה ראו, אלא דתנן על הגשמים ועל בשורות טובות הוא לומר ברוך הטוב והמטיב מברכין הטוב והמטיב שפיר שמך לטו, ואם השאלה למה שעשה טובה הטוב וכדשמעת ממאי דמשני ר' ברכיה מה שעושה טובה הטוב והמטיב אף מיס קריס הטוב והמטיב כדאיתא בב"ר פי"ג ופכ"ו, מה טעם השאלה דכיון דטובת הבאה ניכהו שפיר מברך עליהו הטוב והמטיב, וע"ק דמדקאמר מה ללו לסמוך משמע שהשאלה היא על בשורות טובות, ומהטובה דליף גשמים מבשורות טובות משמע שהשאלה היתה על הגשמים, וי"ל לעולם לגשמים דמטוס דאינו טוב פרטי מורגש לאדם הוה משמע ליה דליכא לברוכי עליה הטוב והמטיב ומטוס דגשמים קדמי במתניתין נקט בליסניה מה ללו לסמוך בשורות טובות להו כלומר דלימא לגשמים ברכה לאחריתא ולא ליתי עלה בשורות טובות דאו לא הוה קאי הטוב והמטיב אלא אבשורות טובות, אי נמי מטוס דאין ברכת הטוב והמטיב אלא אריכא טובה לאחריה וכן בגשמים לא מברכיס עליהו הטוב והמטיב אלא אריכא דאית קופתות לאחר עמו וכגון דאית ליה קרקע הא לאו הכי לא מברך אלא מודיס אנחנו לך וכדאיתא בפרקין בבלי הוה ק' ליה אאין לסמוך בשורות טובות שלעולם מברכין עליהן הטוב והמטיב שמתבשר אמת וקרובו לו אהובו שמעת שבאה הטובה אליו וכן הן רוב הבשורות, אבל הגשמים דרובא דעלמא מברכין מודיס אנחנו לך דליה להו ארעא ומטוס מיעוטא לא ס"ל לרבנן לתקוני ברכה אחריתי אלא כלם יברכו מודיס אנחנו לך, ומאי דמקרא שמעיון ליה: על מס מיס קריס, דהיינו ירידת גשמים והא לממכתא היא, דעיקרא דקרא בהמילה קמיירי כדאיתא בפרק יום הכפורי, ואיפשר דלא ממעט תמס אלא דלא מיירי בגשמים מדלא קאמר בנפשם אלא על נפשם, אבל ירידת גשמים שייך שפיר למלחב בה על שהן יורדים על העיפים וקרא מיירי בהמילה וגשמים, וא"ת כיון דמ"מ קרא בהמילה מיירי ליבריך על הרחילה הטוב והמטיב, הא ל"ק דלא שייך הטוב והמטיב אלא בטוב מחודש בשעתו כבשורה טובה וירידת גשמים אבל ברחילה שלא נתחדשו לו המיס עכשו אלא שבא ליהנות מהם לא, ועוד דלא מברכין הכי אלא על טוב שיש בו שתוף לאחר עמו כדאיתיבנא וברחילה ליכא הנאה אלא לדידיה, ולא דמי לרבוי ייטות שהברכה על מחוס שהיין הבא בשעודה שעומד ליהנות בו כל המסובין אבל הנאת רחילה היא אלא לבוחן בלבד, וא"ק למה לא תקנו שוס ברכה על הנאת רחילה, ושמא מפני שרוב הרחילות היין להנאה אלא להעביר הזוהמה לא תקנו ברכה לפי' ברוחן להקר כי מי מפיס; **אבא** מברך וכו', לא פליג לממניתין דמתני' בדאיתא טובא והא בדאיתא פורתא ואיבעית לימא הא והא דאיתא טובא ולא קשיא הא דאית ליה ארעא הא דלית ליה ארעא כדמוקמינן בפרקין בבלי, ותו גרסינן

אברהם מ' גביה ועד גביי ואנא מקרב מן גביי וד' סוף כל דרי ואין לא יצרף אחיה השלוני עמי ואנא מקרב כל עמא:

יט וכי מה ראו לסמוך בשורות טובות לגשמים. ר' ברכיה בש"ר לוי על שם (משלי כה) מים קרים על נפש עיפה שמועה טובה מארץ מרחק ר' יהודה בר יחזקאל אמר אבא מברך על ירידת גשמים יתגדל

התם

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

מתוך עמהם וימלכו וכמו שאמר לשב"י יקרב מברכם מן גביה וכו', וגם במעשה של הבקעה שאמר המחלוי דגרי זכר לאבשר שהרחה לכם שים לו מחיה במדבר על אברכם דאמרינן במ"ר פ' תרומה זכר זה לאברכם יע"ם וע"כ מביא מעשה זה פה שע"כ לא היה לחוי שיהיה צורך לכלום קשה בימיו וכמ"ש וק"ל:

יט גי שפיר לסמוך פה הוא מ"ל סמוך ונעשל בעלמא והיינו משום דחני תחילה גשמים משמע ליה שבכל בשורות טובות הן גשמים החשוב והעקר, ועל"ז קושל דמתברת גשמים הין חשובים יותר משאר בשורה טובה שכני אמרינן לו לאו דלריך שלמא למתברת הוו מבשני לחמי

פירוש הקצר מס"ם ושי"ם

מחללו כלומר מזמנו ועד זמנו: ואין לא. ואם לא יספיק זכותי יגרף אחיה השלוני עמי ואני מקרב כולי עלמא לעולם הבא:

הלכה יח וכי מה ראו לסמוך בשורות טובות לגשמים. כלומר מפני מה צנו בשורות טובות אחר גשמים, דנכי דכך הוא דברכת שחיהם הטוב והמטיב היא, מכל מקום היה להם להקדים בשורות טובות

הפס לית ליה לרעפ הטוב והמטיב מברך, והא תנן בנה בית חדש וקנה כלים חדשים לומר ברוך שהחיינו וכו', שלו ושל לחברים לומר הטוב והמטיב, לא קשיא הא דלית ליה שותפות הא דלית ליה שותפות, ובלשון זה נחלקו המפרשים וגם נוסח הגמרא יחזקאל מייתי ליה הפס בלשון אחרת, ונחלקו האחרונים בנוסח מתניתא ונחלקו המפרשים בפי' הבריפס ואין כאן מקום להאריך, יתגדל ויתקדש וכו', בב"כ לא גרס הלא יתברך ישתבח יתרומם ויתגדל, וגם כתבתי דלשיטתי דנקט ג' לשונות הללו בדוקא כי כנגד ההשבה שמטיב לעולם ורלוי לברך על זה בברכת ההגיון לאמר יתברך, וכנגד הגם לאמר בשעין הגשמיים שהוא כפול שמליות המטר דרך גם כמו שכתב בעל העקריס במ"ד, ועוד שהשפעות מיוחדות שזה עניו נסיי כדלישתי בברלשית רבה פרי' ד' לכן לאמר ישתבח ויתגדל, כי במעשה הנסיס ירלה גדולתו וכחו, ולפי מה שלאמר עוד כאן יתקדש ליפעל שרמז למה שהוא מתקדש בעולם בירידת גשמיס על ידי תפלת הלדיקים כמ"ש ברים כחוכות מעשה ידיהס של לדיקים מי מגיד הרקיע ומלי ניהו מטר: שאת ממניעו זו מזו, פי' שמפריד הטפות הלו מהלו שלא יתערבו, והכי לישתמ בשוחר טוב מזמור י"ת כך היה לאמר מברך יתברך ויתגדל שמיה דקודשא בריך הוא שהן שלף שלפיס וכוזבי רבבות ואין טפה טוגעת בחברתה כמלא נימא שנאמר כי יגרע נשפי מיס: אלא שהוא מורידן בשדה, הא נמי מכי יגרע רבים לה כדלישתי בב"ר שלא דמייתי הכא רלוי שהוא מפורשת שהן יורדין בשדה ממיס תכן בשדה דמשמע לאריכין דכי יגרע נשפי מיס רמיז נמי להא: אין לך טפת יורד מלמעלה, בשפ"ג דאעגיות ליתא הכי רשב"ל אומר אין לך טפת מלמעלה שאין מהום יולא לקרלתו ג' טפחים ופריך בגמרא ומאניל טפחיים ומאני ל"ק כאן בעבודה כאן בשאינה עבודה, ופרש"י ז"ל אין לך טפת כשכשו הגשמיס בעמק הקרקע טפח מהום טולה ומתגבר ג' טפחים ולע"ג דשמיכא שלפא גרמידי בפ' החליל שפ"ה רעיבותא מהניא, והמניא מהום יולא לקרלתו ג' טפחים, הא דקאני טפחיים ואו לא בעבודה דשלף על גב דכשכשו טפח בקרקע פורתא הוא דשחית ולהשי לא נפיק מהום לקבליה ג' טפחים, וזה הפי' טולה לההוא לישנא דקאני אין לך טפת מלמעלה שיפורש אין לך טפת נכנס בקרקע מלמעלה כלומר מלד פניה של מעלה, אבל לגישנא דהכא דקאני אין לך טפת יורד מלמעלה ע"כ לריך לידחק ולומר דה"ק אין לך מטר יורד מלמעלה בשיעור שיהיה טפח בקרקע, אחוכ במ"ש דבעבודה טפחים ק' דלפ"ז אין שיעור המטר היורד מלמעלה בג' הבריישות שזה שלפי האומר מהום יולא מפחיס הטפח היורד כיון שהוא משוער בעבודה המיס מועטיס, ולפי האומר ג' טפחים הטפח היורד כיון שהוא משוער בקרקע יבשה המיס רבים, ומאחר אין כל טפח יורד מלמעלה ברלה שהשיעור המיס היורד מלמעלה שוה בשתיהן, והיותר ק' לפי' דלישנא דגמרא דכאן בעבודה וכו' משמע דאוקי הרלשונה שאמרה ג' טפחים בעבודה, ומה שהכריח לרש"י ז"ל לפי' בשפך מבואר שהוא לפי הנוסחא שכתבו' שם התהום טולה וכו' שברלה שעליית התהום היא בעוכי הארץ בשביה שכנגד התהום, ולפ"ז מבואר שאין עבודת הקרקע מעלה ומוריד דלא מסתבר שתהיה העבודה של מעלה גורמת לתהום שיעלה יותר ולזה אמר ההבדל הוא בשיעור המטר כי לפי

יתגדל ויתקדש ויתברך ויתרומם שמך מלכנו על כל טיפה וטיפה שאת מוריד לנו שאת ממניעין זו מזו (איוב לו) כי יגרע נשפי מים במד"א (ויקרא כו) ונגרע מערכך. אמר ר' יודן ולא עוד שהוא מורידן בשדה שנאמר (איוב כח) ומים תכן בשדה. תני רשב"א אומר אין לך טפח יורד מלמעלה שאין הארץ מעלה כנגדו שני טפחים מאי טעמא (תהלים מב) תהום אל תהום קורא לקול צנוריך. ואמר ר'

נחיית תהום של מעלה יתן תהום של מטה ושם התלוק מעבודה לבדתי עבודה לשיעור המטר, תמנם לגישנא דהכא דתני שאין התחד עולה כנגדו טפחיים ולפי לשון התוספתא דתני שאין התרן פולטת כנגדו טפחיים ירלה שאין עלית המפחיים בעלית התהום של עובי התרן שעלי' הלא למעלה הלל הטפח היורד מהמטר, וזה שהתהום מתגבר ומלחלח כל התרן בתופן שהתרן תשתה מימי התהום ותפלוט טפחיים למעלה הלל הטפח שירד בו המטר ולפ"ז נוכל לפרש דאין כל טפח יורד מלמעלה דתני בב' הבריישות שיעור ג' וה"ק אין לך כל טפח ממיס יורד מלמעלה כלומר שיעור שירדו טפח בקרקע ושתמה הוא בקרקע שאינה עבודה דכהא משערינן לטפח, ומלי דאוקי כאן בעבודה וכו' ירלה דהא דאמר שהתרן טולה כנגדו ג' טפחים היינו בעבודה, דכיון שירדו מיס כ"כ שכשתר קרקע ירד טפח בהא דהית עבודה ודלי שירדו בעומק הקרקע מפי מטפח עוכא, ולהכי יעלו שלשה טפחים ממה שנשתב מהתהום, כי כל שיכנסו גשמיס בעמקה יועיל ללחלח לותה יותר ולהניא מי התהום העולים יותר, שכל עוד שהית מלוחלחת תפחת ותשתפג ותשחוב ממי התהום העולים לקרלתה, גם מהא דשלחי פרקין דאמר חרוב ושקמה וכו' משמע דמי התהום עולין ממש עד שרשיהס, דאי לרעיבותא בעלמא ליתא דרעיבות המטר מהני לשרשים הפס הע"פ שהס בוקעים בתרן הרבה, דיותר קל שיועיל הרעיבות מלמעלה שהוא יותר קרוב לגייהן, ובפר"ח לאמר בהדיא ר"י לומר עביה של תרן מהלך ס' שנה ותהום ז' שהוא לגל גיהנם כובע ומוליא מיס לתעוג בני אדם, הרי שמהתהום עולין מיס ממש וע"כ הכא נמי נפרש הכי: ב"ש תהום של תהום קורא, מיס עליונים למיס תחתונים כדאמרי בשפ"ג דתעניות כשמנשכין המיס בתג תהום לומר לחברו תבע מימך שנאמר תהום של תהום קורא, ופרש"י מיס עליונים ומיס תחתונים, לעוניך לותן ב' ספלים, ובשמות רבה פ"ה קאמר בהדיא תהלי קרא תהום העליון קורא לתחתון לומר לו עלה ואני

יורד

כבוד חכמים וחדושי מוהר"א ז"ל

פירוש הקצר מפ"מ ושפ"מ

רחמי עליס כדאיתא בשבכת ב"מ פרק השוכר ולכן מביא רחיס מפסוק שתהא שמועה טובה בגשמיס ומי יתלה במי הוי לומר קטן יתלה בגדול, ועל זה מפרשי ואזלי מעלות הגשמיס ולוכח לני ה' ברלתיו, עוד פי' כי מזה רלוה ג"כ על מעלתה שהרי הכל מסר הש"י לגבורתו חוץ מגשמיס, וז"ש ג"כ לכך ברלתיו וכו' פי' שודאי גשמיס של הכלל כל סדר עולם יגיע שבכל שבל כל אף שמסרס לשלוחיו מ"מ לא סילק נפשס מהס אלא שעל

מונע

יורד והמתחתון חומר לו כך ואני אעלה עד שהעליון יורד ומשקה על שלשה טפחים התחתון טולה ומשקה חומן של י' חמה : המים העליונים זכרים, בב"ר גר', והם חומרים הלו לחלו קבלו חומנו חמם בריותיו של הב"ה והלו שלומיו מיד הן מקבלים חומן הה"ד תפתח חרן כנקבה ו' וכו', ולהכי מייתי הש דרכי לוי הכא דמפרש תהום של תהום קורא בקריאה זו שקוראין מים העליונים לתחתונים, וענין חומרם הלו לחלו וכו', ירמה שזה ד"מ לפי שהן ב' מינים ולא היה רחוי שיתמזגו הלו בהלו לחמר שם, מערבן יחד עם שהיו מעבד התחתונים לקבל טובתן : העליונים זכרים, נראה דמשום דבגשמים החרן יולדת כדאמר בסמוך למה נקרא שמה רביעה שהיא רובעת את החרן, לכן דמה המים העליונים לזכרים שהם הגשמים לדעת רוב חכמי ישראל, והתחתונים לנקבות שע"י שניהם החרן נומחת שהתהום טולה כדלעיל, ועיקר הם העליונים, ולע"פ שלפעמים מהתחתונים לבד נומחת כדאמרינן בפרקי ר"ח פ"ה מ"ב יהודה אחת בכל חדש שלושת טולין מן התהומות ומשקין את כל פני החדמה שנאמר ואד יעלה וגו' והעבים שואבים מים מן התהומות שנאמר מעלה נשיאים מקצה החרן מיד החרן מתעברת בזעות, לכל כשירלה הב"ה לברך לממה של חרן פותח חולנות הטוב שבשמים וממטיר על החרן שהם מים זכרים וכו', לח תיים להכיח שחין זה חלח דרך זעות, ולפיכך שקרחן זכרים ונקבות לפי שהלו נכנסות לתוך הלו כדמפ' וחזל, ולפעמים הרב בח"ב מהמורה פ"ל שהמים העליונים הם המים המיוחמים שבכח החדים והתחתונים הם המים המיוחמים כימים ונהרות, י"ל שקרח העליונים זכרים שהם כפשוטים מהומר שהרי חינן בפועל ממש והם כלורה העומדת בעלמה, והתחתונים נקבות שנתלבנו בחומר, ולדעת בעל העקדה בש"ג שמים העליונים הם הגמלחים הרוחניים ומים התחתונים הם היסודות וכל חחר בחרן מהחת, י"ל שקרח הגמלחים העליונים זכרים לפי שהן פועלים בזה המילות והתחתונים נקבות שמתפעלים מהן, וכן י"ל לפשט מגן חבות בח"ב פ"ב שהמימות הללו כעוי של חומר השמים ומומר החרן בתחלת בריחתן קודם שנשלמו לקבל צורתם שנקראו מים לפי שכל דבר שלא נגמר צורתו נוזל כמים שחינן שומרות תמונתם, וביוס ר' נשלמה צורת החרן שנקע הכבד למטה ועלה הקל, וביוס הב' נשלמה צורת חומר השמים שהחלק התחתון הממצי נתחזק וקבל צורת הגלגלים והחלק העליון נשחר למעלה כמו שהיה נעדר שמירת התמונה ולהלו הן המים העליונים, ובעל מגלה עמוקות כתב ז"ל המים העליונים זכרים וכו' שבת המטר עליית הקטור מן החרן מלד הכחת ניחון השמש וניחוחי הכוכבים שמניעים החויר הרטוב לעלות למעלה וכשיתקבץ ויתעבה יתהוה המטר, והכחות העליונות הנפעלות מהכוכבים הן שבות רחוקות בחמצעות ניחון השמש והם פועלים, ויסוד החרן מהמים הם נפעלים, ו"ל העליונים זכרים שהכוכבים שבות פועלות

פירוש הקצר מפ"מ ושמ"מ

מוטב שיפה מחת מפיפה מחרת שלח יהיו טוגעין זו בזו כדכתיב כי יגרע נטפי הגשמים לעיקר מחמת המיכוחם :

כשיקבלו המים התחתונים ניחוליהם ויעלו הקיטור שמהם יהוה המטר למעלה, וכשבת המטר הוח המטר עלמו חוזר חלילה, שלהיות החרן לחה מעלה קיטור בחמלטות הניחון שהוח שלוחו של מקוס, ורמזו חונקלוס בחומרו ועננת הוה שליק וכו' : מ"ט תפתח חרן, דכתיב הרטיפו שמים ממעל ושחקים יזלו לדק תפתח חרן וכו', והכי מפרש ליה ירטיפו השמיכ מימיהם ויפתחו מים התחתונים לקבלן והחרן שם כולל למים ג"כ ע"ד והחרן היתה תהו, שהיה כוללת כל היסודות, ולשטת בעל העקדה הנ"ל ת"ש, לי נמי ס"פ תפתח החרן לקבל המים העליונים להוריחן במי התהום לחשר בחרן מהחת, ומה שלח פי' תפתח חרן לקבל המים לשמייתה, דת"כ לשון פתיחה לח יפול בזה דהשתה לו תשבע חרן מיבעי ליה, ות"ח ולמה לח יפורש הכתוב כפשוטו שע"י הגשם תפתח החרן ותוליח למחיה, י"ל דת"כ קשה מלי ויפרו יעש שחחרי הולחת המחיה ליכח פריה וכיבה דפריה ורביה משמע בעת ההולדה : בנקבה שהיח פותחת, כי לריך שהחרן תפתח לקבלן שיכנסו בתחתונים כנקבה שפותחת לזכר, ולפיכך שיכלה החרן מקבלת חומן בהשוקקה ט"ד פקדת החרן ותשוקקה כנקבה שפותחת לזכר דיומר מקשחיט רולה החשה רולה, וט"ד בעל העקדה ירמה שהגשמים לריכים הכנת החרן ויסודותיה להיות למים ע"י תנופת הגרמים ת"ל ביחר מ"ם שהעליונים הפועלים במדרגת העורה והתחתונים במדרגת החומר שהן פרין ורבין ומלמיחים ומולידין לח החרן : זו ירידת גשמים, שהיח בחה בנדקה על הבריות כדכתיב ונדק מבמים נשקף והיח מהדבריס שנחנו במחנה לעולם כדחיתח בב"ר פ"ג : זו ירידת גשמים, קשה שהרי כבר נחמר בחומר הרטיפו שמים וכבר חמר שהמים העליונים חומרים וכו' והחרן פותחת ופריס ורביס וכל זה לחר ירידת גשמים הוח ומחי קחמר לח"כ ירידת גשמים דעד השתח במחי עסיק, ולילח למימר דלחיות כההיח דחמר בפר"ח שכתבנו בב"ר פ"ד שהמים העליונים מזיעים מיפות ויורדים למלוחים ומשם העבים שואבים חותם ויורדים גשמים ועל קבלת מי המלוחים המיפות חמר תפתח חרן וחחר זה נדקה שלמיח דהיינו ירידת גשמים, דהש שהן פרין ורבין לח משמע חלח חחר ירידת גשמים בחרן כדפי', ועי"ק מחי יהב, וי"ל דה"ק שהב"ה מלוה לשמים הרטיפו שמים כדי שתפתח החרן לקבלם ויפרו יעש וקמ"ל בסיפח שמיד כשפ' מלוה ירדו גשמים יחד עם מחמרו, כלומר שהמחמר והמעשה ממלחים יחדו בלי לחשוב, ולפיכך ירמה בחומר יהב כי זו היח נדקה כוללת לכל העולם יהב כדחמר לעיל שזו לחדש ולבהמה ליטרחל ולעו"ג, ולשטת בעל העקדה ירמה שהגמלחים העליונים והתחתונים נוסדו יחד חלו בתעוחיהם ואלו בשטי מלביהם וזה ענין הפרים ורביס כלומר שמתעסקים אלו עם אלו ואי תמה יבידת הגשמים בפועל : לבך בריחתו לתקונו של עולם, כלומר דלח חתח קרח לחשמיען שה' ברלו דמחי קמ"ל,

ועוד

בבור חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

שעל הכל מעניח בכל יום לחדש ג"כ מ"ב חות בעלמו רק ע"כ בגשמים חות הכל עומה לבדו יומר מכל שחר שדר עולם ע"כ נקט החתן ג"כ ולכחורה

ומוד מאי רבותא דבריאה זו מטפי מבריאת שמים וארץ, ומאי לשמים וארץ קאי ברחמים מיבעי כדאמר בפ"ק דתעניות, ולא ס"ל דאמת לאשמעינן שמקולה יכידת גשמים כבריאת שמים כדאיתא התם, דהת מעומה גדולות נפקא לן לפ"ת בפרקין סי' ד', אלא דה"ק אני ה' ברחמיו לתקונו של עולם, והוא רמז במלת יפע הל"ל כלומר כדי שיהיה פרים ורביס ליפע העולם, אני ה' ברחמיו, או שנרמז בשם ה' שהוא מדת לחמים, והשתא הת קמ"ל דמשום דגשמים לטר לעולם דקשה יומא דטבת כיומא דדינא לז"ת כי אין ה' חפץ בלטר אלא שכוונו ית' היא אל הטוב והתקון ואי לימשך בעניו אחר, אי נמי לאפוקי מהמטביים שיחשבו שהגשמים מטבע התועטות היסודות ועליית האדים, לז"ת כי לא אלא הש"ת ברחו לטורך העולם ולולי לרכו לא היו יורדים מהשבה הסיח, ואין לפרש שלכך ברחו על זה הדרך שיבת מלמעלה לתקון העולם כדאמר בב"ר פי"ג מפני ד' דבריס חזר בו הב"ה וכו', דת"ל העקר חסר מהכתוב דהל"ל לכך ברחמיו כן: לתקונו של עולם, כלומר לתקון יושבי העולם ולורך מייהם, ותקונו ויושובו לשומות גרדפים לדעתי, עם שאיפשר לומר שאמר תקונו על הדברים שהם על לד היותר טוב ויושובו על ההכרחים, ועל דרך דרש יתכן לומר שתקונו של עולם ויושובו הוא על העולם ממש אלא שרך מתועמת השמש שזו ת' מתועלת המטר כדכתיב בב"ר פי"ג סי' ד', ועוד שאיפשר לומר שהיות הגשמים מלמעלה הוא לתקון העולם והוא הקשר העולמות זה בזה כתיב ת' ולכן יופשך שפע ברכה מזה לזה ויהיו לתחדים כזכר ונקבה, ובכלל האמר כלו י"ל דרך דרש לפי המורגל בין המחברים לפרש כיוצא מאגדות אלו, וזה שהחוקרים נתלקו בטעין הלורות לשר בעולם השפל שקלשת משבו שכלן נתלוות מהשבדלים, וקלשת משבו שכלן מולוות מכח האמר זולת הלורה התלושים כמ"ש בעל דרך אמונה במ"ח ש"ח ום"ד, ואמנם לפי המורגיים הלורה התלושים מיד ה' ודאי כמ"ש בב"ר פ"ת סי' ד', אמנם בשאר הלורות לא נתבאר דעתם, ואומר שר' לוי רמז בזה אל הדעת הת' ולז"ת שהשמים העליונים זכריס ר"ל שהגלגלים העליונים יושפעו הלורות ומהתתונים הן החמריס, ולפי שהאמר והלורה הן ב' הפכיס ולא היה ראוי שבורה לפי טבעו לאמר שזה בכאן ית' כי הוא לאמר ויהי, וז"ת לאשר בריותי וכו' כי הש"ת המציא האמר ולא אליו הלורה ולכן ראוי שיזדווגו, וקרא החמריס בריות והלורות עלומים למה שהאמר לין לו שום התיחסות אליו ית' הגבדל לב"ת רק שהוא נברא מאתו לאמר היום בה שלמות תמיאם קלת לשלמותו ית' וקרא שליח דשלוחו של אדם כמותו בחיזה ענין, אי נמי לפי שהחמריס קיימים והלורות משתנות זו לאר זו קרא החמריס בריות קיימות והלורות עלומים ההולכים ובאים תמיד, ואמר שהם מזדווגים כזכר ונקב' לאשר זה להמשך ההויה וקיום המין, וז"ת שהן פרין ורבין כמבואר שהלורה לבדה לו האמר לבדו לין מבוא לפריה ורביה אלא לכל יתחדש זה מהזדווגם זה אל זה, ולפי שהלורות הלורה אל האמר ע"י תנועת הגרמיס שיכיון החמריס והגבדל יתן הלורה לז"ת ולדקה תלמיח זו ירידת גשמים, שהגשמים הוא השפע השופע מהגרמי' בתנועתם כנודע בטבעיי', ובילר שהיות הטענין עז"ה הוא לתקונו של עולם כי חפץ ה' בהקשר העולמות זה בזה כל"ל, גם שע"י זה יהיה האמר ההויה כנזכר: אין האדם שותה וכו', ממי הגשמים שאין האים נכנסין בעומקה אלא בפניה מלמעלה עד כדי חזוקה שהיא מתבקעת ומתפוררת מלד היובש וע"י הגשמים מתדבק' ומתחזקות בדקיה, וזהו תיסומה כלשון ניטל מיסומן דתקן בכליס פי"ג גבי המעלד והחיזמל דהיינו פיהן וחודן המחוקן ע"י דחוק הכרזל החוב האקלת אליו"ן בלשון, וזאת הדביקה נקראת מיסום להיות על פי הכלי מחזיק לו ומנעו מהחזיה והבקיעה, ומדכתיב בב"ר פי"ג סי' ד', למ"ל אלא לומר שאיבו משקה אלא פניה הפנים לבד חון לא בתוך תוכה: תהום עולה ומשקה, נראה שהמים עולים ממש בעובי האדמה עד שרשיהם, אבל לפי מה שכתבתי לעיל גבי אין לך טפח יורד כו' בשם רש"י יפוסק על רטיבותה מיהא; ומה טענת אני ה' גולרה, לא דאלי קרא מייבי באחוב ומקשה, דלעיל מיבעי כתיב כאם אמר עבו לה והוא אבל לכאשת ישראל בזמן הגאולה, אלא דיקון דקאמר לרבעים אשקנה ממש שים דרך השקאה בדברים יחועים לעתים ידועות קבועות אלא כהשקאת הגשמים שאין להם זמן קבוע, דאל"כ לא יביא אבל ממה שאיבו נמלא, ואין מסברא לאמרין שהשקאה זו היא ע"י התהום בשרשי אחוב והשקאה הלריכים לו, ומסברא לאמרין ת' לב' יום שהוא זמן רלוי שאיבו לא מעט ולא הרבה, אבל אין לומר דאשמכתא בעלמא נקט קרא:

כ ביושבת על המשבר, מייבי מתניתין אבל קודם לבן תפלה מהיא דמדכתיב הבה כאומר

כיך

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

כ ולכאורה י"ל שפליגי בזה אם תפלה מועלת לבטל גם גזר דין שאם אינה מועלת לבטל ג"ד מכ"ם אינה מועלת בזה לשנות

על עץ מפיחסוס ויקנב, וכן הרבה במקנה, והוא מענין לא תחסוס שור: א"ב מה יעשו שרשי חהוב ושקמה. שהן עמוקים הרבה בארץ ומביאן הן קוטין: לרגעים אשקנה. לרגע שאלטרך ולכל אין ומין כפי מה שהוא:

הלכה כ מתני' חיתה אשתו מעוברת וכו' דבית יגאי אמר בישובת על המשבר, היא מתניתא, ובכאן שייכי שתי תיבות אלו וכן הוא בב"ר

ביד היוצר משמע דאפי' אחר גמר צורתו יכפך לצורה אחרת כדרך היוצר שאחר שגמר צורת הכלי כשירצה משמיטו ועושהו כלי אחר כמ"ש ומשחת הכלי וגו' ויעשהו כלי אחר כאשר יפה בעיני היוצר לעשות, ומ"מ ביושבת על המשבר הוי תפלת שוא שהרי הוא כבונה ואין דרך להפך הולד אחר שהוכר, ומו מייתי לה מדיוקא דעיקר ציורה זכר היא ובתפלת רחל שאמרה יוסף ה' לי בן אחר נעשית נקבה, ור' יהודה בן פזי פליג ואמר יוסף ה' לי בן אחר לאו תפלה הוא אלא נבואה: הדא היא דכתיב ואחר, דמה ג"ל ואחר הא פשיטא שאחר המזכר לעיל ילדה זאת כפי סדר הכתובים: מאחר שנתפללה רחל, בתומר יוסף ה' לי בן אחר דכתיב, ואע"ג דמייתינא דקרתי משמע דלידת יוסף אחר לידת דינה היתה, ל"ק דאיפסיר דאיידי דמייתי קרא בתולות לאה חשיב נמי דינה בהדייהו והדר נקט דרחל: נעשית נקבה, די"ב שבטים היה לו להוליד ותו לא: מנביאות הראשונות, דאמהות נביאות היו כדאיתא בב"ר פס"ז:

כא היה בא בדרך, משום דתנן במתניתין היה בא בדרך ושמע קול לועה בעיר ואמר יהי רצון שלא תהא בתוך ביתי הרי זו תפלת שוא, קאמר הכתוב לומר בטוח אני שאין זה בתוך ביתי, שממדת הבטחון שיהיה בוטח בה' כי לא תלוה אליו רעה, וליכא לה הכל מדכתיב ממשועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה', דהיינו שמי שנכון לבו בטוח בה' ממשועה רעה לא יירא וכדמייתי לה בבבלי, אלא דהתם קאמר דמעשה היה בהכל שהיה בא בדרך ושמע קול לועה בעיר ואמר מוכנתי אני שאין זה בתוך ביתי, ועליו הכתוב לומר ממשועה רעה לא יירא וכו', ויש מהדרשנים שהקשו כי זה מוטר גלוי שיהיה בטוח שלא יקרנו רע כשומך בחסידותו, ולכן פי' שכוונת הלל שבטוח שבביתו לא יעשה על הלרות כי מלומדים הם ביסורים ולא יקשו בעיניהם לרות הזמן שילטקו עליהן, וזה פי' של הכל דמאי ממשועה רעה לא יירא לעניין זה, וקושיתם הכל שאף שלא יהיה החדש חסיד יבטח בשם ה' כי

(ירמיה יח) הנה כחמר ביד היוצר. ר' בשם דבית ינאי עיקר עוברה של דינה זכר היה מאחר שנתפללה רחל נעשית נקבה הה"ד (בראשית ל) ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה מאחר שנתפללה רחל נעשית נקבה אמר ר' יהודה בן פזי בשם דבית ר' ינאי אמנו רחל מנביאות הראשונות היתה אמרה עוד אחד יהיה ממני הדא הוא דכתיב (שם) יוסף ה' לי בן אחר בנים אחרים לא אמרה אלא עוד אחר יהיה ממני:

כא היה בא בדרך מה הוא אומר בטוח אני שאין אלו בתוך ביתי הלל הזקן אומר (תהלים קיב) משמועה רעה לא ייראי:

כב מתניתין חייב לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה רבי ברכיה בש"ר לוי על שם (תהלים לג) ואתה מרום לעולם ה' לעולם ידך על העליונה בנוהג שבעולם מלך ב"ו יושב ודן כשהוא נותן דימום הכל מקלסין אותו וכשהוא נותן ספקולא הכל מרננין אחריו למה ששמח בדינו אבל הב"ה אינו כן אלא ואתה מרום לעולם ה' לעולם ידך לעליונה. ר' חונא בש"ר אחא

כב ידך על העליונה ותהי ידך על העליונה ולכן יברכהו תמיד, וכן לשון שמחר טוב לעולם ידך מן טיליתא על המטבה ברוך המטיב והמטיב על הרעה ברוך דיין האמת, ואע"פ שלא מזכרו שם משפטי ה' נראה שכללי מ"ם בפרוש רשעים להשמדם עדי עד דהיינו שמליחים בעוה"ז כדי לטרדם מהטבה"ב, קאמר שזה מפני שהוא נדיק ויפר במשפטיו לעולם, ולולי שנתן להם הללחה בעוה"ז על קלת זכיות שבידם שם ישמידם לעוה"ב יהיה מקום לקנטר על מדת דינו שמקפח שכרם: ידך על העליונה, דאין מרום מוחר לה' אבל הוא שם שם כמו רוממות ולכן הוא שם לשמים כמו עלית למרום, ולא ילדק לומר בשי"ת שלא יוצד מרום, כמו מרום וקדוש תשכון ויכוונא, ושם פי' כאן יוצד מרום מה שינינו לכאן, שלא שפי' שידו בעליונ' תמיד בעין הדין כדפי': שטף, עין מהירות שליטו מדקדק שלא דן ברייסטא כלשון חגב שיטפא תחית לך דרים פר"ח דמילה, ח"כ עניין הכזכיות תמה ושטף שף:

לעולם ידך לעליונה, משמע מהכא שהכל מכירין בגדוק הדין ומודים לו, וק"ק דבפ"ב דערובין משמע דדוקא ישראל, דאמר התם מדת הב"ה לחדש כתחייב הריגה למקום שותק, והיינו דאמר ריב"ל מאי דכתיב עברי בעמק הבכא שלו בני אדם שעוברים על רצונו של מקום עמק שמעמיקים להם גיהנם גם ברכות יעטה מורה שמלדיקין עליהם את הדין ואומרים לפניו יפה דינא, ליני והאמר ר"ל רשעים שפילו בפתחה של גיהנם אינם עומדים בתשובה שנאמר וילאו ורלו בפגרי האנשים הפושעים בי אפשטו בי לא נאמר אלא הפושעים והולכים לעולם, לא קשיא כאן בפושעי ישראל כאן בפושעי או"ג, ומיהו דב לשנא דמתקיף התם אדרים לקים מהמוניא והמעלה ופי' הפושעים דפשעי בבר, ירחה דפליג אדרים לקים ום"ל דאין פושעים בפתחה של גיהנם והכל יודו

תלמוד

לא יקרנו לאון, ואו מייתו בבבלי שתלמיד אחד לפני שהיה מפחד לאמרו לו חוטח לאה דכתיב, פחדו בליון חטואים:

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

לשמוע הגז"ד וגם חומתו, ומיהו אפשר למ"ם למ"ד פרטוף אחד שהוא הכל חוטח אחד שאין נחלט שום גזר לזכר לו לנקבה עד שיושבת על המשבר כי עד לותה שעה הוא רק כמו דשום בכתב לבד ולא נגזר בשם זכר או נקבה ובו ביום שוא חוטח לאת שנגזר ונקרא בשם לזכר או לנקבה, אבל למ"ד שיש פרטופים מיד נולד בחוטח זכר לזכר וכן חוטח נקבה לנקבה ע"כ לפילו לשאר ג"ד שוטעה הפלה מ"מ בזה שאני שבזה הוא כשיטו סדר מעשה בראשית והוא בכלל אין כל אחד אחד שכן היה שני חומתות לאדם וחוה וק"ל:

הלכה א היה בא בדרך. ותנן שלא יאמר יהי"ר שלא יהיה בתוך ביתי ואמו לומר כשמשמע קול לועה בעיר: בטוח אני שאין אלו בתוך ביתי. זאו מוחר לו לומר לאיזו דרך שהלה שלא שמרשה עלמו שכון לבו בטוח בה': הלל היה אומר. מקרא זה משמועה רעה לא ייראי וגו':

הלכה ב לעולם ידך על העליונה. דין לדין דין לרחמים, לפיכך מברכין על הרעה כשם שמברכין על הטובה: כשהוא נותן דימום. רחמים: ספקולא, גזר דין: ששמח בדינו. שמף למדת הדין יותר מן הראוי: אבל הקב"ה אינו כן. לפי שהדין שלו הוא רחמים מלפעמים

וכספר

אחא (תהלים קמ) לדוד מזמור חסד ומשפט אשירה לך ה' אזמרה אמר דוד לפני הב"ה אם חסד אתה עושה עמי אשירה ואם משפט אתה עושה עמי אשירה בין כך ובין כך לה' אזמרה. א"ר תנחומא בן יהודה (סס נו) באלהים אהלל דבר בה' אהלל דבר בין על מדת הדין בין על מדת רחמים אהלל דבר ורבנן אמרין (סס קיו) בום ישועות אשא ובשם ה' אקרא

תלמוד הדין ותגדה זו ס"ל כותיה: אמר דוד, מזכיר שמו לומר שבח עליו היה להזכיר כדרכו לשמוח ביסורין כתומו מזמור לדוד בברכו, וזהו שדקדק לפרש שם חסד לחם עושה עמי לא שמדבר בעד כלל הטעם כשמזמורים אחרים, כי הנשפט לבדו הוא שיאות לו לשורר על הרעה לקבלה בשמחה אבל אחרים הרואים אף שיודו שהכל במשפט אין לבבך ולזמר על הרעה וכמ"ש מעתי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה, ומטעם זה הזכיר גם כן בשמוך את חיוב לומר שמפני שהצרות על עצמו הוא שהיה מברך ומזמר בלב טוב: אם חסד לחם עושה עמי לשירה וכו', לשיפת שמיך דהייגו בין כך ובין כך לך ה' לומרה דהל"ך לך ה' לזמרה למ"ל, ולא ע"ג דבבבלי ל"ק אם חסד לשירה אם משפט לשירה, אחז לשון קרוה, וכן באלהים אהלל דבר דל"ק בבבלי אלא בה' להלל דבר באלהים אהלל דבר דמשמע דמהאי קרא לחוד יליף לה אחז לשון קרוה דמכח ד' קראי יליף לה כדאשכרן, והא דלא סגי חסד ומשפט לשירה, משום דאיפצר לומר דוקא כשחסד ומשפט יחדו דהייגו שאין הדין גמור אלא שים עמו קלת לרחמים אבל בדין הגמור לא, לה"ק תו לך ה' לומרה לומר על כל ה' לבדו, אי נמי שהיה ליפצר לפרש חסד ומשפט על הסגנה הדור לת ישראל בחסד ומשפט שיעיר ושמח בדבר כפירוש המפ', אבל השתא דכתיב לך ה' לומרה גלי דאחסד באפי נפשיה ואמשפט באפי נפשיה ישיר, ואין זה אלא משום דפי' חסד ומשפט מדת הטוב ומדת הדין ואשמעיגן שיברך על הרעה בשמחה כשם שמברך על הטובה: בין כך ובין כך לה' לומרה, והא דאמר בדברים רבה ריש פ' ראה שאין מברכין על הקללות, פי' שם בשחורי ע"ש: באלהים אהלל דבר בה' אהלל דבר בין וכו', וה"פ בדרשינן בבלי באלהים מדת הדין ובה' מדת רחמים וכדאמר בפרקין בבלי בה' אהלל דבר זו מדה טובה באלהים אהלל דבר זו מדת פורעניות, ובשחר טוב מזמור ק"ו מהו באלהים מהו בה', מקום שכתוב אלהים זה מדת הדין ומקום שכתוב ה' זו מדת רחמים שנאמר ה' אל רחום וחנון אמר דוד לפני הב"ה אם במדת הדין אתה בא עלי אני מקבלך באלהים אהלל דבר, אם במדת רחמים אני מקבלך בה' אהלל דבר, וכויקרא גדסינן בין כך ובין כך באלהים אהלל דברו, ונראה שהולך להביא מהכתוב האחר דכתיב באלהים אהלל דברו, דאי לאו האי קרא הוה אימא למימר דאאו בעניין דין ורחמים מיירי אלא בשבחו לגבי"ת על דבר מלכותו ע"י שמואל כפירוש המפ', ובאלהים אהלל בה' אהלל כפל ענין כמ"ש ברבים מהכתובים, ומאומר ה' ואלהים אין קושיא שכן דרך הכתובים להזכיר ה' שמות אלו בכמה דוכתי, כמו קומה ה' הושיעני אלהי ואלהא דצבאות ק"ו שפי' באלהים אהלל דבר על דין שעשה ה' בחויביו שזכר שם, ובה' אהלל הייגו על מה שכתיב אמו, אבל השתא דקרא אחרינא כתיב באלהים אהלל דברו וא"כ אד מינייהו ימירא, ועוד דהשתא ל"ק בה' אהלל ש"מ דלגלויי אחא שפי' באלהים אהלל דבר וכו' שאפילו על מדת הדין יהלל, וע"כ על הדין שעושה עמו דאי באחרים מאי קמ"ל: באלהים אהלל דבר וכו', ואחא דאתן מייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה לית' בבבלי דמפרש רבא לקבולינהו בשמחה, והדר ק"ל אחא משום ר' לוי מאי קרא חסד ומשפט אשירה ואיך אמוראי איך קראי, ומשמע דאחא דקאמר לקבולינהו בשמחה מייתו ראיה, ואיכא למידק בשלמא מ"ד מחסד ומשפט אשירה שפיר אבל מאחר קראי נהי דילפינן מיניהו גם על הרעה אבל מנלן בשמחה כשם שמברכים על הטובה, וי"ל דכיון דהאי יליפנן מבבל מאחד שים לברך בין בשמחה טובה בין במדת פורעניות כדאתן במתניתין אחר קראי מאי אהו לאשמעיגן אי לאו לאקושינהו, דאי לאשמעיגן שבשביל דוד שביך כדין ולא עבר, לא הי"ל אלא ברכת הרעה ומכ"ש שקיים ברכת הטובה, אלא לאקושינהו אתא לומר שכשם שביך על הטובה בשמחה כך ביך על הרעה והייגו דבבבלי נקיט בה' להלל דבר מקמי באלהים להלל דבר וכן כום ישועות אשא מקמי בשם ויגון אמלא אלא כסדר הכתובים לאשמעיגן דקרא אחת למילף מברכת הטובה לרעה לומר שהיא בשמחה כמותה. וה"ל כאלו כתיב הכי דאורחיה דקרא למיקט המלמד בריבה, ע"ד כשם ככהן, כאשר יקום שים על רעהו, וזולתם ואת"ג דכום ישועות ואדה ויגון לאו בהדי הדדי כתיבי מכיון דכתריויהו כתיב ובשם ה' אקרא ס"ל כהיקשא, ומה' נתן וה' לקח יליף שפיר דכיון דכברכת הרעה מיירי מה ליה להזכיר ה' נתן, אלא לומר שהוא מברך בשמחה על הלקיחה כמו על הנתינה, ואת"ג דדרים כשנתן ברחמים נתן, כלאו דרשינן דאין היקש למחצה, אך ק' לחמי בקרא דבאלהים אהלל וגבי לדה ויגון וכום ישועות אקדים קרא לשון פורעניות, דלאו לאקדומי מדה טובה, כי היכי דהוי בקרא דחסד ומשפט ובה' נתן וה' לקח דאקדומי פורעניות לת מקדמיין, ועוד דמדת הטוב הוא דמברכין עלה ודאי בשמחה ומינה ילפינן למדת פורעניות ויש להקדים המלמד כדפי', וי"ל דהקדים מדת פורעניות לומר דטפי רלוי לברך על הרעה משום דהויא כפרה ומביאה להגלחת עה"ב, מעל הטובה דהויא הגלחה זמנית של הרוב, ת"ל יל שלא היתה עיקר כוונת דוד ע"ה שהרך קראי שים לברך על הטובה ועל הרעה, אבל עיקר כוונתו לומר שהוא לת יחוק לרעות שבעוה"ז אבל אדרבה יודה עליהם לפי שע"י תזכה נפשו לעה"ב, והשד שבב' מזמורים אלו אמר כי חלצת נפשי ממות, אלא דהוחיל והזכיר ההודאה על הרעה זכר ג"כ הודאת הטוב לומר שהוא ישמח בזה כמו בזה, ולכן זכר אלהים כמה פעמים ולא זכר ה' אלא פעם א' שעיקר כוונתו היה על מדת הדין, וכבר פי' הכתובים בשמה זו בדרושי: צרה ויגון אמלא, אע"ג דוכשם ה' אקרא כתיב בתריה משמע דבק אל תנה ה' מלמה נפשי לומר שיקרא בשם ה'

פירוש הקצר מפ"מ ושי"ם

שלשעמים בא לכפרת עון או כיוצא בו למובתו של האדם: באלהים. הוא דין: בה'. הוא רחמים:

בגין

ה' יגילהו וכדפי' כל המפ', מ"מ ליפסיר דדייק מדקאמר למעלה ול"ק מלחוטי כגון לר ומלוק מלחוטי, ושוד בחר דקאמר ומלרי שחול מלחוטי מלי לרה ויגון למעלה לעלדיהו ולימה ומלרי שחול ולרה ויגון מלחוטי, חלה דלרה ויגון למעלה חחה למימר שמחציב לעלמו למליחה טובה, לי נמי יש לומר דילוף מכוס ישועות חשה ובשם ה' חקרה דכי היכי דהתם הודחה ולה חפלה הכי נמי ובשם ה' חקרה דכחיב הכה, ולפיפ דמה שחמר הכחוב' הוה דחקדיש בבבלי כוס ישועו' חשה חל לרה ויגון למעלה, לומר דמבשם ה' חקרה דהתם ילפינן לדהכה, ומשום הכי נמי הקדיש התם בה' לחלל דבר בבחלהים לחלל דבר לומר דכי היכי דבה' לחלל דבר הודחה טל טובה דידיה הכי נמי בחלהים לחלל דבר הודחה טל פורעטות דידיה, ולה תימה דבפורעטות לויבין קמיירי כדכחיב לטיל: הוא שחיוב חמר ה' נתן, נכחה דכל חד ס"ל דחין רחיה חלה מרחיה דידיה דלי מודו זה לזה יקשה מ"ט מר לה לחמר כמר, ועוד היכי קחמר ד' זימני חדה מילחה, והכה חקרה דחתה מרום לטולם ה' פשיטה דחיכה למדחי דחין פי' יוד טל העליונה חלה רוממות חתה כוהג בטולמך כדחיתה בויקרה רבה פכ"ד, חו שה' יוצב מרום ומשגיח ט"ד כי החלהים בשמים, וחחסד ומשפט חשירה חיכה למדחי דל"ק חכל חד בחנפי נפשיה, חו דטל ההגבת דוד מיירי כדכחיב' לטיל, לי נמי דלה מיירי טל החסד והמשפט המגיע חלינו חלה בהגבת ה' חת טולמו להמליך לדיק ולהרטיע רשע שטל כן לה יקומו רשטים במשפט, חבל הפורטנות שחגיע לטלמו לה יטיר, וחפי' חת"ל דבדידיה קמיירי חיכה למדחי, הכ"ב ל"ק חלה כמה שידע שיגיעהו במשפט ט"ד מלן דנקטי מיניה גלימה ליזמיר וליזיל בחורחה, חבל חם יגיעהו הע שלה יפיר בו שהוח כדין חולי יבטע להכי נקט לידך בחלהים לחלל דבר, דהתם בדידיה משמע דכחיב כל היום דברי יטלבו יגורו ילפונו ולה זכר משפט ודין דמשמע בכל חופן, ומשום הה"ב חיכה למדחי בלה מיירי חלה בדבר מלכותו חו בחפלת חויבין כדכחיב בבחורי לויקרה רבה פכ"ד, מייתי לידך מלרה ויגון למעלה, ומשום הה"ב חיכה למדחי דבבקשת הלבה קמיירי כדכחיב, וחפי' חת"ל דבהודחה קמיירי חיכה למדחי דט"ב ל"ק חלה בגרות מקריות שחף שלה ימנטש ה' ממנו יודה טליהן שכן לו לסליחת טון חו להרבות שכר, חבל כשהרטה בבקשה מחתו יש' לולי יקשה טליו לוך תלה תקלה מתחת ידו, להכי נקט לידך מה' נתן וה' לקח, חבל ק' שחר רבבן לחמי לה מייתי מה' נתן, ובשלמת מ"ד מחסד ומשפט חשירה ניחה ליה מהתם דכחיב שירה ויליפינן שפיר שמברך בשמחה, חבל שחר רבבן דילפי לה משחר קרחי מהיקשה לחמי לה ילפי מהכה דניחה טפי, וי"ל דלה ניחה להו למילף מחיוב דשו"ג הוה לדשת קלת כדחיתה בב"ר פכ"ו, ת"ק דחיכה למדחי דשחלי התם דמיירי בחבוד נכסיו ובניו דשייך לומר ה' נתן וה' לקח משל לבעל הפקדון שנטל חת שלו שחין להטטער בדבר וכדחמר בחבות דר' נתן במיתת בנו של ריב"ו ובמדרש משלי בפ' חשת חיל במיתת בני רבי מחיר, חבל בלטרה דגופה לה, דהת חיוב גופיה כשנגע חל בשרו לה שמח, חדרבה המיח דברים להפי מייתו משחר קרחי: ויתבן ג"כ דמר חמר חדה ומר חמר חדה ולה פליגי, וזה שלהיות הרטות בה' מד' פניט חם

אקרא בין כך ובין כך ובשם ה' אקרא אמר ר' יודן בן פילה הוא שאיוב אמר (חיוב ח) ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך בשנתן ברחמים

במבע, וחם במערכה וחם במקרה וחם בהשגחה פרטית, כדכתי' בבחורי לב"ר פכ"ב סי' כ"ו, ועם כולם יש שתוף חל הרטון החלהי, שבוולתה לה תפעל שום חחת מהסבות וכמ"ש בטל דרך לחומה במ"ח שטר ח', הכה הח' שהביח מחתה מרוס לטולם לה הפריד בין הסבות חלה דרך כלל לחמר שבכל הלדיים שיהיה ה' מבוהת ומפוחד במעשיו, וחחר בלו שחר החכמים ופי' כל לחד מין ה' מהסבות, טל משפטי מערכת הבבבי'לחמר מחסד ומשפט חשיר'דמשפט משמע בהורחה הסמימית כי גם ידין עמיט וכדחיתת בב"ר נבי מחת ה' מן השמיט, ועל המבעית הביח לחר בחלהיט לחלל דבר כי שם זה מורה על מדת הדין חשר בו נוהג המנהג המבעי כמ"ש בטל הטקריט בפ' בלחטין, ועל המקרה לחמר לרה ויגון למעלה, ועל ההשגחה הפרטית לחמר ה' נתן וה': דרך שני שרמזו חל המסובות הלמולות בטנין המשך הרטות והטובות מלתו ית' עט היותו לחדות פסומה, ולולי ירלו דבריט הפכייט בלופן שלה יחייבו רבוי ושגוי בחקו ית', ועוד שלחר שהוח ית' תכלית הטוב לין ימשכו מלתו ית' טונשים ולטות לקלת מהחגשים, ולפי שיש שהביבו לשלשה זו שהרטות והטונשים לה יגיעו לחדש מהמ"ח בטלם שלה ממקרה החומר, לו מהסתר הפניט, וכמו שגרשה מהה דחמר ברכה בפ' רשה הרטה בהה מלליה שנחמר מפי טליון לה תגלה וכי', לו שהשכר והטונש מבטייש למלות והטבירות, ול"ב הרטה הוח המיוק לטלמו ולה ה' פטל בו, וחם היות שלין הסובות חלו מפיקות שהרי מלינו פטמיט הרטה בכוונה מהמ"ח בלחמר ונתתי לבי חת פני בלים החוח, וזולתו וגם זה שחמר שהשכר והטונש מבטייש לטוב ולקב לינו מוסכם כדכתיבנה בפ' רחה סי' ד', מ"מ ליון שיש שהסובות לשמתות ליפסיר שהמביה וחתה מרוס לטולם ה' ליון חלים, כי ממ"ש שם כי הנה לויביך ה' וכו' יחבדו וכו', ותרט ברשה קרני וכו', נרחה שורטה והשבדון משכה לרשטיט מחלית חם מהסתר הפניט וחם בטבע מטשיהם, כמו שהמטלה דבקה בשלמים, ויש ליתם זה למי שהביח ג"כ ויגבה ה' לבחות במשפט טל הברכה טל הרטה כדפי' בבחורי לויקרה רבה פכ"ד, כי ממ"ש שם לכן הרחיבה שחול נפשה, וכן ויטח חדש ויטפל חיש, נרחה שהרטה משכה מחלית לטושי הרטה, כי שחול פחוה לטומתה והרטה הוח המזיק לטלמו במטשיו, ומה' ויטח חדש כי הוח טלמו המטפיל טלמו לכן יגבה ה' ויטתבח במשפט כי לה יתיחס חליו כל רט, חמנם החסובות שרחיתי נכוטות חל השלות המזכרות, שהתכלית במשפטי ה' טל ת' מד' פניט, חם לתיקון החטת כמי שגזל חת חחריט ציוויתו הגזלה מידו ויתן פי שניט לפיים הגזל חלף לטבו, וכן לטב בשת זוק ורפוי לנחבלים, וחם לתיקון החוטת כחשר ייסר חיש חת בנו, ועז"ח בב"ר פכ"ו והכה טוב מחד זו מדת יסודין כדפי' התם, וחם לתיקון הרוחיט ט"ד והמשחריט ישמטו וירלו, וחם לטשות המשפט והיושר מנד טלמו, להיות ית' חמת יכוין לתכלית היושר והדין שרצוי שחטחיט תרדף רטה וחת לדיקים ישלם טוב וכדפי' בישה טיטים ח"ח פ' בחקותי, וט"ו חמרו בב"ר פ"ו כשם שקלוסו טולה מג"ט כך טולה מגיהנם כדפי' שם, וח"ב נמלה דכל דטביד רחמנה לטב כי התכלית בכל חלה לטובה וגם תכלית טשות הדין חף שיכוין לרטת הרטה

טובה היא שהיוסר בעצמו טוב ואין שנוי במעשה ה' מאחר שמקבליו עשוי היוסר בין בגדיקים בין ברשעים, והשנוי הוא במקבלים שכל מ' מקבל מאתו ית' כפי הכנתו, דומה לשנוי פעולת השמש כפי המקבלים שמלבין הבגד ומשחיר פני הכופח כמ"ש קלת, וכנגד זה הובאו מקלות אלו, שהמביא מאכל ומשקה משפיע הטובה, רמז אל הכלית הגדול והיוסר שהוא העקבי כי עשוי משפיע הוא היוסר, והמביא בחלהים להלל דבר, רמז אל תקנת הקוחים ופי' בכל דבר שיודברו וישמעו רלו פלוני חיך יסריטו ה' אלו חיך הגליחו לעולם לחי שמח מאחר שכל העם ישמעו וירלו ממה שידברו, והמביא מלרה ויגון לחלת, רמז אל תיקון החטא שבאומר ובשם ה' חקיא לנה ה' מלטה נפשי יבקש מה' ימלטהו מהעברות חשר בידו, כי ידע כי חנון ה' ולדיק ומרחם עליו בלרות המביא עליו להסיר ליזה נזל מחחת ידו, ועוד כי אחר כום ישוטות חשת שהוא לעומת לרה ויגון לחלת כדרי לה' חשלם, כי לפעמים יבואו לעות על החדש לפי שלא שלם בדריו ע"ד וכי מחדל לנדול וכו' כי דרוש ידרשנו וכו' וע"י הלרה יזכור בדרו וישלמנו וכעניו יעקב שנאמר לו קום עלה בית אל כדאיתא בב"ר, וז"ש נדרי לה' חשלם ונמלא מתקן החטא עלמו, והמביא ה' נתן וה' לקח, רמז אל תיקון החטא שפי' שלקח ברחמים שכוונתו לרחם על החוטא ולהשיבו, ולזה כשנתן לו נמלך בב"ד כי בכל לד שיהיה לו שיוכל להטיב ייטיב לע"פ שלא יסכימו בו הכל, אבל כשיקח לא יקח אלא על חטא ברור שהכל יסכימו בעונתו וח"כ כוונתו לרחמים: בין שנתן ברחמים, אע"ג דאיפשר לפ' דאתא לאשמעינן שהכתובה דרך חסד ולא בזכות האדם כי לא ילדק כל חי לפניו, ואחר גרשה אלא אחת אלא להיקשא לומר דכי היכי דאחיכה רחמים ומובה ה"ג הלקיחה והייט שהיה לבפרת חשמים וח"כ טובה היא, ח"כ שאין הדין גמור אלא יש בו שמוף רחמים כדכתיב' לעיל, וכבן לא יקשה מכיון דמפרש וה' הוא ובית דינו היכי מפ' ברחמים, דאע"ג דאיכא דין מ"מ כיון דכתיב וה' ולא כתיב ואלהים איכא רחמים בדין דה' הוי רחמים כדלעיל, אך ל"ע נבי וה' דבר עליך רעה וכן בכמה דוכתי דדרשינן וה' הוא ובית דינו כגון, וה' המטיר על סדום, ויהי בחלי הלילה וה' הכה כל בכור, אלי רחמים איכא, ושמא הכא דכתיב ה' נתן ברישא קאמר, דאע"ג דוה' הוא וב"ד איכא רחמים דאקים ליה להי נתן: ה', וה' הוא ובית דינו, ה"פ כל מקום דהל"ל ה' וכתיב וה' שהוסיף וי"ו דרשי ומב"ם איכא דכל הפס יתירא, ובב"ר פ"ח אלרכתי וכתבתי מה שירלה לדקדק, ופירשתי גם כן מה שכתב ובין אלו שבכלן וה' דבר עליך רעה:

ברחמים נתן ובשלקח ברחמים לקח ולא עוד אלא כשנתן לא נמלך בבריה ובשלקח נמלך בבית דינו. אמר ר' אלעזר כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו בנין אב שבכולם (מלכים ח כב) וה' דבר עליך רעה:

כג עשה מאהבה, לקמן בסוטה פ' כפס דייק לה מקרחי: עשה המלות מאהבת ה' כלאהבת אלרים דכתיב דבכמוך ופפה מירחה, ואע"ג דמשמע דאתרתי דפתרן אהדדי ניהו שהעושה מאהבה לא יחוש לירחת שום עונש דבלאו הכי הוא עושה מאהבה לאוד, י"ל דה"ק דמ"מ יפיס בלבו כי היה נענש אלו לא יעשה ובשביל כך הי"ל לעשות אפי'

כג עשה מאהבה ועשה מיראה עשה מאהבה שאם באת לשנוא דע כי אתה אוהב ואין אוהב שונא עשה מיראה שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא בועט:

כד שבעה פרושין הן פרוש שכמי. ופרוש נקפי. ופרוש קיואי. פרוש מה הנבייה פרוש אדע חובתי ואעשנה. פרוש יראה. פרוש אהבה. פרוש שכמי טעין מצותא

לא היה עושה מלד אהבתו: שאם בחת לעשות, אלא יעשה אפי' מירחה לאוד יקון במורח המלות ויעשה בשלאה כעושה בעל כרחו אפי' מירחה, אבל כשהוא עושה מאהבה לא יקון במורחם ועמלם, ואע"ג עשה מאהבה לבד אינפשר יבעוט בדוב הטובה ע"ד ויפתן יפורון ויבעט ולא יזכור אהבת ה' כאומר ורם לבבך ושכחת אבל אפי' הירחה יהן אל לבו אפי', ח"ב אם יבאו עליו יסורין כאיוב יבעוט באהבתו לומר אחר שהוא ית' מלערבי כ"ב איך אתהוב לותו אבל על ידי הירחה לא יבעוט במלותיו אע"פ שהוא מלטער:

כד שבעה פרושים הן, משום דתנן בפ' היה נוטל מדת פרושים בכלל מבלי טולם מפרש דז' פרושים הם, כלומר המלחים בעולם וילפינן דכלהון ממבלי עולם זולת פרוש ירחה ופרוש אהבה, אבל בגבלי בפ' המזכר קאמר אביי לתנא לא תתני פרוש מאהבה פרוש מירחה דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם במלות אפי' שלא לשמה דמתוך שלא לשמה בא לשמה, והייט משום דמשמע ליה דכל פרושין דתני הכא פירוש' דפרושים דמתני' הוא: טעין מלותא על כתפא, דכדי להתיהר טוען המלוה על שכמו שירלו בו הכל כגון עליס לעשות סוכה, ובגבלי פי' מעשה שכשו שמול שלא לשמ"ש, והכל הולך אל מקום אחד:

לקוף

פירוש הקצר מפ"מ ושי"מ

בנין אב שבכולם · דמפורש ביה בהדיא בן:

הלכה כג עשה מאהבה ועשה מיראה. כלומר אף שאעשה דבר מאהבה ה' מ"מ אעשי"כ ילאה רוממות גדל פניך, ח"ב עשה מאהבה במלות עשה ועשה מירחה שאזהר לפרוש מהע"ז: שאם באת לשנוא. התורה והמלות ולהבליך אחרי גוך, דע כי אחה לוהב: שאם באת לבעוט. ולעבור על הלי"ת: ע"א אם באת לשנוא. להמנע ממלות עשה אלין במיעשה עושה בתורה דע שאין לוהב שונא מלעשות רצון לוהבו: (ס' חרדים):

הלכה כד שבעה פרושין הן. גרסינן לה בסוף פ"ח דסוטה וכבלי שם פ"ג ומפרש לה התם בעין אחר. שעון מצותא על כתפא

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

כג ובספר ר"ת מבואר בעמת בשם הזוהר שע"כ צריך לעשות דוקא מעם מאהבתו ויראתו שע"כ בעשה יחוד שלם בשמו הגדול, וגם י"ל מדבריו שם שאהבתו היא עבודת עבד לרבו ויראתו היא עבודת בן לאביו, וכן פי' פה ג"כ כי עבד יש לו יותר מורא מלכות עליו מבן המלך ובן המלך עובד יותר מאהבה, ואתו ראוים לעשות בשניהם, בעבד ובן שבן הוא לביתו מלכו:

כד נים ע"פ מ"ש חו' בפ"ק דמס' ב"ב ע"ש, ולפ"ז ניחא גירסא זו שמקשה ממנ בקושיות החו' שם, ומפ' עשה יפה"ל טוב פי' כי לא היה לו בלל עוד שני יצרים רק שניהם היו בלאחד עוביס, ואמר אבל דוד וכו' ופי' במ"ד שם שדוד שלם בו יפה"ל, ואמר והכנו בלבבו,

אקיף לי, מן לי מעות בהקפה כדי לעשות מצוה שתין לי מעות, ואין כוונתו אלא שיקיפו לו המעות, או לרמות לותו שאלו היו לו מעות היה עושה, וכבבלי פי' שמנקף רגליו ופרש"י מהלך בשפלות עקב בגד גודל ואינו מריס רגליו מן הארץ ומתוך כך מנקף תלבטותיו בחבירו:

ומקיז חדא לחדא, שרוצה לתקן המוכה עם המצוה כמקיז דם לרפואה, וזה לרמות הבריות שתין כוונתו לעשות המצוה אלא כדי שיחשבו שמתקן תוכתו, וכבבלי פי' קיזתי זה המקיז דם בכוסלים ופרש"י עושה עצמו כעוסס עיניו אלא יסתכל בנשים ומתוך כך מכה רגשו בכותל והדם יוצא, וכעדוך פי' המנקף רגליו שמתרחק מלרחות בני אדם בדרכים וגדחק ומקף רגליו בחבים וכן מקיז דם בכוסלים: מאן דלים לי מה לא מנכי עביד מצוה, פי' כל מה שים לי אף שאחסר מה שאחסר אני עושה מצוה ואל אחוש, שהוא מוכה לחנשים שחפן לעשות מצות בכל מאודו, וכבבלי גרסי פרוש מדוכיא ופי' דמשפש כמדוכה ופרש"י הולך כפוף כבוכנא שהוא עשוי כמקבת ורגשו כפוף, והעדוך פי' שמתעטף בטלית משופש שהוא כעין מכתם שהפוך הפה למטה שרגשו מלמעלה קלר ורחב מלמטה: הי דא מובתא, אי זו חובה עשיתי כדי שאעשה מצוה כמותה, שמורה שלא עשה שום חטא שלריך לתקן: באיוב, שלא עבד את המקום אלא מיראה כדילוף ריב"ז בתתני' פ' כשם שמדכתיב שם תם וישר ירא אלהים וסר מרע, ואלא כרבי יהושע דיליף התם דעובד מאהבה היה מעד שגוע לא אסיר תומתי ממני, וא"ת מה ראיה מירא אלהים הא בתברהם נמי כתיב כי ירא אלהים אתה ועבד מאהבה, י"ל דשאני הכא דכתיב וסר מרע דמשמע להכלל מהכא, ה"ג שהם יראה אין בה לאהבה עד שיפרש בו הכתוב בתברהם דכתיב בים תברהם לומבי: פרוש לאהבה בתברהם, דהיינו מאהבת המקום ואל מאהבת השכר ויראה, דפרוש מיראה כחיוב נמי דקאמר לאו היינו מיראת העונשים אלא מיראת המקום, וכדרך שכתב רש"י בפ' כשם גבי הא דאמר גדול העושה מאהבה יותר מן העושה מיראה שזה אלו לאלף דור וזה אלו לאלפים דור, דאין אלו דומים לפרוש מיראה ופרוש מאהבה שהוא מאהבת השכר ומיראת פורעניות הקלות והעונשין, והרך מאהבת המקום ומיראתו שמורתו וגודלו ואימתו מוטלת עליו ע"כ, ולא"ק כאיוב לאפוקי מסתם יראה, ואיכא למידק מי הזקיקו לפרש כן דילמא פרוש מאהבה ויראה היינו מאהבת השכר ומיראת פורעניות כדמשמע דמפרשי לה בבבלי שם, ושמא משום דס"ל דכייל הכא כל מיני פרושין בין לרעה בין לטובה, והגהו דהוו מאהבת השכר ומיראת הפורעניות ביוצים ניהו ולא הוו לא רעה ולא טובה: פרוש לאהבה כתברהם, ולא"ג דכתיב ביה כי ירא אלהים אתה, ל"ק דהא אמרינן לעיל עשה מאהבה עשה מיראה ות"כ אף העושה מאהבה עושה שמי מיראה, אבל אין לתרן כמו שפירש הר"ן בדרשותיו שהיראה הסיה היא יראת הרוממות והיינו לאהבה עלמה, שהרי לפי דברי רש"י שכתבתי בשמוך אפי' מין יראה זו אינו לאהבה אלא יש ביניהן לפרש כ: אין לך מביב, ת"ג דלאהבה ויראה בעי לעיל, היכא דליכא אלא אחת מיניהו לאהבה מביבא מיראה דשלמה שכיחא טפי מבעיטה: עשה יהו"ה טוב, שעבד את ה' גם בילוי הרע וכדאמרן בפרקין בכל לבבך בב' יצריך ביצר הטוב ויצר הרע, וה"ג דכתיב לבבו משמע בב' יצריו, ובפי' דמתני' כתב הרמב"ם ז"ל להשיש אל לבו לאהבת האל ולהאמין בו ואפי' בשעת העברה והכעס ושלח שכל זה הוא יצר רע כמ"ש בכל דרכיך דעהו ואפי' בדבר עברה, ולפ"ז ה"ג פי' עשה יהו"ה טוב שאפילו בשעת כעסו היה מסום אל לבו לאהבת האל ולמוראו, אבל דוד לא יכול לעשות כן והרגו שהולרך ליזהר מהכעס ושלח לגמרי שאלו בא לכלל כעס יבא לכלל טעות בהכרת, וזה הפי' דמוק, ויש לפ' דלאברהם שהיה עושה מאהבה הפשיר עם יצר הרע לקרבו באהבת ה' כי טוב לו זה, אבל דוד היה עושה מיראה וזו היא הרוגת יהו"ה שהולרך להשפילו ע"י הריגה ויראת עונש, וגם מ"ם במתני' ביצר הטוב ובילה"ר שיקרב ליהו"ה באהבת ה', והנכון שאברהם היה בו כח להדריך יהו"ה עלמו לעובה ברוב חכמתו ומוסריו, והיינו שהיה משתמש ממנו לדבר מצוה, כאלו תאמר יהו"ה מבקש מאכל ומשתה והוא היה עושה זה במקום שיקבל עליו שכר כעין בשעודה של מצוה ולבבך את ה' בשרכת הטהרין, וילה"ר מבקש קלשה ולבוד והוא היה מקנא ביראת ה' ומתכבד בדבר מצוה וכיוצא וכדפי' ביפה תאר בב"ר פל"ד גבי תם רעך שאלך התכילהו לתם מלחמה של תורה, והיינו דתנן בילה"ט ובילה"ר וזו היא הפשרה שעשה לאברהם עם ילדו שמזקק לו אלך במקום מצוה, אבל דוד לא היה יכול ע"ז שהיה ירא מהרגיל ילדו בדבר מהמבוקש פן ילמד כתם אחרי בתסור לו: ה"ג ר"ל אחת והפשיר עלמו וכרוח עמו לבריה, ופי' לאברהם הפשיר עם יהו"ה

אחרי אלהיכם תלכו. פרוש נקפי אקיף לי מצותא על כתפא. פרוש קיזאי עבד חדא ואנא עביד מצוה. פרוש חובה וחדא מצוה ומקיז חדא בחדא. פרוש מה הנבייה מאן דאית לי מה נא מנבי עביד מצוה. פרוש אדע חובתי ואעשנה הי דא חובתא עבדית דאעביד מצוה כוותה. פרוש יראה באיוב. פרוש אהבה כאברהם. אין לך חביב מבלם אלא פרוש אהבה כאברהם. אברהם אבינו עשה יצר הרע טוב דכתיב (נחמיה ט) ומצאת את לבבו נאמן לפניך: אמר ר' אחא והפשיר אלא וברות עמן הבריות וגו' אבל דוד לא היה יבול לעמוד בו והרגו

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

כתפא. נוסח המצות על כתפיו להרמות עלמו לבריות: אקיף לי. המתן לי מעט שאני רוצה לעשות מצוה ואין לי פנאי לדבר עמך: ומקיז חדא בחדא. שהוא מקיז ומנכה שבירה נגד המצוה ומוסב שדעתו שהמצוה מכפר על שבירה: מאן דאית לי מה. מהמוטב שים לי לזיה דבר מה שאל מנכי לעשות ממנו מצוה: חדא חובתה עבדית. הגידו לי ליזו עבירה עשיתי ואעשה מצוה כנגדה וכולן להחדלות ולהתגלות בפן: ומיאש את לבבו. שפי לבות שלף יפ"ר שלו המזיקו לטוב: והפשיר ושלוש עמו, ודרש ושלוח עמו הבריות שלטיל ומצאת את לבבו וגו'. לא היה יבול לעמוד בו. כלומר לעשות שלוש עמו, והרגו, כפה שלחו לעשות רצון בוראו:

בשד חכמים וחרושי מהר"א ז"ל

פי' מי שכוכם יפ"ר ומגלחו זהו שקרא דרך משל הריגה, ואמר שעל דוד היה ממיד ביצום מלחמה ושלחון בגבורה להרוג היפ"ר, אבל לאברהם בלבבו שלחון ופי' שהיה יפ"ר עבד שלחון לו לעבודת ה', ושלחה לפ"ז שאפילו יצחק ויעקב לא הגיעו למדה זו, שאברהם היה ג"כ יפ"ר בשור מרע אבל מ"מ לא היה עושה טוב כמו באברהם שהיה ממש כן כמו היפ"ר שלו

עמו. וברות עמו הבריות וגו'. כלל וכן היא בשושנה היפ"ר עשה שפרה ושע"ם דשפטיה דקרי על הקב"ה שלמר שכרת עם אברהם: אבל דוד לא היה יבול לעמוד בו. כלומר לעשות שלוש עמו, והרגו, כפה שלחו לעשות רצון בוראו:

יצה"ר כדכתיבנא ודרים וכרות עמו הכריח דאברהם כרת בריח עם לבבו דהיינו יצרו הרע שלא יתגאלו, ותע"ג דוכרות עמו הכריח היינו הב"ה עם אברהם לתת לרן הכנעני וכו', דרים ליה נמי הכי מדכתיב וכרות ול"ק וכרת בלשון נכח כגון במרת והולחמו ומלאת וכל המזכך עם: והרגו בלבבו, לפי מה שפירשתי לא יקשה מהא דקי"ל דאין בטחון ביצה"ר דאפי' שהות כבוש כמה שניס חוזר ונעור לפילו בזקנה כדילפי' מעובדי דרב עמרם חסידא וכ"מ וכ"ע וכ' חייא בר חמי דאיתניהו בסוף קדושין בבלי, וכפ"ק דחגיגה אמרו הן בקדושיו לא יאמין, ובמדרש אחר אמרו שהם היו יכול להפיל האדם בבחרותו מבקש להפילו בזקנותו:

כה ר"ע היה עומד ומדון לפני טורנוסרופוס שהפפס על שהיה עוסק בתורה ומלכות יון הרשעה גזרה שלא יעסקו ישראל בתורה כדלימת בבבלי, הגיעה שעת קריאת שמע התחיל קורא קריאת שמע ומתן, אמר לו זקן לו מכאן אתה לו בועט ביסורים שאיך חושש ליסורים ולוחץ עליהם: לא הוה בדיקא לי, ותע"ג דשתהן בנפשו כדי לעסוק בתורה הוא דרים בכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך, לומר שיקרא ק"ש אפילו בשעת נטילת נשמתו כדתניא בבבלי, וזה לא היה ידוע לו בבירור עד מעשה זה שלא הפליגה דעתו מקריאת שמע אפילו שהיו נוטלין נשמתו:

כו אתין וגמין רבויין, דאל"כ למאי לריכי, ויש לדעת מאי זו הוראה תהיה מלת את מרבה, שאע"פ שמעשם היתור אנו אומרים שבאה לרבות, מ"מ לריך לאת רמז במלה אל הרבוי, דלא דמי למלת גם שפעמים ודאי ענין מוספת ורבוי מרבה גם את המעשה, והרמב"ן ז"ל כתב בפ' בראשית שאם שדרשו מלת את לרבות שהיו נגזרת מן אתת בקר, והרא"ם כתב עליו שאין זה נודק על הכתוב אומו

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

שלו, ות"כ פריך והסכיד פירש בקונטרס הוי שם שא"כ אין לו שום שכר ופירוש מעתה אין יכול מברהם לזכות ולבא כ"כ בזכות כמו יעקב ויעקב, ומשני שלא וכרות עמו הכריח, ופי' בספרים שכרת עמו בריח ב"ה וכריח זה שהיה על מהגת ת"י, ת"כ מזה רמיה שלא הספיד, ומפרש כן בפ' ומלאת את לבבו נאמן לפניך וכרות עמו הכריח, דס"ת תעש"י שמלאת לבבו היה נאמן ומפ"ה וכרות עמו הכריח שלא הספיד כלום ודוק:

כה חנה משמע שם שהוא כמשמעו שחשקה נפש ר"ע תמיד לזה שיהיה מוסר נפשו ומסורו על ק"ש, ובעי טעמא שהרי אמרו לעולם יבקש אדם רחמים שלא יבא לידי נסיון, ובלאה למ"ש בספר חסידים שאם עומד בנסיון אל יחזיק טובה לנפשו משום שא"א בטעות בנסיונות ביקש על כל זרעו שיהיו עומדים בנסיונות, ות"כ גריס שעומדים בנסיונות ודאי שאין לאם כ"כ סיוע מן שפלת מברהם, ור"ע דמגריס אחי וידע בנפשיה שהוא יהיה עומד בנסיון ע"כ חשק בנפשו כן כדי שיבקש הוא ב"כ על כל זרעו שיעמדו בנסיונות, ובזה מוקר להביא עלמו לידי נסיון ומשום גדולה היא:

בן משמע דהאי חנא ליטעמיה מעלית אמר שלא להקים מורת ב"ו למורת שמים עכ"פ תורתו ומצוותיו זה הוא מורת של ת"ח ג"כ משום התורה דליכא:

ואוהב ואותי, והוא ז"ל פי' שמלת את מורה על עצם הדבר וכשתבא עם הפעול לו עם הפעול המורים על עצם הדבר, תתפרש בהכרח לעצם אחר זולתו, ולי ליפצר לומר שכאשר את מלה מיותרת תתפרש כמו עם, כמו חלה את רגליו, ואז תרכה ענין אחר עם המפורש, והשתה דמיא למלת גם ממש שלשון גם תוספת זה עם זה: מה הוא ההן דכתיב את ה' אלהיך, דמה יש לרבות להשוותו למורא המקום, וא"ת גבי את השמים ואת הארץ מאי איכא לריבויי, הא מהרן בב"ר לרבות תולדותיהן, ובפ' אין דורשין קאמר הלו לא נאמר את השמים ואת הארץ הייתי אומר השמים והארץ אלוהות הן: אותו ואת תורתו, פי' לרבות ת"ח וכדתניא פ' החיש מקדם, ואין להקשות דבהדיא כתיב והדרת פני זקן, דשהות כבוד והלא מורא, וכבוד לאוד ומורא למוד כדתניא בפרק קמא דקדושין:

בן שלישה דברים גזרו, חיכא למידק מאי גזרת דברים הלו דקאמר, לי להוסיף על מלות התורה, לא יכון זה בחרמה על יליחו שלא היה הלא לעשה: ועוד דאי ליפצר להוסיף על מלות התורה לפי' בהסכמת ב"ד של מעלה, דהא קימא לן שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה כדאיתא בפ"ק דמגלה, וקי"ל לא בשמים הוא לשאול ע"פ נביא אפילו ספק ג' מהתורה כדאיתא בפ' הזהב במחלוקת רבי אליעזר וחכמים, ובמס' ממורה בהלכות שמשתכחו בימי אבלו של משה, ואי מלות דרבנן הו תקנות וסייג לתורה, מאי שנא הני, האיכא נמי ערובין ועטילת ידים וכל תקנות שתקנו ז"ל והב"ה מסכים על כלן דכלהו אסמכינהו רבנן הלא אסור, ובמתניתין דפרקין דתנן התקינו שאלת שלום בשם, תנן נמי משקלקלו הטועין וכו' התקינו שיהיו הומרים מן הטועה ועד הטועה, ואמאי לא מני ר' יהושע נמי ההיא בהדי דברים הלו

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

הלכה כה מתדין קומי. היה נידון לפניו: רחמה. הגיעה עונתה על ק"ש והתחיל ל"ע לקרות ק"ש ונתחק: א"ל, טורנוסטרופוס הרשע ל"ע: אי חרש. הו מכאן אתה לעשות כיסוף ביסורין שלא תרגיש בהן והן הדברים שאתה מדבר ומוחק: אי מבעט ביסורין את, בהלו הדברים ומתחק להכעיסנו: רחמתיה, בשלה שני הדברים בדוק לי שקיימתי תורק, אבל הפליגי לחזוק את הפס בכל נפשי עדיין לא הוה בדיק לי, וכיון שהגיע זמן ק"ש ורליתי שלא הפליגה דעתי מלהרהר בהכנת הפס, בשביל כך אני קורא ק"ש ומתח בחלקי שפפל לי, לקייס הדבר בעולמו:

הלכה בו אותו ואת תורתו. לירת מן התורה ולומדיה בכלל: מרמה

בן שמונה שנים לתורה, ובן עשר למשנה, ובן שלש עשרה למלות, ובן חמש עשרה למקרא, ובן שמונה עשרה לחופה, ובן עשרים לרדוף, ובן שלשים לכח, ובן ארבעים לסבל, ובן חמשים לעלות בעלה, ובן ששים לזקנה, ובן שבעים לשיבה, ובן שמונים לגבורה, ובן תשעים לשוח, ובן מאה כאלו מת ועבר ונסתלק מן העולם:

בן שמונה שנים לתורה. לקרות בה: ובן עשר למשנה. לשנות בעל פה: ובן שלש עשרה למלות. לקיים מלות: ובן חמש עשרה למקרא. לדקדק בו: ובן שמונה עשרה לחופה. לישא אשה: ובן עשרים לרדוף. לרדוף אחר פרנסה: ובן שלשים לכח. לכח הגוף: ובן ארבעים לסבל. לסבל עלבון: ובן חמשים לעלות בעלה. לעלות בעלה לדין: ובן ששים לזקנה. לזקנה: ובן שבעים לשיבה. לשיבת שער: ובן שמונים לגבורה. לגבורה: ובן תשעים לשוח. לשוח ולכוף: ובן מאה כאלו מת ועבר ונסתלק מן העולם. כאלו מת ועבר ונסתלק מן העולם:

בן שמונה שנים לתורה. לקרות בה: ובן עשר למשנה. לשנות בעל פה: ובן שלש עשרה למלות. לקיים מלות: ובן חמש עשרה למקרא. לדקדק בו: ובן שמונה עשרה לחופה. לישא אשה: ובן עשרים לרדוף. לרדוף אחר פרנסה: ובן שלשים לכח. לכח הגוף: ובן ארבעים לסבל. לסבל עלבון: ובן חמשים לעלות בעלה. לעלות בעלה לדין: ובן ששים לזקנה. לזקנה: ובן שבעים לשיבה. לשיבת שער: ובן שמונים לגבורה. לגבורה: ובן תשעים לשוח. לשוח ולכוף: ובן מאה כאלו מת ועבר ונסתלק מן העולם. כאלו מת ועבר ונסתלק מן העולם:

חלו, וכ"ת דאמ"כ דבכל גזרות ב"ד ה' מסכים לבל בהך לתכון בהדיא שמסכימו ב"ד של מעלה, מ"מ יקשה מאי שנא הך שמתפרשם הדבר טפי מחיוך, ועוד בטרוכין ומגילת ידים לחוד משמ' שכת ובטרוכין בשעה שתקון שלמה ערוכין ונע"י יגאה בת קול ואמרי בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני, חכם בני ושמח לבי ואשיבה מורפי דבר, וא"כ הכי נתפרשם שהסכימו בהם ב"ד של מעלה ואמאי לא תשיב לה הכא, וע"ק מהני' לדתני תקנת שלות שלום בשם ליתני נמי כל הני שגזרו ב"ד של מטה והסכימו עמהם למעלה, וע"ק שמהמפרשים והרמב"ם ירלה שתקנת שלות שלום בשם סייעו שלא נמנע מזה משום הולות ס"ם לבטלה כדלתכוד בסמוך, ומה ענין זה אי דמן הדין לסור וב"ד התיכו והסכימו בהתרתם ב"ד של מעלה, הא ליתא דאי ליפשר לעשות דבר מן התורה שלא לפי שעה ולפילו ט"י נביא כי לא בשמים היא כהבתיב, ואם ר"ל שמלאו היתר לדבר, מה לוכך לב"ד של מעלה שהתורה מסורה לחכמים להורות כשברתם וב"ד של מעלה היו מעלה ומוריד כדלתכוד, י"ל דהכא היא בהו טעמא שלא היו רלויס ליעשות וב"ד של מטה עשאום ולא פנו אל הטעם הלז שלא לטעם אחר שבעבורו רלויס ליעשות ז"ס גזרו ב"ד שמכח ב"ד עשאום וה כח ב"ד יפה לעשות מה שלבאורה נרחה שאין רלוי וה כי תרמה של ירימו לא היה רלוי ליעשות לפי שכותן מקום ליטרחל לחטוא כי תמדת הממון גדולה בלב התכסים וקשה להפרים והשד הפרי גילת טעכן וכבר תרז"ל שהב"ה קנתך את יהושע שהוא נרם בעשותו מה שלא ניוה, אמנם יהושע וב"ד לאו הדבר נכון לפי שבבשה ירימו בשבת ולפי שבבשה אחלה כמ"ש בם' במדבר רבה פי"ד, ומקרא מגילה לא היה רלוי מפני שהיא מלוה בפני עלמה שאינה סייג לתורה כטרוכין שתתקנו להזכיר שלא יטעו להוליא מרשות הרבים לרשות היחיד ונמילת ידים מקום סרך תרומה, ואפי למטעי שהגבית מחדם מאה זוז הפך היסוד הנ' דאין נביא רשאי לחדש דבר כדלטיל, ולהכי בגר תטוכח לא יקשה כי בזמן ההוא לא היו נביאים אבל בימי מרדכי היה סגי זכריה ומלאכי כמ"ש רש"י בפ"ק דמגלה גבי מ"ח נביאים וי' נביאות עמדו ליטרחל וכלס לא הוסיפו אפילו אות אחת בתורה אלא מקרא מגלה, והוקשה לו ז"ל מכר חנוכה ותירן דאז לא היו נביאים וכו', ואמנם ב"ד לא תשבו לזה כי רלו שרלוי לעשות זכר הודאה לנס כמ"ש שם מאי דרוש ומה משעבוד לגאולה אמרו שירה ממות למיים לא כ"ש, וכן אמרו ברוח רבתי בפ' בועז בא מבית לחם ר' אלבו בשם רבב"ן פ"ה זקנים ומסם שלשים וכמה נביאים היו שהיו מלטערים על הפסוק הזה אלה המלות אשר צוה ה' את משה אין להוסיף ואין לגרוע ואין נביא רשאי לחדש דבר עוד מעתה ומדרבי ואשאר מבקשים ממנו לחדש דבר עליונו עד שהאיר הב"ה טיניהם וכו', וכיונת זה לקמן בפ"ק דמגלה, ומגילת שלות שלום בשם לא היה רלוי, שאע"פ שאין כאן הזכרת ס"ם לבטלה מ"מ לא יכון להזכירו תמיד פן יבאו להוליאו לבטלה, ועוד שרלוי שלא להוליאו אלא בירושה ובערבה ע"ד מפני שמי נאת הוא, וכן ורמה לכם ירלי שמי, ואם יוכלו בשאלת שלום בשם יהיה נקל בעיניהם גם יש לומר שמא יזכיהו במקום בלתי טהור, אמנם ב"ד של מטה רלו שבדורותיהם היו מבקשים להסכים ס"ם כדלתכוד בסמוך ולכן רלו להרגילו בפי האנשים בשאלת השלום והשאת לא תיקשי מה שהקשתי לפרש"י דאמ"ש שלהתיר הדבר אין לורך לב"ד של מעלה לאמכם לפי שעדיין היה הדבר קשה שלא תשבו להקלה הסכימו עמהם ב"ד של מעלה שיפה עשו, והשאת ניאת נמי דלא נקט הכא מה שהתקינו לומר מן השלום ועד השלום כי זו ודאי תקנה טובה היא ולורכה גריכה כח ב"ד ולא הסכמת ב"ד של מעלה כי אין בה שום היזק, והא דלא תני במתני' כל הני, י"ל דם"ל כר"י דרומית דאין המעשרות מכלל הדברים שגזרו ב"ד של מטה והסכים עמהם ב"ד של מעלה, ואמרה של ירימו אין מעם לשנותה דמאי דהוה הוה ומקרא מגלה אין בה חדוש דאינוקום של בית רבן יודעים אותה ואפילו תימא דס"ל כריב"ל במעשרות, י"ל דלא תני מתני' אלא שלות שלום דנתקנה מפני המונין המוסבים להסכים ס"ם דומיא דתקנת חומתי בלכות שהיתה מפני קלקול המונין, וגם במעשרות ליתא לטעמא דכתיבנא דסד"א שלא לעשותם משום דזה היה מתת חזקיהו כדי שלא יהו מהם אלה העוסקים בתורה כמ"ש שם למען יחזקו בתורת ה' ואמר בפ' חלק כל העוסק בתורת ה' אין לו מתת ושלומו עוסק בתורת ה' אין לו מתת ונמלא לפ"ז שעניני ט"ם יומתו בראש, וזה אינו דאלו דלא גריעי מבהמה כמ"ש בפ"ק דבתרא בעובדת ה' פרנסני ככלב וכעורב, ושאר שפעמים יש שאינו דולה ליהנות בכבוד תורה כיונתן בן עמרם דאיתיה התם וימות בראש ולכן רלוי לפרנס לכל וכמו שהסכים ר' שם, ואמנם חזקיה וב"ד רלו לעורך השעה לגזור כן, ולפי' ב' דרש"י וגם לפי' האמתי שאכתוב שהם חייבו עלמן המעשרות, י"ל דסד"א דזה נתינת מכשול לפני יסרחל שיקשה בעיניהם לתת תמיד מעשר פבותם, והרי שעמי האדן היו חשודים על המעשרות וכ"ש שם הם פטורים מן התורה דמסתמא הממון גדולה בלב כל אדם: חטא יסרחל וגם עברו את בריתי אשר לויתי אותם אלמא שהסכים השי"ת עמו ואומו שיזהיר את יסרחל על זה בשם ה', כי מ"ש המפרשים שאמר על הברית שכרת עמהם בהר סיני לשמור מלותיו ומכללן לשמוע לדברי הנביא, אינו נכון דאין זה רק אשר ידבר הנביא בשם ה' לא מה שיגזור מעלמו, אבל היה ליפשר לפ' שמכללן שלא לעבור על השבועה והחרם ואמר שהסכים יהושע שהוא בחתם הדור חל עליהם שבועה ונמלא העובר עובר על התורה, ומ"מ לא ס"ל לרז"ל כי די במ"ש חטא יסרחל דפשיטא שהשתא מפר ברית הר סיני שלא דבל ברית מחודש עכשו קאמר ולפ ע"ג דבפ' נגמר הדין למדו מכאן ג"ש, פשיטא דעיקר קרא לאו להכי הוא דאתא, ומ"מ מכלן דיהושע גזר דילמא מטיקרא מ"ם ע"פ הדבור היה וקאי הכתוב ולא כתב מלות ה' אלו שלא כמו שאנו קריאין עתה לומר שקלר ולא זכר מה שלום אתכ"ב בשם ה', הא לאו קושיא דהא אמר בפ' נגמר הדין מה ת"ל קום לך ח"ל אתה גרמת להם ופרש"י שלא היה לך לאמור עליהם ביזת ירימו: מגלת אסתר

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

הלכה בז תרמת של ירימו. אמר המריס יהושע: ומגילת אסתר. לקייס כל הנכתב בה: ושאלת שלום בשם. לשמול את שלום אחבו בשם: וקבל

לחסתר, וא"ת והלא גרמוה בתורה כדאמר בפ"ק דמגלה שמלוו לה מקרא מן התורה שנאמר כתוב זאת זכרון בספר זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה זכרון מה שכתוב בנביאים בספר מה שכתוב במגלה והיכי קאמר הכא דב"ד של מעלה גזרו והסכימו ב"ד של מעלה, וליכא למימר דמתחלה הסכימו למה שמתידין לעשות ב"ד של מעלה דהא לא כתבוה אלא כאשר דמלוו לה מקרא מן התורה, אלא ב"ד גזרו ושוב הסכימו מלמעלה, והא דגרסינן בירושלמי דכתיבנא לעיל שהיו מלטטרים על מה שמרדכי ואסתר היו מבקשים לחדש לעשות שני הימים האלו עד שהגיד הב"ה עיניהם ומלוו לומה כתובה בתורה דכתיב כתוב זאת זכרון בספר וכו', הכי פי' שמאחר שמלוו למך להזכירם ענין לחסתר לח"פ שהיו למך למלות מקרא מגלה לא חשבו שיעשו החכמים שהנביאים מחדשים דבר מכיון דעיקר הדבר רמוז בתורה וה' הסכים על ידן שתקבע מלוה זו מדרבנן לא יהושו דאתו למטעי: קיימו וקבלו, שפירוש קיימו למעלה מה שקבלו למטה כדאיתא בפ"ק דמגילה והא דאמר בפ"ק עקיבת קיימו מה שכבר קבלו אתיא כמאן דילים הכא מוקבל היהודים: וקבל כתיב, בהנחומא גרסינן וקבל היהודים קבל רבן של יהודים אחל ברוח רבתי גרסינן קיימו וקבלו היהודים לא כתיב וקבל כתיב רבן של יהודים קבל: ושאלת שלום בשם, דתנן' תתנו הסכימו שיהא אחד שואל שלום חבירו בשם פרש"י בשמו של הב"ה ולא אמרינן מגלגל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להודיע ש"ש עליו ולמדו מבועז שאמר ה' עמכם, ועוד כתב על מאי דמייתי מתני' את לעשות לה' הפרו תורתך פעמים שמבטלין ד"ת כדי לעשות לה' אף זה המתכוין לשאול בשלום חבירו זהו לגופו של מקום וכו', נראה שהקפתם היתה שלא ימצאו מזה מפני כבוד שמים, ומסכים לזה פי' בפ' המקוין ושאלת שלום בשם ואין כאן הוללת השם לבטלה, וכזה פירש הרמב"ם ז"ל ובשאמר בכלל התקנות שתקנו שיהא אחד שואל בשלום חבירו בשם אחל מפני שמלת שלום הוא שם מן הב"ה, והביאו ראיה שהדבר ההוא מוכר מטעין בועז שאמר ה' עמכם והשיבוהו יברכך ה' ע"כ, חולם ברוח רבתי גרסינן שאלת שלום בשם מכין שנאמר החושבים להשכיח את שמי לומתי חשבו בימי עתליהו וכבן אחרי בימי חגגיה מיאחל ועזריה ור' חגיגה בשם ריב"ש אמר בימי מרדכי ואסתר ועמד בועז וב"ד והסכים שלום בשם שנאמר והנה בועז בא וכו', ולפי לשון זה כ"ל שהתקנה היתה שהיו מייבים לשאול שלום בשם כדי שיהיה שמו יה' מזכר בפי כל ישראל, לאפוקי מהחושבים להשכיח שמו מישראל, והסכים ב"ד של מעלה בחיוב זה, לא שהוללו ללמד דליכא לאסורת בשאלת שלום בשם וכ"כ רש"י עוד בפ' המלוקין ל"ת שאלת שלום בשם דחייב אחד לשאול בשלום חבירו בשם ואתן שמי לפי שיילי אחדדי מדבריה שם השלום שמו של הב"ה דכתיב ויקרא לו ה' שלום, ולא יקשה בעיניך אחרים בימי עתליהו לו מת"ע לו מרדכי ואסתר, דודאי בועז לא בא לתקן על הקלקול הזה שהיה בדורות אלו המאחרים לו הרבה, אלא גם בדור בועז חשבו שוגאי ישראל שהיו בימיו להשכיח שם ה', והוחיל ואייתי קרא פי' שעיקר המחשבה היתה בדורות אלו: ת"ל וירא מלאך ה', בגבלי פ' הלוקין גרסי' שאלת שלום בשם דכתיב והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוללים ה' עמכם ואומר ה' עמך גבור החיל ובעי בגמרא מאי ואומר ומתרץ וכ"ת בועז הוא דעבד מדעתיה מן שמיא לא אסכימו על ידיה ת"ש ה' עמך גבור החיל, ואיכא למידק דקאמרי לה מאי קאמרי לה דהיכי הוה אם"ד דאמאחר בועז למוד ראיה שהסכימו עמו ב"ד של מעלה, וי"ל דם"ד דכיון דטרח קרא למכתב ברוח הקדש לשון שאלת שלומו הייט כי היכי דנגמר מיני' ומשני דלעולם חיישת לך דלא גמרי' מיניה כי לא אסכימו מן שמיא על ידיה וקרא מעשה שהיה כתב, ת"ש ס"ד דכיון דכל הקוללים יחד עמו ואמרו יברכך ה' נראה שאלת ה' היה הדבר שנאמר בפיהם דאל"כ לוך אסכימו כלם לעשות שלום בשם כיון דלאו אורחיהו בהכי, ומשני דחיפשר דכבר הוסכם בב"ד של מעלה לשאול שלום בשם, ולכן עמו כלם כן:

ת"ל וירא מלאך ה', תימה דגדעון קדם לבועז דורות הרבה דאכתי זה בועז כמ"ש ז"ל, והיכי הוי מה שנאמר לגדעון הסכמה לגזרת בועז המאוחרת כמה שנים, ואפילו תימא דאין אבען בועז כדמשמע ממדרש רות רבתי גבי ברוכה את לה' דקאמר שלא נפקד בועז אלא מאותה ברכה ואילו אבען הא הוו ליה ל' שנים, מ"מ מכיון דמינייה עד דוד ליכא רק ג' דורות ק' היאך קדם לגדעון, וי"ל דאף על גב דמכוי אבען היה ל"א שנים אחר מיכוי גדעון אחריך ימים ומקמי גדעון היה בכלל ב"ד אלא שלא נתמנה לשופט עד אחר כמה דורות שהיו שופטים בהם והיו גדולים ממנו והזקיקם לזה משום דאלימלך ובלמון בני נחשון בן עמינדב הוו כדאיתא בפ' הסנפירנה וכיון דנחשון זקן היה בילידת מלריס, שהרי כשבאת להרן לחותנו גדול בשנים הוה, כדכתיב ויקח להרן את אלישבע בת עמינדב לחות נחשון, ות"ל ללמד שהושיח אשה יבדוק בחתים ועוד פ"ג שכה שהיו להרן כשילוו ממלריס ת"ל זקן היה נחשון, וא"כ אלמון ואלימלך בניו ט"כ בדורות הקרובים לילידת מלריס היו וכן בועז שהיה בימי אלימלך ומכיון מילידת מלריס עד גדעון כמה שנים דהייט ימי יהושע וימי הזקנים אשר האריכו ימים לחריו וימי עתניאל ואהוד ושמגר ודבורה הדבר מוכיח שהיה בועז מקודם לגדעון, וכן ל"ל לפי מ"ש ז"ל דרות בת עגלון מלך מואב שהיה בימי אהוד: אף המעשר, בפ' הלוקין פרש"י והבאת מעשר כדאמר ביכמות דעזרא הסופר קנסינהו לגויים לפי שלא עלו עמו ולוה להביא כל המעשרות ללשכת בית ה', והיו הכהנים והלויים עוים במעשר ראשון כדכתיב בעזרא והיה הכהן בן אהרן עם הלויים בעשר הלויים, וגם חזקיהו עשה כמו כן הכין לשכה להביא כל המעשרות בהן כדי שלא יקבלום הלויים שהיו עש"ה כדכתיב

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

וקבל כתיב. כלפי מעלה שהסכימו בב"ד של מעלה: אף המעשרות. כביכול שמעלמן קבלו עליהן כדאיתין לקמן ס"ג דדמאי והסכימו בב"ד של מעלה

בד"ה ויאמר מזקיהו להכין לתאנה ויכיון ויכיולו את התרומה ואת המעשר, וגם הוא תקן להעלות לירושלם מעשר ירק ומעשר חילן דכתיב וכפרון הדבר בני ישראל לאשים דגן תירוש ויצהר וגו', ומפרש בגדריס מאי וכפרון הא כל הני דאורייתא ניהו, ומעשי מעשר ירק ומעשר חילן, וכתיב בתרי עשר דקאמר להו נביא לבני ישראל הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ובחנוני נא בזאת, אלמא דהכניס עד כאן לשונו, וכתבו התוספות פירש הקונטרס שקנס עזרא ללויס ותיקן שיבאיהו לג' חגיס כמו התרומה וכמדומה מלשונו שעודפים לאחר שנפרשו מכל פירות חילן כמו שתיקן חזקיהו וכדכתיב וכפרון הדבר עד כאן, ובקלא נפקי מייתי בגמרא קרא דכפרון הדבר ולפי' קשה דרש"י יש לומר דמייתי מדכתיב בסיפיה הכל לרוב הביאו דמשמע דתקין חזקיה להכא המעשר לב"ה ולא לחלקו בבית הגרנות, ואמנם ברוב רבתי גרסינן מעשרות מין דת"ר ברכיה בשם קיליפה בעון תרומות ומעשרות גלו, שמעון בר אחא בש"י יוחנן כיון שגלו נפטרו ושם חייבו עלמן מחליפין מה עשו אנשי כנסת הגדולה כתבו ספר ושטחוהו בעזרה ובשחרית עמדו ומלאוהו חתום, הש"ד וכל זאת לאחתו כורתים אמנה על החתום כתוב ר' יאמר ועל החתום וכתוב ר' יאמר ועל החתומים היאך אלא על החתום זה ב"ד של מעלה ועל החתומים זה ב"ד של מטה, וה"ג גרסי' בתחומא פ' ויתי, בשעה שעלו מבבל בקש הב"ה להתיר להם את המעשרות מה עשו עמדו וגזרו על עלמן שיהו מעשרין שנאמר ואת רחשית עריסתנו ותרומותיו ופרי כל עץ תירוש ויצהר נביא לכהנים אל לשכת בית אלהינו ומעשר אדמתנו ללויס מה עשו כתבו בספר וחתמו אותו ונתנו אותו בהיכל, למחר נכנסו ומלאו אותו חתום, ומנין שכך כתיב וכל זאת אנחנו כורתים אמנה וכתיב ועל החתום מכאן שהכניס הב"ה עמהם, ואגדות אלו אתו לר"ת דס"ל דמשגלו גלות רחשונה נפטרו מן המעשרות ושוב לא נתחייבו בהן מן התורה אלא שהם קבלו מחליפין בימי עזרא כדיליף מהאי קרא כדלקמן בפ"ו דשביעית, ומעתה נראה ודאי דהיינו נמי טעמא דריב"ל דאמר הכא אף המעשרות, דהא ריב"ל הוא דקאמר להאוא דתנחומא, והיינו נמי הכא מעשרות דמקי בפ' הלוקח דכתיבנא דהא ריב"ל הוא מרי דההיא מימרא, ול"ג קרא דכפרון הדבר התם כי אין לו מקום להאי פירושא, ובתלמודא ליתיה, אלא שבעל עין יעקב הביאו אלא מגלו אלא דבתנחומא ומדרש רות ניחא לאתויי דאיה דהכניסו ב"ד של מעלה מביאין את המעשר דאיתא בהדיא דאי אפשר דעל החתום אינו אלא דרשא בעלמא, ופשיטא לי דאלו זכרו רש"י ותוס' אגדות אלו דתנחומא ורות רבתי לא היו מפרשי מה שפירשו, והשתא ניחא דר"י דרומיא לא תשיב מעשרות דהתוא ברשה דסבר דמדין תורה נתחייבו במעשרות בימי עזרא וכדעת ר' יוסי בר חנינא דאיתא בפאיות פ' הנז', שוב ראיתי שכתב רבי' שמשון בפ"ו דשביעית וז"ל, ומיהו תמיהא הוא לומר שיאמר שום אדם דבבית שני לא נהגו מדאורייתא תרומות ומעשרות אלא ודאי מדאורייתא נהגו והא דקאמר שקבלו מאליהן על תרומת פירות קאמר, דמדאורייתא דגן תירוש ויצהר הן החמירו עליהן בבית שני לגזור לא בשאר פירות מה אלא טעם בבית לשמן, וההיא דב"ר המעשר וגו' מהו עד בלי די ר' יוסי בר שמעון בר בא בש"ר יוחנן דבר שאי אפשר לומר. די הוא ברכה. ר' ברכיה ור' חלבו ורב אבא בר עילאי בשם רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר דיינו ברכות: אל ויצהר תשיב מאליהן לפי שיהושע נלטוה לקדם כל מה שבתוך תחומין, אבל בימי עזרא לא קדמו אלא מה שרלו כדאמרן הרבה כרכים ביבנה עולי בבל, ועל זה אמרו בב"ר שבקש להתיר להם הב"ה את המעשר אלא היה מעניין אם היו נמצאין מלקדם ואם הלכו וקדמו ונתחייבו מן התורה, ולהכי קאמר ר"ת דמאליהן קבלו אבל ר' יוסי אמר מדבר תורה נתחייבו שנלטוו לקדם עכ"ל: מהו עד בלי די, מה שהביא כאן פי' סיפא דקרא לפי פרש"י שהשכימה ב"ד של מעלה היינו בתורת הבאתו לב"ה היה לישבר לומר דמשום דפירות עד בלי די לפי פשוטו יותר מהספיק, ות"כ יקשה על מה שפירש בהביאו את המעשר שהמלוה להביאו לב"ה בב"כ, דת"כ מאי לבותא דוהריקותי לכם ברכה עד בלי די דהא אפי' בתחילת המעשר בבית הגרנות יזכו לברכה כזו כדאמ' בפ"ק דתענית מעשר בשביל שתתעשר, לה"ק דהכא ליכא ברכה טפי מפני טורח הבאתו לב"ה שיבלו שפתותיכם לומר די מפני הפלגת הברכה טפי, אמנם לפי מה שפירשתי דהשכימה ב"ד של מעלה היינו בחיוב המעשרות שנתחייבו מעצמן י"ל דמשום דלא תיקשה מאי לבותא דברכת והריקותי לכם וכו' השתא אפי' יביאוהו בדרך חיוב מן התורה היו זוכים לברכה כזו להם"ק דהשתא ליכא ברכה יתירה לאפי' רבי יוחנן ורב בעד בלי די, ואל תשיבני ממ"ש בפ"ק דקדושין גדול מצווה ועושה וכו', דע"כ ר' אליעזר ס"ל דגדול שכרן השתא שקבלו המעשרות מאליהן ממה שהיה אלו היו מייבין בהם כדלהלן תוד בקמן בפ"ו דשביעית ד"ה: דבר שאי אפשר לך לומר עליו דיי היא ברכה, פי' דבר דת"ח לומר עליו די היא הברכה דקאמר והריקותי לכם ברכה דהיינו גשמים דבברכה זו הוא דת"ח לומר די שלא שירדו עתה כדי שפוקין עוד לריכין לאחר זמן ות"כ אין לומר עליו די שהם ואפי' על שעת רבוין אין לומר די כדאמר לקמן בפ"ג דשביעית דאי אפשר להתפלל על הגשמים שילכו להן, אבל בשאר ברכות אפשר שיאמר אדם די במובן בידי וכאומר ועשר לא תתן לי ולשה אמרה די לי בניס כדאיתא בב"ר, ולפ"ז פי' בלי די שאין לומר די ות"ת מאי עד דקאמר, וי"ל דה"ק עד שיעור דב שהיו רוצים בהפסקו ולא תוכלו לומר די, או פי' עד לעד לעולם ופירש דברכה זו היא דבר שאין לומר עליו די אבל לקמן בפ' המזב וכן בויקר' פל"ה גרסינן דבר שאפשר, ולפ"ז פי' בש"ת כדכתיב' בשאורי לויקרא רבה וגירסת דסב' היא הנכונה:

תם

פירוש הקצר מפ"מ וש"ט

מעלה שנאמר הביאו את כל המעשר וגו': דבר שא"א לומר די. שאין בו למותרות בעיני המקבלין והיא ברכה של רוב בגשמים, ולפיכך דריש דב עד שיבלו שפתותיכם וכו' וזה תוספתא ברכה וכל כך הרבה עד שיאמרו דיינו ברכות, ומובא זה לקמן בפ"ג דשביעית בהלכה ז', ודלים מכאן שאין מספיקין על רוב העוגה:

תם

כח אם נפיקנו דברי תורה, ר"י דריש למך זו תורה עד"ם כי אם לבינה תקרא, ופירוש דקרא לדידיה שלף שניתנו ד"ת בפיך שהם שגורים בה אל תסי מקל בגילסתן לומר שתיקך נריך לחזר עליהן תלת לטולם הפוך בהן מקום התעיף עיניך בו, כדאיתא בפ"ק דמכילתין בבלי ורבי זעירא דריש למך לומתך עד"ם ואל תטוש תורת אמך, ופי' לדידיה אם נחלמה כנסת ישראל במעות כוקנה החלומה לה תהא מיקל שלא לומוק לדבר אלא איש לפי לכך לנדרה שאל"כ ליפסר תשמת לגמרי: שהיה מדריך וכו', כדפי' בהגדת שמואל לה בדרך שהיה טולה בשנה זו היה טולה בשנה לחרת אלא כל שנה ושנה היה טולה בדרך לחרת בשביל לשמוע את ישראל לשלה לפיכך הכתוב מיחסו ויהי היא לאחד מן הרחתים וכו': הה"ד ושלה היום ההוא מעירו, יתכן דדרים מעירו שהטליה מעירו דוקא הוא שהיה תמיד, לאל דרך עלייתו לא היתה אחת תמיד שבכל שנה היה עליה בדרך אחרת כדלעיל, ויתכן דדרים ושלה שנתטלה כדאיתא בילקוט, ובטל עין יעקב כתב דדרים יתורת דמעירו שהיה מזהיר לאנשי עירו מימים רבים קודם לטלות לרגל, ות"כ הכתוב מקלר בשבחו כי לא לאנשי עירו בלבד היה מדריך אלא לכל שבדרכו שעל כן היה טולה בכל שנה בדרך אחרת:

כט רבי נתן מסרם, כתב בעל עין יעקב פי' הכתוב לדעת ר"ל כאשר הפרו תורתך דשעים שבדור את לטשות בהם נקמה כדין ואלא כדין לזורך השעה, וזה פי' את לטשות לה' שיעשו כפי השעים לאחתו דו כדי לטשות לה', פ"א הפרו תורתך, אליהו הפך דין התורה והקריב במון בהר הכרמל משום את לה' ט"כ, ותימה דלפי הפי' הרחשון מה טשם סרום הכתוב, תדרכה ככתבו אחי שפיל טפי, תדע דבבבלי גרסינן לאר רבא אחי קרא מריחים לסיפיה מדרים ומסיפיה לריחים מדרים, מריחים לסיפיה מדרים את לטשות לה' מה טשם משום הפרו תורתך מסיפיה לריחים מדרים הפרו תורתך מה טשם משום את לטשות לה', ופרש"י מריחים לסיפיה את לטשות לה' משום הפרו תורתך טשים הם לה' לטשות משפט פורטנות בטובדי כלוו משום דהפרו תורתך, ופי' הב' הוא שאמתי שכן פרש"י נבי מסיפיה לריחים וכה"ג פרש"י כמי במתני' דמייתי ליה טל שאלת שלום בשם, ולפי מה שילחה דר' שימון ורשב"י דרשי קרא בסרום כדאפרש ב"ה, ילחה דהיינו דרבי נתן ור"ש ורשב"י לפרושי דר' נתן מייתי להו: דרי זה מפר ברית, אלא שלריך ליגע בה בכל שנה ושנה שביום כדלקמן, ואין להקשות מדתנן ככל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וכפ"ב דשבת קאמר שליוס הדין לומריס לו קבעת עתים לתורה אלמא בקביעות עתים סגי, דפלוגתא דרבי ישמטלל ורשב"י היא כדאיתא בפ' כיצד מברכין, ושם דיקן לתיא כרשב"י, וכן כמה לגדות ולהיא דאמרי ושבת לתיא כר' ישמטלל ומ"מ כר"י נקטינן וכדכתיבי' בפירושי לויקרא רבה בריש פי"ט: מה טשמת הפרו תורתך את לטשות לה', תיכא למידק מי הזקיקו לסרם הכתוב דלף כפי סדרו יתפרש יפה הקובטים את לה' הפרו תורתך, וכן לרשב"י יתפרש יפה את הרחוי לטשות לה', ולהתחזק בתורה כשהפרו תור תך, וי"ל שלפי הקשר הכתוב טם שלמטלה היתנו דכתיב טבדך לתי הביטי ואדטה טדותיך לא תשמע את לטשות לה' טל את זולת טם אלא לר"ל בכל את שרחוי לטשות לה' כי ילמוד כדי שיטשה המלות כל ל' בזמנה כגון הלכות פסח בפסח טלרת בטלרת, אבל לפי מ"ש שהכותב את זולת את דהיינו הקובע טתים לתורה, וכן לפי מ"ש רשב"י שיזהר בתורה כשרפו העולם ידיהם מן התורה מה שאין כן בשאר הזמנים תינו מוכן מטמיכות הכתוב טם מה שלמטלה אלא בהדבקו טם סופו דהיינו הפרו

כט עת לטשות לה' הפרו תורתך ר' נתן מסייס קלאי הפרו תורתך טם לטשות לה', עיין ביש"ס שמביא כמה פירושים ואלי מצאתי פירוש שלה שאחד מהן הוא שהכוונה הקב"ה להפרע מן האדם על חטאיו שאר חטא לנשנו את הפרו תורתך, פי' שהקב"ה מיסר תורתו ומביא טליו סיבות גלגולים המורדים תוהו שיבטל מלימודו שאיני סגי ממחת רוב טרדתו ללמוד תורה כדי לנקום ולהפרע ממנו, שלולי זאת לא היה אפשר הכופר להפרע ממנו הואיל שהיה טוסק בתורה ותורה מגינת מן הפורטניות, ומש"ה הקב"ה מסבב ומגלגל להטריח תוהו שלא יטסוק בתורה כדי שיבטל טליו פורטניות ע"כ מצאתי, ותומר אלי שזה שאחז"ל במדרש טרף נתן לירלתי אל הקרא טרף אלא שירוף נתן לירלתי, ולכאורה אין פירוש כלל למדרש זה, ול"ל דמ"ש טפי' דבריס כל טרף נתן לירלתי פי' שהקב"ה טרף דעתו ומטריח תוהו שלא יוכל לעסוק בד"ת וע"כ יכול להתפרע ממנו חטאיו בעה"ז כדי שיקבל שכרו לעה"ב, משא"כ לרשעים כמש"ה ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו ולירלתי הוא עושה עושה זו, ושם לאחז"ל בסומה דף מ"ח תורה אין בעידנא דעסקא ממה שהוחזק תוהו לן בהרחבה של עיר ושוללין תוהו מה לך פה והוא עושה לרגל לשלות לשתחוות לפ' ולנשוח שם, והיו מלחמים למה אין עולין שמו כי לימם מוכיח שכל היו מזרזין עלמן מלו לרגל אחר, וכן עושה כל שנה שביעות יושלים ולפיכך שתם הדבר, כי בפיו לימו מדבר, והיה כמדבר כמו השמים מספריס כבודו (תרדים): ובאגדה הגי' שם שחרוקה תומתך ממנות ומעשים טוביס עמוד וגדלם. כי הגדרים שם עיקר גדול לקיום המלות ולקיום הכרם ביה ישרחל, כמ"ש ניזיל שמור שמור כי (כ"י):

הלכה כח רבי נתן מסרם קראי הפרו וכו'. ומפרש ר' שלקיה מעמיה דדרים שכי העושה תורתו עתים ולא בקביעות עתים תמיד הרי זה מפר

הלכה כח אם נתישנו דברי תורה בפיך. תע"ס שדי"ת שם מוזגלים בפיך זה ימים רבים, אל תאמר כבר למדתי בשלימות ולא אשכחך לחזור ולעיין בהם, אלא יהיו בעיניך כחדשים להוסיף בהם עיון (הכותב). ע"ש אם נתישנו כו', כי תכלית הלימוד שמביא לידי מעשה, ואם זכיה שבאת לידי מעשה שלא תאמר מעתה לא אשכחך ללמוד עוד כי בלתי לידי תכלית המכוון, שלא תאמר כן כי זקנה אמך זו כנסת ישראל והזקנות שלא לימוד התורה גרמה כמאמר המדרש שם זכיה ללמוד שלא תאמר כבר למדתי אך תלמד את התיים כל ימי חייך: אם נזדקנת אומהך כו'. שנעשו הטם כזקנים ותלמים מעשות מנוח ושעון הטלות והסיפון יעלה הסודד ויבוז לחתם, ע"ש ויבוז שמלך וילחם עם ישרחל ברפידים בשביל שרפו ידיהם מן התלות: אל תבוז. שלא תגרום שיהיו לבז לחויביהם, אלא עמוד ובלוד שפלילה שבכולם היינו התלוה שהם עשלים בה, שיעשו גדר ותומה כדי שלא יוכל לכשל בו ותויב תליהם: ה"ד ושלה האיש. דהוה לן לומר ויעל ומדכתיב ושלה למידרש בית הי שני ושלה שהיה עולה והיה מזרז כל אחד ואחד מישרחל ותומר לו שלה אחה ושלה אחה כי מנוח גדולה ורבה, ומן המדרש נראה שלא היה חומר בפיו אלא שהיה עולה ומזרז כל אחד ואחד מישרחל ותומר לו שלה אחה ושלה אחה כי מנוח גדולה ורבה, ומן המדרש נראה שלא היה חומר בפיו אלא שהיה עולה ומזרז כל אחד ואחד מישרחל ותומר לו שלה אחה ושלה אחה כי מנוח גדולה ורבה, ומן המדרש נראה שלא היה חומר בפיו אלא

הפרו תורתך לכן נריך להקדים הפרו תורתך כי יורה לפרש
את לעשות לה' על את פרטי ולא דרך כלל: ואתה מקבל
שכר כלם, כי כך היה המדה כמ"ש בתכות עד שבא לחכריסם
לחבירו וקבל שכר כלם, וכפ"ב דחניגה לחר זכה נוטל חלקו
וחלק חבירו בג"ע, ויש טעם
לדבר שלפי שהכל מזדיש המלות
ועכ"ז זה לינו נפתה לחכריסם
ומקיימם ולח כי יהיה לבות מפניהם
רחוי שיהיה שכרו מחד כנגדם:
מה טעמת הפרו תורתך, ומ"ש
מקבל שכר כלם ליפטר נפקח ליה
מדכתיב בתריה על כן החבתי
מלותיך מזהב ומפז שפי' לפי
שהריות גדול כזה להבתיים יותר
מזהב ומפז שהי ליפטר להרויח
בהם כנגד כל הדור: הלל הזקן
היה לומר, משום דמילתי' שייכה
לעת לעשות לה' מיתי לה הכח
דהת דקלחמה ולח לחו כעוס
דריש לה משת לעשות לה' הפרו תורתך כדלימת בבבלי,
וג"כ מ"ש בשעה דמבדרין כעוס, ופי' דבריו פרש"י בשעה
שמכנסין שתין חכמי הדור מרבילים תורה לתלמידים פזר לחה
לעשות לתלמידים ובשעה דמבדרין שהגדולים שבדור מרבילים
תורה כעם לחה ולח תעול שריה עליהם, דלחר זו לכבוד שמים
הוח ללחות במדת הענוה וכתיב עת לעשות לה' הפרו תורתך,
ולח רלית דור שתין התורה חביבה עליו כעם ולח תעיל ד"ת
לבזיון הפרו תורתך מלפורה בשעה שהכעוס לם"ש: מה
התיעוץ, זה ניתן טעם למ"ש ר"ש העושה תורתו עתים מיפר
בריה, וטעם ההמשל לפי שעל היות היריקה בכל שעה ולח
תספיק היריקה לחחת לו' שעות לו יותר פדרך המחכל בגדולים
לחכרו המבעייס ג' שעות, הת' לדקות המחכל וקלותו שהות
שהלב שיתעכל ויוכך קל מהרה מה שתין הלחם והבשר
ודומיהם שיתקיימו בממשן שעור מה, והב' למבע התיעוך
שהומו המבעי יותר חזק ועל כן לשעומתו תבשל מחכלו
ותיכנו מהרה ויבקש לחר מיד, והג' לעורך המחכל שהתיעוך
מלבד הלטרכו חליו להזשתו ילטרך חליו לעניו גידולו, ולכן לח
יספיק לו המזון בסרוגין כמו הגדול שהיו לריך חליו חלח לעניו
הזשתו ולכן ילטרך להתמיד המזון בתכיפו, ושלשתם הנה הנם
בלורך מזון התורה חל החדם בכל עת שם מלד דקות התורה
ורוחניותה כי היה כחכמות המבעיות לשר לכן נופלת קיים

פירוש חקצר מפ"מ ושי"ם

מפר בריית הכתוב חלל התורה שם לח בריתי יומם ולילה וגו', דעל
התורה הכתוב מדבר: בשעת דמבנשין. בשעה שמכנסין ד"ת שתין
חכמי הדור מרבילין לח התורה, בלל לחה שפזר לומה לתלמידים:
בנוש. ולח תעיל שריה עליהם: ואם לאו בנוש. ולח תעיל ד"ת לבזיון:
כל פישטיה. דבריה בעלים ביתין, בר מפיקעית דתוריימא דתיתין מבין,
כל זמן שהוא בהם מוקף בהם טעם: (ה) כל בדבייא מבין ובדבייא דאורייתא בישין. יש בכתן תלופי גרסאות לכן תכתוב כולן עם פירושן,
(ו) כל כדבייתי מבין שמוקף לשמות מפני השלום, וכדבייתי לתוריימא ביתין לפילו שם יש בדבר השמת שלום לסור לכתיב תורה תמת היתה
בפיהו (מלחיש). (ז) כל ברבייא טבין וברבייא דאורייתא בישין. ברכייתי מלטרן ברכה וקלי מלטעל לתמר רבי תלקיה בשם ר' שימון העושה
תורתו עתים הרי זה מפר בריתי, וע"ז קלתר ר' יוסי כל ברכייתי מבין דפיישו להוסיף בכל יום ברכות זה מבין כללקתן בשם ר' שימון העושה
שם יעשה עתים לתורה ויפסק בכל פעם מלימודו, ומי שהפסיק ולח היה דעתו לחזור לריך בכל פעם לברך (בשיטת הילופלמי) זהו לישנו טוב.
(שתר ישרתל): (ח) כשניכתת דלטעל לך ברכייתי מלטרן כרישים ויטיה פי' על ברכייתי מבין, כל הברישות שתדש במילי
דעלמת להיות נגטע לכל תדש מבין וברכייתי דתוריימא ביתין, שתין רחוי לתדש להכניע תוך להיות בוש לקיים המלות רק יקיים
לגמרי מה שתמרה תורה (הכותב בע"י). (ז) כל כדבייא בישין וכדבייא דאורייתא טבין, שבתורה יכול הוא לכזב ולומר לח ניתי מבכת

בטניותי העולם לתר עליו יעמוד בניין ומתוכן יזכלו כי התורה
למעלה מטבע העולם ולכן קרוב ההפסד והשכתה בטניותי
יותר, ועל כן כמלת בכתוביס לבידה בחכמה עלמה כלומר
ולבדה חכמת מכמיו משל"כ בחכמות המבעיות שהתבידה ליכה
חלח בחכמים כלומר והתבדתי
חכמים מתדוש כמו שזכרתי לעיל
בברכות פ"ב סימן ט"ו, ולכן לתר
הכתוב המעיף עיניך בו ותינו
ותמריין בתגיגה שקשין לקטתן כזהב
וקלין ליתבד כזכוכית, ותם מטבע
התדש שהוח קשה ההשגה קרוב
השכתה וכרגע יפכה למודו כל
שהוח מפסיק ממנו, ותם מפני
לרכו לתדש שמלבד לרכו לקיום
מיותו בעולם שהוח במדרגת ההזה,
לריך להגדיל ולהתדיר מדרגת
שלמות הנפש בכמה מעלות טובות
ולזה לח תשבע הנפש לעולם וכמ"ש
בקהלת לבתי גבי והנפש לח תמלת

אומר אם ראית את הבריות שנתייאשו ידיהן
מן התורה מאד עמוד והתחזק בה ואתה
מקבל שכר כלם מ"ט הפרו תורתך את
לעשות לה'. הלל הזקן היה אומר בשעה
דמבנשין בדר ובשעה דמבדרין בנוש וכן
היה הלל אומר אם ראית את התורה שהיא
חביבה על ישראל והכל שמחין בה בדר
ואם לאו בנוש א"ר מה התינוק הזה צריך
לינק בכל שעה שביום כך כל אדם שבישראל
צריך ליגע בתורה בכל שעות שביום ר' יונה
בש"ר יוסי בן נזורה כל פיטטיא בישין
ופיטטיא דאורייתא טבין כל כדבייא טבין
וכדבייא דאורייתא בישין ארשב"ל במגלת
חסידים

לפי שהנפש יודעת כל שיגעה לטלמה יגעה לפיכך ליכה שביעה
למלות ומעשים טובים: בל פיטטיא, כל דבור מרובה בהשמעת
קול הוא פטיט, וילמה שכל דבורי דברים והשמעת קול
בד"ת טובים וכמילי דטלמת רעים, כדתנן ולח מלתי לגוף טוב
משתיקה, ותין קושית ממ"ש במסכת תגיגה מה יכך בסתר לף
ד"ת בסתר, דסיינו שלח לשנות במקומות מפורסמים לבל
להשמיע קול בד"ת שפיר דמי שע"י כן מתקיים בו, והיינו
לשבח כדילפינן בפ' כילד משבדין מטרופה בכל ומשרת ומתיים
הם למולתיהם וג"כ לתריס לומדים הימנו: בל כדבית מבין,
בעל תין יעקב גליס ברכית ופי' לשון ברכים כלומר כל
הכריעות שתדש טושה במילי דטלמת לתיות נכנע לכל תדש
הם טובים לבל בד"ת הם רעים שתין רחוי לתדש להכניע
עלמו בד"ת כלל רק יתקיים לגמרי מה שתמרה תורה, ותינו
מת לי כי מה מבין זה לכתן, ותי גרסינן ברכייתי ס"ל לשון
ספוק והגבלה שכל הדברים ההמתפקות בו טוב מה שתין כן
בתורה שתין רחוי להמתפק חלח להגדיל תורה ולהוסיף תמיד,
ותבירו בב"ל פע"ח תית במתתן ברכתן כדפי' התם, תמנם
למתי דגרסינן כדבייתי משמע כזבים, ויל' שהגרסת כתן
הפוכה דכל כדבייתי ביתין וכדבייתי דתורייתת מבין גרסינן
כדתיתת ברים תגדת שמוחל ופירושו בכל הדברים המזבים רעים
זולת בד"ת כדתמר בפרק חלו מציות בג' מילי משמו דבבן

בבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

דשפיק ליה ובין בעידנא דלח עסיק ליה תגוני מגיני וכו', פי' שמגיני
מן הפורעניות, ות"ל קשה לף שיעמוד ולא־יעסוק עכשיו הכי הסורה
שעשק בה כבר תנן עליו מן הפורעניות, וע"ל ליתב דדבריהם שלפי
המסקנא דג' דסומה משמע דמייתי בח"ת דמסיק שמתתתי תליבא
דהלכתא

בדבורייתו בפוריא ותוספיתא ובמסכתא, ופוריא ותוספיתא נמי קרי הכא כזבים דתורייתא כי מדרך המורה שיכזבו בהן דפוריא משום לגיעות ותוספיתא כדי שלא להזיק את תבירו כדפרש"י שם, ולישב גרסתנו יש מעיין לא יכזבו מימיו, ויליף בכל הדברים ההפסק מוב בהגעת גבולו מש"ב המורה שלין לתת בה גבול והפסק שלא להוסיף תמיד, וכמ"ש על ריב"ז שמעולם לא אחר לעמוד מביה המדרש, ולין להקשות מלל תתחכם יותר דהתם בדרושים הנעלמים שלין השכל משיגם במעש' ברתחים ומעשה המרכבה: לשנים שילאו, כאחד בעל ע"י הממשל לאמתי וכוון כי הש"ת לרוב שלמותו חפץ תמיד להשפיע ולהיטיב יהב חכמתא לחכימין, כ"ל לתוהבי התורה הם מלד השוקתם, אבל לם הם מלד עלמן מותאים בטוב גם הוא יח' מרחיק השפעתו מהם ויתחייבו מזה ד' מיני ריחוק, הח' מלד המקבל, הב' מלדו יח', שלינו רולה להשפיע עליו דומה ממש לשני בני אדם הנפרדים זה מזה בדרך זה הולך למערב וזה למזרח שכל אחד מהם הולך פרסא ובעת ההיא שאתי פרסאות ריחוק ביניו ובין תבירו, וכן אפשר הנפרדת מבעלה ובזה ילדק יוסף תעזבני ימים לעזבך מבלי היות שום עול בחקו יח' עכ"ל, ולף כי זה נכון במשל הח' ק' מה ג"ל שילאו זה מזה מבריח וזה מלפורי ופגעו זה בזה מאכזת ופירשו זה מזה, ועוד משל האשה והאיש מה לרכו, ועוד דלת דמי דהכא כיון שהאיש הפליג היה נשאת לאחר ולין עוד תקוה ממנה אבל הכא לף שהתרחקו מהלך ג' ימים לישבר יתחברו עוד ע"י טורח, וילף שלהיות מאמר ימים לעזבך סתום ולישבר לפ' ימים שיש כנגד יום כדרך מיעוט רבים שיש ולישבר לפ' ימים רבים בלי מספר בעי למימר שלב' הדברים נתכוון וזה שפעמים יתעלל החכם בלמודו הע"ם שכוונתו לשוב אליו ועז"ת משל לאחם ההפגה בפניו לגמרי לא תשוב אליו עוד, וכן בפ"ק דמגיגה מעוות לא יוכל לתקון זה ת"ח הפורש מן התורה ומדמי לה לנשאת לאחר, וכדרך שאמר בפ' אלו עוברין כל העוסק בתורה בפני ע"ה כאלו בועל ארוסתו בפניו וכן זה שהפסיד תורתו ואחרים עוסקים בה דומה לו כאלו אשתו נשאת לאחר, ויתכן שהרמז בזה על הפרישה והרבנות המתווה לת"ח כי בהפליג דעתו לעסוק בדרך ארץ יתכוף לאחר לף על פי שקטון ממנו ושוב לא תשוב אליו וכעובדת דאליפא ור' יוחנן דפרקא דחסידי ולהכי מדמי לה לאשה שנשאת לאחר:

מתה מתבטל בחותו הזמן גוסס רשה לעלמו בעיני ההשכלה כי תקלר ממנו, וכשיסוב אל העיון לא יהיה פתח העיון פתוח לפניו כאשר בתחלה אלא יתקשה בעיון עד שיטרח ויגע הרבה בשקידה יתירה והתבודדות נמרץ כדי לשוב למדרגתו, ועז"ת שהות משל לב' שילאו זה מבריח וזה מלפורי כי ממחלפת היו מרוחקים זה מזה ונתקרבו בלכתם זה לקראת זה עד שנפגשו במשכן ה' ושוב חזרו ונפרדו וכל ה' פונה לדרכו זה הפך זה שהדרך מתרחק ביניהם משל שניהם, כי כן היה שכל האדם ועמק המושג מתחלה הרחק מאד ביניהם ושוב קרב ה' אל ה' ע"י היגיעה והשקידה התמידית וכאלו גם המושג מכין עלמו לפתות פתח למעיין להשכיל בחמתו ואחרי כן בהפליג המשכיל עלמו ובהתבטלו מהלמוד כאלו מוזרים ונפרדים וזה הולך לגד אחר וזה לגד אחר כי בין משל האדם שהות מתבטל בין משל טבע ההשכלה שהיא מתרחקת ממנו בהיסח דעתו ממנה תכפל הרחקה ביניהם, ופעמים ימשך להבלי העולם ויסיח דעתו לגמרי מהלמוד וזה יאמרו תלמודו ממנו עד לאין מרפא וכמ"ש בפ' אבית אמרת דפרוגיתא ומית דיומא קפמו עשרת המבטים מישראל, כ' אלעזר בן ערך היקלע להאי לימשך בתריהו ליעקר תלמודיה כי הדר אתא קם למקרי בספרא בעא למקרא האדם הזה לכם אמר אחרים היה לבם, ועז"ת משל לאשה וכו' כי אחר שהפליג דעתו מהלמוד תבטל דלת ההפגה בפניו לגמרי לא תשוב אליו עוד, וכן בפ"ק דמגיגה מעוות לא יוכל לתקון זה ת"ח הפורש מן התורה ומדמי לה לנשאת לאחר, וכדרך שאמר בפ' אלו עוברין כל העוסק בתורה בפני ע"ה כאלו בועל ארוסתו בפניו וכן זה שהפסיד תורתו ואחרים עוסקים בה דומה לו כאלו אשתו נשאת לאחר, ויתכן שהרמז בזה על הפרישה והרבנות המתווה לת"ח כי בהפליג דעתו לעסוק בדרך ארץ יתכוף לאחר לף על פי שקטון ממנו ושוב לא תשוב אליו וכעובדת דאליפא ור' יוחנן דפרקא דחסידי ולהכי מדמי לה לאשה שנשאת לאחר:

חסידים מציאו כתוב יום תעזבני ימים אעזבך לשנים שיציאו א' ממבריא ואחד מצפורי ופגעו זה בזה בחדא משבנא לא הספיקו לפרוש זה מזה עד שהלך זה מיל וזה מיל נמציאו דחוקים זה מזה שני מילין. ואשה שהיתה יושבת וממתנת לאיש כל זמן שהיתה בדעתו להינשא לה היתה יושבת וממתנת לו כיון שהפליג דעתו ממנה היא היתה הולכת ונישאת לאחר:

תני

מתה

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

זו לו פרק זה כמאמר מכז"ל בהני תלת מילי עבידו רבנן דמשנו במילויהו, במסכת כו', וכך היה הגירסת במדרש רבה. (פ"ת):

קופת

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

דהלכתא בח"ת זה דווקא מגיעת לף בעידנא דלא עסיק ביה כדלימת בתוספתא דמייתא בח"ת כאן, וזה שמדקדק ותומר הפרו תורתך פי' תורה שלו שלומד בפני עלמו ולא להלכה פסוקה שיש בה צורך לרבים דתורה שהיא לרבים שהות הלכה פסוקה תורה זו מגיעת מפרעיות ולף בעידנא דלא עסיק ביה, ומתוך דברי התוס' משמע דמעמיס דתורה מגיעת לף אפי' תוך ד' אמות בלא תורה וא"כ לף שלא עוסק בתורה מהריטב"א ז"ל והכהור כעוסק בתורה, וכ"ל עזה שלחז"ל בכתובות ונאמרת מכל דבר רע שאל יהריטב לדם ביום כדי שלא יבא לידי קרי בלילה, וא"כ הם לילית שת"ח עבר עבירה בלילה פי' שהשה קרי בלילה פי' שהחשוב כדעתך שמסתמא היריטב ביום שמא עשה תשובה פי' אפילו הם היה מהריטב ביום שמא עשה תשובה לילית הם הריטב לדם בעבירה יפעון לבו בחכמה פי' שיהריטב בתורה זה הוא תיקון על הריטב עבירה, ז"ש שמא ס"ד הלא ודאי עשה תשובה, פי' שת"ח לינו שוב ד' אמות בלא הריטב תורה קמגיל לומו ואין החשה לף בעידנא דלא עסיק וק"ל, ל"ג י"ל דס"ם שידוע מאמר חז"ל דף כ"ת שת"ח שלינו שוב ד' אמות בלא הריטב תורה קמגיל לומו ואין החשה לף בעידנא דלא עסיק וק"ל, ל"ג י"ל דס"ם שידוע מאמר חז"ל שגנת תלמוד עולה זהון שנוגג שלו מחשב למזיל, ולילית בגמרא דיומא דמקשה שני בנייתא מהדדי הא דאמרו גדול השמה תשובה משדומות נעשו לו כזכיות והכי אמרו שדומות נעשו לו כשגגות, ומשני כאן השמה מחשבה לה נעשו לו כזכיות והכן השמה מילתה שנעשה לו כשגגה, ולילית בשאר התשובה תשובה היא שמשה מיכף תשובה לכל השמה תשובה מילתה הוא שלינו עשה תשובה מיכף בלא עבה כשמניע לו לילה עוגב, והשאת ס"ם ת"ת שעבר עבירה בלילה של הריטב לחריו ביום שמא עשה תשובה שמא ס"ד הלא ודאי עשה תשובה מיכף ביום שאם לף היה עושה תשובה מיכף ס"ל הוא תשובתו מילתה ותשובה מילתה נעשו לו שדומות כשגגות וכח"ת שוגג ומזיד שוים מלא ע"כ שעשה מיכף תשובה וק"ל:

נלשם

ל מאה מצות, נראה דהיינו ק' ברכות וכל ברכה קרי מצוה והיינו דנרסינן בפ' התכלת היה ר"מ לומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך: וה"ר ועוסק שאר מצות, כגון ת"ת ותלית ותפילין, וביה יוסף בספר אורח חיים סי' מ"ו ביאר מנין ק' הברכות בכל יום: המצות מקיפות לותו, ליכא למידק מה טעם לומרו מקיפות דבשלמא בציצית שייך קלת הקף ד' ציציות מפסילים לפניהם וכ' לאחריהם לבל מ"ט הקף לתפילין מפני היותם ברחם ובזרוע שאין החדם מוקף בהם מכל לדדיו וכן המילה וכ"ם המזוזה שאין החדם מסובב בה, ואם מפני שבהיותו תוך הבית ומצות בפתח יקרא מסובב אין זה נכון ועוד שעיקר היוב החדם בשדה ואין מצוה זו מסבבתו, וכ"ם מזמור ו' לא תני הקף לשאר ציציות וצ"ל לחתי מקדים תפילין שבראשו לשל זרועו שלא כסדר הכתוב ושלא כסדרן במקרא ועוד דהיכי להיות מעלין בקדש, וצ"ל לחתי לא תני כמי שגלחת שהיא מצוה דבקה בגוף וישראל מצויינין בה כדלחיתא בחזית נחנה ורחמה בנות ליון המצויינין בחגלחת, וכן במ"ר פ' ציצית מגלח שער לא תקיפו וכו', ודוחק לומר משום דלילה מצות עשה, וצ"ל בחומר הוא שדוד לומר שבע ביום הללתיך דל"ב מני תפילין של ראש ושל יד למצוה ח' וז' ציציות לד' מצות, וזה תימה דבכ"מ ד' ציציות לינן שלש מצוה לחת דהא מעכבי זה לחת זה ותפילין שלינן מעכבים זה לחת זה מני למצוה ח' ובפ' התכלת מייתי להך תוספתא ולא מני בהדייהו מילה ולפ"ז מני תפילין לב' מצות ומ"ם ק' מאי דמני ליצית לד' מצות, גם שם ק' לינן דמני תפילין שהן מצות הגוף טפי הוה ליה למנקט מצות מילה שהיא דבקה בגוף, וצ"ל מאי בעי לאוכויתי מחוגה מלאך ה' סביב לירחיו ויחלצם ובכבלי מייתי רחב"י לומר כל שים לו תפילין ברחשו ותפילין בזרועו וליצית בבגדו ומזוזה בפתחו הכל בחוזק שלא יחטא שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק ולומר חוגה מלאך ה' סביב לירחיו ויחלצם ופרש"י סביב לירחיו העושים מלוה ויחלצם מחטא, ולפ"ז ניחא דמייתי רחיה למ"ש שהוא מוחזק שלא יחטא לבל הכח למאי לחתא ומ"מ התם כמי ק' היכא רמיזי הכי מלות טפי משאר מצות, ועוד מה ענין מלאך להצלת החטא, ועוד מל"ל לפרש ויחלצם מחטא ולא מהצרות כפשוטו, וצ"ל בלומר נכנס למרחץ, מאי שייטיה הכא כי לין זה שייעתא לדבר התמור ולדרכה זה כמעשה לסתור דמשמע דלין בגט במצות הל"ל רק במילה וכ"ם לפי הנוסחת הבבלית דלא מני מעיקרא מילה, וצ"ל דוד מעיקרא מאי סבר וכי לא מזכר למצות מילתו ומדלא קאמר פעם ג' נכנס למרחץ משמע דבכל פעם שנכנס למרחץ היה לומר כן, וק' וכי בכל פעם היה שוכח ומזכר גם ק"ק כי גם במרחץ לינו בלא מצוה שהרי הריחוה מכלל מצות גמילות חסדים כדלילתא בויקרא רבה פל"ד והיא משום כבוד ה' כדלמר בפ' במה טומנין לומן לחדם פניו ידיו ורגליו בשביל כבוד קונהו שנאמר כל פעל ה' למענהו, וצ"ל מה הולרך לקלס על המילה למגלח על השמיניות הרי היא בכלל שבע ביום הללתיך ולפי נוסחת הבבלי דליתא בכלל הז' קשה לדקאמר שבע ביום הללתיך על ז' המצות הל"ל הוה ליה למכלל מילה בהדייהו שהיא טיקר, וליכא למימר דהשתא מקמי הכי הוה והדר ביה מהיות דשבע ביום משמע בכל יום, ועוד דלו הדר ביה מהיות בתר הכי הוה ליה למכלל כל הנהו עם המילה וצוה שילמר ר"מ דשמיניות היינו מילה עם לותן הז', ועוד לחתי קרי הכא למילה שמיניות משום דניחנה בשמיניות צוה שיזכירנה בהדיה: ולהרין כל זה לקדיש מ"ש בפ' נהר פישון שלה בהחיית דגרסינן בפ' החליל שבע שמות נקרלו ליצה"ר רע שלל טמא שוגה מכשול לחבן לפוני הב"ה קרלו רע שנאמר כי יגר לב החדם רע מנעוריו, משה קרלו שלל שנאמר ומלתם לת ערלת לבבכם, דוד קרלו טמא שנאמר לב טהור ברה לי ללהים מכלל דליכא טמא, שלמה קרלו שוגה לת רעב שנלך החכילהו לחם, יעשיה קרלו מכשול שנאמר הריחו מכשול מדרך עמי, יחזקלל קרלו לבן שנאמר והסירותי לת לב החבן מבשרכם, יואל קרלו לפוני שנאמר ולת הלפוני לרחיק מעליכם, וז"ל כוונתם בזה המאמר כי כמו שים ז' כוכבי לכת משיעים העולם השפל, הנה הם משפיעים בילר הרע שפע גדול וכנגד חלו הז' כוכבים קרלו ליצר הרע ז' שמות שכל לחד מחלו הז' כוכבים נותן לו שפע הרלוי ממנו, הנה הרלשון מתחיל מהלבנה שזה המיון יהיה מסודר כפי השפעתו מלמטה למעלה, והנה הלבנה כל מי שנולד בחזלה יהיה חושב מחשבות חון וע"ז קרה הכתוב ליצה"ר רע שהוא חורם וחושב רע כל היום וזה הגיע לו מכוכב לבנה ולפי שהב"ה יודע מחשבות לחדם כמ"ש ה' יודע מחשבות לחדם וגו' קרלו רע לפי שממנו בלו מחשבות רעות, משה קרלו טרל הנה זה הגיע ליצה"ר ממזל כוכב שכל מי שנולד בזה הכוכב כמ"ש בטלמיוס בספריו הנה הוא חין ואינו מחמין בחלוהה ועל זה קרלו משה טרל שבזמנו לל היו מכיריס לת ה' כמש"ה לל ידעתי לת ה' ל"ל שהיו בעלי לחלות רעות, דוד קרלו טמא ל"ל שטוף בזמה זה הגיע לו מכוכב טוגה שהוא מורה על הנשים, ובשבור שדוד חטא בבת שבע קרלו טמא, שלמה קרלו שוגה כוונתו שכל שהוא נמשך לחר היצה"ר הוא שוגה לת החכמה ולת העיון ולוהב לת הרבנות והגדולה והנחלות, וזה הגיע לו מכוכב חמה שמורה על הנחלות והרבנות ושוגה החכמה והעיון, ישעיהו קרלו מכשול לפי שבזמנו היו מטעים מהדרך הטובה שבו נלמר עמי מלשריך מתעים וזה הגיע

כבוד חכמים וחרושי מהר"א ז"ל

ל נראה ניחן טעם על מספר מלה ברכות, משום שנלריך לייחד שמו הנגול בכל יום שם בד' חותיות בשם לדני וכל חות משמו כ"ד פעמים בכ"ד ניכוסי לדני וגם יחוד שלש וזה הוא ד"ם יחוד כל יחוד כ"ם פעמים ומניח רחיה מר"ם להורות כי גופו מקודש בשם ס' במצות תפילין, כמ"ש כי שם ה' נקרל עליך וע"כ תפילין הם ד' בתים כי יסודם ק' ל שמותיו וכן מזוזה היא לקדש קלשת מקומות שלנו בשם ס' כמ"ש שומרך וגו' וזהו ע"י מזוזה ולרבע ניצוץ ג"כ נגד שמו וחסו לזכור כל

סיום

הלכה ל קורא את שמע ומברך כו', ומתפלל ג' פעמים של י"ח, ואוכל את פתו ומברך לפניה ולאחריה כצ"ל:

פירוש הקצר מפ"מ וש"ם

הגיע לו מכוכב מחדיש שמורה על הפסד והכליון והוא מטעה את האדם מדרך הטובה להפך, יחזקאל קרלו חכן ר"ל קשה כאן וזה הגיע לו מכוכב לדק שעם היותו טוב שבכוכבים ימשך ממנו מכוונה רעה שיהיו שומע לעגה והוא קשה כאן, יואל קרלו לפוני ר"ל שמוטר האיבה במלפוני לבו וזה הגיע לו מכוכב שבתי שכל מי שנולד במזל שבתי הוא נוטר איבה כל ימיו ולזה קרלו יואל לפוני לפי שהוא היה בזמן בית שני שהיו נוטרים איבה ושנאת חנם היתה ביניהם עכ"ל: ואחרי זאת לומר שהוקשה לר"מ מכיון דמלות תפילין וגילית ומזוזה לאות ליזכרל לזכור מלות ה' לבלתי יחטאו דכליות כתיב למען יזכרו ובתפילין כתיב וקשרתם לאות וכן ירשה שהיא מלות מזוזה דכתריה כתיב וכתבתם על מזוזות למה הולרכו ג' מלות להכליות אחת ולא עוד אלא שמלות תפילין כפולה ביד וברחש ולכן הכתיב שזה מחבת ה' את ישרחל שהיו נשמרים מהחטא מכל לד כמי שמוקף שמירה מכל לדדיו ול"ח שהקיפן, ולפי שהחטא מלד יחיד"ר ויחטא מלד השפעת ז' הכוכבים הנ' עליו כשזכר לכן היו מלות אלו חומה לשמרו מכל לד שפע הכוכבים וכנגד חטא החמורי המושפע מהכוכב הנקרא כוכב היו תש"ר כי שם מקום העיון והחמורה וכן תש"י שמקום הנחתן כנגד הלב כי גם הוא מקום העיון וע"י התפילין לשר בהן שרשי החמורה דהייגו מילות ה' ואחדותו ויכלתו יזכור תמיד ולא יחטא בהמה, ומ"מ הקדיש תפילין שברחש שהוא עיקר מקום העיון והן מוכחין בו ממש מה שאין כן תפילין של יד שאינן מוכחין על הלב ממש וגם הלב אינו עיקר מקום העיון כשכל שברחש, וכנגד חטא הגאוה ומחום החכמה והעיון הנמשך מכוכב חמה היתה מילה בשבתו את' מטעמיה הכנת הגמול של חכמת התורה, וג"כ מטעמיה הקרבתו לפני ה' כקרבן הבח של השתעבדות האדם והכנעתו לבוראו וכדכתיבנא בפיה תאר בב"ר פי"ח בטעמי המילה ולפי המוסחח הכבלית דלא קאמי הכח מילה נאמר שתפילין של יד כנגד חטא הגאוה והזדון, כי חטא זה נמשך לאדם בכח יד כי יאמר כחי ועוצם ידי, בכח ידי עשיתי וע"י התפילין לשר בהן שרשי החמורה והחכמה יביר כי הכל לה' וידבק בחכמה ולכן הקדיש זכר תפילין שברחש דהא מביבא ליה שהשמירה מחטא החמורה עדיפא מהשמירה מחטא הגאוה שהחטא החמוני יותר מסוכן, וכנגד חטא האיבה והשמירה המושפע משבתי היתה המזוזה בפתח הבית להורות שיהיה בימו פתוח לרווחה כשישים את ה' מגמת פניו הפך הנוטר איבה שיסגור דלתיו בעדו מהמיד להחריש, וכנגד ד' החטאים האחרים דהייגו המחשבה הרעה המושפעת מלבנה והזנות המושפע מנוגה וההטעה המושפעת ממחדיש והקוצי המושפע מלדק שהם מלות גילית שהיא תרמיק ד' אלו שבראשו ותפילין בזרועו ומזוזה בפתחו מילה בבשרו ארבע ציצית בטליתו מקיפין אותו הוא שדוד אומר (תהלים קיט) שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך וכה"א (שם לד) חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם. נכנם למרחץ ראה את עצמו ערום אמר אוי לי שאני ערום מן המצות כיון שהביט במילה שלו

ביחוד שם המחשבה הרעה לפי שהמחבל בו כאלו רוחה פני שכינה כנגדו כמ"ש לעיל בפ"ה שהכלמת דומה ליום ויום דומה לרקיע וכו', וכשיבין שם' חוקר לבו משגיח בו יזהר מהמחשבות הרעות, ושם הזנות כמבואר בההיא עובדא דפ' התכלת בההוא שבא להזקק לזונה וכשבא לפשוט בגדיו שפתו לו ד' ליצות בפניו ופירש מן העבירה, ושם ההטעה כי בגילית מזכיר יציאת מלרים לומר לחי הוא שהבחתי בין טיפה של בכורה לטיפה של בכורה לחי עתיד ליפרע ממי שחולה קלת חילן בכגדו וכו' כדאיתא בפ' ליזהו נקך וכ"ש הרוצה להטעות חבירו לדרך רעה, ושם הקוצי מלקבל עלה ומוסר לפי שהבגדים רמז חל חסידות המדות ועל דרך יהיו בגדיך לבנים והגילית בבגדים רמז לתיקון המדות כנודע ושם כן יהיה מקבל עלה ומוסר לתקן מדותיו, ועז"א הוא שדוד אומר שבע ביום הללתיך דמשום דז' כוכבי לכת שולטות בכל יום שעה אחת זו אחר זו, כמ"ש רש"י בפרקין גבי הרוחה חמה בתקופה וכן כתבו האלטנגוטים, לכ"ח שבממשלת ז' כוכבים ביום היה מקלם את ה' שהגילו מיד השפעותיהן על ידי המלות הנ', ולפ"ז ניחח הא דגרסי' בטוסחח בבלית חביבין ישרחל שסיבבן הקב"ה במלות וכו', וק' לכאורה למחי הלי חבתן במלות הלו בפרט ולא בכלל תרי"ג מלות וכללן ליתנהו להכך דודאי טוא חבה יתירה שפי מחבת מלות פרטיות הלו, וכן במ"ר פ' גילית ה' חפץ למען לדקו לא היה דבר בעולם שלא נתן בו מלוה לישרחל וכו' גם בשם' תבות הלו החבה בכלל המורה דתכן חביבין ישרחל שניתן להם כלי חמדה, אלמנ לפ"ז ניחח דהכא בחבתן להוליתן מתחת יד השפעת הכוכבים ביחוד מיירי וכן לא פליג רחב"י דקאמר על ז' מלות הלו והטוב המשולש כדכתיב לעיל דמשמש דחביב להו ג' דאה"נ דג' הן לפי האמת בלי מילה ול"ק ל"מ עליהן שבת ביום לפי טוסחח הבבלית רק כנגד ז' הכוכבים הנ', ומסבים לזה הכיון מה שהיה מלטער דוד בב"ה בהיותו ערום מן המלות שלקח שהיתה בו מלות מילה ומגלחת והיה עוסק במלות רחילה מ"מ להיותו ערום מרוב המלות החלו שהיו בו כמלבוש היה מלטער מהשפעת רוב ז' כוכבי לכת בעת היות בו יון לו כל המלות החלו המילות לותו מיד השפעתן כדלעיל, וכל שכן לפי הטוסחח הבבלית שהיה ערום מכל הנ' המלות המילות מז' הכוכבים, למנ פעם אחת לירע שמוכר עין המילה והוא שנסתכל כי על ידה נמלט בן בריח מהשפעת כלל מערכת השמים שעל ידי שהוא חקוק בחותמו של מלך מלכי המלכים הוא חוץ ממשלת הככבים וכל שכן בהיות שמו ית' חקוק בחדש על ידה וכדפי' בטעמי המילה בחקוש הנ"ל, ולכן מתקלל דעתו שהוא בטוח מהשפעת כלל הככבים תפילו בזמן זה שהוא ערוש מהמלות המזכירות לותו ליזהר

מז'

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

סיום בכל, מלות ה' לקדש היתים כולם כ"ד שעות שים ביום מכ"ד שעות נירושי תלמי, רק במרחץ יש לנו רק קדושת גופנו במילה שהיא ג"כ קדושת מלות לחצון משמו הגדול ולות לחרון משם חלמי, ומ"ש ועליהם לחמר דוד שבע ביום וגו' נראה שחוזר על תחלת דבריו ועיין לעיל פ"ק סי' ט"ו מה שכתוב שם בהגהה:

מז' הכוכבים המז', ולכ"ע על השמיטין כי ה' מטעמי היות המילה בשמיני להיותה בזה לחבר עבור עליו ז' ימים וכל ה' מהכוכבים ים לו שלטון ביומו ועל ידי המילה ילח בשמיני לחפצי ממשלתם ולכן לח ערב הלולו על זו עם הלולו על המלות הכ"ל עם המילה יחד שעליהן לחמר שבע ביום הלדתיך כי שבח הרחמן ממין ה' והוח שע"י המלות ידע החדם ליזהר ושבח זה ממין לחחר שהוח היותו על ידי המילה חון ממשלת הכוכבים מגד עלמו ולפי שטעם מחמר ר"מ בחבת ההקף בז' המלות המז' הוח מפני ההללה מהחטחים המז' הוכיח בימשור מחוגה מלחך ה' שביב לירחיו ויחללם דהיינו ההללה מן החטח מפני שהשמיטת המלחך מן הפנטים מזכרת לעולם בהליכתו לפני החדם ישלח מלחכו לפניך שולח מלחך לפניך ולח בלשון חניה וסבוב, ועוד לחחר שהזכיר דעדיפת והיח ההללה ע"י הקב"ה בחומרו זה עני קרית וה' שמע מחי רבותח דההללה ע"י מלחך לכן פי' דמיירי במלות המסבבות חת החדם כדלעיל ומלות חיקרו מלחך שהן שלוחי ה', כמ"ש בחנחומח לחמר הקב"ה הזהרו במלותי שהן שלוחי ה' ועוד שהטוחה מלוה קנה לו שניגור ה' וההללה היח מן החטח, ומוקי קרח בהך מלות טפי מחחרנייתח משום דסביב לירחיו משמע הכי שהם מסובבים ומשמרים בהן כדחמר בהן שהקיפו: התחיל לקלם למגלח על השמיטין, ק' לי היינו קרח דמזמור ו' כדחיתח בש"ט מה טעם לל בחפך תוכיחנו וכל הכחובים דהתם לענין המילה ותע"ג דחנני ה' כי לומלג לחי רפחני ה' חיפשר לפ' על המילה כי רבים משתכנין בה כמ"ש ז"ל כי עליך הורגנו כל היום זו מילה, מ"מ שחר קרחי לח חתי שפיר ותי היינו קרח דמזמור י"ב מ"ט הושיטה ה' כי גמר חסיד לענין המילה, וי"ל דעיקר המזמור כנגד לחדום וקרחה שמיטין כדחיתח בש"ט, ומ"מ כיון בחומר שמיטין גם למילה שייכחה בשמיטין שדברי רוח הקדש יכוין בהם פנים רבים כחומר הלח כה דברי כחש וכו', וענין המילה עם מזכרת הגלות לפי שעיקר חיבת הטו"ג לוחנו מפני הבדלנו מהם בענין המילה שהוח שלוח הלות המבדלת ביניהו:

לא מרבים שלום בעולם, שבזכותם יתן ה' שלום בעולם וי"ח שמשימים שלום בין המתקוטטים, ול"ג כי זה דבר נרחה לענין ואין להבית רחיה מן המקרח: מ"ש וכל בניך למודי ה', פרש"י כיון דכל בניך למודי ה' רב שלום בניך, ובגמרח בבלית גרסינן לל תיקרי בניך חלח בונך, ובפי' התוספות בונך חלו ת"ח דכתיב בהם שבח מתן בנחים חלו ת"ח שטוסקים בבניינו של עולם ע"כ, ואיכח למידק מה גריך לומר משום לל תיקרי הח מפשוטי נפקח דפרש"י, וי"ל משום דחיפשר לומר דרב שלום בניך שלו התחיל לקלם להב"ה (תהלים יב) למנצח על השמינית מזמור לדוד:

לא אמר רבי אלעזר בש"ר חנינא ת"ח מרבים שלום בעולם מה טעם (ישעיה נד) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך:

ונמילות תורה ברפרס"י וחתי ורעי חלו ת"ח כדפרס"י ולמתן בית ה' חלהיהו נמי משמע של בית המדרש וה' עוז לעמו יתן היינו תורה כדחיתח בפ' פרת חטחת חלמח ע"י תורה בכבת שלום, ובסוף לסתר רבתי מייתי נמי ורחה בניך שלום על ישרחל, וירחה דדרים בניך בניך בונים לבונך שע"י כן תשוטט החכמה וירבה הדעת וכן יהיה שלום על ישרחל, והוזקק לזה דחל"ל מה ענין לשלום חל רחות בניך לבניו, ומה שחמר בפ' נערה דלח חתו לידי חלילה ויבוש דוחק, ומ"מ ל"ש כל הני קרחי למ"ל, ואיפשר לומר שמפני שענין השלום נחמר על ג' פנים, הח' על הסרת המחלוקת וה' על קנין השלמות והמעלה והג' התוחות ענין החדש והללתו מהרעות המתרגשות לבוח עליו וזה מג' לדדים חס מלד טבע ההוח וחס מלד החסיס קלחס לקלחס וחס מלד בחירת החדש לעלמו כחשר החרבתי בזה ביפה תחר במ"ר תחלת פכ"ח בשלום הניתן לפנחס ע"ש, לכן הביח כל הכתובים חלו לומר שכל מיני השלום בכל הלדדים הנ"ז הנה הנח לרגל ת"ח, וכנגד המין הב' הביח שלום רב לחוהבי תורתך שעל המלות שעליהן חמר לעיל מיניה שבע ביום הללתיך דהיינו ז' המלות כדלעיל חמר שלום רב לחוהבי תורתך שלמותם במלות והמשפטים וחין למו מכשול טון ופשע, וכנגד המין הג' והלד הנ' שהוח מה ביבית החדש על עלמו חמר יהי שלום בחילך הלעיל מיניה שמחתי בחומרים לי בית ה' נלך טומדות וכו' שפט עלו וכו' שהכוונה כי לח יחוקו להם כל חון בכחתם רגליהם לעלות ולרחות שם כדרך יורדי הים והולכי מדברות המסתכנים בהליכתם בבחירתם חלח ישחלו שלום ירושלם ויהליו חוהביה המשחרים פניה וכנגד הלד הב' הביח למען חחי ורעי כי מקלחס לקלחס לח תחוקם רעה חלח כלם חחים ורעים, וכנגד הלד הח' הביח ה' עוז לעמו יתן, שכל המזמור במקריה לשבר בטבע שהויה מדבר והוח חומרו קול ה' חוכד להבות חש קול ה' יחיל מדבר, קול ה' יחולל, ה' למבול ישב וכו' וק"ל, ועז"ח שבמתיבת עוז לעמו בירכה בשלום מהרעות החלו:

הדח

פירוש הקצר מפ"מ וש"ם

הלכה לא מה טעם וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, בניך הכי מיותר הוח הלכך דרים בית דעל תלמידי חכמים קחמר שהן מרבים שלום בעולם:

תם ונשלם

סליק מסכת ברכות

תהלה למלך מלכי המלכות : ובעזרת אלהא עלאה , אתחיל ואסיים מסכת פיאה :

א גמילות חסדים

א הדא דתימא , זה שנאמר במתני' דג"ח אין לו שיעור דוקא בגופו כגון לנתם לחבלים ולשמת מתניס וכיוצא שחייב לעשות כל מה שיפשר בידו וכדתניא בפ' אין בין המודר ביקור חולים אין לו שיעור לפילו גדול שבגל קטן ולפילו מלה פעמים ביום שבל בממונו יש לו שיעור , והא אמינא כהא דאמר רשב"ל וכו' שלמא יש לו שיעור , ואיבא למידק דהא דתנן שאין להם שיעור היינו דאוריימא שבל מדרבנן פילה בשאיס כדתני סיפא אין פותחים לפילה מס' , וע"פ שאמרו הפילה אין לה שיעור והכי אמרינן בפ' ראשית הגז דמתני' דאין לה שיעור דאורייתא וא"כ גמילות חסדים נמי לימא לפילו בממונו וכי קתני אין לה שיעור היינו דאוריימא , ורבינו שמשון כתב דיתכן לומר שלא בא לומר בירושלמי דלא מיתוקם גמילת חסדים דמתני' בממונו למאי דמפרשינן דמתני' לאו דאוריימא ט"כ , ויש לתמוה דהא עכ"ל דמתני' דוקא בדאוריימא קאמר כיון דסיפא אין פותחין לפילה מס' וע"פ שאמרו הפילה אין לה שיעור ושמא מני למימר דלדעת הירושלמי לעולם אין להם שיעור לפילו דרבנן קאמר ובשיעור למעלה מיירי הכא וסיפא ה"ק אין פותחין לפילה מס' וע"פ שאמרו הפילה אין לה שיעור דהיינו למעלן שבל למטה ים לה שיעור : ולי יתכן להשיב דכי מוקמינן מתני' בדאוריימא היינו בשיעור דלמטן דוקא שבל למעלן לעולם לפילו בדרבנן בעי' למימר דאין להם שיעור הילכך לא מיתוקמא בג"ח דממון דאי מתני' לפילו בג"ח דממון ואין להם שיעור דלמעלה נמי דוקא בדאוריימא הוה ליה לפ' ג"ח עד חומם ואע"פ שאמרו ג"ח אין לה שיעור כדפי' בפילה , אך ק' דהכא בג"ח מיירי ותקנת חושת היינו במבזז לנדקה וג"ח לחוד ולדקה לחוד כדלקמן , וי"ל דבהלוחה נמי שייכא תקנת חושת דזמנין דהוי מלוה לעני אלא יוכל לפרעו ולפילו עשיר שמא יעני ואיבא לטעמא דשמא יצטרך לבריות : נמנו בחושת והתקינו , ואע"ג דבפ' נערה קאמר רב נחמן מאי קראה וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך דהיינו ב' מעשרות , ה"פ מהיכן סמכו להתקין חומש שבל ודאי חיובא ליכא מהתם דיעקב הוא דנדר הכי שבל אחר לא מחייב : חומש מנכסיו למלות , כתב הרמב"ם בפי' המשנה וי"ל , בממונו יש לו שיעור והוא חמישית ממונו ולא יתחייב לתת יותר מחמישית ממונו לבד אם עשה כן במדת חסידות ואמרו נמנו בחושת להיות אדם מפריש חומש נכסיו למלוה ובילוך זאת ההלכה תלוי מה שאומר והוא כשהאדם ירלה שבויים שהוא חייב לפדותם כלשבר לוה הקב"ה לו לעבדים לו עדיפים שהוא חייב להשביעם ולכסות מערומיהם כמו שאמר די מחסורו אשר יחסר לו ופי' למלות חסרונם כשיהיה מה שיחסר להם לו מה שילטרכו לפדיונם פחות ממחיצית ממונו לו כפי חמיניהו שבל אם ילטרך לתת להם יותר מן החומש יתן חמישית בלבד ויסתלק מלתת עוד ולא יהיה עליו עון בהמנעו להשלים כל מה שלריך להם לפי שלרכם יותר מן החומש שבל אם לא נודמן לו דבר מחשר זכרנו יוליא החומש מן סריוה ולא מן הקרן ויתנהו בלרכי מלוה ע"ל , ותימה שלילה מדבריו שמתיקון היה לחייב בחתיכת החומש ואלו הוא ילילה לתת יותר הוי מדת חסידות , וא"כ מה זה שאלה ר"ג לרבי יהבב והלא אמרו חומש מנכסיו כיון דמני יהיב מפי והוי מדת חסידות ועוד דבפ' נערה תניא המבזז אל יבזז יותר מחומש שמא ילטרך לבריות ומעשה באחד שבקש לבזז ולא הניחו לו חבריו ואם כן הרוצה להוסיף על חומש חיבו יכול והרמב"ם גופיה כתב בפ"ו ממתנות עניים דחומש מלוה מן המובחר ואחד מעשרה מדה בינונית פחות מכן עין רעה ואם התיקון היה לחייב חומש מאי קאמר לאחד מי' מדה בינונית הא בע"כ יתן חומש , הילכך נראה דפי' נמנו בחושת חומש מנכסיו היינו שלא יוסיף על חומש אבל אי בעי למיהב חומש או בליר ממומש הרשות בידו והיינו דבעי עד היכן דאיכא למימר דאין להם שיעור לתת חומש בעי עד היכן מיהם חייב דאע"ג דאין לו שיעור לא מסתבר שימעט כרלונו דמדרבנן מיהם חייב ליתן מהבה הרלויה ואין זה היכא דקיימי עניים לגרכים ודאי דמדאורייתא חייב לתת די מחסורו וכן לענין פדיון שבויים אלא היכא בבא לחלק שהם לעניים ומיהו דוקא בבריא הוא דהתקינו שלא לבזז יותר מחומש אבל שביב מרע מני מחלק כל נכסיו כמו שלמדו הפוסקים מעובדא דמר עוקבא דפ' מליאת האשה : עד כדי תרומה , דהיינו עין יפה ו' ממ' ביעונית ו' מכ' עין רעה ו' מס' ותרומת מעשר דהיינו מה שיפריש הלויס מעשר מן המעשר הניתן להם דה"ל ו' מק' משל בעל הבית נמלא שהעושן לנדקה יתן ג' למאה ב' למאה כשיעור תרומה גדולה בעין ביעונית ועוד ו' למאה כשיעור תרומת מעשר וליבא למימר ו' מי' בתרומת מעשר שמפרים הלוי מהמעשר דא"כ למ"ל להזכיר תרומת מעשר לימא כדי מעשר שיתן ישראל לגוי ולא ידעתי היכא רמיזא בקרא הך סברא גם לא ידעתי

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

א הגה בפ' המתני' היה נראה לפרש מ"ש אין להם שיעור שפי' שיעור קנוב אין להם אלא שאפילו שבבל הוא לפי מה שהוא אדם וכדאיתא לח"ב מתניתין בפילה שב"א מחויב ליתן לפי הברכה וכמתנת ידו וכן מפרשים במסבת מגיעה על ביבורים והלחיון יע"ש וא"ב מיהו שבן הוא הפי' בגולנו בתורת ג"ב ה"פ שמי שיבול ללמוד תמיד חייב בה תמיד יותר ולילה ממש ובמי שטרוד לפרנסתו ופרנסה של מבני ביתו דבקיעות עתים לפי יבולתו ואם הוא טרוד ב"ב עד שא"א לו ללמוד יותר מלבה ת' שחרית וע' ערבית ואם לפילו גם זה א"א לו רק לקרות ק"ש שחרית והגיע יומם ולילה כדאיתא בשם' ממחה בזה יע"ש ופ"

ידעתי מסיכן למד מ"ם לעיל דמ' מדם ביטוניה: במראשית כל תבואתך, דהייגו תרומה גדולה דליקרי רחשית דגנך תירושך ויצהרך: מבאן ואילך לשכר, מהריות שירויים בכל שנה יפרים חומש: למצות עד שלים, קס"ד עד שלים ממונו חייב להוליה על המלות ובעי לי דוקא לכל המלות שאם נזדמנו לפניו מלות הרבה ביחד לו זו לאחר זו חייב להוליה בהן עד שלים ממונו ומשהוליה שלים אם נזדמנה עוד מלוה אינו חייב להוליה עוד לו דילמא לפילו למלוה אחת בלבד חייב להוליה שלים וה"ה לכל מלוה שלים עד שיכלה ממונו, וכפ"ק דב"ק דחו דעת רבי אבהן ואמרו לילמא שלים ניתו אלא מעתה לי לימרמי ליה תלתא מלותא ליתיב לכוליה ניתיה ומש"ה מוקי לה בהדור מלוה כדמסיק הכא, ואם תאמר לימא לכל המלות כדסברין מימר הכא ולא יעמוד לאוקומה בהדור מלוה דהשתא לא תיקשי אלא מעתה לי לתרמי וכו' הא ל"ק דהתם במלוה עד שלים גרסינן בדרב הונא הילכך לא מצי לפ' לכל המלות והכא אע"ג דגרסינן בדרב הונא לכל המלות מפ' לה בהדור מלוה דלא ס"ל דאפילו לכל המלות יתחייב להוליה שלים ממונו כיון דהמבזבז לא יבזבז יותר מחומש: לדמים, כלומר להוסיף דמי המלוה שלים כדמפרש וחזיל: עד שלים במלוה, ופי' החוס' בפ"ק דב"ק שאם אלא לתרוג כלבוז כמו שמיערו תכמים ות' גדול ממנו שלים יקנסו, נראה ר"ל דדוקא על תותו שהוא קטון שבמלוס יולא בו הוא שלריך להוסיף שלים עליו לקנות יפה הימנו לבל אם יש לו לתרוג יפה ומולא יפה הימנו אינו לריך להוסיף דמיו שלים לקנות

כמראשית כל תבואתך ר"ג בר אינייא בעא קומי רבי מנא מה חומש בכל שנה ושנה לחמש שנים הוא מפסיד כולא א"ל בתחלה לקרן מיכן ואילך לשכר. רב הונא אמר למצות עד שליש מהו לכל המצות עד שליש או למצוה אחת סברין מימר לכל המצות עד שליש ר' אבון אמר אפילו למצוה אחת רב חביבא בשם רבנין דתמן מהו שליש לדמים היך עבידא לקח אדם מצוה וראה אחרת נאה הימנה עד כמה מטריחין עליה עד שליש תני ר' ישמעאל (שמות טו) זה אלי ואנוהו וכי אפשר לו לאדם לנוות את בוראו אלא אנווה לפניו במצות אעשה לפניו לולב נאה שופר נאה ציצית נאה תפלין נאין אבא שאול אומר אדמה לו מהו חנון ורחום אף את תהא רחום וחנון מעשה בר' ישבב שעמד והחליק את כל נכסיו לעניים שלח לו רבן גמליאל והלא אמרו חומש מנכסיו למצות ור"ג לא קודם לאושא הוה ר' יוסי בי רב בון בשם רבי לוי כך היתה הלכה בידם ושכחוה ועמדו השניים והסכימו על דעת הראשונים ללמדך שכל דבר שב"ד נותנין נפשם

שלפי שאתנו נפשם על תקנה זו סוף נתקיימה אע"פ שאפשר בזמן מה, אבל מדקאמר אחייא כדר' מנא וכו' ילפה אפי' שב"ד שמוסיפים נפשם ויגעים בד"ת מתקיים בידו כשיתיגעו בסיני שם מסייע בידם להסכים למה שנאמר בסיני אע"פ שלא קבלוהו מרצם כמו ב"ד של אותה שהסכימו לכוין להלכה שהיתה ביד הרשעומים ואע"ג דבדבר סופרים מיירי קאמר

כבוד חכמים וחרושי מהר"א ז"ל

למ"ם שכן הוא דוקא שם אין בידו לקיים דבריה בשאפשר יומם ולילה ממש שכן הוא המלות שלא ת"ח לכל אחד לפי כחו ועניו, וכן פירוש במלוה של ג' שאפשר שאינו יכול לעשות רק מעט יעשה מה שיכול ואם יכול לעשות הרבה מחויב לעשות הרבה בני ביתו ובמלוה הרבה מאוד ואין לו כ"כ הרבה כמו אחר שלא למד פ"ת שאחריה ופ"ת ערבים וכן עשה מעט ג"ח וכן כל המלות ואם לו שכר הרבה כי לפי יכולתו ועיניו עשה הרבה וה לפי עיניו אף שעשה הרבה לא עדיף כדאמרי למעבד ועיכ לא יצא הוא עדיין בחובתו ומעשיו המעוכים ומעשה ל"ת שכן הוא בחלה המלות מן התורה שאתן לנו כן מחלה קול ס' בכא ואמרינן בכא של כ"ח ואחד וכן הוא לעולם התורה והמלות ולפ"ז מ"ש אחי"כ מחי' ב' אין פותחין לפיה ה משנים וכו' אחז מדקאמר להמיר על עני גדול שמדה ליתן משדהו מ' מ ע"ש אחד משנים אבל מ"ם הכל לפי גודל שדה וכו' אחז הוא כן מ ן התורה שכ"ח יתן לפי ברכת ס' ואילו מילי קאמר אחז שם במחי' ודוק:

עיין

אפילו למלוה אחת. שכתב לידו בתחילה יתן עד שלים: רב חביבא בשם רבנן דתמן. קאמר דלאו עד שלים מן הדיוות שלו אמר רב הונא אלא מהשלים לדמים של תותה המלוה שבתת לידו יוסיף עד שלים כדמפרש, אם לקח אדם חיטה מלוה כגון מתרוג וכיוצא בו ולתה אחרת שהיא הימנה עד כמה מעריכין עליו להוסיף בשביל תותה הראשה הימנה עד שלים מהשמים של רבנות: ואנוהו. וכי אפשר לאדם לנוות ולישות את בוראו אלא תהוא עלמי לפניו במלות נאות: אדמה לו. דרים אמרו מלי תוס למוסב לו כלומר אתאוה לדמות לפניו במדותיו מה הוא מתון ורחום אף אתה כמו כן להתנהג עם הבריות כדדרכיהן מוללדקה בו: ור"ג לא קודם לאושא הוה. שהרי ביבנה היה קודם שנלללה שהסדרין משם לתותה ותומם בתותה הוא דהתקינו ומתין היה זה לו לר"ג: כך היתה הלבה. זו מסורה בידם ובכתוב: ועמדו השניים דור של סהדרין

פירוש הקצר מפ"מ וש"ם

לו בתרומת מעשר אחד ממאה וכפי ערך זה יתן לעדקה: במראשית כל תבואתך. כתרומה גדולה בכד: מה. ומתמה הש"ם מה הוא זה שהתקינו חומש אם בכל שנה ת"ל בתחלה חומש מפסיד הוא כל הממון שלו, וקאמר דלא היא אלא בתחלה לחומש מהקרן, ואח"כ חומש מהשכר ממה שהרווית: מה. הרי דקאחר אם לכל המלות עד שלים קאמר והייגו שמן הבריות שלו יפרים השלים לקיים בו כל המלות שיזדמנו לו או אפי' למלוה אחת שנזדמנה לו בדרכו יתן בעדה עד שלים מהבריות: אפי' למצוה אחת. שכתב לידו בתחלה יתן עד שלים: רב חביבא בשם רבנן דתמן. קאמר דלאו עד שלים מן הבריות שלו אמר רב הונא אלא מהשלים לדמים של תותה המלוה שבתת לידו יוסיף עד שלים כדמפרש, אם לקח אדם חיטה מלוה כגון מתרוג וכיוצא בו ולתה אחרת שהיא הימנה עד כמה מעריכין עליו להוסיף בשביל תותה הראשה הימנה עד שלים מהשמים של רבנות: ואנוהו. וכי אפשר לאדם לנוות ולישות את בוראו אלא תהוא עלמי לפניו במלות נאות: אדמה לו. דרים אמרו מלי תוס למוסב לו כלומר אתאוה לדמות לפניו במדותיו מה הוא מתון ורחום אף אתה כמו כן להתנהג עם הבריות כדדרכיהן מוללדקה בו: ור"ג לא קודם לאושא הוה. שהרי ביבנה היה קודם שנלללה שהסדרין משם לתותה ותומם בתותה הוא דהתקינו ומתין היה זה לו לר"ג: כך היתה הלבה. זו מסורה בידם ובכתוב: ועמדו השניים דור של סהדרין

קלמר כמה שנאמר למשה בסיני והכי משמע בפ"ק כי גס תקנות שעתידים סופרים לתקן הודיע ה' למשה בסיני והכי משמע בפ"ק דמגילה דקאמר ועליהם ככל הדברים מלמד שנאמר למשה בסיני לפיכך מקרא מגלה:

ב ואתיא כיי דמר ר' מנא, נפשם עליו סוף הוא מתקיים כמה שנאמר למשה בסיני:

ב ואתייא כיי דמר רבי מנא (דברים לב) כי לא דבר רק הוא מכם ואם הוא רק מכם למה שאין אתם יגעים בו כי היא חייכם בשעה שאתם יגעים. ר' תנחומא בשם רב הונא (שמות לח) ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה את כל אשר צוה אותו משה אין כתיב כאן אלא אשר צוה ה' את משה אפילו דברים שלא שמע מפי רבו הסכימה דעתו כמה שנאמר למשה מסיני ר' יוחנן בש"ר בנייה כאשר צוה ה' את משה עבדו וכן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע לא הסיר דבר מכל אשר צוה אותו משה אין כתיב כאן אלא את אשר צוה ה' את משה אפילו דברים שלא שמע מפי משה רבו הסכימה דעתו כמה שנאמר למשה בסיני. ר' יוחנן בש"ר בנייה ר' חונא בשם רבי (מלאכי ג) תורת אמת היתה בפיהו דברים ששמע מפי רבו ועולה לא נמצא בשפתיו אפילו דברים שלא שמע מפי רבו. ורבנן אמרין (משלי ג) כי ה' יהיה בכסלך אפילו דברים שאת כסיל בהן ושמר רגלך מלכד. ר' דוסא אמר מן התורייה ורבנן אמרין מן העבירה. רבי לוי אמר מן המזיקין

א"ר

רגלך מלכד קמפלגי דר"ד למר מהתורייה שה' יסמרנו שלא יטעה בהוראה וילכד ויתפס בדבריו דאין לכד גדול מזה ורבנן למרו מהעבירה שלא יטעה ויעבור בשוגג כמכוין לשומן ועלה בידו מלכד כי העבירה נקראת לכד ע"ד טוטותיו ילכדוהו ח"ג שה' יסמור רגליו שלא תבא עבירה לידו כן יתקפנו יצרו ע"ד רגלי חסידיו ישמור כדאיתא פ' הממונה והוא היטו יודע איך הסירו ה' מדרך העבירה ורבי לוי למר מן המזיקים דהא בעית נטירותא מפי שאין ביד האדם להשמר מהן ולפ"ז דברים שאתה כשיל בהן לאו בהסכלה הדעת מיירי רק בחסרון הרחות שאין ביד האדם יכולת לרחות המזיקין להשמר מהם ואע"פ שהם רבים ממנו ועומדים עליו כדאיתא בפ"ק דברכות ואע"ג דבכסלך כייל כל מילי דאדם כשיל בהן יש לכד מן הכלל ללמד על בכסלך שפירושו הדברים המוסכלים למר כדאית ליה ולמכ"ל, ועד"ז ליפסר לומר שלהיות המזק ליפסרי בג' דברים כוללים אם בדעת והסכל דדעת מסרת מה קנית ואם בגופם ואם בגוף כנגד הש' למר מן הסוריה וכנגד

הנפשי

כהוייתן והסכים למאמר ה' אי נמי אע"פ שהמשכן קודם רחה להקדים אגל התומן הקל תחלה אי נמי לחדודיה הוא דעבד ולגבי יהושע מלבד מאי דכתיבנא י"ל בדברים שבלטווח משה במלחמותיו מלבד הדברים שבלטווח לומר ליהושע למלחמת

ל"ת מלכים דהייגו לא תחיה כל נשמה וכיוצא: אלו דברים שבמע מפי רבו, גרסינן ויתורא דקרא דרים ועוד דכתר דכתיב תורת חמת מאי רבותא דעולה לא נמצא בשפתיו דפשיטא דחיוב החמת עוב מצלילת השקר ולכן פי' תורת חמת על המשמע דתורה משמע מה שהורו לו רבותיו ועולה לא נ"ב על מה שמלא והסיג מדעתו והייגו דהכא נקט חיוב והכא שלילה שעל המקובל חייב החמת דפשוט ליה שהוא חמת לבל על הנמלא מדעתו ל"ק חמת מחוייב שהחדש מסופק תמיד במה שמחדש מעלמו ועם כל זה לא נמלא בו עולה שלא נמלאת קושיא לסתרו ונשאר הדבר נכון בעלמו, וכ"י לברכאל בפי' הכתוב כתב שלמד להרן ליכאל תורת חמת שלמד ממשה ועולה לא נמלא בשפתיו לפילו במילי דעלמא ויהם פי' זה לחז"ל וליתא דהכא לאו במילי דעלמא מיירי דלא שייך בהו שמועה מפי רבו, מן הסורייה, רבי דוסא ורבנן ורבי לוי כרבנן ס"ל דכי ה' יהיה בכסלך בדברים שאתה כשיל בהן ובשמר

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

שבלועה והסכימו על דעת הרשבוים: נותנים את נפשם עליו. יגעים בו לחקור אחר הדבר להעמידו על בוריו: סוף שהוא מתקיים בידם. ומסכימים להדבר כמו שנאמר למשה מסיני:

הלכה ב הגי' הגכונה כי לא דבר ריק הוא, ואם ריק הוא המניעה מכם לפי שאין אתם יגיעים בו: תורת אמת היתה בפיהו

וכו': אם אתה בסיסו פשיטא הוא דאין עולה בשפתיו אלא אתה אלו דברים שנשמע וכו': אפילו דברים שאתה בסיל בהן. אלא כסלך דרים שהיה לו לומר מבטחך אלא בא ללמד גם על הדברים שאין ידעת ה' יסיה עמך ללמדך אם לא יגע בתורה: מלבד. מן הוריין, אלא תכסל

בהוראה

הפסוקי לומר מהעבירה שפוגמת הנפש וכנגד הגופניות לומר מן המזיקין: **אם** נתת מכיסך, דרים בכסלך ב' מלות בכם לך כלומר בכיס לחבר לך ופירושו שה' יהיה מזכר ומלותו תיעשה בכיסך שתתן לדקה לשמו ממנה ולא שיתן לדקה משל לחבירים והוא לא יתן וגם שלא יהיה גזל בעולה ולו ושמר לגלך מלכד שתגלל מהתרעומות וכל עולי העו"ג שבתוכה לדקה מלת מסס שמר"ה נגזר כל מה שחדם יחסר מממונו ושם יוליאנו בדקה יגלל מהעו"ג כעובדה דרשב"י דויקרא פ"ד ותע"ג דלכ"ע אין מקרא יולא מידי פשוטו דכסלך היינו לשון בעמון משום דלא מיתרין ליתנת דקרא כי לא יכון לומר כי ה' יהיה אלא גבי עזר וסמך אכל בהבטחה לא יכון לומר אלא שההבטחה תהיה מה' על דרך מה' מבטחך ה' מבטחו להכי דרשי ליה נמי לשון כסילות או כיס:

ג מונבז המלך, בפ' השותפים פרש"י בגה של הילנא המלכה מזרע חשמונאים ולא מליגו רמז לזה בשום מקום וגרש' שהוא כנו של תלמי המלך שמוזל כדאיתא בב"ר פמ"ו וכן במלת בס' ספורי היונים שהיה מלך יוני ובת הוא והילנא אמו ונתגיירו וכאו ירושלים בימי בלורת ובזבזו ממונם בגרוגרות ולמוקים והביאו לירושלים לפרנס העניים גם בס' יוחסין בזמן שהוא כתב שהיה מלך פרס ונתגייר ואחריך שם בספורו: **ובזבז** את כל נכסיו, לפיכך תימה דבימיו היתה התקנה דאל יבזבז יותר מחומש ל"ק דזה בבני בלורת היה כדאיתא בגמרא בפרק המזכ' וכבר כתבתי לעיל דאי קיימי עניים ולא סגי בחומש לריך ליתן עד די מחסורו: **שנאמר** אמת תלמוד לומר מצמים בצדקה הלמד לבלם גמול, בצדקה מביא כמו בצדקה ותיבב כלומר זכות לדקה מביא ומסתכל למטה, ואימו הוא לי כי לפי זה מה ענין היות הגויה בצמים דודאי כל גמול שכר מאת ה' מן הצמים, ואם הכוונה היות חולרו בצמר אלא כחולרות אבותיו שבהיותם למטה לינם בטומים היינו מ"ש אחר כך אבותי גזנו במקום שהיד שולטת בו שנאמר וצדק משמים נשקף. אבותי גנזו אוצרות שאין עושין פירות ואני גנזתי אוצרות שהן עושין פירות שנאמר (ישעיה ג) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו אבותי גנזו במקום שהיד שולטת בו ואני גנזתי במקום שאין היד שולטת בו שנאמר (תהלים פט) צדק ומשפט מכון כסאך. אבותי גנזו ממון ואני גנזתי נפשות שנאמר (משלי יא) ולוקח נפשות חכם. אבותי גנזו לאחרים ואני גנזתי לעלמי שנאמר (דברים כד) ולך תהיה צדקה. אבותי ממנו כי מי זה יוכל לבזבז יותר מהשיעור הגדול הזה שבזבז מונבז: ואני גמזתי בפשוט, שע"י הלדקה החיה בפש העניים ממות וכאלו נתן לו בפשו וכמ"ש בויקרא רבה פל"ד כל מי שנותן פרוטה לעני נותן לו בפשו הת כילד היתה בכר בי' פרוטות ועני עומד בשוק ואין בידו אלא תפעה ובא אחד ונתן לו פרוטה ונעל בכר ואכלה ושבת בפשו עליו וכעובדת דבימין הלדיק דפ"ק דב"ב ומ"מ משום דכה"ג מילתא דלא שכיחא הבית לאיש מהכתוב דשתמת נותן לדקה הוי לוקח בפשות: שנאמר ולוקח בפשות חכם, דת"ח לפ' שקונה בפשות ממש דהת מרבה בפחות מרבה ואמ מרבה עבדים מרבה בזל כדמקשה בילמדנו ואע"פ שחיפשר לפרנס על המלמדו תורה כדפי' בפ' הפועלים על ר"ש בן לקונית שלמד את ר' יוסי ב"ר אלעזר, ריעיה דקרא דהיינו פרי לדיק עץ חיים מצמח טפי ענין לדקה שהוא נתינת חיים לעניים ועוד דלעיל מיניה ים מפזר ונוסף עוד ומרוח גם הוא יורה: שנאמר ולך תהיה לדקה, ות"ת מה לריך לחיים מהכתוב פשיטא שזכות המלוה לעומים בהכרח לף שיזכו בעדו בניו גם הוא לא ילא נקי מהשכר:

פירוש הקצר מפ"מ וש"מ

הלכה ג בזבז. נתן בחקיה כל נכסיו לעניים: כל שכן. גניזת חולרותי יותר טובים משלהם ואם הם גנזו בחרן וכו': ולא

שנאמר

כבוד שמים וחדושי מהר"א ז"ל

ג עיין יפ"ת מ"ש לייחב על מונבז שבזבז הכל ומיהו במ"ש הוא ענינו בפ' ג' בשם הרמב"ם דממדת חסידות מותר ל"ב לק"מ פה, ולמ"ש לעיל היכא דליכא למיחש משום עניות כמו מלך גדול כזה מדינא אמי חייב פשיטא ניחא ולמ"ש עוד לעיל גלחה תפ"ל דמונבז ס"ל כאן פסורה ולפ"ז ניחא ג"כ מ"ש מונבז וז"ש במעלה של לדקה. שהוא בשמים וזש"ה לדק מצמים בשקף ולכן אמר שם מעלות בהם נגד כל הברל"ע שבכרת בשמים ימי ברחמים כי העולם נברת בשביל לדקה וגיחא ופ"ל אין שייך כלל סדר המזלות במה שכל ברל"ע מתנהג בהם לחבי שזה הוא עיקר יסוד ועמוד העולם כולו וס"ל אמי מפ"ש אף שעבירה מכבה מלוה וא"א אין שבבה כמו שעבירה אין מבבה תורה וקיים משום שבכרת העולם בה וכן עמוד ג"ח ג"כ מפ"ש עלמו שאין עבירה יכול לבבות אור בדול שהוא יסוד

שנאמר ולדקה תציל ממות, בפ"ק דכ"ב מייתי הך עובדא והכי מייתי והלך לפניך לדקך כבוד ה' יאספך דיאספך מסמע לעה"ב שנאסף אל עמיו, ולעוסקת דהכא לא נקט מהתם דיאספך לפ' שכבוד ה' יתקבץ בו כלומר שיכובד בכל מיני כבוד ולעולם בעה"ז מיירי: שנאמר ולדקה תציל ממות, תע"ג דשכר כל המלות ג"כ לעה"ב הולך להחיים משום דזימנין ה' משלם שכרו בעה"ז קמ"ל דזו שכרה ודאי שמור לעה"ב ואף שיקבץ ממנו בעה"ז מפני שזו מהמלות שאוכל פירות בעה"ז והקרן קיימת לו לעה"ב כדתנן בריש מכילתין: ולא מית, בתמיה וה"ת מאי קושיא דלא קאמר קרא אלא ימות לעולם אלא שתציל ממות ואיפשר דהייגו דזימנין שלא ימות כגון שבת יומו למות ויגלל לז ושוב ימות אחר ימים אחרים וכעניין מזקיה וי"ל דמשום דאחרי קראי כתיבי ולדקה תציל ממות ה' דאתא למימר שלא ימות לעולם ואע"ג דממיתה משונה ומיתתה עשרה מלאת כדאיתא בשלהי שבת לא מסתבר דלהכי בעי אחרי קראי אלא חד לעה"ז וחד לעה"ב להגיל מדינה של גיהנם כדמלריך ב' קראי בפ"ק דב"ב: ויש שואלין מה לורך לכל ו' טעמים הלו למובדא כנגד תבותיו, והנה בעל העקידה בשער ק"ת פי' עד ה' החלוקות ה' דברים הרחוים לכל תושר ושוכן והוא דרך נכון אבל בחלוקה הששית לא אתר כלום: ולי יתכן שהכוונה לומר שעם היות ו' טעמות מחייבות שלא יהיה לושר החדש מלד הטושר, ומקלתן זכר המוקר שם ה' המדות מ"מ בשיעלו הטושר בעניו טוב יהיה לושר והשלחה לא תהוה הליו רעש מהחסרונות ההן והלו הן, ה' להיותו מהדברים אשר תחת הזמן אשר יספיק להפסידו כמו שיפסיד כל הדברים והוא מה שאמרו ז"ל גלגל הוא שחוזר בעולם ואמרו עתה יהכלס חדש את חלקיהם חדש ככנם וחדש יגיע ומה שהוא לושר הין רלוי שיהיה תחת הזמן רק שיהיה קיים לעולם וכנגד זה אתר תבותי גמו בתרן שגיותם כמרכז התרן שהוא המשה והגלגל סובב עליו אתכם אני גמתי בשמים כי בהולשת הממון בלדקות יהיה הלושר בשמים שהם קיימים וגלחיים וכמו כן יהיה הלושר שהוא קיים ואתי שלא ישלוט בו הזמן ולא עוד אלא שיעמוד ג"כ לדורותיו כמ"ש טוב ימחיל בני בניס וכל שכן שילדק זה לפי מה שפירשנו בזה שיתברך ממנו שמים ותכנע המערכה השמימים אליו שנמשלה הוא שולט על התנועה השמימית שהיא שבת הזמן, הב' שהממון הינו מבוקש לעשותו רק לוורך דבר אחר כי מעות להוולאה ניתנו ואיך יהיה הוא הלושר אחר שהחדש מוליאו ומרחיקו ממנו, וכנגד זה אתר תבותי גמו דבר שהינו עושה פירות שעם היותו מעט מתרבה שכרו, וכנגד הג' אתר תבותי גמו במקום שהיד שולטת שהם חשבו שהממון היולא הולך לאבוד והוא רחה כי כשהכוונה לשמים הינו הולך לאבוד אדרבה נשתר מכל דבר רע ואדרבה כשהממון בידו הוא בפחד התגידה ושלימת היד, וכנגד הד' אתר תבותי גמו ממון ואתי גמתי נפשות כי המעשה יקר מאד כי נפש יקרה ומכלית הוא מחיה בולדקתו, וכנגד הה' אתר תבותי גמו לאחרים ואתי גמתי לעולמי כי גכון לבו לא ירח מהפסד אדרבה תוכן ומותן לעולמו, וכנגד הו' אתר תבותי ממונו כמו שהבית בעל העקידה בשער המ' וכנגד זה אתר תבותי גמו במקום שהיד שולטת עד שהחדש לריך להיות שומרו תמיד: הד', מלד עלמותו שהעושר הוא דבר החרי ודומס ה' שהוא דבר מת ומה היא מעלתו אבל כשיעשה בו מעשים טובים יקוב דבר שכלי ואתי וכנגד ז"ת אתרתי גמו ממון ואתי גמתי נפשו' שהוא דבר שכלי ואתי שע"י הלדקה יהיה נפשות רבות כדכתיבנא: הה', שהממון הוא ענין מדומה שאין דבקות בינו ובין החיים ההוא כלל אבל הוא יתם אתר רוב הנאתו דמיון גמור כ"ל שזה ביתי וזה עבדי וכשיבמן גופו ימלא הכל חושה לו וכל ת' מאלו הקניתים הוא מה שהוא נמלא בפני עלמו ומפני זה כשיעדר היתם ההוא יסכיל החיים ההוא אשר היה מלך גדול אין הפרש בינו ובין הפחות שבבני אדם מבלתי שיאתנה דבר מהדברים ההם אשר היו מיותסים אליו ומי שיהיה שתדלותו ועתרתו לזה המין מן השלמות לא עתה רק לדמיון גמור וכמו שאמר הרב בח"ג פכ"ד, וכנגד זה אמר אבותי גמו לאחרים ואתי גמתי לעלמי שהשלמות דבק בעלמותו ואינו דבר שיושגו אחרים בו וכמו שאמר התנא קמה שם טוב קמה לעלמו: הו' שהממון דבר שאין לו תכלית ומנוחה כי כל אשר יגבור יכסוף יותר ועל כן המשילוהו לשותה מי הים וכמ"ש בעל נחלת אבות גבי ליזהו עשיר השמת בחלקו ומאחר שאין בו מנוחה אלא אדרבה עמל וכעס כי מרבה נכסים מרבה דאגה לוך יאמר בו החדש וכנגד זה אמר אבותי גמו לעה"ז שהוא עולם המנוחה עולם שכלו שבת: עוד יתכן שלהיות ליפסר המנע החדש מעשות אחד בממונו לע' מו' סבות, אם מפני רוע עינו בממונו בחשבו כי זהו אומרו ואין ליתן כלום, ואם מפני קולר ידו כי לא יוכל לתת מתנה מרובה ויאמר מה בלע בדמי המעט, ואם מפני חשש המקבל שהוא מהרמתין או מרשעים שאין לחננם, ואם בחשבו שאין הלדקה אלא עניו אמנם אני גמתי בשמים כי בהולשת הממון בלדקות יהיה האומר בשמים שהם קיימים וגלחיים וכמו כן יהיה האומר שהוא קיים ואתי שלא ישלוט בו הזמן ולא עוד אלא שיעמוד ג"כ לדורותיו כמ"ש טוב ימחיל בני בניס וכל שכן שילדק זה לפי מה שפירשנו בזה שיתברך ממנו שמים ותכנע המערכה השמימית אליו שנמשלה הוא שולט על התנועה השמימית שהיא שבת הזמן, הב' שהממון הינו מבוקש לעשותו רק לוורך דבר אחר כי מעות להוולאה ניתנו ואיך יהיה הוא הלושר אחר שהחדש מוליאו ומרחיקו ממנו, וכנגד זה אמר אבותי גמו דבר שהינו עושה פירות שהמעות לריך שילא הקרן עשמו ליהנות ממנו אבל כשהוא לעניו לדקה אין ל"ל שהקרן קיימת לעה"ב אלא שגם ע"כ עושה פירות ולעולם הינו נפסד: הג' היותו קל ההסרה שהוא ביד אחרים להסירו ממנו שאם ירלה המלך יקחנו בעל כרחו ואין רלוי שמה שהוא ביד אחרים לקחתו ממנו יהיה לושר כי הלושר אין ביד אחרים ליטלו, ומת נעמו דברי החסיד ההוא למלך שאחל לו מפקד מספר

אבותי גנזו בעה"ז ואני גנזתי לעה"ב שנאמר (משלי יח) וצדקה תציל ממות ולא מית אלא שלא ימות מיתה לעתיד לבא: צדקה

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

לכל בר"ע וז"ש אין היד שולטת בה ופי' יד מקטרגים כי הם מכון כשלך ושם אין רשות כלל למקטרגים ומשל"ה בשלר נר מלוה כי זהו הוא מכון כ"ל שהיה קודם שנברא העולם ומכ"ש הולה שהיא קודם כשת כנוד:

גמא

פירוש הקלר מפ"ם ושי"ם

ולא מית, ממש בלבד. תלת שלא ימות לע"ל בתחיית המתים: כשהוא

נמנו בעה"ז ואני נמנתי לעה"ב והיא תשובת ר' עקיבא למורנוסרופוס שאמר כדי ליגלל בהכי מדינה על ניהנים כדליתא בפ"ק דב"ב, וכבר הארכתי בתשובות אלו על ו' הסבות המזכרות ביפה עיניים במקום הנז':

ד צדקה וגמילות חסדים, כל מ' מהן שוקלת כנגד כל המצות, ולדקה יליף לה בפ"ק דב"ב מדכתיב והעמדנו עליהן מצות מלוה הין כתיב כאן אלא מצות ות"כ כ"ם ג"ח דכתיבה בלדקה כדאמר בסמוך, ומ"מ הא דקאמר שהלדקה גוהגת בהו' הין הלשון מתיאב דאי אתי למימר דכיון דלדקה שקולה ככל המצות כ"ם ג"ח שהלדקה גוהגת היי"ל לפרש אלא מהי ילפינן לדקה ולכן קרוב בעיני דה"ג ומה בין לדקה לג"ח שהלדקה גוהגת וכו' ובילקוט גרים אלא שהלדקה גוהגת: שוקלת כנגד, הין קושיא מדתנן ותלמוד תורה כנגד כלן ולקמן נמי כל מצותיה של תורה כנגד כלן הין שוה לדבר אחד מן התורה, דוהאי הכא במצות המעשיות לחוד מייתי, אלא ק' הא דיליף בפ' לולב וערבה גדול העושה לדקה יותר מכל הקרבנות מעשה לדקה ומשפט נבחר לה' מזבח מאי רבותא כיון דשוקלת כנגד כל המצות, וע"ק הא נבי אברת אמרו לקמן בגדריס בפ"ד גדריס שקולה ככל המצות וכן אמרו גבי ליליח וכן אמרו גבי מילה, ולפי מה שאמרנו לזה בפרק הנז' אלא קשיין להאידי דכל מדת מייתי לענין ר' ניחא דאלמריך למילה שגדולה מהקרבנות לענין שכשרה גדול דאי מדאמר הכא שקולה ככל המצות לא תיכוי דהכא לא מייתי אלא לאחילת פירות בעולם הזה כדפי' התם: **נוהגת** בחיים, ניחום אבלים ובקור חולים שמחת חתן מלוה מביכו בדרך ובמתים הספד והולאה וקבורה: **בממונו**, מלוה לו מעות משלילו כלים וכהמה: אין לחו יודעים, דלקח על גב דלדקה נוהגת בחיים וגמילות חסדים בחיים ובמתים וכו' כדלעיל, ליפשר דלקח"ה שכר הלדקה גדול שיותר קשה לאדם הולאת ממונו מכל זה וכבי חני בפרק לולב וערבה בג' דבריס גדולה ג"ח יותר מן הלדקה שהלדקה בממונו וכו' משמע דדוקא בג' דבריס הללו גדולה ולא בשכר ומדאמר ר' אלעזר התם גדולה ג"ח מן הלדקה שנאמר זרעו לכם לדקה קלרו לפי חסד אדם זורע ספק אוכל ספק איגו אוכל קולר ודאי אוכל ל"ק אחאי לא יליף הכא מהתם דהתיא דרשה גיכה מוכרחת ור' אלעזר לא יליף מקרא דהכא, דחסד ה' ולדקתו לא משמע ליה שכר לדקה וג"ח דכתיב ה' ולדקתו מיירי: בשהוא אומר וחסד ה' מעולם ועד עולם, שפי' שכר החסד שאדם עושה מן העולם וע"ע אצל שכר הלדקה עד ג' דורות כדפי' בם"מ ועשה חסד ה' חסד שעוה ה' וכן לדקתו והוקקן לפי' זה דת"ח לפי' החסד והלדקה שהקב"ה עושה עם האדם דאחי שעת חסד מלדקה בהקב"ה הלא כל מציותו תקרא חסד ולדקה ואם פי' לדקה החק הרלוי כמו לדק לדק תדדוף וכ"ל שבתורת חסד ה' חוץ ומיהן מעולם וע"ע דאלו מה שהיה רלוי בתורת לדק ודין חיגו אלא עד ג' דורות עדיין יקשה שאם פי' עד עולם היגו בחייו אחאי בחסד לא זכר מה שיזכה לבניו כמ"ש בלדקה ואם פי' ע"ע לדורותיו ע"ע הא ליתא דהחסד לריאיו חיגו אלא לאלף דור כדאיתא בסוטה פ' כסא, ות"ת מאי לשומרי בריתו ולזוכרי פקודיו דכתיב בתריה, י"ל דאחת לאפוקי עו"ג שאיגן בעלי בריתו וזוכרי כל פקודיו כי כאשר יעסקו בג"ח ולדקה, אל פניהם יאלס להם כדלקמן ולא יאמור להם זכותם לזרעם לאחריהם:

ה ותלמוד תורה, פיסקא דמכאי היא דתני לה בכלל הדברים שאין להם שיעור ופי' רבי' שמשון ות"ת אין לה שיעור כדכתיב והגית בו יומם ולילה, ולפ"ז מסכיים לזה מייתי הא דשלחו את ר"י והסכיב בשעה שאיגה יומא לקריאת שמע דכולי יומא לריך להגות בתורה, אבל ל"ע לי דמ"ש מתניא בהדי מילי דלית להו שיעור דכל הגהו לקולא הוו דאין לריך להרבות אלא בדבר מועט מיפטר אע"פ שמשוה להרבות כל כמה דאיפשר ואלו הכא הוי למימרא דלריך לעסוק כל היום כה ואין לך שיעור גדול מזה, ועוד דלפי האמת אין מיוב והגית כל היום וכל הלילה כמו שאפשרם, ולכן נראה לי דת"ת גמי בכל הכך דאין לה שיעור פורתא ביום ופורתא בלילה יצא ידי חובה כדאפשרם ומסכיים לזה מייתי דר"י אלא הסיב כן והויגן בה מדרבי ישמעאל ומהדליגן דמפני המטורת הוא דאסורה ואלו משום והגית בו יומם ולילה אלמא דאין חיוב הגייה כל היום וכל הלילה: מהו שילמד אדם את בגו, המ"ל למיבעי בדידיה מהו שילמוד אדם וכדבעא בן דמה בן אחותו של רבי ישמעאל מרבי ישמעאל בגון אני שלמדתי את כל התורה כלה מהו שאלמוד אחרת יותר מפי שאני לאחם, אלא משום דמצות ת"ת המפורשת בתורה היא ללמד את בגו דלמד את עלמו נפקא לן מולמדתם לותם דקרי' ביה ולמדתם אתם כדאיתא בפ"ק דקדושין להכי נקט למילתא בבן לומר לי אסור משום דמיבטיל קלא מת"ת; מהו שילמד אדם את בגו יותר, רבינו שמשון הביא הסיא דבן דמה דכתיבגא בסמוך וכתב עלה ז"ל, ותימה הא קאי בתרוי כדאיתא בפ' ר' ישמעאל גבי עובדא דמלכי בית חשמונאי

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ה עיין יפ"ת ובמ"ם לעיל סי' ל' ניחא סה בפשטיה, משום שזה כ"ש מדיס שכ"ל שחויב בת"ת בכל מה שביכולו וכבכתו ללמוד וללמד וכ"ל לפי עיגיו ופגאי שלו לפי לרכו, ולפ"ז ניחא דקריך מתומצות ולמאי דמשמי הכי פי' לאחרי שחכמה יותר חסורה גם בלא בטול תורה מפני

פירוש הקצר מפ"ם ושיטה

הלכה ד בשהוא אומר וחסד ה' מעולם וגו'. **ובלדקה** לא נאמר אלא לבני בניס הרא אמרה שבמ"ח חביבה יותר מן הלדקה: **הלכה ה** ותלמוד תורה. מיגין דאין לה שיעור: מעתה יהא אסור ללמד את בגו אומנות. בגין דכתיב כו' בחמיה, והתני

חשמונאי הורקנוס ואריסטובולוס ואי גרסינן יונית ול"ג חכמה יונית כההיא דבן דמה בירום' הוה ניחא, ומיהו מלי למימר דקרוב למלכות הוה כדלקמן בפ"ק דסוטה דתל ר"ג התירו להם ללמוד חכמה יונית מפני שקרובים למלכות עכ"ל, ואני אומר דאפילו תל"ג חכמה יונית פי' חכמה יונית כההיא דתנן בסוף סוטה בפולמוס של ביטוס גזרו שלא ילמד אדם את בנו יונית שפי' חכמה יונית כדפי' המפרש דאל"כ אי יונית דקבעי בן דמה מאי הוי לי לשון יוני הפשוט פשיטא דאיצו לריך למוד ואין בו שום איסור דהא אמר בפ' מרובה לשון יוני לחוד וחכמה יונית לחוד על הא דמקשה התם וחכמה יונית מי אסירא והתניא ר"ל בא"י לשון סורסי למה לו לשון הקודש לו לשון יוני וליכא למימר דחכמה יונית היינו חכמה המבוארת והגלוחית שחברו חכמי יון, ויונית דבעי בן דמה הייגו לשון מיוחד ליונים שהוא לשון לא ועניני משלים וחידות ורמזים לאחר בו ידברו גדוליהם ומשכיליהם, דהא חכמה יונית שאסרו היינו אלא זה דאי חכמת המצב והלמודית וכיוצא אין בה איסור כאחר בירושלמי פיסקא עיניה ר"ב פ' אחרי מות, וכן כתב הרמב"ם בהדיא גבי מתני' דסוף סוטה הנ', גם מ"ש דאי למימר דקרוב למלכות הוה אלא ניחא דת"כ היכי אסר ליה ר"י משום והגית והלא בקרובים למלכות לא אסרו כלל, ועוד הא דאמרו את בני יהוצדק אתם מי לא עסקיגן אלא בקרובים למלכות, ולי י"ל דתע"ג דגזור מעיקרא לא קבילו מיניה וכדרך שהיתרו התו' על מה שהוקשה להם בפ' המוכר במתניתין דבפולמוס של ביטוס דהא מזמן החשמונאים גזרו על זה ותירלו דמעיקרא גזור ולא קבילו מיניה, ואף אלן נמי ניחא דגזרת פולמוס של ביטוס נמי לא קבילו מיניה וכ"ש לרמ"י והרמב"ם דגזרת זמן החשמונאים היא גזרת פולמוס של ביטוס, אי נמי י"ל שהשולים לא ידעו דכבר גזור ואפלו מדין תורה והמציב אסמכה אקרא ואתם הדבר כאלו מדין תורה היא לחזק הטעין כמו שפירש: והתניי ר' ישמעאל ובחרת בחיים זו תומות, ות"כ והגית בו יומם ולילה לאו כל היום וכל הלילה וכדאמר בפ' אחי מדברי שלחם אמר רבי יוסי למדנו לפי שנה הדם אלא פ' אחת שחרית ופרק אחד ערבית קיים מצות לא יצוא, ת"ר יוחנן משום רשב"י אפילו לא קרא הדם אלא ק"ש ערבית ושחרית קיים מצות לא יצוא, ועוד ליתא התם דת"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יוחנן פסוק זה לא מצוה ולא חובה אלא ברכה, וליכא למימר דשאני תומות דלריך לבדי חייו וכדתניא בפ' כיצד מברכין ואספת דגנך מה ת"ל לפי שנאמר לא יצוא ספר התורה מפיך שומע אני דברים ככתבן ת"ל ואספת דגנך נהוג בהן דרך ארץ אבל להתבטל מת"ת משום חכמה יונית לא שרי, דהא גם זה לומד אדם כדי להתכבד דלשתמטן מילים דמהלי טעמא התירו לקרובים למלכות: ובחרת בחיים זו תומות, אאר בו יהיה האדם ותע"ג דקרא בתורה ומלות מיירי דכתיב החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה, משום דק"ל מה ת"ל ובחרת בחיים כי מי פתי יבחר במות, ועוד לימא נמי ובחרת בברכה להכי דריש ליה בתומות וה"ק בחר בתומות עם התורה למען תחיה אתה וזרעך בתומות ולא תלטרך לבריות, ואף ע"ג דמותפת דגנך ילף רבי ישמעאל לגהוג דר"ח כדאלכתוב בסמוך, אתם רשות והכא חובה ואי לאו דכתיב ואספת דגנך לא הוה מוקי אאי קרא בתומות משום דלא ימוש ספר התורה מפיך אבל מי שאין לו לחם ואין בו שום איסור דהא אמר בפ' מרובה לשון יוני לחוד וחכמה יונית לחוד על הא דמקשה התם וחכמה יונית מי אסירא והתניא ר"ל בא"י לשון סורסי למה לו לשון הקודש לו לשון יוני וליכא למימר דחכמה יונית היינו חכמה המבוארת והגלוחית שחברו חכמי יון, ויונית דבעי בן דמה הייגו לשון מיוחד ליונים שהוא לשון לא ועניני משלים וחידות ורמזים לאחר בו ידברו גדוליהם ומשכיליהם, דהא חכמה יונית שאסרו היינו אלא זה דאי חכמת המצב והלמודית וכיוצא אין בה איסור כאחר בירושלמי פיסקא עיניה ר"ב פ' אחרי מות, וכן כתב הרמב"ם בהדיא גבי מתני' דסוף סוטה הנ', גם מ"ש דאי למימר דקרוב למלכות הוה אלא ניחא דת"כ היכי אסר ליה ר"י משום והגית והלא בקרובים למלכות לא אסרו כלל, ועוד הא דאמרו את בני יהוצדק אתם מי לא עסקיגן אלא בקרובים למלכות, ולי י"ל דתע"ג דגזור מעיקרא לא קבילו מיניה וכ"ש לרמ"י והרמב"ם דגזרת זמן החשמונאים היא גזרת פולמוס של ביטוס, אי נמי י"ל שהשולים לא ידעו דכבר גזור ואפלו מדין תורה והמציב אסמכה אקרא ואתם הדבר כאלו מדין תורה היא לחזק הטעין כמו שפירש: והתניי ר' ישמעאל ובחרת בחיים זו תומות, ות"כ והגית בו יומם ולילה לאו כל היום וכל הלילה וכדאמר בפ' אחי מדברי שלחם אמר רבי יוסי למדנו לפי שנה הדם אלא פ' אחת שחרית ופרק אחד ערבית קיים מצות לא יצוא, ת"ר יוחנן משום רשב"י אפילו לא קרא הדם אלא ק"ש ערבית ושחרית קיים מצות לא יצוא, ועוד ליתא התם דת"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יוחנן פסוק זה לא מצוה ולא חובה אלא ברכה, וליכא למימר דשאני תומות דלריך לבדי חייו וכדתניא בפ' כיצד מברכין ואספת דגנך מה ת"ל לפי שנאמר לא יצוא ספר התורה מפיך שומע אני דברים ככתבן ת"ל ואספת דגנך נהוג בהן דרך ארץ אבל להתבטל מת"ת משום חכמה יונית לא שרי, דהא גם זה לומד אדם כדי להתכבד דלשתמטן מילים דמהלי טעמא התירו לקרובים למלכות: ובחרת בחיים זו תומות, אאר בו יהיה האדם ותע"ג דקרא בתורה ומלות מיירי דכתיב החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה, משום דק"ל מה ת"ל ובחרת בחיים כי מי פתי יבחר במות, ועוד לימא נמי ובחרת בברכה להכי דריש ליה בתומות וה"ק בחר בתומות עם התורה למען תחיה אתה וזרעך בתומות ולא תלטרך לבריות, ואף ע"ג דמותפת דגנך ילף רבי ישמעאל לגהוג דר"ח כדאלכתוב בסמוך, אתם רשות והכא חובה ואי לאו דכתיב ואספת דגנך לא הוה מוקי אאי קרא בתומות משום דלא ימוש ספר התורה מפיך שומע אני דברים ככתבן, אי נמי אתה לאחמעיגן לדבריה נמי ילמד תומות כדילפיגן מיניה לקמן בפ"ק דקדושין ובחרת לישטריך דאפילו בתומות דזילא ליה מילתא יבחר כדי שלא ילטרך לבריות וכדאמר בפ' יש נוחלין בסוף בבלתא בשוקא ושקול לגרגא ולא תימא דכהגא אתא וגברא רבה אתא וזילא לי מילתא: מפני המסורות, הוא שאסרו חכמה יונית שעל ידי כן היו יכולים למכור ולהלמדן בחין מבין וכהיא דאיתא בפ' מרובה ת"ר כשאלרו מלכי בית חשמונאי זה על זה היה. הורקנוס מבפנים ואריסטובולוס מבחוץ ובכל יום ויום היו משלשלין להם בקופה דיבלין והיו מעלין להם תמידין היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמה יונית אמר להם כל זמן שעוסקים בעבודה אין נמסרים בידכם למחר שלשלו דיבלין בקופה כיון שהגיע להאי החומה נתן לפרניו בחומה בזדוטה אחרן ישראל אחרבע מאות פרסה על ת' פרסה בחותם שטה אמרו אחרור בר ישראל שיגדל חזירים ואחרוך בר ישראל שילמד את בנו חכמת יונית, ועוד שעל ידי שלומד חכמה יונית יש לו קרוב רחת עמהם ואתי לידי מסירה, וגרסה ברבי יוחנן בא לומר דהא דאסר ר' יהוצדק לאו משום קרא הוא אלא משום גזרת חשמונאים המזכרת ואסמכה אקרא או העלים מהשולל מפני שלא יהיה חושש כ"כ אל הגזרה ואפ"ג נמי מאי למימר דרבי ישמעאל שנשאל מבן דמה ואסר לו מתוך הכתוב כדכתיבית לעיל ליתו נמי משום גזרת חשמונאים הוא דאסר ואסמכה אקרא ולא פליג אדרבי אלעזר אמי ודרשב"י דכתיבנא לעיל, והא דאמר התם ופליגא אדרשב"ן דאמר פסוק זה לית לה מצוה ולא חובה לאו בדיעל פליג אלא במשמעות דורשין, והשתא ניחא דהא רבי ישמעאל הוא דאמר להא דתניא בפרק כיצד מברכין דכתיבנא לעיל אלמא ס"ל דלא ימוש ספר התורה לאו דברים ככתבן ואי הכא מדיעל דקרא אסר לבן דמה קשיא דידיה אדידיה והשתא ניחא דלא משכי הכא אמאי דפריך אדר' יהוצדק מדתני ר' ישמעאל דר' יהוצדק סבר כרשב"י דפליג אדרבי ישמעאל בהיא דכיצד מברכין ולית ליה הכא בהן דרך ארץ, דכיון דר' ישמעאל גופיה הכיא לבן דמה כדר' יהוצדק וס"ל דמפני המסורות אסר אמרינן הכי בדר' יהוצדק ולמה לן לדחוקי נפשין ולמימר דפליג אדר' ישמעאל, ובשוחר טוב מז' ל' גרסינן חזר ואמר להם לא ילמד אדם את בנו אפילו תומות שלא יבטל מד"ת אפילו שעה א' שנאמר ובחרת בחיים, ולפ"ז ר' יהוצדק גופיה חזר

פירוש הקצר מפ"מ ושי"מ

רבי ישמעאל ובחרת בחיים זו תומות, שחייב אדם ללמד את בנו כדדריש לה בפ"ק דקדושין הלא ע"כ והגית בו יומם ולילה לאו כל היום וכל הלילה וכדאמר בפ' אחי שלחם מאפות ל"ע: מפני המסורות. הוא שאסרו שע"כ יכולין להלמדן בחין מבין, ועוד שע"י ים לו קרוב דעת עמהם ואתי לידי הלמה: (עץ יוסף),

בבור חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

שמסורות וממילא היא כדברי שחיים לעיל ונרע מהם וע"כ מבטל גם מצות והגית בו אבל תומות שהוא מבטל לגרכו רשאי וק"ל:

חזר בו ואי לא ליפסד לומר דלמר משום קרא דת"כ גם לאומות ילמוד וזה ת"ל משום דכתיב ובחרת בחייס ולפ"ז ר"מ בשם ר' יוחנן בא לומר דמ"ס למר מפני המסורות, לך ק' דרשב"י פליג תרבי ישמעאל בהיות דכילד מבלכין וקאמר ליפסר לאדם תורם בשעת תריסה וזורע בשעת זריעה תורה מה תהא עליה וכו' אלמא ס"ל דלא נתנה תורה רשות לעשות בדרך ארץ וקרא דלא ימות דכתיב בכתבן והיכי קאמר קרא ק"ם ערבית ומחרית קיים מצות לא ימות כדכתיב' לעיל ול"ע: מפני שהוא מכשיט לה, דלמ"ג דטעמא דמפני המסורות שייכא נמי בלמה, משום דהוא מכשיט לה שעי"כ נופלת תן בעיני המטרוניות היינו לה כמו שהתירו לקרובים למלכות כדלימא בפ' מרובה ולקמן בפ' במה לשה מייתי לה בשר ג' דברים שהתירו לבית ר': בגין דו בעה, מפני שהוא רוצה ללמד לת בנותיו הוא תורה שהתר בר' יוחנן יבא עלי כך וכך אם אעשיתים מר"י ומשום דהוא הוה רגיל בר"י טפי קים ליה דלי לימרה היה הוא שומעה, ובפ' במה לשה גרסינן שמע רבי חנינא ואמר יבא עלי אם לא שמעתיה מרבי יוחנן:

ו' לבן ושלנו לת דמה, ק' לית גלמוד מעו"ג אשר לא רחה לור תורה ומסברת דנפשיה עביד, וי"ל דרבי אליעזר גמרת גמיר מרבותיו דעד פה כיבוד אב ואם ולא מייתי מדמה בן נתינה אלא שלא יקשה לית המתירה תורה כ"כ דהת עו"ג מסברת דנפשיה עבד ואם כן אין זה לחוק מהדעת: ראש פטרבולי, דאם שרי החיל: מסטרתו, מכאן על הלתי בפני חילו וגפל המגעל שהיתה מכאן בו מידה: ישפה של בגימן, שבאפוד היה בגימן חקוק על יפפה ותע"ג מיתר לאדם ללמד את בתו יונית מפני שהוא תכשיט לה שמע שמעון בר ווה אמר בגין דו בעה מלפה בנתיה הוא תלי לה ברבי יוחנן יבא עלי אם שמעתיה מרבי יוחנן:

ו' ביבוד אב ואם ר' אבהו בש"ר יוחנן שאלו את ר"א עד היכן הוא ביבוד אב ואם אמר להן ולי אתם שואלין לכו ושאלו את דמה בן נתינה דמה בן נתינה ראש פטרבולי היה פעם אחת היתה אמו מסטרתו בפני בלבולי שלו וגפל קורדקין שלה מידה והושיט לה שלא תצטער. א"ר חזקי' נברי אשקלוני היה וראש פטרבולי היה ואבן שישב עליה אביו לא ישב עליה מימיו וכיון שמת עשה אותה יראה שלו. פעם אחת אבדה ישפה של בנימין אמרו מאן דאית ליה טבא דכוותה אמרו אית לדמה בן נתינה אזלון לגביה ופסקו עמיה במאה דינר סליק בעי מייתה להו ואשכח אבוה דמיך ואית דאמרי מפתחא דתיבותא הוה יתיב גו אצבעתיה דאבוי ואית דאמרינן רגליה דאבות הוות פשיטא על תיבותא נחת לגבון אמר לון לא יכילית מיתותיה לבון אמרי דילמי' דובעי פריטה טובן אסקוניה למאתים אסקוניה לאלף כיון דאיתער אבוה מן שינתיה סלק ואייתותיה לון בעו מייתון ליה בפסיקו ליה אחרייא ולא קביל עלוי אמר מה אנא מזבין לבון איקרא דאבהתו בפריטיה אינו נהנה מכבוד אבותי כלום מה פרע לו הב"ה שכר א"ר יוסי בי רבי בון בן בלילה ילדה פרתו פרה אדומה ושקלו כל ישראל משקלה זהב ונטלוה א"ר שבתי כתי' ומשפט בעי פריטי' מובן, שמא שהוא מבקש מעות הרבה העלוה למתתים העלוה לאלף: בפסיקו ליה אחרייא, כפסיקא אחרונה שהעלוה לאלף:

דמ"ת למקקה אלא כדאמר בסוף סוטה כותב עליהם בדיו ומרלה להן שמיר מבחון והן נכקעות מאליהן וכך מובדת בבית שני הוה מדקאמר שלקחו מדמה בן נתינה פרה אדומה ובבית לחשון לא עשו פרה דשניה עשה עזרא ל"ק דאיפ' הוה שמיר בבית שני שמרובו מימי שלמה עד חרבן בית שני והא דתנן משחרב ב"ה בעל שמיר, היינו ב"ה שני כמ"ש התוספות בר"פ מי שחזו, ותע"פ שלא היה תועלת בלבני הלפוד בבית שני לענין החוריס והתומים כי ממתו נביאים הרלשונים בטלו חוריס ותומים והיינו משחרב בית ראשון כדלתנן שם התוספות, מ"מ היו לריכים לבניס לשפוד דבלעדם היו בגדי כהונה חסרים: הוה יתיב גו מלבתתיה, ומה שלא שבר התיבה שאחר שעה יקר לבין ויפתח כי כשירד ואמר שלא יכול להביאה לא דמה לותם לגמרי שלא רלה לומר כי לא יכול להביאה מיד ושלא גלה להם מפני שלבין יש והמפתח בידו שלא להחזיק טובה לעלמו ולפי שלא לאמר טעה עכשו שבבו החכמים דדחויי הוא דמדמי להו שלבין רוצה לימנה בערך זה ודוחה לותם משעה זו כדי שילכו מעליו, אבל לפי מ"ש בפ"ק דקדושין שעל ידי כן נתבטל הקנין הזה וכן פרגמטיא שאחרת שהיה מרויח בה ס' דבוח, י"ל שהוא שבב שלא ילכו מעליו אלא לאחר שעה יעשה קניבו והם שעשו בדבריו הלכו מעליו וקבו ממקום אחר ולא נעשה מקבן, ת"ש י"ל שהארבע שהלבנים בתוכו היה שלל לאביו ושם יבבדבה יעורר את לאביו ולא היה יכול להוליאה משם כי גדולה היתה והפתח קטן: דילמא דו

פירוש הקצר מפ"מ ושפ"מ

הלכה ו' ראש פטרבולי. ובפ"ק דקידושין בהלכה ז' גרים פמל כולי, כולי הוא ל' תכיכות כלומר שר העיר ורשם המיילות והחשוב שבהן היה: מסטרתו בפני בלבולי שלו, היפה מכה מוחו על הלתי בפני חילו ובגפיו: וגפל קורדקון. הכיבה יד שלה מידה והושים לה שלא תצטער ותשוח עלמה להביבה: עשה אותה. לחבן לירלה ולע"ז מפני כבוד לבין: אבדה ישפה של בנימין. לבד היפה מאבני החושן שבנימין חקוק עליה ושלנו לאחי דוגמתה ולאמרו שים לדמה בן נתינה: לא יבילית לבון. לאיני יכול להביא לותה לכם ושבבו שמא חזר בו ומבקש הוא מעות הרבה והעלוה לפסוק לו במאתיים דינרין ועד לאלף ולא רלה: בעו מייהון ליה בפסיקו ליה אחרייא. רלו להביא לו מעות כפי

דמ"ם נמי אין מזהא שבבם לאחרי שלהם מהלם בעה"ז השבר קרן ע"ב וולאי בדין הוא שיטלו שבבם מיד ביומו וכדין שבבר משל"ב לגו מלווים ושומים

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ו' עיין יפ"מ ומיהו בפ"ק דקידושין דאיתא שם ומה מי שאין מלווה ושומה כך שבבו וכו' ופ"מ דעיקר לימודא הוא מקבול שבר של ע"ג זה כי מגודל השבר נחש גדולה ומעלה של המלוה ול"ב לקמ"ת ומובן נמי מ"ש אין הקב"ה מזהה שבבם ועי' מ"ש יפ"מ לפרש שע"ב מוקי קרא בע"ג משום דבישראל שבר מלוה ליבא בה"ע, וכתב עוד ותע"ב דמשפט ולדקה ים פירות בעה"ז וכו' מ"ש קרא בעיקר המלות משמע ולא בפירות ועי"ש, ומ"ש מלבי קשה לפי' שהרי גם במלות ביבוד אב ואם ים פירות בעוה"ז ול"ב מנין אין מזהא שבבם ועכ"ל דאה"ב שבבה הוא גדול מלווה ושומה שים לו קרן ופירות אבל אינו מלווה אין לו כלל פירות וקרן לך שבל שבבו הוא בעה"ז ומה שים למלווה ושומה בעה"ז מפירות זהו כן שבבו לאינו מלווה ושומה ג"ב וזה הוא הקרן שלו ואין לו כלל פירות ועכ"ל מאה"ב לגו מלווים ושומים

אין ה' מקפח, דפירות לא יעשה מעשין טובין הדין ומוקי לה בעוג דחילו ביראתו חכר מלוה בהאי עלמא ליכא, ואע"ג דמשפט ודקדק לחדם לוכל פירותיהן בעה"ז והקרן קיימת לו לעה"ב דבכלל גמילות חסדים איתמהו לכל מילי שבין חדם לחבירו כמו שלמוד הרמב"ם, קרא בעיקר המלות משמע ולא בפירות:

ז ירדה לטייל לתוך חלרה, בשבת ובפסק מעשלה כדאמר בפ"ק דקדושין ומתוך דשבת היה לא יכלה לקטרו: לא הגיע, בפ"ק דקדושין בבלי איתמ' דאמרו לה בלוש זרקה לרנקי בפניך ליש ולא הכלימתה: בדרו בפיק מבית ועבד, כשיולא מבית המדרש אני רואה לרחוץ רגליו ולשתות ממס: יאות לילין טחונייא לחמרין, יפה הטוחניים חומרים כל ה' זכותו במוך קופתו כי בפי החנוים שזכה להביא בקופתו יוליא קמח בריחים אם מעט ואם הרבה כלומר שכל אחד זוכה כפי מזלו פעמים זה הרבה מאד וזה מעט מזער שהכל תלוי במזל כי כן אמרו של ר' טרפון לאמרה לחכמים כן שעדיין לריך יותר להרבות בעבודה, ואמרו של ר"י אומרה להם כן והשיבוה כן שהוא למעט בעבודה כשיעור הזה שתרחץ רגלי בנה ותשתה המים לפי שבקשה כן. כד עברת ליה, כשהתעברה אמו ממנו מת אביו כשילדתו אמו ממה, ואיכא למידק מאי קמ"ל ר' אבון דפטור מביבוד לב ואם ואם בא לאשמעינן שאמו מאי ר"מ, ושמא דהוה ליה גדלת דמקריא אם כדאמרינן בפ"ק דקדושין דאפי הוה קרי לאובייתיה חמי וקמ"ל דאפ"ה אינו חייב בכבודה כאם, ת"ש על אבי אביו ואם אמו קאמר שאינו חייב בכבודה כאב ואם:

ח וורש גהינם, לפי שמזהו בדבריו ומילתה שטיבו רעה בו, ויש מטעדו ברימים שהיא מלאכה קשה ויוכח ג"ע לפי שכוונתו לטובה להלילו מלער גדול מזה ומפייסו בדברים כטובדת דמייתי: אכול ושדים, אכול ושתוק שהכלבים אוכלים ושותקין וכלשון זה הא דאמר בפ"ק דסנהדרין טוביה דשמע ואדים חלפוה ביתמה מאה וכן פי' בערוך: נמצא מאכיל את אביו פטומות ויורש גהינם, ק' מה ת"ל זה הלשון שהרי מובן מהמעשה שהביא, וי"ל דלא תימא דהאי שיורש גהינם מפני דבורו הרע אבל מפני האכילתו פטומות טעמה ליכא עונש אלא שכר, ולא ת"ש מה שאמר ים מאכיל אביו פטומות ויורש גיהנם דשמע דמלד זה יורש גהינם, לכ"ע דאפ"ג דשלא מאכילת שאכילת הפטומות שבבו לו זה כי לולי זה לא היה אביו שולטו מתון בתו לו ולא היה עושה כזאת, וגם שמפני שהיה מאכילו פטומות רעה עינו בו ואמר לו כי די לו זה ויסתוק אבל אלמלא זה לא היתה

(יחוד לז) ומשפט ורב צדקה לא יענה אין הקב"ה משהא מתן שברן של עושי מצות בעו"ג:

ז אמו של רבי טרפון ירדה לטייל לתוך חצרה בשבת הלך ר' טרפון והניח שתי ידיו תחת פרסותיה והיתה מהלכת עליהן עד שהגיע למטתה פעם א' חלה ונכנסו חכמים לבקרו אמרה להם התפללו על ר' טרפון בני שהוא נוהג בי בבוד יותר מדאי א"ל מהו עביד ליך ותניית להון עובד' א"ל אפי' עושה כן אלף אלפים עדיין לחצי כבוד שאמרה תורה לא הגיע. אמו של ר' ישמעאל באה וקבלה עליו לרבותינו אמרה להן נעירו בישמעאל בני שאינו נוהג בי בכבוד באותה שעה נתכרכמו פניהן של רבותינו אמרו איפשר לית ר' ישמעאל נוהג בכבוד אבותיו א"ל מה עבד ליך אמרה כדו נפק מבי ועדא אנא בעיא משזנא ריגלוי ומישתי מהן ולא שבק לי אמרו לו הואיל והוא רצונה הוא כבודה. אמר ר' מנא יאות אילין טחונייא אמרין כל בר נש ובר נש זכותי' גו קופתיה אמיה דר' טרפון אמר לכון אכין ואניבונה איכן אימיה דרבי ישמעאל אמר לון אכן ואניבונה אכן. רבי זעירא הוה מצטער ואמר הלואי היה לי אבא ואימא דאקרינהון דנירש ג"ע כד שמע אילון תרתין אולפניא אמר בריך רחמנא דל"ל אבא ואמה לא כר' טרפון הוה יכילנא עביד ולא כר' ישמעאל הוינא מקבלה עלי אמר ר' אבון פטור אני מביבוד אב ואם אמרו כד עברת ליה אימיה מית אבוי כד ילדתיה מיתת:

ח ויש שהוא מאכיל את אביו פטומות ויורש גהינם ויש שהוא בודנו ברחים ויורש ג"ע כיצד מאכיל את אביו פטומות ויורש גהינם חד בר נש הוה מייכיל לאבוי תרנגולים פטימים חד זמן א"ל אבוי ברי מנן לך א"ל סבא סבא אכול ואדיש דכלבייא אכלין ומדשין נמצא מאכיל את אביו פטומות

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ומיהו שמכרנו שהוא מדין הוא משלם לו למחר ומוותר לו ליתן נס פירות מעובו בעה"ז וזהו לישנו בלל מדין שכירות דק משלם שמים חמי חולקים פירות חלו וע"כ בחסדו עושה זאת ג"כ לעוב לו שמשהא זה ליתן לנו בזמן שיהיה יוחר טוב כי ע"כ חולה לנו להגיע מטרפותיו ע"י לחזה חטא לפעמים, ולפעמים מכניע לותנו לכך זכות שמשלו שקולים שאת הפירות של מלוה הם מכריעין אח כף זכות וזכות:

ח נראה זה כמ"ד כיבוד משל אב, ולדידיה אין לריך לבטל מלאכתו להפסיד פניהם. כשחבו פניהם מהיב לעב ואמרו לה מה עביד לך ואמרה זה הדבר הוא עושה לי כשהוא יולא מבהמ"ד וכא לביח וזוקה לחי לרחון לבניו ולשתות המים מחמת משק לחבתו ולא מיבת לותי לעשות כן ואמרו לו החכמים הוחיל שאחת לעוה מביחה לעשות אחת וזכה תקייס כיבודה: יאות אלין טחונייא אמרין. יפה הם הומרים אלו הטוחנים קמח כל אחד זכותו בחוך קופתו הוא ולפי זכותו ומזל שלו יולית הקמח אם מעט ואם הרבה ודרך משל הוא שהכל תלוי במזל, ואמו של ר' ישמעאל אמרה לחכמים כן שהוא מהב בכבודה יותר מדאי והשיבו לה שעדיין לא הגיע לחצי מזה כבוד, ואמו של ר' ישמעאל אמרה לחכמים כן והשיבו לה למעט בכבודה כל כך כי זה כבודה: דאקרינהון. שהוכ: לבבדם כדי ליכם בן עדן: בד שבע אלין תרתין אולפניא. אלו שתי הבריותות ומה שלמד מהמעשים של רבי טרפון ושל ר' ישמעאל: פטור אני מביבוד אב ואם, דרך הודייה אמר זה וכו' זעירא שלא היה לו אב ואם לפי שבשעבדתו אמו מת אביו וכשילדתו אמה היא:

חלכה ח בודנו. קושרו לרחים ומטחינו ויוכח ג"ע שלכבודו הוא עושה כדלקמן, ויש שמאכילו פטומות ויוכח גהינם לפי שאכזה לותו בדבריו ומרחה שעינו לרה ורעה בו: אבול ואדיש. ומחיק וזהו כמו שהכלבים אוכלין ושותקין:

היתה קשה עליו כ"כ שתלתו וכן בממון לומר נמלת כודנו בריחים ויורש ג"ע שפ"י כן היה לו מקום ללכת במקומו להגילו כי לולי זה לא היה יכול להניח מלאכתו הלריכה ללחם ביתו: אתת למות לטחוניית, פי' לסיפה וקבון שהיו מקבלים טוחנים לילך לעשות מלאכה למלכות מכל בית יום ו' ולומר לחבו ליכנס תחתיו לטחון בביתו והוא ילך במקומו לעבודת המלך שאם יבזהו או ילקוהו שם כמו שעושים בעבודת המלך טוב לו להתבזות או ללקות הוא משלקה או יתבזה חביו, ולקמן בקדושין דגלסינן מלוותא לטחונייתא פירושו נמי חברותא וקבון פמו לוות עלמא או פי' מלות המלך:

ט נאבד לים אמו ואביו תירא, אע"ג דכתי לחקוסי דאב אל הב"ה, לקדיש קרלי דאב ואם משום דבדידהו עסיק ואתי: הקיש מורא, נרמה דהיינו לומר שאבדן ושונאן זה ומיזהרו במורא האב וכבודו כמו מורא המקום וכבודו, דאי ליפשר לומר שיהיו זה כזה דמורא שמים היינו לירא מזעמו ומגדלו ליזהר בתורתו וכן כבודו לקיים מלותיו כדאמרוך ולפאר לשמו ומורא וכבוד האב מפרש להו בסמוך ולא שייכי בהקב"ה, והשתא לא פליגא הא דתרשב"י דלקמן דאמר שהעדיף כיבוד אב ואם יותר מכבודו דהכא לא מייתי אלא לענין שכר ועונש: ונאמר לים לים כי יקלל אלהיו, וכתיב בתריה ונוקב שם ה' מות יומת: אי ליפשר לומר, ק' מה לריך לומר זה, וי"ל דסד"א דעונש אבן מהמזהה או מוחק את השם דעבר משום לא תעשון כן לה' אלהיכם תשחיב כאשה על דרך יודע כמביא למעלה, וכן הנוגע בישראל דכתיב כי הנוגע בכם כנוגע בבת עינו שהוא תיקון סופרים

פירוש הקצר מפ"מ וש"ם

את צמית לשחונייא. ובקידושין גרס מלות לטחונייתא לשיח מלשון לישת הגידין כלומר קיבון שהיו מקבלין בעלי המלאכה לאחריות לעבודת המלך וכן הוא לקמן תחותה דכיכנאי הוה לון לומות, וכת לוות המלך של הטוחנים שהיו דרכם ליתן מכל בית לים לים אחד לטחון לעבודת המלך ופ"ל לאחיו בת אחת ובטחון בבית במקומי ואתי אלך במקומך לעבודת המלך: אין משת. שאם יגיעו ויכאו לבזות או להכות כדרך הטוגעים והכורדים בעושי המלאכה טוב שיבזו או יכו אותי ולא אותך:

הלכה ט אבל א"א לומר מבה כלפי מעלה. כלומר אבל בהכאה שלא מלינו היקש לפי שאי"א לומר כן כלפי מעלה: וכו' בדין. שיוקשו בכל דבר למקום מפני שמלמדן שותפין בו הקב"ה ואתו: ולא מדבר במקומן. בעמדו בסוד זקנים עם חביריו של יחיד בפניו: משיחזור, דרש מהוך מחוך ממה שאמר לך וכמו שמפרש ואזיל (קה"ע): ואת הרעבים. לפילו עשירים כשהן לריכין כגון להכנסת אורחים:

לה"ק דמ"מ אין להקיש למכה אביו דהוי מכה ממש: וכן בדין, תימה מ"ט לדין זה כי השותפים שאינן שוין בקרן לא יהיו בריות ומכיון דאינם שוין לוכן שבו ואשה שאינה נותנת לחודש שבו והקב"ה נופת בו כשאר ונוכן בו רלוה ושמיעה והלוך ודבור כדאיתא בבריית פ' המפלת הא פשיטא כי חלק ה' הוא העיקר ואיך יהיו בשותפות, ושמא י"ל שמפני שע"י שאם שותפים להקב"ה נמלא הקב"ה מתכבד בכבודם וכדתניא בפ"ק דקדושין ג' שותפים הן בחדם הקב"ה ואביו ואמו בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אני עליהם כאלו דרתי ביניהם וכיבדוני לכן הדין להקיש מורא וכבודן מפני שאם שותפין: לא יושב במקומו, פרש"י במקום המיוחד לאביו לעמוד שם בסוד זקנים עם חביריו בעלה: מאביל ומשקה, הכא פשקי מצל בן לחבל בגמרא בבלית אורו רבנן כמ"ד מצל חב ופשקו הפוסקים כן: ואת הרעבים, לפילו עשירים כשהן לריכים כגון להכנסת אורחים: בין שאין לך הון כבד את אביך, ק' נימא נילף מכבוד המקום במה מלינו נאמר כאן כבד ונאמר להלן כבד מה להם כשים לך הון לך הא כי זו מדה בתורה, ועוד ק"ו ומה אם בכבוד המקום לא חייב אלא כשיש לו הון בכבוד הדיוט עאכ"ו, ובפ"ק דקדושין תניא נאמר כבד את אביך ואת אמך ונאמר כבד את ה' מהונך ממה את מכבדו משיחננך מפריש לקט שכחה ופיאה מפריש תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני וחלה ועושה סוכה ולולב ושופר ותפילין וליצית ומאביל את העניים ואת הרעבים ומשקה את הצמאים אם יש לך את חייב בבל אלו ואם אין לך אין את חייב באחת מהן אבל כשהוא בא אצל כיבוד אב ואם בין יש לך הון בין שאין לך מכבוד המקום דלא מוקמינן ליה בחסרון כיס והכא מעדפינן כבוד אב ואם משל מקום, וי"ל דמ"ל לרשב"י דד"ת מדכרי קבלה לא ילפינן מפילו במה מלינו ובק"ו לא ילפינן דזימנין דכיבוד

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

להספיד מחיקו בשביל מלות כיבוד דאי כמ"ד מלות כיבוד משלו ת"ל קשה למה יוכם ג"ע בכודנו לאביו הרי הוה יכול לקיים מלות כיבוד ובימול מלאכה מאביו ג"כ ועי' מס' קידושין בפ"ם וחו' ויל"ע ונרמה במ"ם עוד ממלת כודנו בריחיים ויוכם ג"ע דהא קמ"ל שהות מלות כיבוד גמור אף שלא לריך לו כ"כ שיהיה מיהיה כודנו לאביו כי היכי שעני ויהיה יכול לעשות מלות מן המובחר ואפ"ה הא מלות גדולה במעלה של מלות כיבוד שגדולה בזה שמכריע בשקול וכדאיתא בפ' קידושין וק"ל:

עיין

דכיבוד תלמד ממיר מכיבוד המקום כדאמר בב"ר פל"מ התמיר הכ"ה בכבוד הלדיק מכבודו וכן אמר בתמומת פ' תצא כיבוסת יד ירבעם, ותה"ג דכל דליכא היקשא משמע דכיבוד אב ואם גריעי מכל מקום כיון דלא פי' בו מהוכך דתפסת מועט תפסת הלא מיהא השתא דכתיב מהוכך בכיבוד ה' תחת לגלויי תכיבוד אב ואם דהוי לפילו אין לו הון, דאי לדידיה לא לילטריך דהא כיבוד ה' דהוי לפילו בחסרון כיס מפורש בתורה לקט שכחה וכל הני דמדכר רשב"י, ותא דקדושין ס"ל דשמה מליגו לפילו ד"ת מדברי קבלה ילפינן מ"ע שאני הכא דמהוכך לדידיה לא לילטריך ותע"ג דמליגן למימר דתתא לגלויי תכיבוד אב ואם דעדיף כרשב"י ניתא למימר דתתא לגלויי דילף מיניה לכיבוד אב ואם דכל דמליגן לתקושיהו טפי עדיף: ואפילו את מסבב על הפתחים, פי' הרא"ש ז"ל בפסקיו בפ"ק דקדושין לא סיבדתו משלו ויחזור הוא על הפתחים וכן פי' רבי' שמשון, וק"ל דת"כ היכי פסיק ותני שתעדיפו הקב"ה יותר מכבודו והלא כשים לו כבוד ה' עדיף שמוליא ממנו הרבה בשמה מלות הגו' ולפו בכבוד אב ואם חיגו מוליא ממון רק מה שתתבטל לשמשם, ועוד דבירושלמי מייתו פלוגתא דר"ת מכל אב וי"ת מכל בן ובתר ה"ק תתך דרשב"י פליגא משמע דס"ל דפליגא תמ"ד מכל אב ורבי' שמשון כתב דתע"ג דבירושלמי מייתי לה סייעתא למ"ד מכל בן ים לדחוק ולפ' כן למ"ד מכל אב, לכן נרחה כדפי' התו' בפ"ק ובכיבוד אב ואם נאמר כבד את אביך ואת אמך

בתוס ולא ילמד לדם הוחיל ומצוה זו גדולה לחי עושה שמכרה מריבה וז שהיה קלה ליני עושה לותה כמפורש בדברים רבה פ' תלא ודריש התם לותה חייב פן תפלם בהכי ופליג ר' לחבא בדרשה זו להא דלמר לעיל דטעמא כדי שיהו עושין לותן בלמוה, ולינה קושיא שידרוש ר' לחבא הכתוב בחרי לגפי לו למורלי נראה לליביה כדפי' שם: זה שלוח הקן, דלין בה טורח ולא חסרון כיס. זה כיבוד לב ולם, שטרחה גדול, כדלעיל בעובדא דדמה בן נתינה ועובדא דר"ט: ומה אם דבר שהיא פריעת החוב, כלומר דלא בעינן למילף מפלוגת הקדלפילו מהחמורה מלינן למילף דאם בזו שהיא פריעת החוב כי כל מה שיעשה לאבין ולמו הוא פרעון מה שגמלולו בלידתו וגדולו ולמודו כתיב בה שכר גדול כ"ש שאר מלות שיש בהן חסרון כיס ושכנת נפשות כגון מילה ת"ל שכנת התמוכה מה שלין כן בכיבוד לב ולם שלין מולק עליה, ובתגלומת גרים ומחיה נפשות ות"ל על מלות לדקה וג"ת דמחיי נפשות קלמר, ולין להקן מ"מ לינה למפרך שלני כיבוד לב ולם שהיא חמורה פי' שטרחה מרובה דמלכיל ומשקה מלכים ומנעיל מכנים ומוליה ומעבי דמה בן נתינה ור' טרפון הל"ל, דמ"מ חומר חסרון כיס ושכנת נפשות עדיפא מהנהו חומרות וכיבוד לב ולם לא חשיב חסרון כיס לפילו למ"ד משל בן דלין זה אלא כפריעת חוב דלא חשיב חסרון כגופו כלי חוב, ובהכי ניחא דלא תיקשי דפחה בפרעון ושייס בחסרון כיס ושכנה דפרעון וחסרון כיס הא בהא תליא דכל שהוא פרעון לא חשיב חסרון כיס, ולא הולרך להזכיר בכיבוד דלין בה שכנת נפשות, דהא פשיטא: כתיב בו למען ייטב לך ולמען יחריכון ימיך, ל"ע לחלי נקט קרא בסרוס, ועמ"ש בסי' הממון: אר"ל והשוה דרבנן גרסינן, פי' דחד מרבנן לחמר נמי כר' לוי ולא הוזכר שמו וכה"ג לשכחן בכמה דוכתי ההוא מרבנן: גדול, הוא דבר שהוא בפריעת חוב, פי' דלאו ק"ו הוא כדקאמר ר' לחבן דלדרבה גדול שכר המלוה שהיא בפריעת חוב מלהיגה פריעת חוב, ונראה דהיינו טעמא דלמר לעיל דטעמא כדי שיהו עושין לותן בלמוה, ולינה קושיא שידרוש ר' לחבא הכתוב בחרי לגפי לו למורלי נראה לליביה כדפי' שם: זה שלוח הקן, דלין בה טורח ולא חסרון כיס. זה כיבוד לב ולם, שטרחה גדול, כדלעיל בעובדא דדמה בן נתינה ועובדא דר"ט: ומה אם דבר שהיא פריעת החוב כלומר דלא בעינן למילף מפלוגת הקדלפילו מהחמורה מלינן למילף דאם בזו שהיא פריעת החוב כי כל מה שיעשה לאבין ולמו הוא פרעון מה שגמלולו בלידתו וגדולו ולמודו כתיב בה שכר גדול כ"ש שאר מלות שיש בהן חסרון כיס ושכנת נפשות כגון מילה ת"ל שכנת התמוכה מה שלין כן בכיבוד לב ולם שלין מולק עליה, ובתגלומת גרים ומחיה נפשות ות"ל על מלות לדקה וג"ת דמחיי נפשות קלמר, ולין להקן מ"מ לינה למפרך שלני כ

דיקרוב עורבי נחל קדי תעתן תלעג לחב ויחכלוה בני נשר קדי תעתן שתבוע ליקהת חס וח"כ תין עכתן שוח ולח ס"ל למימר הכי כיון דלח כתיב חלח חד עין, ועוד דלגבי עכשיטו מה ליכפת להו שיחכלוה חלו או חלו כיון דסוף סוף ממוקדת: שהוא לכזרי שהוח רחמן, מפ' בהגהומת שעורב לכזרי על בניו שנאמר מי יכין לעורב לידו ולומר לבני עורב לשר יקראו כשהעורב מוליד ילדיו לבנים ולומר הזכר לנקבה עוף לחר בח עליך ומוחסים לוחן ומניחים לוחם מה הקב"ה עושה מוניח מלוחם יהושים ופורחים עליהם ולוכלין ומשם משחירין, והכשר רחמן על בניו שנאמר כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף ולין מלמין בהם עושה יפרוש כנפיו יקחהו, וכספרי לחמרו שמניח גוזליו עליו שהם יזרקו בו חניס מלמעה יבו בו ולח בבניו:

אבזרי ויקרנה ואל יהנה ממנה ויאבלוה בני נשר יבא נשר שהוא רחמן ויאבלנה ויהנה ממנה:

יא וגמילות חסדים דבתיב (משלי כא) רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד כבוד בעה"ז וחיים לע"ה ר' שמואל בר רב יצחק

יא וגמילות חסדים, דתנן לה בכלל דברים שהעושה לוהם לוכל פירוחיהם בעה"ז והקרן קיימת לו לעה"ב דכתיב רודף לדקה, והח דלח בעי הכח לכיבוד חב וחם וחת"ח מכלן, י"ל דפשיטח ליה דמדכתיב בהח למען יחריכון ימיך ולמען ייטב לך וכהח כתיב כי היח חייך וחורך ימיך ילפינן לה כדילוף לה רבח בפ"ק דקדושין ופרש"י יחריכון ימיך לעולם הבח ייטב לך בעולם הזה וחרך ימיך בעה"ב, והח דלח חמרינן ה"ג בשלוח הקן דכתיב בה למען ייטב לך והחרכת ימים, מתרץ לה התם משום דליח בה טוב לברייות דכי פרי מעלליהם יחכלו בגדיק שעוב לבמים וטוב לברייות כתיב, ואין להקשות מדתניח בסוטה פרקח ר' יעקב חומר אין לך כל מלוה ומלוה שכתוב בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחית המתים תלויה בה וחם כתיב למען יחריכון ימיך ולמען ייטב לך בשלוח הקן כתיב למען ייטב לך והחרכת ימים הרי שאמר לו לחביו עלה לבירה והבח לי גוזלות ועלה לבירה ושלח חת האם ונטל חת הבנים בחזירתו נפל ומת היכן מוכת ימיו של זה והיכן חריכות ימיו של זה חלח למען ייטב לך לעולם שכלו טוב למען יחריכון ימיך לעולם שכלו חרוך, דהיינו ס"ל שכר מלות בהחי עלמח ליכח ופליגח חמ"ד שים תכילת פירות בעה"ז כדחמר רבח התם, ואין קושיח מהיינו עובדח מחומו שחמר לו חביו עלה לבירה וכו' דדילמח מהרהר בע"ח הוה דמחשבה זו הקב"ה מלרפה למעשה וכדמקשה התם חר' יעקב, ומחי דמשני חי ס"ד שכר מלוה בהחי עלמח ליכח חמחי לח חגין מלוה עליה כי היכי דלח ליחי לידי הרהור לח מכרעח, דהח מסקנת רבח בפ' היה נוטל מלוה בין בעבדח דעסיק בה בין בעבדה דלח עסיק בה חגוני מגבה לחולי לח מלגלה, פי' מגבה מן הפורעונות לחולי לח מלגלה מילר הרע, חך קשה כיון דבשלוח הקן ליכו חוכל פירות בעה"ז והקרן קיימת לו לעה"ב כיון דתנן חלו דברים כדחיתח בפ"ק דקדושין וכתיב ביה למען ייטב לך והחרכת ימים ח"כ מה רחיה מלמען יחריכון ימיך ולמען ייטב לך דכתיב בכבוד חב וחם דחוכל פירות וקרן קיימת חימר דתריהו בעולם הבח כדבעינן למימר בשלוח הקן, וי"ל דשאני הכח דכתיב על החדמה חשר ה' נותן לך הילכך ע"כ בעה"ז מיירי ולכך למען ייטב לך הסמוך לעל החדמה בעולם הזה מיירי, ובדברות הרחשונות דלח כתיב חלח למען יחריכון ימיך על החדמה הוח כלילו כתיב ועל החדמה והן ב' הבטחות הח' לעה"ב והב' לעה"ז, ומרע"ה פירש הדבר בדברות השניות וכן פי' הרמב"ן ז"ל, ור' יעקב דחמר שכר מלות בהחי עלמח ליכח ומוקי מוכה וחריכות ימים בעה"ב, מלי מפ' על החדמה על חדמת הקדם והיח עולם הבח, ור' בח בר כהנח דחמר לעיל השוה הכתוב מלוה קלה, וכשב"י דתני שמתן שכרן שוה, ס"ל כר' יעקב דתריהו לעה"ב מיירי, וחולי סיינו טומחת דר' חבון דסרס קרח ונקט למען ייטב לך ולמען יחריכון ימיך לומר דלח כידוק דייטב לך בעה"ב מיירי מדסמך לעל החדמה דלח שכי לן דכסמוך לריכות ימים לו מוכה לעל החדמה דלעולם בעה"ב מיירי, ויתכן דרבי חבח בר כהנח ורבב"י ס"ל דשלוח הקן נמי חדס חוכל פירות והקרן קיימת כדשמו בספרי גבי כי לח דבר רק הוח: דבתיב רודף לדקה וחסד, קשה חס פי' הכתוב רודף לדקה נם חסד מה רחיה לג"ח דילמח שחני הכח דחיכח תרתי, ותי פירושים לדקה לו חסד ח"כ ליחני מחני' לדקה נמי בכלל דברים שהעושה לותם חוכל פירות בעה"ז לדקה לח לחיות מנמילות חסדים דג"ח נדולה מן הלדקה כדלעיל, וי"ל דפי' לדקה לו חסד ויומח חיים קלי לחרויהו דבכל מלוה עיקר שכרה לעה"ב ולדקה וכבוד לנדדים קחמר דרודף לדקה ימלח לדקה דסיינו שהקב"ה ממליח לו משות לעשות בהם לדקה לו בני חדם המהוגים לעשות עמהם לדקה כדחיתח בפ"ק דב"ב, ורודף חסד ימלח כבוד דח"ח שימלח לדקה קלי נמי לחעושה חסד שהרי הוח חיכו עושה לדקה וכי היכי לדקה לח קלי חלח לחד ה"ב חסד לח קלי חלח לחד, דלי קלי לחרויהו לסמכיה לחסד דקלי לחרויהו, וסיינו דלשמיט הכח לדקה ולח פירש לי קלי לעה"ז לו לעה"ב דכיון דפירושו שה' ממליח לו וכו' לין זה מכלל השכר חלח סייעתח למלוה, ות"ת ומ"ל דקרח רודף לדקה לו חסד חקמר דילמח תרויהו בעינן, י"ל דהח מחמרו לדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יחכלו ילפינן בפ"ק דקדושין דעוב לבמים וטוב לברייות חוכל פירות בעה"ז והקרן קיימת לו לעה"ב ומכיון דלין טוב לבמים ולברייות נדול מנ"ח שהוח בנופו וממונו ולעניים ולעשיריס ולחייס ולמתים כדלעיל ג"ל דליכל פירות והקרן קיימת לו מבלי סיוחו רודף לדקה, חבל רודף לדקה לחוד כיון דלין זה לעניים החייס לח הוי טוב לברייות שפיר, הפך סדר הכתוב לפי שסדר הוייתן כן הוח עולם הזה וחה"ב עולם הבח וכבל דוכתח הכי נקטינן כי היח חייך וחורך ימיך דדבשיכן חייך בעה"ז וחורך ימיך לעה"ב הכרת תכרת

הכרת

פירוש הקצר מפ"ם וש"מ

ומשם קן משחירין: ויקרנה ואל יהנה ממנה. יקוב חת הענין, וכמו שהוח לח רלה להנות לחביו ולומו והחנהג בחכזריות לכך עכשו מהעורב החכזר: יבוא נשר שהוא רחמן. כמ"ש חז"ל על פסוק על גוזליו ירחף ונגד שלח רלה לרחם ולשלח חת השם לכך עכשו מהנשר הרחמן יבוח ויחכלנה להענין ויהנה ממנה:

הלכה יא וגמילות חסדים, מהדברים שחדם חוכל פירותיהן ופי' מנלן דכתיב וכו':

לנדב

הכרת בעה"ז תכרת לעה"ב לה"ק דלא תידוק בהכי וה"ל כאלו המקרא מסורס: הוה נסיב סיבסתיה, היה לוקח בד של הדם והיה מרקד לפני הכלות לממחן והיה רבי זעירא רוחצו ומחבבא מלפניו לומר רחו לזקן זה לית הוא מבישנו וכשמת היו ג' שעות קולות וברקים בעולם ילמה ב"ק ואומרה מת רבי שמואל גומל מסדים, ילאו לגמול לו חסד ירדה אש מן השמים ונעשת כמין בד של הדם של אש והפסיקה בין תרומו לגבור והיו הבריות אומרים רחו חזקן זה עמד גו בד של הדם שהיה מרקד בו אוכה לכך שהפסקת בד האש ביטו לגבור להורות שהות גדול הדור שלין הגבור רחוי להתקבר לו, וכדאמר בפ"ק דכתובות גמירי דלא מפסיק עמודת דגהורת אלא לחד בדרת לו לתרי בדרת, והיומו בגורת בד של הדם להורות שרקודו בו עמד לו, גם הקולות והברקים להודיע שים לעד פעולם על זכות מעשיו שהלך מן העולם, ודומה לזה במועד קטן כי מת בפסיה דרבי לאהו מחיטו עמודי דקסרי דמת ואחריס כאלה, ובב"ר אמר שהיה מרקד בג' בדין והיינו שהיה זורק ל' ומוטל ל' דרך שחוק ושמחה, כדרך שאמר בפ' החליל מוטל מ' לאוקום וזורקן כלפי מעלה כו', ובאלוהי לב"ר פי"ו סי' ג' כתבתי שרמזו ג' בדי הדם היות בזוג ג' כוונות כוללות דהיינו קיום המין והברת השפה והגלחת הנפש וכל ל' מאלו ים ג' תכליות, פירשתים שם:

יצחק הוה נסיב שיבשתיה והוה מקלם קומי כליא והוה ר' זעירא חמי ליה ומיטמר מן קומוי אמר חמי להדין סבא איך הוא מבהלת לן וכיון דדמך הוה תלת שעין קלין וברקין בעלמא נפקת ברת קלא ואמרה דמך ר' שמואל בר רב יצחק גמיל חסדייא נפקון למגמול ליה חסד נחתת אישתא מן שמיא ואתעבדית כמין שבשא דנור בין ערפא לצבורא והוון ברייתא אמרין חיוי הדין סבא דקמת ליה שבישתיה והבאת שלום בין אדם לחבירו כתיב (תהלים לד) סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו בקשהו ממקומך ורדפהו במקום אחר א"ר טביומא נאמר רדיפה רדיפה מה רדיפה שנאמר להלן כבוד בעה"ז וחיים לעה"ב אף רדיפה שנאמר כאן כבוד בעה"ז וחיים לעה"ב:

יב ותלמוד תורה רבי ברכיה ורבי חייא דכפר תחומים חד אמר אפי' כל העולם כלו אינו שוה אפילו לדבר אחד מן התורה וחד אמר אפילו כל מצותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מן התורה ר' תנחומא ור' יוסי בן זמרא חד אמר כהדא וחד אמר כהדא, ר' אבא אבוי דר' אבא בר מרי בש"ר אחא כתוב א' אומר (משלי ח) וכל חפציך לא ישוו בה וכתוב א' אומר (שם ג) וכל חפציך לא ישוו בה חפצים אלו אבנים טובות ומרגליות חפציך אלו ד"ת דכתיב כי

והקרן קיימת לעה"ב עפי מהמ"וה המזכרות, וכנגד כלן שמש כנגד כל הגמלאים בעולם, וחד אמר לפילו כל מלותיה של תורה ופי' כנגד כל כנגד כל המלות דהא עדיפא מכלהו שכלן נדמות מפניה מפני שהיא סבת כלן, כאמרם ז"ל שהלמוד מביא לידי מעשה וא"כ פשיטא שמ"ש על ידה אדם לוכל פירות בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב כנגד כל מצו"ע המלות המזכרות כיון דהיא עדיפא מכלהו והיא סבת כלן וכזה פי' הרמב"ם ז"ל, ובעל טין יעקב פי' שלמוד התורה והברגל בה עולה על קיום כל המלות כדרך שאמרו מלוה לינה מלירה אלא לפי שעה תורה מלירה לעולם, ולין זה עניו התגדה אלא כדפי': כתוב אחד לומר וכל חפלים, לינה לסדרן, ועוד מלי מצני דאד בהכניס מוכות ואד במלות דאכתי קשה כדמקשה בפ"ק דמועד קטן כתיב וכל חפלך לא ישוו בה הא חפלי שמים ישוו בה וכתיב וכל חפלים לא ישוו בה ואפילו חפלי שמים, ולי דעתיה לתרולי דמתרן התם כלן במלוה שאי לישנר לעשותה ע"י אחרים כלן במלוה שאישנר לעשותה ע"י אחרים הוה ליה לפרושי, וילמה דלא הוקשה לרבי אחא סתירה בכתובים אלא משום דס"ד דחפלך וחפלים בחפלי ממון מיירי כפשטא דקראי הוקשה לו אחתי לא כתב בהדויהו אד ליישנר, ומשום דל' דכל חפלים ניחא עפי דמשמע כל חפלים שבעולם ואילו חפלך לא משמע אלא חפלי אתים שעמו מדבר לקדיש למנקט קרא דכל חפלים לום' דלי היכי דנקט הכא ה"ל למנקט בחיך, ומשמדש בתשובתו דב' מיני חפלים ניתנו מד חפלי לישני וחד חפלי שמים, ל"ק ליה תו מידי דלילטריך לומר חפלך כשמדבר כנגד התנשים וחפלים סתם כשמדבר בחפלי שמים, ולא ק' ליה דיוקא דחפלך דמשמע הא חפלי שמים ישוו בה, דכיון דב' מילי ניתנו וכל אד ואד לגופיה לילטריך, אד למימר דתורה עדיפא מחבניס טובות ואד דעדיפא ממלות לא דייקינן הא חפלי שמים ישוו בה, ולמאי דס"ד מעיקרא ה"מ לתקשויי תרי קראי למ"ל אלא דעדיפא מיהא תקשי: ה"ג חפלך אלו מבניס טובות ומרגליות חפלים אלו ד"ת דכתיב כי בחלה חפלתי, ופי' ד"ת מלות ומעשים טובים כהגרסינן בב"ר, ובעין יעקב הניח מלות ואין לורך דאמ"ג דמשמעות ד"ת בכל מקום למודיה ליפשר שגם המלות שהם מדבריה יקראו ד"ת, וחפלך אתת למימר דתורה עדיפא מכל ממון שבעולם כלומר שהעושק בה

לה

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

הלכה יב לדבר אחד מן התורה. שלומד והוגה בו: חפצים. משמע כל שאר החפלים שבעולם בעלמותו של אדם כגון מבנים טובות וכו': חפציך. אלו דברי תורה, כלומר עפ"י המלות שהן מד"ת שהן חפלי של האדם בעלמותן ואפ"ה לא ישוו בה לשלמוד תורה

לא יתאוה לגזוס ממון כי הכל בה ע"ד כי טוב סחרה מסחר כסף ובמחלה עסר וכבוד ואין זה בכלל יקרה היא מפניהם, דריסת רקת דההוא לחתא לומר מכהן גדול שנכנס לפני לפנים כדלקמן בשבת פ' הכונה, ואפילו לחתא לומר דמורה עדיפא מכל המלות וכלן נדחות מפניה כדלעיל, ואין להק' מדתנן בתחלת ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה, דהא מילתא פלוגתא היא בפ"ק דקדושין אי תלמוד גדול או מעשה גדול ומסקנא דתלמוד גדול וכל היכא דמשכחת דמ"ד מעשה עיקר כמן דלמר מעיקרא מעשה גדול אלא, ומיהו הא דתנן בתחלת כל שירות תמלו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת כו', ומ"ש בפ"ב דשבת על מי שאין בו יראת שמים אבל על דלית ליה ביתא ותרטא לביתא עדיד כבולי עלמא דלתף על גב דתלמוד תורה גדול היינו בירלת שמים ומזהר מהעבירות וגם כן מקיים כל המלות הבאות לידו כשאינו מתבטל מתלמוד תורה, אבל מי שאין בו יראת שמים אין תורתו אלא נזס זהב בתף חזיר, ועליו למרו כל העוסק בתורה אלא לשמה טוב לו שהפכה שלייתו על פניו, וזו היא שאמר לעיל פרק קמא דברכות הלמד אלא לעשות טוב לו אלא נברת כדפי' אם ובפ"ק דמועד קטן דקתתרן כהן במשוה אחי תיפשר לעשותה ע"י לחביס כו' כדכתיב לעיל, משמע דס"ל דמעשה עדיף שהרי לא אמרו לדחות המלוה אלא במתקיים ע"י לחביס וגמלא הכל נעשה אבל כשא"ל לעשותה ע"י לחביס ת"ת נדחה מפני המלוה, וכן כתב שם הר"ן ז"ל דמעשה עיקר ולא המדרש, ולפ"ז רבי לחתא לא ס"ל להיא כיון דלת"ת כנגד כלן קלי דמשמע דת"ת גדול, לא לקמן בפסחים פ' אלו עוברין ובפ"ק דחגיגה משמע דלא פליגי אלא במלוה שתיפשר לעשותה ע"י לחביס לבל כשא"ל לעשותה ע"י לחביס לפילו למ"ד תלמוד גדול דמיהו ת"ת מפניה, ולפ"ז לחיא היא דמועד קטן כמסקנא דתלמוד גדול ובלאו הכי היכא לאוקומה כמסקנא דתלמוד גדול כשנחלק בין מלוה דלחתי לידיה בחקריתי ובין מלוה שהיא חובת הגוף וקביע לה זמן דמלוה כי הא דחיא ת"ת לכ"ע כדכתיבנא לעיל בפ"ק דברכות סי' י"ב, ולפי דרכיה אלו מני סבר ר' לחא כשהיא דמ"ק לא"פ שלא פירש מאי דיש חלוק בין תיפשר לעשותה ע"י לחביס ובין א"א, לא ל"ע דמקרא דכי בחלה תפלתי דמייתי משמע דמלות עדיפי מת"ת דמדכתיב לא יתהלל חכם בחכמתו גו' כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע לותי גו', נראה שפירושו כי לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה ולכן אין להתהלל בחכמה שהיא המדרש רק אמה שישכילו את ה' ללכת בדרכיו לעשות חסד ומשפט ונדקה כי אלה הן חפצו, וא"כ נקטי' דתפלי שמים עדיפי מתורה, וי"ל דמדל"ק כי אם בזאת יתהלל המתהלל עשות חסד ומשפט ונדקה משמע שההלול אינו אלא חלק ההשכלה והעיון המביא לידי מעשה והוא הלמוד, ופי' כי בחלה תפלתי אע"פ שבחלה תפלתי מ"מ הלמוד עדיף, אי נמי פירושו לפי שבחלה תפלתי יתהלל המשכיל בלמודם שמחחר שהלמוד מביא לידי מעשה הוא גדול, ומ"ש אל יתהלל חכם בחכמתו אלא בחכמה המדינית כפי' הרב בח"ג פכ"ד או בפקחות וערמה, ואחיה דבהדי גבורה ועושר קאמר לה משמע דדמיין להדדי או בחכמת המחקר, ואפילו תימא בחכמת התור' היינו כשאין מתכוון אלא ללמוד לבד ולא לעשות מעשה אפי' כשאינו מתבטל מת"ת כי זה נוח לו אלא נברת כדכתיבנא, ולפי מה שכתבתי דבמלוה שא"א לעשותה ע"י לחביס

(ירמיה ט) כי באלה חפצתי, ארטבן שלח לרבינו הקדוש חד מרגלי טבא אטימיטון א"ל שלח לי מלה דטבא דכוותה שלח ליה חד-מזוזה א"ל מה אנא שלחית לך מלה דלית לה טימי ואת שלחת לי מלה דטבא חד פולר א"ל חפציך וחפצי לא ישוו בה ולא עוד

לכ"ע תלמוד תורה נדחה מפניה מיהוקם קרא כפשטיה ודוקא כשאסד והמשפט ונדקה ת"ח לעשותם ע"י לחביס דכתב"ג חפץ בם ה' טפי מת"ת ומ"מ ולפינן מקרא דכל מלוה נמי חפלי ה' מיהת מיקרי, ורש"י בפי' ב"ר כתב חפלי אלו ד"ת לא ישוו בה אלא בזאת יתהלל המתהלל, נראה שהוא מפרש דמלות עדיפי מת"ת וקרא דכי אם בזאת מייתי ליה בב"ר דמדכתיב כי בזאת חפלתי משמע ליה אם' חפץ במלות טפי מבחכמה ולכן אין להתהלל בחכמה אלא במלות, וק' היכי קרי לד"ת חפלים לגבי המלות כיון דכתיב הוא דכתיב חפלתי ובד"ת ליכא לשון חפץ בשום מקום, ועוד היכי מלי לפ' לא ישוו בה למלוה דקרא בחכמה מיירי דריסיה כי טובה חכמה, ועוד דבב"ר גרסינן בהדיא חפלי אלו מלות ומעשים טובים, אלא ודאי כדפירשנו, והא דקאמר ר' במזוזה חפלי ותפציך לא ישוו בה היינו מפני שהיא חלק מהתורה ואיכא בזותה פ' אמי ללמוד וללמד וכדי אלא לעלות ס"ת שלם אלא מזוזה א' שנמלאת כתובה בפני עלמה וגם יש בה ענין השמירה: חד מרגלי טבא, מרגלית א' טובה שאין לה ערך דמיס לחשיבותה ואמר לו האם ימלא דבר משוב שוה כמותה: חפציך וחפלי לא ישוו בה, כלומר שהקב"ה אומר כן כדדייקינן מקרא דלעיל לומר דמורה עדיפא מכל מרגליות ותפלי ממלות, ולפי שלשון זה סיו רגילים בו כי כן אמר ר' אחא כדאיתא בב"ר נקט הלי ליתנא: חפציך וחפלי לא ישוו בה, תימא כי זה אחת לשלמות הנפש ושע"י התורה יוסג עושר וכבוד כדלעיל ואחרבן לאו בהכי מיירי אלא במידי שיהוה בעולם הזה כמרגלית, ומ"ש לשלות לו מזוזה כי גם הוא ימלא לקנות כמותה כמה וכמה בדמים מועטים בשעת חפציך וחפלי לא ישוו בה וכי מי שחייב לחבירו אלף זוז יהן לו מזוזה בפרעון משום כל חפציך לא ישוו בה, וי"ל שלהיות אחרבן ממלכי פרס כדאיתא בפ' שלשלת יוחסין היתה דעתו שהעושר הוא שלמות האמתי, ולפי שר' היה מופלג בעושר עד שאמרו להוכייריה דרבי עתיד משבור מלכא אחב אחרבן שגם הוא היה חושב לאומרו מזה הלד ורלה להרחות לו כבוד עשרו לומר שהוא יותר מאושר מר' כי לא אשיג ידו לאת אמורת המרגלית ההיא, ור' אמר לו כי אין האושר אלו בעושר אלא בחכמה ומדות ולזה שלח לו המזוזה וכשלה הבין כוונתו פירש לו באומר חפציך וחפלי לא ישוו בה לומר שמצ' מעשה

פירוש הקצר מפ"ם ופ"ם

מורה ומשלו כי הכתובים קיימים וכפי דרשת ר' ברכיה ור' חייא דשניהם למדו מפסוקים אלו: ארטבן. שם ופודי משוב מאד: אטימיטון. משובה מאוד ולא היה זה לומד: מלה דטבא. חפץ טוב: דלית לה טימי. אשר אין לה לומד: חד פולר. מרגלית קטנה:

מצוות אין התורה חלה בחכמה הא' מהיות הממון ענין מדומה והחכמה ענין מושכל ועו"ש חפליך ואפלי לא ישוה בה שהמדומה ואפילו טוב המדומה לא ישוה אל ההשכלה מכל עלמה, והב' להיות הממון תוך שמירה שלא יגנב, מה שאין כן שלמות השכל שדבק בו ולא ירחיק שיגנב מעמו לדרכה הוא שומר לאדם בשהוא יבן שהחכמה תחיה את בעליה: והיא מנטרא, לכלורה משמע מפני שהמזוזה שבפתח שומרת על הבית כדאמר לעקלום על המזוזה הב"ה עבדיו מבפנים והיא משמרן מבחון כדאיתא בפ"ק דע"ח, ואף על פי שאין זו תכליתה דח"כ תהיה כמין ממילי הקמיעין הנכתבין לשמירה ורפואה, אבל תכליתה שכמותה כתפילין ולילית לזכרון ה' תמיד ואהבתו ויראתו ממרחה עיניהו שהמצות הללו מלוות אותנו בכל מקום וכמ"ה בח"ג פמ"ד, וכן אמר בפרק התכלת כל שיש לו ליצית בציצו ותפילין בזרועו ומזוזה בפתחו לא יחטא מהרה הוא חומת מלבד כמה מצוות נאמרים לא ידעט זולתו יח', מ"מ יועילו למו בעולם במועלת השמירה וכיולא וכמ"ש וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך על תפילין שבראש, אבל מדאייתי רחים מבשבך תשמור עליך משמע דלאו בשמירת הפתח במזוזה קאמר דהאי קרא לאו במזוזה מיירי אלא בכללות התורה וכ"ש למאי דמפרש בשבך בשעת המיתה שאין למזוזה ענין לזה, ולכן יראה דלאו מלד מצות המזוזה קאמר אלא מלד הכתובים שבה שהם מכלל התורה כדפי' והעוסק בה נאמר בכל דרכיו בעולם הזה ובמיתה, ואף על גב דקאמר בשעה דאת דמיך הבית מבשבך דהיינו במיתה דמ"ש בשעת השינה שיהיה נאמר, ומה שלא נאמר מצעה מצות מזוזה ממש לפי שלא נמלא מפורש במקרא דמזוזה משמרת כמו שנמלא שהתורה משמרת, ומה דל"ק נמי ולא עוד אלא דמאי דשלמת לי לא מהני אלא בעולם הזה ואמת שלחית מילתא דמהניא בקבר ולעתיד, דרבותא נקט דאפילו בעולם הזה שהמרגלית מועילה אין תועלתה דומה לתועלת תורה ובכלל דבריו שאין תועלת למרגלית אחר עולם הזה, ויתכן שגם הוא בחומרו דאת דמיך נתכוון אל המות המכוסה בשינה בכמה דוכתי: דכתיב בהתהלכך תנחה אותך, מבשבך תשמור עליך יליף והלשון קלרה כאן, וכב"ר איתא הכי שנאמר בהתהלכך תנחה אותך בעולם הזה בשבך תשמור עליך בשעת המיתה והקיולות היא תשיחך לבוא ובטעם דרשתו כן בכמה דברים שים לדקדק בזה האריכותי בבאורי לב"ר יעויין שם:

יג שמע בלהון, כל הנ' במשנה כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום ות"ת דאדם עושה אומן

עוד אלא דאת שלחת לי מלה דאנא מנטר לה ואנא שלחית לך מלה דאת דמך לך והיא מנטרא לך דכתיב (משלי ו) בהתהלכך תנחה אותך:

יג רבי מנא שמע בלהון מן הדין קריא (דברים לב) כי לא דבר רק הוא מכם זה תלמוד תורה כי היא חייכם זה כיבוד אב ואם ובדבר הזה תאריכו ימים זו גמילות חסדים על האדמה זה הבאת שלום בין אדם לחבירו. וכנגדן ד' דברים שהן נפרעין מן האדם בעה"ז והקרן קיימת לו לעה"ב ואלו הן עבודת אלילים וגלוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע כנגד כלן עבודת אלילים

אומן: זה הבאת שלום, שעל ידי זה יחיו זה האדמה ובחלוק לבם עתה יאמרו: וכנגדן ד' דברים, יאמן לומר כנגדן ממש דע"ח כנגד כיבוד אב ואם דג' שותפים באדם והמכבד אביו מעלה עליו הכתוב כאלו ה' דר ביניהם וכיבדוהו, וההפך בהפך, כדאיתא בפרק קמא דקדושין, וגלוי עריות כנגד הבאת שלום כי מגלה עריות ממיל שאתה בין איש לאשתו וביאו לאחשיש כי קאתה חמת גבר, ושפיכות דמים כנגד גמילות חסדים כי זה מחיה נפשו וזה מאבדה, ולשון הרע כנגד תלמוד תורה כי תורת חסד על לשון וזה תחת לשונו עמל ואון: וכנגדן אלכעה דברים, לאו דוקא דפורק עול ומיפר ברית ומגלה פנים בתורה כמי שאמר לקמן דנפרעין ממנו בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא אלא נקט ד' משום דכמתניתין ד' לשבח, ולפי מה שאמר שהן כנגדן ממש ניחא טפי דלא נקט אלא הכי: שהן נפרעים מן האדם בעולם הזה, ק' דלקמן אמרינן דעבירה שאינה עושה פירות אין לה פירות, ובשלמא גלוי עריות עושה פירות שאוסר אשה על בעלה ומוליד ממזר והוא סבה לעבור על עשרת הדברות כדאיתא במדבר רבה פר' ט', ושפיכות דמים דאשב שופך דמו ודם זרעיותיו כדאיתא בפרק אחד דיני ממונות ולשון הרע נמי שגורם לשפוך כמה דמים כדלקמן אבל בעבודת אלילים מאי פירות איכא, ואמת במקום עבודת אלילים שגורם לאחרים לחטוא כגון פסל מיכה ועגלי ירבעם: ולשון הרע כנגד כלן, שהוא חמור מכלן, וגדולה מזה דעל ידה יבאו כלן דהוא כפר בה' כדלקמן והייגו עבודת אלילים וגורם להגיעה ג' כדלקמן, וגלוי עריות נמי כשאול שאחיר גלוי עריות על ידי לשון הרע שקבל מדותג כדאיתא בברחשית רבה פר' ל', ובעל טורח תהלות כתב לפי שאלשה העבירות בשלשה כתות שבאדם בשכלי והחיוני והטבעי ולשון הרע

פירוש הקצר מפ"מ ושי"מ

דאנא מנטר לה. שאיך אני לשמור תומה: דאת דמך לך והיא מנטרא לך שאת יכן והמזוזה תשמור לך:

הלכה יג שמע בלהון. דתקיב במתני' מן הדין קרא: זה תלמוד תורה. כדלרים לעיל שאת רק הוא, מכם הוא, שאין אתה יניעין בו: זה הבאת שלום בין אדם לחבירו. לפי שבשלום כולן כן מתיבבי ומתקיימין על האדמה: גדולות

הרע הוא מטוף הסגולה המיוחדת ומזה ימשך לכל שאר העבירות וזה דרך דרש כדרכו : מנין הכרת תכרת , וכע"ת מייתי התם דכי תמנו ולא תעשו אין כל המלות חייבו ע"ת שמקולה כנגד כל המלות כדלימת בגמרא והדר כתיב והנפש אשר תעשה ביד רמה דהייבו הטומה במזיד : ועונה עמה , דבק בה ליפרע בעה"ב בעניו כי תולעתם לא תמות , וכפ' חלק ליתא דילוף ליה מהכרת תכרת הכרת בעה"ז תכרת לעה"ב ודרים עומה בה בזמן שעומה בה לאפוקי עשה תשובה , ומאן דדרים להה מעומה בה לא דרים הכרת תכרת דסבירא ליה דברה תורה כלשון בני אדם , ואין להק' מקין דעבד תשובה ומקשי' שפיכות דמים דידיה לע"ת דתשובתו ברמאות היתה כדלימת בפ' חלק : ה"ג גלוי עריות מנין ואיך תעשה הרעה הגדולה הזאת ואחטאתי לאלהים אליהם מנין (במדבר טו) הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה מלמד שהנפש נכרתה ועונה עמה וכתיב (שמות לב) אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב גלוי עריות מנין (בראשית לח) ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים שפיכות דמים מנין (שם ד) ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשוא כשהוא בא אצל לשון הרע מה הוא אומר לא גדול ולא גדולה ולא הגדולה אלא גדולות (תהלים יב) יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות :

יד **כתיב** (בראשית לז) ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם מה אמר ר"מ ור' יהודה ור"ש ר"מ אמר חשודין הן על אבר מן החי . ר"י אומר מזלזלים הן בבני השפחות ונוהגין עם הנשים בעריות . רבי יוסי אומר אפילו בבהמה . רבי שמעון אומר אפילו בזכור . רבי אומר אפילו בנשים בשעת נדתן . רבי יהושע בן קרחה אומר אפילו בגוי בשוק . רבי יוסי בן יהודה אומר אפילו בבת בתו . רבי יהודה אומר אפילו בבת אשתו . רבי יוסי אומר אפילו בבת בנו . רבי שמעון אומר אפילו בבת אחותו . רבי אומר אפילו בבת אחיו . רבי יוסי אומר אפילו בבת אחי אמו . רבי שמעון אומר אפילו בבת אחי אביו . רבי אומר אפילו בבת אחות אמו . רבי יוסי אומר אפילו בבת אחות אביו . רבי שמעון אומר אפילו בבת אחי אשתו . רבי אומר אפילו בבת אחות אשתו . רבי יוסי אומר אפילו בבת אחי חמיו . רבי שמעון אומר אפילו בבת אחות חמיו . רבי אומר אפילו בבת אחי חמותו . רבי יוסי אומר אפילו בבת אחות חמותו . רבי שמעון אומר אפילו בבת אחי חמיו . רבי אומר אפילו בבת אחות חמיו . רבי יוסי אומר אפילו בבת אחי חמותו . רבי שמעון אומר אפילו בבת אחות חמותו . רבי אומר אפילו בבת אחי חמיו . רבי יוסי אומר אפילו בבת אחות חמיו . רבי שמעון אומר אפילו בבת אחי חמותו . רבי אומר אפילו בבת אחות חמות

להשתמש בהן חלה בשעת שהשה עושה לבעלה כגון רחילת פניו ידיו ורגליו והלעת השעה לפניו ומזיגת הכוס שאין הדברים הללו נעשים לאיש אלא ע"י אשתו שמא יבא לידי הרהור עבירה, כדאמרינן בפ"י יומא דף ל"ג ר"ב לרב יהודה תיתי דוגב ותסקינן, ת"ל הכי אמר שמואל אין משתמשין באשה כלל בין גדולה בין קטנה ט"כ, ומה שאמר שהטעות הוא בחתיכת בשר מהמפרכסת לא נהירא שאין ליפסר שיוסף הגדול מאחיו בחכמה כדאמר בשמוד יהיה טועה בדין שהיו בקיאין בו אחיו, ועוד דליפסר שהדין היה שאסור להם בשר מפרכסת אם הדין כרב אחא בר יעקב שהרי בני יעקב תורת בני נח היה להם אז אלא שאת"ל נתחדשה הלכה לישראל למשרי להו בשחיטה ואפילו לבריותא דמי לאחד ישראל ואחד עו"ג מותרים ליפסר דהיינו אחר שהותר לישראל משום דליכא מידי, אבל מעיקרא הוה אסור כן, ומ"ש שיוסף טעה דההיא דאין משתמשים באשה מיירי בכל מילי לא נהירא שיוסף טעה בדין, גם מ"ש בקרילת אחיו בני השפחות לא נהירא כי אין יהיו הגדיקים מבזים את אחיהם להזכיר עבדות אמותיהם בשום לד מי גרע מגר שאסור לומר לו זכור מעשיך הרשעים וכ"ש לומר בשעת שיבון ממאמרם עבדות השעת, ונהירא כד הוינא עליה שמעתי מר' ז"ל שטעות יוסף היה שראה את אחיו אוכלים בן פקועה בלא שחיטה דסבי כדאיתא בפ' בשעה המקשה ויוסף לא ידע שהיה בן פקועה, ומ"ש שקורין לאחיו בני עבדים היינו שלפי שבני הגבירות לא היו מתחברים עמהם כמותו שאינם כ"ב מכובדים בעיניהם כמותם חשב יוסף כי זה היה לפי שהיו נחשבים בעיניהם לעבדים ומחזיקים את אמותיהם לשפחות והרי הוא כאלו קורין אותן עבדים ממש, ומה שחשדם בבנות הארץ היה לפי שראה אותם עושים ועותים עמהן ולפי קדושתו רצה להתרחק מהכיעור לגמרי וחשב שאין זה אלא להיות עותים עיניהם בהן: פלם ומאזני משפט, הזכיר זה הכתוב לומר שבדון מדה כנגד מדה כי כך היא המדה לתת לאיש במשקלו ממש וה"ג בב"ב ועל תלתיהון נקה פלם ומאזני משפט גו', וכעניין כתב ועל תלתיהון נקה דהיינו פלם ומאזני וכיו: בך אני מוכיח עליהן שהטו ואוכלים גי' ב"ר את אמרת חשודין בניך על אבר מן החי תיפלו בשעת הקלקלה איזה אחת שוחטין ואוכלין, וק' מה ענין זה למ"ש שלקה בשלשתן והלא לא נקה באבר מן החי אלא בשחוט, והרש"ס תירץ דסוף סוף כיון דע"י אותו דבר שאמר לאחיו שאוכלין אותו אי בהא לו קלקלת מכירתו שלולי מחבולת אותו השעיר לא היו מוכרין אותו הרי נקה באותו דבר עלמו שהיה אומר שהיו אוכלין אותו אי, ומ"ש שאין אוכלין אלא בשחיטה היינו מעין הלקוי אלא ונוהגין בהן בעבדים ור"ש אומר נותנין הן עיניהם בבנות הארץ א"ר יודה בן פזי (משלי טז) פלם ומאזני משפט לה' מעשהו כל אבני כיס מה אמר חשודין הן על אבר מן החי אמר הב"ה בך אני מוכיח עליהן שהן שוחטים ואוכלים (ברחשית לז) וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתונת בדם מה אמר מזלזלין הן בבני השפחות ונוהגין בהן בעבדים לעבד נמכר יוסף מה אמר נותנים עיניהם בבנות הארץ הא דובא מתגריא לך (שם לט) ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף: מן ר' יסא בש"ר יוחנן זה שהוא אומר לשון הרע אינו אומר עד שהוא כופר בעיקר וכ"ש (תהלים יג) אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו כל העבירות אדם חוטא בארץ ואלו חוטאים בשמים ובארץ

מ"ט

עין בפני עלמו שאמר הכתוב שלא היו אוכלין אותו אבר מן החי כמ"ש יוסף לאחיו, וכ"ק אתה אומרת תשודין הן בניך על אבר מן החי חייך שתגיע תקלה על ידו ואז תפילו בעת הקלקלה מעיד אני עליהם שלא יאכלוהו מי כמו שאמרת לאחיך, ולא תשמו להאריך כי מאמרם אפי' בשעת התקלה הרי הוא כאלו אמרו שאמר לו הקב"ה חייך שתגיע תקלה על ידו, ולא נהירא, ולגירסת דהכא ניחא שאחר שע"י מכירתו הוכיח ה' שחטין ואוכלין דהייגו שתפילו בשע' קלקלתם לא פרעו גדר בחיסור אבר מן החי ע"פ שהרעו בעניין מכירת יוסף וכ"ש בזמן כשרותם נמלא שע"י זה לקה מאחר שה' גלגל עין מכירתו כדי להוכיח זה, ואלו לא חטא בזה לא היה לריך לגלגל עין זה, ת"ק שהרי שחיטת השעיר הוה להטביל הכתונת בדם היתה ולכן הולרכו לשוחטו להוליא דמו ביחוד, ומה רחוק משחיטה זו שלא יאכלו אבר מן החי ול"ע:לעבד כמכר יוסף, ואע"ג דלמחיה שלחו

חלהים,ועוד כדי להמשיך לאחריו בית יעקב כמ"ש רלוי היה יעקב לירד בשלשלאות של ברזל, אלא ויקרא רעב עד לעבד כמכר יוסף מ"מ אם לא שיעשם בעבדות על דאתו היה ה' מביאו למלרים בלופן אחר: האי דובא מתגריא לך, ופליגא אמ"ד בב"ר פפ"ז שהיה לנסותו, אך קנת ק' לריך שהיה מאתו ית' להטות לב בניה לדבר עבירה, ו"ל דודאי החשה לבבה למרע אלא אלא תעיז פניה לדבר ביוסף כי אסורים ידיה אבל אם היה לה שהעזה פניה כדי שיתיסר יוסף על ידה:

מן עד שהות כופר בהקב"ה, י"ל מ"ט זה מפי משאר עבירות אבר יעשה לואם החדש מבלי שכופר בהקב"ה, וליכא למימר דהייגו במדבר במומי האשים דומיא דלה"ר דמרגלים שדברו בגנות הארץ בטבעה וכמ"ש בערכין שלא דברו אלא על העליס והאבנים וזה כמגה כלפי מעלה כההיא דאמר בפ' סדר תעניות דאמר אמור לאומן שעשאני, דהא סתם לה"ר הדבור בגנות החדש מלד מעשיו, וי"ל שמפני שאחר עבירות תיעשה ע"י שיתקפנו יללו על החדש אבל בזאת ליכא יללה"ר כולי האי כי מה יתרון לבעל הלשון כדאיתא בדברים רבה פ"ה לכן אלו זכר שים לוון שומעת לא היה חוטא בזה, למעם לפי מ"ש החסיד הדורש ז"ל על מעשת כל המאלל ב"ש בשאר שעשה אמרו ז"ל שהמספר לה"ר כעובד ע"ז הוא מפני שעובדי ע"ז היו אומרים אין ה' רואה אותנו ולכן היו עושים אחר העבודות ההן למנוע אן בעיני הבעלים כפי דעתם הפסולה והכא המספר לשון הרע על חבירו בשומעו אח קול לעדיו תוך מדבריו ויאמר דבורו ובעברו מעל פניו יחזור לקלקולו ולא יחשוב ממי שאלא כל האדן כבודו בכל מקום עיניו נופות, הדבר נכון מאד ומסכים לזה מ"ש ע"י לשון הרע מסתלקת השכינה מדה כנגד מדה: כל העבירות

חדש

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

הלכה יד הא דובא, כריני מצלת עליך אח הדוב ומתגריא לך: נמ

לחם חומה בארץ, ת"ש שכלן חומאים לה' אין גוף העבירות כאן שהיה עמהם בשמים ע"י שכופר בעיקר וידבר בתלהים ומנדף נמי מכלל לה"ר הוא: ביגו נא זאת, משום דאמנו בשמים פיהם ליכא למדחי שפי' שמגדיל עוונות עד לשמים כדאיתא בפ' יש בערכין מייתי מהכא דכתיב בתר לה"ר וקרי ליה שוכחי תלוה תלמוד שחומה בתלהים ומשום דה"ל ליכא למדחי דשוכח הוי ולא שמטיח דברים ממש, להכי מייתי ריב"ל מדכתיב ביה מה לך לספר חקי דהיינו שמספר בחקי ה' להטיל דופי דומיא דכאן למך חמן דופי דמיירי במנשף שהיה יושב ודורש בתגדות של דופי כדאיתא בפ' חלק: אזהרה ללשון הרע מנין, תלת עגם הכתוב תלת ת"ל הזהיר, ומכאן תשובה להרמב"ן ז"ל שכתב דזכור לא תאמר עשה ה' תלהיך למריס לחזרה להמנע מכל ספור לה"ר, דת"ל לא היו לומריס מהכא, תלת יליף מדעתם ז"ל דזכור לא מעשה מריס היו תלת עלה טובה כדי להגלגל מלרעת בהזהר מלה"ר כדפריש', ואפילו תימא שהיה מלות עשה ביזכרו בפה עניין מריס כדי שיבאו ליזמנו מלה"ר כשמת הרמב"ן לא תשיבת לחזרה לעשן הרע כל שהיו מזהיר עליו ממש ת"ש שמזכיר עשין כאן כמו שבכל העבירות ת"ש שמזכיר עשין לא עגם תלת ת"ל הזהיר: ונשמרת מכל דבר רע, דתע"ג דמיירי בע"ז וג"ע ום"ד מדכתיב דבר ול"ק מכל רע, לף על לה"ר לחזהר כדאיתא בספרי, ולא נפקא ליה מלת תלך בכיל דדרים ליה בדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה, ור' ישמעאל ל"ק מהכא דמוקי ליה שלא יהרהר ביום לבוא לידי טומאה בלילה וכדקאמר בפ' נערה לעניין מוליא דבה דת"ש לחזהרתים מהכא וח"ת לחזהרתים מהכא: ונשמרת מכל דבר רע, ק' מ"ט להזהיר על לה"ר נגי כי תלת מהנה על לויבך וכי בתלמס ליכם מוזהרים ע"ז, והרמב"ן ז"ל כתב שמזכרה שם כדי שלא יהיו ביניהם מחלוקת ויהו ביניהם מכה רבה מאד יותר מן החויבים, ולפי מ"ש הוא ז"ל שם על ג"ע וע"ז וש"ד הנרמזות שם לדעת רז"ל, שמלבד החזהרות שבאו בתלה העבירות החמורות יוסיף לאו במהנה שנשמר בו מכל תלו העבירות שלא תסתלק השכיחה מיד"ל אשר שם כמ"ש כי ה' תלהיך מתהלך וכו', י"ל שמזה הטעם הזהיר גם כאן לה"ר לפי שעל ידו שכיחה מסתלקת כדלקמן, והנהון שלפי שמי שבידו עבירות רחוי להתרחק מהמחשה שלא יכשל בעונו כמ"ש מי האיש הירא מעבירות שבידו ליפשר יחשב לעובה להזהיר עון חבירו כדי להרחיקו מהמלחמה בע"כ פן ינקם בה ויפלו לחריס עמו לכן הזהיר שעם כל זה אין לדבר לה"ר וכל לאחד יחום לעלמו: זו רכילות ולה"ר, דרכיל מעניו רוכל כדמפרש ר"ע שלא תהא כרוכל הזה שמחזר בעיירות להוליך בשמים ממקום למקום כן זה נוסא דבריו שלא זה תלל לחרחר ריב, ותע"ג דלה"ר שתם אינו רכילות תלת שמספר רעה על חבירו בביתו, הכל הולך אל מקום אחד שכוונתו להזיק לחבירו או לבזותו:

טז כמה קשה אבק לה"ר, דמדהולרכו הכתובים לעשק כדי להטיל שלום בין אבריהם לעברה, נרחה שהיתה מחלוקת נמשכת ביניהם על דבורה ותדוני זקן, ותע"פ שאין זה לה"ר ממש כאשר תקרחנו זקן כמות שהוא, מ"מ אבק לה"ר הוי שמחזקת עשה כחור' ותולה בו לבדו הזקנה, לך ז"ש רשב"ג בוא וראה כמה הוא ק' אבק לה"ר לת הביאותי, כי לת מצינו שהוזקקו לזה מפני לה"ר אלת מפני שירלו לנפשם שמת במות אביהם יזכור להם מה שעשו לו, וירחה דע"ם היה דאיידי דכתב בדר' חנינא כמה קשה אבק לה"ר כתביה נמי הכא, ול"נ אלת בוא וראה כמה גדול השלום וכדגרסינן בב"ר פ"ק ובויקרא רבה פ"ט ובד"ר פ"ה ותייבי דמייתי דר' חנינא דאמר שדברו הכתובים דברי בתכרהם מפני השלום מייתי נמי דרשב"ג: בשביל להטיל שלום, דלת ליתו לידי קטטה: ואדוני זקן אין כתיב כאן כו', מאריך בלשון לומר דותני זקנתי בת בדברי ה' תמורת ותדוני זקן שבדברי שרה דלת תימת דותני זקנתי במקום אחרי בלותי היתה לי עדנה עבר במקום עתיד, וקת מתמה מתרתי מדידיה ומדידה דהרי פירסה נדה מכיון דלת הביאה הפת כמו שאמר בב"ר, ואם כן היכי קת מתמה אין תהיה לה עדנה, ושוד מהי שנת דבדידה הזכירה הזקנה והנמשך ממנה שהוא העדר העדנה ובדידיה לת הזכיר אלת הזקנה, אלת פי' אחרי בלותי היתה לי עדנה בניחותא שהיה לה עכשו עדנה, ופי' ותדוני

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

הלכה טז ביגו נא זאת שוכחי אלוה, וכתיב לעיל אמר בתאיר קדבר וגו', והכי הוא כפופר בעיקר ושוכח תלוה: מה כתיב חמן ולרשע וגו', כלומר דריב"ל מוסיף ברייתא לדמפרש זו דלת תימת מנת לך דשופת תלוה תלמון הרע למוד קלי אלת כתוב לעיל עוד עבירות אחרות, שם רמיים גנב וחכן עמו ועשק מנאפים תלקך הלבך מסיים מה כתיב חמן לעיל, ולרשע אמר תלהים מה לך לספר חקי ותשא בריתי עלי פיך, ותמה שנאת מוסר וגו', ומדקאמר עלי פיך תלמע דעיקר מה דקפיד קרא על עון דבור פיו הוא ות"ב מה לך לספר חקי ותשא בריתי עלי פיך שהוא ממונף מעון לה"ר: זו רכילות, ולשון הרע. תזהיר לעשן הרע מנין: תגי ר' נחמיה, דשמיהן נכללו בתזהרה זו אלת שהוא כרוכל הזה שהולך מביא לכיה והוא מעניו דבריו אל זה לזה וזהו רכילות, וכשהוא מעניו דבריו אל זה לזה בוודאי תומר ג"כ לעשן הרע על זה לזה ועל זה לזה:

הלכה טז כמה הוא קשה אבק לה"ר וכו'. לפי שאין זה לעשן הרע ממש לפיכך לא תמרה ותדוני זקן דמה גנאי דבדבר עליו אלת כתבה להיב שמחזקת עשה בחורה וחולה בו לבדו הזקנה ולפ"ה דבדי הכתובים דבדי בדאי, כמו בחדש תאבד בדאי מלבו: ולת

ותדוני זקן לבל תדוני זקן והכ"מ נקט ותני זקנתי במקום ותדוני זקן : דברן הכתובים , הא דלא מייתי רחיה מתני יוסף גופיה , שהרי מפני הסכנה דברו ובהא פשיטא דמותר לשקר דומי בהם ולא שימות בהם , לבל מהכתובים תיכא רחיה דתי לאו לאשמועינן דמותר לשנות אפילו לכתחלה לאשמועינן מה שאמרו השבטים , ותי לאשמועינן היכא דליכא סכנה פשיטא כדכתיבנא , אלא אם היו שנים בעיר לעולם תנהו שנים לשלום בעלמא ת"ש דלילה פיקוח נפש , אלא שבת הבא על יבמתו ת"ר לאשה מותר לשנות בדבר שלום שנאמר כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך רבי נתן אומר מלום שנאמר ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח לה' בחתי , ולולי פי' רש"י הייתי אומר דלא יליף מאחי יוסף ומשואל שדברו שקר , אלא מהכתובים שהזכירו דבריהם למגמר מיניהו היכא דליכא סכנה כדפי' , אבל רש"י פי' לאיך לוה ויעקב לא לוה אלא הם היו מפני דרכי שלום , איך אלך וכהיב עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח הקב"ה אמר לו לשנות , גרסה דמשבטים ומשואל ממש קשיא לפי' וכפי זה פי' בחומש וק' בפיוט : ולא אשכחן דפקיד כלום , וא"ת מה רחיה היא זו הרי כמה מילי דלא כתיבי בדוכתיהו ויליפין להו מספורים אחרים כגון ותקרבון אלי ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו אלא מכאן בתקומו ונלחה רבים , י"ל כיון דשבח יעקב הוא אילו את לבו לגוות קודם מותו שהע"פ שהוא ט"ה חשב שאין לוכך לדבר כי לב יוסף שלם , מכל מקום יותר טוב היה אילו לוה ולא יסמוך לפירוקי לסכנתא , ח"כ לא הוה שתיק קרא מיהא שאין דרך הכתוב להעלים מה שהוא שבח הצדיקים , ועוד כדי שנלמוד ממנו :

יז ומה שפט ותני אחות , גרסה דלה"ר היינו מ"ש שאמרו יתי המלך לחדוניהו עם אלא מכאן זה בגוף המעשה כגרסה דשבת הגבית המלית זה כדי שיקלוף דוד ויתחזק לבטל מחשבתו , כי בשאר הדברים שהגיד ליכא לה"ר

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

ולא אשכחן דפקד , יעקב כלום ע"ז אלא שהיו מתירלוין שמא קיבל יוסף מיהו מבן לה"ר ויזכור שם הרלשונות ע"י כך ודברו הכתובים דברי בנדי :

הלכה יז מה שעם ואני אבוא אחריך וגו' שתיכת לאחריך וגם ומלאתי מיוחדות ולא הוי ליה לומר אלא ולאדבר כדבריך , אלא לגמרי מבלין שמוחל לומר להי"ל על בעלי מחלוקת , וזהו ומלאתי את דבריך שאמלא בפי לדבר עליו ויקבלוהו דבריך : מפני מה נהרג אדוניה בן חגית . וכי מפני שקבע את לבו שבח הוא אלא אפילו לשאם אלא אלא היה רלוייה לו שאין הדיוט משתמש בכלי של מלך , מ"מ מה עשה בתביעה בעלמא : א"ל עילא היו מבקשין וכו' . ואת שבשביל תביעה זו לא היה חייב מיתה , אלא בשביל מחלוקת שבלשמואה התירו לו :

בוא וראה כמה הוא קשה אבק להר"ר שדברו הכתובים דברי הבאי כדי להטיל שלום בין יוסף לאחיו הה"ד (בראשית נ) ויצוו אל יוסף לאמר אביך צוה לפני מותו לאמר כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וגו' ולא אשכחן דפקיד כלום :

יז ר' שמואל בר נחמן בש"ר יונתן מותר לומר להר"ר על בעלי מחלוקת ומ"ט (מלכים ח ח) ואני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך ר' זעירא בעא קומי רבי יסא מפני מה נהרג אדוניה בן חגית מפני שתבע את אבישג השונמית א"ל עילא היו מבקשין להתיר דמן של בעלי מחלוקת :

יח בעון קומי ר' יוחנן איזהו להר"ר האומרו והיודעו חנותא דביתנאי הוה לון צמות והוה תמן חד מתקרי בר חובין ולא סלקן אמרי מה אנן אכלין יומא דין אמר חד חובצין אמר ייתי בר חובין א"ר יוחנן זה אמר להר"ר בהצנע בולוטין דצפורין הוה להון צמות והוה תמן חד מיתקרי יוחנן ולא סלקן

יח בעון קומי ר' יוחנן , גרסה שאין זו בעיה ממש שאלו אלא שאמרו לפניו דבר זה בלשון שאלה ותשובה : איזהו להר"ר האומרו והיודעו , וכה"ג בפרק יש בערכין היכי דמי ליעשה בישא אמר רבא כגון דאמר מורה בי פלניא שהכל מאמר רבא וקאמר ליה בלשון שאלה ותשובה , וכה"ג בפ"ק דמגילה וכמה ת"ר ירמיה מיל וכאלה רבות בגמרא , ואע"ג שהאומרו והיודעו דלאו דוקא האומרו בפי' אלא שפילו האומרו ברמזים וסתרי דכרים , כהאי עובדי דמייתי שע"י שזה אמר מה נאכל היום , וכן ט"י תשובת חברו היה שבא להזכיר החיים שהוא וכן זה ט"י שאמר לא נעלה לבקר לר' יוחנן שבא להזכיר ליוחנן חבירו , ופי' היודעו מלשון עשה מודעין לתורה דפי' כילד מעברין שפי' סימנין , ויתכן לפי' האומרו והמודיעו כלומר שזה לא אמרו בפי' וזה פירשו והודיעו כי הכא שזה אמר מה נאכל והחבירו פי' הדבר בהזכירו חובלין שניסס חייבים , ובשל עין יעקב פי' שהרשתון ידע הלה"ר והשני אמרו בהזכירו חובלין , ולא נהירא כי מ"ט ידיעה זה , ועוד דה"ל לאקדומי היודעו לאומרו : צמות , קטן

הלכה יח בעון קומי ר' יוחנן . לא בעיא ממש שאלו לו אלא שאמרו לפניו דבר זה בלשון שאלה ותשובה . (ע"י) : האומרו והיודעו , כלומר אם אומר לזה דבר בהריחה על חבירו ואף שאינו בפיהום אלא שיודעו ומכוין עליו גם זה הוא לה"ר וכהאי עובדא דלקמיה : חנותא דביתנאי . חנות המוכרים בתוכו פשתן : הוי לון צמות . היה להמוכרי פשתן לילך היום לקטן הפשגריא של מלך : צמות . לשון קיטון ומסיפס : והוה תמן חד . והיה שם אחד שהקלף בר חובן ולא עלה עמהן לעבודת המלך , והיו רוצים לגזות הדבר בהמץ : אמרו , זה לזה : מה אנן אכלין יומא דין , מה נאכל היום : אמר חד חובצין . והכיב אחד חובלין נאכל : חובץ . מין עדשים : אמר ייתי בר חובין . ע"י הדברים שהם מזכרו המוכרים שבר חובן שיטו . ואמרו ייתי בר חובן ג"כ לעבודת המלך : בולוטין . דציפורין . פי' חכמי עשה של שפורי :

מבקרים

קדון, שהמלך מקבץ בעלי התומות למלחמה: בצדק, כי בעל עין יעקב בהזכירו מדה מסוכה שהיא ביקור מדה גדול כך' יוחנן:

יט צדיקים היו, לא דוקא, דכיון דהוו דילטורין הן רשעים גדולים מהן, ועוד דומג ותחיתופל רשעים ודאי היו אלא פירושו מכמים שאפילו תיקוקות שבימי דוד היו יודעים לדרוש את התורה מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא, כדאיתא במדרש תהלים מזמור ו', ודרך לקרות לחכמים לדיקים בכמה דוכתי כדכתיב ביפה תאדי בב"ר פס"ב סי' י"ח ומדכתיב מזוקק שבעתים אמה ה' משמרם גו' דרים אתם מה שהיו תיקוקות יודעים את התורה, ומהיה דוד מתפלל עליהם, וירלה דהא דאמר שם"י שהיו בהן דילטורין היו גופלין גרמז במ"ש לעיל מהאי קרא יכרת ה' כל שפתי חלקות, וגם מ"ש בסמוך שבביכה מסתלקת גרמז במ"ש שם משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום כדפי' בשוחר טוב: והיו גופלין, לא יקשה בעיניך שבימי דוד בכל מלחמותיו היו גולחים, דהכא בימי שאול מיירי כמ"ש בדברים רבה: אלו בעלי קעילה, אף על פי שמסירתם את דוד ביד שאול גרמה שמתוך התוגם תהיה, שאול קבץ העם למלחמה לרדת קעילה לגזור אל דוד, מ"מ קרי בהו שיביסה חנית וחלים דמן הדין אף שהם בסכנה הין למסרו מכיון דאינו חייב מיתה כדאיתא לעיל בסם' תרומות פ' האשה שאפילו יחדוהו כשבע בן בכרי הין מוסרין כל שאינו חייב מיתה כדפי' התם: מה שביניהן ליד בתרן, דלא"ר מסלק הסביבה כדאיתא בד"ר פ"ה, ול"ת מה הולך דוד לבקש כך

סלק אמר חד לחד לית אנן סלקין מבקרה לר' יוחנן יומא דין אמרין ייתי יוחנן אר"ש ב"ל זה אומר להי"ר בצדק:

יט א"ר אבא בר כהנא דורו של דוד כלן צדיקים היו וע"י שהיה להן דילטורין היו יוצאין במלחמה והיו נופלין הוא שדוד אמר (תהלים ל"ו) נפשי בתוך לבאים אשכבה להטתים נפשי בתוך לבאים זה אבנר ועמשא שהיו לבאים בתורה אשכבה להטתים זה דואג ואחיתופל שהיו להטתים אחר להי"ר בני אדם שיניהם חנית וחצים אלו בעלי קעילה דכתיב (שמואל ח כג) היסגרוני בעלי קעילה בידו הירד שאול ולשונם חרב חדה אלו הזיפים (תהלים נד) בבוא הזיפים ויאמרו לשאול באותה שעה אמר דוד לפני הקב"ה רבון העולמים מה שכינתך לירד בארץ סלק שכינתך מביניהן הה"ד (שם ג) רומה על השמים אלהים על כל הארץ כבודך אבל דורו של אחאב עובדי ע"א היו וע"י שלא היה להן דילטוריא היו יורדין למלחמה ונוצחין הוא שעובדיהו אמר לאליהו (מלכים ח יח) הלא הוגד לאדוני את אשר עשיתי בהרוג איזבל את נביאי ה' וגו' ואכלכלם לחם ומים אם לחם למה מים ואם מים למה לחם אלא מלמד שהיו המים קשין לו

בדבר, וילפינן דכ"ע ידעי ולא מפרשמי למלכא, והיינו דמייתי התי קרא ולא קרא דמקמיה דכתיב ויקח עובדיה מאה נביאים ויחביאם חמשים חמשים איש במערה וכלכלם לחם ומים, דהכא שהם דברי עובדיה קשה מה טורכים להשתבח במים מכיון דהזכיר דרבה מיבה שהוא הלחם אבל בקרא דלעיל ל"ק כולי האי דמשתעי קרא קושטא דמילתא לגמרי: ואליהו

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

יט עיין י"מ וכמ"ש לעיל סי' י"ג, גראה שם דס"ל דוכו של דוד היו לדיקים וכו' פי' כשסביבה שאפילו הלדיקים גמוריס נפלו ג"כ במלחמה ע"י שהיו בקומו הדור שאר בעלי לדטורין, וסיימו דגם לענין מה שהעולם נידון אחרי רובו גראה דג"כ זהו מומרח של חמת ל"ל שאם הדור הוא מחלה זכאי ומחלה חייב אז חסובים כדור שכובה דכתיב ע"י שחטא של ל"ל הוא במחלה החייבים, ויותר מזה למ"ש לעיל שע"י תורה הוא נקרא שקול כשאר ביתוי מי שהוא ביתוי במעשיו ויש לו תורה וחוא ג"כ בעל ל"ל, ל"ב מובן מ"ש נפשי בתוך לבאים וגו', ופי' דז"ש אף שהם בעלי תורה ומ"מ הין מועיל זה שמ"מ מכריעים לכף חובה שאף הלדיקים ע"כ נידונים ג"כ, ול"ל כי במלחמה שהוא שעת הסכנה שהשמן מקטרג אז אין מועיל אפי' תורה וגד בעלי ל"ל כי בשעת הסכנה עכיכה זו מכבה גם תורה וק"ל:

מבקרה לר' יוחנן יומא דין. תמרו לא גלך לדרוש בשלום ר' יוחנן כדי לרמוז שהים שאר שמו יוחנן לא בא לאכיפה: בצדק. שהזכיר מדה מסוכה ביקור מדת גדול כך' יוחנן: (והקשה גרם בשעתה):

הלכה יט דילטורין. אלו בעלי ל"ל ורכילות: חיו יולאין במלחמה ונופלין. שבשם בזה אפני שלשון הרע והמלשינות היא לומנתו של נחש ונחש הביא למות העולם שנאמר (בראשית ג) והיו נופלים. ולא יקשה בעיניך שבימי דוד בכל מלחמותיו היו נופלים. דהכא בימי שאול מיירי כדאמר בהדיא (בדברים רבה פרשה ה'): (ע"י) לבאים, שם מקומות שלחי: אלו בעלי קעילה. כאחד היורה חץ ואינו יודע אם יגיע לשקום אחד אחת, אף הם ג"כ שהביר בהם דוד דעשה ומחשבותם ולפיכך שאל סיסגרוני: אלו הזיפים. שהיה לשונם מרב אחד ממש וכאו ואמרו לשאול: מה שבינתך לירד בארץ. דלהי"ר מסלק השכינה כדאיתא (בדברים רבה פ"ה): ונוצחין, שהרי אחאב מלך בכיפה כדאיתא בפ"ק דמגלה: אם לחם למה ל"ל מים, דכיון דכלכלם בהביכה ודאי דיפסק מים כיון דלא יחיו בלחם, ומשתמת כוח להביא מים מלחם, ומשני להכי כתיב מים לומר שהמים קשים לו יותר מהלחם, ולהכי כתיב תחלה לחם והדר מים, אך ז"ש אם מים למה לחם לא ידעתי מאי ק"ו, דהא ממים לא אתי לחם דמים שכיחי מפי ברוב עולם, ואי משום דוחכלכלם כתיב לא היה ל"ל לחם דאמן כלכלה בלא לחם ח"כ מים נמי לא ליתא, ודוקיא רבה ומ"ר ל"ג לה: אלא מלמד שהיו המים קשין, וקאמר לה הכא לומר דכיון דמים קשים יותר מסתמת מפרשמה מילתא כשיבקשם לכ"ב נביחים וירגישו

מלך בכיפה כדאיתא בפ"ק דמגלה: אם לחם. והסעודה כולה קרויה על שם לחם למה הזכיר עוד מים: ואם מים. כלומר ואם זה שהזכיר מים הוא לרבותא שאפילו מים שלא היו מצויים בעת הסיפ מרחם לחמריהם למשם ולהביאם, ח"ב למה לו להזכיר לחם הלא בלאו הכי בכלל ותלכלכם הוא ולא היה לו להזכיר אלא כ"א ומים לרבותא: אלא מלמד וכו'. וכלומר שלא לומר שמביאן היו קשין לו להביא ועם כל זה המים שלא היו מצויים היו קשין לו ביותר וביותר מן הלחם, ותעיף שהיה צריך למרוח ולשאול ולחקור אחריהן בכל שעה יומא ומהוך כך ידעו הכבה מזה ולא גילו הדבר הרי שלא היו בקומו הדור בעלי לשון הרע:

ואליהו מכרית, ק' מה לריך לבתי מעשה מאחר תליהו בלא הכי מכיון דחזו לעובדיהו שהחביאם ואין מגיד למלך די לרחיה, וי"ל דכיון דחיזבל היתה יותר רעה מאחאב דע"י פתויה היה הוא חוטא כדכתיב לאחר הסתה לותו חיזבל לאחאו, לכן ליפצר שהיודעים במעשה עובדיה שהוא עבד המלך יחשבו שבהסכמת המלך היה הדבר כי גם הוא לא חפץ במיתת הנביאים ממש רק לפיים את אשתו היה עושה לה, ולכן יחפוץ בהעלמם, ולכן לא הגידו לחיזבל, אחאב ממ"ש תליהו חני נותרתי נביא לה' וכל עמא ידעין ולא מפרסמין למלכא: **ב ולמה** קורא אותו שלישי שהוא הורג שלשה האומרו והמקבלו וזה שנאמר עליו ובימי שאול נהרגו ארבעה דואג שאמרו שאול שקיבלו אחימלך שנאמר עליו ואבנר אבנר למה נהרג ריב"ל ורשב"ל ורבנין ריב"ל אמר על שעשה דמן של נערים שחוק שנאמר (שמואל ב ב) יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו ויאמר יואב יקומו ורשב"ל אמר על

לו להביא יותר מן הלחם ואליהו מכריז בראש הכרמל (מלכים ח יח) אני נותרתי נביא לה' וכל עמא ידעין ולא מפרסמין למלכא:

ב ולמה קורא אותו שלישי שהוא הורג שלשה האומרו והמקבלו וזה שנאמר עליו ובימי שאול נהרגו ארבעה דואג שאמרו שאול שקיבלו אחימלך שנאמר עליו ואבנר אבנר למה נהרג ריב"ל ורשב"ל ורבנין ריב"ל אמר על שעשה דמן של נערים שחוק שנאמר (שמואל ב ב) יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו ויאמר יואב יקומו ורשב"ל אמר על

שהקדים

ומה שהכתו בדופן ממיתת חיתרמי הוא לחיתרמי ליה לא שמכוון לכך, ויואב שלמו דין סנהדרין עליל הוא שבקש להורגו, ומה שהודה לו שלמה היינו לפי טענתו דכיון דחית עליה דין מות משום דמו דעמשא הודה לו בטענה זו לומר שחפילו נחמין לדבריו ים לחייבו משום עמשא, והא דכתיב וימת בדם עשהאל אחיו, מלי לפ' שיואב הרגו לנקום נקמת אחיו לא שהיה חייב מפני זה דעשהאל רודף הוא, ואם תאמר ומימת משום דהמלין את ים בדם ושיהה מלכות בית דוד ג' שנים כמ"ד בפ' כ"ג דמשום הכי נענש, ל"ק דהא דרשינן ומלכים מהלניך ילאו זה שאול ואיש בדמו, ואחרינא למ"ד דמשום הכי נענש ק', ונדחקו שם התוספות לתרולי אליבא, ק"ק מה שאלה היא למה נהרג תכנר דאף על גב דרגלי מסידיו יממור, כמה פעמים לריך מפ לפני רשע אלא על ידי חטא כאבל וכריה וישעיה וזולתם וכן אמר דוד עליו כנפול לפני בני עולה כאלת, וכמה משום דלורך לגבול בו ודוד אפן בו היה ה' נגד עליו לאמרו לולי שאשאו גרס: שעשה דמן של נערים שחוק, ולא סבירא ליה כדרבי שמעון בן לקיש דפסיטא דתחתיו לא מכרע כיון דליכא לפרושים בסתר לו במקומו כפי' התפ', וכרבנין לא ס"ל דהלא תעשה תבנר לא מכרע אלא הניח לשאול להתפייס בדוד, דחיפצר לפרשו כפשוטו ולעולם לא היה מעכב בפיוסו ומי יודע אם פייס ולא קבל, וכדבעי למימר שמיתה בגוד עיר הכהנים ולא קבל כדלכתוב לקמן: על שהקדים שמו, אבל מיקומו הנערים ויחחקו לא ס"ל שאתחייב, כי מלי סבר אלא נתכוון תבנר לשחוק של שפיכות דמים אלא לשחוק בעלמא להרחות גבורתם כדרך המתחבקים, ושוב נמשך מהשחוק שהרגו זה את זה והיתה המלחמה מן תבנר לדוד, והיינו דכתיב אל דוד תחתיו שהזכיר שמו אחריו וכאלו הוא במדרגה למטה ממנו, כי מ"ש המפ' שפיר' תחתיו

כבוד חכמים וחרושי מהר"א ז"ל

ב אבנר וכו', עי' יפ"ת, ולים דהגהו כולהו סובלים בפי' הפ' ויקונן המלך וגו' שפי' בניחותא שכן אמר שלכן נפל כנפול לפני בני עולה משום תיזה חטא שאלה בו דוד, וכזה פליגי בתיזה חטא אלם דוד, וקי"ל דס"ל מפני אלא מיתה הוא ממש כרב שם, אבל לכי לף בידו למתוח, וע"ל מפרשים שאלה דוד בחיזה חטא אחר מה שעשה הוא ומשמעות דוסקין לילא ביוייהו בפי' הפ' ידיך לא אמורות, ובק' ים לפרש לכל מר כדאיתא ליה בפי' הפ' וכזה י"ל קושיא יפ"ת ע"ש ודוק:

הלכה ב ולפה קורא אותו שלישי, אר' יוחנן קמי, דלעיל אמר בשון קומי כ' יוחנן מיזהו להי"ר וכו' והוא היה רגיל לקרות אותו בשון אליהו וכדלמרינן בערכין פ"ג ד' ט"ו במערבא אמרי בשון אליהו קטיל

אבבי' הפ' ומי ס"ל הכי מ"מ בזה אליבי דסבירי הפ שמיתה, או דלא ס"ל שיהיה חייב הריגה בי אלא מיתה ואפילו בחטא להי"ר וים בידו למתוח, וע"ל מפרשים שאלה דוד בחיזה חטא אחר מה שעשה הוא ומשמעות דוסקין לילא ביוייהו בפי' הפ' ידיך לא אמורות, ובק' ים לפרש לכל מר כדאיתא ליה בפי' הפ' וכזה י"ל קושיא יפ"ת ע"ש ודוק:

שהקדים שמו לשמו של דוד הה"ד (שמואל ב ג) וישלח אבנר מלאכים אל דוד תחתיו לאמר למי ארץ בתב מן אבנר לדוד ורבנין אמרין על שלא הניח לשאול להתפיים מן דוד הה"ד (שם ח כד) ואבי ראה גם ראה את כנף מעילך בידי א"ל מה את בעי מן גולגלוי דהדין בסירה הוערה וכיון שבאו למעגל א"ל הלא תענה אבנר גבי כנף אמרת בסירה הוערה חנית וצפחת בסירה הוערו וי"א ע"י שהיתה ספוקה בידו למחות בנוב עיר הכהנים ולא מיחה :

כא (תהלים קכ) **חצי** גבור שנונים עם גחלי רתמים , כל כלי זיין מכין במקומן וזה מכה מרחוק כל הנחלים כבו מבחוץ כבה מבפנים ואלו אע"פ שכבו מבחוץ לא כבו מבפנים מעשה באחד שהניח נחלים בוערות בחג ובא ומצאן בוערות בפסח :

כב **אמר** ר' שמואל בר נחמן אומר לנחש מפני מה אתה מהלך ולשונך שותת

ידיך לא לאסורות ורגליך לא לנחושתים הוגבו מ"ט לא מחית כנפול לפני בני עולה נפלת , ומ"ד מיחה ולא נעשה לתמוהי מחמה הכמות נגד ימות לאבנר ידיך לא לאסורות ורגליך לא לנחושתים מיכדי מחויי הא מחית מ"ט כנפול לפני בני עולה נפלת , ופי' רש"י ידיך לא לאסורות לחדש חסוב היית לעמול והיה לך למחות ולפי שלא מחית כנפול ביד בני עולה נפלת , מיכדי מחויי מחית וה"ק וידיך לא לאסורות היו לא נהגת בעלמך כחדש חסוב הלא בכל כחך גלית דעתך ומחית בעמול ע"כ : ולא מיחה , שתירוץ מפני שעמול שיכעום עליו או שיחשוב שידו עמהם :

כא כב כלי זיין , כלומר דחלי גבור שנוים בלשון הרע מייתי דליקרי חן כדליף בפ' יש בערכין מחן שמוע לשונם, וקאמר שנמשל לחן מפי מזיין לחר משום דמכה מרחוק , וכן לשון הרע כדאמר לקמן שהוא חומר כחן והורג בעון , וקאמר שנמשל לנחלי רתמים שפי מגחלים לחריס , מפני שלפי שכבו מבחוץ בוערות מבפנים , וכן החומר לשון הרע מזה לזה לבו בוער בקרבו ואע"פ שהולך ומפייסו עדיין טוטר לו בלבו שנכנם לשון הרע בלבו ולא יצא לגמרי , ומעם גבור מפני קושי לשון הרע כדאמר בשחר טוב ברעה הגבור בוז ורמה כמה הוא קשה לשון הרע כי כמה לחבירו ים בחדש ים מהן זקופים וים מהן מוטים וים מהן עומדים והלשון הזה בכיח החסורים והלחיים מקיפות לותה וכמה מגחלות יש עליו ואין לחדש יכול לעמוד בו ואלו היה זקוף ומלמד בו ולא היה נכנע לפני כל אדם וכמה :

כב **אומר** לנחש , ד"מ קאמר טעם הדברים כאלו הנחש נשאל והשיב כך , ומיהו הא דאמרו לו מה אתה נהנה שלעתיד החיות מתקבלות ואומרות לו כך וכדגרסינן בפ"ק דתעניות , ולפ"ז לשון אמרו לו לאו דוקא , ומ"מ

פירוש הקצר מפ"מ ושי"מ

קטיל חליתי : מן אבנר לדוד , וזהו מחיתו : מה את בעי מן גולגולוי דהדין , מגלגול דבריו דלא כך היה , אלא בחיה קון הוערה הכף מעיל ומגן , ומתפאר בעצמו על לא דבר : בסירה , קון : הוערה , לשון ערה :

הלכה כא ואלו , גחלי רתמים : אע"פ וכו' , וכן הוא לשון הרע שמע"פ שנלקה שמתפייס זה שמקבלו אם האחר מלקה תחתו , מ"מ לבו בוער עליו תמיד ומוטר לו המלקה בלבו שנכנס בו הלשון הרע בלבו ולא יצא לגמרי , ומחן קא דריס כי לשון הרע חקרי חן כדליף בפ' יש בערכין , מחן שמוע לשונם , ומעם גבור , מפני קושי לה"ר , כדאמר במדרש שוח"ט ברעה הגבור , בז ורמה כמה היא קשה לה"ר , כי כמה חבריה ים בחדש ים מהם זקופים וים מהם מוטים וים מהם עומדים והלשון הזה בכיח החסורים והלחיים מקיפות לותו וחין לחדש יכול לעמוד בו , ולחו היה זקוף ומלמד עלמו"ש : שחניח גחלים , על עץ רותם היו :

בבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

כא עיין יפ"מ , ול"ל מה"ת נקראת מכה זו שמכה מרחוק משום שפוגעים בשמים מלד בדיבור לה"ר עד לקיע ערבות ועי"ש ומשלה למכת חן , ומשלה ב"כ מה"ט לגחלים שחין להם כבוי מבפנים , ופי' לענין המשובה שמקרחת מיס כדלחיתה בח ובכל מוטלים ע"י המשובה גמורה מכניס הכל המשובה עושה כל שחין זכרון כלל ממעשיו המשוב שגדולה המשובה שמגעת עד למעלה , ומפ"ל בחטח זה שחין כח המשובה לכפות הכל , וכ"ע מודים בזה שהמשובה חיכה עושה כלו ומיכה מגעת על כ"ב ועד בכלל כי חם גם בעסק המורה חח"ז בלב נשבר מלוד מח"ז ופי' לעיל , ולפ"ז נלחה מ"ם יעקב בחרבי ובקשתי ע"ש פרש"י , ולפ"ז נלחה שכל המעשים עובים עם המשובה מדמה לחרב שמגין מקרוב וקורה קונה קשה להגין מרחוק ועוד יותר בחשבות עובות ודוק :

כב נראה שעיון שלמה זו והמשובה היא כן , דוודחי זו היא כן בכל העליחות דמחמרת מן עליחת כי חין חדם נוקף בלשונו חלח ב"ה מכריזין עליו בשמים , ולח בכל הקב"ה עושה עליחותו חלח בזה שוחלים לו בשה שהוח יכח מכלל השלוחים כולם שכולם נהנים משליחות זו לרעה שכן היא מדחו של הש"י חין רעה שלח יהיה מרעה זו עובה לחחר ומשל"ב רעה זו של הנחש שחינו נהנה ח"ב רעה זו הוא רק רע ש"מ שהוא לעובה , וע"ב עוב יותר היה שיהיה ג"כ נהנה , ומשובתו שכן נחמר לו מחמיח בזה רמז המשובה משום שרעה זה

ומ"מ כך לגדתה ודויקרא רבה פכ"ו פליגא לההיא דהתם קאמר דתשובתו למחלת מה הנייה ים לך ואין יתרון לבעל הלשון וכן היא דעת הגדה דדברים רבה פ"ה, ולפי הגדה זו ודויקרא רבה התשובה למחת מפני שכך נגזר עליו מלמעלה, והיינו דכתיב בלא לחם כלומר וכי נשיכתו מבלי שלותים לו מלמעלה, פי' שהקב"ה עושה שלימותו על ידו להמית החוטא כדאמר דויקרא רבה פכ"ב ע"י הכל הקב"ה עושה שלימותו וכו', ומ"ם ואין יתרון לבעל הלשון תשובה למחלת למה לחתה עמך בחבר ח' וכו', וכן למר וכן למר קשה למה היו משיב למחת נשיכתו כי לנקמה עושה ומחת ה' נהיה הדבר כלומר ואיכה תמית ביקר וכן החשה ואתה תשופנו עקב, וליכא למימר דהייגו דקאמר הכא חלא חס מתאמר לי מן עליותא, דהקהלת רבתי איתא הכי אין הנחש עומד חלא ח"כ נלחש לו מלעיל ואין החכי טורף חלא ח"כ נלחש לו מלמעלה, ואין המלכות מתגרה בבני אדם חלא ח"כ נלחש לה מלעיל, משמע דכלהו חד גוונא נינהו, ותע"ב דלאגדה דויקרא שתשובתו ואין יתרון לבעל הלשון ים לי תשובה נכונה לקושיא זו כדפירשתי שם, לפי הגדה זו הקושיא במקומה עומדת, ומשמ י"ל דקללת הנחש דאיכה תמית איכה חלא לגשיכה בעלמא, אבל נשיכה ב"ח בה מיתה איכה חלא בגזרה בשעתא על חטא העשוך: אריה טורף ואוכל, בתעניות בפ' הנ' פי' רש"י תרי דורס ואוכל מיד ואינו מתירא זאב טורף ואוכל שמוליך לחוריו ואוכל שם שמפחד מן הבריות, וק"ל דשפ"ק דב"ק אמר שמואל תרי בר"ה דרס ואכל פעור טרף ואכל חייב דרס ואכל פעור כיון דאורמיה למדרס טרף לאו אורמיה הוא, והתם ח"ת לפ' טרף שמוליך לחוריו דטרף ואכל בר"ה קאמר, ועוד דהתם פרכינן למימרא דטרפה לאו אורמיה הוא והכתיב תרי טורף בדי גורותיו, ומשניון בשביל גורותיו, ותו פרכינן ומחנק ללבתותיו, ומשני בשביל לבתותיו, ותו פרכינן וימלט טרף חוריו, ומשני בשביל חוריו, ותו פרכינן ומטוטותיו טרפה, ומשניון בשביל מטוטותיו, ותי פי' טרפה דקאמר שמוליך לחוריו מתי פריך ממחנק ללבתותיו, ועוד מתי משני למתי דפריך מוימלט טרף חוריו בשביל חוריו, דתנן נמי הכי קאמרן דטרפה היינו שמוליך לחוריו, ומתי דפרכינן הוא היכי קאמר הכי אתרי כיון דלאו אורמיה נהכי, וכן במ"ם בשביל מטוטותיו לא משני כלום, ומס פרס"י דרס אלא הרגה אלא ממיית אכלה טרף שהרגה ואכלה, וגבי בשביל גורותיו פי' אורמיה להרוג ולהביא ולהניע לאכל לטרוף ולאכול הוא עלמו כי היי לאו אורמיה, וגבי בשביל חוריו פי' אורמיה להרוג ולהביא להניע לחוריו בשביל חוריו, אבל לאכול מיד לאחר הריגה כי היי דשמואל לאו אורמיה הוא, ולכן נראה דה"ק דקאמר אתרי דורס ואוכל פי' שאוכלם מחיים זאב טורף ואוכל שהורג ואח"כ אוכל: וכל האבדים מרגיזין, ואע"ג דכל הדורסים האדם מחלחל והולך כדאמר בפרק חלו טרפות שבדיקת הדרוסה אם החדי' בשר כנגד בני מעיים אכל מקום חיטו מחלחל רק כנגד מקום הדריסה, אבל אדם של נחש מחלחל בכל האבדים ובדאמר בויקרא רבה פכ"ב שמי שנגע בנחש נשרו אבריו, ועי"ל שאפי' שיחלת זה בדורסים יקשה על הנחש, שהדורסים הוטבע בהם זה להיות להם כמו הנחש לבעל המלכול כמ"ש הטבעיים אבל הנחש שחיטו אוכל מה שהורג קשה למה הוצרך זה הדבר בטבעו שיהיה מזיק אפילו אלא בפניהם יותר ממכת חרב: אומר אדרבה והורג בסוריא, שאומר לשון הרע על מי שעומד בסוריא ועי"ז הוא נהרג, וא"ת מה ענין זה לזה כי זה דבר טבעי וזה מקרי ומה תירוץ זה לזה, י"ל שלפי שהנחש אב למספרי לשון הרע נהיה אדרבה קשה כ"ב להיות תוכחת מוסר למספרי לשון הרע שידעו שע"י לשון הרע הורגים אפילו הרחוקים:

כג ויש לה פירות, ק' מאי קאמר אי דאוכל פירות בעה"ז היכי פסיק ותני הזכות דמשמע כל זכות, והא

כבוד חכמים וחדושי מוהר"א ז"ל

פונש בשמים מאוד מאוד בכל הקיצים יותר מכל החוטאים ועי"כ נ"כ יצא רע מכולם, וכן רמזו לדבר כזה שיהיה נודע שלו ונודע פי' משפט עשה ודין גמור בלי פעולה אחרת, ויותר מזה נ"ל לאמרו דאמרינן במסכת שבת אין מיתה רעה שולטת באדם עד שתשתל בבהמה, ואכ"ל שבנחש אין כן הטעם כי בכל האבותים הוא כן משום שמפי עליון לא תצא הרעות אלא הרעה תבא מאילי לעוני רעה, והיינו דזה שמסלקים ממנו גם אלהים וע"כ נשתל בבהמות נדמו ונמסר ע"י הטבע לחיות האוכלות בבהמות וזהו שליחות לעוכרם, אבל בנחש אחיו נהנה, וא"כ ודאלאי גם לנשוך לבהמה אינו מלד הטבע, ועי"כ שיצא בזה נ"כ מן הכלל שתמיד, נגזר בפי' הרעה מפי עליון ונלמוד לו בלחש בפירוש שליחותו לרעה, ולפ"ז ע"כ המדרש קהלת שתבית היפ"מ לאו בחד גוונא מיתני שבכלם הלחש הוא להאבותים לעוכרם שיחלנו בבהמה זו ע"י הטבע ומפי עליון לא תצא כלל הרעה לאוזם, ומשמ"כ מי שהוא נ"כ בזה ע"כ הלחש יוצא שהנחש יעשה רעה לזה וא"כ מכל זה רואים למ"ד שבריפה

פירוש הקצר מפ"ם וש"מ

הלכה כב דו, לשון דהוא: גרם לי, הלשון הוא שגרם לי ללמוד מה העפר, לפיכך הוא אומת לעפר: נביה, לשון נופך: אני פרצתי גדרו של עולם, לפיכך מי מעוי בין הגדרות לסבול שם הכותם שלי וללחוך מה העפר:

הלכה כג הזכות יש לה קרן. לעולם הבא ים לה פירות בעוה"ז, ופיפא דהך תוספתא דלעיל הא חלו שהן נפרעין מן האדם בעוה"ז כו': הזכות, מלבד שכר גוף המצוה ים לו ב"ב שכר על מכשיריה כגון לולב, שגוף המצוה נעילתו ב"ש לילך ביום, ומס יזדמן האדם בקניתו מהמילן ובקשירתו ויתיקתו וכיוצא יהיה לו עוד שכר על זריזותו וזה יקרא פרי, כי הוא מזולת שכר גוף המצוה, תמצא בעבירה אין עושה רק על גוף העבירה לא על מכשיריה: שעשית פרי. פרש"י כגון חלול השם שהדם שטוב עובר עבירה ותחריס למדין ממנו לעשות כן: ע"ת. כל עבירה שעשית פרי וכו'. כגון ע"ת ג"ע וס"ד שנרתין פרי דרכם ונכרין הן, ע"ת וס"ד נרתין הן, וב"ע הם טוליד לו תפילו לא

והא לא תנן הכי אלא בד' דלעיל ודוקא לימן כדלימת בפרק קמא דקדושין, ועוד מאי רבותא דזכות הלא בד' עבירות כגבדן נמי לוכל פירות בעולם הזה כדלעיל, ואי משום דבהני דמתניתין שייכן נמי בקור חולים והכנסת אורחים והשכמת בית המדרש כדאימא בפרק מפנין, הרי גם בעבירות אימא נמי פורק עול ומפר בדים וזולתן דאמריגן בסמוך דנפרעין מהן בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, ואם ר"ל שזכות ה' מוסיף שכר בעולם הבא יותר מהרווי לפי העבירה ובעבירה ליכא מוסיף טוגם יותר על הרווי לפי העבירה וכגרוה מפרש"י שפירש לן לו פירות לן נפרעין ממנו יותר מכדי רשעו, מ"מ לקרות זה פירות לן זה הלא הגדלת השכר עלמו, ועוד כי עיקר השכר הוא כן כי לפי המלוה לא היה רווי שיהיה השכר הלא זמני והקב"ה בחסדו נותנו קיים וגלמי כדלאלמוד לקמן סי' כ"ז, ומ"מ לקרות זה פרי דמשמע טפל לקרן, ועוד מ"ק עבירה יש לה קרן דמשמע שנותן גמולה לפי הרווי והא ליתא שכפי הרווי היה העונש גלמי וה' ברחמיו לימו נותנו הלא זמני כדלאלמוד במקום הרמוז, ועוד לפי מ"ש דעבירה שעשה פרי יש לה פרי יהיה דינא לעד לעולם מכיון דמוסיף על העונש הרווי לה והא ודאי ליתא דהא משפט רשעים בגהינם י"ב חדש הלא ק"ב הוא מלטוענים והאפקורסים והני דמייתי בסמוך, וי"ל שכ"ל שהזכות מלבד שכר גוף המלוה יש"נ ג"כ שכר על מכשיריה כגון לולב שגוף המלוה נטילתו בי"ט לאו שיהיה אם יזדכו האדם לטרוד בקלילתו מהחלון ובקשירתו ותיקונו וכי לא יהיה לו עוד שכר על זה וזה יקרא פרי כי הוא מזולת שכר גוף המלוה, למנם בעבירה אין טוגם רק על גוף העבירה לא על מכשיריה, ומעם זה לפי שבמלוה יש"מ ויגיל האדם בכל הטורח והזרוז שעושה אבל בעבירה לא יאפון האיש רק בגוף העבירה שילכו מוקפו וכדאיבעית בפה תאני בב"ר פ"ל סי' ג', ומ"מ בעבירה שעשה פירות למומרתה יגמל לאף על כל מכשיריה, ק"ק דפרי מעלייהם דמייתי הכא מייתי לה בפ"ק דקדושין לרחיה למתני' דהלו דברים שעושה לוכל פירותיהם בעה"ז אלמא דהייט הא, ולימא למימר דפליג דהתם נמי מייתי הא דהזכות יש לה קרן ופירות, ודוחק לומר דפרי תרתי גווני הוי, וע"ק דהאי קרא לא מיירי רק במי שעוב לשמים ועוב לבריות דהייט לדיק טוב כדאמר התם והיכי פסיק ואמי הזכות יש לה קרן ויש לה פירות דמשמע כל זכות: ואסנם בפ' הגז' אמן כל העושה מלוה לאחת מקיין לו ומאריכין לו ימיו ועוחל את הארץ ומפרש בגמרא כל העושה מלוה לאחת יפירה על זכיותיו מקיין לו ודומה כמי שקיים כל התורה ורבותא דהכא ד' דאמן שהאדם עושה לותם לוכל פירותיהם הייט שהם שכולה מכרעת, ולפי"ז מיקין לפרושי דהכא בזכות היפירה על זכיותיו קאמר דכל זכות שהיה מהניא להתכיל פירות בעה"ז מה שאין כן בעבירות שאע"פ שיהיה רובה עוונות ויורם נהיים לימו לוכל פירות בעה"ז אלא כפים ביניהן עבירה שעושה פירות אלא דהתם רמיקן להא דכל העושה מלוה לאחת יפירה על זכיותיו מדאניח כל שזכיותיו מרובין מעוונותיו תריצין לו ודומה כמי שעשרה כל התורה כלה ולא שייר ממנה לפילו לות לאחת וכל שעוונותיו מרובין מזכיותיו מעיבין לו ודומה כמי שקיים כל התורה כלה ולא חיסר לות לאחת ממנה ומתרן לאיי דעבדין ליה י"ט ויום בים ורבא מתרן הא מני ר' יעקב היא דאמר שכר מלות בהאי עלמא ליכא ופרש"י מתניתין דקאמי מעיבין ומריעין דעבדין ליה י"ט ויום בים מי שעושה מלוה יפירא דהוי רובא זכיות מתקיין בעה"ז י"ט שנפרעין ממנו עוונותיו וזהו תקון י"ט לו לעה"ב וכל שעוונותיו מרובין דקאמי מריעין לו היינו דעבדין ליה הזמנת יום בים שמשלמין לו שכר מלותיו כאן להיות מתוקן לו יום רע, רבה אמר לעולם כדאמרן מעיקרא מעיבין לו בשכר מלות והקרן קיימת והך מתניתין דקאמי מריעין לו ר' יעקב היא, והתוספות כתבו דר"ח פי' מהאי' דעבדי ליה י"ט ויום בים ותרוייהו בעה"ז ומעיבין לו דבריית הוי פי' לאחתי', כלומר פעמים שעושין לו י"ט כדי לקבל שכר מלותיו בעה"ז ובאותו יום יהא דומה לו כמו שקיים כל התורה לבל רוב ימיו של אדם שרוי ברעה והיינו שעוונותיו מרובין על זכיותיו ומריעים לו היינו פעמים שעושים לו יום רע כדי למרק עוונותיו בעה"ז ובאותו יום יהא דומה לו כמי שעשרה כל התורה לבל רוב ימיו של אדם שרוי בטובה כשזכיותיו מרובין על עוונותיו, ולפי פרש"י לא מיתוקמא הך דתני הזכות יש לה פירות לפילו במלוה יפירה על זכיותיו לאחיי דאמר דלימו נגמל בעה"ז טובה רק רעה, ולפר"ח נמי קשה מאי קאמר עבירה יש לה קרן ואין לה פירות דאי היינו זכות יפירא מיירי הא נמי בעבירה יפירה על עבירותיו מיירי והיכי קאמר דאין לה פירות והא רובא עוונותיו אע"פ שפעמים עושין לו י"ט לקבל שכר מלותיו בעה"ז רוב ימיו שרוי ברעה, וי"ל דלא מיתוקמא אלא כרבא ואיי לא שמיע ליה וכמה דוכתי משכחן דאמורא לא ידע בריייתא, ולפ"ז י"ל דאע"ג דקרא בלדיק כי טוב מיירי ס"ל דכל מלוה יפירה על זכיותיו חמיבא כאד מהנך דטוב לשמים ולבריות כשהיא שקולה: ששעשת פרי, פרש"י כגון חלול ה' שאדם חשוב עובר עבירה ואחריס למדין ממנו לעשות כן, וכבר כתבתי לעיל סי' ט"ו דע"ז ג"ע ע"ד ולה"ר מהעושות פירות: דכתיב לו נדברו, ולחושבי שמו, ואמר בפ"ק דקדושין מאי ולחושבי שמו אמר רב אסי לפילו אחד לדש לעשות מלוה ואחם ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה: און אם רציתי בלבי, הוה ליה כאלו לא יאמע ה', דאין לפרש אאם אאב בתפלתו לעשות אאן באחותו דבר שאתפלל עליו כגון שאבקש כח וכוחתו כדי להרע לאחרו לא יאמע ה' בתפלתו דהא פשיטא: און אם רציתי בלבי, בפ"ק דקדושין גרסינן ואלא מה אני מקיים

הגהות

פירוש הקצר מפ"מ ושי"מ

יהויד באיש אאסרה על בעלה, וכן להיר' דאתני מעתיו: דכתיב אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו, וסיסיה דקאי ולחושבי שמו, ודדשינן אפי' אאד לעשות מלוה ואחם ולא עשה, מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

שריפה אמורה מסקילה שהרי מי שאחייב סקילה היה דורסתו שים לה סגלה וזכה מפי עליון לא קלא הרעה ומשא"כ מי שאחייב שריפה ואחם מכישו שאין לו הגלה וע"כ משום שמי שאחייב שריפה פגעו יותר מפי שאחייב סקילה וע"כ מאאת גודל פגעם יוצא עליהם רעה מעשים וק"ל:

כג מחשבה עונש הקב"ה מלרף למעשה וכו', ומשמע שהוא רק עלירוף ומפל למעשה והמעשה הוא בעיקר, ובכל מייני במחשבה בל

מחשבה רעה אין המקום מצרפה למעשה
מחשבה טובה המקום מצרפה למעשה
דכתיב (מלאכי ג) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו

הגי מבית אל העם הזה רעה פרי מחשבותם מחשבה שטעה מעשה הקב"ה מלרפה למעשה מחשבה שאין בה מעשה אין הב"ה מלרף למעשה ואלא הא דכתיב למען תפוש את בית ישראל בלבם, ת"ר את אחת בר יעקב ההוא בע"ח הוא דכתיב דאמר מר חמורא ע"ח שכל המודע בה בכופר בכל התורה כלה, שולח אמר כדרב הונא דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו הותרה לו ס"ד אלא נעשית לו כהיתר, ופי' רש"י מחשבה שטעה פירות שקיים מחשבתו ועשה מלרפה למעשה ונפרעים ממנו אף על המחשבה, שולח אמר הא דכתיב פרי מחשבותם בעובר ושנה כתיב כי הדר מהרהר לעשות מלרפה למעשה ואפילו לא עבידי לה"מ אלא אלא רעהו. מחשבה רעה אין המקום מצרפה למעשה (תהלים סו) און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' הדא דתימא בישראל אבל בעו"ג חילופים מחשבה טובה אין הקב"ה מצרפה מחשבה רעה הקב"ה מצרפה מחשבה טובה אין המקום מצרפה דכתיב (דניאל ו) ועד מעלי שמשא הוה משתדר להצלותיה ולא כתיב לשיוביה מחשבה רעה הקב"ה מצרפה (עובדיה ז) מקטל מחסם אחיך יעקב וכי הרגו הוה ומנלן על מחשבתו להגילו לגמרי מלרפה למעשה, וי"ל דכיון דכתיב הוה משתדר להצלותיה כי כתב שם בל' לשיובותיה הוה ליה למכתב ושיובה שהיה המובן שנחשב לו כאילו הגילו לגמרי דליכא למעטי שהגילו ממש כיון דהא כתיב ועד מעלי שמשא הוה משתדר להצלותיה, אלא ודאי לא נחשב לו רק מה שהגילו עד הערב ממש ולא מה שחשב להגילו לגמרי, ומ"ש התום' קאמר קרא שלא שלא הגילו פי' שלא הגילו הללה גמורה אלא מבקש להגילו אבל מה שהגילו עד הערב מעשה ממש היה ונחשב לו לזכות לותו מעשה: מקטל מחסם אחיך יעקב, חבר מקטל דסיפיה דקרא בהדיה מחסם אחיך דבזולת זה אין רגיל, שהרי ליפשר לפ' מחסם אחיך יעקב על מה שרדפו בפועל כדכתיב על רדפו בחרב אחיו ואחת רחמיו, ובע"ל אימת שהולך יעקב ליכנס לתוך חמי מביריו ונעשה שם לו נס ליגעל אבל השתא משמע שהחסם הוא קטלא ממש, ומאחר שלא הרגו ממש ס"ל דמחשבתו לורפה למעשה, ות"ת ומנליה לחבר מקטל למחסם אחיך יעקב, י"ל מיתורא דפסיקא דלמען יכלת לים מהר עשו ע"י קטלא הוא דבתר הכי כתיב להכריית את פליטיו כאשר עשית יעשה לך, ומיהו בדברי התוספות לא מייתי אלא דכתיב מחסם אחיך יעקב וגו', ולא מליגו שעשה עשו ליעקב שום רעה אלא מחשבתו הרעה אבר אחד עליו מלרפה הקב"ה למעשה, נראה מדבריהם דלא הוו גרסין מקטל, ומ"מ י"ל יעקב ועשו מתן דבר שמיהו דודאי קרא בבני עשו כתיב על אבר הרעו לבני יעקב ממש כדכתיב ברישא דעניות כה אמר ה' אלהיס לאדום, עד והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו ואמו גבורים תימן, ובהדיא כתיב התם אבר עשה לישראל בעת גלותם בלומר ביום עמדך מנגד, ואל תרע ביום אחיך, אל תבוז בשבר עמי, ואל תעמוד על הפרק, כי כאבר שתיסס על הר קדשי, וי"ל דה"פ הגה מחסם שעשה עשו ליעקב תכשהו מעשה וזה היה להגיל דניאל מגוב אריות אלמא אע"ג שהגילו עד הערב קאמר קרא שלא הגילו אלא מבקש להגילו. מדכתיב להגלותם ולא כתיב ושיובה, ולא הביאתי זה דהא קרא בהללה גמורה מיירי שהיה מבקש להגילו לכ"ע הוה ממחדר להגלותיה ולא כתיב ושיובה שלפי האמת לא הגילו לגמרי ואיך יכתוב הכתוב ושיובה שהיה נראה שהגילו ממש, נהי דבספר זכרון לפני ה' ליפשר ליכתב שהגילו על מחשבתו אבל בספור המעשה לאנשים איך יכתוב מה שלא היה, ואם ר"ל דלכתוב ושיובה עד מעלי שמשא אמאי לא הוה ידעי' מהכא דמחשבתו הטובה נרפה למעשה כי מה שהגילו עד הערב מעשה ממש

עשה: ולא כתיב לשיוביה. ותע"ש שחשב לשיובים ממש, ולהגלותיה ממש שהשחדל לדבר לגיוסם לעזוב בעדו בלבד: מקטל מחסם אחיך יעקב. מקטל, סיפיה דקרא דלעיל מיירי הוא ואחו ואחו גבוריך תימן למען יכרת אים מהר עשו מקטל, ופשיטא דקרא מחסם קטל הוא דבתר הכי כתיב להכריית את פליטיו אבל מיותר הוא והלכך דריש ליה לקרא דבתרי' מקטל מחסם אחיך מפני שהרגם אחיך מחסם אלך ובמתרגום

על המעשה שבזה אין המחשבה פועלת כלום שאם אין המעשה אין המחשבה כלום אבל לענין מחשבה של תורה המחשבה לתודה היא מעשה שהרי אמרין דבר מתוך דבר וזה שמוזלין פלפלא בהמה להבין דבר מתוך דבר, תמה"ב במחשבה לעשות מלוה אמרין המחשבה פעולה אלא עלמה רק בהרהור עבירה אי זמית הוזיל ומוסב במחשבה והרהור עבירה קשה מעבירה:

היה רי להכרת לעולם בעומדו ולא רי זה אלא ביום עמדך מגוד וכו' כי בניו הוסיפו מכאוב על מכאובם, והכרת הפרי הזה, דאל"כ מאי תכסך בושה ואלא לעולם אדום היה עורר ליסראל ולא יתבושמו, ועוד מה ל"ל כאן ונכרת לעולם ואלא כבר נאמר למעלן יכרת איש מבני עמו, אלא דכנגד עמו ויעקב מיירי סרליה להרגו בערמה וכסתה בלמה פניו כי לא יכול לו ונלחמה חרפתו סרליה להכרוג אחיו אלא כדין, ואולי עז"א בב"ר וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו מפני הבושה:

כד מזה מעם בשוב לדיק מלדקתו, בפ"ק דקדושין מייתי סך תוספתא ולא גריס סתם אחי קרא אלא לדקת הלדיק לא תלילו ביום פעמו, והכי מסתבר, דאי כדגרסינן הכא, מאי אחת ריש לקיש לאשמעינן, אח בשוב לדיק מלדקתו ט"ס הייגו שתוהא על הרחשונות, דאל"כ מאי קאמר אח פעימה שהעשה עול חוזר הו מעשות לדק ואחת, אלא דמשום דהכא נקט לדקת הלדיק לא תלילו דכתיב בריש ס"ד דאף דלאו תוהא על הרחשונות מיירי מדכתיב סתמא, ומאי דכתיב בתר הכי בשוב לדיק מלדקתו ועשה עול ומת בהם הייגו דאפילו הזכיות נעשין לו כעומות ונעשה עליהם, קמ"ל ריש לקיש דלדקת הלדיק לא תלילו גמי בתוהא על הרחשונות מיירי, וקרא דבשוב לדיק פירוש דקרא קאמר הוא: ובתוהא על הרחשונות, דאל"כ למאי ליכד מה שעשה כל ימיו, לא יהא אלא כמחלה עומות ומחלה זכיות וכדפריך בפ"ק דקדושין: מה מעם ובשוב רשע מרשעתו לא יכשל בה ביום שובו מרשעו, קרא אלא הכא ולפי גרסתנו ניחא למימר מהכא, משום דכתיב ביה ועשה משפט וללקה דמשמע דבשובו משיב כעומה משפט ולדקה וכדילוף לה ריש לקיש בפ' יום כ"ב מהכא שהעבירות נחשבות לו כזכיות כדרבי יוחנן, ועוד דמדכתיב עליהם הוא ימות משמע, ומ"מ ר"י מייתי לה מקציעות כל בגדותיך, אלא תימא דהכא ועשה משפט ולדקה קאמר שכדי שיחשבו לו עומות כזכיות לריך שיעשה משפט ולדקה ג"כ: בזכיות, בפ' יום כ"ב קאמר ריש לקיש גדולה תשובה משדומות נעשות לו כשגגות, ורמינן לה אחא, ומסני לא קשיא כאן מאהבה כאן מיראה: כל בגידות שבגדת, מדל"ק בגדיך דריש ליה לשון בגידה, ומה נאה זה לפי מה שפי' קלת המזמור בדוד המלך כי להיותו רחם לבעלי תשובה הגמורה אמר עליו כן:

כה רובו זכיות, בפ"ק דקדושין מייתי תוספתא כי הך,

כבור חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

כה רובו זכיות וכו', וקמ"ל בזה שאין הקב"ה מחליף זכות בחוב, ולדיקים גמורים שמעשיהן ממול יכריעו, ומ"מ אין לדיק בארץ שאינו חוטא אלא מלמד שחשב עליו להרגו והעלה עליו הכתוב כאלו הרגו:

כד תני רשב"י הרי שהיה אדם צדיק גמור כל ימיו ובאחרונה מרד איבד זה כל מה שעשה כל ימיו מ"ט (יחזקאל לג) בשוב צדיק מצדקתו ועשה עול רשב"ל אמר ובתוהא על הראשונות הרי שהיה אדם רשע גמור כל ימיו ובסוף עשה תשובה הב"ה מקבלו מ"ט (שם) ובשוב רשע מרשעתו א"ר יוחנן ולא עוד אלא כל העבירות שעשה הן נחשבין עליו כזכיות מ"ט (תהלים מה) מור ואהלות קציעות כל בגדותיך כל בגידות שבגדת בי הרי הן כמור ואהלות וקציעות:

כה רובו זכיות ומיעוטו עבירות נפרעין ממנו מיעוט עבירות בעולם הזה בשביל ליתן לו שכרו משלם לעתיד

ולמ"ל רובו לפילו מחלה על מחלה בן הטה"כ דרב חסד מטה כלפי חסד כדלקמן ופסיטא דנפרעין ממנו מיעוט עבירות בטה"ז כיון דרובו זכיות ליכו ניהול מזה, י"ל דהא קמ"ל דאפילו ברובא זכיות נפרעין ממנו מיעוט עבירות בטה"ז דלא תימא דמוחלין לו, ולפי מה שכתוב לקמן בפ"ק דר"ה סי' מ' דבעולם האתיה מיקל עפי, י"ל דהסיא דרב חסד מטה כלפי חסד דוקא בעולם האתיה והכא בעולם הנשמות, ולהכי בעי רובא זכיות כדי שיזכה שם לג"ע ויפרע מיעוט עבירות בטה"ז, דאי הוה שקול היו נפרעין ממנו מיעוטן בגיהנם ואח"כ היה זוכה לג"ע, ובהא דאמר בפ"ק דקדושין אפילו דאלו דבריס שאדם עושה לוחן לוכל פירות שאם היתה שקולה מכרעת, הקשו התוספות בלאו הכי נמי אמרינן דרב חסד מטה כלפי חסד כשהן שקולין, ותירלו דבשאר מלות כשמעשיו שקולין הוי כביטולי לחבל בהני חשיב לדיק גמור, ואחן נמי מלינן לתרולי הכי נמי הכא דלהכי נקט רובו זכיות ליחשב לדיק גמור, אבל לעל"ד אין לורך לתירוץ התוספות שם דהא מטה כלפי חסד חיוו אלא להאילו מגיהנם אבל לא לאחול פירות בטה"ז, ומ"ש שאם היתה שקולה מכרעת הייגו לאחול פירות בטה"ז, וה"ל מ"ש שם בשאנה כל העושה מלוה ומיטין לו ומוחל את האדן ומפרע בגמרא כל העושה מלוה אי יתירה על זכיותיו, הייגו משום מטיין לו בטה"ז דאילו למחול את הטה"כ בשאנה על מחלה סגי: מיעוט עבירות קלות, לאפוקי חמורות כגון פורק עול ומ' בשמוך דבהמה

פירוש הקצר מפ"מ ושי"ם

הלכה כד ובאחרונה מרד. לעי"ש אלא עשה עבירות ממש אלא שמרד במעשה. הטוב בעשה והייגו כדל"ל לנקמיה, ובחוספת על הרחשונות בעשה הטוב ה"ז מיבד אח כל מה שעשה כל ימיו: מה שעם דכתיב בשוב צדיק וגו', ואם עשה עול פעימה דשב מלדקתו, אלא דס"ק בשוב לדיק מלדקתו אפי' אם אין בו אלא שעשב מלדקתו ואחה ומחחרט על הלדקות שעשה מעלה עליו כאילו עשה עול: מה שעם ובשוב רשע מרשעתו. לאחר עשה ויעש משפט ולדקה הוא אח נפשו, ככל נמי בכפל הדברים הן, דהול"ל ובשוב רשע ויעש משפט ולדקה ומה מרשעתו אחר עשה, אלא דס"ק ובשוב רשע מרשעתו, כלומר מרשעתו ואחחרט על אחר עשה אלא"ע אלא עשה עדיין מעשים טובים, מעלין עליו כאילו עשה משפט ולדקה: בגדותיך. קרי ביה בגידותיך:

דכהנהו לפילו קים בידו כמה זכיות לוקה בעה"ז וכעה"ב כדפסמוך, ומלות קלות דנקט בסמוך לאפוקי ממורות כגון מוסר נפשו על קדוש ה' ומניל נפשות ומזכה לאם הרבים, דבבה"ג לא שכיח שיהיה רובו עבירות, שמלוה לאחת כאלו שקולה כנגד כמה עבירות, שאין העבירות והזכיות שקולות כפי המספר אלא בדעת עליון, ויש מלוה שקולה כנגד כמה עבירות ויש עבירה שקולה כנגד כמה מלות כמ"ש הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה: נותנין לו שכר מלות קלות, תימה דהתנן בעדיות משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש, והיינו ברובו טומת דאי במחלה על מחלה רב חסד משא כלפי חסד, ות"ל לאחר י"ב חדש זוכים לעה"ב, וכן כתבו התו' בפ"ק דר"ה גבי רשעי' גמורים נכתבים ונחתמים לאלאחר לגיהנם דהיינו רובא טומת, לא אלא יהא להם תקנה אלא נדונין י"ב חדש ועולין לע"ג דכתיב בקרון לדרון עולם, ות"ל לאחי נותנין להם שכר מלות קלות בעה"ז בשביל ליפרע ממנו משלם לעתיד לבוא דמשמע דליש להו תקנה, והא כיון דאית להו תקנה בתר י"ב חדש ראוי לשמור לו מלותיו לכשיעלה מגיהנם בתר י"ב חדש, ואע"ג דהיכא דאיכא דהו טון פושעי ישראל בגופן ורובא טומת ליש להו תקנה, דבתר י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת, דומק גדול לאוקומי הא דידן בדאיכא טון פושעי ישראל בגופן, בהדיהו מכיון אלא פירש, וי"ל דהתם בעולם הנשמות כדכתי ב, והכא מיירי בעולם התחיה כדפרש"י והתום' ואפילו מי שרובו זכיות בדין עולם הנשמות ליפשר יחשב רובא טומת בדין תחית המתים, וכ"ש מי שהוא מחלה על מחלה דרובא טומת בדיעם קאמר ולזכות לתחיה שהוא קיים לעולם בעי זכות טפי ועבירה קלה חשובה חמורה למוע הטובה הגדולה ההיא, ולהכי אפילו הכא רשעים גמורים יש להם תקומה לאחר י"ב חדש כיון דבדין עולם הנשמות חשובים רובא זכיות, ואע"ג דנפרעין ממנו מיטוע עבירות בעה"ז כדי ליתן שכרו כלם לעתיד. היינו לעולם הנשמות ומ"מ ישאר קלת מעונש לעולם התחיה עד שיפרע מהם גם וגם ע"י שנפרעין ממנו בעה"ז יקל טונשן בעולם התחיה שיעלה מגיהנם לאחר י"ב חדש שאילו נשאר כל טונשו שם לא היה זוכה לתחיה בחטאתיו והיה מאותן שאין חייס ולא נדונין, ולפי מ"ש בעל ס' התמוך בל"ח שכ"ח וכן הרש"ם בחשובותיו סי' י"ח בשם הרמב"ן דהסיל דר"ה מיירי בדין כ"ח לאחר המות, וי"ל דמוסקמת דידן מיירי בדין התחיה, ואפילו מי שרובו זכיות לדין ההוא ליפשר שיחשב רובא טומת בדין שאחר התחיה, ורובו זכיות דאלו הכא ליפשר דהיינו ע"י מה שיעלה בגיהנם בעולם הנשמות ולופה עתידות מחשיבו בחיי רובא זכיות לגבי התחיה ויפרע ממנו מיטוע עבירות בעה"ז להיות לו עזר למעט עונשו בעה"ב כדי שיקבל שכרו משלם לאחרי קבלת עונשו: הפורק טול והמפר ברי' והמגלה פנים, כללו מפרש להו בסמוך: נפרעים ממנו בעה"ז, ים לתמוה שעיניו הרואות כמה רשעים פורקי טול ומפקורסים ומולמים בעה"ז, ואין הדעת מתקררת בשנאמר דיודע אלהים שיהרהרו תשובה קודם מותם ואמנו לא נדע, וי"ל שהם מולמים מפחת מזלם, או כדי להיות שבט אפו ית', או משום יכין רשע ולדיק ילבש, וכיוצא מהכ"ת הידועות ברשע וטוב לו לשכר כתבתי בישה תאלי בויקרא רבה ריש פ"כ, והכא לא מיירי אלא מגד גמול מעשיו כי לא יוטילוהו מעשיו הטובים לזכות בהן אפילו בעה"ז אם הוא פורק טול: עבודת אלילים וג"ע, תימה מ"ט דמ"ד בע"ז בקלות דבכל דוכתא קי"ל הכופר בע"ז כמודה בכל התורה, ומ"ט דמ"ד בג"ע בחמורות דאי משום דאית בה כרת ומיתת ב"ד הרי שבת וכמה עבירות כמי דאית בהו כרת ומיתת ב"ד, ונשמ' י"ל דע"ז זו כגון עובדה מלהבה או מירקה דלית בה חיוב מיתה, וג"ע היינו אשת איש והוליד ממזר דאמר עלה מעוות לא יוכל לתקון, ואע"ג דאמר בפ' חלק הבת על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעה"ב, שאני התם שקבל דינו בעה"ז, ועוד שמת בתשובה שכל המומתין מתודין: ע"א וג"ע, ליפשר דהוה הדין ס"ד וכ"ש לשון הרע שבקולה כשלשתן כדלעיל ולשון קלרה נקט, וליפשר דס"ד דחמורה כדאמר' בדבריס רבה פ"ב על הכל יש שליחה חון משל"ד כ"ע מודו שהיא כחמורות וכ"ש לשון הרע בקלות, ואם יש בו מעשים טובים רבים דהוי רובא זכיות יזכה לעה"ב ולי הוי רובא עוונות יזכה בעה"ז מיתה, וחד אמר כחמורות דהיינו פורק טול ומיפר ברית ואפילו יש בידו כמה מעשים טובים ליש ליה תקנתא: מה הנן קיימין, גרסה דמשם דק"ל כמאי דמפלגי רבי יוסי ור' יוסי דמאי נפקא מינה כי המשפט לאלאחר הוא, להכי הוה אם"ד דאפי' בעשה תשובה בחמורות ליש ליה תקנתא ולהכי בעית מי

הכי

המות, כי לא תושם הנפש בגיהנם למהדר מלכלוך העון שחזכה להדבק בעולם הרוחני ועבירה קלה אספיק לחייבה גיהנם לא ועוד שים שיקבלו דינם בעולם הנשמות ליפשר שיזכו לתחיה כמ"ש המוספות בפ' הכי' ות"כ מי שהיה רובא עוונות בעת מותו ליפשר יחשב לדיק גמור בדין התחיה, ורובו זכיות דאלו הכא ליפשר דהיינו ע"י מה שיעלה בגיהנם בעולם הנשמות ולופה עתידות מחשיבו בחיי רובא זכיות לגבי התחיה ויפרע ממנו מיטוע עבירות בעה"ז להיות לו עזר למעט עונשו בעה"ב כדי שיקבל שכרו משלם לאחרי קבלת עונשו: הפורק טול והמפר ברי' והמגלה פנים, כללו מפרש להו בסמוך: נפרעים ממנו בעה"ז, ים לתמוה שעיניו הרואות כמה רשעים פורקי טול ומפקורסים ומולמים בעה"ז, ואין הדעת מתקררת בשנאמר דיודע אלהים שיהרהרו תשובה קודם מותם ואמנו לא נדע, וי"ל שהם מולמים מפחת מזלם, או כדי להיות שבט אפו ית', או משום יכין רשע ולדיק ילבש, וכיוצא מהכ"ת הידועות ברשע וטוב לו לשכר כתבתי בישה תאלי בויקרא רבה ריש פ"כ, והכא לא מיירי אלא מגד גמול מעשיו כי לא יוטילוהו מעשיו הטובים לזכות בהן אפילו בעה"ז אם הוא פורק טול: עבודת אלילים וג"ע, תימה מ"ט דמ"ד בע"ז בקלות דבכל דוכתא קי"ל הכופר בע"ז כמודה בכל התורה, ומ"ט דמ"ד בג"ע בחמורות דאי משום דאית בה כרת ומיתת ב"ד הרי שבת וכמה עבירות כמי דאית בהו כרת ומיתת ב"ד, ונשמ' י"ל דע"ז זו כגון עובדה מלהבה או מירקה דלית בה חיוב מיתה, וג"ע היינו אשת איש והוליד ממזר דאמר עלה מעוות לא יוכל לתקון, ואע"ג דאמר בפ' חלק הבת על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעה"ב, שאני התם שקבל דינו בעה"ז, ועוד שמת בתשובה שכל המומתין מתודין: ע"א וג"ע, ליפשר דהוה הדין ס"ד וכ"ש לשון הרע שבקולה כשלשתן כדלעיל ולשון קלרה נקט, וליפשר דס"ד דחמורה כדאמר' בדבריס רבה פ"ב על הכל יש שליחה חון משל"ד כ"ע מודו שהיא כחמורות וכ"ש לשון הרע בקלות, ואם יש בו מעשים טובים רבים דהוי רובא זכיות יזכה לעה"ב ולי הוי רובא עוונות יזכה בעה"ז מיתה, וחד אמר כחמורות דהיינו פורק טול ומיפר ברית ואפילו יש בידו כמה מעשים טובים ליש ליה תקנתא: מה הנן קיימין, גרסה דמשם דק"ל כמאי דמפלגי רבי יוסי ור' יוסי דמאי נפקא מינה כי המשפט לאלאחר הוא, להכי הוה אם"ד דאפי' בעשה תשובה בחמורות ליש ליה תקנתא ולהכי בעית מי

הכי

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

הלכה בה אע"פ שיש בידו מעשים טובים. כלומר אע"פ שרובו זכיות כיון שים במיטוע עבירות שפשה אחד מהני המזכירים אין מתקרין אותו בעולם הזה. אלא הוא מקבל שכרו בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא. (ע"י): חד אמר בקלות. וחד אמר בחמורות. כלומר דפליגי אם אלו מאותן מיטוע עבירות הן, דמר ס"ל שנפרעין ממנו בעולם הזה כמו בשאר עבירות קלות, ומר ס"ל דאע"פ שמיטוע עבירות הוא, סופל ואית ביה מאילו החמורות ביותר, כאילו רובו עבירות דייתינן ליה. מה הנן קיימין: בתיוה רשע יאלו מדברים:

תמן

הני מצוי בקלות ופקלא מינה להתחזק בתשובה, ומצוי דלעולם בלא עשה תשובה מייתי ובמת ביסורין דמי הוו בקלות מתכפרים ביסורין היכי דלא הוי רובא עונות וזוכה לעה"ב, ואי הוו בחמורות לא מהנו ליה יסורין שהקרן קיימת לו לעה"ב, ואע"ג דאין המספיק לנו, מ"מ ניחא לן למידע מילתא וכהיות דכל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן דתנן בפ' הלוקין, ואיפשר דפקלא מינה למדרש שוס קראי כדאמר התם קראי קא דרשינן:

כו הוסיפו עליהן, ומנא דמתני' דלא תני להו, משום דתני לפקורום דקיל מהכך דהיינו מבזה ת"ח לו מבזה חבירו בפני ת"ח, לו דאמר מאי להכו לן רבנן לא שרו לן עורבא ולא חסרו לן יונה, לו דאמר הני רבנן כדאיתא בפ' חלק וכ"ש הכך, והך תוספתא תני להו דלא תיתא דאפקורום חד מהכך: ואיני סובלה, היכי יכול לאמרה, ובפרק חלק גרסינן והיכי סופגה ופי' היכי מחשיבה: ולא כבר תניתה, ומ"ד זה שהוא לומר לא ניתנה תורה מן השמים ולא כבר תניתה האומר אין תורה מן השמים תנא ר' חנינא ענתוניא קומי ר' מנא זה שהוא עובר על דברי תורה בפרהסיא כגון יהויקים מלך יהודה וחביריו:

כז רובן זכיות יורש ג"ע רובו עבירות יורש נהינם הוא מעויין אמר רבי יוסי בן חנינא נושא עונות אין כתיב כאן אלא (שמות לד) נושא עון הב"ה חוטף שטר אחד מן

כו **תנן** תנינן אלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחית מתים ואין תורה מן השמים ואפקורוס רבי עקיבה אומר אף הקורא בספרים של ע"א והלוחש על המכה ואומר (שמות טו) כל המחלה אשר שמתי במצרים וכו'. אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו הוסיפו עליהן הפורק עול והמפר ברית והמגלה פנים בתורה אין להן חלק לעה"ב. הפורק עול זה שהוא אומר יש תורה ואיני סובלה, המפר ברית זה שהוא מושך לו ערלה. המגלה פנים בתורה זה שהוא אומר לא ניתנה תורה מן השמים ולא כבר תניתה האומר אין תורה מן השמים תנא ר' חנינא ענתוניא קומי ר' מנא זה שהוא עובר על דברי תורה בפרהסיא

כז **רובן** זכיות יורש ג"ע רובו עבירות יורש נהינם הוא מעויין אמר רבי יוסי בן חנינא נושא עונות אין כתיב כאן אלא (שמות לד) נושא עון הב"ה חוטף שטר אחד מן

דהא ע"כ בדין שבזמן שמתחיה לו בדין שמיד לאחר המות מייתי, דאי בדין של לתם השנה לא לימרין במחלה על מחלה מטה כלפי חסד אלא תלוים ועומדים עד יום הכפורים זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה כדאיתא בפ"ק דר"ה, וכיון דכשמסלק העון האחד לא היו אלא מחלה עונות מהי יהיה החטא הנוסף על המחלה פשיטא שאו לא יחטאו עוד, ואם ר"ל שבשעה"ז הוא שם מסלק העון כשהכה שקול ולכן כשבא בשע"ב נמלאו הזכיות מכריעות אם לא חזר וחטא, ל"ל מאי דשתיה דמ"ד נושא היחשוב שחפילו חטא בשע"ז בעונות יותר מזכיות לא יחשב רובו עונות, ותפילו לא יהיה הרוב אלא עם זה המסולק הא ודאי לא אמר וכ חסד מטה כלפי חסד אלא במחלה על מחלה, ובדוחק י"ל דס"ל דכיון דכשהיה מחלה על מחלה הטה כלפי חסד וסלק עון אחד שוב לא יבא עון זה בחשבון אלא אם יוסיף לחטוא עון ת' יחשב מחלה על מחלה וכשיוסיף עוד ת' יחשב רובו עונות, גם מ"ם בפ' לין בערכין גבי לדקתך כהדרי אל דחוק מאד לשטת הערוך, ולכן נראה כפרש"י והרי אמורתי ואליבא דר' יוסי בר חנינא. ומ"מ ל"ע מ"ש בגומר שחוטף שטר ת', וכן במ"ם שמגביה כף מחזיקים וכי יש שם מעשה שלריך לעשות

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

לעמת שומתן ת"כ ת"ח להחליף זכות בחוב, משמ"כ דוד שהיתה גזרתו שיחטא וק"ל:

פירוש הקצר שם"מ וש"מ

הלכה כו תמן תנינן. בפ' חלק, וגרסינן להסוגיא שם וכן מקשה בפ"ק דקדושין: הוסיפו עליהן וכו'. תוספתא פי"ב

כ"י

סופגה היכי מושבה לכלום: ולא כבר תניתה. במתני', ומאי הוסיפו עליהן דקתני בברייתא, אלא כהאי דתנא ר' חנינא עתתונית לפני ר' מנא זה שהוא עובר וכו' וגילו פנים בתורה לדבר אחר:

הלכה כז הגירסא, מעויין. פי' מחלה על מחלה והמחזיקים שוה בשוה:

לעשות כדברים אלו מעניני הרמזות, ואם מפני המקטרג שלא יקטרג לומר שהעשה מתקררת שיהיה העניין בדרך רמזות ועקיפין ועיניו הפשט שלא ירצה בעניינים האלו, וכ"ש שאין ההפיה לכף זכות הפיית כף מחזיק ממש אלא הפיה שכלית שיכריע ה' לכף זכות, ומ"ש בשאלת היכי עביד, והתשובות נרמזות כי חוכח ואיטלולא, ומאי ביניהו: והקרוב לפי הפשט, שעם היות ההפיה שכלית יצטרך בחיוב שעשה יהיה ה' מכריע לצד חסד לאחר שהוא שקול שלא מקטרג מדת הדין, וז"ש הא' שההכרעה היא כמה שכובש מהעונות ומיקל מעליהם וזה כמה שייסרהו בעה"ז על קלת עוונותיו ויסלקם ממנו בתופן שיצטרכו הזכיות מכריעות, והצ' לאחר דבללו הכי דאפילו יהיה בכוון שווי המזנין יטה לזכות כמה שיקל לד העונות ויכריע לד הזכיות, וזה שהזכות האחת תעלה יותר ממספרה מכמה פעמים, אם שהמלוה יש לה קרן ופירות, ואם שהמשכנתא הבה"ח מגרפה למעשה ויוקבע לו שכר על הדבור בה ועל השמחה ועל הזריזות ועל כל מכשיריה והמביאים לה, מה שאין כן העבירה שאין לה עוקם רק במעשה העבירה עלמו כדכתיבנא לעיל סי' כ"ג, אלא אם כן הוא נבלות הפה ולשון הרע ולילנות שהוא עלם העבירה, וא"כ אפילו יהיו שויו הזכיות והעבירות בשוה מכין יהיו הזכיות מכריעות מלד בחינות מה. וע"ד דרש י"ל, שלהיות שאם האדם נדון לפי מה שהוא ולפי המעשה עלמו לאחר היות השכר והעונש כמותם ואם יהיה נדון בבחינת הב"י המזיק לאחר היותם נלחיים כמותו, ואנו מצות השכר לרוחני ונלחי והעונש זמני זולת בעוטים ובכופרים, ואם כן ליפצר שיהיה העניין על לאחד מד' פנים, אם שהרוחני שיהיה העונש בערך האדם והשכר בערכו ית' שהוא הנעבד, ואם שהכל בבחינת ה' ואחד הוא שעושה בעונש, או מכח הדין רלוי שיהיה הכל בבחינת האדם ואחד הוא אם' עושה בשכר, ואם מכח הדין רלוי שיהיה העונש בערכו ית' והשכר בערך האדם, וא' הוא שעושה אחד להפך הדבר ולאת השכר נלאי והעונש זמני כשעת בעל העקרים במ"ד פל"ו ופל"ח, והשם מי שאמר כובש לו חוטף אחד שהאחד הוא כמה שמיקל לד העונש שמהרלוי היותו נלאי ועותנו זמני לצד, ולכ"ש שאינו אלא כובש להקל כף העון כי מיד כף זכיות מכרעת מעלמה, והאומר עוסק סובר שהאחד הוא בשתיהן שמכניד הזכיות להרבות כחן להיות נלחיים וגם כמה שמיקל העונש לעשותו זמני, ולז"ש עוסק כי ידוע ממש עושה שתיהן קלות העונות והכרעת הזכיות לעומתם: ואי ליח ליה, הכי גרסינן בפרק חלק מעשהו אין כתיב כאן אלא כמעשהו ואי ליח ליה, פי' דאי הוה כתיב מעשהו הוה משמע שאינו נגמל אלא מעשהו ממש השתא דכתיב כמעשהו ר"ל דאפילו שאינו מעשהו ממש נגמל כאלו הוא מעשהו, והיינו שאם אין לו כדי ספוקו ה' מוסיף לו זכות משלו, וגראה שזה כשפעמים נעשה זכות על ידו אלא במתכוין כמי שנפל ממנו שלש ומלאו עני ונתפרנס בו כי זכות זו ליכא אלא רק מה' שאינה לידו, ומ"מ הקב"ה מוסיף לו זכות זו כאלו הוא עשאו בכוונה כדי להכריע כף הזכיות, והכי ליתא בספרי אין למאבד שלש ומלאו עני ונתפרנס בה מעלה עליו כאלו זכה ת"ל לגר ליתום לאלמנה יהיה וכו'. ת"ל ה"פ דמעשהו הוא משמע דאינו משלם רק שכר המעשה הטוב בשלמות ומ"מ היה חסר, לפי שאין הדין נותן לכל בריה זכות ומביאה עליו יתר ע"ד כי לא ילדק לפניך כל חי, ומי הקדימני ואשלם, השתא דכתיב כמעשהו משמע דומה קלת למעשהו שהשכר מרובה ויותר מכדי מעשהו אלא אין זכותו מכרעת הכף הקב"ה בחסדו מכריעה: היא דעתיה דה"ח, קשה דהא חסד מעה כלפי חסד דב"ה היא, ועוד דכל הל"ל לרב חסד מעה כלפי חסד לאחר לפרושי היכי עביד בלשון הבבלי דכתיבנא לעיל, ואיפשר דה"פ היא דעתיה דר"ח דאמר מהאי קרא והב חסד מעה כלפי חסד, כלומר שפירש ולך ה' חסד מה שה' מעה כלפי חסד, ומסכים לזה מה שפי' גבי משלש לאיש כמעשהו דלפ"ז סוף הכתוב מפ' היאך מעה כלפי חסד דכתב בריאה: ורב חסד מעה כלפי חסד, ואם תאמר גבי שלשה ספרים נפתחים בר"ה כדלקמן בפרק קמא דראש השנה אמאי בביומיים לא אמרינן הא חסד מעה כלפי חסד אלא תלויין ועומדים עד יום הכפורים, אתרן לה התם ב"ה: ר' ירמיה אמר ר' שמואל, תיובי דקאמר דהקב"ה יכיב מן דידיה מייתי הא דאמרינן הכא דמי שכשמר מן העבירה הקב"ה משמרו: ושיגין סייגה ותרעין תריעה, לקמן

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

במעשהו, מעשהו אין כתיב כאן אלא כמעשהו: ואי ליח ליה וכו'. כלומר לפי שהחסד רוחני למעשהו, ואם ליח זכיות יותר מן העבירות אם יהיו ליה מדידך, ואהו ולך ד' חסד בחסד, ור"ח פליג אדר' יוסי בן חניכא: הוא דעתיה דרבי אלעזר. לעשמים הוא דאזיל דדריש וכב חסד מלמד שהוא מעה כלפי חסד אפילו אין לו מעשים טובים מרובים, והיינו דפליג אדר' יוסי בר חניכא דקאמר חוטף, והיינו עד שלא שקלו מעשיו הקב"ה עושה כן לפי שגלוי וידוע לפניו מעשיו של זה שקולים הן ולפיכך חוטף שכר ה' מעבירות, מקודם שיעמוד לפני המחזיק למטן יכריעו הזכיות, ור"ח אין לו מקלו כלום, הוי הקב"ה מעה כלפי חסד הוא: ר' שמואל בר' יצחק בעי. הוא קשיא

לקמן בפרק חלק גרסינן תו וכיצי סייגין סייגה ותרטין תריסה חלת כיצי , וגרסה דה"פ דמסל הדיוט לומר גודרין את הגדור ופורצין את הפרץ כדאיתא בתמורה , ופי' שדרך בני אדם לגדור ולסמוך עוד מה שהוא מסומר ולפרוץ עוד מה שהוא פרוץ , ומשל רבי שמואל על חלו המקלות דמשמע ליה שפי' שהגדיק ה' מספיק בידו להגדיק עוד והרשע ה' מספיק בידו שירשיע עוד וזה דומה לדרך האנשים שגודרין הגדור ופורצין הפרוץ , וה"ק המשל לומר סייגין סייגה ותרטין תריסה וכן הוא הכא דסייגין סייגה , וזה תימה כי לא יתכן שה' יחזיק ביד מרשעים וכ"ש שיסייע שירשיעו עוד , ומצי חלת כן הוא כהיא דאמר שומר אדם מן העבירה שבעינן העבירה שנאמר ממנה ג"פ אחר שכפה את יצרו שה ג"פ לחוי שהקב"ה יסייע בידו מכאן ואילך אלת יתקפנו יצרו עוד שה אבל לעניים אחריס לא ישמרנו ה' כי זה סלוק הבחירה , ובעינן זה יוצן מ"ש ורשעה תסלק חטאת שאחר שנאה ושלא בעבירה הרי הוא מוכן אליה תמיד , וכמ"ש כיון שאדם עבר עבירה ונאה שה נעשית לו כהיתר , ובכה"ג ילדק סייגין סייגה ותרטין תריסה , ואלת ס"ל כדאמר בפ"ק דע"ז אם אלים הוא ילין את לעשר מסייעין אותו את לעומת פותחין לו , דאפילו אבא לעשר לא ס"ל הכא דמסייעין אותו אלת כשאמר מהעבירה ג"פ , ומיהו במ"ש את לעומת פותחין לו ואין מסייעין אותו , ונראה דאלת יאלוק זאה בעל אגדתנו כי אין סברת בשים לב שה' יסייע לאדם עבירה רק שיניח הפתח פתוח לפניו ואיהו הוא דאפסיד אאפשיה ע"י שנעשה לו כהיתר כדפי' , אך קשה בשלמא אם אלים הוא ילין , משמע שפיר לכאורה שה' מסייע אלים שיחטאו ולעטויס שיזכו , וכן לדקה תלר אם דרך מצוי דרשעה אסלק חטאת משמע שרשעה אסבב עוד חטאת, וה"ה לדקה תלר אם דרך , פי' הלדקה והזכות תלר אם דרך מלחטוא ע"ד מצוה גוררת מצוה דהוי דבר והפכו , אבל חטאים תרדף רעה לא משמע בהכי אלת אחטאים יהיו נעשים על חטאם וכן לדיקים ישלם טוב אלף זכותם , וכן רגלי חסידיו ישמור לא משמע אלת שיאמרם מן המזקין , והרשעים בהפך שבחפך ידמו , וכן כבוד חכמים יאחלו לא משמע אלת בשכר ועונש , וי"ל דמדכתיב חטאים תרדף רעה ול"ק יאלם דמשמע ממילא אי אפשר דמייתי בעונש כי אינו בא ממילא אדרבה דרך רשעים אלהה אלת כשנעשים מה' , להכי ל"ל שפירושו שתרדף חטאה לחטאים וכן לדיקים יאלם טוב שה' נותן להם בשכרם מצוה וזכות ע"ד שבשכר מצוה מצוה ורגלי חסידיו ישמור משמע ליה בשמירת החטא , דמ"ם דאלי שמירה ברגלים אלת שהוא מהכשל בחטא על דרך כר לרגלי דבריך , ואשיבה רגלי אל עדותיך , פעמי הכן באמרתך , וכן בשמר רגלינו מלכד אמר לעיל מן העבירה , וה"ל ורשעים בחשך ידמו אייירי במחשך רשעה , וכבוד חכמים יאחלו משמע ליה מעין שם ללעיס הוא ילין שלפניו , דאי בעינן שכר ועונש ה"ל למשמיה למאלת ה' בבית רשע לכתי' מקמיה: ושניה ושלישית , בפ' הממונה אמר פעם רחמונה ומייה וילף לה מרגלי חסידיו ישמור ופרש"י רגלי חסידיו משמגע בחסד ג' רגליס כמו שלם רגליס פעמיס ישמור אותו מן החטא , ולפי מדרשו לא דריס לרגלי פעמים אלת שתם חסידיו הוא כשנאמר ג' פעמיס דבחלתא הוי חזקה : מה נעשה הן כל אלה יפעל אל , וה"פ כל אלו שהתרחות יפעל אל לשמור החדש מן החטא אחר שפעמיס שלם השמירה עם גבר שהוא נשמר מעלמו : ובלחוד דלא יתיב ליה , ובלבד שלא יחזור בו הלדיק מלדקו , כי אז יאמרנו ה' מן החטא שלא יזדמן לידו אבל אם הוא מבקש אותו לא יחשוך אותו מחטוא והייט לא במהרה יעתק ולא קאמר לעולם אלא הוא כאחוב המשולש שאינו נותק במהרה , אבל אם טורחים בו לנתקו מתנתק , וכן זה אם חוזר בו ומבקש לחטוא תנתק שמירתו . נעשה שוכחן , וע"י זה מטה כלפי חסד שמתחלה מניח עון ל' ואינו מביאו במספר ועשה עשמו כאלו שכחו וממלא כף הזכיות מכרעת כשהיו כלן מחלה על מחלה : נושא עון כתיב , והוא מלשון נשיתי טובה : נושא עון כתיב , בילקוט גרס נשא כתיב : וכן דוד אומר נשאת עון עמך , תע"ג שהמשמור לבני קרח , לפי שדוד חבר דברי כולם וחבר ס' תהלים , תלי ליה בדוד , אך ק' מה נריך להזכיר שמו , וי"ל משום דדייקינן מדפתח ביחיד וסייס בכלל חטאתם דמשמע רבים , לה"ק שהאומר דוד דמדבר ברוח הקדש

פירוש הקצר מפ"מ וש"ם

בן ר"י בפ"ר שמואל אמר שומר אדם את עצמו מעבירה פעם לשמוח ג' פעמים ובלים מכאן ואילך הקב"ה משמרו וכו' , ובמסכתא יומא מיתת אחר שבאתי פעמים משמרו , ול"ל דקמשלני בפלוגתא דרבי ורבנ"ג שם בתרי זימנא הוה חזקה או בג' פעמים, ומיהו י"ל שבמדה טובה כ"ע מודים דבתרי זימנא הוה חזקה וע"ם כלל , אלת דאמ"ש שם שומר נפשו מיד בב' פעמים את רגלי חסידיו ישמור ומזה מיירי שם ביומא, אלת דהכא מיירי שבאים לא שימר נפשו מיד בב' פעמים הראשונים שמ"מ לא עבד סיוע אלו אלם בפעם ג' מתחיל לשמור עצמו מתחיל מאז מדה זו והמיון הזה נריך ג' פעמים ועיין בע"מ בעניין זה במכ"מ :

שם ר"ה בשם ר"י הקב"ה אין נפניו שכחה לא בשביל שנרחל נעשה שכחן , פי' שונא הקב"ה מלוא שכחה כביכול כמו אדם שמקיים מלוא שכחה ובפלוגתא דלעיל הריב"ק ז"ל גבי עון עמו אינו ממחק לאי אליכא דרבא ממחק בהדייהו אם הפירוש הוא שעון זה מלטרף לרובא אי לריך דרבא לעון , זה תלוי בפלוגתא זו שלפי דברי ר"ה שונא שקב"ה מלוא שכחה וגבי שפחה כתיב לא תמוש לקמתה ואי"ב לא קאמיב אלת

האי עון עוד עם אחריס וק"ל :

הקדם ובודאי יכלכל דבריו במשפט, ויתכן דמשום דדוד לקדיש חטא לעון בלומר חטאתו עם לבושיתו הטוינו והרשעתו דמיניה ילפינן למימר חטאתי עויתי פשעתי כדאיתיה בפ' הממונה, וגם כן למר שגיאות מי יבין ושוב גם מזדים שהוא משל לעו"ג שמתחיל בשלה קלה, כדאיתא בזיקרא רבה פ"ה, ובקשה לומרו כלן נשאת עון עמך דלקדיש עון לחטא, אבל לפי מ"ש שהכוונה שה' עושה עלמו כשוכח עון ר' כדי להכריע כף הזכיות ניחא דפתח ביחיד וסיים ברבים שע"י שכחת ה' מכשה ומעביר כל העונות, וא"ש דנקט בשכחה עון דניחא טפי שיהיה השכוח מהמזידים כדי שתקל כף העומת טפי, שלזו יהיה מהשגגות לה יועיל להקל הכף כ"כ:

א מרובין הדברים הנדרשים מן הכתב, בק"ו וג"ש ובכלל ופרט וכלל מדות שהתורה נדרשת בהן: מן הדברים הנדרשים מן הפה, שלין להן רמז למוד בתורה אלא הלכה למשה מסיני בפה: וביני, וכן הוא בתמיה דהא רוב תורה על פה כדילוף ר' יוחנן בפ' המקדן מכי על פי הדברים האלו ופרש"י כי על פי וגו' על שבעל פה נכרת בריתי, אלמא ליכי הוא רובא, ומשני הכא אלא ליכי תביבין וכו' פי' דקרא אתא למימר דתביבין הן הדברים הנדרשים מן הפה, וה"ק וכי תכתוב לו רובי תורתי והלא כמו זה נחשבו דברים שבכתב לגבי דברים שבעל פה דהדברים שבע"פ תביבין טפי להכי רוב תורתי לא כתבתים, וכ"י בן פזי וביני תבין מתרלי קרא בע"א, ומ"מ ר' אלעזר ליה אלא כמ"ד מרובין דברים הנדרשין מן הכתב, ומתרן קרא דכי ע"פ הדברים, דמשום דתקיפי למגמריהו נכרת הברית על דברים שבעל פה כדמתרן בהמזקין: חביבין הן הדברים, כדילוף בסמוך מכי על פי הדברים, ולעיל בפ"ק דברכות יליף לה

פירוש הקצר מפ"מ וש"מ

ומלשון נשיתי טובה, וע"י כך ועובר על משה: וכן דוד הוא אומר נשאת עון עמך. עון לשון יחיד, ומהל קאמר כשיש כל חטאתם לשון רבים, אלא לפ"ש נשאת עון עמך ועי"כ כשיש כל העוונות שלה יזכרו עוד שלה:

הדרן עלך פרק אלו דברים:

פרק ואלו מפסיקין

א רבי זעירא בש"ר אלעזר (הושע ח) אכתוב לו רובי תורתי וכי רובה של תורה נכתבה אלא מרובין הן הדברים הנדרשים מן הכתב מן הדברים הנדרשים מן הפה וביני אלא כיני חביבים הן הדברים הנדרשים מן הפה מן הדברים הנדרשים מן הכתב רבי יודה בן פזי אומר אכתוב לו רובי תורתי אלו התוכחות אפי' כן לא כמו זר נחשבו א"ר אבין אילולי כתבתי לך רובי תורתי לא כמו זר נחשבו מה בינן לעובדי כוכבים אלו מוציאין ספריהן ואלו מוציאין ספריהן אלו מוציאין דפתריהן ואלו מוציאין דפתריהן ר' חגיי בש"ר שמואל בר נחמן נאמרו דברים בפה ונאמרו דברים בכתב ואין אנו יודעים איזה מהן חביב אלא מן מה דכתיב (שמות לד) כי ע"פ הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל הדא אמרה אותן שבפה חביבין ר' יוחנן

וכן דוד ה"א (תהלים פה) נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה:

והיינו כי ע"פ הדברים האלה כרתי אתך ברית כדילוף בהמזקין, אלמא הכי תביבי דקפיד בהו טפי דכרת עליהו ברית שיזהרו בהן טפי, ועוד שמעינן הברית לחיות ה' להם לאלהים לטוב להם ולא זכו לזה אלא בשביל אותן שבפה, אלמא הכי תביבי מפי, ומה שהולרכו לפ' כי ע"פ דברים שב"פ משום דלא משכחת ע"פ שיהיה פירושו שבה כי על פיו יעלו, ועל פי ה' יחנו והדומים לו כלן במאמר פיסם, וע"פ הגורל ענינו כן שהורות הגורל כאלו מדבר זה, ורז"ל אמרו שהגורל היה מדבר ממש, ועל פי אשר תגיד יד המודר, ועל פי הסנים

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל המותרות

פרק ב א אלא תביבים דברים הנדרשים מן הפה וכו', ותכתוב לכם רובי תורתי, הפי' הא דכתב רוב התורה בכתב והלא דברים שבע"פ תביבים, ומשני כמו זה נחשבו שהיה הקב"ה מחזירה אלא שיכתבו הדברים שבע"פ משה בחומשה בעירובין, ועפ"י המדרש ז"ל לפי שנאמרה כל תורה שבכתב, כדאיתא שמורם בשתות ישראל הם סיד ומחיה מתגלגלין בכל דור ושורש שרשה הם סיד ומרומז בתיבת ישראל עוברקין ים שיש רבוי תוספות לתורה נגד נשמת ישראל ונשמות הגרים הן מתורת בע"פ וז"ש כמו זה נחשבו אלו הגרים וקשיס גיים ליתכלא בספחה וק"ל:

פרק ואלו מפסיקין

הלכה א אכתוב לו רובי תורתי, ודרים על הדברים שנדרשין מן הכתב ע"י י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן: וביני, לשון בתמיה, וכי כן הוא, אלא ביני, פי' כן הוא, כך תדרוש אם הפסוק, תכתוב הדברים שבכתב, לו רובי תורתי, כלומר לו מסרתי בע"פ רובי תורתי, וסיינו דכתיב לו, דקאי למטה, ומדקאי לותם תורתי מלמד שתביבין הן הנדרשים מן הפה שדבר אחד נלמד מחברו ע"י דרשת תכסיס שמדמין מילתא למילתא יותר מן הדברים הנדרשים מן הכתב לפי שרוב הנדרשים מן הכתב אין להוסיף בהן כמו דתמרינן אין לחדש בן ג"ש מעלמו וכיולא בו והנדרשים מן הפה למדין דבר מדבר הן: אלו ההוכחות. ודרים רובי, כמו הביבת המשא, ואפילו כן, לא כמו זר נחשבו בעיניהם, כי מקבלים עליהם בתכבה: אילולי בהבתי לך. ר' תבין דרים לה, דהכתוב לומר הטעם למה לא נכתבו דברים שבע"פ, שאילולי כתבתי לך רובי תורתי אין בהן דברים שבע"פ, לא כמו זר היו נחשבים ישראל, שלא להטו"ג יש להן ספרים, ואף התורה בלנו העתיקו, ומה היא בין ישראל ובין הטו"ג, אבל עכשיו יש לנו דברים שנמסרו בע"פ, ואין להם מזה כלום: דפתריהן. ספריהם הכתובים על הקלף: דפתרא, עור מחוקן לכתוב עליו, וגם אחר הכתיבה נקרא כן: כי על פי הדברים האלה. על שלה הדברים הנאמרים בפה, כרתי אתך ברית ואת ישראל:

המתרות והדומים להם פירושו כפי המיטור, וכאן אע"פ לפ' זה ולא תותו הוקקו לפ' תורה שבעל פה: אם אמרת, פי' בקריאה שקריית מה שניתן על פה בפה ומה שניתן בכתב בכתב, ואם לאו היינו שהמרת שבכתב לעל פה ושבעל פה לכתב והכי ליתא בש"ס פמ"ו ומכל מקום תיובתא מאי ליכך מקבל שכר והלא עוסק נמי ליכא כיון דלא ניתנו להאמר אלא כן, וכמ"ש בפ' המ' דבריס שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בעל פה דבריס שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב, ואע"ג דבהדי מסה מתניי כדפרש"י התם אי אתה רשאי לאומרן לישראל על פה, מ"מ ה"ק לכל ישראל ובדבתב שם רש"י מכאן אתה למד שהגמרא לא ניתנה להכתב אלא מפני שהתורה מסתתת, וי"ל דהא לא ליתניך אלא הא קמ"ל דשכר נמי ליה על הלמוד דסד"א אע"ג דליכו רשאי לומר מה שבכתב בעל פה ואית ליה עוסק מצד זה, מ"מ מצד הלמוד גופיה ליה ליה שכר דפעמים מלוה הבאה בעבירה יקובל שכר עליה מצד ועוסק מצד, כגון תעניה לחלום בשבת שאף על פי שהיא יפה מוזיקים וכפרעין ממנו עוסק עוסק שבת, וכן מיר שנאמר עליו מאשר חטא על הנפש אף על גב דאית ליה בודאי שכר על מירותו, ואע"ג דאר' יוחנן ליכא נמי עוסק בא ר' יהודה להוסיף בגדלו שהוא מבטל הבניה: ואם לאו חיני כורת, מהכא משמע דמ"ד ואם לאו אין אתה מקבל שכר אתה למפוי, ולפ"ז ל"ל שבטול הבניה היינו אלא שלא היה בניה כרותה לו להיטיב ומ"מ יקבל שכר, אבל בש"ס פמ"ו משמע ליפכא, ולפ"ז בטול הבניה חמיר טפי שיחשב כאלו מבטל התורה ובניה אלהיהו מ"ו: עליהם ועליהם, פי' דכתיב ויתן ה' אלי את שני לוחות, ועליהם כל הדבריס, ומדהל"ל עליהם כל דבריס וכתב ועליהם ככל הדבריס ליתן לן ג' רבויין, להמעטינן דמשנה וגמרא ותנדה נתן ה' בסיני על פה כשניתן להן הלוחות, ומקרא דנקט הכא לאו משום רבויא אלא משום דמשנה נמיה על המקרא נקט ליה הכא, ובפ"ק דמגילה מאי דכתיב ועליהם ככל הדבריס מלמד שהראה הקב"ה למשה בסיני דקדוקי תורה ודקדוקי סופריס ומה שסופריס עתידין לחדש ומאי ניהו מקרא מגלה, ונראה דדבריס ג' מילי משום ג' רבויין דקאמר הכא, ול"ק משנה גמרא לגדה, דפשיטא שכל זה ניתן בסיני כי זה תורה שבעל פה שידענו שניתנה בסיני מעל פי הדבריס, ולריב"ל דקדוקי תורה בכלל לגדה ודקדוקי סופריס בכלל משנה לו גמרא ליתא: אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד להורות בש"ס פ"ח יליף לה מהדבריס האלה דבר ה' אל כל קהלכם, ובפ' מ"ז יליף לה מוידבר אלהיס את כל הדבריס, ובמ"ק בפ' ויתרון תרן יליף לה מבכל הדבריס ומכל המלוה וכן בויקרא רבה פל"ב ואתם מייתי נמי הא דיש דבר שיאמר רואה זה חדש, ופירשתיו בפה תאדי:

א מעשה בחד, דלא יחמוד איש את ארצך, מעשה באחד שהניח את כריו ובא ומצא אריות סובבין אותו, מעשה באחד שהניח בית של תרנגולין ובא ומצא חתולות מקורעין לפניהן, חד בר נש שביק ביתיה פתיח ואתא ואשכח חבינה כריכה על קורקיסוי, ר' פנחס משתעי הדין עובדא תרין אחין באשקלון הוו להון מגורין נוכראין אמרין

יוחנן ור' יודן בי ר"ש ח"א אם שמרת מה שבפה ושמרת מה שבכתב אני כורת אתך ברית ואם לאו איני כורת אתך ברית וחרנא אמר אם שמרת מה שבפה וקיימת מה שבכתב אתה מקבל שכר ואם לאו אין אתה מקבל שכר ריב"ל אמר (דברים ט) ועליהם כל ככל דברים הדברים מקרא משנה למוד ואגדה אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה מסיני מ"ט (קהלת ח) יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא וגו' משיבו חבירו ואומר לו כבר היה לעולמים:

פרק מלבנות

א (שמות לד) **ולא** יחמוד איש את ארצך, מעשה באחד שהניח את כריו ובא ומצא אריות סובבין אותו, מעשה באחד שהניח בית של תרנגולין ובא ומצא חתולות מקורעין לפניהן, חד בר נש שביק ביתיה פתיח ואתא ואשכח חבינה כריכה על קורקיסוי, ר' פנחס משתעי הדין עובדא תרין אחין באשקלון הוו להון מגורין נוכראין אמרין

בעלומס לרגל, וכמו שאמרו בפ"ק דפסחים מלמד שהתה פרתך רועה בחפר ואין חיה מזיקתה: שהניח את כריו, שסכה כרי של חטים במון: הוו להון מגורין, היו להס שכניס עו"ג אמרו עכשיו אלו היהודים עולים לירושלים אמו לוקחין כל מה שיש להס, כשעלו יזמין להס הקב"ה מלאכים ננסין ויולאין בדמותס, כשירדו שלחו להס דורונות, אמרו להס אלה הייתס אמרו להס בירושלים, אמר להס אי אתס אי הנאתס בתוך הבית אמרו שום אדם לא הנאנו אמרו ברוך אלהי היהודים שלא עזבס ולא

פירוש הקצר מפ"ם ופ"ם

אם שמרת מה שבפה ושמרת מה שבכתב. כלומר דריש להמקרא הזה דכתיבי ביה תרוייהו, כאב לך את הדבריס שלא, כי על פי הדבריס האלה וגו', דמשמע דעל שתי התורות כרת אתס בריס על שבכתב ועל שבע"פ, ולא כר' שמואל בר נחמן: אם שמרת מה שבפה וקיימת מה שבכתב, פ"ל הואיל דכריתת בריס כתובה אצל הדבריס שבע"פ, משמע דעיקר כריתת הבריס בשבילם היא, וכשאי דר' שמואל בר נחמן דעיל, והלכך דריש מה דכתיב בהאי קרא גם לדבריס שבכתב, משום קיבול שכר הוא דכתיב, והיינו דקאמר בכרי אחר ליריס ואת יאמלל, ולא קאמר אחכם, אלא ללמדנו דכשנו שאתה משמר ומקייס לשתיהם, כך אס יהיו ישראל מקיימין את שתיהם יקבלו שכר כשוך: עליהם ועליהם, כל ככל, דברים הדברים. עליהם מבעיא ליה, וכתיב ועליהם, וכן כל וכתיב ככל, וכן דבריס, וכתיב הדבריס, אלא ללמד על מקרא ומשנה תלמוד ואגדה וכו' שכל נלמדו למשה בסיני, ות"ת היכי מרבה מרבעה דבריס משלשה רבויים, ל"ל למקרא היינו מן המשבון, והא דנקט הכא מקרא, לאו משום רבויא, אלא משום דמשנה נמיה על המקרא נקט ליה הכא: ראה זה חדש הוא, משיבו חבירו כבר היה לעולמים. בקבלת משה מסיני שנאמר לפני עולמים, ועכשיו זכה זה שמחנלה על ידו, ונראה כדבר חדש, ומשמע לא קניין סיפיה דקרא לריסיה, דאס כבר היה לעולמים, אין זה דבר חדש, אלא שהחדש אומר זה, וחבירו משיבו זה:

הדרן עלך פ' ואלו מפסיקין

פרק מלבנות

הלכה א שחניח את כריו. שעלה לרגל, והניח אם כריו של חבושה בשדה: חבינה בריכה על קרקפו. נתס כיוון על המשעול של הפתח לשמרו: ק קסוי מנעול: הוו להון מגורין וכו'. היו להס שכניס עו"ג, והיו אומרים, כשאלו היהודים יעלו לירושלים לרגל, אמרנו

ולא יעזכם : אמרי כדון לילין יהודאי , לין להקשות החיך עלה בלבבכם כך והקב"ה הבטיח לו יחמוד חיים לא תרגן , שאין שלילת החמדה סלוק החפץ מהלב אלא בגמר מעשה , וכי היו גוועת לחמרו במכילתא גבי לא תחמוד או לפילו חומד בדבור , ת"ל לא תחמוד כסף וזהב עליהם · ולקחת לך , מה להלן עד שיעשה מעשה אף כאן עד שיעשה מעשה , והיינו דכדכרות שנ"א כתיב לא תחמוד , להוסיף חיוב לפילו על חמדת הלב כמ"ש הרמב"ם ז"ל :

א אדם זוכה במציאה, כתוב ד' לחמות שלו , מחקנת רבנן כי היכי דלא תחי לחילווי כדמפרש בפ"ק דמציעא , והא דתנן התם רואה את המציאה ונפל עליה וכא לחר והחזיק בה זה שהחזיק בה זכה בה, ובפרקין נמי תנן נפל לו עליה ופירס טליהו עליה מעכירין לחומו ממנה, הא פריך להו גמרא התם ובפרקין ומתרן להו : מה טעם ולחי בעניי הכיחותי , מפרש לקמן בפ"ק דמציעא היכי דמי אם בנחוץ בתוך ידו עשיר הוא לי בשחין נחוץ לתוך ידו יש לחם מקדים דבר שחינו שלו , הוי לומר בנחוץ בתוך ד' לחמות שלו , ומדלא פי' הו במקדים רחמן רחמן כדמוקי לה רב הוסעיא , נרחה דכללו הכי מיהוקמא ליה שפיר דכיון דמדחורייתא לא קנו לו ד' לחמות , קחמר בעניי דחכתי לא זכה מדחורייתא , ומ"מ מכיון דתיקנו ליה רבנן דליקנו ליה שפיר מני מקדים להו , חבל רב הוסעיא ס"ל דכיון דהא תקינו ליה רבנן דליקני לא מני למימר בעניי דעשיר הוא , ומתרן לה במקדים רחמן , פי' שלא הקדים הכל ביחד חלא תחלה זכה בחקנת ועדיין היה עני כי לא היה בו כדי עשירות והיה מקדישו , ושוב היה זוכה בחקנת ומקדישו וכן הכל , ות"ת ח"כ בלא קנין ד' לחמות נמי נוקמיה , י"ל דלאו חורחת דמזכו ליה מעט מעט , כי הכוזז ומגלל למלך נוטל הרבה ביחד ומימה זוכה המלך בכלו ביחד, חבל ע"י ד' לחמות ח"ם שהיה השלל מוטל במקום ספקר ובא דוד חלקו ומה שהיה תחלה תוך ד' לחמותיו זכה בו

אמרין כדון אילין יהודאי סלקין לירושלם אנן נסבין כל מה דאית להון מן מה דסלקין זימן להם הקב"ה מלאכים נכנסין ויוצאין בדמותן מן דנחתון שלחון לון מקמן אמרו לון אן הויתון אמרו לון בירושלם אמרו לון מאן שבקתון בגו ביתא אמרו ולא בר נש אמרו בריך הוא אלההון דיהודאי דלא שבקון ולא שביק להון :

פרק הפיאה ניתנת

א רבי שמעון בן לקיש בשם אבא כהן בר דליא אדם זוכה במציאה מ"ט (ד"ס ח כט) ואני בעניי הבינותי לבית ה' זהב ככרים מאה אלף וכסף אלף אלפים ככרים ולנחשת ולברזל אין משקל כי לרוב היה ועצים ואבנים הבינותי ועליהם תוספ . ר' יונה אמר רב הושעיא בעי מה אנן קיימין אם בתוך ארבע אמות עשיר הוא אם בחוץ לד' אמות ויש אדם מקדיש דבר שאינו שלו וקיימנוה במקדיש ראשון ראשון א"ר אבון מהן בעניי שאין עשירות לפני מי שאמר והיה העולם . ד"א בעניי בעינוי שהיה מתענה ומקדיש סעודתו לשמים :

ב ומנין שספק לקט לקט . רבי שמואל בר נחמן בש"ר יונתן (תהלים פב) עני ורש הצדיקו הצדיקהו במתנותיו , רשב"ל בשם בר קפרא (שמות כג) לא תטה משפט אביונך בריבו בריבו אין אתה מטהו אבל מטהו חילטריך הכא לדיוקא דבריבו אין אתה מטהו אבל אתה מטהו במתנותיו , ובפ"ק דסנהדרין נמי מפרש ליה הכי חלא דדרים דיוקא למשפט שור הנסקל , ות"ת לטולם משפט אביונך למ"ל , הא הלי דיוקא מדל לא תהדר בריבו נפקא דההוא נמי נלא לגופיה חילטריך דמלא תטה פני דל נפקא , י"ל דס"ל כדחמר במכילתא למה נחמר לפי שהוא חומר לא תטה פני ד' יש תהדר פני גדול אין לי חלא חלו חלופיהן מנין ת"ל ודל לא תהדר בריבו , ת"ש חד אתה לטור הנסקל ,

תחלה והקדישו ושוב היה קרב והולך אל השלל , ומה שהיה נכנס טוד בתוך ד' לחמותיו היה זוכה בו והיה מקדישו וכן עד תומו , וליכא למימר דרב לוסעית פליג אדרבה"ל ומוקי קרא בבא לידו מעט מעט ומקדים רחמן רחמן , דקיימנה מסתם למילתא דד' לחמות דרבה"ל : מהו בעניי , כלומר לעולם בנחוץ בתוך ידו ועשיר הוה ומשום דלגבי הקב"ה ליכא עשירות קחמר בעניי: שהיה מתענה ומקדיש , הממון שהיה רחוי להוליא בסעודתו כי רבה היה ומזה קבץ שיעור הממון הזה :

ב ומנין שספק לקט לקט, דהא בכל דוכתא המוליך מחבירו עליו הרחיק וכתב בעל הכית מוחזק : הצדיקוהו במתנותיו חף פ"ג דהלדיקו לא משמע שיזכוהו חלא שילדיקו הדין, כמו לדק לדק תרדוף והכי חמר בפ"ט תרחמו חיזו חומר חלא הלדיקו הלדיקו עליו חת הדין לא בשביל שהות עני תטלו משל עשיר ותחנו לו , ר' יוחנן ס"ל דמדלא נקט הכח חלא עני ורש פירוסו שילדיקוהו ויזכוהו דדין ויהן שזה סותר למלות ודל לא תהדל בריבו מוקמינן ליה במתנותיו, שחם בח דין עני ועשיר לפני הדיין בספק לקט שכחה ופיחה יזכה חת העני , דחי להלדיק הדין הל"ל עני ועשיר כי שיחסס שוין בעין זה : בריבו חין חתה מטהו , דלח תטה משפט לחביונך משמע לן לטובת החביונדחי לחובתו הח בכלל לח תטה משפט הוח, חבל לא לטובתו ניחח דחע"ג דבכלל ודל לא תהדר בריבו קחי ,

ת"ק

פירוש הקצר מפ"מ ושי"ם

נקח חת כל חשר לסס : מן סה דסלקין זימן וכו' . חחר שעלו לרגל , זימן להס הקב"ה מלחכים בדמותן , והיו נכנסין ויולחין סס : מן דנחתון וכו' . כשירדו מירושלים לביתס , שלחו להס מקודס לומר להן שיכחו , ושלחו תופס היכן הייתס , חמרו להס בירושלים : חאן שבקתון וכו' . חת מי הנחתס בתוך הבית , חמרו לו לשום בן חדם , ולחמרו הטו"ג , כרוך חלהי ישרחל , שלח עזב חותס , ולח יעזוב חותס : הדרן עלך פ' מלבנות

פ' הפיאה ניתנת

הלכה א אדם זוכה במציאה . בתוך ד' לחמות שלו , מחקנת רבנן : מאי טעמא , ואני בעניי וכו' . ופרכינן היכי דמי , אי בשחין נחוץ בתוך ידו , שיעור הוא , ואי בשחין נחוץ בתוך ידו , היאך יכול להקדיש דבר שחינו שלו , ומחוקים בנחוץ בתוך ד' לחמות שלו , ולהכי חמר בעניי , דמדחורייתא ד' לחמות לא קנו , חבל מדרבנן ד' לחמות קנו , ולהכי הקדמו הקדש מדרבנן : שאין עשירות וכו' . שחין להחשחר בעשירות לפני מי שחמר והיה העולם , שהכל שלו הוא : בעינוי וכו' . שהיה מתענה בסעודתו שלא כדרך המלכים , בשביל להקדיש לשמים :

הלכה ב עני ורש הצדיקו וכו' . וכי בדין מוחר להלדיק לעני , וכתיב ודל לא תהדר בריבו , חלא ה"ק הלדיקוהו במתנותיו , חלף שכרחה לך, שלינו של עני , לדק משלך וחן לו : בריבו אין אתה מטהו

ת"ק דבמכילתא שנו בתוריהו תחת חנן לומר משום ר' אליעזר בלקט שכחה ופיאה הכתוב מדבר ולרבי אליעזר תרתי למ"ל: ובה זכה הוא, לא יכולתי להלמה לגירסת זו, וביבמות שמעון גרים ומה היא מה שמצה לנו ר' וכו' ונראה דר' לא פי' במאי קאמר הכא לפניהן, וקאמר רבי יוחנן דאי ספק לקט נפקא מקראי דלעיל, מה היא שמצה לנו ר' הכא לפניהן משלך דלמה יתן לו עוד משלו, אלא ודאי בספק לקט מיירי וקרי ליה משלך משום דהוה מוחזק והמוליא מחבירו ע"פ כדכתיבנא: תעזוב, דכתיב לעני ולגר תעזוב אותם, לעני ולגר יהיו מיבעי ליה אלא פי' עזוב לפניהם משלך: בין מדידך בין מדידיה, דיהיה רבויא הוא מדל"ק הוא, וה"ג דרים בספרי קדום יהיה לרבויא, וליכא למימר דמיתורא דלגר ליתום ולאלמנה דכתיב ג"פ דרים, דהא בספרי מייתי לה לקמן והתם מנלן לכללו:

מטהו אתה במתנותיו. אמר ר' יוחנן ובה זכה הוא מה ששנה לנו רבי (ויקרא יט) תעזוב הנח לפניהן משלך אמר ר' לא כתיב (דברים כד) לגר ליתום ולאלמנה יהיה בין מן דידך בין מדידיה הב ליה:

פרק גדיש

א (משלי כג) אל תסג גבול עולם רב ירמיה ורב יוסף חד אמר אלו עולי מצרים וחרנא אמר אלו שירדו מנכסיהן לסמיא צווחין סגיא נהורא. א"ר יצחק (ישעיה נח) ועניים מרודים תביא בית. א"ר אבין אם עשית כן מעלה אני עליך כאלו הבאת ביכורים לבית המקדש נאמר כאן תביא ונאמר להלן (שמות כג) ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך וכו':

דלמא

א אלו עולי מצרים, משום דתנן במי שאינו מפיח

כמו עולים כתב הרמב"ם אל יקשה בעיניך זה ע"ד דרש ומעיקרי לשון הקדש כי לותיות המשך והמוח יתחלפו קלתם עם קלתם והם נופלים מן הכתיבה להקל, ולי נראה דהוקקו לזה משום דאי אל תסג גבול עולם כפשוטו מאי אתא לאשמעינן מלוה המפורשת בתורה, אמנם לפ"ז ניחא שפיר אלא יקשה ממה שגבלו רבותינו שהודיעונו ע"פ הקבלה ליזהו הלקט שמייבים בו וליזהו שאינו נקרא לקט ובאל תסג גבול עולם תניין קשה עוד דכתיב בתריה ובשדי יתומים אל תבוא, ואם כבר הזהיר על הסגת גבול סתם מה ל"ל בשדי יתומים אל תבוא, אלא דהכא לעניין מניעת הלקט מיירי ונקטה בכתוב לומר עליו כי נוחלם חזק, כמו ביתומים: א"ר יצחק ועניים, נראה דרבי יצחק מפ' דאל תסג גבול עולים אלו עולים לב"ה, ולהכי מייתי הא דאמר ר"ח דחנינת עניים כהפאת בכורים, ול"ל זה שמונע העניים מהלקט מסיג גבול עולי ב"ה להביא בכורים שהרי הוא כמונע הבאת בכורים: אם עשית כן, משום דק"ל מה לזרך הבאת הבית היה די בזאת גם בעניים מרודים פריסת הלחם לו כסות כדקאמר ברעב ועדוש, אלא דה"ק ועניים מרודים נמי פרוס להם לחמך ומעלה עליך הכתוב כאלו הביא בית ה' בכורים, ויחס עניו זה להבאת בכורים שכמו שהבאתם לזכור כי האלהים לה' אשר נתנה לנו ולחוי לזכור חסדיו ולא נחשוב כי ידנו עשתה החיל הזה וכמ"ש בדוידו הבכורים הגדתי היום לה' כי באתי, תרמי לזבד לבי, כמו כן מתנות עניים מהבזותות הבזות, לזכור חסדי ה' שחננו הארץ ויש לנו לקיים מלותו בחיינו, כי כמונו כמוהם היינו בויש בלחתנו ממלריים וכדפי' שמזה המעם למר עולי מלריים:

עבדו

פירוש הקצר מפ"מ וש"מ

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

פרק ה אל תסג גבול עולים, קושא לעניים עולי מלריים די"ל דסבירא ליה ליזולי מלריים נתחלקה ארן ישראל ואינן להם ארן ישראל בשלמא בשאינו שיעבוד מלריים, ות"ל אף מי שאין לו גוף הארן, מ"מ יש לו חלק בפירות וקנין פירות כקנין הגוף:

המשמ

מטהו וכו'. בריבו מיומר הוא, דהא כתיב לא תטה משפט לביונך, אלא לגמד, בריבו אין אחה מטהו, לזכות אותו, אף כאן שנאחה שהוא שלך: ובה זכה הוא מה ששנה לנו רבי העזוב וכו'. כלומר וכהן זכה רבי ונלמ לחכמים האמרים כאן שמצה לנו אלו מעמת דעדיפת מצי דכתיבי ב' פעמים העזוב, אחד (ויקרא יט) ואחד (שם כ"ג) ודבאין להעזוב יחידה, אבל לפניהן משלך, זכה, עיין נלוח כאן ובגיטין לנדרים (נדה ט"ב) ל"ל: ובה זכה הוא. פי' ובהסמק לקט זכה העני: מה ששנה לנו רבי העזוב וכו', ע"י שמצה לנו רבי דכתיב העזוב וכו'. ר' לא דרים מיהיה יחידה דכתיב גבי לקט שכחה ופאה, דה"ק לעולם יהיה להן, ואפילו נראה שהן שלך:

הדרן עלך פ' הפיאה ניתנת

פרק גדיש

הלכה א אלו עולי מצרים וכו'. למתניתין קאי, דתנן מי שאינו מניח את העניים לנקוט, ע"ז נאמר, אל תסג וגו', ודרים עולם כמו עולים, ופליגי ר' ירמי ור' יוסף בפירושן דעולים, חד אמר אלו עולי מלריים, וא"א אלו שירדו מנכסיהן, וקרי להו עולים דרך כבוד, כמו שקורין לנומח סני נהור: א"ר יצחק ועניים מרודים וגו', א"ר אבין אם עשיתי כן וכו'. מייתי הא קרא, דהכניא מזהיר על מחנות עניים, ומש עשה כן מעלה עליו הכתוב כאלו הביא בכורים למקדש:

הדרן עלך פ' גדיש

דלמא

א עברו על כרם ר', על מקום נקרת דורון, הוליך להם התירים לפרסק לחד פריסקו בלעז ולכלו ממנו הם וחמריהם והותירו ממנו, ושערונה שהיה כחילפא הוה על כפר מניפה שמחזיק סאה של עדשים, לחר זמן עברו הם הוליך להם שניים שלשה לפרסקים לתוך ידו, לחמרו לו מלוהו לילן שהבחת לו לחו רוצים, לחר להם ממנו הוא וקרלו עליו לרן פרי למלחה כי בעונם נשחלמה מלרה בפירות: **כד** סלקת, כשעליתי לכאן שהוא ר"י לקחתי חזורי ולחזור בני ועל חמרי לסבבו מרוב עוביו וקללתי מרוב לחד ונשתך דבש מלוח ידו: **סיפסוף**, ירלה שהוא ספרי הגרוע שנשחר בחילן בסוף כמו סייפות דכ"ר גבי ויבא קין מפרי החדמה: **סאה** תרבלית, סלה של חניס ממקום הנקרת לרבל ע"י שהחניס יפות היתה מוליכה סלה סלת ושלה קמח, ועכשו החשה גרופה שלפילו סלה ר' בין סולת וקמח וקיבר וכו', לינה יולהה מסלה של חניך: **סאה** קמח, פי' רש"י בסוף כתובות קמח הוא לבל דק היולת מן הנפה והחניס עמוניס בדמיס של גריסין ולינן עמונין דקיס והנפה מוליכה הקמח וקולטת הסולת ומחזיר מה שנפה לריחים, סודין שהמכתשת מוליכה כשלותתין חניך לסולת כותשין לותן במכתשת, מורסן סן סודין היולחים בלחרונה, קיבר קמח שלינו יפה שעושים ממנו פת וקורין שלונדריר: מגדלין לותו, לחכילת העזים, וזה דבר נפלא המלוי כ"כ בשופט בחרן ישראל להיות מחכל לעזים כעבד השדה עם היותו ממיני הבשמים שלינו נמנה בחרלות חלו חלה על המעט שמכילים לותו מהמקומות הרחוקים וכדכתיב וקנמן בשם, והרב לחר שהוא קשר סליכה, ולחריס לחרו שהוא הטן לטוב הנקרת טוטייב, והרמב"ן כתב שהוא התבן המבושם הנקרת בערבי לדבר ובלעז פלג"ם די מיקת, ובב"ר לחרו שהיו העזים ונבחים מניעין לרחתו של לילן ולוכלים ממנו, ולפ"ז יש טוד מהפליאות היות העזים גדולים שמניעין לרחת הלילן: נוגעות בחרן, בב"ר גרסינן שפופות וזה יותר פלח שגדולים עד שרגליהם נגררות בחרן: לית לית חמי לי סגולה, לילך מרחה לי סגולה שבחוך כרמך, ופי' סגולה לשכולות כדמתרגמי' בירושלמי עד שלל לשכול ולפי שמעט שלשכולות כרחו היו גדולים רלה לרחותם לחר לו הן, יש ורלה להרחותם לו וכשהיה הולך לכרם בעוד רחוק ממנה רחה בה כמין שור לחר לו לין זה השור משמית הכרם, ר"ל זה שלחה מוכח שהוא שור הוא לשכול שנרחה מרחוק כשור לגדלו, וקרת עליו עד שהמלך בשבדו, פי' כשהניעה בשבדו שהוא ב"ה הוא שנרדי נתן ריחו לבל כשנסתלקה משם לת, לו פי' כשהניעה נסתלקה למעלה שהית שבדו נרדי עוד ריחו כדמפרש בהשולה נתן ריחו, ול"ל שלה שהרב ב"ה לין לילו שהחרין תתן יבולה כבתחלה, ו"ת בית מקדשך תרוב ולת קלים בקשיולך פי' החרן עומדת בחזקה לתת פירותיה, ובדלמר בשלבי פתיחתך דליכה רבתי מלופה ר"י שהית עושה פירות וכו' מיד נתבקשו לותן לשכולות ולת מלת, שביולו לפניו ב' לנוות שלמתו בין רלת השנה ליוה"כ והשנה שהם מלת גמל ולחשב שהיו משנת

השמטה

פרק כל זית

א דלמא ר' אבהו ור' יוסי בן חנינא ורשב"ל עברו על כרם דורון אריסא חדא פרסיקא אכלון אינון וחמריהון ואייתרון ושערונה כהדין לפיסא דכפר חנינה מחזיק סאה של עדשים בתר יומין עברון תמן אפיק לון תרי תלת לגוא ידיה אמרו ליה מן ההוא אילנא אנן בעיי אמר לון מיניה אינון וקרון עלוי (תהלים קז) ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה א"ר חנינא בד סלקת להכא נסיבת איזורי ואיזוריה דברי ואיזוריה דחמרי מקפא בירתא דחרובתיה דארעא דישראל ולא מטון קצתי חד חרוב ונגד מלוא ידוי דבש א"ר יוחנן יפה סיפסוף שאכלנו בילדותינו מפרסקין שאכלנו בזקנותינו דביומוי אשתני עלמא א"ר חייא בר בא סאה ארבלית היתה מוציאה סאה סולת סאה קמח סאה קיבר סאה סובין סאה מורסן סאה גנינין וכדין אפילו חדא בחדא לא קיימא ר' חונא בשם רב אבין קנמון מאכל עזים היה היו ישראל מגדלין אותו ר' חונא בשם ר' אבין שני תמידין שהיו מקריבין בכל יום היו מרכבין אותן על גב גמל והגליהון נוגעות בארץ ר' חונא בשם רבי אידי מעשה באחד שקשר עז בתאנה ובא ומצא דבש וחלב מעורבין ר' אמר לר' פרידי לית את חמי לי ההיא סגולה דגו כרמך א"ל אין נפק בעיי מיחמייא ליה עד דהוא רחיק צפה ביה כמין תור א"ל לית הדין תורא מחבל ברמא א"ל הדין תורא דאת סבר הוא סגולה וקרא עלוי (איוב ח) עד שהמלך במסבו נרדי מולחי שביעית היתה והיה

פרק כל זית

הלכה א דלמא ר' אבהו וכו'. מעשה בני לבהו וכו', שעברו לפני כרם במקום דורון, והוליך להן התירים לפרסק לחד, ולכלו הן והחמרין שלהן והותירו ממנו: ושערונה כהדין לפיסא. ומיעבו תוכו שהיה גדול כהחילפא של כפר מניפה שהוא מחזיק סאה של עדשים: בהר יומין עברון וכו' תרי תלת לגוא ידיה וכו'. לחחר ימים חזרו ועברו שם, והוליך להם קטנים שהיו תו שלשה בתוך ידו, לחמרו לו מתוכו לילן שהבחת לו תו לחו רוצים, לחר להן מתוכו התילן עלמו, וקרו עליו המקלה, ארץ פרי וגו', שבשביל העוונות הפירות מהמעטין: דלמא. בכל ספור דברים משמיל דלמה, כלומר לין זה מן הגמרא, לחל דברים בעלמה, ופי' המלה, דל לחה, כמ"ש (ב"ר פ' בל תחה) זה חדה"ר שהיה לומה ולל כלום, (המעריך): פרסיקא. שם פרי ולילן: לפיסא. סיר, קדרה, ומחבת: כד סלקת להכא וכו'. בשעליתי לא"י, לקחתי חזורי, לחזור בני ולחזור חמר שלי וקטרתים יחד להקיף גזע חרוב לחד, ולחשב"ל לא ממנו מרוב עוביו: קצתי. קללתי מרוב לחד, ומשך מלח ידי דבש: בירחא. גזע: נגד. משך: סיפסוף. תמרים גרוטים: סאה ארבלית. חניס הבאים ממקום הנקרת תרבל: קיבר. קמח שלינו נקי: סובין. פסולת דק של קמח: מורסן. פסולת גם של קמח: גנינין. עב מן המורסן, ושם הקליפות: וכדון, ועכשיו בין הכל לין עולין למאה לחת: קנמון וכו'. כל כך היה מלוי להם: ורגליהן נוגעות. מרוב גדלן: דבש וחלב מעורבין. החלב מחמת רבויו יולח מעלמו מן העז, ונתערב עם הדבש הטוף מן התלוש: לית את חמי לי ההיא סגולה. וכי לין לחה שלולה לי לשכול הזה שבחוך כרמך, שספרו לי מרוב גדלו: סגולה. לשכול, כחל לשכול, תרגום ירושלמי כחל סגולה: אין נפיק וכו'. שם רלוו לנתת תרלתו לו, ועד שהיה עדיין רחוק מהכרם, לפי ולילה בו כעין שור: לית הדין תורא וכו'. ר"ל וכי לין זה השור מחבל הכרם, ר"ל השור הזה שלחה שבור, הוא שלשכול: וקרא עלוי ער שהמלך וכו'. ופרש רבי עליו עד שהמלך בשבדו וגו', כלומר שהמלך הסיב לת פניו, עוד

הכרס

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

הסמיכה, ואמר להם ואין לחמורין שהם ספיחי שביעית, לחמרו לו במולאי רחם הסנה מזרעו, בתוהא שעה הפיל ר' ליקח ירק במולאי שביעית מיד, דלמרינן דלאחר ר"ה מזרעו ולא חיישינן שהם מסנת הסמיכה: תחת שהיינו גורפין דבש, שהיה נמשך מהפירות, לאו גורפין דקבוצים דעבדו פרודות פירותו שהתעפשו הגרעינין: והוה מקטע ומזבין, שלמחו מיד ועד שלא כלה לזרוע הסדה כבר למחו המזרעין תחלה והיה קולר ומוכר מהם: הוה מזבן, היה מוכר דבש של דבורים והיה לו דבש של פירות כגון של תמרים וגרוגלות ולמוקים ועשה ונתן להם ממנה במקום דבש דבורים, לאחר זמן עברו שם, לחמר להם כדי שלא לרמות לחתכם דעו שלותו הדבש שנתתי לכם מפירות הוא, לחמרו לו ממנו לאו רוצים שהוא טוב למלאכתנו יותר משל דבורים, והפרים מעותיו ובזה בו בית המדרש של לפורין, שלא רצה ליהנות בחומן המעות שהיה נראה לו כלוקחה שמוכר דבש זה שהיה גרוע במקום דבש דבורים: ברוב מלמק, מבושל ומלומק כדרך המרקחת, לחמר להם הרבה נתתם בו שחשב שהיה מרוקח בדבש לפי שהיה מתוק הרבה, לחמרו לו מעלמו הוא שהכרוב היה מתוק כדבש:

א בעא מוקמה לון, רצה להעמיד להם פרנסים ולא קבלו עליה' להמות מעותמתם שלא לגזוז שרית על הלבור, בא ולחמר לפניהם הא דתנן בשקלים פ' חלו הן הממונים בן בבי על הפקיע, פי' שהיה ממונה על הפתילות כדמפרש לקמן, ומכיון שזה שלא נמנה רק על מנוי קל זה זכה להמנות עם גדולי הדור דמני ליה מתני' החם עם כמה גדולים שהיו ממונים על כמה עבודות שבב"ה, כ"ש המתמנה על חיי נפשות שימנה עם הגדולים ויהיה זכרונו לברכה עמהם ואז קבלו עליהם, ואין להשוב שמפני כבוד הממנך מזה נאותו לדבר, שלא ירצה שמה שהיו מתרחקים מהמנוי מפני שהעוסק בצרכי רבים יפתיקהו מעסק ת"ת, כמ"ש בש"ר פ"ו גבי כי העוסק יהולל חכם, ועוד כי תמיד כל היום שהם מנותק מפי הרבים כדבסמוך, ועוד שממשכנים על הלדקה וכיולא, ולכן ברהותם שנמנין עם הגדולים ידעו שבכרם גדול כעוסקים בתורה וידעו כי לא יחשבו לזלזולם מפי נדרי נתן ריחו בית מקדשא חריב ואת קאים בקשיותך מיד איתבעון ולא אשכח אייתון קומוי תרין פוגלין מבין ריש שתא לצומא רבא והוה אפוקי שמיטתא והוה בהון טעוניה דגמלא אמרו לון ולית אסיר ולאו ספיחין אינון אמר לו בפוקי ריש שתא איזדרעון באותה שעה התיר ר' ליקח ירק במוצאי שביעית מיד בעון קומוי מהו הדין דכתיב (יואל ג) עבשו פרודות תחת מגרפותיהם אמר לון הרחת שהיינו גורפין דבש הרי אנו גורפין רקובית מעשה באחד שהיה לו שורה של תאנים ובא ומצא גדר של דבש מקיפן חד בר נש הוה זרע חקלא לפת והוה מקטע ומזבין מעשה בשועל שבא וקינן בראשה של לפת מעשה בשיחין בקלח אחד של חרדל שהיו בו ג' בדין ונפשח אחד מהן וסיכבו סובת היוצרין ומצאו בו שלשת קבין של חרדל אר"ש בן חלפתא קלח אחד של חרדל היה לי בתוך שלי והייתי עולה בו בעולה בראש התאינה מעשה באחד שזרע סאה של אפונים ועשת ג' מאות סאין אמרו לו התחיל הקב"ה לברכך אמר לון אזלון לכון די ינחת טלא בישא עליה די לא כן בכפלא הות מעביד א"ר שמעון בן חלפתא הוה מעשה שאר"י לבנו בסיכנין עלה והבא לנו גרוגרות מן החבית עלה והושיט ידו ומצאה של דבש אמר לו אבא של דבש היא אמר לו השקע ידך ואתה מעלה גרוגרות מעשה שא"ר יוסי לבנו בציפורי עלה והבא לנו גרוגרות מן העליה עלה ומצא את העליה צף עליה דבש ר' חנניה הוה מזבן דבש דדבוריין והוה ליה דבש דצליין בתר יומין עברון תמן אמר לון בנין לא מטעיא לכון הוון ידעין ההוא דובשא דיהבית לכון דצליין יינון אמרו לו מינה אנן בעין דו טב לעובידתיה ואפריש טימיתיה ובנא ביה בי מדרשא דציפורין רבי אלעזר בי ר"ש אזל לחד אתר אייתון קומוי כרוב מצמק אמר לון סגין דבש יהבתון ביה א"ל לא יהבינן ביה מינה וביה הוא:

פרק מאימתי

א ר' יוסי שאל לכפרה בעא מוקמה לון פרנסין ולא קבלין עליהון שאל ואמר קומיהון בן בבי על הפקיע זמה אם זה שנתמנה על הפתילה זכה

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

הכרס מתן היא, ומתן כל כך, כיהמ"ק תרב, ותחת שומר בקשיותך, להויין פירות גדולים בתמיה: מיד איתבעון. מיד כשתמר כך, היו מבקשין הם התאכול ולא נמצא, שכולא בתלתן: אייתון קומוי וכו'. פעם אחת הביאו לפני בני קלחי לתן, שנלמחו ונתגדלו בין ר"ה ליו"כ, ומולאי שמוטה היה, והיה בהן מעט גמל, לחמר להן וכי אין אלו תמורין, ואלו ספיחין הן, לחמרו לו במולאי שביעית, לחר ר"ה של תמירת מזרעו: התיר רבי. שים לתוהא שלחר ר"ה מזרעו: פוגלא. לתן: בעון קומוי וכו'. שאלו את רבי, מהו לדחיק עבדו פרודות וכו', וכי פרודות ספירות תחת המגרפות: אמר לון תחת וכו'. הלי תחת, במקום מחפרים, במקום שהיו גורפין דבש מפרודות המתים, הרי אלו גורפין דקבוצים, שנתעפשו ונקרבו: זרע וכו' והוה מקטע. זרע, ועד שלא כלה לזרוע כבר היה קולר ומוכר מהם: וקינן. וילדה: ונפשח. נבקע: והייתי עולה בו. שעשה עב ותזק כתיקון שתחתם: אזלון לכון וכו'. לכו לכם, כי מיום שנחתם עיניכם בא, יבא על שלחנו של ברכה עליה, שלא לא היה בן, היתה עומה כפלים: צליין. הוא לשון, תן

הדרן עלך פ' כל זית

הלכה א

א שאל לכפרה וכו'. שם מקום, והיה רוצה להקים להם פרנסים, ולא רצו לקבל עליהם, נכנס ואמר להם, שניטו בפ"ה דשקלים, בן בבי היה ממונה על הפקיע, הן הפתילות של שמנורת

מפי הטעם: הוה מטעין לון תוכייתא, היה נותן ספר תורה על ידם: מתורה ניתנה, שאין רצוי להגהיג שרצה על הלבור אלא מי שהוא בן תורה: מקים לתכונין, מעמיד שרים כגון פרנסין וריינין שטוענין שרצה בישראל, ורצה שר"ל כדי לקייים מקרא זה שהשרים יהיו מתמנין ע"י עוסקי התורה היה הוא מעמידן: אתא חד סיעת, באה שיירת אחת של תורמים ואכלו ושתו והתפללו עליך לחיי להם תן לי שכר טוב אחר שהכבדים לותי, וכשתמרו לו שקללוהו לחיי מאה ים לי שכר טוב שאני מתבזה אחת כדפי טוב: שמעון קליה, שבני ביתו היו יועצים לותו שלא יתמנה שיקללוהו ויבזוהו העניים כשלא יעשה כרצון להם ולחם, ולחיי להם ע"מ שיתקלל ויתבזה רוצה להמנות פרנס כדי שירבה שכרו, ומ"מ נמלך בבני ביתו מפני כבודם:

ב מדקדקין בכסות, בא עני ערום ולחיי כשוני בודקין שלא יהיה רמאי, שאל אם בא עני ולחיי פרנסוני מפרנסין ילותו מיד, ובפ"ק דב"מפ' טעמא לי בעית לימא שברא הכא ליכא קיום בשמה הכא ליכא קיום בשמה, לי בעית לימא קרא הכא כתיב הלא פרוס לרעב לחמך הכא לאלתר, התם כתיב כי תראה ערום וכסיתו כי ירחה לך, ומייתי התם נמי מ"ד ליפכא ויהיב נמי טעמא, לי בעית לימא שברא האי קרא מיבזי, לי בעית לימא קרא הלא פרוס לרעב לחמך בשי"ן כתיב פרס והדר הכ ליה, והתם כתיב כי תראה ערום וכסיתו כי תראה לאלתר, ורצה דשברא זו היתה כתובה בתגדתו והשמיטה הסופר: מפני בריתו, כלומר מפני כבוד שהיו בריתו כבוד שבן בריתו של שברא יהיה מתבזה בהיותו ערום:

ג והוה ר' יליף, והיה ר' למוד לתת לו פעם א' בכל שלש שנים מעשר עני שהוא נותן בשנה השלישית הרבה, שמאחר שהסר דיבר ממחיה יכול ליטול לפיכך נותנים לו חלף כאחד כדתנן במתני', נתנו בו תלמידיו עין רעה וחשלימו לו שנתנו לו דיבר

זכה להיתמנות עם גדולי הדור אתם שאתם מתמנין על חיי נפשות לא כל שכן רבי חניי כד הוה מקים פרנסין הוה מטעין לון אורייתא לומר שכל שרדה שניתנה מתורה ניתנה (משלי ח) בי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו רב חייא בר בא מקים ארכונין ר' ליעזר הוה פרנס חד זמן נחית לבייתי' אמר לון מאי עבדיתון א"ל אתא חד סיעא ואכלון ושתין וצלון עלייך אמר לון ליכא אגר טב נחת זמן תיניין אמר לון מאי עבדיתון א"ל אתא חד סיעא חורי ואכלון ושתון ואקלתוך אמר לון כדון איכא אגר טוב ר"ע בעון ממניתיה פרנס אמר לון נמלך גו בייתיה הלכון בתריה שמעון קליה דיימר על מנת מתקלל על מנת מבזייה:

ב ר' בא בר זבדא אמר איתפלגון רב ור' יוחנן חד אמר מדקדקין בכסות ואין מדקדקין בחיי נפשות וחרנא אמר אף בכסות אין מדקדקין מפני בריתו של אברהם אבינו:

ג חד תלמיד מן דר' היו לו מאתים חסר דינר והוה ר' יליף זבי עמיה חדא לתלת שני מעשר מסבנין עבדון ביה תלמידוי עינה בישא ומלון ליה אתא בעי מיזבי עמיה א"ל ר' אית לי שיעורא אמר זה מכת פרושים ננעו בו רמז לתלמידי ואעלוניה לקפילין

רמאי לעשות כן בכוונה, דת"כ כל מי שיש לו מאתים זוז יפקיר פרוטה ויזכה במתנה מרובה, ויתכן ג"כ שמפני זה הולרך לקבל מהתלמידים כשהשלימו לו, שאינו יכול להשמט מהקבלה כשהוא מתכוין שלא ימלאו לו ק"ק זוז כדי שיוכל לזכות במעשר שרצה ביחד:

להתעמל

מירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

הלכה ב איתפלגון. פליגי: מדקדקין בכסות. שם בא עני ערום ומבקש כסות, מדקדקין מחריו וכודקין שומו שם אימו רמאי: ואין מדקדקין בחיי נפשות. במזונות, שלא נותנין לו מיד: מפני בריתו. שלא תתבזה ותתגלה בריתו, וזהו כבודו של אברהם אבינו ע"ה:

הלכה ג יליף זבי עמיה וכו'. היה רגיל לזכות שומו ולתן לו מאה לשלש שנים מעשר עני, ששיעור שנתן בו תלמידיו עין הרע, ומלאו לו עד מאתים דינר, שיהא אסור לקבל מעשר עני, כשבא רבי לזכות שומו במעשר עני, ל"ל לרבי, רבי, יש לי שיעור המעות, שיהו מאתים זוז, שאינו מבטיח שמי שיש לו מאתים זוז, אסור לו לקבל מעשר עני, ומעשה אסור לי לקבל: וה מכ' פ"ו"ים ונגעו וכו'. אמר רבי, זה, מן העושים עלמן כפרושים, נותנין לדקה ומתכוונין להרע, שם נגעו בו והרעו לו, רמז לתלמידיו, שהכניסוהו לתוך שמוכרין שם עיני מאכל ומשקה, וחסרו ממנו עיי הולאה רובע דינר, ומזר ויהיה שומו, ונתן לו מעשר עני, כמו שהיה רגיל: יליף. רגיל:

קפילין

ד להתעמל בו, למייל בו, דאסור יאסר לו דרים בפ' מליחות האסה לפילו סום לרכוב עליו ועבד לרון לפניו: ואיפשר כן, בתמיה דהא מסתמא אין חייבין רק די מחסורו לא לעגנו כולי האי, ומצי די מחסורו הוא שלא היה לוכל מלכלות לאחרות אלא לפרים ואם לא יתנו לו יתום: בלי כסף, דאחריכן דומנים לו, כשהיה משתמש בכלי זהב, וכן כלי זכוכית דאמרי' דומנים לו כשהיה משתמש בכלי נחושת הייגו לפילו כשמשתמש בגופיהן ממש במאכלו כגון כוסות וקערות ובמלבושו, ולא אחריכן דדוקא היכא דלילו משתמש בגופן ממש אלא שהן לגוי כגון מגורה וכיולא, ופרכינן עליה מדאמי היה משתמש בכלי מילת נותנין לו כלי מילת, אלא ע"כ לאחלק בין גופו לשאילו גופו דאשתמיטי גופו כגון מלבושין וכלי מאכלו נותנים לו כדרך שמשתמש משום דמאוסי ליה גרועין מהן, אבל בשאשתמיטי שאילו לעניין גופו כגון מגורה וכיולא מוריזין לו, וכ"ג משני רבא בריה דרבה בפ' מליחות האסה להא דאמי' אמצי', דאמן אין מחייבין אותו למכור את ניתו וכלי שאשתמיטו אלא דאניח היה משתמש בכלי זהב ישתמש בכלי כסף, ומצי דאמצי' במאריבה דכספא, והוא הדין דהכא ה"מ לאותובי אר' אבא ממצי' אלא דניחא ליה לאותובי מדאמי היה משתמש בכלי מילת, דמיירי בשמוש דומיא דאחיד, ומיהו רבי אבא אמי מתרץ כדרב פפא דאמי' התם כאן קודם שיבת לידי גבוי, אלא דגמרא זו לא ס"ל כהאוה תירולא, אלא מייתי ליה: אחד מן האנין, ר' אחלה דבי רשיאה יחד מאכסיו והיו נותנין לו לאכול בכלי חרס והיה אוכל ומטיח דברים, אמר ליה הרופא עיקר התבשיל אינו אלא מתוך התלפס, שאוה כלי חרס שאוה יותר טוב לבריאות האדם מכלי מתכות, ר"ל הוה לי' כאלו אתה אוכל מן התלפס: ומותיב,

לקפילין וחסרוניה חד קרט וזכה עמיה היך מה דהוה ליף:

ד תני מעשה בהלל הזקן שלקח לעני בן טובים סום א' להתעמל בו ועבד לשמשו, שוב מעשה באנשי הגליל שהיו מעלין לזקן א' ליטרא בשר צפרים בכל יום ואיפשר כן אלא דלא הוה אכל עם חורנין תני משתמש בכלי זהב נותנים לו כלי כסף כלי כסף נותנים לו כלי נחושת נחושת נותנים לו כלי זכוכית א"ר מנא כלי כסף וכלי זכוכית בגו פיהן והתני היה משתמש בכלי מילת נותנין לו כלי מילת כאן בגופו וכאן בשאינו גופו חד מן אלין דנשיותא איתנחת מן ניכסוי והוון זכין לו במאן דחסף והוא אביל ומותיב א"ל אסיא עיקר תבשילא לא מן גוא לפסא הוא אביל מן לפסא:

ה א"ר חנינא צריך אדם שיהיו לו שני עטיפין אחד לחול ואחד לשבת מ"ט (רות ג) והרחצת וסכת ושמת שמלותיך וכי ערומה היתה אלא אלו בגדי שבתה כדדרש ר' שמלאי בציבורא בכון חברייא לקיבליה אמרו ליה ר' כעטיפתנו בחול כן עטיפתנו בשבת אמר לון אף על פי כן צריכין אתם לשנות מן הדא ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך וירדת הגורן וירדתי כתיב אמרה לה זכותי תרד עמך וערטילא הוות אלא אמרה לה לבוש מאנך דשובתא:

המסמא

דמשום דק"ל אי בשמלות שבת מיירי היכי מקדיש לבום ליורידת הגורן, כי בלבתה מקושטת מביתה ליפסר מבשל בדרך בחנשים שיוצין מהוגיס שיחשבוה לזונה, דמהאי טעמא אמר בפ' אלו קשרים שהיא לא עשתה כן אלא ואחר הגורן וכתר הכי ותעם, לה"ק הכא דנעמי שמכה בזכותה שתרד עמה כי לא יאוה אליה כל אוז:

המכשא

לגון תשובת דברים, א"נ לגון קיא דמאיסה ליה, ומביאו בויקרא רבה פי"ז בקלת טובתי הדר תוביה לתוביה, הם"ד בכלב שב אל קיאו:

ה מה טעמא ורחמנא, בפ' אלו קשרים מייתי לה, והתם נמי קאמר וכבדתו מעשות דרכיך שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול, כי הא דר' יוחנן קרא למתניא מכבדומי, ו"ע תני קראי למ"ל, וי"ל דאי לאו וכבדתו הוה אמינא דרות מדת חסידות הוא דעבדה ואין חיוב בדבר, ואי לאו דרות הוה אמינא וכבדתו מעשות דרכיך כפשוטו, וכדאמר התם שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך של חול, השתא דאשכחן דרות מזהרה בזה מסתבר לאוקומי וכבדתו בהכי: בבון חבריית, בבו החברים לגנדו שעניים היו ולא היו יכולין לעשות כן: לשנות, כדאמר בפ' המ' שיאלבל בגדיו, ופרש"י יאלבלם כלפי מטה שילילו תרוכים והוא מדת מעיליים היוקבים בביתם ואינם לריכין לכלך בדיהם מן התרן בשביל מלאכה, וכבוד שבת הוא, וי"מ שם בשנין אחר ע"ש: מן הדא, בתחלה כשדרשה לא הזכיר שלא הדין ולא המקרא שלמד ממש, ושבשיו הזכיר מהי יליף לומר דכיון דקרא הוא יש ליזהר טפי, ואם אין להם מלבושים לשנות מיהם, והלשון מסורס, דמקמי וירדת הגורן גרסינן וערטילא הוות, ואידי דמייתי קרא דרים וירדת הגורן, ויתכן

קפילין. מנוח שמוכיחין שם מיני מאכל ומשקה: קרט. גרגר: **הלכה ד** להתעמל. לטייל: ואיפשר כן. בתמיה, וכי מלוין לאחרו לתן לשני מעבדים כאלו: עם חורנין. שלא היה רגיל לאכול שום תבשיל שנעשה עם מאכלים אחרים, ל"ג שלא היה רגיל לאכול עם אחרים, רק בלבדו, ומתוגבו בתמיהה: א"ר מנא כלי כסף. אלו דאמי שמותנים לו כלי כסף תחת כלי זהב, כלי זכוכית תחת כלי נחושת: בגופיהן. אפילו בכלים שמשתמשין בגופן, כגון כלי מאכל ומשתה: בגופו. פירוש דקושרת היא, כלומר אלו לאו הא דקאמי, נותנים לו כמו שהיה רגיל, היינו בכלים שמשתמש בהן בגופו, וקשיא לר' אבא: חד מן אלין דנשיותא וכו'. אחד מבית הנשיא יהיה מכבסיו והשני, ומכר כליו המשובחים, והיו נותנים לו לאכול בכלי חרס, והיה אוכל ומטיח ממנו

הלכה ה ובי ערומה היתה. למה לה לומר לה ומשתה שמלותיך, אלא בגדי שבת אלה, לאמר לו הכיפה, וכי עיקר התבשיל לא נתבשל בתוך קדירה של חרס, ע"כ לאכול בכלי חרס, ולא תשתם בם, מייתי הך עובדא, ללמד מה הרגילות עושה: מאן דחסף. כלי חרס:

חלנו בגדי שבת אלה, ושמלותיך, המיוחדים לך לתשמרה: בבון חברייא. בבו התלמידים ואמרו לו, רבי, מה נעשה בשבת, שאין לנו בגדים לחליף, אמר להם תעשיר לריכים אתם לשנות בחיוך עניין, לשלשלם למטה, לא כמו שאתם רגילין לילך בחול: זכותי תרד עמך. דרים יו"ד יתירה בכתיב, וירדתי, שאמרה לה זכותי תרד עמך ותעלים דרכך: ערטילא. ערוס:

המסמא

ו המסמא את עינו, עושה עצמו כחלו עינו סמויה וכחלו שוקיו נפוחות וכחלו בטנו נפה כדי שירחמו עליו ויתנו לו צדקה: צריפין, כמין מהלים מסובכין במורכיות של ערבה ועניים יושבים בם: בהדין מרגנטין, בחיזה מרגנטה תמו מוכלים היום בשל זהב לו בשל כסף, ופי' מרגנטורי' הוא כלי חשוב שמשתמשת בו בת המלך לדעת הערוך, וירלה דהיינו כהיה דאיתא בפ' מליחות החמה במה אתה סומד בעלי כסף לו בעלי זהב, ופרש"י במפות של פשתן לבנות לו בשל מני לבנות, והתום' פי' עלי זהב מפה לבנה בתולעת שני לחדומה כזהב, וכערוך פי' שם קערות כסף וקערות זהב ול"ת למאי קאמר שהן רמאין שמא שהיו מעונגין ולמודין בכך וכעובדת דמר עוקבא דאיתא התם שאמרו לו של עני ר' שהיו מלפין לו ביין ישן וכפל מתנתו לפי שהיה מעונג כ"כ, בבר תילו בתום' משום דבהכך דברים לא שייך פיוק חלא ודאי עשיר היה, וקשה בשלמא לפרש"י והוספות לא שייך פיוק במפה לבנה לו לחדומה, אבל לפי' הערוך קשה, דהא בכלי כסף וכלי זהב ליכא פיוק כל שמשתמש בהן לעוכר מאכלו כדלעיל סי' ד', ודומק לומר דאחבה דשמואל ס"ל כרבי מנא דאמר שמורידין לו כלי תשמישו, כיון דהך גמרא לא ס"ל כר' מנא, ושמא י"ל דשאני הכא דהוו יושבי לריפין ואי הוו מפונקים כ"כ אלא היו יושבים בלריפין שהיא דירה שרומה חלא ודאי רמאין היו: דלמא כ"י וכשב"ל מעשה בר"י וכשב"ל שנכנסו לרמון במדינה הזה של טבריה פגע בהם עני אחד, אמר להם זכו בי, אמרו לו כשנחזור מזכה בך, כשחזרו מלאוהו שמת, אמרו הואיל ולא זכיו בו בחייו נטפל בו במותו לקברו, כשהיו מטפלין בו מלאו כיס של דינרין תלוי בו, ומה אלא זכו בו מיד ליפסר אלא היה בידם מה ליתן לו עד שובם לביתם: מיד היה נוטע, כמיתה כדילוף בויק"ל מקרלי: יהב לשמואל, נתן לשמואל בגו מעות שיחלק לעניים, ילא ומלא עני אחד לוכל בשר ושותה יין, כשראתה שהיה לו מעות, בא ואמר לפני חביו אמר לו תן לו יותר שתאותו מושלת עליו, כלומר שהוא מפונק ולריך הולאה יתירה, ופי' נפשיה מרתיה כעניו הא דאמר לקמן בע"ח פרק השוכר ואין נפשך מרתך שפי' תאותך גוברת עליך:

ז והוא יהב, לאחריס אלא היו גבאי לדקה נותנים להם כל לרכן, או שהיו לעושים ולא ידע בהם זולת ר' חמא: הוה מפליג מלוה, היה מחלק לדקה בלילה ומוליכה אל העניים אלא יתביישו ביום, פעם אחת פגע בו בר הדומות והשדים, אמר לו לא כן למדני ר' לא תסיג גבול רעך, והלילה גבול השדים שניתנה להם רשות לילות ולהזיק כעניו לגרת בת מחלת דפ' ערבי פסחים, ואין לבני אדם לילות אז בגבולם, ת"ל ולא כן כתיב מהן בספר יכפה לף, ומאחר שיליאתו היא ליתת מהן בספר יהיה נשמר מכל רע ולכפות הלף, ומאחר שהשדים מסתרת דשמאלא שהם מלאכי לף וחמה, העושה לדקה בסתר יכפה לותם ויולאם, ונתירת ממנו וברח מפניו: לימהוו

פירוש הקצר מפ"מ וש"ס

הלכה ו המסמא וכו'. עושה עלמו כחלו היו כו המופין הללו, לרמות את הבריות, שירחמו עליו ויתנו לו לדקה: שמואל ערק וכו'. שמואל ברח מפניו הלך ועמד בין שני בתים קטנים של עניים, ושמע שהיו אומרים בתיה כלי חשוב נאבל היום, בכלי חשוב של כסף, ור' שם זהב: שאל ואמר וכו'. ככמה וסיפר לאביו, אמר לו אביו, צריכין אנו להחזיק טובה לרמאים שבהם שהן מלמדין אותנו מיד, כשהכניסו ממנו לדקה ולימו מהן, אבל על ידיהן אנו להנאל ולומר, מפני שמעיין ארגמנין. כלי חשוב: עלון מיסחי בהדין דיפוסין וכו'. מעשה בר' יוחנן ור"ש בן לקיש שהיו מהלכין בדרך ופגע בהן עני אחד ואמר להם שיזכו לו, אמרו לו כשנחזור נתן לך: מיחזרון אשכחוניה מית. כשחזרו מלאוהו מת, אמרו שמואל אלא שזכיו לו אביו, נמלא בו במותו לקוברו, כשהיו טורחין בו, מלאו כיס אלא דינרין תלוי עליו, אמרו היינו דאמ"ר ביבו וכו': דיפוסין. מיס חמין שיולאין מן הקרקע: טפול. פרוסת פרישין. נתן לו פרוסות לחלק לעניים, ילא ומלא עני אחד אוכל בשר ושותה יין, ככמה וסיפר לאביו, אמר לו אביו, מן לזה יותר, שמאותו מושלת עליו: קופר. בשר: חמר. יין: פשיה. שאותו: ו

הלכה ז מליוזי. היו שכל מרגנין עליו ואומרים שהוא מיכו לריך לקבל לדקה, ומקבל, כשמת בדקו ומלאו שהיה מחלק את הלדקה לאחרים: דמך. יצן וביום מיתת הלדיק בלשון שיכה: מפ יג מצוה. מחלק לדקה בלילה, פעם אחת פגע בו בר הדומות ואמר לו, לא כך למדתני רבי לא תסיג, ולילה הוא גבול הדומות, אמר לו לא כן כתיב מהן בספר וגו', ונפשך ממנו וברח מפניו:

כבוד חכמים וחדושי מוהר"א ז"ל

ו המסמא את עיניו והמנפח את שוקיו והמצבה את בריסו אינו נפטר מן העולם עד שיהי לו כן שמואל ערק מן אבוי אזל וקם ליה בין תרין צריפין דמסכנין שמע קליהון אמרין בהדין ארגנטין אנן אכלין יומא דין בארגנטורין דהבא בארגנטורין כספא עאל ואמר קומי אבוי אמר צריכין אנו להחזיק טובה לרמאין שבהם דלמא ר' יוחנן ורשב"ל עלון מיסחי בהדין דימוסין דטבריא פגע בון חד מסכן אמר לון זכין בי אמרי ליה מיחזרון מיחזרון אשכחוניה מית אמרון הואיל ולא זכינן ביה בחייו ניטפל ביה במיתותיה כי מיטפלין ביה אשכחון כים דינריא תלו ביה אמרן הדא דא"ר אבהו א"ר אליעזר צריכין אנו להחזיק טובה לרמאין שבהן שאילו לא הרמאין שבהן היה אחד מהן תובע צדקה מן האדם ולא נותן לו מיד היה נענש אבא בר בא יהב לשמואל בריה פריטין דפלג למסכנין נפק ואשכח חד מסכן אכל קופד ושתי חמר עאל ואמר קומי אבוי א"ל הב יתיר דנפשיה מרתיה:

ז ר' יעקב בר אידי ורבי יצחק בר נחמן הוון פרנסין והוון יהבין לר' חמא אבוי דרבי הושעיא חד דינר והוא יהב ליה לחורנין ר' זכריה חתניה דר"ל היו הכל מליזין עליו אמרו דלא צריך והוא נסב כד דמך בדקון ואשכחון דהוה מפליג ליה לחורנין ר' חנינא בר פפא הוה מפליג מצוה בליליא חד זמן פגע ביה רביהון דרוחייא א"ל לא כך אולפן ר' (דכריס יט) לא תסיג גבול רעך אמר לו ולא כן כתיב (משלי כח) מתן בסתר יכפה אף והוה מסתפי מיניה וערק מן קומי:

ח **איתהון** סבין ביומיו, היו זקנים בימיו מה שהיו נותנים להם מה"ש עד יוה"כ היו מקבלים ומחזר זמן זה לא היו מקבלים שהיו חומרים מנהג הוא אצלנו כן, וירמה שמפני שימים אלו הם ימי המשובה היו נוהגים לחלק בהם לדקה והיו מקבלים כדי לזכות את המותנים, ודמותא גרסינן בדלי"ת והוא לשון הרגל כמו דם בעירו, ואי גרסינן בר"ש יש לפ' לשון חוב כמו כי תשא דמתרגמינן ארי תרבי, וירמה שהיה להם חוב שהיו לוין כל השנה ופורעים בימה שמקבלים מר"ה ועד יוה"כ כי לא היה זמן פריעת חובם ומתו לא היו צריכים לקבל, כי בכל השנה היו מתפקין במה שהיו לוין כדי לפרוע מרחש השנה עד יום הכפורים:

ט **תרא** תרנגולתא, שהיה למוד לשטוד תרנגולת חמר לו הילך מעות בשר ולך קנה ואכול ואכל בשר ומת, שלא היה רגיל בבשר, וחמר בותו וספדו להרוגו של נחמיה, וכפ' מליחת חשמה חמר חוי לו לזה שהרגו נחמיה ופרכינן לחכבה חוי לו לנחמיה שהרגו לזה מיבעי ליה, ומשני שלא ליהו הוא דלא חיבעי ליה לפנוקי נפשיה כולי האי, ור"ת והא חמרינן לעיל די מחסורו חפילו סוס ועבד, ותמרו שלקחו ליטרא בשר לפרים לעני, ובפרק המזכר קחמר תו על אחד שבא לפני רבא חמר לו במה את סועד חמר לו בתרנגולת פטומה ויין ישן, חמר לו ולא חיישת לדוחקא דלישנא, חמר לו אטו מדידהו קאכילנא מדרחמנא קאכילנא, ומדמנו לו תרנגולת פטומה ויין ישן וחמר לו רבא נעשיתי לך קוס אכול, אלמא צריך לתת לכל אחד כפי שהוא ראוי לו שבד הכי, וי"ל דדוקא היכי דידעינן ודאי דאורחים למי שברחה ואינו רואה זה ברואה ואינו ברחה יקבל פיוסך ויגמול לך חסד, וק"ק מה שהלה היה מחין למדת זה, כי מה

ח **א"ר יונה אשרי נותן לדל אין כתיב כאן אלא** (תהלים מא) אשרי משכיל אל דל והוא שמסתכל במצוה היאך לעשותה כיצד היה ר' יונה עושה כשהיה רואה בן טובים שירד מנכסיו היה אומר לו בני בשביל ששמעתי שנפלה לך ירושה ממקום אחר טול ואת פורע מן דהוה נסב ליה א"ל מתנה א"ר חייא בר אדא איתהון סבין ביומינו מן דהוה יהבון לון מבין ריש שתא לצומא רבה הוון נסבין מן בתר כן לא הוון נסבין אמרי דשותא נבן:

ט **נחמיה איש שיחין פגע ביה ירושלמי אחד א"ל זכי עמי חדא תרנגולתא א"ל הילך מיתתיה וזילזבון קופד ואכיל ומית ואמר בואו וספדו להרוגו של נחמיה נחום איש גם זו הוה מוליך דורון לבית חמוי פגע ביה מוכה שחין אחד אמר לו זכה עמי ממה דאית נבך א"ל מיחזר חזר ואשכחיה מית והוה אמר לקיבליה עייניה דחמונך ולא יהבון לך יסתמיון ידיה דלא פשטון מיתן לך יתקטעון רגליא דלא רהטין מיתן לך יתברן ומטתיה כן סליק לגביה ר"ע אמר ליה אי לי שאני רואה אותך כן אמר לו אוי לי שאיני רואה אותך כן אמר ליה מה את מקללני אמר לו ומה את מבעט ביסורין:**

י **ר' הושעיא רבה הוה רביה דבריה חד דסגיא נהוריא והוא יליף אכל עמיה חד זמן בכל יום חד זמן הוה ארחין ולא מטא מיכול עמיה ברומשא סלק לגביה א"ל לא יבעום מרי עלי בגין דהוה לי ארחין ולא בעית מיבזיא איקריה דמרי בגין כן דלא אבלית עמך יומא דין א"ל אתה פייסת למאן**

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

מום וכ"כ מי שרחה חותו בעולם הזה וסבר שהוא בעל מום ממש וכשיחיה לע"ה ויהיה בלא מום יעבו ויאמרו שהוא גוף אחר, מע"כ אינו נפסר מן העולם עד שנעשה בעל מום ממש, ולא יעמוד לתחיית המתים כמומו ויתיש וק"ל:

ח **אמר** ר' יצחי משכיל אל דל שמסתכל במצות התיך לעשותה, פי' שיתן לו בסתר שלא לביישו וע"כ מה שכתו ה' ישמרהו כדלקמיך יבריך ה' ויעמרך מן המזיקים, וכן תומר יתומר בתרן שהיתה הברכה מצויה בו פעמ מ"ם ויזרע יצחק בתרן ההיא וגו', והוא מדה כנגד מדה כמו שנתן בסתר כן הק' נותן לו בסתר מן העין וממילא יש בו ברכה שתין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין וק"ל:

פירוש הקצר מפ"ם ושפ"ם

הלכה ח שמסתכל במצוה. תוכב בדעתו התיך לעשות המצוה, בתופן שלא לביים תם הענין. דשותא הרגל:

הלכה ט חילך טימהיה. הם לך מעות שוויו, ולך קנה בשר ולא תרנגולת: טימי. מחיר ושוויו: עייניה דחטונך. העיניים שרחו תוקך ולא נתנו לך יהיו סומין:

הלכה י הוה רביה דבריה וכו'. המלמד את בנו דבי' הושעיא הוה סנגיא נהור, והיה רגיל שיאכל עם רבי הושעיא פעם אחת בכל יום, פעם אחת היה לבי' הושעיא תורמים, ולא אכל המלמד עמו, שלא קראו לו, לערב עלה תליו ואמר לו, לא יבעום מורי עלי על אמר לא קראתי לך לאכול עמי, יען היו לי תורמים, ולא רציתי לבזות את

מה המוצע דמנפשיה לאמרה ההוא סגיא נהורא, ושמא מפני דגבי מתנה וכיולא בזה שאדם יעשה מפני בושת פנים הוא דסייך לומר כן שאחר שעשה זה למי שנראה ואינו רואה ואין זה משום מצוה פנים רק לפי שמיס רחוי לברכו בכך שהרואה ואינו נראה יתן שכרו, אבל הכא דלא הוה אלא פיוס דבריס בעלמא מאי לכותיה דקאמר הכי, וקאמר דשמיע ליה מעודת דרחב"י שביזה בכבודו להושיל לפגיע נהור דהתם רחוי לברכו כי לא עשה מפני משום פנים, והוא למד ברכה זו משם:

יא הוון מטיילין, היו מטיילין בחלה הבתי כנסיות של לוד אמר ר"ת ב"ח לרבי הושעיא כמשבח לבותיו כמה ממון שיקעו אבותי כאן בבנין בתי כנסיות הלו, אמר לו כמה נפשות לידבו כאן וכי לא היו בני אדם שיעסקו בתורה שהיה רחוי להוציא הממון בזה ועכשו שהוציאוהו בבנין ב"ה נמלאו מאבדין אותן נפשות שהיו יכולין לעסוק בתורה על ידי ממון זה והולאת ממון מרובה זה היתה לעני כגון ליוריס וכיוריס וכיולא בזה אלא היה לריך לחלק על גב דאמרינן לעיל התלה לפניו במלות ומלוה לפתר ב"ה, מכל מקום לקיים למוד התורה עדיף טפי, אבל הולאה בבנין הלריך ודאי שהיא קודמת:

למאן דמתחמי ולא חמי דין דחמי ולא מתחמי יקבל פיוסך א"ל הדא מנא לך א"ל מר' אליעזר בן יעקב דר"א ב"י על חד דסגיא נהורא לקרתיה יתיב ליה ראב"י לרע מיניה די אמרין דאילולא דהוא בר נשא רבא לא יתב ראב"י לרע מיניה עבדון ליה פרנסה דאיקר אמר להו מהו הכין אמרו לו ר"א ב"י יתיב לרע מינך וצלי עלוי הדא צלותא אתה גמלת חסד למאן דמתחמי ולא חמי דין דחמי ולא מתחמי יקבל פיוסך ויגמול יתך חסד:

יא דלמא רבי חמא בר חנינא ורבי הושעיא הוון מטיילין באילין בנישתא דלוד אמר רבי חמא בר חנינא לר' הושעיא כמה ממון שיקעו אבותי כאן א"ל כמה נפשות שיקעו אבותיך כאן לא הוה אית בני נש דלעיין באורייתא:

יב רבי אחא בש"ר חנינא כיני מתניתא כל מי שהוא לריך ליטול ואינו נוטל הרי זה שופך דמים ואסור להתרחם עליו על נפשיה לא חיים על חורנין לא כ"ש. כל מי שאינו לריך ליטול ונוטל אינו מת מן הזקנ' עד שיצטרך לבריות וכל מי שהוא לריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנסו אחרים משלו על זה נאמר (ירמיה יז) ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו:

יב הרי זה שופך דמים, כתב רבינו שמשון משמע דפליגת' אמתני', ויש לפרש דהיינו כשאין יכול להספיק במעשה ידיו ומסיק לת עלמו במיים רעים ומתניתן במספיק ע"י שדומק עלמו במלאכה קודם שיתפרנס מאחרים וחלוק זה מבואר, ולא מפני המשנה לבד לריך לחלק בכך, דמתניתן גופה קשיא דידה אדידה דהא כה כמי מיתניא ליה מת מן הזקנה כדתני מתניתא, ואיפשר עוד לומר דאפילו בדומק עלמו במיים רעים נאמר בכוך הנבר לאחר יבמת כה' ולא קאמר הכי זה שופך דמים אלא כמי שאי אפשר לו לחיות אפילו בדומק ומוטל בריעב, ועי"ל דכל מי שהוא לריך ליטול דאמרי' היינו שיש לו להתפרנס עלמו אלא דאפ"ה לריך ליטול דלית ליה מאחים זו ובוטח בה' שיזמין לו לבתיגטרך, ועכשו מפרנס במה שבידו, ומוספתא היא בשאין בידו כדי להתפרנס אפילו לשעה אלא בדוחק: אסור לרחם עליו, לבקש לו דרך שיקבל כשהיא דרבי יוסה דלעיל: על מורין לא כ"ש, אלא ירחם, ולכן אין לרחם עליו, כי כל שאין מרחם אין מרחמין עליו:

לימתכלון

פירוש הקצר מפ"מ וש"ם

כצוד מוכי: למאן דמתחמי ולא חמי. אף מי שנראה ואינו רואה, וזהו סומא: דין דחמי ולא מתחמי. זה שרואה ואינו נראה, זהו הכ"ה: לרע מיניה. למטה ממנו: פרנסה דאיקר. פרנסת כבוד:

הלכה יא כמה נפשות שיקעו וכו'. דעוד היה להם להן אף המעות לעומדי קורה, וכי אין בני אדם שיתעסקו בתורה, אלא שאין להם פרנסה, ואין להם פנאי:

הלכה יב ה"ז שופך דמים. ואסור לרחם עליו, שעל עלמו לא חיים וכו', והיינו שאינו יכול לפרנס עלמו אפילו בדוחק, משא"כ אם יכול לפרנס עלמו בדוחק, לא יטול מן הלדקה: ברוך הגבר וגו'. ולא אם מבטחו בבני אדם, לסוף והיה ס' מבטחו:

סליק מסכת פיאה

סליק מסכת פיאה

אשירה לה' כי גאה גאה . ובעזר האל הגותן לחמי ומימי . אתחיל ואשלים מסכת דמאי :

מסכת דמאי

פרק הקלים שבדמאי

א רבי ירמיה שלח לרבי זעירא חדא מסאנא דתאנים דלא מתקנא והוה ר' ירמיה סבר מימר מה רבי זעירא מיכול דלא מתקנא והוה רבי זעירא סבר מימר מה איפשר דר' ירמיה משלחא לי מילא דלא מתקנא מה בין דין לדין איתכלת טבל למחר קם עמיה אמר ליה ההיא מסנתא דשלחת לי אתמול מתקנא הות א"ל אמרית מה ר' זעירא מיכול מילא דלא מתקנא א"ל אוף אנא אמרית כן הוה רבי ירמיה משלח לי מילא דלא מתקנא ' רבי אבא בר זמינא בש"ר זעירא אמר אין הוון קדמאי בני מלאכים אנן בני נש ואין הוון בני נש אנן חמרין א"ר מנא בההיא שעתא אפילו לחמרתיה דרבי פנחס בן יאיר לא אידמינן חמרתיה דר' פנחס בן יאיר גנבוה לסטיי בליליא עבדת טמורה גבון תלתא יומין דלא טעמא כלום בתר תלתא יומין איתמלכון מחזרתה למרה אמרין נשלחינה למרא דלא לימות לגבן ותיסרי מערתא אפקונה אזלת וקמת על תורעא דמרה שוריית מנהקא אמר לון פיתחון להדא עלובתא דאית לה תלתא יומין דלא טעימת כלום פתחון לה ועלת לה אמר לון יהבון לה כלום תיכול יהבון קומה שערין ולא בעית מיכול אמרי ליה ר' לא בעית מיכול אמר לון מתקנן אינון אמרו ליה אין אמר

לגירסת דהכא ניחא שמתחלה היה חושב שהם הרחשונים כמלאכים הם הנשים , אבל בחותה שעה שחירע זה לרבי זעירא אמר דודאי דומים לחמורים ופחותים משל רבי פנחס , אבל לגירסת דף' הלו קשרים וגירסת ב"ר פ"ם קשה דגרסי ולית הכן כחמריהה דר"פ בן יאיר כמילהיה דר' אבא בר זמינא, דהא ע"כ ג"ל שהם פחותים מחמורו של ר"פ מהשעה שהיה , ואיך יכול לומר שהם הרחשונים כמלאכים המה כאנשים , ושמא מ"ם ולא כחמורו של ר"פ קאי כמו לחלן בני גם כי עם היותם אנשים פחותים מחמורו של רבי פנחס : דלא טעמת כלום , מפני שהיו מאכילים לותה דבר שאינו מתוקן כדבסמוך , או שמה שבידם הכל היה מן הגזל כי לחמו לחם רשע , ומפני זה ידע ר"פ דחית לה ג' יומין דלא טעמת כי היה בקי בה שאינה אוכלת רק מה שהוא מתוקן לגמרי ואפילו מן הדמאי כדבסמוך , ואין דרך לתקן כ"כ לבהמה אלא בביתו: תקנתוה, פי' בנפה וכברה לנקותם מהאבנים והפסולת , וכדאמר בפ"ק דחולין חבטינהו לה אכל נקיינהו לה אכל , וליכא לפרש תיקון מעשרות, דא"כ מאי לון דקאמרי, אי תרומה גדולה ומעשר ראשון לון מפרישין מן הדמאי ואפילו לאכילת אדם , ואי תרומת מעשר ומעשר שני שהלויים חכמים להפריש מן הדמאי, הא קאמר דהוה סמיך לחמתי' דהלוקח לוקח לבהמה פטור מן הדמאי :

ותרימיתן

כבוד חכמים וחרושי מהר"א ז"ל

מסכת דמאי פרק א

א בין דין לדין מיכלת טבל ופי' , ומקשה ימ"מ מהא דאמרי' לקמן הקב"ה מביא מקלה לגדיקים ובפרט במאכל איסור , י"ל דר' זעירא עשה כדין שמתך על החזקה שאין חבר מוציא מחבת ידו דבר שהיו מתוקן , ולר' ירמיה נעשה מבשול, ואפ"ג י"ל היכא שהיה מקלה במאכל איסור וקיל :

סם

כשחירע הדבר הזה לר' זעירא , חמרו אפילו לחמורו של ר"פ בן יאיר לא נדמיון , ולא היה מתוקן ממנו מאכל שלשה ימים , ולא מלכה כלום , אחר שלשה ימים נמלכו להחזירה לאדוניה , ואמרו נעשה אותה לאדוניה , למען לא תמות מגלגו ומשכרת המערה , הוציאוה , הלכה ועמדה אצל פתח אדוניה : שוריית מנהקא . התחילה לנעוץ , אמר להם ר"פ פתחו להעלובה הזאת , כי זה שלשה ימים אשר לא אכלה כלום , פתחו לה וכבשכה , אמר להם הבו לה מעט לאכול , נתנו לה שעורים ולא אכלה , אמרו לו רבי , מיגנה מוכנת , אמר להם אף אמרו לו כן , אמר להם הא קיימוהו בשכיל דמאי , אמרו לו אלא למדתנו רבינו הלוקח

לנפשה

פירוש הקצר סם"ם ושי"ם

פרק הקלים שבדמאי

הלכה א חדא מסאנא . אל אחד עם חלנים , ולא היה מתוקן ממעשר , והיה ר' ירמיה חושב בדעתו , וכי חשבה שרי זעירא יאכל דבר שאינו מתוקן , וכי זעירא חושב בדעתו , וכי חשבה שרי ירמי' יאכל דבר שאינו מתוקן , בין זה לזה יאכל טבל , למחר בא אליו ואמר לו , הסל הסוף שנשלחת אלי אתמול היה מתוקן היה , אל תאמרי וכי ר' זעירא יאכל דבר שאינו מתוקן , אל תף אני אמרתי כן וכי ר' ירמיה יאכל דבר שאינו מתוקן : בההיא שעתא . סל : בההיא שעתא . בההיא שעה שהיה מתוקן , ולא היה מתוקן ממעשר , אבל בההיא שעה שחירע הדבר שאינו מתוקן , אין זה נאכל טבל , שהרי לא נתקנה אלא לאכילת אדם , ולא לאכילת בהמה , ואין אדם אוכל טבל , ואפילו לאכילת אדם , אין אדם אוכל טבל אלא אם כן נתקנה כל צרכה , ואפילו הכי לא אכלה , שהרי לא נתקנה אלא לאכילת אדם , וא

וארימיתון דמיין, שבימי יוחנן כ"ג שלחו ב"ד הגדול ובדקו בכל גבול ישראל ומלאו שהכל זהירים בתרומה גדולה ומפרישין לותה, אבל מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני היו עמי הארץ מישראל מקילין על עלמן ולא היו מפרישין לותם, לפיכך גזרו שלא יהיה נאמן על המעשרות שלא נאכיל ולא נמכור, אבל עמי הארץ פירותיהן ספק ואין נאמנין לומר מעושרין הן, ותקנו שיהיה הקונה מפריש מן הדמאי תרומת מעשר מפני שהוא עון מיתה ומעשר שני שאין זה הפסד שהרי בעליו לוכלים לותו, ומה שלא חס שמא אין מה שהאכילו דמאי שלא יהיה יודע להם בודאי שלא היה מעושר כגון שגלקט מבדותיהם, או שהוכר לאמר בהדיא שלא עשרו לפי שלא חשבו שיאכילו דבר שאינו מעושר שלא בכגון דא דמדינא לא בעי עישור: הלוקח לזרע, פרש"י בפ"ק דחולין הלוקח מע"ה פירות מן השוק לזרע ולבהמה אע"פ שהזריעה ואוכל בהמה בכלל שאר תבואה הן ומייבים במעשרות, לא גזרו עליהן משום דמאי, דמסתמא רוב ע"ה מעשרין הן ולא החמירו חכמים על הדמאי כ"כ: דהיא מחמרה על גרמה, כלומר מפני שבהמתן של לדיקים הין ה' מביא תקלה על ידן כדמייתי לה התם בפ"ק דחולין, לכן מעכבים בידה מן הבמים מלאכול לפילו מן המותר מן הדין להחמיר כדרך הלדיקים שמחמירים במעשיהם: דהיא מחמרה, בפ"ק דחולין מייתי עובדא דאקלע לההוא מוספיזא רמו ליה שערי לחמריה ולא אכל עד דשריוהו ופריק גמרא ומי מחייבת והתנן הלוקח לזרע ולבהמה וכו' ומשני הא ליתמר עלה לא שנו אלא שלקח מתחלה לבהמה אבל לקחה מתחלה לאדם ונמלך עליהם לבהמה חייב לעשר, ול"ל דלא שמיע ליה לגמרא הך עובדא דהכא, או דלא ס"ל דבכ"ג כמי יעמור ה' בהמתן של לדיקים, דאל"כ הוה להו לשנויי כי הכא כיון דר' פנחס גופיה קאמר הכי, והא דלא שני ר"פ גופיה כדהתם, ליפשר דהוה קים ליה דמתחלה לקחוה לבהמה אי נמי דלא תמידי בעיניו דלקחה לאדם ואפ"ה לא שריוהו כיון דמדינא בעו עישור, ובעל עין יעקב התריך בביאור המאמר הזה ולא שוה לי:

ב תרין

מסכינין, הפקידו שתי סאות שעורים אצל רבי פנחס, זרעם וקלרם וכשנלכלו אצלו ולו ליקח שעוריהם אמר להם הביאו גמלים וחמורים וקחו שעוריכם, שהיו מרוחים על ידי שזרעם וקלרם: עכברייא אכלן עיבורן, העכברים אוכלים תבואתנו, גזר עליהם ונתקבלו התחילו מפפלפים, אמר להם יודעים אתם מה הם אומרים, א"ל לא, אמר להם הם אומרים שאין התבואה מתוקנת במעשרות ובעון זה אולטים בה, אמרו ליה תקן אותה, ותקנה להם שהוציא כל המעשרות הצריכין להוציא ולא הוזקו עוד בעכבריס: מרגלי מן דמלכא סרקיא נפלת ובלעת חד עכבר אתא לגבי ר"פ בן יאיר א"ל מן אנא חבר אמר ליה לשמך טבא אתית גזר עליהון וצמתון חמא חד מנבע ואתי אמר גבי ההן ניהו וגזר עליו ופלטה. רבי פנחס בן יאיר אזל לחד אתר אתון לגביה אמרו ליה לית מבועין מספק לן אמר לון דילמא לא אתון מתקנן אמרו ליה עורבן וערבון ואספק להון רבי פנחס בן יאיר הוה אזיל לבית וועד והוה ניניי גביר אמר ליה ניניי ניניי מה את מנע לי

אמר לון וארימיתון דמיין אמרו ליה ולא כן אולפן רבי הלוקח לזרע לבהמה קמח לעורות שמן לנר שמן לסוך בו את הכלים פטור מן הדמאי אמר לון מה נעביד להדא עלובתא דהיא מחמרה על גרמה סגין וארימון דמיין ואכלת:

ב תרין

מסכינין אפקדון תרין סאין דשערין גבי רפב"י זרעון וחצדון ואעלון בעיין מיסב שעריהון אמר לון אייתון גמליא וחמרייא וסבון שעריכון. רפב"י אזל לחד אתר אתון לגביה אמרו ליה עכברייא אכלן עיבורן גזר עליהון וצמתון שרון מצפצפין אמר לון ידעין אתון מה אינון אמרין אמרו ליה לא אמר לון אמרין דלא מתקנא אמרו ליה עורבן וערבון ולא אנכון. מרגלי מן דמלכא סרקיא נפלת ובלעת חד עכבר אתא לגבי ר"פ בן יאיר א"ל מן אנא חבר אמר ליה לשמך טבא אתית גזר עליהון וצמתון חמא חד מנבע ואתי אמר גבי ההן ניהו וגזר עליו ופלטה. רבי פנחס בן יאיר אזל לחד אתר אתון לגביה אמרו ליה לית מבועין מספק לן אמר לון דילמא לא אתון מתקנן אמרו ליה עורבן וערבון ואספק להון רבי פנחס בן יאיר הוה אזיל לבית וועד והוה ניניי גביר אמר ליה ניניי ניניי מה את מנע לי

היה יכול להלך חלה כן, אמר לגל זה היא וגזר עליו והקיאה: לית מבועין, אין מקור מימיו מספיק לנו לבימים רלשונים, אמר להם שמא לינכם מתוקנים במעשרותיכם, אמרו לו תקן עלינו ותקנה והספיק להם: הוה חזיל לבית וועד, היה הולך לבית ועד של חכמים ללמוד תורה והיה ניגלי שהכר גובר ולא יכול לעבור, אמר לו ניגלי מה אתה מוטעני מן בית הועד ונחלק לפניו ועבר, אמרו לו תלמידיו יכולין אנו לעבור, שאתירלו שמא בעודן בתוכו ישובו המים עליהם, אמר להם מי מידע בעלמו שלא ביזה לאים מישראל מימיו יעבור ולא יוזק,

ול"ע

פירוש הקצר מפ"מ ושי"ם

לבהמה וכו', אמר להם ומה תעשה לעלובה זו והיא מחמרת על עלמה שרבה, ותקנו הדמאי, ואת תאכלנה: טמורה. טמונה: על גרמה - על עלמה: עלובה. עניה:

הלכה ב

תרין מסכינין. שני עניים הפקידו אצל ר"פ בן יאיר שתים שעורים, זרע אותם וקלרם, וכשבאו ובקשו את השעורים שלהם שהפקידו, אמר להם הביאו גמלים וחמורים ונטעון עליהם השעורים, שנתרבו כל כך, ותקנו את השעורים שלכם: חצדא. קציר: עכברייא. העכברים אוכלים תבואותינו, גזר על העכברים ונתפשטו כלם והתחילו לנפנף, אמר להם יודעים אתם מה הם אומרים, אמרו לו לא, אמר להם הם אומרים שאין התבואה מתוקנת במעשרות, לפיכך הם אוכלים אותה, אמרו לו תקבל עליך לתקן לנו המעשר,

ל"ע מאי שנא ענין זה מאחר עבירות, וי"ל דכיון דהיו עוברין לדבר מצוה קים ליה שה' יגן בעדם ולא יפקוד עליהם חטאם, אבל בעבירות שבין אדם לחבירו שאין הקב"ה מכפר נתירא שמא השמן מקטרג בשעת הסכנה, ונקט דלא מקיל וכ"ש שלא גזל או עשק את עמיתו, ק"ק דבפ"ק דחולין בבבלי מייתי שחלק לו ולמי שהיה מוליך חטין לפסח מצוה דבמלוה קא עסיק, ואפילו להצוה מעייל דלא לימרו כך עושין לבני לויה, ולא התנה מתן דידע בנפשיה כדאמר הכא, ושמא התם נמי בקש מהם כך וקבל שם כמו שקבלו כאן שלא הזכיר מ"ם שם, שאמר לו הנהר שהיה הוא הולך לעשות רצון קונו בודאי ולא היה רוצה לחלוק לרבי פנחס עד שאמר לו אם אין אתה חולק גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם, וג"כ קבל כאן שלא הזכיר לותו שהיה מוליך החטים ולותו המעייל, וליכא למימר דתרי עובדי הוו, דהתם בעי למימר כמה נפיש האי גברא ממצה וס' רבוה דחלו התם אד זימנא והכא ג' זימני, ודחי דילמא הכא נמי חדא זימנא, ומי תרי עובדי הוו הא ודאי הוו ג' זימני:

ג רבי בעי מצרי שמיטתא, שלא להפיל השמיטה בזמן הזה, וקרקה דדוקא בכדי מייתם כדמשמע לקמן פ"ג דתעניות, עלה רבי פנחס בן יאיר שאמר לו מה תעבודות עושים, אמר לו עולמין הוו מן מהמרוניס יפות, אמר לו עוד כן והשיבו כן, וידע רבי שלותו מסכים עמו בהיתר, שעל כן כשנאסל ר' על התבואות וכוונתו כדי להתירן השיאו ר' פנחס לדבר אחר, אמר ליה רוצה ר' לאכול עמי מעט מאכל היום הזה, אמר לו הן, כשירד להם פרדותיו שלו רבי עומדות שם, אמר כל אלה היהודים זכין כלומר וכי דרך בין שיראל להחיות כאלה, לפי שהיו לבנות ואין למכתן תרופה כדאיתא בפ"ק דחולין, חיפשר שלא לרחות קלסתר פניו מעצמו כלומר בשעה כל מה שיוכל שלא לרחות עוד פני רבי, לפי שהיה מגדל דבר היזק בבימו, הלכו והגידו לר' שלא לאכזיו שיצא שלא לפייסו והגיעו אללו אצל עירו, וכדי להשמיע מפני אמר בני עירי קרובים לי יותר ואני ירך להיות עמהם ולא אוכל להניחם כדי ללכת אצל רבי וירדו בני עירו והקיפוהו, אמר לו רבי שלא בעבורו שרוצה לפייסו, ואז הניחוהו והלכו להם כדי שלא יפנע מלכת אצל רבי בעבורם, אז בקש תואלה לאחת אמר בני ביתי קרובים לי טפי ואני רוצה לרחותם, וירדה אש מן השמים וסבבתהו כדי להפסיק בינו ובין שלותי רבי המפליגים בו, הלכו והגידו לרבי אמר הואיל ולא זכינו לעבוד מרחות פניו בעה"ז נעבוד ממנו בעה"ב:

ד עאל רבי פנחס בן יאיר, בב"ק קאמר שאמר לר' חניא בן דוסא שיתפלל וע"ש דקאמר שאפי' כן מתה בתו של אותו האיש בלמת: אמר חיפשר וכו', כלומר שזכותו הגילה כדי שלא יעוב דבריו ריקם:

פתח

כבוד חכמים וחרושי מהר"א ז"ל

פירוש הקצר מפ"מ ושי"מ

ג שם בשבת חולין אי בחופן אחר מעשה זה, ועכ"פ נ"מ שגם שם אי' שרבי סיים שובר כך שאם לא זכה לרחותו בחייו מכ"מ במותו מ"מ עוד לרחותו, משום שגדולים צדיקים במותם יותר ובדחייתא שם, אלא מה אמרו שאמר כן דרך בקשה שיזכה עוד ליותר תורה ומצות עד שיגיעו מעשיו כמעשה דרבי"ו עד שיוכל להיות עמו לעה"ב בחייהם שלו, ושלא יהיה נכוה מחופתו כדאיתא בשבת כ"ב פרק הספינה יע"ש:

ד בתום' שבת כ"ק גורסים גם בזה ר"ד ע"ש, עכ"פ נראה שמלאך זה הוא מלאך מזלו מה שים לבל לחדש, והלדיקים כל מה שגזרו מקיש הקב"ה דבכם תא נעשה כן ע"י מלאך שלו, והמלאך נראה כדמות הלדיק הזה שגזר על מעשה הזה בחחי שמעשה זה נעשה בשבילו, וגיר' דהכא רבי"ו הוא סיוע למ"ש מכחי אמת שרבי"ו הוא במדתו של מברהם וכ"כ הוא חדא עם מ"ש שם שאמרה מברהם הגילה, כי רבי"ו נראה בדמות מברהם וזה היה ע"י מלאך שנדמה כך כמ"ש, עיין

פנו בעה"ז, יפ"ל שנזכה לשבוע משניו בעוה"ב: עולשין, מיני עשבים: ייבחר. מעט: פשל. בשר שגל: מולוותא. שרדום: מן בדון. עשב:

הלכה ד דין הוא חסידכון. וכי זה הוא המסיד שלכם, שאינו רוצה להגדיק עליו את הדין, והשיבו לו כך וכך וכו', ומשום כך נשנ

הלכה ג רבי בעי מישרי שמיטתא סלק ר' פנחם בן יאיר לגביה אמר ליה מה עיבוריא עבידין א"ל עולשין יפות מה עיבוריא עבודין אמר לו עולשין יפות וידע ר' דלית הוא ממסכא עימיה א"ל משגח ר' מיכול עימן ציבחר פשל יומא דין א"ל אין מי נחית חמא מולוותא דרבי קיימין אמר כל אילין יהודאי זנין איפשר דלא חמי סבר אפוי מן בדון אזלון ואמרון לרבי שלח רבי בעי מפייסתיה מטון ביה גבי קרתיה אמר בני קרתיה קורבין לי ונחתו בני קרתא ואקפון עלוי אמר לון רבי בעי מפייסתיה שבקוניה ואזול לון אמר בני דידי קורבין לי נחתת אישתא מן שמיא ואקפת עלוי אזלון אמרון לרבי אמר הואיל ולא זכינן נשבע מיניה בעלמא הדין נשבע מיניה בעלמא דאתי:

ד רבי חגי בש"ר שמואל בר נחמן מעשה בחסיד אחד שהיה חופר בורות שיחין ומערות לעוברים ולשבים פעם אחת היתה בתו עוברת לינשא ושטפה נהר והוה כל עמא עללין לגביה בעיין מנחמתיה ולא קביל עלוי מתנחמה עאל רפב"י לגביה בעי מנחמתיה ולא קביל עלוי מתנחמה אמר לון דין הוא חסידיכון אמרו ליה כך וכך היה עושה כו"כ אירעו אמר אפשר שהיה מכבד את שלא יעוב דכרו ריקם:

ה פחת פתורא קומוי, נפחת השלחן ונפל לפניו, אמרו לו מהו כן כי הין זה אלא מחת ה' למטע לכילתו, אמר תבלין שאלתי משכיחתי ולא טעריתיו, ולפי שהין ה' מביא תקלה על ידי הלדיקים תירע לו זה כדי שלא יאכלם, וכן ענין רבי פרפון זכהן היה, ומה שהיה בא לאכול היה ממת שהקודוש שעשה טהרות על גבו היה טמא, והוא לא ידע כי סמך של המשולה לו שמחנה לו בחזקת טהורה, ולכן נפלה פתו מידו כדי שלא יאכלנה, ואע"ג דזמנין שהלדיקים מוטלין בשוגג ואין ה' מוצא לותם כך' ישמעאל שקרא והטה כדאיתא בפ"ק דשבת, ויהודה בן טבאי שהרג עד זומם כדאיתא בפ"ב דחגיגה, כבר תירצו התוספות דדוקא בענין לכילה דהוי גלוי מפי הוא שה' סומכם: והזכיר תניין, פי' הזכיר תנאים שהתנה מערב שבת להפרים מעשר למחר והפכיבו, דאע"ג דאפי' דמאי אין מעשרין בשבת, היכי דקרא לו שם מע"ש שרי להפרים בשבת ואפילו ודאי, כדתנן לקמן בפ"ו אומר מערב השבת מה שתתיר לחי להפרים למחר הרי הוא מעשר וכו', ואם תנאי זה שהתנה ר' פחתם הוה לחר שאחל התבלין משכיחתו מיתוקמא אפילו בשבל ודאי, ואי הוה מקמי שלקחן משכיחתו, כ"ל דדמאי הוה, דלא מסרי תנאי לדבר שאינו ברשותו אלא בדמאי כדלקמן פ"ו:

א התיר ר' אחת כל בית שמן, לאכול פירותיה בשביעית ובטיבלן על פי עדות זו שאכל הירק בלא מעשר דאלמא קסבר ר"מ דבית שמן לאו מארץ ישראל היא, ואע"פ שאמר ביהושע בגבולי א"י, הא מסני בפ"ק דמולין הרבה כרכים בכשום עולי מלרים ולא בכשום עולי בבל, וקסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לבוא, והא דשרי לאכול בלא מעשר משום דלא הויא א"י, פרש"י דמיירי דגן בח"ל הוא שהג מדרבנן הואיל ובארץ דלורייתא חבל מעשר ירק דבארץ גופה דרבנן לא גזר מידי בח"ל, והתוספות כתבו בשם ר"ת דהכא מיירי בדמאי דאיכו טהג בח"ל, ובפ' הכג' ל' רבי ירמיה לר' זירא והא ר"מ עלה בעלמא הוא דאכיל, אמר ליה מאגודה אכלי' ואנן ירק באגד משיאגד, ודילמא לאו אדעתיה השתא בהמתן שלו לדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן לדיקים עלמן לכ"ם, ודילמא עיקר עליהם ממקום אחר, לא נחשדו חכמים לתרום שלא מן המוקף, ודילמא נתן עיניו בגד זה ואכל בגד אחר, ת"ל חזי מאן גברא דכה קמסהיד עליה ופרש"י עלה בעלמא דאכילת ערלי היא ובריא בארץ, מאגודה אכלים, דמשנאגד אסור לאכול ערלי, הגאגד שדרכו לאכלו, משיאגד, הוקבע למעשר ונאסר באכילת ערלי, לאו אדעתיה, שכח ר"מ ולא עיקרו ולעולם ס"ל דבעי עשורי, ממקום אחר, שמא הוה ליה ירק תלוש בביתו ואמר הרי הוא מעשר על אגודה זו לתרום שלא מן המוקף, מן המחובר וסמוך לו, ואסור לאחר להפרים ממה שאין לפניו על מה שלפניו, דשמא אומו שהוא סומך עליו אינו בעין שנאחד או נרקב, ונמלא שאינו אומר כלום ואוכל טבלים, נתן עיניו בגד זה, לקרות לו שם מעשר על גד שבי ואכל מגד שבי, חזי מאן גברא דכה מסהיד עליה, רואה כמה גדול הטיד עליו, דהיינו רבי יהושע הואיל ובא להטיד על זאת יפה כוון ודקדק בדבר אל נכון: אסור לבר בם, אסור לאדם לעשות דבר שיש לטעות בו לפני רבים, שמא יטעו בו בעין זה שלמדו מר"מ להתיר כל בית שמן, ואולי שאותה הגינה היתה מיוחדת לו כי כל פירותיה שלו, וירק זה שלקח בבר הפרים עליו מעשר מירק אחר שבגינה מן המוקף, ורבי התיר אח כלה בטעות, ור' לא חש לזה כי סמך על עדות ר' יהושע דודאי דקדק כדמצי ר' זירא לרבי ירמיה כדלעיל, ואיבא למימר דמהאי טעמא גופיה דקאמר ר' זעירא אסור לבר בם, איבא למימר דשפיר יליף ר' דמשום דבית שמן מח"ל הוא דעבד ר"מ, דאל"כ ה"ל לאחזהורי שמא

כבוד חכמים וחדושי מוהר"א ז"ל

ה עיין מ"ש יפ"מ פה ג"כ משום שמן הקב"ה מביא תקלה לצדיקים במאכל לימור, ועיין לפני זה סי' ו', ולמ"ש שם לומר שזה לא נקרא במאכל אימור מלד עלמו הקבי גם מעשים אלו, אבל בחמת ים לאחל ג"כ בין לדיקי' עושי רלונו גמורים לאין עושים גמורים, ולמ"ש הוש' בשם ברכות פ' כילד ג"כ משום, שהצדיקים שהי מרגלי הסידו יעמור לפני ממה שאין לדיק נשמר ועי"כ נשמרו אלו, ולכן ניחא אמי מ"ש לעיל שם דאחזהורי מלאכים הם וכו', דס"ל שמלאכים גדולים מלדיקים, אבל הצדיקים גדולים כמלאכים למ"ד זה וש"מ בהום':

הדרן עלך פ' הקלים שבדמאי

עין

פרק אלו דברים

חלכה א אפור לבר נש מיעבד מלה בצבורא. שמא ילמדו ממנו היקר למקום שאר, כשובדת דר"ח שמפני שהלה עושו פוכל מן הביכה סעיד

שמא יטעו בו, ואולי דהא גופא קאמר ר' זעירא מדילוף מינה ר' ס"מ מחסור לבר כם, דתל"ד היכי ילוף מינה דילמא התם הגיונה היתה מיוחדת לו, תלת ודאי מדהתיר כלה ס"מ דליכא למיחש להכי, דת"ל ה"ל לר"מ לאחדהוי משום אומר אותה הגינה היתה מיוחדת לו דהתיר את בלה ר' התיר בית שאן רבי התיר קיסרין ר' התיר בית גוברין רבי התיר כפר צמח-רבי התיר ליקח ירק במוציאי שביעית והיו הכל מליזין עליו אמר להן בואו ונדיין כתיב (מלכים ב יח) וכתת נחש הנחשת וכי לא עמד צדיק ממשה ועד חזקיהו להעבירו אלא אותה עטרה הניח לו הקב"ה להתעטר בה ואנן העטרה הזאת הניח הקב"ה לנו להתעטר בה ריב"ל הוה מפקד לטליא לא תיזבון לי ירק אלא מן גינתא דסיסרא קם עיימיה זכור לטוב א"ל זיל אמור לרבך לית הדא גינתא דסיסרא דיהודיי הות וקטליה ונסביה מיניה ואין בעית מחמרא על נפשך אישתרי לחברך:

ומ"מ הניחו זכות זו לבתים מחריבים להתגדר בו ולא חשבו שיבא דור שיכבל בו קודם ביעורו, שהרי לפילו בימי הרחשונים שטעו בע"ח לא טעו עדין בזה, ורחוק שלא יקום לחריבים מי שלא יבערו עד שלא יתקלקל הדור כ"כ שיטעו לפילו בזה, ולפי טוחתנו הקב"ה המסייע לכל בא ליטהר ומגלגל זכות ע"י זכאין היה לו לחת בלב חשא ויוחנפט שיבערוהו מאחר שרעתם להריס כל מכשול מישראל אע"ג דלא חש"ד שיטעו בו, אלא שהנית ה' זכות זו לאחרונים ולא חש ה' למה שיטעו אחריו, כי אין מדרך ההשגחה העליונה לבטל הע"ח אף שידע שיכשלו בה, דת"כ היה מבטל כל מיני ע"ח, ות"כ היה מבטל השמש והירח שטועים העולם אחריהם, ולא יאבד עולמו מפני השוטים ופמו שאמרו בעבודת כלילים פ' השוכר: אלא לומה עטרה היתה לו, בההיא דפ"ק דחולין דאחיבנא הקשו התוספות דלא משני הכי בפרק במה בהמה, דדהשתא ואת הבמות תשר על פני ירושלים אשר בנה שלמה לומם בעבר ישראל וכו', חיפשר בא חשא וכו', אלא מקיש רחשונים לאחרונים מה אחרונים לא עשו ואלה בהן אף וכו', ואחתי לא משני דמקום הניחו לו לבותיו להתגדל בו כדמשני הכא, ותירלו דבשלמת הכא גבי נחש הנחשת לפי שנעשה ע"פ הדבור טעו בו הרחשונים והיו סבורים שהיה אסור לבערו, אלא התם במה היו טועים שלא לבער אותן הבמות, ואקשה דת"כ מאי קאמר מקום הניחו לנו להתגדר בו והלא לא הניחו אלא מפני שטעו, ול"ל דסל"ל דמקום הניחו לנו לבותינו לאו דוקא, אלא הקב"ה הוא שהניחם בטעותם כדי שיניחו לנו מקום להתגדר בו ואין פרש"י נראה כך אלא שהלבות ביומו לבך, ולפי מה שפירשתי דבימים הרחשונים לא טעו אחריו ניחא, דבבמות שלמה דהא נעשו בע"ח לא היה להם להניחם מפני שיתגדרו בניהם: ריב"ל הוה מפקד, היה מלוה לבניו לא תקנה לי ירק אלא נוטע של סיסרא, דס"ל דיש קנין לעו"ג בא"י להפקיע מידי מעשר, עמד עמו אליהו זכור לטוב, ת"ל לאמור לרבך אין הגינה הא של סיסרא, דשל יהודי היתה והרגו ולקחה ממנו, ות"כ לעולם שלא

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

א עיין יפ"מ, ול"ל פשוט שאין כוונת רש"י לומר שכן עשו הן בכוונה ולפי להחמיר אין מלחם זה נכון, אלא ודאי פי' שכן הוא מנהגן הקב"ה, אלא שאומר כן ה"ל מקום הניחו לבותינו להתגדר בו, ד"ל שגם לבותיהם רולים בכך שאם לא כן לחריך בהמה ירעו, ומ"ם במעשר סר סיני ג"כ הניחו לנו לבותינו לכל ג' וז' חלקו מיוחד בתורה, ונקשה שמיע גליה מה שהוא לכל זמן ועם הכל לפי לשונו מקורת הדורות מלחם, וע"ז אין נרוך כלל לנעשה במה שהוא מחשבות ה' כן, רק שהניח רלוה לזה שמיעו שכן הוא לנון הקב"ה כמו שהוא ע"ב כן בשאר השוטים, וזהו רלוה שלכל ים זמן וקל:

פירוש הקצר מפ"מ ושם

העיד זה, ואני אומר שאותה הגינה היתה מיוחדת לו, שהיה יודע שהיא מן המותר: דהתיר את בולה. בחמיה, ורבי למד ע"י כן, ואחיר אם בית שאן כולה: חבל מליזין עליו. מרגנין עליו, שהחיר במקום שנהגו בו לבותיו חיסור, ואמר להם כוחו ואחי מביא לכם לחיה מן הכתוב: ממשה ועד חזקיהו. ולא חשא ויוחנפט ביערו כל הע"ג אלא לותה עטרה הניח לו הקב"ה לחזקיהו להתעטר בה, ולהיות על שמו, אף אנו כן: הוה מפקד לטליא. היה מלוה לשער קנין שלו, לא תקנה לי ירק בשביעית, אלא מן הגן של סיסרא והוא היה ע"ג, דריב"ל סבר לא הותרה שביעית: קם עמיה זכור לטוב. בא אליהו זכור לטוב של הגער ואמר לו, לך אמור לרבך, הגן הזה שלו של סיסרא, שגנבו יהודי אחד היה, והרגו סיסרא, ולקחו ממנו, ותס תלנה להחמיר על נפשך, אמיר, אבל אפיר לאחיך, שכבר הסירו שביעית לאלו המקומות: טליא. שער קטן:

שלא ישרחל היה דקרקע חיכה גאולה, אלא דמ"מ שרי דמעשר ירק לא אסור בח"ל כדלעיל, או דקיים ליה שחיזו מהמקום שקדשו עולי בבל, ואם בא ריב"ל להחזיר על עצמו יחזיר לאחריים מיכח:

א רבי שמעון בר כהנא הוה סומך לר' אליעזר, שהיה זקן וסמך עליו כשהולך בשוק, עבדו על כרס אחד ח"ל הבא לי קיסם אחד לאחוד בו שיניי, וחזר ואמר לו לא תביא לי כלום, אמר שחם יבא כל אים ואים לעשות כן ילך סייג האים בעל הכרס: עבר אחד טעין, עבר אחד טוחא חשא על עליס, אמר לו הבא לי קיסם א'

פרק מאבילין את העניים דמאי

א רבי שמעון בר כהנא הוה מסמיך לר' אליעזר עברון על אחד כרם א"ל אייתי לי אחד קיסם מיאצד שיניי חזר וא"ל לא תיתי לי כלום אמר דאין אייתי כל בר נש ובר נש ומעבד כן הא אזיל סייגא דגוברא. רבי חגיי הוה מיסמך לר' זעירא עבר אחד טעין אחד מיכלי דקיסין א"ל אייתי לי אחד קיסם ניחצי שיניי חזר וא"ל לא תייתי לי כלום דאין אתי כ' בר נש ובר נש מעבד כן הא אזילא מיכלא דגוברא לא ר' זעירא בשר כ"ב אלא מילין דיוצרן שמע לן נעבדינן:

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

פרק מאבילין את העניים דמאי

הלכה א הוה מסמיך לר' אליעזר. היה נשען על ידו, ופעמים כן, ילך להפסד כל הסיג של האים האמ: אחד מיכלי דקיסין. לפני כרס אחד, ח"ל תביא לי קיסם אחד לנקות בו השיניים, וחזר ואמר לו אל תביא לי כלום, שחם יבוא כל אים ואים לעשות כן, ילך להפסד כל הסיג של האים האמ: אחד מיכלי דקיסין. מחם של תבילת קיסמין: מילין דייצרן שמע לן נעבדינן. דברים שמיצחיק מעצמו שומע לנו ואינו מפחה מוחנו, נעשה להתחפק מליטול דבר מועט:

סליק מסכת דמאי אומר. אלי אל תעלני בחצי ימי. ובעזר שוכן שמים. אתחיל ואשלים מסכת כלאים:

מסכת כלאים

א תרשא התרן דשא וגו', בב"ר מפורש מה הפרי נאכל לפי העץ נאכל והיא לא עשתה כן אלא ותולה התרן דשא הפרי נאכל והעץ אינו נאכל: וה"פ דעץ פרי פי' הכא עץ שהוא פרי, דאי פי' עץ עושה פרי דומיא דעץ פרי וכל לרעיס, הא הו עושה פרי למ"ל, אי נמי ליחח עץ עושה פרי למוד, והכי תניא בת"כ גבי ועץ הפרה יתן פריו, מגין שלפ העץ עתיד להיות מאכל ת"ל עץ פרי אם ללמד שעושה פירות הרי כבר נאמר עושה פרי וכו', ואין להקשות דעושה פרי לילטריך ללמד שביומו עשה פירות כדאיתא התם, וא"כ עץ פרי נמי לילטריך, דאל"כ לא ילפינן מעושה פרי שביומו ע"פ דה"ת דלגופיה לילטריך, אלא מיהורת יליף לה אלא מדכתיב עושה פרי אשר זרעו בו, דמשמע בעודו מזרע עושה פרי, תצא דרשחים נמי דרים התם הכי מתרשא התרן דשא עשב מזריע וכו', וא"ת ונימא דתרתי קאמר שתולה עץ שעלו נאכל בפריו ומיניס אחריס עושה פרי ולא יהיה העץ נאכל ולא עברה על הלוי, דהא אשכחן לילטות שעשה בפרים דהיינו אתרוג כדאיתא במסכת סוכה, ופלפלין כדאיתא בפ' כ"מ נבי ועטעשם כל עץ מאכל, י"ל דמדלא כתיב נמי ותולה התרן עץ פרי עושה פרי דייק שעברה, ומה"ט נמי י"ל דלא ס"ל למדרש יתורת דעץ פרי' עושה פרי כר"ח לו כר"י דפ"ק דר"ה, דר"ח סבר בחשרי שחילן מלא פירות נברת העולם, והיינו עץ פרי שנגמר פרי ועושה פרי היינו בדרכה שיעשה פרי לדורות, ור"י סבר בניסן שחילן מוליא פירות נברת העולם והיינו דכתיב עושה פרי ולא עץ פרי גמור, ועץ פרי היינו לומר שבקומתן נברלו, שרחוי העץ לעטון פרי מיד דלדידהו קשה לחתי במעשה לא כתי' נמי ותולה התרן עץ פרי עושה פרי, ומיהו לר"ח ולר"י שמא י"ל דשני קרא לגלויי העץ פרי עושה פרי דתרתי מילי ניתהו מדסגי ליה לח"כ בעושה פרי, דאל"כ ה"ח דתרויהו לחדא מילתא אתו, דעץ פרי ר"ל שיהיה ממיני החילנות המוליחין פירות, ועושה פרי לומר שיעשה פירות בפעל, ולא כמקלח חילנות שחט"פ שהם ממין המוליחין פירות הם יבשים, ולא חם קרא לומר דאתיא למעטי שהארץ עברה ע"ה, דמסתמא כמו שקיימה המלוה בא' קיימה בכל: שעברה על גזרותיו. שעברה על גזרותיו, ובאחלה כדי אלא יהיה נזק לאדם לא פקד עושה עליה, ועכשו שגם הוא אחוז בפקדה, ומה"ט אחורה האדמה בעבורך היינו שהוא סבב בחטאתו שיפקד עושה כנו': שעברה על גזרותיו, אע"פ שהארץ אין הם בחירה לעבור או לקיים המלוה שהיא עושה כל

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

פרק החטים והזונין

הלכה א שעברה על גזירותיו. הקב"ה לא גזר, שהעבד יהיה דופק למיהו, רק הארץ הוסיפה מדעתה ועברה על גזרו: חמחם

כל מה שיגזור ה' במצטה, וכמ"ש בספרי גבי החזיקו המכים המתכלו בחרן שברחתי למשכם אחת שיתה מדתה וכו', מ"מ יש לפ' זה על ארו על טולם שיתוחר בחירה וידיעה וכדלמיבנת בכ"ר פ"ב בתחלת סי' ג', ובעל טולת שבת למה שרחה זה המחמר לחוקמן המכל לפי פשוטו כתב בפ' ברחשית שהכוונה בזה להשיב ברמז למה שיתמהו המתון על הרבה מהדברים למה לה נבראו יותר שלמים ממה שהם ולמה נמשך רע מחס ט"ם, ומלבד היות רחוק שתסבול לשון התגדה פילושו, קשה שלפי דרכו דברי רבי יהודה ור"פ לדקו יחדו ולמחס בלשון התגדה מפורש שהן חולקים: והיא לה עשתה כן וכו', לע"פ שהוליחה קלת שהעתן נחכל כל"ל, לה חשבינהו כיון דכרוב שתה, חק"ק דבירקות לה לוה שהוליח העתן נחכל כפרי, ותשכחן תלתן שעמו ופריו שוה בחליחתה בשלמי פ"ק דביצה, ומין יהל הוה כדכתבו התוס' בפ' לולב הגזול מדחשבי ליה כמס' שרלה בלחים בכרם, ואין יתכן שתמה שלמטויה בזרלה לחוליה, ומתי שדחתה ק"ו דלמי בחילן שלחוקה מדלגת העתן מהפרי רלה ה' שיהיה נחכל כפרי, כ"ם בירק שהעתן קרוב לפרי ולכך לע"פ שהוקשה לה לקיים המלוה בכל החילנות קיימה בקלת מהירקות כמו שקיימה בקלת החילנות, וכבר מליתו ג"כ למיתהו שמשתו דתחים ק"ו בעלמה ממה שלחמר בחילנות כדחיתה בפ' חלו מרפות: והוסיפה חילני סרק, בב"ל גרסי' עץ עושה פרי לפילו חילני סרק עשו פירות, וה"פ דמ"ש עץ פרי עושה פרי כ"ל העץ שרחוי לפרי דהייטו עץ הסדה יהיה עושה פרי לחפוקי חילני סרק, והיל הוסיפה וחפילו חילני סרק הנקרל עץ בעלמה עשה פרי, וריב"ם לה קלמר הכי, דמ"ל למה נתקללה וכו', דלמ ס"ל לומר ליה ביזיל, מי יתי דס"ל דבעץ עושה פרי לחוד לימעיט ח"ם דלמ מ"ל לפ' הנקרל עץ בעלמה יעשה פרי חלמ חולמ החרן עץ שעושה פרי, ור"פ לה חמר כריב"ם דלמ ס"ל החרן תעבור לת פי ה', מי יתי דס"ל דפי' עץ פרי ע"כ עץ פרי עושה פרי וכל לרזיס: על דשתיה דרבי פנחס למה נתקללה, הח דלמ קלמר שעל זרע והיא לא עשת אלא (בראשית ח) ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ר' פנחס אמר שמחה בציוויה והוסיפה אילני סרק על דעתיה דר"י בר שלום יפה נתקללה הארץ על דעתיה דר' פנחס למה נתקללה הארץ כאיניש דאמר ליט ביזא דכן איינק ואתיא כיי ר' נתן שלשה נכנסו לדין וארבעה יצאו מק"ללין (סס ג) ארורה האדמה בעבורך:

ב תני אין מרכיבין זיתים ברכב של תמרה מפני שהוא אילן באילן ר' יודן בעי ולית הדא פלינא על רבי לוי (תהלים קכח) אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך בניך כשתילי זיתים סביב לשלחנך מה זיתים אין בהם הרכבה אף בניך לא יהא בהן פסולת הא מכלל שיש בהן פסולת שנייא היא הכא שהוא עתיד למתקה:

פרק כלאי הכרם

א היושב בקרון בראשונה לא היו אלא שתים דכתיב (בראשית מח) וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו עמד פרעה ועשה שלש דכתיב (שמות יד) ושלישים על כלו עמדה מלכות ועשתה אותן ארבעה:

הלובן

שמחה בתוספת נתקללה שכוונתה לעבור היתה, דהח לה מיתבר דיוסר נקל לה לגרוע מלהוסיף ומה בלטה להטריח עלמה, ותס בלה לחטוח לדרבה הל"ל לגרוע: **באיניש** דלמר, דרך העולם לומר על הרשע לרולים שדיס שהניקו זה, ולכן נתקללה הלרן בשביל האדם שלוקח ממנה:

ב מה זיתים לין בהם הרכבה, שתס מרכיבין לוחן בשתר חילנות לין מתחדים יחד ויולח מהן פרי משונה ביולח מהרכבת שתר חילנות, חלח לעולם לימו מולית חלח זיתים כדרכו, וכן בניך לה יהיה בהן פסולת ממזרות, וה"פ כשתתך כגפן פוריה בירכתי ביתך שהית גומנה לו בניך בשתילי זיתים כדמפ' בילמדנו: **הא** מכלל שיש בהן פסולת, דכיון דמרכיבין לוחם ברכב תמרה נרלה שמשתנים פירותיו ע"י ההרכבה למתק הזיתים ע"י הרכבת התמרה ולין זה נקרל פסולת:

א דכתיב וירכב לוחו במרכבת המשנה, שפי' המרכבה הסנייה, כמו כסף משנה שפי' המתרגם ורס"ו פי שניים כרחשון, וכן משנה התורה כ' ס"ת כמו שתמרו ז"ל דלח ס"ל לפ' כדפרש"י הסניה למרכבתו המהלכת חגל שלו, דחסר לו משמע לעלמו, ולח ס"ל לפ' כהרמב"ן שהמלך יש לו מרכבה ידועה למשנהו, כי לח רלינו כזתם שהמלך יהיה לו מרכבה ידועה לח' משריו: **ועשה** שלש, בשביל למסר לדרוש לחתי ישרחל כדחמר במכילתח: **דכתיב** ושלישים על כלו, שפי' על כל רכב המ' עשה שלישים, שתס פי' שמינו שרי לבחות כדפרש"י, ק' וכי עד שהמח לח הוו ליה שרי לבחות, ועוד דלעיל גבי ותת עמו לקח עמו ס"ל למשבי', ובמכילתח י"ל תין שלישים חלח גבורים שגיאר שלישים וקרואים רוכבי סוסים, ותין זו רלוה מוכרחת, דשלים בכל מקום לח משמע גבור חלח שר תין שיהיה, ויען השלים:

הלובן

פירוש הקצר מפ"ם ושט"ם

הלכה ב מכלל שיש בהן פסולת. מדלסרה הכרייתה הרשתה זיתים בתמרה, מכלל דהוח עושה פירות נבולין מפ"ה. שנייא היא הכא. לעולם זיתים תינם עושים שום פירות ע"י הרכבה, ומתי שכח לחסר הרכבה, מפני שעתידה התמרה למתק לח הזיתים:

הלובן

ב הלובן מן החיים, דע כי יש מהמכמים לומרים שכל גוף העובר מן החמה ואין מזרע החב רק שהקפלה, וי"ל שהכל מזרע החב ואין מדם החמה רק ההזנה, ויש מרז"ל דס"ל כסברות הלו כמו שכתבתי ביפה תלרי בויקרא רבה פי"ד סי' ו': שממנו מות ועלמות, בפרק המפלת קאמר תו לפרנים ולוכן שבטין, וכחמה קאמר תו שערות וחור שבטין, וכהב"ה קאמר תו קלמתר פניו ורחייה העין ושמיעת החזן ודבור פה והלוך רגלים ודעה וביגה והשכל: ורוח ונפש ונשמה, כיפה תלרי לב"ר פי"ד סי' י"ח ביאורי דטעם ג' שמות הלו כנגד ג' כחות הנפש שהן כח הלומח וכח החיוני וכח המשכיל: ושלשתן שותפין בו, טעם זה לומר שהמכבד לחביו ולחו מעלה עליו הכחוב כאלו הקב"ה דר ביניהם וכבדוהו, כדלעיל פ"ק דפיאה:

א כתיב בחתים חפשי, לחתני' קלי דחכן תכריכי המת חין בהם משום כלאים דטעמא משום הכיון דמת נעשה חפשי מן המלות: שלשה דברים, בכחובות פ' המוכח מייתי טובא, וי"ל דלא מיירי הכא אלא בחילי דמייתי לנופיה והנהו לגוף לחמתו וכניו והדור, ומ"ם אל תזוז אלמנתי מחוך ביתי היינו משו' גופיה דכל בי שמשי הוה אתי לביתיה דכל זה בכלל מ"ם אל תזוז אלמנתי מביתי קלי: ואלו מתני' היא, בחמיה ולא מלי' דחלוני דחילטריך לגווה אלא הכוכח אלמנתו, דהא לא מלית לאיפוקי אלא לגופיה דכלי שכחחתם בו קדם לא יחחתם בו חול, והכחיב העומד תחתיו הוא ר"ג בנו: ישתעבד לכחילותה, דחע"ג דביתא דרבי הוה אלא נהנה משל לבור כלום כדחיתא בב"ר, משום דר"ג בנו כחיב אחריו הוה ס"ד דבית משתעבד לכחילותה: בהדא דחתי דרה וכו', גרלה דתירולא אחריתא הוא דכיון דאיכה דרה בבחים כשם שהיתה דרה בהן כשבעלה במדינת הים ומשתמשת בכלי כסף ובכלי זהב בשם שהיתה משתמשת ובעלה נתון במדינת הים וניוונת בשם שהיתה ניוונית ובעלה נתון במדינת הים ואל תספדוני בעיירות מפני המחלוקת ומי שנטפל בי בחיי יטפל בי במותי אל תזוז אלמנתי מביתי ולאו מתניתא היא האשה שאמרה אי איפשי לזוז מבית בעלי אמר ר' דרוסא דלא יימרון לה בית אדנשיותה הוא משועבד הוא לנשיותה א"ר אלעזר בר יוסה כהדא דתני דרה בבחים כשם שהיתה דרה בהן ובעלה נתון במדינת הים ומשתמשת בכלי כסף ובכלי זהב בשם שהיתה משתמשת ובעלה נתון במדינת הים וניוונת בשם שהיתה ניוונית ובעלה נתון במדינת הים ואל תספדוני בעיירות מפני המחלוקת ומי שנטפל בי בחיי יטפל בי במותי א"ר חנניא דציפורין בגון יוסי אפרתי ויוסף חפני ר' חזקיה מוסיף אל תרבו עלי תכריכין ותהא ארוני נקובה בארץ. מילתא

ב הלובן מן האיש שממנו מוח ועצמות והגידים והאודם מן האשה שממנה העור והבשר והדם והרוח והנפש והנשמה משל הקב"ה ושלשתן שותפין בו:

פרק אינו אסור

א כתיב (תהלים פח) במתים חפשי כיון שאדם מת נעשה חפשי מן המצות ר' ציוה שלשה דברים בשעת פטירתו מן העולם אל תזוז אלמנתי מביתי ואל תספדוני בעיירות ומי שנטפל בי בחיי יטפל בי במותי אל תזוז אלמנתי מביתי ולאו מתניתא היא האשה שאמרה אי איפשי לזוז מבית בעלי אמר ר' דרוסא דלא יימרון לה בית אדנשיותה הוא משועבד הוא לנשיותה א"ר אלעזר בר יוסה כהדא דתני דרה בבחים כשם שהיתה דרה בהן ובעלה נתון במדינת הים ומשתמשת בכלי כסף ובכלי זהב בשם שהיתה משתמשת ובעלה נתון במדינת הים וניוונת בשם שהיתה ניוונית ובעלה נתון במדינת הים ואל תספדוני בעיירות מפני המחלוקת ומי שנטפל בי בחיי יטפל בי במותי א"ר חנניא דציפורין בגון יוסי אפרתי ויוסף חפני ר' חזקיה מוסיף אל תרבו עלי תכריכין ותהא ארוני נקובה בארץ. מילתא

פירוש הקצר מפ"מ ושם"ם

פרק כלאי הכרם

הלכה ב הלובן וכו' והאודם וכו'. זרע החים לבן, וזרע החמה מדום:

פרק אינו אסור

הלכה א ולאו מתניתא היא. בחמיה, למה הולרך לגווה על זה, דהא תניון לחמה שחמרה וכו', ומשני ר' דרוסא שלא יחמרו, בית הכנסת הוא שייך רק להכשיר לבדו, ולא לחים לחר, להכי היה לריך לגווה, ור"ל כרי יוסי משני, כהדא דחמי וכו', שחינן מחויבין לחת לה דירה חשובה, ולא להחחתם בכלים חשובים, חלא כשם שחם היה בעלה במדינת הים, ר"ל שגיב בית הכנסת חינו לחוי לה, להכי הולרך לגווה: משני המחלוקת. משני שנטפל וכו' בגון יוסי וכו' • מי שחימם חוחי בחיי, יחמשי במוחי בעוה"ב, כגון יוסי ויוסף שמחו קודש שמח הוא: אל תרבו. שלא להרבות הרימה: נקובה בארץ • נחתב בקרקע, כדרך הכוכין שעושין בכותלי המערות, שלא יבאו הגשמים ויפסדו תוכו: מילתא

ב הלובן מן החים, במסכת נדה מחניא שם עשרה דברים חים לחלש מה', ומן חביו ואמו, לפי שחלש הוא עולם קטן והעולם נברא בע"ש כמו כן החלש וכתב חשיב רק ט', חלקים, כי כל העולם נברלו בחשעה מחמרים, ומחמר עשירי הוא מחמר בריחת חלש עלמו וק"ל:

א כתיב במתים חפשי וכו', גרלה דרבי ס"ל ביהיו המתים עומדים לבושים כמו שהיה לבושים בחייהם, ורבנן ור"ל ס"ל שיעמדו

מיה מן הדין לין לה לדור בבית החשוב שמית דרה בו עם בעלה בשהות חללה, הילכך בית הכנסיות לא היה מן הדין לדור בו חלא בבית רחוי להיה בעלה במדינת הים: מפני המחלוקת, פי' מפני שעיירות גדולות מלפרים, ורבנים גדולים מהם כדפרם"י ביבמות, חם יספדוהו בעיירות יבחו רבים מהכפרים הסמוכים ולא תשא חותם החרן וחמו לחיונויי, הילכך לא יספדוהו חלא בכרכים גדולים דשייכי לכולי עלמא, חבל בפרק המוחא קאמר חל תספדוני בעיירות, סבור מינה משום מירחא הוא דקאמר כיון דחזו דקספדי בכרכים וקאמו כ"ע לחמרו ס"מ משום יקרא הוא דאמר, ופרם"י סבור מינה משום טורח דבני כפריס דסמיכו לעיירות וחמו למספדיה, כיון דחזו דמספדוהו בכרכים וקא חמו כ"ע מעיירות ומכפריס לחמרו משום יקרא הוא דקאמר, וק"ק לין יבקש רביט הקדוש גדולות וכבוד במותו, ושמא כדי לזכות בני דורו קאעבד, לי נמי ע"ד לחיש לי להספדיה דהחם קאמינא שים נחת רוח למת בהספדו כדכתיבנא ביפה תלרי במ"ר פי"ח: בגון יוסי לפרתי ויוסף חפני, בפ' המוחא מפורש טפי, דגרסי' החם יוסי חפני שמעון לפרתי הם שמשוני בחיי והם ישמשוני במותי, סבור מינה בהאי עלמא הוא דקאמר כיון דחזו דקדיש ערבסיה, לחרי ס"מ להחוא עלמא הוא דקאמר, והאי דאמר הכי דלא לימרו מילחא הוא לחו ועד החידנא גמי זכותא דרבי הוא דחהניא לחו, ופי' רש"י סבור מינה בהדין עלמא שהיה מנוח שיחעסקו בקבורתו וכו', חבל ממה שאמר בברחשית רבה פ' ל"ו ופרק קמא מסמע דבהאי עלמא קאמר ופליג כדכתיבנא החם: אל תרבו עלי תכריכין, מפ' בב"ר מפני רמה כלומר שהמרבה תכריכין על המת תרבה עליו רמה: נקובה בארץ, בב"ר מפ' מפני המבול ופי' נקובה בארץ שלא יניחו החרון מגולה תוך המערה כדרכם לפעמים

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

מסכת כלאים פרק ח

ב הלובן מן החים, במסכת נדה מחניא שם עשרה דברים חים לחלש מה', ומן חביו ואמו, לפי שחלש הוא עולם קטן והעולם נברא בע"ש כמו כן החלש וכתב חשיב רק ט', חלקים, כי כל העולם נברלו בחשעה מחמרים, ומחמר עשירי הוא מחמר בריחת חלש עלמו וק"ל:

א כתיב במתים חפשי וכו', גרלה דרבי ס"ל ביהיו המתים עומדים לבושים כמו שהיה לבושים בחייהם, ורבנן ור"ל ס"ל שיעמדו

לפעמים, אלא שיתחיבו חותו בקרקע כדרך הכותן שטושים בכותלי המערות וטומנין בם המתים מפני המבול שאם יבלו גשמים לא יפוחו, וי"מ שהארון עלמו יהיה נקוב שאם יבלו מים יכנסו בו ויעמוד במקומו ולא ישטפוהו למקום אחר, ולא נהירא דודאי הארון נכנסים בו מיס אע"פ שאינו נקוב כשאינו מזופף: מילתא אמרין, מגידי הדבר שהיו אומרים כי בסדין אחד בלבד נקבר ר' כי כן זוהי, וטעמא משום דר' ס"ל שאין המת עומד בתחיית המתים עם הלבוש שנקבר עמו, דאם לא כן הי"ל לטוות שילבישוהו בהונן ולא יהום לרמה, וכבן סבירא להו שעומדין בלבושיהן ואע"פ שלדעת הכל לא יעמדו ערומים דהא ילפינן ק"ו מחמה שעומדים בלבושיהם כדאיתא בפ' חלק, דעת ר' שם' יזמין להם אז מלבושים לשטען, שהמלבושים הארשונים שנקברו בהם כבר נרקבו ואין לוך לעשות גם שיחזרו לאיתנם כמו שנעשה גם בגוף המת שחזר לאיתנו כמו שהיה מתחלה, וכן אמר בשמוך מי שהוא מביא את המוד הוא מלביטו, וכבן ס"ל שכמו שנעשה גם בגוף שחוזר ונבנה הגוף הארשון בעלמו כן יעשה ה' במלבושין: בשות היוכתא כו', דע שמדברי בעל אור ה' נראה שאין לורך להמשין הדברים האלו בשטען ממש, ולא עוד אלא שנראה מדבריו שדעת החכמים האלו כדעת קלת מהאחרונים המוסבים שאין תחית המתים בחלקי היסודות עלמן שנפרדו אלא כמו שאין קפידת בלבוש אם הוא מהחלקים עלמן שנקבר בו ובלבד שיהיה בחבניתו כאלו היה יכן עם מלבושיו שבזה הורחה מה בימוד החים, כן הגוף אין קפידת בשיהיו חלקי היסודות אותם חלקים שנפרדו ממנו ובלבד שיהיו בלותו יחם עלמו, ולא כן אנכי עמדי אלא אלילה לי מהאי דעתא כי הרחוי לאמונת התחית כי היא בעלמות חלקי הגוף המת כמ"ש בעל נפלא תבוא במשנת הילודים למות, ואדרבה האומר שבבשות היודד לשאול עומד, נראה שכוונתם שבדי לחזק בשרש הזה יהיו הלבושים ג"כ הרחשונים להורות שכמו שהמלבושים הן הן הרחשונים שאין דרך שמעפר יעמדו לבושים וכשיעשה הגם יעשה לגמרי שהרחשונים עלמן הן העומדים כן בבנין הגופות הוא הוא הגוף הרחשון עלמו: מ"ש תתהפך כחומר חותם, שפי' לאחר מיתתו של אדם תתהפך חותם שלו לחומר ויתילבו כמו לבוש בתחית המתים כדפי' רמ"י בפרק אחד דיני ממונות גבי הקב"ה טובע כל אדם בחותמו של

מילתא אמרין בסדין אחד נקבר ר' דר' אמר לא כמה דבר אינש אזל הוא אתי ורבנן אמרין כמה דבר נש אזל הוא אתי ־תני בש"ר נתן בסות היורדת עם אדם לשאול היא באה עמו מה טעמה (איוב לח) תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש אנטונינוס שאל לר' מהו תתהפך כחומר חותם א"ל מי שהוא מביא את הדור הוא מלבישו ר' יוחנן מפקד מלבשוני בורידיקא לא חיוורין ולא אוכמין אין קמית ביני צדיקיא לא נבהת ואין קמית ביני רשיעיא לא נבהת ר' יאשיה מפקד אלבשוני חיוורין חפיתין אמרין ליה ומה את טב מן רבך אמר לון ומה

יולחין לבושים ומייתי דוגמת מהזרעים למתים שיעמדו בתהויה לבושים כמותם, ת"ל אחת למימר שכמו שהלבוש שנקבר עמו יעמוד בתחית כמו שנקבר ממש כן הגופות יעמדו במומיהן כמו שנקברו, דלא תימא מכיון דהקב"ה לריך לרפואתם יעמדו ממימים אלא טומדים במומם ומתלפלין לדאיתא בפ' חלק: בורידיקא, משמע שהוא מרחה התכלת שהוא ממולע בין הלובן והשחרות והיינו דקאמר לא חיוורין ולא אוכמין, אלא שבפ' כל היד גרסינן אמר להו ר' יהלי לבניו אל תקברוני לא בכלים שחורים וכו', אלא בכלים החולייתין, ופרש"י גלימי חולייתין הוא סומקי: אין קמית ביני לדיקיא לא נבהית, נראה שהיה דרכם לקבור את המוחזקים לדיקים בלבנים כמו שמעשיהם נקיים והרשעים בשחורים, ור' יוחנן בהסתפקו אם יעמוד בתחיה עם הלדיקים או הרשעים לא רלה בשחורים שמא יעמוד עם הלדיקים ויבוש במלבושיו שהם שחורים ומגונים, ולא בלבנים פן יעמוד עם הרשעים וירחה כמתגאה עליהם, ובפ' כל היד אימא ת"ל ר' יהלי לבניו אל תקברוני לא בכלים שחורים ולא בכלים לבנים, שחורים שמא תוכה ותהיה כחבל בין החתנים, לבנים שמא לא תוכה ותהיה כחתן בין האבלים, ופרש"י שמא תוכה לג"ע והלדיקים מלובשים לבנים, ולא הביאותי דבריו כי בג"ע לא יעמוד בגוף ונפש ומ"מ מלבושים שם, גם מריבטא דשמעתין וכן בב"ר משמע דמשום זמן התחיה היו מקפידים בזה: חפיתין, פי' עין יעקב מגוהצין, ולא נראה לו אבל, ולי נראה מלומלמין

ודגמתו

פירוש הקצר מש"ם ומש"ם

מילתא אמרין. יש לומרים: דרבי אמר וכו'. לא כמו שאדם נקבר הוא עומד בתחיית, אלא במלבושים אחרים, ולפיכך לא נזה שילבישוהו כהונן: בסות היורדת וכו'. כמו שיהי הגם בתחיית הגוף, כך יהיה בלבושים שלו: כמו לבוש. כמו שהיה לבוש: מי שהביא את הדור, מי שהוא מחיה ומביא לותם, הוא מלבישם, והיא דקאמר, שתתהפך כחומר חותם, ויתילבו, עשה בתחיית המתים, כמו לבוש, מי שעשה הגם הזה להגוף, יעשה גם כן ללבוש: מפקד מלבשוני בורידיקא, זוה הלבושו לותי בגדים מלבן החלת, לא לבנים ולא שחורים: אין קמית. שם לעמוד לתחיה בין הלדיקים המטופסים לבנים, לא לחסידים, ואם בן הרשעים הלבושים שחורים, לא תחגרה עליהם, שהיה דרכם לקבור הלדיקים בלבנים, כמו שמעשיהם נקיים, והרשעים בשחורים, כמו שמעשיהם מלוסים: בורידיקא. לשון חיוור. מגוהצין: מן רבך. ר' יוחנן:

ודוגמתו בתגדת שמואל וילבש שאול מדיו לדוד כמלתו חפיתין לא משלשלין ולא מסולקין, ת"ל שתהיה להם לימרת כדפרש"י בחפת חלוקו או בית יד כדפי' הערוך בחפת חלוקו, ומ"מ הכוונה שילבשוהו כהוגן כסדר לבושו בחייו: ומה תלת בהית בעובדי, וכי תני בום במעשי, ולא מיחזי כיוהרא, דמשכחן ויגבה לבו בדרכי ה', נם ליפשר שלטורי לב התלמידים לירלת ה' תמר כן: אין לתי מציחא תלת מעמד, תני מזומן לעמוד וזה לעורר על שורש התחיה ועילת המתים, וזה כפי דעת החומר שתחית המתים תהיה בבילת המתים, ולכן לווה שילביזוהו בגדים הרחוים לו ונעלו ברגלו ומקלו בידו כמי שמוכן לעמוד ולילך מיד, וכן כתב בעל עין יעקב, והוסיף עוד שכמו שנלטוויו בילית מלרים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם להורות שיהיו מוכנים ומוכרחים להחזיק בדרך יליאתם ממס כן תנו מלומתים בפנת תחית המתים והוא מבואר:

ב צפריא תמרין, בני לפורי שהיה שם ר' תמרו מי שיבשרו בחיתת ר' תנו הורנין תותו, מרוב לערת בחיתתו, שלין עליהם בר קפרא ורחטו מכוסה כחבל ובגדיו קרועים, תמר להם מנוקי תרן ומלתכי מעלה תפוסים היו בלותות הבריח וכלם מבקשים להניחם תנלם ונבהה יד המלתכים וחטפו את הלותות, וזה רמז שרבי נחבקש בישיבה של מעלה ונטלוהו העליונים תנלם תע"פ שהתחתונים היו מבקשים תותו ותמרו לו רלוך לומר שמת ר', תמר להם תחם התומרים ולא יצא הדבר מפי שתזיקוני, וקרעו בגדיהם בקול תר ונשמעה קול הקריעה לתוך פפתא שהוא מקום רחוק מהלך ג' מילין: ואשירוניה י"ח כניסן, הניחותו י"ח קבועים כי דרכם היה לעשות מושבות למת מביתו עד בית הקברות ומתאספים שם העם להספידו כל אחד לפי כבודו, ולר' עקיבא י"ח מושבות, לו פירושו בתי כנסיות שהיו דרך י"ח בתי כנסיות וכל ת' הולידוהו להספידו שם, וכתב בעל עין יעקב כי טעם לחשבון זה לרמוז כי תי הוה דתי הגימטריא י"ח: ואחתוניה לבית תריי, הוליזוהו לבית שרי שם נקבר הנשר, שכבר הגיעה שעה שרלוי ונתתיך להם היום: קרא הנשר שעה שרלוי לקלות הנשר בתני הלילה התחילו להלטער תמרו שמח חללנו שבת: יהא מחיי הטה"כ, בפ' המוצח כתבו המוספות מזומן לחיי הטה"כ, והלא כל ישרחל יש להם חלק לטה"כ, ופי' ה"ר מחיר כל היכא דתמר מזומן לחיי הטה"כ היינו בלא דין ובלא יסורין, ונ"ל כן ה"ל תע"ג דלא קתמר מזומן, וליכא למימר דהכא תע"ג דהוי רובא עבידות קתמר שיתכפר לו ויהיה בן עה"ב, דתפילו רובא עוונות יש להם חלק לעה"ב תחר שיקבלו עונשם תל"ש הוא הועה או תפיקורוס וכיולא מהומן שאין להם חלק לעה"ב כדלעיל פ"ק דפיאה ובהכהו לא יועיל הספדו של ר' לכפר בעדם ודתי: בר מן קלרא, חוץ מן הכוונם שהיה דרכו לבוא לפני ר' ואומו היום לא בא והפסיד שכר זה אלא נמלא בכלל הבטחה זו, וכשמעע כן מרוב לערו עלה לו לגג והפיל עלמו ומת, ימתם בת קול ואמרה תף הזה כובש מזומן לחיי הטה"כ:

ג הוה יתיב בלפרי י"ז שנה, בפ' המוצח תניא ר' מוטל בלפרי ומקום מוכן לו בבית שערים, והתניא לדק לדק תרדוף הלך אחר ר' לבית שערים, אלא כיון דאלם אחטיוהו לגפרי דמידלית ובאים לוירא, ולפוס ריחמה משמע כי כשאלה את אליו אשר ימות בו דהייט חולי המעים הביאוהו לגפרי, אבל לפי מ"ש כאן אחיה שם י"ז שנה לריך לפרש כיון דאלם שבא בימים ונאלם כמו הוא דתאמר, וכבל י"ז שנה אלה נאחב כאולה ואע"ג די"ג שנה מיום לבד הוא שאלה בשניהן, והייט דתאמר בסמוך לבינו אחם י"ג שנה מ"מ מולאה הוא בית מאאלת אי"ן: וקרא על עלמו, פי' בעת

ומה אנא בהית בעובדאי ר' ירמיה מפקד אלבשוני חיוורין חפיתין אלבשוני כנרסיי יהבון מסאנא ברנלי וחוטרא בידי ויהבוני על סטרא אין אתי משיחא אנא מעתד:

ב צפריא אמרין מאן דאמר לן ר' דמך אנן קטלינן ליה אדיק לון בר קפרא רישיה מיכסי מאנוי שבועין אמר לון מצוקים וארלים הפוסין בלוחות הבנית וגברה ידן של ארלים וחטפו את הלוחות אמרין ליה דמך ר' אמר לון אתון אמריתון וקרעון ואזל קלא דקרעון לגו פפתא מהלך תלתא מילין ר"נ בש"ר מנא מעשי ניסים נעשו באותו היום ערב שבת היתה ונתכנסו כל העיירות להספידו ואשירוניה תמני עשרה כניסן ואחתוניה לבית שריי ותלה לון יומא עד שהיה כל א' מניע לביתו וממלא לו חבית של מים ומדליק לו את הנר כיון ששקעה החמה קרא הנבר שרון מציקין אמרין דילמא דחלילינן שבתא יצתה בת קול ואמרה להן כל מי שלא נתעצל בהספידו של ר' יהא מבושר מחיי העה"ב בר מן קצרא כיון דשמע כן סלק ליה לאינרא ומסק נרמיה ומית נפקת בת קלא ואמרה ואפי' קצרא:

ג רבי הוה יתיב ליה בלפורין שבע עשרה שנין וקרא על גרמיה (כרחמים מז) ויחי

פירוש הקצר מפ"מ ושי"מ

ומה אנא בהית בעובדאי • וכי תני בום במעשי, ולעורך לב התלמידים לירלת ה' תמר כן: בנרסיי. בנדים המצוינים שלי: מסאי. נעלי: חוטרא • מקל: אנא מעתד. להיה מוכן לעמוד, והכל לחזק התמונה בתחייה המתים:

הלכה ב **צפריא** • תמרין לפורי, שמם היה רבי, תמרו מי שיתמר לנו מת רבי, תנו הורנים תותו, מרוב לערת בחיתתו תמרו כן: אדיק לון • הניח תליהם בר קפרא, רחטו מכוסה כחבל ובנדיו קרועים, תמר להם מנוקי תרן ומלתכים, תפסו בלותות הבריח, ובנבו ידם של המלתכים ותחטפו, ועל רבי נמי, שהעליונים תחטפו תותו, תע"פ שהתחתונים היו מבקשים תותו: אתון אמריתון, שהיתה בת קול מליפותי: ואשירוניה, הניחותו בי"ח בתי כנסיות להספידו, והוליזוהו לבית שערים, שתם נקבר: והלה לון. והתליף להם היום: קרא הנבר. קרא התרנגול, כלומר שהגיעה תנות ליצה: שרון. שתחילו: מציקין. לשער עלמן תמרו שתא תלנו שתא. תאנוי. בנדיו: מבועין. קרועין. קצרא. כובש: איגרא. נג: טלק גרמיה. השליך עלמו:

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ב א"ל מצוקים ומרלמים שפוסים בלותות וכו', כדתיתת במסכת יומת קשה מיתתן של לדיקים כשבירת הלותות, ותת דתמר תטפו תם הלותות, לפי שבתמת רבי לא תת כדתיתת בש"ת ורבי היה בילגול יעקב לפיכך במתחלל יעקב לא תת ז"ש וחטפו הלותות כמ"ש תרות על הלותות מ"ש תרות תנא תיכות ממיתה, רק שתבורו נחטף למעלה ושם לא נקרא תת וק"ל:

ג עמ"ש יפ"ש במ"ש במסכת כתובות ברבי היה במעלה של יעקב יע"ש מ"ש ניחת שם כשנטיות שזה לשם להודיע לשם קודש מוחו

בעת מיתתו קלת על עלמו כי רלה שכבר בת קלו, לך ק' מ"ט קייתתו על עלמו כן ומתי כ"מ ומה דמיון לנפורי ומלרים ור' ויעקב, ורלה שטעמו כי לת היו ימי חייו תלו דומים לרחשונים תלת חיי לער שמתו התחילה בו חולשה כדפי' ושוב נלטער מאד בחלייה המ' בסמוך, ולו"ת ע"ד דמיון שחירע לו כמו ליעקב ז"ו השניס שחיה במלרים לת היו דומים לרחשונים שהיה בלער זקן וכבד ועיניו כבדו מזוקן, ועוד שהיה חולה לחרך, והזכיר זה דמדבריו למדנו טוב טעם מחמר שכתוב ויחי יעקב בחרן מלרים י"ז שנה שנה שהוא לומר כי חלוחיים נבדלים מהרחשונים, דחל"ב מתי חתת לחשמיטין הת מדכתיב שבבותו מלרימה היה בן ק"ל כמה שנחמר שכל ימי חייו קמ"ז ידעינן שבמלרים חיה י"ז: י"ב שנה חשם בשיטו, הת פליגת חדלקמן ותהת דגרסינן בפ' הפועלים י"ג שנין חית בלמירתת ושבע בלפידתת ותמרי לה לחיפכת ופי' רש"י למירתת לחבן שבמקום קטנים, לפידתת חולי שבתוך הפה: כל לותן י"ג שנה לת הפילה עובדה, לפי חיסורי הלדיקים מניניס על הדור מלבות עליהס פורעניות ולהשפיע ברכה להעולס כי חטת הרבים הן סובלין לותו ביסוריהס ע"ד והוח מחולל מפשעינו, והוח חטת רבים נשח, וכדחיתת בב"ר פמ"ד סי' ו', ולין ספק שבלותן י"ז שנה נתבדך הדור ונסתלקו ממנו כמה פורעניות חלת דנקט הכח ב' חלו שהס יותר מפורסמים, חבל בעל עין יעקב כתב שהטעם לפי שדרך העובדות למות חו להפיל בשמיעת הקולות הרמות, ולפי שר' היה מניס קולות על נערו כדחיתת במליעת חלו היו היולדות מתות והעובדות מפילות ילמרו שבשמיעת קולו של רבי היתה הסבה, לכן רלה ה' שחפילו בסבה לחרת לת תמות שום היה ולת תפיל עובדה, ולכלורה דבריו לחות חבל לפי החמת לת היתה דלת חבכון שחשה תמות בשעת לדתה וכ"ש שהלטער בשעת קולות שלת יקרה זה חלת לעובדות, ועוד במליעת שחמרו כלהו שני יסורין דר' חלעזר לת שכיב חינים כלת זמניס כלהו שני יסורין דר' לת

ויחי יעקב בארץ מצרים י"ז שנה ויחי יהודה בצפורין י"ז שנה ומן גו בעין עבד תלת עשרא שנין חשש בשינוי א"ר יוסי בי ר' בון כל אונתן י"ב שנה לא מתה חיה בא"י ולא הפילה עוברה בא"י ולמה חש שינוי חד זמן עבר חמא חד עיגל מנכם געה וא"ל ר' שזובי א"ל לכך נוצרת ובסופה איך אינשבת חמתון קטלין חד קן דעכברין אמר ארפונון (תהלים קמה) ורחמיו על כל מעשיו כתיב: ד ר' הוה עניון סגין והוה אמר כל מה דימיר לי בר נשא אנא עביד חוץ ממה שעשו זקני בתירה לזקני דשרון גרמון מנשיאותיה ומנוניה אין סליק רב הונא ריש גלותא להכא אנא מותיב ליה לעיל מיני דהוא מן יהודה ואנא מבנימין דהוא מן דבריא ואנא מן נוקבתא חד זמן אעל ר' חייא רובה לגביה א"ל הא רב הונא לבר

נתברכמו

לוקמיך עלמת למטרת דחמר רבה בר רב סלת קמה יומת דמיטרת כיומת דדינת, מתי ליכת למימר: חמא חד טיגל, וחע"פ שתין כתן תכוזריות ממש כי תס נרחס על הבהמות הטועקות לעולס לת נשחטס, מ"מ במליעת לחמרו שנכנס מתת כנפיו ולפ"ז ג"כ יש קלת טעס שלחר שכח בגלו ס"ל לרחס, וחשס שימיו, שחמרו ברקיע הוחיל ולת קת מרחס ליתו עליה יסורין, ומה שהיה בכתב השניס היינו לפי שתין זה חולי חלת לער מכליב ודי בזה כנגד התכוזריות: דכתיב ורחמיו על כל מעשיו, ומ"מ בטגל לת קתמר הכי דכיון דלכך נולר סבר שתין לרחס עליו

בשום לד:

ד ר' הוה עניון סגי, לייזדי דמייתי שחשס בשיטו

הבית תשלוס ספור תרופתו שהיה ע"י ר' חייח, ולייזדי דמייתי שבתו של ר' חייח מייתי מוכדת דר"י שקבל עליו ולת היה כן חלת הכל היה בשבתו: כל מה דיתמר לי בר נש, שמרוב טנוחתו לת יקפוד על שום חדס חלת יודה לכל מה שיתמר ויכבדהו בכל מה שירלה חון ממה שעשו בני בתירה כי זו היח טנה גדולה מחד להוריד עלמן מהנסיתות לתתו לחתריס, ויש לתמוה מה היח טנותנותן של בני בתירה חלת מחחר שהלל עדיף מיניהו הוכרחו לעשות, וכבר הקשו בפ' הפועלים תדתמר ר' ג' טנותנין הן חבת ובני בתירה, ממחי דילמח דמזו להלל דעדיף מיניהו. ופי' רש"י דעדיף מיניהו, והלכות שהיו נתחלים מהס בבה"מ נעלמות מהס וכושים בדבר, וקתי בדמייה, ומ"מ ל"ל קלת טעס לר', וי"ל דמ"מ כיון דכבר היו נסיתים היה תיפבר להס להודות דהוח עדיף מיניהו בחכמה ומ"מ לת יתנו לו הנסיתות מחחר שכבר זכו בו ויהיו יושבים ולמדין מהלל חת הדבר הקשה: שעשו בני בתירה לזקני, הלל, הוח זקנו של ר' ובני בתירה היו נוהגים נסיחות וסלקו עלמס ממנה ונתנוה לו כדלעיל: אנא מותיב ליה לעיל מיני, פי' להושיבו למטלה ממני: דהוא מן דכריה, מפרש להת דקתמר דהוח מן יהודה ותכת מבנימין דלתו לגמרי מבנימין דר' נמי מבני יהודה הוה חלת דהוח

פירוש הקצר מפ"מ ושיים

הלכה ג ויחי יעקב וגו' ויחי יהודה וכו' ומן גו בעין. ומסוך מוקן הי"ז שניס, עשה ה"ג שניס בלער כתב השניים, וקמ"ל חסידותו של רבי, שקיבל היסורין בתהבה, וקרא על עלמו ויחי יעקב וגו', לומר שהוח מן בטלוה, כמו שהיה יעקב מי בתלו השניס בטלוה: חשש. כתב: לא מתה חיה. יולדת, לפי היסורין של רבי היו מניניס על הדור: ולמה חש. מתיה מעשה בת לו כתב השניים, שעם מחת הלך רבי, ורלה טנל מחד מרוניס לטוחטו, נעמ חל רבי להניחו, ל"ל רבי לכך נולרת, ושל חלת ריחס על העגל לכן נעשם: נגם. שמוע: געה. נעמ: שיובי. קיילני: אינשמה. מתרפלה: חמתון. רלה מוקס: ארפונין, ורחמיו על וכו'. הניחוס, ורחמיו וגו' כתיב, ובשביל שריחס עליהס, ריחמו עליו מן השמיס, ומ"ת של העגל לת ריחס, דכיון דלכך נולד, לשחיטה, סבר שתין לרחס עליו:

הלכה ד רבי הוה עניון. רבי היה עניו גדול, ותעפ"ה חמר, כל מה שיתמר לי חדם לעשה, חון מה שעשו זקני בתירה לזקני הלל, שסילקו עלמן מהנסיתות, ומינו לותו בתקומן, כדחתריכן בפ"ו דסנהדרין, ותס יעלה בר הוסף היש נלוחת לכאן, חני מוכיכו למטלה ממני, משני שהות מיהודה מלד חבין, ותני מבנימין מלד חבי, רק מלד חמי חני מיהודה: שרון גרמון. סילקו עלמן: לבר, בתתן

דהוה מהנקבות ורב הונא הוה מהזכרים: נתברכמו פניו של ר', קשה למה נתכרכמו פניו של ר' והא לימא דלמר מי לחתי רב הונא לגבי קליס ולמחי לגטפר מביתו, ור' חייא אמר לו רב הונא לבר לא ימנע חס לחמת הדבר שלרונו בא למה לא אמר לו כן בתחלה אלא הא קשיס לבר אחמת דמסמע מי, ואם לגפר לר' נתכוון למה זה לו, ואם מי בא רב הונא למה חזר ואמר לרונו בא ומקר מפני שנתכרכמו פניו, ור' למה נזף בו וכי ידע הוא שמקר, ואם לא בא רב הונא כלל ור' חייא לגפר לר' לימר שהוא בא וכשראה שנתכרכמו פניו חזר ואמר לו אלא מת, לית ליפשר שידבר שקניס כדי לגפרו, ובעל עין יעקב כתב שר' חייא שמע בפמירת רב הונא ושמביאין לחתו בלרון ובחוס לבבו נכנס אלל רבי להודיעו השמועה רעה ולא רלה להזכיר לפון מיתה לכבוד רב הונא כשורגל אלל רז"ל, ור' חשב שהיה בא בחייס ושהיתה כוונת ר' חייא להזכיר לו שיקייס מולת שפתיו שיושיבנו למעלה ממנו ונתכרכמו פני ר', לא מפני שהיה מלטער על ביתחו אלא שנתביישׁ על דברי ר' חייא שירחה מהם שהיה חושדו שלא יקייס דבורו, כיון שרחה זה ר' חייא פירש לו כוונתו לרונו הוה בא, וגס בזה לא נתקררה דעתו של ר' שירחה כמי שחומר לו למה פניך רעיס על מה שחמרתי שהרי חינו בחייס אלא לרונו הוא, בעבור זה רמז לו נזיפה, וכמן הדבר לפי מוסחלת ב"ר פל"ג שמיד השיבו והרי הוא עומד בחון דמדקחמר לה השמח ולא מחחילה כשנכנס אלנו חשב רבי אלקנתרו לחמר לבל לפי מוסחתנו שביום לחר היה למה חשב נזיפת ר' לחשוד לומו ולא שבא להודיע מה שידע, גס כשעשה חת"כ לרונו בא למה יחשוב שירחה כחומר לו למה פניך רעיס ולא שהודיעו קשב לחמרי לחת כדי שלא יחשוד לת ר' חייא שכוונתו לומר מולא שפחיך חשמור, כי בחיזה לופן לחר היה לו לחומרו, ולפי' היו דברי ר' חייא קרובות לחשדא היה רלוי לדונו לכף זכות וכ"ש עכשו, והכ"ל שחין צורך לכל זה אלא מה שנתכרכמו פני ר' לפי שחט"פ שחמר שחלו יבא יושיבנו ברחש מ"מ לא היה רולה שיבא דמ"מ הוה ליה לד בזיון להושיבו ברחש, אלא שחם יאלר שיבא לחמר שט"כ יושיבנו ברחש מדרך החיוב שהוא מיוחס ממנו, ולכן כשחמע שבא וחשב שהוא מי נתכרכמו פניו מאחר שט"כ יש לו להושיבו ברחש ושט"פ שחרונו הוא שבא לא א"ר חייא

נתברכמו פניו של ר' א"ל ארונו בא א"ל פוק וחמי מאן בעי לך לבר ונפק ולא אשכח בר נש וידע דהוא כעים עלוי עבד דלא עליל לגביה תלתין יומין א"ר יוסי בר בון כל איגון תלתוויי יומיא יליף רב מיניה כללא דאורייתא לסוף תלת עשרתי שניא ותלתוי יומא עאל אליהו לגביה בדמות רבי חייא רובא א"ל מה מרי עביד א"ל חד שיניי מעיקה לי א"ל חמי לה לי וחמי לה ליה ויהב אצבעתיה עלה ואינשמת למחר עאל ר' חייא רובא לגביה א"ל מה עביד ר' האי שינך ומה היא עבידה א"ל מן ההיא שעתה דיהבת אצבעתך עלה אינשמת באותה שעה אמר אי לכם חיות שבא"י אי לכם עוברות שבא"י

כן שלא הזכיר בו מום כדברי עין יעקב, ולא חש לגפרו של רבי שהוא חשב שברלון טוב היס מושיבו ברחש לט"פ שהיה בא מי, וכשרחה שנתכרכמו פניו פירש לו שבא מת ומו נזף בו על מה שגפרו תחלה כשחמר שבא שתם דס"ל לעיולי שר' ילטער בדבר ומכיון דמת הוה ומין לגער למ"ל לומר לשון שתוש שים בו לגר: יליף רב מיניה כל כללא דאורייתא, כלומר שגם מיפפו היתה לטובה כי בחומן היתים שלא עמד בפני ר' ללמוד היה לו פנאי ללמד לרב כללי התורה ור"ל לשבח זו נתגלגלו הדברים, כי לא יחוש לגדק כל לון, ובעל עין יעקב כתב שלמדנו מזה שהזיפה לא היתה אלא שלא ילחה פני רבי אבל היה לומד ומלמד לאחרים שהרי בתוחס ל' יום למד רב ממנו כל כללי התורה, ותמהני עליו כי מה לורך ללמוד זה דהא קי"ל דאפילו מצודה שהה ושוין

לו כ"ם נזוף: ותלתוי יומיא, לכאורה קשה לא ימנע חס יום ל' מקלתו ככלו ולבסוף ל' היינו ביום ל' עלמו אמאי ר' חייא גופיה נתעכב עד המחרת שהוא ל"א, ואם אין מקלת יום ל' ככלו ולבסוף ל' היינו יום ל"א אמאי ר' חייא נתעכב עד המחרת שהוא ל"ב, ואי אליבא אחת ביום הל' עלמו אע"פ שאין מקלת היום ככלו, אין לא אפס עליו ר' שלא נהג זיפופו משלש, ועוד אליבא כיון שבדמות ר' חייא בא לא ה"ל לבא אלא ביום שיכול ר' חייא לבא אדע אלא אחת ביום ל', אבל בגמרא פ' אלו מגלחין מייתי בחידך עובדא דר' דמעיקרא סבר מקלת יום ל' ככלו והדר סבר אלא, והשתא י"ל דאליבא ביום הל' אחת כיון אלא סבר אפיס עליו שגם הוא היה מסופק בדין וימשוב דר' חייא קיס ליה דעולא, וכ"ם אס היה מעשה זה בעת שהיה חושב ר' ביום ל' עולא, אבל ר' חייא גופיה לא אחת עד יום ל"א דאליבא סבר שמקלת היום אינו ככלו אלא דמספקא ליה ואחמיר: בדמותיה דר' חייא, כדי שינהוג בו כבוד כשידע שאליבא בא בדמותו, וא"ת והא אמרינן לעיל ממתן קטלין אד קן דעכברים וכו', לומר שע"י שריחס נסחלקו ממנו היסורין ובדאמרינן בגמרא דמליעא בהדיא מכ"ל הא דילמא משום שיקריס דרבי חייא נתרפא, יש לומר דאי משום ר' חייא ה"ל להתרפאות קודם זה שעל ידי שיבא אליהו בדמותו, שהיה יותר כבוד לרבי חייא שלא היה בא לידי נזיפה, ומכיון דלא נתרפא עד שבשו גרחה שרפותו אינה אלא מפני מעשה ר' ואגב גררא בא אליהו בדמות ר"ח כדי שינהוג בו כבוד אבל

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

בחון: נתברכמו פניו. נשתחרו פניו, שחשב שר' חייא לגשותו בא שם יקריס אם דבורו: ארונו בא. שמת רב הונא, ל"ל מי לגיך לך בחון, ויצא ולא מלא שום בן אדם, וידע ר' חייא שבעס עליו רבי שלא שלחו לגשותו: נתברכמו. נשתחרו: עבד. עשה ר' חייא, וכבר עלמו בזיזפה, ולא ככם אלנו שלשים יום, דבזיפת הנשיא ל' יום, כדאמר בפ"ב דמ"ק: כל אינון. כל הלי יום הסס, למד רב מרי חייא, כל הכללים שבתורה, לסוף הי"ג שכח אלעזל ול' יום אלו,

נתברכמו פניו של ר' א"ל ארונו בא א"ל פוק וחמי מאן בעי לך לבר ונפק ולא אשכח בר נש וידע דהוא כעים עלוי עבד דלא עליל לגביה תלתין יומין א"ר יוסי בר בון כל איגון תלתוויי יומיא יליף רב מיניה כללא דאורייתא לסוף תלת עשרתי שניא ותלתוי יומא עאל אליהו לגביה בדמות רבי חייא רובא א"ל מה מרי עביד א"ל חד שיניי מעיקה לי א"ל חמי לה לי וחמי לה ליה ויהב אצבעתיה עלה ואינשמת למחר עאל ר' חייא רובא לגביה א"ל מה עביד ר' האי שינך ומה היא עבידה א"ל מן ההיא שעתה דיהבת אצבעתך עלה אינשמת באותה שעה אמר אי לכם חיות שבא"י אי לכם עוברות שבא"י

לכל משום הא לחודה לא היה מתרפא: מן ההיא שעתא, לכל לולי זה לקח על פי שמתרפא על ידו לא היה מוהג בו כבוד כי מ"ל שע"י תפידומו של רבי חייא הוא שמתרפא בשימת ידו, שמא לאו אלא מפני שכך היתה גזירה שיתרפא על ידו שהיורין מוסבעין שלא לנגוח אלא ע"י פלוני או סס פלוני, כדאמר בפ' רבי ישמעאל דע"ז גבי וחלאים רעים ונאמנים, ועוד דלקח על פי שמתמול נתרפא היה מוסס שלא היתה רפואה לגמרי אלא לאיפכר קרי מקרהו שבאותה שעה סר כאבו ועוד יפוב לכל כשמעת כן ידע דאליהו הוא ורפואתו גמורה, ומה שסאמין לרבי חייא הוא משום דתסיד גדול היה ולא תפוד דמשקר, ועוד דס"ל לאום שמא מקרה היתה רפואתו של רבי וכשיפוב שכאב יודע דרבי חייא הוא דאוה ולא אליהו בדמותו, שאם הוא מעשה גם לא יפוב שכאב וימלא שקרן:

ה חמתי גו בני, במרחץ, ות"ת והא שפיר עבד דאתין מקום קיחה והדור בב"ה ובמרחץ כדאיתא בפ"ק דקדושין, וטוב איך היה מהרהר בדברי תורה והוא אסור במרחץ כדאיתא בפ' מי שמתו, י"ל דבבית האיזון שעומדים בו לבושים הוא שיש שם שלא שלוס וד"ת כדאיתא התם, והכי מתרן התם גמרא בעובדא דר' חייא ובר קפרא עם ר"ש בר': אשגרית עיני, מסתכל הייתי ולגב טרדתי לא הסתכלתי בו: די יהלכון עמיה, שלא יהא עומד יחידי, ומ"ם בגין שכינתא מפני שע"י שהות מרוד בהרהור ד"ת יהרוג אם ויבא לידי סכנה מהמזיקין לו מהוס, ועי"ל שע"י שהות אדם חשוב והולך לחברה במרחץ כי בשהותו ברחילה יסתכן מהמזיקין שמקנאים בלורבא דרבנן כדאיתא בברכות פ' הרואה: **ר' יוסי אס ר' יוסי** שעשה שעות מרוב בהרהור ד"ת שהרג אם ויבא לידי סכנה מהמזיקין לו מהוס, ועי"ל שע"י שהות אדם חשוב והולך לחברה במרחץ כי בשהותו ברחילה יסתכן מהמזיקין שמקנאים בלורבא דרבנן כדאיתא בברכות פ' הרואה: **ר' יוסי אס ר' יוסי** שעשה שעות מרוב בהרהור ד"ת

שבא"י א"ל אנא לא הוינא מן ההיא שעתא הוה נהיג ביה ביקר כד הוה עליל לבית וועדא הוה אמר יבנם ר' חייא רובא לפנים אמר לן ר' ישמעאל בי ר' יוסי לפנים ממני אמר לו ח"ו אלא ר' חייא רובא לפנים ור' ישמעאל בי ר' יוסי לפני ולפנים:

ה ר' הוה מתני שבחיה דר' חייא רובא קומי רבי ישמעאל בי ר' יוסי חד זמן חמי גו בני ולא איתבנע מן קומוי א"ל אהנו דאת מתני שבחיה א"ל מה עבד לך א"ל חמתי גו בני ולא איתבנע מן קומי א"ל למה עבדת כן א"ל ייעול עלי דאין סחית לא ידעית בההיא שעתא אשגרית עיניי בכל ספר תהלים אגדה מן היא שעתא מסר ליה ב' תלמידין די הלכין עימיה בגין סכנתא ר' יוסי צם תמניי יומין למיחמי ר' חייא רובא ולבסוף חמא ורגזן ידיה וכהו עינוי ואין תימר דהוה ר' יוסי בר נש זעיר חד גרדיי אתא לקמיה ר' יוחנן א"ל חמית בחלמא דרקיעא נפל וחד מן תלמידך סמך ליה א"ל וחכים את ליה א"ל אין אנא חמי לי' אנא חכים ליה עבר כל תלמידוי קומי וחכם לר' יוסי רשב"ל צם מאוון צומין למיחמי ר' חייא רובא ולא חמיתיה ולבסוף שרא מצטער אמר מה הוה לעי באורייתא סגיין מיניי א"ל ריבץ תורה בישראל יותר ממך ולא עוד אלא דהוה גלי אמר לון ולא הוינא גלי אמרין ליה את הוית גלי מיליף והוא הוה גלי מילפא:

כד

לרחות לר' חייא הגדול וכסוף רחמו ורעדו ידיו וכהו עיניו לפי שתם לוהט מקיף כסתו וכדגרסינן בפ' הפועלים על ההוא מרבנן שהרחמו אליהו לרבנן כשעולין למחיצתא דרקיעא וכשהלין בכסא ר' חייא יצאו תם שביבי אש והכוהו וסמו את עיניו, ורחייה דהכא לאיפכר שהוא בהקין ע"י אליהו כההיא דהתם, ואיפכר שהיתה בחלוס: ואין תימר, וכי תימר דהוה ר' יוסי תדם קטן ובשביל זה לא היה כדאי לרחות את ר' חייא, הא ליתא דהא תורא בא לפני רבי יוחנן אמר לו רחיתי בחלומי שהקריב טופל ואחד מתלמידיך סומכו, אמר לו תם תלמידי, והכיר לר' יוסי, הרי שתדם גדול היה, ואעפ"כ לא היה כדאי לרחות את ר' חייא מפני גודל מעלתו: גרדי, חורג: חכים. מכיר: מאוון צומין: מחשים תעניות: מה הוה לעי. וכי היה יגע בתורה יותר ממני: הוה גלי. היה גולה ממקום למקום כדי להרבות תורה: הוית גלי מילף. אתה היית גולה כדי ללמוד, והוא היה גולה ללמד לתחרים: שרא. התחיל: לעי. יגע:

אנא לא הוינא. ולא מחתי תגבעי על שיבך, מן העת שהיית, נהג רבי כבוד בר' חייא, שידע שתלויה בת בדמותו לכבודו: לבית וועדא. לבית המדרש:

הלכה ה מתני. משפר: בני. בית שמרחץ: ולא איתבנע מן קומוי. לת נכנע לקום לפני ר' ישמעאל, וכחדר החילון של בית שמרחץ שעומדים שם לבושים היה, דאיכא מקום הידור: אהנו. זכו שאתה משפר שבחו, מ"ל רבי מה עשה לך, מ"ל ר' ישמעאל, דאיתיו בבית שמרחץ, ולא נכנע מפני לחלוק לי כבוד, מ"ל רבי לר' חייא למה עשית כן, ייעול עלי. נכנע, יבא עלי כך וכך, שבעת שרחמתי לת ידעתי שהיה שם ר' ישמעאל, בחושה שעה הייתי עכוד בעיוני בתגדת ספר תהלים, ע"י שהיה שעה משר לו רבי שני תלמידים שילכו עמו, בעבור הסכנה,

סמ' ליתא דרים לקים הוה מלין מערתא דרבנן כי מטא למערתיה דרבי חייא ליטלמא מיניה, וקאמר התם שטל זה בגמטר ואמר לה פלפלתי תורה כמותו ילמה בת קול ואמרה לו תורה כמותו פלפלת תורה כמותו לה ריבלת:

ו כד דמך, כשנפטר רב הונא ריש גלותא אשקוניה להבא אמרו אין אנן יהבין ליה אמרין ניתיניה גבירבי חייא רובא דהוא מן דידהון אמרין מאן בעי מיהב ליה א"ר חגיי אנא עליל יהב ליה אמרו ליה עילתך את בעי דאת גבר סב ואת בעי מיעול מיתב לך תמן אמר לון יהבון משיחתא ברגליי ואין ענית אתון גרשין עאל ואשכח תלת דנין יהודה בני אחריך ואין עוד חזקיה בני אחריך ואין עוד אחריך יוסף בן ישראל ואין עוד תלת עינוי מסתכלה אית א"ל אפיך אפיך שמע קליה דר' חייא רבה אמר לרב יהודה בריה נפיש לרב הונא יתיב ליה ולא קביל עילוי מיתיב ליה אמרין כמה דלא קביל עלוי מיתיב ליה כן זרעיתיה לא פסקה לעולם ויצא משם והיה בן שמונים שנה ונכפלו לו שניו:

ו כד דמך ר' הונא ריש גלותא אשקוניה להבא אמרו אין אנן יהבין ליה אמרין ניתיניה גבירבי חייא רובא דהוא מן דידהון אמרין מאן בעי מיהב ליה א"ר חגיי אנא עליל יהב ליה אמרו ליה עילתך את בעי דאת גבר סב ואת בעי מיעול מיתב לך תמן אמר לון יהבון משיחתא ברגליי ואין ענית אתון גרשין עאל ואשכח תלת דנין יהודה בני אחריך ואין עוד חזקיה בני אחריך ואין עוד אחריך יוסף בן ישראל ואין עוד תלת עינוי מסתכלה אית א"ל אפיך אפיך שמע קליה דר' חייא רבה אמר לרב יהודה בריה נפיש לרב הונא יתיב ליה ולא קביל עילוי מיתיב ליה אמרין כמה דלא קביל עלוי מיתיב ליה כן זרעיתיה לא פסקה לעולם ויצא משם והיה בן שמונים שנה ונכפלו לו שניו:

ז כה (כרשות מז) ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם יעקב כל הן דהוא מהו מנכי ר"א אמר דברים בגו רבי חניגא אמר דברים בגו ריב"ל אמר דברים בגו מהו דברים בגו רשב"ל אמר (תהלים קטו) את השמים שמים לה' ב' בארצות החיים והלא אין ארצות אתהלך לפני ה' בארצות החיים, אלא אין ארצות דחלו אחר פסיטה דמפסיד דכשנקבר בח"י עומותיו מתכפרים כדלקמן: דברים בגו, פי' בשל עין יעקב כלומר אין הכוונה בלשון יעקב בגנלה מן הכתוב אלא דברים פנימיים יש בו לרמוז למ"ש דוד אתהלך לפני ה' בארצות החיים, ולא נהירה אלא הכי פרושה סוד יש בדבר ואנכי לא ידעתי, וכשב"ל ידע הסוד ואמר שהכתוב מלמדו באומרו אתהלך לפני ה' בארצות החיים, מכיון דח"ו לפ' בארצות החיים על חיי העולם הזה דאין זה לודק אלא בלוד וחברותיה, ויתכן דרבי אלעזר ור"ח ורבי יהושע בן לוי נמי ידעי ליה ולא פירשו לפי שאין הסיקס מחייבו, וכשב"ל פירשו מכח הכתוב, ועיין הסוד הוא מה שאמר רבי שמעון בן לקיש גופיה בשם כל קפרא שמתי ח"י חיים אחלה, ויתכן שהסוד הוא לרבי שמעון בן לקיש שהשפע בהפרדה מהגוף בהיותו בארץ ישראל עולה

נא"י שהנקבר בארץ ישראל נקבר אלא חטא שנאמר העם היושב בה נסוח עון ואין יושבה בארץ ישראל אלא לקבורה, ועוד שאין לו לעבר ממילות לתחית המתים: גבי רבי חייא רובא, תימה דלעיל קאמר רבי חייא עליו תרומו בח ות"ל מת בחיי רבי חייא, ושמא תרי רב הונא ריש גלותא הוו, ומדכרי התום' בפ' אלו מגלחין נראה דלא ס"ל דהוו תרי ריש גלותא: דהוא מן דידהון, בפרק הנ' קאמר נעיילים למערתא דרבי חייא דרב הונא ריבון תורה בישראל ורבי חייא ריבון תורה בישראל: אנא עליל ליה, בפרק הנ' קאמר דאקומתיה להלמודתי כי הולי בל תמני סר שנין ולא חזתי קריא ומשמע לי קמיה וידענה בעובדיה: יהבון משיחתא ברגליי, ול"ל שהיה בלופן שלא יוכל לפסקה: ואשכח ג' דנין, בלות לחת גרסינן ג' תרוין דנין: כן זרעיתיה לא פסקה לעולם, לריך טעון מה ענין שכר זה לזה הענין, ושמא מפני שנזהר בכבודו יתקייס זרעו המכבדו כן יכבד חב:

ז כה כן דהוא, מה מפסיד שבקש ליקבר בארץ, ודוקא ביעקב שהיה לדיק גמור קשיא ליה, דלאו אחר פסיטה דמפסיד דכשנקבר בח"י עומותיו מתכפרים כדלקמן: דברים בגו, פי' בשל עין יעקב כלומר אין הכוונה בלשון יעקב בגנלה מן הכתוב אלא דברים פנימיים יש בו לרמוז למ"ש דוד אתהלך לפני ה' בארצות החיים, ולא נהירה אלא הכי פרושה סוד יש בדבר ואנכי לא ידעתי, וכשב"ל ידע הסוד ואמר שהכתוב מלמדו באומרו אתהלך לפני ה' בארצות החיים, מכיון דח"ו לפ' בארצות החיים על חיי העולם הזה דאין זה לודק אלא בלוד וחברותיה, ויתכן דרבי אלעזר ור"ח ורבי יהושע בן לוי נמי ידעי ליה ולא פירשו לפי שאין הסיקס מחייבו, וכשב"ל פירשו מכח הכתוב, ועיין הסוד הוא מה שאמר רבי שמעון בן לקיש גופיה בשם כל קפרא שמתי ח"י חיים אחלה, ויתכן שהסוד הוא לרבי שמעון בן לקיש שהשפע בהפרדה מהגוף בהיותו בארץ ישראל עולה

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

הלכה ו אן. היכן שמו קוברין מותו, שמיו נקבור מותו אצל ר' חייא הגדול, שהוא משלמה מבני בבל: מאן בעי. מי ירלה להכניסו שם, שיר חגיי, שני שיכניסו שם, שיל עילה ומותה מחה מבקש, לפי שהיה זקן מחה, ולעוך למות שם ולהקבר אצל ר' חייא: יהבון משיחתא ברגליי. יקברו מציחה ברגלי: משיחתא. חבל: ואין ענית. ואם מתעכב שם הרבה: אתון גרשין. תגרכו מותי ע"י החבל: תלת דנין. שלשה שיני דינין מותם בשבת והלשה: יהודה בני. זה יהודה בנו של ר' חייא, וכלומר שאין אחריך עוד בחסידות ובמעלה, וכן להזקיה בנו, וכן ליוסף בן ישראל, הוא יוכף הגדיק: תלת עינוי. הגביה ר' חגיי עיניו לרמות, ושמע שנאמר לו

הלכה ז כל הן דהוא מהו מנכי. כל היכן שהוא קבור, שם הוא מפסיד, ולמה ביקש להקבר בא"י לוקא: דברים בגו. יש דבר פנימי ומסתר בזה:

עולה למעלה למכון שבתה דרך ישרה, לפי שמקום הנשמות הטהורות תחת כסא הכבוד שהוא מכוון כנגד ארץ ישראל וכן נפשותה עולה ויורדת לקבורה כל י"ב חדש תבא בגלגל, מה שאין כן בהקברו ח"ל שמלטרך לבא בחרטת עקלקלות ולעבור במקום טומאה וסטרא דסמאלא, והיינו תתהלך לפני ה' באורות החיים שתם שתהיה הליכתו לפני ה' נאותה באורות החיים, ומכל מקום הניח דברי בר קפרא דיהיב טעמא אחריינא להקרא ארץ ישראל ארצות החיים, דהיינו שמתים חיים תחלה כי לפי זה נמי איכא טעמא לבקשת קבורת ארץ ישראל: תמן זולא תמן שובעא, ולכן רחוי שיקראו ארצות החיים שבהן ימלא חיות המשכים ומזונותיהן בשופע, ויש לתמוה כי הא לודק בארץ ישראל מפי כי שם ה' את הברכה במזונות ופירות הרבה כדלעיל בפרק ה' דפיאה וכן בשלבי כתובות, ואף על גב דהשתא ארץ פרי למלתה כדאיתא התם, קרא דדוד ביאושה מייתי, אי נמי ליתא דארצות החיים כדאמר בירושלמי פרק ז' זה מקום שווקים, ופרש"י שהיה מולא לקנות מזונותיו, וי"מ מקום שווקים שיש בו מעט ומצן למלוא להשתחר ולהרויח, וזה היה בארץ ישראל בשלותה כדאיתא בגיטין דבתי בשפוך משום לכל הארץ, ויש לומר דהכא קאמר והלא עתה אין השבע אלא בזוב וחברותיה ואם כן אין לומר שהשתוה לארץ ישראל אלא מצד דבר סגולי מיוחד לארץ ישראל, אבל השבע היינו מיוחד לה כי עתה היינו נמלא רק בארצות, אי נמי שאין רחוי ליקרא ארצות החיים שתם בשביל זה מאחר שזה היינו קבוע בה שפעמים יולא ממנה לזולתה, ולהכי נקט זוב וחברותיה כי לא נתמלאה זוב אלא מארבעה של ירושלים, כדאיתא בפרק קמא דמגילה: שמתיה חיין תחלה, בעל עין יעקב נתן טעם לדבר לפי שי"ש היתה רחשובה בבריאת העולם, כמ"ש בפ' הוליאו לו גבימלין מכלל יופי, וג"כ בעניין השגחתו ית' בעולם השפל היא קודמת שנאמר ארץ אשר ה' דורש אותה, ימצך מזה ארצות שתהיה רחשובה בעם זה הנפלא, ולא זה הדרך כי הדבר מבואר שמאחר שלא תגיע הנשמה אלא עד שי"י עד שהנקברים ח"ל לריכים להתגלגל בארצות כדאיתא לקמן ובב"ר, יתחייב מזה שהנקברים בה חיים תחלה קודם שיבאו הנקברים משאר דוכתי: נותן נשמה לעם עליה, דשי"ג דרוקע הארץ דלעיל מיניה בכל העולם מיירי, מדכפל וקאמר נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה ג"ל דלעם עליה היינו מתי ארץ ישראל, והולכים בה של שאר ארצות, ואתא לומר דבריאת נותן נשמה למתי ח"י והדר לשל ח"ל, וקרי לשל ח"י עם עליה, דח"י גבוה מכל הארצות וממלאו יושביה על כל העולם ויושבי שאר ארצות מקרו הולכים

ארצות החיים אלא צור וחברותיה וקיסרין וחברותיה תמן זולא תמן שובעא רשב"ל בשם בר קפרא ארץ שמתיה חיין תחלה לימות המשיח ומ"ש (יחזקאל מג) נותן נשמה לעם עליה אלא מעתה רבותינו שבגולה הפסידו א"ר סימי מחליד הקב"ה לפניהן את הארץ והן מתגלגלין בנודות וכיון שהן מגיעין לא"י נפשן חוזרות עליהן ומ"ט (יחזקאל לז) והנחתי אתכם על אדמת ישראל ונתתי רוחי בכם וחייתם:

ר

דלא כתיב קרא הכי אלא ונתתי רוחי בכם וחייתם והנחתי אתכם, ולחייתו היא מדכתיב ונתתי רוחי בתר והבאתי אתכם כדמפ' בב"ר פל"ו, מעין שכן, כתיב הכא הני פותח את קבורותיכם והעליתי אתכם מקבורותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל ואחר כך ונתתי רוחי בכם וחייתם, ות"ח הא לא כתיב הכי בתר והבאתי אתכם דתידוק הכי אלא בתר הכי כתיב וידעתם כי אני ה' בפתחי את קבורותיכם וגו', ונתתי רוחי בכם, וא"כ לעולם אימא לך שבמקום קבורתם יהיו בהם רוח חיים ושוב יעלו ברגליהם לא"י, והכתוב לא זכר אלא נתינת הרוח רק עלייתן מהקברות ועלייתן לא"י, ושוב זכר שע"י עלייתן מהקברות וע"י נתינת הרוח בהם והנחתם בא"י ידעו את ה', וי"ל משום דק"ל לחמי לא זכר בריאת נתינת הרוח, ועוד דבריאת כתיב והבאתי ושוב כתיב והנחתי, ועוד דסל"ל ובנתינת רוחי בכם ובהנחתי אתכם כדקאמר בפתחי ובהעלותי, לא ונתתי והנחתי דמשמע יעוד העתיד, לכן ס"ל דה"ק דעו שאעלה אתכם מקבורותיכם לא"י ומדעו כי אני ה' מלד גם זה, ועוד אתן בכם רוח חיים ואשכן אתכם בא"י, וגם מלד זה תכירו את ה', ומכיון דכתיב הכי ולא כתב ונתתי רוחי מקמי והבאתי, שמעינן דנתינת הרוח היא בתר ביאת א"י, וכתב בישעיה וידעתם כי אני ה' בפתחי את קבורותיכם, ואע"פ שהידיעה הזאת היתה מושגת להם אחרי היות בהם הרוח, כדי לסמוך ידיעת ה' שמלד הפתיחה והבאתה לזכירתן, ת"ל שמתחלה יהיה בהם רוח ידיעה קלת להכיר את ה' שפתח הקברות והביאם לא"י ושוב יערה עליהם רוח חיים לחתיים והוא רוח דעת וירלת ה' ע"י הנשמה הטהורה ויתיסבו בא"י, ואז יכירו עוד את ה' ידיעה שלימה, וזה לא יקשה בעיניך, לפי שכן נראה מספר הזוהר שהנשמה נתגלת על החדש אחרי הרוח והנפש פעמים אחר כמה שנים כדאיתא בפ' תולת החרן נפש חיה, ואע"ג דחתיס שהחיה יחזקאל בבקעת דורא הוו דהיינו הרוגים שהרג נבוכדנלר

על

חמן זולא. שם הזול, ושם השובע, אלא להכי קרא דוד לא"י ארצות החיים, כדי"ל, ארץ שמתיה חיין וכו': ומה שעם. מהיכן למדנו זה, מדכתיב נותן נשמה לעם עליה, ותירגים דקרא, רוקע הארץ ונמתחים קאי, ושם ארץ, א"י היא, ומשמע בא"י הוא שנותן נשמה: מחליד. טוקב לפניהן וכו', ובבבל כך לא הלא יעקב להקבר בח"ל, אלא יהיה לו לעבר גלגול מחילות:

שפיו

על שלח השתחוו לגלם, לו לפי שהיו נכי הכשדים שופטות זיבה מיופיין, לו נכי לפרים שמנו לקן וטעו כמ"ש ז"ל, דמשמע דהתם נח עליהם הרוח ומיו, י"ל דהתם לפי שעה לצורך הורתה הגם עבד הכי לבל בתחיה כעתידה לח, ח"ג מלי סבר דלח החיה יחזקאל מהיס ממש חלח רחה כן בנבואה רמז לעתיד כמ"ד בפ' חלק בחמת משל היה:

ח אפי' כגון ירבעם, דכיון דלחמרן טותן נשמה לעס עליה שמתי ח"י חיין לעתיד ח"כ כולל לפי' כגון ירבעם וחביריו שמתו בח"י, והח לח מסתבר שתועיל זכות ח"י לכיוצח בחלו: מה הן שחל להן, כלומר ממה שזה שחל לזה וזה לזה עדיין לח שמעט כלום, דלח ידע מלי קחמר נפרים ומלח שרפה כל חרלה להשובת שחלתו, והשתח נעי נמ' מלי כדון מה עבשו חלו מסיבין על זה, ומחרן כיון שנשרפה ח"י נעשה בהן הדין ע"י שנשרפו בהיותם קבורים בה ועל ידי זה יזכו לתחיה, דוחה למ"ם בפ' חלק מפני מה לח חנו חת יהויקים משום מובדת דר' פרידת שנעשה בו הדין כהוות דמייתי התם, ולזה נתכוון המשיב נפרים ומלח שרפה כל חרלה, חך קשה כמה רשעים הקבורים בחרן ישרחל שמתו חחר השרפה הזחת חיך יחיו, ולחיתי בפרקי ר' חליעזר שדרשו לחחוז בכנפות החרן ויעברו רשעים מתי' כדי שלח ימלחו שם בתחיה, ולפשפר דה"ב ס"ל הכי, חלח דמשום דהשתח הזכיל ירבעם וחביריו השיב דלמח ל"ק דנשרפת ח"י סגי להו: נעשה בהן מהמ"ד, ולחע"ג דחנן בפ' חלק ג' מלכים וד' הדיוטות חין להם חלק לעה"ב, מלי סבר כדורשי רשומות דחמרו כלן יש להם חלק לעה"ב כדחיתח לקמן בפ' הנ': ההמ"ד והגביר ברית לרבים, בפ' הוליחו לו חר"י מלי מעמת דחתיח ברית ברית כתיב הכח והגביר ברית לרבים שבוע חחד וכתיב התם ונחמרו על חשר עזבו חת ברית ה' חלהי חבותם מה התם שבוע חחד לף הכח שבוע חחד, ופרש"י הגביר ברית לרבים הכי מפ' ליה ר' יוחנן חומה

ח ר' ברכיה שאל לר' חלבו ר' חלבו שאל לר' אימי ר' אימי שאל לר"א ר"א שאל לר' חנינה ואית דאמרין ר' חנינה שאל לריב"ל אפילו כגון ירבעם בן נבט וחביריו א"ל (דניים כט) גפרית ומלח שרפה כל ארצה א"ר ברכיה מה הן שאל להן והן שאל להן לא שמעינן מינה כלום מיי כדון כיון שנשרפה א"י נעשה בהן מדה"ד תני בש"ר יהודה ז' שנים עשת א"י נשרפת הה"ד (דניחל ט) והגביר ברית לרבים שבוע אחד עו"נ שבה מה היו עושין מטליות מטליות והיתה נשרפת:

ט כתיב (ירמיה כ) ואתה פשחור וכל יושבי ביתך תלכו בשבי ובבל תבוא ושם תמות ושם תקבר ר' חבא בר זמינא א"ר חלבו ור' חמא בר חנינא ח"א מת שם ונקבר שם יש בידו שתים מת שם ונקבר כאן יש בידו אחת וחרנא אמר קבורה שבבאן מבפרת על מיתה שלהון ר' יונה בש"ר חמא בר חנינא ריגליי רבר נש ערבתיה למיקמתיה

ידי שלח עלה בחייו גרם שיקבר שם ויעמד גם על הקבורה, לו לפי שלח זוה לפני מומו שיקברוהו בחרן וכשנקבר בחרן ניטול מעומד הקבורה, וחרנח חמר שחם נקבר בחרן לח יעמד לפי' על המיתה בח"ל: ריגליי דבר נש, הוח שחמר בפרק החליל דגלוחי דחיים ליטן ערבין היה לחחרת דמחבעי לחמן מוביליו יתיה, ופרש"י למקום שנגזר עליו למות משם הוח מחבקש ליטול נשמתו, חמן מוביליו יתיה לשם רגליו מוליכות לחותו, ואיכח למידק מה טעם לל הלקח נפש החדם במקום זולת מקום מיטן לחדם הולבר עפרו מכל העולם כדי שבכל מקום שימות תהיה החרן קולטתו כדחיתח בתשומת, וע"ק מה טעם תליית הערבות ברגליס שהם מכלל הגוף טוב שיחמר החדם מחוייב ללכת שם, לו יחלה הדבר בלב והרלון שהם המביחים החדם למקום חשר יהיה שמה הרוח ללכת, וי"ל שלהיות שבת מיתת החדם על היות נטילת נשמתו על ידי מלחך המות כדחיתח בברחשית רבה פר' מ' בחלטעות חלחים

הלכה ח אפילו כגון ירבעם וכו'. הם דדרים נותן נשמה, שם גם לירבעם וחביריו, שנקברו בחי', מועיל זכות החרן: מה הן וכו', מיי כדון וכו'. מה זה שחל לזה, וזה לזה, ולחמי לח שמעינן מינה כלום, דלח ידעינן מה השיב מקרא הזה, ומעשה מה חנו למדין מזה, וקחמר דזשם היה הכוונה, דמכיון שנשרפה ח"י, נעשה בחלו ג"כ מדת הדין, שכבר קיבלו דינם שנשרפו, ועי"ז יזכו לתחיה: הה"ד והגביר ברית וגו'. ולחיתי ברית ברית, כתיב הכח והגביר ברית, וכתיב התם (דברים כט) על חשר עזבו חת ברית, מה הכח שבוע, חף התם שבוע, דהיינו שבע שנים: בוהים שבה. שהביחים שלמלחבר נשם, מה היו עושים: מטליות. מחיכות מחיכות היו זורעין, וכעוד שהיו זורעין, היתה נשרפת: מבפרת. על מיתה שמתו בחו"ל, ולפיכך כפל הכתוב: **הלכה ט** יש בידו שתים. כמו שתי מיתות, ולפיכך כפל הכתוב: חלפי' לתחי: ריגליי דבר נש. הם ערבים שלו,

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

הלכה ח אפילו כגון ירבעם וכו'. הם דדרים נותן נשמה, שם גם לירבעם וחביריו, שנקברו בחי', מועיל זכות החרן: מה הן וכו', מיי כדון וכו'. מה זה שחל לזה, וזה לזה, ולחמי לח שמעינן מינה כלום, דלח ידעינן מה השיב מקרא הזה, ומעשה מה חנו למדין מזה, וקחמר דזשם היה הכוונה, דמכיון שנשרפה ח"י, נעשה בחלו ג"כ מדת הדין, שכבר קיבלו דינם שנשרפו, ועי"ז יזכו לתחיה: הה"ד והגביר ברית וגו'. ולחיתי ברית ברית, כתיב הכח והגביר ברית, וכתיב התם (דברים כט) על חשר עזבו חת ברית, מה הכח שבוע, חף התם שבוע, דהיינו שבע שנים: בוהים שבה. שהביחים שלמלחבר נשם, מה היו עושים: מטליות. מחיכות מחיכות היו זורעין, וכעוד שהיו זורעין, היתה נשרפת: מבפרת. על מיתה שמתו בחו"ל, ולפיכך כפל הכתוב: **הלכה ט** יש בידו שתים. כמו שתי מיתות, ולפיכך כפל הכתוב: חלפי' לתחי: ריגליי דבר נש. הם ערבים שלו,

בבוד חכמים והרושי מהר"א ז"ל

ט מת בח"ל ונקבר שם יש בידו שתים וכו', לתיתח דמר"ב כי שפר להה ולל שפר תשוב קומן שפר גזלה בידו, וכ"ל שזה מחזי"ל דגלוחי דצ"ח תיטן ערבין בי' וכו' כדי שיטיב הגזלה למקום שגזל שמשם נוקח קומן שפר שלו, ות"ב מי שמת בח"ל ע"ב שיטול שפרו משם ופליגי בפלוגתח דר"י ור"ע בב"מ פ"ג דפליגי בהשבה שלח במקומה לטעון גזלה שם הוה השבה שו לו, וגם י"ל לפי' למ"ד השבה במקומה בעינן פליגי בהח שם מלח"ל טוב ממקום מזבח ותמרי שהוח הכולל כל הנופים

מלחים

ט מת שם ונקבר שם, פי' בח"ל יש בידו ב' מיתות, וכן מפורש בב"ר פל"ו, ובשל פין יעקב גילסתו השעתו לפ' שלח כהוגן, וטעין ב' המיתות פירשתי שם, ומ"ש מכחת קבורה שבכחן מכפרת של מיתה שלהלן, פי' דקרח דשם תקבר לח לחמת למימר דקבורה דהתם כמיתה חלח משום דהיכח דשקבר בחרן מכפר של מיתת ח"ל, קחמר דפשמור לח יזכה שיתכפר בקבורה כי גם שם יקבר, ואם נשבול לפ' שלח בטעין ההוח דב"ר, י"ל דיש בידו ב' ר"ל ב' טומחין לחד של מותו בח"ל ולחד של הקבורו שם שעשל

חלאים מתחדשים בגוף ממקרי המאכלות לו שמוי החויים ושפוטיהם כמכת דבר וכיולא, ועל הכוב יקרה זה לאדם להשתמות עליו החויר ממקום למקום, טכ"ל שרגליו פי' סבותיו הן המוליכות אותו לאותו מקום שיתמה עליו אוילו לו יפגע בעפוש המנגד למעטו, והסבות הן המתעוררות לו מדעתו שחושב להסתתר שם וכיולא, וידוע מדברי הרב בשמוש רגל שהוא לשון סבה, ושם זה הוא לנו מה שאמר עוד בפרק הנזכר הנהו תרי כומתי דהוו קיימי קמיה דשלמה אליחורף ואחיה בני שיבא סופרים דשלמה, יומא חד חזייה למלאך המות דהוה עציב, אמר ליה אמאי עציבת, אמר לו דקא מתבעו מינאי תרי כומתי, מסריגהו לשעירים אמר להו אמטוהו למחוזא דלוי, כי אתו לתבעא שכיבי למאר חזייה למלאך המות דהוה קא בדית, אמר לו אמאי קא בדיתת אמר לו היכא דחיבא מינאי תמן שדרתיהו פתאם שלמה ואמר רגלוהי דהר חיים תיגיס בדיבים, וקשה מי הרשה לשלמה להבריחם ממלאך המות שהוא שלוחו של מקום והלא אמרו בפ' הפרה דהאומר מאי אית לי למעבד הוה ליה גדופא הא לי הוה להו למעבד עבדי, וע"ק אי בידו שלמה להבריח האדם מהמות למה לא עשה כן לעצמו ולכל אוהביו, אלא שעיון מיתת אותם הסופרים שלהיות אויר מקום לוח דק מאד, כאשר הגיעו קרוב למקום נשתנה לאויר הגם ומתו בו בשעוי ההרגל המזיק אפי' מרע לטוב, כמ"ש בכתובות שהגוה היפה בודק את הגוף כי כן היתה גזרת מיתתם שימותו בחולי זה, ומה ששלחם שלמה הוא לפי שחשב שלא היה מלאך המות מצווה להמיתם דאם כן לא היה מתעצב אלא שמת כדרכו, אבל התעצבותו שחפץ במיתתן, ולפי שלא נצטווה עליהן היה מבקש עילה להמיתם, שפעמים ימות אדם בלא עתו על ידי עילה, כדאיתא בפ"ק דחגיגה גבי ויש נפשה בלא משפט, ומה שאמר שנצטווה עליהם שקר דבר, ולכן חשב שלמה להעלים שם מיד מלאך המות, מה שאין כן לשאר החנשים דמשתמת בת עליהם במלות ה' ואין בידו להבריחם מידו: ריגליי דבר נשא, ענין זה מייתי ליה הכא למימר דאין טוב על המיתה דלהלן כדמשמע מהניח מאחר שמוכרחים הם שנגזר עליהם למות ח"ל ורגליהם טרדים להוליכם שם: כתיב ויאמר מי יפתה את אחאב, פי' בעל עין יעקב שהתקיים הנבואה שהכלבים ילקקו את דמו בחלק יזרעאל, היה לריך לילך למקום שימיתוהו, וז"ל מי יפתה את אחאב שילך למלחמה רמות גלעד וימיתוהו שם ושומעיו יכדוהו ויפתוהו ויפת ללכת שם ושם ימיתוהו שם לגמרי ויקבר שם לא תתקיים הנבואה שילקקו את דמו בחלק יזרעאל, וסבב הש"ת שלא מת מיד חלא לאחר שהוכה מכת מות עלה על המרכבה ויצב אל למיקמתיה כל הן דהוא מתבע כתיב (מלכים ח כב) ויאמר מי יפתה את אחאב ויעל ויפל ברמות גלעד וימות בתוך ביתו לא תמן אליחורף ואחיה תרין איסקבטידיי דשלמה חמא מלאך מותא ממתכל בון וחריק בשינוי אמר מלה ויהבין בחללא אזל ונסתון מן תמן אתא קאים ליה נחיך לקיבליה א"ל ההיא שעתא הויתא איחרוק בשנייך ובדון את נחיך לן אמר ליה רחמנא אמר דינסב לאליחורף ואחיה מן חללא ואמרית מאן יהיב ליה אילין להן דאישתלחות מיסבינין ויהב בלבך למעבד כן בגין דנעביד שליחותי אזל ואיטפל

כיאוחו אל ביתו בשומרון כמפורש בכתוב, וקיום הנבואה היה ע"י שרחצו הרכב וכליו הטבולים בדמו ואותן המים הלכו יזרעאלה ושם לקקו אותן הכלבים כמ"ש המפרשים, ועוד א"כ מה רחיה מכאן למ"ש רגלוי דחיים, דאאי הכא שהוצרך שילקקו דמו באותו מקום על חטאתו, אבל מאמת דחיים מכח לן דחיכא קפידא באותן במקום זולת מקום עד שרגליו מרבין להוליכו שם, ולכן נראה דאחדבא מקום דהשתא שהוכה ברמות גלעד הולרך שאחרי כן ירחלו רכבו בבריכת שומרון כשהביאוהו שם כדי שתתקיים הנבואה כ"ל לקיקת דמו בחלק יזרעאל, קשה מ"ש שילך ליפול ברמות גלעד יותר קרוב היה שיתקיים זה על ידי שימות בביתו, וזה שאמר וימות בתוך ביתו: ולא תמן, בתמיה כלומר הפתוי הזה כדי שיפול שם למה, יותר נכון היה לקיום הנבואה בהיות המיתה בתוך ביתו ולא שם ומה לוכך לכל זה, ועוד דלעולת לרמות גלעד הולרך לפתוי כנראה שלא היה עולה שם שהיה מתירא לולי שנפתה ע"י נביאי השקר, ואלו הוכה בביתו לא היה לריך לכל זה, אלא דעכ"ל דהיינו טעמא שיש מקום ינוח לכל אחד ליפול שם, ולפי שהיתה גזרת אחאב מתחלה שיפול ברמות גלעד אע"פ שהיה לריך שדמו ילך ליזרעאל כדי לקיים לקיקת דמו שם, לזה הולרך לפתותו שיעלה רמות גלעד וימות שם: תרין איסקבטידיי דשלמה, שני סופרי שלמה רחה מלאך המות מסתכל בהם ותורק בשיניו אמר שם ונתנם בחויר, הלך ולקחם משם בא עמד לו משחק לנגדו, אמר לו באותה שעה היית תורק בשיניך ועכשו אתה שותק לפניו אמר לו, הקב"ה נוה ליקח לאליחורף ואחיה מן החויר ואמרת,

מי

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

להעמידו למקום שמקבלים שימות שם: וימות בתוך ביתו לא הפך, בתמיה, הנבואה שילוקו הכלבים את דמו בחלק יזרעאל, היכה יכולה להתקיים, אם היה מת בביתו, לא שם ברמות גלעד, אלא לכבי מת שם, מפום דריגלוי דבר נפ וכו': איסקבטידיי. סופריו: חמא. ראה שלמה את מלאך המות מסתכל עליהם ותורק בשיניו: אמר מלה. אמר

הגופים שממנו בחים ותף שאח"כ נבראו בכל העולם נקרא גם להם זה מקומם בחי', אבל למ"ד דמ"ל דאדה"ר מכ"ע הוצבר עפרו ח"כ לכ"ש מקומם המיוחד לו במקום שמת, ואפשר דהחליה פלוגתא בפלוגתא דחיתה ביומא אם כ"ע נבראת מיון או שנברא העולם מן הארדים וקיל:

כ'

שלמה חיזה שם ונתנם בחויר, והשב להעלים זאת מיד מלאך המות, והלך מה"מ ולקחם משם, ובא עמד נגד שלמה ושחק, ושאל לאחו, מדוע אל מרקת בשיניך, ועתה אתה שוחק, והשיבו לפי שהקב"ה נוה אותי, ולקחתי אותם מן החויר, ואמרתי מי יתן לי אם אלוה אל המקום אשר שולחתני לקחת אותם, ונתן בלבך לעשות כן, כדי לקיים שליחותי, הלך שלמה ולקחם משם להתעסק בקבורתם: גחיך. שחק: ונפתחן. ולקחם

מי יתן לי חלה להיכן שמולחתי לקחתם ונתן בלבך לעשות כן כדי שתעשה עליותי, הלך וטפל בהם משם: תרין ברויי, שני בני רבי לחונן ראה מלאך המות מסתכל בהם וחורק בשיניו ואמר חגלה חותם לחרן דרוס שמת הגלות מכפרת:

י' עולא נחותא הוה, שהי' מת"י וירד לבבל ונפטר שם התחיל לבכות על מותו ת"ל, למרו לו מה לך לבכות חגו מעלין חותך להקבר בח"י, אמר להם ומה הגלה לי בזה מאחר שאני מאבד מרגליתי בתוך חרן טמאה, היינו דומה הפולטה בחיק אמו לפולטה בחרן נכריה והיינו נפשו, כי ת"י חגלה בחם מפני קדושתה וכשיולאה מן הגוף שם עולה מיד למקומה הראוי לה כי חרן ישראל שער השמים, מה שאין כן הפולטה בח"ל, ותע"ג דחיכת הגלה מהקבורה בח"י לעניו גלגול מחילות ולעניו כפרה כדלעיל, לאמר מה הנייה לי לעניו לעברו והוא עליית נפשו למקומה בלחתה מן הגוף בדרך ישרה, רבי מאיר הוה לידמיך, היה נפטר בחסית שהית מת"ל לאמר בעת מותו שיאמרו לבני חרן ישראל הא משיחכון כלומר שיגביהו על רבש שמת ת"ל כדי להעלותו לקברו בח"י, ועם כל זה לוה שבעוד חרוחו בחסית יתעוהו על חוף הים, לפי שחרן ישראל מיוסדת על הימים והם כן חוף הים בכל מקום יש לו לד שיכות לת"י, והנית רחים ד"ת מיוסדת על ימים מדכתיב כי הוא על ימים יסדה, ומפ' דימים חלו הן ז' ימים שסובבים חרן ישראל, ומ"ל ליתת בפרק הספינה חלת שים חלוף בשמות קלת מהימים, והתם מפרש נמי על נהרות יכונגה, על ד' נהרות שמקיפים ליש מבריה, ומשם נראה למי שעומד על פני הישימון, ודלת כדפי' רלב"ע דמשקפה חניח קלי, דהה ודלי לח ניחת דגית לשון זכר, ולף שהיה ליפשר לפרש דקלי לפשנה כדפרש"י, מפני שבחר זו היתה נרחית לרז"ל בחוך הים שהמבריה מעל פני הישימון כדלאמר הכח וכמ"ר וכפ"ב דשבת, ניחח

ואיתפל בון מן תמן תרין ברויי דרבי ראובן בר איסטרובילום תלמידוי דר' חמא מלאכא דמותא אסתכל בון וחריק בשינוי ואמר ניגלינון לדרומא שמא הגלות מכפרת אזל ונסתון מן תמן:

י' עולא נחותא הוה אידמיך תמן שרי בכי אמרי ליה מה לך בכי אנן מסקון לך לארעא דישראל אמר לון ומה הנייה לי אנא טובד מרגליתי גו ארעא מאבתא לא דומה הפולטה בחיק אמו לפולטה בחיק נכריה ר' מאיר הוה אידמיך ליה באסיא אמר אימורין לבני ארעא דישראל הא משיחכון דידכון אפילו כן אמר לון יהב ערמי על חוף ימא דכתיב (תהלים כד) כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה. שבעה ימים סובבין את ארץ ישראל ימא רבא ימא דטבריא ימא דסמכי ימא דמילחא ימא דחולת ימא דשליית ימא דאפמיא. והאיבא ימא דחמתין דיקליטינום הקוה נהרות ועשאו. כתיב (במדבר כח) ונשקפה על פני הישימון א"ר חייא בריה כל מי שהוא עולה להר ישימון ומצא כמין כברה בים מיבריא זו היא בורה של מרים. א"ר יוחנן שערונה רבנן והא היא מכוונה כל קבל תרעא מציעיא דכנישתא עתיקתא דסרונגין:

ר'

ת"י דמייתי התם, והקשו בכתן דהה ליכא נמי ימת דחמת שסובבת ת"י ות"כ ח' לימון, ומשני דהית לחו ים ממש היא חלא קטן נהרות, ומעין מה שחמר דים מבריה סביב ת"י מייתי מה שנראה מישימון כחרה של מרים בתוך ים מבריה, ומה שסערוה חכמים ורלו שהית מכוונת ככנד ספתח החמלעי של בית הכנסת היכן מעיר סרונגין שהית מת"י: דכתיב כי הוא על ימים יסדה, מפ' יסדה לת"י, ות"ע מכ"ל דלה' החרן ומלואה בכל החרן משמע וכדדרשי' מיניה בפ"ק דברכות שנאמה מן הטע"ז בלח ברכה כחלו נהמה מקדשי שמים, ות"ל דכיון דכתיב החם מי יעלה בהר ה', ועוד דק"ל לחמי לח קחמר כמי השמים כדקחמר משה רבינו הן לה' השמים כדק"ל בפ"ע, והוקקו לחרן לפי שדוד לח עלה למרום להכי משמע להו דהכח בקדושת חרן ישראל מייתי שמיוחדת לה' ולהכי לח יעלה שם רק נקי כפים: בימין כברה, פרש"י שלע ענול ועשוי ככברה, וכמ"ל קחמר כמלח תנור: זו היח בורה של מרים, שניתנה לישראל בזכותה ועליה כתיב ונשקפה על פני הישימון דחבחר זו דמשמעי' בה קרית קלי, דקחמר שנתגלגלה עמהם משניתן להם במתנה לנחליחל עד הגיע שעה מת משה ושם נמלה הבחר, כדפרש"י בחומש, ותשמעינן שנכנסה ליש מבריה, ומשם נראה למי שעומד על פני הישימון, ודלת כדפי' רלב"ע דנשקפה חניח קלי, דהה ודלי לח ניחת דגית לשון זכר, ולף שהיה ליפשר לפרש דקלי לפשנה כדפרש"י, מפני שבחר זו היתה נרחית לרז"ל בחוך הים שהמבריה מעל פני הישימון כדלאמר הכח וכמ"ר וכפ"ב דשבת, ניחח

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

י' ר' מחיר לידמיך וכו', נראה דרים בשימחים דמ"ל בממכח שמהדרין מדמ"ר מכל העולם הולכר עפרו, ומ"ל מלפ"ז לכל מדם טוב יותר שיהיה נקבר שם במקום שמת, רק ת"ח חשר נקראים בכל דור ודור במעלה של דוד משים חשר ג"כ חלויס בגוף חדם. וחן לכ"ע היו בגוף חדמ"ר משער חרן הקדושה ולז"ח על נפשו הה שמיחכון וכו', שע"כ ליחו לת"ח קבורה של ל"י, ולפ"ז נראה מ"ש לפילו כן יהב ערמי על חוף ימא-וכו', פי' שחשי הכי לח בחת כ"כ בגופו שיהיה נקבר בח"י ממש רק לוה שיהיו נקבר בגבול ל"י שהוח חלל היה שם ג"כ מקודש, ומ"ש מין כ"כ כמו קדושת החרן עלמה וכדחיתה בחמ' ניחין יע"ש ועי' שוד לחחר זה:

עיין

ונקחם: תרין ברויי. שני בניו: חמא. רחה לבי: ניגלינון לדרומא. שנלחם לחרן הדרום, שהגלות יכפר עליהם שלח ימותו, הלך מלחך המוח ונקחם משם, שנגזר עליהם שם ימותו:

הלכה י' עולא נחותא. עולח יורד, על שהיה רגיל לירד מת"י לבבל, קרו ליה נחותא: הוה אידמיך התן. הגיע זמנו למוח שם בבבל, והתחיל לבכות, חמרו לו למה חתה בוכה, חלמנו מעלין חותך לת"י להקבר שם, חמר להם ומה חניה לי, שם חני מחבד מרגליח שלי, היח משמשת, בחרן טמחה, היינו דומה הפולטה בחיק חמו היח לח"י, שהיח כחם להשמה מפני קדושתה, לפולטה בחיק נכריה, בח"ל: באסיא. היח בחו"ל, ואמר חמרו לבני חרן ישראל, הנה הרב שלכם, בלומר משניחו של הרב שלכם שמת בחו"ל, שחעלו חותו להקבר בח"י: ואפילו כן, ע"כ לוה להם, שבעוד חרוחו בחסית, שיחעוהו על חוף הים, מפני שח"י מיוסדת על ימים, ומוף הים יש לו ליחה שיכות לת"י: דיקליטינום. שמחו יש, ולח משמש ימי נרחשים הוח: בכברה. שלע ענול, ועשוי ככברה: הר ישימון. הר הכרמל (שכח לה): שערונה. שיעבו רבנן לבחלה של מרים, שהית מכוונת כנגד שער החמלעי של בית הכנסת הישנה בעיר סרונגין, היא בח"י, וקמ"ל היודע חותו שער, יכול לכוון לבחלה של מרים: תרעא. שער: עתיקתא. ישנה:

לימפרין

ניחח עפי לומר דהייט ומקפה על פני היסימון דכתיב הכא: **יא מה** הועילו חילו, תימה דלפי' ת"ל שנעלם ממנו זכות קבורת קרן ישראל לענין התחיה היכי לית להם"ד ענין יעקב ויוסף שמתו מ"ל וכקשו קבורת מ"י, וי"ל שהיה מכיר המתים ההם שהיה בידם לעלות בחייהם ולא עלו, ולהכי הוה ס"ל שבדרך עונש לית להועילו קבורת מ"י, דלא דמי ליעקב ויוסף שנעשל כרחם היו במלריס, ולזה הביא שמך מוכחלתי שמתם לתועבה בחייכם פי' שמתסו בה ולא עלו לה בחייהם, ולזה הסיב רבי אליעזר דמכל מקום זכות הקבורה מכפרת על עון המיתה שבח"ל, ויש לומריס דשכר ליה שתין קבורת קרן ישראל מועילה אלא למי שנכנס בה בחייו לקי על פי שלא מת בה, שהרי היו בכלל וכל מכלי לה יהלוה: שמול

יא ר' בר קיריא ור"א הוו מטיילין באיסטרין ראו ארונות שהיו באין מח"ל לארץ א"ר בר קיריא לר"א מה הועילו אילו אני קורא עליהם (ירמיה ב) ונחלתי שמתם לתועבה בחייכם ותבואו ותטמאו את ארצי במיתתכם. א"ל כיון שהן כניעין לא"י הן נוטלין נוש עפר ומניחין על ארונן דכתיב (דברים לב) וכפר אדמתו עמו:

רבי

כבוד חכמים וחדושי מהרי"א ז"ל

יא עיין מ"ש יפ"ת, ובמ"ש לפני זה ניחח לי' יעקב ויוסף ליכא למגמר מפום דהם ידעו החמת בנופש ממקום קדום בא וע"כ שם יהללו אבל שאר כל אדם י"ל בב ואל תעשה עדיף כי דילמא אין שם מקומו, וכזה ס"ל שנקרא מעמת החרן אחרי שעפרו הוא מעפר שאר ארצות עד שנאמר לו מקרא זה, ומ"כ ע"כ דאמ"ש מזה רואים לי כמ"ד דאדה"ר ממזבח אדמה נברא ולכן כ"ש נקרא ב"כ שורשו מרחטון מן עפר הקדום לו דה"מ משום שעולם נברא מליון וע"כ לף שאדה"ר מכ"ע הולכר עפרו מ"מ עפר כל העולם הוא ג"כ מין במינו עם עפר לי' אחרי שאדם הוא שורשו וכפרע לי"מ דס"ל ס"מ ב"מ דאדרבן עופו בשר עיקרו וממילא לדידיה כ"ע הוא קרוב לקדושה ג"כ וע"כ אין עפר זה מונן ועורם טומאה עם מדלקה עם יסוד העפר לשורשו בקדושה, וע"כ יאמר לו קדום יותר אם למקום קדום יהלך, ות"מ למ"ש לפני זה לא רצה כי מחיר לעשות מעשה רב בעלמו רק בנבול לי' לבדו וכמ"ש ועי' עוד בח"ש ב"כ: מ"ל

פירוש הקצר מפ"ח ושי"ח

הלכה יא איספרין. לחוב: מה הועילו. שלו להוליך לותן אחר שחייסם, ולפיכך לאמר וכחלתי וכו': אדמתו עמו. על עמו: גוש. מחיכה:

ומם

סליק מסכת כלאים

שבח לרוקע הארץ על המים. ובעזרת עושה אורים ברביעית. אתחיל ואסיים מסכת שביעית:

מסכת שביעית

א שאול לית זכה, תימה מאי לעותיה שלא זכה רק בשביל זקנו והלא נאמר בו בן שנה שאול במלכו ואמרו רז"ל כבן שנה שתין לו חטה, ואמרו שלא נמשכה מלכותו מפני שלא היה בה דופי, ואמרו שהיה לדיק מדוד, ואם כן למה לית זכה מלד עלמו, ועוד קשה ענין המלוכה להדלקת נרות ולמה נאמרה זכותו לבן בנו ולא לו לו לבניו, וי"ל שלפי שגלוי לפני ה' שלא יקיים דברו בעמלק כרחוי למלך לית היתה זכותו מספקת למלוך לולי שנלטרפה עמו זכות זקנו שהיה מועיל לרבים, ולכן ניתנה לו המלוכה שע"י זה יזכה הרבים לשר יוליחם ואשר יביאם ויושיעם מלריסם כזקנו שהיה מגיל הרבים מהמכשולות: אביאל היה שמו, כ"ע במה שכתוב בשמואל וכר תבכר בן תביאל דמשמע דתביאל תביו של נר היה:

פרק עד אימתי חורשין

הוה

רבי יוסי בי רבי בון בש"ר לוי כך היתה הלכה בידם ושכחוה ועמדו השניים והסכימו על דעת הראשונים וכו' הלא היא כתובה לעיל בפיאה פ' קמא:

מאימתי פרק שלישי

א כתיב (שמואל ה) ושם דרך אראנו בישע אלהים א"ר שמעון בן לקיש שאול לא זכה למלוכה אלא על ידי שהיה זקנו מדליק נר לרבים נקרא שמו נר כתוב אחד אומר (דברי הימים ח ח) ונר הוליד את קיש וכתוב אחד אומר (שמואל ח ט) קיש בן אביאל והלא אביאל היה שמו אלא ע"י שהיה זקנו מדליק נרו לרבים נקרא שמו נר:

רבי

פירוש הקצר מפ"ח ושי"ח

מאימתי פרק שלישי

הלכה א ושם דרך. מי שמחקן הדרכים ב"ה, מרחמו וגו': דארשב"ל וכו'. מייתי לחיה שים לעשות תיקון בדשות הרבים, וחכות היא לו, כהפי דאמר בשבת ל"ל, לית זכה שאול למלוכה, אלא ע"י זכות, שהיה זקנו מדליק נר לרבים במבוחות הסמלות, ולכן נקרא שמו נר, ולף בשמו המתני היה שביעל:

סוס

א הוה מחייט, היה תופר תגל תרמי ר', סבירא לו כשר נבלה אמר ליה תמר לו תכול, אמר לו תיגני תוכל, תמר ליה תכול דמס לית כן תני טורג תוכך, אמר לו תם תרלה להרוג הרוג שתני תיני תוכל כשר נבלה, אמר לו מהיכן תודע לך שתילו תכלת הייתי הורג לך, תו יהודי יהודי תו תרמי תרמי, ת"ר מנא תילו היה ר' תבא שומע דברי תכמים היה תוכל, שתכמים אמרו דבל כל המצות תון מע"ת ג"ע ש"ד יעבור ואל יהרג כשהוא בזיונא, תלא שר' תבא התמיד על עלמו, ולקמן בסנהדרין גרסי' מיזל הוה, פי' היה הולך מן העולם שהיה נהרג, ות"ת ת"כ מתחייב בנפשו כיון דמסר נפשו למות תלא כדין, תס פלוגתא דרבוותא היא, והתרנתי בזה ביפה עיניס ח"ת פ' רתם:

בראשונה פרק רביעי

א רבי אבא בר זמינא הוה מחייט גבי חד ארמאי בארם אייתי ליה בשר דנבלה אמר ליה אבול א"ל לינא אביל אמר ליה אבול אנא קטילנא לך א"ל אין בעית מיקטל קטול דאנא לינא מיכל בשר דנבלה אמר ליה מהן מודע לך דאלו אבלת הוינא קטיל לך או יהודיי יהודיי או ארמי ארמי. אמר רבי מנא אילו הוה רבי אבא בר זמינא שמע מיליהון דרבנין מיכל הוה:

ב רבי טרפון ירד לאבול קציעות מתוך שלו שלא בטובה בבית שמאי חמוניה סנטירין ושרון חבטון עלוי כד חמא גרמיה בסכנה אמר לון בחייכון אמרון גו ביתיה דטרפון עתדין ליה תבריכין כד שמעון כן אשתמטון על אפיהון אמרין ליה רבי שרי לן אמר לון ייתי עלי על כל חוטר וחוטר דהוה נחית עלי הוינא שרי לכון על קדמייא. באילין תרתין מלייא נהג ר' טרפון בביי שמאי וסבין בהדא ובקרית שמע רבי אבהו בש"ר חנינא בן גמליאל כל ימיו של רבי טרפון היה מתענה על הדבר הזה ואומר אי לי שנתכבדתי בכתרה של תורה:

דלמא

ב שלא בטובה כב"ש, דתנן בית שמאי אומרים אין מוכלין פירות שביעית בטובה, רלותו האומרים והתחילו מכיס לותו, כשרואה עלמו בסכנה אמר להס בחייכם אמרו תוך ביתו של רבי טרפון שיכינו לו תכריכין כשאמעו כן נשתטחו על פניהס אמרו לו ר' מחול לנו, אמר להס יבא עלי כך וכך אס לא שעל כל מקל ומקל שהיה יורד עלי הייתי מוחל לכס על הלאטות, בחלה שני הדברים נהג ר' טרפון כב"ש ונסתכן, בזו ובקרית שמע כדלעיל בפ"ק דברכות: שלא בטובה כב"ש, קשה כיון דבתוך שלו תכל מאי טובה שייך הכא, וע"ק ממה שלעטר שנשתמש בכתרה של תורה והלא מכיון דידעו שהות ר' טרפון יניחוהו מפני שהות בשל הקדה ולא מפני תורתו, וי"ל דהות לא ידע שהות שדהו וגס השומרים לא ידעו שהקדה שלו לא ידעו ברבי טרפון, כי עבדי ר' טרפון היינו השומרים ומשבו השומרים כי שלהס היה השדה, ולע"פ שבציעית היתה היו מניחין שומרים ולא לשמור הפירות תלא שלא יקלקלו השדה, ות"ת כיון דהפקר הן הפירות בשביעית למה הכותו על תכילתו, הא קאמר בפ' קונס יין שהיו נוובים טובים כל השנה והרותה לר' טרפון לוכל עבשו תשב שהות היה הנוובן תמיד, תלא דהתם מייתי טובדא בעניין תחר: הוינא ברי, זה מהסידותו שלא יעשהו על ידו דגס טעות לגדיק לא טוב, וכן ר' נחוניא בן הקנה שלא עלתה על תעתו קללת תבירו, ומר זוטרא דכי סליק לפורייה הוה תמר שרית לי' מריה למחן דמלעזר לי כדאיתא בפ' בני העיר, וי"ת דטעמיהו כדי שלא ידתו ממחילתו של הקב"ה דכל שתבירו נעשה על ידו אין מביאין תותו בתחילתו של הקב"ה כדאיתא בשבת פרק שואל, ומשמע מדברי התוס' בפרק לא יחפור בעודדת דרב דימי מנהרדעא דאפילו שהות נעשה בדין על ידי מה שלועק עליו העלוב אין מכניסין תותו בתחילתו ית': בהדא, שתלמלא שהמזיר כב"ש, היה תוכל בטובה ולא היו מקפידים עליו ולא היו תושבים תותו לנגב: אי לי שהתכבדתי בכתרה של תורה, שהניחותו כשידעו שהות ר' טרפון ולא הניחותו תלא לכבוד תורתו, בפ' קונס יין מפ' דת"ר יותן כל המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם ק"ו מבלמלד וכו', ואס תאמר ותרי הולך לזה כדי להגיל, הא מתרן התס משום דרבי טרפון עשיר גדול הוה והוה ליה לפיוסי' בדמים:

עברון

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

בראשונה פרק רביעי

הלכה א הוה מחייט. היה תופר תגל טו"ג תמך בתרים, סבירא לו כשר נבלה, ות"ל תכול, ת"ל תיכי תוכל, ת"ל תיכי תוכל, דמס לית כן תני טורג תוכך, והשיבו, תס רגיל להרוג הרוג, ולא תוכל כשר נבלה, ת"ל העו"ג, מי הודיעך שתס הייתי טורג תוכך, ורק לכוסתך בתמי, תתס יהודי לריך לסיום יהודי, ותס טו"ג לריך לסיום טו"ג: שמע מיליהון. תלו שמע ר' תבא מה שתמרו רבנן, דכשתר עבירות תס הוא בשגגה יעבור ואל יהרג, תון מע"ת ג"ע וש"ד, היה תוכל והיה נהרג: מחייט. תופר: לינא. תיכי: דלבן. דתס לית כן:

הלכה ב שלא בטובה כב"ש. רלה להתמיר על עלמו כב"ש, לתכול פירות שביעית שלא בטובה דוקא, שלא ימזיק טובה, רלו תותו האומרים והתחילו להכותו, תמר לס בתייכם, תמרו כב"ת טרפון, הזמינו לו תבריכין, כשנשמעו כן, נשתטחו על פניהס ותמרו לו רבי ממול לנו, והשיב לתס, יבא עלי, שעל כל מקל ומקל שירד עלי, מחלתי לכס מקודש, שקבלתי עלי הדין, על שעברתי על דברי ב"ה: סנטר. שומר: עתידין. הזמינו: שרי. ממול: ובקריאת שמע. שעה לקרות ק"ש בכבוד ב"ש, ונסתכן מן הלטטים: שנתכבדתי. על שגילה עלמו לפני תגמון, שבב שתסבבד בכתרה של תורה:

דלמא

כבוד תכמים וחדושי מהר"א ז"ל

מסכת שביעית פרק ד

א א"ל מי בעית מקפל קמול, ומקשה יפ"ת לריך מסר נפשו שלא כדין וכו', ול"ל דלעטין מלכל לימור כ"ע מודים שיכול להתמיר על נפשו תוחל ונהנה, והוה דומיא דעריות שנהנה ודבר גמלי הוא להכניס לגופו דבר לימור:

ג עברון על חד, עברון חגל טו"ג לחד מהמוכסים בשביעית לחמר לו רשב"ן חזק ואמן, דתנן מחזיקין ידי טו"ג בשביעית וס"ל לרשב"ן כמ"ד דלחמריכן להו לייסר, אבל רבי חיננא ס"ל כמ"ד חרים הא היטב ואמי לוקח ממך לחמר השמיטה, ולת"ג דהטוח ס"ל דלחמריכן להו לייסר והייט שולחין בשלומן דתנן כדמוקי לה בגמרא, רבי חיננא משמע ליה מקרא דלחסור לומר להו לייסר ומוקי שולחין בשלומן דמתניתין בשלוש ישראל כדמוקמינן למ"ד דלחזיקים היינו דלחמרי להו לייסר: לא כן לילפן ר', לא כן למדתנו רבינו, ומדרך המוסר לחמר לו כן כלומר חיינו דורש המקרא מדעתו חלא דמיניה יליף להך דרשא: מכאן שלחסור, דלעיל מיניה כתיב על גבי חברו חורשים ומשמע ליה שפירושו שכשבו חרעו וחורשים בה לעולם לפילו בשביעית, ולזה לא יחמרו להם העובדים ברכת ה' חליכם כדרך שלומרים העובדים חל החורשים לחזק ידם, וה"ה דלא לחמריכן להו חזק, ולא דק ר"ח בכפל ברכת ה' חליכם ברכנו לחכם בשם דמני למימר שהוא שמו לשון המברכים כמ"ש המפרשים בפשטיה דקרא: לקרות לחת יודע, ק"ק מה טעם לומר זה לא היל"ל חלא חיך יודע לדרוש, וי"ל דמשום דר' חיננא נמשך לפשטיה דקרא דחברו חורשים היינו מחרישה ממש והעובדים עובדי דרך ממש, לז"א שזה נמשך לו מפני שחיינו מדין חלא גופיה דקרא כפי קריאתו וחיינו יודע דרשתו דחרישה לחו דוקא חלא הוא משל על לדעת לוחנו בפרך בפיסים וזמיות, והעובדין היינו העובדין וחבודין מן העולם, וזה שחמר ולא עוד חלא שחמת מגלגלים כי זה רמוז בחברו חורשים, ושכי קחמר על גבי חדשו ושכבידו עולם ולין ל"ל חלא לחמרו העובדים ברכת ה' חליכם להעניק לנו מהשלוחותיהם לח"פ שישראל לומרים להם ברכנו לחכם: כל הברכות הבחות לעולם בשבילנו, כדדרשינן בב"ר פס"ו מהשולמית ומויתן לך שלוש:

ה רבי יוסי בן חנינא מנשק, בשלהי כתובות גרסינן ר' חבא מנשק כיפי דעבו רבי חנינא מתקל מתקליה רבי לחי ור' לחסי קיימי משמשת לטולא ומטולא לשמשת רבי חייא בר גמדא מינגדר בשפרא שלחמר כי רבו עבדיך לח לחכניה ופרש"י כיפי חלמונים, ל"ח כיפי דעבו סלטים, מתקן מתקליה משוה ומתקן מכשולי הטיר מחמת חבת החרן שהיתה עליו מחזר שלא יחח שם רע על הדרכים, קיימי משמשת לטולא כשהשמש הניע למקום שהן יושבין וגורסין ותמה מקדרת עליהן

ג דלמא ר' חיננא בר פפא ורבי שמואל בר נחמן עברון על חד מחורשי שביעית א"ל רשב"ן אייתר אמר ליה רבי חיננא לא כן אילפן רבי (תהלים קכט) ולא אמרו העוברים מכאן שאסור לומר לחורשי שביעית אייתר אמר ליה לקרות אתה יודע לדרוש אי אתה יודע ולא אמרו העוברים אלו שהן עוברין מן העולם ולא אמרו לישראל ברכת ה' אליכם מה ישראל אומרים להם ברכנו אתכם בשם ה' לא דייכם כל הברכות הבאות לעולם בשבילנו ואין אתם אומרים לנו בואו ונטלו לכם מן הברכות הללו ולא עוד אלא שאתם מגלגלין עלינו פיסים וזמיות גולגליות וארנוניות:

ד רבי יוסי בן חנינא מנשק לכיפתא דעבו ואמר עד כה היא ארעא דישראל רבי זעירא עבר יורדנא במנויי רבי חייא בר בא מתעגל בהדא אליסים דטיבוריא ר'

עבדיך לח לחכניה ופרש"י כיפי חלמונים, ל"ח כיפי דעבו סלטים, מתקן מתקליה משוה ומתקן מכשולי הטיר מחמת חבת החרן שהיתה עליו מחזר שלא יחח שם רע על הדרכים, קיימי משמשת לטולא כשהשמש הניע למקום שהן יושבין וגורסין ותמה מקדרת עליהן עומדים משם ליטב בגל, ובימי הגזה עומדין מן הגל ויושבין בחמה כדי שלא יוכלו להתרטש על יטיבת חרץ ישראל ע"כ, והמוספות כתבו ר"ח הוה מתקן מתקליה, פי' שהיה שוקל לחכניס ומולח קלות כיון שמקבן ומלחן כבדות חמר כבר נכנסתי לח"י, וכן מפורש בתמורות כשעלה ר"ח הגדול מבבל בקש לידע חם נכנס לח"י והיה שוקל לחכניס כל זמן שהיו קלות חמר עדין לח נכנסתי לח"י, כיון שמלחן כבדות חמר חין חלו חלא חבני חרץ ישראל והיה מבקן וקרא עליהן חת הפסוק הזה כי רלו עבדיך חת חבניה ע"כ, ומ"מ למדנו כי כיפתא דעבו היה שלא של עכו ומתקל כיפי היינו שמוקל החכניס ומתקל גושיית היטונוסי העפר כי גס גושי ח"י כבדיס משל ח"ל, ומה שחמר עבר יורדנא במנוי, פי' עבר הירדן לבוח לח"י בבלין מבלי שבשטו לבושו ולא הם לבריינן מרוב חבתו למהר לעבור לח"י, ופי' מתעגל בחליסים דטבריה שמתעגל בעפר טבריה, ורחיה דחליסים גרסינן והוח לשון חולסית דפ' המוכר חת הבית שהוח חל עפר לו קרקע שעפרו חול: ועם היות הדברים כמשמען דעבדי הכי לחבת ח"י מה טוב לבקש טעם ולמו נחה בדברים חלו, ולומר שעם היות שבחי ח"י רבי המספר כחשר כתבתי בפ"ח בב"ר פ"ה סימן ח' ובויקרח רבה פכ"ד גם זולתם, כל כלליהם ופרטיהם יסודו חל ד' סוגים, הח' בענין מהותה ולימותה, והב' בתכונתה, והג' בשגולתה, והד' בהכנתה, ענין לימותה ומהותה הוח היותה היותר שוח ההרכבה מכל המרכות, ושבת זה לפי שהיתה רחשית היצירה שממנה הושתת העולם כדחיתח בפ' הוליחו לו, וגם היח בקו משוה היום, ומזה הטעם יהיו יושבים מטעני החלחים, ומזה הטעם ימלחו בה מכמיס וחסידים טפי כדכתיבמ בסי' המזכר, ועניו תכונתה הוח היום מגבה ובליונה בחופן היותר נחות לגפירת הפחרה בהיותה גבוהה מכל המרכות כשרתי במדיות ובויופי בניינה כדכתיב התם ועל

זה

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ג נ"פ דר"ל שהן עוברים מעולם עומד ע"י עולם עובר זה, כי בשה שמקבלים כל הברכות עכשו נותנים הכל משלנו כי הכל בברכת בשבילנו ולח די שהם נותנים כל הברכות חחילה מה שהיה לחוי לנו ליטול ברחם ולחסון מנה יפה ומנו נותנים להם ליטול מנה יפה חפים כדי שבגד זה ניטול גם הלקח לעה"ב, ומשום שהם נוחנים גם מהמעט חשר לנו משלנו וע"כ לחוים עוד ג"כ שהם יהנו חלקינו בניהם, ועל פי דרש זה יפורש היטב שם כל המזמור למ"ש:

ד פשוט שזה הוח משנה דר"ז לחיתה שם במסכת כתובות ופירוש במוניי ר"ל כלי שהוח שם ע"ג ירדן יע"ש, ויע"ש לח פי' שכי, ולי"ג פי' ומ"ש רמזים בזה יע"ש, ומיהו נרחה שהני מחיבו חרן עלמה לעשות מיזה תועלת לגוף החרן מ"ל שים קדושה בחרן מלד עלמה שם

זה נקרחת כלילה יופי, מלבד היות בכלל זה תועלות רבות לענין הבריאות וקורת רוח, ומעלות רבות ממלאות למקום העליון על הספל, ולכן ליפאר שבחיה מזכר לרן הריס ובקעות, ועניו סגולתה הוא היותה מסוגלת לתורה וירחת חטא ובריאות ושובע שמחות הנלחומים המ' שם, ועניו הכנתה הוא הכנתה לקבול השפע האלהי והשגחתו הפרטית בעלם ורחשומה שלא ע"י שר ומלאך ומשם יפרד השפע למקומות החחרים הנמסרים לשרי מעלה כדכתיב החם, ולדמיון זה ענין יריחת הנשמים לה בעלם ורחשומה, כמ"ש בפ"ק דחעניות ח"י שומה בחחלה וכל העולם כלו שומה בסוף, וכן הכנתה לנבואה כדכתיב בסי' המ', ואומר שעל רמז מעלת חכונתה שהוא היותר מוחם לאמר בסיקת כיפי דעבו, כי משם החחלת נבול ח"י שמשם מגביה ועולה לכל ח"י, דעבו חליה ח"י וחליה ח"ל כדלקמן ריש ענין, ועל רמז סגולתה היה חקון חקליה, ואם הוא כפרש"י ירמוז אל חיקון כל מכשול מן ע"ד הריימו מכשול מדרך עמי ושוקלו חמיד במחזני לדק, ולפי' החום' ירמוז למעלת חכמי ח"י שחכמתם יותר עלמיית, וכמ"ש בפ' חבית מפני מה ח"ח שבבבל מלויינין מפני שחיון בני חורה, ולפי שח"ח נקרלו חבניס כמ"ש בפ"ק דחענית ארן חשר חבניה ברזל אל חיקרי חבניה אלא בונים, היה שוקל חבני ח"י להורות כי חכמי ח"י יותר עקרים ונכבדים משל ח"ל, וזה הרמוז במשקל החבנים והנושים המ' כאן ובמדרש חנחומא שהזכירו החום' עם היות דברים כמשמען, ועל הכנתה להשגחתו והשפעתו ית', כ' אמי וכ' אסי הוו קיימי משמשא לעולה וכו', וזה שהשגחתו ית' על ב' דברים, הא' השפעת השובע, שמזה הלד יחולר בשמש כי יאר ה' פניו למוטנחיו, והב' הנגחתו והגלחתו מהרע לחוסים בגל כנפיו, ומזה הלד יחולר בגל כאומר ה' אלך, ועל שניהם נאמר כי שמש ומנן ה' אלהים, וגם זה ליפאר שירמוז מי שעבר הירדן בלבושיו כי לא יחום לעבר יקרהו בעברו לא"י בענין זה שחכבד עליו ההליכה וגם יחלבלבו בגדיו במים, כי נכון לבו בטוח בה' בהשגחתו בא"י כי לא חאומה אליו רעה שם, ועל רמז השולת מהותה היו מחגולנים בעפרה כי רלו חבניה ועפרה, כי מלד עלמן ים בהן מעלה על זולתן, ושמעתי אומרים שהמחגולל בעפרים רמז לחועלת עפרה לקבורה כאומר לעיל וכפר אדמתו עמו, ולי ליפאר ירמוז עוד למ"ש בפ' בני העיר והשיומתי את מקדשיכם אע"פ שהן שוממין בקדושתם עומדין, ולזה היו מרלים העפר והחבניס בהרלסות ה' ירחמו בבניין:

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

שם מקום: מחקל כיפי. היה שוקל החבניס, וכן גופיה, מחיכות העפר, לידע שם הוא בא"י, מפני שחבניה ועפרה יותר כבדים הן: לקיים מה שנאמר וכו'. מר מקיים ריפיה דקנה, ומר מקיים סיפיה:

הלכה ה כי עץ נשא. מדל"ק יפה פריו, ש"מ שלעתיד ניבא הנביא, לעתיד חאמרו, כי עץ נשא פריו עכשיו, וחחלה ובסן וגו': דאבל פ' ושגמיא, אביל משחותא. פרוטנמית, סעודה לשמוה של נשוחין, משחותא סעודה שחרושה של נשוחין, ומי שלא חבל בשמוה, לא יסבל גם בשניה כלומר מי שלא נשמה מן שבע שני

ג

ה מגיד שלא נשא פריו, דמדל"ק פרי חלא פריו משמע הפרי המיוחד לו, וכן דכתיב חילם ולא כתיב חיל, וכ"ג דייק בת"כ ועץ השדה יתן פריו דחני החם לא כדרך שעושה עכשו חלא כדרך שעשחה בימי חדם הרחשון, מכין שחם לומר יהא חילן נופל ועושה פירות בן יומו, ת"ל זכר עשה לנפלחותיו וכו', ואין קושיא מדקאמר הכא שלא נשא פריו בעולם הזה, שפירושו שלא נהג כן בעולם שבל בימי חדם הרחשון ודאי עשה פירותיו כי כל דבריה בלביונן ובקומתן גברלו, וס"ל לר' יוסי דנכוחת יוחל לעתיד לבוא היא דלא כדאמר בפ"ק דחענית שבימיו נתקיימה ולא ירחק זה שחפי' רודפי הפשט י"ל דלעתיד לבוא ניבא, ועניו החרבה שזכר והרעב רמז למלכיו שהמריבו ב"ה רחשון ושני, ואין קושיא ממה שדרשו כן גבי עץ השדה יתן פריו דמשמע דבשה"ז יתן פריו, דהא"ב שכך היה היעוד אלו קיימו החורה כהלכתה ואפי' שלא היה כן ניבא יוחל שיתקיים לעתיד: דאבל פרוטנמית אכיל משחותא, בערוך ערך משחותא פי' דאכיל סחורות בשה"ז כגון פרקמטיא אכל משה שלו שהיה מזומן לעתיד לבוא, כלומר לא נשחייר לו מה לאכול לעתיד לבוא, ולפי דרכו דפרטגמא כמו פרקמטיא הייתי אפ' מ"ש בויקרא רבה פי"ח אומן ז' שניים הן הן פרטגמא של לדיקים לעתיד, דהייט שיהעסקו בקבון השלל כשאחר המקדן מעות ואחורה, ומ"מ פירושו בש"ם דאכל פרטגמא, לא הוצא לי כי אם מעט זה לבדי היות חלק לעתיד למת בשבע שני גוג, ועוד שאמר בויקרא רבה שהפרטגמיא היא אומן ז' שניים היינו ענין לסחורות שה"ז, ולכן הייתי אפ' שאמת בשבע שני גוג לפי שהן פרקמטיא של לדיקים סימן רע לו, לפי שחילו היה לדיק היה נהנה בהם ולכן הוא סימן שחין לו חלק לעולם הבא, ואתנו סימן לדבר אחי דאמרי ליעבי דאכיל פרטגמיא וכו', ופירושו שהזוכה ומרויח בפרקמטיא עושה משאה ומשא מיניטו, וכן זה אם זכה לעשות פרקמטיא בי' שניים אלו, יזכה לעה"ב אי לא לא, ואומנם רבינו שמעון בפי' למש' דאחי בפ"ד הביא מ"ש שם בגמרא זו בשבע פרוטגמא התיבו משום חיבה, ומ"ש פרטגמא של לדיקי לעתיד לבוא פילום לסעודת בחור שבשבע בחולה קורין בלשון יון פרוטוגמו, ולפ"ז פי' אומן ז' שניים הן פרטגמא של לדיקים שהן שחחם שמחחם וקבול שכרן, ולכ"ש כי אי שמא באומן ז' שניים סימן רע לו, שברחה שחינו לדיק רלוי למתן שכר, ופי' דאכיל פרוטגמא שמי שאוכל בסעודת חתנות הרחשונה הוא אוכל משאה בחמת כי יש בו שמחה ומשאה

כבוד חכמים וחדושי מוהר"א ז"ל

שאם הוא דווקא מקום מיוחד כאחרן לכהן שפיכה, אבל ריב"ח ור"ז לא ס"ל שיש קדושת עלמה בא יותר ממקום אחר רק מעלתה היא שבאחר ה' בא ביותר ואוה למוצא שם וגם כפ"ע רלוי ועומד להיות מקודש ג"כ כמו קדושת מ"י וזהו היא חיבת מ"י עכשיו שבאחר בא תחילה ועש"ם שם

מסכת כתובות בזה טוד:

מלימתי

ומשמה מרובה להיותו תחלת שמחת החתן, ולפי גילסת ויקרא רבה דגרים דשביד פרטגמת לכיל משמותת, פי' שהעושה סעודת חתנות רשמונה לוכל משתה כלומר שהוא מרבה לעשות משתה מרוב שמחתו: ויאות עד כדון, פי' פליג תדר' חמא וקאמר בדרך תימה ויאות כלומר וכי דבר אי נכון, וכן לקמן פ"ו הלכה ב' ויאות עין תימה, דהשתא שעדין יש עמידה לשב"ב לשע"פ שמת בז' שני גוג: עתידין הן חבירין, בסוף ברכות ובסוף מ"ק לימא כהאי ליעזר ת"ח אין להם מנוחה לא בשה"ז ולא בשה"ב שנא' ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון, ופרש"י אין להם מנוחה לשבת קאמר הולכים מג"ע לרקיע ומרקיע לג"ע לטייל ולשמות, והכ"ן פי' וז"ל, אין להם מנוחה כלומר לפילו לאחר מיתה יעסקו בתורה לפני השכינה, כדאמרינן במעשה יהודה דלא הוה ידע למשרי ולמטרי בהדי רבנן דכתיב ילכו מחיל אל חיל וגו', וזהו בשעת פטירתן שנהנין מזיו השכינה, וזהו ליון של מעלה שהיה כנגד ירושלים הבנוי כעיר שחוברה לה יחדו ע"כ, והשתא כפי' הכ"ן כי לעתיד ת"ח עוסקין בתורה במתיבתא דרקיעא ועולים מדרגה לאחר מדרגה בהשגתם על אשר היה להם בעולם הזה, וכן מוסיפים והולכים תמיד כדאמרינן לעיל בפ' היה קורא סי' י"ד, ואין ל"ל כמ"ש הכ"ן שזהו בשעת פטירתן אלא לעולם ילכו מחיל אל חיל חמוסיפים והולכים תמיד, וכן אמרו בהדיא בקהלת רבתי פ' מתוקה שכל העובד כל מי שהוא בתורה בשה"ז לעה"ב אין מניחין לו ליטול אלא מוליכין אותו לבית מדרשו של משה ועבר ושל אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן עד ועשית לו שם כשם הגדולים אשר בארץ, ובש"ט מזמור פ"ד אין נתת רוח לאויביך לעתיד לבוא עד היכן עד ירחה אל אלהים בציון, ומ"ש אין להם מנוחה פי' בעל עין יעקב שאלת מנוחה במקום הזה ר"ל בעולם ממה שעוסקים בו תמיד שהוא אלא מנוחה ותענוג גדול והוא לאקור ולידע בסתרי תורה בשה"ז ובשה"ב, ואני הייתי אפ' מנוחה תכלית אבל לפי מ"ש כאן להתיגע ל"ל דליעזא בעלמא היא דכי היכי דכל השגה בשה"ז ש"

שמע רבי יוסי ואמר ויאות עד כדון אית תתובא לעלמא דאתי ר' יונה בש"ר חייא בר אשי עתידין הן חבירין להתיגע מבתי כנסיות לבתי מדרשות מה טעמא (תהלים פד) ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון:

ו רבנן דקיסרין אמרין קטני עו"ג וחיילותיו של נבוכדנצר לא חיין ולא נדונין ועליהן הוא אומר (ירמיה נא) וישנו שנת עולם ולא יקיצו מאימתי קטני ישראל חיין ר' חייא רובה ור"ש בר' חד אמר משיולדו וח"א משידברו מאן דאמר משיולדו (תהלים כב) יבאו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה ומ"ד משידברו (שם) זרע יעבדנו יסופר לה' לדור תני בשם ר"מ משהוא יודע לענות אמן בבית הכנסת מ"ט (ישעיה כו) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים תמן אמרי משימולו (תהלים פח) נשאתי אמיך אפונה ורבנן

ויגידו משמע יולדי טפר יבאו לעתיד ויגידו לדקתו שיעשה להם בתחייתם ומדכתיב לעם נולד משמע שזה יהיה בעם שנולד בעולם בתחלה: ומ"ד משידברו מפ' לעם נולד של קומו בתחיה כלאו נולד אז: זרע יעבדנו יסופר לה' לדור, בפ' חלק ליתא להא ופרש"י זרע המספר יעבדנו לה' לדור ודור שיחזור לו ויחיה: מ"ט פתחו שערים ויבא גוי לדיק שומר לאומים, בפ' חלק גרסי' תו אל תקרי שומר לאומים אלא שאומרים אמן, מאי אמן ר"ל חגינא אל מלך נאמן, ופרש"י מאי אמן ובשעונין על ברכה אמן הלוך משמע קבלת ירחה שמים, אמן אל מלך נאמן בפוטריקין, שמאמין עליו הקב"ה: נשאתי אמיך אפונה, רישים דקרא אני אני ואני מצוער, ופרש"י אעפ"י שאני אני ואני מצוער ורלוי לומר עלי ויגוע ויאסף כלומר שאזכה אני לעתיד לבוא כצדיקים שנאמר בהן גויעה, ומלימתי משמע שאני נושא אפונה לאפונה קימים שנאמר מלימתו של הקב"ה לאפונה לשון אופן, ולעל"ד הכי דרים קרא אעפ"י שאני אני ואני מצוער כי אתי בנערותי יגיעה קאמר הכי בהשגה העתידה כדרך משל: מה טעם ילכו מחיל אל חיל, ואעוד יהללוך סלה קאי דמירי בזוכים להלל לעה"ב בזכות שנכנסו לב"ה בעה"ז כדאיתא בדברים רבה פ"ז, ומחיל אל חיל היינו ממדרש למדרש כדלעיל, ופי' בליון בכאן עד"ש בפ"ק דברכות נגבי לוהב ה' שערי ליון שערים המלויינין בהלכה:

ו קטני עו"ג וחיילותיו, ככתוב לעיל פ' הרואה סי' י"ח: מאימתי קטני ישראל חיין, לעתיד לבוא, ות"ת מאי נפקא מינה וכי הלכתא למשיחא, י"ל למסבר קראי, או משום דרוש וקבל שכר כדאמר בפ"ק דיומא גבי לבושי כהונה וגב' פינגול, ועי"ל דנפקא מינה להתנחם מי שבניו מתים קטנים דאפ"ה מובטח בהם לעה"ב, ולמ"ד משידברו או משיעמו אמן נפקא מינה ליזהר ללמדם מקטנותם לענות אמן וכיוצא כדי לזכותם אם ימותו מאז: יבאו ויגידו לדקתו, לעיל מיניה כתיב לפניו יכרעו כל יורדי עפר ויבאו יבאו ויגידו לדקתו, לעיל מיניה כתיב יבאו ויגידו מעשה יורדי עפר שהיה כנגד ירושלים הבנוי כעיר שחוברה לה יחדו ע"כ, והשתא כפי' הכ"ן כי לעתיד ת"ח עוסקין בתורה במתיבתא דרקיעא ועולים מדרגה לאחר מדרגה בהשגתם על אשר היה להם בעולם הזה, וכן מוסיפים והולכים תמיד כדאמרינן לעיל בפ' היה קורא סי' י"ד, ואין ל"ל כמ"ש הכ"ן שזהו בשעת פטירתן אלא לעולם ילכו מחיל אל חיל וגו', וזהו בשעת פטירתן שנהנין מזיו השכינה, וזהו ליון של מעלה שהיה כנגד ירושלים הבנוי כעיר שחוברה לה יחדו ע"כ, והשתא כפי' הכ"ן כי לעתיד ת"ח עוסקין בתורה במתיבתא דרקיעא ועולים מדרגה לאחר מדרגה בהשגתם על אשר היה להם בעולם הזה, וכן מוסיפים והולכים תמיד כדאמרינן לעיל בפ' היה קורא סי' י"ד, ואין ל"ל כמ"ש הכ"ן שזהו בשעת פטירתן אלא לעולם ילכו מחיל אל חיל וגו', וזהו בשעת פטירתן שנהנין מזיו השכינה, וזהו

כבוד חכמים והדושי מהר"א ז"ל

ו בואי אתי קטני ישראל חיין וכו' עד תמן אמרי משימולו וכו', למ"ד משידברו היא כדאיתא במ"ש תיקון שיכול לדבר תביו מיתתו תורה זוה לו משה פ"ב פליגי בפי' שם לא בריתי יומם ולילה שם קאי על מילה או על התורה, וי"ל דקמפלגי אמי בפלוגתא דאיתא במס' עירובין שם תדם ותוה ובכרלוף אחד או בכי פרלופים שאם נברא העולם בשביל מילה פי' תכלית הבריאה התדם בעלמו והיא עפלה

הלכה ו קטני עו"ג. שלא היה שם כח לעשות רעה לישראל: וחיילותיו. שמשמים היו, ממתח מלות נבוכדנצר: קצני ישראל חיין. לעל: לעם נולד. לעיל מיניה בתיב, יורדי עפר, ובתר הכי בתיב יגידו לדקתו לעם נולד, דהיכי הכי, התתים תאר יחיו, יגידו לדקתו לעם נולד לקטני ישראל שנולדו, ועמדו בתחי"מ: זרע יעבדנו יסופר לה' לדור. שהם המקרא, זרע יסופר, ר"ל הילד מעידבר, יעבדנו לה' לדור, לעתיד לבא: שומר אמונים. של תקרי שומר לאומים אלא שאומר אמת (סנהדרין קי), כי מלת אמן מורה שמודה על אמתת סדבר, וזה הקטן באומרו אמן אחר ברכת מתיה המתים, הוא מודה על הדבר, ע"כ הוא זוכה לחיות בתחי"מ: נשאתי אמיך. ריסיס

דקדק

פירוש הקצר מפ"מ ושי"מ

גוג, לא יהפה ב"כ מן הטובה שלעתיד לבא: ויאות. וכי יפר וכיון שאבר אמר אמר ר' יוסי בתמיה: עד כדון. עד עתה, כלומר, אפילו לא נהנו מן שבע שני גוג: אית תתובא. יש עמידה לשב"ב לעתיד לבא לצדיקים, כלומר שיהנו מן הטובה לעתיד: עתידין הן חבירין להתייגע. עתידים הם חבירינו להתייגע לעתיד מבתי כנסיות לבתי מדרשות, שנאמר ילכו מחיל אל חיל, ולא פירש שזאת תאמר בעיניהם לעבודה, אלא מדרכה, מהיה להם למדיב נפש ולנחת רוח, כי אז ירחה וגו', כלומר יפינו מרחות אלהים:

מחר שמחתי לימיך דהייטו מילה שיש בה לימת סכנה כי כמה מתו מחמתה, לפנים פי' לתגלגל בשחור ולחזות לעולם לעתיד כגלגל שחור וכו': ולציון יאמר איש ואיש יולד בה, הכי דרים קרת כל איש ואיש היולד בכל העולם דהייטו רהב ובבל וכל הגוי, יהיה בה דהייטו בתחיה שכלם חייב בת"י כדלעיל במסכת כלאים פ' בתרא סי' ז': ונצירי ישראל, דגלירי כתיב, לך ידעתי היכי משמע גלירי נפלים, ובפרק חלק לית דדרים לה מזרע יעבדנו, ובפרק בתרא דכתובות מבלתי יקומון:

א פגם הכתוב, שחסר לות מיהושע דקרייה יהוע לכבוד לדיק בשמתו דהייטו עזרא לרמוז דאע"ג דיהושע גדול ממנו מ"מ עזרא בזמנו חשוב ממנו לפי' היה קיים לז יהושע שם כמ"ש בהדיא בקבלת רבתי בפ' דור הולך ודור בא ביהושע ולדוק ועזרא לגבי אהרן ושם הביאו ג"כ הא, ובפ' המוכר שדהו אמרו דמשום דעזרא בעא רחמי על ילדא דע"א ובעליה ויהושע לא עבד הכי גיהו הכתוב דקרי ליה יהוע, ואין לומר דהייטו דקאמר הכא, כי לפי הדרשא הויא ליתא ורבנן דהכא אמרין משיולדו (תהלים פז) ולציון יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה עליון ר"א אמר אפילו נפלים מ"ט (ישעיה מט) ונצורי ישראל להשיב ונצירי ישראל להשיב:

שלש ארצות פרק ששי

א כתיב (ויקרא ג) ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סכות וישבו בסכות כי לא עשו מימי ישוע בן נון ולמה ישוע ר' הלל ברי' דשמואל בר נחמן פגם הכתוב כבוד צדיק בקבר מפני כבוד צדיק בשעתו הקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע מה ביאתן בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו אף ביאתן בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו:

ב ממה נתחייבו ר' יוסי בר חנינא אמר מדבר תורה נתחייבו הה"ד (דברים ל) והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה הקיש ירושתך לירושת אבותיך מה ירושת אבותיך מדבר תורה אף ירושתך מדבר תורה א"ר אלעזר מאליהן קבלו עליהן את המעשרות מ"ט (שם י) ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה וכותבים ועל החתום שרינו לויינו כהנינו לנת דהקים ביתהן בימי עזרא דבסמוך כמ"ש, ועוד לת שם על זה הוא שפגם הכ זוב ליהושע דקאמר הכא הוא ליה לפרושיה: הקיש ביתהן, פי', משום דק"ל מאי ויעשו בסכות כי לא עשו מימי ישוע כן ליפשר בא דוד ולא עשו סכות בא שלמה ולא עשו סכות עד שבא עזרא, מפרש דקרא לאתא לאקושי ביתהן בימי עזרא לביתהן בימי יהושע וכדאמר בפ' המוכר שדהו, ופי' רש"י דהאי כי לא עשו לאו לאסכות מהדר אלא ה"ק כי לא עשו מה שעשו עכשו מימות יהושע ומאי ניהו קדושת הארץ: פטורין היו, שמשגלו בטלה קדושת הארץ דקדושה לאשמועה לן קדשה לעתיד לבוא, ואתחייבו על ידי שקדשוה בימי עזרא בתורת ובגיר כדמפרש במסכת שבועות, ובחיוב זה נחלקו דלית דאמר מדבר תורה נתחייבו ואית דאמר מאליהן קבלו עליהן כדבסמוך:

ב מאליהן קבלו, דמדין תורה פטורין היו שמשגלו בטלה קדושת הארץ כדלעיל ובקדושה שניה לא היו כל ישראל עליה, מה טעם ובכל זאת לחמו, מפורש בדות לבתי ובתנחומא והבאתיו לעיל פ' שרותה סי' כ"ו:

מה

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ע, ושם נכרת העולם בשביל החולה היי דו פרטיפים שבשעת מ"ת כתיב כה יאמר לבית יעקב ולו הגשיי וקל:

שלש ארצות פרק ששי

א ר"ה בר"ש ג"ש פגם הכתוב בכבוד לדיק בקבר מפני כבוד לדיק בשעתו, פי' שהיסר לו לות משמו וכתיב יהוע ונחסרה לו לות ה"א משמו, ומשיק בגמרא דעכרין לפי שלא התפלל יהושע על י"ה"ר ועזרא ביטל י"ה"ר לעתון בעל כ"ח, ול"ע מעשה למה נחסרה לו לות ה"א ולא לות יו"ד שהוסיף לו משה, ויל"ע ד"א שהא"ל מן שמים מיהב יהב משקל לז שקול, עוד י"ל מעשה לפי דלישת במס' תמורה בשעה שהכתים משה לג"ע אמר ליהושע שלא כל שפקות שיש לך ח"ל כלום שהמתי תוקך וכו' מיד משה כתב על יהושע ומולדו ח"ם שפקות ונשתכחו מ' הלכות, פי' מהרש"א בחו"ל ושתגלה יהושע ונשתדש מתגלה תוכן לימודו, ולישתא בגמרא דסומה בשעה שלמד בבבל"ל עם יוסף ע' לשון ולא הוה גמר הוסיף לו לות ה"א עדות ביהושע, פי' מהרש"א שמי שים לו בשמו לותיות שם בן ד' לתיו שוכה למודו, ועיקר השם הוא ג' לותיות הסר"ה כפולה ע"ד שמ"ש מקום שנפול שמך שם יהוא, ועי' י"ג בשם השכחה כדלישתא במ"ם שנעקר י"ה"ל שלכם ולא היו שוכחים ושכחתלו וחזר לשם י"ה"ל מולדה השכחה ומשיה נעשה יהושע שנחסר לו לות ה"א וק"ל:

עיין י"מ, ומ"ם נרלה דבעי טעמא למ"מ פגם הכתוב בכבוד לדיק כדי להורות שאפילו היה יהושע קיים ויהושע גדול מעזרא ומ"מ בדור הזה שהוא זמן עזרא שמ"מ היה עזרא חשוב יותר מיהושע בזמנו נרלה מזה למ"ם בזה בבבלי דתמ' יבמות ומסכת ב"ק שקדושים מקום וקדושת גבוי בחדא מחתא הם שתם נאמר קדושת בדורו הוא ב"ש ב"ל דרש דשכח כלל כי אלו היה יהושע עם עזרא בדור אחד ויהיה גדול מעזרא ע"כ היתה הגדולה ליהושע כי כן הוא תמיד רלם לגדולה המובחר

פירוש הקצר מפ"מ וש"מ

דקרא, וגוע מגפר, פירוש משעה שנעשרתי ממעי אמי קודם שנמולתי, הכי מת מיתה רשעים שנאמרה בהם גויעה לבדה, עד שמחתי למיך, היא תחילה, שלמו מקיימים מחמת לימתך ומחדך עליו, לפונה, לתגלגל כתופן בגלגול ממילות לחיות בתחה"מ: ורבנן דהכא אמרין משיולדו ולציון יאמר וגו'. פירוש לים ולים מסס, יולד, שיולד בכל התלות, בה, יהיה בה בתחיה המתים, כי אין עומדים בתחה"מ רק בני: ונצורי ישראל להשיב. כתיב ונצירי, וקרי ונצורי, משעה יצירה זוכין הן, להשיב מותם לתחיה לעתיד:

שלש ארצות פרק ששי

הלכה א ולמה יהוע. חסר ה"א: פגם הכתוב. לפי שפגם בכבוד בכבוד הלדיק יהושע בקבר, מפני כבוד הלדיק עזרא בשעתו, כדתמרינן (ערכין לב), משום דעזרא בעי רחמי על ילדא דע"א ובעליה, ויהושע הוה למיבעי רחמי עליה, דהא הוה זכותא דלי', ולא בעי: בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו. פטורין היו מהמלות התלויות בארץ קודם ביתהן, ומתחייבו בהן מחר ביתהן לארץ, לף בימי עזרא, פטורין היו מהן קודם חזרתן לארץ, ומתחייבו בהן לאחר חזרתן לארץ:

הלכה ב מאליהן קבלו וכו', מ"ט ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה וגו'. כי אלעזר ס"ל דקדושה ראשונה שבטלה, שוב לא קדשה בשנייה, ובימי עזרא לא נתחייבו מדין תורה אלא שהם מנהג הקדקע, אלא מאליהן קבלו עליהן להתחייב בתלומות ומעשרות, כדכתיב ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה וגו', ואת רשאית עליכיסותיו ותכוסותיו.

נגבי הוא ע"ש הידיעה הכל בקורת הדורות מרחם מחנקת לכל לרחם בדורו אי שהוא הכל ע"ש בחיכתו למי דמריה נכי בלי שום מעלה מצד עצמו ובודאי שם הכל הוא מצד הידיעה ומתחת מחיכות שהוא המובהר בתחיי מ"כ ע"כ ל"ל דרש דשכח כלל כי אלו היה יהושע עם עזרא בדור אחד ויהיה גדול מעזרא ע"כ היתה הגדולה ליהושע כי כן הוא תמיד רלם לגדולה המובחר

מה מקיים ר"ש ואת בכורי בקרינו, דכתיב התם ובהא ליכא למימר מלילהן קבלו, כי היכי דהתם בתלוי בארץ ואפילו בגלות חייבין בהן, באלו מלילהן קבלו עלילהן, אפילו הכי ליתן להם שכר הרבה, ופ"ל דס"ל לר"ש וכן לר"י בר חנינא דמתרלינן לליבים מכיון דקבלו עלילהם בשכר פנים יפות דשכרן גדול כשהקבלה מלילהן מפי מהיכא דחייבין מן הדין, ופליגא דאחמר בפ"ק דקדושין גחל מלווה ועושה ממי שאינו מלווה ועושה וכשכרת לך יוסף דהתם מעיקרא: מה מקיים ר"י בר חנינא, דס"ל דלתחייבו במעשרות דבר תורה: מה מקיים ר"ש מאבותיך, דכתיב והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה וישבת בה ר"י בר חנינא הקים ירושתך ליושבי אבותיך מה ירושת אבותיך מדבר תורה אף ירושתך מדבר תורה, פי' ירושתך אחר הגלות דכתיב התם אשר יהיה נדחך בקצה השמים, מקיש אל ירושת אבותיך בימי יהושע, לעתיד לבוא, דאף יהיה נדחך בקצה השמים בגלותינו משמע שאנו נפוצים בכל העולם: דא"ר חלבו, בלשון הכי ניחא כיון דקרא לעתיד לבוא מייתי דהשתא מאי למדרש היקישא דכר"י בר חנינא דלעתיד אכל ישראל יאבו בארץ יתחייבו דבר תורה כמו בימי יהושע, אלא דניחא ליה למדרש מאבותיך דעדיפא להו מפי מירושת האבות: עתידין לירש ארץ של עשר, שכן הבטיח ה' לאברהם בשכרת עמו ברית, ועדיין לא נתקיים: איליין אינון את הקיני וכו', דמהשתא המזכירים באברהם לא נתן לישראל אלא זה' דהייבו את האתי ואת הפריזי גו' וגבל גויש רבים מפניך וגו', והאי הייבו רפאים כדאיתא בב"ב אבל קיני קנזי וקדמוני לא מצינו בירושת ישראל, ולאב"ע כתב וקיני וקנזי וקדמוני מבני כנען וים להם שני שמות, ואל תתמה בעבור שכתוב הכנעני והיבוסי אחריו, דע כי ז' גויים כנעניים הם כולם ועשרה עשר בניש היו לכנען ואחר שהזכיר הכתוב ימנה הכנעני על הנשארים, וכן בפ' הואת הם עשרה בפרט ובמקום אחר בכלל, וכן יהודה וישראל רבים אע"פי שיהודה מישראל הוא ע"כ, וכוונתו לחלוק על רז"ל לומר שגם הקיני והקנזי והקדמוני ניתנו לישראל כי הם מבני כנען וכללו בכנעני ואינם אלו שאמרו חז"ל בסמוך, והרא"ם ז"ל כמכוון להכיב על תוכחתו כתב ז"ל, ואע"פ שכתב הכנעני נאמר על כל הי"ח בני כנען את לידון בכורו ואת את ואת היבוסי ואת האמורי ואת הגרגשי ואת החוי והערקי ואת הסיני ואת הארודי ואת הצמרי

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

המובאר מקרא מאיר, ולפיכך זו ל"ל דרש זה דתי' בפ' המוכר את שדהו משום שעזרת ביתל דעל"ת ויהושע לא עבד הכי ע"כ ניהושע ליהושע, אבל לדרש דהשתא אפי' כדאיתא במד' קהלת שהוא להוכיח שעזרת בדורו גדול מיהושע ואפי' סיסיא יהושע בדורו והיה גדול מעזרא ואפ"ה עזרא גדול בזמנו וע"ש פ' דור הולך ודור בא וכפי' י"מ ע"ש פי' כמ"ש ודוק:

ואת החמתי, ולכן פעם כתוב והיה כי יביאך ה' אלהיך אל ארץ הכנעני במקום כל הי"ח בני כנען ופעם יכתוב והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני והחתי והאמורי והיבוסי ויהיה עם הכנעני במקום הז' הנשארים, ופעם יכתוב והביאך אל ארץ החמורי והחתי והפריזי והכנעני החוי והיבוסי ויהיה עם הכנעני במקום הו' בני כנען הנשארים, אין לפ' כן הז' גויש הנספרים בפ' ואתחנן, כי עם לאחר שהזכיר הז' גויש בעשם חזר וכתב ז' גויש רבים ועצומים ממך, והוליה זה אתין עם הכנעני עלת מזכרו בכלל כל הנשארים עלת מזכרו במקומות, דע"כ מה טורך היה לכתוב לאחר שהזכיר לותם בשם שבעה גויש, אלא מניע לאתת להשמעינן ע"כ, ואני תמיה מדבריו שהוא סותר את עלמו שעם בפ' ואתחנן נאמר ז' גויש למעוטי האחרים לומר שאין עם הכנעני כולל זולת הנספרים עם, ע"כ לא ירשו ישראל רק ז' אלה המזכרים ואיך יכלול בכנעני הנז' בשאר הכתובים שזכר כל הנשארים מי"ש בני כנען עכ"ל ירשו ישראל את כלם, אבל לדידי אין כלום בהתעקשות הרלב"ע שעם היות עם הכנעני כולל כל י"ש בני כנען עכ"ז אין הקיני והקנזי והקדמוני מהם, כי מה עלת מזכרו לעולם אלא ה' בני כנען בשם והם החתי והגרגשי והאמורי והחוי והיבוסי, ועוד מזכרו בהם ב' משפחות מפורשות בשם מיוחד והן הכנעני והפריזי, בודאי הוא מפני שמהם הבנים נהיה כל ז' לותם מיוחד, ולכן נקראו כל לותם מהם בשם אביהם, ואמנם שאר בני כנען לא נהיה מכל ז' לותם ז' אלא כלם היו לבני לאומים, הת' נקראת בשם כנעני בשם אביהם הראשון להיות רבים מבני כנען נכללים בה, והת' נקראת פריזי על שם ליזה מקרה קרה להם כאלו תאמר היותם יושבים בערי הפרזות, או שהכנעני והפריזי הם ב' לאומים נהיו מב' בני כנען מיוחדים, הת' נקראת על שם אביהם הראשון והת' נקראת על שם המקרה, ושאר בני כנען לא נהיו לאום אלא נכללו בתוך ז' לאומות אלו, ולא היה להם שם בפני עלמם, כמו שנמלא בבני שם שם ויפת שנלמם היו לאום ונלמם נכללו בתוך אביהם, כדאיתא בב"ר פל"ז, שאלו היו בני כנען לאומים יותר מז' לא נשמע אל קרא למדבריהם כמו שהזכיר את החתי והגרגשי וכו', עם היות נלמם נפעמים נכללים בשם הכנעני, וע"כ קיני וקנזי וקדמוני שהם שם ג' לאומים ליכם ממשפחות הכנעני, ואף אם הם מהכנעני לא ירשום ישראל ואין בכלל הכנעני המזכר בירושתם, ועוד מאחר שכתוב שבעה גויש ע"כ אין בכלל

המפורשים

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

ותרומותיו וגו': מה מקיים ר"א, ואת בכורי בקרינו וצאנינו, דכתיב התם, הת בהמי ודלמי ליכא למימר מלילהן קבלו, שהרי אלו מיכא קבלו עליה בארץ, ואף מקבלו היו מייבין בהם: העלה עליהן. כאלו קבלו עליה גם חותן, שהחתיבו שליהן בלשון הכי: מאבותיך. שדרשו, אתה תחתייב יותר מאבותיך, אבותיך לא נתחייבו בתרומות ומעשרות עד שכבשו וחלקו את הארץ, אבל אתה תחתייב מיד בשלוף על הארץ, מבותיך

מעמע שמדין תורה נתחייבו; פתר לה, שהתי קרא, לעתיד לבא, על הגאולה שהתרומה שמסיה בהשלה בימיהם: אבותיך. ר"ש. דריש

המפורשים והמכללים חלה ז' לחומים, וח"כ קיני קמזי קדמוני סהם ג' לחומים חיסם כנעניים שח"כ יהיו י' גויס, וכרוך שבחר ברז"ל ובמשנתם בנדף כל המריסם חין בהם נפחל ועקש עם היסר הולך: ערבייא שלמיח כו', הכי גמירי לה דחלו הן ולף ר' מגמרח קחמר דחט"ג. דשמעי' מדכחיב חדום ומוחב משלוח ידם וכני עמון משמעתם שלשחיד נירש חרן ג' עו"ג חלו ומינה משמע דהיינו ג' חלו שהן בכלל מחנת חברהם ולח זכו בהם ישרחל עדין, כדכחב רש"י בחומש גבי חת הקיני ואת הקמזי וכו', מ"מ מדנקט רחשית בני עמון במקרח שכחוב בדניחל חט"ג דחין הכחוב מדבר שם כמה שיורשים ישרחל ולח נקט בני עמון שחם כליבנה דקרקע דישעיה דכחיבנה דמשמע שיהיו לישרחל לעחיד, חלח משמע דמסורת בידם דחרן רחשית בני עמון לבד היח חרן הקדמוני: אדום ומוחב ורחשית בני עמון, ואע"פ שחינן במקומם כי כבר בח סנחריב והגלם כדחמן במסכת עדיות, ענינו שהחרלות שהיו להם ישובו לישרחל ע"ד שפי' הרחב"ם בחדום ומוחב ורחשית בני עמון שחמר על יושבי חרלוחם, וגם מ"ש דג' חוכייחח הן חדום ומוחב ורחשית ב"ע לחו למימרח דהן הן הקיני והקמזי והקדמוני, דהשחם מדברי הרח"ם ז"ל דחת הקיני חת הקמזי גו' משמע חומות ידועות בימי חברהם, לח שיחמר על חשר לח בחו לעולם, חלח חרן חדום ומוחב וכ"ע היח חרן הקיני הקמזי הקדמוני שלקחוה מידם שה' נחנה להם בזכות חברהם כדכחב רש"י בפ' דברים כי ירושה לעשו מחברהם, עשר עממין נחתי לו שבעה לכם קיני קמזי וקדמוני הן עמון ומוחב ושעיר חחת מהן לעשו והשחים לבני לוט בשכר שהלך חתו למלרים ושחק על מה שהיו חומרים על חשתו לחותי היח עשתו כבנו, ומ"ש בב"ר קמן הוח משעו קיני וקדמוני הוח ממוחב ועמון, פירשתי שם: בשם שחין הזכר יולד, דמקרח זה בגחולה העתידה מיירי דכחיב התם ועת ברה היח ליעקב וממנה יוסף ושיח ביום ההוח תשבור עולו ועבדו חת ה' חלהיהם ואת דוד מלכם ושחר טעמח שכחב רי"ח ורא"ם למ"ל מהך דרשה הח בהדיח כחיב התם ולח יעבדו בו עוד זרים, י"ל דמשום דלח יעבדו חוזר לל הטול המזכר, ליפשר לומר דבחותו טול הכבד חשר היו מכבידים עליו עד עתה לח יעבדו עוד לבל מ"מ ליפשר שיהיו משועבדים למס עובד עדין כדרך מלכיות שמשועבדים למלכות גדולה מהם במסים לו מחנות מיהם, לך רקה דשחלו חם יולד זכר לרעותח נחמר שילטערו כיולדה וכמ"ש שם מדוע כל גבר ידיו על חלציו כיולדה, והוח ענין חבלי משיח כדחי' בפ' חלק, וי"ל דהך ענינה במלחמת גוג מיירי כמ"ש בחגדה,

הקדמוני רבי יהודה אמר ערבייא שלמיא נבטיא ר"ש אומר אסיא ואספמיא ודמשק ראבי"א אסיא וקרתיגני ותורקי ר' אמר פרס ומואב וראשית בני עמון מאבותיך אבותיך אע"פ שנגאלו חזרו ונשתעבדו אבל אתם משאתם נגאלין עוד אין אתם משתעבדין מה טעם (ירמיה ל) שאלו נא וראו אם יולד זכר כשם שאין הזכר יולד כך אתם משאתם נגאלין עוד אין אתם משתעבדים:

ג **רבי** בש"ר אליעזר לא מתו נדב ואביהוא אלא שהורו בפני משה רבן מעשה בתלמיד

שיגחלו ממנה לעתיד היח כזכר שלח תולד נרה לחריס, חבל במכילתח ישיר ליחח כשם שהנקבה יולדת כך המשועות שעברו היו לחריהן שעבוד, חבל המשועה העתידה להיות חין לחריה שעבוד, לבך קרחה בלשון זכר, ולפ"ז המשועות עלמן נמשלות לנקבה לפי שבהו גליות לחריהן, ולפי זה יוחר נכון מ"ש כחן בשם שחין הזכר יולד שהגחולה העתידה נמשלה לזכר לפי שלח יולד שעבוד לחריה, ל"ק מ"ש המשל השעבוד חחר הגחולה חל לידם נקבה כלהו הגחולה נמשך ממנה השעבוד, ושמח מפני שהשעבוד נמשך מהגחולה ע"י שבשפע ההלחות רש לבשם לשכוח ה' היה זה נקבה היולדת משפע הזכר עכ"ח שגחולה זו כזכר שהוח המשפיע ולימו יולד, כן גחולה זו חסיה שלימה ולח חגרום הולדה מפני השפע המרובה לחשר לה:

ג **לא** מתו נדב ואביהוח חלח שהורו וכו', ל"ע לחחר שהכחוב פירש חטחח שהקריבו חש זרה לחשר לח צוה ה', למה הביחו חז"ל עלות מרחוק לסבת מיתתם דר"ח לחמר ע"י שהורו הלכה וכו', ובויקרח רבה ים לומרים שהיו שחויי יין, ים לומרים כמה עניניס לחרים ע"ש, ומי הזקיקם לזה, ולח סיחים הכחוב בפשוטו שסבת המיתה הקרבת חש זרה, חו הכנס לפניס כלומרו בקרבתם לפני ה', ועוד שחין דרך רז"ל ליחם חטח למי שחינו מפורש בו, שהרי חמרו בפ' הזורק שחמר ר"י בן בתירח לר"ע שחמר מקומם זה גלפחד מ"מ עתיד לחתה ליתן לח הדין, ובעל העקידה לחריך בשער נ"ע, וקרובים לדברין דבעל תולדות יעקב, ורחוק מכליותי ליחם לבני להרן חטח של לפיקורסות ח"ו כמו שיחסו להם חלו המפרשים בפירושיהם, מלבד מה שפירושיהם על דברי חז"ל רחוקים מהפשט, והנרחה לי שהוקשה לחז"ל כי מהו החטח הזה שעליו מתו, לפו כל הקרב לעבודת ה' יומת, ולף כי לח נגלוו יהיו כמי שחינו מלווה

כבוד חכמים והדושי מהר"א ז"ל

ג **לא** מתו נדב ואביהוח, חלח שהורו בפני משה רבן, פי' ידי משה שחחז"ל בעירובין תלמיד חחד היי לר"מ ונתחייב בפריפה בפני המקו'

מאבותיך, אבותיך אע"פ שנגאלו וכו'. זו היח דרשה לחריתה, חתה במעלה יותר מאבותיך, חבותיך חע"פ שנגחלו וכו', חבל חתם, משחתם נגחלים, חין לחתם משתעבדים שוד עד עולם: מה טעם, מסיקי משמע:

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

מחבותיך, שתיכף ג' חרגוח יותר מחבותיך, שהבטיח הקב"ה לחברהם לחבינו לתת לו חרן עשר עממים, ולח ניתן לחבותינו חלח שבעה, ושלו הקיני, הקנזי, והקדמוני, תיכף לתתיד לבח יותר מחבותיך:

מלוה ועושה שיקבלו קלת שכר לת שיעשו , וכמה יורה על זה מ"ש בויקרת רבה מקרה אחד לנדיק ולרשע וכו' תלו נכנסו להקריב שלת במחלוקת , נראה שהדבר תמוה שיקרם כעדת קרח אחר שנתכוונו לעבודת ה' ולא למחלוקת , ואין לומר שהטעת הוא לגלתי היותם כהנים גדולים וזרים הם תגל הקטרת וקי"ל והזר הקרב יומת , שהרי מלות הקטרת לימה בכ"ג בלבד תלא תף בהדיוטות כדתנן תדשים לקטורת בתו ושפיסו , ותף שכתוב והקריב עליו אהרן לתו דוקא כדכתב הרמב"ן , ואין לומר לפי שהקטורת זרה ומוזהרים עליה כמ"ש לת תעלו עליו קטרת זרה ופרש"י שום קטרת של נדבה שכלן זרות לו חוץ מזו , דהיינו דוקא על מזבח הקטרת וכדפרש"י לת תעלו על מזבח זה לתפוקי מזבח העולה כדכתב הרא"ם , ומכיון דקטרת נדב ואביהוא לת היה על המזבח תלא על המתתות דומית דקטרת יה"כ כדמשמע מפשטיה דקרא תף שיהיו עומדים בהיכל אינם עובדים על לתו זה , ולא עוד תלא אפי' לפני ולפנים משמע דאין חיוב בקטרת נדבה כיון דאינו על המזבח , תדע דבפ' הוציאו לו תניא לת יתן בה מעלה עשן או אחסר ו' מכל האיברים חייב מיתה ופרכינן ותיפוק ליה דקא מעייל ביתה דקנים , ומתרץ רב תפי דמעייל ג' הקטורות ו' שלמה וו' אחרה לביתה לת מחייב דהת מעייל שלמה אהקטרה מחייב דקא מקטר קטרת אחרה , תלמת תלו הוו תרוייהו קטרת שלמה לת מחייב אפ"ג דאחד מיניהו ע"כ נדבה , וכל שכן למה שנראה מהרגוס הונקלוס דפי' קטרת זרה שהקטרת מסמים אחרים כדפי' הרמב"ן , ומ"מ ת"ת לומר שחייב בני אהרן מפני שהקטרת זרה דהת לת כתיב הכת קטרת זרה תלת תף זרה , גם אין לומר שחטאת על תף שהביאו תף זרה כי אין זה חטא , כיון דתניא תפ"ק שתף יורדת מן הסמים תלו להביא מן ההדיוט , ועל שנכנסו לפני לפנים לת משמע שנעשתו לפי שעדיין לת הוזהרו כדלתכתוב בסמוך , ולכן הולרכו חז"ל לבקש סבה למיתתן , ור"ת לומר שתף שהטעה בעלמו יפה מפני שהורו הלכה בפני רבן תתו , ות"ת מה שעשו יפה עשו ודיקת קרא שפיר דכתיב תשר לת לוה לותם , שלמת המעשה עלמו נראה תלת שלת נלטוו ממשה ומפלתו מורים הלכה בפניו , וישוב שתר הדעות כתבתי בתרוכה בבחורי בויקרת רבה ובפיפה עיניס מ"ב פ' שמיני : אלא שהורו , בפ' הדר נרים עד שהורו ולפי גירסת זו בחטאת תחר נמי מתו תלת שלת מתו עד שנתכבר עמו חטאת זה , תבל בפ' הוציאו לו מייתי לה כגירסת דידן והיא הגירסא התמתית משום דהתם בעי גמרת כיון דלת מלינן למימר שעל שתסרו מעלה עשן מהקטרת מתו מ"ט תעלו ומשני כדתני ר"ת תומר , תלמת לת מתו תלת על חטאת זה , שהורו הלכה , בגמרת בפרק המז' דמייתי תך דר"ת מייתי מתי דרוש ונתנו בני אהרן תם על המזבח תעפ"י שהתם יורדת מן הסמים מלוה להביא מן ההדיוט , ות"ת מכיון דאיכא תם מן הסמים מה לורך בשל ההדיוט , וי"ל שה תפך בשל ישראל וכדתמר בפ"ב פ' ל"ו בד' דברים נתלוה ה' למעשה ידיו , וכמדבר רבה פט"ו למלך שהיה לו לוהב תמר לו המלך תדע שתלך תני סועד , והכוונה שמעשה תדם לפי שהוא בשל בתילה תשוב לפניו תכל מעשי שמים ואהרן שפועלים בשבת , ומשני כי כשתפול תם מן הסמים בריעם וריעם כמו שיקרה לפעמים ביום הנשם תם יתמז בחיזה דבר לת יוכלו לכבותו תלת ת"כ יביאו מתם הנמלת תלינו ויניחו תלינו , ותם תמת הדבר הזה י"ל שכדי שילהו שתם היורדת מן הסמים על המזבח תינו ממין התם היורדת ביום הנשם שהוא שבטי מבקיעת הענן המודע רק תם הנגחיי מחודש ומעולה מזה לכן מלוה להביא מן ההדיוט להניח תלינו כדי שילהו שעם כל זה לת יכבה , תבל יש לעיין מה הורתה יש בזה שמתחר שהתם שילדה מן הסמים התמידה עד שלמה כדתיתת בת"כ , ומרע"ה תמר ונתנו בני תהרן תם , הרי בפי' תמר להם שיביאו מן ההדיוט תף על פי שים תם מן הסמים , וע"ק שתם מן הסמים לת היתה תלת על מזבח העולה והקטרת היה במזבח הפנימי שהוא מזבח הקטרת לו לפני לפנים שהיה מקטיר כ"ג ביום הכפורים והתם ליכא תם מן הסמים , וליכא למימרת שהיו מכניסים שם מתם מן הסמים שעל מזבח העולה שהרי לת היתה תלת נתלת תם , וכמ"ש בפ"ק דיומת שהיתה רבולה כתרי, ותע"ג דהתם בתם שילדה דימי שלמה מיירי , פשיטת דהוא הדין זו שילדה דימי משה , והתוספות כתבו בפ' הדר וז"ל, לכאורה משמע שהקטרת שהקטירו על המזבח החילון היתה והורתת שעה היתה כדתסכתן בקטרת של נשיאים כדתמרינן בשלהי התכלת , דתי על מזבח הפנימי הקטירו מתי שייכת לותה דרשה לשם הת לת היה יורד תם על מזבח הפנימי לשם קטרת , דהת קי"ל בפ' תמר להם הממונה דמשרכה שניה שעל מזבח החילון לקטרת , מיהו בת"כ משמע שלבית קדשי הקדשים נכנסו להקטיר ושם נשרפו ול"ע ע"כ , וי"ל לפי מ"ש התוס' שהקטורת היתה על מזבח החילון , שההורתה היתה שכמו שלעתיד העולה והחלבים מלוה להביא מן ההדיוט ה"ג לעתיד הקטרת , ולת נימת דקטרת דחשיב משתר הקטרת לת יהיה תלת על ידי תם מן הסמים , דכיון דתם מן ההדיוט משום תביבותת הוא כדפי' , לת שנת חלבים ולת שנת קטרת , ולפי מ"ש ז"ל שלבית קדשי הקדשים

בבור תכמים וחדושי מוהר"א ז"ל

בתלמיד אחד שהורה לפני ר"א רבו אמר לאימא שלום אשתו אינו יוצא שבתו ולא יצא שבתו עד שמת אמרו לו תלמידיו ר' נביא אתה אמר להן לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך אני מקובל שכל תלמיד המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה תני אסור לתלמיד להורות הלכה בפני רבו עד שיהא רחוק ממנו י"ב מיל כמחנה ישראל ומ"ט (במדבר לג) ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים וכמה הן י"ב מיל כהדא ר' תנחום בר חייא הוה בחפר והוון שאלין ליה והוא מורה אמרין ליה ולא כן אילפן ר' שאסור לתלמיד להורות הלכה לפני

המקום ממנו הגם לו שתדש גדול שימש , ובחמת לת פליג ר"ש תכל מ"ד דלעיל ותסבר שעשרו כיו שנעשתו לכל מר כדתי' דק שתם היו מהגיס כבוד בהכם ולת היו מוריס הלכה בפניו תז היה מגין עליהם כבוד בשם וע"י שהורו הלכה בפני רבן נעשתו וק"ל : תרשב"ג

הקדשים

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

הלכה ג י"ב מיל במחנה ישראל . דכתיב ויחנו וגו' , ונמיני די"ב מיל הוו , וכתיב זמשה יקח תת התוהל וגו' , וסיה כל מבקש ה' וגו' , ס"מ עד י"ב מיל תסור, אילפן ר' . למדתנו רביע : יחס

הקדשים נכנסו, י"ל דה"ל לאסוקי אדעתייהו שמא נס על הקטרים תרד אש מן השמים כמו שירדה על מזבח החילון ולא היו צריכין להביא אש מן ההדיוט, ולכן היו צריכים לשמול את פי משה שם תרד אש מן השמים ג"כ בפניו, אלא שהורו הוראה ואמרו שאפילו תרד אש מן השמים מזה להביא מן ההדיוט, ואף על פי ש"ל דבפניו דקדום טפי שאין להכניס אש מן ההדיוט, מ"מ מכיון דמשום תביעותא הוא כנ' אין חלוק בין מון לפניו ולכן הכניסו אש מן ההדיוט דממה נפשך היה לריכה: לפני רבו, בפ' הדר מסיק בפניו חייב מיתה אלא בפניו אסור ואין חייב מיתה וגמצאו שם התוספות דכל תוך ג' פרסאות דהייגו י"ב מיל כפניו דמי וחייב מיתה, דבני אהרן מסתמא לא הורו בפני משה ממש, ועיקר טיעור דגמרינן ג' פרסאות כנגד מחנה ישראל מבני אהרן גמרינן לה ואתם חייבי מיתה הוי, ואון לג' פרסאות אסור ואפילו לחוק הרבה, והא דמשמע בסמוך דאון לי"ב מיל אפילו איסורא ליכא, מיירי בתלמיד חבר, ועיין בתוס' בפ"ק דסנהדרין שכתבו בענין אחר: במחנה ישראל, בפ' הנ' פרק"י דכל מקן דבעי מילתא חזיל לגביה דמשה דכתיב והיה כל מבקש ה' וגו', ואע"ג שהמחנה ג' פרסאות ואתו לגבי משה, לכותא דמשה שאני: ובמה הם י"ב מיל, דסכי הוי מביא הישימות עד אצל המיטות, וכמ"ש בגמרא אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההיא אתרא והוי ג' פרסי:

ד ג' פרסטיגיות, פי' חיגרות, וקשה ג' למ"ל דבחיגרת אחת היה יכול לכתוב כל התלוקות, ודבריהם רבה לא קאמר אלא היה פורש דעגמת בכל מקום כו', ואולי הכא לאו דוקא, ועל שם דכתוב בם ג' עניים קרי לה ג' חיגרות, ואם הכא דוקא, י"ל דבתחילה לא כתב רק מי שרוצה להפטות יפנה כי זהו היותר מבוקש לו, וכשרואה שלא פנו שלח להם השנית, וכשרואה שלא השלימו שלח להם השלישית לומר כי לא מפני פחד שלח להם, כי אם רלונם לעשות מלחמה גם הוא רלה בזה, ולא הקדים בשלומם אלא לטובתם: עד שלא יכנסו לארץ, מהאי לישנא משמע דדוקא אז היו יכולים להשלים אבל משנכנסו הירדן לא, משום לא תחיה כל נשמה ולכך הוצרכו הגבעונים להעריס ולומר מארץ רחוקה באו, אבל בספרי שנו למען אשר לא ילמדו אתכם הא אלו עשו מלחמה ניצם נהרגים, ואכי מוכחת סוגיין פ' השולח דקאמר מי אלא שבועה עליהו כיון דאמרו מארץ רחוקה באו ולא באו, ול"ק דהוית שבועה לבטל את המלוה דלא תחיה כל נשמה, וגם התוספות כתבו בפ' השולח כרחין לא תחיה כל נשמה באין רוצים להשלים כתיב כדמוכחי קראי וקראת אליה לשלום וגו' ואם לא תשלים עמך וגו', רק מעבי העמים לא תחיה כל נשמה, ועוד הביאו מ"ם בהחוא פר' לא יאבו בארלך פן יחטיאוך לותך לי, יכול בנכרי שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז, ת"ל לא תשגיר עבד אל אדוניו, ועוד הביאו מ"ם בפ' אלו נאמרין וכתבו למעט אשר לא ילמדו מהכם הא למדת שאם חוזרים בתשובה מקבלים אותם, והוא קרא בז' עו"נ בתיב, והרמב"ם בפ"ו מה' מלכים דקדק דלא תחיה כל נשמה היינו אלא בשאר שלא השלימו מדכתיב לא תיחה עיר אשר השלימה את בני ישראל בלתי החוי יושבי גבעון, כי מאת ה' היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישראל למען החרימם, מכלל שאלמו להם לשלום ולא קבלו, והרמב"ן בפ' שופטים דקדק עוד זה ממה שמשה קרא שלום לסיחון מלך האמורי, ולא היה עובר על עשה ול"ת שכתוב כי החרם תחרימם ולא תחיה כל נשמה, וג"כ מ"ש בשלמה שכל העם הנותר מן האמורי החתי והפריזי החוי והיבוסי העלם למס עובד, ומכיון שנתנם עובדי מלאכתו וסרה ידו עליהם ויפול היה להחרימם, אלא שאלה שמותר היה לקיימם, ולשמה זו קשה למה יהושע והגבעונים לבוא בערמה מאחר שאפילו אחר שעברו הירדן יקבלו ז' עממים, ולמה אמרו להם ישראל אולי בקרבי אתה יושב ואיך אכרות לך ברית, ולמה אמר להם יהושע למה רמיתם אותנו לאמור רחוקים אתנו וגו', ועתה ארורים אתם וגו', והם השיבו כי הוגד הוגד לעבדיך את אשר צוה ה' אלהיך וגו' וירא מאד וגו', והולך להלילם מיד בני ישראל אלא שיהרגום ע"י שנתנם חוטבי עלים ושואבי מים, ומ"ש רי"א בפ' יהושע שהגבעונים רלו לעשות ברית בלי מס ועבדות ובלי הסרת ע"ל והכנעה למלות בני נח ולזה העדימו שבאים מארץ רחוקה והמס והעבדות מהם בלתי מועיל, ולז"א להם אולי אתה יושב בקרבי ואיך אכרות לך ברית ותעבוד את אלהיך בקרבי, ליתא דגבעונים מעיקרא ע"מ שלא לעבוד ע"ז נתו, כמו שדקדק הרמב"ן מדכתיב בתו עבדיך לשם ה' אלהיך ממה שלא הולרך יהושע לומר להם אחרי כן שיקבלו עליהם לעבוד את ה', ולימא למימר נמי שאע"פ שקבלו שלא לעבוד ע"ז מה שהולרכו להעריס היה להגלל מהשעבוד והמס, ות"ל מה הביאו הגבעונים ועירת מאד לנפשותיהו והלא בעומים היו מהחרימ בשלמה בעלמא ויתפסו בשקרותם כי לא נתכוונו רק להגלל מהשעבוד והמס, ולכן ג"ל שהם להגלל מהמיתה נתכוונו, והתשובה לזה כתב הרמב"ם בפ' הנ' לפי שעלה להם בכלל ולא קבלו ולא ידעו מעשה ישראל ודימו שסוד הין פותחים להם בשלום, ובעקבותיו יצא סמ"ג בעשין קי"ו, והרמב"ן ז"ל הביא בפ' הנ' שהגבעונים לא היו יודעים מעשה של ישראל בקריאת השלום והקדימו

לפני רבו עד שיהא רחוק י"ב מיל כמחנה ישראל והא ר' מנא רבך יתיב בציפורין אמר לון ייתי עלי דלא ידעית מן ההיא שעתא לא אורי:

ד ארשב"ג שלש פרסטיגיות שלח יהושע לא"י עד שלא יבנסו לארץ מי

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

הלכה ד ייתי עלי. נמצא, יבא עלי כך וכך, אם ידעתי: פרסטיגיות. גזלות: ארץ

מקבלים תוכן אחרי שאמר הקב"ה לא תחי כל נשמה כל מרבה אפילו שיתגיירו, והטעם שגלוי וידוע לפני הקב"ה שאפלו עובדי ככבים אין בא לשלום גר צדק שרלו לקרבו, וכן הטעם בשמלן, וכזה טעה שמואל ואביי שאין לא תחי, ועשה מזה ממה שויס ולמ"ד שמקבלים אז' עו"נ גרים מקבלים

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ד ארשב"ג שלש פרסטיגיות שלח יהושע וכו', נ"ל דפליגי בפלוגתא דאלפי ביבמות פ"ב בגירי תריוהו אם הם גרים לו לא, ומיהו אפשר אפשי למ"ד דס"ל בגירי תריוהו אפשר גרים דמודה בהאי שאין מקבלים אותם אחר שנתגיירו לקדבו, וכן הטעם בשמלן, וכזה טעה שמואל ואביי שאין לא תחי, ועשה מזה ממה שויס ולמ"ד שמקבלים אז' עו"נ גרים מקבלים

והקלימו קודם שהבוז להם פרוסדוגמת של יהושע, ולכ"ח וגירא מאד לנפשותיהם, ועוד כתב ז"ל שפי' והיה אם שלום תעניך בעת הקריאה לכל אם מיהו מתחלה שוב אין מקבלין לותם, והגבעונים מילתו בפרוסדוגמת ולא היה הדין לקבלם: ולי ליפשר להשיב, שלא בטחו הגבעונים בפרוסדוגמת פן תהיה מחבולה כדרך המלכים ובקשו ישלים לעשות מלחמה יעשה עמו, שבטחו להם בהשבעם לותם, ולכן הזיקו עלמם בחים מלרן מרחק לכבוד ה' כדי שיהחבוש ויטבעו להם, ומבת הקפדת ישראל עליהם, כתב הרמב"ם שם מפני שכרתו להם ברית והרי הוא אומר לא תכרות להם ולאלהיהם ברית, והרמב"ן ז"ל דמה זה שהגבעונים בודאי קבלו עליהם שלא לעבוד ע"ז כנו', וכיון דכן מותרים היו בברית ההיא כמו שהיו מותרים בישיבת הארץ שמיתין לה נאמרו שלא קודם התשובה כמ"ש פן ימעילו לותך לי, והוא ז"ל השיב שטעם ההקפדה מפני שהיה לקבל מסים ועבוד עליהם, והם כרתו להם ברית להיותם שוים להם בעלי ברית ועוזרים זה לזה במלחמותיהם בחשבם שהם ערים רחוקות מאד מן הטעים שאין דעתם לבוא עליהם כלל, ולפיכך קלקל יהושע ואמר ועתה ארורים אתם שהן מן הטעים התרוחים שאלרם ה', ועשה להם כמשפט הרחוי לעשות בהם לקיים מ"ש למם ועבדוך במה שנתנם חוטבי עלים ושואבי מים, ולפ"ז ניחח כמי מ"ש חולי בקרבי אתה יושב ואין תכרות לך ברית, ולשטה זו הח דקקן הכח עד שלא יכנסו לארץ מעשה כך היה שמחו הקדים יהושע לשחול בשלומם, וה"ה דאחרי כן כמי מקבלים לותם אם ישלימו, אבל הדבר קשה לשטה זו הח דאמי בספרי כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקרחת אליה לשלום, במלחמת הרשות הכתוב מדבר, דכיון דאפי' בז' עו"ג יש קריאת שלום שמקבלים בתשובה, היכי מוקי קרא במלחמת הרשות דוקא, ואף שהרמב"ן ז"ל כתב וז"ל, והכוונה לרבותינו לומר בכתוב הזה שלא נאמר שהספרא בכולה בחלק בין שמי המלחמות אבל קריאת השלום אפי' במלחמת מצוה היא שחייבים לקרוא לשלום אפי' לז' עו"ג וכו', יפה תפס עליו הרמ"ס ז"ל בפ' תקת, שזה הפי' אין בו מלת, שהתורה נדרשת בפי' בכולן הפ' כן תעשה לכל הערים הרחוקות וכו' רק מערי העמים האלה וכו', לא תחיה כל נשמה, ומאי אחת אמרת דספרי לאשמעינן שכולן הפ' אחת בין ג' המלחמות, אלא ודאי משמע דעל התחלת הפ' אחת למימר דבמלחמת הרשות לבד מדברת, ולענ"ד ליפשר לאחרן, כי לא בא אחת לומר דדוקא במלחמת הרשות יהיה הדין הזה, אלא משום דק"ל לומר לשון כי תקרב דמשמע רשות, וכדרך שכתב רמ"י בפ' אלו נאמרין גבי אמרין לשון רשות בנעניים שבח"ל, והכי תניא בספרי כי תבא למלחמה במלחמת הרשות הכתוב מדבר, כי תבא משמע כשהעלה על דעתך, לה"ק דהכא במלחמת הרשות הכתוב מדבר, כלומר משום דמסיים בה כן תעשה לכל הערים הרחוקות דהיינו מלחמת הרשות נקט נמי דיבא ברישא במלחמת הרשות, ואה"נ דדיבא דרישא היינו נמי במלחמת חובה, ואולי זהו המכוון בתשובת הרמב"ן הנו': ואמנם רמ"י בחומש שכתב ז"ל, כי תקרב אל עיר במלחמת הרשות הכתוב מדבר, כמו שמפורש בענין כן תעשה לכל הערים הרחוקות וגו', נראה שתופס לשון המוספתא כפשוטו שאין דין קריאת השלום רק בח"ל לא בז' עו"ג, ומסכים לזה כתב בפ' אלו

כי שהוא רוצה להפנות יפנה להשלים נאמרין גבי וכתבו להן למטה למטן אשר לא ילמדו לחטא לעשות כתועבות הא למדת שאם חוזרין בתשובה מלמדין אותם וז"ל, למען אשר לא ילמדו

נרגשי

וגו' לעיל מיניה כתיב כי החרם תחרימם ודבר זה כתבו להודיע לפ' עו"ג היושבים חוץ מגבולי ישראל שלא נצטוו להחרימם אלא אותם שבתוך גבולם נצטוו להחרים כדי שלא ילמדו אותנו מעשיהם המקולקלים, אבל אותם היושבים חולה לה אם אתם חוזרים בתשובה נקבל אתכם, ובתוכה אין מקבלין שמחמת ירחה עושים, וה"ג לה בהדיה בתוספתא אם אתם חוזרין בכם אנו מקבלים אתכם עכ"ל, והרח"ם ז"ל בפ' חוקת ובפ' שוכטים התרוץ לקיים שאין פי' קריאת השלום אלא במלחמת הרשות כפשטו לשון ספרי, ותורף דבריו שענין הגבעונים רחיה על זה שאם היתה קריאת שלום תפילו במלחמת חובה למה הולרכו הגבעונים לבוא בערמה ולמה לנו להקושה לולי השבועה ככל מה שהקשיתי לעיל, ונתן לדחות התוכחת הרמב"ם והרמב"ן על זה, ופירש דהטיח דב' פרוסדוגמאות היינו קודם שיעברו הירדן אבל משנכנסו לא היו יכולים להשלים, לכך הולרכו הגבעונים להערים ולומר מארץ רחוקה בחנו כדבכתבו התום' בפ' השולח, ולמה שדחה הרמב"ן מדכתיב לא היתה עיר אשר השלימה וכו', שקרחו בשלום הכל כדלעיל, דחה הרח"ם דהתם בשלום דגלות מיירי לקבל שלא לעבוד ע"ז דבה"ג חיו היו משלימים כמו הגבעונים שקבלו שלא לעבוד ע"ז היו מקבלים אותם ולא היו רשאים להרגם, אבל מפני שלא היה בז' עו"ג מי שרלה לקבל זה, אע"פ שהיו רוצים להשלים ולהיות למס ולעבדות לא נפטרו מלא תחיה כל נשמה, והגבעונים כשמעו שיריחו ועי קבלו עליהם להשלים עם ישראל ולהיות להם למס ולעבוד ועם כל זה לא הועילם, לא ידעו שזה מפני שלא קבלו שלא לעבוד ע"ז וחשבו שהיא מפני שאין מקבלים מז' עו"ג כלל, ולכן הולרכו לבוא בערמה, ותלונת ישראל על הנשיאים לפי שנשבעו להם היתה על שריחו אותם, אבל מאחר כי תקרב אל עיר וקרחת אליה לשלום, בשלום שהוא הפך המלחמה מיירי שאינו אלא שיקבלו המס והשעבוד ולא יחוס אם יהיו עובדי ע"ז, וזה אינו נוגע אלא בערים הרחוקות שאינם מז' עו"ג שהם מלחמות הרשות שאין חשש פן יחטיאו לישראל אבל ז' עו"ג אין לפתוח במין שלום זה כל עוד שלא יקבלו עליהם שלא לעבוד ע"ז מפני שיושבים בקרבם וילמדו ממעשיהם, ועל מה שהלו בשלום סיחון שנראה שהלו אחרינו שיעברו בארלם לבד היו מניחים לותם, השיב מפני שלא קרבו עדין למלחמה עליו שלא היה דעתם להלחם בו עד שיכבשו ז' אחלה, ולא נלטוו ישראל לא תחיה כל נשמה אלא בשעת מלחמה דגבי כי תקרב אל עיר להלחם עליה וגו', כתיב לא תחיה כל נשמה כי החרם תחרימם, ולפי מה שהוקשה לו ממ"ש

רמ"י

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

מקבלים עמלק ג"כ, אבל בחתם טעם דבעמלק כ"ע מודים שאין מקבלים גרים, טעמא על מחה תמחה כפול הוא וק"ל:

להשיגיעו

רמ"י למען תאר לה ילמדו תחכם להודיע לע' טו"ג היושבים חוץ מגבולי ח"י וכו' כדלעיל, שברור מזה שאפילו הטו"ג הי' יכולים לה יקובלו אם לה יחזרו מע"ח, כתב דרמ"י בז' טו"ג מייבי ושכן מלה בקלת נוסחאות ור"ל זו' טו"ג שחדוקים בע"ח לחפי' שיקבלו שלה לעבוד ע"ח אם הם בתוך גבול ח"י לה יגלו, דחייבין דשמח מחמת ירחה עושים תשובה ויחטיחו לישרחל, אבל אם הם חין לגבול ח"י יקובלו בתשובה שחט"פ שיעשו מחמת ירחה חין לחוש שחין ישרחל למדין מהם, אבל שחר טו"ג שחינם חדוקים בע"ח כיון שקבלו מם ועבודות נקבלם חט"פ שלה קבלו עליהם לבטל ע"ח, ומ"ם למען תאר לה ילמדו תחכם דשמעינן מיניה דחפי' ז' טו"ג אם יעשו תשובה חינם מהרגים, חין זה חלה ז' טו"ג היושבים חוץ לח"י, ושלמה שהשחיר כל המותרים מן החמורי, לפי שקבלו שלה לעבוד ע"ח והם חינם דרים בין בני ישרחל ע"כ חורף דבריו: והם תמוהים שבתחלה הודה לדברי הרחשונים דבקבלת בטול ע"ח חפילו ז' טו"ג שבח"י מתקבלים, ולכן הוזקק לומר שהגבעונים הולרכו לבוח בערמה מפני שחין בשחלת שלום זו רק מם ועבודת עם השחרות ע"ח, ושוב סתר דבריו כמ"ש ז' טו"ג לה מהני להו תשובה חלה כשהם חוץ לגבול ח"י שהם העמים הרחוקים ולה ליושבים בתוך ח"י, ולפ"ז לה היה ל"ל שהגבעונים מפני שמעו הולרכו להטעים שהרי לפי האמת הולרכו להטעים כיון דלה מהניח תשובה ז' טו"ג שבתוך ח"י, ולה היה ל"ל דמשום דאין בשחלת שלום דכי תקרב חל עיר שלוק ע"ח הולרכו לחוקמיה במלחמת הרשות, דחפי' תימח שיש בכללו שלוק ע"ח לה מחוקק חלה במלחמת הרשות דאלו במלחמת מלוה דהיינו ז' טו"ג דת"י לה מהניח להו תשובה: גם מ"ש דלמען תאר לה ילמדו תחכם יתפרש על ז' טו"ג היושבים חוץ לגבולי ח"י, אבל שחר טו"ג דח"ל שחינם חדוקים בע"ח שלהן כל העמים ילכו חיש בשם חלהיו, והרי נחמר כי חתם רחיתם תאר יאמתם בחרן מלריס וגו' ותרחו חת שקיליהם, נרחה שכלם שויס בע"ח שלהם ולכן ח"ח לקבל בשלומו חט"פ שרש"י כודחי ז' טו"ג חלק בין היושבים בח"י ליושבים חוץ לח"י, ומ"ש להודיע לע' טו"ג ט"ם הוח ול"ל ז' טו"ג כמו שמוכרח מתוך ההלכה, מ"מ לה מיניו חלוק בין ז' טו"ג שחוץ לגבול לחי לשחר טו"ג בשום מקום, גם מ"ש שיחר החמורי שהעלה שלמה למם עובד לה היו דרים בין בני ישרחל, דבר תימה דבהדיה כתיב בניהם חשר נותרו חחריהם בחרן חשר לה יכלו בני ישרחל להחרימם הרי שבח"י היו עם ישרחל, גם תימה לפי דבריו החחרונים היחך ייחב מ"ם לה היתה עיר חשר השלימה דמשמע שהיו מקבלים תותם בשלום חלו עשו תשובה, ונניח מה שסותר דבריו גם בדבריו הרחשונים לה מלחתי טעם שחחר שהוח מודה שחם קבלו ז' טו"ג שלה לעבוד ע"ח הם מתקבלין יקשה עליו גם כן למה הולרכו הגבעונים לבוח בערמה ולמה כעסו העם על הנשיחים כמו שהוח הקשה לרחשונים, וכמו שהוח תירן לעלמו שמעו בריחו ועי שחשבו שמפני שחין ז' טו"ג מקובלים כלל הרגוש וכעס העם על שבועת הנשיחים מפני שבאו בערמה זה גם כן יוכל לחרן לדעת הרחשונים, וע"ק למה הולרך לומר דהסיח דג' פרוזדוגמת לה היה חלה קודם שנכנסו לחרן חימת שמ"ם הרולה להחלים ישלים מייבי בחנחי סיסלקו ע"ח וילדק חפי' חחר שיעברו הירדן, וע"ק מי שזקיקס לומר דכי תקרב במלחמת הרשות מדבר חימת דקריחת

שלום זה ע"מ שלה יעבדו ע"ח, וילדק חפי' במלחמת מלוה דחי משום שלה מזכר רק המם והעבדות לינה קושיח כי לה הולרך לזה דודחי שכבר הוזהרנו מקיום ע"ח כמ"ש תחבד תחבדון ולה תכרות להם ולחלהיהם ברית ולה יבנו בחרלך וגו', ולה הולרך כחן לחדש חלה המם והשעבוד שחפי' חם יקבלו גרות חם לה יקבלו מם ועבדות נהרגין, ועוד שהרי ל"ל שגם זו' טו"ג קרחו בשלום ט"מ שלה יעבדו ע"ח מדכתיב לה היתה עיר חשר השלימה, וכן כתב הוח שמעו כשמעו מיריחו ועי קבלו עליהם להשלים עם ישרחל וכו', נרחה דס"ל שהקדימו להם ע"מ שלה יעבדו ע"ח, וח"כ קשה למה לה נכתב בתורה מה שמלוה ה' לקרות בשלום חפי' לז' טו"ג ע"מ שיבטלו ע"ח כמו שנכתב מה שמלוה לקרות בשלום חחר טו"ג חפילו שלה ע"מ לבטל ע"ח, גם יש לתמוה שהניח סיוע מהתוספות דפ' השולח שנחבו שהולרכו הגבעונים לבוח בערמה לפי שמשנכנסו לחרן לה היו יכולים להשלים, כי דברי התום' החלו הן לפוס רישה, חבל חח"כ כתבו התום' דעל כרחין בחין רולים להשלים כתיב לה תחיה כל נשמה כדכתיבנה לעיל: והנ"ל דפלוגתה דחנחי היח דהסיח דספרי דתני למען לה ילמדו לחכם הח חלו עשו תשובה חין נהרגין, וכך הסיח דפ' השולח דתני לה יעבו בחרלך יכול בטו"ג שקבל עליו שלה לעבוד ע"ח, וכן סוגיית פ' השולח דקחמר מי חלה שבועה וכו', ס"ל דבעשו תשובה ליכח משום לה תחיה כל נשמה, חבל ההיח דספרי דתני כי תקרב חל עיר במלחמת הרשות כתוב מדבר, וכן הח דתני התם ושיה כל העם הנמלח בה לרבות כנעניים שבתוכה ס"ל דלה נחמר קריחת שלום ד' טו"ג דת"י ד"ל מה תילמריך לרבויי כנעניים שבתוכה הח חפי' בכנעניים נופייהו בח"י נחמר קריחת שלום וקיומס למם עובד, וכן הח דחמר במדבר רבה פ"ח מה נפשך יהרגו חותנו עוכריס של השבועה יקיימו חותנו עוכריס של הגזיה, ס"ל דלה מהניח תשובה ד' טו"ג שבח"י חלה לעולם נהרגין, וכן משמע מסוגיית פ' חלו נחמיין דמוקי הח דתניח ושביח שביו לרבות כנעניים שבתוכה ס"ל כר"ש ולה כרבי יהודה משמע דכנעניים שבח"י לכ"ע חין מקבלין חותס בתשובה, והייט דהוזקק רש"י לחוקמי ההיח דתני התם ר"ש וכתבו להן למען למען תאר לה ילמדו הח למדת שחס חוזרין בתשובה מקבלין חותס ביושבים חולה לה דוקח כדכתיבנה לשונו לעיל, וחף על פי שהרמב"ן הקשה עליו דהתי קרח בערי הטו"ג החלה תאר ה' חלהיך נותן לך נחלה כתיב, י"ל דר"ש ס"ק מכיון דחומן שבערי ח"י חינם נהרגים מלד עלמס רק למען תאר לה ילמדו, משמע שחילו עשו תשובה היו מקובלים ונחמין בשם כדי להניל נפשס מיסת ולה חשקה תורה חלה שמח תשובתס בדמעות ועוד יחזיקו בטומחתס ויחטיחו לישרחל, ח"כ נקטינן שהיושבים משם ח"ל חלו עשו תשובה ימלטו דשח ליכח למיחש שיחטיחו לישרחל דליחגטו גביהו ולגבי דידהו נחמין בתשובתס, חבל חין לחרן דמ"ם הרח"ם דחותס שהס מז' טו"ג חע"פ שהם ח"ל ילדק בהו מערי העמים החלה, דהח רק מערי העמים החלה לה משמע חלה ביושבים בתוך ח"י, ועוד דלר' יהודה דס"ל דכל שהוח מז' טו"ג חינו מתקבל בתשובה ולה מוקמינן הח דילפי' מלמען תאר לה ילמדו דשם עשו תשובה חינם נהרגים חלה למסרי בשחר טו"ג כמ"ש שם שם **מתום' מהי ליכח למימר** חלה שלריך להשיב כדחמרן: ואמת **שדבר** שלדברי התום' שהשיבו בפ' השולח הח דר"ש וכתבו

דהוה

והמוח קרח דז' עו"ג כתיב כדכתיבנא לעיל ס"ל דלר"ש לפילו ז' עו"ג שבח"י אם מוזרין בתשובה מקבלין אותם, ולפ"ז מהיה דעת ר"ש כהני תנאי דלעיל דס"ל דאפילו ז' עו"ג בח"י מקבלים אותם בתשובה, אבל שאר התוספות דחוקה דח"כ מ"ק אתם כמתן אזלת הא דתניא ואביא שביו לרבות כנענים שבא"ל אם מוזרין בתשובה מקבלין אותם כמתן כר"ש, והא לר"ש לפילו כנענים שבאתן מתקבלים בתשובה, ולריך לומר דלא שני ליה לגמרא בין כנענים שבח"י לשבא"ח, ומשום דשביו שביו בא"ל מיירי דמלחמת הרשות הכתוב מדבר ביבה בהו כנענים שבתוכה והוא הדין כנענים שבאתן, וזה דוחק דמסברא לא דמיין להדדי, אך קשה דאי הא דספרי גבי כי תקרב אל עיר וגבי והיה כל העם הכתיבנא ס"ל שאין מקבלין בתשובה ז' עו"ג שבח"י והוא דספרי גבי למען לא ילמדו דהני אתם עושים תשובה אין נהרגין ס"ל שמתקבלין בתשובה כדכתיב קשה הריעה כאד תנא וסיפא כאד תנא, וי"ל לרש"י דהא דהני אלמען לא ילמדו אתם עושים תשובה אין נהרגין בתוכן שמן לגבול ח"י דוקא מיירי כהיא דר"ש דפ' המ', ולא ס"ל כהנהו דפ' העולה דכתיבנא, ולדעת התוספות דלא שני להו בין כנענים שבח"י לשבא"ל י"ל דמכנענים שבא"ל דרבי ילפינן נמי קריאת שלום לשבח"י, והא דילפינן הכא היה כל העם הנמצא לרבות כנענים שבתוכה ולא שני ביולפותא דלמען לא ילמדו דעיקר טעמא לקריאת דכל העם ממיך כדרך שכתבו התום' בפ' המ' לר"ש דעיקר טעמיה לקריאת דוחבית שביו שמיך, ומאי דמוקי קרא דבי תקריב במלחמת הרשות משום דמרבינן כנענים מכל העם הנמצא שם, ואלו נוף הפ' מיירי אף במלחמת ז' עו"ג לא הוה לריך להאי רבויא, וא"ת אמאי נקט קרא כי תקריב דמשמע מלחמת רשות ורבי כנענים מכל העם למה לא אתם שיאחל לשלום בעיר שבא להלחם עליה ויכלול אפילו מלחמת חובה, י"ל דא"כ הוה אמר דוקא כשעיר ח' משלמת וחוזרת בתשובה מתקבלת אבל יחידים לא וכנענים שבתוך עם אחר כיחידים דמו, ונמלא לפ"ז דכל הני דספרי ס"ל דז' עו"ג לעולם תשובתם מתקבלת ודלא כדכתיבנא לעיל, ומ"מ אפי' לשטת התום' כמליכו למדין דלר' יהודה אין ז' עו"ג מתקבלים בתשובה אפילו בח"ל, ולמדנו לעולם דפלוגתא דאמוראי היא אם ז' עו"ג שבא"י מתקבלים בתשובה, ולריכים אנו לתרץ למ"ד שאין מתקבלין אותם הכתובים שמסם הוכיחו הרמב"ם והרמב"ן שאם מתקבלין כהלעיל, והנה למה שהוכיח מקריאת שלום דסיחון יפה הכיב הרש"ם דשאני התם שלא הלכו להלחם עמו ואחמהא מהרמב"ן שהרי גם לשטתו ס"ל כן שהרי הוא מודה שאין קריאת השלום לז' עו"ג אלא ע"מ שלא יעבדו ע"ז שנאמר על תנאי התם והעבדות המפורש, והרי אין גם ז' מאלו בדרך מסיחון רק לעברה בתרנך אלא ודאי דהתם שאני

גרגשי פינה והאמין לו להקב"ה והלך לן לאפריקי (יהושע לו) עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם זן אפריקי גבעונים השלימו. (יהושע י) וכי השלימו שלשים ואחד מלכים יושבי גבעון את ישראל עשו מלחמה ונפלו:

א"ר

כדאמרן, ולמה שהוכיח מהלמה י"ל דדוקא בעת קבלת התורה שהיתה גזר הכתוב אלא לקבלן פן יחטיאו זה ישראל כי אין התוכחה שלימה אלא מפני היראה, אבל הנכנעים שבימי שלמה כבר נתוכחה ע"א מהם בכמה דורות שהיו מיהודא עד שלמה ולילה בהו משום פן יחטיאו וכו', ולמה שהוכיחו מלא היתה מיד אבר השלימה, יש לומר שהכוונה אלא הקדימו להשלים קודם שהתחילו במלחמה הרשעה דבהאי גונא לכ"ע מקבלים אותם, וכמו שהולרכו התוספות לומר בפ' אלו נאמרין דלא נחלקו ר"י ור"ת אלא בשאר כנענים שאין לגבולים אם מקבלין אותם לאחר מכאן אבל קודם שהתחילו במלחמה מקבלין לכ"ע כדי שלא יקשה מרחב שהיתה מכנענים בתוכה וקבלוה ונשתה יהושע, ותע"פ דעוד תירלו דשמח על פי הדבור נשתה לא מיתוקק בהני שהרי המרגלים שנשבעו לה ולכל משפחתה לאו גבילים היו דפנתם וכלב היו כדלילת במדבר רבה פ' אלה לך, לילך הופר להני ליעבד לעזה, ואם מפני התום שנשבעו לה היאך קיימו לה חת"כ, דליכא למימר הכא מפני חלול השם כדאמר בנכנעוים, דשאני התם שידעו כל ישראל והעו"ג ואיכא חלול ה' אלא עכ"ל דקודם שהתחילו במלחמה היו מקבלים לכ"ע, ומהשתא לי הא דג' פרוטוגמא דוקא נקט קודם שיכנסו לארץ ס"ל כהני תנאי דאין מקבלין אלא קודם שהתחילו במלחמה ולי לאו דוקא נקט ס"ל כהני תנאי דס"ל דאף לאחר כן היו מקבלין, מיהו מהא דאמרינן בדברים רבה פ"ה יהושע היה פורס דיוטגמא בכל מקום שהיה הולך לכבוש וכו', משמע ודאי לאחר שנכנסו בארץ שהיה הולך ביחוד לכבוש לשום ה' מעבי ח"י היה פורס הדיוטגמא, ולכן י"ל דההיא דנקט הכא קודם שנכנסו לא"י לאו דוקא, לי נמי דתני אמאי ואליבא דרשב"ג: גרגשי פינה והאמין לו להקב"ה, אין ספק דהכי גמירי לה ומקרא מסייע ליה כי כשקבל יבין מלך תלוד המלכים כדי להלחם עם ישראל כתיב ושלח אל יובב מלך מדון ואל מלך שמרון ואל מלך אכשף ואל המלכים אשר מנפון בהר ובשרבה וכו', ובשפלה וגו' הכנעני ממזרח ומים והאמורי והחתי והפרזי והיבוסי בהר והחוי תחת חרמון וגו' ואלו גרגשי לא נזכר, גם בספור כלל המלכים המוכים כתיב ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהושע בעבר הירדן וגו', בהר ובשפלה וגו', החתי האמורי והכנעני הפרזי החוי והיבוסי, ואלו גרגשי לא כתיב אלמא שלא נלחם ומכיון דלא נכתב שהשלימו כמ"ש בנבעון נראה שהלכו להם והא דכתיב את הכל לקחו במלחמה, י"ל דלא קאי אלא אמקומות דלעיל מיניה דכתיב מן ההר החלק העולה וגו', ועד בעל גד וגו' אבל מקום הגרגשי לא היה שם, ר"ק דיהושע אמר וילחמו ככם בעלי ירימו האמורי והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי החוי והיבוסי ואתן אותם בידכם, וי"ל דדוקא בעלי ירימו

דהוו

פירוש הקצר מש"מ ושי"ם

ארץ כארצכם זן אפריקי. הכי גמירי לה, משמע שהיא תשובה כפ"י, כמו שאמר מלך אשור, והגרגשי זכה לזו, עי' שהאמין להקב"ה:

ויהוו כהו מז' טו"ג לאכל בעלי מלכות הגרגשי לעלמה לת נלחמו ללת עמדו ופינו :

ה לבשיגיעו גליות כו', עניו זה מפורש בשמות רבה פ' כ"ג דדרים התם לתי מלבנון כלה גו' על גלות השכינה עם ישראל מביא המקדש וחזרתן עמה מהגליות ועלה קאמר תשובי מרחם לאמה כי הר הוא ושמו לאמה עד לותו ההר לרץ ישראל ממנו ולהלן חוזה לארץ וכשיגיעו הגליות לשם שהוא תחלת בונה לארץ יהיו לומרים שירה, ודרים תשובי לשון שירה כי שניהם מעשה ה' ועל שמחתם בה"י יתרוממו לף יהיו בהגעתם תליה ויהכן שהשירה על הגאולה ולפי שלת הוכשרו כל התרועות לומר שירה תלת ה"י לת יהיו עד בונה לשם, שלף על פי שמשגלו הוכשרו כל התרועות לומר שירה כדאיתת בפ"ק דמגלה תיפשר דמשתם נגחלין תע"ג דלת בתו לארץ חזרו שתר תרועות לתיסורן :

ה א"ר יוסטא בר שונם לבשיגיעו הגליות לטורי אמנה הן עתידות לומר שירה מ"ט (שיר ד) תשורי מראש אמנה :

פרק כלל גדול

א מעין של בני העיר, פרש"י שמוסך והולך לעיר אחרת ותין בו תלת כדי סיפוק שתייתם של בני לותה העיר הרשות בידן להשמיו שלת ילך לאותה עיר אחרת שלמטה הימנה לפי שהמים שלהן הם והמים הרשותן אחרים ובהמתן, אם יש במעין כדי חיותן של בני העיר ותין במה שנשאר במעין להשתפק בהמתן ותבני עיר אחרת ותם יעכבו המים לבהמתן לא יהיה לבני העיר האחרת מים לשתות : בביתתן ותיי אחרים, שים לבני העיר ולבהמתם להשקות ממעין אחר ותין כניסה להם תלת זה ולף תיי אחרים תלוין בו ותין בו תלת כדי שיעור של ת' מהן : בביתתן קודמת לח"ת, זו דברי יוסי אבל לרבנן תיי אחרים קודמין כדאמרינן בפ' תלו נדרים ומעמיק דר"י מפרש התם דס"ל דכביסה נמי תיי נפש כי לביסת בגדים הלותים מביא לידי שנעון ומקרא דייק דאפי' תיי נפש כי הא גווצא קודמין לחיי אחרים : **עבד** תמיל, נהמן במערה ג' יומין להתבודד שרלה לעמוד על מעש דבר זה כלו' מכלן שחיי העיר הזאת קודמין, בת אלל כ"י כ"ח ת"ל היכן היית ג' ימים תלו תמר לו נעשיתי טמון במערה ג' ימים שבקשתי לעמוד על מעש זה קרת לבנו תמר לו השיבה מעש זה מיון וכו' ויהודה תיט הוא ס"ל דתין לעמוד במקום תיי לחרים מפני חייהם דמתי חזית דמת דיוך סומק מפי כדתמר בפ' כל שעה ותע"ג דלת קתלי להו בידים הוה ס"ל כדדרש בן פרטת שניהם שהיו מהלכים בדרך וכיוך לחד מהם קיתון של מיט תם שותים שניהם מהיט ותם שותה ת' מהם מגיע ליעוד מוטב שיעמו שניהם ויתותו ותל ירתה ת' מהם במיתתו של תביריו כדכתיב' בפ' ליהו נפך ותע"ג דתני התם עד שבת ר"ע ולמד ומי לחיך עמך מייך קודמין לחיי תבריך לא ילפי' הכת מינה וכן בן פרטת דלת דרים עמך כר' עקיבת משום דחיפשר למדרש עמך לעולם תפי' שיעמע מיותך וכדתמר לקמן בפ"ק דקדושין גבי עבד עבדי דתמר הקושה עבד עבדי כקושה תדון לעלמו דפשתים ליו לו תלת כך תמר

תם שוכב עליו בעלמו ליעו מקייס כי טוב לו עמך ותם ליעו שוכב עליו וגם ליעו מוסרו לעבדו זו מדת סדום ולא תמרינן כי טוב לו עמך טובתך קודמת לטובת עבדך, ות"ת ור"ע תמתי לא דרים עמך דהכא כעמך דעבד דמסתמא מודי בהניא מדקניא סתמא כי טוב לו עמך עמך במתכל ועמך במשתה-כו' עד מכאן תמרו כל הקושה עבד עבדי כקושה תדון לעלמו ולא קתמר גמרא דר"ע פליג עלה תלמא הלכתא היא ותי כ"ע פליו עלה קשה הלכתא להלכתא דהא בהניא דתייך קודמין קי"ל כר"ע, וי"ל דגבי ותי לחיך כיון דמסתברא טוטב יותו שניהם כדבן פרטת ע"כ עמך תילטריך לאשמעינן דתייך קודמין לכל גבי עבד דמסתבר דטובת התדון קודמת לפילו דכתיב כי טוב לו דדיו לעבד להיות כרבו ע"כ עמך למימר שהעבד קודם לתדון ותיפשר דרבנן דהכא מודו בהניא דר"ע ומ"מ מהתם לת יליף דשתי התם שקיתון המים הוא בידו והוא שלו לגמרי לאכל מי מעין שעדין לא זכו בו לגמרי כי לא בא לידם לף על פי שהוא עובר בעירם ס"ד דדבר של

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ה לבשיגיעו הגליות לטורי תמנה הן עתידין לומר שירה, כ"ל לפי שהם היו קבורת מעה ותהרן וכשבאת לשם יבא מעה ותהרן עמהו ושם בעיר שיר חדש ובמ"ש חז"ל מז יעיר מעה שר לא נאמר תלא יעיר ונלמד ת"ה מזה וק"ל :

א מעין של בני העיר וכו' עד חייך קודמין הם לתהרים, כתב יפ"ת דשם מוכיח דר"ע דס"ל חייך קודמין ודלא כס"ם ול"ל דר"ע מודים זה דלא ס"ל לביפ הכי תלא דווקא בספק לו שמא יתלא עוד מים בדרך דהוה תלוי ספק נפשות שלו אבל כשבטוח לו שגם הוא יתות מודה עוד יש תילוק דשם מיירי בדבר שהוא שלו והכא מיירי בחיי דהשקר ותה שמקשה יפ"ת למה לא דרשינן עמך בגי עבד עבדי כי טוב לו עמך שטובתך קודמת לטובת עבדך ובאמת לא קשה דשתי שהכא שלו ומי

הלכה ה לבשיגיעו הגליות. מיד כשיגיעו לגבול מי יפיון : תשורי. קרי תשירי :

פרק כלל גדול

הלכה א מעין של בני העיר. שמוסך והולך לעיר אחרת, ותין בו כדי סיפוק לשתייתן : הן ואחרים. למייתן ולחיי אחרים, מייתן קודמין, ורשות בידם לטוחמו, שלת ילך לעיר אחרת : אחרים ובהמתן. אם יש במעין להספיק להם ולבני עיר ג'...ת, אבל תין במה שנשאר במעין להספיק לבהמתן, ואם יעכבו המים לבהמתן, לא יהיה לבני עיר אחרת מים, בני עיר אחרת קודמין לבהמתן, ותיון רשתין לשתות עבור בהמתן : בביתתן וחיי אחרים. אם תין במעין תלא כדי שיעור אחד, או לטורך חיי בני עיר אחרת, בביתתן קודמת לחיי בני עיר אחרת, מפני שבביתה היא חיי נפש : עבד שטייר במערתא. נעשה עצמו נמהן במערה, לעיין ולצטוד על טעמו של דבר, מיון וכו' : הן תויותה. היה חייט :

על הפקר הוא וזכו בו הכל בשוה ומ"ל לעכבו בידים ופשמו ליה מדכתיב תהיינה עיר וחמ"כ מגרשיה דמשמע דבדבר הבא מעיר למגרש העיר קודמת, ומהא דדרים בספרי כי יהיה בך לאביון מאחד מאחיך בתלך עניי עיקך קודמין לעניי עיר לאחרת נמי לא יליף דהתם נמי י"ל דכיון דהממון בידו מקדים לעניי עירו לגבל בדבר על הפקר הכל שוין: תהיינה עיר ועיר, משום דקרא יתירא הוא דהא כתב בכל הערים מגרש דרים תהיינה כמו תהיינה לומר שחיי העיר קודמין לחיי לאבי מגרשיה: דלא פלתה. ל'הפלה כמו פול תחתי לאוכר דלעיל בדמתי ס"פ המקבל וכ"ל מי גרס שלא ידע שלא הפיל עצמו ללמוד לגבל חביריו המחדדים זה לא זה בגחומו ולקמן סוף נדרים גרסי' דלא יפתה:

א"ל אביב ההן טעמא מנין שחיי העיר הזאת קודמין לחיי עיר אחרת א"ל (יהושע כא) תהיינה הערים האלה תחיינה עיר ועיר ואח"כ ומגרשיה סביבותיה א"ל מאן גרם לך דלא פלתה עם חביריך:

פרק הפיגם

א רשב"י הוה עבר בשמיטתא וחמא חד מלקט שביעית א"ל ולית אמור ולאו ספיחין אינון א"ל ולא את הוא מתירן אמר לו ואין חבריי חלוקין עלי קרא עלוי (קהלת י) ופורץ גדר ישכנו נחש וכן הות ליה רשב"י עבד טמיר במערתא תלת עשר שנין במערת חרובין דתרומה עד שהעלה גופו חלודה לסוף תלת עשר שנין אמר לינה נפק חמי מה קלא בעלמא נפק ויתיב ליה על פומה דמערתא חמא חד צייד צייד ציפרים פרס מצודתיה שמע בת קלא אמרה דימוס ואישתיזבת אמר ציפור מבלעדי שמיא לא יבדא כל שכן בר נשא חמא דשדכן מיליא אמר ניחות ניחמי בהדין דימוסין דטבריא אמר צריכים אנן לעשות תקנה כמו שעשו אבותינו הראשונים (כריתות לג) ויחן את פני העיר שהיו עושין איטליסן ומוכרים בשוק אמר נדכי מבריא והוה נסב תורמוסין ומקציץ ומקליך וכל הן דהוה מיתא הוה טייף וסלק ליה מן לעיל חמתיה חד עובד כוכבים אמר לינה אזל מפלי בהדין סבא דיודאי נסב חד מית אזל ואטמריה הן דדכי אתא לגביה רשב"י א"ל לא דכית אתר פלן איתא ואנא מפיק לך מן תמן צפה רשב"י ברוח הקדש שנתנו שם ואמר גוזר אני על העליונים שירדו ועל התחתונים שיעלו וכן הות ליה. מי עבר קומוי מונדלא שמע קליה אמר הא בר יוחי מידכי טבריא א"ל יבא עלי אם לא שמעתי שטבריא עתידה ליטהר אפילו כן לא היתה היית מיד נעשה גל של עצמות:

א רשב"י הוה עבר בשמיטתא וכו', עד ופורץ גדר יפשכו נחש הלא הוא כתוב לעיל פרקא קמא דברכות סימן י': עבד טמיר, בפ"ב דשבת מפ' שסבת המתמתם מפני שהלסיטוס למלכות על שדברו בגנותם, גם בשבת יליתם לבסוף וכן בעניים דמפ' בשמוך מפרש התם בעין אחר: שמע בת קלא, מה' היה הדבר כדי שיבין לתשובו לגתת מעם: צריכין אנן לעשות תקנה, שלריך לדעם להחזיק טובה למקום שקבל מעם הגלה, והך הגדה פליגא אפ"ב דשבת דקאמר שמפני שנעשה גם לר"ש ב"י הוא שבקש להמיבן כמו שעשה יעקב כשגילול מיד עשו: נדכי טבריא, שהיו מקומות שהיה בהם ספק טומאה שנאבד שם קבר והיה לעבר לכהגים לסבב אח הדרך כדמפר' בפ"ב דשבת: וכל הן דהוה מיתא סליק, פרש"י שהיה לוחש על החתיכות וכפ"ב דשבת פי' שהיה בדרך גם והכי מפרש בפסיקתא דהכא: אמר הא בר יוחי מידכי טבריא, היה כמלעיג עליו לוך לאם לומרים שמהר בר יוחי את טבריא והלא שמעתי לומרים שנמלא לאחר כך שם הרוג ל' וידע רשב"י כי שקר היה מדבר וקפץ בשבועה ואמר יבא עלי כך וכך אם לין בידי הלכות רבות שטבריא היא טהורה מלבד התיקון שאני שמיתי כי לא היה לריך לחוש אל הספק דאולי הוה בית הפרס או שהיתה הטומאה בלופן שהיה בוקעת ועולה וכיולא אלא שהכהגים היו מחמירים בדבר:

מן

רבי

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ומי נסס ועיב בלמ"ס מסברא מייך קודמין מלא מסוס דיל דילמא ספק נפשות שאני שלא לדחות ודאי נפש אחד וק"ל:

אחר

פירוש הקצר ספ"ם ושי"ם

אגיב ההן טעמא. ענה לו סעמם הזה, ל"ל מדכתיב מהיינה הערים האלה עיר עיר ומגרשיה סביבותיה, ודרשינן מהיינה לעיר ועיר לכל ערכיה, ואח"כ לגורך סביבותיה: דלא פלתה. שלא למדם עם חביריך, שנשמעת במערה בפני עלמך: אגיב. ענה:

פרק הפיגם

הלכה א וכן הות ליה. כשכו נמצ: במערת חרובין. המערה היתה נקראת כן על שם הגם, שנכרת שם מיגן מרובין לפרישתו: לינה נפק חמי. וכי מיגני יולא לראות: מצודתיה. הרשת שלו: דימוס. הגלגי: לא יבדא. לא יאבד: חמא דשדכן מיליא. ראה שנשתו הדברים, שהלסיטוס תורתו למלכות: ניחות. ירד לראות את המרחלאות שבטבריא: איטליסין. מיגוי שמוכרין שם בשר: נדכי:

ב אין חיה שבהר גדלה בעמק, מפני שחויר הבר משונה משל עמק ובהשתנות החויר תמות: דיקלטיאנוס, מלך רומי הוה לזן לבני פניים, כי הכניד עליהם טול מסים וארנוניות אמרו לו אמו הולכים ממלכותך למלכות אחרת אמר לו יומן שלו לא יגלו להם ואם יגלו להם יחזרו, אע"י שהם מורגלים בארצך לא יעמדו במקום אחר ואם קרלה לבדוק בדבר הבא לבתים ושלח לותם לארץ רחוקה ולבסוף הם חוזרים למקומם, עשה כן הביא לבתים ותשה קרניסם בכתף כדי להכירם ושלחם לאפריקי, ובסוף ג' שנים חזרו למקומם כי לא מצאו קורת רוח במקום אחר, והא דלא קאמר ליה מעטים הן מקום על יושביו כדאמר בב"ר פל"ד ליפצר שיועצו לא ידע בזאת, אי נמי שאף שהן המקום בעיניהם יגלו למקום אחר להמלט ממול המלכות, אבל מפני שהי החויר המזיק שאפי' החיות שהין בעלי דעה ירגישו בזה יסובו בעל כרחם: אייתי מדיין, הא דיקטן בבתים טפי משאר חיות מפני שהן יודעות לחזור למקומם שמסגולתם להכיר בדרך הליכתם לחזור בה כמודע:

ב רבי חזקיה היה טומר בשוק של קסרין ראה לאחד טועין מבושה של ליסור הפך פניו שלא לראותו כשהוא קורא לאשתו שיסייעוהו כשהוא פורקו טעם הטלא טיניו ממלות פריקה תע"ג דליכא לער בעלי חיים, כדי שיעשה מקומו מוכיח כדי להיות תוכחה לאשתו מקום ההוא שיזהרו מעשות כזה ברלותם שהוא הפך פניו מלהסתכל בזה הפורק משאו שלא לעזרו בפריקתו כדין הנושא משאו שלריך לעזוב עמו בפריקתו, וי"מ דר' חזקיה כדי שלא יפנה להביט היה שונה פרק זה בשביעית וליסור', ומעשה זה כדי שיעשה השמון בו רושם ולא יפנה כלל, וי"מ תני פרק שאותו הנושא המשאוי שנה ועבר בפניו פעם שניה ורבי חזקיה פרק הנשא מעליו ושאליכו תרלה בכעסו, ומה שפירשתי הוא הנכון: אמה דהן ילדת בר, אמו של זה ילדה בן, כלומר כי זה גבר בגודרין שעשה בן להוכיח אחתי המקום:

א הדא אמרה, פי' מהא דתנן רואה שגלה לעיר מקלט ולנו אחתי שעיר לכבדו יאמר להן רואה אחי למדנו שאדם הנושה מסכתת ל', והוא הולך למקום שמכבדין אותו בשביל שעשה כן לריך לומר להן אחי מסכתת אחת אחי יודע, דכי היכי דרואה לפי שאינו רלוי לכבוד כשטועים בו ומכבדין אותו לריך להודיעם, דאל"כ הוי כגונב דעתם, ס"ל זה שאינו רלוי לכבוד אלא בשביל מסכתת ל' ומועין בו רלוי לסלק טעותם, ואיכא למידק דבפרק גיד הנשה גבי הא דמכריזים בפל בשדות לבני חילת פריך והא קמטעי להו, ומאי אינהו הוא דקמטעו בפשיטו כי הא דמר זוטרא וכו', משמע דהיכי דליכו טעי ולא מטעין ליה שרי, ובשלמא לפי' התוספות דלפי' בסתמא אסור אלא שרי אלא היכא דאודעינהו והתם משום דליכבי להו לאסוקי אדעתייהו דטרפה הוא וכן גבי מר זוטרא דליכבי ליה לאסוקי אדעתייהו שלא לקרואתו היו בתים אלא לעורך עלמם לאכי שרי מסתמא י"ל דה"ל משום דלא הוה להו לאסוקי אדעתייהו אלא ידע אלא בחדא מסכתא דמסתמא מאן דידע בהא ידע בהא להכי לריך להודועינהו, אבל לפי' רש"י דבסתמא שרי ולא אסור אלא היכא דזה מטעהו כמוכר לו בחזקת שחומה, וכן הסותת מביות המכורות לחנוני ואומר בשבילך אני סותתן דומיא גונב דעתו קשה הכא אמאי לריך להודיע שאינו בקי רק בחדא מסכתא, וי"ל דשאני התם דאין זה נהנה בטעותו של זה רק מה שמחזיק בטובתו בחנם וכ"ש גבי טרפה שאינו מוסיף דמים מפני טעותו על מה שהיה נותן לו אלו ידע שהיא טרפה, אבל הכא זה נהנה בכבוד תורה ואיכו לאו בר הכי הוא וכן רואה שמתכבד במקום אדם כשר והוא אינו רלוי לכך וכיבוד מילתא רבתי היא לריך להודיע שלא ליהנות חנם: סליק מסכת שביעית שבע בעם אהלל לרוכב בערבות הדירה השביעית. ובעזר בונה עולמות. אתחיל ואשלים מסכת תרומות:

פרק השביעית משמטת

א אמר רבי יוסי הדא אמרה בר נש דתני חדא מיכלא והוא אזל לאתר ואינון מוקרין ליה בגין תרתי צריך מימר לון אנא חדא מיכלא אנא חכם: אמר

ג רבי חמא בר עוקבא בש"ר יוסי שיערו לומר אין החיה שבהר גדילה בעמק ולא גדילה חיה שבעמק בהר. דיקלטיאנוס אעיק לבני פניים אמרין ליה אנן אזלון א"ל סופיסטה לא אזלון לון ואי אזלון לון חזרון לון ואיבעית מיבדקא אייתי טבייז ושלחון לארעא דרחיקא ובסוף אינון חזרין לאתריהון עבד כן אייתי טבייז וחפי קרנתהון בכסף ושלחון לאפריקי ובסוף תלת שנין חזרון לאתריהון:

ג רבי חזקיה הוה קאים בשוקא דקיסרין חמא חד טעין עלל מן אסורא הפך אפוי דלא מיחמיניה תני פרק כל כך למה בדי שיעשה מקומו הוכיח שמע ר' יעקב בר אחא ואמר אמה דהן ילדת בר ריב"ל הוה מפקד לתלמידיה לא תיזבון לי ירק אלא מן גינתא דסיסרא, כלתוב לעיל מסכת דמאי פ"ב:

הלכה ב אין החיה שבהר. מחגדלת בעמק, וכן מיפכח, שחיכה מחגדלת חלא במקום שרגילה, ואם הולכת למקום אחר מוזרת למקומה: אעיק. היה מלער ומכניד פולו על בני פניים, אמרו לו, שממו הולכים ממקום הזה, אמר לו יאבדו אל תירא כי לא יגלו, ואם יגלו, יחזרו למקומם, ואם תרלה לנסות הדבר, שהטבע נוהג לחזור למקום שנולדו והורגלו שם, קח לנייך ושלחם למרן רחוקה, ולבסוף יחזרו למקומם, עשה כן לקח לנייך, וגיפה קרנותיהם בכסף כדי שיהיו ניכרים, ושלחם לאפריקי, ובסוף שלש שנים שבו למקומם: סופיסטה: יועץ המלך: טבייז לנייך:

הלכה ג עלל. משכול ענבים קטנים: מן אסורא. מפירות שביעית שלקטן באיסור: הפך אפוי. לד' חזקיה שיגו, שלא יראה כשהוא נושא פעם שניה ופורק המשא מעליו, ולא

מסכת תרומות

א אינו מפסיד כלום, שה' שולח ברכה בכרי שחפילו שיפרים מעשרותיו ישאר כמו שהיה לפילו לא היו מוליחין המעשרות, והייגו לל החומר יפי' מתכוונתו שחותו שהכוון שהוא מפרים למעשרות מן החומר יהיה כלומר ממה שמחברך החומר ולא משל ב"ה, ות"ת מלי רבותא שליגו מפסיד דעדיפא מיניה לאמר בפ"ק דתענית עשר בשביל שהתעשר, י"ל דהייגו רבותא שאפי' בכור עלמו ישתלח ברכה לף על פי שמפרים מעשרותיו במדה לו מסקל ולין הברכה שורה לא בדבר המדוד ולא בדבר המקול כדאיתא התם, דהיכא דהמדידה לעזרך המעשרות שריא ברכה כדאמר בב"ר פס"ד גבי וימלא בשגה ההיא מלא שעריס, שאע"פ שלין הברכה שורה על המדוד מדד לוחה מפני המעשרות, לי גמי י"ל דהכא במפרים בעין רעה דבכרי מיירי שלי קרא כדאמר בפרקין ואע"פ שהמעשרות כלילקן מדינא מ"מ משום עין רעה לין לו רק כנגד מעשרותיו, לבל המפרים בעין טובה עושר גמי ליכא:

א ר"י בן שאול מספר מעשה זה, שהיה לחת היתה לוהבת לעשות מלות הרבה, פעם לחת עלה לגלה עני לחד מהגה לפגיו לאכול כשהיה לוכל הרגיגה בבעלה שבת וכדי שלא ירלה העני שעיגו היתה רעה בעגייס העלמתו ומהגה לוחו בתוך עליתו ומהגה לפני בעלה שיאכל ולכל וגרדם ויתן לו בת כחם לבל ממה שהיה לפגיו והיה העני מסתבל בו כשעטור בעל הבית קס רלה לאכול ממה שהיה לפגיו, התחיל העני שהיה בעליה לדבר עמו להזהירו שלא יאכל שהכחם ממנו: הדא לחמרה יתן מותר, מהכא ילפינן דיתן לפני המאכל לא מיעיקין ביה משום גילוי דחימת יתן על הגחם, מכיון דזה רלה לאכול לאחר שיתן ולא חש משום גלוי וגחם זה שאכל מילתא דלא שכיחא היא ולא מייעיקין לה ופלוגתה היא בפרקין: בריר הוא, דחויי הוא דדמי דדילמא זה דאכל זה משום דבריר ליה שלא לאכל הגחם מחותו מקום שהוא לוכל כגון שהי' מבשיל קרוש ובמקום שאוכל עושה רושם, וגחם זה שאכל היה במקום לאחר מהקערה רחוק ממקום זה שאכל ב"ש, ולקמן בע"א גרסינן כריך היה, וגרסה שפירש שהיה מוקף שלא יהיה הגחצים נכנסים לשם כגון כרכתא מלי דסוף הלכה קמא דפרק חלו מלילות דהייגו דקליס המוקפין שאין שקליס ורמשים נכנסים שם ומה שהגחם לאכל דחק וכנגם וזה לא היה לחוש לזה: ואין לאסור משום ייחוד, בהמיה וכי אין לחם זו לאורה משום ייחוד שבחיחדה עם החיש ההוא שמא זיבתה, ומשני כיון דלא חשיד על ע"ד הבעל שהרי הזהירו שלא יאכל מאכילת הגחם כדי שלא ימות לא חשיד גמי חזות שהזלחי מבקש להמית הבעל כדי שחהיה לשתו מלויה לו בכל עת, והייגו כי לאפו ודס בידיהן, ויש לתמוה מה לורך להלי בעמת דהא אין החשה לאסרה משום ייחוד חלא ע"י קיטו וסחירה, וכשלחי נדרים אימא כי הך עובדא ולקאמר דאחתא שריא משום טעמא דקאמר הכא, וכתב הר"ן לאו למימרא דבלאו הכי לאיתתא לאורה דליתא שאין החשה לאסרה על בעלה חלא

פרק המפריש

א אמר רבי לוי בר חינא כל המוציא מעשרותיו כתיקנן אינו מפסיד בלום מה טעמא (יחזקאל מה) ועשירית החומר האיפה אל החומר יהיה מתכונתו:

פרק האשה

א רבי יוסי בן שאול משתעי אהן עובדא חד איתתא הוות רחמא מצוותא סגי חד זמן סלק גבה חד מיסכן יהבת קומוי מיכל מי אכל ארגשת בעלה איסלק יהבתיה גו עיליתה יהבת קומוי בעלה דייכול אכל נם ודמך ליה אתא חוייא אכל מן מה דהוה קומוי והוה מסתכל ביה מן דאיתער קם בעי מיכל מן מה דהוה קומוי שרי ההוא דעליתא מלולי ביה הדא אמרה ישן מותר בריר הוא ואין אסור משום ייחוד דלא חשיד על הדא (יחזקאל כג) כי נאפו ודם בידיהן:

מעשה

מסכת תרומות פרק המפריש

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

פ"ד א מל"ל ב"א המולית מעשרותיו כתקון לימו מפסיד כלום, ומקשה י"מ מלי לבוחיה והא מחזי"ל עשר בשביל שתתעשר וכ"ל שתעיגו בשגה שעשגזרה על כל השולם בתשובה, מ"ש על זה שהיה נזהל עלמו ימלא חשבונו עד ל' שתין, ולא יחסר בשביל המעשר שהפרישה ממנו:

מירוש הקצר מפ"ם ושמ"

הלכה א אינו מפסיד. שהקב"ה שולח ברכה בכרי, שחעיגו לאמר שיפרים מעשרותיו, יאמר כמו שהיה קודם שהפרים המעשרות: ועשירית החומר האיפה. המעשר מן החומר שהוא שלשים שתין, האיפה שהיא שלש שתין: אל החומר יהיה מתכונתו. מן החומר

פרק האשה

הלכה א חזות רחמא. שהיה לוהבת הרבה לעשות מלות, ובמס' ע"ז דף ל' לימא, ובעלה היה שוגע מלות: חד זמן סלק סעם אחת בת אליה עני אחד, וכשהלך לו לאכול, כשהלך, שרגילה שבעלה בת, העליהו לעני בחדר עליתה, ומהגה לבעלה לאכול, ובעוד שהוא לוכל, גרדם ויתן בתוך התבילה, בת נחם ואכל מזה שעומד לפניו, ובעני רלה כל זאת, לאחר שגיער מעשרו, והיה רוצה לחזור לאכול ממה שלפניו, התחיל העני שבעליה לדבר חגיו ולהזהירו שלא יאכל: גרדם: ישן מותר. בתמיה. הא חזיק דהגחם אכל כשהיה האדם יגן, וקשיה לאי"ד יתן לוחר: בריר הוא. בשוח היה הגחם, מפני שהיה רגיל עם בני הבית, ולא היה מתפחד מזה היגן, ולעולם לימא לך, בעלמא לימת יתן עליהם, ומחירא הגחם לאכול: משום ייחוד. וכי אין החשה לאורה משום ייחוד, שהחיחדה עם העני בחדר העליה: כי נאפו ודם בידיהם. שטות היא, החשוד על הגילוי חשוד על הסיכום לחיים, ומכיון שהעני ההוא לא חשוד על ע"ד, שהרי הזהירו שלא יאכל ממה שאכל הגחם, לא חשוד שמי על הגילוי:

מירמיסים

חלת בקיעו וממירה לו בעדי דבר ברור, חלת דחי לחו מקום דחי טעמא היה רחוי בקיעה בזה לכל בעל נפש לחזק לעצמו כדי לגחת ידי שמים, והכא לי חיפצר לומר כן דפריך ואין לחסור מקום יחוד מטעם דמדיחת הוא, ומשמ"ל דיחוד כי הדי הוי כדבר מבואר שכטמן מפני הבעל וס"ל דבדבר מבואר מפקינן לה מהבעל ואפי' ברחיים הבעל וכדעת קלת הפוסקים ומחלוקת גדולה יש בזה בפוסקים ופלוגתייהו תלוי בדקדוק סוגיית ההלכה בפ' כיצד תשת לחיו ואין כאן מקום להאריך, ומ"מ ק' כי לא מכר אם הוליך הבעל לשמו או לא ומאי פריך ואין לחסור מקום יחוד, ובסוף נדרים ליתא להך עובדא בענין אחר:

ב מדרש מירמיתיה, גרלה דבשבת הוה ומסתפקו אם מותר לטלטלו מפני הכלבים דפלוגתא דאמוראי היא בפ' כירה אם מלילין את האת מפני הדליקה, ואפי' תימא דידעי דהלכתא כמאן דשרי לחיפצר דקמיבעי' להו אי שריק אפי' טלטול גמור לא דווקא טלטול מן הגד, שאזה נחלקו הפוסקים, ת"ל אם לחפצר ע"י ככר או תנוק לא מטלטלים ליה חלת על ידיהם כמ"ש קלת מהפוסקים, והשיב ר' חנינא שאין לדחות שום איסור שבת מפני הכלבי' בגדון זה כיון דמדידהו לחכלי: שהיה גוחל את הכלבים, שהרי המרפה בשכרן ניתנה להם משום ולכל בני ישראל לא יחרן כלב לשונו, כדאמרינן במכילתא: שהיה מגלגל, כמו מזלזל וכמותו בדברים רבה פ"ה כלומר שלא היה חושש ליזהר ממשקין ותוכלין מגולין ולכן נעשה שלקה בדלקת עד שביום הכפורים הולרך להיות גלוחית מים בידו להלטנן בה מפני חום הדלקת, ותולי ע"י שאתה ממה שהטיל בו הגחם חרם חלה בדלקת: חד בר נש, חדם אחד נתגלה לו חביב של יין הלך בערב יה"כ לשפכה פיחו אחד אמר לו חנה לי שאשתה ותה, אמר לו חינו דבר מגולה בחמיה אמר לו חנה לי ואחדון יום הכפורים יעמד לי, כלומר שכוכות מלות

ב מעשה בטבח בציפורי שהיה מאכיל ישראל נבלות וטרפות פעם א' שתה יין בערב שבת ועלה לגג ונפל ומת והיו כלבים מלקקים בדמו אתון ושאלין לר' חנינא מהו מירמיתיה מן קומיהון אמר לון כתיב (שמות כב) ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשלכון אותו וזה היה גוזל את הכלבים ומאכיל את ישראל אמר לון ארפונון דמדידהון אינון אכלין. מעשה בחסיד אחד שהיה מגלגל בגילולי יין פעם אחת לקה בדלקת וראו אותו יושב ודורש ביום הכפורים וצלוחית של מים בידו חד בר נש איגלי ליה גרב דחמר אזל בערובת צומא רבא למשפכיניה חמתיה חד א"ל הביה לי נשתייה א"ל לאו מיגלי הוא אמר ליה הביה לי ומריה דצומא ליקום לא איספיק מישתי עד דאיתחלחל:

ג רבי זעירא הוה יתיב אייכל והוה דמיך יהב ידיה על תומנתא ואמר לון אדלקון בוצינא אדלקון ואשכחון שפיפונא שהוא דומה לשערא כריך עליה א"ל רשיעא לא הוינא זהיר בך. אמר רבי אמי צריכין למיחוש למה דברייתא חששין איסור דלא למיתן בר נש פריטין גו פומא ותבשילא תותי פיו: ותבשילא תותי טרסא, ומבשיל תחת המטה, וטעמא פי' המרפ"ש שאע"פ שהוא עוסק בסעודה שמא יפול בו דבר המזיק והוא לינו רוחהו, וקשה דת"כ מכוסה הוא לי' למשרי, לכל גרלה דטעמא משום לוח דעה כדאמר בפ' ערבי פסחים לוכלין ומשקין תחת המטה לפי' מחופין בכלי ברזל לוח דעה עורה עליהן, וכן פי' הר"ן מפני שהוא מקום זוהמת, ולי גרלה מפני שהוא מקום זיעה והיא כשם המוצ, לכל הרמב"ם כתב בפ' הנ' לא יתן לחדם פם ידו תחת שיחיו שמא נגע ידו במלורע או בשם רע שחידים עשקניות, גרלה דגרים פיסחת כגירסת הרי"ף ומפ' דהייגו פסח יד, ולעל"ד לפילו דגרסינן פיסחת הייגו פם לחם כגון פיסחת

סעודת ערב יום הכפורים לח יהוה חלין רעה כשישחנה בסעודת ערב יום הכפורים לח הספיק לשחותה עד שהחרם נתחלחל בגופו דהיכח דקביעה היזקה לח מחכין לחיסח חע"ג דשלומי מלוה חין מזוקן כדחיתח בשפ"ק דקדושין וגלוי קביעה היזקה טוי, ויחכן דדרך לעג הוח דקחמר הכי ומשום דלח הוה חייש לגילוי הוח שעשחה:

ג רבי זעירא היה יושב לוכל ומדה הנקרחת תומנחת ואמר להם הדליקו גר שהרגים רוחם על המדה ההיח הדליקו ומלחו שפיפון קטן דומה לשעורה לו דק כשער כרוך עליה, אמר ליה רשע לא הייתי יודע כך, בלומר כמעט הייתי נכשל בך שלא הזהרתני בך מפני קטנותך: צריכין למיחוש, לריך לחוש למה שהבריות מוסקין והייגו הכך דמני וחזיל ואין כאן משום דרכי החמורי: דלא למיתן בר נש, שלא יתן חדם מעות לתוך פיו וטעמא כתב הרמב"ם בפי"ב מה' רולח שמא יש עליהן רוק יבש שלו מוכי שחין לו מלרעים לו זיעה שכל זיעת חדם סם המות חון מזיעת הפיים, והר"ן כתב בפ' חין מעמידי' מפני זיעד כל חדם ממשמשת בהן ויש מהן חולים וזוהמתן דבקה בהן ותותה זוהמת קשה לחדם כשותה לתוך

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

הלכה כ מירמיהיה מן קומיהון · אם מותר להעבידו מלפניהן ולפלפלון: ארפונון. הניחו להם: מגלגל. היה שוחק וולוע: לקה בדלקת גלקה כחולי הדלקת מהחרם, מפני שלא נזהר ונחם ממה שנחנגה, וילחו לוחו יוצב ודוקק ביוה"כ ולולוחית מים בידו להקר עלמו מחוקף החמימות מחמת החולי: גרב דחמר. חביח יין: בערובת צומא רבא. בערב חגם הגדול, הוא יום הכפורים: ומריח דצומא. שחדון שהה לגום ממר, ו לחכול ולשחות היום, ישמוד לי שלא חזק מן החרם, ולשפ"ל לא הספיק לשחות ממנו דרך שחיה, כי"ת לחר שנעשה מעט ממנו, החחיל לשבשל, וקמ"ל דחין סומכין על היום בחקום שכנה: חלחול. שלשול, וכרפין נקביים:

הלכה ג תומנחא. שם כלי שמודדין בו יין: שפיפונא. שפיפון, הוא מין נחש: דומה לשערא. דק כשער, כרוך על הכלי, לשון לו, רשע וכי לא הייתי יודע בך, שכחתי ידי על הכלי ומלולי זה היית נכנס לחוך הכלי: בוצינא. נר: צריכין למיחוש. צריכין לומנו לחוש ולהזהר ממה שהבריות חומרים שים לחוש: דלא למיתן. ס"ח יתן חדם פרוטות לחוך פיו, משי שהפרוטות יש בהן ממשמשין בהן, ופעמים יש עליהן רוק יבש שלו מוכי שמין, חו זיעת החדם שהיח סם המות: ותבשילא. חסור לחת חבשיל תחת המטה, שפעם, משי

פיסתא דויקרא רבה פ"ט: מיצע סכינא גו פוגלא, לגעון הסכין תוך הלמון לו תוך התרוג ויניחנו שם, ועשמת פי' הרמב"ם והר"ן לפי שלינו ניכר ושמא יפול לדס על מודה וימות, ולי היה נראה מפני שמעלה חלודה וכנכנסת בלמון והתרוג ע"י חריפותם ומזיק לאוכליהם: כד שאלון, כשהיו שואלין לו על ספק גילוי היה לומר להם וכי ערב לנפשך לפי שאתה לריך להזהירך שלא תסתכן ואיך מזהר מעלמך לספק נפש: אין קטן קטן שימור, אם תרויח תרויח פחם, כלומר אם תהנה בדבר המגולה ולא תסתכן אתה מרויח מעט שהוא שווי לוטו הדבר שהוא פחם בעלמו, ואם תפסיד אתה מפסיד מרגלית, כלומר אם תסתכן תפסיד נפש ומצלת נכנס לספק לבוד נפש מפני ריוח כל דהו: אלו זבנת גרמך, אלו מכרת עלמך לעובדיס שהם לוכלי לדס, כדאיתא בפ' השולח היית נמכר במעות רבות וכאן אתה נמכר במעות מועטות, שאתה מסכן בנפשך בשביל הנאה מועטת ומאחר שאתה מסתכן טוב היה לך להמכר לעובדיס, וזו תוכחת מוסר:

ד רבי יאחי היה יולא מבית המרחץ וראה על מים כדיאלא שיעלה עליה הרחץ פעם אחת פעמים ידו ומלאו אלא פעם כל זה עלה אמר הרימו מעתי מכאן ואסמוך על ה' שיאמרני שהוא שומר לבסוף אלנו ואמו:

תוחי ערסא פיתא תחות שיחיא מיצע סכינא גו פוגלא סכינא גו אתרונא א"ר יוסי בי רבי בון כל זיעא דנפקא מבר נש שם מות הוא חוץ מזיעת הפנים בד שאלון לרבי יונתן א"ל ערבא דו נפשך אנא. אמר ר' ינאי אין קטא קטא שיחור ואין אובד אובד מרגלי א"ר שמעון בן לקיש אלו זבנת גרמך ללודיין הוה מזבין להו בדמין יקרין והבא בדמין קלילין:

ד רבי ינאי הוה מידחל מיניה סנין והוה יהיב ערסיה על ארבעה מרושין דמיין חד זמן פשט ידיה ואשכחיה גביה אמר אריסון מיניה (תהלים קטו) שומר פתאים ה':

ה חד בר נש הוה סני קופד דאימר חד זמן הוה אביל קופד עבר חד וא"ל דאימר הוא ואתבלעם ומית חמריא שרון בפונדקיא אמרו לו הבו לן טלפוחין ויהבון אמרו ליה הבו לן תינן ויהבון אמרין לו קדמיין הוון טביין מה אילין אמרין לון שזרתיה דחיוי אשכחון בהון ואתבלעיסון ומיתון:

ו כתיב (משלי יו) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלם אתו ר"מ אומר זה הכלב ריב"ל אומר זה הנחש רעייא חלבון חלב ואתא חויא ואכל מיניה והוה

ה חד בר נש הוה סני קופד דאימר חד זמן הוה אביל קופד עבר חד וא"ל דאימר הוא ואתבלעם ומית חמריא שרון בפונדקיא אמרו לו הבו לן טלפוחין ויהבון אמרו ליה הבו לן תינן ויהבון אמרין לו קדמיין הוון טביין מה אילין אמרין לון שזרתיה דחיוי אשכחון בהון ואתבלעיסון ומיתון:

ו כתיב (משלי יו) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלם אתו ר"מ אומר זה הכלב ריב"ל אומר זה הנחש רעייא חלבון חלב ואתא חויא ואכל מיניה והוה פתחים שהרי לפילו בכאן עלה ולא הועילני אלא שמירת ה' שמומר למי שאינו יודע להשמר:

ה חד בר נש חד הוה סני קופד דאימר חד זמן הוה אביל קופד עבר חד וא"ל דאימר הוא ואתבלעם ומית חמריא שרון בפונדקיא אמרו לו הבו לן טלפוחין ויהבון אמרו ליה הבו לן תינן ויהבון אמרין לו קדמיין הוון טביין מה אילין אמרין לון שזרתיה דחיוי אשכחון בהון ואתבלעיסון ומיתון:

ו כתיב (משלי יו) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלם אתו ר"מ אומר זה הכלב ריב"ל אומר זה הנחש רעייא חלבון חלב ואתא חויא ואכל מיניה והוה פתחים שהרי לפילו בכאן עלה ולא הועילני אלא שמירת ה' שמומר למי שאינו יודע להשמר:

ה חד בר נש חד הוה סני קופד דאימר חד זמן הוה אביל קופד עבר חד וא"ל דאימר הוא ואתבלעם ומית חמריא שרון בפונדקיא אמרו לו הבו לן טלפוחין ויהבון אמרו ליה הבו לן תינן ויהבון אמרין לו קדמיין הוון טביין מה אילין אמרין לון שזרתיה דחיוי אשכחון בהון ואתבלעיסון ומיתון:

ו כתיב (משלי יו) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלם אתו ר"מ אומר זה הכלב ריב"ל אומר זה הנחש רעייא חלבון חלב ואתא חויא ואכל מיניה והוה פתחים שהרי לפילו בכאן עלה ולא הועילני אלא שמירת ה' שמומר למי שאינו יודע להשמר:

ה חד בר נש חד הוה סני קופד דאימר חד זמן הוה אביל קופד עבר חד וא"ל דאימר הוא ואתבלעם ומית חמריא שרון בפונדקיא אמרו לו הבו לן טלפוחין ויהבון אמרו ליה הבו לן תינן ויהבון אמרין לו קדמיין הוון טביין מה אילין אמרין לון שזרתיה דחיוי אשכחון בהון ואתבלעיסון ומיתון:

ו כתיב (משלי יו) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלם אתו ר"מ אומר זה הכלב ריב"ל אומר זה הנחש רעייא חלבון חלב ואתא חויא ואכל מיניה והוה פתחים שהרי לפילו בכאן עלה ולא הועילני אלא שמירת ה' שמומר למי שאינו יודע להשמר:

ה חד בר נש חד הוה סני קופד דאימר חד זמן הוה אביל קופד עבר חד וא"ל דאימר הוא ואתבלעם ומית חמריא שרון בפונדקיא אמרו לו הבו לן טלפוחין ויהבון אמרו ליה הבו לן תינן ויהבון אמרין לו קדמיין הוון טביין מה אילין אמרין לון שזרתיה דחיוי אשכחון בהון ואתבלעיסון ומיתון:

ו כתיב (משלי יו) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלם אתו ר"מ אומר זה הכלב ריב"ל אומר זה הנחש רעייא חלבון חלב ואתא חויא ואכל מיניה והוה

ז זה הכלב, דסתם כלב לויב לאדם מוכן לאומו לנגדו ומוכן, וכן הנחש דכתיב ואיבה אשית ביניך ובין האשה, ואיהי לר"מ מייתי מוסדת דרעייא ודלב אחד ואיהי לריב"ל מייתי שוברת דמוס שמוק, ומעם דכשתם הכמוב בכלב לו נאמר ולא בסתם לויבים פירשתי ביפה תלמי בב"ל ריש פכ"ד, והתם מייתי עוברת דמוס שמוק ואית דדרים התם קרא בהאשה: רעייא חלבון, רוצים חלבו חלב וכא נאמר ואכל ממנו והיה הכלב מסתכל בו, כשבאו לאכול התחיל לנבח בהן לומר שלא יאכלו ולא הניחו לבסוף אכלו ומתו:

מד

פירוש הקצר מס"ם ושי"ם

רוח רעה, לו משני שהוא מקום זוהמת: ערסא. מטה: פיתא. פת החם היא השמי, משני הזיעה: שיחיא. היא השמי: מיצע סכינא. לתוכו הסכין תוך הלמון לו תוך התרוג ולהניחו שם, הטעם לפי שהסכין מינו ניכר, ושמא יפול התדס על הלמון, ויכלם בו מודו שהסכין מינו ניכר. כשהלו לר' יוחנן על ספק גלוי לם מותר לו לסמוך, ל"ל וכי ערב לנפשך לפי להזהירך שלא תסתכן, לם תיגך מזהר בעלמך: אין קטא. לם מתמוך מומב לתה לת הספק, ולם תתבד, מתבד לתה לת המרגלית, משל הוא, לם תכנים עלמך בספק סכנה, תרויח דבר קטן הערך, ומוכל לאבד לת חייך, הטם דכרים יקרים: מתר: קשה. לחשוב עליס, תרגום ירושלמי, למקטב קיסין: שיחור. פחם: אלו זבנת גרמך. לם מכרת עלמך לעובדיס, שמוכלין בשר התדס, היית מוכר עלמך בדמים יקרים, ועכה לם הכנתת עלמך בספק סכנה, לתה מוכר עלמך בדמים מועטים: קלילין. מועטים, טוב מעט בצדקה, תרגום טוב קליל בצדקתו:

הלכה ד הוה מידחל. היה ירא הרבה מהסתם, והיה נותן מעתו על מרכעה מזרקי מים, הטם לתת הטם ידו ומלאו, ומתו: ערסא. מטה: פיתא. פת החם היא השמי, משני הזיעה: שיחיא. היא השמי: מיצע סכינא. לתוכו הסכין תוך הלמון לו תוך התרוג ולהניחו שם, הטעם לפי שהסכין מינו ניכר, ושמא יפול התדס על הלמון, ויכלם בו מודו שהסכין מינו ניכר: כד שאלון. כשהלו לר' יוחנן על ספק גלוי לם מותר לו לסמוך, ל"ל וכי ערב לנפשך לפי להזהירך שלא תסתכן, לם תיגך מזהר בעלמך: אין קטא. לם מתמוך מומב לתה לת הספק, ולם תתבד, מתבד לתה לת המרגלית, משל הוא, לם תכנים עלמך בספק סכנה, תרויח דבר קטן הערך, ומוכל לאבד לת חייך, הטם דכרים יקרים: מתר: קשה. לחשוב עליס, תרגום ירושלמי, למקטב קיסין: שיחור. פחם: אלו זבנת גרמך. לם מכרת עלמך לעובדיס, שמוכלין בשר התדס, היית מוכר עלמך בדמים יקרים, ועכה לם הכנתת עלמך בספק סכנה, לתה מוכר עלמך בדמים מועטים: קלילין. מועטים, טוב מעט בצדקה, תרגום טוב קליל בצדקתו:

הלכה ד הוה מידחל. היה ירא הרבה מהסתם, והיה נותן מעתו על מרכעה מזרקי מים, הטם לתת הטם ידו ומלאו, ומתו: ערסא. מטה: פיתא. פת החם היא השמי, משני הזיעה: שיחיא. היא השמי: מיצע סכינא. לתוכו הסכין תוך הלמון לו תוך התרוג ולהניחו שם, הטעם לפי שהסכין מינו ניכר, ושמא יפול התדס על הלמון, ויכלם בו מודו שהסכין מינו ניכר: כד שאלון. כשהלו לר' יוחנן על ספק גלוי לם מותר לו לסמוך, ל"ל וכי ערב לנפשך לפי להזהירך שלא תסתכן, לם תיגך מזהר בעלמך: אין קטא. לם מתמוך מומב לתה לת הספק, ולם תתבד, מתבד לתה לת המרגלית, משל הוא, לם תכנים עלמך בספק סכנה, תרויח דבר קטן הערך, ומוכל לאבד לת חייך, הטם דכרים יקרים: מתר: קשה. לחשוב עליס, תרגום ירושלמי, למקטב קיסין: שיחור. פחם: אלו זבנת גרמך. לם מכרת עלמך לעובדיס, שמוכלין בשר התדס, היית מוכר עלמך בדמים יקרים, ועכה לם הכנתת עלמך בספק סכנה, לתה מוכר עלמך בדמים מועטים: קלילין. מועטים, טוב מעט בצדקה, תרגום טוב קליל בצדקתו:

הלכה ד הוה מידחל. היה ירא הרבה מהסתם, והיה נותן מעתו על מרכעה מזרקי מים, הטם לתת הטם ידו ומלאו, ומתו: ערסא. מטה: פיתא. פת החם היא השמי, משני הזיעה: שיחיא. היא השמי: מיצע סכינא. לתוכו הסכין תוך הלמון לו תוך התרוג ולהניחו שם, הטעם לפי שהסכין מינו ניכר, ושמא יפול התדס על הלמון, ויכלם בו מודו שהסכין מינו ניכר: כד שאלון. כשהלו לר' יוחנן על ספק גלוי לם מותר לו לסמוך, ל"ל וכי ערב לנפשך לפי להזהירך שלא תסתכן, לם תיגך מזהר בעלמך: אין קטא. לם מתמוך מומב לתה לת הספק, ולם תתבד, מתבד לתה לת המרגלית, משל הוא, לם תכנים עלמך בספק סכנה, תרויח דבר קטן הערך, ומוכל לאבד לת חייך, הטם דכרים יקרים: מתר: קשה. לחשוב עליס, תרגום ירושלמי, למקטב קיסין: שיחור. פחם: אלו זבנת גרמך. לם מכרת עלמך לעובדיס, שמוכלין בשר התדס, היית מוכר עלמך בדמים יקרים, ועכה לם הכנתת עלמך בספק סכנה, לתה מוכר עלמך בדמים מועטים: קלילין. מועטים, טוב מעט בצדקה, תרגום טוב קליל בצדקתו:

הלכה ד הוה מידחל. היה ירא הרבה מהסתם, והיה נותן מעתו על מרכעה מזרקי מים, הטם לתת הטם ידו ומלאו, ומתו: ערסא. מטה: פיתא. פת החם היא השמי, משני הזיעה: שיחיא. היא השמי: מיצע סכינא. לתוכו הסכין תוך הלמון לו תוך התרוג ולהניחו שם, הטעם לפי שהסכין מינו ניכר, ושמא יפול התדס על הלמון, ויכלם בו מודו שהסכין מינו ניכר: כד שאלון. כשהלו לר' יוחנן על ספק גלוי לם מותר לו לסמוך, ל"ל וכי ערב לנפשך לפי להזהירך שלא תסתכן, לם תיגך מזהר בעלמך: אין קטא. לם מתמוך מומב לתה לת הספק, ולם תתבד, מתבד לתה לת המרגלית, משל הוא, לם תכנים עלמך בספק סכנה, תרויח דבר קטן הערך, ומוכל לאבד לת חייך, הטם דכרים יקרים: מתר: קשה. לחשוב עליס, תרגום ירושלמי, למקטב קיסין: שיחור. פחם: אלו זבנת גרמך. לם מכרת עלמך לעובדיס, שמוכלין בשר התדס, היית מוכר עלמך בדמים יקרים, ועכה לם הכנתת עלמך בספק סכנה, לתה מוכר עלמך בדמים מועטים: קלילין. מועטים, טוב מעט בצדקה, תרגום טוב קליל בצדקתו:

הלכה ד הוה מידחל. היה ירא הרבה מהסתם, והיה נותן מעתו על מרכעה מזרקי מים, הטם לתת הטם ידו ומלאו, ומתו: ערסא. מטה: פיתא. פת החם היא השמי, משני הזיעה: שיחיא. היא השמי: מיצע סכינא. לתוכו הסכין תוך הלמון לו תוך התרוג ולהניחו שם, הטעם לפי שהסכין מינו ניכר, ושמא יפול התדס על הלמון, ויכלם בו מודו שהסכין מינו ניכר: כד שאלון. כשהלו לר' יוחנן על ספק גלוי לם מותר לו לסמוך, ל"ל וכי ערב לנפשך לפי להזהירך שלא תסתכן, לם תיגך מזהר בעלמך: אין קטא. לם מתמוך מומב לתה לת הספק, ולם תתבד, מתבד לתה לת המרגלית, משל הוא, לם תכנים עלמך בספק סכנה, תרויח דבר קטן הערך, ומוכל לאבד לת חייך, הטם דכרים יקרים: מתר: קשה. לחשוב עליס, תרגום ירושלמי, למקטב קיסין: שיחור. פחם: אלו זבנת גרמך. לם מכרת עלמך לעובדיס, שמוכלין בשר התדס, היית מוכר עלמך בדמים יקרים, ועכה לם הכנתת עלמך בספק סכנה, לתה מוכר עלמך בדמים מועטים: קלילין. מועטים, טוב מעט בצדקה, תרגום טוב קליל בצדקתו:

הלכה ה חוח סני. היה שוגח בשר בכשם, פעם לתה היה מוכל בשר, ולא ידע שהוא מכשם, עבר לתה ומ"ל הכשר הזה מכשם הוא, ונכשכל, ומה: אימר. בכשם: אתבלעם. נכשכל: חמריא שרון. חמרים נכנסו לפכסניא לחת. ואומרו הבו לנו עדשים, ונחנו לסם, לומרו הבו לנו פעם אנית ונחנו לסם, לומרו לו הרלשונים היו עוכים מעלו, מה הוא, ל"ל שדרה של נחש מלאו בסם, ע"כ לא רלינו לתן לכם מרלשונים, שכהלו ומהו, מייתי הני עובדי, ללמד שלפעמים כשלא ידע האדם מה הוא לוכל לינו ניזוק, קע"ש שמאכל מסוס עליו, וכשמגלין לו, לת ניזוק: טלופחין. עדשים: שורה. שדרה:

הלכה ו גם אויביו וגו'. זה הכלב, שהוא מוינו, מוכן לשומו לנגדו ומוכן, מצלים לתו ומציב לו: זה הנחש. דכתיב ואיבה אשית וגו': רעייא. רוצים חלבו חלב, ובא נחש ואכל מסחלב, והכלב רלה, וכשבאו הרוצים לאכול, התחיל הכלב לנבוח להם שימנעו

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ו ברעות ה' דרכי אים גם אויביו ישלים ריב"ל אומר זה הנחש, וכ"ל דמש"ה היתה עלה לחש לדיק גמור ומכש"ה שגם אויביו ישלימו עמו וזה ג"כ הטעם שהמרו במד"ר בת ובספה בו שהכלבים כר"ת כאן שהומר זה הכלב וק"ל:

חד בר גם, לחם לחד עשה שום שחוק ובא נחש ההר ואכל ממנו שנגחש להוט לחר השום כדאיתא בב"ר, והיה נחש שבבית משתכל בו, כלו בני הבית לאכול ממנו המתיל זורק עליהם עפר ולא התבוננו וספיל עלמו בתוכו כדי שלא יאכלוהו: חד בר גם, לחם לחד קרא רב לחד לשעודה והושיב כלב אללו לחר לו בזיון אני חייב לך שאתה מבזה אותי בהושיבך הכלב אללי אמר לו מובה אני משלם לו כי לא לבזותך אני עושה אלא אני חייב לבלם לו טובה שעשה עמי כי שבאים נכנסו לעיר וכבשם לחד מהם ורלה ליקח לשני לאשה ובא הכלב ואכל ביניו והלילה:

ז והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי, דכל המורד במלכות בית דוד חייב מיתה כדאמר בב"ר פל"ד, וק"ק הא חייב מיתה פשיטא, ושמא דכד"א דמ"מ אין למשכו שימות ט"י עו"נ אלא ימות ע"פ ב"ד, קמ"ל דמפני הסכנה שרי, ת"ג אע"פ שאינו חייב מיתה מיתה מן הדין אלא כיון דבדיעבד דהגהו עובדי ככבים חייב מיתה אין להסתכן

ז תני סיעות בני אדם שהיו מהלכין בדרך ופגעו להן עו"ג ואמרו תנו לנו א' מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגין את כלכם אפילו כלן נהרגין לא יסגרו נפש אחת מישראל ייחדו להן א' כנון שבע בן בכרי ויסגרו ואל יהרגו. ארשב"ל והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי ורבי יוחנן אמר אף על פי שאינו חייב מיתה כשבע בן בכרי עולא בר קושב תבעתיה מלכותא ערק ואזל ליה ללוד גבי ריב"ל אתון ואקפון מדינתא אמרו להן אין לית אתון יהבון ליה אנן מחרבין מדינתא סלק גביה ריב"ל ופייסיה ויהביה לון והוה אליהו ז"ל יליף מתגלי עלוי ולא אתגלי וצם כמה צומין ואתגלי עלוי אמר ליה ולמסורות אני נגלה אמר ליה ולא משנה עשיתי א"ל וזו משנת החסידים:

עליו כי מעשיו גרמו לו שחטא להס; והוא שיהא חייב מיתה, מה שיקשה בהרמב"ם שפסק כרשב"ל תירלתי בבאורי לב"ר פל"ד סי"ט: ולמסורות אני נגלה, ותע"ב דפייסיה ואיפיים ה"ל מסירה כי אין לחד שליט בעלמו למחול על דמו ועוד דמדעתו לא היה מתפייס שימסרוהו אלא ע"י פתוי ריב"ל ולא דמי לשמשן שמסרוהו אע"פ שהי' יכול להשמט מהפלשתי' מפני שמדעתו היה כדאיתא בב"ר פל"ד דשאני שמשון שאלא ירא מרבבות עם ומאחר שהיה בטוח שלא יאונה אליו רעה מסרוהו; ובי משנת החסידים היא, מהכא משמע שמי שאינו מחוייב למסור נפשו ולא להתמיר במדת החסידות להמסר שפיר דמי ודלא כמ"ד דהוי מתחייב בנפשו ועיין במה שכתבתי בבאורי לב"ר פפ"ב סי' ט':

לאיתויד

פירוש הקצר מפ"מ ושי"ם

שימנעו מלאכול, אבל הם לא הביאו, בכוף אכל ומת: מישרי. התחיל. אתבוננון. הביטו: הום שחוק. שומים שחוקים: חיויא. נחש: דטור. מן ההר: מישרי מתרתר. התחיל לזרוק עליהם עפר שימנעו מלאכול, ולא הביטו, והשליך עלמו לתוך השומים: זמין. אדם אחד הזמין רב אחד לסעוד אללו, והושיב את הכלב אצל השולחן, ת"ל וכי בזיון אני חייב לך שאתה מבזה אותי, ת"ל בעה"כ טובה אני משלם להכלב, שומים שמושפין בני אדם בלו כאן לעיר, ובאנשי אחד מהם ורלה לקחת את אשתי, בא הכלב, ואכל את ביניו והרגו: מלמד מהני עובדי, ברלות ה' וגו':

הלכה ז חייב מיתה כשבע בן בברי. שכל המורד במלכות בית דוד חייב מיתה: אע"פ שאינו חייב מיתה כשבע בן בברי. ומהו כנון שבע בן בכרי דקתני, הכי קאמר כנון שבע בן בכרי, שימדוהו כמותו, אבל אינו חייב מיתה כמותו: תבעתיה מלכותא. למשפט חיוב מיתה: ופייסיה. שיתרלה למסור עלמו, כדי שלא יסתכנו כל בני המדינה עבורו: יליף מתגלי עלוי. רבינו להתבלות אלין, ומתוקה שעה לא נתגלה אלין, עד שהתענה כמה תעניות, ובכסוף נתגלה אלין, ת"ל וכי למסורות אני נתגלה: ולא משנה עשיתי. שכך שמעו ואם ימתו להן מוקר: וזו משנת החסידים: והיה לך לכלל עלמך מעתה זה: לאיתויד

מסורות. מלמדים:

זז ארשב"ל והוא שחייב מיתה כשבע בן בכרי, ומקשה יפ"מ אם חייב מיתה משמע וכ"ל דמשום ריבוי אחת משתעין לשמשון שחטא אחד יחידי לשים אחד אשר לא חטא אלא מיתה כשבע ב"ב גם נלחמו ד"ל דר"י לא פליג עם רשב"ל אלא בפי' דמתניתן ור"י מוקי מתניתן דמיירי כשיד עו"ג תקיפה וכודאי יהרגו אותם על כן בימדו להם אחד מוסרים להם ואפי' חייבו חייב מיתה כשבע ב"ב וביותב לא היה ודאי שיהרגו אותם אף אם אמרים עליהם כך ורשב"ל נמי מודה בנדון זה אלא דמוקי מתניתן נמי דמייירי במין יד עו"ג תקיפה כ"כ וק"ל: תנ"ל והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי ובמ"ר פרשה ויגש שמרה בת אשר מסרה לשבע בן בכרי ואמרה אותה שלומי אמוני ישראל אני השלמתי המין במוסרים ואתני השלמתי מעלמן נגאלתן אני, אגליתי היכן יוסף היה קבור בגילום וכו' וקשה ת' וכי בשביל שהשלימה המין ואתאמן לגאלן ימסר שבע בן בכרי ליותב להמיתו, ב' קשה למה בחמת לא פחת יותב בשלום, ג' קשה תנו בפיקוחי עסקינן למיוד במלכות ב"ד, ד' קשה שמסיים המדרש טובה חכמת מבלי קרב מה היתה חכמתה של שרה בת אשר כ"כ וכ"ל לפי דאי בשביל שהשלימה לגזי יהושע מעשה שביקש שבע בן בכרי להעביר השלוחה ואתני השלמתי מדוד אף שמשמו שמואל הנביא שבשביל שהשלימה המלוכה לדוד לחודיה אבל לא לגזרעו ובשביל דוד תחזור המלוכה לזרעו של שאול ומשאול לחודי' נעלה המלוכה ולא אבניו מעשה דאי' בגמ' נבי בספר קול בוכים בשקום שם קטן אחד רחש שבעי יסרחל אחה ות"ל שכל השבטים השתחוו לעשו כשים והוא עבר לפניהם וגו' ועשו היתה ע"ש חקוקה על לבו מש"ה היה מלך לאחזן משבע בניימין לפי שכל השבטים היה להם דין בעבד לע"ע משא"כ בניימין היה באותה שעה עובר במעי אמו ואז היתה טענת שבע בן בכרי שבשבע שלא נעלה המלוכה רק משאול לחודי' ולא אבניו ות"ל שהיו מחולקי' שבע בן בכרי ויואב בשלוחתא ר"ת וחכמים גבי ולד נעבד ר"ת לוסר לקרבן דס"ל עובר ירך אמו והיא ולדה נעבדו וחכמים מתירים הולד לקרבן דעובר לאו ירך אמו ואי' ב"ש בכללן אחה לומר שבעים ובפרטן מי אחה מולל רק ס"ט ואומר ר"ש יוכבד השלימה את המנין דכתיב אשר ילדה לוקה לגוי במלכים והוריחה היתה בדרך מי רשב"ם והא דלא פרטה בשמה בביאחם למלכים לפי שהיתה בכניסתם למלכים עובר במעי אמו ואי' הואיל ואמינא יוכבד בחוך ע' נפש שעובר לאו ירך אמו, משא"כ יואב שבר שעובר ירך אמו ואי"כ לא עדיף שבע בניימין מהאי השבטים שגם בניימין נעבד הוא ואי' שבע בן בכרי מורד במלכות ב"ד הוא ואייב מיתה ורשות למסרו, אמנם מלן מוכח שהלכה כר"ת או שהכמים ומי יודע שבעיו שלמת מי שהלים המנין או שפרט שם אשר השלימה ומש"ה לא שחט יואב בשלוש למסור לו שבע בן בכרי דהוחיל ולא מוכרעת

ח איתציד בספסופה, נתפס בציר שמשה ספסופת על עלילה תר"י יכרך המת בסדינו יעמו תכריכין למת בסדינו ולא יקרעו סדין לחר ומשל הוא כלומר ציניתו את רבי ליסי בסכנתו ולא יסתכנו לחריס עמו כדי להלילו, לחר רשב"ל בין שלחי לחכרוג ובין שלחי לחיה נהרג לחי הולך ומלילו ט"י חיל ויד רמה, ובתחלה הלך ופייסן ונתנוהו לו ולא סולכך למלחמה, לחר להם בוחו לחגל זקן שלהו והוח יתפלל עליכם על לחר הניבותם לעשות, בחו לחגל ר"י לחר להם מה שהיה בלבבכם לעשות לו יעשה לכם ויגיע לעם ההוח ונתקיימה בהן קללתו כי לח הגיעו למקום הנקרח פסרום עד שמתו כלם: זעיר בר חנינח נתפס בספסופה, עלה ר"ח ור"ש לפיים עליו שיפטרוהו לחמרה להם זכיה המלכה מפני שהגיל הוח בורלכם לעשות לכם ניסין לחם מתיקרין ומהגלים בו לבזות לחחריס כלומר ולכן דבר זה מה שהעלילו עליו הדבר ולין למחול לו, נכנס ישמעחלי לחד מעשי מרכ ר' לחר להם בחרב זו הרג בן גלר והוח לסטים יחוע כדלימתי בפ' הפועלים

ז **רבי** יוחנן איקפח בעלי קנייה סליק לביח וועדא והוה רשב"ל שחיל ליה ולא מניב ח"ל מהו הכין ח"ל כל הדברים תלוין בלב והלב תלוי בבים ח"ל ומהו כן ח"ל ומה חת כן ח"ל חיקפחת בעלי קנייה ח"ל חכזו ליה זויתא נפק מחוי ליה חמיתון אין ר' יוחנן הוא יסב פלגא חמר לון חייכון כולא חנא נסיב ונסיב כולא:

דילקוט

ח **ר'** חיסי חיתציד בספסופה ח"ר יונתן יכרך המת בסדינו חרשב"ל עד דחנא קטיל וחנא מתקטיל חנא חיזיל ומשיזיב ליה בחיילא חזל ופייסון ויהבוני' ליה חמר לון וחתון גבי סבן והוח מצלי עליכון חתון גבי רבי יוחנן חמר לון מה דהוה בלבבכון מעבד ליה יתעבד לון ימטא להההוח עמא לח מטון חפיפסדום עד דחזלון כולהון זעיר בר חנינא חיתציד בספסופה סליק ר' חיסי ור' שמוחל מפייסה עלוי חמרה להון זנביה מלכותח יליף הוח ברייכון עבד לכון ניסין מעשיקין ביה עלל חד פרקי טעין חד חפסר חמר לון בהדח חפסירח קטל בר ניצור לחחוי וחישתזיב זעיר בר חנינא:

ט **רבי** יוחנן איקפח בעלי קנייה סליק לביח וועדא והוה רשב"ל שחיל ליה ולא מניב ח"ל מהו הכין ח"ל כל הדברים תלוין בלב והלב תלוי בבים ח"ל ומהו כן ח"ל ומה חת כן ח"ל חיקפחת בעלי קנייה ח"ל חכזו ליה זויתא נפק מחוי ליה חמיתון מרחיק ושרי מצלצל חמרין כבוד חכמים וחרושי מהר"א ז"ל

פירוש הקצר מפ"מ ושם

הלכה ח איתציד בספסופה. ניזוד במקום סכנה גדולה, מלשון פן תספה: יכרך המת בסדינו. עיין להלן עכזרי מכריכי ן. כלומר שמיימם היממו: עד דאנא קטיל. חו מני מהרג, חו מני נהרג חלך ותציל חותו בכח, והלך ופיים לחותן הגזלנים, ומחו חותן בידו: סבן ' זקן שלנו, הוח ר' יוחנן: לא מטון חפיפסדום. לח הגיעו למקום חפיפסדום עד שנהרגו כלם: וזביה מלכותה. כן היה שם רחם הלסטים: יליף הוא. הלח הכורח שלכם רגיל לעשות לכם ניסים, ולעג עליהם, כעוד שהיו מדברים עמו, נכנס ישמעחל לחד ומרג בידו, חמר להם, בחרב זה הרג בר ניצור חת חחיו של זכזיה, ונכהל זכזיה, ומהול כך נמלט זעיר בן חניינה: מעשיקין. עוסקים ומדברים: אספר. מרכ:

הלכה ט איקפח בעלי קנייה. נגזל ע"י בעלי קנייה, שהיו לסטים: לא מניב. לח ענה: איקפחתה. נגזלתי: שרי מצלצל. התחיל לעשות עליהם:

דילקוט

הלכה כר"ח חו כחכמים חם עובר ירך חמו וה"ל שבע בן בכרי מורד במלכות ד"ח חו שהלכה שעובר לחו ירך חמו ולח הוה שבע בן בכרי מורד במלכות ד"ח ויותר לקח להסתיים החומה ליקח לשבע בן בכרי לפי שבני העיר חיים רשחים למכרו הוחיל וחין הלכה ברורה חם הלכה שעובר ירך חמו חו לח, וחפי' החכמה זו שרחם בח חשר הוכיחה ע"כ שהלכה שעובר ירך חמו דהוחיל ושרחם בח חשר השלימה המיון ח"כ ע"כ מיוכבד לח נמיחי לפי שעובר ירך חמו דחי לח חימח הכי ח"כ יהיה ע"ח ופשוט, ו"ש חני השלמתי המיון ומוכח שהדין שעובר ירך חמו הוח וח"כ שבע בן בכרי מורד במלכות ד"ח הוח וכך חמרה שרח בח חשר לבני העיר יותר מבקש רק ר' מחמו על מכסיית חחד הוח בח וחכני השלמתי המיון וכשוח בידינו למכרו ליותר שמורד במ"ד הוח, למנם קשה מלן יימר מיוכבד היחה עובר במעי חמה בכיסחה למלים, והח דכתיב חשר ילדה חותה במלים פי' למעטי' שלח מולדה בחרן כנען והוכחה היחה ג"כ במלים וחד מייהו נקט וכן פי' הרמב"ן, והוכחה הרמב"ן מכח קושיח שמקשים התוספות במסכתח תענית דחמר ר"ח חשור לשמש מעחו בשבת רשבון דכתיב ויוסף יולד שני בנים בטרם תבח שנח הרעב ומקשים התוספות מלוי שמימים מעחו בשבת לשבון שהרי חמרו חזיל שהורחה של יוכבד היחה בדרך ודחקו התוספות לחרן שחיכה הלח מדם חבירתה, חבל הרמב"ן מפרש שבחמת הורחה של יוכבד היחה ג"כ במלים וח"כ חין הוכחה שרחם בח חשר הוכחה כלל ועל ידי"ח מחרן קושיות התוספות לעולם שהיחה הורחה של יוכבד בדרך לפי שנזרח הרעב היחה כדי שיחגלגל יעקב למלים וחיכף כשעקר יעקב רגליו ללחת למלים פסק הרעב, חבל רש"י בחומש לח ס"ל כן שבפסוק עוד חמש שנים חשר חין חרים וקשיר פי' רש"י שבשבע יעקב למלים פסק הרעב והוכיח בעל י"ח הלח כרש"י שחם היה פוסק הרעב בשיחת יעקב למלים לח היו המלריים מניחים ליעקב לשחת לח"י לקברו שם וכמו שהשליכו ליוסף בגילוח כדי שיחבדך להם הגילוח וכ"ש שהיו משליכים ליעקב בגילוח כדי שיחבדך שכרי רלו שפסק הרעב בשיחתו למלים הלח ע"כ פסק הרעב חיכף כשעקר יעקב רגליו ללחת מכונן למלים וח"כ דרשינן לפסוק חשר ילדה חותה לנוי במלים בפשוטה שלידתה היחה במלים והוכחה היחה בדרך ומה נמי לשחת מפסק דקרא וזה שחמרה סרח בח חשר חכיי השלמתי מנחון לרחמן שגליתי מקום שקבור יוסף שהשליכו חותו בגילוח כדכי שיחבדך הגילוח וח"כ ע"כ שפסק הרעב יעקב רגליו ללחת מחרן כנען למלים דחי"ת הכי הלח שפסק הרעב כשבח יעקב למלים היו משליכים ליעקב ג"כ בגילוח הותיל ורלו שפסק הרעב בשיחתו ולח"כ חחי קרח בפשוטה שלידתה של יוכבד היחה במלים והוכחה היחה בדרך וח"כ היחה יוכבד במעי חמה בכיסחה למלים וח"כ מוכח שעובר ירך חמו הוח דחי"ת הכי היה יותר מן שבעים נפש וח"כ שבע בן בכרי מורד במלכות ד"ח הוח ו"ש שלמה המלך ע"ה עובה חכמה מכלי קרב פי' שחכמתה של שרח בח חשר הוכילה יותר מכל כלי המלחמה של יואב שלפי הוכחתה של שרח בח חשר שבשבע בן בכרי מורד במלכות ד"ח הוח ורשחי למסרו ליואב וק"ל ו"ש שמואל הנביח לשחול חם קטן חתה בעיניך רחם שבטי ישרחל חתה וגו' וקשה

ו דילקוט סיה רועה חזיריס והיו מכיס לומו המיוקות של ר"י הכשיא ושוב נעשה מלך: שלח כתבין וכו', תוהה היה מבקש להקשה מהם ולזה שלח כתבין לפנות ערב שמחרתו יום שני ולזה שלח ירלו הכתבים ליהודים עד ערב שבת בין השמשות כדי שלא יהיה פנאי לבא אללו בשחרית יום רחשון ויאמר להם למה לא קיימתם גזרתי ואם יביבו שלא ילו הכתבים עד בין השמשות יאמר שאינו מאמין בהם, ות"ת למה שלח הכתבים מאז והולך לגלות שלא יתנום להם עד ט"ם בין השמשות לא היה לו לשלחם אלא בשעה שלא יוכל השליח להגיעם עד ערב שבת בין השמשות, י"ל שהיה נראה לכל שעת יציאת השליח ושעת הגעתו, ויודע לכל שילדקו דבריהם כשיאמרו שלא הגיעום עד לותה שעה והוא בא בעלילה, אבל השתא יאמינו הכל שהגיעו הכתבים להם מתחלה כי השליח לא יגלה מה שלותו המלך שלא יתנם להם מיד, ות"ת ולמה סולרך לשלחם לפנות ערב יום ו' אזייה ז' יומין, וכוונתו שיכנס לרחון

ו דילקוט חזירא מחוניה טליי דר' יודה נשייא אתעביד מלך נחת לפמיים שלח כתבין בתר רבנין תיהוון גביי במיפקי שובתא מיד א"ל לשלוחיה לא תתן להון כתבין אלא בערובתא עם מטעמי שמשא ואתא שליחא גביהון בערובתא עם מטעמי שמשא והוה ר' יודן נשייא ורשב"ן נחתין למיסחי בדימוסין דמבריא אתא אנגיטריא גביהון ובעא ר' יודן נשייא למנזף ביה א"ל רשב"ן ארפי ליה לניסיון הוא מתחמי אמר לון מה רבנין עבדין תנון ליה עובדא אמר לון סחון דברייכון עביד ניסין במפקי שובתא טען יתהון ואעיל יתהון א"ל הא רבנין לבר אמר לא ייחמון אפי' עד דאינון סחיין הוה ההיא בי בני אזייה שבעה יומין ושבעה ללוון כל הדרך ההוא בזמן זה ולכן לא חללו השבת מכיון דסוף סוף לא יועילו להו: אזייה ז' יומין, וכוונתו שיכנס לרחון

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

הלכה ו דילקוט חזירא. דילקוט היה רועה חזיריס, והיו מכיס מזונו, וע"י כן יעלול עליהם לנקום מהם: מחוניה. הכוונו: מיפקי שובתא, מוצאי שבת: מטעמי שמשא. ביאת השמש: אנגיטריא. שם עד: למניף ביה. לגעור בו: ארפי ליה. הנח לו, לפעמים הוא מתרפה, שאל מזונם השד, למה רבנן שרוים בצער, שפרו לו המעשה, אמר להם רחמו עלמכם כי בורחכם יעשה לכם נסים, במוצאי שבת לקח מזונם השד ונשאם והכניסם לעיר פמיים: לבר. בחוץ: בי בני. בית המרחץ: אזייה הסיק

כבוד חכמים וחרושי מהר"א ז"ל

מה ענין זה לכאן, וי"ל לפי דאיתא בגמ' פרקא הזהיר יב גבולות עמים למספר בני ישראל כשבעים נפש ירדו אבותיהו למצרים נגד ע' חומות ע' שרים של מעלה, ובתרגום יהונתן מלחמה לה' בעמלק מדור דור מדורו של יהושע לדורו של שאול, ומרגוס ירושלמי מפ' מדור של יהושע עד דור של משיח, וכ"ל דאלוקים חם ים להשחיר לעמלק שהיה עד דור משיח אז לא וי"ת אם קטן אתה בעיניך רחם שבשי ישראל אתה פי' במגיעה לך המלוכה לפי שכל השבעים השתחוו לעשו הון מבניהן שפי' במעי אמו ובשביל זה זכה למלוכה, וא"כ ע"כ שעובד לאו ירך אמו וא"כ יוכבד השלימה המנין, וע"כ שעמלק בכלל ע' העו"ג ולשבעים עו"ג ים שבעים שרים בשמים ובתיב יפקוד אלהים על צבא מרום במרום שהין הקב"ה מפיל עו"ג עד שמפיל מחילה השר שלהם וע"כ שבר עמלק מן המנין כך אתה לומד לכל לא כן הוא אלא אתם שבשי ישראל אתה בשמי חז"ל בנימין נעיר יוסף שיהיה ים אחלה ובשביל זה זכה למלוכה: **ובמ"ר** איתא דף קי"ו ע"ב וי"ל שרח בת אשר השלימה עמהן המנין, ובספר זית רענן מקשה וי"ל תימה והא שרח בת אשר נמנית בתוך ס"ם נפשות דכתיב ובני אשר ימנה ויפוה ויפוי ובריעה ושרח לאחותם והיה הקונטרס בע"ש, וי"ל להרן לפי דאיתא בפרקא שנתם בפרקא לאלה אחלק התרן וקתניא שם המשפחות וקתניא שם לשרח דכתיב ושם בת אשר שרח ומפרש רש"י ז"ל הא דכתיב לשרח בת אשר היה לאשר בניס מפ"ם מפרש רש"י בשביל שחיתה בחוך החתים והרי היה לאשר בניס מפ"ם עד עכשיו מפ"ם מנחה החורה אבל הרמב"ן פי' כתרגום יהונתן ושם בת אשרת אשר פי' שלא היתה שרח בת אשר ממש רק בת אשרת שהיתה בתו מורגנו והיתה בת יורשה נחלה מאביה ומפ"ם קתניא לה ע"כ, וכ"ל דאיה לפי' הרמב"ן וה"י מדאתמר בפרקא ויגש ושרח אחותם ולא אמרה התורה ושרח בתו אלא ע"כ שלא היתה שרח בת אשר ממש

לרמון ויצרפו מחוס המרחץ ורמיחת המים, ומיון הרחוקו בזה לומר שרחוי שיהיו רחוקים קודם שירלו פני המלך: אחון מבזין מלכותא, לכתורה משמע דחפם עליהם על מה שהיו מבזים לותו ומכים לותו כדלעיל, והשיבוהו כי אין לחפוס עליהם בשביל זה כמבזים למלך כי אז רועה מזירים היה וה"ל כאלו אחר הוא למכס שהה שהוא מלך ככבד הוא בעיניהם ואין זה נכון כי איך יהכן שיאמר אחון מבזין למלכותא על מה שהיה בעודו רועה מזירים ועוד איך יהרשו להזכיר לו מה שהיה רועה מזירים מתחלה ולכן נראה כי בעלילה בא עליהם לומר שהם מבזים למלך והמה בחכמתה למה שידעו כי אינה הוא מעורר עליהם השיבו כמדומה שנשמע שבזינו לדקלטייטום ותשבו שעל המלך הדבר ואינו כן כי דקלטייטום אחר הוא שבזינו והוא ת' שרועה מזירים ועשה השומע בין דקלטייטום לדקלטייטום והנה המלך כששמע זה יתן אל לבו כי מבזים הם עלילתו ומכת ליבתו ומוכיחים לותו שאין רחוי שיוקם עתה שהוא מלך ממה שנעשה לו בהיותו רועה מזירים ובדרך מוסרם מציצים תשובה נכונה לדבריו לפי הפרסוס בתופן שאינם מכחישים דבריו ומלילים את נפשם והשיב המלך כמתנכר כי לא שהוא כדבריהם כי לא בזו את המלך אלא לאחר ואינם רחויים לעשות גדול, מכל מקום לא הוחר להם זה אלא שבזו ברומי זעיר ולא בחבר זעיר כי כלם מוכנים למעלה ובכוד:

חזירא בזינן דיקלטיאנום מלכא לא בזינן ואפילו כן לא מכמי לא ברומי זעיר ולא בחבר זעיר:

להון נפק ואנצח קדמיהון ועל לון וקמון ליה קדמיהון אמר לון בנין דברייכון עביד לכון ניסין אתון מבזין מלכותא אמרין ליה דילקוט

הרמונים

מזיכניסו

סליק מסכת תרומות. הודאה למגיד תעלומות חכמות. ובעזרת הבורא בעשרה מאמרות. אתחיל ואשלים מסכת מעשרות:

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

הסיק לומו: נפק ואנצח. יצא השד ונין לפניהם את המרחץ, נכנסו ומתדו לפני המלך, אמר להם וכי בשביל שבורלכם עושה לכם נסים אתם מבזים את המלכות, אמרו לו, דילקוט רועה מזירים בזינו, אבל דיקלטיאנום המלך לא בזינו, לא אמרו סרים למשמעתו, אמר להם אפ"כ, לא תבזו לא ע"ג קטן, ולא תלמיד קטן, שמצוין הם להתגדל לאחר זמן:

בבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ע', וכ"ל דה"פ לפי שמקטים העולם עוד קושיא על המקטן בכללן וכו' דלימא כיון שהגיע לעטיריות לא דק כמו לתיתא בפי' הרמ"ם בגמרא דגיטין גבי לקוח עשה הקב"ה שהקדים שמי שנים לומשנתם בתרן וז"ל הרמ"ם ז"ל הא דהקדים שמי שנים הלא היה לו לה היה מקדים שנה אחת ומפרש הרמ"ם דבשנה אחת היה מכ"מ מקוים המנין על ומשנתם שבמנין הסכום אין קפידא אם אחד מהשנים נולדו ומכיה' לתיה ממלקות שהם ל"ע ובתורה כתיב במספר תלבעים ות"כ מאי מקשה הכא בכללן וכו', וכ"ל שהגמרא ס"ל שאמת כן הוא וז"ם בכללן אחת מוכח שבעים שלף אחסר אחד שפיר אומר שבעים כפי' הרמ"ם זהה לא קשה כלל רק שקשה בפרטן אחת מוכח שבעים אחסר אחד לפי' שמן ס"ם נשנות אחד אחד לפי שס"ל לגעל התבעי' כפי' הרמב"ן שצריך לא היתה בת אחד ואגב גררא קאתיב לה ואינה מן המנין ות"כ הוחיל ואחר שנים שמך אומר שבעים, ואחרי אחומה אולדה עם דינה, ומקשה לא' מעתה אחומה נולדה עם בנימין וכו' והוה קשה לחוספות מאי מקשה מבנימין והלא בחחומה של דינה ושל בנימין הוו שבעים נפשות ואין שנו גריכין לשבחם הרמ"ם ולומר שבמנין הסכום אין קפידא אם אחד שהרי אין כאן אחד כלל שבשני החחומות־ים שבעים במלואו, אפשר שי מפרשים החוספות בעלמא מהרינן חחומות נולדו עם כל השבעים ות"כ ים יוחר הרבה מן ע' נפשות, אבל רש"י ז"ל ס"ל כפי' שלו בפרשת פנחס שפרש היחה בת אחד ממש ות"כ קשה קושיא העולם תליבא דרש"י על המקטן שמקשה בכללן וכו' דילמא כפי' הרמ"ם מש"ה פי' רש"י ובבני לאה אחד בכלל דידה כחיב ל"ג ובפרט אינו אלא ל"ב, ואין לומר כאן שבחם הרמ"ם שבאחד אחד אין קפידא דמ"מ במנין במלואו, דזה במנין הסוכם במנין עשירות למשל עשרה או עשרים אבל בל"ג או ל"ב לא שייך שבחם הרמ"ם ודוק היטב:

מסכת מעשרות

א משיבניסן מחלה, והוא לשון יון דמלי מיסו: פלגון לבבנו, חלקו לבבנו, ויש להקשות מי הזקיקם לפ' כן ולא לשון מיחוי כמו ומס השמם ונמס, ויש לבבנו ויהי למיס וכחלה רכיס, וי"ל כי לא יפיזו לומר כן מפני שמע המנקים לחמר רלוחם היד הגדולה תשר עשה ה' במלריס וביס ובעמלק, ולח שיפחדו כי חלו גבוריס מהם וה' לח יהיה ממהם, מ"מ היה להם להפך שמח ישמוד להם ה' כמו עד עכשו ולח ימס לבבם כי חלו חין להם תקומה חבל לשון פליגת ניחח שהם חומשין לל הספק ולבם חלוק בעניו הבטחון כפוסח על ב' הסעפים:

א היו מבניסין הכלכלה, כל פירות לחמורי הגבות, כדי לפטרן מן המעשר שחין הטבל מתחייב במעשר עד שירחה פני הבית כדר"י בכמה דוכתי מבעריתי הקדם מן הבית: ולא ר"י בי ר' יהודה היח, הך סובדח דמבניסיס הכלכלה לחמורי הגבות, ור"י בר יהודה הח היח ליה דחפילו הבניסן במלרו לחכלן ברחם גבו פטור מלמעשר כדחמי בפ"ק, ומשני משום ר' שהיה עמו הוזקק להכניסה לחמורי הגבות דמי הבניסן במלרו ר' מחייב כדחמי החם: חמתון חד סבח, רחה חותם זקן חחד חמר להם תנו לי, בחו וחמרו לו יהי כן חמר להם לחביכם שבשמים מליתן מעשר חשר נוח ולי חתם נותנין, וזו שחתם נשמעין מליתן מעשר חשר נוח ולי חתם נותנין, וזו תוכחת מוסר שהם מחביישים ממנו ולח מהב"ה, וחקן זה לח היה שולל בתורת לדקה דח"כ להקב"ה היו נותנין, חלח בתורת מתנה שחל מחתם:

ב אית תני תני, יש תנח שטונה שחין שבחו כו' כמעשה זה רבי חלעזר ב"ם היה חוכל בטוק רחהו ר"מ חמר לו וכי בטוק חתה חוכל ומטע טלמו: שחין שבחו, קשה דבפ"ק דקדושין תני רבנן החוכל בטוק הרי זה כלב, וי"ל פטול לעדות ופרט"י הוחיל ואינו מקפיד טל כבודו חינו בזה לזלזל כבודו וליפסל, ות"כ מחי שנח ת"ח לפילו הדיוט נמי, ועוד ר"ח ב"ם חיך היה חוכל בטוק, ור"ח פי' דהסיח מיירי שחוטף ואוכל ות"ח ת"כ פשיטח שפסול, כבר תירלו התוספות שחוטף פחות משוה פרוטה, ת"כ שגזל דבר שאינו מקפיד, והר' חליהו מפ' כגון שהלך חלל המוכרים ומוטע משל כלס מטע מטע כאלו רולה לקנות מהם, ומיחת השמח שקיבלו כלב שדומה לכלב שחוכל כאן מטע וכאן מטע, ור"ח פי' דחוכל בטוק היינו שחוכל סעודה דפת דגמחי יותר ומברך ברכת המזון בטוק, ולי נרחה דהתם במקום רוחין והכח היכח דליכח רוחים חלח בחקרקי, וכי דייקי דברי הרמב"ם שכתב בפי"ח מה' מדות החגיסים החוכלים בטוק בפני כל הטם, וכן פי' מהר"י קלרו ז"ל דברי הרמב"ם:

פרק כלל אמרו

א הרמונים משימהו ר' יודה בן פזי בשם ריב"ל משיבניהו מחלה ר' יונה בעי דילמא מן רבנין דאנדרתא הוא שמע לה (דניס ח) אחינו המהו את לבבנו פלגון לבבנו:

המעביר פרק שלישי

א ר' עולא בר ישמעאל בש"ר אלעזר ר' ור' יוסי בי רבי יהודה היו מבניסין את הכלכלה לאחורי הגבות ראה אותן ר' יהודה בי ר' אלעאי אמר להן ראו מה ביניכם לראשונים ר"ע היה לוקח ג' מינין בפרוטה בשביל לעשר מכל מין ומין ואתם מבניסים את הכלכלה לאחורי הגבות מה לי לאחורי הגבות אפילו הבניסם בחצרו לאכלן בראש גגו ולא ר' יוסי בי ר' יהודה היא בגין ר' דהוה עימיה חמתון חד סבא אמר לון יהבון לי אתון אמרון ליה אין אמר לון לאבוכון דבשמיא לא יהביתון אלא לי:

ב אית תני תניי שאין שבחו של ת"ח להיות אוכל בשוק כהדא ר"א בר שמעון הוה אביל בשוקא חמתיה רבי מאיר א"ל בשוקא את אביל ובטל גרמיה:

ג ר"א בי ר"ש אזל לגביה ר"ש בי ר' יוסי בר לקוניא חמוי הוה מזג ליה והוא שתי

ג ר"א בי ר"ם, בשלהי כילד לולין מייתי הך עובדה על הם

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

מסכת מעשרות פרק כלל אמרו

הלכה א הרמונים משימהו. במתניתן תנן, מתימתי הרמונים מייבים במעשר? ומשימהו ומפרש ר' יודה בן פזי מהו משימהו, משיבניהו מחלה, כלומר שהמחלה שלהן, ור' יוחנ בשי מ"ל לפרש הכי, דלמח מן רבנן דלנדרתח שמע לה, דהן מפרשים הכתוב לחיוו המהו שם לבבנו, פלגון לבבנו, כלומר שברו וחלקו שם לבבנו:

המעביר פרק שלישי

הלכה א ר' עולא בר' רבי ור' יוסי בר' לאחורי הגבות. בי' עולא היה מספר, דרבי ור' יוסי היו מבניסין שם הטבל עם הפירות דרך לחורי הגבות לבית, כדי לפוטרן ממעשרות, דשין הבית קובע למעשר עד שיכנים דרך השער: ולא ר' יוסי בי ר' יהודה הוא. וכי לא ר' יוסי הוא בעל המעשה, והוא ס"ל לשם דעשו לאכול ברשם הגג, לפילו הכנים דרך השער פטור ממעשר, ולשה לו להכנים דרך

הלכה ב שאין שבחו של ת"ח. במתניתן קתי, דחתן ליזה חשר קובעת להחחייב במעשר הפירות הנכנסים לתוכה, כל שאין חדם נוח לאכול בתוכה, ועלה חני שאין שבחו כו': ובטל גרמיה. הפסיק עלמו מלאכול:

הלכה ג הוה מזג ליה והוא שתי. חמיו היה מוזג לו את הכוס והוא שותהו בפעם אחת, ול"ל לשם לא שתה אחת מתחיל בכמה פעמים לריך החדם לנחות את הכוס, ול"ל שם כמה שהוא שתיו מזוג, בפעם אחת, שם הוא מזוג בנוח, בשתי פעמים, ושם הוא מזוג בשתין, בשלש פעמים

שתי מזג ליה והוא שתי א"ל לא שמעת מן אבוך כמה אדם צריך לגמות בבום א"ל כמות שהוא אחת בצונן שתים בחמין ג' ולא [שיערו חכמים לא ביינך שהוא נאה ולא בבוסך שהוא קמן ולא בכריסי שהיא רחבה והוה ר' יהושע בן קרחא צווח ליה חלא בר חמרא א"ל למה את צווח לי כן א"ל עד דערקת ואזלת לך ללודקייא א"ל ולא קוצין כסוחין בסחתי א"ל ולא הוה לילך לך לסוף העולם להניח בעל הגינה שיקוץ את קוצין:

ד' דלמא ר' זעירא ור' אבא בר כהנא ור' לוי הוון יתבין והוה ר' זעירא מקנתר לאילין דאנדתא וצווח להון ספרי קוסמי א"ל ר' בא בר כהנא למה את מקנתר להון שאל ואינון מגיבין לך אמר לו מהו הדין דכתיב (תהלים סו) כי חמת אדם תודך שארית חמת תחגור א"ל כי חמת אדם תודך בעה"ז שארית חמת תחגור לעה"ב אמר לו או נימר כי חמת אדם תודך בעה"ב שארית חמת תחגור בעה"ז. א"ר לוי כשתעורר חמתך על הרשעים צדיקים רואים מה את עושה להן והן מודים לשמך אמר ר' זעירא היא איפכה והיא מהפכה לא שמעינן מינה כלום ירמיה בני אזל צור צור דוקניתך דהיא טבא מן כלום: הרי זה כך הוא כך אין לומדים ממנה סוס דבר לעניין הדין, ולכ"ש לבנו ירמיה בני צור צור דוקניתך, כלומר שמור והזהר בעניין שאלת דוקניתך והייתי מה שאתה מתגיתן היתה ניטלת בדוקני כדאיתא בפרקין דהיה טבח מכלוס כי עסק זה טוב מהכל:

ובמקום

סדיק מסכת מעשרות

שיר ושבחה לעונה בצרות. ובעזר אחד ואין שני: אתחיל ואשלים מסכת מעשר שני:

כבוד חכמים וחרושי מהר"א ז"ל

ד' מה דכתיב כי חמת אדם תודך שארית חמת תחגור וכו', וכ"ל לפרש ע"ד דאיתא במס' ע"ז בפסוק רק לחכם ידעתי מכל מקומות המלמד ע"כ תפקוד עליכם את כל עוונותיכם וכ"ל שארית חמת תחגור ה"פ שמחמיר החמות כולם יחד לגבות מעה"ב אבל ליתרתו עושה מהם שיריים לבד גבוה מעט מעט כחגירת הפסוק, ושארית תרתי משמע שמחמיר החמות ליתנים הרבה ביחרתו, וכעי"ב מחמיר כלם לסוף לגבות יחד הכל בפ"ש וק"ל: ל"ל

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

פעמים, אבל לא שיערו חכמים, כייך שהוא נאה וכו': חלא בר חמרא, מותן בן יין, כלומר בשל בן לדיק שהיה קושה את הבוצים, ומוסרן למלכות: עד דערקת. היה לך לגבות ללודקייא, ולא לתפוס את הבוצים, ל"ל הלא קוצים קוטים קלמי, ל"ל ר"י בן קרחא, היה לך לילך לסוף העולם, ולהניח לבעל הגינה זה הקנ"ה, שיקוץ את קוציו, פיינים את הבוצים:

הלכה ד וצווח להון. והיה קורא לותם ספרי קוסמין, פירוש ספרי הבל שאין בהם תועלת: ואינון מגיבין. ומס יעוך דכתיב כי חמת וגו', למה נכפל: כי חמת אדם תודך בעה"ז. נורם לפרש כן, כימר תיפכא, כי חמת אדם תודך בעה"ז, אם תעכב את הפורענות לעה"ב, ולא תפרע ממנו לגמרי בעה"ז: או נימר. מיין לך מחגור בעה"ז, שתפרע ממנו בעה"ז מעט: א"ר לוי. כשתעורר חמתך על הרשעים וכו', ויש דקרא על הרשעים קאי, ומודך, על הצדיקים: היא איפכא. שתסוך את הכתוב כולנוה, ולפעמ"כ לא נלמוד ממנה כלום: צור דוקניתך. הזהר בשלחך שתשלח היתה ניטלת בדוקני, פי' שהיו שתי תלונות בעוקן אחד: טבא מן כלום. עובה מכולם, כלומר מכל דברי תגדה:

על הפורענות ויפוד בתשובה שאר העונות שהיו רלוים לבוא עליו בעה"ב תעכבם ותחגור לבון תגירת הלפורן דפ"ק דחולין, והוא הדין דהוה מלי למימר שארית חמת לף בעולם הזה שאחר שהודה על הרתשונות נמחל לו וחיזו נעשה עוד תפילו בעולם הזה, אלא משום דעיקר העונש בעה"ב נקט העכבה בעה"ב שעל זה יקפיד האדם טפי, ועוד דאורחא דמילתא ליענש על הכל בעה"ז כשעשה תשובה, כי כדי ליגלל לפילו מליענש בעה"ז לריך תשובה גדולה ומעשי' טובים גדולים והא לא שכיחא: או נימר, או נוכל לומר לישנא דריש"ל דקרא לעה"ב וסיפא לעה"ז, וה"פ שבעולם הבא יודך על מה שנענש בעולם הזה וגמלא נקי לעולם הבא, ולכן שארית חמת תחגור בעולם הזה, כלומר שתתאזר בחמת לגמרי בעולם הזה להעניטו על כל מעשיו, ופי' שארית אלא תניח שארית עונש לעה"ב: כשתעורר חמתך, וה"פ מכיון דחמה שאתה מביא על האדם הרשע תודך, כלומר שהיא שבה שיודך הלדיקים והרי היא כאלו היא הנותנת הודאה ע"ד יהללו את ה' מן התרן, לכן שארית חמת תחגור והתאזר מתניך להכיאה על הרשעים כי כל אלתה מביאין עליהם יוכיפו הלדיקים בהודאתך, וכעל פין יעקב לא פי' כן: היא הפכה והיא מהפכה, פי' האגדה כשתהפך

מסכת מעשר שני

א ובמקום פלוני הם, ואל מעשר שני: לא מעלין ולא מורידין, ואין לחוש להמזיקן במעות וכי זה מלטער ורחה כן ואת לומר שאין חושבין מעשר שני, בעי מלטער, שאל בחלומו נראה שנעשה על בקשתו לחלומו: לא מסתברא, כלומר אדרבה לא מסתברא לחוש על החלום אלא כמי שאלו נלטער לרחות אבל זה כמו שהוא מהרהר הוא חולם וע"י שהיה מלטער ומהרהר בדבר כן חלם: מאן דעבד עובדא שאלו לחוש לחלום יפה עשה כדר' יוסי שאלו היה החלום כפשוטו אלא קפודקיא רמז לעשרה שורות, וה"ג זה החלום מי יודע למה רמז ולא יובן כפשוטו, לעיל: לא מעלין ולא מורידין, מי חיפשר לפ' דס"ל שאין ממשות בדברי החלומות כי הס מהדמיון והוא ידברו כי ח"ת להכמים המפורסם מכמה לנשים מודעו להס כמה מהסודות בחלומות כיוסף ובר המשקים ובר האופים ופרעה ונבוכדנלר אף על פי שלא היו חלומות נבואיים ממש ומרז"ל מאמרים בכמה דוכתי עד שאמרו עס הנבואה במין כמ"ש בפ' הרואה חלום ר' אס' בנבואה ובב"ר פי"ז בטובלת נבואה חלום, וטרחו בגמרא לבקש פתרונות לחלומות מתחלפים ולוו להתעסות על חלומות רעים ואפי' בשבת ולולי היות ממש בחלומות לא היו מבטלים עונג שבת ומקרא מלא הוא ואלי דבר ינוב, בשעיפים מחזיונות, וכן בחלום מזיון לילה, אי יגלה חוון לנשים, וחכמי הרפואה העידו שהגיעו מושכלות רבות בחלומות, וכן העיד הרלב"ג, וכן מציגו לרז"ל גגלו להס דברים רבים כמ"ש בפ' הנשרפים לא פגעו בו קנאים מהו לנסייה רב לגמריה לקרייה לרב כהנא בחלמיה בגדה יהודה וגו', ובפ"ק דתענית רב שמואל ורב הונא ור' חייא הוו שכיחי קמיה דרבא, עד לקרייה בחלמיה ואכחיד תת ג' הרועים, וזולת הלה רבות בדברי רז"ל, ובשל ס"ה העיד שהרואו לו בחלום שים למנות השמר לך פן תשכח את ה' בלחון, ולמפורסמות אין לריך רחיה ואלו רואים כמה לנשים חולמים חלומות ומתקייים בהם מעניני לפי דבריהם, ויש לנשים מיוחדים בזה מושלמ, ואלי הכותב מעיד כי רוב הדברים הבאים עלי ממה שים בהם רושם לטוב ולמיטב, אלי רואה אותם אלה בחלומי ברחיה ברואה קרוב לעניני עלמם שבאים בהקיץ עד שכמה פעמים אלי נזהר מלכת בחיפה עניני מפני קדימת חלומי, ופעמים החלום נפתר לי בחלום ואומר לי חלום אתה רואה וזה פתרונו, ופעמים אלי רואה חלום לודק על לחריס, ועיניני הרואות כמה מן המשכילים עושים שאלות חלום בחכמת הקבלה ונעניים בתשובה נכונה ונלמנה, ומכיר אלי ר' מאנשי דורי מתפלאי בהיותו בעל הנסיון בזה כמה פעמים ולסבחין בדבר שאלאי ממנו יודיעני ליזה הדרך בזה ויורני ויאמר לי ג' סדריס לשכר נשה לנכת בהס והמה בכתובים בקונדיסי אלא שאלו מלאני לבני לעשות מעשה על ידן פן ח"ו לשתמש בשמות הקדש, ואף כי אמר שכתוב החלומות שוא ידברו ורחינו כמה חלומות בטלים שאפי' שנפתרו לנשים לא נתקיימו בהם, אין קושיא שהרי כתבתי בב"ר בפי"ז גבי טובלת נבואה חלום שהחלומות ג' מינים טבעי ואלהי, והטבעי הוא שמופל בו שכוב וזה דעת רז"ל כמה שתירגו על שתירת אומר בחלום אדבר בו עם אומר החלומות שוא ידברו כאן ע"י מלאך כאן ע"י אדם שתס, ובעל מעשר אלמין בח"א ס"ב פ"ג השיב שאלל החלום לודק לריך ה' חנאים והנעדר מהס הוא שכוב והנעדר מקלתס לודק במקלת ואין לורך לכל הדברים ההס אלא בטבעי כי האלהי הוא לודק לעולם, ומ"מ ז"ס רבנן דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין סתס דמשמע דס"ל שאין ממש בדברי החלומות קשה, ועוד תפילו יאמין זה בכל החלומות מה יאמרו בחלום יעקב אבינו ע"ה שהיה נבואתי בודאי והיכי מייתי ליה מילתא בב"ר גבי חלום יעקב, ועוד עובדא דר"י בן אלפתא דשוה מעשה שהיה מה יעיבו עליו, לכן נראה דס"ל שאין לדקדק הדברים עלמס כי לאין מועילים ומורידים שפעמים יתפרשו הדברים בזולת מובנם, ופקקא מינה אלא יתעלב האדם מחלומו אס יראה רע כי פעמים הורחתו לטובה, ולכן אין ללכת אלא אחר הפתרון היולא מפי הפותר האמתי וכאומר בפ' הרואה כל החלומות הולכים אחר הפה, ואמרו שם של מי שהרחה לו בחדר אחה מת וניסן לי אחה רואה וכיולא מהדברים הרעים והמבהילים ופתרו להס לטובה והייתי מייתי מילתא דאלא מעלין ולא מורידין בב"ע בפ"ט גבי הא דאמר כל החלומות הולכים אחר

פרק המוליך

א הרי שהיה מצטער על מעותיו של אביו נראה לו בחלום כך וכך הם ובמקום פלוני הם אתא עובדא קומי רבנין אמרין דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין ר' יונה בעי מצטער וחמי ואת אמר הכין אמר ר' יוסי לא מסתברא דלא בהוא דלא מצטער וחמי ברם הכי כמה דבר נש חוי הוא חלים אמר רבי אבין מאן דעבד יאות עבד כר' יוסי חד בר נש אתא לגבי דר' יוסי בן חלפתא אמר ליה חמית בחלמאי מיתמר לי איזיל לקפודקיא ואת משכח מדלא דאבוך א"ל אזל אבוי דהוא גברא לקפודקיא מן יומוי א"ל לא אמר לן איזיל

מני

מסכת מעשר שני פרק המוליך

הלכה א ר' יונה בעי. כי יוסי פליג אדרבנן, דתמרו הכי שהיה מלטער וכוי לא מעלין ולא מורידין, והקשה אס מלטער ורואה בחלום, משמע שריומו עליו מן השמים והכתו לו בחלום, ותשם לומרים לא מעלין וכו', אלא ודאי חלום אמת הוא: א"ר יוסי לא. לא כמו שתמרו דבנן בשתמת דכל החלומות לא מעלין וכו', אלא יש לחלק ביניהם: שפתברא דלא. דלא מעלין וכו': בהוא דלא מצטער. אס

חבר הפתרון, לומר כי בזולת זה אין ממש בדברי החלום כדאמר ועוד דחלמא דלא מתפשר כאגרתא דלא מיקריא כדפי' התם, והיינו דקאמר בסוף הוריות שר"מ לא חש לפיים את רשב"ג אע"פ שאמרו לו כן בחלום ואמר דברי חלומות אין מעלין ולא מורידין כלומר שאין לחוש לפשט הדברים כי לולי יורו לענין אחר אלו היה לנו פותר לאמתי, וכוונת המדרש דמייתי הא גבי חלום יעקב לומר שלא יפורש בפשט הדברים אלא בפתרונות דמייתי התם ולהכי מייתי טובדא דר"י ב"ח דקפודקיא לכלורס שם מקום ונתפרש על מין הקורות: ואת משכח, במקום שילכה החשבון: קפא דקוריא, בפ' הרואה גרסינן קפא כשורה דיקא עשרה שהיא מלאה זוזי:

ב חד ב"ר אחא לגבי דר"י, ממטי דסוס ר"י פותר חלומות לכל בתיכה דבתי ליתא דכותי ת' היה פותר חלומות והלך ר"י אצלו לרחוב שיך היה מטעה החכמים ורואה כל אלו דמייתי הכא שהלכו אצלו ופתר לכלם לטובה, ור"י אמר לכל ת' פתרונו כדאמר הכא: בלילא של זית: עטרה של עלי זית: ההוא הוה בגלילא, ס"ג ההוא הוה בגלילה ואת בחבטיא, ופי' לומו התים רואה זית בשנת נטיעה וזה יורה גדולה וחוממות בנטיעה הגדלה ואתה רואים בשנת חבטת הזיתים וזה יורה מלכות, ול' המעשה קלה כאן דלריך לומר שאת' אמר לו שהרואהו בשנת נטיעה ואחר אמר לו שהרואהו בשנת חבטה והכי ליתא בתיכה דבתי ואי גרסי' בגלילא פי בשנת הכן הוא: לאימיה הוא חכם הוא בונע שהאמן שילא מהזית משקה לזית: לאחתיה הוא חכם הוא בונע לאחותו כמו שהעיניים שהם כשבי לחיים ונוקבים זה לזה: תנורין את עביד, מלאכת תנורין שהוא לופה והכי ליתא בתיכה דבתי: ארבעה לודנין, ד' חוזים אמר לו ממלא מים או יין לחביות אחת ב' חוזין וב' חוזי חביות: ברייתא ערקין מן קומי, הבריות בורחים מפני אמר לו אחת מביה קולים וכל השם בורחים מפניך שלא יסרסו בהן, ובתיכה דבתי גרסינן מגבב כובין ומעין להון פי' מלקט קולים ונופל לחוסם: אסטווה דההוא נברא ליה ב"ב מקרטן, בא"ר ליה הכי אד פנקס ובה כ"ד לוחין והוה כתיב מן הכא ומחיק מן הכא כתיב מן הכא ומחיק מן הכא, א"ל ר"י תיפח רוחיה דההוא גברא מרדעי ליה ליה ובה כ"ד מקרטן מייע לה מן הכא ואיתבזע מן הכא, פי' מרדעת יש לו ובה כ"ד קרטים והוא תופרם מכאן ומקרעת מכאן וא"כ אסטווה פי' מרדעת ולא מלאתי לו מכבר: כסיק חסין, מעלה מרוחין, אמר לו ייני ילא חומן ואתה לוקח מרוחים ומוכל בחומן וכוסס ואוכל: מיתמר לי הכין, נאמר לי כן זרק אלבשך ירד אמר לו הן לי שכרי ואני מגיד לך פתרונו ולא רלה, פעם אחרת בא ואמר לו ראיתי בחלומי נאמר לי כן הוא נופח בפיך: כד תיתמר לך הכין נחת דילפא בחיטך, כשנאמר

ממנה עשר שריין גו ביתיך ואת משכח מידלא דאבוך קפא דקוריא:

ב חַד בר נש אתא לגבי דר' יוסי בר חלפתא א"ל חמית בחלמאי לביש חד כליל דזית א"ל דאת מתרוממא לבתר יומין אתא חד חורן אמר ליה חמית בחלמאי לביש כלילא דזית א"ל דאת מלכי אמר ליה להדוא גברא אמרת דאת מתרוממא ולי אמרת דאת מלכי א"ל ההוא הוה בנציא ואת בחבטייא חד בר נש אתא לגבי דר' ישמעאל בר' יוסי א"ל חמית בחלמאי משקא זיתא משח א"ל תיפח רוחיה דההוא גברא לאמיה הוא חכם חד בר נש אתא לגבי ר' ישמעאל בי ר' יוסי א"ל חמית בחלמי עיני נשקה חברתה א"ל תיפח רוחיה דההוא גברא לאחתיה הוא חכם חד בר נש אתא לגבי ר' ישמעאל בי ר' יוסי א"ל חמית בחלמאי אית לי תלתא עיינין א"ל תנורין את עביד תרתין עיניך ועיני דתנורא חד בר נש אתא לגבי ר"י בי ר' יוסי א"ל חמית בחלמאי אית לי ד' אודנין א"ל מלוי את תרתי אודניך ותרתי אודנוי דגרבא חד בר נש אתא לגבי ר"י בי ר' יוסי א"ל חמית בחלמאי ברייתא ערקין מן קומי א"ל דאת מייתי איזייא וכל עמא ערקין מן קדמך חד בר נש אתא לגבי ר"י בי ר' יוסי א"ל חמית בחלמאי לביש חד פנקס דתרי עשר לוחין אמר לו אסטווא דההוא גברא אית ביה תרי עשר מקרעין חד ב"נ אתא לגבי ר"י בי ר"י אמר לו חמית בחלמאי בלע חד כלב א"ל תיפח רוחיה דההוא גברא יהודאי קטל דכתיב (במדבר כד) דרך כוכב מיעקב חד בר נש אתא לגביה דר"י בי ר"י א"ל חמית בחלמאי כרמא דההוא גברא מסיק חסין א"ל חמריה דההוא גברא מיפוק בסים ואת מינסב חסין וצבע בבסין חד בר נש אתא לגבי דר"י בי ר"י אמר לו חמית בחלמאי מיתמר לי הכין זרק אצבעתך נחת א"ל הב לי אגרי ואנא אמר לך א"ל חמית בחלמאי מיתמר לי הכין תיהוי נפח בפומך א"ל הב לי אגרי ואנא אמר לך א"ל חמית בחלמי הכין זקיף אצבעך א"ל לא אמרית לך הב לי אגרי ואנא אמר לך כד איתמר לך הכין נחית דילפא בחיטך

כד

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם

קפא דקוריא. תלק ר' יוסי שם המלה קפודקיא לשתים, וממנו הכין לשמור שם החלוס: קפא. קורה: דיקא. עשר: קפודקיא. שם מקום: מדלא. רכוס: שריין. קורות:

הלכה ב בלילא דזית. עטרה של זית: דאת מתרוממא. שתה עתיד להתרומם: חורן. אחר: דאת מלכי. אתה עתיד לגלות: הוה בנציא ואת בחבטיא. הוא רואה את הזית בשעה שמעלין אותו, אבל אתה רואה את הזית בשעה שמורידין אותו: משקא זיתא משח. השמן משקה את הזית: לאמיה הוא חכם. הוא מכיל את אמו, כלומר בא על אמו, כמו שהשמן משקה את הדבר שילא ממנו: מנה. שמן: חכם. מכיר: לאחתיה הוא חכם. בא על אחותו, כמו שהעיניים הן בנוף אחד, כך בא זה על אחותו, שבשלו שניהם ממקום אחד: אודנין. לזיתים: מלוי. טעון מים: גרבא. חבית: ברייתא ערקין מן קומי. בורחים מלפני: מייתי איזייא. מביא קולים, והכל בורחים, שלא יזקו מהקולים: אפחוויא. שהוא מפוצע לעייל בו: מקרטן. מליכות: מסיק חסין. נותן בו חזקת: חמריה. יינו הוא מחזק הרבה, ואתה לוקח מזרע ומורה בכוסות יין, למען יהיה מריף: בסים. מתוק: צבע. שולה: מיתמר לי הכי. שנאמר לי כך: זרק אצבעתך נחת. זכות מה שילד כאצבעותיך: אגרא. שכר: נחת דילפא. ירד מעט על החטים

כשנאמר לך זרק חלבעתך נתת, ר"ל שמזרקו המים וירד הדלף וחלבעתך רמז לדלף דל' חלבע משותף לל' לביעה וכשנאמר לך תהוי נפח בפומך, ר"ל שהחטים נופחים מחמת הדלף, וכשנאמר לך זקף חלבעתך ר"ל שמסתלקה ידך מהם שכבר נתקלקלו והטלו למחים וזין בהם תומלת: ליה הדין חלס, זין זה חלוס לפי שאין דבר כזה נמלא בעולם וזין מרחין לו לחדס חלא ממה שדרכו להרהר עליו ביום וכמ"ש בפ' הרואה תדע דלא מחזו ליה לחיוים לא דקלא דדהבא ולא פילא דסייל בקופא דמחטא; אפילו כן ליה לח נפיק ריקן, שאמן לך פתרון לדעתך: ארבעתי תרזי, תרבעת התרזים, הם ד' עלי שטים של מטה שדרכן היה לתת ד' עלים לד' רוחות ובהן מסרגין חבלים למטה, וי"מ שהם העמודים העולים מן המטה למעלה על הכריס והכסתות וכמו שנות התורגמים: ארבעה זיקמי, ד' כרעי המטה ולפי שהתרזים גבוהים היו דוגמת לעלי שטים שמלמעלה והשקמים תשר בשפלה היו רמז לד' כרעי המטה: מקניתא מרגלתא, נרא' דמקניתא הוא כמו קתא כענין קנות של רמחים ושל מרכות דילמדנו ריש פ' קדושים ובמשנת נשמע הברזל מקנו גרים בערוך מקנתו ופירש כאן מרגלתא והוא מושב של עץ או אבן שעושים לרגל המטה ליכנס בה שלא יתרקבו בקרקע: אדרא נרא' דחבנא, בלועה לבתי גרסינן דור דחבן הדא הוא חבלן בידים, ובערוך גריס חדר דעליס חבן ופירש עור שלא הבן, ולפ"ז חבלן בידיה דקאמר היינו שבמקום סריגת חבלים שעושין במטה כדכתיבנא היה לו עור שלא חבן עשוי כעין מלא לשבב עליו, ולי נרא' דתודרת מוכין וכרא' דחיבנא גרס ופי' כר שלא חבן במקום מוכין כדגרסינן בפ' הרואה תודרת מבי סדיא נפיק, ופי' רש"י המוכין יולאין מן הכר שמרחשותיו: תורתא לחבעתא, בלועה לבתי גרסינן ותורת רכיב עליהן הוא משכח דערסא, פי' שור שוכב עליהן רמז לעור המטה שהוא עור השור ועירסתנו היני יכול לישבה, ונראה דגרסינן מרבעתא ור"ל שהפרה רמז למשכב שהיא מעור הפרה והיינו כמו משכח דערסא: יהוא נגרא יהיב מדרך, החיש ההוא יושב ודורך על הכל ר"ל שהחיש ההוא שוכב בו לח חי ולא מת אלא מדוכא ביסורין על ערש דוי:

ג דאת מולד בר דכר, כתב בעל העקידה בשער כ"ט שבקיעת הקורה יורה על שברון הגוף ותחזית לירים לעולם אלא שפעמים יהיה לעובה והוא בלידה ופעמים לרעה על מות חיסה, ולא נהירא אלא מה שפתרו

כד איתמר לך הכין אינפחן כד איתמר לך הכין צמחין חד כותיי אמר אנא אזיל מפלי בהדין סבא דיהודאי אתא לגביה א"ל חמית בחלמאי ארבעה ארזין וד' שקמין מקניתא אדרא תורתא וההוא גברא יתיב מדרך אמר לן תיפח רוחיה דההוא גברא לית הדין חלם אפילו כן לית את נפיק ריקן ארבעתי ארזי ארבעתי שיטתיה דערסא ד' שיקמי ארבעתי כורעתא דערסא מקניתא מרגלתא אדרא ברא דחבנא תורתא אצבעתא והוא גברא יתיב מדרך והוא גברא רביע בגויה לא חיי ולא מייתי וכן הות ליה:

ג חדא איתתא דאתיא לגביה ר"א אמרה ליה חמית בחלמאי תינייתא דביתא מיתברא אמר לה דאת מולד בר דכר אזלה וילדה דכר בתר יומין אזלה בעיא ליה אמרין לה תלמידוי ליה הוא הכא אמרין לה מה את בעייא מיני' אמרה לון חמית דהויא איתתא בחלמאי תינייתא דביתא מיתברא אמרין לה דאת מוליד בר דכר ובעלה דההויא איתתא מיית כד אתא ר"א תנון ליה עובדא אמר לון קטלתון נפש למה שאין החלום הולך אלא

מולד נר דכר, כתב בעל העקידה בשער כ"ט שבקיעת הקורה יורה על שברון הגוף ותחזית לירים לעולם אלא שפעמים יהיה לעובה והוא בלידה ופעמים לרעה על מות חיסה, ולא נהירא אלא מה שפתרו על מות חיסה מפני שמבירת הקורה רמז על מות בעל הבית שהוא הקורה המעמדת את הבית אלא שר' אליעזר מלא מקום לפקור למובה על לידת זכר, לפי שעניני החמה בלידה מתיחסים לעניני הבית, בפתיחתא וכמ"ש בבכורות פ"ו תניא ר"א אומר כשם שלירים לבית כך לירים לחמה שנאמר ומכלכ ומלד כי נהפכו עליה לירים ר' יהושע אומר כשם שדלתות לבית כך דלתות לחמה שנאמר כי לא סגר דלתי בטני ר"ע אומר כשם שמפתח לבית כך מפתח לחמה שנאמר ויפתח את רחמה, ולכן קרוב לומר שמבירת קורת הבית רמז על שברון גוף החמה בלידתה והוסיף לומר שתלד זכר כי לא נהפכו לירים מפני כמ"ש בעל העקידה: אמרה לון חמית וכו', קשה מאחר שכבר פתר לה ר"ח את החלום מאי דעתה שחזרה לבא אלין לפתור החלום השני מאחר שהוא כבלתון, וי"ל כי לא היה החלום השני כבלתון אלא שאמרו תלמידי ר"ח לספר להם החלום רלתה לבדקם אם בקיאים בפתרון כבשם, ולזה ספרה להם חלומה הראשון לראות אם יסכימו בו לדעת בשם ובאשר פתרו לה לרעה חשמה אל ספק הסכנה הגדולה ותשת את קולה ותבך, אבל לפי המוסחת שהביא בעל העקידה שגם לר"ח שאלה פעמים על החלום הזה ליך לומר שמפני שבחינת החלום כפי הזמנים והמאכלים וזולת זה כמו שמזכר למעלה נסתפקה אם החלום בזמן השני תשתנה בורלתו מהזמן הא', ל"ל גם היא ידעה שכל החלומות הולכים אחר הפה ולזה היתה מבקשת שיפתח פיו לה לטולם לטובה כפעם הראשונה ובאמה ג"כ בתלמידים שלא ישיבו על הקלקלה במחשבה כי לא נעלם סוד זה מהם: שאין החלום הולך אלא אחר פתרונו, כל לבב חנוף יחקור זה לין יתכן הענין הזה כי ירחק מאד מהדעת והסברא היות מקרי החלם נמשכים אחר דברי הפותרים כי אם יהיה החלום מהחלומות הבטלים הנמשכים מהדמיון לגמרי שאין בהם ממש לין יתן בהם ממש פתרון הפותר וכ"ש אם הוא מהחלומות הלודקים אשר יתחתם בהם

קלת

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

החטים, וזה שנאמר לך זרוק מה שידך בחלבעותיך, שחזרוק אם המטר ותנקה לח החביט: אינפחן. כלר נפחו החטים מהמטר שירד עליהם, חה שנאמר לך, נפח בפומך: צמחין. כלר לממו החטים ומתלקלקו, וזה שנאמר לך, זקף חלבעתך: מפלי. חלמוק: סבא דיהודאי. זקן היהודים, שהוא לו דבר שלא היה: מקניתא. הדום: ארבעתי שיטתיה דערסא. מרכבת המטה: כורעתא דערסא. כרעי המטה: מרגלתא. מן החחתון שמעמידין עליו המטה: ברא דחבנא. שק מלא חבן: תורתא אצבעתא. שורות העליונות שהן עשויות כחלבעות: רביע בגויה. שוכב בתוכה: לא חיי ולא מייתי. חלא ממיד חולה ושומה לרכיו במטה:

הלכה ג תינייתא דביתא. קורה שבבית שמבדיל: מולד בר דכר. חלד בן זכר שמבירת הקורה, רמז להפיכת לירים מחבלי לידה, וחבלי לידה של זכר, קשים משל נקבה: תנון ליה עובדא, ספרו לו שם

קלת שפע השכל בין שיהיו טבעיים לגמרי ונבדלים מהגבוהה בזמן ובין שיהיו נושגמים ומשותפים עם הגבוהה בזמן לזך יפתנה עניים להרע לו להיסיב על דברת בני האדם מפסר תלמין כי אשר החלהים עושה מגיד בחלום חזיון לילה ואשר אתו חלום טוב לו רע יבואהו וכח הפותר לא יחליפנו ולא ימיר לומו כי אם בחרבת שפתיו ומה יועילו למליחות העניו והדרכה היה רלוי לומר שהפתרון ילך אחר החלום, ובעל העקידה בשב"ט הוקשה לו עניו זה ג"כ מלד אחר והוא כי ממ"ש יוסף הלא להלהים פתרונים, וממ"ש תלהים יענה את שלום פרעה נראה מפתרון החלומות שניו תלהי לא תוגע לממתו רק אל אים אשר רוח תלהים בו, וממ"ש כל החלומות הולכים אחר הפה יראה הפך זה משני פניס, הא' ממה שהחליפו המאמר על כל פותר יהיה מי שיהיה, והב' שמהרלוי שילך הפתרון אחר החלום כי כאשר יחלום החולם כבר נפל בחלומו ההנדק אשר יכילהו לפי עניניו ואיך תתחלף אח"כ הורחתו לחלוף דעות הפותר כרלונו עד שבבר יראה מהם שים ביד הפותר לפתור חלום אחד במינו לשני אנשים אשר יחלומו חותם בלילה אחד זה לטוב וזה לרע כמו שהתבאר זה מעובדת דבר הדיוט עם חלמי ורבא, ופלא גדול מזה מ"ש ר' נהוראי כ"ד פותרי חלומות היו בירושלם והלכתי אצל כלם ומה שפתר לי זה לא פתר לי זה וכלם נתקיימו בי, שירלה מזה היות זה העניו יותר תלוי בקרי והזדמן ממה שיהיה משום חכמה וידיעה, ועוד הוקשה לו ממה שקבעו בפרק הרואה פתרונים ידועים להרבה מהחלומות ואם הכל הולך אחר הפותר לא הועילו כלום, גם בעל עין יעקב נתעורר בפ' הרואה על עניו זה והוסיף להפליא ממ"ש אם לאדם טוב מרחין לו חלום רע ולאדם רע מרחים לו חלום טוב, שאם הדבר תלוי ברלון הפותר מה יוסיף ומה יגרע כשיהיה החלום טוב לו רע, וכן קשה ממ"ש אם כל חלום בלא טוות, ופרש"י כל החלומות יראה לאדם ולא יראה מחותם כשהוא שרוי בתענית שחיבו טוב ול"ל תסדא חלמא בישא עליבותיה מסתייה תלמא טבא חדויה מסתייה, ופרש"י עליבותיה מסתייה די לו עלבונו מה שאדם מהעלב עליו מבטל החלום, ול"ל תסדא חלמא בישא עדיף מעבדא ופי' רש"י שמביא לאדם לידי תשובה, ול"ל תסדא חלמא בישא קשה מגנדא שגלח', והחלומות עשה שירלו מלפניו, ול"ל יוחנן זה חלום רע ופרש"י מגנדא ממלקות לפי שדוגג ממנו זה חלום רע, מילתתו יפוב ויבנע, ובמסכת שבת אמרו יפה תעניה לחלום, ואם אין החלום הולך אלא אחר הפה אין פחד ותפלה ועבודת בחלומות כי אם אשר אתו חלום ידבר אותו לפני אוהביו ואם יפתרוהו לטובה ולא ירלו רע, ועוד הקשה החכם הנ' קוסיח חזקה כפי זאת ההנחה מכל בעלי החלומות הכתובים בתורה שבבתב יוסף ופרעה נבוכדנלר והחריס ע"ב, והנה הרחב"ע כאשר הניחוהו דבריס אלו דחה בקש ואמר שאם דברי יחיד, ולא הוצרנו לומר כי חפילו היה כן היה רלוי לבקש טוב טעם לדבריו כי למה ידבר היחיד ההוא דבריס שאין לאם שיעור כפי השכל והכתובים ומה גם אחר שהזכירו דבריו בגמרא ובמדרשות כי למה יפאבו דיות ויאבדו קולמוסים לבתוב דבריס בטלים וכ"ש שמבולה שמעתתא משמע שהמאמר ההוא נאמר בסתמא דגמרא בלי שום מחלוקת כמ"ש בעל עין יעקב, ועוד שעניו זה מזבר שם בש"ב בגלה ובע"ז לאשזר ול' יוחנן, הרי כמה מהחבמים מזבריס על העניו הזה, ועוד שאם דברי האומר החלומות הולבים אחר הפה חולק על האומר שהחלומות אח' לגלות אזן אנשים ולהזהירם, אם בן רבי יוחנן קשיא דידיה אדידיה שהרי האומר בל חלום בלא טוות ואחר שהאמרים המזבריס שם והוא אמר שם חלמא דלא מיפסר בתיגרתא דלא מיקריא, ופי' רש"י לא טוב ולא רע הוא שבל החלומות הולבים אחר הפתרון, אלא ודאי לא פליגי ובל האומרים הנ' אליבא דב"ש גיהו, ועוד שמ"ש החלומות הולבים אחר הפה הורה הנסיון על אמתתו מעובדת דאנדתא דידן גם מעובדת דבר הדיוט דאיתא בפ' הרואה בעניו אביי ורבא, וגם היש טורזינא דמלכא, גם מדאמר ר' נהוראי כ"ד פותרי חלומות היו בירושלם בנו', ול"ב אין דברי יחיד אלא אמת ויציב, ומלבד זה ק"ל אם הכוונה באומרו ויהי באשר פתר לנו בן היה היות החלום אחר הפתרון, ול"ב במה נודע בח יוסף בזה דקאי מבבא בית לפרעה דאם בן אין חבמה ואין תבונה בדבר ובל אחד מהתרטומים וחבמיו יובל לפתור בלומו, ודברי מי שראה לומר שהליבת החלום אחר הפה, הוא היות חלומות האנשים מענין מחשבותיהם ודבורם בהקיץ, או מענין מאבלם, בבר דבר בבמולם בעל עין יעקב דבור מספיק ואין להאריך שהדבר פשוט שהדברים ההמה נופלים מעלמם ואין להם שחר, והר"ן המפ' דברי רש"י בתב, ומשרש"ל שהחלום הולך אחר הפתרון העניו הוא בהפך אלא לאמרוהו רבותינו, כי הדמיון על רוחה החלום פועל ונשען על הפתרון לא שהוא בן ע"ב וכח הדמיון פועל בו לומר בן, ובעל עין יעקב בפרק הרואה, גם בעל העקידה בשער ב"ט, גם בעל מפשר חלמין חתרו להשיב על שפקות הדרוש הזה אין לדרבו פנו, ובבר התרבתי למעניתי בדרושי בזברון דבריהם ועליתו תמוה מלתי ואין בזה מקום להאריך רק לחזור בקלרה הסבמתי בהיתר הספק הזה על פי הקדמת לרבע הקדמות תזברן לך פה בקלרה, אחת מהנה היות מין החלום הנודק מסבה שלהית והשגחתו על האנשים בעניו הנבואה, והקדמה הב' אלא אפשיק בית האדם ועוד ההשערה האנושית להיות שלם במלאבת פתרון החלומות בי אם בהלוות אליו רוח ממרום עליו יערה והוא קלת ממדרגת רוח הקדש או טוב המזל, והקדמה הג' שמהיות הבדל האדם אי מדבר אם יתרון לבעל הלשון לעשות טובה או רעה בעניני העולם הזה בבח דבורו שהוא שליח השכל אלא שיתחלפו האנשים בזה בפחות ויתר, והקדמה הד' שבמו שבהורלות הנבואות יועילו מאד הרשמים הרומזים היולאים לפועלם ע"י הנביא בעניו אן תשועה לה' וזולתם לקיומם קיום מילתא בן יציאת הדבר מפי האנשים ובימוד מפי הנביא יעזור מאד לקיום הדבר, ובבן בירלתי הדרוש ואמרתי בי מה' היתה נסבה לגלות אזן האנשים על נזרת רלונו בחלום הלילה, אך אמנה לא נשלמה הנזרה האלהית עד יצא פתר החלום מפי הפותר בי הוא אמנני לסייע בקיומו בבח דבורו להיות הפותר האמתי הוא אשר נקבנו בו אמנה זרוח אלהים ולפחות בח מזל, ויש בח לשלם בדבורו לעשות מעשה בחלקי העולם, ולא יקשה היות נזרת ה' אלויה עד יפתר החלום מאחר שגם בדברים הנבואים לגמרי יש יאר שאת בקיום הדבר בלאתו מפי השלח ועשותו בעניניו רושם מה, אמנם עניו החלום מאחר שהוא למעה ממדרגת הנבואה ממש הורידה ה' לידיעה זו ממדרגה ו' שלא תתקייס הורלתה

כלל עד יכון הפותר הגלמן לומה, לבל תהיה כדברי הספר המתוס וכמן ביד שר נבח המלך לפרש בו כחשר תשיג דעתו יעל פיו יעשה מעשה וכמו שבעטין הברכה יבקש ה' שתלה מפי האלם נביא לו חסיד וכן ענין ברכת כהנים, ויתכן שזה ג"כ מרחמי ה', על החדש שלח להחליט עליו הרעה, כי כשיוכה החלום על ענין רע וילך לל הפותר ויבקש לו לדדים מפני הרלות המובה כלומו שלמרו לו בחדר חתה מת וכיסן לית לח חמי ופתרו לו בהדרה של תורה כדחיתה הכח כבר יגלל מהרעה הזחת ונשלמה הכוונה שלחות שהוח להשיב המוטל מדרכיו, כי כחשר יחלום החולם דברים מבהילים יחרד לבו ולחץ כי יפתרוהו לטובה רלה ירלה כי בח החלום בכד ענין מבהיל ולין זה שלח בחטח ויתן לב לשוב, ולל יקשה ענין זה בעיניך שהרי לחרו שזכירת החלום טוב כדי שיתחדל בעלות העוזכות בקיומו והשכחה שבת הפרטו לפי שלח יתחדל בקיומו כמו שביחר בעל מפשר חלמין בחלק רלשון מדברי רז"ל והרמב"ן וחלומות יוסף, הרי שלח נגמר בשול החלום כי לח בהשחדלות לטובי לח"כ, וכן נלמר שלח נגמר ג"כ חלח ע"י דבור הפותר הרלוי כי הדבור פועל גדול בעניני החלום כדפי', ומ"מ טל פי הדברים החלה הוחרו כל הקשרים והספקות הנ"ל, וזה כי בודחי לומרים כל החלומות הולכים לחר הפה לח לחרו חלח בפה דובר דבר דבור טל חופניו והוח הפותר שנמלחו בו כל התנלים הנז' דומית דפומבי ירומלים, ולח הולרך לפרש דודחי בהכי קמיירי ולכן פתרוהו יתקיים מכח מלחרו שהוח כוונן הלורה טל ההודעה שבלה בחלום כמדרגת ההיולי בין שיפתור לרעה חו לטובה כל שיוכיחו לדבריו עם חומר החלום כמ"ש, והוח דמפשרת ליה מעין חלמיה, כי בזולת זה נמלחו דבריו לעלמס נזרה חדשה ורחוקים מלהתקיים, ולכן טלת חכמים לבקש פתרון טוב טל הדברים, והוח מ"ש בפ' הרואה מכמה טניניס הרואה כך יבחים ויחמר פסוק פלוני, והטעם כדי שיפתח פיו לטובה ולח לרטה, כי סגולת הדבור פועל בזה כנז', ועם זה לח יקשה לנו מה שטיינו הרואות כמה מהחלומות נפתרים ואינם הולכים לחר הפה, כי לין שם הפה הרלוי לקיימן מנד רות הקדם חו כח מזל, חו שמח לח ידעו לח יבינו להסכים הפתרון לל החלום, וגם נמה שקטה שלמת מה בלע בפתרונות הקבועות בגמרת לח החלומות הולכים לחר הפה, כי לטולם הסכמת הפה עם החלום יחד היח שלח תמוע, והודישנו רז"ל שהדברים ההם מסכימים ודחי טם הפתרון והמשמה לח לחר כלום, ונפקח מינה ללמד חכמת הפתרון לפותרים כשיבחו לפתור, לבל בזולת פותר לין נפקותח מכל הדברים ההם מכיון החלמת דלח מיפשר כתגרתח דלח מיקרייח, ועל פי הדברים החלה נלדיק ג"כ היות החלום הח' נפתר ע"י כמה פותרים בפתרונים מתחלפים ומתקיימים כולם בהיות פני ההרלות לחלום טם כולם, ובהיות הפותרים שלמים בתנלים הנז', ולפי זה דבר נדול דבר טר המפקים שלמים בשבחו חת יוסף בהיות החלומות הולכים לחר פיו לומר שהוח שלח בתנחי הפתרון טד שהחלום יתקיים טל פי דבורו בהסכימו טם חלקי החלום והסכמת ב"ד של מטלה לפתרונו: שנאמר ויהי כאשר פתר לנו כן היה, דנקט מהכח ולח מכאשר פתר להם יוסף אע"ג דמהאי נמי אימא למילף הכי, י"ל משום דדוקא היכא דמפשרת ליה מעין חלמיה וילפי' לה מדכתיב היה כחלומו פתר כדאיתא בפ' הרואה להכי נקיט הלי קרא דכתיב נבי היה כחלומו פתר, אי נמי משום דההוא קרא דייק טפי מדכתיב לותי השיב טל כני ולותו חלה כדאיתא בפ' הזוהר בפ' ויחלום יוסף, ומ"מ קרא לימעריך למיכתב נמי כאשר פתר להם יוסף דלמלה הלי קרא לח הוה ילפי' מדברי שר המשקים דדילמא משקר: כל החלומות הולכים לחר פתרוניהם, חון מן היין, כתב בטל העקידה בשער כ"ט ו"ל, לכאורה נרחה דהח נופח קשיח לחמרת דבין חימו הולך לחר הפתרון והדר לחמרת דהוח סימן יפה לח"ח וסימן רע לט"ה והרי זה פתרונו, לחנם הכוונה כי לפי שים פתרונים נגבלים בהרבה מהחלומות בכללו בפ' הרואה ח"ר יוחנן כי כל החלומות ממיני המשקים הולכים לחר הפתרון ההוח שנזכר שם חון מן היין שפתרונו משחנה לפי מה שהוח חולם ע"כ, וטטל מפשר חלמין בחלק ח' שטר ז' פ"ג פי' זה בג' דרכים ע"ש, ולחני תמיה בשם נתקשו דודחי פי' שבכל החלומות ים לחל יד הפותר לפרשם כנרחים לדטתו וכדלטיל חון מן היין שחיינו הולך לחר שום פתרון, חלח זה שלת"ח טוב ולט"ה רע ולחר הפתרון דקחמר הייט פתרון הפה דטלה קיימין, והיותר תימה מבטל מפשר חלמין שמלח טוב הפי' הזה וכשהו בטפר ולפילו שטעין ח"כ מחי שנח יין מכל שלר החלומות, ועוד שהרי כחלה רבות בפ' הרואי שלמרו בו חלוקין בחלו כגון חתול בחתרת דקרו ליה טורנח נטשה לו טורה נלה ובחתרת דקרו ליה טוכרת נטשה לו שנוי רע, וכן טנבים לבנות בין בשעין בין שלח בשעין יפות שחורות בשעין יפות שלח בשעין חיכן יפות, ובכרמונים לחרו כיין שם ת"ח הוח יפה לחכמה ושם ט"ה הוח יפה למות, ולח קשיי מפני זה שחין הולכים לחר הפה ולין שטנות חלו כלום, כי מ"ש דמחי שנח יין חינו כלום דהכי נמריען לה שהיין משוה זה שם מכל הדברים, ועוד שטעם נדול יש לל היומו סימן טוב לת"ח כמו שנפרש, ומ"ש שכחלה רבות בפ' הרואה ולח נלמר שחין הולכים לחר הפתרון הח מנח ליה, כי מ"ש כל החלומות הולכים לחר הפה לין ריהיה כי לח דברו חלח בשחומין שלח הוקבע פירושן, בשם מפני שר"י לח הזכיר כלן רק היין לין ריהיה כי לח הזכיר חלח זה שים בו זה החלוק המחלק בין ע"ה לת"ח שלזה רע לטולם ולזה טוב לטולם מה שחין כן בכל הנ' בנמרת, ועוד שכבר כתבתי למטלה שכל הפתרונים הנ' בנמרת לח יועילו חלח בצלתם מפי הפותר דבלתי הכי חלמת כתגרתח דלח מקריית לבל היין חיטו לריך פתרון כלל, ושוב לתפלח בו כי טעמותיו טלמן יעמדו יחד נגד פירושיו ולח שם לבו: יש שומה יין ושוב לו וכו' ת"ח שומה וכו', נרחה שהחריך הלשון ולח הספיק בשיחמר בקלרה ת"ח שומה ושוב לו ע"ה שומה ורע לו, משום דמחלוף הורלות הכתובים משמע שים שומהו ושוב לו ויש שומהו ורע לו, והדר לחמרי דקרת דרשותח לח יתכן בת"ח דהכי מוכח קרת לחריגת וכדנרסינן בנמרת בפ' הרואה חני תנת קמיה דרבי יוחנן כל מיני מפקים יפין

אלא אחר פתרונו שנא' (בראשית מא) ויהי כאשר פתר לנו כן היה א"ר יוחנן כל החלומות הולכין אחר פתרוניהן חוץ מן היין יש שותה יין ושוב לו ויש שותה יין ורע לו ת"ח

לחלוש חוץ מן היין שהרי יש שותהו וטוב לו דכתיב ויין ישמח לבב אנוש ויש שותהו ורע לו דכתיב ויין למרי נפש, אמר ליה רבי יוחנן ת"ח לעולם טוב לו שנאמר לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי, נראה שאף על פי שבע"ה פעמים טוב פעמים רע בת"ח לעולם טוב כיון דתורה עסיק בה דחיקרי יין מעין רעיונו הרלו לו יין בחלוש ודבר הלמד מעניו הוא וכדאמר בפלהי יומא שליבא ת"ח בחלוש רמז לגדולה וכו' דבר הלמד מעניו הוא, ועוד דדבר שנלטער בו דהייטו תורה דמהקרי יין יכפל בשמו והא דקאמר ע"ה שותה ורע לו, פי' פעמים רע לו ואגב דנקט סתם בת"ח שותהו וטוב לו נקט בע"ה סתמא: רגלי קטינא, רגלי קטן ל"ל שהמועד יפת ולא יאכל בשר, והרגל רמז למועד דחיקרי רגל ולפי שאין שחת הרגל אלא בשר קטנות הרגל רמז לחסרון הבשר ושמנותו רמז לרבוי הבשר: מסובלא, שטען בשר לו כמו מסובכל ופי' מלוכש בשר: את מתרוממת, ועניו המיתה שיתמיד בו הכבוד עד מותו לו המיתה רמז לתגבורת התורה ע"ד זאת התורה אדם כי ימות באהל אח"ל שממית עצמו עליה:

א יומם חתמו למו, ופי' חתמו ל' סימן כ"ל שהבתים שהיו חותרים בלילה היו מלייגין לותן תחלה ביום כדי לידע בלילה מקום מבוקשם ע"י החפרסמון, ומה שהוזקק לפי' זה ולא פי' יומם חתמו למו דדוקא בחשך חתרו בתים אבל ביום סותמים לותן ולא היו חוזרים, שהרי מעשיהם הרעים ביום היו כדאמר בב"ר פכ"ז, אבל לפי מ"ש ר' חנינא כמלא שעותים מעשה רשעתם ביום: היו רוסמין, בב"ר גרסי' היו מביאין לפופילסימון ושף בהבן ובחין בלילה ומריחין ומותרין, ופי' שרואין הבית שרוצים לחתור ושפין בהבניו לחפרסמון ביום כדי שיכירו בלילה במושך המקום המבוקש, אבל בפ' חלק אמרו בענין אחר שהיו מפקידים לחפרסמון אצל עשירים והנפקד היה מניחו בבית גזוזו ובחין ומריחין לותו בלילה ובחין ותותרין שם ונוטלין לותו ממון, ויש מעם לחלוף דרשות אלו דלפי דרשת דילן ת"ש יומם חתמו למו, דמשמע שהיו מלייגין הבתים וקירותיהם עמון אבל לפי לותה דרשת דפ' חלק לא היו מלייגין קירות הבית ממש אלא שהיו מודעים להם ע"י החפרסמון שהיה נותן בעל הבית בבית גזוזו ולפי לותה הדרשת ת"ש טעינת שלהכיל הבית בלילה אחר שהיו יודעים לותה ביום נקל הוא להוודע לפילו בלילה בלאו הכי אלא שאין הענין אל' להכיר מקום גזוזו הגנוז מעיניהם תמיד: חתירן, נעשו ס' מחתרות בבתים ע"י החפרסמון שלמדו לעשות מדרשת רבי חנינא:

ב הדא פליגא, פי' הא דתנן כרם רבעי עולה לירושלים מהלך יום א' לכל רד ושיעו היא תחומה לילת מן הדרום ומקרבה מן הלפון ולוד מן המערב והילדן מן המזרח, פליג להך טוענא דנקטי שהיה משמש במגדל לצפיית שהוא רחוק מירושלם יותר ממקומות אלו ואחר שהיה מתקן את נרותיו היה עולה ושובת בע"ה ויורד ומדליקן, וי"ל שהיה ספר וכבל ע"ם היה עולה ופשט סדריו בע"ה ושוב יורד ושובת בביתו ושיכי הוי מקום הקיוד ממנו רחוק מירושלם מהלך יום אחד, וכן טוענת דטרטיטוי של מהלול שהיה עולה ושובת לתוך ב"ה וכמולאי שבת חוזר למקומו, ולא היה אדם מסכים לתאנה קודם ממנו שלריך להסכים ללקוט התאנים בבקר קודם זריחת השמש כדלטיל פרק היה קורא ומהלול היה רחוק מירושלם יותר ממקומות אלו וכן הא דבנות לפורי היו עולות ושובתות בתוך ב"ה ולא היה אדם מסכים לתאנה קודם להן, ולפורי רחוק ממקומות אלו פליגי למתניתן וכן טוענת דבנות לוד שהיו עסתן ועולות לב"ה ומתפללות ויורדות עד אלא יחמילו פליגא למתניתן דתנן ללוד מהלך יום אחד מירושלם: הוה סליק שבת בבה"מ ונחית ומדליק לון, לריך לומר דשבת לאו דוקא דאם כן היאך היה מדליק הנרות אחר כך אלא פירוש שהיה הולך עם שבוד יום ונותן עם עלובו כדי לקנות עם שביתה בין השמשות כדי שיוכל ללכת עם בשבת שהיה מקומו רחוק יותר מתחום שבת:

ג החלם חד בר נש אתי נבי ר"ע א"ל חמית בחלמאי רגלי קטינא א"ל דמועדא מיתי ולית מיכל קופד אתא חד חורן לגביה אמר חמית בחלמאי רגלי מסובלא אמר לו מועדא מיתי ואית לך קופד סגי. חד תלמיד מן דר"ע הוה יתיב ואפוי משניין א"ל מהו כן א"ל חמית בחלמאי תלת מילין קשיין באדר את מיית וניסן לית את חמי ומה דאת זרע לית את כנש א"ל תלתיהון טבא אינון בהדרא דאורייתא את מתרוממא וניסן לית את חמי ומה דאת זרע לית את כנש מה דאת מוליד לית את קבר:

פרק כרם רבעי

א אי"ר חנינא (ויוב כד) חתר בחשך בתים יומם חתמו למו לא ידעו אור מיומם חתמו למו כך היו אנשי דור המבול עושין היו רושמים באפובלסמון ובאין וגונבין בלילה כד דרשה ר' חנינא בציפורין איתעבוד תלת מאה חתירן בתים:

ב הדא פליגא על נקיי נקיי הוה שמש במגדל צבעיא בכל ערובת שובתא מן דהוה עביד קנדילוי הוה סליק שבת בבית

א יומם חתמו למו. ביום היו מסמנין את המקום שהיו

פירוש הקצר מפ"ם ומ"ש

המעשה: רגלי קטינא. מתקנן רגלי, פחל לו כשיבא המועד לא יהיה לך בשר לאכול, שכל המועד נקרא רגל: רגלי מסובלא. מסובלא במשא כבד: קופד סגי. בשר הרבה: ואפוי משניין. כשהוא פנוי: בהדרא דאורייתא את מתרוממא. דרים בחלר כמו בסדר. בחלוף מותיות למ"ע, ומייתי מתגבר, כמו מתוך בחרב יפולו, שפירושו מתגברים גבורים, ויגיד עליו רעו ונבורתך במלחמה: וניסן. נסיונות, שלא תבא לידי נסיון:

פרק כרם רבעי

הלכה א יומם חתמו למו. ביום היו מסמנין את המקום שהיו

פשט סדרו, כלומר כמו שאמר למעלה סדרין: חד ב"ג הוה קאים רבי וכו', לא גרסינן להא כלל דהא ודאי מ"ש לכבל כמה ימים ואי לאפוקי שם אלא ע"י ממילות שגגתו אלא כאן עד שלא יחמיצו גרסינן מכלל דפליגא כו' עד נתיבותי עוה, וכאן הכי גרסינן הך עובדא והוה לרמיה דממילות היו וגגנו דהא ע"כ"ל הכי בהך עובדא; הוה קאים רבי, היה עומד וחושב בפסקה פרטו לפניו מן הטעל וכרמה היתה לשה והוה רץ לחמריה לשה והוה רץ עד שגמלא נתון בכבל, אמרו לו מתי יגלח אמר להם ביום הזה, אמרו בחיזה דרך אתה אמר להם בזה, אמרו לו בוא הרחה לנו, יגלח לשה להרחות להם ולא ידע בחיזה דרך הוא: ואפילו תימר לית הוא פליגא, אפילו שנאמר דהכא עובדי לא פליגי אמתניתין אלא לתרוצי דממילות היו וגגנו וכחותן ממילות היו ממהרים דרכם ואתא דמתניתין לא מייתי אלא בדרך הכשופה לכל: נתיבותי עוה, פי' קלקל לותם הדרכים ולא טודעו, וכדאמר בחיזה רבותי אלדי כמו"ם עוה עוה תשימנה:

ג זאת אומרת, הא דתנן, ותנאי היה אומר משום שיבנה ב"ה במהרה בימינו יחזור הדבר לכמות שהיה מדלא תני לימתי שתחזור מלכות בית דוד למקומה דמשמע טו"ג ע"י מלכות בית דוד, משמע דבנין ב"ה קודם לזה ולכן אלו התנאי בבנין ב"ה שמיד לאו שיחזור הדבר לכמות שהיה, ואף על גב דמסורת היא שאין ירושלם נבנית עד שיתכנסו הגליות כדאיתא בהגמומת פ' נח נ"ל דב"ה נבנה תחלה, דכתיב ודם ענב תשתה חמר, אין ספק שיש כאן חסרון לשון ומשתכרת דקושית היא דלהדרו רבנן ת"ל יהודה דקאמר שהתנאי היה כשיבנה ב"ה יחזור הדבר לכמות שהיה, דכיון דטעם הולכת כרם רבעי לירושלם מהלך יום אחד היה כדי שיהיו מעבירים מלווים בירושלם כדלעיל לעתיד מה לוקך לזה כיון דכתיב ודם ענב תשתה חמר ופירושו שלעתיד מביא כל אחד ענבה אחת בקרון זית ומסתפק ממנה בפיטם גדול ואין כל ענבה וענבה שאינה עושה שלשים גרבי יין כדאי' בשלהי כתובות, ות"ל פשיטא שבעגבי ירושלם לבד יש לשבוע ולאכול

בבית מקדשא ונחית ומדליק לון ואית דאמרין ספר הוה בכל ערובת שובתא הוה סלק פשט סדרו לבה"מ ונחית שבית בבייתיה מרטירוי דמהלול הוה סליק שבית לגו בית מקדשא ולא הוה ב"נ קרץ לתאיניא קדמוי מיניה בנות צפרי הוו סלקין שבתין בגו בית מקדשא ולא הוה ב"נ קרץ לתאיניא קדמוי מנהון בנות לוד היו לשות עיסתן ועולות ומתפללות ויורדות עד שלא יחמיצו חד ב"נ הוה קאים רבי פסקת תורתיה קומוי חוות פריא והוא פרי פריא והוא פרי עד דאשתכח יהיב בבבל אמרו ליה אימת נפקת אמר לון יומא דין אמרין בהיידא אתיתא אמר לון בדא אמרו לו איתא חמי לן נפק בעי מיחמייא לון ולא חכים בהיידא מכלל דפליגא ואפילו תימא לית הוא פליגא מחילות היו וגגנו הה"ד (חיכה ג) גדר דרכי בגזית נתיבתי עוה:

ג א"ר אחא זאת אומרת שבית המקדש עתיד להבנות קודם למלכות בית דוד דכתיב (הכריס לב) ודם ענב תשתה חמר ואת אמר הכין: ר'

והוחר

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

ספר הוה, תלמד מיוחס היה, והיה עולה לפסוח הסדר להמיץ קום בבהמ"ק, ויכד ושכח בביתו: מרטירוי. שם מלא: מהלול. שם מקום: קרץ לתאיניא. לא היה שום מלא קורץ לא בתאנים מקודם לו, ודרך לקוץ התאנים קודם זריחת השמש, ומהלול רחוקה מירושלים יותר מלוד; רדי. מורם: פסקת תורתיה. נפסקה פרטו מחוך עול המחייבה מלאכתו: פריא. לקה: פרי. רץ: עד דאשתכח. עד שבזמן מועט נמצא בבבל, כי הלך דרך מחילות: בהיידא אתיתא. בחיזה דרך בחת, לי"ל בזה, לאמרו לו בוא והרחה לנו, יגלח ולקה להרחותו לשם, ולא הכיר בחיזה דרך: היידא. לי זה, היא מלה מורכבת משתי מלות, היי דא: מכלל דפליגא. מדלעיל קאי, דמיהם שמעינן לדוד היתה סמוכה לירושלים, ומי נימא דפליגא דמתניתין דקאמרה מהלך יום אחד, ומשני לעולם תימא דלא פליגא, אלא מחילות היו בתוך המדין, ובהן היו יכולין לבא בשעה מועטת, לכל גגנו לותן המחילות, הדא הוא דכתיב וכו': מחילות. מערות:

הלכה ג **א"ר** אחא זאת אומרת. פליג על ר' יוסי דמתניתין, דקאמר תנאי התנו, לימתי יבנה בית המקדש, יצטרכו להביא ממקומות מרחוקים מירושלים מהלך אחד, אם הסירות מכרם רבעי לירושלים, כדי לעשר שוקי ירושלים בסירות, דבזמן שבהמ"ק יהיה עומד על תלו, ככר חזרה מלכות בית דוד למקומה בירושלים, וע"כ תשמו לעשר שוקי ירושלים בסירות, וע"ז ממשה ר' אחא, זאת אומרת, מן המקרא הזה משמע, דבנין בהמ"ק יהיה קודם שתחזור מלכות בית דוד לירושלים: דכתיב ודם ענב תשתה חמר. דפסיק הזה מדבר מהעתיד ביאתו של משיח בימינו, וה"ק, ודם ענב תשתה, מתחלה תשתה יין משום, ואח"כ, כלומר המקום יבנו עליך במהרה, וכן יהיה לעתיד, מתחלה יבנה בהמ"ק, ואחר כך תחזור מלכות בית דוד: ואת אמר הכין. ואחר שתבנה בית המקדש כן בחמיה:

סמוכה

כבוד חכמים וחרושי מהר"א ז"ל

ג א"ר אחא זאת אומרת שבית המקדש עתיד להבנות קודם למלכות בית דוד דכתיב ודם ענב תשתה חמר ואח"כ אומרת הכי, לפי דתי' בפ"ת שאין ירושלים נבנה עד שיתכנסו הגליות משמ"כ ב"ה יהיה נבנה תחלה דמשמע שיהיה קיבוץ גליות קודם בנין ירושלים משום שיאמר הקב"ה לירושלים שרחיקי קבלי לוכלסיך וכפ"ש פרזות תשב לי' מדם ירושלים לפי שהכנסיס משמ"כ בנין ב"ה לא יהיה לפי שהכנסיס כמשמ"ל שהיו עומדים לפוסים ומשתחוים וכו', ודם ענב תוא הכיבוץ עוג"ג, תשתה חמר פי' נסכים עכ"ל בעל כ"מ ע"ד דתיתא בגמ' דקדושין פרק עשרה יוחסין ויעב מלרף ובהר לת בני לוי והיו לה' מנימי מנחה בלקה אמר ריב"ל כקף מעכר ממזרים מלי מגיתי מנחה בלקה אמר ר"י לקה עשה הקב"ה עם ישראל שמשתה שמשמעה ושמעה פי' משרשים על דרם ריב"ל דמשרש קרא כקף מעכר ממזרים מקשה מלי מגיתי מנחה בלקה אבל לפי דתמרינן הכא דמעכר ממם להבדילין מפסוליהן לא יקשה מלי מגיתי מנחה בלקה לפי שמניח בעזרת כשעלו בכים שמבדלו משאים נכריות והביתו קרבן חשם על חטאן שעברו כמ"ש ויחטאו ידם לסוטית נשיהם ואשמים תיל נתן על חשתם כן לעתיד כשיבדלו מן הפסולים יש להם להביא קרבן על חשתם שעברו ולפי שלא יהיה להם להביא קרבן עזיר כמשתמ"ל תין ב"ד בא עד שתחלה סרוטה מן הכים תלא שיביאו קרבן על דלי דלות שהוא מנחה ות"ש בלקה שיהיו עניים כמקבלי לקקה שתין להם כלום משלהם אבל למ"ד כסף מעבר ממזרים מ"ל לא יעלרכו לקרבן ולכך מקשה מלויים מלי מגיתי מנחה בלקה עכ"ל, ונמ"ז ע"כ שיהיה כנין ב"ה קודם הכיבוץ עוג"ג עכ"ל מהכמ"ל ולקמן תיתא תין בודקין מן המזגה ולמעלה ר"ת בן תגיגתם תומר אף מי שהוא מוכתב בתסרתי' של מלך דכתיב להקייתם בגבת המלחמה אמר ר' יאשי אמר רב כדי שתהיה זכותם תגונה מקייעתם ות"ל במלחמה דלעתיד לביאים ג"כ להיות מיוחסים דווקא ות"ל יעקבו ע"י מנחה וקיימא לן תין מנחה בנשמה ומ"ה יהיה ע"י הכרח שיבנה ב"ה קודם הכיבוץ הטו"ג כנ"ל: **שם** אמר קמו יין נסכים הקרב על גבי

סמוכה

מי יש"א שהכיבוץ הטו"ג וכמה הגליות יהיו תחר בנין ב"ה ודם ענב מי' הכיבוץ דם עו"ג תשתה

והואיל ומה לוקח להתנות שכבר נ"ה יחזור הדבר לכמות שהיה להעלות כרם רבעי לירושלם ממהלך יום אחד אבל להכין ל"ק דאף על גב דלמעבר נמי היכא ברכה מלויה בכרמים כמ"ש שם דרב חייא בר אחא הוית ליה דלית ליה מזון ובילר ממנה יום רחמון שלם מאות לשכולות לשכול לגרב יום שני בילר ג' לשכולות ג' יום ג' בילר ג' לשכולות ג' לשכולות לגרב ופפיקר יומר מחליס הא לאמר החם וכן לעיל במכבת פיאה פ' כל זית שבימיהם נשתנו הדברים משום לרן פרי למלחם מרעת יוצבי הם, ולפיכך שבימים החם היו לריכים להעלות הפירות מחון לירושלים:

ד' ר' חונא בר אחא בש"ר אלכסנדרא בוא וראה כמה גדול כחן של עושי מצות שכל השקפה שבתורה ארורה וזה בלשון ברכה א"ר יוסי בן חנינא ולא עוד אלא שכתוב בה (דברים כו) היום הזה תניי יומא רבי יהודה בר פזי פתח (תהלים עח) אבוא בגבורות ה' אלהים כתיב (זכריה ד) אלה שני בני היצהר העומדים על אדון כל הארץ רבי אבהו אמר איתפלגון ר' יוחנן ורשב"ל

ד שבב השקפה שבתורה ארורה, דכתיב ושקף ה' על מחנה מלריס וכן בסדום וישקיפו על פני סדום כדמייתי בש"ר וכן בשקפה ותיבב וישקיפו תליו ב' ג' סריסים בעד השבני בשקפתי וארא בפתחים כדמייתי בתגחומת, ו"ת והא כתיב ושקפה על פני היסיון השקף על גיא הלבועים, י"ל דלא חייתי אלא בהשקפה המזכר ברוחה לא בחוחר מקום שעשו לירחות, ו"ת והכתיב ומיכל בת שחול נשקפה בעד החלון, י"ל דהחם נמי הוו חרוחים שבזה לוחה דוד ואמר לה לפני ה' אשר בחר בי מאביך ומכל ביתו, ת"ק בישקף ארוחה וירא ה' משמים מלי לעבר ליכא, וי"ל דכיון דישקף ארוחה הוה בזמן שדוד הוה בלעבר במגפה לע"פ שע"י ארוחה חקן עלמו שייך לשון השקפה על הלעבר שבחחלה, וכן כי השקיף ממרום קדשו על לעבר עלייס כלומר לשמוע לחקח חפיר וגו', ולפי שבכיכול עמו חכי בלרה לע"פ שבהשקפתו

כבוד חכמים וחדושי מוהר"א ז"ל

סמוכה, וכמדרש חמומחת מי ליפכת שכחוב גליות והכיחם עו"ג שיהיו קודם כ"ם בוחה ירושלים ותא"ל כדחי ישראל יכנס וי"ל דכי חקפי חקפי כהני מנלי דכירושלמי סובר כר"ח ב"ש שיבדיל הספולים לעתיד ת"ל יהיו מוכרחים להביח מנחה כדחיתת לקמן ותין מנחה בכחה על כן יהיה ב"ה נבנה חחלה לפי שחז"ל חין בודקים מן סמוכה ולמעלה ר"ח בן חנינעוס חומר חף מי שהיה כחוב בחסערטיח של מלך פי' מי שיוכל למלחמה מוכרח להיות מיוחם ות"ל שם יהיה הביחת עו"נ קודמת ע"כ יבדילו הספולים כדי שיוכלו למלחמה בכשרות ותז מוכרחים להביח קרבן מנחה ונדיין לח יהיה ב"ה ות"ל ע"כ בין ב"ה קודם משי"ב סוגיס מדבר חמומחת חחיח חליבא דיב"ל שלח יבדילו לעתיד ות"ל יכול להיות שבנין ב"ה יהיה מחחלה יהיה ב"ה נבנה כמו שחתר ונחל ה' חח יהודה חלקו על מדמת הקודש ובמר עוד בירושלים ותא"ל שם משי ה' כי נעור ממעון קדשו, שהביחת עו"נ יהיה לחר בין ב"ה ות"ל יכולים להביח קרבנם מנחה ותחיח כר"ח ב"ש, ות"ל חקפה ע"י גרים חסחלק השכינה על כן הוכרח הנביח להסביר הדברים ולומר כי הגוי בח שיהיה גלוי שכינה וגם בח ניון שלח יהיה גלוח וגם שיהיה ענן מקוף כמו שהיה במדבר ודו"ק, ועכשיו ח"ש הסמוכים וירחמי וכו' לפי דחיתת מחחז"ל שהיה יהושע לבוש בגדים גואים לפי שעשתו בניו נשים עכביים פסולות להם, ותיחת ב"ח בין השכינה שורה עליה מיוחסת ביחזקאל דכחיב ביום ההוא חהיה לחלחים לכל משפחות יחרחל, חקפה ח"ת ושלח חקרת עליה בחורה להיות לך לחלחים ולזרעך חחריך בזמן שזרע מיוחס חחריך, ומעני דחחת להורות שחם בין הזרע מיוחס לח בין השכינה שורה על חביהם, ות"ל שחול ובני יהושע היו נוטלים פסולות רחוי לשכינה להסחלק מן יהושע, וכשהיו בניו שכינה חינו רשחי להזכיר שם המפורש, ע"כ קיבלו השבח על יהושע לדחוחו מבה"ג, והמלחך זה שהיה מיכחל שהוח ב"כ כה"ג כמ"ש חז"ל כלוש מקקף חלח מכם בחכם כמו כן הכח מכח שמיכחל הוח כה"ג בשמים ומקקף ביהושע שהיה כה"ג למעה והיה. סובר שיהיה יהושע נדחה מן כה"ג, ות"ל הקב"ה יגער בך השבח ויגער בך הכובר בירושלים תע"פ שחמרת לעיל שבובר בירושלים בחירה נוספת ות"ל מוכח שהספולים מסלקין השכינה, ות"ת רחוי יהושע לכה"ג שהרי הוח חוד מוכל מפני ומינו שר"ח בן חרדיון נחחייב שריפה על שהוגה ה' בחוחיות, ות"ל שם לח היה רחוי יהושע להיות כה"ג ולח היה רחוי להזכיר שם המפורש בחוחיות היה רחוי להיות נשרף, ות"ת למה בחחת כך שהרי בניו פסולים היו ולח היה יהושע רחוי שחשרה עליו שכינה, וי"ל כדחיתת חרבכ"ת שם בן ד' חכמים מוסרים להלחידיהן סעם לחת בשבוע חני' ברחשונה היו מוסרים שם בן י"ב לכל חדם מברכו הפרישים מן מגלין חלח לנעוין, ומקשה מהרש"ל למה מקשה בן י"ב משם בן ד', וי"ל לכל חדם פירושו לכה"ג רק שמקשה והלח בשחת שמעון הצדיק נמנעו מחיו הכהנים מלברך בשם, וי"ל לכל חדם פי' כהנים הדיוטים ות"ק

פירוש הקצר משם"ם ושי"ם

הלכה ד ארורה. כתיב לרעה: שכחוב בח היום הזה. כלומר מעמיך להחי קרח, היום הזה ה' חלהיך וגו': תניי יומא. דריש לה, כשחקיים המלות, חני נותן לך ברכה זו למה שחתה לריך לבך יום ביומו: רבי יהודה בר פזי פתח. כשהיה דורש, החחיל בכחוב הזה: אבא בגבורות. חבח להודות לה' על גבורותיו שעשה לנו, ומשפך מדת רעה לפוכה: על אדון: מהו על: בעדוחיו

שעשה המלוה בה בגבורה וחרוש למה לפני ה' לבקש שאלתו כדאמר הכא בשקיפה ממטון קדשך, היום הזה, ואמר במחומת בוא וראה כמה מתחטאין ויש להם פ"פ לבעלי מלוה לדם יורד למוך שדהו ראה לשכול שכיבר וכא ועמד בחמלע העזרה ובקש רחמים על עלמו ועל ישראל ועל ת"י של' השקיפה, ולא עוד אלא שהיה אומר תיבי זז מכאן עד שתעשה לרבי היום הזה: שהרן בחין בעזרות, בעלילה וקלחוניא והן שמטיחין דברים כלפי מעלה ומסרהרים אחר מדת דינו והיינו העומדים על אדון כל האדון שעומדים כנגדו, וכן הבאים מכח המלוה לפניו הם כעומדים כנגדו שהקב"ה נוחר נזירה והן בחין לבעלה בכח זכיותיהם, ויש לתמוה בשלמא למ"ד אלו שבחין מכח המלוה ניחא דקרינהו בני הילפר שהם אהרן ודוד שנשתעו בשמן המשחה כדאיתא בפ"ב, אבל למ"ד שבחין בעזרות מ"ט בני הילפר, ועוד זה תשובה למ"ש הגבית מה שני הזיתים הללה על ימין המנורה ועל השמאלה ומה שתי שבלי הזתים אשר ביד שני למחרות הזהב ומ"ש זה לזה ועוד שמרחה זו לגבי המנורה ומ"ש זה לשם, וי"ל דמשום דדמו קלת לקרית שמשד כנגד ה' קרי להו בני הילפר שהם בקרת בן יהר והיו הזיתים דומות להם למרירות וכדרך שדרשו בשמדרין ושניס זיתים של ת"ח שבבל שהם מרוזים זה לזה, ושנין זה אלל המנורה שש"י שמטיחין דברים על מרבן ב"ה ה' יקדם שמו ויבנה ביתו ויאיר נר המנורה: רב הוה ליה ביתן, היה לו פשתן ובלקה שאל לר' חייא הגדול מהו לשחוט לפור ולגבל דמה בזרע פשתן שש"י זה מתקנין הפשתן בשלוקה, ושאל לו אם יוכל לעשות כן אף שמבטל כשוי הדם מאחר שמתחלה שוחטה לעורך דמה, ת"ל שיכלנה בשחיטתו כדי שלא יתחייב בכשוי הדם: ולמה לא אמר לו מרפה, שיעשו מרפה בגון שיקב קרום מוחו כדי שלא יעשנה בעילה שמטיחה: ורב, היכי לקה פשתנו ולא עמדה לו זכותו, ומאני כהדא דש"כ לא נחלקו אלא בפירושא דקרא, אבל כ"ע לא פליגי דלדיקי לאחריני מהנו ולא לדידהו כעינן מר זומרא וזה כדי שלא יבבה מזכותן בעה"ז, וה"ג כך לא עמדה לו זכותו ואח"ג דנתנו עיניהם בר"ח וכניו לא עמדה זכותם אלא להמון העם ולא לרב שהיתה לו ג"כ זכות כמותם: באין בלדקה, שבחין לבקש מהם בלדקה ואפר שחין להם זכיות ואלו בחין לחבוע בכח זכותם והיינו רחוקים מלדקה שחינן לריכין לגדקה, ואח"ג דדרך הלדיקים לבקש מתנת חנם אח"פ שים להם זכיות כמ"ש ז"ל גבי ואתחנן, מ"מ יש קלת שבחלין בזכותם כחזקיהו שאמר זכר נא את אשר התהלכתי לפניך, ודוד אמר שמרה נפשי כי חסיד אני, ומה שייחד הכתוב לדיקים אלו בכאן משום דכתיב התם קרבתי לדקתי לא תרחק לומר שאף"פ שהם אינן רוצים ליהנות בלדקת ה' מ"מ ה' יקרב לדקתו לעניו שיעשה דלא סגי בלאו הכי: והם אין נהנין בהם בלום כגון מר זוטרא דמצלי על חורנין ומתעני ועל נפשיה לא מתעני: ה אף הוא בטל את המעוררין אותן שהיו אומרים (תהלים מד) עורה למה תישן הקיצה אל תזנח לנצח וכי יש שינה לפני המקום והלא כבר נאמר (שם קכא) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל ומה ת"ל ויקץ שלח ע"פ שאין רוצים ליהנות בשה"ז בזכותם ה' יושיעם בלדקתו וחסדו:

ה אף הוא בטל, מתני' היא דתנן יוחנן כ"ג שעביר הודאת מעבר ואף הוא בטל את המעוררים, ומפ' שהם אותם שהיו אומרים עורה למה תישן והם הלויס שהיו אומרים בכל יום כן על הדוכן בשעת קריאת השיר על הקרבן, ומפני שגנאי הדבר לומר כן בכפופיה ובקול רם שנראה אח"ו ים לפניו שינה, לכן בטלו, דלא דמי לדוד דקאמר להי דרך תפלה בינו למקום כנגד מה שהומה ליתן בשיערות בלהה כדבסמוך: והלא כבר נאמר הנה לא ינום, לא הוצרך להוכיח מהכתוב שאין לפניו שינה ממש כי זה מושכל ראשון ומי פתי יטעה בזה, אלא השיבה ור' משל למלוך שהמנחה, ועז"א כי זה לינו כי לא ינום ולא יישן שומר ישראל ולעולם עין השגחתו פתוחה עליהם: ומה ת"ל ויקץ ביתן ה', לעורה למס

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

אף שמשמעו בני יהוסף ומשמו שמואל מ"מ לשוי יהושע להזכיר שם המפורש והכה מלאך מיכאל שבר שדמתה יהושע מכה"ג ומה שאמר הקב"ה להלבים לומו מחלוקת שבר שהם בגדי כהן הדיוט ולא בגדי כה"ג, ואמר זכריה להלבים הניף כי' מלמש של כה"ג כלאיתא ביומא שמלמש כה"ג לא זהו מנשעת של כהן הדיוט, ומסיק ומלאך ה' עומד כמש"ה ביום הסוא יעמוד מיכאל מיעמוד מקטוניות וילמד שנוניה על ישראל וק"ל:

ר"ח

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

במרוניא. בכח ובעלילה: רב הוה ליה ביתן. רב היה לו פשתן ובלקה שאלהו הקולעת, ושאל לר' חייא הגדול, אם מותר לשחוט לפור ולשרות בדמה את זרע הפשתן, שהוא שנוי להכניס הקולעת כשהיא מניחה ריח דש לפור, ום"ד לחסור, מפני שהדם מייב בכיסוי: ביתן, פשתן: מיבום. לשחוט: מגבל. לשרות: א"ל נבלה. תעשה נגלו בתחילה ובעקילה ותפסוד מכיסוי, כי בכיסוי אין חיוב אלא בשחוטה: ולמה לא א"ל מרפה. תעשה מרפה, ותמ"כ שתחוט לוחס, וג"כ תפסוד מכיסוי: לא כן וכו' ורב. הלוך בלקה פשתן של רב, ולמה לא הניח זכותו לחלוחו: בהדא. דדרשי להאי קרא הרחוקים מלדקה, חד אמר שאין לריכין לבקש מה' שיפרנסם בלדקה מפני שהם, ואידך דרים הרחוקים מלדקה, שמחוקים מלדקתם, כלומר שאין נהנין מזכותן, ומ"ש ר', חייא וכניו היו מניחין על כל העולם, אבל לא על עלמם ועל משפחתם: דמצלי על חורנין ומתעני. היה מתפלל על אחרים ומתענה:

הלכה ה אף הוא. יוחנן כהן גדול: המעוררים. שהיו אומרים בכל יום על הדוכן עורה וגו': ובהתכוסם

למה תימן, ל"ק ליה דמלין למימר דהלנה בעלמא היא על שעשה עלמו כיון לכל הכא דקאמר עובדא ק' דמשמע דהוה ביה שינה: כביכול כאלו לפניו שינה, וה"ה עורה למה תישן ואח"פ שהיה ב"ה קייס היו הלויס מוסרים כן לפי שהיו משוערים למלכי עו"ג ולא היו כל ישראל על לדמתם: כאלו לפניו שינה, ואינו רואה וכה"א ובהמרותם תלן עיני, והס דברי לויכ והס עיני המכעיסים לומו כדכתיב התס פעלו עלי בפיהם דהוה חשיב כאלו עיניו בשינה ואינו מרגיש כשהיו מכעיסים לומו ומופק:

(תס עח) ויקץ כישן ה' אלא כביכול כאלו לפניו שינה בשעה שישראל בצרה ועובדי כוכבים ברווחה וכן הוא אומר (ליכ יז) ובהמרותם תלן עיני:

סליק מסכת מעשר שני. אתן עוז לה' עוזי ומגיני. ואני תפלה. יעזרני להתחיל ולגמור מסכת חלה:

פירוש הקצר מפ"מ ושי"מ

ובהמרותם תלן עיני. בהקנטתם, עושה לני תס עיני כאלו היא רוצה לגין ולישן:

חמשה דברים — פרק ראשון — חלה

א אילן נסייא, נשים אלו שאומרות לא נכנים בניכו לבית הכנסת, כלומר אין אנו חייבות בזה שאם הוא רוצה ללמוד הוא ילמוד לא יפה הן עושות אלא ויסרו למשפט כי לריך לאב ואס ליסר בניהן וע"י זה אלהיו יולנו, ויתכן שה"פ שאומרים מי שרלוי במזלו ללמוד ילמוד ומה טורך לנו להדריכן לבית הכנסת, וזה טעות שרלוי לאדם להכין עלמו בכל מה שיפשר בידו והיינו ויסרו למשפט שאחר שאדם ידריכנו למשפט ס' יעזור בידו והיינו אלהיו יולנו, ואף על גב דהאי קרא בעלין חריסה וזריעה כתיב הוא המשל נאות כי כמו שבעניניס אלו אחר שאדם יתחדל בחריסה וזריעה יסייעוהו מלמעלה ואי לא יעא ידי חובתו בחריסה וזריעה שבידו לא יקבל את הטוב מאת האלהים כמו כן בכל הדברים לריך אדם להכין עלמו בשיפשר בידו כדי לקבל הטובה מלמעלה:

חמשה דברים פרק ראשון חלה

א א"ר סימון אילן נשייא דאמרן לא ניעול בנינן לבנייסתה אין חמי ליה מילף מילף הוא לא עבדין טבאות אלא (ישעיה כח) ויסרו למשפט אלהיו יורנו:

ב תני מצה גזולה אסור לברך עליה א"ר הושעיא על שם (תהלים י) ובוצע ברך נאץ ה' א"ר יונה הדא דתימא בתחלה אבל בסוף דמים הוא חייב לו רבי יונה אמר אין עבירה מצוה ר' יוסי אמר

ב על אס ובוצע ברך נאץ ה', שפירושו גוזל ומברך נאץ ה' כמו כל בוצע בלע וכדפי' רש"י בהא דתניא בהגוזל קמח הרי שגזל אחה של חטים מחנה לאה ואפאה והפרים ממנה חלה כיולד מברך אין זה מברך חלת מגאן, וע"ז נאמר ובוצע ברך נאץ ה', והא דנקט הכא מלה, ול"ק ע"י עבירה ולכן אפילו ברכת המזון שהיא מלוה ג"כ לא תבא על ידי גזל ופי' אס עשיתם כמלותן הן מלות ואס לאו אינן מלות אלא אוס מלוה על ידן וזה דוחק, וע"ק שהוא ז"ל בסמיע רבי יוסה וכאב דבריו בשם ר' יוסי, ולפי שמחתנו אס הוא כפירושו נמלא רבי יוסה דבריו סותרים זה את זה, ובעל עין יעקב כתב בפי' כיולד מברכים בפי' דברי ר' הילא בשם רבי

אם פת גזולה אסור לברך עליה כתב מהר"י קלרו ז"ל בסי' קל"ז להודיעך כחו דרבי הושעיא דאע"ג דאיכא נמי מלות מלה מברך בסוף ודוחק, ועוד אתם אומרי נקט והפרים ממנה חלה ליתני ובא להוכלה כיולד מברך וכו', וי"ל דרבותא נקט דאע מבעיא ידי ברכת הנהנין דהוי בולע בדך שהות מברך של הנאתו שהיה בגזל וכשנהנה גומר גזלתו, אע"ג אפי' ברכת מלה לא חלה שהיא על הנאתו אלא על קיום מלות ס' הוא ניחון כיון דבאה המלוה ע"י גזל: דמים הוא חייב לו, דכבר קנה הגזילה וליתה בעולם ואינו חייב לו אלא דמים הילכך מברך עליה ברכת המזון ואינו כמברך על הגזל: אין עבירה מלוה, כתב מהרי"ק בסי' המ' דלר' יוסי ור' הילא בסוף נמי אינו מברך על מלה גזולה, ולפי"ז ה"פ אין מלוה בתה ע"י עבירה ולכן אפילו ברכת המזון שהיא מלוה ג"כ לא תבא על ידי גזל ופי' אס עשיתם כמלותן הן מלות ואס לאו אינן מלות אלא אוס מלוה על ידן וזה דוחק, וע"ק שהוא ז"ל בסמיע רבי יוסה וכאב דבריו בשם ר' יוסי, ולפי שמחתנו אס הוא כפירושו נמלא רבי יוסה דבריו סותרים זה את זה, ובעל עין יעקב כתב בפי' כיולד מברכים בפי' דברי ר' הילא בשם

כמ'

חמשה דברים פרק ראשון חלה

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

פירוש הקצר מפ"מ ושי"מ

ב ר"א אין עבירה מלוה ר' יוסי אומר אין מלוה עבירה, עיין יפ"מ בפי' דפליגי וע"ל הלא פליגי אלא הלא שר' יוסה בא לומר שכל המלוה הנעשה בעבירה אין בכלל זה שכר מלוה כי עבירה זו מבטלה המלוה, וכעין דאמרינן התוחז ס"ת עדוס נקבר עדוס בלא תוחה מלוה משום שנעשה המלוה בעיון, ור' יוסי נמי ס"ל הכי והוסיף עוד שאפילו נעשה בעבירה בו בבר ועכ"פ אין מלוה עבירה, פי' שלעולם אינו רשוי לבוא לידו שכר מלוה מה שנעשה בו עבירה ובא ר' הילא ללמוד מפסוק הלה המלות מדכתיב ב' פעמים אחד בס"כ ואחד בסוף מומע הפקודים וק"ל:

הלכה א אילן נשייא. אלו הנשים האומרות, אינהו לא נכנים אח בניהו לבית הכנסת ולבית המדרש ללמוד, אס אינו רוצה ללמוד ילמוד מעלמו, אלו הנשים לא מוב עושין, אלא הכתוב אומר ויסרו למשפט, אחה לריך ליסרו ולחנכו למשפט החורה, והדר, אלהיו יולנו ללמוד:

הלכה ב בתחילה אבל בסוף לא. קודם שקנאה ביאוש ושיתי רשות לא יברך, אבל בסוף לאחר שקנאה יברך, כי המלה היא שלו, ואין עליו לשלם אלא הדמים: אין עבירה מצוה. כל שבא ע"י עבירה

הגז, והשמיט דברי ר' יוסה ופי' כדברי ר' יוסי שר"ל דאפילו קודם לכילה חייב לברך, שאע"פ שעבר עבירה כמה שגזל לאכל כמה שצריך קודם לכילה מקיים מצוה, וזה החלק חינו רשאי להקרא עבירה האמר שהוא בעל עבירה על הגזלה ועושה מצוה בברכתו מברך על האכילה, וזה הפי' רחוק דמשמע דליכא דפליג אדשיש דמלה גזולה אסור לברך עליה, ולכן כ"ל דאדהכי מלה גזולה אסור לברך עליה קיימי, וקאמר ר"י משום דהויא מצוה הבאה בעבירה ורבי הילא אמר משום דמצוה שחינה עשויה כמצותה חינה מצוה, ולהכי מצות אכילת מלה שבאה ע"י גזל חינה מצוה לגמרי כך ידי חובה ואין לברך עליה, וכ"ם ברכת הנהנין כדפי', אבל בסוף דמשים חייב כ"ע לית פליגי דמברך, וזו מייעתא להרא"ד והרמ"ם שכתבו דמברכים בסוף על כל דבר לישוב כיון דנהנה: אין עבירה מצוה, נראה דר' יוסה ור' יוסי בהא קמפלגי דלר' יוסה טעמא משום דאין מעבירה לשוב שתמשך מצוה, ונפקא מינה דאפילו לית גזל מלה אלא חטים ומחכן מלה דקני להו בשבוי אפ"ה הוי מצוה הנעשית בעבירה, וכדאמר בגמרא עלה דהרי שגזל סאה של חטים וכו' דכתיבנא לעיל, דאפי' היתה דקני ליה בשבוי לענין ברכה הוי מצוה משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה, ולרבי יוסי טעמא משום דאין לשוב שמהמצוה תמשך עבירה הילכך דוקא בגזל מלה אמר אין מצוה עבירה א"ר הילא (ויקרא כז) אלה המצות אם עשיתן כמצותן הן מצות ואם לאו אינן מצות:

ג **עשר** מצות אדם עושה עד שלא יאבל פרוסה משום לא תחרוש בל תזרע בל תחסום לקט שכחה ופיאה תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני וחלה ר' יצחק כידו אתי מיסב לידוי הוא פשט עשרתי אצבעתיה ואמר הרי קיימתי עשר מצות:

ד **כתיב** (מלכים ב יד) הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה כדבר ה' אלהי ישראל אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא אשר מגת החפר ר' חנניה ור' חונא ח"א כל מה שכיבש יהושע כיבש זה. וחרנא אמר יותר ממה שכיבש יהושע כיבש זה:

פרק שתי נשים

א **אמר** ר' יוסטא בר שונם לכשיגיעו הגליות לטורי אמנה הן עתידות לומר שירה:

(ככתוב לעיל במסכת סביעית פ' שלם תרומות פי' ה')

ב **רבי** שמעון בר כהנא הוה מסמך לר' אליעזר עברון על חד כרם וכו':

(ככתוב לעיל במסכת דמאי פ' מחכילין מח המעשים:)

תני דלא קנו לה עד שעת לכילה שנאמר שבעת קיום המצוה שעשה העבירה, אבל אם גזל חמים וטחנן הרי קנאן בשבוי וכי עביד מצוה לא עביד עבירה דדמים חייב לו: ואם לאו חינן מצות, דאלה למעוטי מאי, ואע"ג דדרשינן מיניה בפ"ק דמגלה וכמה דוכתי אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, אפשר הא והא נפקא ממיעוטא דממעט כל מילי, ועוד דאתי אלה המצות כתיבי, אך ל"ע לר' הילא למאי לימעריך קרא למעוטי גזל בקרבן דהא מהכא נפקא שפיר:

ג **בל** תחרש, כלאים: בל תחסום, במדרש ויכולו מייתי בכורים ולא בל תחסום: כידון אתי, כשהוא בא ליקח הפת הוא פוסק עמר מלבעוטיו:

ד **כל** מה שכיבש יהושע כיבש זה, מדכתיב מלכות תמת עד יס הערבה ולבות חמת הוא גזל הר ההר שהוא במקלוט לפונית מערבית ח"י, ויס הערבה הוא יס המלח הוא מגד מקלוט מזרחית דלומית של ח"י משמע שכל תחום שבין ג' קלוט שלכסון זה בצד, ולפי שבתוך תחום זה נאחר מקום רב שלא כבש יהושע כדכתיב ויהושע זקן והאדון בשחרה הרבה מאד לרשתה, לכ"ע האחד יותר ממה שכיבש יהושע כיבש זה, ול"ע אין אפשר לחלוק על זה, ושמא לא פליגי אלא אידך לאוסיפי קאתי:

גר

סליק מסכת חלה. ארוממך אלהי מרומם על כל ברכה ותהלה. ה' פוקח עורים. יעזרני להתחיל ולהשלים מסכת בכורים:

פירוש הקצר מפ"מ ושפ"ם

הלכה ד כל מה שכיבש יהושע. ומשלו הפו"ג מהם, הוא הפיב לומר, שהוא הפיב מה שכיבש יותר ממה שכיבש. ומפיב דכתיב מעט מלוה שלא יפאר לנגזל יפאר, מיהו מייפיב בכל מקום שהלויות בתלון:

עבירה, אין מצוה, ואין לו לברך עליה: אין מצוה עבירה. כל שהיא מצוה, אין העבירה מעכבת מלברך עליה: ואם לאו. חלה שבאה לידך ע"י עבירה, אין מצות, ואין מברכין עליהן, וכרי' יוסה:

הלכה ג כידו אתי מיסב לידוי. כשהוא בא ליקח כידו אח הפת:

א גר עצמו, דלא מיבעי' גר בן גרים לו שאמו מישראל דלא לפילו גר עצמו מביא בכוריו וקורא, ומפיר מני מימר לאבר בשבעת לאבותיו דאברהם אב לכל העולם וה"ה יצחק ויעקב: לשעבר אב לארם, פרש"י לאחר מדיבתו שמארץ ארם היה שנאמר בשבר הנהר יבשו אבותיכם מעולם ואומר אל ארם נהריס אל עיר נאור: לשעבר היית אב לארם, מעם זכירת זה לכהן משום דאב המון גויס ליפשר לפ' על הזרע היולה ממנה כגון ואתתיך לגויס דקאמר ליה, לה"ק דע"כ הכי קאמר ליה לשעבר היית אב לארם דלטפויי קאתי דאי אב המון זרעו מיטומת הוא דעד השתא הוה אב לכל ארם דהיינו אברם וכדדרים בפ"ק דברכות אברם הוא אבראם בתחלה היה אב לארם ולבסוף נעשה לכל העולם כלו: אב לכל הגויס, פי' הרמב"ם לפי שהוא למדם חכמה:

ב חיזור חיזור, סביב סביב לגיפורין הן ארץ זבת חלב ודבש, ולא כל ארץ ישראל: מאן דמקדר, לשון מקדרים בהריש כי המודד בדרך קידור ימלא דשגרוניי' דביתן והן מקומות שאלל ביתן נקרלים כן הם בתוך י"מ מיל סביב לפורי: והכתיב ואומר תעלה אתכם, אלמא כל ג"י זבת חלב ודבש, ומאי שפי' ארץ זבת חלב ודבש שיש בתוכה מקום זבת חלב ודבש ולא כלה:

א מת בהכרת, פי' הר"ן חייב בכריתות: מה תמית מה רחית לומר שאמת בחמשים מת בכרת כתיב אל תכריתו אלא יגרמו להם למות ומכיון דאין זה אלא בתוך חמשים שנה שהרי מבן ל' יצוד מלבא העבודה למדנו שמיתה זו היא כרת: **מבית** קדש הקדשים, דכתיב את הקדש משמע ליה מקום הקדש, ולפ"ז ל"ל שפי' כתיב בסלוק פרוכת המסך שהוא הסרת הבגין כדפי' הרמב"ע אלא שהוא פי' שהקדש האהרן, ויותר נכון שיאמר סתירת הבגין כנגד ג"ה עצמו: **מן** הכא, ימי שנותיו בהם ע' שנה והם בגבורות פ' שנה, אל מהם כ' שנה שאין ג"ד אל מעלה עושים בהם נשמתו ס' ותניי' שלשים ושתם כרת הוא תלוקת הדבר לב' כגון העגל אשר כרתו לשנים וכשנלקח אל' שהוא כריתת הם' עם העשרים אלא עגם בהם הוו להו חמשין ממלין שהמת לחמשים מת בכרת, ותע"ג דרוכת דעלמא ימי שנותיהם ע' כיון דאיכא בעלי גבורות דחיו פ' מיקרי פלגת דידהו כרת וכ"ש פלגת דשבעין: **בבל** עגב יהיה מותר, עד ושתים שנמלטו כתוב לעיל פרק תפלת השחר: **מיתה** המומרה בתורה, כלומר שהיא מיתת שמתת דאיכא שהיא הכי' בתורה בהגי דור המדבר שמתו לפ' שנה כדמפרש ואזיל אלא שנזר עליהם רק אלא יבאו לארץ לא שימותו בכרת, אלמא זו היא מיתה שתמית והכי אמר בסוף מועד קטן ס' זו היא מיתת כל אדם, ופי' הר"ן ואין חומרים עליו שהות

יש מביאין פרק ראשון

א תני בש"ר יהודה גר עצמו מביא וקורא מה טעם (כריאים יז) כי אב המון גוים נתתיך לשעבר היית אב לארם ועכשו מבאן ואילך אתה אב לכל הגוים:

ב רבי יוסי בשר"ש בן לקיש ר' יונה ר' זעירא בש"ר חנינא ששה עשר מיל חיזור חיזור לצפורין הן הן ארץ זבת חלב ודבש א"ר יונה מאן דמקדר אילין שגרונייה דבישן מנהן מאן דמקדר הדא בקעת גינוסר מנהן מתיבין לר' יונה והכתיב (שמות ג) ואומר אעלה אתכם מעני מצרים. אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש אמר לון אשר בה זבת חלב ודבש:

פרק התרומה

א תני המת לחמשים שנה מת בהכרת לחמשים ושתים מיתת שמואל הנביא לששים מיתה האמורה בתורה לשבעים מיתה של חיבה לשמונים מיתה של זקנה מיכן ואילך חיי צער מה חמית מימר מת לחמשים מת בהכרת כתיב (במדבר ד) אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי וגו' וזאת עשו להם וחיו ולא ימותו עשה להם דבר של תקנה שלא יזונו עיניהם מבית קדש הקדשים וכתיב (שם) ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו וכתיב (שם ח) ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ר' אבין בריה דר' תנחום בר טרפון שמע לה מן הכא (תהלים ל) ימי שנותינו בהם שבעים שנה צא מהן עשרים שנה שאין ב"ד של מעלה עונשין וכורתין נמצאת אומר המת בחמשים מת בהכרת לחמשים ושתים מיתת שמואל הנביא ר' אבא בריה דר' פפי ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי (משלי י"ד) בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור חנה ע"י שרבתה בתפלתה קצרה בימיו של שמואל שאמרה (שמואל ג ח) וישב שם עד עולם והלא אין עולמו של לוי אלא חמשים שנה דכתיב (במדבר ח) ומבן חמשים שנה

מסכת בכורים יש מביאין פרק ראשון

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

הלכה א וקורא. לאבותינו, דאברהם אב לכל העולם:

הלכה ב חיזור חיזור. סביב סביב: מאן דמקדר. מה שהוא נוקב וכורה סביב כגלי הריס של מקום ביתן: מקדר. נוקב וכורה: והא כהיב ואמר וגו'. תלמוד לומר ארץ זבת חלב ודבש ולא כולה ארץ זבת חלב ודבש, והכתיב להן דס"ק קלא ארץ אשר בה זבת חלב ודבש, ולא שהיא כולה כך:

פרק התרומה

הלכה א מה חמית מימר. מהיכן אתה אומר כן: מיתה

שהות כשעה: כתיב חס ירחה לים, הא דנקט המי קרא ולא מדכתיב בדוכתיה במדבר הזה יפלו פגריכם, משום דהמי קרא דייק כדליתא בפ"י נוחלין שלח נגזרה גזרה על פחות מבן עשרים שמה מדנקט לים משמע הא דייק לה מהכא: ועוד עשה במדבר מ' שנה, שלכן התריך להם מ' שנה כדי שלא ימותו ח' מהם פחות מבן ס', שאפי' מי שהיה בן עשרים בילידת מגריס לה ימות חלא בן ס' כמ"ש רש"י בסדר שלח לך: וכתיב תבא בכלח אלי קבר, תמר במועד קטן בכלח בגימטריא שמים: של חיבה, במ"ק תמר של שיבה וגרמה דה"ל ל"ל כן: שנאמר ואם בגבורות דהיינו תגבורות החיים גרמה שהות קלה הזקנה הטבעית: ובן ברזילי תומר לדוד בן פ' שנה תלכי היום, וכתיב התם וברזילי זקן מאד בן שמונים שנה, והא דנקט התי קרא לישנא משום דהי מקרא קמא לישנא למדמי דשלחי ברזילי דשטוף בזמה הוה כדליתא בשבת פ' שואל, אבל בחיים לחריצת תלכתי לה הוי זקנה, אבל הכא דמיירי בהדי דוד ובקמר ליה הכי משמע דהכי הוו סתמת דחיבתי והיינו דקתמר הכא וכן ברזילי תומר לדוד: אפר חמשים, הוסיף על חמשים: אבל וחדי, גרסינן, פי' יאכל דבר שהות בכדי כגון תלב וחדי ולא יעבר בכדי: שהוא בעון מיתה כגון טבל, וגרמה שבל חייבי מיתה בידי שמים מתים בס' כמו שחייבי כריתות מתים בחמשים, ואולי ז"ש לעיל לם' מיתה התמורה בתורה, ר"ל הנעשים בתורה במיתה, וכן דור המדבר נאמר בהם תות ימותו במדבר: ובי מי מודיעגו, לא הוקשה לרבי חגינא דדמקשינן תבל וחדי דמלי"לתרולי שנעשה בעול' הבא כדי לשמעו, תבל הא קשה לי מי מודיעגו דמדתני לו שתלל את השבת מת בהכרת אלא ש"מ שהכרת, משמע שהות שלא"פ שחיגו כידון בסקילה כדיגו מת בהכרת, פשיטא דלא סגי ליה בהכי שגדון לעה"ב כדי שגבו לגמרי: אלא כיגי, תלא כן היא מילתא ומשמע מהתי ליתגא דמבטל הא דלעיל וס"ל דאין כרת תלוי בשגים תלא בימים, תבל בשלחי מ"ק איתא רב יוסף כי הוה בר שתין עבד להו יומא טבא לרבגן אמר נפקא לי מכרת, אמר לו תביי גהי דנפק מר מכרת דשבי מכרת דיומי מי ידע מר, אמר לו נקיט מיהא פלגא דידך, משמע דתרוייהו לית הגו ומי שחייב כרת ימות בכרת דשבי לו בכרת דיומי, לי גמי לם חטא מקמי חמשין ימות בכרת דשבי ולם חטא אמ"כ ימות בכרת דיומי: אלא כיגי, המת ליום ח' והרי כאן כרת ביומי, וס"ם חייב מיתה בידי שמים דימות במיתה מדופה: ליום ח' מיתה של זטס, בשלהי מ"ק ת"ר מת פתחום זו מיתה חמופה תלה יום ומת זו היא מיתה דמופה, ר"ח בן גמליאל אומר זו היא מיתת מגפה של' בן תדש שכני לוקח ממך את עתמד עיגיך במגפה: וכתיב ותדבר תל העם בבקר ותמת תשתי בערב ב' ימים ומת זו היא מיתה דחויה ג' גערה ד' מוסה ה' מיתת כל תדש, ותגא דידן לא קתני מת פתחום כיון דתני מת ליום ח' מיתה של זטס והיינו גמי חמופה וכ"ש מת פתחום, ת"ר מסוס דמת פתחום לאו מילתא פסיקתא היא דזמגין דהיא מיתת גסיקה והיינו כשהגיע לגבורות כדליתא התם, ותגאי דלא ס"ל כרבי חגיגא תלו מימר דמחשת יחזקאל לא ליבית, דאדום הוא התם להוכיח את יחזקאל: לחמשה מיתה חמופה, בפ' הגז' אתא דתני ה' מיתת כל אדם ת"ר תגין מאי קראה ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות קרבו תרי ימיך תרי גן אדת אבן בלשון יוני קוין לאחת תיבה, ולתגא דידן לא תיקשי מהא דת"ר אסמכתא היא דהא מרע"ה בגסיקה את כדליתא בב"ב מדכתיב על פי ה': תלה לו הקב"ה, דאל"כ מכיון דמיתתו היתה מאת ה' לגקום גקמת דוד כדמשמע מדכתי' התם ויגוף ה' את גבל, וכן אמר דוד ע"ה ברוח ה' אשר רב את כיב תרפתי, למה התריך לו י' ימים אלא שהתריך לו ז' ימים של אבלו של שמואל ושוד ג' לפי שמת במגפה שהיא לג' ימים, ות"ת מ"מ לא היה לריך לתלות לו רק ז' אבל שמואל, ומאותן הז' היה חופל ג' התרועים במגפה, וי"ל דכי היכי דלא רצה ה' שיתערב אבלו עם הצדיק לא רצה ה' שיתערב צער אבלו עם אבל הצדיק, כי אדם עשיר הוא ואוהביו רבים ויהיו טרודים בחלויו ולא באבל הצדיק

שנה ישוב מצבא העבודה וחיי דלון חמשין ותרתי אמר ר' יוסי בי רבי בון ושתים שגמלתו לששים מיתה האמורה בתורה ר' חזקיה בש"ר יעקב בר אחא כתיב (דברים ח) אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה וגו' הגע עצמך שיצא ממצרים בן עשרים שנה ועוד עשה במדבר ארבעים שנה ומה נמצאת אומר המת לששים שנה מיתה האמורה בתורה וכתיב (חושע ה) תבא בכלח אלי קבר לשבעים מיתה של חיבה שנאמר (תהלים ל) ימי שנותינו בהם שבעים שנה לפ' מיתה של זקנה שנאמר (שם) ואם בגבורות שמונים שנה וכן ברזילי אומר לדוד (שמואל ב יט) בן שמונים שנה אנכי היום האדע בין טוב לרע אפר חמשין ועשה דבר שהוא בהכרת אבל (רב) חדי אפר שתין ועשה דבר שהוא בעון מיתה אבל וחדי תני ר"ח בן אטיגנס אומר זקן שאבל את החלב וכי מי מודיענו שהוא בהכרת כהדא דתני או שחילל את השבת מת בהכרת אלא כיני המת ליום אחד מיתה של זעם לשנים מיתה של בהלה לשלשה מת במגפה תני ר' חלפתא בן שאול מת באחד בשנים בשלשה בהכרת לארבעה לחמשה מיתה חדופה לששה מיתת דרך הארץ לשבעה מיתה של חיבה מיכן ואילך מת ביסורין מה חמית מימר מת לשלשה ימים מת במגפה חילפיי בר בריה דרבי אבהו אמר שמעית קליה דרבי דרש (שמואל ח כה) ויהי בעשרת הימים ויגוף ה' את נבל ויבת תלה לו הקב"ה שבעת ימי אבלו של שמואל שלא יתערב אבלו עם הצדיק ועשה עוד שלשה ימים ומת במגפה רבי חגיי בשם ר' שמואל בר נחמן לעשרת ימים אין כתיב כאן אלא בעשרת

פירוש הקצר מפ"ם ושפ"ם

מיתה האמורה בתורה. מיתה בידי שמים: בבלה. בגימטריא שמים: אפר. כמו עבר, בתלף תומים תמפ"ע, בומ"ף: אבל רב חדי. יאכל הרבה ויטמא: אלא פיגי. כן הוא, דלעגין כרת דיומי לית לאבל, וכשלהי דתני המת ליום תמד וכו':

שמפני

הגדיל, והא דלא קאמר שתלה ה' לו ז' ימי לכל הגדיל לפי שלבלו מעכב הפורעניות כמ"ש לקמן פ' אלו מגלחין על מחוסלת, מבואר שלא תעמוד זכות זו לנכרי שתלה עליו לדרכה היה עושה משתה: תלה לו ה', דמעשה נכרי הזה סמוך למיתת שמואל וכתיבת מקרא, ומיתורא דקרא קאמר בקהלת רבתי ויום המות מיום הולדו, לין הדברים לתורים אלא לענין נכרי שנאמר וימת שמואל ולים במעון, אמר רשב"ן הכל סופדים וטופחים על מיתת הגדיל, וזה הרשע עושה לו מרזיחין, פי' שמחה ומשתה: בעשרת הימים, שבין ר"ה ליוה"כ שבהם ניעוויים תלויים ועומדים זכו נכתבים לחיים כדאיתא בפ"ק דר"ה, וכוונת דעלמא ניעוויים, ויחיד נמי כמו ככה הלכוך ליעתר בימים הללו, כדאיתא התם ופתח ה' לנכבל פתח ליעתר בימים ההם תע"פ שהיה יחיד כאלו היה בימים שבין ר"ה ליוה"כ:

א בדרך היו אומרים, מעלי הבכורים לירושלים שמחתי באומרים לי, וק"ק מכיון דהם בחיים ממש לבית ה' מ"ט לומר כן, דזה היה לודק אלו לא יבאו עדיין שיסמוך ע"י שמבשרים אותם ללכת בית ה' לעתיד לבל מחשב שהם הולכים שם הל"ל שהם שמחים בהליכה גופה, ומתי ר"ל שהיו ניזונים לקראתם לכבוד כדתנן הפותח הסנגים והגזברים יולאין לקראתם והם אומרים להם בית ה' נלך כשמוזמין אותם, לי נמי ר"ל שלפילו קודם לאתם מעירם היו שמחים משעה שהיו אומרים זה לזה בית ה' נלך, לפילו שעדיין לא החזיקו בדרכם מרוב התקף לעלות לבית ה': היו אומרים עומדות היו רגלינו, כלומר מודים ומשבחים שזכו שעמדו בירושלים המפוארה בבניה ותכמיה והטולים לה והוא לומר ירושלים הבנויה שהם עלו שבמים, כי שמה יעבו: היו אומרים הללוים הללו אל בקדשו, שהמקום ההוא מקודש יותר מירושלים ויותר גבוה מירושלים ולז"א בריקיע עוזו בדרך משל: בעזרה היו אומרים כל הנשמה תהלל יה, כי אם הכל מהללים לה', לי נמי לפי שהלול הנשמה ההמבונן במעשה ה' ובידיעתו כפי כח הנשמה כמ"ש המפ', וזאת ההתבוננות תהיה במקום המקודש ההוא יותר מבכל העולם בליוד הבנין הגדול והמעודה הנעשית בו והנסים המתחדשים, והוא מקום התפלה היותר נכון שבעולם: ויתבן שד' שבחים הלו בד' המקומו' לפי שלכאורה יקוייר לעבר אחל מביאי הבכורים בד' המקומות, הא' בבחינת הלעבר והשמל אחר בהלחתם מעירם כפי תריכות הדרך, והב' בבחינות השנות התויר המורגל לכ"א במקומו אל שד ירושלים ובייחוד המורגל בערי הפרזי שיקשה להם בוחם למקום המיוחד וכמ"ש ז"ל שיעיבת כריכים קשה שעל כן מתברכו המתנדבים לשבת בירושלים, והג' בבחינת טורח המשא על הכתף, ומה שילאה אחול בכבודו וזה בחר הבית כדתנן הגיעו להר הבית תפילו לגריפים המלך נוטל הכל על כתפו וכנכם עד שמגיע לעזרה, והד' בבחינת דוחק העם הרב, וזה בעזרה שיתקבלו שם המון רב מכל מתרן וידחקו זה בזה וילטערו עד שיקריב כל א' מוכתו וילא בעניו פסח מעוכן, לז"א שעם כל זה היו שמים ושמחים ותומרים שירה, ועל לעבר הדרך אמר שמחתי באומרים לי בית ה' נלך, שבבחינת התכלית שהיה ההליכה לבית ה' היו שמחים תמיד כשהיו מתבשרים ללכת בדרך הזה, ועל לעבר בותם לירושלים היו תומרים עומדות היו רגלינו, כי שמחים כל עוד שיעמדו שם מלד הגתתם בשערי חכמתה ושלמות בניינה והגחות תוירה לכל אחד ואחד עד שכלם תוכיחים זה' אמר ירושלים הבנויה שתם עלי, ישלילו תוהניך, ועל עניו משתה וכבודם אמרו הללו אל בקדשו, כי לגבי קדושת ה' ועוזו כל העולם כלו מתיחין וריאוי להודות לו, ועל רבוי המון העם אמר כל הנשמה תהלל יה, כי כלם יוכלו לבוא שם להלל והמקום מחזיק כמ"ש עומדים לפופין ומשתחויים לוחים: אי נמי לפי שתפשר ישיבו וישמחו בד' מקומות אלו מלד ד' בחינות תילוניות, תם בדרך מלד ההליכה בחבבה נאותה ושמחת מרעות כדרך הטיילים השמחים לרעות בניים ובדרכים במאכל ומשתה ושמחה מרעות, ותם בירושלים בראותם העיר התשובה כלילת יופי משוש לכל תארן, ותם בהר הבית שהוא כשל בהתם ההריס לכבוד ולתפלתת נאות התויר, ותם בעזרה בראותם זריזות הכהנים בעבודתם שהוא דבר נחמד למרחה כמ"ש בם' שבע יהודה, וכן בשמיעת נעימות נגוני הלויים בשיר שבפה ובכלי הנגלים, לכ"ת שבדרך היו תומרים שמחתי באומרים, כי לת היתה השמחה רק מלד הליכתם בית ה', ובירושלם היו תומרים עומדות היו רגלינו כי לת היו שמחים בם רק מלד השערים המלויים בהלכה תשר בה והיותה בעיה בנגד ירושלים של מעלה, והוא לומר בעיר שמובדה לה יחדו, ומלד בשחות המשפע תשר בה, ובהר הבית היו תומרים הללו אל בקדשו שמשחתם מלד קדושת המקום, ובעזרה היו תומרים כל הנשמה שאין שמחתם אלא מלד הלול ה' תשר שם: ויתבן שרמזו בזה לד' טעמי מלות הבלויים שאמרו המפרשים, הלא המה הת' להכניע סילר בהניתו המחכל המתאב מלד כבודה בחתה, וסב' לזכור הלרות בימי הרומה שבזה לת ירום לבבו ויבעט כת' ורם לבבך, והג' מדת העשה בהבלת הסל על כתפו, והד' להתיסר שבכל מחתו ית', תשר זה ממה שיעמידנו על תופן התכמה תשר בבריאתם, כי התומר שאין שם פועל לת תהיה החקירה חלש בדבר מהדבריס, וכנגד הת' אמר בדרך היו תומרים, כי הכעסת היער יתחזק בהרבות הדרך עם המחכל המתאב בידו וישמר ממנו להבדילו לפני ה', ועל זה ירון ושמח, וכנגד הב' בירושלים היו תומרים עומדות היו רגלינו, ופירושו כמ"ש בפ' הגולן מי גרס לרגליו שהיו עומדים במלחמה בשערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה, וח"כ שם זוכרין לרת המלחמה והעלתה בכתן, וכנגד הג' אמר בהר הבית היו תומרים כי שם היה מבת הסל על כתפו כדכתיבנא, וכנגד הד' אמר בעזרה היו תומרים כי הודתה זו כוללת היות הכל מה', ורתוי להודות לה' עליהן הן שיהיה כל הנשמה

בעשרת הימים תלה לו הקב"ה עשרה ימים בעשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים שמא יעשה תשובה ולא עשה:

פרק ביצד מפרישין

א בדרך היו אומרים (תהלים קכב) שמחתי באומרים לי בית ה' נלך בירושלים היו אומרים (שם) עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים בהר הבית היו אומרים (שם קל) הללויה הללו אל בקדשו וגו' בעזרה היו אומרים (שם) כל הנשמה תהלל יה:

רבי

הנשמה כפשוטו הן שיהיה פי' על כל נפשה ונשימה כמ"ש ז"ל, ככל הולך אל מקום אחד:

ב שמפני זקן, דהיינו ת"ח הן בעלי תומניות עומדים בשעה שעוסקים במלאכתן, דדשינן מקום והדרת מה קימה שהן בה חסרון כיס אף הדור שהן בה חסרון כיס, ומפני שהי מלות עומדים כדתנן במניחי בכורים כל בעלי תומניות שבירושלים עומדים מפניהם, וכפ"ק דקדושין דמי דילמא שאני התם דת"כ נמלאת אתה מכשילן לפתיד לבוא, ופרש"י שלא יבאו עוד שיאמרו נכזיב הוא בעיניהם ולאו משום חבוב מלוה הוא ולילו בני אדם הניכרים המוכים בעיר היו ועוסקים במלוה לא הוה להן למיקם מקמיהו ע"כ, ולפ"ז ס"ל שהעומדים לפני המת לפני המת עומדין ולא מפני גומלי חסד כדאמר הכא דהתם ודאי ליכא למיחש למכשול לעתיד לבוא, וק' לי מנא ליה לר"י שמפני נ"מ הוא שעומדים ולא מפני המת כמו שגומלים לו חסד בלויה שהוא משום כבוד, ואמרו בברכות פ' מי שמתו הרואה המת ולילו מלוהו עובר משום לועג להם חרף עושהו, ושמא כוונתו שעיקר ההדור מפני בעלי המלוה: ת"ק דהתם ע"כ לריך לגלות המת ות"ח לגויה בלא קימה, וה"ק לא מפני המת עומדין והתם ע"כ מפני המת לריכין לעמוד כדי לגלותו, והרמב"ן ז"ל בתורת החדש פי' דהכא מייבי במת מ"ל לגלותו, ולא הביאותי מי הוא זה שהן לריכין לגלותו, ובית יוסף כתב כגון שים לו כל נרכו ולא הביאותי זה דמשמע דדוקא להתבטל מת"ת להולאתו הוא דמפלגינן בגמרא בין יש לו כל נרכו לאין כל נרכו, אבל לגלותו קלת כבודתו לעולם חייבים, דלא"כ מאי כל הרואה את המת ולילו מלוהו דקאמר, והלא כשאין לו כל נרכו חייבים ליבטל להולאתו אפי' שלילו רואהו כשימצא המת בעיר, ועוד מה זה שכתבו הפוסקים ולפחות לריך לגלותו ד' אמות, דאי בהין לו כל נרכו מי סגי ד' אמות פשיטא דלריך לגלותו עד קברו, ומאי משום לועג. לרש דקאמר תיפוק ליה משום חיוב נרכו, אלא ודאי לפילו כשיש כל נרכו כל מי שרואהו חייב לגלותו ד' אמות משום דלא ליהוי לועג לרש, ולילא למימר דהכא מיירי בשעה שאין טומאין לאותו לקברו אלא שמוליכין לאותו בדרך, שהרי כתב רבי' יונה דהא דהרואה המת ולילו מלוהו לפילו בשעה שאין טומאין לאותו לקברו מיירי ונ"ע:

ג רבי יוסי בי ר' בון בש"ר חונא בר חייא בא וראה כמה גדול כחן של עושי מלות שמפני זקן אין עומדין ומפני עושי מלות עומדים א"ר יוסי בי ר' בון אילין דקיימין מן קומי מיתא לא מן קומי מיתא אינון קיימין אלא מן קומי אילין דגמלין ליה חסד:

ג לשבח, מיחמי לדיקת ומיזכי, לרלות הלדיק לזכות, וכן אמרו לקמן בפ"ה דשקלים טוביה דוקא למיחמי יתיה, פי' משרי שזוכה לרלותו, כי זכות היא לרלות בלדיקים כדאמר לקמן בערובין המקבל פני חבריו כמקבל פני שכינה: חזי שאני, רלו הסוקים רלו הכלעים שהוא שמן ובריח שאוכל מן היהודים ושותה מן היהודים כל רכושו מן היהודים, ומחלוקת זו שמלאה בש"ר פנ"ח בלשון אחרת:

ג (שמות ל"ג) והיה כצאת משה אל האהל יקומו כל העם וגו' תרין אמוראין חד אמר לשבח וח"א לגנאי מאן דאמר לשבח מיחמי לדיקא ומיזכי ומ"ד לגנאי חזי שאקבי חזי כרעין אכיל מן יהודאי שתי מן יהודאי כל מדליה מן יהודאי:

ד חזקיה ב"ר מן דהוה לעי באורייתא כל צרכיה הוה אזיל ויתיב ליה קומי בית וועדא בגין מיחמי סבין ומיקם ליה מן קומיהון יהודה בר חייא הוה יליף סליק ושאיל בשלמיה דר' ינאי חמוה מע"ש לע"ש והוה יתיב ליה על תלי בגין מיחמיניה ומקים ליה מן קומוי א"ל תלמידין לא כן אלפן ר' לזקן ד' אמות א"ל אין ישיבה לפני סיני חד זמן עני מסיק אמר ליה איפשר דיהודה ב"ר משני

ד מן דהוה לפי, לאחר שהיה עוסק בתורה כל נרכו היה הולך ויושב לו לפני בית המדרש כדי לרלות זקנים ולעמוד מפניהם לקיים מלות מפני שיבה תקום: הוה יליף סליק, היה רגיל לעלות ולשאול בשלום ר' ינאי חמיו מע"ם לפ"ם, ככל השבוע היה עומד בבי רב והיה עומד על מקום גבוה כדי לרלותו מרחוק ולעמוד מפניו, לאמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו לזקן ד' אמות אבל חוץ לד' אמות אינו מייב לעמוד מפניו והאיך אתה עומד מפני ר' ינאי מרחוק, אמר להם אין יושבה לפני סיני דלגבי גבורת רבה כי האי שהות סיני אין יושבה אפילו בקרוב מקום: אחד זמן אחי, פעם אחת נתעכב להסוקי שמעתתא, מ"ל ינאי אי לייפשר דיהודה ב"ר משנה מכהנו,

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ב לא מקמי מיתת אינון קיימין אלא מקמי אילין דגמלין חסד, ומקשה י"מ והכי כל הרואה המת ולילו מלוהו עובר משום לועג לרש וכ"ל דאי משום המת-מ"ל לעמוד כי אם כשבבר עבר המת ממנו אבל עליו מלוה לו' שכל דקיימו מקמי קודש שבא המת אליו בתוך ד"א אלו כדין עמידת הזקן עי"ש אבל עומדים ככוד לעושי המלוה וכזה ניחא ג"כ מה שמקשה י"מ מנלי דילמא בשביל המת הוא עומד שכל לפ"ד מ"ש דפשיטא ליה מבבא שהרי עומד שבא המת וק"ל: מ"ל

פירוש הקצר מפ"ם ושי"ם

פרק כיצד מפרישין

הלכה ב שמפני זקן אין עומדין. במקום שים חסרון כיס: ומפני עושי מצות עומדים. לפילו במקום שים חסרון כיס. כדתנן, כל בעלי תומניות שבירושלים היו עומדים מפני מביאי בכורים ותע"ם שבעין ממלאכתם: דקיימין מן קומי מיתא. שעומדים מפני המת:

הלכה ג מיחמי צדיקא ומזכי. לרלות את הלדיק, ומזכה את הרגים: שאקבי. הסוקים: אכיל מן יהודאי. תוכל מן היהודים: כל מדליה. כל רכושו:

הלכה ד מן דהוי לעי באורייתא. לאחר שנתעסק בלמוד התורה כל נרכו: ומיקם ליה מן קומיהון. ולקום מפניהם, כדי שלא יבטל מעשה: חזה יליף, היה רגיל: על תלי. על מקום גבוה: ד' אמות. כשיעור את הזקן בתוך ד' אמות, חייב לקום מפניו, אבל לא מן ד' אמות: פיני. כיצד לת"ק.

ונם אי ליפסר שמעבד מחמת חולי שלא יניעו יסורין בחומו הלדיק, שלא מסתברא שאין לנו יהודה ב"ר חמי אפי סב עם הארץ ומקים ליה מן קומוי ואמר לא מנן מאריך ימים רבי חנינא מחי מאן דלא קאים מקומוי והוה אמר ליה כי בעיתא מבטלא דאורייתא א"ר סימון אמר הקב"ה (ויקרא י"ט) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני ה' אני שקיימתי עמידת זקן תחלה כשהנשיא נכנם כל העם עומדים מפניו ואין רשות לא אחד מהם לישב עד שיאמר להם שבו אב ב"ד שנכנם עושין לו ב' שורות רצה נכנם בזו רצה נכנם חכם שנכנם א' עומד וא' יושב א' עומד וא' יושב עד שמגיע ויושב לו במקומו ר"מ הוה יליף סליק לבית וועדא והוון כל עמא חמיין ליה וקיימין ליה מן קומוי כד שמעון ההן תנייא תני בעון למעבד ליה כן בעם ונפק ליה אמר לון שמעתי שמעלין בקדש ולא מורידין:

ה ר' זעירא הוון בעיין ממניתיה ולא בעי מקבל עלוי כד שמע ההן תנייא תני חכם חתן נשיא גדולה מכפרת קביל עלוי ממניתיה

חומו ומומדים מפניו, כשמעמו מעשה זו לאו לעשות לו כן שאחד עומד ואחד יושב שהוא לא היה אלא חכם כעם ואלא לו כי בימיו התקין רבב"ג הגזירה זה כדי להבדיל ביני ובין אב ב"ד דהיינו רבי נתן ובין ר"מ שהיה חכם כדאיתא בפ' כהן מעיה, אמר להם שמעתי שמעלין בקדש ולא מורידין ואחר שהורגלו להכבוד בכבודו אין להם למעט בה עכשיו:

ה רבי זעירא הוון בעיין, היו רוצים למנותו חכם ולא לוה לקבל עליו מעמותו, כשמעשה זה המגיד שהוא חכם חתן נשיא גדולה מכפרת קבל עליו להמנות: **חכם** חתן נשיא גדולה מכפרת, יש לעיין במחילת ג' אלו מה עניינם, אם המחילה בחה להם מחדש לרגל החתונה והנשיאות וכדמשמע מלישנא דגדולה מכפרת וכן לקמן בהוריות פ"ג שאמר שהגדולה מכפרת, וממה שדימו לותו לגר שחודש לו המחילה בגרותו לו אם המחילה קדמה להם מעלמם והחתונה והנשיאות לות ומופת עלי', כי לולי זה לא זכו אלייהן, וכשמעמ מלישנא דפ"ק דסנהדרין דאמר רבי אלעזר אין אדם עולה לגדולה אלא אם כן מוחלין לו על כל עוונותיו, וכעל עין יעקב כתב במחילתן של ג' אלו ב' מעמים, הא' שמי שהגלוים. עלמו עד שהגלגול כוחרים למנותו עליהם מעשיו מעידים כי לדיק הוא עמה ומחלו עוונות נעוריו וכן נשיא שנתמנה, וגם חתן המושל אשה ליזהר מהעבירות ולקיים פריה ורביה יולה על שלמות פעולותיו שיתחייב ממנו שמוחלים לו כל עוונותיו, והשעם הב' לפי שכל אחד מאלו נהפך לחיים אחר שעבד עמה לא היה משתדל אלא בשלמות עלמו לא בזולתו ואתה מודע להם שהנהגת זולתם שהחתן נתחדשה לו הנהגת הבית והמכס והנשיא שהנהגת המדינה, והנה לפי השעם הא' אין כאן חדוש מחילה אלא לות הן, ולפי השעם השני הן שבה עלמית ועם שהשעם הא' ליתו שעם לשבח, דא"כ למה קבל עליו רבי זעירא המנוי בשמעו את דברי התנא הזה ואלא אחר שהשבור בחרו בו אף על פי שלא היה מקבל עליו המנוי כבר נתודע לרשות ויש לו מופת על מחילת חטאתו ולעב שלחאר

פירוש הקצר משם"ם ושי"ט

משני מנהניה אמר ליה איפשר דלא יניעון יסורין בההוא נופא צדיקא מסתברא שאין לנו יהודה ב"ר ר"מ חמי אפי סב עם הארץ ומקים ליה מן קומוי ואמר לא מנן מאריך ימים רבי חנינא מחי מאן דלא קאים מקומוי והוה אמר ליה כי בעיתא מבטלא דאורייתא א"ר סימון אמר הקב"ה (ויקרא י"ט) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני ה' אני שקיימתי עמידת זקן תחלה כשהנשיא נכנם כל העם עומדים מפניו ואין רשות לא אחד מהם לישב עד שיאמר להם שבו אב ב"ד שנכנם עושין לו ב' שורות רצה נכנם בזו רצה נכנם חכם שנכנם א' עומד וא' יושב א' עומד וא' יושב עד שמגיע ויושב לו במקומו ר"מ הוה יליף סליק לבית וועדא והוון כל עמא חמיין ליה וקיימין ליה מן קומוי כד שמעון ההן תנייא תני בעון למעבד ליה כן בעם ונפק ליה אמר לון שמעתי שמעלין בקדש ולא מורידין:

ה ר' זעירא הוון בעיין ממניתיה ולא בעי מקבל עלוי כד שמע ההן תנייא תני חכם חתן נשיא גדולה מכפרת קביל עלוי ממניתיה

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ד א"ר סימון אמר הקב"ה מפני שיבה תקום אמי ה' אני שקיימתי מצות זקן תחלה, מקשה יש"ח למה לא מסדרם אחי ה' ואחר"כ אני ה' ונ"ל דשמעי הכא שהרי כתיב וירלת מאלהיך ואח"כ לעניין עונש אמר ומכ"ש לעניין שכר שהרי מדה טובה מרובה ונ"ל, ושמעתי טעם בשם הגאון מוהר"ר העשיל ז"ל לפי לתיחת פעם חיסור השחחוי, משום טורח שלהן שבאדם שמבזה טורח ה' וח"כ מסברת שיהיה אסור לקום מפני שיבה אלא לבזוח טורח ה' משי"ה אומר אחי ה' שקיימתי מצות עמידה ואח"כ אין קפידא בדבר משי"ה כתבתי ה' שיתברך גבי עמידת זקן דפח"ח ושי"ט:

משם מסכת כלה פרק ב' הלכה ב'

מעשה בר' יהושע בן לוי שהלך לבית המדרש ומלא כל הספסלים זהב ואבנים טובות ומרגליות והיו כל העם עומדים לפניו ומכבדים אותו ולא היה יודע מי הוא ולא היה יודע מה הוא ולא היה יודע מה הוא ולא היה יודע מה

שנאמר שפחד לולי מן הטפה ולמון היה והיה לפסר שיחזרו בהם, ועוד שלפי החמת הין מטי החכם לבחירת הלבור חלת הנפיק לו גדול הדור הוא הסומך לותו לדון ולהוורות לפי שהגיע להוראה, וגם מטי הנפיק לינו על הרוב לבחירת הלבור חלת ירושה מלבותיו כ גנין המלכות, ומה גם שהטעם הזה בחתן לינו לודק כלל כי מי רייב שהמקבל מלוה לחת ימחלו עוונותיו, מ"מ י"ל שהן הוא על המחילה לפי מ"ש דאל"כ לא זכו אל זה, דרך זה הפס בעל העקידה בשע"ו, ואגב חורחין ליבא למידק כיון דילוף מנר הוא ליה למכללי בריתא ולימני גר חכם חתן נפיק ועם שקל להשיב דהא פשיטא ולפילו לשון מחילה לא שייך ביה חלא בהעברה דגר שחגייר בקטן שגולד דמי והוא ליה כאלו מעולם לא חטא, ולהכי לא בעי גר גופיה מגלן, ורש"י ז"ל שכתב בש"ס הולדות ילחק דבאגדות שמואל לחמרו גר וחתן והטולה לגדולה כללא דעפיק מהאגדה נקט דסיינו דחתן וגר והטולה לגדולה דכללין בו חכם ונפיק נחלין, אבל לשון האגדה לינו חלא כחגדתין, מ"מ אין זה מספיק דכיון דסוף סוף הטיל על הגר לשון מחילה מאי פסידא דלחשביה בריאת בהדיהו ומה גם דאית ביה לד חדושא דסד"א דאי חטאי בנכרותו דז' מלות בני נח דהוה חייב בהו ליינו נמחל בגיותו מידי דהוה לשופך דמים ונחגייר דלא משתבר שיינן למחילה, ובקהלת רבתי בפ' כל הדברים יגעים משמע שהחוטא בגלוי עריות לף על פי שחגייר ליינו ניהול ממיתה, ועוד דבפ' החולן רבי חיינא בשם של ר"ג חומר מפני מה גרים בזמן הזה מטוגים ויסורים בחין עליהם מפני שלא קיימו ז' מלות שקבלו בני נח, כ"י חומר גר שחגייר כקטן שגולד דמי וחא"כ ה"ל למחשביה לחפוקי מדר' חנניה, ועי"ל מ"ט מחילת ג' חלו חם עשו חשובה פשיטא ואם לאו למה, ואי נקטי' בלר הת' שכתבתי שחין חלו גוכרין המחילה חלא שהם חות דוחאי עשה חשובה וגרלה לו דאל"כ לא היה זוכה לחלו מ"ש חלא מטו גר בהדיהו דחין כפרתו של זה הדרך שהגרות עלמו הוא המכפר ולינו חות על החשובה, כי החשובה עלמה בו שהכי נחגייר ושב מדרכיו הרחשונים, אבל יותר נראה מהטעם הנ' שהן שבה עלמית חל הכפרה, לפי שהטולה לגדולה תיקר נפשו בעיניו וירחה בעלמו כי עד עכשיו היה מהדיוטות ועכשיו הוא מהחשובים ואין לו להתבזות, עד"ז בפ' יוחסין כיון שנחמנה חדש על הלבור חמור לו לעשות מלחכה בפני ג', ועל ידי כן ישוב מפשעיו וכדחיבינא ביפה תואר בש"ר פל"ז גבי חמשה הוא לחטוב, וביפה עיניים ח"ב פ' שופטים, והכי דייק מ"ש שהגדולה מכפרת, כלומר שעלייתן לגדולה שבת הכפרה וכמ"ש, אחר שנכנס וכו', רש לעשות לו כן, כי הוא היה רק חבס, כעס ר' מאיר על זה, ויש מביח המדרש, אמר להם, שמעתי שמעלין וכו':

שירוש הקצר מפ"ם וש"ם

ממינתיה חבם (ויקרא יט) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן מה כתיב בתריה (שם) וכי יגור אתכם גר בארצכם לא תונו אותו מה הגר מוחלין לו על כל עונותיו אף חכם שנתמנה מוחלין לו על כל עונותיו חתן (ברחשית כח) וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל וכי מחלת שמה והלא נבמת אלא שנמחלו לו כל עונותיו נשיא (שמואל ח יג) בן שנה שאול במלכו וכי בן שנה היה אלא שנמחלו לו על כל עונותיו כתינוק בן שנה:

ר'

לחקדומי נפיק, ותי דרך מילותן קח חשיב ה"ל לחקדומי חתן דשביק טפי, וכן לפי סדר המקדלות וכ"ש דחכס ונפיק דדמיין ה"ל למסמכינהו, וי"ל דזו ותין ג"ל זו קחני דגדולת החכס לינה שלטנות גמורה דחין מנוין חלח להוודות ולדון ותין בידו לרדות ופעשות כרלונו, וגדולת החתן על מונהגיו שהם חשתו ובניו גדולה מזו כי יש לחל ידו לרדותם במקל ובשלוטה, וגדולת הנפיק היא על כל הדור לרדות כרלונו, וכפ"ק דסנהדרין חמר לח יסור שבט מיהודה חלו רחשי גליות בבבל ומחוקק מבין רגליו חלו בני בניו של הלל שמלמדים תורה ברבים, הכי נמי שיחסו שבט הממשלה לנשיחים ולח לחכמים, וח"כ כל שחלבה הגדולה תפשב הכפרה, וגם ליפשר לומר דזו לף זו קחני דומיא דרבוי הגדולה שבת החטח, ועו"ד שכתבתי בש"ך פל"ו בהלכות דה' הוא לטובה, לז"ל דלחטפ"כ ג' חלו כיון דגדולתן לזכות לחחרים לף שהיו מעלה גדולה ולפילו נסיחות היה שבה לכפרה מהבחיות הנ': מה כתיב בתריה וכי יגור וכו', ותין כחן מקומו חלח לעיל גבי לח תגנובו ולח תכחשו, הלי נמי לומחת הגר: אלא שנמחלו לו עוונותיו, ובנשואי נשותיו הרחשונות לח היה כן לפי שלח היו הנשות לו שהיו כעניות והחי חנח פליג לחדחמרי' בש"ר פס"ו שחתכוון בנשואי בת ישמעחל להרוג חת יעקב ופליג נמי לחדחמרי' התם חלפי שנתן דעתן להתגייר נמחלו עוונותיו: נשיחא בן שנה שחול במלכו, ומחכס לח חתי במכ"ש דלימשב שהם היה חכס כבר לף נתמנה נפיק תין חידוש גדולה זו מספקת לכפר על מה שחטח לחר שהיה חכס, ולימא למידק מה ראיה משחול דילמח מלך שאני שהיה גדולה ומרוכה, ודוחק לומר דה"ל במלך מיירי דומיא דחשר נפיק יחטח: בתינוק בן שנה, קשה דשפי הוה דמי לחיוק בן שנה חלו לא חטח כלל, והכי חמר ביומח פ' בראשונה כבן שנה חלא חטח מימיו והכח חמחי ל"ק הכי ותדחה לחייתו, ומשמ דקים ליה

כבוד חכמים וחדושי מהר"א ז"ל

ה אף חכס שנתמנה מוחלין לו על כל עוונותיו, כ"ל לף בלא עשה תשובה וזהו שחדמה לגר ולף לר"ש וחכמים דפליגי בהוריות גבי שחטח עד שלא נתמנה לנפיק ועודע להם שנתמנה הם שטועים מקרבן משום דלשחתי גופא ולף דמסיק הש"ם בכחובות בפרק נערה שחורסה חלא מהני לשחתי גופא ל"ל כמו שכתבו התוספות דודאי בדיעי חדם לא מועיל לשחתי גופא חבל בדיעי שמים שפיר ותיוב קרבן כדיעי שמים הוא ובזה קליבו לף מועיל לשחתי גופא לזה וגר וחתן וגפים הוא כשחתי

ליה דשתול היה מחכי הגבעה שגלחתו ביסרחל ושמעתי שים במדרש שעכ"ח ליהונתן בן נעות המרדות כי כשבא לחטוף לת לשמו מהמחולות בכרמים קדמה היא ותפשה בו שחשקה בו שהיה משכמו ומעלה גבוה מכל העם :

ו ר' מנא מקל, היה מבזה לתלמידי המחכמים לחכמים ע"י ממון שהיו נותנים למלכות או הכשיל ואינן רשוים להורות: קרא עליהן תלמי כסף, ובדתמרי' בפ"ק דסנהדרין תלמי כסף ותלמי זהב הוא דלא עבדי הא דתן ואתן שרי ר"ר חמי תלוה הבא בשביל כסף ותלוה שבא בשביל זהב, ופי' רש"י דיין שהעמידוהו ע"י שנתן ממון למלך על כך ומ"מ נרחה שזו לעשות שפשוטו להוסיר שלא לעשות על כסף בב"ה ושלא לעשות כרובים בבתי כנסיות כדרך שעושה בבית המקדש וכדתנ' במכילתא: והמטלית שעליו כמדרשת של חמור, דלא תימא חף על פי שהין עומדים מפניו הידור מיהת עבדינן ליה מפני המטלית שעליו, ולפני ההמון נרחה חכם כדי שלא יקלו בכבוד ת"ח שלא חשבינא ליה כמדרשת של חמור ולא חיישינן דלמא למטעי עמי הארץ בת"ח שלא לכבדם דמסתמא מידע ידיע שזה ליט ת"ח: נעביד נפשן תניי, נעשה עלמנו כחלו לומדים בתורה ולא נקום מפניו, דבשעה שעוסקים בתורה ס"ל בחין לעמוד מפני ת"ח וכדאיתא בפ"ק דקדושין בלום תורה עומדת מפני לומדיה, ופי' רש"י לפי שעסוקים בדבר הלכה היו קרי להו לדיקסו תורה עלמה לדידיה קרי לומדיה, לי נמי נעשה עלמינו לומדים בתורה ואין אנו רואין אותו, ומפני כבוד המלכות שמינה אותו הוזקקו לבקש תואות שלא לעמוד מפניו ולא קניוו בו: תרגם יעקב אים כפר עבודית, נרחה שהעמידוהו להיות מתורגמן לו' מאותם שנמנו בכסף להשמיע הדברת לעבור כמהנהג דהוה אמורת קאי על הרב והוה מלחם לאמורת והאמורת משמיע דבריו לעבור ולא ידע ללאות שום דרשת למתורגמן, ועל כן תרגם עליו הוי לומר לעז הקילה, וכהשיא דאיתא בפ"ק דסנהדרין דבי נשיאה אוקימו דיוקא

כבוד חכמים וחדושי מוהר"א ז"ל

כאשתי גופא, ומ"מ משכחת שמדש זו דווקא במשה מעשיו אחר כך לעומה אז מוחלין לו כל עוונותיו שעשה ככר ואשב שקבל שלא כמו גר שהרי שלוח ע"כ מייתי שהיה מעשיו שבגמרא משמע שהיה כבן שש בלא תעה הוחיל וממל לו שלא ע"כ שהיה מעשיו :

הש

בכבוד ת"ח, קמ"ל דלא, דמסתמא מידע ידיע שזה ליט ת"ח: נעביד נפשן תניי. מבואר מהרגמן לרב אחד עם החמן ולא נקום מפניו: תרגם יעקב. והמתורגמן משמיע דבריו לעבור, אבל הוא לא ידע להוסיף דבר להמתורגמן להורות, בתמיה: איתמני. בתמיה: לא חכים בלום. ליט יודע כלום. אוי על זה שהוא מתרגים למות. שהרי ר' ישמק בר אלעזר בכסף דאמר קסרין. ואת זה רצוי למות עליכם, ולקחו בשם ה', כי הפלשתים נקראים על שם הקב"ה כמ"ש רוזל (בבא בתרא): דרתא. הגר:

הלכה ז הוה כד מסקום. כשהיה עני, ואעפ"כ לא ממנה הוא, ומחמו קטנים ממנו, לפי שלא היה במזלו להיות לו שדה, כדאמר, דבקי היה בהכרת מרגליות ובכל מיני סחורות אחרות לידע לא מתירן שמחכירין זה הבנה, אבל הוא לא היה לו ככר לחם לאכול, מפני שלא היה בר מזל: מסקום. עני, כמו נסכן: דקיקין

דלא הוה גמיר לחמרו ליה ליהודה בר נחמני מתורגמניה דהים לקים קום עליה בחמורת, קס גחין עליה ולא אמר ליה ולא מידי פחח ואמר הוי לומר לעז הקילה, יודע הוא יוסף, וכי יודע הוא להורות והדר קאמר לא חכים כלום דאפילו בדברי לגדה לא ידע: הוי לומר בעיתון ממניה, כלומר אם אתם רוצים למנות דיין הגון סרי ילמד בר אלעזר שהוא בכנסיית דקיסרין שהוא הגון לכך, ורמז אליו בחומרו שם הי' בהיכל קדשו, כי הפלשתים נקראים על שמו של הקב"ה כמ"ש בפ' הספינה, וב"ה דקסרין שהיה מקום מקודש קבי היכל קדשו, ואמר זה להפליג בשוחם הממנה לותו שאינו הגון כיון דאיכא הגון ובדרך שאמר בפ"ק דסנהדרין כל המעמיד דיין שאינו הגון כאלו מעמיד אשרה, ובמקום שים ת"ח כאלו נטעו אצל המזבח, ובפ' הגז' בהיות דיהודה בר נחמני דכתיבנא קאמר ועתיד הקב"ה ליפרע ממעמידן שאמר הי' בהכל קדשו הם מפניו כל האדן, ופי' רש"י הי' בהכל קדשו כמוך להאי קרא דהוי אומר לעז הקילה וגו', הם מפניו כל האדן וכלה על עון זה כל האדן:

ז שמעון בר ווא הוה, כשהעלו ומינו קטנים ממנו והוא לא נמנה, וזה לפי שלא היה במזלו להיות לו שדה, וכדרך שאמר בפ' הפועלים על שמואל ירחיבאלי דלא אסתייעא מילתא למסמכיה, ואמר שדה בפ' על אדם הראשון שלא יקרא רבי, ופי' שדה בחכמת האילטגוטיס שלא הוה במזלו לזכות לזה, כדפי' התם, ומסכים לזה אמר כאן מה שהיה בקי בהיכר המרגליות ובכל הסחורות ולא היה מסיג לאחם לאכול וקרא עליו ר"י וגם לא לאכמים לאם, לפי שהכל לפי המזל ולכן לא תועיל החכמה לפי שעולר במזל מורה על עניות והוא מ"ם כי עת ופגע יקרה את כלם, ומסכים לזה הביא גם כן מה שמעשי אבותיו כמעשה אברהם אבינו, ועם כל זה לא הועיל לו זכות אבותיו דמזונו לאו בזכותיה תליא מילתא אלא במזלא :

שמעון

פירוש הקצר מפ"מ וש"מ

הלכה ו מיקל. היה מבזה לאלו שהיו מתמנים לדיינים ע"י ממון אשר אותנים שוחד למלכות או לגבית פדי להתעשר, והם רשוים להורות להלכה: אלהי כסף וגו'. ופירך בגמרא (סנהדרין ז') תלמי כסף הוא דלא עבדי, הא דתן אבי, ומשני רב אחי, תלוה הבא בשביל כסף, ופרש"י דיין שהעמידוהו ע"י שנתן ממון למלך על כך: כמדרשת של חמור. דסד"א שעומדין מפניו לפני ההמון, כדי שלא יקלו נפשן תניי. נעשה עלמנו כאלו לומדים בחורה, ואין אנו רואים אותו, ואתמנאי רב ע"י שוחד, ומתנאם היה שברב עוחם הדברה להתורגמן, על כן הרגיש עליו, ורוי אומר לעז הקילה: יודע הוא יודה. התם יודע הוא להורות, בתמיה: איתמני. בתמיה: לא חכים בלום. אינו יודע כלום. אוי על זה שהוא מתרגים למות. שהרי ר' ישמק בר אלעזר בכסף דאמר קסרין. ואת זה רצוי למות עליכם, ולקחו בשם ה', כי הפלשתים נקראים על שם הקב"ה כמ"ש רוזל (בבא בתרא): דרתא. הגר:

הלכה ז הוה כד מסקום. כשהיה עני, ואעפ"כ לא ממנה הוא, ומחמו קטנים ממנו, לפי שלא היה במזלו להיות לו שדה, כדאמר, דבקי היה בהכרת מרגליות ובכל מיני סחורות אחרות לידע לא מתירן שמחכירין זה הבנה, אבל הוא לא היה לו ככר לחם לאכול, מפני שלא היה בר מזל: מסקום. עני, כמו נסכן: דקיקין

שמעון בר ווא הוה כד מסקוס, היה כשהעלו לרבי חבוה ומינוהו לדיין ושלח לו רבי חבוה לגרמ' וסס משערות סיבמו בחוכה ואמר בשביל שיבה יי קוס לך לארץ ישראל, וגרשה שהיה מחביים רבי חבוה מרבי שמעון שסי' גדול ממני שלח יסמוך דבריו, ואמר שיחלוק לו כבוד מפני זקנתו וילך לו מפניו לא"י: מי יגלה ספר מעיניך ר"י, ותרגם דבר מתמיה שרבי חבוה שהי' קטן שבתלמידיו נתמנה ושמעון שהיה רחוי להמנות לא נתמנה, ריגלותיה לשון קטנותם כמו כוגליות דסוף פ"ו דפיאה דהיינו גפנים גמוכים: מעפריא, מלשון מעפורת שהוא סודר לו טלית שהזקן לובש כשמתפלל כדאיתא בויקרא רבה פי"ד:

ח המוכר ס"ת של חביו, ל"ע אחתי נקט ס"ת של חביו ולא נקט בשלו, ועוד מתי חיו רואה סימן ברכה דקיקין מיניה והוא לא אתמני שמעון בר ווא הוה בקי במרגליתא ובבל מלה ולא הוי ליה עינוג מיבליה והוי רב יוחנן קרי עלוי (קהלת ה) וגם לא לחכמים לחם אמר כל מי שאינו מביר מעשיו של אברהם יביר מעשה אבותיו של זה שמעון בר ווא הוה כד ממקום ושלח ליה ר' אבהו חדא איגרא ויהב ליה מן סיבתיה בגוה בגין אילין סבתא קום אתהלך לארעא דישראל מי יגלה עפר מעיניך ר"י אבהו ריגלותי' איתמני שמעון דמעפרי לא איתמני:

ה **תני** המוכר ספר תורה של אביו אינו רואה סימן ברכה לעולם וכל המקיים ספר תורה בתוך ביתו עליו הכתוב אומר (תהלי' קיב) הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד: והלא ליסורא נמי ליכא דתניא בפרק בני העיר לא ימכור אדם ספר תורה לא על פי שהוא לריך לו, וי"ל דהכא במוכר מפני מיין לו ליקח אחר ולמוד תורה דבני כדאיתא בפרקין ואפ"ה חיו רואה סימן ברכה וכדתני בפרק בני העיר, יתר על כן אמר רשב"ג לפילו אין לו מה יאכל ומוכר ס"ת לו בתו חיו רואה סימן ברכה לעולם, ונקט ס"ת של אביו דלא מיבעיא דידיה שלמרכו כתבו לולא לפילו שחיו לריך לו ולא שהניחו אביו לו למכרו: עליו הכתוב אומר הון ועושר בביתו, שע"י מה שיהנו בו כבוד יגליח בהון ועושר כעובד אדוס שנתברך על ידי שכיבד את התלון ונדקתו עומדת לעד שיזכה לחרים תמיד שילמדו בו, וכמו שכתוב בפרק נערים אהלי קרח זה הכותב תורה נביחים וכתובים ומשליו לאחרים:

דקיקין. קטנים: עיגול. ככר לחם, מפני שהוא עגול נקרא כן, פמ"ג ר"ה (כ"ל פמ"ט) חד עיגל דריפתא: יביר מעשה אבותיו. שהיה כן מגשים לדיקים כמו אברהם אביהם, וכל זה לא הועיל שהיה לו פרנסה כי הכל תלוי במזל: ושלח ליה ר' אבהו. ר' אבהו שלח לו מגרמא, ומתן מתנה בתוכה, וכתב לו מתנה זו שתקבל, היא כדי הוגחה לעלות לארץ ישראל, כי היה מוסם, שמא לא יחרלה לקבל מתנה, וכתב לו כן, כדי שיחרלה, מחמת שזכה למלות עלות לארץ ישראל: סבתא. מתנה: מי יגלה עפר מעיניך רבי יוחנן. ותרגום ותשקומם: אבהו ריגלותי איתמני. שהיה קטן התלמידים נתמנה לחכם ועל עלמו אמר כן, שהיה עניו מאד: ריגלותי. קטן ושפל, כמו הרגלים שהם סוף הגוף: שמעון דמעפרי לא איתמני. שמעון שהיה רחוי ללכוס מלכוס שמתעטפין בו החכמים. לא נתמנה: מעפרי. מלכוס שלובשין החכמים כשעולין לגדולה:

הלכה ח ספר תורה של אביו. לפילו של חביו שנפלה לו בירושה, ויש לו ס"ת אלו, אינו רואה כו', המקיים ספר תורה. גם של חביו, מלבד ס"ת אלו, עליו הכתוב אומר, הון ועושר בביתו וגו':

סליק מסכת בכורים

וסליק סדר זרעים. הללויה כי טוב זמרו לשמו כי נעים: ובחמדו אשיון ואסעד אשר אועד, להתחיל ולהשלים סדר מועד:

פירוש הקצר מפ"ם וש"ם